BENEDICTI PERERII VALENTINI E SOCIETATE IESV

Commentariorum in Danielem Prophetam, LIBRI SEXDECIM.

Adiecti sunt quatuor indices (vnus Quæstionum; alter eorum quæ pertinent ad doctrinam moralem, & vsum concionantium; tertius locorum Sacræ scripturæ; quartus generalis, & alphabeticus:) quorum duo posteriores in hac secunda editione copiosiores pleniorésve facti sunt.

Accesserunt etiam ad marginem plurimi auctorum loci, qui in priori editione desiderabantur.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.
M. D. LXXXVIII.
CVM PRIVILEGIO.

ANTONIO CARAFÆ S.R.E. CARDINALI AMPLISSIMO

BENEDICTVS PERERIVS E SOCIETATE IESV S. D.

ARVA ingenia, & modicis doctrinarum opibus instructa, vix aliquid mediocri laude dignum, nec sine magno & diuturno labore, enituntur. Et ego; ANTONI CARAFA, princeps Illustrissime, sexdecim libros commentariorum in Danielem prophetam, decennali cura elaboratos, etiamnum cunctabundus, nec nisi, vt manum aliquando de tabula, pudore simul ac tædio moræ victus, sub tui nominis tutela & præsidio, in publicum emitto. Nec sum nescius, in his commentariis licet tam lento studio compositis, & frequenti retractatione, velut incudi subinde redditis, plurima tamen desideratum iri, etiam à non doctissimis. Facit nimirum, mul-

tiplex ingensque libri Danielis obſcuritas, & communis mortalium, ad res arduas cognitu effectúque, ſuperandas infirmitas, atque in primis, conſcientia propriæ tenuitatis & imbecillitatis; vt multa his meis ſcriptis adiici, non pauca detrahi, omnia fieri poſſe meliora non dubitem. Sed mihi animum fecit ad aggrediendum, dedítque ad perſeuerandum conſtantiam, quin & ſpem aliquam iniecit, nonnullum finiti operis fructum conſequendi, eorum maximè auctoritas, in quorum arbitrio & poteſtate ſtudia mea ſunt: quorũ ego voluntati non obſequi, aut iudicio non acquieſcere, nefas putaui. Opus igitur, licet maius viribus noſtris ſentiremus, magno tamẽ animo cœpimus, cœptúmq; , pertinaci ſtudio proſequuti ſumus. Quod ſi ad extremum non perduximus, aliquatenus certè promouimus: id nempe profecimus, vt alij præpollentes ingenio, & doctrina otióq; abundãtes, incœptis noſtris vel adiuti, vel incitati, efficiant ipſi, quod nos tentauimus, quódque inchoauimus, abſoluant, denique, quò nos intendimus, ipſi perueniant.

Propoſitũ auctorũ, & difficultas in explanando Danielis libro.

Ac nobis quidem, in molitione huius operis, illud ſemper ante oculos fuit, vt quæ obſcura ſunt apud Danielem, (ſunt autem quamplurima) ſic noſtra interpretatione illuſtraremus, vt ea lectori, etiam non admodum erudito, clara, & ad intelligendum facilia redderemus. Multa Daniel tectè, abſtruſè, ac more prophetico, diſsimilium rerum imaginibus adumbrata edidit: quæ nos propheticis illis figurarum integumentis enudata, qualia ipſa per ſe ſunt, expreſsè cognoſcenda, velut ſub legentium oculos ſubiecimus. In tractandis porrò maximarum rerum arcanis, tam preſsè ac præcisè ſcripſit Daniel, vt æquet verba ſententiis, plúſque interdum ſignificet, quàm dicat, paucisſimis verbis anguſtisſima coarctans myſteria. Hic nobis vtendum fuit plenioribus commentariis, vt prophetiæ breuitas, latitudine inter-

ne interpretationis,quasi laxata apertior esset ad intelligendum:ne scilicet,angustiæ dictionis propheticæ,impenetrabilem redderent prophetiarum intelligentiam. Quid ego dicam de tam variis,mirísque tot regum, regnorúmque casibus? de subitis amplissimorum orbis terræ imperiorum conuersionibus de obscurissimis totius penè mundi chronologiis & historiis?Has, vt passim lector in libro Danielis habet obuias, ita quasdam offendet propemodum inexplicabiles:quas nempe, vt in Gordio nodo Alexāder Magnus fecisse dicitur,abrumpere faciliùs sit,quàm rite dissoluere. Ad tantam igitur difficultatum molem exuperandam, vix credibile dictu est, quàm crebro monumenta veterum & recentiorum,Græcorum & Latinorum,Poetarum,Philosophorum, Chronologorum, Historicorum, Theologorum, denique cuiúsque generis Scriptorum,volutanda,& excutienda nobis fuerint.Quàm subtiliter,&curiosè omnes antiquitatis anguli,latebræque identidem fuerint perscrutandæ.Quàm sæpe,ad veri testificationem & confirmationem, falsíque confutationem,grauissimos testes producere oportuerit,ex Græcia,Herodotum,Thucydidem, Ctesiam Gnidium,Xenophontem,Polybium,Diodorum Siculum,Strabonem,Dionysiū Halicarnasseum,Plutarchum,Pausaniam Dionem, & Appianum Alexandrinum : ex Latio,Liuium, Curtium,vtrunque Plinium,Tacitum, Florum, Iustinum:è Iudæa,Philonem,&Iosephum,atque Hebræorū Rabbinos: ex nostra, id est Christianorum schola, Iustinum martyrem,Irenæum,Clementem Alexandrinum, Iulium Africanum, Originem, Tertullianum, Eusebium, Lactantium, vtrumque Cyrillum, Hieronymum, Seuerum Sulpitium, Augustinum,Isidorum, & Bedam, vt his posteriores, vsque ad nostrum æuum,quamplurimos,vt minoris nominis,prætermittam. Quoties horum sententias, in iudicium & exa-

Obscuritas prophetiæ Danielis, quæ, & quanta.

Auctores præcipui præsidio, quorum præsidia nituntur hæc commentaria.

men vocari necesse fuit? Quoties contra nonnullos eorum, pro vero, aut quod similius veri nobis videbatur, fortiter fuit decertandum? Quoties, vt mutuas istorum, super grauissimis rebus discordias dissentionésque tolleremus, vel arbitri nos personam suscipere, vel pacificatoris partes implere oportuit? Neque verò hanc difficultatum suscepti operis commemorationem, propterea hoc loco prætexi-mus, quod aliquam laboris & industriæ laudem, velut pretium nauatæ à nobis operæ, petere velimus, sed quo iustiùs, in tam spisso opere omnes vel inscitiæ, vel obliuionis, atque imprudentiæ culpas, apud intelligentem æquúmque lectorem deprecari possimus. Qui, si reputet secum, quæ nos de interpretandi Danielis libri difficultate diximus, nonnulla quæ in his commentariis, cuipiam fortasse, vel aliena, vel superuacua viderentur: ea Danielis prophetiarum illustrandæ obscuritati, vel necessaria, vel perutilia fuisse intelliget.

Cardinalis Carafa laudes.

Sed cur ego, in tanta copia clarissimorum principum, qui in hac vrbis & orbis luce versantur, tibi potissimum, CARAFA præstantissime, hos meos commentarios dicandos esse censuerim, nec tacere fas duco, nec facile tamen, prout equidem vellem, & res ipsa desiderat, possum explicare. Etenim, admirabilis quędam animi tui modestia, magnitudinem virtutum tuarum, altissima dissimulatione abstrudens & occultans, nec minùs studiosè laudari refugiens, quàm plerique ambitiosè gestiunt; tuis me de rebus timidè ac parcè cogit dicere. Verùm, quò satisfaciam officio meo, simul & verecundiæ tuæ obsecundem, dicam, vt potero, breuissimè. Splendidissimæ virtutes tuæ, singularis tua erga nostram Societatem beneuolentia, multis ac magnis testata & expressa beneficiis, flagrantissimum bonarum omnium disciplinarum; maximè verò sacrarum litte-

rarum

rarum studium, denique, incredibilis amor & gratia, qua diuinæ sapientiæ studiosos, cultorésque complecteris, ad hoc me consilium, deliberationem, sententiam impulerunt. Tu enim (dicam hoc verè, & dicam magno doctorum bonorúmque assensu & gaudio) tu inquam, quod paucissimis mortalium contigit, cum splendore nobilitatis, virtutem, cum virtutis præstantia, prudentiam rerum Ecclesiasticarum, cum prudentiæ gloriâ, ardorem animi, studia Christianæ pietatis & doctrinæ tueri, prouehere, ornaréque cupientis, adæquasti. Sed alias virtutes tuas, prædicabunt alij, quorum scilicet, celebrandis tuis laudibus, ingenium & eloquentia suffecerit. Ego in præsens, de scientia tantùm & studio sacrarum litterarum strictim dicam. Hoc nempe, rationem propriè attingit huius operis, & muneris mei, quo, sacris libris interpretandis, publicè fungor; atque hoc etiam studium, tibi ab ineunte ætate, magno in pretio & honore fuit: nunc autem, in amoribus est, atque deliciis.

Encomium diuinæ Scripturæ, & primò ex eius ex antiquitate.

Iosf. contra Appio. li. 1.

Diuina Scriptura omnibus humanis doctrinis, antiquitate, veritate, dignitate, sanctitate, vtilitate, suauitatéque antecellit. Horum singula, vel modicè tractata, non epistolam modò, sed volumen implere possunt. Antiquitatem sacræ Scripturæ, manifestam facit primus diuinarum litterarum scriptor Moses, quinque seculis antegressus Homerum: cuius poëmate, nullum esse apud Græcos vetustius doctrinæ monumentum, auctoritate Iosephi confirmare possumus. Quin Aggæum, Zachariam, & Malachiam, nouissimos prophetarum, æquales fuisse constat Thaletis, Pythagoræ, & Anaxagoræ; priores etiam Socrate, & Platone: quos tamen Græcia, vt sapientiæ principes; & quasi parentes celebrauit.

Secundo ex veritate.

¶ De veritate autem diuinæ Scripturæ; quæ potest esse dubitatio? cùm eius princeps, auctor, effectórque sit DEVS

cuius nimirum instinctu; ductúque regebantur; qui diuinorum scriptorum monumenta condiderunt. SPIRITV *enim sancto inspirati*, vt ait B. Petrus: *loquuti sunt sancti Dei homines*. Omnia igitur, quæ legimus in sacris libris: Dei verba sunt, ab ipso nempe DEO, velut dictata; & per sanctos viros exarata; litterísque consignata. *Principium verborum tuorum* (Dauid inquit ipsum Deum alloqués) *veritas*. Quapropter, nulla cuiquam falsitatis quæ illis scriptoribus; vel per libidinem mentiendi; vel per obliuionem, seu incogitantiam acciderit, suspicio esse potest.

2. Pet. 1. *Psal. 118.*

Tertiò ex dignitate.

¶ Quis porrò huius Scripturæ dignitatem enarret? Hæc in humanis disciplinis, ex auctoris; materiæ; finísque præstantia, ex rationum item, quibus quæque scientia nititur, atque vtitur, vi ac robore spectari æstimaríque solet. At diuinæ Scripturæ conditor, DEVS est: materia, DEVS est, finis, DEVS est: veritatis, & auctoritatis eius fundamentum atque firmamentum: idem DEVS est. Denique, nihil illa, cùm sit vsquequaque diuina, nisi cœleste, & diuinum redolet ac spirat. Quemadmodum igitur in sole diu multúmque (licèt animi tantum gratia) deambulantes, calescere tamen, & colorari videmus, ita diuinas litteras asiduè studiosé que legentium atque tractantium, etiam mentes, sensus, consilia, vota, moréſque, velut quodam diuinitatis colore tingi, & affici solent.

Quartò ex sanctitate. *Psal. 11.*

Iam verò de sanctitate huius cœlestis doctrinæ, superuacaneum est dicere. *Eloquia Domini*, ait Dauid, *eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum*. Qua similitudine significare ille voluit, verba Dei, sacris literis prodita, ab omni esse falsitatis & turpitudinis labe purissima, ideóque simillima esse argento, quod artifex, non semel modò, atque iterum, sed summa diligentia sæpius igne purgauit. Quid enim sanctius ea doctrina, quæ tã multa, támque

ta,támque mira & salutaria,diuinæ,angelicæ, humanæque sanctitatis,exempla & documenta continet?Hæc prætereà tres primos omnis sanctimoniæ fontes aperit, exhibétque mortalibus, castissimum dico, sanctissimúmque veri Dei cultum ac religionem,tum mentis integritatem,animi moderatione, prauarúmque omnium cupiditatum, sub rationis imperium subiectione perfectam,denique,aduersus ceteros homines,non eiusdem disciplinæ ac legis tantùm professione nobiscum consociatos, sed vel solius naturæ similitudine cōiunctos, iustitiæ ac misericordiæ studium,atque obseruantiam.Ex his fontibus,velut riui cunctarum virtutum profluunt, & ad omnia vitæ humanæ officia ritè suscipienda tractandáque deriuantur.Nec ipsa tantum Scriptura per se sancta est,verùm, sui amatores, etiam sanctos esse vult,Equidem puto,sacram doctrinam, non ineptè comparari posse monti Sina,in quo DEVS,magnis quondam prodigiis,præsentiam suam declarans, benè viuendi præcepta, suíque numinis colendi cæremonias hominibus tradidit. *Exod.19.& 20.*

Ad hunc igitur cœlestis disciplinæ montem, si quis belluæ animum,vitamque gerens,aut vulgi erroribus vitiisque infectus,accesserit,lapidibus interficietur,id est,vnde salutem,ac beatam vitam capere debebat,inde perniciem, certúmque animi sui exitium referet.

Ceterùm,quæ vis ingenij,quæ vbertas eloquentiæ consequi posit,inæstimabiles diuitias,& incomparabiles diuinarum litterarum vtilitates,ad omnes humanæ vitæ partes, omnéque genus hominum, tam priuatim, quàm publicè pertinentes?Ego sanè de studioso,& asiduo, pióque sacrarum litterarum cultore, verè dixerim illud Dauidis. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarū, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet,prosperabuntur.*Nam vt aqua, vitali humore *Quintò ex vtilitate* *Psal.1.*

more arborem educat,& confirmat, virentémque ac florentem facit,& lætissimorum copia fructuum exornat: ita piorum animus, lectione ac meditatione sacrarum litterarum alitur ad æternitatem, pulcherrimósq; fert, ac tempestiuos omnium virtutum fructus: idémque, salutari SPIRITVS sancti aqua perpetuò recreatus, nullos metuit rerum aduersarum æstus,& quicquid agit, ac molitur, prosperos exitus habet, quin fructum etiam capit ex iis rebus, quæ res aliis detrimentum & perniciem afferre solent. Enimuerò, quod quidam eleganter, magis quàm verè, de philosophia dixit, hoc de sacra Scriptura verissimè dici potest, Est profectò diuina Scriptura, lux vitæ, magistra morum, animi medicina, benè viuendi norma, impiæ superstitionis expultrix, castæque ac sanctæ religionis, & pietatis generatrix. Hæc docet, quid iubeat DEVS, quídque prohibeat: quemadmodum ab homine DEVS coli velit: quæ sit breuissima rectissimáque in cœlum via: quas pœnas improbi pendant, quæ præmia boni consequantur.

M. T. in quinta Tusculana.

Denique ex suauitate.

Huius, qui præceptis ac monitis paret, nihil in terris nimis cupiens metuénsve, atque inanium curarũ & sollicitudinum vacuus, cœlestem vitam humano in corpore imitatur: in tenebris videt, in tempestate quiescit, in sordibus nitet, in ipsa morte, velut mortis sensu carens, & securus immortalitatis gaudio triumphat. Denique, prægustata dulcedine cœlestium bonorum, quæ in sacra Scriptura præmonstrantur ac promittuntur, fastidit omnia caduca & terrena, & quasi peregrinus, hanc vitam transigit, ad regiones cœli summo desiderio festinans. Quæ opes? quæ imperia? quæ voluptates? cum hoc cœlesti vitæ statu, & tam dulci pace, ac tranquillitate animi conferendæ sunt?

Quos maximè sacrarũ litterarum studium iuuet.

Verùm, præcipua ex sacrarum litterarum studio vtilitas, auctore B. Paulo, ad Ecclesiæ principes rectorésq; permanat.

nat. *Omnis enim*, ait ille *Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo* D E I, *ad omne opus bonum instructus.* Atque in hoc tam honesto & sancto, tantarúmque voluptatum, atque vtilitatum, fœcundissimo, sacrarum litterarum studio, magna cum doctrinæ ac pietatis laude complures versati sunt, qui istius ornatissimi Ecclesiæ Senatus decora & lumina fuerunt: Petrum dico Damianum, S. Bonauenturam, Ioannem Dominici, Turrecrematam, Hugonem, Bonauenturam Patauinum, super doctrinæ laudem, etiam martyrio clarum, Petrum Aliacensem, Bessarionem, Nicolaum Cusanum, & ne huius gloriæ Cardinalium, sterile putetur hoc seculum, Roffensem martyrem, Caietanum, Contarenum, Polum, Sadoletum, Seripandum, Hosium, & Sirletum.

2. Tim. 3.

Cardinales, diuinarum litterarum studiorum insignes.

Horum tu, illustrissimè C A R A F A, vt dignitate, sic ingenio studióque simillimus, eandem, quam illi ingressi sunt viam, pleno insistens gradu, ad consimilem scientiæ ac pietatis gloriam contendis. Tu à tenera ætate, diuinarum litterarum incensus es amore, qui deinceps, pariter cum ætate ac dignitate creuit. Non enim te fugit, scientiam diuinæ scripturę, omnium esse temporum, locorum, ætatum. Hæc namque pueritiam alit, erudit adolescentiam, iuuentutem frænat ac regit, maturę iam ætati grauitatem simul & decorem addit, denique magnum hęc est senectuti solatium, deficientíque iam homini, & ad mortem festinanti, sufficiens pariter ac iucundum viaticum: Has ego, Cardinalis amplissime, iustissimas mihi causas esse duxi, cur hos ingenij & lucubrationum mearum prouentus, tibi potissimum offerre deberem. Si rei magnitudinem æstimes, paruum sanè ac leue donum: quale scilicet, tenuitas nostra dare potuit: sin argumenti operis dignitatem, & offerentis singularem erga te reuerentiam & pietatem perpendas, nec aspernandum

Carafæ Cardinalis sacrarum litterarum studium.

cuiquam

cuiquam mûnus: nec tibi, qua es prudentía & humanitate, non maximè placiturum. Nam & hominum nostri ordinis, quem vnicè diligis, qualiacunque in te officia, humanissimè accipis: & sacrę Scripturę, qua nihil tibi est antiquius, non ineptis, nec ineruditis commentariis, mirificè delectaris. Quin tute mihi superiore anno significasti, te Danielis, prętér alios omnes prophetas, penitus noscendi atque intelligendi esse cupidissimum eòque, si quis ei prophetæ interpretando egregiam nauasset operam, eum tibi, atque omnibus diuinarum litterarum studiosis vehementer gratificaturum. Fateor, hunc animi tui sensum, & iudicium, tamque propensam in Danielem voluntatem, accerrimum mihi ad maturãdam huius operis editionem, calcar addidisse, quod si studio & labori meo, vel mediocris fructus responderit magnam animo capiam voluptatem, Deóque bonorum omnium auctori gratias agam immortales, cui scilicet, omnis & suscepti, & absoluti operis laus, optimo iure debetur.

Vale.

INDEX QVAESTIONVM, ET INSIGNIORVM TRACTATIONVM, QVAE IN SINGVLIS LIBRIS EXPLICANTVR.

In libro quinto.

In libro sexto.

In libro septimo.

In libro nono.

In libro decimo.

De septuaginta annis captiuitatis Babylonicæ.

De initio septuaginta Hebdomadum.

Sequuntur quæstiones de opinionibus variorum auctorum, super computatione septuaginta hebdomadum.

In libro decimotertio.

In libro decimoquarto.

Longa, & multiplex disputatio de Antichristo.

An

Ratio

INDEX

INDEX EORVM QVÆ IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS OPERIS PERTINENT AD DOCTRINAM, MORALEM ET VSVI ESSE possunt concionatoribus.

In primo libro.

In secundo libro.

 venter

In libro quinto.

In libro sexto.

In libro septimo.

In libro octauo.

In nono libro.

In libro decimo.

In libro vndecimo.

In libro duodecimo.

In libro decimoquarto.

In libro decimoquinto.

In libro decimosexto.

SVMMA PRIVILEGII

L*Vdouicus Richeomus Viceprouincialis Collegiorum Societatis Iesu in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati, à Rege Christianissimo* HENRICO III. *die, 10. mensis Maij, anni 1583. concessum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque illorum permissione imprimant) permittit* Ioanni Baptistæ Raignaud *Lugdunensi Bibliopolæ, vt* BENEDICTI PERERII *eiusdem Societatis opus, cui titulus est* Commentariorum in Danielem Prophetam libri sexdecim *ad octo proximos annos imprimere ac libere diuendere possit. Datum Lugduni die 30. Decemb. 1587.*

RICHEOMVS.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI IN HIS

Commentariis explicantur.

Rex

Iratus

Et

Optabam

Mulier

FINIS.

A # IN LIBRVM
. DANIELIS
PRAEFATIO.

DE LIBRI HVIVS obscuritate ac præstantia.

B LIBRVM DANIELIS, sacram & canonicam esse scripturam, æquè apud Hebræos quàm apud Christianos extra controuersiam semper fuit. Excipio tamen quatuor eius libri particulas, hoc est, orationem Azariæ, hymnum trium puerorum, itémque Susannæ, ac Belis, & Draconis historias. Hæc enim, quia non sunt in libris Hebraicis, proprerea nec ea recipiunt Hebræi, nec putant ad Danielis librũ pertinere. Veruntamen ea nos diuinæ scripturæ fidem & auctoritatem habere, cùm ad singulorum expositionem ventum erit, planissi-

Liber Danielis est ab omnibus pro Scriptura Canonica habitus.

C mè ostendemus. Theodoretus in Præfatione commentariorum suorum in Danielem, & in extremo eiusdem libri commentario, vehementer Iudæos reprehendit, quòd prophetam negent fuisse Danielem, eiúsque librum ex prophetarum numero subducant. Hoc idem Ruffinus obiecit, & exprobrauit diuo Hieronymo. Sed nisi ego fallor, vterque falsus est, nec Iudæorum, nec Hieronymi sententiam intelligens Non enim Iudęi negant Danielem fuisse prophetam: qui enim possent negare vatem fuisse, cuius tam multa & mira sint de rebus longissimè pòst futuris vaticinia? Quin eum exi-

D mium & diuinum vatem prædicant, multisque rebus, vt est apud Iosephum libro decimo Antiquitatum, cæteris vatibus præcelluisse affirmant. Sed eius tamen librum maluerunt inter agiographa scripta, quàm inter prophetica reponere. In agiographis verò scriptis numerant illi Iob, Psalmos, Prouerbia, Ecclesiastem, Cantica, Danielem, Esdram, Esther, & libros Paralipomenon. lege Hieronymum

in epistola 120.& Isidorũ lib.6. Etymologiarum. Quinetiam Theodoretus, veteres Iudæos putasse Danielem clarissimum fuisse prophetam, testimonio Iosephi paulo supra posito confirmat. Cur autem librum Danielis à propheticis scriptis Iudæi remouerint, nec loci huius est causam inquirere, nec eam satis idoneam, & probabilem inuenire facile est, nec eam nosse, ad id quod agitur, permagni refert. Quãquam nos eam, qualiscunque traditur ab Hebræis, infra libro tertio attingemus. Videntur porrò duæ res in hoc Danielis volumine plusquam in aliorum prophetarum libris eminere doctrinæ obscuritas, & præstantia. Illa facit, vt diligenter & attentè: hæc, vt libenter & auidè huic libro legendo intelligendóque vacemus, atque insistamus. De vtraque re breuiter præfandum esse duxi. A

Quatuor causæ obscuritatis libri Danielis. & primò ipsius historiæ, quæ in hoc libro attingitur varietas.

Quatuor ex causis tantã libro Danielis obscuritatem, quanta eum legentibus occurrit, accidisse puto. Prima causa obscuritatis posita est in multis historiis cum hoc libro multifariam complicatis permixtísque, in quibus non pauca aliorum historicorum scriptis videntur esse contraria. Ponam aliquot exempla. In Secundo capite huius libri, dicitur rex Nabuchodonosor fuisse omniũ sui temporis regum potentissimus, ac nobilissimus: at Herodotus primo libro significat, Cyaxarem illorum temporum æqualem, fuisse eo rege potentiorem. B Postea, in eodem capite Daniel vaticinatur, regnum Persarum minus & ignobilius fore, quàm fuerat regnum Chaldæorum: quod esse videtur contra omnes historicos, & contra ipsam scripturam, quæ apud Isaiam 45.& initio prioris libri Esdræ, nec non in libro Esther, amplitudinem regni Persarum, maiorem nempe quàm fuerat Chaldęorum, describit: quin etiam est id contra rationem. Etenim Cyrus, victo Chaldæorum rege, omne eius imperium adiũxit suo. Deinde, in quinto capite, dicitur Balsasar fuisse filius Nabuchodonosor, & à Dario Medo, tam regno quàm vita priuatus: quibus longè diuersa tradiderunt complures historici, quos Iosephus libro decimo Antiquitatum, & primo libro contra Appionem, Eusebius quoque libro nono de Præparatione Euangelica capite tertio commemorant. Ad hoc in capite vndecimo, pręducit Angelus tres futuros post Cyrum Persarum reges vsque ad Alexandrum: fuisse tamen multo plures, constat ex probatissimis historiis: quin ex sacris litteris, id non difficulter elici potest. Postremò, in fine capitis decimitertij scriptum est, post mortem Astyagis, regnum eius accepisse Cyrum: atqui Xenophon libro primo inquit Astyagi successisse Cyaxarem auunculum Cyri, quem C ait fuisse

A ait fuisse tunc puerum decem annorum. Herodotus autem, quem Strabo, Iustinus, & alij permulti sequuntur, narrat Cyrum quidem in regnum successisse Astiagi, non tamen mortuo, sed a se victo, & regno quidem, non autem vita priuato. Veruntamen has difficultates, postea suo quamque loco tractantes dissoluemus. Altera causa obscuritatis est frequens hysterologia, id est, præpostera rerum narratio perturbato rerum ordine: quæ etiam in libris historicis non est rara, sed in propheticis crebrior, creberrima verò in Daniele. Exempli causa, historia Susannæ posita in decimotertio capite, cùm puero Daniele contigerit, ante secundum caput poni debuerat: quin Athanasius in Synopsi ab ea librum Danielis auspicatur. Historia verò Belis & Draconis de-

Secunda causa est præpostera rerum narratio.

B scripta in vltimo capite, quia stante regno Chaldæorûm accidit, præcedere debuit quintum caput. Clausula quoque illa terminans decimum tertium caput. *Rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* poni debet ante caput decimum. Denique prophetiam Danielis, quæ capite septimo & octauo narratur, cum ea primo & tertio anno Regis Balsasaris euenerit, collocari oportebat ante caput quintum, in quo eius Regis interitus, qui accidit anno regni eius decimoseptimo, commemoratur. Tertia causa obscuritatis oritur ex Chronologia, quæ per se quidem solet esse obscura & perplexa, in Daniele autem, vt frequentissima, ita obscurissima est, maximè verò Chronologia septuaginta hebdomadum; quarum initium, & exitus, at-

Tertia causa est Chronologia obscuritas.

C que intermedij temporis decursus, & plurimas, & quorundam iudicio, inexplicabiles habet difficultates. Quarta causa obscuritatis proficiscitur ex ratione prophetiæ Danielis. Nam vt cæteris libris sacris, prophetici sunt obscuriores, sic Daniel cæteros prophetas obscuritate vincit. Etenim præter illas causas obscuritatis, quas cõmunes habet cũ cæteris prophetis, etiam nonnullas habet proprias: siquidem vaticinia eius multis variarum gentium historiis conuoluta sunt, quarum perexigua nunc extat notitia, obliteratis eorum scriptis, qui eas historias olim diligenter exposuerant. Diuus Hieronymus in Præfatione suorum Commentariorum in Danielem affirmat, ad intelligendas Danielis prophetias, multiplicem Græcorum & Latinorum historiã esse necessariam, veluti Suctorij, Hieronymi, Callinici, Possidonij, Theonis, Andronici, Polybij, Diodori, Titi Liuij, & Trogi Põpeij seu Iustini. Horũ autẽ libri, vel in totũ, vel, quod attinet ad historias Danielis, magna ex parte interciderũt. Hiero. quoq; in enarrãdis aliis prophetis vberior

Quarta est prophetiæ ratio.

D cum fuisset, in hoc pressior & ieiunior fuit, multis in locis ad historias

prædictorum auctorum remittens lectorem. Denique obscuram fore scripturam Danielis, indicauit ei Angelus illis verbis, quæ in capite duodecimo scripta sunt, *Tu autem Daniel, claude sermones, & signa librum usque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.* Et paulò infrà inquit Daniel. *Ego audiui, & non intellexi, & dixi, Domine quid erit post hæc & ait, vade Daniel, quia clausi sunt signatiq; sermones usque ad præfinitum tempus:* Verum ne desperaremus prophetiarum eius intelligentiam, mox subditur *impij non intelligent, docti autem intelligent.* Dictum est hactenus de obscuritate libri, de eius præstantia deinceps dicendum est. A

Duplex Præstantia libri Danielis, ex materia eius, & ex auctore.

Præstantia huius libri duabus potissimum ex rebus æstimari potest: ex materia, & auctore. Ad materiæ præstantiam facit, quòd ea in hoc libro perquam varia, grauis, & admirabilis. Varia est quia partim est historica, partim prophetica, dogmatica etiã, ac moralis, quin etiam pathetica. Etenim continet varias admodum historias, Chaldæorum, Medorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Quapropter scitè diuus Hieronymus in epistola. 103. ad Paulinum, omnium temporum conscium, & totius mundi philohistora Danielem appellat. Varias item continet prophetias, aut de rebus humanis, aut de futuris multorum regnorum conuersionibus, & successionibus, de transformatione Regis Nabuchodonosor in belluam, de repentino interitu Balsasaris, de persecutione Regis Antiochi aduersus Iudæos: aut de rebus diuinis, vt de regno Christi, de tempore aduentus, & necis Messiæ, de resurrectione mortuorum, de sempiterna Iudæorum ob necem Christi reiectione, ac desolatione. Est præterea moralis huius libri materia: continet quippe multa, & illustria documenta, & exempla, quibus erudiri possunt homines, & incitari ad colendam abstinentiam exemplo Danielis: ad fortitudinem & constantiam, exemplo trium puerorum: ad fiduciam diuini auxilij, exemplo Danielis bis in lacum leonum coniecti: ad seruandam castitatem, exemplo Susannæ, ad erogandas eleemosynas, memorabili documento & salutari consilio, quo Daniel regem Nabuchodonosor ab imminentibus ei malis seruare voluit. est item dogmatica materia: enimuerò sunt variè sparsa in hoc libro præcipua Theologiæ dogmata, vel expressa, vel adumbrata, vt de sancta Trinitate, de incarnatione, & morte filij Dei, de eius regno, de futuro omnium hominum iudicio, de prouidentia Dei, & de resurrectione mortuorum. Est denique admodum pathetica: dum enim

A enim varios, subitos, mirósque tam rerum euentus, quàm illustrium personarum casus enarrat Daniel, varios itidem in animis hominum ciet motus, & effectus excitat. Atque hinc apparet materiæ libri huius varietas. Grauissima porrò est eiusdem libri materia, & mirabilitatis plenissima. Quid enim grauius, quàm de summorum imperiorum euersionibus, de maximorum regum casibus, de præcipuis Christianæ fidei mysteriis, de occultorum somniorum altissimis abditissimisque interpretationibus, de maximarum rerum vaticiniis agere? Quid mirabilius historia trium puerorum, qui per medias flammas, non tantum illæsi intactíque, sed læti & quasi ludibundi, diuináſque laudes concinentes, deambulabant? Quid historia Abacuc, capillo ex Iudæa Babylonem ferme puncto temporis ab Angelo translati? Quantam mouet admirationem illa Nabuchodonosor in bestiam metamorphosis? manus in pariete scribens? subitúsque Balsasaris interitus, atque quàm insperatus, tam fœlix Susannæ exitus? Quid plura? omnes Danielis visiones admirandis imaginibus & similitudinibus fuerunt expressæ. His accedit, quod prophetia Danielis complectitur omnia tempora, præterita, præsentia, & futura: præterita, vt in primo somnio Na-
B buchodonosor: futura, vt in expositione somniorum eius, & in omnibus aliis prædictionibus: præsentia, vt in scriptura manus, quæ apparuit in pariete, & in iudicio Susannæ. Continet item omnes modos, quibus visiones propheticæ fieri solēt, hoc est, vel per somnia, vel per ecstasim aut raptum, vel per signa sensibilia, vel per illuminationem mentis. Et vt paucis dicam, si præstantia prophetiæ eò maior debet æstimari, quò, de Christo, vel plura & maiora, vel explicatius & apertius vaticinatur, Daniel profectò vnus de summis & nobilissimis prophetis eo nomine censeri debet, qui, Hieronymo auctore, clarissimè omnium, de Christo vaticinatus est, non solum mysteria eius prænuncians, sed etiam tempus aduentus, & mortis eius præfinito annorum numero, determinans. Quod si ad præstantiam doctrinæ pertinet eius vtilitas, est sanè multiplex & ingens huius libri. Primum enim ex eo apparet, sub Dei prouidentia esse omnia, eiúsque voluntate & consilio regi, contineri, mutaríque terrarum regna & imperia. Deinde, multum valuit hic liber ad consolationem & confirmationē Hebræi populi, qui eo tempore captiuitate Babylonica tenebatur oppressus. Postea vtilissimus est
C hic liber ad comprobationem fidei Christianæ, cuius multa myste-

Vtilitas prophetiæ Danielis.

ria à Daniele prædicta, iam nunc cernuntur impleta. Postremò maximè conducit ad præmonitionem & præmunitionem Ecclesiæ aduersus futuram Antichristi persecutionẽ. Amplexus est hoc libro Daniel A nonaginta circiter annorum historiam; hoc est à tertio anno regni Ioacim, qui incidit in Olympiadem trigesimam secundam, & in annũ a Roma condita centesimum quintum, vsque ad tertium annum regis Cyri qui fuit tertius Olympiadis quinquagesimæ quintæ, & a Roma condita prope ducentesimus. In quo temporis tractu & decursu multa in orbe terrarum, sanè memorabilia, litterarum consignata monumentis, contigerunt. Nam intra hoc tempus fuerunt tres Iudæorum captiuitates, eorumque liberatio, & reuersio in patriam: tres item insignes Prophetæ floruerunt, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: apud Romanos, Reges fuerunt, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, & Seruius Tullius: apud Grecos claruerunt septem illi sapientes: apud Lydos, Crœsus rex opulentissimus: apud Chaldæos Nabuchodonosor: B apud Medos Cyaxares, cuius potentiam primo libro Herodotus magnificat: apud Persas Cyrus imperij eorum fundator: in Sicilia Phalaris nobilissimus Tyrannus: in Græcia cęptum est coli Dodonæum Oraculum; & nobiles fuere tres Poetæ, Stesichorus, Alcæus, & Sappho fœmina; tunc etiam tria regna, Iudæorum, Chaldæorum, & Medorum destructa sunt; tres item totius orbis clarissimæ & nobilissimæ ciuitates, captæ euersæque, Niniue, Babylon, & Hierosolyma.

Quæ res, in orbe terrarũ insignes, gesta sint eo tépore, quo tempore vixit Daniel.

Quis fuerit Auctor huius libri.

Sed quia præstantia libri huius, quæ spectatur ex materia, explicata est: sequitur deinceps vt præstantiam eiusdem ex auctore & scriptore C petitam, aperiamus: neque enim claritas auctoris, parum illustrat libri dignitatem. Hebræi, quorum sententiæ accessit Isidorus in libro sexto Etymologiarum, tradunt librum Danielis, Ezechielis, & duodecim Prophetarum, scriptos esse à sapientibus magnæ synagogæ, quos tempore Esdræ fuisse aiunt. Veruntamen Iosephus libro decimo Antiquitatum, nec semel, nec obscurè, nec dubitanter, Danielem tradit sua vaticinia litteris mandasse. Athanasius in Synopsi, omnium, quæ continentur in hoc libro, solum Danielem agnoscit auctorem. Idem sentiunt Hieronymus, Eusebius, Apollinaris, Methodius, Origenes, & Dorotheus in Synopsi, vitam Malachiæ describens. Et verò est id quidem admodùm probabile, possum etiam certum D

A tum dicere. Hoc enim significasse videtur Dominus, cum Matthæi vigesimo quarto capite dixisse traditur, *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, qui legit intelligat.* Illud, *qui legit.* Satis declarat quod præcessit, *quæ dicta est per Danielem.* Idem valere, atque si dixisset Dominus *quæ scripta est a Daniele.* Idem quoque liquido intelligitur ex septimo capite huius libri, in cuius principio legitur, Danielem somnia & visiones suas breui sermone comprehendisse, ac summatim scripsisse: & capite duodecimo scriptum est, Angelum iussisse Danieli, vt clauderet sermones, & obsignaret librum suum. Hoc ipsum omnino deposcebat tam multiplex & ingens vtilitas scripturæ huius, supra commemorata, ad Synagogam & Ecclesiã Christi peruentura. At enim verò impius Porphyrius, qui libros *Calumnia Porphyrij depellitur.*
B quindecim scripsit aduersus Christianos, eorum librorum duodecimum totum contulit ad euertendam huius libri auctoritatem, contendens eum non esse à Daniele scriptum, sed ab aliquo, vel æquali regis Antiochi Epiphanis, vel etiam posteriori: quippe qui res iam gestas, & ab aliis historicis proditas commemoret. Verùm quo plus auctoritatis & gratiæ libro adderet, simulauit esse vaticinia futurorum, eorúmque auctorem mentitus est Danielem. Quam Porphyrij calumniam Apollinaris, Methodius, & Eusebius diligentissimè confutarũt. Sanè verissimũ est, quod in Præfatione Danielis dixit Hieronymus, impugnationem Porphyrij, certissimum esse veritatis huius libri testimonium, cuius tanta sit in omnibus dictis veritas & constantia, vt Porphyrius credere non potuerit Prophetiam esse futurorum, sed
C præteritorum historiam. Impudens autem Porphyrij mendacium, manifestè redarguitur vel eo argumento, quod Septuaginta interpretes, prope centum annos Antiochum Epiphanem antegressi, hunc librum, tanquam Danielis germanam scripturam, ex Hebræo in Græcum sermonem conuerterunt. Quin Iosephus in libro vndecimo Antiquitatum refert, Iaddum Iudæorum Pontificem ostendisse Alexandro Magno, cùm is venit Hierosolymam, prophetiam, quæ erat in libro Danielis de Rege quodam Græcorum olim destructuro Persarum imperium: quam de se, vt reuera erat, interpretatus Alexander, fidenter & alacriter, ad debellandum regem Persarum Da- *Descriptio vitæ Danielis.*
D rium contendit. Id autem sexaginta annis ante regnum Antiochi Epiphanis euenit.

Cæterùm omnem Danielis vitam cursim prænarrare, non alienum fuerit, cum & hoc ad intelligentiam libri huius non parum conferre possit. PATRIA Danielis fuit, vt refert Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de Vita & Obitu Prophetarum, Bethoron superior pertinens ad sortem Ephraim, sed postea Leuitis assignata, propinqua Castello Emaus, nec plus nouem milliaria Hierosolymis remota, nec longè distans ab altera Bethoron, quæ dicta est inferior, & tribui Beniamin obtigit. Vtramque condidit Saria filia Ephraim, lege prioris libri Paralipomenon caput septimum. Vtramque item multis post sæculis, posterior liber Paralipomenon in capite octauo, fuisse indicat à Salomone exædificatam: hoc est, vt ego interpretor, vel refectam, vel amplificatam, vel cinctã mœnibus atque munitam: licet in tertio libro Regum, capite nono, inferioris dumtaxat Bethoron, ceu quæ fuerit à Salomone condita, mentio fiat. GENVS Danielis, procul dubio regale fuit: id quod non obscurè significatur initio huius libri, cùm dicitur, mandasse regem Nabuchodonosor, vt de pueris Hebræis regiæ stirpis formosiores eligerentur, electum autem cùm primis fuisse Danielem. Idem quoque declaratur in libro quarto regum, capite vigesimo: eo namque loco legimus Isaiam prædixisse regi Ezechiæ, fore aliquando, vt filij eius captiui ducerentur Babylonem, & regi Babyloniorum seruirent: quod in Daniele completum esse, affirmant omnes. Iosephus libro decimo Antiquitatum, scribit Danielem fuisse ex genere & cognatione regis Sedechiæ. Autor historiæ Scholasticæ super libro quarto Regum, capite trigesimo nono, refert Ioacim regem Iuda, cum captus a rege Nabuchodonosor, vinctus duceretur Babylonem, mutata regis sententia, dimissum esse, imposito tamen tributo, acceptisque regij generis obsidibus, in quibus fuere Daniel & tres pueri, eius socij: quod verum sit necne, infra expendemus. Sed cur scriptura nusquam indicat, vel patriam, vel genealogiam Danielis, quemadmodum in libris aliorum Prophetarum fieri solet? equidem, caussam satis idoneam & probabilem, nullam inuenio. Respondent tamen quidam, proptereà id esse factum, quia non est hic liber Prophetiæ, sed magis historiæ modo conscriptus. Atqui ob eandem causam nec in libro Esdræ qui est historicus genealogia eius adscribi debuerat. Alij respondent, id esse prætermissum: quia Danielis genus & patria apud omnes Iudæos erant notissima & vulgatissima. Quasi verò non idem posset dici de Isaia & Hieremia, quorũ tamen genus & patria in eorum libris prænotantur. Epiphanius contra hæresim

Patria Danielis.

Genus.

A hæresim quinquagesimam quintam disputans, Danielis, inquit, parentes in sacris litteris nequaquã nominari, sed in traditionibus tamẽ Hebræorũ esse proditũ, patri eius nomẽ fuisse Sabaa. DE TRIBV IVDA fuisse Danielẽ, apertè ponitur in exordio huius libri: idémque significatur libro quarto Regum, capite vigesimo: atque id esse sacris testatum literis confirmat Hieronymus. Qui tamen in Præfatione commentariorum suorum in Danielem, citat translationem septuaginta interpretum: quæ in principio decimi quarti capitis huius libri habebat, Danielem fuisse de tribu Leui, & sacerdotem. Quapropter nonnulli existimarunt, duos fuisse Danieles: & vnum quidem de tribu Iuda, fuisse autorem huius libri vsque ad caput decimum quartum: de altero autem, qui erat de tribu Leui, historiam quę in vltimo capite cõtinetur, à quodam Abacuc alio nempe, quàm qui inter duodecim prophetas ponitur, esse scriptam. Verùm neque olim synagoga, neque nunc Christi Ecclesia plures vno Danieles libri huius autores, nouit. Dionysius Carthusianus ita dirimit litem, Danielem genere paterno fuisse de tribu Leui, materno autem de tribu Iuda: frequens enim erat duarum illarum tribuum per matrimonia copulatio. Isidorus quoque in libro de Vita & Obitu Sanctorum Veteris Testamenti, innuit ex sacerdotum & regum prosapia ortum esse Danielem. Sed quia hæc sine autoritate scripturæ, vel Patrum, vel antiquæ probatæque alicuius traditionis: & sine probabili aliqua coniectura infirmè dicuntur, nullum ad persuadendum pondus habere possunt. Credibilius igitur fuerit, codicem illum septuaginta interpretum, quem citauit Hieronymus, fuisse mendosum. Nimirum, non semel Hieronymus testatur codices septuaginta interpretum fuisse suo tempore admodum vitiosos & corruptos. Certè, quod in illo codice fuisse eo loco refert Hieronymus, id nullus Græcorum librorum qui nunc quidem extant, habere deprehenditur. Cum Babylonem captiuus Daniel ductus est, tenerrimæ fuit ætatis: cum namque Isidorus fuisse inquit tunc puerum: Epiphanius pusionem & infantem vocat. Quo fit, vt simillimum vero sit, tunc Danielem decimo anno non fuisse maiorem. Atque hoc ponatur, tanquam fundamentum Chronologiæ Danielis deinceps explicandæ. Annus igitur decimus Danielis, quo ductus est Babylonem, concurrit cum tertio anno regni Ioacim, sicut in exordio libri huius traditur: & cum primo anno regni Nabuchodonosor, vt patet ex vigesimo quinto capite Hieremiæ. Hinc liquet, natum esse Danielem anno circiter vigesimo quinto regis Iosiæ, circa olympiadem vi-

Tribus.

An fuerint duo Danieles.

Tempus captiuitatis Danielis.

gesimam nonam, & annum ab vrbe condita, nonagesimum quintum: videlicet, annis ante Domini nostri ortum, sexcentis, ac prope sexaginta. Ex quo palam est, quanto fuerit apud Hebræos antiquior sapientia, quàm apud Græcos. Siquidem Daniel, qui septem Græciæ sapientes, hoc est, Græcorum sapientiæ parentes, circa Olympiadem quinquagesimam in Græcia claros, ætate præfuit, nouissimis tamen prophetarum & sapientum populi Hebræi proximus fuit. Ergo infans erat apud Græcos sapientia, cum apud Hebræos iam ipsa consenuisset. Cùm Daniel ab interitu Susannam liberauit, annum agebat duodecimum: hoc enim tradit Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, & ante ipsum Beatus Ignatius Martyr, in epistola ad Magnesianos scripta. Quocirca non procul vero est, quod Theodoretus dixit in Præfatione suorum Commentariorum in Ezechielem, Danielis prophetiam duodecim annis Prophetia Ezechielis fuisse priorem: siquidem initium vaticinandi fecit Ezechiel, anno quinto transmigrationis Iechoniæ, vt initio libri sui prodidit ipse: hoc autem accidit, vndecim annis, postquam Daniel primum prophetici spiritus, in iudicio Susannæ specimen dedit, annos, vt dixi, natus duodecim. Quanquam prophetiam Danielis non aliam intellexit Theodoretus, nisi scripturam libri huius, quæ incipit ab historia captiuitatis Regis Ioacim: quæ quidem captiuitas tertio anno eius Regis facta, duodecim annis anteiuit quintum transmigrationis Iechoniæ annum, quo nimirum anno Ezechiel vaticinari orsus est. Interpretatus est Daniel primum somnium Regis Nabuchodonosor, annum agens trigesimum quintum. Visiones quæ in septimo & octauo capite libri huius narrantur, octogenarius habuit. Scripturam manus in pariete scribentis, annum natus prope centesimum explanauit. Anno, qui hunc proximè secutus est, quique primus fuit Darij Regis Medorum, tempus Messiæ aduentus & mortis, septuaginta illis hebdomadis comprehensum & definitum, diuinitus ei patefactum est. Visiones, quæ memorantur in decimo, vndecimo, & duodecimo capite, hoc est, vsque ad tertium Cyri Regis annum, iam centenario contigerunt. Ex quo apparet, Danielem centesimum ætatis annũ attigisse. vltrà verò, quàm longè processerit, incompertum est. Nisi quod Isidorus in libro, de Vita, & Obitu sanctorum Patrum Veteris Testamenti, ait, Danielem centum

A centum ac decem annos, & vſque ad Darium Perſarum Regem, vixiſ
ſe. Verùm hæc ſententia ſeipſam euertit: ſiquidem à tertio anno re-
gni Ioacim, qui fuit decimus, vt ſupra dictum eſt, Danieli, vſ-
que ad primum Darium Perſarum regem, qui cognominatus eſt
Hyſtapis, annos centum viginti octo fluxiſſe, in veris Chronolo-
giis annotatum eſt: quibus annis ſi addas illos decem Danielis,
planè conficies, eum ad centum triginta octo annos vixiſſe: cum
ei tamen Iſidorus non plus centum & decem annos aſſignet. De
multis & admirandis prodigiis, quæ Daniel ante mortem ſuam præ-
dixit Babyloniis, legenda ſunt quæ Dorotheus in Synopſi, & Epi-
phanius in vita Danielis ſcripta reliquerunt. Obiit Daniel Babylo-
B ne, ſepultúſque eſt in quadam cauerna, regio honore: cuius mors
in Martyrologiis, in die vigeſimo primo Iulij notata eſt. Narrat
Ioſephus libro decimo Antiquitatum, Danielem apud Ecbatana
Mediæ, turrim ædificaſſe mirando artificio, eximiáque pulchritu-
dine: atque ob id maximè memorabilem, quòd vſque ad ſua tem-
pora, ſpeciem ea turris exhiberet recentis ſtructuræ, quaſi eo ipſo die
fuiſſet exædificata. Morem autem, inquit, vſque ad ſuam ætatem
perduraſſe, vt in ea ipſa turri ſepelirentur Medorum, Perſarum,
& Parthorum reges, eiúſque turris cuſtodia, vni de ſacerdotibus
gentis Iudaicæ concrederetur. Iam verò, ſi Daniel vſque ad ter-
tium Cyri regis annum peruenit, neceſſe eſt fuiſſe eum ſpecta-
C torem, & ſicut credibile eſt, adiutorem, atque auctorem libera-
tionis Iudæorum, & reuerſionis eorum in patriam: hoc quippe ac-
cidit primo anno regni Cyri, ſicut in fine poſterioris libri Parali-
pomenon, & in principio libri Eſdræ ſcriptum eſt. Quin
Theodoretus extrema verba primi capitis huius libri explanans, non
dubitanter ſcribit, Cyrum edoctum à Daniele Prophetiam, quę de ip-
ſo nominatim ſcripta eſt apud Iſaiam capite quadrageſimo quinto, ad
donandam Iudæis libertatem, eóſque humaniter, ac benignè tra-
ctandos, eſſe permotum. Idem repetit Theodoretus ſuper caput vn-
decimum huius libri.

Turris Danielis.

Sed quæret aliquis, cur Daniel in patriam cum ſuis popularib. non
D eſt reuerſus? An quia eo tempore Daniel iam erat cẽtenarius? quam-
obrem nimio confectus ſenio, defectúſque viribus, tam lõgum & la-
borioſum iter commodè non potuiſſet peragere. An potius quia eius
remanſio

Cur Daniel ſoluta captiuitate à Cy-

ro, non vnà cũ alijs Iudæis reuerſus ſit in patriam.

remanſio, & præſentia apud regem, apud quem gratia & autoritate plurimum valebat iuuandis, promouendiſque Iudæorum rebus, multò vtilior futura erat? An remanſit, vt ait Theodoretus ſuper decimum caput huius libri, vt Iudæorum, qui remanſerant quàm plurimi, doctor, protector, & defenſor eſſet? Si quis porrò de me quærat cur Eſdras qui ſuam hiſtoriam ab anno primo Cyri exorſus eſt, nullum in ea de Daniele, viro multis de cauſis memorando, verbum fecerit: reſpondebo, Eſdræ propoſitum non fuiſſe aliud, quàm explicare hiſtoriam Iudæorum reuerſionis in patriam, ſimulque quarũdam rerum, quæ aut ſibi, aut Iudæis poſt reuerſionem, in Iudæa contigiſſent: & quia Daniel non eſt cum alijs in Iudæam reuerſus, nulla erat ratio, cur mentionem eius, hiſtoriæ ſuæ Eſdras insereret. Quanta verò ſanctitatis & ſapientiæ Danielis fuerit apud Deum & homines exiſtimatio, ſatis declarauit Deus per Ezechielem, apud quem capite decimoquarto ſic ait, *ſi fuerint tres viri iſti, Noe, Daniel, & Iob in medio populi iſtius, ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, filios autem & filias ſuas non liberabunt, ſed terra deſolabitur.* Quibus verbis, ſimul exaggerauit Deus impietatem Iudæorum, & ſanctitatem atque gratiam, qua Daniel apud ipſum pollebat: ea namque eſt illorum verborum ſententia, tãta eſt Iudæorum impietas, & vſque adeo illis infenſus & iratus ſum, vt etiamſi Daniel, alioqui mihi cariſſimus, vel pro filio ſuo, qui eſſet in iſto populo, mihi ſupplicaret, non eſſem tamen eum exauditurus. Cur autem iſti tres præcipuè nominentur? vide Hieronymum ſuper illum locum Ezechielis, Auguſtinum item ſuper Pſalmum 132. & libro ſecundo Quæſtionum Euangelicarum, quæſtione 44. De ſapientia porrò Danielis, luculentiſſimum Dei apud eundem Ezechielem capite vigeſimo octauo extat teſtimonium atque præconium. Increpans enim Deus arrogantiam principis Tyri de ſua ſapientia ſuperbè gloriantis, dixit ei, *Ecce ſapientior es tu Daniele? omne ſecretum non eſt abſconditum à te?* quo ſatis declarauit; Danielem fuiſſe eo tempore ſapientiſſimum mortalium, eíque Deum ſecreta ſua patefacere ſolitum. Verùm hæc nos de Danielis libro præfatos, nihil vltra remorari debet, quominus librum ipſum explanare quamprimum aggrediamur.

Margin letters: A (beside line 1), B (line 10), C (line 21), D (line 31).

BENED

A BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM

LIBER I.

***

B

CAPVT PRIMVM.

NNO tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Ierusalem, & obsedit eam, & tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & partẽ vasorum domus Dei: & asportauit ea in terram Sennaar, in domum Dei sui: & vasa intulit in domum thesauri Dei sui. Et ait rex A-
C *sphenez præposito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israel, & de semine regio & tyrannorum, pueros in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos omni sapientia, cautos scientia, & doctos disciplina, & qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos litteras, & linguam Chaldæorum. Et constituit eis rex annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino, vnde bibebat ipse: vt enutriti tribus annis, postea starent in conspectu regis. Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudæ, Daniel, Ananias, Misael, & Azarias. Et imposuit eis præpositus eunuchorum, nomina Danieli Baltasar: Ananiæ, Sidrach: Misaeli, Misach: & Azariæ, Abdenago. Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus eius, & rogauit eunuchorum præpositum ne*
D *contaminaretur: dedit autem Deus Danieli gratiam, & misericordiam in conspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunuchorum ad Danielem: Timeo ego Dominum meum regem, qui constituit vobis cibum & potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coæuis vestris, condemnabitis caput meum regi. Et dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum super Danielem, Ananiam, Misaelem, & Azariam, tenta nos, obsecro, seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescen-*
E *dum, & aqua ad bibendum, & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum*

qui

qui vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui audito ser- A
mone huiuscemodi, tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem ap-paru-
runt vultus eorum meliores & corpulētiores præ omnibus pueris, qui vescebantur
tur cibo regio. Porro Malasar tollebat cibaria, & vinum potus eorum: dabatque
que eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in om-
ni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & som-
niorum. Completis itaque diebus, post quos dixerat rex, vt introducerentur: intro-
duxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. Cumque
eis locutus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel,
Ananias, Misael, & Azarias: & steterunt in conspe-
ctu regis. Et omne verbum sapientiæ & intellectus,
quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis de-
cuplum super cunctos ariolos & magos, qui B
Inf.6.g.28. *erant in vniuerso regno eius. Fuit au-*
tem Daniel vsque ad an-
num primum Cy-
ri regis.

***

C

Diuisio totius operis, & capitis primi summa.

IBER Danielis tripartito diuidi potest: Partim enim continet nudas prophetias & visiones, vt capite septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, duodecimo: partim prophetias & visiones, simul tamen cum quibusdam historiis confertas atque contextas: vt capite secundo, quarto, quinto, & decimotertio: partim denique nudas historias, velut tertio, sexto, & decimoquarto. Atque huiusmodi est caput D primum, in quo, primò quidem tempus & occasio captiuitatis Danielis describitur: tum educatio eius & institutio apud Chaldæos, postea mirabilis eiusdem abstinentia: ad extremum facultas interpretandi somniorum mysteria, diuinitus ipsi concessa.

Anno

A *Anno tertio.*

TRES existunt hoc loco dubitationes ad intelligentiam horum verborum pertinentes. *Tres dubitationes.*

Prima dubitatio. Hieremias cap.25. significat primum annum regni Nabuchodonosor, fuisse quartum annum regni Ioacim: non potuit igitur Nabuchodonosor venire Hierusalem tertio anno regni Ioacim, vt hic dicitur, siquidem eo anno nec dum regnare cœperat. At verò intelligẽdum est, primum annum Nabuchodonosor, cœprum esse anno tertio Ioacim inchoato, & quarto item anno eiusdem regis inchoato, esse finitum: ita vt primus annus Nabuchodonosor, tertium & quartum annum Ioacim contigerit. Venit igitur Nabuchodonosor Regni sui initio quod in tertium Ioacim annum incidit. Cum autem manifestè tradat hoc loco Daniel fuisse tertium annum Ioacim, cum Nabuchodonosor primum venit Hierusalem, satis ex eo ipso existimari posset errasse Iosephum libro decimo Antiquitatum, & Iosephi vestigia sequutum Auctorem Historiæ Scholasticæ super quarto libro Regum in capite trigesimonono, quippe qui annotarunt primum regis Nabuchodonosor in Iudæam aduentum cum octauo anno regis Ioacim, concurrisse. *Errores Iosephi, Historiæ Scholasticæ, Lyrani, Chartusiani.*

B Nicolaus etiam de Lyra, & Dionysius Chartusianus hoc loco, dissimili in errore, sed in errore tamen versantur, affirmantes hunc tertium annum Ioacim non esse numerandum à regni eius initio, sed ab octauo anno, quo videlicet anno tributa pendere regi Nabuchodonosor cœperat: quæ, cùm proximo sequenti triennio soluisset, tandem vndecimo anno regni sui, ea reddere detrectans, captus & occisus est. Putant enim isti, sermonem hic haberi de vltima Ioacim captiuitate. Sed quàm dura & violenta sit interpretatio, quem Daniel simpliciter & præcise nominat tertium annum Ioacim, eum annum interpretari, non simpliciter tertium ab initio regni sed à principio soluendi tributum, etiam me tacente, per se lector intelliget. Maneat igitur, tertio anno Ioacim primum venisse Nabuchodosor Hierusalem, & inde vinctum Ioacim ductum esse Babylonem: id quòd in libro secundo Paralipomenon cap. 36. secundum latinam interpretationem apertè traditur. Namque Hebræa scriptura, si verbum verbo reddas, hãc habet sentẽtiã *(vinxit eum, vt duceret Babylonem.)* Quod animad-

C uertẽs Caietanus in cõmẽtario eius loci, & ante ipsum Lyranus, dixerũt regem

regem Ioacim vinctū fuisse à Nabuchodonosor, vt duceretur Babylonem, sed postea, mutato consilio esse dimissum, imposito tamen ei tributo. Idem quoque legitur in libro secundo de Mirabilibus sacræ scripturæ.in cap. 29. quod opus etsi ponitur inter libros diui Augustini,& sub eius nomine citatur à multis, non esse tamen Augustini,apud doctos viros, & minimè dubiis constat argumentis.Porrò in vndecimo anno Ioacim iterum venit Hierusalem rex Nabuchodonosor,& Ioacim dolo captum atque occisum, extra vrbē proiici,& insepultum iacere iussit, quod euenturum illi prædixisse Hieremiam legimus in libro eius cap.22.idémque narrat de morte Ioacim in libro decimo Antiquitatum Iosephus.Ergo quod in libro secundo de Mirabilibus sacræ scripturæ cap.29.scriptum est,regem Ioacim in campo Babylonis esse interfectū,vt prædicto Hieremiæ vaticinio contrarium plane repudiandum ac reiiciendum est. A B

Secunda dubitatio.Quorsum memoratur hoc loco tēpus captiuitatis regis Ioacim facilis est responsio : ideò enim memoratur,quo manifestū fiat,quo tēpore,& qua ex occasione Daniel captus,& Babylonē ductus fuerit: nā cùm esset Regij generis,vnà cū ipso Rege Ioacim captus & Babylonem ductus est:aut quod aliis magis placere video, dimisso rege,obses pro eo regi Babyloniorum datus est.ex quo liquet procul vero esse, Danielem fuisse captum anno octauo Ioacim:cuius sententiæ paulò superius probatores & defensores citauimus auctorem Historiæ Scholasticæ, & Nicolaum de Lyra super primum caput Esdræ.Quamquam hoc loco & ipse,& Carthusianus captiuitatē Danielis ad vndecimum annum regis Ioacim referāt. Insignior tamen fuit error Iosephi, captiuitatem Danielis cum captiuitate regis Sedechiæ coniungentis : cùm hanc illa præcesserit non minus annis decem & octo.Vereor dicere, dicendum tamen est : nam & seruiendum est veritati,& hoc tam memorabili exemplo docendus lector, quanta in tractandis chronologiis nō modo scientia, sed etiam diligentia, intentionéque animi,ac memoriæ sit opus. Ecce tibi, diuus Hieronymus omnis chronologiæ diuinæ pariter atque humanæ, quàm qui maximè, doctus ac diligens, in designādo tamen captiuitatis Danielis tempore, semel memoria lapsus est. Is nāque scribit super primum caput Ezechielis, Danielem simul cum rege Iechonia, & Propheta Ezechiele captum esse, & Babylonem adductum. Atqui constat ex hoc ipso Danielis loco, & ex Chronicis Eusebij, quæ Hieronymus latinè conuertit, Danielis captiuitatem octo annis captiuitate Iechoniæ C D

In chronologia,quàm sint faciles ac lubrici lapsus.

choniæ

A chonix & Ezechielis priorem fuisse.

Tertia dubitatio, Cur passus est Deus innocētem sanctúmque puerum Danielem pariter cum impio rege Ioacim in seruitutem abstrahi, iisdémque malis, & calamitatibus affictari: præsertim cum in libro Geneseos cap. 18. scriptum sit, non esse contentaneum diuinæ iustititiæ atque æquitati, vt iustum Deus perdat simul cum impio: & dominus apud Ezechielem cap. 18. sic loquitur: *Viuo ego, quia filius no portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Non enim apud Deum valet, quod quidam Poeta dixit, *Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.* Respondeo Deum sæpenumero viros sanctos mirabiliter præripuisse malis & suppliciis, quibus puniebat improbos. Nam Noe seruauit ex diluuij exitio, & Lot eripuit ex incendio Sodomæ, Hebræúmque populum à plagis & calamitatibus Aegyptiorum liberauit. Nonnunquam tamen finit bonos inuolui malis & pœnis impiorum. Cur autem mala contingant bonis, cùm sit Dei prouidentia, & Seneca de hoc ipso titulo eruditum ac disertum edidit libellum, & beatus Augustinus in primo libro de Ciuitate Dei à cap. 8. vsque ad 14. copiosè doctéque disputauit. Nos autem in præsentia, captiuitatis Danielis tres causas ex ipsa Dei prouidentia petitas afferre possumus. Prima causa est, vt Daniel Hebræis, qui erant in illa captiuitate, esset quasi consultor, doctor, & spiritualis medicus, eiúsque auctoritate & doctrina exemplóque continerentur illi in cultu veri Dei, ne ad impias gentium, quibus cum versabantur, superstitiones, & idololatrias dilaberentur: & esset quoque calamitatū ac miseriarum, quibus in illa seruitute premebantur, consolator & subleuator, nec non & soluendæ captiuitatis procurator & adiutor. Secunda causa fuit, vt in captiuitate, Danielis nomen nobilius atque illustrius existeret, nempe, multo maiorem dignitatem ac potestatem, gloriámque adeptus est in captiuitate Daniel apud alienos reges, gentésque barbaras, quàm liber, & apud suos consequi vnquam potuisset. Tertiam causam fuisse reor, vt per Danielem apud superbissimos reges, & populos tenebris idololatriæ obcæcatos, veri Dei cognitio eluceret, atque innotesceret, quod abundè factum esse per Danielem, non vno loco narratur in hoc libro.

Horat. in epist.

Tres causæ cur passus sit Deus innocentē Danielem in captiuitatem abstrahi.

B

C

D

Ioacim Regis Iuda.

Iosiæ filio-rũ nomina.

OSIAS Rex Iuda quatuor filios reliquit, vt est in priori lib. Paralip. c. 3. Iohanan, & Ioachaz, qui in 3. lib. Esdræ c. 1. vocatur Iechonias, & in prædicto loco Paralip. nominatur Sellus, quo nomine etiam vocatur à Hieremia c. 22. Tertius filius fuit Mathanias, postea nominatus Sedechias: quartus fuit hic Ioacim prius dictus Eliachim, appellatus etiam, vt refert Epiphanius Tomo 1. Secta 8. Sellus; & Amazias. denique hic ipse vocatur à Matthæo in Genealogia Christi Iechonias, cùm inquit, *Iosias genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Nã posterior Iechonias, de quo mox subditur, *& post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* alius fuit, videlicet filius prioris, dictus in lib. 4. Reg. c. 24. & ab Ezechiele c. 1. Ioachim, ab ipso autẽ Hieremia c. 22. Iechonias. Esse vero distinguendos in Genealogia Christi hos duos Iechonias, affirmat Epiphanius supradicto loco, & diuus Hieronymus tam super locum Danielis, quàm super illum Matthæi. Idque ratio ipsa fateri cogit, nam nisi duo sunt Iechoniæ, non erunt in illa Genealogia Christi nisi vna & quadraginta generationes, reclamãte ipso Matthæo, qui esse duas & quadraginta testatur. Etenim, si vnus sit Iechonias, vel in secunda vel in tertia tessaradecade tredecim dumtaxat generationes numerabũtur. Adiice, quod Iechonias qui habuit fratres, fuit Ioacim, qui tres habuit fratres, & horũ duos reges: Iechonias vero qui genuit Salathiel, nõ nisi vnum habuit fratrem, qui priori libro Paralipomenon c. 3. Sedechias nominatur. Rupertus autem in libro suo, quem scripsit in Danielem c. 2. lapsus memoria est, hunc Ioacim confundens cum Ioachim eius filio, & ea scribens, quæ nec inter se, neque cum sacra historia congruunt. At enim, quæret aliquis, cur Nabuchodonosor vsque eò infensus fuerit regi Ioacim, vt eum bello appetitum, captumque, Babylonem duxerit vinctum, ac tãdem ignominiosissima morte necauerit? Equidem duas eius rei causas fuisse arbitror. Nam quia Ioacim creatus fuerat rex in locum fratris sui Ioachaz à rege Aegypti, propterea ei regi vehementer fauebat, & adhærebat. Erat autem Nabuchodonosor hostis accerrimus illius regis Aegypti, perpetuum cum eo bellum gerens. Quamobrem eius fautorem, sectatorémque & quasi clientem Ioacim, infensè oderat, & regno deturbare cupiebat. Altera causa, & verò principalior, referri debet ad iustitiam Dei per Nabuchodonosor vindicantis, & punientis detestabilem impietatem, & aduersus

Iechonias bis nominatus in Genealogia Christi apud Matthæum, non vnus fuit, sed duo reges.

Ruperti lapsus.

A B C D

uersus Dei seruos crudelitatem regis Ioacim. Is enim Vriã sanctum virum, & Dei prophetã crudeliter interfecit, sicut legimus apud Hieremiam cap. 26. quin ipsum quoque Hieremiam occidere voluit, & vaticiniorum eius librũ scalpello scindi, & igni cremari iussit, vt ipsemet Hieremias memorat c. 36. His addunt Auctor Historiæ Scholasticæ, Lyranus, & Hebræi, in cadauere ipsius reperta esse inusta stigmata, & impressas notas, quæ erant veluti insignia variorum Deorum, quos impius ille rex colebat, ac venerabatur. Atque hoc illi significari putãt in 2. lib. Paralipom. c. 36. illis verbis. *Reliqua sermonũ Ioacim, & abominationes eius, quas operatus est, & quæ inuenta sunt in eo.* Illud *& quæ inuẽta sunt in eo.* id quod diximus de variorum Deorum insignibus corpori eius impressis, indicare existimant. *Impietas & crudelitas Regis Ioacim.*

A

Venit Nabuchodonosor Rex in Hierusalem, & obsedit eam.

B

DE rege Nabuchodonosor, tria, quæ nonnihil difficultatis simul & curiosæ cognitionis habent, paucis expedienda sunt. Ac primò quidẽ, cùm duos legamus in scriptura reges, vocabulo Nabuchodonosor appellatos, alterũ hoc loco, cuius etiã frequens mentio fit in extremo lib. 4. Regũ, & apud Hieremiam, atque Ezechielem, à quo videlicet Iudæi maximis calamitatibus obtriti sunt: alterũ vero in lib. Iudith, declarãdũ breuiter in præsentia est, an vnus fuerit idémque rex, an vero diuersi. Sed fuisse diuersos, quatuor argumẽtis probari potest. Principiò, rex Nabuchodonosor nominatus in libro Iudith, æqualis fuit Arphaxad regis Medorũ, qui cõdidit Ecbatana, cuius vrbis amplitudo & magnificentia describitur in exordio libri Iudith: hunc autẽ Arphaxad cõditorẽ Ecbatanorũ, Herodotus lib. 1. appellat Deiobem, quẽ primũ facit Medorũ regẽ. Is verò, secundũ Herodoti chronologiam annis centũ quinquaginta regnauit ante Cyrũ. At verò Nabuchodonosor, cuius hic fit mentio, minus nonaginta annis ante Cyrum regnare cœpit. Deinde in libro Iudith scriptũ est illũ Nabuchodonosor regnasse in ciuitate Niniue: hũc autẽ Nabuchodonosor, post euersam Niniuẽ regnasse Babylone, ex quarto cap. lib. Danielis, & ex priori libro Iosephi aduersus Appionem satis constat. Ad hoc, ille anno decimotertio sui regni misit principem, ac ducem militiæ suæ Holophernem cum numerosissimo ac validissimo exercitu, vt imperio ipsius subiugaret, cùm alias gentes, tum Iudæos, qui vsque ad id temporis sub eius ditione non fuerant. Huius verò Nabuchodonosor anno decimotertio, iam ter Iudæi fuerant ab ipso capti, & sub *An hic Nabuchodonosor alius fuerit quam is cuius mẽtio fit in libro Iudith.*

C

D

ipsius dominatum subiecti. Denique post annum decimum tertium illius Nabuchodonosor, hoc est, post victoriam Iudith, traditur in eo libro, Iudæos longissimo tempore magna in pace & tranquillitate esse versatos. Atqui ex sacris litteris liquet, anno decimo nono huius Nabuchodonosor, euersis Hierosolymis, incensóque templo, Iudæos ex patriis sedibus abstractos, Babylonem esse ductos, atque inibi acerbissimam septuaginta annorum captiuitatem pertulisse. Patet igitur, fuisse duos illos Nabuchodonosor, plane distinctos & diuersos reges. Sed vter prior & antiquior fuerit, secundo loco dispiciendum est. Illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse hoc Danielis posteriorem, quidam existimarunt. Isidorus libro sexto Etymologiarum, illum Iudith, regnasse significat durante Babylonica captiuitate: diuus Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei. cap. 26. eundem regem regnantem fecit tempore Cyri: Eusebius in Chronicis & Beda in libro de Sex ætatibus mundi, Nabuchodonosor Iudith, putant fuisse Cambysem Cyri filium, & secundum Persarum regem. Verùm enimuero, istos refellere videtur tum ratio ipsa temporum, tum etiam diuinæ scripturæ narratio. Etenim in libro Iudith narratur, eo tempore stetisse templum, & vrbem Hierosolymitanam: Iudęos item multas tenuisse vrbes munitas, fuisseque tunc pontificem Iudæorum Eliachim, seu Ioachim. At verò, tempore Cambysis, aut Cyri, multóque minus durāte captiuitate, nec vrbs nec templum ædificata erant, & vsque ad Darium Hystaspis, apud Iudæos ex captiuitate reuersos, pontifex fuit Iesu, seu Iosue filius Iosedech, vt legitur in libro Esdræ, & apud Zachariam. Nihilo magis probabile est, quod opinatur Sulpitius in libro secundo Sacræ Historiæ, illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse Artaxerxem seu Darium Ochum penultimum regē Persarum. Hic enim rex plus ducentos annos fuit post reditum Iudæorum ex Babylonica captiuitate: cum tamen in libro Iudith clare significetur, fuisse eo tempore Iudæos recens ex captiuitate reuersos. Quapropter similius vero est, illum Nabuchodonosor, fuisse hoc Danielis priorem: & historiam Iudith ad tempora Manassis regis Iuda pertinere. Eo namque tempore rex Manasses captus, multisque cum Iudęis Babylonem ductus est: eodemque tempore pontificem fuisse Eliachim seu Ioachim ex sacra historia colligi potest. Et quia tunc rex Manasses aberat captiuus Babylonem ductus, propterea in libro Iudith nullius Iudæorum regis nomen annotatur. Fuisse autem tempore Manassis, & vrbem direptam, & templum aliqua ex parte incensum ac dirutum, historia regis

Vter Nabuchonosor fuerit prior hic Danielis, an ille Iudith.

Quo tempore contigerit historia Iudith.

A B C D

regis Iosiæ qui tertio anno post obitum Manassis iniuit regnum, non obscurè demonstrat. Veruntamen, non est huius loci subtilius & accuratius de tempore Iudith disputare: est enim quæstio admodum litigiosa, longiorem ac diligentiorem tractationem deposcens.

Restat vt tertio loco, annos imperij Nabuchodonosor percenseamus, insigniora eius regis, pro vt suo quodque tempore accidit, indicantes. *Breuis chronologia rerum gestarũ regis Nabuchodonosor.*

A Anno tertio vel quarto Ioacim, Nabuchodonosor regnare exorsus, venit Hierosolymam, captúmque & vinctum Ioacim vna cum Daniele, aliísque duxit Babylonem: vt traditur hic, & apud Hieremiam cap. 46. Tunc etiã regem Aegypti debellauit, vt prædicto loco significat Hieremias, & refert Iosephus libro decimo Antiquitatum. Anno septimo, aggressus est obsidere Tyrum, atque in ea obsidione per tredecim annos perseuerauit: sicut narrat Iosephus priori libro contra Appionem, idémque innuit Ezechiel à cap. 26. vsque ad 30. Anno regni sui octauo, regem Iuda Ioacim, dolo captum, ignominiosa morte necauit: in

B cuius locum filium eius Ioachim regem substituit: quem tamen post tres menses regno amouit, suffecto in eius locum Sedechia: veluti scriptum est in lib. 4. Regum ca. 24. Anno vndecimo, venisse ad Nabuchodonosor Babylonem, Sedechiam regem, proditum est in ca. 51. à Hieremia. Anno decimo nono, captis destructísque Hierosolymis, incensóque atq; euerso templo, Iudæos abstraxit in seruitutẽ Babylonicam: quemadmodum narratur in libro 4. Regum cap. 25. Anno vigesimo tertio, victo Aegypti rege, latéque vastata regione, Iudæos, qui illuc confugerant, Babylonem traduxit: hoc refert Iosephus libro decimo

C Antiquitatum, idémque Hieremias cap. 43. & Ezechiel 32. insinuant. Anno vigesimo quinto, obtigit ei visum illud & somnium statuæ, quod infrà cap. secundo memoratur, cuius sententiæ auctorem Iosephum in libro decimo Antiquitatum, sequutus est in commentario secundi capitis D. Hieronymus. Post hæc, erexit sibi auream statuam inusitatæ magnitudinis, quam iussit ab omnibus adorari: tunc accidit miraculum trium puerorum. Consequenti tempore transformatus in belluam, vitam egit, modo rituque ferarum, planè ferinam, per se-

D ptem annos: quibus expletis, menti regnóque restitutus, regnauit felicissime, tribus & quadraginta annis in imperio completis. atque hoc traditur à Iosepho libro decimo Antiquitatum, & priori libro aduersus Appionem, & item ab Eusebio in libro nono de Præparatione Euangelica cap. quarto. quod etiam videtur elici posse ex libro quarto Regum: in cuius libri vigesimo quarto capite traditur, regem Na- *Quot annos regnauit Nabuchodonosor.*

A videlicet ob eorum impietatis atque improbitatis magnitudinem. Deinde voluit Deus ostendere inanem & fallacem fuisse fiduciam Iudæorum, qui sanctitate legis Mosaicæ, templique religione, ac rerum sacrarum veneratione confisi, stultè, tutos se, atque ab omni malo immunes fore confidebant. Istiusmodi hominibus per Hieremiam capite septimo, dixit Deus, *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini: si enim bene vixeritis, habitabo vobiscum in loco isto. sin autem iniquè feceritis, faciam huic loco, super quo inuocatum est nomen meum, & in quo vos fiduciam habetis, sicut feci Silo.* Ad extremum, vasa illa passus est auferri Deus, quod per ea vasa sanctissimum
B nomen suum atque incomparabilem potentiam & maiestatem apud Babylonios clarissimis, maximéque admirandis signis declarare valebat. Etenim traditur in quinto capite huius libri, cùm rex Baltasar in conuiuio, hæc Dei vasa impurè & contumeliosè tractasset, subitò visam ipsi esse manum in pariete scribentem: quæ scriptura, & ipsius regis interitum, & regni excidium portendebat. Simile quid legitur in libro primo Regum capite quinto de arca Dei à Philistæis capta. Adnotauit hoc loco Hieronymus, & philosophos quósdam, & postea hæreticos, imitatos esse quodammodo hunc regem Nabuchodonosor. Nam & ipsi sacra vasa, id est, veras sententias, sanáque
C dogmata, ex templo Dei, hoc est ex diuina scriptura furati, posuerunt in templo sancti sui, hoc est, posuerunt in templo suorum Idolorum, id est, impiis & fallacibus scriptis suis inseruerunt, sed multis tamen fabulis, erroribúsque deformata & contaminata.

Et ait rex Asphenez præposito eunuchorum.

MAGNO in pretio & vsu apud principes fuisse olim eunuchos, ex diuinis & humanis historiis perspicuè intelligitur. Etenim apud quosdam principes fuere in amoribus & deliciis, turpissimo corporis obsequio. Præcipuum tamen eunuchorum munus & cura, erat custodia regiarum concubinarum. Vide librum Esther in capite secundo.
D Nonnulli porrò cubiculis principum erant præfecti: tali munere apud Holophernem functum esse Vagao eunuchum, legimus in libro Iudith capite duodecimo. Alij præpositi erant palatio, principésque ministrantium & seruientium regibus: tales ha-

Ad quos vsus quondam principes habuerint eunuchos.

buisse Assuerum septem eunuchos, in primo capite libri Esther scriptum est. Eunuchis præterea mandabatur cura & custodia thesaurorum: vnde in Actis Apostolorum capite octauo, traditur, eunuchum qui baptizatus est à Philippo, super omnes gazas reginæ Candacis fuisse constitutum. Quin etiam legimus quosdam eunuchos belli duces, & principes militiæ regum fuisse: nam & rex Sedechias principem suæ militiæ habuit eunuchum, vt Hieremias scribit c.52.& Pharao rex Aegypti, Phutipharem dominum Iosephi belli principem habebat, vt est in libro Geneseos c. 39. Apud Ochum quoque Persarum regem, plurimum auctoritate & potentia valuisse Bagoa eunuchum & Diodorus Siculus libro 16.& libr.11. Iosephus narrant. Epiphanius in Hæresi quinquagesima octaua, commemorat sectam eunuchorum, qui ad capessendum cælorum regnum, necessarium putabant quemque fieri eunuchum: perperam fortasse intelligentes illud Domini dictũ, quod est apud Matthæum, cap. 19. *Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum:* & quod est apud Isaiam cap. 56. vbi Deus eunuchis amplissima præmia pollicetur. A B

Hæresis eunuchorum.

An Daniel fuerit eunuchus.

Quidam, Danielem fuisse eunuchum, ex hoc loco argumentantur: nam si rex, inquiunt, mandauit præposito eunuchorum, vt de pueris Hebræis, lectissimos assumeret, qui aliquandiu lingua, literis, & moribus Chaldæorum præculti, postea versarentur in palatio, ipsique regi ministrarent, horum autem puerorum vnus fuit Daniel, hinc planè conficitur, eum fuisse eunuchum: alioqui sub cura præpositi eunuchorum is non fuisset. Addunt & illud argumentum, Isaiam cap. trigesimonono prædixisse regi Ezechiæ aliquos de posteris eius, fore seruos & eunuchos regis Babylonis, quod præcipuè completum fuisse in Daniele, plerique tradiderunt. Hoc sentit Iosephus in libro decimo Antiquitatum, idémque arbitrantur Hebræi, eandémque opinionem sequitur Origenes in quarta Homilia super Ezechielem, Simon item Metaphrastes in vita Danielis, & Zonaras in primo tomo Annalium, necnon & beatus Hieronymus in primo libro aduersus Iouinianum, quanquam hoc loco dubitanter ea de re loqui videatur. Veruntamen, argumentum ex nomine eunuchi sumptum, non cogit fateri Danielem fuisse re vera eunuchum, hoc est castratum. Nam, quia primùm eunuchi intima, nec nisi fidelissimis credenda, regum ministeria tractabant, propterea factum est, vt postea qui eadem munera obibant, nomen eunuchorum retinerēt, & si verè non essent eunuchi: quod pro- C D

bari

A bari poſſet argumento Phutipharis eunuchi principis militiæ Pharaonis, quem in libro Geneſeos cap. 39. vxorem habuiſſe legimus. Quapropter Dorotheus in Synopſi,& Epiphanius in Vita Danielis,negant eum fuiſſe verum eunuchum, ſed propter virginalem oris verecundiam atque modeſtiam, animúmque ab omni libidine alieniſſimum, atque integerrimum,vulgo exiſtimatum fuiſſe velut eunuchum.Huic ſententiæ ſubſcribit Lyranus, in quam etiam inclinare videtur Carthuſianus: ad eius opinionis probationem illud afferentes,quod hoc loco dicatur, præpoſitum eunuchorum,ex mandato regis,elegiſſe pueros, in quibus fuit Daniel,decoros,ac formoſos,& ſine vlla macula & vitio : quod in eunuchos minime quadrat. Verum neque hoc argumẽtum ſatis firmum B eſt:illis enim verbis non aliud ſignificatur,quàm non quoſlibet ſine delectu factos eſſe regis eunuchos,ſed eos duntaxat, qui eſſent prius claritate generis,robore corporis,formæ pulchritudine, ingeniique præſtantia eximij. Durare vero etiam eunuchis ad aliquod tempus formæ decorem,& quendam pulchritudinis florem,eò liquet,quod in delitiis erant principibus, non niſi delicatas & exquiſitas libidinum voluptates conſectantibus. Verum enimuero,ſiue Daniel fuerit eunuchus, ſiue non fuerit,illud certe confeſſione omnium conſtat, eum perpetuò coluiſſe atque illibatam conſeruaſſe virginitatem. Quin Damaſcenus libro quarto de Fide orthodoxa cap. 25. affirmat propter excellentem caſtitatis virtutem,& Danielem à leonum ſæuitia, & tres pueros ab incendio C fuiſſe inuiolabiles. Nec officit huic ſentẽtiæ quod legitur apud Ezechielem cap. 14. dixiſſe Deum, etiamſi Noe, Daniel, & Iob pro liberatione filiorum ſuorum,qui eſſent in medio populi Hebræi, ſupplicarent ipſi, ſe tamen eos nequaquam exauditurum : quo ſignificari videtur,Danielem habuiſſe filios:hoc dico, non obſtare:nam quod dicitur de filiis,vel accipiendum eſt quaſi dictum ſit ex hypotheſi,ſi illi videlicet haberent filios, conſtat enim filios Iob non fuiſſe ex populo Hebræo. Vocabulo igitur filiorum,denotatur eo loco res homini intima, & cariſſima, quæque illi omnium maximè cordi & curæ ſit. Vel dictum illud de filiis,non eſt referendum ad ſingulos illorum trium,ſed ſatis D eſt vt relatum ad plures,ſcilicet ad Iob, & Noe, verum eſſe inueniatur.

Daniel fuit virgo.

Explicatur locus Ezechielis cap. 14.

Proposuit Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis. A

Cur Daniel abstinuit à cibis regijs.

OTERAT Daniel vescendo cibis regiis, tribus modis pollui. Primo, quia, vt ait Theodoretus & Lyranus, in epulis regalibus multa erant ex iis, quæ libabantur, & immolabantur idolis, & cum inuocatione illorum deorum sumebantur, ita vt qui ea comederent, illius superstitionis sectatores & participes viderentur. Deinde, quia fieri non potuit, quin inter cibos illos regios, essent aliqui Mosaica lege vetiti, velut erant porcinæ carnes. B Talium autem ciborum esus polluisset Danielem, non per se suáque natura, sed propter legis, qua interdictus erat, violationem. Denique delicatorum ac suauium ciborum vsus, officere poterat integritati mentis, & cordis munditiæ, animumque impuris libidinum oblectamentis inquinare. Eximium profecto & admirandum fuit hoc Danielis in puerili ætate, tantæ continentiæ, & legis Dei obseruantiæ exemplum, ideoque ab omnibus antiquis patribus, qui de ieiunij & abstinentiæ laudibus scripserunt, vsurpatum, summísque laudibus celebratum.

SED intelligendum est, quatuor esse genera vitiosæ ac damnandæ abstinentiæ: C vnum fuit, quorundam philosophorum, vt Pythagoræ, Empedochis, Apollonij Tyanæi, & Porphyrij, qui propterea esum animalium damnabant, quod putarent etiam in brutis inesse animam rationalem, eámq; se in varia corpora induere, non hominum modo, sed cæterarum etiam animantium: lege Philostratum in vita Apollonij, Laertium in Pythagora, Porphyrium in libro de Abstinentia, & item duas Plutarchi orationes de Abstinentia ab esu carnium. Alterum genus abstinentiæ fuit quorundam hæreticorum, qui ob eam causam abstinendum à carnibus esse docebant, quod dicerent eas per se malas & execrandas esse, & à malo quodam principo conditas: cuius erroris auctores fuere Marcion, Tatianus, Encratitæ, & Manichæi: D contra quos lege quæ scripsit D. Paulus in priori Epistola ad Timotheum cap. 4. & quæ in Canone 50. ac 52. Apostolorum sancita sunt: Decreta item conciliorum Ancyrani, Gangrensis, primi Toletani, primíque Bracharensis, & quæ scripsit Epiphanius confutando hæresim 42. 47. 66. ad extremum, multa quæ Augustinus scripta reliquit in libris quos edidit contra Manichæos, præsertim autem contra Faustum Manichæum. Tertium genus abstinentiæ

A tiæ ſequuti ſunt quidam in exordio naſcentis Eccleſiæ, dicti Iudaizantes: qui arbitrabantur, etiam poſt Chriſti aduentum, publicatúmque euangelium, abſtinentiam ciborum, quos lex Moſis vetabat, eſſe neceſſariam. Horum errorem, quæ ſcripta ſunt à D. Paulo in Epiſtola ad Romanos cap. 14. & quæ prodita ſunt in Actis Apoſtolorum cap. 10. & 15. manifeſtè redarguunt. Quartum abſtinentiæ genus coluere olim, hodiéque colunt multi, peruerſa ratione atque animo ſtudentes abſtinentiæ. Quippe, vel errore opinionis, exiſtimant ſummam perfectionis Chriſtianæ in vnius abſtinentiæ cultu & exercitatione contineri, vel per abſtinentiam, hominum laudem & B honorem aucupantur: vel exiſtimatione abſtinentiæ, comparato ſibi apud homines nomine ac fama ſanctitatis, praua conſilia, falſáque dogmata incautis & ſimplicibus perſuadere conantur: vel denique cum deficiat illos prudentia, ſine modo abſtinentiam tractant, ſcilicet magno rerum vtiliorum & meliorum impedimento ac detrimento.

Perfecta igitur abſtinentia, quæ laudatur in Eccleſia Catholica, quæ placet Deo, quæ homini prodeſt, ea cenſetur, quæ propter bonum finem ſuſcipitur, & moderate, ac prudenter exercetur. Huius verò abſtinentiæ ſuſcipiendæ colendæque octo laudabiles cauſæ eſſe poſſunt. Prima cauſa, ad mitigandam & placandam iram Dei, ſceleribus C hominum aduerſus ipſos homines prouocatam & incenſam. Secunda, ad impetrandum aliquid à Deo. Tertia, ad imitandam Chriſti Domini atque ſanctorum Apoſtolorum & aliorum abſtinentiam. Quarta, ad ſatisfaciendum Deo pro peccatis ſuis atque alienis. Quinta, ad arcendas ſuperandáſque diaboli tentationes. Sexta, ad futura & imminentia peccata maláque præcauenda. Septima, ad frangendas cupiditates, & carnis aduerſus ſpiritum rebellantis vires contundendas, & ad appetitiones inferioris animæ partis, obſequio rationis, ac diuinæ legis ſubiiciendas. Octaua, quo ſolutior, vegetior, & alacrior ſit animus ad omnium virtutum exercitationem, & ad meD ditationem ſtudiumque rerum cæleſtium propenſior atque incitatior. Atque ob has ipſas cauſas, legem abſtinendi à certis ciborum generibus, & ſtatis anni temporibus ieiunandi, ſapienter & vtiliter ſanxit Eccleſia. De differentia vero quæ eſt inter catholicorum & piorum hominum, atque hæreticorum ac philoſophorum abſtinentiam, lege Auguſtinum in libro trigeſimo contra Fauſtum Manichæum capite quinto, & in libro de Moribus Manichæorum

Octo cauſę laudabiles colendi abſtinentiam.

rum

rum capite decimotertio. Theodoretum quoque in Epitome diuinorum decretorum capite de Abstinentia, denique beatum Bernardum super Cantica sermone 66. Epiphanius porrò in libro de Compendiaria doctrina catholicæ Ecclesiæ, fuisse olim docet in Ecclesia, eorũ qui profitebantur abstinentiam, diuersa genera, & quasi varios gradus. Quidam tantummodo abstinebant à carnibus quadrupedum; multi ab omni carne animalium; nonnulli etiam ab ouis, nonnulli à piscibus: aliqui ab omnibus lacticiniis: nec defuerunt qui nullis rebus coctis vescerentur: denique erant qui etiam à pomis & arboribus fructibus abstinerent. Hæc igitur septem abstinentium genera, floruisse quondam in Ecclesia narrat Epiphanius. A B

Septẽ gradus abstinentiæ qua olim in Ecclesia colebatur.

Cęterùm, quanta omni tempore, & apud omnes gentes, laus, honos, & admiratio fuerit eorum, qui singulari aliqua cibi potúsque abstinentia excelluerunt, siue ea fuerit vera, siue falsa & simulata abstinentia, siquis superiorum temporum memoriam repetat, facile intelliget. Proditum est à Xenophonte & Cicerone, antiquos Persas, ad panem nihil aliud, quàm nasturtium adhibere solitos. Cheredemus Stoicus vir eloquens dixit, priscos Aegypti sacerdotes carnibus, vino, ouis, & lacte semper abstinuisse: quin etiam ipso pane, non nisi rarò vesci consueuisse: videlicet quo puriùs, intentiùs, & acrius diuinis rebus vacare, ardorémque libidinum restinguere possent: eósdem, inquit, quo redundantium humorum incommoda sanarent, ac penitus tollerent, bidui ac tridui inediam sæpenumero sustinuisse. Essenos, quorum mirandos mores & instituta narrant Philo, Iosephus, & Plinius, vini & carnium perpetuo continentissimos fuisse legimus. Quamobrem Porphyrius in libro de Abstinentia ab esu animalium, eos, inquit, fuisse interritos atque intrepidos ad mortem pro patriis legibus subeundam, & plerosque ipsorum diuino afflatos spiritu, vates extitisse. Eubulus narrat tria fuisse apud Persas Magorum genera: quorum primos, qui maxime sapientes & eloquentes existimabantur, præter farinam & olera, nihil esitasse. Bardesanes Babylonius tradit, apud Indos fuisse Gymnosophistarum, alios quidem Brachmanas, & alios Samanæos: hos autem tantæ continentiæ, vt solis arborum pomis iuxta Gangem fluuium, & publico orizæ & farinæ cibo alerentur. Euripides, in Creta, Iouis vates, non tantum carnibus sed omnibus etiam quæ cocta essent, abstinuisse dicitur. Xenocrates, de Triptolemi legibus, apud Athenienses tria duntaxat præcepta in templo Eleusinæ mansisse, dixit, venerandos Deos, C D

Quãta fuerit omni tempore & apud omnes gentes, abstinentiæ laus.

hono-

A honorandos parentes, abstinendum carnibus. Longum esset de continentia Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, Diogenis, Apollonij Tyanæi dicere. Vel ipse Epicurus patronus voluptatis, summis laudibus extulit continentiam, affirmans, etiam ad iucundè ac suauiter viuendum, tenuitatem victus conferre plurimùm: & in epistolis suis testatur se aqua tantum & pane vesci solitum: in quadam verò epistola ad amicum suum, rogat eum, vt mittat ad se paululum casei, vt cum libuerit, paulo lautius epulari possit. Dicæarchus in libris Antiquitatum, & in descriptione Græciæ, confirmat, rege Saturno, non carnibus, sed herbis & arborum fructibus, & sponte terra nascentibus homines vesci solitos. Lege multa quæ in hanc sententiam scri-

Epicurus laudator abstinentiæ.

B psit Plutarchus in duabus de esu carnium orationibus. Sed in primis legendus est Diuus Hieronymus in libro secundo aduersus Iouinianum, vnde nos magnam partem superiorum exemplorum huc transtulimus. Sed antiquitas & nobilitas abstinentiæ, clarius elucet in sacra scriptura: in qua legimus ante diluuium, nullum fuisse apud homines vsum carnium, commendatur item Nazaræorum, & Rechabitarum abstinentia: prædicatur duplex Mosis quadragenarium ieiunium, & vnum Heliæ totidem dierum. Sacerdotibus quoad ministeria templi tractabant, vsu vini & omnium, quæ possunt ebrium facere, lege diuina interdicebatur. Iudith, Esther, & Machabæi, admiranda

C illa, & omnium memoria seculorum dignissima facinora, virtute abstinentiæ præparati & præmuniti patrarunt: septē pueri Machabæi, mortem acerbissimis tormentis productam, esui porcinæ carnis, propter diuinæ legis obseruantiam, prætulerunt. In nouo testamento tanta fuit Ioannis Baptistæ abstinentia, vt is diceretur nihil comedere nec bibere: ea virtus, quàm sibi placeret, quamque in sui sectatoribus caram esset habiturus, satis quadragenario suo ieiunio Christus Dominus declarauit. Incredibilia viderentur, quæ prodita sunt de abstinentia Pauli, Antonij, Hilarionis, Martini, & innumerabilium

D Monachorum, nisi his, Athanasij, Hieronymi, Sulpitij, & Cassiani auctoritas fidem astruxisset. Verum hactenus dicta de excellentia continentiæ, satis in præsentia lectori esse debent.

Tenta

Tenta nos obsecro diebus decem. A

An Daniel tentauerit Deũ.

N libro Iudith cap. 8. Ozias princeps Bethuliensis populi, grauissimis verbis à Iudith reprehenditur, quod popularibus suis, quinque dierũ tempus præfiniuisset, post quos, nisi aliunde subsidium ipsis præberetur, seipsos dederent Assyriis. Reprehensus est autem à Iudith, quod imprudenter & temerariè egisset, scilicet tentans Deum, præscripto ipsi ad opitulandum tempore: *Et qui estis vos, inquit, qui tentatis dominum? non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potius, qui iram excitet, & furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei.* At enimuero, Daniel non imprudentia, vel temeritate aliqua, sed, vt hoc loco inquit Hieronymus, fidei magnitudine, firmissimáque diuini auxilij fiducia, decem illos dies præstituit, certum habens fore, vt Deus apud illam gentem barbaram, miraculo aliquo declararet, quàm sibi grata esset legis suæ obseruantia, & quàm singularem ipse curam eorum haberet, qui abstinentiam, ipsius causa, religiosè colerent. Circa illud quod subditur, *Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio.* animaduertendum est, etiam naturali atque humana ratione fieri posse, vt qui parco ac vili vtitur victu, pinguior, robustior, & formosior sit, quàm alius lautè ac delicatè viuens: vel propter longissimam, & vsque à puero seruatam parcè ac tenuiter viuendi consuetudinem: vel ob singularem temperamenti corporis, quàm vulgus nominat complexionem, firmitatem, atque bonitatem: vel propter temperiem & salubritatem cœli: vel propter frequentem, sed moderatam tamen exercitationem, vel denique propter vitæ hilaritatem & iucunditatem, atque animi tranquillitatem, omniumque molestiarum vacuitatem. Nam vt in libro Prouerbiorum capite decimoseptimo scriptum est, *Gaudens animus ætatem floridam facit: spiritus autem tristis, exsiccat ossa.* At verò opimior, firmior, & formosior corporis habitus, qui ex tali tantáque cibi abstinentia Danieli accidit, ad nullam prædictarum causarum verè potest referri. Etenim Daniel, intra illos decem dies, parciori ac viliori, quàm anteà, cibo vtens, non tantùm aliis pueris abundanter & exquisitè epulantibus, sed etiam seipso robustior & pulchrior extitit: nimirum, memorando in primis exemplo, non perhorrescendi abstinentiam, quasi ea sanitati, robori, ac pulchritudinni corporis aduersetur.

B C D

Quinque causæ propter quas possit naturaliter fieri vt quis vili ac tenui vtens victu, sit robustior & vegetior quã alius lautè ac delicatè viuens.

Pueris

A *Pueris autem his: dedit Deus ſcientiam in omni libro & ſapientia.*

CCE tibi,quantus fuerit abſtinentiæ fructus,quanta mer-
ces:illi exinaniuerunt cibis ventrem:ſed Deus multiiugi,
& quæ ſupra captum hominum eſt,doctrina eorum men-
tes repleuit. Enimuerò,temperantia cibi ac potus mirifi-
cè conducit ad comparandam ſapientiam , eam maximè,
quæ à Deo donatur : ipſe enim dixit per Iſaiam cap. 28. *Quem docebit
ſcientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte,auulſos ab vberi*
B *bus.* Et Salomon in cap. 2. Eccleſiaſtæ ita reliquit ſcriptum: *Cogitaui in
corde meo abſtrahere à vino carnem meam , vt animum transferrem ad ſapien-
tiam,deuitarémque ſtultitiam.* Comparatio autem eius doctrinæ,quam tres
illi ſanctiſſimi pueri habuerunt,intelligentes omnia , quæ erant in libris
Chaldæorum , omnémque ipſorum ſapientiam percallentes,partim fuit
naturalis & humana, partim diuina & ſupernaturalis. Humana quidem
fuit,quia naturalis rationis facultate ingeniíque bonitate, omnem Chal
dæorum diſciplinam conſequi poterant:ſi quidem ea , vim & captum
humanæ mentis nequaquam ſuperabat. Vſi præterea ſunt ad eam per-
diſcendam , ſummis Chaldæorum magiſtris , atque doctoribus , ex
mandato enim regis , vt ſuprà dictum eſt , nobiles illi , & qui electi
fuerant pueri , litteras & linguam Caldæorum edocebantur . Nec de-
C fuit tempus ad diſcendum, præfinito in id à rege integro triennio. Fuit
nihilominus tamen etiam diuina eiuſmodi doctrinæ adeptio , nam &
pleniùs atque perfectiùs illi pueri,quàm cæteri omnes eam doctrinam
perceperunt,& ſuper ea,quæ à Chaldæis docebãtur,alia quàm plurima
cognouerunt breuiùs,item,quàm naturali ratione conſequi potuiſſent,
eam ſunt adepti. Neque enim ad pernoſcenda omnia, quæ in om-
nibus libris , cunctáque Chaldæorum diſciplina continebantur,
trium annorum tempus ſatis eſſe potuiſſet. Diuino igitur, & quod
ſupra humanam eſſet facultatem auxilio , ſunt adiuti. Quemad-
modum vehemens lapidis in locum imum deiectio , partim eſt mo-
tus lapidi naturalis, eò nempe ſuo nutu & pondere tendentis: par-
D tim eſt præter vel ſupra naturam eius , quia maiori celeritate fertur
quàm ſola vi ſua naturali ferri poſſet.Hinc apparet doctrinam rerum
naturalium & humanarum, tribus modis comparari poſſe ; vel omni-
no naturali-

Abſtinentia fructus.

An ſcientia omnis doctrina Chaldæorum,quam Deus Danieli & ſodalibus eius dedit, fuerit naturalis, an ſupernaturalis.

no naturaliter, sic eam consequuti sunt Aristoteles & Plato: vel omnino supernaturaliter, quemadmodum eam scientiam Adamus & Salomon habuerunt: vel partim naturaliter, partim supernaturaliter, atque hac ratione tribus illis pueris sapientiam Chaldæorum accidisse docuimus. A

Diuus Hieronymus super illa verba, quæ paulò suprà exposuimus, *proposuit Daniel in corde suo.* adnotauit, si Daniel & tres eius socij, qui cibis regiis, ne polluerentur vesci noluerunt, in vitio esse, & contra religionem, nosse doctrinam Chaldæorum, & libros eorum legere, existimassent, nunquam profectò id facere sustinuissent. Ea igitur didicerunt illi, non vt sequerentur, sed vt ea, vanitatis, falsitatis, atque impietatis conuincerent & damnarent. Nam qui aduersus Mathematicorum, quos Genethliacos vocant, dogmata disputaret, eorum ignarus, risui omnium pateret. Itaque tres illi pueri sapientiam Chaldæorum ea mente didicerunt, qua Moses doctrinas Aegyptiorum didicerat. Hactenus ex Hieronymo. Quo intelligitur, lectionem auctorum Gentilium per se quidem non modo esse licitam, sed etiam laudabilem, & perquàm vtilem esse posse, tam propter vera, quæ in illis traduntur, quàm propter falsa. Propter vera quidem, multis de causis. Primùm notitia cuiuscunque veri, naturaliter ab homine expetitur: omnis enim homo, vt dicit Aristoteles, naturaliter scire desiderat, non tantùm, quia cognitio veri honestissimam parit animo oblectationem, & quasi pabulum menti noscendi veri cupidissimæ iucundissimum præbet: sed etiam quod ea pertinet ad animi nostri perfectionem, cuius bonum est ipsum verum. Deinde, quia veritas à quocunque dicatur, auctore D. Ambrosio, à Spiritu sancto est, qui Spiritus veritatis appellatur. & Paulus in primo cap. Epistolæ ad Romanos, affirmat quæ de Deo Philosophi vera cognouerunt, ea Deum ipsis manifestasse. Postea sunt in libris Gentilium permulta, quæ cum iis, quæ traduntur in diuina scriptura mirè congruunt atque consentiunt: hoc autem ostendere, plurimùm valet ad confutationem, vel etiam conuersionem infidelium, & ad fidelium consolationem & confirmationem. Ex eo præterea liquet, eundem esse Deum, & naturæ, & gratiæ conditorem: eundémque & veræ philosophiæ, & diuinæ scripturæ auctorem. Adiice, quòd in libris Gentilium, plurima inueniuntur, non solùm vera, sed etiam humanæ vitæ vtilissima: quàm multa enim illi de virtutibus & vitiis, de gubernatione œconomica, & politica, de medicina, agricultura, & de artibus mechanicis, vera atque vsibus hominum commodissima tradiderunt. B C D

An legere libros Gentilium, eorumque doctrinas addiscere, sit pius homini Christiano, aut etiã vtile, ac laudabile.

Confirmatur

A Confirmatur prætere a hoc ipſum, exemplo Moſis & Danielis, quorum exemplum & auctoritas firmiſſimæ rationis pondus habere debet: eorum autem ille in Aegyptiorum, hic in Chaldæorum ſcriptis & diſciplinis excellenter verſatus & doctus fuit. Quin D. Paulus, at qualis & quantus vir? vel gentilium poëtarum ſententias, epiſtolis ſuis, nihil niſi ſanctum, cæleſte ac diuinum ſpirantibus, inſerere non eſt veritus. Ad extremum, ex comparatione ſacræ & prophanæ doctrinæ, ſtatim elucet, quantò ſit illa, quàm hæc, antiquior, ſublimior, atque vtilior. Neque verò tantum prodeſt noſſe, quæ Gentiles verè ſcripſerunt, ſed etiã falſa eorum dogmata non ignorare, vtile eſt: tum vt ea bene refellan-
B tur, nam quod neſcitur, nec probari, nec improbari rectè poteſt: tum vt eos qui erroribus illorũ deuincti aſtrictique tenentur, exſoluamus, atq; liberemus, atque vt inſufficientiam humanæ doctrinæ, & diuinæ ſcripturæ neceſſitatem oſtendamus. Quinque enim rerum explorata cognitio, homini ad inſtituendam regendámque vitam perneceſſaria eſt. Primò quidem neceſſe eſt, vt cuique ſit planè cognitum, ſuus cuiuſque hominis animus, ſit mortalis necne: aliter enim vitam inſtituet, qui crediderit nihil ſibi poſt hanc vitam, aut ſperandum, aut timendum eſſe: & aliter, cui ſit perſuaſum, poſt mortem ſupereſſe vitam quandam ſempiternam, in qua quiſque, prout hic vixerit, perpetuò vel beatus, vel miſer futurus ſit. Poſtea, vt conſtet homini, quiſnam ſit vltimus
C eius finis, eum dico finem, in quo extremum, ſummúmque hominis bonum, & felicitas continetur. Tum vt manifeſtum ſit, qua via & ratione ad vltimum finem pertendendum, ac perueniendum ſit. Deinde, vt compertum quiſque habeat, an Deus omnium rerum, præſertim vero humanarum, non tantum generatim & inuolutè, ſed etiam ſingulariter, propriè, & explicatè notitiam & curam habeat. Denique, vt ſit homini notum & certum, quemadmodum Deus ab homine honorandus & colendus ſit. De huiuſmodi autem rebus, Gentilium ſapientes, vel nihil, vel falsò, vel dubiè, vel admodum tenuiter ac ieiunè, vel molliter & infirmè ſcripſerunt.

Quinque rerum notitia cuiuis hominum neceſſaria.

D Ceterum, quæ hic dicta ſunt, nonnullas habent dubitationes. Prima dubitatio. In illis Chaldæorum libris & diſciplinis, multa inerant quæ ad magiæ, auguriorum, incantationum, & aſtrologicarum prædictionum, vanitatem & falſitatem, atque impiam ſuperſtitionem pertinebant: harum autem rerum ſtudio & obſeruatione, interdictum fuerat Iudæis in lege Moſis, vt patet ex Leuitici. 19. cap. Deuteronomij 18. & ex cap. 33. poſterioris libri Paralipomenon; quemadmodũ idem

An fas ſit, ſtudere libris & doctrinis magorũ, aſtrologorum, incãtatorum, &c.

C poſtea

postea grauissimis decretis & pœnis ab Ecclesia Christiana vetitum est. Non igitur licitum fuit Danieli, legendis libris discendísque Chaldæorum doctrinis operam dare. Sed ad hoc respondendum est, nosse istiusmodi rerum falsitatem, per se quidem, & vt scholastici doctores loqui solent, speculatiuè, non esse malum, quin etiam bonum esse, si quidem cognitio falsitatis vera est, ideóque bona: cuius rei illud est manifestum signum, quod eiusmodi rerum cognitionem, & angeli habent, & ipse Deus. Vetatur autem ea cognitio, tribus ex causis, ex quibus accidit, vt mala & perniciosa existat. Primo quidem, ex peruerso animo, proposito, & consilio discentis, siquidem eas artes quispiam addiscere studeat, vt vel suo, vel aliorum damno & pernicie, ipsas exerceat. Deinde, ex infirmitate & imperitia discentis, cui, quod sit nimis simplex, rudis, & incautus, vel nimio plus quàm expedit, curiosus, aut superstitioni deditus, eiusmodi, artes tractare noxium sit futurum. Postremò, ex discentium immoderato studio & affectu, siquis videlicet in earum rerum perceptione & tractatione plus operæ curæque ponat, quàm æquum est, vtiliorum ac meliorum rerum cura studióque posthabito. Legendus est D. Thomas in quarto Quodlibeto, artic. 16.

Pulcherrima sententia Bernardi de modo tractādi humanas scientias.

Sed quàm moderatè & cautè tractare oportet non modo malas artes, sed etiam bonas & liberales disciplinas, docet nos luculenter D. Bernardus in sermone 36. super Cantica: cuius verba libet hic ponere, nam cum verè Christianā & religiosam redoleant doctrinam & prudentiam, futura lectori, vt salutaria, sic etiam iucunda, non dubito. Tractans igitur Bernardus locum illum Pauli ex cap. 12. Epistolę ad Romanos, *Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* ita scribit: Non prohibet Paulus sapere, sed vult nos sapere ad sobrietatem: hoc autem est vigilanter obseruare, quid scire magis priúsue oporteat. est quidem per se omnis scientia bona: sed quia tempus breue est, tu, qui cū timore & tremore tuā operaris salutem, pro temporis breuitate, festines ea scire prius & amplius, quę senseris viciniora saluti. Nónne magna pars medicinę corporū est, scienter eligere in sumēdis cibis quid prius, quid posterius, & quemadmodum, quídque sumi oporteat? Nam & si bonos cōstet esse cibos, quos Deus creauit, tu tamen ipsos tibi si in sumēdo modum & ordinem non serues, reddis planè non bonos. Ergo quod dico de cibis, hoc sentite & de sciētiis. Audi Paulū 1. ad Corint. 8. *Qui se*, inquit, *scire putat aliquid, nōdum sciu quemodo oporteat eū scire.* Vides quia nō probat multa scientē, si modum sciendi nescierit? Vides quomodo fructū & vtilitatem scientiæ in modo sciendi constituit? Modum autem sciendi dico

A didico, vt ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo fine, quæque noſſe oporteat: quo ordine, vt id prius, quod maturius ad ſalutem: quo ſtudio, vt id ardentiùs, quod vehementiùs proficit ad amorem: quo fine, vt non ad inanem gloriam, aut curioſitatem, aut aliquid ſimile, ſed tantum ad ædificationem tuam, vel proximi. Sunt enim qui ſcire volunt, eo fine tantùm vt ſciant, & turpis curioſitas eſt, & ſunt qui ſcire volunt, vt ſciantur ipſi, & turpis vanitas eſt. In hos ſane valet illud Satyrici, *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire, hoc ſciat, alter*. Et ſunt item, qui ſcire volunt, vt ſcientiam ſuam vendant, vel pro pecunia, vel pro honoribus: & turpis quæſtus eſt. Sed ſunt etiam qui ſcire volūt vt ædificent, & charitas eſt, & qui ſcire volunt, vt ædificentur, & prudentia eſt. Horum omnium ſoli vltimi duo, non abutuntur ſcientia, quippe qui eò volunt intelligere, vt benefaciant, ſiquidem, *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, Reliqui omnes, audiant, *ſcienti bonum, & non facienti, peccatum eſt ei.* & rurſus *Seruus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens digna, plagis vapulabit multis*, Ac ſi per ſimilitudinē diceretur, ſumenti cibū & non digerenti, pernicioſum eſt ei. Cibus nāque indigeſtus, malos generat humores, nec tantū non nutrit, ſed etiam corrumpit corpus. Ita & multa ſciētia ingeſta ſtomacho animæ, quæ eſt memoria, ſi decocta igne charitatis non fuerit, & ſic per quoſdam artus animæ, mores videlicet atque actus, transfuſa & digeſta, quatenus ipſa, de bonis quæ nouit, vita atteſtante & moribus, bona efficiatur, nōnne illa ſcientia reputabitur in peccatum, tanquam cibus conuerſus in prauos noxióſque humores? An non malus humor, peccatū? An nō mali humores praui mores? An non inflationes & torſiones in conſcientia ſuſtinebit, ſciens bonum & non faciens? Hactenus, quæ memorauimus, Bernardi ſunt verba. Perſius. Iac. 4. Luc. 12.

C (margin letter beside "tis non fuerit")

Secūda dubitatio. Videtur Chriſtiani hominis excellētia indignū, doctrinā à Gētilibus mutuari, vel potius emēdicare: præſertim vero cū ſacra doctrina eo cōmēdetur, quod ſit homini ſufficiēs ad oīa, id quod

D ſignificaſſe videtur dominus noſter apud Ioannē c. 16. cū de ſpiritu ſancto loquēs dixit, *Ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, & inducet vos in omnem veritatē*, & Ioānes ipſe in ſua Epiſtola c. 2. *Vnctio*, inquit, *docebit vos omnia*. Verū, hoc facile ſoluitur. Quēadmodū enim nō eſt indecorū regi, nec eius maieſtate alienū agricolarū, coquorū, fabrorū, aliorūque humiliū & ſordidorū hominū ſeruitio vti: ita neq; Chriſtiano, vti famulatu ac miniſterio Gētiliū, ad percipiēdas diſciplinas. Diuina autē doctrina dicitur eſſe ſufficiens homini ad omnia, non ſimpliciter & abſolutè, ſed ad omnia, quæ propriè ſpectant ad ſalutem animæ & conſecutionem æternæ vitæ, atque optimam Eccleſiæ gubernationem.

Locus Pauli, ad Colossenses 2. explicatus.

Tertia dubitatio. D. Paulus primæ ad Corinth. primo, sapientiam huius mundi vocat stultitiam, & ad Coloss. secundo, inanem atque fallacem appellat philosophiam. Respondeo, Paulum non loqui de Philosophia per se considerata, quæ nimirum vera est, & sacræ doctrinæ nullatenus contraria: sed loquitur D. Paulus de philosophia Epicureorum, aut Stoicorum, aliorúmve, quæ multis permixta & infecta erroribus, sacræ doctrinæ aduersabatur. Atque hanc ipsam cognoscere, quo rectiùs & valentiùs ea destrui & funditus euerti possit, non damnat Paulus. Vel ipse loquitur de Philosophia, prout ea Gentiles peruersè atque impiè abutebantur ad oppugnãdam Christianæ fidei veritatem. Vel de philosophia loquitur, ea ratione, vt à Gentilibus ipsa existimabatur, tanquam prima summáque regula & mensura, ad quam quicquid homini credendum est, redigi atque exigi omnino deberet: ita vt quicquid ei non congruit, siue præter, siue supra ipsius philosophiæ cognitionem sit, id tanquam falsum, improbabile, & incredibile abiudicetur & reiiciatur. A B

Cur olim Christiani lectionẽ librorum gẽtilium non refugiebãt: sacrificiorũ autem participationẽ auersabãtur.

Quarta dubitatio continet obiectionem Iuliani Augusti aduersus Christianos, quam memorat, atque refellit Cyrillus libro septimo eorum decem, quos aduersus ipsum Iulianum conscripsit. Cur, inquit Iulianus, tantopere Christiani abhorrent à sacrificiis Gentilium, cum non abhorreant tamen ipsi à libris Gentilium, quin eos cupidissimè & curiosissimè legant, videtur autem vtriusque rei par esse ratio, & vtramque similiter esse illis vel amplectendam, vel repudiandam. Sed profecto valdè dissimilis est ratio, nam libros Gentilium innoxiè legimus, ob eas causas, quas paulo supra exposuimus: earum verò causarum nulla competit & quadrat sacrificiis Gentilium. Atque hæc ipsa sacrificia, res dico sacrificatas idolis, non refugimus ac perhorrescimus; tanquam per se mala & execranda, sunt enim res naturales in vsus hominum à Deo conditæ, vinum dico, panem, thus, atque carnes animalium: sed auersamur ea; vt sunt consecrata idolis & dæmonibus, quos, vt perpetuos Dei inimicos, & implacabiles hominum hostes odimus, & abominamur. C

Præterea à Gentilium sacrificiis & ritibus abhorremus, ne si eorum participes essemus, similiter etiam superstitionis atque impietatis ipsorum consortes & participes, aut efficeremur, aut esse videremur, D

Danieli

A *Danieli autem dedit Deus intelligentiam omnium visionum & somniorum.*

VOCABVLO *visionum* hoc loco significantur visiones quæ singulari quadam ratione vigilantibus cõtingunt, expressæ signis corporalibus, quæ sensus ipsos feriunt, cuiusmodi fuit manus illa scribens in pariete visa regi Baltasari: vel quę per similitudines imaginarias effictæ, homini ab vsu sensuum exteriorum abstracto, vt fit in extasi & raptu, obiiciuntur, quales fuere aliquot Hieremiæ, plurimæ Ezechielis, omnes fermè Ioannis in Apocalypsi. Vocabulo autem, *Somniorum*, denotantur visiones quæ dormientibus accidunt. Intelligentia igitur somniorum diuino munere data Danieli, non aliud fuit nisi facultas quædam intelligendi, & interpretandi somnia, vel sibi, vel alijs diuinitùs missa. Ergo donum hoc Danielis, nõ pertinebat ad somnia fortuita & inania, vt ferè nostra sunt quotidiana, quæ nulla obseruatione atque interpretatione digna sunt. Nec ad somnia naturalia, vel humana, quæ certis ex causis naturalibus & humanis proficiscuntur, horum quippe interpretatio ad medicos & philosophos spectat, vel ad homines rerum humanarum peritos & prouidentes. Sed pertinebat illa Danielis facultas ad somnia tantum diuinitùs hominibus data, quæ scilicet, nemo, vt par est, interpretari potest, nisi diuino afflatu edoctus. Diuus Hieronymus hunc locum in suo commentario explanans. *Daniel*, inquit, *hoc extra tres pueros habebat insigne, quod visiones & somnia, quibus per symbola quædam & ænigmata, futura monstrantur, sagaci mente cernebat, vt quod alij videbant in phantasmate, hic oculis cordis aspiceret.*

Visio quid hoc loco sit explicatur.

Somnium quid.

B

Qualis fuerit facultas illa interpretandi somnia, diuinitus data Danieli.

C

Verum quæstio existit, an hoc donum seu facultas interpretandi somnia Danieli data, fuerit in eo ad modum cuiusdam habitus in animo eius inhærentis, atque permanentis, an potius ad similitudinem cuiusdam motionis & impressionis diuinæ, citò transeuntis. Sed non est difficile hanc quæstionem dissoluere, censemus enim non fuisse donum illud in Daniele tanquam habitum permanẽtem, quo qui eum habet, quando vult, & vbi vult, & quo modo vult, vti potest. Hoc autem manifestè patet, argumento eiusdem Danielis, qui, vt traditur infra capite secundo, tempus petijt à rege Nabuchodonosor ad inueniẽdam somnij, quod ei contigerat, expositionem, simúlque cũ tribus suis socijs diu & instanter, supplicauit Deo, vt interpretatiõnẽ eius somnij si

An in eo fuerit per modum habitus vel diuinæ impressionis.

D

bi aperiret, quam ei postea Deus in somno declarauit. Non igitur Daniel veluti habitum quendam, habebat interpretandi somnia, statim enim nullóque negotio per eum habitum quodlibet somnum intelligere & interpretari potuisset, sed ad singula exponenda somnia, noua Dei reuelatione indigebat. Scriptum porro est in capite quarto huius libri, cùm rex Nabuchodonosor proposuisset Danieli somnium, quod sibi in quiete acciderat, & ab ipso eius somnij peteret intelligentiam, Danielem tacitum, & vehementer cogitabundo similem, vnam ferme horam, perstitisse, quo tempore declarationem eius somnij petisse eũ à Deo credendum est, quam cum impetrasset, mox significationem & interpretationem somnij, regi aperuit.

Spiritus propheticus non semper adest prophetis.

Atque hoc ipsum etiam non dubia ratione probatur. Námque donum hoc Danielis, interpretandi somnia, procul dubio pertinebat ad donum prophetiæ: quam non esse habitum in propheta manentem, docet beatus Gregorius, Homilia prima in Ezechielem. *Aliquando*, inquit, *spiritus prophetiæ deest prophetis, nec semper eorum animis presto adest, vt videlicet, cum ipsum non habent, agnoscant se Dei dono habere, cum haben*:. Idque confirmat Gregorius exemplo Elisæi, qui, vt est in libro 4. Regum cap. 3. consultus à regibus Iuda & Israel, de belli, quod ambo reges inibant, euentu, iussit adduci ad se psaltem, quo psallente, afflauit eum spiritus propheticus, atque ita prosperum belli exitum illis regibus prænunciauit. Et cap. 4. eiusdem libri dixit Elisæus puero suo de muliere Sunamite. *Dimitte eam quia anima eius in amaritud ne est, & dominus celauit me, & non indicauit mihi.* Eodem spectare videtur exemplum illud Nathan relatum in lib. 2. Regum capit. 7. & quod memoratur in 3. lib. Regum cap. 13. illius prophetæ, qui cum regi Ieroboam multis post seculis, euentura prædixisset, mox à quodam pseudopropheta deceptus est. Quibus exemplis liquidò intelligitur, non fuisse in illis donum prophetiæ ceu habitum quendam permanentem, quo nimirum vti possent, quotiescunque vellent. Et verò, diuina scriptura, quo significaret spiritum prophetiæ contingere prophetis per quandam motionem & inspirationem diuinam, sic loqui solet. *Factum est super Oseam* aut *Isaiam, verbum* seu *manus Domini*, vel *dixit*, seu *loquutus est ad eum Dominus*, vel *irruit in eum spiritus* Domini: *vel raptus est in spiritu*, vel *suscitauit Dominus spiritum pueri Danielis*. Ergo lumen propheticum, simile est lumini solis, non quidem ei, quod in ipso sole inhæret, idem perpetuò permanẽs, sed ei ꝙ à sole variè infunditur aeri, & in eo mutabiliter inest, videlicet pręsente dũtaxat sole. Hoc autẽ videtur quodã modo

A modo adũbratũ & præfiguratum in illa visione, & manifestatione Dei, quasi per transennam, atque in transcursu facta Mosi, Exodi 33. & Heliæ, libro 3. Regum. cap. 19. Nominatur verò aliquis propheta, etiam transacto prophetandi actu, vel ex designatione & destinatione Dei, qui illum ad obeundum prophetandi munus destinauit: quemadmodum in primo cap. Hieremię, dicitur Hieremias ex vtero matris sanctificatus & prædestinatus à Deo propheta, vel ex frequentia prophetandi, si ei frequenter Deus assistat, & inducat eum ad prophetandum: atque hac ratione prophetæ cognoscũtur & nominantur ab hominibus. Similiter, vt quidam habere dicuntur gratiam curationum, vel donum B faciendi miracula, quod tamen non esse habitum aliquem in homine manẽtem, sed assistentiam Dei, qui ad preces alicuius hominis, licet ne hoc quidem necessarium sit, miracula frequenter faciat, in aperto & confesso est apud theologos. *Propheta quis dicatur.*

Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri Regis.

THEODORETVS existimauit his verbis determinari tempus vaticiniorum Danielis: significari enim, Danielem non desiisse vaticinari ante primum annum regis Cyri. C Sed huic expositioni planè aduersatur quod in principio decimi capitis huius libri scriptum est, Danieli, propheticam visionem, quæ in eo capite narratur, anno tertio Cyri regis contigisse, non igitur Daniel primo Cyri anno finem vaticinandi fecerat. Illud est similiùs vero, quod idem Theodoretus subtexuit, apposita fuisse hæc verba, vt indicaretur, Danielem vidisse liberationem populi sui ex captiuitate Babylonica, eiúsq; reuersionem in patriam, quippe quæ vt scriptum est in fine lib. 2. Parali. & in princ. lib. Esdr. primo Cyri anno facta sit. Fuisse igitur Danielem tantæ populi sui lætitiæ, ac felicitatis participem: quin ad eam procurandam & consequendam, magnam ipsum nauasse operam. Cùm enim regem Cyrum docuisset, quod de ipso D nominatim Isaias cap. 44. & 45. ducentis ante annis prædixerat, maiorem in modum eo vaticinio regem Cyrum ad dimittendos Iudæos, & humaniter benignéque tractandos esse permotum. Verumtamen ego, cùm hoc loco dicitur Danielem fuisse vsque ad annũ primum Cyri: non aliud significari puto, nisi Danielem ex quo tempore propter suam sapientiam, in magno honore & gratia apud regem Nabuchodonosor esse cœpit, in eadem permansisse apud ceteros omnes Chal- *Quamdiu daniel prophetauerit.*

daeorum reges,quoad ſtetit regnum Chaldæorum : ſtetit autem vſque ad primum annum Cyri,qui vna cum Dario Medo auunculo ſuo expugnata Babylone, regéque debellato, regnum omne Chaldaicū,ſuo, id eſt Medorum & Perſarum imperio ſubiecit. Atque hæc interpretatio etiam Diui Hieronymi eſt,qui exponens vltima illa verba ſexti capitis *Porro Daniel perſeuerauit vſque ad regnum Darij, regnúmque Cyri Perſæ* ita ſcribit,Ergo quod ſupra legimus,*Fuit Daniel vſque ad primum annū Cyri,non vitæ illius tempus accipiendum eſt: ſi quidem in vltima viſione huius libri legimus,in anno tertio regis Cyri, reuelatum fuiſſe verbum Danieli : ſed hoc ſignificatur,quod vſque ad primum annum Cyri,qui Chaldæorum deſtruxit imperium,Daniel potens fuerit in Chaldæa:poſtea verò à Dario in Medos tranſlatus ſit.* Vide eiuſdem Hieronymi commentarium in exordio capitis decimi,atque ibidem Theodoreti expoſitionem.Ceterum,poſt explanationem primi capitis,viſum nobis eſt,in extremo huius primi libri generalem quandam de ſomnijs diſputationem lectori exponere. Nam quia ſæpius hoc in libro de ſomnijs variè diſſerendum erat, commodius ad rem ipſam facilius ac melius cognoſcendam,& iucundius hæc noſtra lecturis fore exiſtimauimus, ſi quæ varijs in locis diuulſè, ac per partes diſputanda fuiſſent, ea nos in vnum quaſi corpus doctrinæ redacta & digeſta, vna item diſputatione, ſubtiliùs nempe atque diſtinctiùs tractaremus.

DISPVTATIO.

De varietate & veritate ſomniorum.

Proœmium diſputationis de ſomnijs.

VONIAM non vnum eſt genus, nec vna ratio ſomniorum,propterea nec par eſt omnium cauſa,vt æquè omnia vel probari,vel improbari debeāt.Quo fit,vt diuina ſcriptura,de ſomnijs variè loquatur:multa deridet,alia damnat quædam commendat & veneratur.Sunt enim pleraque ſomnia inordinata & inania : ſunt non pauca, naturalia ex certis naturæ cauſis profecta : ſunt aliqua dæmonis aſtu & calliditate nobis iniecta:denique ſunt nonnulla diuinitùs hominibus data. Diligens autem, & accurata ſomniorum tractatio, pulcherrimam per ſe, ac iucundiſſimam parit cognitionem,regendæ verò ac moderandæ hominum vitæ vtiliſſima eſſe poteſt, necnon ad obſcuros quoſdam locos ſacræ ſcripturæ illuſtrandos plurimum valet: ſed in primis huic ipſi Danielis libro explanando,maiorem in modum prodeſt. Magna

A gna enim eius libri pars in portentosissimis ac nobilissimis somnijs enarrandis versatur: & inter præcipua laudum Danielis insignia, vis illa singularis & admiranda, somniorum mysteria explicandi, diuino munere ei concessa, apprimè hoc in libro commendatur. His ego rebus adductus sum, vt de institutæ interpretationis quasi spacio, paulisper deflectens, de somniorum natura, varietate, ac veritate nonnullas quæstiones, & scitu dignas, nec faciles tamen explicatu, hoc loco tractandas & enodandas, susciperem. Nec sanè, quod postea nobis in hoc libro multifariàm & sparsè necessariò tractandum erat, id si vno in loco diligenter & copiosè, via quadam & ratione tractetur, vel pro-
B posito nostro alienum & ineptum, vel iniucundum lectori, aut inutile censeri potest.

Prima quæstio, an vlla somnijs habenda sit fides.

N diuersa, vulgi ac sapientum super hac re distrahuntur sententiæ: quãquam vno verbo ea questio posset expediri facta somniorum distinctione: nonnullis enim somnijs sine dubitatione fides habenda est: plerisque tamẽ penitus derogãda. Nimirũ, aut omnibus, aut nullis credere somnijs, par est vecordia, & videtur extremæ vtrumque vel stoliditatis, vel cõtumaciæ. Sed profectò, & scitum, & verum est illud Ciceronis dictum: nihil tam absurdè dici posse, vt non ab aliquo Philosophorum dicatur. Quid enim esse po- *Cic. in 2. de Diuinatione.*
C est magis ἄλογον & ἀδύνατον, quàm omnia somnia vera & credenda esse arbitrari? Ecce tibi Protagoras, vnus sanè ex illo priscorum philosophorum senatu, omnibus somnijs fidem arrogat, magna auctoritate decernens, veritatem & falsitatem non ipsa natura rerum, sed sola existimatione hominum constare: hominem esse mensuram omnium & tale vnumquodque esse, quale videtur homini, siue sobrio, siue vinolento: siue sano, siue insano: siue vigilanti, siue dormienti. Affines huic errori fuere quidam Stoici, nimio plus superstitiosi, ac penè fanatici philosophi: qui nulla reiiciunt somnia, in omnibus esse rati vim significandi, ac denotandi aliquid. Existimari tamen aiunt, quædam somnia inania & falsa, quòd sint admodum tenuiter expressa, ob idque obscura, & ad intelligendum difficilia: & quia propter ambiguitatem, varias ad res videntur posse applicari, propterea nihil certum ex eo- *Omnia somnia esse vera, Protagora Stoicorum opinio.*
D rum obseruatione nobis constare: præsertim verò quòd ad eorum somniorum vim dispiciendam, par hominum solertia & sagacitas non facilè inueniatur. Ex aduerso, his contraria sentientes Xenophanes Colo

phonius, vel ipsa vetustate memorabilis philosophus (nascētis enim in Græcia philosophiæ propemodum æqualis fuit) mollis item ac delicatæ Epicureæ disciplinæ sectatores, omnium somniorum fidem & auctoritatem sustulerūt. Non esse autem vllis credendum somnijs, sic illi argumentabantur. Vna vis est, eademque natura omnium somniorum: par igitur credendi aut omnibus, aut nullis ratio esse debet. Sed plerisque somnijs non esse credendum, confessio est omnium: nihil ergo causa est, cur plerisque reiect.s, aliquibus præcipuè credere debeamus. Adiice, quòd si quædam somnia vera & certa sunt, aliquas esse certas ipsorum effectrices causas necesse est. At quas? naturam, inquiunt, & Deū. Sed natura quidem amica est ordinis & constantiæ in somnijs nullus ordo inest, sed plena temeritatis inconstantia. Dei autē maiestate alienum & indignum videtur, obire Deum lectos dormientium, concursare grabatos, & stertentibus inijcere somnia, quæ illi expergiscentes, vel non recordentur, vel nō intelligant, vel etiam contemnant, vel si curanda sibi putēt, stulta impleti superstitione, dies noctésque animi pendeant, aut inani impendentium malorum metu perterriti, aut fallaci futurorum expectatione bonorum elati. At, quātò & rationi cōueniētiùs, & Dei præstantia dignius, atque vtilitati hominum cōsultiùs fuisset, visa dare non sordidis & indoctis hominibus, sed optimis & sapientibus viris, nō dormiētibus, sed vigilātibus, nēpe magis ad intelligēdum idoneis: nec per circuitionē, & anfractus, atque ænigmata, sed propriè, apertè, & explicatè significare Deum, quod ab homine vellet intelligi.

Xenophanis & Epicureorum opinio omnia somnia esse vana.

B

Hæc isti de somnijs balbutiunt, in totum ea vel approbātes, vel dānantés; videlicet per extrema, veritati deuia, inerrātes. Sed vera sententia, quasi media insistēs via varia facit somniorū genera: quorū plurima tanquā inania, & ab omni ratione vacua, nec vlla fide digna, planè abiudicat & reiicit. Hoc, cū luce Solis clarius sit superuacaneū est argumētari. Id enim quotidiana docet experientia, totas quotidie noctes somniamus, quotū igitur quódq; de tot somniis, verū euadit? Euadit quidē aliquod nonnunquam verum, sed quia id rarissimè, ac sine ratione vlla contingit, nihil afferri potest, cur nō casu & temerè accidisse credatur. Idem quoque ratio ipsa fateri cogit. Nam quæ alia est istiusmodi somniorum causa, nisi quia spiritus, sentienti animæ, præsertim autem phantasiæ, cuius est fingere somnia, deseruientes, in quibus insident atque inhæren, rerum in vigilia perceptarum reliquiæ, ac vestigia, quas in scholis appellamus species, eiusmodi inquā spiritus, in somno vaporibus cibi potúsque caput subeuntibus agitati, & huc illuc iactati, varia reddunt visa & somnia, sed propter inordinatam eorum spirituum iacta

Vera sententia de somnijs.

C

Pleraque somnia esse vana.

Causa somniorum.

D

A iactationem, valdè incomposita, sæpè etiam turbulenta & distorta, denique talia, vt nullam vim significandi aliquid habere queant. Sic profectò sunt somnia, vt quæ in nubibus variè figurantur, vel animantium, vel aliarum rerum similitudines & imagines, quas cernimus breuissimo tempore in alias, atque alias commutari, & mox dissolui omnes, ac penitus euanescere. Has imagines, qui certam vllius rei significationẽ facere putaret, obtusus & excors haberetur, at non minoris videtur inscitiæ, certas significandarum rerum notas, & signa eiusmodi somnijs attribuere. Si ebriorum, phreneticorum, & insanorum visa negligimus, & pro nihilo ducimus, æquè profectò ridenda, & contemnenda sunt somnia, quin eò magis, quod plerunque magis ipsa sunt inordinata, confusa, & monstrosa. Facetè quidam, sed verè tamen, dixit, si natura sic es-
B set comparatum, vt ea dormiẽtes agerent, quæ somniant, fore omnino necessarium, vt alligarentur, omnes, qui cubitum irent, quippe magis ridicula & absurda, magísque incredibilia, quàm vlli faciant insani, facturos esse somniantes. Hanc quoque sententiam confirmat diuina scriptura, deridens leuitatem & vanitatem eorum, qui somnijs, hoc est, rebus futilissimis ac mendacissimis credendo, dignos se præbent, qui omnium irrisione ludantur. Itaque in libro Ecclesiastæ capite quinto sic est, *vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & innumeri sermones*, in libro item Ecclesiastici capite. 34. ita legimus, *somnia extollunt imprudentes, quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, sic & qui attendit ad insomnia, multos errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* Denique, cum scriptura vult significare aliquid vanum, instabile, fugax, & fallax, somniorũ cõparatione, ac similitudine persæpè declarat.

Testimonia diuinæ scripturæ de vanitate somniorum.

Multa somnia esse vera.

C Ceterum, vt plurimis somniis abesse veritatem, fidémque, non est negandum, ita quædam esse vera, & certa somnia, fatendũ est. Nã si nullis in somnijs, quidquam veri & certi esset, inscienter profectò, ac superstitiosè clarissimi medicorum, somnia, quæ frequenter ægris contingunt, ad eorum morbos diiudicandos curandósque, tam subtiliter & curiosè obseruarent. Stulto item labore physiologi se fatigarent, somniorum causas, vires, ac significationes tanto studio, & diligentia venando ac speculando. Mendaces præterea essent tot superiorum temporum historiæ, clarissimis testatæ consignatæque monumentis, refertæque exemplis verorum somniorũ, quæ ad verbum cũ rerũ euentis mirificè conuenerunt. Quid in sacris literis quot memorantur somnia, non ve-
D ra & certa modò, sed etiã diuinorũ mysteriorũ plenissima, Repetat memoria lector somnia Abrahæ, Abimelech, Iacob, Labã Ioseph, Pharaonis, Salomonis, regis Nabuchodonosor, Danielis, Mardochæi, Iudę Machabæi

Mat. 1. & & 27. *Act. 16.* *Homeri cōmentum ad significandam verorum atque falsorū somniorum distinctionē.* *Hom. odyss. τ.*

chabæi: in nouo autē testamento, somnia beati Ioseph, Magorum, vxoris Pilati, denique somnium D. Pauli, quod à Luca in lib. de Actis Apostolorum narratur. Hanc somniorum distinctionem, etiam Homerus poetico more, fabularum integumentis velatam, significauit, cum duas finxit portas, vnam corneam per quam emitterentur ad homines vera somnia: alteram eburneam, per quam ederentur falsa. Homerum imitatus, vt ferè solet, Virgilius libro sexto Aeneidos, eandem sententiam expressit his versibus, A

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris,
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.

Cur autem poeta, veris somnijs corneam portam, falsis eburneam assignauerit, causam exponit Macrobius in eo commentario, quo somnium Scipionis explanauit.

Mac. lib. 1. cap. 3.

Secunda quæstio, de causis verorum somniorum. B

DICTVM est, alia esse somnia falsa, & alia vera: reiectis igitur falsis, vera contemplemur. Verùm, quia quæ sint vera somnia, & quo insigni atque nota internoscantur, à falsis, planè intelligi non potest, nisi verorum somniorum causas omnes rimemur, & aperiamus, propterea quid ab alijs de huiusmodi causis creditum & proditum sit, hoc loco docere conuenit. Hippocrates in libro de Insomniis, duo statuit somniorum verorum genera, alterum nominat diuinum, alterum naturale. Diuina somnia, inquit à Deo mitti, & semper memorabiles aliquos casus, insignésque vel ad lætitiam & tristitiam, vel ad felicitatem & miseriam, siue priuatam, siue publicam, euentus portendere, horum autem somniorum interpretationem, ex vatibus, rerúmque diuinarum interpretibus petendam esse. Tale fuisse dicitur somnium Cyri maioris, qui monarchiam Persarum condidit, ad cuius pedes dormientis, sol visus est, térque ab illo appetitus manibus, ter se conuoluens, elapsus est. Quo somnio magi Persarum sapientes, significari responderunt, eum triginta annos, & ita sanè contigit, imperio potiturum. Naturalia somnia, ex causis ferè intra corpus dormientis latentibus, existere putat Hippocrates, atque hisce somnijs affectiones ipsius corporis aut bonas, aut malas indicari, hoc est vel plenitudinem ac redundantiam, vel contra inopiam atque inanitatem, vel aliquem eorum, qui sunt in corpore humorum, aut corruptum, aut suo loco motum, aut

Varia de somniorum causis, auctorum sententiæ. *Hippocrates.* C

Somnium Cyri. D

A aut inordinatè & immoderatè agitatum. Horum verò somniorum obseruationem & coniectationem spectare ad medicum, eámque ad dirigendas ordinandásque curationes permagni referre arbitratur. Plato in Conuiuio, somnia vera & prænuntia futurorum, à dæmonibus proficisci existimat: dæmones enim esse medios inter Deum, qui est immortalis & incorporeus, atque homines corporatos & mortales: quippe cùm sint ipsi & corporei, quales nos sumus, & immortales, qualis est Deus. Deum namque censet Plato non immiscere se rebus humanis, nec proximè cum hominibus societatem aliquam & consuetudinem
B habere, sed commercia & colloquia inter Deū, hominésque, siue vigilantibus ipsis, siue dormientibus, per dæmones agitari & confici. Nimirum, dæmonum munus & officium esse inquit, preces & vota hominum referre ad Deū, & Dei munera & auxilia deferre ad homines: per hos, vaticinia, incantationes, magia, omnísque diuinandi ratio, & prodigiorum effectio, ad homines peruenit. Itaque dæmones esse Dei nuncios, interpretes, & administros: hominum verò esse quasi patronos, aduocatos, magistros, & vt fictitio Apulei verbo dicam, salutigerulos. Atque hæc non solius Platonis, sed ante Platonem, etiam Empedoclis & Pythagoræ fuit sententia: de qua, & contra quam, in libro
C 8. de Ciuitate Dei. cap. 20. & 21. & in libro 9. acutè doctéque disputat Augustinus. Aristoteles in libello quem inscripsit de Diuinatione ex somniis ducta, negat vlla dari hominibus à Deo somnia. Vera autem somnia, inquit, vel esse naturalia quædam signa, & ex naturalibus causis profecta, quæ scilicet periti philosophi & medici vtiliter obseruāt: vel esse quodammodo principia quædam eorum, quæ postea vigilātes acturi sumus: nonnunquam enim in quiete quædam occurrunt, quæ videntur ad aliquid agendum posse conducere, quibus pòst, somno excitati ad bene agendum accommodatè vtimur, & iuuamur. Stoici tres causas verorum somniorum constituunt. Primam Deum, qui cum
D sit rerum omnium scientissimus & prouidentissimus, hominíque beneuolus ac beneficus, quo sit homo cautior, dat ei somnia, quæ sint ipsi futurorū indicia, & eorū, quæ agēda ipsi cauēdáque sunt, documēta. Alterā causam ponunt fatum, quo cuncta sunt velut æterna quadam serie, nexúque colligata: siquidem rerum omnium futurarum, putant Stoici, & antecedentes causas, & præcurrentia signa, cum aliis in rebus, tum etiam in ipsis somniis præmitti. Tertiam causam faciunt naturam animi nostri, quæ, diuina est: animus enim hominis, exterioribus sensibus per quietem consopitis, & ab omni actione vacantibus,

Plato.

Dæmonum natura & munus secundum Platonem.

Aristoteles

Stoici.

bus, ipséque negotiis curíſque omnibus ſolutus ac liber, vegetior fit & habilior ad intelligendum: tunc enim clarius præterita meminit, præſentia ſentit, futura prouidet. Porphyrius, veritatem ſomniorum refert, partim ad innatas animis hominum notiones, & velut inſignitas rerum omniũ notas, quas ex altera vita detulit animus, ad hoc corpus veniens: ſed eo vehementer obrutus, atque oppreſſus, non poteſt eas vigilantibus ſenſibus cernere: in quiete verò, clariùs ei apparent, atque innoteſcunt. Partim refert ſomnia ad dæmones: ad bonos quidem bona, & veracia: ad malos autem, praua, fœda, & fallacia. Syneſius multa diſputat de ſpiritu phantaſtico, quod eſt vehiculũ animæ, eo namque medio, ceu quodam vinculo, cum terreſtri hoc corpore colligatur & copulatur: in quo item ſolutus corpore animus, ex vno loco in aliũ mouetur, atque in eo maleficiorum pœnas perſoluit apud inferos, nec ſine eo dum eſt in corpore, quicquam poteſt intelligere. In hũc porrò ſpiritum, omniũ quæ ſunt, fuerunt, eruntque ſimulacra imprimuntur, & in eo lucent tanquam in ſpeculo, præſentium quidem rerum, clariora, præteritarum autem, quo ſunt vetuſtiores, minus perſpicua, minima vero futurarum, quæ ſcilicet nec ſunt, nec fuerunt vnquam. Sed quia futuri effectus, in poteſtate cauſarum cohibentur, quaſdam habent prægreſſiones, & præcurſiones ſignorum, quæ hoc minùs manifeſta ſunt, quo illa longiùs abſunt, atque in hoc genere, ponenda cenſet ſomnia. Quapropter, ferè obſcuris imaginibus & ſimilitudinibus, res per ſomnia ſignificantur, non æqualiter tamen, ſed prout varia eſt illius phantaſtici ſpiritus temperies & ratio, ſimiliter vt in ſpeculis, pro varietate eorum materiæ aut figuræ, variæ ac diſſimiles redduntur imagines. Monet præterea Syneſius non parum conferre ad quieta & veracia in ſomno viſa percipienda, bene præparare hunc ſpiritum phantaſticum, moderato nẽpe victu, honeſtis ſtudiis, & actionibus, ſedãdíſque animi perturbationibus. Pythagoras certè iturus cubitum, cantu & ſono lyræ ſomnũ captabat, atque hac ratione ad bona lætáque ſomnia accipienda, ſe ipſe comparabat: ob eandémque cauſam, eſu fabæ ſuis interdicebat, quod haberet is tibus inflationem magnam, tranquillitati mentis vera quærentis contrariam. Verùm hæc de ſpiritu phantaſtico à Syneſio prodita, nugæ ſunt, & Pythagoreorum at Platonicorum figmenta, vel ipſis poetarum fabulis inaniora veritatis, atque incredibiliora.

Porphyrius quid de veritate somniorum senserit.

Synesius mira sed falsa tradit de spiritu phantastico.

Mos Pythagoræ.

A B C D

Sed, vt aliquid etiam ex auctoribus eccleſiaſticis delibemus, beatus Gregorius in quarto libro Dialogorum capitulo quadrageſimo octauo

A mo octauo sex causas colligit somniorum: *aut enim*, inquit, *ex plenitudine, vel inanitate corporis somnia existunt, aut ex antecedentibus diurnis cogitationibus & curis: aut ex illusione dæmonis, aut ex cogitatione hominis simul & illusione dæmonis, aut ex reuelatione Dei, aut denique ex cogitatione hominis simul & reuelatione Dei.* Easdem sex causas somniorum, cum idem Gregorius commemorasset in lib. 8. Moralium cap. 13. mox eas aptis diuinæ scripturæ sententiis & exemplis illustrat atque confirmat. *Duo* inquit, *prima, quæ diximus somniorum genera, omnes experimento cognoscimus: quatuor autem reliqua in sacris litteris inuenimus. Nisi enim somnia plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam scriptura dixisset, Ecclesiastici 34. Multos errare fecerunt somnia, & illusiones vanæ: vel certè in Leuitico c. 19. non esset scriptum, Non augurabimini, nec obseruabitis somnia. Quibus verbis, cuius sint detestationis, ostenditur, quæ auguriis coniunguntur. Rursus nisi aliquando ex cogitatione simul & illusione procederent, Salomon minime dixisset Ecclesiast. quinto capite, multas curas sequuntur somnia. Et nisi aliquando somnia ex mysterio reuelationis orirentur, Ioseph Geneseos 37. præferendum se fratribus, per somnium non videret, nec Mariæ sponsum, ut ablato puero in Ægyptum fugeret, per somnium angelus admoneret. Rursum nisi aliquando somnia ex cogitatione simul & reuelatione procederent, nequaquam Daniel visionem Nabuchodonosor edisserens, à radice cogitationis inchoasset, dicens, Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc.* Hæc ibi Gregorius. De causis igitur somniorum, sic ab aliis proditum est. *D. Gregor. sex causas somniorum tradit.* *Matth. 2.* *Dan. 2.*

B

C

Ego causas somniorum, quæ ad significandum aliquid valent, & dignæ sunt obseruatione, diligenter scrutatus, eas ad quatuor præcipuas reuocari posse animaduerti. *Quatuor causæ verorum somniorum.*

Prima causa continet aliquam corporis affectionem, quæ in ipso corpore præpollet, ac præualet, vt si flaua, vel atrabilis, pituitosusue humor, aut sanguis redundet, aliúdue aliquid vitiatum & corruptum immoderatè iactetur in corpore. Galenus in libro de Præsagiis, quæ ducuntur ex somniis, narrat quendam somniasse alterum crus factum esse sibi lapideum, mox autem cœpisse illum ea parte corporis fieri paralyticum. Præterea qui instante crisi sudaturi sunt, sæpe somniant se sudare, aut in D balneo calidis aspergi aquis, aut in flumine lacúue natare. Illud quoque nonnunquam vsu venit, vt quod dormientes agimus, aut patimur, etiam somniemus, vt qui in somno sudant, aut febri corripiuntur, itidem se affici somnient. Proditum est à Plinio in libro septimo, capite quinquagesimo, P. Cornelium Ruffinum dormientem amisisse visum, idque cum sibi accideret, etiam ipsum somniasse. *Prima causa aliqua corporis affectio.*

Altera

Secunda animi vehemens perturbatio.

Altera causa somniorum spectat ad aliquem vehementem concitatúmque animi affectum & perturbationem, amorem dico, spem, metúmque,& odium. Nam qui ardenter amant,frequenter amores suos somniant:qui timent, minacibus & terrificis in somno visis sæpe turbantur. Huc etiam pertinet vetus consuetudo, & vitæ,quam agimus, exercitatio. Piscator enim ferè somniat maria, lacus, flumina,retia,pisces:venator,nemora,saltus,montes, feræsque:miles tubarum sonitus, fragores armorum, vulnera, sanguinem, cædes. Lepidè quidam apud Theocritum piscator;*omnis*,inquit,*canis panes somniat,& ego pisces* Continet eadem hæc causa antecedētes vigilantium curas & solicitudines, & quæcunque nos vehementer premunt,& angunt: quarum rerum,sæpissimè in somno,similia visa contingunt.Quamobrem in libro Ecclesiastæ cap.5.scriptum est.*Multas curas sequuntur somnia.* In hoc genere somniorum,equidem reponerem somnium illud Annibalis, & proditum, & creditum à multis. Ardebat Annibal insatiabili odio Romani nominis, omnísquè cupiditate perdendi funditùs imperium Romanum flagrabat: quò autem faciliùs id perficeret, bellum ex Hispania transferre in Italiam cupiebat,arcem imperij Romam,petiturus.Cùm igitur variis super ea re cogitationibus ac deliberationibus æstuaret, visum habuit in somno, mirè proposito suo,votóque respondens. Visus ipsi est iuuenis, specie supra humanā, qui se diceret à Ioue missum ducem ei ad inuadendam Italiam, iussitque ne respiceret,quid retrò & à tergò fieret. Pauidus primo Annibal, non est ausus oculos ab illo quoquām deflectere.Sed,prout est humanum ingenium ad vetita pronum,diu temperare oculis non quiuit, respiciénsque vidit,horrendum non visu modo,sed etiam dictu ostētum,belluam vastam & immanem, multis circumplicatam serpentibus,quacūque incedebat, omnia proterentem,atque peruertentem:cœlū item nigerrimis vndequaque occæcatum nubibus, densósque ac fulguribus mixtos præcipitare nimbos. Attonito Annibali, percontantíque ex illo suo duce, quid illud monstri & portenti esset,respondit ille,vastitatem esse Italiæ, pergeret ipse porrò ire,quò parabat,nec præterea quicquam inquireret,sinerétque in occulto esse fata.Atque hoc quidem somnium ex antegressis in vigilia Annibalis cogitationibus & curis extitit: sed eius tamen somnij veritatem, rei euentus satis supérque comprobauit:plùs enim mali Annibal Italiæ attulit, quàm illo fuerat viso præmonstratum.

Somnium Annibalis Italiæ vastitatē portendens.

Tertia dæmonum calliditas.

Tertiam causam somniorum, ego potestati & calliditati dæmonis adiudico. Is enim multa dormientibus inspirat, & suggerit somnia,

 semper

A semper insidiosè ac malitiosè, quo videlicet quacunque possit ratione incommodet, ac noceat homini. Esse autem quorundam somniorum dæmonẽ architectũ, atque effectorẽ, eò liquet, quod ex sacris litteris planè intelligitur, obseruationem somniorũ adeo exosam esse Deo, vt ea magorũ, augurũ, & incãtatorũ maleficiis aggregata, extremis damnetur suppliciis. Nimirum non aliam ob causam, vt interpretatur beatus Gregorius in lib. 4. Dialogorũ cap. 48. nisi quia dæmon plerumque se somniis immiscet, implens noxia superstitione hominum animos, eósque non tantũ vanè deludens, sed etiã perniciosè decipiens. Hoc genere somniorũ solitum esse olim dæmonem gentibus impietate cæcis

Quædam somnia mitti a dæmone.

B multifariã illudere, cõstat argumẽto Aesculapij, Serapidis, & Amphiarai: nã vt apud Philostratum, Pausaniã, & Strabonem scriptum est, templa eorum adeuntibus, qui variis morborum generibus affligebantur, fama erat tres illos vulgò existimatos, quasi Deos singulorum morborum curationes per somnia præscribere consueuisse. Ex hoc genere fuisse reor nobile illud somnium Alexandri Magni, scriptorũ, qui res eius prodiderunt, auctoritate, apud multos fidem promeritum. Cùm enim in quodam prælio Ptolemæus, qui primus post Alexandrum Aegypti rex fuit, venenato telo ictus, summo cum dolore ex eo vulnere

Somnium Alexandri Magni.

C moreretur: assidens ei Alexander, somnóque sopitus, vidit in quiete draconem radiculam ore ferentem, simúlque commonstrantem, quò illa loci nasceretur, quæ scilicet præsentissimam vim haberet Ptolemæum, multósque milites eodẽ teli genere vulneratos, protinus sanandi. Quæsita est herba, inuenta, adhibita, mox consecuto, qui promissus fuerat effectu. Sunt autem duo somniorum dæmonis præcipua genera, alterum pertinens ad occultarum rerum demonstrationem & significationem. Potest enim dæmon naturales effectus ex certis causis aliquando necessariò prouenturos, potest quæcunque ipsemet postea facturus est, potest tam præsentia, quàm præterita, quæ hominibus occulta sunt,

Duo genera somniorum dæmonis.

D cognoscere, & hominibus per somnium indicare. Alterum somnij genus vim habet concitandi perturbationes animi, agitatis turbatisque, qui sunt in corpore humoribus & spiritibus, quo nimirum inflammentur homines, vel ad libidinem, vel ad odium & vindictam, vel alios prauos animi affectus.

Dupliciter porrò, & quidẽ satis probabiliter, coniectari potest, quæ somnia missa sint à dæmone: primò quidẽ, si frequenter accidant somnia significantia res futuras, aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem, vel ipsius, vel aliorum, sed ad inanem curiosæ scientiæ ostenta-

Quomodo internosci possint somnia demonũ ab aliis somniis.

D

tionem, vel etiam ad aliquid mali faciẽdum confert: eorum somniorum auctorẽ esse dæmonẽ, non temerè credetur: quippe qui ea ratione tentet animos hominũ vana imbuere superstitione, quin etiam crimine impietatis obstringere. Deinde, si sobriis, castis, & religiosis viris, tetra, obscœna, plenáque crudelitatis, & impietatis somnia sæpenumero contingant, ea proficisci à dæmone, nõ immeritò existimabitur. Dæmon enim conatur impuris somniis polluere ac fœdare dormientium corpora, vt eius fœditatis, etiam animos expergiscẽtium, quodãmodo participes faciat. Quod si ne hoc quidẽ assequi potest, illud saltẽ curat, vt pios homines talibus visis cõtristando, perturbãdo, & affligendo, ad orationẽ, ad charitatis officia, ad diuinorũ sacramẽtorũ perceptionem, segniores, frigidioréſque reddat. Cuius diabolicæ calliditatis & malitiæ, luculentissimũ in vigesima secũda Collatione c. 6. Cassianus narrat exemplũ. Verũ hac de re Iustinus Martyr in responsione ad quæstionẽ vigesimam primam Orthodoxorum, disertè doctéque sententiã suã exposuit. Nam cùm hæc sibi ab illis posita esset, quæstio, ad eã ipse quæstionẽ ita respondet, vt nos hic diximus. Restat quarta & vltima somniorũ causa, quam diuinã ritè nominare possumus: cuius potissimũ gratia omnis hæc nostra instituta est disputatio, huic enim, vel declarãdæ, vel illustrandæ, adhuc prædicta deseruiunt. Somniorũ autẽ, quæ à Deo missa sunt, exẽpla, passim in diuinis libris sunt obuia: nos suprà ex sacris libris multa protulimus, pluráque possent afferri, siquis omnia vellet colligere. Cæterum vt vis & natura diuinorum somniorum pleniùs planiúsque cognoscatur, quæstiones aliquot more scholastico, distinctè quidem, sed carptim, breuitérque perstringam, multa etiam, breuitati seruiens, lectoris cogitationibus integra illibatáque reseruabo. A B C

Quarta causa somniorum diuina.

Quæstio tertia, quibus signis cognosci queat, sit aliquod somnium à Deo missum, necne.

Duplex ratio cognoscendi diuina somnia.

DVpliciter, prout nunc mihi succurrit, deprehẽdi potest, quòdnã à Deo sit missum somniũ. Primò quidẽ, ex præstantia rerũ, quæ per somnium significantur: nimirũ, si ea per somniũ innotescant homini, quorũ certa cognitio, solius Dei concessu ac munere potest homini contingere, huiusmodi sunt, quæ vocãtur in scholis theologorum, futura contingentia, arcana item cordium, quæque intimis animorum inclusa recessibus, ab omni penitus mortaliũ intelligentia oblitescunt, denique præcipua fidei nostræ mysteria, nulli, nisi Deo docente manifesta. Somnium igitur quod eiusmodi rerum cognitionem D

& de-

A & demonstrationem continebit, diuinum esse existimari poterit. Deinde, hoc ipsum maximè declaratur interiori quadam animorum illuminatione atque commotione, qua Deus sic mentem illustrat, sic voluntatem afficit, sic hominē de fide & auctoritate eius somnij certiorem facit, vt Deum esse ipsius auctorem, ita perspicuè agnoscat, & liquidò iudicet, vt id sine dubitatione vlla credere, & velit, & debeat. Huc spectat memorabilis illa in lib. quarto Dialogorū cap. 48. beati Gregorij sententia: *Sancti viri*, ait Gregorius, *inter illusiones atque reuelationes ipsas visionum voces & imagines, quondam intimo sapore discernūt, vt sciant quid a bono spiritu percipiāt, & quid ab illusore patiātur. Nam si erga* B *hæc mens hominis cauta non esset, per deceptorē spiritū, multis se vanitatibus immergeret, qui nōnunquā solet multa vera prædicere, vt ad extremū valeat animā ex vna aliqua falsitate laqueare.* Hactenus Gregorius: apud quē hāc ipsam sententiā, sed pleniùs ac luculentiùs tractatam, in lib. 8. Moralium cap. 13. lector inueniet. Quemadmodum igitur naturale mentis nostræ lumen facit nos euidenter cernere veritatē primorū principiorū, eámque statim, citra vllam argumētationē, assensu nostro complecti: sic in somniis à Deo datis, lumen diuinum animis nostris affulgens, perficit, vt ea somnia, & vera & diuina esse intelligamus, certóque credamus. Rectè igitur illud traditur in libro Ecclesiastici ca. 34. *Nisi a Domino missa fuerit* C *visitatio, ne des in somnus cor tuum.* ex quo significatur, nōnulla somnia dari hominibus à Deo, animos eorum mirabiliter visitante.

Memorabilis sentē. tia D. Gregory.

Hæc autem Dei per somnia visitatio, sicut ex diuinis literis colligitur, multis & diuersis modis fieri solebat. Nonnunquam enim Deus per somnia turbabat, & terrebat hominem, sicut de Abimelech, & Laban narratur in libro Genesєos. *Terrebis me*, inquit Iob 47. *per somnia, & per visiones, horrore concuties me.* Aliquando in somno hortatur & incitat hominem Deus ad magnum quidpiam & arduum subeundum, certā spem prosperi exitus præsignificando: velut in Gedeonis & Iudæ Machabæi somniis euenit. Sæpe monet & docet, quid hominem agere, aut fugere oporteat: talia fuere beati Ioseph & Magorum somnia: huc spectant illa verba, quæ sunt in cap. 33. libri Iob. *Quando homines dormiunt in le-* D *cto, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina.* Quin etiam solebat olim Deus spiritum propheticum nonnullis in somno largiri: nam in libro Numerorum cap. 12. ait Deus, *si quis fuerit inter vos propheta Domini, apparebo illi in visione, aut per somnium loquar ad illum.*, & apud Ioelem in cap. 2. inter alia Spiritus sancti dona, numerantur somnia. Legimus etiam in 3. Regum, Salomoni fuisse à Deo promissum in somno prudentiæ, & sapientiæ donum. Interdum quoque futura alicuius

Variis modis Deus afficit homines per somnia.
Gen. 20. & 31.
Iud. 7.
2. Mach. 11.
Matth. 2.
3. Reg. 3.

Genes. 37. Esth. 11. uiri excellentia, dignitatis & gloriæ, præmonstrata est per somnium, id quod adolescenti Ioseph, & Mardochæo accidisse legimus in sacris litteris. Quibusdam præterea in somno patefacta sunt diuina mysteria, cuiusmodi fuit somnium Iacob de illa mystica scala, & Danielis de regno Christi. Denique præsignificauit aliquando Deus, & prædocuit futuros rerum humanarum euentus: cuius generis fuere somnia Abrahæ, Genes. 15. Pharaonis, Genes. 41. & Nabuchodonosor, Danielis. 2. & 4. A

Genes. 28. Dan. 7.

Variis modis diuina somnia contigerunt. Gen. 15. Dan. 2. Gen. 41. Gen. 37.

Variis item modis diuina somnia hominibus contigerunt: interdum cum magna corporis & animi commotione & horrore, sicut accidit Abrahæ, & Nabuchodonosor. Nonnunquam datum est alicui somniũ, sed non eius somnij intellectus, sicut in somniis Pharaonis & Nabuchodonosor animaduertere licet. Danieli tamen, ceterísque prophetis, simul cum somniis, intelligentia eorum diuinitus suggerebatur. Quãquã duorum somniorum, quibus Ioseph supra fratres ipsius futura dignitas & potestas præsignabatur, nulli tunc datus est intellectus: sed postea ipso euentu, successúque rerum, veritas eorum somniorum cognita est, atque comprobata. Illa quoque in somniis diuinis varietas cernitur: alia enim clara sunt, & aperta, euidẽter res ipsas significãtia, vt fuere somnia beati Ioseph, triũ Magorum, & Diui Pauli: alia vero sunt inuoluta & obscura, per varias similitudines rectè aliquid insinuãtia, huiusmodi fuere somnia Pharaonis de septẽ spicis, & bobus, & Nabuchodonosor de statua & arbore, nec non & pincernæ, atque pistoris ipsius Pharaonis. Adhæc, interdum videtur in somno loqui cum homine, vel Deus ipse, vt in somnio Iacob, & Salomonis, vel angelus, vt in somniis beati Ioseph, vel homo aliquis, vt in somnio D. Pauli. Præterea sæpe Deus vltro mittit somnia, nonnunquam etiã rogatus, quemadmodum interpretationem somnij, quod acciderat Nabuchodonosor, Deus in quiete tradidit Danieli, qui eam ab ipso vigilans intentissima precatione postulauerat. Quin fuisse quondam apud Hebræos admirabilem quandam rationem & consuetudinem in rebus maximè dubiis atque grauissimis, consulendi Deum, vt quod verum esset, aut quod facto esset opus, per somnia indicaret, ex cap. 28. primi libri Regum, intelligitur. Postremo quædam somnia diuinitus data respondent antecedentibus in vigilia hominũ cogitationibus & curis, ad hoc genus referri debet primum somniũ Nabuchodonosor, à Daniele. 2. capite narratum, itémque primum beati Ioseph, quod in capite primo narrat D. Matthæus, atque illud Annibalis supra memoratũ, illud quoque Scipionis Aemiliani, à Cicerone, vel acutè confictum, vel disertissimè narratum. B C D

1. & 2. Matth. Act. 16. Gen. 41. Dan. 2. Gen. 40. Gen. 28. 3. Reg. 3. Matth. 1. & 2. Act. 16. Dan. 2.

Quarta

A *Quarta quæstio, cur Deus in somno arcana sua hominibus referet.*

CVM animus hominis in somno, minimè docilis, miniméque habilis ad percipiendas res diuinas esse videatur, dignum sanè videtur inquisitione, cur Deus per somnia, & arcana suæ prouidentiæ, & mysteria rerum cælestium, non rarò docere homines voluerit. At enimuerò, multas eius rei, variásque causas afferre possumus. Primam causam tangit Hippocrates in principio libri de Insomniis, animam hominibus in vigilia *Quinque causæ cur dormientibus diuin. reuelentur.*
B variis distingui occupationibus, grauibus distineri negotiis, curísque distrahi: per sensus item exteriores euocari ad ea, quæ extra ipsum sunt, & per varia eorum sensuum spectacula diuagari, multiplicique rerum humanarum strepitu interpellari, & à sui, rerumq; cælestiũ consideratione auocari, incertis præterea fluctuare deliberationibus, variisq; studiis & affectibus æstuare, qui non sinunt eum, quod verũ & rectum est, id aut liquidò cernere, aut incorruptè iudicare. Contrà verò in quiete & somno, ab eiusmodi omnibus interpellationibus & impedimentis vacuus & liber animus, sibi totus præsens & præsto est, sibíque attendit, in se suas omnes vires, atq; facultates collectas & coniunctas ha- *Habilior animus nõster in somno ad percipiendas diuinas reuelationes.*
C bet, expeditus & acer ad intelligẽdum, atq; omniũ, quæ illi extrinsecus obiecta sint, amplissimè ac facillimè capax. Alteram eiusdem rei causam hanc ponere licet, quæ vigilantes accipimus, ea solemus subtiliter ratiocinando discutere & examinare, reuocare ad calculos, atque humanæ rationis trutina diligenter expendere: ad rationis enim normam exigimus omnia: cui si congruant, quæ nobis oblata sunt, à nobis approbantur, si discrepent, abiudicantur atque reiiciuntur. In somno autem res sibi obiectas animus hominis citra examen accipit, paratior promptiórque ad visis diuinitus datis credendum, atque obsequẽdum. Constat autem inter omnes qui de rebus diuinis scripserunt, ad eas res non tantùm intellectu, sed etiam affectu, & quodam animi quasi sensu, gustúque percipiendas, satiùs esse agi & regi hominem extrinsecus, quàm ipsum agere se, & auditorem esse potiùs, quàm arbitrum, & existimatorem, denique simpliciter credere potiùs, quàm causas credendi
D disquirere, & expendere. Tertia causa ex Aristotelis libello, qui inscribitur de Diuinatione, quæ fit ex somniis, desumpta est: ait ille, *quemcunque motum, quo animus dormientis extrinsecus pulsatur & cietur, quamuis lenem & exiguum, magnam tamen habere vim commouendi animum, vehemen-* *Aristoteles.*

térque in ipsum imprimi, atque altè in eo inhærere: id autem fieri propter noctis silentium, & sensuum exteriorum vacationem & quietem, atque omnium, quæ animi intentionem remittere solent, vacuitatem, tunc enim sensibus somno consopitis, languéntéque corpore, quæ extra sunt, nequaquam sentiuntur. Quapropter opportunissimè Deus eo tempore docet hominem sine vlla eius perturbatione, sine aliorum hominum obseruatione, deniq; sine vllius rei interpellatione: præsertim autem, quia quò magis animus noster à sensuum consociatione, & corporis contagione abstrahitur, tantò videtur effici vegetior, & actior ad res diuinas intelligendas. In somno autem, qui est imago quædã & repræsentatio mortis, videtur animus quodam modo seiugari à consortio corporis, eiúsque vinculis, si non omninò, certè aliquatenus relaxari. Quartã causam esse arbitror, vt ea re ostendatur, quantò sit Deus potentior, & efficacior ad hominem docendum & erudiendum, quàm sit alius quiuis homo: quippe homo hominẽ docere, nisi vigilantem, audientem & attendentem non potest: Deus autem, etiam altissimè dormientem, atque somniantem. Quo satis declarat se in omnes humani animi vires, ac facultates summum imperium, & efficacitatem habere. Quintam causam equidem posuerim, ne videlicet quispiam existimaret, mortem auferre homini omnem scientiam: aut non esse aliam viam rationémque comparandi scientiam, quàm per sensum, discursúmque rationis, & ex antecedenti aliarum rerum cognitione. Auerrores quidem super libello Aristotelis de Diuinatione per somnia, in commentario suo, non audet inficiari prophetiam posse homini accidere, vel in somno, vel per reuelationem, negat tamen ea ratione vel artes, vel scientias speculatiuas posse vlli contingere. *Vna*, inquit, *est natura hominis: vnus igitur dumtaxat erit intelligendi, & discendi modus, scilicet internuntiis sensibus, variis item preceptis experimentis, diligentiáq; ratiocinatione. Nam si præter communem, & vsitatum discendi modum, esset hic alter per somnia, vel reuelationem, cùm is multo sit facilior, atque præstantior, ille alter quò difficilior & laboriosior est, eò magis fuisset superuacaneus, non igitur datus esset homini. Deus namque, & natura nec frustra quicquam faciunt, & de iis, quæ possunt fieri, quod meliùs & præstabilius est, nunquam non faciunt.* Sic ille. Quæ sane argumentatio, non esset planè infirma, si quisquam diceret, nemo tamen nostrum id dicit, modum illum discendi per somnia, vel per reuelationem, aut esse homini naturalem, aut esse frequentem, & vsitatum. Verùm hæc Auerrois commenta, vt alia eiusdẽ, de scientia, potentia, & prouidentia Dei, & humani animi natura, ex inscitiæ diuinarum rerum, & impietatis fonte

Contra Auerroem.

A B C D

A fonte redundantia, quàm sint inerudita, obtusa, falsáque, satis liquet vel solis exemplis, quæ memorantur in sacris litteris, Adami, Salomonis, Danielis, multorumque prophetarum, quibus multarum rerum scientia subitò data est à Deo: quin etiam Beseleel, & Oliab, quos in libro Exodi proditum est, subito diuinitus edoctos, Mosaicū tabernaculum, simul cum omnibus eius instrumentis atque ornamentis, summa arte perfecisse. *Gen. 2.* *3.Reg.3.* *Exod.31.*

B

Quæstio quinta, cur à Deo somnia dentur obscuris & indoctis hominibus, non autem sapientibus, & cur diuina somnia sint obscura.

Vel hac vna ratione Aristoteles & Cicero omnium somniorum, quæ diuina creduntur, fidem & auctoritatem eleuari, & eludi posse putauerunt. *Nam, si quæ somnia*, inquiunt, *darentur hominibus à Deo, ea non obscuris & indoctis hominibus, sed viris sapientia prudentiáque præstantibus dari, par erat.* In quo fefellit eos, quòd distinctionem diuinorum somniorum, eorum dico quæ verè diuina sunt, ab iis, quæ non sunt, esse tamen C falsò putantur, planè ignorauerunt. Enimverò Dij Gentilium, quos fuisse dæmones nobis Christianis nequaquam dubium est, quemadmodum futuros rerum humanarū casus & euentus certò prouidere, ac scire non poterant, id enim solius Dei est, ita nec eos certis aut verbis, aut signis prædicere, ac præmonstrare poterant. Quapropter somnia, quibus præsignificabantur futura, non dabant viris doctis & prudentibus, videlicet ne illi eorum somniorum vanitatem, ac falsitatem deprehendentes, auctoritatem ipsorum Deorum apud alios contererent, eorúmq; oracula tanquam diuinitatis vacua, & inania veritatis, in publicum etiam vulgi ludibrio, & contemptui exponerent: dabant igitur ea somnia indoctis, & veri falsique discernendi imperitis, maximè vero D superstitiosis, ob idque ad credendum quiduis, satis per se paratis atq; propensis. At vero somnia, quæ à vero Deo missa sunt, ea legimus plerunque data viris sanctitate, ac sapiētia eximiis, vt Abrahæ, Iacob, Salomoni, & Danieli. Data sunt tamē etiā nōnulla viris nō admodū doctis, sed pietatis tamen, ac innocentiæ præstantia clarissimis: excellens autem virtus & pietas, dociliorem reddit hominis animum, aptiorémque ad rerum diuinarum perceptionem, quàm humana vel prudentia, vel

Error Aristotelis & Ciceronis.

Cur dæmones somnia olim dare soliti fuerint, non doctis & prudentibus, sed imperitis, & contemptissimis hominibus.

sapientia. Qui enim mundana excellunt potentia, vel sapientia, hi ferè sunt aut impij, aut superbi, aut turpissimis inquinati flagitiis: quæ res cælestibus doctrinis, diuinísq; illustrationibus, aditum ad animos hominum, penitus occludunt. Nec me fugit, etiam quibusdam sceleratis atq; impiis hominibus, vt Pharaoni, & Nabuchodonosor, quædam diuinitus somnia contigisse, sed hæc illis, nec ipsorum præcipuè causa, neque cum intelligentia eorum somniorum data sunt: quo scilicet illi, eorum interpretationem, cùm apud suos sapientes inuenire non possent, à veri Dei cultoribus eam petere cogerentur, atque ea ratione verum Deum agnoscerent, ac venerarentur, eiúsque seruos in admiratione & honore haberent: id quod somnia Pharaonis & Nabuchodonosor a Iosepho & Daniele interpretata, manifestè declarant. A

Cur quædã somnia etiã impiis hominibus à Deo sint data.

Cur nõ pauca diuinorum somniorum fuerint obscura & perplexa.

Sed cur diuina somnia non semper sint clara, & aperta, sed obscura, & perplexa, & aliarum rerum imaginibus, ac similitudinibus inumbrata, & offuscata, nec aliis tantùm occulta, sed etiã iis, quibus dantur, minimè conspicua, causas rimemur & aperiamus. Dij Gentilium, hoc est dæmones, quia certam futurorum euentuum scientiam habere non poterant, ad significanda futura, dabant illi quidem non raró somnia, sed obscura tamen, & ambigua, quæque ad diuersos, etiam contrarios, euentus facile detorqueri & applicari possent: vt ad quodcunque cecidisset, somnium quadrare videretur. Quod si somnia euentis minimè responderent, id non falsitati somniorum, sed interpretum inscitiæ, qui somnia propter obscuritatem & ambiguitatem non ritè essent interpretati, adscriberetur. At verò somnia, quorum auctorem fuisse Deum ex sacris litteris cognouimus, sæpenumerò distinctè & explicatè tradita sunt, qualia legimus fuisse Abimelech, Laban, Iudæ Machabæi, Salomonis, beati Ioseph, & trium Magorum. Non est tamen negandũ quædam somnia esse data tectè & obscurè, sed hominibus gentilibus: ad eum nempe finem, vt intelligentiam eorum somniorum, cùm non ab aliis, quàm à viris sanctis accipere possent, & ipsos Dei seruos honorarent, & summa Deum reuerentia, ac veneratione prosequerentur. Si quæ verò somnia etiam seruis Dei obscura data sunt, propterea id factum est, vt eorum sensum atq; intellectum, summo illi studio, assiduis precibus, multísque lachrymis à Deo flagitantes, tandem impetrarent, & propter difficultatem impetrandi, pluris facerent, & cariorem haberent. Denotatur præterea obscuritate somniorum, earum rerum, quæ significantur somniis, obscuritas. Adde quòd per imagines, & similitudines, breuissimè plura & sublimiora mysteria significantur, quàm si apertis B C D

Astutia dæmonum in dandis somnijs futura significantibus.

Quatuor causæ cur interdum diuina somnia sint valde obscura.

A tis & propriis fuissent expressa vocabulis. Nam quàm multa, quàm varia, quàm profunda mysteria, vna illa statua Nabuchodonosor in quiete visa, adumbrauit, quæ si fuissent propriis verbis efferenda, vix longissima oratione declarari potuissent. Denique vult Deus nonnunquam, somnia esse ad aliquod tempus occulta & incognita, quò ad nimirum, ipso euentu, rerúmque successu, eorum veritas agnoscatur & comprobetur: quod in duobus illis Iosephi somniis, promotionem eius ad summam potentiã & dignitatẽ præsignantibus, liquidò cernitur.

B

Quæstio sexta, an licitum sit Christiano homini, obseruare somnia: & cuius hominis sit somnia interpretari.

DVæ tanguntur his verbis difficultates, & prior quidem est, an sit fas Christianis, curiosè somnia obseruare: ad quam facilis est, & in promptu responsio. Etenim quædam somnia licitum est obseruare, quædam verò minimè. Principiò, somnia quæ bonam, vel malam corporis affectionem aliquam, morbósque tam animi, quàm corporis significant, vtiliter à medicis tam animi, quàm corporis obseruantur & expenduntur. Tum, somnia, quæ nos crebrò infestant, territant, conturbant, & vexant, animaduertere quibus ex causis accidant, vt vel noti effectus ignotas nobis causas scrutemur, ac teneamus: vel vt rationem aliquam ineamus eam à nobis molestiam depellẽdi, licitum est, & à sanctis viris sæpè vsurpatum. Legimus enim apud Cassianum in Collatione 22. veteres illos monachorum magistros & rectores, in perquirendis, & excutiendis quorundam somniorum causis, diligenter esse versatos. Postea obseruare somnia, quatenus in illis pernotescit homini veritas aliqua pertinens ad scientias speculatiuas, vel ad res gerendas conferens, nec vt superstitiosum, nec vt vanum damnari debet. Denique, somnia quæ nos sæpe commouent, & incitant ad flagitia, considerare num à dæmone nobis subiiciantur, sicut contrà, quibus ad bona prouocamur & instigamur, veluti ad cælibatum, largitionem eleemosynarum, & ingressum in religionem, ea ponderare num à Deo nobis missa sint, non est superstitiosi animi, sed religiosi, prudentis, ac salutis suæ satagentis, atque solliciti.

Quatuor genera somniorum, sine vitio possunt obseruari & curari.

C

D

At verò, cuiuscunque somnij, quoquo modo nobis cõtingat, etiam si rarò, si temere, si fortuitò eueniat, putare habendam esse rationẽ, cu-

ſámque ſuſcipiendam, ſtolidi hominis eſt, ne dicam ſtulti. Supra enim oſtenſum eſt, maximam partem ſomniorum nihil veri, & certi habere, ſed vanitatis, ac temeritatis eſſe pleniſſimam. Præterea obſeruare ſomnia, quaſi eſſet in ipſis aliquid diuinum, ſcilicet quale Gentiles exiſtimabant eſſe in garritu, volatu, cibatúque auium, & in extis animantium, atque ex illis prænoſſe, ac diuinare velle futura, non modò non eſt licitum, ſed eſt in ſcriptura grauiſſimè reprehenſum, damnatum, & interdictum, non minus ſanè quam magorum, & incantatorũ maleficia, quod ex cap. 19. Leuitici, ex 18. Deuteronomij, ex 33. poſterioris libri Paralipomenon, aliiſque ſacrorum voluminum locis perſpicuè intelligitur. A

Et verò, ſcire velle futura, quæ Deus in ſua ſolius poteſtate poſuit, arrogãs & impia eſt curioſitas. Putare autem certa futurorum ſigna contineri in ſomniis, quæ nullam cum rebus futuris connexionem & conuenientiam habent, fatuum eſt: parum dixi, planè impium, & ſtultum eſt: hoc enim arguit eiuſmodi ſomniorum obſeruatores, ſtultis, impiis, & abſurdis opinionibus eſſe infectos, atque deprauatos. Nam, vel iſti putant res omnes futuras, ex naturalibus cauſis pendere, & hoc falſum eſt: vel eas res quibuſlibet ſomniis ſignificari poſſe, quod planè ſtultum eſt: vel futura omnia certò prouideri, & ſciri à dæmone, quod eſt perquam impium: vel denique à Deo promiſcuè, atque indiſcretè per quælibet ſomnia, & quibuſlibet hominibus, præmonſtrari futura, quod eſſe abſurdum, nemo non videt. Ad extremum, tanti facere ſomnia, & vſque adeo pendere ex illis, vt ad eorum quaſi normam dirigat quis omnem vitæ ſuæ rationem, & reſpectu habito ad ſomnia, actiones, & negotia, vel ſuſcipiat, vel omittat, non modo præſtantia hominis indignum eſt, ſed olet etiam fatalem illam Stoicorum, toties in Eccleſia damnatam, & à melioribus philoſophis exploſam reiectámque neceſſitatẽ. Quòd ſi meritò vituperãtur, & à ſapiẽtibus redarguũtur aſtrologi, qui res humanas ex aſtris, quaſi ſuſpenſas & religatas omninò pẽdere arbitrantur: eò magis profectò, reprehendẽdi ſunt ſuperſtitioſi ſomniorũ obſeruatores, quò magis aſtra dignitate naturæ, æquabilitate motus, cõſtãtia ordinis, amplitudine poteſtatis, & præſtantia efficacitatis, ſomniis antecellunt. B C D

Maior vanitas eſt obſeruãtium ſomnia, quã aſtra.

Quiſnã ſit idoneus, ac veridicus coniector atq; interpres vere-

Ad poſteriorem quæſtionem, qua quæritur, cuius hominis ſit bene interpretari ſomnia, hunc in modum reſpondemus. Somniorum quæ vim habent ad aliquid ſignificãdum, & obſeruatione, atque interpretatione digna ſunt, ea non cuiuſuis hominis eſt interpretari. Tria enim huiuſmodi ſomniorũ genera diſtingui poſſunt, nam multa ſunt naturalia, quædam humana, nonnulla etiam diuina. Naturalium ſomniorum interpretatio

A terpretatio, non est dubium, quin solertium & doctorum physicorum, ac medicorum sit propria: eorum maximè, qui norunt similitudines in somniis ostensas comparare inter se, & quarum rerum similitudines esse, & ex quibus causis proficisci soleant, discernere: similiter, vt qui figuras aliquas & imagines dilaceratas sumens in manus, earúmque partes dissipatas, bene componens inuicem, aptéque conformans, cuius rei fuerint similitudines, hominísne, an equi, an aliarū rerum, acutè dispicit, veréque iudicat. Humanorum autem somniorum, ita erit quisque sagacissimus coniector, & idoneus, ac veridicus interpres, vt fuerit rerum humanarum peritissimus, & callidissimus, ingeniorum item, studiorum, morum, & propensionum, quæ in variis hominibus magnam quoque varietatem habent, exquisitam, multísque confirmatam experimētis notitiam sit adeptus, quasi venas omnes rerum ciuilium & humanarum tenens. Cuius autem sit exponere diuina somnia, in promptu est intelligere: patet enim, neminem interpretari ea posse, nisi diuinitus afflatum & eruditum. *Nemo enim nouit*, inquit Paulus primæ ad Corint. secundo, *quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei.* Præsertim vero cùm diuinorum somniorum significationes, ex solius Dei consilio & voluntate sint institutæ, ob ídque solius Dei reuelatione, notæ hominibus esse possint. Quocirca regem Nabuchodonosor somnij sui, quo maximè territus fuerat, sollicitum & anxium, quod eius somnij rationem ex nullo suorum sapientum cognoscere potuisset, sic affatus est Daniel, *Mysterium, quod rex interrogat, magi, arioli, aruspices, & sapientes nequeunt indicare regi: sed est Deus in cælis reuelans mysteria.*

rum somniorū, tam naturaliū & humanorū, quā diuinorum

B

C

Dan. 2.

Iamblicus existimat diuina somnia fere non contingere hominibus, nisi aut primo, aut extremo somni tempore: videlicet, quia tūc animus hominis, aut nondum est cibi potúsq; vaporibus occupatus, & oppressus: aut iam euanescente somno, vaporúmque discussa caligine, ex illis sordibus emersus animus, purior & acrior est ad diuinas illustrationes accipiendas. Quapropter vates, ac somniorum interpretes, in more habebant, ex deferentibus ad ipsos somnia sciscitari, quo ea tempore ipsis contigissent: nam si profundo somno accidissent, ea plane abiiciebant, rati non esse consentaneum, animo tūc obruto & demerso, dari cælitus somnia: sin autem somnia illis accidissent, exeunte somno, & animo ad suas functiones propè iam expergiscente, tunc ea somnia diuinitus missa, Deóq; auctore digna iudicātes, pōderāda sibi & interpretāda suscipiebāt. Legēdus etiā est Philostratus in c. 14. li. 2. de Vita Apollonij. Veruntamē hæc Iamblici documenta ex superstitiosis Aegyptiorū sacerdotum

Iāblici opinio, de tempore quo diuina somnia contingant hominibus refutatur.

D

cerdotum obseruationibus, vel vt dicam veriùs, figmentis, quorum fuit A
ille studiosissimus, exprompta sunt. Deus nempe, istiusmodi temporum legibus non est alligatus, nec opportunitate temporum eget ad operãdum, vbicunque enim vult, quandocunque, & quibuscunque vult, sua inspirat somnia: potest enim quouis tempore, imò etiam sine tempore, sedare subitò agitationem humorum, tranquillare spirituum animalium iactationem, purgare phantasiam, mentem illustrare, animúmque ad percipienda diuina somnia idoneè comparare.

Quæstio septima, an in somno, liber vsus rationis, & voluntatis esse queat. B.

Sæpe in somnio liber est rationis vsus.

SAEPENVMERO in somniis, præsertim quæ doctis, prudẽtibus, & sanctis viris cõtingunt, animus hominis, quod pertinet ad vsum rationis, & agitationem mentis, solutus, expeditus, ac liber est. Etenim nonnunquam ratio dormientis planè cognoscit res simplices, easque vel componit inuicẽ, vel disiungit, ratiocinatur, iudicat, miratur, noua quædam inuenit: quin etiam ad se ipse animus cõuertitur, & ad suas actiones cõsiderandas, & diiudicandas aciem suam, vímque reflectit, cunctatur, hæret, dubitat, secum ipse disceptat, an tunc homo dormiat, nec ne. Hæc autem liberum esse tunc rationis vsum, manifestè demonstrant. Non propterea tamen existimandum est, quia in somno interdum soluta est C
vis rationis, esse itidem perfectum liberi arbitrij vsum. Nam ad plenum & perfectum liberi arbitrij vsum, opus est perfecta hominis libertate, hoc est, solutione omnium sensuum, & potẽtiarum, ita vt sit ipse homo, qui tunc agat, nec aliundè agatur, sitque dominus sui, atque suarũ omnium actionum, & in potestate eius sit tunc hoc, vel illo modo agere, aut etiam nihil agere: id quod in somno nequaquam euenit.

Nunquam in somno est perfect' liberi arbitrij vsus.

Ardua quæstio de somno Salomonis.

Ceterùm non nihil habet difficultatis, quod legitur in 3. lib. Regum cap. 3. Deum in somno visum esse Salomoni, iussisséque, vt peteretur ab ipso quodcunque omnium maximè optaret: ipsum autem petiisse sapientiam, & prudentiam bene regendi populum, cui præerat, posthabitis omnibus aliis bonis, quæ tamen, principibus huius mundi, super omnia, concupiscenda, & expetenda videntur: eam porro petitionem D
vsque adeo placuisse Deo, vt summam ei se daturum sapiẽtiam, & prætereà quæ nõ postulasset bona, cumulátissimè largiturum polliceretur. Ex qua narratione ipsius scripturæ, satis intelligi videtur, Salomonem in illo somnio solutè ac liberè, non tantùm ratione, sed etiam voluntate esse vsum: neque enim illa eius petitio facta in somno,

tantopere Deo placere, tantúmque sapientiæ munus promereri potuisset, nisi esset ex libera voluntate profecta. Hæc difficultas tribus modis
A possit discuti, ac dissolui. Nam primò quidē respōderi posset, illā Salomonis in somno petitionem, placuisse Deo, non per se, sed propter antegressam eiusdem in vigilia similem quandā petitionem, ex qua scilicet illa in somno extitit. Salomō enim ardentissimè expetierat, & à Deo postulauerat donum sapiētiæ, ac prudentię: hanc eius petitionē, Deus illo somnio declarauit fuisse sibi gratissimā, & optatū habituram effectum. Sed hæc fortasse cuipiam videbitur nonnihil dura, & contorta responsio. Quocirca subiiciam alterum responsum: posset enim dici, à principio fuisse illud quidem somnium, sed postea Deo mirabiliter operan-
B te, conuersum esse in ecstasim seu raptum, qualis nempè diuo Paulo, & prophetis sæpè contigit: in quo animus Salomonis, licet à corporis, & rerum externarum sensu abstractus, & similis dormientium esset, per Dei tamē potentiam factum est, vt solutus, & liber tunc fuerit ad exercendas actiones tum rationis, tum liberi arbitrij, ita vt liberè peteret à Deo Salomon quod vellet, & petendo, quæ grata erant Deo, ea quoque mereretur ab ipso consequi. Sed non placet hoc responsum. Mitto nunc examinare, an in raptu & ecstasi, perfectus liberi arbitrij vsus esse queat: tantum dico, huic responso minimè suffragari diuinam scripturam, quippe, suprà dicto loco narratura visionem illam Salomonis, pręfatur,
C Deum apparuisse Salomoni per somnium, & narrata iam visione, subiungit. *Igitur euigilauit Salomon, & intellexit, quòd esset somnium.* quo perspicuè significatur, illam visionem nullatenus fuisse raptum, vel ecstasim, sed totam fuisse somnium, diuinum tamen somnium, scilicet à Deo ad erudiendum docendúmque Salomonem datum. Atque duas hasce solutiones propositæ quæstionis tradit diuus Thomas in 1.2.q. 113.art.3.ad 2.

Solutio triplex.

Erit igitur, nisi fallor, similius & propius vero tertium responsum, quod etiam Tostado super. 3.cap.libri.3. Regum, in quæstione 12.maximè probatum est. Dicimus, cùm Salomon tunc verissimè dormierit, & illa eius visio fuerit somnium, quemadmodū scriptura testatur, hinc necessariò effici, quicquid ibi factum esse dicitur, non reuera, sed per
D imaginariam tantum dormientis visionem esse factum. Videbatur igitur tunc sibi Salomon petere sapientiam à Deo, videbatur etiam ei Deus petitionem ipsius approbare, cum reuera tamen nulla fuerit tunc petitio, núllum meritum Salomonis, nullum item responsum, nullumque Dei promissum. Cur igitur, inquies, somnium illud à Deo datum

Cur somnium illud datum fuerit Salomoni.

datum est Salomoni? Videlicet, nisi mea errat coniectura, tres ob causas. Primò, vt intelligeretur omnium bonorum auctorem, & largitorem esse Deum, & ab eo esse omnia bona expetenda & postulanda. Deinde, vt manifestum fieret, quæ bonorum electio, & petitio, grata esset, & accepta Deo: ea nimirum, qua spiritualia bona corporalibus, cælestia terrenis, denique ad communem aliorum vtilitatem & salutem pertinentia, inanibus & infructuosis præoptantur, atque præferuntur. Ad extremum, vt exemplo Salomonis appareret & extaret, quanta sit Dei benignitas & munificentia erga seruos suos, quorum optata & postulata non solùm impleat, sed etiam longè superet, & abundanter excedat. Ecce Salomon solam à Deo sapientiam postulauerat, præ hac ceteris bonis, quæ hominibus pretiosissima, & carissima sunt, contemptis: cui tamen Deus, & sapientiam supra ipsius votum, & reliqua bona, præter votum ipsius, largissimè donauit. Verùm hæc nostra de somniis digressio & disputatio, hunc habeat terminum: vereor enim ne si longius producta sit, molesta & odiosa lectori esse incipiat. Quemadmodum enim somnus, quoad quietus & placidus est, membra dulcissimè refouet ac recreat, viresque reficit, ac redintegrat, si tamen in eo nimis longa nimisque seria, & grauia contingant somnia, corpus pariter atque animum languefacit, & debilitat: sic omnino cauendum nobis fuit, ne nostra hæc de somniis disputatio, præter modum longa, gratiã perderet legentium, & quam ex ipsa fortasse voluptatem cœperant, in fastidiũ odiúmque conuerteret.

*

BENE

A BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER II.

B

***

CAPVT SECVNDVM.

N ANNO *secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit † autem rex, vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua: qui cum venissent, steterũt coram rege. Et dixit ad eos rex. Vidi somnium, & mente confusus ignoro, quid viderim. Responderuntq́; Chaldæi regi Syriacè. Rex in sempiternum viue: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respondens rex ait Chaldæis, sermo recessit à me: nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestræ publicabuntur. Si autẽ somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia, & dona, & honorem multum accipietis à me. Somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundò, atq; dixerunt, rex somnium dicat seruis suis, & interpretationem illius indicabimus. Respondit rex, & ait, certè noui, quòd tempus redimitis, scientes, quòd recesserit à me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoq; fallacem, & deceptione plenam cõposueritis, vt loquamini mihi donec tẽpus pertranseat. Somnium itaq; dicite mihi, vt sciam, quòd interpretationem quoq; eius verã loquamini. Respõdentes ergo Chaldæi corã rege, dixerunt, nõ est homo super terrã, qui sermonẽ tuũ, rex, possit implere: sed neq; regum quisquã magnus, & potẽs, verbũ huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. Sermo enim, quẽ tu quæris, rex, grauis est: nec reperietur quisquã, qui indicet illum in cõspectu regis: exceptis diis, quorũ nõ est cũ hominibus conuersatio.*

† *Ergo. 15. M.S. Hie.*

C D

Quo

Quo audito, rex in furore, & in ira magna, praecepit, vt perirent omnes sapientes A
Babylonis. Et egressa sententia, sapientes interficiebantur: quaerebantúrque Daniel, & socij eius, vt perirent. Tunc Daniel requisiuit de lege, atque sententia ab Arioch principe militiae regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum, qui a rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa. Cum ergo rẽ indicasset Arioch Danieli; Daniel ingressus rogauit regem, vt tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi. Et ingressus est domum suam, Ananiaeq., & Misaeli, & Azariae socijs suis, indicauit negocium, vt quaererent misericordiam a facie Dei caeli super sacramento isto, & non perirent Daniel, & socij eius, cum caeteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est: & B
benedixit Daniel Deum caeli, & loquutus ait: Sit nomen Domini benedictum a seculo, & vsque in seculum: quia sapientia, & fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora & aetates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam: ipse reuelat profunda, & abscondita: & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. Tibi Deus patrum meorum † confiteor, téque laudo, quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi: & nunc ostendisti mihi, quae rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis. Post haec Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat rex, vt perderet sapientes Babylonis, sic ei loquutus est. Sapientes Babylonis ne perdas: introduc me in conspectu regis, & solutionem regi narrabo. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem,
& dixit ei: Inueni hominem de filiis transmigrationis Iudae, qui solutionem regi C
annuntiet. Respondit rex, & dixit Danieli, cuius nomen erat Baltasar, Putásne verè potes mihi indicare somnium, quod vidi, & interpretationem eius? Et respondens Daniel coram rege, ait, mysterium, quod rex interrogat, sapientes, magi, & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi. Sed est Deus in caelo reuelans mysteria, qui indicauit tibi rex Nabuchodonosor, quae ventura sunt in nouissimis temporibus. Somnium tuum, & visiones capitis tui in cubili tuo, huiuscemodi sunt. Tu rex cogitare coepisti in stratu tuo, quid esset futurum post haec: & qui reuelat mysteria, ostendit tibi, quae ventura sunt. Mihi quoque non in sapientia, quae est in me plus quam in cunctis viuentibus, sacramentum hoc reuelatum est: sed vt interpretatio regi manifesta fieret, & cogitationes mentis tuae scires. Tu rex vi- D
debas, & ecce quasi statua vna grandis: statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius statuae caput ex auro optimo erat, pectus autem, & brachia de argento, porrò venter, & femora ex aere: tibiae autem ferreae, pedum quaedam pars erat ferrea, quaedam autem fictilis. Videbas ita, donec abscissus est lapis † de monte sine manibus: & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum,

Ps. 112. a. 2.

† nostrorũ. MS. R. G. quaedam habent: protextu faciunt C. & G.

† 6 MS. R. C. non habent: expressum est autẽ & hoc loco à Gr. quòd ver. 45. omnes habent.

A *rum,testa,æs,argentum,& aurum,& redacta quasi in fauillam æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento:nullúsque locus inuentus est eis:lapis autem,qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Interpretationem quoque eius dicemus coram te,rex. Tu rex regum es: & Deus cæli regnum, & fortitudinem, & imperium,& gloriam dedit tibi: & omnia,in quibus habitant filij hominum, & bestiæ agri,volucres quoque cæli dedit in manu tua & sub ditione tua vniuersa constituit,tu es ergo caput aureum. Et post te consurget regnum aliud minus te:& regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuersæ terræ. Et regnum quartum erit velut ferrum:quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc. Porro quia vidisti pedum &*
B *digitorum partem† testeam figuli,& partem ferream,regnum diuisum erit,quod* † testa. M.S.
tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles,ex parte regnum erit solidum,& ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto,commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testæ. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli,regnum,quod in æternum non dissipabitur,& regnum eius alteri populo non tradetur,comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc: & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti,quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam,& ferrum,& æs,& argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea: & verum est somnium,& fidelis interpre-
C *tatio eius. Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam,& Danielem adorauit: & hostias & incensum præcepit, vt sacrificarent ei. Loquens ergo rex,ait Danieli,vere Deus vester,Deus deorum est,& Dominus regum, & reuelans mysteria: quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum. Tunc rex Danielem in sublime extulit,& munera multa,& magna dedit ei:& constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis: & præfectum magistratuum super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autem postulauit à rege:& constituit super opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago: ipse autem Daniel erat in foribus regis.*

D

E

Capitis secundi summa.

ATAM fuisse Danieli à Deo somniorum intelligentiam, quod suprà capitis primi extremis penè verbis dictũ est, probatur hoc capite, insigni quodã exemplo & argumẽto regis Nabuchodonosor, qui mirabile quoddã in quiete visum habuit, sed eius postea, somno excitatus, memoriam perdidit. Cùm igitur eius somnij nosse significationem maximè cuperet, nec eam à suis sapientibus percipere posset, solus Daniel inuentus est, qui, & quale fuisset somniũ, indicauit regi, & quidnam portenderet, verissimè declarauit, quamobrem summam apud regem venerationem, summósque honores, & dignitates consecutus est. A B

Anno secundo regni Nabuchodonosor.

Quis fuerit ille secũdus annus Nabuchodonosor, quo anno accidit ei somniũ, quod narratur hoc capite.

BSCVRVM est, quemadmodum computandus sit hic secundus annus regni Nabuchodonosor. Theodoretus significat esse intelligendum secundum annum ab exordio regni eius: sed falsam esse hanc intelligentiam, patet duobus argumentis, tum quia, postquàm primo anno regni Nabuchodonosor, Daniel ductus est Babylonem, totum trienniũ consumpsit in addiscendis litteris, & disciplinis Chaldæorum, priusquàm in conspectum regis veniret, vt primo capite dictum est. Tum etiam, C quia primo anno regni Nabuchodonosor, quo Daniel ductus est Babylonem, erat ipse Daniel annorum duntaxat decem, vt suprà docuimus, quocirca anno secundo regni Nabuchodonosor fuit vndecim annorum, in quam ætatem nullo modo conueniunt, quæ de Daniele narrantur hoc capite. ipsum videlicet fuisse eo tempore in numero sapientum: & propter interpretatione͂ somnij, fuisse constitutum à rege principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum, atque magistrum super sapiẽtes Babylonis. Est igitur dictu verius, quod tradit Iosephus libro 10. Antiquitatum, eúmq; secutus hoc loco Hieronymus, secundum annum hic memoratum, esse computandum, nõ ab exordio D regni Nabuchodonosor, sed ab insigni quadam, & admodùm memorabili victoria, qua ille debellatis subactísque Moabitis, Ammonitis, Syrísque, atq; Aegyptiis, latissimè imperium suum protulit, adeò vt quodammodò monarcha efficeretur. Hæc victoria parta est anno regni eius vigesimo tertio, vt lib. 10. Antiquitatum annotauit Iosephus. Quapropter hic secũdus annus, fuit vigesimus quintus regni ipsius, & septimus

Babylo

A Babylonicæ Iudæorum captiuitatis, scilicet post excidiũ vrbis, & templi Hierosolymitani. Nec est sanè cur ratio hæc computandi videatur cuipiam, vel insolens, vel improbabilis: nã etiam Latini scriptores hac cõputandi ratione vtuntur. Etenim, quidam annos principatus Augusti Cæsaris numerant ab eo tẽpore, quo imperare cœpit, hoc est, vel à primo eius cõsulatu, vel à triumuiratu, secundùm quam cõputationẽ, imperasse dicitur quinquaginta sex annos. Alij recensent annos imperij eius, ab Actiaca victoria, cùm deuicto Antonio, solus Romanum imperium, & monarchiam tenuit, atque hoc modo quatuor & quadraginta annos imperasse eum traditur. Ortum igitur Domini nostri, secundùm priorem computationem, sub quadragesimo secundo anno principatus Augusti, secundùm autem posteriorem chronologiã, sub trigesimo anno imperij eius fuisse dicemus. B Similí igitur computandi ratione, hoc loco secundus annus regis Nabuchodonosor, ab illa memorabili & insigni tot gentium victoria, computandus est.

Præcepit rex, vt cõuocarẽtur arioli, magi, malefici, & Chaldæi.

His quatuor generibus sapientum, infra c.4. & 5. additur quintum genus, scilicet aruspicum vel augurum. Quanquàm Lyranus & Carthusianus eosdem esse putant, qui primo & secundo capite nominantur arioli, & qui cap.4. & 5. appellãtur aruspices. Verùm secus res habet, vt mox ostendemus. In his autem quinq; artibus, omnis Chaldæorum sapientia in qua Daniel excellenter versatus fuit, continebatur. *Quales fuerit antiquitus sapientia Chaldæorum.* C Ariolos, vetus translatio Latina, teste Hieronymo, appellauit sophistas: sed Græca versio nominat ἐπαοιδοὺς hoc est incãtatores, *qui*, vt Hieronymus exponit, *verbis rem peragunt*. *Arioli qui fuerint.* Hi namque sunt, qui certis verborum, carminum, characterum, seu figurarum incantamentis plantas, animalia, etiam homines excantant, dæmones item aduocant, per quos futura diuinant, miráque patrant: lege quæ Plinius de istorũ potentia, libr. 28. c. 2. scribit. *Magos, vetus translatio* Latina, vt refert Hieronymus, *nominauit philosophos, nempe sunt magi apud barbaros, quod philosophi apud Græcos, scilicet humanarum diuinarúmque rerum scientiam profitentes*. *Magi qui fuerint.* D Horum tanta fuit olim apud reges auctoritas, vt nemo Persarũ rex esse posset, vt ait Cicero lib 1. de Diuinatione, qui nõ antè magorum disciplinam percepisset: & vt tradit Plinius initio 30. libri, magi toto Oriente regũ regibus imperabãt: auctore itẽ Hieronymo, omnia reges, de magorũ cõsilio & sentẽtia faciebãt; de quorũ numero existimat ipse, fuisse tres illos magos, qui ad *Matth. 2.*

Christum Dominum adorandum,duce stella, Bethleem venerunt. De A magorum autem origine, disciplina & decretis, lege quæ scribit Laertius in proœmio sui operis, & Plinius primo capite libri 30. Eusebius item lib.primo de præparatione Euangelica: licet apud istos auctores, vocabulum Magi latissimè pateat, supra dictas quinque sapientium disciplinas fermè cōplexū.

Malefici qui fuerit.

Malefici, quos Græca versio vocat φαρμακοὺς, id est veneficos seu maleficos, Hieronymo interprete,sunt qui sanguine & victimis vtuntur,ac sæpe corpora mortuorum contingunt ,vulgo necromantici appellantur. Lyranus & Carthusianus maleficos esse dicunt,qui homines à sensibus alienant,aliquid circa ipsos vel loquentes, B vel operantes , quibus sic alienatis , multa reuelantur à dæmonibus : à quibus etiam ludificati,per varia visa phantasiæ impressa, putant illi, & dicunt posteà,se longinqua terrarum spatia peragrasse, conuiuatos esse cum Diana & aliis,mira vidisse,audisse,& gustasse,talia scilicet, qualia hodiéque strigibus contingere legimus.

Aruspices & Augures qui.

Aruspices sunt, qui inspectis animantium extis , futura prænosci, ac prædici posse putant. Augures, qui ex auium volatu,cantu, pastúque, futurarum rerum prænotionem, & diuinationem aucupantur.

Qualis fuerit professio eorum qui propriè vocabātur Chaldæi.

Chaldæi,principem locum tenebant apud Babylonios,inter omnes sapientes: quamobrem conuocatis aliis sapientibus , inter solos tamen Chaldæos & regem , sermonem esse habitum , legimus in hoc capite: C erant autē Chaldæi professione astrologi, potissimum autē genethliaci, qui , ex inspectione & obseruatione siderum futuros rerum omnium, non modò naturalium , sed etiam rerum humanarum euentus se , præuidere ac prædicere posse iactabāt: cuius disciplinæ habere se obseruationes per quadringenta & septuaginta millia annorum collectas & rebus ipsis comprobatas , vt tradit Cicero in libris de Diuinatione , gloriabantur. Verum de Chaldæorum doctrina,& decretis,ac diuinationibus,multa cognitu digna tradit Diodorus Siculus cap.octauo.lib. 3.de quibus pauca,scilicet memorabilia circuncisa oratione, hic adscribam. *Chaldæi* (ait) *Babyloniorum antiquissimi, eo loco sunt apud Babylonios , quo in Ægypto sacerdotes,cultui Deorum deputati , per omnem vitam philosophantes,* D *auguriis,sacris,& quibusdam incantationibus , mala auertere ab hominibus , & bona afferre existimabantur , auguria insuper ,somnia & prodigia interpretari soliti,necnon & quæ ad sacra speculanda pertinent,peritissimè tenentes, quorum decreta erant:mundum esse sempiternum,principio,finéque carentem , Dei potestate ac sapientia factum,eiusdemque summa ratione,consilióque gubernari : doctissimi erant siderali scientia : ex astrorum animaduersione , quæ cuique homi-*

num

A *num in vita aliquando essent euentura, diuinantes: nam Alexandro Magno & victoriam Darij, & mortem, quæ ipsum manebat Babylone, prænuntiarunt, similiáque deinde Antigono, Nicanori, & Seleuco prædixerunt. Quin etiam idiotis futura, ita euidenter vaticinabantur, vt mirum, & supra ingenia hominum esse videretur. Omnes certè concedunt Chaldæis supra ceteros mortalium, scientiam astrologiæ: in qua illi se per quadringenta tria annorũ milia vsque ad Alexandrum Magnum obseruationes astrorum collegisse, prodiderunt.* Hactenus de Chaldæis, ex Diodoro.

Sed quæret aliquis, cur rex Danielem simul cum aliis sapientibus non conuocauerit? Respondendum est, regem non iussisse vllũ sapientem nominatim accersiri, sed mandasse tantùm, vt qui in vnaquaque supradictarum quinque artium sapientissimi essent, ad se adducerentur. Sed alij sapientes mandatum hoc regis celauerunt Danielem, ne is videlicet præferretur ipsis sapientia, & quæ à rege sperabant præmia, solus auferret. Ac licet rex proprio experimento compertum habuisset, Danielem omni sapientia ceteris esse longè præstantiorem, vt extremo capite primo dictum est, attamen facile fuit post viginti duos annos, tantùm enim temporis interea præterierat, Danielis obliuionem animo regis obrepsisse: præsertim verò cùm Daniel non ambitiosè iactaret, & in publico magnificaret sapiẽtiam suam, vt faciebant alij, nec artes illas Chaldæorum exerceret, quin omnem eorum sapientiam paruipenderet. Fit etiam credibile, quia Daniel non venerat cum aliis sapiẽtibus ad regem, ipsum existimasse, Danielem sapientia sua diffisum, venire in conspectum suum non esse ausum. *Cur Daniel non vnà cũ aliis sapientibus accersitus fuerit à rege.*

B

C

Responderunt Chaldæi regi Syriacè.

ERANT quidem illi sapientes ex diuersis prouinciis, quarum natiuæ linguæ diuersæ erant, sed quia Chaldaica seu Syriaca lingua, vel erat communiter omnibus nota, vel erat, qua rex vtebatur, propterea illi ea sunt vsi: nisi fortè soli Chaldæi fuerunt, qui suo & aliorum sapientum nomine, quæ hic narrantur, propria lingua dixerunt regi. Sed vtcumque sit, illud certè constat ex hoc loco, Chaldaicam vel Syriacam linguã diuersam esse à pura Hebræa. Nam ab exordio huius libri, vsque ad hunc locum, & lingua & scriptura fuit Hebræa: hinc vsque ad finem septimi capitis, scriptura quidem Hebræa est, sed sermò Chaldaicus: inde vsq; ad finẽ duodecimi capitis, rursus & sermo, & characteres sunt Hebræi: residuum libri, Græcè tãtummodo scriptum inuenitur. Hoc ipsum argu-

D

Refellitur Philo, ratus linguam Hebræam non fuisse diuersam à Chaldaica.

mentatur Hieronymus contra Philonem, qui dixit, eandem fuisse linguam Chaldæam & Hebraicam, quoniam Abrahã pater Hebræorum, fuerit Chaldæus, ex eo quod suprà dictum est, Danielem, & eius socios, literas, & linguam Chaldæorum didicisse: atqui callebant ipsi linguam Hebræam, vt natiuam ipsis, cui si eadem fuisset Chaldaica, quid attinebat eam discere? Idem confirmari potest eo quod scriptum est in 4. libro Regum c. 18. Rapsacem missum à rege Sennacherib Hierosolymam, vt Iudæos ad deditionem sollicitaret, rogatum esse ab Eliachim pontifice, ne loqueretur coram populo Hebraicè, sed suo sermone Syriaco vteretur. Adiice, quod per Hieremiam cap. 5. sic ait dominus: *Adducam contra te, domus Israel, de longinquo gentem antiquam, & robustam, cuius tu linguam ignorabis, nec quid loquatur intelliges:* significat autem Deus his verbis gentem Chaldæorum, quæ vrbem & templum Hierosolymitanum destructura erat, & ipsos Iudæos in longam durámque seruitutem abstractura. Fatendum tamen est, post captiuitatem Babylonicam, propter diuturnam Iudæorum cum Chaldæis conuersationem, vulgarem Hebræorum linguam, quæ vulgò erat in vsu, permixtione sermonis Chaldaici infectã, & vitiatam esse: ita vt ab eo tempore vsque ad tempus Domini nostri, vulgaris lingua Iudæorum mixta esset ex Hebræo & Chaldaico sermone, pura verò lingua Hebræa, in sacris Bibliis conseruata est, eiúsque scientia penes Rabinos erat.

Responderunt Chaldæi Regi, non est homo super terram, qui sermonem tuum, Rex, possit implere.

IN hoc respõso Chaldęorum, quatuor sunt ab illis dicta, quæ consideratione digna sunt, nec tacita præteriri conuenit. Primum aiunt, dormientium visa & somnia nulli mortalium nota esse posse. Hoc verum est, si de naturali & certa cognitione accipiatur. Siquidem, vt aliquid sit naturaliter homini cognitum, non satis est, ipsum esse rem quandam corporalem, vel materialem, aut non excedere vim & potestatem humanæ intelligentiæ: sed præterea necessarium est, vt si fuerit singulare, & extra eum, à quo intelligendum est, eiusmodi sit, vt moueat sensus exteriores, per quos omnis cognitio humana intrat & penetrat vsque ad mentem, aut per se, vt sunt obiecta sensuum exteriorũ: aut per aliud, quod sit cum re sensili aliqua ex parte necessario coniunctum, sitq́ue certum eius signum, qua ratione intelligentiam, quæ mouet cælum, cognoscimus per motum cælestem, & animam per operationes corporis exter-

Quale esse necesse sit, quod ab homine naturali & certa scientia comprehendi possit.

A externas,& ſenſibus manifeſtas. Somnia verò, ſi præterita ſint, vel futura, nec per ſe poſſunt mouere ſenſus, quia non exiſtunt actu: nec per aliud, quod ſit certum eorum indicium, non enim talia extant eorum ſigna. Præſentia verò ſomnia aliorum hominum, cum ſint interiores affectiones phantaſiæ, ſenſus noſtros latent, non minus quàm phantaſmata, & viſa brutorum: poſſunt tamen qualia ſint ea ſomnia, coniici, aut ex verbis dormientium, ſi quid loquantur: aut ex aliquo geſtu vel motu corporis, quem dormientes edant.

Aliena ſomnia non poſſe ab ullo certè cognoſci.

Alterum dictum Chaldæorum fuit, eiuſmodi ſomnia eſſe Diis nota: quod quidem verum eſt, intelligendo nomine Deorum, non modo verũ B & vnicum Deum, ſed etiam angelos, quos etiam Deos appellabat gentilitas. Nam cùm ſomnium ſit corporalis quædã affectio, & in corporali ſubiecto inhærens, ex ſe quidem ſubiacet naturali cognitioni angelorũ. Quatuor tamen ex cauſis accidere poteſt, vt ſomnium aliquod etiã angelum lateat, primò ſi ad ipſum angelus non aduertat intelligentiam, deinde, ſi à Deo prohibeatur aduertere: tum, quatenus ſomnio etiã miſcetur operatio intellectus, quæ latet angelum, poſtremò ſi fuerit ſomnium à Deo miſſum, ſignificãs res futuras, etenim huiuſmodi ſomnium, ipſum quidem per ſe manifeſtum eſſe poteſt angelo: vt verò ſignificatiuum eſt futurorum, niſi Deo reuelante, nequaquam.

Hominum ſomnia, per ſe quidẽ patent cognitioni angelorum, ſed ex quatuor cauſis poteſt accidere, vt ab illis non cognoſcantur.

Tertio loco aiunt Chaldæi, Deos non conuerſari cũ hominibus: de C quo varia fuit veterũ philoſophorum ſententia. Epicurei nanque Deos cæleſtes faciebant, ſed nullius rei curioſos, planéque otioſos, quippe nihil, quod extra ipſos eſſet, agentes aut curantes. Veteres quidam Peripatetici, Ariſtotelis, vt putabant, veſtigia ſecuti, totidem fecère Deos cæleſtes, quot ſunt cæli, nec alia in re, quàm in perpetua cælorum conuerſio ne occupatos, nullúmque cum rebus ſublunaribus habentes cõmercii, niſi per lumen motũque cæli. Platonici, quorũ ſententiæ adſcribi poſſunt etiam Stoici, præter Deos cæleſtes, faciunt alios in aëre habitãtes, quos communi vocabulo dæmones appellant: ſed horum, alios ſuapte natura bonos, & humano generi beneuolos, ac beneficos, à quibus ſcilicet vera ſomnia & oracula, omníſque magia naturalis, impertiuntur hominibus: D alteros autẽ dęmones, ſua natura malos, ſubdolos, fallaces, & deceptores hominum. Atque hæc duo genera dæmonum conſuetudinem & cõmercium habere cũ hominibus: Deum autem proximè non immiſcere ſe rebus humanis, nec ſocietatẽ & conſuetudinẽ inire cum hominib. ſed commercia & colloquia inter Deũ & homines ſiue vigilantib. ipſis, ſiue dormientib. per dæmones, tanquam internuncios & interpretes, agitari & confici. Lege quę contra hanc opinionem Auguſtinus lib. 8. de Ciuitate

De cõſociatione atque conuerſatione Deorum cum hominibus variæ philoſophorum opiniones.

Dei cap. 20. & 21. & lib. 9. cap. 9. copiosè & acutè diputauit. A

Verissima sententia Christianorum de angelis tam bonis quàm malis.

At enimuerò, Christiana & diuina philosophia, sicut vnum duntaxat Deum in tribus personis diuinis agnoscit & veneratur, ita sentit, omnes angelos à Deo factos, initio quidem bonos, sed libera voluntate in bonum æquè, ac malum mutabiles, & eorum quosdam in accepta bonitate perstitisse, alios vitio suo, ea priuatos, euasisse in perpetuum malos. Illos, partim Deo semper assistere, partim in conuersandis orbibus cœlestibus, vt ferè theologi arbitrantur, ad diem vsque iudicij occupari, multos item in terras dimitti ad exequenda Dei ministeria circa homines, vel singulorum hominũ tutelã, vel regnorũ atque B prouinciarum curam gerentes. Hos autem cõuersari cum hominibus, etiam cum nonnullis familiarissimè, plurimis diuinæ scripturæ sententiis, & exemplis manifestum est. Malos porrò angelos docet scriptura, vel in hoc aëre ad exercendos, probãdósque homines versari. His multiplex & frequens cum hominibus esse commercium, satis supérque compertum est duplici experimento, altero energumenorum, quorum quidã planè idiotæ, visi sunt Latinè, Græcè, & Hebraicè loqui, & de rebus Philosophicis, ac Theologicis eruditè disputare: quædam etiam, humana ratione ipsis incognita, enunciare. Item constat experimento magorum, quorum nonnulli faciunt subitò apparere varias animantium species, statuas ligneas ambulare, & more humano loqui, & quæ C disiunctissimis in regionibus aguntur, declarare. Mira hæc opera, tàm energumenorum, quàm magorum, reuocare ad humorẽ melancholicum, vt placet medicis, & Aristoteles innuit in 30. sectione Problematum, vel referre ad vim & potẽtiam astrorũ, vt nugantur Astrologi, est profectò perquàm ineruditum, & insulsum. Negare verò prædicta experimenta, extremæ impudentiæ & contumaciæ videtur. Necesse igitur est, ea opera referre ad substantias quasdam incorporeas & intelligentes, naturali potentia, & scientia, hominibus superiores ac præstantiores. Lege quæ in hanc sententiam fusè disputat beatus Thomas lib. D 3. aduersus Gentes. cap. 104. & 105.

Duplex experimentũ quo non dubie constat, esse dæmones.

An comperto somnio, sciri possit ab homine, eius somnij significatio.

Quarta & extrema istorum Chaldæorum sententia fuit, si rex indicaret eis suum somniũ, se quid significaret & portenderet id somnium, explicaturos. Hoc præcisè dictum, non est verum: rectéque eos redarguit rex. Nam si non poterant scire somnium ipsius regis iam præteritum, & quod iam actu fuerat, nec poterat non fuisse, qua ratione scire potuissent res futuras, quæ illo somnio præsignificabãtur? etenim futura, nec sunt actu, nec fuere vnquàm, & ex se incerta sunt, causásque habent

A habêt indeterminatas. Prætereà, idem rex, vt narratur infrà cap. 4. proprio experimento deprehendit, istorum professionem & promissionem esse inanem & falsam, cum enim alterum quoddam somnium suum istis ipsis exposuisset, nullam illi significationem & interpretationẽ eius somnij adinuenire potuerunt. Et verò, si somnia fuerint diuina, quæ sit eorum significatio, nisi diuinitùs, sciri non potest: nec diabolica, nisi docente dæmone nota sunt: & isti negarunt dæmones, siue Deos, conuersationem habere cum hominibus. Quotidiana somnia, quia inordinatè, inconstanter, ac temerè contingunt, certam habere
B cognitionem, aut interpretationem non possunt. Naturalia verò somnia ex certis & naturalibus causis profecta, significationem faciunt, & signa continent aliquarum rerum, sed eorum cognitio & interpretatio, ad medicos & physicos pertinet, nec Chaldæorum, ariolorum, aut maleficorum artibus continetur.

Ipse mutat tempora & ætates: transfert regna & cõstituit: ipse reuelat profunda, & nouit in tenebris constituta.

C Vtat Deus tẽpora, vel naturaliter, vicissitudines faciens dierum & noctium, æstatis atque hyemis, temporis sereni ac nubili, salubris & pestilentis: Vel modo supernaturali, aut longiùs producẽdo diem quàm natura fert, sicut euenit tempore Iosue, ac regis Ezechiæ: aut mutando naturalem rerum ordinem, atque processum, sicut accidit in eclipsi Solis tempore passionis Domini nostri. Mutat ætates, vel minuendo in commune vitam hominum, quemadmodum post diluuium factum est: vel priuatim minuẽdo vitam alicuius hominis, vel in pœnam eius, vt contigit Moysi & Aaroni, vel in eius bonum & vtilitatem. Nam de quodam homine electo, & Deo caro scriptum est in libro Sapientiæ cap.
D 4. raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius. Contrà verò quibusdam prorogat vitam, vt regi Ezechiæ, annos quindecim, vltra naturaliter ei vitæ spacium præfinitum, adiiciens.

Quomodo Deus mutet tempora & ætates.

Dicitur Deus transferre regna, vt intelligatur in manu Dei esse omnem potestatem, & dominationẽ, quæ est in terris, sicut in libro Ecclesiastici capite decimo scriptum est, *in manu Dei est potestas terræ*, & Dominus dixit Pilato, *non haberes potestatem vllam in me, nisi esset tibi desuper data*. Arguit prætereà translatio regnorum, breuitatem & instabilitatem humanarum rerum, ne videlicet principes viribus suis, bonisq; confisi, securos se ac beatos putẽt. Transfert etiã Deus regna ex

Deus transfert regna, & cur.

vna gente in alias, propter impietatem & iniquitatem. Nam à Chananæis regnum transtulit ad Iudæos, à Saule ad Dauidem: à Salomone ad Ieroboam: scriptum enim est in capite decimo libri Ecclesiastici, *regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* & paulò infrà, *sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis.* Constituit autem Deus reges variis modis, & variis de causis: aliquando enim homines improbos euehit ad regnum, quia hoc populi improbitas cômeruit, ipse enim, vt ait Iob. 34. *regnare facit hypocritam propter peccata populi: & per Isaiam* capite 3. dominus inquit, *dabo eis pueros principes, & effœminati dominabuntur eis.* Interdum sinit barbaros & crudeles homines dominari populo suo, quo grauissima eius scelera puniat: quemadmodum per regem Assyriorum puniuit decem tribus Israel, quamobrem per Isaiam appellat eum virgam furoris sui: & per regem Nabuchodonosor castigauit peccata tribus Iuda, quam ob causam per Ezechielem nominat eum seruum suum, sicut etiam rex Attila nominabat se flagellum Dei. Nônunquam Deus creat aliquem regem, vt per eum animaduertat in alium regem, à quo grauiter est offensus, hanc ob causam iussit Deus, Iehu regem Israel vngi, ad delendam posteritatem impij regis Achab. Denique quosdam effert Deus ad regalem dignitatem, & potentiam, propter populi sui, & seruorum suorum vtilitatem, & consolationem. Legimus apud Isaiam capite. 45. & in principio libri Esdræ, Cyrum euectum esse à Deo ad amplissimum imperium, vt ipse populum Hebræum seruitute liberatum, in patriam dimitteret, ad instaurandum templum suum. Constantinus quoque, propter vtilitatem Ecclesiæ, diuina ope debellatis omnibus suis hostibus, solus amplissimum à Deo consecutus est imperium. Porrò illis verbis, *ipse reuelat profunda & abscondita, & in tenebris constituta,* significari possent tria genera rerum, quæ supra omnẽ sunt naturæ creatæ cognitionem. Vnum est rerum supernaturaliũ, cuiusmodi sunt mysteria nostræ fidei, vt Trinitatis, Incarnationis & Eucharistiæ, quæ dicuntur hic profunda. Alterum eorum, quæ vocãtur arcana cordium, vti sunt propriæ voluntatis & intellectus actiones, nominantur autem hoc loco abscondita. Tertium est eorum, quæ in scholis appellantur futura contingentia, quæ nec sunt actu, nec fuere vnquam, nec in causis suis determinatè continentur, ob idque certam cognitionem parere non possunt: hæc nominantur in præsentia in tenebris constituta. Vt enim se habet ad sensum oculorum lux & tenebræ, sic ad cognitionem intellectus, potentia & actus. Atque huius triplicis difficultatis intelligendi

Cur sinit Deus barbaros & impios regnare, & populo suo dominari.

Isa. 10.

Ezech. 29.

1. Reg. 9.

Tria genera rerum quæ omnẽ creatæ naturæ intelligentiam excedunt.

A B C D

A di similitudinem quandam in visu licet cernere minimè alienam, cui quædam ignota sunt, quia longè distant, alia quia sunt in tenebris: nonnulla, quòd aliquo impedimento ab ipso visu oblitescunt. Circa illa verba *inueni hominem de filijs transmigrationis Iuda*, breuiter adnotandum duxi, tres fuisse intra viginti annos captiuitates Babylonicas Iudæorum, sub eodem rege Nabuchonosor, eásque omnes in scriptura nominari trāsmigrationes. Prima fuit sub rege Ioacim, quam vocat transmigrationem scriptura hoc loco, illius enim captiuitatis particeps fuit Daniel. Altera sub rege Ioachin seu Iechonia, quæ dicitur transmigratio ab Ezechiele c. 1. & 40. & Hieremia ca. 24. à diuo etiam Matthæo ca. 1. Tertia sub rege Sedechia, quam Hieremias c. 1. etiam transmigra-

Similitudo.

Nomē trāsmigrationis in triplici captiuitate Babylonica dicitur inuenitur.

B tionis vocabulo appellat, licet hoc nomen magis in secunda captiuitate vsurpatum, & tritum sit.

Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc.

1.
VNC locum exponit Gregorius in prima Homilia super Ezechielem: cum enim docuisset prophetiam non tātum esse futurorum, sed etiam præteritorum & præsentium, ea ratione vt sunt illa homini occulta & incomprehensibilia, subdit, prophetiæ tēpora præterita, & futura, inuicem

D. Gregorij sentētia de latitudine & efficacia prophetiæ.

C sibi concinere ad probationem, vt aliquando ex futuris præterita, aliquando verò ex præteritis probentur futura: & cùm prius illud, exēplo Moysis ostēdisset, de hoc posteriori quod ad rem nostram facit, quēadmodum in ipso prophetiæ spiritu ex præteritis probētur futura, exemplum ponit huius somnij, quod Daniel est interpretatus. Petiit rex Babylonicus, inquit Gregorius, ex suis sapientibus, non tantùm somnij interpretationem, sed etiam quale fuisset somnium, quod ei acciderat, & ex memoria effluxerat, vt nimirum ex præterito colligeret, si quid in eorum responsionibus certū teneret: quibus negantibus id scire se posse, adductus est Daniel, qui non solùm hoc respondit, quod interroga-

D tus est, sed etiam ipsam somnij originem explicauit, dicens, *Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc.* & paulò post. *Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis.* cuius somnij, mox vt ordinem dixit, quicquid ex eodē venturū sequebatur, aperuit. Pensemus ergo ordinē ꝓphetiæ: à cogitationib. venit ad somniū, à somnio peruenit ad futura. Qui ergo ipsam, vt ita dicā, radicē somnij protulit, profectò ex præteritis probauit, quòd vera essent, quæ de futuris diceret. Prophetia autē

præsentis

præſentis temporis,nec præteriti atteſtatione indiget, nec futuri:quia cùm res occulta per prophetiæ verba detegitur, veritati illius, res ipſa,quæ oſtenditur,atteſtatur.Hæc ibi Gregorius.Idem in 4.lib.Dialogorum cap.48.ſex cauſas memorat ſomniorũ,aut enim, inquit,ex plenitudine,vel inanitate corporis ſomnia exiſtunt,aut ex præcedentibus in vigilia cogitationibus & curis,aut ex illuſione dæmonis,aut ex cogitatione hominis ſimul & dæmonis illuſione, aut ex reuelatione Dei, aut deniq; ex cogitatione, & reuelatione Dei.In hoc autem poſtremo genere ſomniorum,reponendum eſt ſomnium hoc Nabuchodonoſor. A

An ſomniũ regis Nabuchodonoſor ex cauſis naturalibus ei accidere potuerit.

Ne quem autem ſubeat ſuſpicari, proptetea ſomnium hoc naturaliter illi regi potuiſſe accidere, quòd ſomnium fuerit congruens cum antecedentibus eius cogitationibus & curis:naturale autem fit,vt qualia quiſque vigilans diu multúmque cogitauerit, talia frequenter dormiens ſomniet:frequens enim,aut vehemens in vigilia phantaſiæ commotio,naturaliter ſimiles in ſomno eiuſdem phantaſiæ motus & phantaſmata excitat,ne quis,inquam,id forte de hoc ſomnio ſuſpicetur,ſcire conuenit,cogitationem & curam vigilantis, aliquando eſſe cauſam ſubſequentis ſomnij,cum illud ipſum ſomniatur, quod in vigilia fuerat animo agitatum:tunc autem ſomnium eſt ſignum, non quidem futuri:ſed præteriti,ſimiliter vt effectus,naturaliter ſignum quoddam eſt ſuæ cauſæ. Nonnunquam vero præcedens in vigilia cogitatio, non eſt cauſa cõſequentis ſomnij,ſed tantùm præparatio quædam animi ad illud accipiendum, vel potius idonea quædam occaſio atque opportunitas, vt ſomnium tunc homini detur, ſic beato Ioſepho deliberanti ſponſam ſuam beatiſſimam Mariam dimittere, dormienti ſomnium à Deo datum eſt, ad eius cogitationes pertinens, quo ſcilicet vetabatur dimittere ſponſam,& vnde illa prægnans eſſet,docebatur.Simili ratione huic regi,de futuro regni ſui ſtatu anxiè cogitãti, aptè & opportunè miſſum eſt ſomnium,& ſui,& aliorum regnorum conuerſiones ſignificans:ſcilicet, vt ex conuenientia ſignificationis ſomnij cum prægreſſa cogitatione ſua, agnoſceret rex, interpretationem Danielis, non eſſe confictam,ſed veram,fidéque dignam. B C

Quid ſit ſentiendum de ſomniis, quæ Gentiles,vt vera & diuina tradiderũt.

Verùm quid dicturi ſumus de multis ſomniis futura hominũ euenta ſignificantibus, hominibus ethnicis, atque impiis, nec à Deo,vt credere par eſt, datis, in quibus colligendis Cicero in libro de Diuinatione,& Valerius Maximus libro primo cap.7.copioſi ac diligentes fuerunt?Reſpõdebimus,pleraq; iſtiuſmodi ſomniorum cõficta eſſe,vel ab ipſiſmet,quibus accidiſſe fertur, quo maiorẽ illi apud homines ſibi D

obſer

A obseruantiam & venerationem acquirerent: vel ab ipsis scriptoribus, quo mirabiliora essent, quæ narrabant, ea supra verum magnificātibus. Sed esto, talia somnia nonnunquam acciderint, & vera euaserint, id tamen quia rarissimè contigit, casu ac fortuitò accidisse putandum est. Quid enim mirum, ex innumerabilibus somniis falsis, vnum aut alterum cecidisse? Quod si nos vrgere insistant, multa eius generis contigisse, etiam id facilè expediemus, affirmantes ea somnia potuisse à dæmone mitti, & ingeri dormientibus, quò videlicet homines in superstitiosam omnium somniorum obseruationem induceret. Potest autem
B dæmon in dormientibus exprimere somnia præsignificantia res futuras, eas dico, quæ, vel ex certis causis naturaliter euenturæ sunt, vel quas, dæmon ipse aliquanto pòst tempore facturus est, vel quas, si non certis argumentis, probabilibus tamen signis futuras coniectat.

Qui reuelat mysteria, ostendit tibi rex, quæ ventura sunt.

LLVD quod in Euangelio legimus, ait hoc loco Hieronymus *qui Solem suum oriri facit super bonos & malos*, etiam super Nabuchodonosor intelligamus esse completum. Tanta est enim clementia Dei, vt etiam regi impio & barbaro, dispensationis suæ, qua mundum regit, mysteria *Matth. 5.*
C reuelaret. Sed eius rei tres possumus afferre causas, præter alias suprà positas. Primò quidem id fecit Deus, vt rex superbus & crudelis, agnoscens instabilitatem & breuitatem regni sui, non multò pòst ad aliam gentem transferendi, spiritus suos deponeret, séque submitteret vero Deo, in cuius potestate esse disceret, regna quibuscunque vellet dare, vel auferre: nec superbè insultaret Hebræis, tūc sub ipso captiuis, eósue inhumaniter tractaret, cum animo suo reputans, eandem, quæ illis contigerat, sibi quoq; paratam esse regni mutationem, & euersionem. Deinde, vt scirent homines, qui terrenorum regnorum amplitudine & potentia subnixi, se in summa felicitate esse putant, esse aliud quoddam re- *Tres causæ cur Deus mysticorum somnio dignatus sit regem Nabuchodonosor.*
D gnum diuinum, & æternum Christi domini & seruorum eius, tantò ceteris omnibus præstantius, quantò cælū terræ, æternitas tempori, Deus homini præstat: & sic iam ex eo tempore cognitio quædam venturi Christi, & regni eius, in animis mortalium sereretur. Postremò, vt cunctis mundi huius principibus manifestum fieret, omnem eorum potentiam & gloriam, caducam, fluxam, & instar somnij atque imaginis esse. Lege Psal. 36. & 72. & cap. 20. Iob.

Sed quia locum hunc Philo Iudæus disertissimè grauissiméque tractauit,

Preclara Philonis sententia de volubilitate, atque instabilitate regnorum huius mundi.

ctauit, verba eius ex libro qui inscribitur, Quod Deus sit immutabilis, nec me pigeat hic adscribere, nec lectorem tædebit legere. Sic autem scribit. An putas rem vllam mortalem verè esse, & non tanquam in suggestu quodam, ab inani & incerta opinione sustineri, non aliter quàm somniorum ludum? Quod si non libet singulorum fortunas perquirere, vide regionum integrarum, & gentium mutationes. Floruit quondam Græcia, sed Macedones potentiam ei abstulerunt. Postea Macedonia præualuit opibus, sed diuisa in plures portiones, sic debilitata est, vt tandem omninò interiret. Ante Macedonum imperium, inclyta fuerat Persarum felicitas, sed vna dies tam ingenti regno finem attulit: & nunc Persæ, penes quos paulò antè fuerat imperium, sunt Parthorum prouincia. Fuit Aegypti olim perampla, & magnifica potentia, sed nubis in modum præteriit eius felicitas. Quid Aethiopes, quid Carthago in Africa, Quid Pontici reges, quid Europa, Asiáque, vt compendio dicam, totúsque orbis habitabilis? nónne more nauis súsque déque iactatę marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc aduersis vtitur? Nam verbum diuinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominũ fortunã nominat, & omnes gentes circumlustrando, nunc his, nũc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur est in humanis rebus præter vmbrã, aurámque leuissimam, sine mora præteruolantem: eunt enim vltrò citróque, tanquam æstuaria. Nam & marini æstus, nũc cum magno impetu sonitúque accedunt, & longè latéque per littora diffundũtur, vndis stagnantibus: nunc refluunt retrò, nec solùm terram sed maris etiam partem aquis nudatam, in similitudinem continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna, postquam populosam aliquam gentem inundauit magnis felicitatibus, fluxu auerso, ne guttam quidem sinit reliquam, deletis etiam pristinæ opulentiæ vestigiis. Hactenus sunt Philonis verba.

An somnium Nabuchodonosor, potuerit Daniel naturali solertia & sapiẽtia verè interpretari.

Mihi quoque, non in sapientia, quæ est in me plusquam in cunctis viuentibus, hoc sacramentum reuelatum est.

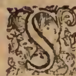

SVpra etiam dixerat Daniel *mysterium quod rex interrogat, sapientes, arioli, magi, & aruspices nequeunt indicare regi. sed est Deus in cœlo reuelans mysteria.* Ex vtroque loco satis apparet, significationem & interpretationem huius somnij, nulla hominum ratione, & artificio cognosci & adinueniri potuisse. Et rectè sanè: nam si Deus voluit persuasum, & certum esse re-

A esse regi, illud somnium non naturaliter, aut humanitus, sed diuinitus ipsi accidisse, conueniēs profectò fuit, vt eiusmodi daretur, cuius intelligentia nō posset à quoquā mortaliū humana ratione cōprehēdi. Deinde, somnium illud significabat futura hominū euenta, quin etiā Dei consilia & decreta, quarū rerum certa cognitio, humanæ mētis vim & captum exuperat. Ad hoc, somnium illud, cùm esset signum futurorum aut erat signum naturale, aut voluntariū. Non naturale, nam quod naturale signū est alicuius rei, vel causa est eius rei, vel effectus, vel cū causa effectúue naturaliter & necessariò cōiunctū, denique naturale signum connexionē quandam naturalem, & conuenientiam cum re significata
B habeat necesse est. Horū autē nihil conuenit in illud somniū comparatione earū rerū, quas significabat. Neque enim statua illa, vel secūdum materiam, vel secundū figurā, habebat naturalem cōuenientiā cum regnorū conuersionibus & euersionibus, quas significabat. Si autē erat signū voluntariū, & vt patet, non ex voluntate hominū, sed ex sola Dei voluntate profectū, cōstat nemini potuisse significationē eius esse notam, nisi cui volūtas Dei esset patefacta. Adijce, quod illa statua per se considerata, remotáque Dei reuelatione, multa & varia significare poterat, scilicet, vel variā mutationē euenturā circa personā ipsius regis, vel circa successores ipsius, vel circa regna, & reges alios, quā qui reuera significati sunt. Patet hoc ipsum argumēto nostrorū concionato-
C rum, qui illā statuā & imaginē variè vsurpant, & ad innumeras propemodū res significandas applicare, & accōmodare solent. Sed enim, obiiciet aliquis, fuisse olim apud Gentiles, somniorū cōiectores & interpretes, qui multa somnia significātia res futuras, verè interpretabātur. Atqui, tantò plura illos fallò interpretatos esse cōstat, vt quorum veridici interpretes fuerunt, aut casu & temerè, aut sagacitate quadā, & solertia humanæ mētis fuisse existimādū sit. Quin sæpenumerò illi, idem somniū contrariè interpretabantur Narrat Qu. Curtius li 3. somnium quod Dario regi, paulò ante præliū, quo primū ab Alexādro superatus est, acciderat, vates cōtrarias in partes esse interpretatos: alios enim, id
D somnij victoriam Dario, alios contrà, Alexādro portendere, respōdisse. Accipe aliud exemplū à Cicerone in libro secundo de Diuinatione positum: cursor ad Olympia proficisci cogitans, vidit in somno aquilam se esse factum, consuluit vates: vnus dixit, ipsum procul dubio victurū, aquila enim cunctas aues sublimitate antecellit: alter contra, victum iri respondit, aquila nanque ceteras aues insectans & agitans, semper postrema est. Vides futilitatē & vanitatē huiusce diuinationis.

An apud Gētiles fuerint veri interpretes somniorū.

Tu rex

Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis, & intuitus eius erat terribilis. A

CVR Deus sub specie statuæ, vel imaginis humanæ, somnium illud significans futuram regnorum conuersionem, figurari & exprimi voluerit, quò planiùs intelligatur, sciendum est, quatuor esse genera signorũ, quibus Deus ad significandas res futuras vti solet. Primum est eorum, quæ tantummodo sunt signa, nec ad aliud quàm ad significandum à Deo instituta: huiusmodi sunt omnia signa quæ prophetis, vel dormientibus per somnia, vel vigilantibus per imaginarias similitudines, siue in raptu, siue in ecstasi dabantur. Alterum genus fuit eorum, quæ, & res quædam erant ad aliquem certum vsum comparatæ, & præterea erant signa ad aliud quidpiam significandum constituta. Huius generis fuere Mosaicæ legis ceremoniæ, tùm propter Dei cultum illo tempore ab Hebræis custodiendum, tùm propter significationem mysteriorum nouæ legis à Deo institutæ. Tertium eorum fuit, quæ significabant id, quod fiebat, quemadmodum septuplex lotio Naaman Syri in Iordane, significabat lotionem eius à lepra, quam tunc in eo diuina virtus operabatur. In hoc item genere signorum reponenda sunt sacramenta nouæ legis, quæ faciunt id, quod significant. Quartum & vltimum genus signorum eorum est, quæ significabant non tam id quod tunc fiebat, quàm aliud quiddam multò præstantius, olim futurum: exempli causa, iussit Deus ad euertendos muros Iericho, sacerdotes septies vrbem circumire tubis clangentes: quod non tam euersionem illius vrbis significabat, quàm omnem idololatriæ potentiã, per euangelij prædicationem toto orbe personantem, omninò destructum iri portendebat. Ad hoc genus signorum, pertinebat etiam serpens ille æneus in deserto erectus à Mose, quem aspicientes sanabantur à morsibus serpẽtium: ille enim non tam signum fuit illius corporalis & temporariæ sanitatis, quàm spiritualis & æternæ salutis, quam Deus per crucem filij sui, humano generi daturus erat: sicut ipsemet Christus apud Ioannem capite tertio, interpretatus est. In primo autem signorum genere, continetur somnium hoc, quod propterea sub similitudine imaginis & statuæ hominis est figuratum, quia significabat conuersiones regnorum: ratio autem regni, potissimùm in hominibus consistit, hoc est, in rege & subditis, regni quoque splendor, nobilitas, potentia, antiquitas, magnificentia, & fortitudo, præcipuè in hominibus posita

Quatuor genera diuinorum signorum.

B

C

Sacramenta noua legis id faciunt quod significant.

Iosu. 6.

Num. 21.

D

Cur statua referebat figuram hominis.

A posita est, quin commutatio regnorum ob imperij ex vna gente in aliam translationem, maximè fieri solet.

Erat autem intuitus illius statuæ terribilis: primò quidem, ob inusitatam corporis molem, & proceritatē, & quia minaci & terrifico vultu regem aspiciebat, ei quodammodo immin ēs: augebat etiam terrorem, tam multiplex & diuersa statuæ materia, insignem aliquam rerū variationem portendens: maximè verò tāta dissimilitudo & discrepantia inter caput aureum & digitos terreos, quo significari videbatur lapsus ex optimo & felicissimo statu in vilissimum & miserrimum. Super omnia verò terribilis erat tantæ imaginis cōfractio, & vsque in puluerem B resolutio, facta ab illo lapide, in quo tria erant valdè mira & portentosa, quod sine manibus abscissus esset ex monte, quod primò paruulus, mox instar magni montis vniuersam terram occupasset, denique, quod illisus & impactus illi statuæ, eam contriuisset, & vsque ad puluerem cōminuisset. Sed in primis terrifica erat eius imaginis significatio. Etenim magnorum imperiorum commutatio, fieri non poterat sine magno terrore bellorū, sine fœda principum cæde, sine depopulatione, & vastatione regionum & populorū, sine multa hominum internecione. *Cur statua erat terrifica.*

C *Huius statuæ caput, ex auro optimo erat: pectus & brachia, de argento: venter & fæmora, ex ære: tibiæ ferreæ: pedum quædam pars erat ferrea, & quædam fictilis.*

D ESCRIBITVR his verbis quadruplex illius statuæ materia, aurum, argentum, æs, ferrū: nam fictilem seu testaceam materiam, benè monet Theodoretus non esse hic positam, quasi principalem statuæ materiam, sed tanquam ferro commixtam. Sicut enim quatuor regnorum mutationes significantur, ita quatuor sunt principales materiæ, quarum vnaquæque naturali sua qualitate, & proprietate, eius regni, cuius est signum, conditionem, & proprietatem mirificè declarat. Quatuor autem regna, quæ quadruplicis materiæ varietate significantur, confessione fere omnium, manifestum est esse regnum Chaldæorū, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Cur autem hæc quatuor, potissimùm fuerunt significata, pretermissis aliis quamplurimis, in promptu est causam *Cur per illam statuā.*

F

significata fuerint quatuor tãtùm imperia, Chaldeorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum, aliis quamplurimis regnis pretermissis.

reddere, per hanc enim statuam significantur regna, vel tunc præsentia, vel futura, non autem præterita, & iam extincta. Quamobrem hîc non comprehenditur monarchia Assyriorum, quippe quæ ducentis circiter annis, ante huius somnij tempus destructa, & euersa fuerat. Quanquam dici posset, eam esse comprehensam in regno Chaldæorum, quod nihil fuit aliud, nisi pars quædam, & quasi propago monarchiæ Assyriorum. Deinde, significantur quatuor regna totius terræ florentissima, potentissima, & amplissima, præteritis compluribus aliis regnis tunc humilibus, obscuris, & angustis, sicut erat regnum Sicyoniorum, Atheniensium, Lacedæmoniorum, & Lydorum. Nec significantur hac imagine, omnia regna pòst futura simpliciter, sed tantùm futura vsque ad aduentum & regnum Christi. Quocirca, quæ pòst exorta sunt imperia, Gothorum, Saracenorum, & Turcarum, ad huius figuræ significationem minimè pertinent. Denique, imago hæc significabat conuersionem, non quorumlibet regnorum, sed eorum, quorum vnum ita proximè successit alteri, vt posterius euerteret prius. & prioris ruina, posterioris imperij origo, & dilatatio esset. Id quod in his quatuor regnis Chaldæorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum euenisse, liquidò cernimus: quo fit vt extra huius imaginis significationem sint, antiqua Aegyptiorum, Scytharum. & Chartaginiensium imperia, quæ nec inter se, nec cum his quatuor regnis, prædictum ordinem & seriem successionis habuerunt. Nō rectè igitur Prosper in libro de Promissionibus & Prædictionibus Dei, parte secunda. cap. 33. sequutus Paulum Orosium, interpretatus est per ventrem & fœmora ærea, figuratum esse Punicum seu Chartaginiēse imperium. Sed quid de Medorum imperio, quod eo tempore stabat, dicemus? respondebimus, vel esse inclusum in monarchia Persarum, cuius conditor Cyrus, eiúsq; deinceps successores, Persarum simul ac Medorum reges fuêre, quamobrē Persicum imperium figuratur hîc per pectus cum duobus brachiis: vel esse omissum, quia tunc principatus Medorum valdè angustus, & restrictus erat, vt paulò infrà ostendemus.

An visio huius statuæ differat ab alia simili visione Danielis quæ infrà narratur cap. 7.

Sed quia visio, quam habuit Daniel anno primo regis Balsasaris, vt infrà narratur capite septimo, eandem significat eorundem quatuor regnorum commutationem, declarandum est, quid inter hanc & illam visionem conueniat, & differat. Conueniunt dupliciter, tum in re figurata & significata, quæ est mutatio illorum quatuor regnorū, tum in modo visionis, vtraque namque accidit dormientibus, per somnium. Sed pluribus modis differunt, primum tempore: nam illa visio capitis septimi

A mi euenit post hanc quadraginta annis, tot enim annos reperies à vigesimo quinto anno Nabuchodonosor, quo anno somnium hoc ei contigit, vsque ad primum annum regni Balsasaris. Posteà, ratione personæ: nam illa soli Danieli, hæc primùm regi Nabuchodonosor, tùm Danieli etiam obuenit. Deinde, in qualitate figuræ, ac similitudinis. Nam hæc sub specie vnius statuæ expressa est, illa sub similitudine quatuor animalium, leænæ, vrsi, pardi, & quartæ bestiæ, cuius nomẽ tacetur. Ad hoc, in illa visione quæ ad singula prædictorum quatuor regnorũ pertinent, subtilius, vberius, & distinctius explicantur. Denique, in hac visione pauca de regno Christi, nihil de regno Antiochi Epiphanis, vel Antichristi: illic de Christi regno plura & sublimiora, multa etiam de
B rege Antiocho, & sub eius figura, de ipso Antichristo insinuantur.

Tu es rex regum, & sub ditione tua vniuersa constituit Deus, tu es ergo caput aureum.

DEINCEPS particulatim interpretatur Daniel, quid singulæ illius statuæ partes propriè significarent. His autem verbis describitur primò regnum Chaldæorum. Dicitur autem Nabuchodonosor rex regum, vel quia maximus erat omnium regum sui temporis, vel quia multis & magnis regibus imperabat. Etenim per Hieremiam
C capite 27. prædixit Deus, huic regi, multas gentes, magnósque reges seruituros: & Abacuc. c. primo vaticinatur, eum de regibus triumphaturum: quin teste Isaia capite 47. Babylon regnorum domina vocatur. Mira sunt autem quæ de huius regis magnitudine, potentia, & ditionis amplitudine, cùm hoc, tùm aliis locis diuina prædicat scriptura, Nam infrà cap. 4. huic ipsi regi dicit Daniel, *Tu rex magnificatus es, & inualuisti, & magnitudo tua peruenit vsque ad cœlum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ:* idem capite 5. propter magnificentiam huius regis, ait, omnes populos & linguas timuisse ipsum, quia quos volebat percutiebat, & interficiebat, & quos volebat, exaltabat aut humiliabat. Per
D Hieremiam capite 27. ait dominus de hoc rege, *seruient ei gentes multæ, & reges magni: gens autem & regnum quod non seruierit ei, & non curuauerit collum suum sub iugo eius, ego dominus in gladio, fame, & peste visitabo ipsum.* De eodem rege Nabuchodonosor, capite primo sic vaticinatus est Abacuc, *congregabit quasi arenam captiuitatem: ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt, ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam.* Ne his quidem minora, de hoc re-

De potẽtia regis Nabuchodonosor.

ge ab ethnicis scriptoribus prodita sunt, veluti à Beroso, Megasthene, A
Philostrato, Abydeno, Alphæo, & Alexandro Polyhistore, quos Iosephus priori libro contra Appionem, & Eusebius libro 9. de Præparatione Euangelica capite vltimo commemorant. Berosus certè in historia de rebus Chaldaicis, cunctis superioribus regibus, imperij & gloriæ magnitudine, eum anteponit. Megasthenes libro 4. de rebus Indicis, tradit hunc præter Orientis prouincias, Aegyptum quoque & Africam, Hispaniámque subiugasse, eúmque confirmat virtute animi, & rerum gestarum præstantia Herculem superasse. Strabo libro decimo quinto suæ Geographiæ scribit hunc regem omnium potentissimum, & ipso Hercule præstantiorem fuisse à Chaldæis existimatum. Tertul- B
lianus in libro aduersus Iudæos, vbi agit de regno Christi, ait, hunc regem imperij sui terminos habuisse ab India vsque ad Aethiopiam.

Omnia fuisse sub imperio Nabuchodonosor quatuor modis posse intelligi.

Sed nihilominus tamen, videtur supra veritatem esse, quod hic dicitur, vniuersa quæ homines & bestiæ inhabitabant, sub eius regis imperium fuisse subiecta. Constat enim, nec Europam saltem totam, nec Indiam, vt alias complures prouincias & gentes taceam, eius regis dominatione fuisse subactas. Conuenit igitur, vt prædicta verba veram habeant sententiam, aliquo modo interpretari. Nam vel hoc dictum fuit per synedochen, quia totum ponitur pro magna & principali parte. Etenim, quia hic rex debellauerat magnam & principalem partem C
orbis, tũc Chaldæis cogniti, & famosi, ideo dicitur, habuisse imperium in vniuersam terram. Vel in his verbis est hyperbole, figura sacris litteris perfrequens, qua, vt magnitudo rei exprimatur, ea supra veritatem extollitur, quomodo Genes. 22. dicitur semen Abrahæ tanquam arenam maris multiplicandum: & in 2. Reg. capite primo, Saul & Ionathas dicuntur aquilis velociores: & in 3. Reg. cap. 10. dicitur tempore Salomonis fuisse tanta copia argenti, quanta erat lapidum. Vel phrasis est hæc, peculiaris diuinæ scripturæ ponere omnes pro multis, sicut contra multos pro omnibus. Prioris exemplum habes Geneseos 22. in Abraham, in quo dicuntur benedicendæ omnes gentes, pro eo quod est, multæ gentes. Nam capite 17. dixerat ei Deus, patrem mul- D
tarum gentium constitui te. Posterioris exemplum reperies in cap. 5. Epist. ad Roman. quo loco Paulus ait, propter inobedientiam Adami constitutos esse peccatores multos, id est omnes: nam ibi dixerat, omnes peccasse in Adamo. Vel denique Daniel hæc dixit, secundum existimationem, & morem loquendi Chaldæorum, qui regem suum, quo magnitudinem imperij eius extollerent, vel quò magis ei adula-

rentur,

A rentur, regem regum, & dominum vniuersæ terræ appellare ipsum solebant. Sic beatus Ioseph in euangelio simpliciter dicitur pater Christi, quia sic vulgò existimabatur & appellabatur: & apud Hieremiam. cap. 28. Hananias pseudopropheta, vocatur simpliciter propheta, quia vulgi existimatione & appellatione, propheta erat.

Quomodo caput aureũ statuę significabat regnũ Chaldæorum.

In illis porrò verbis, *tu es caput aureum*, triplex latet figura: nam primò ponitur rex pro regno, *tu es caput aureum*, i. tuũ regnũ est caput aureum: non enim hic agitur de regibus, sed de regnis: id quod patet eo quod proximè sequitur, *post te consurget aliud regnum*, quibus verbis non significatur regnum Persarum surrecturum post obitum Nabuchodonosor, sed post regnum Chaldæorum, cui tunc ipse præerat. Altera figura est B in eo, quod rex seu regnum Chaldæorum dicitur esse caput aureum, pro eo quod est, significari, seu figurari capite aureo, res enim significata & figurata, nominatur vocabulo signi & figuræ: qua figura orationis vtitur scriptura, cum Ecclesiam Christi appellat Syon, vel Hierusalem, & ipsum Christum nominat Dauidem: sicut interdum contrà fit, vt quod est figura, appelletur vocabulo rei figuratæ: quemadmodum Paulus primæ ad Corint 10. dixit, *petra autem erat Christus*, id est, petra figurabat Christum: & in scriptura veteris testamenti imagines boum, leonum, cherubin, & serpentium, appellantur boues, leones, cherubin, & serpentes. Lege Augustinum in quæstionibus super Leuiticum, quæstione 57. Tertia figura est in illis verbis, *caput aureum*, continens C duplicem metaphoram, alteram capitis, qua significatur principatus antiquitatis, & sapientiæ: quo duplici nomine, Chaldæos olim gloriari solitos, sacris litteris testatum est. Erat enim regnum Chaldæorum antiquissimum, & primum omnium, vt liquet ex 10. cap. lib. Genes. Apud Chaldæos item diu multùmque viguit studium sapientiæ, vnde per Isaiam ca. 47. dixit Dominus Babyloni, *scientia & sapientia tua decepit te.* Altera metaphora continetur in vocabulo, *aureum*, quo denotatur maxima huius regis opulentia, vel mira felicitas, quippe breuissimo tempore amplissimum imperium adeptus est. Non tamen putandum est, quia regnum Chaldæorum comparatur auro, Persarum autem argento, & Alexandri Magni atque Græcorum æri, denique Romanorũ ferro, pro-D tereà regnum Chaldæorum his tribus regnis fuisse florentius, ac magnificentius: non enim appellatur aureum comparatione sequentium regnorum, sed comparatione eorum, quæ tunc erant, regnante Nabuchodonosor. Quamobrem Hieremias cap. 51. Babylonem appellat aureum calicem inebriantem omnes gentes.

Res figurata nomine signi appellatur.

An regnãte Nabuchodonosor monarchia Medorum maior esset imperio Chaldęorũ.

Sed enim, contra ea quæ de huius regis magnitudine imperij, & potentia dicta sunt, quispiam fortasse illud obiicere nobis posset, quo tempore regnabat Nabuchodonosor, eo tempore stetisse monarchiam Medorum, multis annis ante eum regem exortam, multísque item post eum annis, tempore Cyri extinctam. Erat igitur tunc maior Medorum quàm Chaldæorum potentia. Quin hoc ipsum confirmari posset auctoritate Herodoti, qui primo libro, Cyaxarem Medorum regem affirmat fuisse potentissimum, eum namque ait toti Asiæ dominatum esse, omnésque Assyrios, exceptis Babyloniis, sub imperium suum subiunxisse. Cyaxarem autem, chronographia Herodoti demonstat æqualem fuisse regis Nabuchodonosor: cùm enim ab exordio regni Cyaxaris vsq; ad primum annum Cyri recenseat ipse annos septuaginta quinque, scilicet quadraginta ipsius Cyaxaris, & triginta quinque. Astyagis, cuius imperium Cyrus bello obtinuit: ex sacris autem litteris, ab anno decimo nono Nabuchodonosor vsque ad primum annum Cyri, septuaginta anni captiuitatis Iudęorum colligantur, necesse profectò est, principium regni Cyaxaris, in decimum quartum regni Nabuchodonosor annum incidisse. Ex his videbitur concludi, Medos eo tempore, Chaldæis fuisse potentiores. Verùm hanc obiectionem diluere nõ est difficile, si animaduertamus eo tempore fuisse monarchiam Medorum valde coangustatam, depressam, & afflictam: tum ob insignem cladem qua aliquot ante annis, superior Nabuchodonosor, cuius mẽtio fit in libro Iudith, Medos afflixerat, victo rege Medorum Arphaxad, profligatóque omni exercitu, & captis Ecbatanis regia Medorum ciuitate: tum etiam ob immensam vim Scytharum, qui vniuersam Asiam tanquam inundantes, & per viginti octo annos prædati ac depopulati, Medos intra suam regionem manere compulerunt. Quapropter Cyaxares, qui, vt diximus, anno decimo quarto Nabuchodonosor regnare cœperat, per illos viginti octo annos, scilicet, dominantibus Asiæ Scythis, in regno suo se cõtinuit, hoc est, vsque ad mortem Nabuchodonosor, quem suprà ostendimus, tres & quadraginta regnasse annos. Postremis igitur duodecim annis, quibus Cyaxares superstes Nabuchodonosor, regnauit, dolo interfectis fere Scythis, imperium proferre, atque, vt narrat Herodotus, florere cœpit. Quocirca Daniel qui somnium hoc interpretatus est, anno vigesimoquinto regni Nabuchodonosor, vt suprà diximus, verissimè dixit, fuisse eum tunc potentissimum & maximum regem.

A *Post te, consurget aliud regnum minus te.*

His verbis significatur, regnum Persarum, quod proximè post regnum Chaldæorum effloruit. De quo, quæ hic dicuntur, tres habent quæstiones. Prima quæstio est, cur regnum Persarum dicatur minus regno Chaldæorum, cùm ex scriptura constet, ditionem Persarum multò fuisse ampliorem, quàm Chaldæorum: si quidem in libro Esther, primo & 10. c. Assuerus ille Persarum rex, imperium habuisse dicitur ab India vsque ad Aethiopiam super centum viginti septem prouincias, cunctásque maris insulas: tantum autem non fuisse Chaldæorum imperium, per se B manifestum est. Quid? si Cyrus primus Persarum rex, regnum Chaldæorum bello captum adiunxit suo, nónne quod ex vtroque conflatum est imperium, maius fuisse necesse est? Responderi potest, dictum esse regnum Persarum minus regno Chaldæorum, non potentia vel opulentia, sed antiquitate, ac diuturnitate: stetit enim regnum Chaldæorum vel Assyriorum, ab ortu suo sub primo rege Nino, vsque ad interitum sub Balsasare vltimo rege, quingentos & mille annos: cum monarchia Persarum intra ducentos & quadraginta annos, & cõdita, & euersa fuerit, sed illud dictu verius est, Danielem hoc dixisse de regno Persarum, non prout postea futurum erat, sed prout erat tunc regnante Nabucho C donosor, quo tempore multò angustiùs & obscuriùs erat, quàm tunc erat regnum Chaldæorum: vt hæc sit eorum verborum sententia, post te, consurget aliud regnum, quod nunc est minus tuo. Hoc autem ideo dixit Daniel, vt rex ille præsenti felicitate nimis elatus ac superbus, agnosceret miram regnorum vicissitudinem, qua fit, vt regna, quæ multo tempore latissimè & gloriosissimè imperauerant, posteà exiguis restricta finibus, magna in obscuritate, & humilitate iaceant: contrà verò, quæ diu parua, & ignobilia fuerant, deinde amplissimum & nobilissimum imperium consequantur: tam instabili & præcipiti gradu est regum felicitas, quæ vulgò maxima æstimatur, támque volubili orbe, D imperiorum vices circumaguntur.

Quomodo dicatur regnum Persarum minus regno Chaldæorum.

Mira vicissitudo regnorum.

Altera quæstio est, cur regnum Persarum comparatum sit argento: si quidem in illa statua, per pectus & brachia argentea præfiguratum est. Respondeo, cõparatum fuisse argento, propter immensam Persici imperij opulentiam atque incredibilem vim & copiam diuitiarum: huius opulentiæ multa & illustria extant argumenta: primo Cyrus conditor imperij Persarum, victo Crœso Lydorum rege, totius Asiæ ditissimo,

Cur Persarũ imperiũ cõparetur argento, & de opulẽtia Persarum.

adeò vt prouerbij loco diceretur, ditior Crœso, superato item rege A Chaldæorum, omnes Lydorum & Chaldæorum opes in suam potestatem redegit. Quantum verò auri & argenti Cyrus debellata Asia reportauerit, ostendit Plinius lib. 33. c. 3. his verbis, *Cyrus deuicta Asia pondo auri triginta quatuor millia inuenit, præter vasa aurea, aurúmque factum, & in eo folia, ac platanum, vitémque. Qua victoria, argenti quingenta millia talentorum reportauit,* hoc est si ad rationem atticorum talentorum, & ad vulgarem nostram computationem redigantur, trecenti milliones, *& insuper craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta Ægyptia colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo octoginta capere, Varro tradit.* Tantam futuram Cyri opulentiam vaticinatus fuerat Isaias, apud quem capite 45. Deus promittit se daturum Cyro, thesauros absconditos: quasi diceret, manifestos & parabiles thesauros, ipse sibi comparabit, sed præter hos, ego illi absconditos & abstrusos eruam, & dabo. Eandem Persarum opulentiam satis declarauit Assuerus ille maritus Esther in illo sumptuosissimo conuiuio, quod in exordio libri Esther describitur: sed multò magis, ante illum Xerxes in illo suo innumerabili exercitu, quo vniuersam Græciam debellare voluit. Narrat Athenæus sub initium lib. 12. de opulentia & luxu Darij regis Persarum scribēs, tempore Darij vltimi Persarum regis, in eas iam delitias & luxū Persarum reges esse prolapsos, vt ad caput cubilis regij, cōclaue esset pariete vno C interstitum, ea magnitudine, quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent cōdita talenta auri quinq; millia, quę trecēties centenis millibus coronatorum æstimātur, hócq; cōclaue ceruical regis appellabatur. E regione verò huius, aliud erat conclaue, ad quod cubilis regij pedes vergebant, capax trium dumtaxat lectorum, in quo talenta argenti tria millia condebantur, & scamnum suppedaneum dicebatur. In ipso autem cubiculo regio vitis erat aurea, gemmis inclusis locupletata, quæ velut pergula regio cubili obtendebatur, quam vitem, Amyntas in libro de Mansionibus regiis prodidit, racemos etiam pensiles habuisse ex lapilis pretiosissimis. Ad extremum, demonstrat hoc, præda gazæ Persicæ, qua potitus est Alexander Magnus, quam Curtius fuisse ait ad D centum & quinquaginta septem millia talentorum, absque Babylonica pecunia. Strabo autem omnia complexus, centum & octoginta millia posuit. Quæ summa ad rationem nostratis pecuniæ redacta, conficit millies, & octies centena millia aureorum, vel, vt Italicè dicam, cento & otto millioni. Ergo aptissimè Persarum imperium, propter infinitam eius opulentiam, fuit argento comparatum.

Opulentia Cyri ex Asia.

Alij legunt folia.

Ceruical.

Scabellum.

Pergula regum Persarum.

Prędu Persica Alexādri Magni cento è otto millioni.

Tertia

A Tertia quæstio cur comparatum fuerit Persicum imperium pectori & brachiis? Multas ob causas. Principio, sicut pectus & brachia proximè cohætēt collo & capiti, ita regnum Persarum, regno Chaldæorum proximè successit. Deinde regnum Chaldæorum à duobus velut brachiis, id est, à Dario Medo Cyri auunculo, & ab ipso Cyro destructum est: Præterea, per pectus & brachia, significatur Cyrus fundator imperij Persici, nam vt in pectore coniunguntur duo brachia: sic primum in Cyro, duo regna, Medorum & Persarum, quæ anteà fuerant diuisa, sunt coniuncta. Ad hoc, significatur Cyrum pectore, id est, singulari prudentia & animi magnitudine ac vigore: brachiis item, id est tota vita laborando & bellando, tantum sibi imperium comparasse. Pulchrè autem, secundum moralem sensum, pectus & brachia argentea, designant ingenium auari, qui toto pectore, id est, omni solertia, cogitatione, studio, animíque affectu: vtroque etiam brachio, id est, omni labore & industria ad comparandam, augendam, & conseruandam pecuniam incumbit. Nec à similitudine abhorret, quod auaritia per idolum & statuam designatur, cum D. Paulus auaritiam appellet idolorum seruitutem.

Persicum regnum. pectori & brachiis cur sit comparatum.

B *Moralis sensus.*

Colos. 3.

Et regnum tertium aliud æreum: quod imperabit vniuersæ terræ.

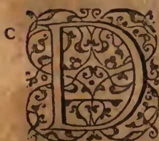

C Vo sunt in his verbis explicāda: vnū est, cur regnū Alexādri & Græcorū, quod his verbis significatur, figuratū sit in illa statua, ventre & femoribus: alterū est, cur cōparatū sit æri. Ac primò quidē, cōparatū est vētri, quia sicut vēter subest pectori, sic regnū Alexandri & Græcorū proximè successit regno Persarū. Et sicut vēter ad se trahit omnem cibum, eúmq; subigit, atq; conficit, nec diu tamē in se retinet, sed ad alia mēbra transmittit: sic Alexander plurima regna sibi vendicauit, & suo imperio subiecit, diu tamē illis potiri non potuit, sed ea ducibus suis possidenda, & fruenda reliquit. D Denique, figura ventris significatur immodica vini cupiditas, & intemperantia, qua infamis fuit Alexander: hoc enim vitium in eo admodum insigne, ac notabile fuisse, qui res eius scripserunt, non inficiantur. Curtius libro quinto, ita scribit, *Ceterum ingenita animi bona, illam indolem, qua omnes reges antecessit, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus moliendis efficiendísque velocitatem, in deditis fi-*

Cur imperium Alexādri Magni & Græcorum comparatū fuerit vētri, & femoribus.

Intēperantia Alexādri Magni

dem, in captiuis clementiam, in voluptatibus, permissis quoque, & vsitatis, temperantiam, intolerabili vini cupiditate fœdauit. Sæpissimè totas noctes comessabatur, ac potabat, noctibusque dies iungebat, quin nonnunquam tantum vini hausit, vt totum triduum mero somnóque sepultus iaceret, donec vinum edormisceret. Instituebat etiam in exercitu, potationum certamina, amplo ceteros vincenti constituto præmio. Certè Protarchus qui quatuor congios ebiberat, tanquam victor talentum ab eo tulit: sed intra triduum ex ebrietate extinctus est: aliíque vnus & quadraginta, eandem ob causam exanimati. In conuiuio temulentus, suasu Thaidis procacissimæ meretricis, vt refert Curtius libro quinto, incendio concremauit clarissimam & nobilissimam Orientis vrbem, ob id à Persis nominatam Persepolim. Iterùm ex temulentia in furorem versus, Clytum sibi familiarissimum, ducem strenuum, fratrem eius, à quo fuerat nutritus & educatus, denique vitæ suæ cõseruatorem, quod res gestas Philippi patris rebus ab ipso gestis petulanter anteponeret, lancea transfodit: cuius facti adeo mox eum pœnituit, vt ægrè, ne sibi mortem conscisceret, ab amicis prohiberi potuerit. Hinc vulgatum fuit, Alexandrum mitiorem fuisse in bellis aduersus hostes, quàm in cõuiuijs erga amicos. Ne multa: tãdem ob intemperiem ebrietatis, interijt: licet multi veneno eum occidisse prodiderint. Scitè igitur Velleius Paterculus libro 2. dixit Iulium Cæsarem alterum fuisse Alexandrum, sobrium tamen, nec iracundum. Arbitratur Plutarchus in Vita Alexandri, fuisse eum auidissimum vini, propterea quòd erat temperamento corporis præferuido & igneo. Ex eadem causa Plutarchus existimat euenisse, vt ex cute & membris Alexandri, iucundissimus efflaret odor. Gignitur enim suauitas odoris vt Theophrasti opinio est, cõcoctis, à calore humoribus: vnde aridi & feruidi tractus terrarum optimorum odorum sunt feracissimi. Per femora verò eius statuæ, significatur lasciuia & veneris intemperantia, non tam Alexandri, qui, vt in illa ætate & potentia, eius voluptatis satis continens fuisse dicitur, sed successorum eius, præsertim autem regum Aegypti. Cur autem imperiũ Alexandri & Græcorum ære figuratum sit, causa quam reddit beatus Hieronymus, mihi quidem valdè probatur. Est, inquit, æs vocalissimũ, & sonantissimum, edit sonum magnum & clarum, cùmque longè latéque diffundit: qua re denotatur magna imperij Græcorũ fama & gloria, non solùm ob potentiam, sed etiam ob sapientiam, & eloquentiã, quæ apud Græcos maximè floruit. Præcipuè verò significatur, famam Alexandri Magni super omnes reges, atque imperatores omni æuo fore

Alexander temulentus occidit Clytum.

Iulius Cæsar alter Alexãder, sed sobrius, nec iracundus.

Cur corpus Alexãdri, efflabat suauem odorem.

Quid significetur per femora statue.

A B C D

A re clarissimam, ac celebratissimam.

Ceterum, decem res nomen Alexandri omnibus seculis, cunctisque gentibus admodum memorabile, & mirabile reddiderunt. Quas res nos hic paulò longiùs solita breuitate tractabimus, ob eas causas, quas infrà reddemus. Prima res, fuit ætas qua res tantas gessit: suscepit enim regnum defuncto patre Philippo, annum agens vigesimum, & anno ætatis trigesimo tertio extinctus est. Quæ ætas, cum per se soleat esse consilij, prudentiæ, experientiæ, auctoritatis, patientiæ, constantiæ, castitatis, & maiestatis expers, tantis rebus gerendis immatura, & infirma esse videbatur. Narrat Suetonius, Iulium Cæsarem, Gadibus, cùm in templo Herculis simulacrum Alexandri Magni aspexisset, quasi ignauiam suam pertæsum, ingemuisse, quòd, qua ætate Alexander totum orbem subegerat, ea ipse ætate nihil dùm memorabile gessisset. Secunda, tenuitas apparatus, & paruitas exercitus, quo vniuersum orbem subiugare aggressus est: numerus enim copiarũ, quas in Asiam trãsmisit ad debellandum Orientẽ, vt Plutarchus optimis auctoribus confirmat, minus quadraginta millia militum habuit, nec in stipendium, amplius septuaginta talenta, nec nisi ad triginta dies commeatus tulit. Tanta apparatus exiguitate, incertũ est, inquit Iustinus, vtrum sit admirabilius, Alexandrum vicisse orbem, an vincere aggressum esse. Tertia, felicitas eius in prælijs: quæ tanta fuit, vt tribus prælijs victor, vno ad Granicũ flumen, altero ad Issum Ciliciæ, tertio ad Arbella, vt tradunt multi, vel secundum Plutarchum, & Strabonem initio libri decimisexti, ad Gausamela vel Gangamela, imperiũ Asiæ rapuerit: cùm tantæ essent hostiũ copiæ, vt Darius decies cẽtena millia militum haberet, ideóque iactaret, se pro vno milite Alexandri, denos in suo exercitu habere. His addit Iustinus, tantam fuisse Alexandri felicitatem, vt nullo vnquam cum hoste congressus sit, quin eum deuicerit, nullam ciuitatem obsederit, quin eam expugnauerit, nullam gentem adierit, quin eam calcauerit, denique, præsente Alexandro tantam fuisse militum eius fiduciam, vt armatos hostes, vel inermes ipsi adoriri non dubitarent, sempérque certam animo præsumerent victoriam. Quarta, fortuna eius, vt more Gentilium loquar, quæ plurimis in rebus secundissima ei affuit, maximè verò in euadendo ex innumeris periculis, in quibus sæpissimè præsentissimo vitæ discrimine versatus, mirabiliter tamen est seruatus. Quocirca cum extincto Alexandro, mors eius deuictis gentibus nuntiata est, primum illæ fidem nuntio nõ habuere, vt narrat Iustinus

Decem res, quę celeberrimum fecerunt Alexandrũ, & primum ætas eius tãtis rebus gerendis immatura.

Apparatus eius bellicus tãto negotio impar.

Felicitas eius in rebus gerendis.

Eius secundissima fortuna.

Iustinus initio libri 13. quod vt inuictum regem, sic immortalem eum crediderunt, recordantes quoties præsenti morti ereptus esset, quàm sæpè ferro amisso, repentè se non sospitem tãtum suis, verumetiam victorem obtulisset. Curtius verò libro 10. de fortuna Alexandri ita scribit: *Fatendum est, cum plurimum virtuti debuerit Alexander, plus tamen eum debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte reuocauit? quoties temerè in pericula vectũ, perpetua felicitate protexit? Vitæ quoque finem eundem illi, quem gloriæ statuit. Expectauere eum fata, dum Oriente perdomito, aditóque Oceano, quicquid mortalitas capiebat, impleret.* Hæc Curtius. cui tamen dissentiens Plutarchus in duabus Orationibus, quas scripsit de ea cõtrouersia, vtrùm plus fortunæ Alexãder debuerit, quàm virtuti, multis argumentis probare contendit, magnitudinem rerum Alexãdri, virtutibus eius potius quàm fortunæ acceptam ferre oportere. Quinta, amplitudo imperij quod acquisiuit: quod quidem quantum fuerit, satis indicauit hoc loco scriptura, cum prædixit eum vniuersæ terræ imperaturũ: & initio prioris libri Machabæorum, iam præterita & transacta commemorans, ait eum pertransisse vsq; in fines terræ, & in conspectu eius siluisse omnem terram. Subiecit autem imperio suo clariorem ac nobiliorem Europæ partem, tum omnem Syriam & Aegyptum, ad hæc, vniuersam Asiam, denique Indiam vsq; ad Gangem, & Oceanum. Plinius lib. 6. c. 16. ait in vltimis Sogdianorum finibus, ab Alexandro conditam esse Alexandriam: aras ibi esse ab Hercule ac Libero patre constitutas, item à Cyro & Semiramide atq; Alexandro: hunc esse finem omnium eorum ductum ab illa parte terrarum, includente flumine Laxarte, quod Scythæ Sylin vocant, Alexander militésque eius Tanain putauere. In c. 17. eiusdem libri ait Hypasin clarum fluuium, Alexandri itinerum fuisse terminum, exuperato tamen eo amne, arísque in aduersa ripa dicatis. Verùm idem Plinius libro 4. capit. 10. subtiliter & enucleatè recenset prouincias omnes Alexandri subiectas imperio: nam describens Macedoniam, *Hæc est, inquit, Macedonia terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis, dominata, toto Oriẽte possesso: hæc etiam Indiæ victrix per vestigia Liberi patris, atque Herculis vagata. Hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilius imperator noster, septuaginta duas vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.* Sic Plinius. Lysippus, quo amplitudinẽ imperij Alexãdri exprimeret, finxit ex ære Alexãdrũ supina facie cœlũ suspicientẽ, subiectis hisce versibus.

Amplitudo imperij, quod acquisiuit.

A B C D

Ærem

A *Æreus in cœlum ſuſpectans, fare ;ut !aiat: Iuppiter, aſſ rui terram mihi, tu aſſe-rere cœlũ.* quo inuento Lyſippi adeo delectatus eſt Alexander, vt ſe fingi ab alio quàm ab vno Lyſippo, publico edicto vetuerit. Sexta, celeritas victoriarum eius, & breuitas temporis, quo tantum imperium conſecutus eſt, ſcilicet tredecim annorum ſpatio: quod tempus vix ſatis eſſe videbatur ad obeundas & perluſtrãdas tot, tam varias, tam longinquas, tam inter ſe diſſitas regiones, & gentes, quas ille belligerando deuicit. Quamobrem Apelles pinxit Alexandrum fulminiferum, & quidẽ tam ad viuum, vt vulgò diceretur, duos eſſe Alexandros, vnum, Philippi filium nullis viribus ſuperabilem: alterum, opus Apellis nulla arte imitabilem. Recte autem Alexander comparatur fulmini, non ſolùm propter celeritatem & impetum, quàm ob cauſam in viſione Danielis, quę narratur infrà capite octauo, figuratus & ſignificatus eſt hirco maximo impetu currente, nec præ velocitate terram tangente, ſed etiam quia fulmen, magnum quidem ſplendorem oſtendit, magnâmque vim, & efficacitatem habet, ſed ad breuiſſimum tamẽ tempus, ſic Alexandri imperij gloria, maxima quidem illa, ſed diuturna tamen nõ fuit. Septima, nominis eius fama & terror, quo plura ſubiecit ſibi, quàm bello. Poſt primas enim illius victorias, tantus pauor eius, hominum animos occupauit, vt omnes ſe illi certatim dederent. Quapropter domito iam Oriente reuerſus Babylonem, reperit ibi legationes omnium gentium, non tantum earum quas vicerat, ſed etiam ex Africa, Carthagine, Hiſpania, Gallia, Italia, Sicilia, & Sardinia. Quin etiam Plinius lib. 3. c. 5. Clitarchum laudat auctorem, à quo proditum ſit, etiam tunc à Romanis veniſſe legatos ad Alexandrum. Scilicet, vniuerſum orbem, vt Curtij & Iuſtini verbis vtar, tãtus nominis eius terror inuaſerat, vt cunctæ gentes, velut iam deſtinato ſibi regi adularẽtur. Nec dubium eſt, quin ſi vel paucos ſuperuixiſſet annos, quemadmodum Oriẽtem ſibi ſubiecerat, ita totum Occidentem debellaturus fuiſſet: quod & ipſe iam animo agitabat, & moliri cœperat. Iuſſerat enim ampliſſimam parari claſſem, qua per Euphratem in mare rubrum peruectus, indéque Arabiam & Africam circumuectus, per Gaditanũ fretum ingreſſus, Hiſpaniam, Africam, & Italiam bello adoriri & ſubiugare poſſet. Nec temerè Plutarchus in magna parte Romanæ felicitatis ponit, tam præcocem Alexandri mortem, ob eam, Romanis tam imminenti certóque periculo præreptis: neque enim illi tunc tãtas Alexandri vires ſuſtinere potuiſſent, qui Pyrrho, tanto minori, & multos poſt annos, ægrè reſiſtere potuerunt. Octaua, monumenta Alexandri, quorũ duo ſunt genera, vnum, ciuita

Victoriarũ eius celeritas.

Nominis eius fama.

Monumẽta Alexandri.

(Margin letters: B beside "tabilem. Recte autem…"; C beside "non tantum earum…"; D beside "Africam, & Italiam…")

ciuitatum quas ipse condidit, quas Plutarchus in priori Oratione de virtute, vel fortuna Alexandri, amplius septuaginta fuisse affirmat. Ipse præterea barbararum gentium, quas deuicerat agrestem vitam, ferina ingenia, & immanes mores correxit, expoliuit, & optimis imbuit institutis. Ipse, ait Plutarchus, Hyrcanos docuit vti coniugijs: ipse Arachesios docuit agriculturam: Sogdianis persuasit, ne occiderent sed alerent parentes suos: Persas induxit, vt matres honorarent, nec vxorum loco haberent: Scythásque ne mortuos suos comederent, sed eos sepelirent. Alterum genus fuit principum & ducum, quos militiæ suæ alumnos reliquit, ea prudentia, fortitudine, auctoritate, rerum gestarum gloria, & corporis forma, vt singulos putares reges, & verò, plerique reges fuerunt, & in primis tres, qui regalem potentiam & dignitatem etiam posteris suis in plurimos annos reliquerunt. Hi fuêre Seleucus in Syria, Antigonus in Macedonia, Ptolomæus in Aegypto. Nec successores Alexandri, vt inquit Iustinus lib. 13. vnquam sibi reperissent pares, si non inter se concurrissent, multósque Macedonia pro vno, Alexandros habuisset, nisi fortuna eos ex æmulatione virtutis, in perniciem mutuam armasset. Horum tamen clarissimi sunt habiti, vt ait Curtius libro 10 qui etiam minimæ parti fortunæ Alexandri adhæserunt. Nona, eximiæ naturæ dotes, & multæ virtutes planè regales, quas Curtius lib. 10. commemorat. Fuit enim in illo incredibilis animi vigor, & celeritas ingenij, quod etiam de Iulio Cæsare libro 7. scripsit Plinius, velut quodã igne volucris. Fuit incomparabilis fortitudo in aggrediendis rebus maximè arduis, & in peruincendis constantia, mortísque, cùius metus ceteros exanimat, perpetua contemptio. Fuit erga victos, & captiuos admirabilis clementia, continentia, & munificentia. Matrem Darij à se captam, vt reginam ab alijs honorari voluit, ipse vt matrem eam coluit: Darij vxorẽ, & filias formosissimas, honorificè tractari voluit, sed eas tamen non visit, nec formam earum sibi laudari ab alijs æquo animo sustinuit. Poro Indorum regi, quem bello vicerat, qua die regnũ abstulit, eadem die restituit. Magnificentia verò eius & liberalitas videtur transisse modum, & fidem excedere: ad dissoluendum æs alienum omnium militum, ipse talenta viginti tria millia largitus est. Ad quoddam conuiuium, nouem millia conuiuarum adhibuit, & singulis paterã auream ad libandum donauit. Cuidam petenti munus aliquod, ciuitatẽ donauit, refugiẽtíque tantum munus accipere, quasi nõ deceret ipsum, dixit, non quæro quid te decet accipere, sed quid me dare deceat. Narrat

Eximiæ naturæ eius dotes.

A B C D

A rat Plutarchus, cuidam Archestrato poetæ elegantissimo, sed pauperi tamen & inglorio, dixisse quendam, si tu Alexandri ætate vixisses, is tibi pro quouis versu Cyprum, aut Phœnicen dedisset. Nempe, tanta illius erat in viros egregiè doctos, aut nobilis cuiuspiam artis excellenter peritos, liberalitas. Denique Plutarchus in secunda Oratione de virtute seu fortuna Alexandri, scribit fuisse in eo coniunctas eas virtutes, quarum singulæ, multos quondam illustrarant ac nobilitarant: fuisse nanque in eo fortitudinem Achillis, castimoniam Agamemnonis, pietatem Diomedis, magnanimitatem Cyri, sagacitatem & solertiam The

B mistoclis, Brasidæ audaciam, & Philippi patris peritiam, ac prudentiã militarem. Et verò, iustè æstimantibus regem, inquit Curtius libro 10. liquet, bona, naturæ eius fuisse: vitia, vel fortunæ, vel ætatis. Decima, ad maximam quoque Alexandri nominis famam & gloriam contulit, quod rerum suarum scriptores habuit, & multitudine plurimos, & auctoritate grauissimos, & in dicendo disertissimos, Ptolemæum regem Aegypti, Hechatæum, Aristobulum, Callisthenem, Durim, Onesicratum, Diodorum Siculum, Trogum Pompeium, seu Iustinum, Q. Curtium, Plutarchum, Arrianum, aliósque, qui virtutes & res gestas Alexandri, non modo pro earum magnitudine verè ac dignè litteris prodiderunt, sed etiam in maius nonnunquam, & supra verum extulerunt. Quod igitur ipse prædicauit de Achille, eum fuisse fortunatum, quod rerum suarum præconem Homerum habuisset, id sanè veriùs de ipso dici potest; quippe non vnum Homerum, sed plurimos scriptores clarissi

Scriptores rerũ ipsius.

C mos, suarum rerum præcones habuit. Hæc de Alexandro, propterea tã copiosè, distinctè, expresséque disseruimus, quod de eius bellis, victorijs, potentia, gloria, felicitatéque multa, & præclara extant in hoc libro, velut in 7. 8. & 11. cap. Danielis vaticinia: quibus dilucidè interpretandis, planéque intelligendis, quæ hic à nobis de eo, vno loco dicta sunt, multum lucis afferre possunt. Præterea, quæ de Alexandro varijs locis sparsè diminutéque necessariò tractanda erant, ea semel, vnáque narratione comprehendere, & ad voluptatem lectoris iucundiùs, & ad cognitionem rerum pleniùs, atque vtiliùs putauimus.

Cur tam multa de Alexandro hic dicta sint.

D Sed quæret aliquis, quidnam significet secundum sensum mysticum, venter & femora ærea: Respondeo, quia vsus æris ad res bellicas maximè pertinet, significari ea similitudine, ex ventris & femorum, hoc est, ex gulæ & veneris intemperantia, sæpissimè bella atrocissima, fœdissimásque principum, & populorum clades extitisse. Cuius

Mystica interpretatio.

rei multa & illustria sunt exempla, apud Græcos in Helena, apud Romanos in Lucretia, & Virginia, apud Aegyptios in Cleopatra, apud Hebræos in Dina filia Iacob, in tribu Beniamin propter nefariè violatam cuiusdam Leuitæ vxorem, tota propemodum ad internecionẽ redacta, denique in adulterio Bethsabee, & incestu Thamar sororis Absalon. A

Gen. 34. Iud. 29. 2. Reg. 11. et 13.

Et regnum quartum erit velut ferreum.

CVr Romanorum imperium, his verbis significatum, cõparetur ferro, scriptura ipsa declarat, subijciẽs hoc loco. *Quo modo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc.* Infrà vero cap. 7. hoc ipsum Romanũ imperium figuratum est similitudine cuiusdam bestiæ terribilis, ac fortis nimis, & habẽtis dentes magnos ferreos, & vngues, comedentis, atque comminuentis, & reliqua pedibus suis conculcãtis. Et sanè Romani domuerunt omnes gentes, vel robore corporis, & viribus prævalidas, & feroces, vt Germanos, Gallos, Hispanos: vel imperio tunc potentes, vt Carthaginiẽses: vel maiorum gloria, sapientia, & prudentia præstantes, vt Græcos: vel diuitijs & militum copijs abundantes, vt Asiaticos, vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas: vel interfuso Oceano à nostro orbe disiunctas, vt Britannos, vel patrum suorum sanctitate, & suæ legis religione confisos, vt Iudæos, qui post mortem Domini nostri à Deo derelicti & abiecti sunt, eorúmque religio inanis, Deóque inuisa fuit, & superstitio magis quàm religio nominanda. Ergo Romani perdomuere omnes gentes, ipsi verò à nullo subacti, nulliúsque sub dominatum subiecti sunt. Quanquam bis in summũ discrimen venêre, nõ modò imperium, sed etiam libertatem amittendi: primùm quidem romano exercitu à Gallis cæso, vrbéque capta, & Capitolio per septem menses obsesso: iterùm autem, post Cannensem cladem, Annibale prope Romana mœnia exercitum admouente, qui solus omnium hostium, vt inquit Plinius li. 34. cap. 7. intra muros Romanos immisit hastam. B C D

Romanos domuisse & subegisse omnes gentes.

Bis Romanos venisse in summum discrimen amittẽdi non modo imperiũ sed etiã libertatem.

Cur autem Romanum imperium in hac statua simile factum sit tibijs, varias rationes afferre possumus. Principio, tibiæ humani corporis infima, & vltima pars est: sic Romanum imperium postremum fuit, & vt infra dicetur, vsque ad tempora Antichristi & consumationem mundi aliquo modo perdurabit. Deinde, tibijs ingredimur & currimus, sic Romani belligerando, & vincendo, vniuersum orbem peragrarunt. In

Cur imperiũ romanũ cõparatur tibijs.

A In tibiis, magnum est robur & firmitas, quippe omne corporis pondus tibiis fulcitur, ac sustinetur, quare significatur firmitudo, & robur animi Romanorum, sufficiens ad tantam imperij molem subeundam, & sustinendam. Adhæc, tibiæ portant omnia superiora corporis membra, sic Romani priora regna & imperia, sua dominatione cōplexi sunt, eáq; præclarè sustentarunt. Postremò, in tibiis multum est carnis & ossis, in carne teneritudo & mollitudo est, in osse duritia & firmitudo: sic in Romanis magna fuit vis & firmitas ad eos qui repugnabant ipsis, frangendos ac debellandos: magna item humanitas, clementia, & fides erga sibi deditos & subiectos: quibus de rebus valde Romanos laudat diuina scriptura in capite octauo prioris libri Machabæorum, & Virgilius libro 6 de Romanis cecinit.
B

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacisque imponere morem
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Similitudo autem duarum tibiarum, significat regimen, & administrationem Romani imperij ferè penes multos futuram. Nam post exactos reges, primò fuit imperium penes duos cōsules: posteà penes consules, & tribunos plebis: tum penes decem viros: deinde iterum penes consules & tribunos: nonnunquam, licet ad breue tempus, penes dictatores: aliquādo penes triumuiros, vel duumuiros, hoc est M. Antoniū, Lepidum, & Octauium: & abdicato Lepido, penes reliquos duos tantum: interdum penes vnum, & per totam vitam, vt in Augusto & successoribus eius factum est. Ad hoc, penes multos imperatores, id quod, auctore Eutropio in libro octauo, fieri cœptum est, sub Marco Antonino Vero, & sub Lucio Annio Antonino Vero. Ad extremum, ex vno duplex factum est imperium Romanum, alterum Latinorum seu Occidētis, alterum verò Constantinopolitanum Græcorum, seu Orientis. Adiice, quòd omnia regna, quæ nunc sunt apud Christianos, & sub imperio Turcarum, partes sunt imperij Romani, tanquam rami ex vna illa imperij arbore decisi.
C

Romanorū principa: ferè penes multos fuit

D *Et digitos pedum ex parte ferreos: & ex parte fictiles.*

Cur imperiū Romanum primo ferreū, postea terreū significatū sit.

Hac similitudine, inquit Hieronymus, significatur, sicut pes ferreus desinebat in digitos partim ferreos, partim terreos: sic imperium Romanum, prius quidem fore robustissimum & validissimum, posterius autem infirmum & inualidum: quod suo tēpore, inquit Hieronymus, per-

G

spicuè cerni quoad defensionē Romani imperij, barbararū nationū au- A
xilijs opus erat. Fuit igitur ferreū, ferè vsq; ad irruptionem Gothorū, & aliarum gentium barbararum in Romanam ditionem, post hæc autem factum est terreum, quippè tunc maiorem in modum Romani imperij maiestas deformari, diminui amplitudo, potentia debilitari cœpta est. Vel per decem digitos partim ferreos, & partim terreos, significatur Romanū imperiū nouissimè diuisum iri in multa regna, multósq; reges, quorū alij maiores & potētiores, alij minores & imbecilliores futuri sint. Vel idem hoc loco per decē digitos figuratur, quod infra c. 7. significatur, per decē cornua eius bestiæ, quæ imaginē gerebat Romani imperij. Illa namque decem cornua significare putantur multos reges in Romano imperio futuros, circa tempora Antichristi, quibus ille debellatis, sibique subiectis, magnam adepturus est potentiam. Vel denique diuisio tibiarum & digitorum, prænotat multiplicem dissensionem & discordiam futuram sub imperio Romano. Etenim quadruplex insignis discordia diuersis temporibus fuit inter plebem & patres, quas discordias breuiter enarrat Florus in libro primo historiæ Romanæ à ca. 23 vsque ad 26. Primò orta est discordia inter Senatorium & Equestrē ordinem, propter iudiciorum potestatem. Deinde, consecuta est quadruplex seditio, prima à Tiberio Graccho concitata, secunda à fratre eius Caio Graccho, tertia à Lucio Apuleio Saturnino, quarta fuit bellum sociale, cuius incendendi per imprudentiam Drusus auctor fuit. Consecuta sunt deinceps quatuor illa Romanis exitialia inter patres dissidia, seu bella ciuilia, primum inter Syllam, & Marium, secundum inter Pompeium & Cæsarem, tertium inter Octauium simul cum Marco Antonio, & Brutum atque Cassium, quartum inter Octauium. & M Antonium. Taceo atrocissima bella inter ipsos imperatores de imperij possessione dimicantes. Quod autem hoc loco dicitur, *Commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ*, hanc habet sententiam, ad tollendas discordias inter Romani imperij principes, & ad mutuam eorum concordiam conglutinandam firmandámque, fore, vt illi per connubia inuicem misceantur, atque copulentur: eam tamen coniunctionem, stabilem, & diuturnam nequaquam fore. Patet autem hoc duobus luculentissimis exemplis, altero Pompeij, & Iulij Cæsaris, Pompeius enim vxorem duxit Iuliam Cæsaris filiam: altero Antonij, & Octauij, cuius soror Octauia in matrimonium M. Antonio data est: ea tamen istorum coniunctio & amicitia, breui tempore dissoluta est, quin etiam in atrocissimum odium, & dissid

Discordia Romanorū insignis quadruplex.

B C D

A diſſidium conuerſa.

Sed paucis doceamus, quidnã pes ferreus in digitos ferreos & terreos deſinens, myſticè, ac ſecundũ moralẽ ſenſum denotare poſſit. Ad varias profectò res ſignificandas, ea figura applicari & accõmodari poteſt. Principiò ſignificat, vbi eſt multitudo regnorũ & regũ, ibi eſſe inæqualitatẽ: alios enim reges eſſe velut ferreos. i. potẽtiores, alios verò velut terreos, i. imbecilliores: vbi autẽ eſt huiuſmodi inæqualitas, neceſſe itẽ eſt diſſenſionẽ & diſcordiã inibi eſſe. Potentiores enim inſidiãtur infirmioribus, eóſque opprimendo, partem imperij ſui facere cupiunt. Minores autem & infirmiores, potentioribus inuident & diffidunt, ſibique ab illis perpetuò cauendum putant. Poſteà, exprimitur imago quædam tyrãnici imperij, quod partim eſt ferreum propter violentiam & crudelitatem, partim terreum. Cùm enim timori & odio ſubditorum ſit obnoxium, ſtabile ac diuturnum eſſe non poteſt: malus enim imperij cuſtos eſt metus. Nam quem metuunt, oderunt, quem autem oderunt, regnare nolunt, regnóque deturbare quoquomodo conantur. Præterea ſignificatur, qualis ſit gloria & felicitas regum. Etenim, quamuis ea videatur ferrea, propter imperij robur & potentiam: eſt tamen eadem etiam terrea, propter naturæ hominum fragilitatem, & mortalitatem: Aequè enim reges, quàm alij infimæ ſortis homines, & mortis lege tenentur, & in terram diſſoluũtur. Quod diuina ſcriptura in exordio prioris libri Machabæorum exemplo Alexandri Magni expreſſiſſimè declarauit: cuius cùm ampliſſimam potentiam, & imperium vſque ad fines terræ prolatum enarraſſet, ſubdit, *Et poſt hæc decidit in lectum, & cognouit, quia moreretur.* His adde, quod in vnoquoque prædictorum quatuor regnorum, qui fuere potentiſſimi & florentiſſimi, & tanquam ferrei, hi tandem in terram deſierunt, hoc eſt, miſerabiles, infelices, & horrendos exitus habuerunt. Hoc liquidò cernitur in Balſaſare vltimo Chaldæorum rege, cuius ſubitus & miſerrimus interitus, infra capitulo 5. deſcribitur: in Cyro monarchiæ Perſarum auctore, in Alexandro Magno qui ampliſſimum Græcorum imperium conſtituit, in Craſſo, Pompeio, & Cæſare, omniũ ſui tẽporis Romanorum potentiſſimis & glorioſiſſimis. Poſtremò, ſtatua hæc mirificè refert & repræſentat imaginem gloriȩ, ac felicitatis huius mundi: cuius caput eſt aureum, ſunt enim fauſta & læta principia: digiti vero ſũt terrei, i. extrema triſtia luctuoſa, & funeſta. Cõtrà, regnũ Chriſti, initio triſte, laborioſum, & aſperũ vẽ, verũ tamẽ omnis labor & triſtitia incõparabili æternáque mercede, atque gaudio compenſatur: id quod adumbrauit lapis ille, cuius hic fit mẽtio, primo

Moralis interpretatio

Regum exitus infeliciſſimi.

(Margin letters B, C, D mark sections.)

A omnem Italiam, vniuersámque Hispaniam, Sardiniam quoque, & Siciliam sub ditione sua habebant; Romani, & Carthaginienses, adempto illis imperio, subiugauerant. Deinde, magna accepit incrementa circa Olympiadem centesimam quadragesimam septimam, victo in Asia Magno Antiocho: & circa Olympiadem centesimam sexagesimam, excisa Carthagine, deleta Numantia, euersa Corintho, multisque aliis prouinciis adiectis. Summam verò amplitudinem & potentiam habuit Romanum imperium, circa olympiadem cētesimam septuagesimam nonam, subiugato per Pompeium Magnum, Oriente: cuius victoriis vsq; adeò dilatatum est Romanum imperium, vt Asiam minorem, quæ Oriētem versus, extrema erat Romanarum prouinciarum, ipse fecerit mediam.

B Lege Plinium lib. 7. c. 26. Videtur autem huius monarchiæ Romanorum potentia & gloria, viguisse per annos circiter quingentos, hoc est, post secundum bellum Punicum vsque ad id temporis, quo Roma capta est à Gothis. Vectius Augur, vt scribit Varro li. 18. Antiquitatum, referente Censorino in libro de Die Natali Romanorum, ex illis duodecim vulturibus, quorum auspicio Romulus Romam condidit, auguratus est, Romanum imperium indies magis ac magis gloria & potentia crescens, mille & ducentos annos perduraturum. Singuli enim vultures, secundùm antiquam & reconditam augurandi disciplinam, centenos annos significabant. Ego quamuis & istud figmentū esse non temerè existimare possim, & omnem augurandi diuinationem futilem, mendacem, denique pro nihilo habeam: non possum tamen inficiari,

Augurium Vectij de duratione Romani imperij.

C tanto ferè tempore, quantum ab illo, vel casu, vel instinctu diaboli prędictum fuisse traditum est, incrementa imperij Romani durasse. Siquidem ex probatissimis historiis constat, Romam annis postquam condita fuerat mille centum sexaginta quatuor, à Gothis esse captam, rege Gothorum Alarico, Romanorū imperatore Honorio, summóq; Pontifice Innocentio primo, deinceps autem sequentibus annis, multis magnísque cladibus & calamitatibus Romanum imperium à barbaris gentibus afflictum, prostratū, & contritū est. Lege Paulū Orosiū lib. 7. c. 40.

D *In diebus autem regnorum illorum: suscitabit Deus regnum: quod in æternum non dissipabitur.*

PORPHYRIUS, & Hebræi, vt refert hoc loco diuus Hieronymus, interpretantur hæc verba de regno Iudæorum, quod in fine mundi, vt ipsi stultè sperant, erit potentissimum, & cetera regna subuertet. Credo equidē, idem sen-

Opinio Porphyrij, Iosephi, & Hebræorum.

fiſſe Ioſephum. Nam cum peruenit ad huius loci interpretationem in libro decimo Antiquitatum, tacitum eum præteriuit, ſcilicet timēs offenſionem Romanorum, à quibus ipſe honoratus, & locupletatus fuerat. Non enim ſine offenſione audire potuiſſent Romani, imperiū ſuum iri deſtructū à regno Iudæorum. Propterea verò Ioſephus excuſat ſe, quod huius loci expoſitionem prætermittat, quia non diuinare futura, ſed præterita interpretari, illis libris ſuſcepiſſet. Hæretici porrò, qui dicti ſunt Chiliaſtæ, hoc eſt Millenarij, arbitrati trāſactis ab exordio huius mundi ſex annorum millibus, futuram iuſtorum hominum reſurrectionem, poſt quam ſancti omnes vnà cum Chriſto, in terris per mille annos cum magna potentia, gloria & felicitate regnaturi ſunt: iſti igitur Chiliaſtę, quæ hoc loco de regno Chriſti vaticinatur Daniel, ea ipſi ad illud ſuum millenarium regnum pertinere exiſtimant. Sed profectò hæc, ſunt Iudæorum ac hæreticorum nugæ, atque figmenta: & extra controuerſiam eſt, vaticinium hoc Danielis, non ad aliud quàm ad Chriſti regnum referri poſſe.

Opinio Chiliaſtarum.

An Daniel loquatur de Chriſti regno, quod eſt in hoc ſeculo, an de futuro.

Illud tamen dubitationem habet, & inter doctores controuerſiam, an Daniel loquatur de regno Chriſti, quod cœpit poſt primū eius aduentum, & quod ex eo tempore viget vſque adhuc, & vſque ad finem ſeculi vigebit, an verò de eo, quod erit poſt ſecundū Chriſti aduentum, perfectiſſimam Chriſti dominationem continens, ſuper cœlum & vniuerſum orbem. Tertullianus, extremo eo libro, quem aduerſus Iudæos ſcripſit, verba hæc Danielis interpretatur de regno Chriſti, quod erit poſt ſecundum eius aduentum. Idem hoc loco Theodoretus, & ſentit, C &cōfirmat eo argumēto, quod Daniel ait, aduenięte illo regno Chriſti, deſtructum iri omnia regna terrena: hoc autē non eſſe factum in primo Chriſti aduentu, manifeſtum eſt: quin imperante Auguſto, quo tempore Dominus noſter natus eſt, maximè floruit Romanū imperiū, itémq; deinceps per quadringentos fermè annos, quoad videlicet Roma capta eſt à Gothis, ſummam in orbe potentiam obtinuit. Contraria tamen ſententia, quæ verba Danielis refert ad regnum Chriſti, quod poſt primum eius aduentum cœpit exordium, & veriſimilior eſt, & ſententiæ verborum Danielis aptior, atque conuenientior. Hoc enim ſignificat D illud, quod ait Daniel *in diebus regnorum illorum, ſuſcitabit Deus regnum*, hoc eſt, tempore quo regna terræ vigent & pollent, videlicet vſq; ad finem mundi: nam poſt ſecundum Chriſti aduentum, non erunt dies vel tempora illorum regnorū. Quapropter his verbis ſatis perſpicuè ſignificatur, excitatum iri regnum Chriſti ante ſecundum eius aduentū. Deinde,

A inde, abſciſſio lapidis ex mõte ſine manibus, quid aliud ſignificat, quàm generationem Chriſti ex beatiſſima virgine ſine viri interuentu? Hoc autem ad primum eius aduentum ſpectat. Poſteà, Daniel ait, lapidẽ qui percuſſit ſtatuam, fuiſſe paruum, deinde verò mirabiliter creuiſſe, lapis autem ille, ſine dubio ſignificauit Chriſtum, vel eius regnum: at paruitas Chriſti, vel regni eius, in primo aduentu verè dicitur & intelligitur: in ſecundo autem aduentu minimè, quippe veniet tunc Chriſtus, vt ipſemet nos docuit, cum virtute, poteſtate, & maieſtate magna. Denique, lapidis illius ex paruo in ampliſſimum montem incrementa & proceſſus, haud dubiè ad Chriſtum & regnum eius, quod primo eius aduentu cœptum eſt, tãtum referri poſſunt. Maneat igitur, verba Danielis ad regnum Chriſti poſt primum eius aduentum pertinere.

B Quemadmodum autem Chriſtus poſt primum aduẽtum, imperium Romanorum, & aliorum regum regna deſtruxerit, hoc enim difficultatem affert, & pro confirmatione ſuæ opinionis ſumebat Theodoretus, ſic eſt intelligendum. Deſtructa ſunt omnia regna à Chriſto, non euerſa temporali eorum dominatione, ſed ſublata idololatria, quæ in omnibus illis regnabat, exciſóq; dæmonis imperio, cui illa erant ſubiecta, nec putãdum eſt, hoc eſſe factum in omnibus regnis ſimul & vno tempore: ſed paulatim, & per varia tẽporum interualla, nunc his, nunc illis regnis ad fidẽ Chriſti cõuerſis, & dominationi Chriſti, poteſtatique ipſius Eccleſiæ, in his quæ ad ſpiritualẽ eorum gubernationem faciebãt, omnino ſubiectis. Ex quo factum eſt, vt poſt conuerſionẽ Magni Conſtantini, imperatores Romani & alij reges, ſe, ſuáq; regna Chriſto Domino, & ipſius Eccleſiæ ſubderent, ſummúmq; Pontificẽ totius Eccleſiæ paſtorẽ, Chriſtiq; vicarium in terris, tanquã ſuum patrẽ, principem, & monarchã in his, quæ ad Deum & ſalutẽ animæ pertinent, humiliter adorarent, religiosè venerarẽtur, & libenter atq; obedienter eius ſalutaria iuſſa & decreta amplecterẽtur. De hoc regno Chriſti, quod in hac Eccleſia terreſtri, & militante verſatur, apud Iſaiam c.49. & 60 prædixit Deus: *Erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & lingẽt puluerem pedum tuorum: gens & regnum quod non ſeruiet tibi, peribit.* Quamuis autẽ, quæ Daniel hoc loco vaticinatur, ea quadrent in regnum Chriſti, poſt primũ eius aduentum, inchoatum & per varia incrementa; & decrementa proceſſurum vſq; ad finem mundi: nõ eſt tamen negandum, eadem, magna ex parte regno Chriſti quod poſt ſecundum aduentum erit, perfectiſſimè cõuenire. Ergo vaticinium Danielis de regno Chriſti, conuenit ei poſt primum aduentum, inchoatè

Quomodo Chriſti regnum deſtruxit omnia regna mundi.

C

D

& aliquatenus, post secundum autem aduentum, consummatè, ac secundum omnes numeros absolutè. Verum quæ nunc carptim dicta sunt de regno Christi, eadem infrà in explanando septimum caput Danielis, latius & accuratiùs à nobis tractabuntur. A

Donec abscissus est lapis de monte: sine manibus.

Christus lapis in Scripturis sæpe dicitur.

ON dubium est, quin lapis ille significauerit Christum & eius regnum. Etenim frequentissimè in sacris litteris vocabulo & similitudine lapidis, Christus significatur, quod plurimis scripturæ testimoniis, in libro secũdo aduersus Iudæos confirmat Cyprianus. Vocatur lapis fundamentans, *Ecce ego, inquit Dominus per Isaiam cap. 28. mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, pretiosum, in fundamento fundatum.* Nominatur lapis angularis in Psal. 117. *lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* De quo lapide dixit Dominus per Zachariam capite 3. *super lapidem vnum septem oculi sunt, ecce ego calabo sculpturam eius ait Dominus: & auferam iniquitatem terræ in die vna.* Oculus in scriptura significat scientiam: septenarius autem numerus, vniuersitatem, & perfectionem: in Christo autem absconditos fuisse thesauros omnes sciẽtiæ & sapientiæ Dei, testante Paulo, cognouimus. Dicitur autem Deus cælasse sculpturã huius lapidis, quia solus ipse formauit, figurauit, & absoluit corpus Christi in vtero Virginis. Et in vna illa die veneris, qua Christus seipsum obtulit hostiam viuam Deo pro remissione omnium humani generis delictorum, dicitur Deus omnem terræ iniquitatem abstulisse. Et, vt in eadem similitudine lapidis permanẽtes, diuina scrutemur mysteria, figura Christi fuit lapis ille, super quo dormiẽs Iacob, admirandam illam scalam in somno vidit. Genes. 28. & ille lapis, super quo Moses lassa brachia, & manus reponens, ac sustentans, perseuerauit in oratione, quoad Amalechitarum victoriam obtinuit, Exod. 17. lapis etiam ille, ex quo virga percusso, largissima ad potãdum populum Hebræum, aquarũ copia emanauit Num. 20. necnõ & ille lapis, super quo Moses a Deo, positus, Dei transeuntis posteriora videre potuit, Exod. 33. Denique lapis, quo Dauid superbum illum gigantem Goliath percussit, prostrauit, interemit, 1. Reg. c. 17.

Locus Zachariæ, ex cap. 3. — *Col. 3.* — *Qui lapides in Veteri Testamẽto figura Christi fuerunt.* — B — C — D

Similitudo autem, & appellatio lapidis, pulchrè conuenit Christo. Primò, propter soliditatem & firmitatem, tum ob humilitatem: lapis enim ad humilia loca naturaliter descendit, & in illis conquiescit. Posteà, quia Christus dæmonem sua morte

percussit

A percussit, & imperio, quod in homines habebat, spoliauit. Deinde, quia Christus est petra, super quam fundata est, & sustentatur Ecclesia, ideóque nullo vnquam tempore, nulláque vi labefactari & euerti poterit: quinimò, nec portæ inferi aduersus eam præualebunt. Ad extremum, Christus petra est refugij & præsidij bonis, de qua intelligi potest illud Psalmi centesimi tertij, *& petra refugium herinaceis.* vnde Dauid lætus & exultans canit, *in petra exaltasti caput meum, & posuisti super petram pedes meos.* Huc etiam referri potest illud, quod est in Psal. 20. *posuisti super caput eius coronam de lapide pretioso.* Contrà verò, perfidis ac reprobis fuit lapis offensionis & petra scandali, sicut ab Isaia capite octauo fuerat prædictum: & Simeon dixerat de Christo, fu-
B turum eum in ruinam & resurrectionem multorum. Percussit autem hic lapis statuam, quia dissipauit ac penitus destruxit idololatriam, dissoluit errores hominum, & vitia deleuit: idque tripliciter, veritate doctrinæ, sanctitate vitæ, multitudine ac magnitudine miraculorum, tam per se, quàm per sui cultores, atque sectatores. Hic est funiculus ille triplex Salomonis, qui difficilè rumpitur. Ad cuius rei intelligẽtiam spectat, quod vaticinatus est Isaias cap vndecimo, *percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Cur Christus dicatur lapis. *Matth. 16.* *Luc. 2.*

Eccle. 4.

Sed quid sibi vult excisio lapidis de monte sine manibus: Haud dubiè significat admirãdam Christi generationem ex matre virgine, sine
C vllo virilis seminis cõcursu. Neque est insolens in scriptura, generationem alicuius ex aliquo, præsertim mirabilem ac supernaturalem, appellare excisionem ex petra. Namque apud Isaiam capite quinquagesimo primo, sic legimus, *attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci, ex qua præcisi estis.* quam metaphoricam locutionem mox declarãs: subiungit, *attendite ad patrem vestrum Abraham, & ad Saram, quæ peperit vos.* Significat autem propheta, Isaac, ex quo progenerati sunt Hebræi, ex parentibus, infæcundis, & ad modum petræ sterilibus, mirabiliter esse generatum. Quanquam autem vocabulum montis, figuratè sumptum, admodum multas & varias in scriptura significationes habeat, quas beatus Gregorius lib. 33. Moralium c. primo, disertè ac luculenter expo-
D suit: attamen hoc loco per montem significari beatissimam virginẽ, & auctoritas patrũ, & ratio sentẽtiæ Danielis, & propositæ figuræ scopus, credere nos cogit. Non est in præteritis relinquendum, quod Iustinus in Dialogo, quem habuit cum Tryphone Iudæo adnotauit, vt multa alia, quæ traduntur in sacris literis, ita hoc de abscissione lapidis ex mõte, priscos illos Gentiles, vel ex sacris libris furatos, vel à dæmone doctos,

Quid significet abscissio lapidis è mõte sine manibus, variæ interpretationes

& impulsos, ad impias Deorum suorum superstitiones transtulisse. Sic autem Iustinus eo loci scribit. *Iam, quando Mithragyrtæ suum Mithrum aiunt saxo progenitum, & speluncam vocãt locum vbi discipulos initiant, nonne hic licet agnoscere saxum illud, quod Daniel dicit excisum sine manibus? nimirũ his quoque oracula effingere conantibus.* Mons autem meritò dicitur beata virgo propter singularem omnium virtutum excellentiam: quarum tanta est sublimitas, vt quod est summũ & celsissimum in virtutibus aliorum sanctorum, id comparatione virtutum beatæ virginis, sit infimum. Quapropter non incongruè de beata virgine dici posset, quod est in Psalmo octogesimo sexto, *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Etenim Deipara virgo verticem & culmen perfectionis sanctorum, habet tanquàm fundamentum perfectionis & sanctitatis suæ. Considera igitur quàm sublime sit fastigium huius virginis, cuius fundamenta, super culmina sanctorum locata sunt. Hic est ille mons, de quo figuratè cecinit Dauid Psal. 67. *Mons pinguis, mons coagulatus, mons in quo bene placitum est domino habitare in eo: etenim dominus habitabit in finem.* Diuus Augustinus montem de quo abscissus est lapis, interpretatur populum Iudaicum, de quo Christus secundum carnem, sed sine manibus, hoc est, sine carnali copula generatus est. Cùm enim in Tractatu nono super Euangelium Ioannis citasset hunc locum Danielis, subijcit hæc, *Lapis de monte præcisus, ipse est lapis, quem reprobauerunt ædificantes, & factus est in caput anguli. De quo monte præciditur, nisi de regno Iudæorum, vnde Christus Dominus secundum carnem natus est, & præciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de virgine exortus est.* Eandem habet sententiam Augustinus Tractatu primo in Epistolam primam Ioannis. Verum idem Augustinus in Concione ad catechumenos contra Iudæos, paganos, & hæreticos, hunc locum Danielis citans, per montem, beatam Mariam intelligit & interpretatur. Ambrosius aliam habet huius loci lectionem & interpretationem. Nam pro vocabulo, lapis, habet vocem, mons, legens in hunc modum, *Mons abscissus est de monte sine manibus.* sic autem exponit, Deus filius generatus est ex Deo patre, sine manibus, hoc est, non per aliquam creationem, vel effectionem: non enim filius à patre factus, aut creatus est, sed tantum genitus. Sic autem habent verba Ambrosij in Sermone septuagesimo, *Quid enim aliud est de monte ad montem volare nisi de saluatoris gratia ad patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes sicut dicit propheta, Mons de monte sine manibus concidentium, hoc est, filius de patre absque vllius creationis accessu.* Hippolytus Martyr hæc verba Danielis de secundo Christi aduentu exponit: illud autem *sine manibus*, signi-

Cur B. Virgo dicatur mons.

Hippolyt⁹.

A B C D

A significare inquit, secundum Christi aduentum fore improuisum & repentinum hominibus: quippe eos non opinantes & incautos opprimet. Alij, ea similitudine denotari putant, filium Dei missum esse à Patre, & de cælo descendisse in terras, sine manibus, hoc est, sine vllis hominum meritis, secundum illud quod scripsit Paulus in Epistola ad Titum capite tertio. *Apparuit humanitas Saluatoris Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit.* Iustinus in Dialogo quem cum Tryphone Iudæo habuit, abscissione lapidis ex monte sine manibus, significari ait, generationem Christi non fore humanum opus, sed diuinæ voluntatis propositum: dixit enim Isaias, generationem eius quis enarrabit? nullius autem hominis ex hominibus nati, generatio est inenarrabilis. *Isa. 53.*

B

Restat vt ostendamus quomodo Christus fuerit lapis, primo paruus, tum paulatim crescens, tandem replens vniuersam terram. Paruus fuit Christus propter assumptam humanitatem, quæ diuinitatis comparatione, paruum quid, & propè nihil est: verbum enim abbreuiatum fecit Dominus, cum verbum caro factum est, puer natus est nobis, atque paruulus datus est nobis. Paruus fuit Christus propter statum viatoris, in quo secundum partem suam inferiorem, tres & triginta annos versari voluit. Paruus fuit propter carnẽ, quam induit, morti & doloribus subiectam. Paruus fuit propter pauperem vitam, & humilem conuersationem. Paruulus fuit in oculis superborum Iudæorum, qui eum contemnebant. Paruus fuit, quia in parua Iudæorum regione præsentiã suam duntaxat declarare, & solis Iudæis prædicare voluit, paruúmque sibi adiunxit discipulorum numerum, quem ipse pusillũ gregem vocare solebat. Denique paruus fuit, propter humilitatẽ, ignominiam, & acerbitatem passionis & mortis. Creuit autem Christus nõ corã Deo, corã quo semper æquè magnus fuit, neq; creuit secundùm gratiã & gloriam animæ, quam inde ab exordio vsque sui conceptus, tantam habuit, quã tam nunc habet: sed creuit coram Deo & hominibus, tam secundùm gloriam corporis post resurrectionem, quàm secundùm famam atque gloriam sui nominis, quod toto orbe celebratũ est. Denique creuit in corpore suo mystico quod est Ecclesia, quam per vniuersum mũdum diffusam & dilatatã cernimus. Christus autem repleuit vniuersam terrã, primò prædicatione euangelicæ doctrinæ, quæ per Apostolos & discipulos eius, toto orbe personuit, sicut prædixerat Dauid Psal. 18. *In omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ.* Tum, sciẽtia

Christus primò paruulus lapis, postea maximus.

C

D

Qomodo Christus impleuit vniuersam terram.

Dei,

Dei,nam per Christi doctrinam,pernotuit mũdo, vnum esse Deum ab hominе colendum:Deos autem,quos prius colebant homines,esse inania simulacra,& fallaces dæmones. Hoc vaticinatus est Isaias cap. 11. cum de Messiæ aduentu loquens,dixit,*repleta est terra scientia Dei.* Deinde gloria & maiestate Dei: per Christum enim verus Deus à mundo cognitus & glorificatus est, repudiato abiectóque falsorum Deorum cultu.Quapropter Christus dixit Patri suo,vt refert Ioannes capite 17. *Ego te clarificaui super terram.*Hoc etiam in Psa.71.qui totus est de Messia,cecinit Dauid: *Replebitur maiestate eius omnis terra*: & Malachias de Christi aduentu vaticinatus est: *Ab ortu Solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus,ait dominus.* Postea, odore virtutum ac sanctitatis,etenim vbi Christi doctrina mundo innotuit, incredibili ardore, hominum animi vbique terrarum & gentium,inflammati sunt ad colẽdas virtutes,non vulgares,non humanas modò,sed eximias,singulares, nec tantum antea inusitatas,sed etiam incognitas, denique planè diuinas:vt est voluntaria paupertas,obedientia,virginitas,desiderium martyrij, & alia quæ non solùm quia noua, sed etiam quia super humanæ fragilitatis vires esse videbantur,erant hominibus admirationi, stupori,& miraculo. Præterea, innumerabilium prodigiorum ac miraculorum,quæ passim & vbique in Christi nomine patrabantur, mirabilitate.Ad hæc,desiderio & expectatione bonorum cœlestium:Christi nanque fides docuit homines,mundo neglecto, terrena despicere, & amare cœlestia. Et sanè,admirandum fuit, in quibus rebus homines summum bonum supremámque felicitatem suam collocabant, eas deinde res ab eisdem hominibus negligi,pro nihilo haberi, vltrò derelinqui. Pro adeptione autẽ cælestium bonorum,quæ prius nec curæ, nec cordi erãt hominibus,cetera omnia bona postponi, nullum recusari laborem,quantauis adiri pericula,profundi sanguinem, etiã mortem libenter atque gaudenter oppeti.Adiice, per doctrinæ Christi prædicationem,impletos esse hominũ animos metu ac pauore futuri iudicij, maximo enim terrore perculsus est mũdus, cum per fidem Christi cognouit,aliquando futurum, vt Christus ab omnibus & singulis hominibus exactissimam rationem, summa seueritate,reposcat omnium, quæ vnquam fecerint,dixerint,cogitauerint:ita vt etiam verba otiosa,& secretissimæ animi cogitationes,intimíque sensus, & appetitiones,tunc palam in notitiam omnium proferendæ, & iudicis Christi subtilissimo examine discutiendæ sint.Postremò,repleuit Christus orbem,reuerentia & veneratione,non tantum sui nominis, sed etiam Ecclesiæ suæ, & eius.

A eis hominis,qui vicarius ipsius est in terris, summum dico Pontificē, quem vniuersus orbis Christianus & Catholicus,honorat,colit ac veneratur,eiúsque responsa & decreta,non secus ac diuina oracula, reuerenter atque obedienter amplectitur,& obseruat.

Tunc rex cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias,atque incensum præcepit,vt sacrificarent ei.

Refellitur duplex calūnia Porphyrij aduersus hūc locum.

D hunc locum explanandum & illustrandum, nihil afferri potest luculentius commentario diui Hieronymi, quē totum,verbis eius,hic adscribam. Hunc locum, inquit B Hieronymus,calumniatur Porphyrius,quod nullo modo sit credibile,superbissimum illum regem, seruum suum & captiuum adorasse.Quasi non & Lycaones,ob signorum magnitudinem,vt est in Actis Apostolorum cap 14. Paulo & Barnabæ voluerint hostias immollare,illum Mercurium,hunc Iouem appellantes.Error ergo Gentilium,qui omne quod supra se est,Deum putant, scripturæ non debet imputari,quæ simpliciter refert vniuersa, quæ gesta sunt.Sed & hoc possumus dicere,quòd causas adorandi & sacrificandi, ipse rex exposuerit,dicens Danieli:Verè Deus vester, Deus Deorum est:ergo non tam Danielem,quàm in Daniele,adorare voluit Deum,
C qui mysteria reuelauerat.Quod & Alexandrum Magnum in pontifice Iaddo fecisse legimus apud Iosephum lib.11. Antiquitatum. Quod si hoc displicet,dicendum est,Nabuchodonosor signorum magnitudine & stupore confusum,quid faceret ignorasse,vt qui dominum verum intelligebat,& ipsum dominum,& seruum eius adoraret, & incenso atque hostijs veneraretur.Illud quoque calumniatur & reprehendit Porphyrius,quod oblata sibi à rege munera & honores, Daniel accipere non recusarit,ac planè repudiarit:non considerans,ideo somnium illud diuiuitus regi missum,eiúsque interpretationis mysteria per Danielem reuelata,vt Daniel cresceret,& in loco captiuitatis,princeps fieret
D omnium Chaldęorum,&Dei omnipotentia nosceretur.Quod quidem & in Ioseph apud Pharaonem, & Aegytum, legimus factum: & in Mardochæo apud Assuerum: vt invtraque gente haberent captiui,& peregrinantes Iudæi, solatia, videntes hominem gentis suæ Aegyptiorum esse principem & Chaldæorum. Hactenus pertinet Hieronymi cōmentarius.Theodoretuş autem prudenter admonet, in hac histo *Gen.41. Esth.8. Vtilitas hu*

ius somnij, contingens Nabuchodonosor.

historia elucere mirabilem Dei prouidētiam, etiam circa homines superbos, impios, & barbaros, cuiusmodi erat rex Nabuchodonosor: ad cuius deprimendam arrogantiam, per somnium illud demonstrauit ei, inanem esse fiduciam regiæ felicitatis, quę instar floris celeriter arescit & perit, & instabilis in nullo diu permanet. Deinde, cùm illius somnij interpretationem, quam apud nullum suorum sapientum inuenire potuisset, & à Daniele veri Dei cultore ac seruo percepisset, ad veri Dei cognitionem, admirationem, atq; venerationem ea ratione pertractus est. Tantùm igitur, & ex somnio, & ex somnij obliuione, eiusque interpretatione ei attulit vtilitatis Deus, vt suā rex agnosceret humilitatem, tum eorum Deorū quos colebat, disceret imbecillitatem, posteà quanta sit veri Dei potentia & virtus, intelligeret. Iccircò enim exclamauit, *In veritate Deus vester, ipse est Deus Deorum, & dominus regum, reuelans mysteria*, Deos autem vocat, non more sacræ scripturæ, quę Deos appellat sacerdotes, & iudices populi Hebræi, sed idola, quos, errore opinionis, Deos gentilitas appellabat. Nondum enim potuerat illorum inanitatem & imbecillitatē penitus perspicere, & omninò intelligere: plurimum tamen confitetur, Deum Hebræorum ceteris Diis antecellere, cum eum nominet Deum. Hactenus ex Theodoreto. Non esse autem passum Danielem sibi hostias immolari, quin fuisse id omninò auersatum, indicato vero Deo, cui ea immolatio debebatur, licet hoc loco expressum non sit, haud dubiè tamen existimandum est: nec aliter de tam pio, religioso, sanctóque propheta, quem scilicet post hæc Deus, & magnis pro eius salute editis miraculis, & secretissimorum consiliorum suorum, ac cælestium mysteriorum multiplici reuelatione, insigniter honorare, & in omne æuum nobilitare voluit, cogitare fas est.

BENE-

A BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER III.

B

CAPVT TERTIVM.

ABVCHODONOSOR Rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonosor rex, misit ad congregandos satrapas, magistratus, & iudices, duces & tyrannos, & præfectos, omnésque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ, quam erexerat Nabuchodonosor rex. Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus, & iudices, duces, & tyranni, & optimates, qui erant in potestatibus constituti, & vniuersi principes regionum, vt conuenirēt

C *ad dedicationem statuæ, quā erexerat Nabuchodonosor rex. Stabant autē in conspectu statuæ, quam posuerat Nabuchodonosor rex: & præco clamabat valenter: Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis, in hora, qua audieritis sonitū tubæ, & fistulæ, & citharæ, sambucæ, & psalterij, & symphoniæ, & vniuersi generis musicorum, cadentes adorate statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex. Si quis autem non prostratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Post hæc igitur statim, vt audierunt omnes populi sonitum tubæ, fistulæ, & citharæ, sambucæ, & psalterij, symphoniæ, & omnis generis musicorum, cadentes omnes populi, tribus & linguæ adorauerunt statuam auream, quam constituerat Nabuchodonosor rex. Statímque in ipso tempore accedentes viri Chaldæi ac-*

D *cusauerunt Iudæos, dixerúntque Nabuchodonosor regi, Rex in æternum viue. Tu rex, posuisti decretū, vt omnis homo, qui audierit sonitum tubæ, fistulæ, & citharæ, sambucæ, & psalterij, & symphoniæ, & vniuersi generis musicorum, prosternat se, & adoret statuam auream. Si quis autem non procidens adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. Sunt ergo viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach, & Abdenago: viri isti contempserunt, rex, decretum tuum: Deos tuos non colunt, & statuam auream, quam erexisti, non adorant,*

adorant. Tunc Nabuchodonosor in furore, & in ira præcepit, vt adducerentur A
Sidrach, Misach, & Abdenago: qui confestim adducti sunt in conspectu regis.
Pronuntiansq; Nabuchodonosor rex, ait eis. Veréne Sidrach, Misach, & Abde-
† Erexi S. M.S. *nago Deos meos non colitis, & statuam auream, quam † constitui, non adoratis?*
Nunc ergo si estis parati, quacunque hora audieritis sonitum tubæ, fistulæ, cithare, sambucæ, & psalterij, & symphoniæ, omnisque generis musicorum, prosternite vos, & adorate statuam: quam feci: quod si non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: & quis est Deus qui eripiet vos de manu mea? Respondentes Sidrach, Misach, & Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonosor, non oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim Deus noster, quem colimus, B
potest eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, O rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia Deos tuos non colimus, & statuam auream, quam erexisti, non adoramus. Tunc Nabuchodonosor repletus est furore: & aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach, & Abdenago. & præcepit, vt succenderetur fornax septuplum quàm succendi consueuerat. Et viris fortissimis de exercitu suo iussit, vt ligatis pedibus Sidrach, Misach, & Abdenago, mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Et confestim viri illi vincti, cũ braccis suis, & tiaris, & calceamẽtis, & vestibus missi sunt in medium fornacis ignis ardentis: nam iussio regis vrgebat: fornax autem succensa erat nimis. Porro viros illos, qui miserant Sidrach, Misach, & Abdenago, interfecit flamma ignis. Viri autem hi tres, id est, Sidrach, Misach & Abdenago, ceciderunt in medio camino ignis ardentis, colligati. C

Quæ sequuntur, in Hebræis voluminibus nõ reperi.

Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino. Stãs autem Azarias orauit sic, aperiénsque os suum in medio ignis, ait. Benedictus es Domine Deus patrum nostrorũ, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula: quia iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. Indicia enim vera fecisti iuxta omnia, quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum, Ierusalem: quia in veritate, & in iudicio induxisti omnia hæc propter peccata no- D
stra. Peccauimus enim, & iniquè egimus recedentes à te: & deliquimus in omnibus, & præcepta tua non audiuimus, nec obseruauimus, nec fecimus, sicut præceperas nobis, vt bene nobis esset. Omnia ergo quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, vero iudicio fecisti: & tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum iniquorum & pessimorum, præuaricatorúmque, & regi iniusto, & pessime vltra omnem terram. Et nunc non possumus aperire os: cõfusio & opprobrium facti

facti sumus seruis tuis, & his qui colunt te. Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum & Isaac seruum tuũ & Israel sanctum tuum: quibus locutus es pollicens quod multiplicares semen eorum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Quia Domine imminuti sumus plus quàm omnes gentes, sumusque humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te: vt possimus inuenire misericordiam tuam, sed in animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur. Sicut
B *in holocausto arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi: quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuã. Ne confundas nos, sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo Domine, & confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omnipotentia, & robur eorum conteratur: & sciant quia tu es Dominus Deus solus, & gloriosus super*
C *orbem terrarum. Et non cessabant, qui miserant eos ministri regis succendere fornacem naphtha, & stupa, & pice, & malleolis, & effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta nouem: & erupit & incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis. Angelus autem Domini descendit cum Azaria & socijs eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit.*

Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant & glorificabant & benedicebant Deum, in fornace dicentes.

D *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis* & superexaltatus in secula: & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & laudabile & superexaltatum in omnibus seculis.*

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & supergloriosus in secula.

Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis & superexaltatus in secula.

* *gloriosus* m. s. Rom. Hier. v. rã in v. co ... bus non ad ditur.

supergloriosus. 2. ms. G.

H

§.Ps.79.2. *Benedictus es qui intueris abyssos, & § sedes super Cherubim, & laudabilis &* A
98.1. *superexaltatus in secula.*

Benedictus es in firmamento cæli, & laudabilis & gloriosus in secula.

§.Psa.144. *§. Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in*
10. *secula.*

§.Psal.102. *§. Benedicite Angeli Domini Domino, laudate & superexaltate eum in*
20.148.2. *secula.*

§.Psal. 68. *§. Benedicite cæli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

45.148.4. *Benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite omnes virtutes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

§.Ps.148.3. *§. Benedicite sol & luna Domino, laudate & superexaltate eum in* B
secula.

Benedicite stellæ cæli domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis imber & ros Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

7.M.S.G. *Benedicite omnis spiritus Dei, Domino, laudate & superexaltate eum in*
æstus.3.M *secula.*

S. cauma. *Benedicite ignis & æstus Domino, laudate & superexaltate eum in* C
4.M.Græ- *secula.*

cis est *Benedicite frigus & * æstas Domino, laudate & superexaltate eum in*
καῦσωρ, *secula.*

id est*cau- *Benedicite rores & pruina Domino, laudate & superexaltate eum in*
ma siue æ- *secula.*

stus. *Benedicite gelu & frigus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite glacies & niues Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite noctes & dies Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite lux & tenebræ Domino, laudate & superexaltate eum in secula. D

Benedicite fulgura & nubes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat terra Dominum, laudet & superexaltate eum in secula.

Benedicite montes & colles Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Bene

A *Benedicite uniuersa germinantia in terra Domino, laudate & superexaltate eum in secula*

Benedicite fontes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite maria & flumina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cete, & omnia, quæ mouentur in aquis Domino, laudate & super exaltate eum in secula.

Benedicite omnes volucres cœli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

B *Benedicite omnes bestiæ, & pecora Domino, laudate & superexaltate eum in secula*

Benedicite filij hominum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite serui Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite spiritus & animæ iustorum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

C *Benedicite sancti & humiles corde Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite Anania, Azaria, Misael, Domino, laudate & superexaltate eum in secula: quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis, & liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos.

§. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. §. Ps. 117.a.

Benedicite omnes religiosi Domino Deo Deorum, laudate & confitemini ei, quia in omnia secula misericordia eius.

D Huc vsque in Hebræo non habetur: & quæ posuimus, de Theodotionis editione translata sunt.

*Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit propere, & ait optimatibus suis: nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? Qui respondentes regi, dixerunt, vere rex. Respondit, * & ait, ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est; & species quarti, similis filio Dei. Tunc accessit Na-*

*Rex. MS R. Hier. G. verñ à Chaldæo non legitur.

buchodonosor ad ostium fornacis ignis ardentis, & ait, Sidrach, Misach, & A
Abdenago, serui Dei excelsi egredimini, & venite. Statimq. egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et congregati satrapæ, & magistratus, iudices, & potentes regis, contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, etiam sarabalia eorum non fuissent immutata, & odor ignis non transisset per eos. Et erumpens Nabuchodonosor, ait, benedictus Deus, eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago, qui misit Angelum suum, & eruit ser- B
uos suos, qui crediderunt in eum: & verbum regis immutauerunt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent, & ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo. A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcumque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, & domus eius vastetur: neque enim est alius Deus, qui possit ita saluare. Tunc rex promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis.

NABVCHODONOSOR *Rex, omnibus populis, gentibus, et*
M.S. *linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Signa* C
& mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa
§. Infr. 4. g. *eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnum eius regnum*
31. 7. d. 14. *sempiternum, & potestas eius in generatione & generationem.*

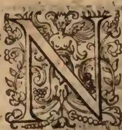

Summa capitis tertij. NARRATVR hoc tertio capite insigne miraculum, quo factum est, vt tres illi Danielis socij, quia auream regis Nabuchodonosor statuam adorare recusarunt, in ardentissimam fornacem coniecti, ab angelo cælitus ad eos misso, sic ex illo incẽdio seruati sint, vt omnino illæsi & intacti, per medias flammas incederent, diuinas laudes celebrantes. Quo miraculo rex attonitus & stupens, furorem vertit in admirationẽ tantæ illorum iuuenum constantiæ ac virtutis: totúsque in veri Dei venerationem & prædicationem effusus, nomen eius per omnes imperij sui prouincias prædicari, ac nobilitari voluit capitali pœna, in eos qui Deũ Iudæorũ blasphemarent constituta. D

Quo tẽpore gis N. Ante omnia disquirendem est, quo tempore miraculum hoc contigerit

A tigerit. Diuus Chrysostomus in quodam sermone de his tribus pueris, *b::chodono-* qui est circa finem primi tomi, hic initium huius tertij capitis citat. *sor, hoc mi-* *Anno decimooctauo, rex Nabuchodonosor fecit statuam auream.* Eandem le- *raculum ac* ctionem habet hoc loco Theodoretus in textu: & in commẽtario eam *ciderit.* explanans, affirmat, miraculum hoc euenisse anno decimooctauo regis Nabuchodonosor, paulò antè quàm cum exercitu proficisceretur ad obsidẽda Hierosolyma: quæ ab eodem rege, anno decimonono expugnata & euersa esse, apud Hieremiam legimus. Sed profectò lectio illa Chrysostomi & Theodoreti, nunc in nulla scriptura vel Hebraica, vel Chaldaica, vel Græca, vel Latina inuenitur: vt sine dubitatione dicendum sit, lectionem illam fuisse mendosam. Præsertim verò cùm diuus Hieronymus huiusmodi lectionum varietates obseruare, ac prodere

B re solitus, de ista lectione nullum verbum fecerit. Certè opinionem Theodoreti falsam esse, ex hoc ipso libro Danielis cõuinci potest. Fuisse enim hanc historiam post euersionem Hierosolymorum, non obscurè indicat Azarias, in sua oratione, quæ continetur hoc capite, dicens, eo tempore nullum fuisse regem in populo Hebræo, nec locum vbi incensum, holocaustum, ceteráque sacrificia ad placandum Deum, lege Mosis instituta, offerri possent. Præterea, cõtigisse hoc miraculum post interpretationem somnij, præcedenti capite traditam, & Theodoretus ipse fatetur, & liquidò cernitur ex hoc ipso capite. Chaldæi namq; eo nomine tres illos iuuenes accusarunt, quod cum essent à rege honorati, & operibus prouinciæ Babylonis præpositi, ingratissimi tamen ad-

C uersus regem fuissent, eius adorare imaginem prorsus auersati. Constat autem ex postremis verbis secundi capitis, regem post interpretationem somnij, rogatu Danielis, hos tres iuuenes ad honores, & publicorum munerum præfecturas extulisse. Illud autem somnium contigit regi, vt suprà in exordio secundi capitis docuimus, secundo anno monarchiæ eius, hoc est, ab initio regni eius, anno vigesimo quinto. Non igitur potuit hoc miraculũ euenire anno decimooctauo regni Nabuchodonosor, sed post vigesimum quintum. Verùm quanto tempore post, nec est compertum, nec comperiri posse arbitror. Quin, non satis videtur sibi constare Theodoretus. Hic enim ait, hoc miraculum accidisse, & anno decimooctauo huius regis, & paruo tempore post supradictum

D somnium: quæ nõ admodum cohærent inter se. Etenim somnium illud, supra docuit Theodoretus, euenisse anno secundo huius regis: spatium autem sexdecim annorum, quod inter secundum & decimumoctauum annum regni eius intercessit, an exigui temporis nomine censeri & ap-

Nabuchodonosor maxime instabilis & superbus.

pellari debeat, lectori existimandum relinquo. Sed illud mirum videri A potest hunc regem tam citò sui oblitum, cùm antea Deum Iudæorum Deum Deorum, & dominũ regum agnouisset, & adorasset, paulò pòst, se ab omnibus, quasi Deum adorari voluisse. Velox obliuio veritatis, inquit Hieronymus, vt qui dudum seruum Dei quasi Deum adorauerat, nunc statuam sibi fieri iubeat: vt ipse quasi Deus in statua adoraretur. Apparet igitur regem hunc fuisse ingenio maximè instabili, & superbo: instabilitas fecit, vt ex bono in malũ celeriter mutaretur: superbia verò, vt humanis honoribus non contentus, diuinos concupisceret. Cuius superbia mirificè depingitur ab Esaia c. 14. *Quomodo*, inquit, *cecidisti de cælo Lucifer qui manè oriebaris? qui dicebas in corde tuo, In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, ascẽdam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Similis fuit superbia prioris illius Nabu- B chodonosor, cuius fit mentio in libro Iudith, qui misit Ducem suum Holophernem cum validissimo exercitu, vt subiugatis omnibus gentibus, eorúmque diis è medio sublatis, solus ipse à cunctis, vt Deus coleretur. Hæc item vesana diuinitatis cupido, incessit Alexandrum Magnum, vt filius Iouis Ammonis existimari, & diuinum sibi cultum adhiberi vellet. Eadem insania Caius Caligula, Domitianus, aliíque Imperatores agitati sunt. Sed quid mirum, tantam in isto rege fuisse animi volubilitatem, cùm in viris maximè pijs, Deóque charissimis, & sin- C gulari eius gratia excellentibus, vt in Dauide, Salomone, & diuo Petro, similes mutationes & lapsus fuisse nõ ignoremus. Nimirum istiusmodi exemplis docemur, qualis sit homo præsente Dei gratia, qualis item sit absente, scilicet, qualis est aer præsente vel absente sole? & corpus humanum præditum vel priuatum anima? aut homo compos mentis, vel vsu rationis captus.

Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Dura, prouinciæ Babylonis.

Nabuchodonosor cur statuam talẽ erexerit.

HANC statuam rex ille fecit quo suam opulentiam, & magnificentiam, & ex adorantium multitudine ac diuersi- D tate, imperij sui amplitudinem ostentaret, eaque ratione suis venerabilior, & hostibus esset terribilior. Theodoretus ait, voluisse regem facere statuam præstãtiorem

ea,

A ea,quam ipse viderat in somno,& magnitudine,& nobilitate materię. Illa enim caput tantum habebat aureum,hæc autē tota erat aurea. Hieronymus quidem significat fuisse totam ex auro,plenam ac solidam,cū ait,*quod autem sit aurea & infiniti ponderis,illud in causa est,vt stuporem videntibus creet,& res inanimata adoretur vt Deus,dum vnusquisque suam consecrat auaritiam* Sēd hoc non est verisimile Nā & insolitum est sic fieri tales statuas,& superuacaneum fuisset,& infiniti sumptus ac laboris. Erat igitur aurea,sed intus caua & inanis. Pro campo, *Dura*, Theodotio vertit Deira,Symmachus Soraum,septuaginta, περίβολον transtulerunt:quod nos (inquit Hieronymus) viuarium vel conclusum locum dicere possu-
B mus. Historia Scholastica super librum Danielis cap.3. ait, Dura esse flumen,quo ille campus alluitur,& hunc esse locum, in quo post diluuium gigantes turrim Babel ædificare aggressi sunt. Philostratus libro primo de vita Apollonij cap.19.tradit hanc fuisse consuetudinem Babylone,vt satrapa,qui magnæ vrbis portæ præsidebat, neminem peregrinorum ad visendam vrbem admitteret,nisi prius auream regis statuam adoraret:quem morem ex huius regis Nabuchodonosor instituto,originem duxisse qui putauerit,fortasse coniectura non aberrabit à vero.

C Admiranda quidem fuit huius statuæ magnitudo: fuisse tamen alias ea maiores,legimus apud Plinium,à quo proditum est in libro 34.c.7. colossum solis qui erat Rhodi,fuisse septuaginta cubitorū altitudinis: idque simulacrum post quinquagesimū sextum annum,terræ motu prostratum iacens quoque miraculo fuisse, pauci enim pollicem eius amplecti poterant:maiores erant digiti,quàm sint pleræque statuæ, vasti specus hiabant,ac defractis membris,spectabantur intus magnæ molis saxa,quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis,& trecentis talētis effectum fuerat. Hoc etiam maior fuit colossus Neronis,
D centum decem pedum longitudine constans,vt ibidem tradit Plinius: qui libro trigesimo quinto cap.7.narrat,factam esse colosseam eiusdē Neronis imaginem in linteo pictam,cētum viginti pedum. Illa tamen regis Nabuchodonosor statua,si nō magnitudine,certè quia fuit aurea, prædictis lōgè præstantior & admirabilior fuit. Quoniā autem cubitus Babylonius, teste Herodoto lib.1.tribus digitis maior erat vulgari & communi cubito, credibile autem est, hic haberi sermonem de cubitis Babylonijs, cùm hæc statua & in Babylonis prouincia, & à rege Babylonio facta fuerit, hinc apparet, sexaginta cubitos altitudinis istius statuæ, fuisse de communibus cubitis sexaginta septem, præ-

An statua quam fecit Nabuchodonosor superauerit alias omnes.

térque vnam sextam vnius cubiti: sex autem cubitos latitudinis, continuisse sex communes cubitos, supérq; tres quartas partes vnius cubiti. A

De magnitudine singularũ partium humani corporis, ad totius corporis magnitudinem relata.

Sed vt clariùs enotescat admiranda istius statuæ moles, singularum eius partium magnitudinem cursim indicabimus: quod facilè erit demonstrare. aperiendo quam proportionem principales partes humani corporis habeant ad mensuram longitudinis totius corporis. Nõ enim dubitandum est, quin statua illa maxima arte facta, debitam habuerit proportionem omnium partium, tam inter se, quàm cum totius corporis magnitudine. Iusta mensura humani corporis, quatuor cubitis definitur, vel sex pedibus: cubitus enim vno pede & dimidio constat: pes autem quatuor palmis, palmus quatuor digitis secundùm latitudinem B inter se iunctis. Quantum autem est spatium hominis à vestigio ad verticem, tantum esse, passis manibus inter lõgissimos digitos, obseruatum est, vt tradit Plinius libr. 7. cap. 17. Totius autem longitudinis humani corporis, facies ab imo mento, vsque ad summam frontem, vel imam radicem capillorum, est pars decima, eádémq; rationem habet habitus totius frontis. Diuiditur autem facies in tres partes æquales, vnam ab imo mento ad imas nares, alteram inde vsq; ad supercilia: tertiam inde, vsq; ad summam frontem. Longitudo oculi, ab vno angulo ad alterum oppositum, pars est quadragesima quinta, & itidẽ se habet interuallum & distantia inter vtrumq; oculum. Nasi longitudo, est trigesima pars, eiusq; foramen est centesima octogesima. Ambitus oris & auris, est decimaquinta. Totum caput ab imo mento vsque ad verticem, est octaua C pars. Colli magnitudo, est decimaquinta. Longitudo pectoris propriè dicti, itémq; latitudo, ferè sexta pars est. Vmbilicus dimidium corporis locum tenens, ipsum in duas partes æquales diuidit: tota longitudo femorum, & crurum vsq; ad pedũ vestigia, paulò minor est dimidia parte. Longitudo pedis, sexta pars est, sicut propè etiam brachij vsq; ad cubitum, & cubiti vsq; ad manum. Manus verò, decima pars est. Lege Vitruuium initio libri decimitertij, & interpretes eius, Filandrum, & Danielem Barbarum, Cardanum item extremo lib. 11. de subtilitate. Scio huiusmodi commensus seu proportiones, quas vocant Græci symmetrias, alios, qui subtilius & curiosius hæc persequuntur, paulò aliter, designare, sed nobis qui hæc alterius rei gratia, obiter attingimus, satis D fuit prædicta rudis & adũbrata descriptio. Ex quo facilè est intelligere, quanta fuit in illa statua, principalium eius partium magnitudo. Etenim facies illius statuæ longa erat sex cubitos: parémq; ambitus frontis magnitudinem habebat. A mẽto ad nares, duo cubiti: totidem hinc,

Magnitudo singularũ partium

vsque

A vsque ad supercilia: totidem item inde, vsque ad summã frontem. Longitudo nasi, erat duorum cubitorum: foramen eius, tertiam partem vnius cubiti, seu dimidium pedem cõtinebat. Ambitus oris, & cuiusque auris, quatuor erat cubitorum, totidem etiam longitudo colli. Pectoris longitudo & latitudo, ferè decem cubitorum. Longitudo femorum & crurum, circiter viginti nouem. Longitudo pedis, cubitorum decem: totidem ferè longitudo brachij, itémq; cubiti. Manus verò longitudo, sex cubitorum. Sed his, velut animi gratia, raptim dictis ad seria & propria instituti operis veniamus. *illius statuę quam erexit Nabuchodonosor.*

B Mystica huius statuæ interpretatio, triplex à Doctoribus traditur, vnam tradit Chrysostomus, in homilia decima octaua in secundam epistolam ad Corinthios super caput sextum eius epistolæ, docens illa statua figuratam esse auaritiam: & quidem aptè. Nam Paulus eam nominat idolorum seruitutem. Senarius numerus, quo latitudo & altitudo statuæ cõstabat, in sacra scriptura significat operationem & laborem, sicut contra septenarius, quietem & vacationem à labore, vt licet animaduertere tam in creatione mundi, quàm in lege Mosis. Ea re denotatur, nullum esse vitium operosius, laboriosius, & sibi infructuosius auaritia. Sex cubiti latitudinis, significant laborem auari in acquirendo: sexaginta verò cubiti altitudinis, indicant longè maiorem eius esse la- *Mystica illius statuæ interpretatio.* *Col. 3.*

C borẽ in augendo: & quia cupiditas auari est infinita & insatiabilis, necesse est, laboris eius nec terminum, nec modum esse vllum. Alteram interpretationem Hieronymus tradit hoc loco, dicens illa statua significari falsam doctrinam, vel gentilium philosophorum, vel hæreticorum, quam illi ornant tum aureo splendore eloquentiæ, tum magnitudine doctrinæ secularis, aut etiam diuinæ. Hæretici námque ad falsa dogmata sua persuadenda, circumuestiunt & adornant ea plurimis sacrarum litterarum sententiis, peruersè intellectis, atque interpretatis. Tertiam interpretationem lege apud Ireneum extremo propemodum libro quinto aduersus hæreses. Nec ineptè quispiam diceret, istam statuam fuisse imaginem quandam mundanæ felicitatis, ad quam

D nos dæmon adorandam, posthabitis cælestibus bonis instigat ac sollicitat, proponens auream materiam statuæ, id est, copiam diuitiarum: tum eiusdem altitudinem & latitudinem, id est, sublimitatẽ honorum, potentiæ & gloriæ: exempla item principum huius mũdi, qui eam adorant: suauitatem etiam musicæ, id est, illecebras & blanditias voluptatum. Denique terrorẽ incensæ fornacis, in primo aduersus statuæ contemptores positę, id est, pauorem imminentium malorum, iis qui mun-

do non seruiunt,eiusque bonis carent. A

Tunc congregati sunt satrapæ,magistratus,iudices,duces & tyranni,& vniuersi principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ.

Cur principes ad statuam adorandam cõuocati fuerint.

VIA omnes gẽtes,huius regis imperio subiectæ,ad eius statuæ adorationem conuenire non poterant,principes & præsides omnium gentium conuocantur, vt illis adorantibus, omnes quoque adorasse videantur. Adiice, quòd principes & diuites regi subiecti,& ab eo honorati & locupletati,metu perdendi honores & diuitias,ad omnem voluntatem & nutum,ei seruiunt atque obediunt.Denique,istiusmodi homines,facillimè ad Dei& rerũ diuinarum cõtemptum,difficillimè verò, ad earum venerationem,cultum,& obseruantiã adducuntur.Vnde Salomon prouerbiorum capite trigesimo orat Deum , vt sibi tribuat tantum victui necessaria,nec diuitiarum abundãtiam largiatur, ne fortè,inquit,satiatus illiciar ad negandum,& dicam,quis est Dominus? Et Paulus prioris epist.ad Corinthios,cap.1. ait , in his qui vocati fuerant ad gratiam Euangelij,paucos fuisse nobiles,diuites,& potentes.Et Iudæi contemptim loquentes de Christo,quis,inquiũt, ex principibus credit in eum? Voluit etiam rex ille,principum exemplo, ad sui adorationem ceteros omnes cogere:vulgus namque ducitur auctoritate , & exemplo principum,eorúmque facta,& exempla imitatur : ideo scriptum est in Ecclesiastico cap.10. *Qualis rector ciuitatis, tales & habitantes in ea.* Cuius per quam similis est ea Platonis sentẽtia,quam in quadam epistola ad Lentulum,laudat Cicero,quales sunt in republica principes,tales esse in ea solere ciues. Quapropter non tantùm mali est, vt scribit Cicero libro tertio de legibus , peccare principes , quanquam est magnum hoc per se malum,quantùm illud , quòd permulti etiam imitatores principum existunt. Nam qualescunque summi ciuitatis viri fuerint , talem ciuitatem esse solere:& quæcunque mutatio morum in principibus extiterit , eandem in populo existere. Quo perniciosiùs de republica merentur vitiosi principes , quòd non solum vitia concipiunt ipsi , sed ea infundunt in ciuitatem , neque solum obsunt,quod illi ipsi corrumpuntur,

Ioan.7. *Vulgus ad imitationẽ principum, studia, mores, vitámque conformat.*

B C D

A puntur, sed etiam quòd corrumpunt: plúsque exemplo, quàm peccato nocent. Supradictis consona tradit Hieronymus, ita scribens. *Excelsa periculosius stant, & citiùs corruunt, quæ sublimia sunt. Principes congregantur ad adorandam statuam, vt per principes seducantur, & gentes. Qui enim diuites sunt & potentes, dum timent carere diuitiis & potentia, facilius supplantantur: seductis autem magistratibus, subditi populi, maiorum exemplo pereunt.* Verum idem Hieronymus explanans illa verba quæ sunt paulò infrà. *Cadentes adorate statuam, quam constituit rex Nabuchodonosor*, ad hunc modum scribit. *Omnem scripturam sanctam mente percurrens, nisi tamen me fallit obliuio, nequaquam reperio, quod sanctorum quisquam, Deum cadens adorauerit, sed quicunque idola & dæmones, & res illicitas adorauerit, cadens dicitur*
B *adorare: vt in hoc loco non semel sed crebrius, & in Euangelio diabolus dixit Domino, hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Sed profectò hæc scribenti Hieronymo, obliuio irrepsit complurium locorum scripturæ, in quibus hoc ipsum ponitur in Dei & Christi adoratione: veluti psalmo nonagesimo quarto, *venite adoremus & procidamus, & ploremus ante dominum, qui fecit nos.* & Ioannis capite nono, cæcus à Christo illuminatus, procidens eum adorauit, & Matthæus narrat capite secundo, tres magos procidentes adorasse Dominum. Præterea, vt est in Apocalypsi capite septimo, angeli ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum: & capite 19. Ioannes cecidit ante pedes angeli, vt adoraret eum, & paulò suprà, viginti quatuor seniores ceciderunt, & adorauerunt Deum sedentem super thronum. Matth. 4.

C *Sunt viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach, & Abdenago: viri isti contempserunt rex, decretum tuum: Deos tuos non colunt, & statuam auream, quam erexisti, non adorant.*

D SVPER his verbis tres explicandæ sunt difficultates. Prima difficultas est, qua ætate fuerint eo tẽpore hi tres Danielis socij. Vulgò nãq; existimatur & dicitur eos fuisse tunc pueros: nec vulgus tantùm ita sentit & loquitur, sed idem quoq; vidẽtur sensisse patres. Hieronymus in commentariis huius capitis, nõ semel eos appellat pueros: Augustinus etiã in sermone quodã de his tribus pueris, qui est 240. inter sermones eius de tẽpore: Chrysostomus in quadã homiliã de his tribus pueris, nõ tantùm

A ad statuam adorandam compellebantur, eorúmque recusatio, notabilis erat, & ad regem deferenda videbatur. Vel credibile est, plerosque Iudæorum metu mortis adorasse statuam, præsertim cum essent Iudæi valde procliues ad idololatriam, qui autem boni viri erant & diuinæ legis obseruantes, sed quibus tamen non satis animi erat ad tolerandos cruciatus, mortémque subeundam, alio profugerant, vel se abdiderant. Illud quoque responderi posset, quia hi tres erant omnium Iudæorum honoratissimi, & apud regem gratiosissimi, eránque Chaldæis præpositi à rege, propterea fuisse eos Chaldæis inuidiosos & exosos, quocirca libenter Chaldæos arripuisse occasionem hanc, accusandi eos a-
B pud regem, & si possent, omni dignitate vitáque priuandi.

Cur Daniel non sit vocatus ad statuæ adorationem.

Tertia est difficultas, cur etiam Daniel non est coactus adorare statuam, & cùm credibile sit eum non fuisse adoraturum, cur non eidem supplicio cum socijs suis destinatus fuerit. Multiplex responsum dari potest. Glossa respondet, Danielem tunc astitisse regi, & quia rex non adorabat statuam, nec ipsum ad eam adorandam esse compulsum. Lyranus & Carthusianus, tribus modis respondent, aiunt enim Danielem tunc, vel ægrotasse, vel longè abfuisse Babylone, propter mandata & negotia, quæ regis iussu ac nomine in alijs prouincijs conficere debebat: vel non tentasse regem ab illa impietate reuocare, quod certum haberet, se regem admonendo aut reprehendendo, nihil profecturum,
C quin magis furorem & credulitatem eius irritaturum, atque inflammaturum. Sed cur regis iræ aduersus tres socios suos non intercessit, eorum suscipiens patrocinium, eósque à tanto periculo, & supplicio liberare quoquomodo contendens? An fortasse, quia diuina reuelatione cognouerat, eos ex illo incendio, insigni miraculo, seruatum iri à Deo, & ex ea re, magnam diuinæ omnipotentiæ apud omnes illas gentes admirationem, maximámque Dei Iudæorum prædicationem & reuerentiam prouenturam? Namque simili de causa Dominus noster fine revoluit, amicum suum Lazarum grauissimo morbo conflictatum interire, quod postea eius ad vitam reuocatio, magnam Dei gloriam, suæque doctrinæ auctoritatem, & confirmationem, ac Iudæis vtilitatem es-
D set allatura.

Ecce

Ecce Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis: & de manibus tuis, ò rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi: rex, quia Deos tuos non colimus, & statuam auream, quam erexisti, non adoramus. A

Expositio responsionis trium puerorum.

BENE monet hoc loco diuus Hieronymus, in hac historia, tam hic, quàm paulò suprà, distinctè commemorari Deos Nabuchodonosor, & statuam, quam ille erexerat. Nã tres illos iuuenes, nec Deos regis, nec statuam voluisse adorare, & Chaldæi detulerunt, & ipsi confessi sunt. Quo licet intelligere, illam statuam non fuisse alicuius de Diis, quos rex vel Babylonij colebant, sed fuisse statuam ipsius regis, in qua se ille tanquam Deum adorari volebat. Mira tamen in hoc responso illorum iuuenum, elucet pietas & prudentia. Affirmant enim Deum, quem colunt, posse eos ex omni periculo & malo liberare, an verò sit ipsos ex illo præsenti periculo liberaturus, incerti diuinæ voluntatis ac sententiæ, non affirmant, nouerant enim Deum non semper facere, quicquid potest facere, nec semper seruos suos ex periculis & malis, in quibus versantur, eripere: sed quia non seruiebant Deo, tantum propter bona, quæ ab eo expectabant, nec propter mala, quibus liberari ab eo cupiebant, propterea dixerunt, *si autem noluerit liberare, nihilominus statuam tuam non adorabimus*. Quam istorum iuuenum in respondendo prudentiam perpendens Hieronymus, *pulchre*, inquit, *illi iuuenes dixerunt sed si nolueritis, vt non impossibilitatis Dei, sed voluntatis sit, si perierint*. Eundem locum pluribus & illustrioribus verbis tractans Theodoretus *quasi*: ait, *istis verbis illud significare vellent, nos pro mercede aliqua, Domino nostro non seruimus, sed amore eius, omnibus rebus cultum ipsius præferimus, quare ne ab his quidem malis temerè liberari petimus, sed ipsi omnem nostri gubernationem & prouidentiam permittimus, & eius quod futurum est ignari, gubernatori nostro, quocunque ei libuerit, nauem dirigendam committimus. Pro certo enim habemus, posse illum nos è manibus tuis eripere, vtrum verò id facere velit, ignoramus, sed cùm sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, quamlibet iudicij eius sententiã, tanquã meliorẽ, nobisq; vtiliorẽ libenter accepturi*. Sic Theodoret⁹. B C

Theodoretus.

Verum duo ex prædictis verbis in quæstionem adduci possent. Quæri enim posset, cur Deus, cùm sæpe seruos suos mirabiliter liberet ex malis, quibus sunt vel proximi, vel iam subiecti, non id semper faciat, cùm semper tamen facere nullo negotio possit. Sed in promptu est respon- D

sum,

A sum multis de causis id semper Deum non facere. Primo, vt stet ratio suæ prouidentiæ, qua sapienter ac suauiter gubernans omnia, finere debet causas secundas ferè suas vires naturales exercere, suos motus agere, & ordinem sibi à conditore suo impositum tenere. Deinde, vt cum serui Dei miraculosè à Deo liberantur, clarissimè appareat, illud esse diuinæ omnipotentiæ opus, nec ad aliquam naturæ occultam vim referri posse, vt de Psyllis, & Marsis, qui serpentes & venenata animalia innoxiè tractabant, ab antiquis proditum est. Si enim liberatio sanctorum, semper vel frequenter fieret non haberet admirationē: ideóque cessaret ratio miraculi, & ex eo ad multos permanans B vtilitas: nec tā puro & sincero animo, ad fidē Christi amplectendā homines accederent, nec in tolerantia omnis generis cruciatuum, & acerbissimæ mortis perpessione, tanta fidei & gratiæ Christi efficacitas, tanta seruorum eius, magnitudo animi & constantia, tanta diuini nominis gloria eluceret. Quocirca, hos tres iuuenes ex manibus Nabuchodonosor liberauit Deus, septem autem pueros Machabæos de manibus regis Antiochi liberare noluit. *2. Mac. 7.*

Cur Deus non semper seruos suos, malis quibus afficiuntur, aut præripiat, aut eripiat.

Alterum de quo posset dubitari, illud est, cur illi iuuenes tantopere regis imaginem adorare recusarint. Sed facilè est causam reddere. Erat enim Iudæis lege diuina vetitus omnis generis imaginum cultus, & adoratio. Nam Exodi 20. capite, Dominus ait, *Non facies tibi sculptile, ne*C *que omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles.* Leuitici autem. 26. cap sic ait, *Ego dominus Deus vester, non facietis vobis idolum, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum.* Idē ipsum Deuteronomij cap. 4. & 27. inculcat Moses. Præterea, varijs in locis diuina scriptura, imagines & idola, eorúmque adorationem damnat, cōtēnit, irridet. Lege Ps. 113. & 134. Isa. itē, 45. c. Hiere. 10. Baru. 6. Sap. 15. c. Quin rex Ezechias, vt est in lib. 4. reg. c. 18. quia Iudæi, nescio quem cultum & venerationem adhibebant illi æneo serpenti, quē Moses in deserto fecerat, cum contemptu & indignatione ipsum con- D fregit, atque comminuit. Denique in huius præcepti obseruantia, tam constanti & obfirmato animo sæpè Iudęos permansisse accepimus, vt cū Pilatus & Petronius pręsides Iudææ, tētassent facere imagines Tiberij & Caligulæ imperatorum, occultè Hierosolymam illatas, à Iudæis honorari & coli, tam obstinatè Iudæi restiterunt, vt turmatim nudas ceruices ostentarent & offerrent, parati millies quamcunque mortē subire potius, quàm cōtra patrias leges, vlla simulacra venerari. Narrat hoc Iosephus libro 18. Antiquitatum c. 4. & 10. In secūdo autem libro contra Appionē refert, Iudæos, qui sub Alexandro Magno militabant,

Cur illi iuuenes tātopere statuā regis adorare recusauerint.

bant,cum vellet ille templum & sepulturam Beli,quem Babylonij pro summo Deo colunt,repurgare ac reparare,& ad id suorum militum opera vteretur,vt ad id etiam Iudæi operam suam nauarent,nulla ratione,eos adduci potuisse.Cum igitur aduersus quarumlibet imaginum adorationem,tam obfirmati & inuicti semper fuerint Iudæi,liquet pro fectò fabulosum esse,& in Iudæorum contemptum atque odium mali tiosè confictum à Possidonio,Apollonio Molone,Appione grammatico,& Cornelio Tacito,Iudæos habuisse in penetralibus templi,aureum caput asini idque tanquam summum numen adorare solitos. Sed hoc commentum manifestis argumentis confutat Iosephus.Miror equidẽ Tacitum id ausum de Iudæis prodere,cum ipse libro quinto historiarum,disertis verbis confiteatur,Iudæos mente sola, vnúmque numen intelligere ac venerari, prophanúmque ducere, imagines Deorum, mortalibus materijs,in species hominum effingere:ideóque nulla simulacra eorum vrbibus,nedum templis esse:non regibus hanc adulationem,nõ hunc Cæsaribus honorem adhiberi. Diuus Hieronymus hunc locũm explanans,ita scribit,*cultores Dei statuas adorare non debent. Ergo iudices & principes seculi,qui imperatorum statuas adorant,& imagines,hoc se facere intelligant,quod tres pueri facere nolentes, Deo placuerunt. Et notanda proprietas,Deos coli,imaginem adorari dicunt, quod vtrumque serui Dei non conuenit.* His verbis Hieronymi,& horum iuuenum exemplo, valde inscienter & impudenter hæretici huius temporis abutuntur,ad reprehendendum damnãdúmque cultum & venerationem,quam sanctorum imaginibus exhibet Ecclesia catholica,cum luce solis clarius sit, Hieronymum loqui de imaginibus imperatorum,quas nefas est à Christianis adorari more Gentilium,qui eas diuino cultu & honore venerabantur, non aliter,quàm suorum Deorum simulacra.

Tacitus mẽdacij arguitur.

Aduersus hæreticos nostri temporis.

A

B

C

ORATIO AZARIAE.

Orationem Azariæ esse sacram scripturam

LICET in libris Hebraicis hæc oratio non reperiatur,eam tamen Ecclesia Catholica,vt diuinam scripturam,& partem libri Danielis,semper habuit. Et sanè, tanta huius orationis sanctitas est,tam certum sancti spiritus odorem afflans,tantáque cum alijs sacræ scripturæ sententijs, maximè verò cum oratione Danielis,quæ infrà ponitur capite nono,ipsius est cõsensio & cõuenientia,vt eã Dei afflatu & instinctu fuisse editã,dubitari nõ possit.Ecclesia sane:multas huius orationis sententias,in officiis, D

A officiis Ecclesiasticis, & diuinis mysteriis peragendis, frequenter vsurpat: exempli causa, in sancto & tremēdo Missæ sacrificio, post oblationem calicis, subdit illam precationem, *In spiritu humiliatis, & animo contrito suscipiamur à te Domine, & sic fiat sacrificium nostrum hodie, vt placeat tibi Domine.* Quæ verba manifestum est, ex hac oratione esse sumpta. In quadragesima item, feria quinta dominicæ in passione, introitus Missæ sic habet: *Omnia quæ fecisti nobis domine, in vero iudicio fecisti: quia peccauimus tibi, & mandatis tuis non obediuimus, &c.* Quæ verba ex hac oratione deprompta sunt: sicut etiam epistola eiusdē Missæ. Sed cur in eius epi-
B stolæ principio positum fuerit, *orauit Daniel Dominum*, cum oratio illa non Danielis fuerit, sed Azariæ, causam equidem non intelligo. Nisi quispiam fortasse dicat, quia Daniel eius libri auctor fuerit, propterea quæcunque in eo libro continentur, ipsi posse attribui. Quod responsum si probetur, reddenda etiam causa erit, cur non simili ratione, canticum trium puerorum, Danielis canticum inscribatur & appelletur. Adiice, quòd visum est quibusdam viris doctis, hāc orationem Azariæ, itémque canticum trium puerorum, historiam quoque Susannæ ac Belis, quæ nec Hebraico, nec Chaldaico, sed Græco tantùm sermone sunt edita, ea non à Daniele, sed multis post seculis, à docto aliquo & linguæ Græcæ perito Iudæo, non sine Dei tamen afflatu & ductu esse scri-
C pta: & libro Danielis adiecta, quod ad idem eius libri argumentum, & historiam pertinerēt. Quanquam Athanasius in Synopsi, omnium, quæ sunt in hoc libro, solùm Danielem agnoscit auctorem. Diuus Hieronymus in principio huius orationis, & post finem cātici trium puerorum, monet lectorem, has duas scripturas non inueniri in libris Hebraicis, sed eas sumptas esse ex trāslatione Theodotionis. Quod nō voluit Hieronymus significare, has duas scripturas à Theodotione fuisse primùm editas, nec ante illum fuisse in Ecclesia, cùm & Origenes, & Ruffinus affirmēt, eas ab exordio nascentis Ecclesiæ, summa veneratione in conuentu fidelium vsurpari & decantari solitas: sed illis verbis voluit indicare Hieronymus, librum Danielis in Ecclesia tantùm legi, secundum
D translationem Theodotionis, posthabitis aliis trāslationibus, etiam septuaginta interpretum. Qua de re ita scribit Hieronymus in epistola 120. quæ est præfatio in Danielem. *Danielem prophetam, iuxta septuaginta interpretes, Domini saluatoris Ecclesiæ non legunt, vtentes Theodotionis editione, & hoc, cur acciderit, nescio, siue enim, quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus à nostro eloquio discrepat, noluerunt septuaginta interpretes easdem linguæ lineas in translatione seruare, siue sub nomine eorum, ab alio nescio*

Danielē ex editione Theodotionis nos habemus.

quo non satis Chaldæam linguam sciente, editus est liber, siue aliud quid causæ extiterit ignorans, hoc vnum affirmare possum, quod multum à veritate discordet, & recto iudicio repudiatus sit. Sic ibi Hieronymus. A

Omnia iudicia tua vera sunt.

Quibus in rebus maximè incomprehensibilia videantur Dei Iudicia.

VLTA sunt Dei iudicia, non ipsius Dei, sed operum eius atque effectuum, in quibus illa mirabiliter elucent, comparatione. Verùm in quatuor potissimum rebus, iudicia Dei vera sunt, & humana ratione incomprehensibilia, in quibus nempe verissimè illud dicatur, Iudicia Dei abyssus multa. Primò quidem, in æterna electione & reprobatione hominũ, siue priuatim, horum aut illorum hominum, vt Iacob & Esau: siue in commune, aliquarum gentium & populorum, vt populi gentilis & Iudaici. Eóque mirabilius id accidit, quòd illam distinctionem electionis & reprobationis, non ex præuisis bonis malísue hominum factis, sed ex sola Dei voluntate primùm profectam esse, nec vno loco, nec obscuris verbis scriptura demonstrat. De hisce iudicijs Dei, multa Paulus in epistola, quam scripsit ad Romanos, nono & vndecimo capite, diuinissimè disputat. Deinde, quod aliquas gentes & nationes vocet ac perducat ad gratiam Euangelij, missis ad eas concionatoribus & doctoribus veritatis, crebrísque ad eas commouendas factis miraculis: alias verò gentes, nihilo peiores illis, despiciat, & in tenebris ignorantiæ ac idololatriæ derelinquat, non mittens illis efficacia subsidia, quibus ad salutem accipiendam conuertantur: Atque, in hoc illud admirationem auget, quod Deus nonnunquam magna dedit auxilia quibusdam populis, quibus sciebat ea nihil profutura: eadem verò denegauit alijs, qui si ea habuissent, vehementer ad pœnitentiam commoti fuissent. Id quod Dominus noster in Euangelio docet, dicens, *Væ tibi Corozaim, Væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone facta fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Posteà, in eo quoque miranda sunt Dei iudicia, quòd sæpe sceleratis & impijs hominibus, omnia tribuat secundissima, & ad eorum voluntatem fluentia: pios autem & innocentes viros, magnis acerbitatibus, & calamitatibus deprimat & conterat, eósque sub imperium impiorum & barbarorum principum, potestatémque & dominatum subijciat, quin etiam, templa, sacra vasa, ceteráque diuino cultui & religioni dicata, ab hostibus sui nominis rapi, violari, cõtemni, & pessundari patiatur. Qua de re, veteres sanctorum querelas & lamentabiles voces, legimus apud Iob.

Matth. 11. *Luc. 10.*

B C D

A Iob.cap.21,Dauidem psal. 72. Hieremiam capite duodecimo, Abacuc cap.primo. Denique, mirabilia & tremenda sunt Dei iudicia in eo,quod aliquos homines,qui totam vitam in maximis flagitijs contriuerant,extrema ætate ad pœnitentiam adducat,& vsque ad vltimum spiritum,in gratia sua conseruet,alios verò,qui vsque ad senectutem sanctissimè vixerant,in extremo vitæ actu derelinquat,id est,sinat in ea peccata labi,è quibus deinde ad veram pœnitentiam nunquã exurgãt.

Porrò, prædicta Dei iudicia,licet occulta sint homini, sunt tamen vsquequaque iusta &vera. Vera dico,veritate entis,iustitię,& fidei:entis,quia sunt congruentia cum regula & idea diuinæ sapientiæ. Sicut enim veritas operum artificialium ex eo spectatur, quòd illa opera respondeant ideæ,quæ est in mente artificis:ita veritas rerum omnium à *Triplex veritas diuinorum iudiciorum.*
B Deo creatarum,eò potissimùm æstimatur , quòd ideæ seu ideis,quæ sunt in mente illius sapientissimi opificis,perfectè cõsentiant. Veritate iustitiæ,quia sunt consentanea Dei iustitiæ,tam ei,quæ est vindex & vltrix scelerum,quàm quæ remuneratrix est virtutum Veritate fidei, quia mirificè conueniunt cum antecedentibus Dei promissionibus & comminationibus:ita enim Deus tractauit Iudæos,& cùm ipsum piè colebant,& cùm ab eius cultu recedebant,sicut facturum se,per prophetas suos illis pollicitus & comminatus fuerat. Vocabulo enim fidei,significatur hoc loco veritas & constantia in dictis & promissis.

Peccauimus enim,& iniquè egimus, recedentes à te, & deliquimus in omnibus.

C ATQVI iuuenes isti,optimi sanctissimique erãt,&semper fuerant:cúmque in seruitutem ducti sunt,pueri erant innocẽtes, vt illam calamitatis acerbitatem,suis ipsi sceleribus commeruisse nũ potuerint. Quanquã non fuit hoc singulare & proprium istorum iuuenum appellare se iniquos &cõtemptores diuinę legis sed cõmune cum multis alijs integerrimis & innocẽtissimis viris. Audi socium istorum Danielem,infra c.9. sic orantẽ: *Domine,peccauimus,iniquitatẽ fecimus, impie egimus, & declinauimus à mãdatis tuis &c.* Et post alia subdit: *Cũ cõfiterer peccata mea,& peccata populi mei.* Audi Isaiã c.64. *Facti sumus sicut immundi omnes nos,& quasi pannus mẽstruatæ omnes iustitiæ nostræ,& cecidimus quasi foliũ,& iniquitates nostræ,quasi ventus abstulerunt nos.* Similia loquitur Hieremias cap.3. *Dormiemus in confusione nostra,& operiet nos ignominia nostra,quoniam Deo nostro peccauimus nos, & patres nostri, ab adolescentia nostra vsque ad hanc diem.* *Viri sanctissimi appellant se iniquos & sceleratos.*
D

Similiter etiam orabat Deum Esdras, libro primo, capite nono, *Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam inquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt, vsque ad diem hanc, & pro iniquitatibus nostris traditi sumus in gladium, in captiuitatem, in rapinam, & in confusionem.* Hieronymus igitur, exponens rationem, cur hi sanctissimi iuuenes appellent se peccatores, ita scribit hoc loco. *Certè tres pueri non peccauerunt, nec eius ætatis erant quando ducti sunt Babylonem, vt propter vitia sua sic puniri deberent. Ergo, quomodo hi ex persona populi loquuntur, sic illud Apostoli legendũ est, non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud operor, & cetera, quæ eo in loco scripta sunt.* Tantùm Hieronymus. Significat igitur, quia isti iuuenes erant pars populi Hebræi, qui omnis fermè, nimirum paucissimis exceptis, sceleratus & aduersus Deum impius fuerat, ideo ipsos annumerantes se ceteris, quod plurimis conueniebat, de omnibus vniuersum pronuntiasse. Verumprę ter supradictam Hieronymi rationem, alias complures causas afferre possumus, cur sancti viri se peccatores agnoscant & accusent. Ac primò quidem, excellens charitas qua illi ardebant, faciebat, vt omnia proximi, siue bona siue mala, præsertim verò hominum suæ gentis ac religionis, communia secum illi existimarent. Itaque illorum peccata, vt sua lugebant, & pro illis expiandis ac eluendis, non minùs quàm pro suis, Deo satisfacere quoquomodo satagebant. Multi præterea, suorũ peccata sibi imputabant, veriti, ne quam ipsi dedissent illis occasionem ea perpetrandi, vel non præmonendo eos, vel non reprehendendo & corrigendo, vel occasiones peccandi ab illis non remouendo, vel deni que prætermittendo ea, quæ facere ipsi valuissent & debuissent, quib. illi iuuari, & à peccando cohiberi potuissent. Deinde, vocant se peccatores sancti viri, spectãtes infinitam Dei sanctitatem & iustitiæ perfectionem, cuius comparatione, omnis humana iustitia, est iniustitia: & munditia, sunt sordes: & lux, sunt tenebræ. *Ne intres*, inquit Dauid ps. 142. *in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Sed ad hoc illustrandum, nihil est luculentius verbis illis Iob, quæ sunt in capite 25. *Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus, natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mũdæ in cõspectu eius, quãto magis homo putredo, & filius hominis vermis.*

Rom. 7.

Cur se viri sanctissimi sceleratos & iniquos appellent.

Posteà, sancti reputant secum plurima & grauissima peccata sua prę terita, in quib. magnã vitæ partẽ miserè perdiderũt, ideóque se peccatores appellant. Sic Paulus, quia persecutor, contumeliosus, & blasphemus fuerat, agnoscebat, & appellabat se primum omniũ peccatorum.

1. Tim. 1.

Consid

A Considerabant præterea, quid ipsi essent, remota Dei gratia, quæ non illis ex debito, sed planè gratuitò donata fuerat, cernebantq; hominem ex se, in peccatis conceptum & natum, & ad peccata propensum, nec posse vlla ratione de peccatis emergere. Hoc de se Dauid cogitans & sentiēs, clamabat psal. 50. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea:* & Paulus in episto. ad Ephes. c. 2. dixit, *eramus natura filij iræ.* Ad hoc, quia sanctis incerta erat præteritorum suorum criminum remissio: non enim erat certò exploratum & liquidò cognitū, an ipsi essent in gratia apud Deum, propterea semper pauebant, & quasi peccatores pœnitentiam agere, & veniam à Deo impetrare stu-
B debant. Sciebāt enim Sapientem in ecclesiastico, capite quinto, saluta re hoc documentum reliquisse: *Beatus vir, qui semper est pauidus: & de propitiatu peccati, noli esse sine metu.* Legerant etiam, quod dixerat Iob, capite nono, vir ceteróqui sanctissimus: *Si venerit ad me, non videbo eum, si abierit, non intelligam eum, etiam si simplex fuero, hoc ip sum ignorabit anima mea.* Adijce, quòd se peccatores existimabant, propter peccati, si non consensum, certè acerrimū sensum: qui ex innata concupiscentia perpetuò exardescebat. Solet autem scriptura nominare peccatum, etiam concupiscentiam, & naturalem propensionem atque incitationem ad peccandum, vt videre est apud Paulum in capite septimo epistolæ, quæ est ad Romanos. Ad extremum, peccatores se appellabant, prop- *Omnes Sanctis aliqua in hac vita peccata habent.*
C ter crebra peccata venialia, in quæ identidem labebantur. Ea verò illi, non parua & leuia existimabant, sed valdè grauia & odiosa, vt quibus cernerent ardorem charitatis minui, & retardari cursum hominis ad summam virtutum perfectionem consequendam. Hac de causa Salomon, vt est in li. 3. Reg. c. 8. dixit: *non est homo qui non peccet.* Et ne putaret quispiā ipsum loqui tantū de homine nudo & vacuo Dei gratia, idē in lib. Eccle. c. 7. ait: *Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet.* Quin, dilectus ille Iesu discipulus Ioannes, asseueranter inquit, *si dixerimus quia peccatū nō habemus, ip si nos seducimus, & veritas in nobis non* *1. Ioan. 1.*
D *est:* & Dñs noster, docens Apostolos suos orare, voluit eos crebrò vsurpare sententiā illā, *dimitte nobis debita nostra.* Verū de hoc, satis dictū sit. *Matth. 6.*

Iudicia vera fecisti, omnia quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam Patrum nostrorum Hierusalem.

MVLTIS de causis olim Hierusalem, appellata est ciuitas sancta. Primò quidem propter eius vrbis conditores, vnde ipsi non parua dignitas, religio, & sanctitas accessit. Strab. lib. 16.

significare videtur. Hierusalem fuisse conditam à Mose, aut certè, primum omnium Mosem, eum locum, in quo ea vrbs extructa est, cum imperio tenuisse. Sed errat ignoratione sacrarum litterarum, quibus proditum est, nunquam Mosem, vel pedem in terram Chanaan posuisse priusquam populus trãsiret Iordanem, & Iudæam attingeret, vita defunctum. Lege extrema duo capita Deuteronomij. Cornelius Tacitus refert, quosdam putasse Hierosolyma ab antiquissima gente Solymorum, fuisse condita: sic enim scribit initio libri quinti historiarum. *Clara alij Iudæorum initia tradunt, Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi Hierosolyma nomen, è suo fecisse.* Verum hanc opinionem falsam esse, paulò infrà ostendemus. Iosephus lib. 7. de bello Iudaico. cap. 18. opinatur, primum Hierosolymæ conditorem fuisse Melchisedech regem Salem, vt scriptum est in libro Geneseos ca. 14. Nanque antiquitus dicta est Salem, quæ postea Hierusalem appellata est. In eadem sententia fuisse Hippolytum, Irenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emissenum, Appollinarium, & Eustachium, in epist. 126. quam scripsit ad Euagrium, confirmat Hieronymus. Quanquam huic ipse opinioni, eodem illo loco vehementer aduersatur, variè argumentans, Salem cuius rex fuit Melchisedech, aliam fuisse vrbem, quàm Hierosolymam, quam probabiliter, non est huius loci excutere, ac iudicare. Melchisedech autem, qui clarissimam Christi Saluatoris in sacerdotio & sacrificio imaginem prætulit, quantæ fuerit dignitatis ac sanctitatis excellentia, ex libro Geneseos, & epistola, quæ à diuo Paulo scripta est ad Hebræos, facile intelligi potest. Alter eiusdem vrbis quasi conditor, fuit Dauid, qui eam bello cepit, victis pulsisque inde Iebuseis, qui eam vrbem per annos fermè octingentos quadraginta tenuerant: Eam verò vrbem Dauid circa decimum regni sui annum à se captam, ex angusto oppido fecit amplissimam & munitissimam ciuitatem, eámque regiam, & imperij sui caput constituit. Quæ posteà, in tantum gloria, opibus, & imperio aucta & nobilitata est, vt eam Plinius lib. 5. c. 14. vrbium Orientis longè clarissimam, appellare non dubitauerit.

De conditoribus vrbis Hierusalem.

Refellitur Strabo.

Gen. 14. 2. He. 5. 2. Reg. 5.

Multas ob causas quondã dicta est Hierusalẽ ciuitas sancta.

Magnã porrò ei vrbi sanctitatẽ attulit, magnificentissimum tẽplum à Salomone in ea cõstructum: in quo solo, à Iudæis sacrificari Deo, & quæ ad cultum diuinum propriè pertinebãt, tractari poterant. Locus itẽ in quo tẽplum & vrbs ædificata est, fuerat antea duplici, & vtroque quidem valde insigni, miraculo cõsecratus & sanctificatus. Etenim eo in loco Abraham, vt diuinis iussis obtẽperaret, sacrificare voluit filium suum Isaac, & fecisset, nisi diuinitus ab eo esset reuocat᷑. Super eundem locum

2. Reg. 24.

Gen. 22.

A locum vidit Dauid, cum latissimè grassaretur in populo Hebræo pestilentia, angelum stantem inter cœlum & terrā, manu tenentem gladium contra Hierusalem euaginatum, quo in loco iussus à Deo est Dauid, ad placandā iram Dei, & depellendā pestilentiam, ædificare altare, & offerre holocausta & pacifica: oblatum autem ab eo sacrificium, igne cœlitus misso crematum & consumptum est, Lege 21. caput prioris libri Paralipomenon, & posterioris libri caput tertium. Dicitur etiā Hierusalem ciuitas sancta, propter sanctissimam multorum prophetarum in ea conuersationem, prædicationem, miracula & martyria. Illud quoque ad sanctitatem eius facit, quod in veteri testamento frequenter assumitur, vt figura & imago euangelicæ & christianæ Ecclesiæ, qua ratione sæpenumero de Hierusalem loquitur Isaias. In nouo autem testamento vt videre est apud Paulum in epistola ad Hebræos, & in extrema Apocalypsi Ioannis, frequenter proponitur, vt typus & imago quædam cælestis patriæ. Ceterum prædicta omnis eius vrbis sanctitas, nullius penè momenti est, si cum ea conferatur, qua Dominus noster eā vrbem cōdecorauit & sanctificauit, corporali sua præsentia, conuersatione, prædicatione, miraculis, effusione sanguinis, & acerbissimæ mortis perpessione, & multis post resurrectionem apparitionibus: denique admiranda spiritus sancti missione. In qua vrbe, prima fuerunt legis euangelicæ primordia, indéque lux euangelicæ veritatis effulgens, toti mundo inclaruit, sicut Isaias prædixerat capite secundo: *De Syon C exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Postremò, sanguine protomartyris Stephani, & vtriusque Iacobi Apostoli, aliorúmque martyrio, sanctificata & glorificata est. Atque hanc eius vrbis, & tēpli quod in ea erat, spirituale gloriam & decorē spectans Aggæus propheta vaticinatus est, maiorē fore secūdi templi gloriā, quā fuerat primi. Quod vaticinium, si de corporali eius templi gloria intelligatur, vt carnales & cæci exponunt Iudæi, verum non fuisse, euentus ipse demonstrauit.

2. Reg. 24.
B Isa. 60. Heb. 2. Apoc. 2. & 23.
Agg. 2.

Vocabula quoque, quibus ea ciuitas diuersis temporib. variè appellata est, ad commendandam eius dignitatem & sanctitatem non parum valent. Primum igitur, nonnulla est coniectura, eam vrbem ab initio esse appellatam Zedech, hoc est, iustitiā. Nā primos eius reges repe D rimus in scriptura, nominatos Melchizedech, & Adonizedech, quorū illud regem iustitiæ, hoc, dominum iustitiæ significat. Postea, Salem dicta est: quæ vox significat pacem, vnde in ps. 75. dicitur, *& factus est in pace locus eius*: pro, *in pace*, Hebraicè ad verbū est, (in salē) nec dubiè, de ciuitate Hierusalē ibi loquitur Dauid. Nimirū, ꝓpter sacrosancta Christi Domini in carne mysteria ea in vrbe peragēda, tā augusta ei loco

Gen. 14. Iosu. 10.

diuinitùs sunt imposita nomina. Per Christum enim, eiúsque mortem in ea vrbe susceptam, iustitia & pax, atque felicitas toti orbi comparata est. Vocabulum autem, *Iebus*, quo ea vrbs vulgò solita est appellari, incolarum magis, quàm vrbis propriè fuit appellatio. Denique appellata est Hierusalem, siue à Dauide, vt Iosephus lib. 7. antiquitatum existimare videtur: siue ab alio quopiam, facto ex coniunctione duarum vocum nomine. Nam cùm Abraham, vt est in libro Geneseos capite 22. filium suum sacrificaturus, loco dedisset nomen, *Adoni Iereh*, hoc est, dominus prouidebit: ex illo Iereh, id est, prouidebit, & vetustiori appellatione salem, formatum est nomen, Hierusalem, hoc est, prouidebit, aut videbit pacem. Illud autem ineruditum & insulsum est, quod scribit Iosephus libro 7. de bello Iudaico c. 18. nomen Hierusalem positum esse à Melchisedech, qui ad vetus nomen salē, addiderit τὸ ἱερὸν, propter exædificatum illic à se fanum. Quasi verò Melchisedech Græcè loquutus sit. Nugę item sunt, quod idē Iosephus libro septimo antiquitatum ait, Hierusalem appellatam esse à Dauide, propter murum quo vrbem cinxerat: hieron enim, Hebræos mœnia vocare Atque tum hoc argumento, tum aliis non paucis coniecturis, planè deprehenditur fuisse Iosephus Græcæ linguæ atque eruditionis peritior, quàm Hebraicæ: adeò sæpè, ac pueriliter in Hebraicorum nominum interpretationibus hallucinatur.

Vnde dicta sit Hierusalem.

Refellitur Iosephus.

A

B

Non est sine confutatione prætereunda opinio eorum, qui putatunt nomen Hierosolymæ, ab antiqua Solymarum gente, quæ eā vrbem cōdidit, esse tractum. Iosephus quidem certè libro 7. Antiquitatum, cap. 3. refert proditum esse à nonnullis, Iudæos antiquitus dictos Solymos, gentem iam Troianis temporibus inclytam, & carminibus Homeri celebratam. In priori autem libro contra Appionem, citat Cherillum veterē poëtam, qui Solymos dixit militasse sub Xerxe in eo bello quod Græciæ intulit. Namque recensens omnes gentes, quæ in eius exercitu erant, nouissimos numerat Iudæos, quos inquit habitare iuxta montes Solymos, & prope magnum stagnum: haud dubiè significans lacum Asphaltitem, in scriptura mortuū mare nominatum. Hāc ipsam opinionem etiam memorari à Cornelio Tacito, suprà posuimus. Sed eam falsam esse, liquidò constat. Etenim bellum Troianum euenit tempore Samsonis, aut Heli pontificis, quo tempore Iudæi grauissima seruitute à Philisthæis premebantur, neque cum Græcis vel Asianis, vllum habebant commercium. Neque verò tunc ceperant vrbem Solymam, seu Hierusalem. Quippe eam vrbem vsque ad regnum Dauidis, in potestate

An vrbs Hierosolyma, originē & nomē traxerit ab antiqua gente Solymorū, carminibus Homeri celebrata.

C

D

A te Iebuſeorum fuiſſe, liber Iudicum, & primus liber regum apertè declarat. Solymos autem, quos canit Homerus, populos fuiſſe Aſianos, ſatis liquet ex deſcriptione ipſius Homeri: idque primo libro, & decimoquarto, productis in medium Homeri verſibus, probat Strabo: affirmás Solymos tenuiſſe excelſos Tauri montis vertices, circa Lyciã vſq; Piſidiam, & eſſe eos, qui olim Milyes vocabantur. Herodotus libro primo, Solymos facit etiam populos Aſiæ, eoſdem, qui poſtea dicti ſunt Lycij: ſed hoc eſſe contra Homerum, prædictis locis Strabo confirmat. Plinius libro 5. cap. 27. inſident, inquit, verticem Piſidę, quondam So-
B lymi appellati: quorum coloniæ Cęſarea, eadem Antiochia. Et eiuſdem libri c. 30. teſtem excitat Eratoſthenem, à quo traditum eſt, quoſdam Aſiæ populos interiiſſe, & in his gentem Solymorum, quorum regio proxima erat Pamphiliæ, Iſauriæ Lycaoniæ.

Denique ſitus vrbis Hieruſalem, neſcio quid ſanctitatis referebat. *Situs Hieroſolymæ.* Erat enim poſita in medio totius Iudææ loco: vt ſcitè quidam, auctore Ioſepho, libro 3. de bello Iudaico cap. 2. totius Iudææ vmbilicum, eam vrbem appellauerint. Quo licet intelligere, quid ſignificet illud quod de Chriſto canitur, *operatus eſt ſalutem in medio terræ*, ſcilicet per mortẽ, quam in loco Hieroſolymitano, qui medius eſt terræ Iudææ, perpeſſus eſt. Niſi illud, *in medio terræ*, phraſi propria, ſed frequenti ſacris literis,
C idem ſit, quod, *in terra*: queãdmodum, *in medio veſtrum*, id eſt inter vos. Hieronymus quidem certè initio libri ſecundi cõmentariorum in Ezechielem, ſuper illis verbis capitis quinti: *iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam*, confirmat, Hieruſalem vmbilicum eſſe totius terræ: ſed quomodo id ſit intelligẽdum, ipſe declarat. Ad hoc, ædificata erat Hieroſolyma, ſicut deſcribit eam Ioſephus libro ſexto de bello Iudaico, capite ſexto, ſuper duos colles, contrariis frontibus ſemet inſpicientes, & interueniente valle diſcretos, in quã domus creberrimæ deſinebant: in celſiori colle erat arx, & Syon ciuitas, quondam appellata ciuitas Dauid. Cincta autem erat vrbs trino muro, niſi qua vallibus inuiis cingebatur: qua parte, vnius muri duntaxat habebat ambitum. Sed ne ſim
D longior, cætera, quæ eo loci ſcribit Ioſephus, nõ perſequar. Ad hũc igitur Hieroſolymæ ſitum ſpectans Dauid in pſal. 86. canit: *Fundamenta eius in montibus ſanctis*: & in pſalmo 67. *mons Dei, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo beneplacitum eſt domino habitare in eo*: & alibi, *leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi* *Pſal. 120.* Atque hinc accidebat, vt Hieroſolyma vndequaque arduo aſcenſu adiretur, quapropter dixit Dominus, *ecce aſcendimus Hieroſolymam*: & frequẽs eſt in ſcriptura, itionẽ ad eã *Matth. 20.*

vrbem, appellari ascensum. Pauca hæc de sanctitate vrbis Hierusalem, ad suprà positam Azariæ sentētiam explanandam & illustrandam, strictim attingere, non alienum duxi. A

Ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.

Cur Iudæi commemorationem Abraham, Isaac, & Iacob, tam sæpè vsurpabāt apud Deum.

Os erat Iudæis, multis scripturæ locis expressus, in suis precationibus, quibus Deum vel laudare, vel placare, vel exorare cuperent, horum trium Patriarcharum commemorationem adhibere, promissa illis à Deo data, pactáq; cum ipsis inita, quasi in memoriam Deo reducentes, & tanquam sub oculos subiicientes: rati scilicet, ea ratione digniùs laudari Deum, faciliùs placari, & quæ ab eo optabant ac postulabant, prolixiùs impetrari posse. Cuius ego consuetudinis, duas fuisse causas existimo. Etenim nouerant Iudæi, viros istos fuisse Deo charissimos, & apud ipsum gratiosissimos. Audierant enim & legerāt, Deum illis sæpenumero apparuisse, magnísque eos cumulasse beneficiis. Cúmque Deus sit ipse communiter omnium, propriè tamē ac singulariter istorum trium, B

Exod. 3. Deum se & appellasse ipsum, & appellari ab aliis voluisse. Cùm enim primùm apparuit Mosi, dixit ei: *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob.* C

Gen. 12. 13. 15. 17. 18. 22. 24. 28. Deinde, istos Patriarchas apud Deum commemorabant Hebræi, quod ipsis Deus promisisset quatuor bonorū genera, non tam ad ipsos, quàm ad eorum posteros pertinentia. Primò enim pollicitus ipsis est Deus, se multiplicaturum eorum semen sicut arenam maris, tum, se futurum posteritatis eorum protectorem ac defensorem: posteà, daturum se posteris ipsorum terram Chanaan in perpetuam possessionem: ad extremum, ex illorum semine generatum iri Messiam, in quo benedicendæ essent omnes gētes. Appellatur autem Abraham hoc loco, *dilectus*: quia primus ex media idololatria seductus, & segregatus à Deo est, & vt princeps ac pater esset futuri populi sui, peramanter electus est, amplissimísque promissis in se & in posteris suis à Deo donatus. Isaac vocatur, *Seruus*, propter singularem obedientiam, quam patri suo præstitit, passus ab eo se tanquam seruum colligari, & quasi victimam immolari. In quo pulchrè adumbrauit Christum dominū, qui propter nos factus homo, seruilem formam & conditionem suscepit. Venit enim in hunc D

Cur Abraham dictus sit dilectus, Isaac seruus, & Iacob sanctus

Gen. 12.

Gen. 22.

mundum

A mundum tanquam seruus, ministrare & non ministrari, vt seruus lauit suorum pedes: & vt seruus in crucem tolli, & plusquàm seruili mortis ignominia necari voluit. Iacob vocatur, *Sanctus*: vel quia primus sanctificasse videtur se & dicasse Deo, vouens illi decimas omnium, quæ possideret: vel quia plenus spiritu sancto, futuros omnium filiorum suorum, & qui ex illis nasciturì erant, casus & euentus præuidit & prænunciauit, & nobilissimum de tempore aduentus Messię vaticinium edidit: cuius expectatione, lætissimo animo moriens, dixit: *Salutare tuum expectabo Domine*: vel quia Iacob ex vtero matris suæ sanctificatum fuisse, ex Augustini sententia, refert hoc loco Carthusianus. *Gen. 28.* *Gen. 49.*

B *Et non est in tempore hoc propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.*

ON est facilè intellectu, quemadmodum Azarias verè dixerit tunc nō fuisse prophetam: cum eo tempore, & in ea ipsa captiuitate Babylonica, duo florerent eximij prophetæ, Daniel & Ezechiel. Nam Ezechiel quidem, in capite quadragesimo, meminit vigesimi quinti anni transmigrationis Iechonię: qui fuit decimusquartus annus post vltimam captiuitatem Iudæorum, & incendium, atque excidium Hierusalem. Hic
C autem annus, incidit in annum trigesimum tertium regni Nabuchodonosor, ante quod vel circa quod tempus, euenisse, quæ narrantur hoc capite, simillimum vero est. Verùm respōderi potest, Danielem tunc longè abfuisse Babylone: & quāuis ipse, quatenus pertinet ad somniorum interpretationes, & diuinas visiones ac reuelationes, clarissimus propheta esset, non tamen propriè habebatur vt propheta: quia non vt superiores prophetæ, munus prophetale apud populum exercebat, monendo eum & erudiendo, reprehendendo item & corrigendo, eiq; Dei
D voluntatem & secreta enunciādo: quemadmodum Isaiam, Hieremiam, Ezechielem, atque alios prophetas fecisse constat. Atq; hanc fortasse ob causam maluerunt Hebræi Danielis scripta inter hagiographa, quā inter prophetica reponere. Ezechiel autem in aliis locis Chaldææ morabatur, nec ipsi plena & libera potestas tractandi propheticum munus apud populum facta erat: denique vnus ille erat, cùm superioribus temporibus multi magnique prophetæ, simul claruissent. *Quomodo Azarias dicat, tunc nō fuisse prophetam, cū eo tempore Daniel & Ezechiel in ea ipsa captiuitate florerent.*

Quod

Quod autem ait, tunc non fuisse locum sacrificiorum, oblationum & incensi, significat, secundum Theodoretum (qui putat hæc acta esse ante vrbis Hierosolymæ euersionem & incendium templi) non fuisse illis fas secundum legem Mosaicam facere ista in loco suę captiuitatis: quippe ea fieri extra templum Hierosolymitanum, diuina lex omninò vetabat. Idem sensit Euthymius in calce suorum commentariorum in psalmos, vbi hanc orationem interpretatur. Atenim nos suprà ostendimus, hæc gesta esse post excidium vrbis, & tẽpli Hierosolymitani. Quare, ea istorum verborum sententia erit, destructo illo tẽplo, nullum ipsis reliquum in omni terrarum orbe factum esse locum, in quo ad placandam Dei iram, & consequendam misericordiam, obire ista possent. Sed dices, nónne stante illo templo Hierosolymitano, nihilominus tamen Helias, vt est in libr. 3. Reg. c. 18. in monte Carmeli, corã populo Hebræo, nouum extruens altare, sacrificium Deo fecit? Fecit sanè, sed à Deo incitatus & impulsus, qui supra legem erat, id quod mox consecutum miraculum, comprobauit. Verùm nos præterea vrgebis exemplo pontificis Oniæ: qui, vt prodidit Iosephus in libro 7. de bello Iudaico c. 30. tempore Antiochi Epiphanis immanissimi Iudæorum hostis, profugiens in Aegyptum, facta sibi à rege Ptolemæo potestate, in tractu Heliopolitano templum ædificauit simile Hierosolymitano, similes in eo ritus & ceremonias sacrificiorum, oblationum, ceteriq; diuini cultus instituens & exercens, idque deinceps ad annos trecentos triginta tres perdurauit. Existimabat autem Onias, ita completum iri vaticiniũ Isaiæ, quod est in capite decimonono. *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus domini iuxta terminum eius, & erit in signum, & in testimonium Domino in terra Ægypti. Et cognoscetur dominus ab Ægypto, & colent eum in hostiis & in muneribus: & vota vouebunt Domino, & soluent.* Sed ad hoc sine dubitatione respondendum est: Oniam fecisse illud contra legem, & peccasse aduersus Deum, nec id bono ac religioso egisse animo, sed potiùs æmulatione eorum Iudæorum, quorum opera eiectus fuerat ex Iudæa: quin etiam ambitione quadam, scilicet, ne extra patriã suã obscurus & ignobilis esset, sed specioso tẽpli & diuini cult⁹ prætextu, multos ex Iudæa ad se alliceret, sibiq; adiũgeret. Quapropter, factũ eius, etiã Iosephus prędicto loco nõ obscurè reprehẽdit.

Dubitatio de templo ab Onia ex ædificato in Ægypto.

A B C D

Ceterùm maiorem affert dubitationem, quod scriptum est in 1. c. libri Baruch. Siquidẽ eo loco narratur, quinto anno post tẽpli Hierosolymitani, & vrbis euersionẽ, Iudæos, qui vna cum rege Iechonia captiui Babylone erant, misisse ad Iudæos, qui erant Hierosolymis, sacra

vasa

A vasa, quæ in captiuitate Sedechiæ fuerant ablata, pecuniam item multam, qua, quæ ad sacrificia & oblationes cunctúmq; Dei cultum peragendum necessaria erant, compararent, dicentes: *Ecce misimus ad vos pecunias: de quibus emite holocaustomata, & thus, & facite manna, & efferte pro peccato ad arã Domini Dei nostri, & orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Balsasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cœli super terram, &c.* Ex quo intelligitur, etiam post destructam vrbem & templum Hierosolymitanum, habitasse Iudæos in eo loco, & diuinum cultum administrasse. Multi enim de Iudæis, qui propter cædem Godoliæ, metu Chaldæorum fugerunt in Aegyptum, deinde partim amore natalis soli, & religione sanctitatis illius loci, partim etiam permoti vaticinio
B Hieremiæ, qui prædixerat breui vastatum iri Aegyptum à Chaldæis, & cæsum iri Iudæos, qui in ea inuenti essent: reuersi sunt in Iudæam, & in loco diruti & combusti templi, nouũ erigentes altare, sacrificia & oblationes, aliáq; id genus ad Dei cultum pertinentia, facere instituerunt. Si quis autem obiiciat, Hieremiam, vt est in libri eius capite 42. & 44. vaticinatum esse, omnes Iudæos, qui ingressi fuerant in Aegyptũ, Chaldæorum gladio perituros, neminémq; eorum reuersurum in Iudæam, aut eum locum vnquam visurum: respondebimus, vaticiniũ illud Hieremiæ esse intelligendum de Iudæis, qui cõtra Hieremiæ monita, Deíque mandata, sponte sua profecti fuerant in Aegyptum, ceterósque se-
C cum, eodẽ vel inuitos duxerant: non autem de Iudæis, qui, sicut Hieremias & Baruch, in Aegyptum ire ab aliis compulsi & coacti fuerũt. De his enim dixit Hieremias capite 44. *Non reuertentur, inquit, in terram Iuda, vt habitent ibi, nisi qui fugerint:* & paulò infrà. *consumentur, ait, gladio & fame omnes viri Iuda, qui sunt in Ægypto, & qui fugerint gladium, reuertentur ex Ægypto in terram Iuda, viri pauci.* Verùm eò reuocetur, vnde hùc fluxit oratio. Dubitatio quam suprà posuimus, hanc vim habebat. Si post incendium, & excidium vrbis ac templi, in loco illo Hierosolymitano fiebant sacrificia, & cetera sacerdotum munera tractabantur: quomodo verè dixit Azarias, tunc nullum fuisse locum primitiarum, nulla sacrifi-
D cia & oblationes? Huic dubitationi potest occurri dupliciter. Nam dici potest, quia tunc à paucissimis, & tenuissimè, parcissimè, ac vilissimè, *Similitudo quæstionis.* in illis scilicet parietinis, incendiis, & ruinis tẽpli atq; vrbis, cultus Dei agebatur, tanquam nullum, & quasi pro nihilo eum fuisse habitum. Illud quoque & fortasse veriùs, responsum dari potest: illum quintum annum ab incendio vrbis memoratũ à Baruch, fuisse vigesimum tertium regni Nabuchodonosor: eius namque decimooctauo anno, ciuitas & templum

templum Hierosolymitanum combustum & excisum est:atqui, paulò quidem pòst, sed eodem tamē anno vigesimo tertio, Nabuzardan princeps militiæ regis Nabuchodonosor omnes Iudæos, quos eo tempore reperit in Iudæa, Babylonem transtulit. Sic enim apud Hieremiam cap. 52. legimus. *In anno. 23. Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Iudæorum septingenta quadraginta quinque.* Cum igitur, quæ narrantur hoc tertio capite Danielis, post vigesimum quintum annum regni Nabuchodonosor, vt suprà docuimus, acta sint, liquet, eo tempore nullos fuisse Iudæos qui in loco templi Hierosolymitani, sacrificia facerent, & quæ erant Mosaicæ religionis, & diuini cultus, ritè peragerent. A

B

Et non cessabant, qui miserant eos, ministri regis, succendere fornacem naphtha, & stupa, & pice, & malleolis.

Quid sint malleoli.

EXPLICANDVM est quid sit naphtha, & quid sint malleoli. Primùm tamen dicam de malleolis, quia breuiùs expediam. Theodoretus vocem Græcam, quæ Latinè significat malleolos, interpretatur, nec malè, vitium sarmenta, quibus vtimur ad incēdendū vel augendū ignem. Lege caput decimumquintum Ezechielis. Alij dicunt, malleolos esse fasciculos ex pice, sulphure, aliísque id genus incendij fomitibus, ad comburenda ædificia, accommodatos: vnde Cicero in quadam oratione Catilinaria, *desinant*, inquit, *malleolos ad incendendam vrbem, facésque comparare.* At verò, Nonius Marcellus scribit, *malleolos esse manipulos sparteos, pice contectos, qui incensi, aut in muros aut in testitudines iaciuntur.* Ammianus libro 23. tradit, manipulos hac specie figurari: *sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem, multifido ferro coagmentata, quasi in muliebris coli formam, quo nentur linea stamina: concauatur venter subtiliter, & pluri fariam patens, atque in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento, & si emissa lentiùs arcu inualido, nam ictu rapidiore extinguitur, hæserit vsquam tenaciter, cremat quæque, conspersa, acrior excitat æstus incendiorum, nec remedio vllo, quàm superiecto puluere consopitur.* Fit eorum mentio apud Vegetium libr. 4. cap. 20. C D

Quid sit naphtha.

Naphtham ait Theodoretus, esse genus quoddam materiæ ad incēdendum & nutriendum ignem admodum idoneæ. De ea sic Hieronymus super hunc locum scribit. *Sallustius scribit in historiis, quod naphtha sit ge-*

nus

A *nus fomitis apud Persas, quo vel maximè nutriantur incendia. Alij, ossa oliuarum, quæ proiiciuntur cum amurca arefacta, naphtham appellari putant: vnde & Græcè πυρῆνα dicitur, ab eo quod πῦρ id est ignem nutriat.* Sed veriùs dictu est, quod Plinius, Strabo, & Plutarchus tradiderunt: quorum verba, quo vis & natura huius naphthæ lectori magis nota sit, hic adscribam. Plinius lib. 2. cap. 105. sic ait. *Nascitur naphtha circa Babyloniam, & in Austagenis Parthiæ, bituminis liquidi modo profluẽs. Huic magna cognatio ignium: transiliũntque protinus in eam vndecunque visam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.* Strabo libro decimosexto ita scribit. *Aiunt naphtha mirabilem quandam esse naturam: nam igni admota, statim eum concipit, & corpus ea illitum & igni admotum, subito deflagrat, nec aqua extinguitur, sed magis ardet, nisi valde multa superfusa: cœno, & aceto, & alumine, & viscò oppressum extinguitur. Ferunt Alexandrum, experiendi gratia, puerum quendam in balneo naphtha vngi, & lucernam ei admoueri iussisse: eum verò totum illicò deflagrasse: sine dubio, nisi circunstantes multa eum aqua aspersissent, ac penè obruissent, interiturum. Possidonius tradit, ex fontibus naphthæ Babyloniæ, quosdam nigram naphtham, quosdam albam effundere: atque ex iis, alios esse liquidi sulphuris, eos scilicet qui albam naphtham habent, quam & flammæ arripiunt, eos verò qui nigri bituminis sint, liquidos esse, & pro oleo in lucernis adhiberi.* Plutarchus in vita Alexãdri in hunc modum scribit. *Miraculo fuit Alexandro in Ecbatanis, terræ hiatus, ignem perpetuò, sicut ex fonte, eructans: & scaturigo naphthæ, non longè ab illo hiatu stagnantis, qui cetera bitumẽ repræsentat, verum cognationem habet cum igne adeò*

Mira vis & facultas naphthæ, ex Plinio Strabone, & Plutarcho.

B

C *magnam, vt priusquam contingat flammam, interfusum aëra incendat. Quo vim eius ostenderent barbari, viam ad regis tentorium tendentem, irrorauere minutis huius medicamenti stillis, stantésque in extremo, faculas irrigatis admouere, iam enim tenebræ erant. Principio incenso, mox flamma puncto temporis depasta reliqua est: atque momento, ad alterum percurrit terminum: ac omnis illa via continuò colluxit igne,* Deinde Plutarchus refert exemplum pueri, proximè à nobis ex Strabone memoratum. Post quod subiicit, quosdam existimare, hoc esse illud Medeæ medicamentum, quo celebratam illam coronam inunxit, ob ídque ignem protinùs illa concepit.

D Tradit præterea Plutarchus, vim istius naphthæ prouenire ex natura soli Babylonij, quod vi oleosa & inflammante sit præditum. Est enim Babylonia, regio perquam ignea, adeò, vt hordeum ex humo subsultet, & ipsa terra quasi nimia inflãmatione palpitet, habeántque homines, propter immodicos feruores, in vtribus aqua plenis cubilia.

Babylonia regio qualis.

bilia. Hæc de naphtha à grauibus tradita scriptoribus, non tacenda existimauimus. Ponitur etiam infrà aliud vocabulum subobscurum, *Saraballa*: de quo ita scribit Hieronymus. *Pro braccis, quas Symmachus interpretatus est ἀναξυρίδας: Aquila & Theodotio saraballa dixerunt, & non, vt corruptè legitur sarabara, sicut est in translatione Theodoreti. Lingua autem Chaldæorum saraballa, crura hominum vocantur, & tibiæ: et demque vocabulo braccas, quibus crura teguntur & tibiæ, quasi crurales & tibiales appellatæ sunt. Tiara autem verbũ Græcũ est, & vsu versum in Latinum: de quo Virgilius.* Sceptrúm que sacérq; tiaras. *Est autem genus pileoli, quo Persarum Chaldæorumq; gens vtitur.* Sic Hieronymus. A

Angelus autem domini descendit cum Azaria & sociis eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis: neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. B

SVPER hunc locum, ita scribit Theodoretus. *Illi qui foris erant, flammam incendebant: sed sanctus angelus flammam dissipabat: & mediam fornacis partem, ignitis carbonibus nudans, auram quandam frigidam & humidam, quæ sanctis multam afferret voluptatem, in eorum corpora immittebat. Ex hac autem dissipatione flammarum, & depulsione à corporibus illorum iuuenum, ministerio angeli facta, in tantum ignis è fornace effusus est, vt ad quadraginta nouem cubitos extra fornacem sparsus, omnes quos in eo spacio Chaldæos reperit, ad vnum combusserit.* Hinc licet intelligere, quemadmodum illi iuuenes ex incendio ignis seruati fuerint. Id enim dupliciter potuit fieri. Potuit enim Deus cohibere ignem, ne vim suam vrendi, in illos iuuenes exerceret: potuit, inquam, cohibere, tantum non concurrendo cum igne ad actum vrendi. Siquidem absque Dei concursu, nulla res creata, vel puncto temporis cõstare, vel quicquam agere potest. Atque hac ratione credibile est factum esse, vt cùm primum illi iuuenes, manibus pedibusq; vincti, in medias flammas inijcerentur, nihil tamen detrimenti caperent. Potuit etiam Deus aliter eos seruare ab incendio: scilicet ignem ab illis tam longè C D

Quemadmodũ tres iuuenes ex incẽdio Babylonico seruati sint.

A longè repellendo ac remouendo, vt vis ipsius nequaquam eos attingeret, quin etiam interponendo corpus aliquod ita frigidum & humidum, vt non modo reprimeret feruorem ignis, sed etiam ingenti cum voluptate, eorum corpora refrigeraret. Hoc autem factum esse circa istos iuuenes, verbis suprà positis narrat scriptura.

Octo miracula in liberatione triũ iuuenũ claruerunt.

Verum enimuero, conseruatio istorum iuuenum, nõ vnum aut simplex miraculum fuit, sed octo, & quidem magnis comitata & condecorata est miraculis. Primum miraculum fuit lucere ignem, & non vrere, de quo potest dici illud ex psalmo vigesimo octauo, *vox Domini intercidentis flammam ignis.* Nam vt ait, eum locum interpre-
B tans Basilius, *Deus nonnunquam duas ignis vires, alteram lucendi, alteram vrendi, sic inuicem separat, vt aliquando vis lucendi munere suo fungatur, non autem vis vrendi, vt contigit tribus his iuuenibus in fornace ignis, interdum contra, supprimitur vis lucendi, & libera relinquitur vis vrendi, talis est enim ignis inferni, vt cum maximè vrat, minimè tamen luceat.* Secundum miraculum fuit, ignem illum non adussisse, quos intra se habebat, qui autem extrà longè aberant, eos concremasse. Tertium miraculum, combussit ignis ille vincula omnia, quibus erant illi iuuenes colligati, sed nec eorum corpora, ac ne vestes quidem tetigit. *Grande miraculũ,* ait hoc loco Hieronymus, *ligati mittuntur in fornacem*
C *cadũt in medium ignis præcipites, ardent vincula quibus ligati sunt, & vinctorum corpora, timens flamma non tangit.* Quartum miraculum, in igne nõ solum poterant respirare, sed etiam liberè loqui, & Dei laudes decantare. Quintum miraculum, descensus angeli de cælo in fornacem, sub specie quidem hominis, sed habitu & vultu splendidissimo, & cælesti magis quàm humano, qui flammas ignis ab illorum iuuenum corporibus depellebat eatenus, vt nihil illis nocere posset, & vnà cum illis in fornace deambulabat. Sextum miraculum, repente illi iuuenes spiritu diuino afflati & impleti, ex tempore elegantissimum & doctissimum carmen de diuinis laudibus, eodem ordine, eisdem sententijs ac verbis
D composuerunt, & concinuerunt. Septimum miraculum, immissus est ventus roridus omnino restinguens feruorem ignis, & illos iuuenes, nõ solum refrigerans, sed etiam incredibili suauitate, ac voluptate perfundens: contrà quàm in transitu maris rubri factũ est. Tũc enim missus est ventus vrens, ad vadum maris quod limosum erat, exsiccandũ. Octauum miraculum, solus rex Nabuchodonosor vidit angelum in fornace cum illis iuuenibus ambulantem, alij qui eodem loci cũ ipso rege erãt,

videre non potuerunt. Verissimè igitur in his iuuenibus videtur impletum illud Dei promissum, quod est apud Isaiam c.43. *Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te, cum ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit in te.* Diuus Chrysostomus in quarta homilia earum quas habuit ad populum Antiochenum, hoc miraculum grauissimis & disertissimis verbis, enarrans atque exaggerans, ita scribit, *Ignis murus illis factus est, & vestis flamma, & fons fornax, & ligatos capiens, solutos reddidit: mortalia excepit corpora, & tanquam immortalibus abstinuit, non agnouit naturam, sed pietati reuerentiam exhibuit, vinxit pedes tyrannus, & ignis vim, pedes vinxerunt. O rem mirabilem, vinctos soluit flamma, & ipsa à vinctis vincta est: mutauit enim rerum naturam, adolescentulorum religio, immò, quod mirabilius est, non naturam mutauit, sed permanentis naturæ vim repressit: non enim ignem extinxit, sed cùm arderet, eum tamen inefficacem reddidit, non solùm in ipsorum corporibus, sed etiam in vestimentis & calceamentis. Nam sicut vestimenta Pauli ægritudines & dæmones pellebant, & vmbra Petri morbos sanabat, & mortem fugabat, sic istorum puerorum calceamenta & vestimenta ignis virtutem extinxerunt. Miraculum omnem verborum narrationem transcendit. Etenim vis ignis erat extincta, & non erat extincta, nam circa corpora & indumenta, erat extincta, at circa vincula non erat extincta. Compedes igitur disrupit ignis, & talos non tetigit. Vidisti, quanta propinquitas? neque mutatus, & vi sua priuatus est ignis, neque tamen vltra vincula procedere est ausus. Vinxit tyrannus, & flamma resoluit, vt & barbari crudelitatem discas, & elementi obedientiam. Sed cur eos, missurus in ignem ligauit? Scilicet, quò miraculum existeret maius ac mirabilius, ne putares esse oculorum præstigias & errorem, ea quæ videbantur. Nisi enim ignis ille verus ignis fuisset, vincula non absumpsisset, nec exteriùs sedentes milites corripuisset, nunc autem exterioribus quidem vim, interioribus autem obedientiam exhibuit.* Hactenus sunt verba Chrysostomi. Huius miraculi simillimum quoddam accidisse cuidam monacho, narrat diuus Gregor. in lib.3. Dialog. c. decimooctauo, ad hunc modum scribens. *Fuit quidam in Campaniæ partibus, intra quadragesimum Romanæ vrbis milliarium, nomine Benedictus, ætate iuuenis, sed moribus grandæuus, & in sancta conuersationis regula se fortiter stringens. Hunc Totilæ regis tempore, Gothi incendere cum sua cella moliti sunt: ignem namque circumposuerunt, sed in circuitu arserunt omnia, cella verò illius comburi non potuit. Quamobrem, magis sæuientes Gothi, eum ex sua cella extrahentes, in succensum clibanum coquendis*

Pulcherrima D. Chrysostomi sententia.

Act.19.

Act.5.

Alterum simile miraculum, ex D. Gregorio de Benedicto monacho.

A B C D

A *dis panibus paratum, proiecerunt, clibanúmque clauserunt. Sed die altero, sic illæsus inuentus est, vt non solum eius caro ab ignibus, sed neque extrema vllo modo vestimenta cremarentur. Petrus. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui proiecti in ignibus, læsi non sunt. Gregorius. Illud, vt opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter gestum est. Tunc quippe tres pueri ligati pedibus ac manibus in ignem proiecti sunt, quos die altera rex requirens, in camino illæsis vestibus deambulantes reperit. Ex qua re colligitur, quia ignis in quo iactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eorum vincula consumpsit, vt vno eodémque tempore, in obsequio iustorum, & haberet flammam virtutem suam ad solatium, &*
B *non haberet ad tormentum.* Sic ibi Gregorius. Non prætermittam lectorem admonere, vt hoc loco legat Rupertum in libro sexto de victoria verbi Dei, capite vigesimoquinto quo loco hanc tractat quæstionem: cur Deus, non sicut tres illos iuuenes ab igne Babylonico illæsos, ita templum suum Hierosolymitanum, à Chaldæorum incendio inuiolatum, intactúmque seruauerit. Cuius quæstionis explicationem, ne (vbi minimè opus est) longiores simus, prætereundam nobis esse censuimus.

Quæstio an citra miraculum, possit aliquid positum in igne, nihil ab eo lædi.

Illud porrò in dubium verti, & in disceptationem adduci posset, an citra miraculum, possit accidere, vt corpus aliquod mortale, positum in igne, nihil ab eo detrimenti capiat. Dixi mortale, vt exciperem corpus cæleste. Nam orbis lunæ, extremitate sua concaua,
C ignis elementum contingit, & complexu suo coercet, ab eo tamen nihil afficitur nedum læditur, quod sit diuersæ materiæ ac naturæ: agens autem & patiens, vt contrariis qualitatibus, ita communi materia debent esse prædita. Causam dubitandi de eo quod propositum est, afferunt multa, quæ fidem facere videntur, id sine miraculo nonnunquā contigisset, & posse contingere, tam in rebus inanimatis, quàm in animalibus & in hominibus. Etenim Plinius lib. 10. c. 3. narrat, *lapidem dictum Ætitem, qui est in nido cuiusdam generis aquilarum, si conyciatur in ignem, non solum ab eo non corrumpi, sed nihil prorsus igne deperdere.* In libro autem septimo capite secundo tradit, *cremato*
D *corpore regis Pyrrhi, pollicem dextri pedis cremari nunquam potuisse.* Et in libro vndecimo capite trigesimo septimo, ait, *Cor eorum qui cardiaco morbo aut veneno intereunt, non posse cremari. Est lapis quem pyrimachum vocant, docti putant eundem esse qui dicitur Anthrax*

Lapis Ætites.

Pollex regis Pyrrhi.

Pyrimachus.

ab Aristotele in libro 4. Meteororum: cum aiunt lapidem ab igne nihil pati, ac ne calefieri quidem, aliqui addidere. In Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni, maioris muscæ magnitudine, volat pennatum quadrupes, appellatum pyralis, à quibusdam pyrausta, quamdiu est in igne, viuit, si longiori paulo volatu ab eo discesserit, emoritur: sic enim scribit Aristoteles lib. quinto de historia animalium, c. 19. & Plin. lib. 11. cap. 37. lege etiam Senecam libro quinto naturalium quæstionum, capite sexto: & Ælianum lib. 2. c. 30. Non est vulgi fabula, quod de Salamandra fertur, ab ea ignem extingui: id enim proditum est ab Æliano & Aristotele locis proximè memoratis, & à D. Augustino libro 21. de Ciuit. Dei cap. 4. *Salamandra* Aristoteles inquit, *per ignem ambulans, ipsum extinguit:* & Plinius lib. 10. cap. 67. *tantus*, inquit, *Salamandra rigor est, vt ignem tactũ, non alio modo quam glacies, extinguat.* Pro eiusdẽ rei argumento, hic ponendũ est, quod ait Olympiodorus philosophus in commẽtariis super libro 4. Meteororum Aristotelis non esse fabulã, ignem extingui à Salamandra. Suo enim tempore fornacarios, papyri fasces excutere solitos, vt decutiant Salamandras: extingui siquidem ab illis ignem in caminis. Similia quoque de quibusdam hominibus prodita sunt. Iamblichus enim in libro de Mysteriis Aegyptiorum refert, vates Aegyptiorum, cum Dei afflatu implerentur & incitarentur, nonnunquam ambulasse per medios ignes, sine vllo detrimento. Plinius item in libro 7. cap. 2. scriptum reliquit, *non procul vrbe Roma, in agro Faliscorum, fuisse olim quasdam familias, cognominatas Hyrpias, quæ in annuo sacrificio, quod ad montem Soractem fiebat Appollini, per ardentem lignorum struem ambulantes, non comburebantur.*

Pyralis. *Salamandra.* *Vates Ægyptiorum.* *Hyrpiæ.* (A, B, C)

Vera sententia. Verumtamen, cõtraria sententia pro vera certáq; haberi debet, nullum corpus ex quatuor elementis conflatum, & coagmentatum, posse diuersari in igne, ab eius incẽdio illæsum & immune. Hoc docet Aristoteles in secundo libro de Generatione & Corrupt. textu 21. & in 4. lib. Meteororum, nec non & in lib. 2. de Generatione animalium ca. 3. affirmans nullum animal aut nasci, aut viuere posse in igne. Quocirca, quod ipse dixit in lib. 5. de historia animalium c. 19. de Salamãdra, non ex suo sensu dixit, sed ex vulgi, aliorúmve opinione retulit, ideóq; adiunxit illud, *vt aiunt*. Idem de Salamandra tradit Galenus in libro 3. de temperamentis, & Dioscorides lib. 2. c. 56. In cuius capitis commentario Matthiolus narrat, in agro Tridentino, veris & autumni tempore, maximam Salamandrarum copiam reperiri: se autem, vt experimẽtum caperet eius, quod de Salamãdra vulgò fertur, plurimas in ignem coniecisse, D

A iecisse, sed eas prorsus exarsisse, breuíque penitus esse consumptas. Illud tamen nonnulli non negant, tantam esse Salamandræ frigiditatem & humiditatem, vt superposita prunis, eas restinguat. Cuius rei illud non obscurum est signum, quod vt ait Plinius lib. 10. cap. 67. *Salamandra nunquam nisi magnis imbribus proueniat, & serenitate deficiat. Eiusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili, idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.* Hoc ipsum quod diximus, in vniuersum confirmari potest hac ratione. Omne corpus ex elementis compositum, & communem habet materiam cum igne, & ei aliqua qualitate contrarium esse necesse est: quamobrem si ponatur in igne, fieri non potest, quin ignis in ipsum agat: præsertim cùm & caloris magna sit efficacitas, & in igne summus sit calor. Nô inficior, fieri posse vt nonnulla corpora, quod sint vehementissimè & tenacissimè côpacta, & multa frigiditate polleant, si admoueâtur ad ignem, fore, vt diu multúmq; ei resistant, priusquam ab eo dissolui queant: sed, vt nihil ab eo lædantur, nec aliquando tandem ab eo corrumpantur, fieri non potest. Quapropter, quod de aetite, & pyrimacho traditum est, aut ita intelligendum est, aut fabulosum existimâdum. Illa verò animalia, propterea dicuntur viuere in igne, nô quia viuant in mediis flammis posita, sed quia nisi calidissimis in locis, & iuxta ignê, viuere non possunt.

B

Quod autem de vatibus Ægyptiorû à Iamblicho, & de familiis Hyrpiis

C à Plinio proditum est, vel est fabulosum, vt permulta id genus gentiliû miracula, vel ministerio & opera dæmonum illud fiebat, quorum commercio & societate, nouimus vates & sacerdotes gentilium esse vsos. Potest autem dæmon hominem coniectum in ignem, seruare ab incendio, multis modis. Primò, restinguendo ignem: tum procul ab eo flammas repellendo: prætereà, clam subtrahendo verum ignem, & in eius locum, alium simulatum ignem substituendo: ad hoc, subducendo hominê ex igne, & inibi simulacrû eiûs relinquêdo: denique, circûponêdo illi corpus aliquod frigidissimum, maximéq; resistês igni, quo videlicet hominis corpus, ab incêdio, ad aliquod têpus, defendi & seruari queat.

Qua ratione per artes magicas, & opera dæmonis, possit quis (si Deus id permittat) ex incêdio seruari.

D Ceterùm, vt hanc de miraculo, quod circa illos iuuenes euenit, disputationê absoluam, vnum modo restat excutiêdum: hoc est, an illi iuuenes verè fuerint martyres. Ac fuisse quidem martyres, ita argumentari possumus. Ad perfectâ martyrij rationê, tria potissimum pertinere existimâtur: illatio mortis, libera voluntas mortê subeundi: & iusta moriêdi causa, id est, pro testimonio fidei & iustitiæ propter Deû. Horum nihil defuisse illis iuuenib. videtur. Obiecti sunt illi præsentissimæ ac certissimæ morti, & omni humana ratione prorsus ineuitabili. Quod antê

An illi tres iuuenes fuerint martyres.

ex ea salui & incolumes euaserint, id summum diuinæ omnipotentiæ miraculum fuit, nec martyrij rationem & dignitatem eleuare debet. A Iustissima deinde illis moriendi fuit causa: scilicet, ne hominum, aut falsorum Deorum imagines adorando, Dei legem violarent. Denique, promptissimam & ad moriendum paratissimam non illis defuisse voluntatem, satis patet illis eorū verbis, quibus regi respondentes dixerunt, *Ecce Deus noster potest eripere nos de igne, & de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit notū, sit tibi rex, quia Deos tuos nō colimus, & statuam auream tuam non adoramus.* Ad huius rei confirmationem accedit aucto-

Cyprianus. ritas diui Cypriani, qui in prima epistola tertij libri, quam scripsit ad Lucium Papam Romanum, ita scribit. *Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrij dignitas, quia morte frustrata, de camino ignis incolumes exierunt* B *aut non cōsummatus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fue-*

Hieronym*. *rat ad prædam, protectus à Domino, vixit ad gloriam. In confessoribus Christi, dilata martyria, non meritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt.* Non dissimilis videtur fuisse Hieronymi sententia in commentario super vigesimū caput Matthæi, exponens enim illa verba Domini, filijs Zebedæi dicta, *Calicem quidem meum bibetis*, sic ait Hierony-

Act.12. mus. *Quæritur quomodo calicem martyrij Ioannes biberit. Nam Iacobum ab Herode truncatum capite scriptura narrat, Ioannes autem propria morte vitam finiuit. Sed si legamus historias Ecclesiasticas, in quibus fertur ipsum propter martyrium esse missum in feruentis olei doliū, statimque relegatum in Pathmos insu-* C *lam, videbimus martyrio animum non defuisse, & bibisse Ioannem calicem confessionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt: licet persecutor non fuderit sanguinem.* At enimuerò, quia in præsentis mortis perpessione, acerbissimus est sensus, & maximus cruciatus animi à corpore (cui naturali amore copulatus est) ægerrimè discedentis: ideò censent Theologi, ad perfectam martyrij rationem pertinere, ipsius mortis perpessionem. Lege, quæ scribit diuus Thomas in librum quartum sententiarum, dist.49. & in 2.2. quæst.124. Itaque tria genera martyrij distinguuntur à Theologis. Primum est in solo, quamuis efficacissimo, desiderio martyrij, sicut legimus beatum Franciscum cupiditate martyrij in Syriam esse profe- D ctum. Alterum genus est, cùm quis non tantùm habet voluntatem martyrij, sed etiam certissimæ morti obijcitur, ex qua certo scit humanitùs se non posse euadere, diuinitùs tamen seruatur, vt illis iuuenibus & beato Ioanni contigit. Tertium genus, in quo perfecta martyrij ratio esse censetur, præter voluntatem, & certam existimationem mortis, habet ipsius mortis perpessionem. Diuus Bernardus in sermone de Natali

Sancto-

A Sanctorum Innocentium, tres distinguit martyrij gradus: vnum appellat martyrium voluntate, sed non opere, quale fuit in Ioanne: alterum opere sed non voluntate, quale cernimus in sanctis innocentibus: tertium tam voluntate quàm opere, cuius martyrij gloriam Stephanus adeptus est. *Sit ergo Stephanus martyr apud homines, cuius voluntaria passio euidenter apparuit: sit Ioannes apud angelos martyr, quibus tanquam spiritualibus creaturis, spiritualia deuotionis eius signa certius innotuerunt. Ceterum pueri innocentes, sunt pleni martyres tui Deus, vt in quibus nec homo, nec angelus, meritum inuenit, singularis tua prerogatiua gratiæ, euidentius commendetur.* Sic Bernardus. Sequebatur canticum illorum trium iuuenum, sed nos copiosam & diligentem eius cantici explanationem, in alium librum, qui
B hunc proximè consequetur, reseruauimus. Quamobrem quæ post illud canticum in hoc capite subsecuta narrantur, ea nos deinceps explanabimus.

Ait rex, ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis: & nihil corruptionis in eis est: & species quarti, similis filio Dei.

Hieronymus de illo quarto, qui in fornace visus est, quid scribat.

DIVVS Hieronymus hunc locum explanans, ita scribit. *Speciem quarti, quem similem dicis filio Dei, vel angelum debemus accipere, sicut septuaginta transtulerunt: vel certè, vt plerique arbitrantur, dominum saluatorem. Sed nescio quomodo rex impius, Dei filium videre mereatur. Ergo, iuxta*
C *ta Symmachum, qui interpretatus est, species quarti, similitudo filiorum Deorum, angeli sunt sentiendi, qui & Dij, & Dei, vel Deorum filij, sæpissimè nuncupantur. Hoc iuxta historiam. Ceterùm in typo præfigurat iste angelus seu filius Dei, Dominum Nostrum Iesum Christum, qui ad fornacem descendit inferni, in quo clausæ & peccatorum & iustorum animæ tenebantur, vt eas absque exustione & noxa sui, mortis vinculis liberaret.* Hactenùs Hieronymus.

Quis fuerit ille quartus ambulans in fornace, quem rex vocat similem filio Dei.

Verum enimuerò, illa verba, *& species quarti, similis filio Dei*, obscurum habent intellectum, vnde quadruplex interpretationum diuersitas extitit. Prima expositio eorum est, qui censent filium Dei, appellari hoc loco verum filium Dei naturalem, vnigenitum, & consubstantialem patri, hoc est, Dominum Nostrum, qui sub specie humana, se ma-
D nifestauit in illa fornace regi Nabuchodonosor. In hac sententia plerosque fuisse tradit Hieronymus, neminē tamen ipse nominatim commemorat. Ego, ne quispiam, quasi vulgarem & ignobilem, eam sententiam paruipendat, auctores eius nominabo. In hac sententia fuit Ter-

Tertullianus. Augustinus Hippolytus

tullianus in lib. quarto contra Marcionē: Augustinus in concione ad catechumenos, aduersus paganos, Iudæos, & hæreticos, Hippolytus etiā martyr: cuius verba, quia huic loco multùm lucis afferunt, hic adscribam. Sic autem inquit. *Dic mihi Nabuchodonosor, quando, & vbi vidisti filium Dei, vt hunc Dei filium confitereris? Quis cor tuum pupugit, vt hoc verbū posses edere? Quibus oculis potuisti tantas has diuitias, velut in speculo, prospicere? Cur tibi soli, & nulli præterea tuorum satraparum innotuit? Sed quando scriptum est, cor regis in manu Domini, hæc profectò est manus domini, vt cognoscens eum in camino, ipsum prædicaret & glorificaret. Nec vacat id mysterio. Quod enim Iudæi filium Dei, hominem factum, non erant agnituri nec recepturi, præmonstrat scriptura, gentes eum esse agnituras & recepturas, quem iam rex Babylonis, in fornace videns agnouit, & filium Dei confessus est. Sed quia nondum Iesus ex Virgine natus erat, ideo quarti illius nomen rex non inuenit.* Eadem est sententia, & persimilis oratio Ruperti, in libro sexto de Victoria verbi Dei, capite vigesimo primo, quo in loco ad hunc modum scribit. *Quis dignè sufficit admirari, vbinam viderit rex ille filium Dei, vt in medio ignis similitudinem eius recognoscere posset? dixit enim, & species quarti, similis est filio Dei. Sic loqui solent, qui quamlibet speciem aliquando visam, alicubi consideratam, mente retentam, memoriáque signatam, alio tempore, siue alio loco, in persona aliqua recognoscunt. Iste inquiunt, similis est illi quem vidi: sic ille in libro Tobiæ, intuens iuniorem Tobiam, dixit, quàm similis est iuuenis iste consobrino meo. Viderat enim ille patrem, & in filio similem aduertebat speciem. Iste autē rex, vbi viderat filiū Dei, vt speciem eius recognoscere posset in eo, qui cū Azaria & socijs eius in medio ignis ambulabat, Nunquā viderat filiū Dei, sed nec vnqnam legendo vel audiendo didicerat, quis, aut qualis esset filius Dei. Nonne ergo, mente non sua loquutus est, Nonne in magno excessu & stupore sic effatus est? Quem stuporem indicauit scriptura cum dixit, Tunc rex obstupuit, & surrexit propere. Sicut igitur dormiens viderat statuam profundissimorum mysteriorum plenam, sic nunc obstupescens, nec intelligens quod videbat, aut dicebat, nominat filium Dei, & seruos eius prædicat. Sed, vtcunque sit, nihilominus tamen speciosa fuit hæc victoria, & insigne præconium filij Dei: quod illum manifesta confessione priùs confessus est inimicus, quàm amicus, persequutor, quàm sectator, Gentilis, quàm Iudæus. Quis ex omnibus prophetis tam apertè nomen istud expressit, appellans filium Dei? Non enim tutum erat, æternam filij ex patre Deo generationem, Iudæis carnalibus enunciare, vnde oportebat prophetas claudere, ligare*

Prou.21. Rupertus. Tob.7.

A B C D

gare

A *gare,& ſignare teſtimonia eius in ſcripturis. Per hunc autem regem, ſummum ex mundi principibus, quem Iudæus aut Gentilis arguere non poſſet, cuius opprimere os non auderet mundus, hoc nomen filij Dei primitiùs enunciatum & euulgatum eſt. Illud quoque non prætereundum, viſionem illius quarti deſcendentis in fornacem, ad illos tres iuuenes liberandos, ſignum fuiſſe eius, quod facturus erat filius Dei in Eccleſia ſua. Quando enim non affuit Dei filius agonizantibus ſeruis ſuis propter ipſum. Futurum erat, vt euulgato euangelio, publicis edictis & proſcriptionibus, fidem ſanctæ Trinitatis impugnaret rex magnæ Babylonis diabolus. Et ita factum eſt, paganis Romani imperij regibus diabolo famulantibus. Nonne, cum piis martyribus filius Dei, & in flammis, & in ceteris agonibus ſemper*

B *præſens fuit. Num, quia Laurentius igne aſſatus ſuper craticulam, emiſit ſpiritum, ideò illi filius Dei abſens fuit, imo præſentior illi fuit, & glorioſius in eo triumphauit, quàm ſi excuſſiſſet carbones, & ignitam craticulam, quaſi ventum roris flantem feciſſet. Tranſiuit per ignem, & flamma illi non nocuit, & odor ignis in eo non fuit, quia fides læſa nō eſt, imo ſicut aurum per ignem, probata eſt. Quemadmodum igitur, per filium Dei cuſtoditi ſunt illis tres iuuenes, ſic per inuiſibilem præſentiam filij Dei, illæſa permanſit in martyribus fides Chriſti, & Romanum imperium, ſonantiùs & dulciùs, quàm rex ille Babylonis, tandem confiteri meruit Chriſtum filium Dei.* Hactenùs Rupertus.

C Sed contra hanc interpretationē, tria poſſunt obijci. Primò, quomodo, vel vnde, rex ille cognouerat filium Dei, vt quartum illum, quem in fornace videbat, filio Dei ſimilē eſſe diceret, Deinde, indignum fuiſſe videtur, ideóque incredibile, vt tam ſuperbo & impio regi, myſterium diuinitatis & incarnationis filij Dei manifeſtaretur. Denique, illum ipſum, quem rex hic dicit ſimilem filio Dei, paulo infrà appellat angelū Dei, dicens: *Benedictus Deus, qui miſit Angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos, qui crediderunt in eum.* Et ſuprà ſcriptum eſt. *Angelus Domini deſcendit in fornacem, & excuſſit flammam ignis de fornace.* Verū hiſce obiectionibus, non difficulter occurrere poſſent, qui prædictam opinionem tueri vellent.

D Ad primā namque reſponderēt regē Nabuchodonoſor, diuinitatem & futuram filij Dei incarnationem, ex Daniele habuiſſe anteà cognitam, ſcilicet, qui enucleatiùs declarauiſſet regi, quæ in viſione illius ſtatuæ, de Chriſti regno præfigurata fuerant, aut tunc ipſi ſubita Dei reuelatione innotuiſſe. Ad ſecundam dicent, tanti myſterij reuelationem illi regi eſſe factam, nō propter ipſius dignita-

tem & merita, sed vt in eo præsignificaretur futura Gentilium fidei in Christum præstantia, cuius Gentilitatis, rex ille quasi typum gerebat: Neque enim negare possumus, isti regi in illa statua quæ in somno ipsi est visa, æternum Christi regnum, sicut ei Daniel est interpretatus, priùs fuisse patefactum. Ad tertiam responderent, non esse alienum diuina scriptura, etiam filium Dei, vocari angelum. Nam apud Isaiam capite nono, secundum translationem septuaginta interpretum sic est: *Vocabitur nomen eius, magni consilij angelus.* Quam lectionem secuti omnes antiqui patres, tam Græci quàm Latini, varias rationes attulerunt, cur filius Dei dicatur Angelus. Ante omnes verò Dionysius in libro de cælesti Hierarchia capite quarto, hoc Isaiæ testimonio confirmat, nomine angeli, etiam filium Dei in sacris literis appellari. Vide Iustinum in Apologia. 2. pro Christianis, & in dialogo, quem habuit cum Tryphone: Tertullianū in libro de carne Christi: Eusebium de demonstratione euangelica lib. primo, cap. 4. libro quinto, cap. 28. lib. 7. cap. 4. libro 9. cap. 8. Hilarium lib. 4. de Trinitate: Athanasium in libro de beatitudine filij Dei: Cyprianum lib. 2. aduersus Iudæos cap. 20. Basilium lib. 2. contra Eunomium: Nazianzenum in Christi Genethlia: Chrysostomum homilia 80. in Ioan. Ambrosium lib. 6. commentariorum in Lucam: Augustinum lib. 2. de Trinitate cap. 13. & tractatu 24. in Ioannem, & libro 18. de ciuitate Dei cap. 35. Atque hæc pro primæ opinionis confirmatione defensionéque, afferri dicique possunt. Nihilominus tamen, mihi quidem non fit verisimile, duo præcipua Christianæ fidei mysteria, sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis filij Dei, paucissimis Iudæorum ante Christi aduentum manifesta, isti regi fuisse patefacta. Adiice, quòd puto equidem, certam esse illam Dionysij sententiam, ferè theologis probatam, omnes Dei apparitiones, ante Christi aduentum factas hominibus, non per aliquam de diuinis personis immediatè, sed per angelos esse factas. Hoc autem, vt præcipuè credam de hac apparitione, eo ducor argumento, quod ille quartus similis filio Dei, dicitur fuisse angelus, qui excussit flammas ignis ex fornace, & immisit ventum roris refrigerantem. Huiusmodi autem opera & ministeria circa creaturas corporales, in edendis prodigiis & miraculis, immediatè peragere atque exercere, proprium angelorum esse creditur.

Isai. 11. *Filium Dei in scriptura vocari Angelum, & cur.*

A B C D

Dionysius Carthusianus.

Altera interpretatio huius loci, commemoratur à Dionysio Carthusiano: regem Nabuchodonosor in illis verbis, vocabulo Dei, intellexisse talem Deum, qualem colebant Gentes: per filium autem Dei, aliquem

A quem de iis quos stulta gentilitas credebat ex Deo & homine generatos,& posteà deificatos: ideóque semihomines vel semideos appellabat. Exempli causa, summum Deum putabat Iouem: eius verò filios, ex mulieribus susceptos, Apollinem, Herculem, & alios, quos etiam diuinis honoribus afficiebat. Putauit igitur Nabuchodonosor, illum quartum à se visum in fornace, fuisse de istiusmodi filiis Dei, aut illorum similem. Satis acuta & ingeniosa hæc est interpretatio: sed parum fortasse congruens ritibus & religioni Chaldæorum, qui tales Deos non colebant, quales Græcia venerabatur: sed stellas, & ante omnes Belum,
B primum regni Babylonici conditorem. Tertia interpretatio prædictis videtur probabilior: per similem filio Dei, non aliud significari, quàm angelum: & hanc esse illorum verborum sententiam, quartum illum virum, propter insignem vultus atque habitus splendorem & maiestatem, similiorem fuisse angelo, quàm homini. Diuus Hieronymus hanc expositionem solam probat, & confirmat auctoritate septuaginta interpretum, qui pro filio Dei, verterunt angelum. Et verò, hic ipse similis filio Dei, & anteà & posteà, expressè nominatur angelus. Nec est inusitatum, angelos in scriptura vocari filios Dei. Nam apud Iob sic appellantur initio libri, & cap. 38. cum dicitur: *Vbi eras, cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei*: pro hoc, habent Septuaginta:
C *& iubilarent omnes angeli Dei.* Tertiæ huic expositioni, annectenda est quarta nihilominùs probabilis: vt per filiũ Dei, intelligamus magnum aliquem, eximium & singularem hominem, quíq; vultu & habitu, maiorem, quàm est ceterorum hominum dignitatem, maiestatem, & excellentiam præse ferret. Consuetudo enim scripturæ est, res magnas & præcellentes, Dei appellatione insignire. Sic mons Dei, bellum Dei, exercitus Dei dicitur, pro eo quod est, mons magnus, bellum magnum, & exercitus magnus. Qua significatione, vt nõnullis placet, vsus est Moses in libro Geneseos capite sexto cum dixit, filios Dei, vxores duxisse filias hominum.

At enim prænarratæ quæstioni, adiuncta est altera, facilior tamen, & *Cur angeli*
D breuior explicatu: cur angeli, cùm apparuerunt hominibus sub aliqua *semper ap-*
forma sensibili, humanam potiùs formam, quàm aliam quamlibet: acce *paruerint*
perint. Respondendum est, sex causas eius rei posse afferri. Prima cau- *sub specie*
sa, inter naturas corporeas & sensibiles nulla est homine proprior ac si- *humana*
milior angelo: quo fit, vt eius vnius figuram & speciẽ angelus assumat. *sex causæ.*
Secũda causa, quia si quid appareret homini præse ferens intellectum, & humano vtens sermone, sub alia figura & specie, quàm est hominis, valde

valde ipsi homini monstrosum quiddam,& horrendum videretur. Tertia causa, similitudo concilians amorem: ergo angeli induunt sibi speciē hominis, quo significēt, diligi à se homines,& se cupere vicissim ab hominbus diligi. Quarta causa, licet angelus secundum gradū naturæ, specie, quin etiam proximo genere, differat ab homine: attamen, respectu supernaturalium rerum, est simillimus homini, nec ab eo specie differens, eundem enim propositum habet finem supernaturalem, eadémque, vt vocant, media, quæ simpliciter necessaria sunt ad finem illum consequendum: eiusdem patriæ ciuis est, eiusdem capitis membrum, sub eodem militat imperatore, eiusdem est Domini conseruus. Quinta causa, quia diuinitùs reuelatum ab initio fuerat angelis, filium Dei, aliquādo formam & naturam hominis sumpturum: propterea omnes angeli summo amore honoréque naturam hominis prosequebantur, eámque quocunque possent modo, induere ac gerere gestiebant: non ignorantes, quantum esset illi naturæ, propter Christum, honoris & dignitatis accessurum. Sexta causa, partes & membra humani corporis, mirè nobis repræsentant & declarant præcipuas eximiásque angelorum proprietates, plerisque gentilium philosophorum incognitas. Oculi denotant angelos habere explicatam clarámque singularum rerum, quæ apud nos geruntur, notitiam: aures, exaudire eos preces hominum, qui eorum opem & auxilium implorant: manus, non solum moueri ab ipsis cælos, sed præterea, alia quàm plurima opera fieri, & ministeria obiri ad vtilitatem hominum: pedes, non ipsos in cælo immobiles semper hærere, sed mitti à Deo in terras, omniáque loca peragrare, prout Deus iusserit, & gubernationi salutíque hominum, præsertim electorum, conducens & conueniens fuerit.

Quid significent hominis mēbra angelis conueniens.

A B C

Et erumpens Nabuchodonosor, ait, Benedictus Deus eorum, qui misit Angelum suum, & eruit seruos suos: qui crediderunt in eum.

IN extrema parte huius capitis, describitur subita, sed mira conuersio illius regis Nabuchodonosor, ex superbia ad humilitatem, ex feritate ad mansuetudinem, ex impietate ad pietatem, denique ex insania ad saniorem mētem. Quæ conuersio ei accidit ex admiratione duarum rerum, quas in fornace viderat Viderat enim tres illos iuuenes, qui vincti mediam

Conuersio regis Nabuchodonosor.

D

A mediam in fornacem ardentem coniecti fuerant, solutos expeditósque per mediam fornacem, corporibus atque etiam vestibus omnino illæsos & intactos, lætissimisque vocibus laudes Deo concinentes, incidere. Viderat præterea, simul cum illis, alium quendam quartum virum deambulare, qui propter vultus atque habitus decorem & maiestatem, similis erat filio Dei.

Quatuor porro conuersionis istius regis, manifesta & illustria signa fuerunt. Etenim primò surgens è throno suo, accessit ad fornacem, & blãdis verbis tres illos iuuenes euocauit, magnitudinem animi eorum, B & constantiam prædicans & magnificans, scilicet quod non dubitauerint regis iussa cõtemnere, & se morti offerre, ne alij quàm Deo suo diuinum cultum, atque honorem adhiberent. Quapropter eos iuuenes ad maiorem, quàm haberent antea, potestatem & dignitatem rex promouit. Deinde, summis laudibus extulit Deum ipsorum, propter omnipotentiam, propter singularem curam, quam seruorum suorum gerit, propter ministeria angelorum, ipsi ad nutum famulantiũ, propter effectionem prodigiorum & miraculorum, denique propter regni & dominationis eius amplitudinem atque æternitatem. Ad hæc, magna Dei opera & miracula, quæ ipse viderat, per omnem imperij sui ditionem diuulgari & prædicari iussit, pœnámque capitis atque amissionis omnium C bonorum in eos cõstituit, qui Deum Iudæorum vituperare, & blasphemare auderent. Licèt igitur in hoc rege, officia & partes optimi principis, etiam Christiani, addiscere: primò quidem errata sua, si quæ admisit, facilè agnoscentis, neque grauatè emendãtis: tum, seruos Dei, id est viros prudentes, probósq; honorantis, eorumq; consilio & opera in administrando regno suo, vtentis: postea, procurantis, vt veri Dei religio cultusque in toto regno suo quàm maximè floreat ac vigeat, vt ex qua re, etiam terreni regni salus, pax, & felicitas maximè pendeat: ad extremũm, seuerissimis legibus pœnísque, in diuinæ religionis contemptores, ac violatores animaduertentis.

An vera fuerit huius regis cõuersio.

Regis etiã Christiani typus.

Ex hoc autem loco Danielis, & regis huius exemplo, probat diuus D Augustinus, non modò licitum esse, sed etiam laudabile, gloriosum, planeq; necessarium, publicis Christianorum imperatorum & principum legibus atque edictis perfidiam & contumaciam hæreticorum & schismaticorum, qui catholicam religionẽ, & Ecclesiam impiè oppugnant, vexantq;, coerceri ac puniri. Audi, quid ipse Augustinus in tractatu vndecimo super Euangelium Ioannis, scriptum reliquerit. *Si quando vult Deus concitare potestates aduersus hæreticos, schismaticos, dissipatores Ecclesiæ,*

Notabilis sẽtẽtia diui Augusti ni, de punitione hæreticorum.

exsufflatores Christi, blasphematores Baptismi, non mirentur, quia Deus concitat vt à Sara verberetur Agar: cognoscat se Agar, & supponat ceruicem: quia cùm humiliata discederet à domina sua, occurrit ei angelus & dixit: quid est Agar ancilla Saræ? Cùm conquesta esset de domina sua, quid audiuit ab angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur, vt reuertatur: atque vtinam reuertatur, quia proles eius sicut filij Iacob, cum fratribus hæreditatem tenebit. Mirantur, quia commouentur potestates Christianæ aduersus dissipatores Ecclesiæ: sed si non mouerentur, quomodo de imperio suo rationem Deo redderēt? Hoc enim pertinet ad reges Christianos, vt temporibus suis, pacatam velint matrem suam Ecclesiam habere, vnde ipsi spiritualiter nati sunt. Legimus Danielis visiones, & gesta prophetica: tres pueros in igne laudantes Deum, nec ab igne læsos, miratus est rex Nabuchodonosor: nec tantum miratus, sed cum non esset Iudæus, & se in statua pro Deo adorari voluisset, tamen maiestatem Dei præsentis in igne, illo miraculo expertus, pœnam capitalem constituit in eos, qui Deum illorum iuuenum blasphemarent. Sic enim dixit. Quicunque dixerint blasphemiam contra Deum Sidrach Misach & Abdenago, in interitum erunt, & domus eorum in perditionem. Ecce quomodo sæuit rex alienigena, ne blasphemeretur Deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare: & nolunt vt sæuiant reges Christiani aduersus eos, qui Christum exsufflant, à quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus, nec ab igne fornacis, sed à Gehennæ incendio liberatur. Sic Augustinus.

Gen. 16. (margin) — A — B — C

At verò Rupertus, in libro sexto de victoria verbi Dei, cap. 23. negat cõuersionem regis Nabuchodonosor fuisse sinceram & integram, sed tumore superbiæ, atque iactantiæ vitiatam: idque ait ex verbis eius liquidò intelligi. Scribit verò ad hunc modum Rupertus. *Attende, quia non fuit speciosa laus in ore illius peccatoris: tota namque respersa est fermento tumidæ vanitatis. Quomodo enim laudauit, cum scripsit, signa & mirabilia fecit apud me Deus: placuit ergo mihi prædicare signa eius. Quantus in oculis suis habetur, dum ista dicit? Quid enim est, Apud me fecit, & placuit mihi, nisi ob gratiam mei fecit, & feliciter contigit illi Deo, quia placuit mihi opera eius, & nomen in meo regno prædicari? Verè sicut non dignatur Deus laudem, nisi ex humili spiritu, ita iustum & dignum se fuit, vt reprobaret extollentiam sublimium oculorum illius regis, qui laudando laudabilem, in ipsa laude mētiebatur. Non enim apud eum signa fecerat Deus: quia nō erat amicus Dei, sed fecerat contra eum, quoniam erat inimicus Dei, & seruorum eius. Quis enim vnquam iustorum regum, vel patriarcharum, qui magnalia Dei viderunt, referens dixit, signa apud me fecit Deus? Nos quoque de sanctis illis loquentes, non dicimus, aut dicere debemus, apud illos, sed per illos, vel coram illis, Deus mirabilia* D

A *lia fecit in terra Ægypti. Sicut ergo de rege omnium filiorum superbiæ, dixit Deus apud Iob c.41.non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis:ita de isto superbiæ filio rectè dixeris, quia non pepercit, aut parcere debuit illi Deus, pro illa laude clamosa & magnificentia sublimi.* Hæc Rupertus. Qui tamen immeritò conuersionem istius regis carpere & criminari voluit, verba eius, non in bonum sensum, quem ipsa tamen præse ferunt, interpretando. Equidem assentior potiùs Augustino, Hieronymo, aliisque patribus, qui conuersionem istam ex animo sincero pióque profectam agnoscunt, & commendant, eáque illud Salomonis dictum, *cor regis in manu Dei est, & flectet illud, quocunque voluerit*, comprobatum esse censent. *Prou.21.*

B

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER IIII.

A

B

Super Cantico trium puerorum.

PRÆFATIO.

De auctoritate cantici trium puerorum.

OC canticum non inuenitur in libris Hebræis: quamobrem, nec esse partem libri Danielis, ac sacram scripturam, Hebræi, & quidam hæretici censuerunt. Sed inani hac & infirma opinatione, præponderare ac præualere debet Ecclesiæ auctoritas, quæ in multis conciliis hunc hymnum, vt sacrum & diuinum approbauit: & frequenter vsurpare solet: velut tempore quadragesimæ, in sabbato quatuor temporum, & in laudibus diei dominicæ, & cuiuscunque sancti. C Origenes in homilia 31. in Matthæum, & Ruffinus in oratione secunda inuectiua in diuum Hieronymum, hunc hymnum ab exordio nascentis Ecclesiæ, in conuentu fidelium, frequenter cantari solitum confirmant. Quin, eum decantari debere in Ecclesia, constitutum est in 4. concilio Toletano, in cuius canone. 13. sic habes. *Hymnum quoque trium puerorũ, in quo vniuersa cœli & terra creatura Deum collaudat, & quem Ecclesia tota Catholica per totum orbem diffusa celebrat, publicè decantari, sanctum concilium constituit.* Quod autem quidam Hebræus præsente Hieronymo: vt narrat ipse in epistola. 120. quasi fidem huius cantici eludendo, dixisse fertur, non esse credibile illos iuuenes in tantis flammis æstuantes, ceu otiosos, metro lusisse, & tam accuratum atque elaboratum carmen ex tẽpore composuisse: D valdè insulsum & ridiculum est. Quid enim mirum, qui nihil ex igne detrimenti ceperant, & tum venti refrigerantis suauitate, tum angeli aspectu & societate, maiorem in modum recreabantur, eos di-

uino

A uno spiritu concitatos, erupisse in Dei laudes, & tam præclarum canticum edidisse? Nempe, Hebræus ille non legerat, aut non recordabatur, Ionam prophetam de profundissimo ceti ventre, intimisq; visceribus, fudisse preces ad Deum, etiam metro carmine concinnatas. Sic enim habes apud Ionam in c. 2. *Erat Ionas in ventre piscis, tribus diebus & noctibus: & orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis, & dixit.* Denique, quod hic hymnus, occasione tanti miraculi sit factus, quòd à tribus illis iuuenibus mirabili sententiarum, verborum, & ordinis concordia, quasi ex vno ore, vnáq; mente ac sensu, sit editus, id quod ingen- *Quomodo in medio flāmis tres pueri hunc hymnum ediderint.*

B tis miraculi instar esse debet, quòd tanta sit sententiarum eius grauitas, verborum sublimitas, & compositionis suauitas, quod ad similitudinē Psal. 148. mirificè sit expressus: hæc inquam omnia euidenter arguunt, eum non humana arte, sed diuino spiritu & afflatu esse cōpositum. Nos igitur, hoc dulcissimum & religiosissimum canticum, subtili, elaborata, etiam curiosa dignissimum explanatione arbitrati, quartum hunc librum ei totum dicabimus, in eóq; diligenter, quantum nempè fert nostra tenuitas, interpretando, cōsumemus: non omissuri, quæ vel in libris gentilium, vel in diuinis scripturis, de rebus hoc hymno commemoratis, tradita: mortalium animos, earum rerum aspectu & contemplatione excitatos, ad effectoris, conseruatoris, rectorisque omnium Dei, om-

C nipotentiam & prouidentiam cognoscendam, admirandam, venerandámque posint adducere.

Benedictus est Deus patrum nostrorum: superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus, vsque ad illud, *Benedicite omnia opera Domini Domino.*

PRIMVM, isti iuuenes laudant Deum ex magnificentia & maiestate nominis & regni ipsius, quæ infinitè maior est omni nostra laude: deinde ceteras omnes creaturas, ad laudes Dei prædicandas & celebrandas inuitant & prouocant. Illa verba, *superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus,* Theodoretus ait esse amoris ardentissimi, maximéque inexplebilis indicia: quo amore isti iuuenes vulnerati, quærunt nomina quibus possint, eius quem celebrāt, ostendere dignitatem: quibus non inuentis, superlatiuis ea præpositionibus contexunt, dicentes superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus. Quo genere dicendi, diuinum illum Dionysium maximè delectatum esse, quia frequenter eo vsus est, intelligimus: valdè enim exprimit & affectum hominis erga *Summa totius hymni.* *Deus laudari à nominibus dignè nequit.*

D (marginal letter beside "riosus, & superexaltatus" line)

laudes Dei,& incomprehensibilem,non tantum ad laudandũ,sed etiam ad intelligendum Dei maiestatem. Quapropter,in lib.Ecclesiast.c.43. ita scriptum est,*glorificantes dominum,quantumcunque potueritis,superualebit adhuc, Benedicentes Deum,exaltate illum quantum potestis:maior est enim omni laude. Exaltantes eum,replemini virtute:ne laboretis, non enim comprehendetis.*Lyranus ait,Deum esse benedictum,in creatione omniumrerũ: laudabilem,in creatarum rerum dispositione , conseruatione,& gubernatione,gloriosum in consummatæ felicitatis fruitione:superexaltatũ, in incomprehensibili eius perfectione.Appellant Deum patrum suorum,potius quàm suum,ea se indignos appellatione arbitrati,& quòd singularis Dei erga patres ipsorum beneuolentia & beneficentia , & illorum erga Deum eximia pietas,obediẽtia,& religio, mirabiliter olim eluxisset.Per *templum* hoc loco Theodoretus & Euthymius,intelligunt templum Hierosolymitanum in quo solo totius Iudææ & orbis, vero cultu sibíque grato, Deus colebatur. Quod quidem templum ex sententia Theodoreti,nondum erat destructum.Is namque putat,vt suprà diximus,quæ narrantur hoc capite , ea paulò ante vrbis & templi excidium contigisse.Sed re vera eo tempore,iam multos annos fuerat incensum & euersum.Nihilominus tamen,locus ille,Deo sacer & dicatus existimabatur,tam propter priorem eius loci religionem & sanctitatem:quàm propter futuram,à prophetis prædictam,& à Iudæis expectatam eius templi refectionem,atque redintegrationem. Sed fortasse præstat,per templum & thronum , intelligere ipsum cælum , in quo Deus præcipua quadam ratione regnare, & imperare, & præsentiam, ac magnificentiam suam declarare videtur.Nam & in psalmo decimo Dauid cecinit,*Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius:* & apud Matthæum cap.5. & 23.Dominus noster , cælum esse ait Dei thronum.

Cur Deus sedere dicatur super Cherubim.

Cùm autem Deus dicitur sedere super Cherubim,sine dubio alluditur ad imagines illorũ duorũ Cherubim,quibus arca Domini,quæ erat intra sancta sanctorũ,& propitiatorium arcæ superpositum, obumbrabatur & obtegebatur.Dicebatur autem Deus sedere super Cherubim, seu super propitiatorium,quòd eo loco sæpenumerò se manifestasset, magnísque prodigijs & miraculis præsentiam suam declarasset ; atque indidem fundere oracula,& responsa reddere esset solitus. Sic enim in libro Exodi c.25.scriptum est.*Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies,ex vtraque parte oraculi.Cherub vnus sit in latere vno,& alter in altero.*

A *tero. Vtrumque latus propitiatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuò versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca, in qua pones testimonium, quod dabo tibi. Inde præcipiam, & loquar ad te, supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonij, cuncta quæ mandabo per te filijs Israel.* Hoc spectans Dauid in Psalmo 79. dixit: *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim,* Quoniam autem Cherubim significat magistrum, vel scientiæ plenitudinem, ideo nonnulli, Deum sedere super Cherubim, secundum sensum mysticum ita exponunt, Deum supra omnem scientiam & intelligentiam, non tantum hominum, sed etiam omnium angelorum est enim Deus incomprehensibilis cogitatu, vt ait, Hieremias est, sicut *Hier. 32.*
B Iob inquit, omnem vincens scientiã. Alij, Deum propterea dici sedere *Iob 36.* super Cherubim existimant, quia plenissimam habeat omnium rerum scientiam, sine vllo labore aut sui mutatione: angeli verò, licet scientiam percipiant sine labore, quo tamen homines in discẽdo non carent, non tamen sine mutatione, multa enim à Deo noua docentur, quæ anteà ignorauerãt. Solus igitur Deus sedet super Cherubim, quia quicquid scit, omnia autem scit, ex omni æternitate & summa cum tranquillitate atque immutabilitate cognoscit.

Illud porrò quod proximè antecedit, *Qui intueris abyssos,* denotat, tenere Deum cunctarum rerum, etiam creatæ cuiuis intelligentiæ incomprehensibilium, absolutissimam, & clarissimam, atque, vt Scholastici Theologi loquuntur, intuitiuam sciẽtiam: hoc enim denotat verbum il-
C lud *intueris.* Diuus Basilius super Hexameron, verba illa quæ sunt in exordio libri Geneseos, *Tenebræ erant super faciem abyssi,* exponens, ita definit abyssum. *Est inquit abyssus copiosa aqua, ad cuius fundum non facile penetrari potest deorsum versus.* Augustinus super psalm. 41. *abyssus,* inquit, *est profunditas inpenetrabilis & incomprehensibilis, & ferè dici solet in aquis, ibi enim est altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari vsque ad fundum non potest.* Verum frequẽter in sacris litteris per similitudinem quandam, vocabulum abyssi ponitur in rebus maximè obscuris, & ad intelligendum difficillimis: cuiusmodi sunt multa Dei iudicia circa res humanas, & secreta cordium, futura item contingentia, necnon & supernaturalia fidei
D nostræ mysteria. Similitudo autem ex eo ducta est: quod abyssus, id est, profundum vel maris vel terræ, humano visu penetrari ac peruideri non potest. Vnde in principio libri Ecclesiastici scriptum est, *profundum abyssi, quis dimensus est?* Crebrò etiam in scriptura, sicut nosse futura & secreta cordium, ita videre profundum

Quid sit Deum intueri abyssos.

Quid sit abyssus ex Basilio & Augustino

 abyssi,

abyssi,tanquam solius Dei scientiæ proprium prædicatur, *Oculi Domini*,ait sapiens Ecclesiasti 23.*multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum,& profundum abyssi.* A

Eccles.23.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Cur omnes creaturæ ad Deum laudãdum prouocẽtur.

PROVOCANT omnes creaturas ad laudandum Deum. Primùm generatim:tum singulatim,descẽdendo à cœlestibus per eas,quæ generantur in aere, ad terrestres & aquatiles.Idem autem est,*omnia opera Dei*, atque omnes creaturæ Dei,imo idem est atque omnia quæcunq; sunt, & vbicunque sunt.omne enim quodDeus non est,Dei opus est,à Deo factum,& ex aliquo temporis initio effectum. Commemorant autem eas creaturas,quæ vel propter aspectum mirabiles sunt hominibus,vel propter vsum amabiles,vel propter opinionem erroris & impietatem superstitionis,erant quibusdam gentibus diuino cultu venerabiles.Vt, cùm mortales ex hoc hymno intellexerint,omnia quæ in rebus creatis amant,mirantur, & quasi diuina colunt,esse vnius optimi,potẽtissimi, & sapientissimi opificis,hoc est,Dei opera,omnem suum amorem,admirationem,venerationémque ad illum vnum amandum, mirandum, colendúmque conuertant. B C

Quomodo creaturæ quę ratione sensúque carent,prouocentur ad laudãdum Deum.

Sed quomodo,inquiet aliquis,omnia Dei opera prouocantur ad laudandum Deum,cùm in ipsis,multa sint ratione, voce, sensúque carentia,Respondet Euthymius super Psalmum 148.tribus modis laudari & glorificari Deum posse:aut voce, sicut hi tres pueri laudauerunt Deum,& Moses post transitum maris rubri:aut aspectu & præsentia, cùm aspectus rei alicuius & contemplatio, propter pulchritudinem, quæ in ea re cernitur,vel vtilitatem, quæ ex ea percipitur, ad laudandum eius rei opificem & auctorem excitat: sic in Psalmo 18. dictum est,*Cæli,enarrant gloriam Dei*,aut vita & conuersatione:quemadmodum Dominus dixit,*sic luceat lux vestra coram hominibus,vt videant opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum,qui in cœlis est.*Laudant igitur Deũ, quæ sine ratione & sensu sunt, sua magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseuerantia, spectatores sui,in admirationem & laudem factoris mouent.Vnde spectatoris lingua, ad Dei laudem ipsa quodammodo vtuntur.Omnia,vt inquit Gregorius Theologus,Deum laudant,& inenarrabilibus,& mutis etiam,vt ita dicã,vocibus D

Matth.5.

Gregorius Theologus.

A cibus Deum glorificant. Namque pro his omnibus gratiæ à me aguntur Deo, atque hoc pacto mea laus, qua Deum ego laudo propter illa, ipsorum quoque laus efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio. Hactenus verba sunt Euthymij & Gregorij. Hieronymus autem super hunc locum ita scribit. *Omnis creatura, non voce sed opere laudat Dominum, quia ex creaturis consequenter creator intelligitur, & in singulis operibus, atque effectibus, Dei magnificentia demonstratur.* Quibus verbis innuit Hieronymus duos modos, quibus intelligi possit, ab omni creatura laudari Deum: vel quia rerum creatarum aspectus & contemplatio, ducat nos ad cognitionem pulchritudinis & perfectionis Dei, cuius consideratio, nos ad laudandum, amandum, venerandúmque ipsum incendit, vel quia quæ cernuntur in creaturis, eorum creatoris potentiam, sapientiam, ac prouidentiam, summa laude, gratiarum actione, ac veneratione dignissimam ostēdunt. Sex autem, in rebus creatis animaduertere est, quæ opificem earum Deum, maximè commendant ac prędicant. Primò, tam varia & multiplex rerum conditarum natura, & summa cuiq; in suo genere perfectio. Tum, tanta pulchritudo & præstantia proprietatū affectionū, & accidentium, eorúmq; tanta cum natura rerū, quib. inhærent, cōuenientia. Posteà, tanta vtilitas & mirabilitas operationum & effectuum. Deinde, tantus ordo & proportio, & singularum inter se & cum ipsa vniuersitate, ac summa totius mundi. Præterea tanta perseuerantia in conseruando ordine, quem ipsis ad initio Deus imposuit. Ad hæc, tanta constantia in præstando hominibus ministerio & seruitio, quod illis Deus iniunxit. Denique, tanta obedientia erga Deum in omnibus, quæcunque Deus vel in ipsis, vel per ipsas operari vult, etiam præter ipsarum naturam: vt cum iussit solem motum suum aut sisterre, aut retrò agere, aut non lucere: vel ignem de cælo descendere, aut non vrere, & alia id genus in prodigijs & miraculis à Deo factis conspicua. Verè siquidem sapiens dixit: *Omnis creatura tibi factori deseruit:* & Dauid, *Omnia seruiunt tibi.*

[Margin: Hieronym.] [Margin: B] [Margin: Sex in creaturis cerni, quę creatorem earum Deum, maxime commendant.] [Margin: C] [Margin: Sap. 16.] [Margin: Psal. 118.] [Margin: D]

Benedicite angeli Domini Domino.

PRAEMISSA in vniuersum, & in cōmune, omnium rerum ad Dei laudes exhortatione, deinceps singulas creaturas ad idē inuitat: gradatim tamen à supremis, per medias, vsque ad infimas procedendo, rectè ab angelis sumpto principio vt qui ceteris omnibus rebus multò sint antiquiores: sicut multis, magnis, & antiquis Ecclesiæ doctorib. tā Græcis,

[Margin: Cur ab Angelis laudes Dei inchoentur.]

quam Latinis placuit. Aut, si non sunt originis antiquitate priores, quod sanè verius est, sunt certè naturæ, potestatis, aliarumque multarum rerũ præstantia superiores. Denique, in hoc ipso munere laudandi Deum, cunctis rebus antecellunt, cùm & omni mentis intentione, & sine vlla intermissione, Deum perfectè sempérque collaudent. Cur igitur, inquies, qui spontè sua id perpetuò faciunt, ab istis iuuenibus, quasi non facerent, aut non studiosè & diligenter facerent, ad id exequendum inuitantur. Sed non est hæc oratio, tam inuitantium angelos ad faciendum, quod ipsi non faciant, vel ad cumulatiùs faciendum, quàm faciant, cùm laudationem Dei, nec angeli vnquam intermittant, nec remittant: verùm, est oratio gratulantium, & collætantium ipsis, quod in eo munere tam diligentes & feruentes sint. Non attinet autem lectorem monere, vocabulo angelorum, significari hoc loco omnes cælestes spiritus: quorum tres esse hierarchias, supremam, mediam, & infimam, singulásque ternis itidem ordinibus distinctas, Dionysius cælestium secretorum scientissimus, nos edocuit. Quoniam autem beati illi iuuenes, in hoc hymno præmiserant, *Benedicite omnia opera Domini Domino*, nunc autem subijciunt, *Benedicite angeli Domini Domino*, clarissimè ostendunt, angelos à Deo esse conditos. Idem ante docuerat Dauid in psal. 148. Cum enim commemorasset angelos, & cælos, & astra, proximè subiungit, *Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.*

Cum angelis semper laudẽt Deũ cur isti iuuenes inuitãt eos ad laudãdũ Deũ

Ceterum si angeli sunt Dei opera, simul cum hoc mundo corporeo conditi, quæ nunc in scholis recepta est, & theologis probata sententia, cur eorum creationem Moses in libro Geneseos tacitam præteriuit? Nam quod Augustinus dixit in libro. 12. confess. & in libro 11. de ciuitate Dei, & in primo libro de Genesi ad literam, fuisse à Mose significatam creationem angelorum, per cæli & lucis creationem, cui sententiæ Beda quoque super Hexameron subscripsit, non tollit, quin auget magis difficultatem. Nam cùm narratio illa Mosis sit historica, eius verba, secundùm propriam eorum significationem, accipiẽda sunt, vocabulum autem cæli & lucis, nõ propriè, sed figuratè tantùm, & mysticè angelos significare potest. Cur autem Moses, non angelorum, vt aliarum rerũ creationem, apertè & explicatè exponere voluit? Quod si cælum & lux angelos significant, vbi nam cæli, & lucis creatio à Mose traditur. Permultis probata est ea ratio, quam Athanasius respondens ad quartam quæstionem Antiochi, si tamen ejus libri auctor fuit Athanasius, & Chrysostomus ac Theodoretus super Genesim, tradũt. Quia Hebræi essẽt ingenio ad idololatriã valdè lubrico & procliui, propterea Mosem angelorũ creationẽ explicare omisisse, veritum, ne si cælestium men-

Cur Moses in exordio libri Geneseos, vt ceterarum rerum, sic etiam angelorum creationem non cõmemorauerit.

Ratio Augustini.

Ratio Athanasij Chrysostomi. Theodoreti

A B C D

A mentium dignitatẽ & præstantiã Hebræis aperiret, hinc illi occasionẽ caperent existimandi, angelos, & Deos esse, & diuinis honoribus colendos. Verùm mihi quidem ob eam ipsam rationem videtur fuisse conueniens, vt creationem angelorum Moses exponeret. Nam cùm Hebræi, quo tempore hic liber à Mose scriptus est, iam eo tempore notitiam angelorum tenerent ex traditione maiorum, ex quibus audierant, sæpè angelos visos esse hominibus, vt Abrahæ, Agar, Loth, & Iacob, plus sanè timendum fuerat, ne putarent eos esse Deos, quos in enarranda mundi creatione, à Mose prætermissos, suspicari poterant à nullo esse creatos, quàm si eorum creationem ille prodidisset. Quis enim Iudæorum adeò rudis & hebes fuisset, vt crederet angelos esse Deos, & diuino cul-
B tu dignos, quos ex Mose cognouisset, nec fuisse semper, & ab alio esse factos ex nihilo, & in creaturarum numerum atque ordinem ab eo redactos? Illa igitur mihi præter cæteras, ratio similior vero semper visa est: Mosi propositum tantummodo fuisse, describere creationem huius mundi corporati & aspectabilis, & earum rerum omnium, quæ patent sensibus, & vulgò admirationem afferunt: nam de istiusmodi rebus multas, tam Chaldæi, quàm Aegyptij, quibúscũ Hebræi diu versati fuerant, vt diuina numina mirabantur & venerabantur. Itaque harum rerum originem, opificium, & architectum atque fabricatorem indicare Moses instituit, vt Hebræi veritatem ab eo edocti, tanto impietatis errore nunquam implicarentur, & vt eiusmodi rerum, quæ frequenter in sensus ipsorum incurrerent, pulchritudine, & vtilitate permoti, ad earũ opi-
C ficis excellentiam æstimandam, mirandámque, ac debita laudum prædicatione, & gratiarũ actione persequendam, excitarentur. Et verò, tunc Hebræi admodum rudes & obtusi erãt, nec rerum incorporearũ quæq; purissima tantùm & intẽtissima mentis acie cognosci possunt capaces.

Ratio probabilior.

Verùm missa hæc feciamus Illud potiùs dicamus, multa esse in angelis eximia & præcipua, ob quæ Deus, & ab ipsis, & à nobis maximè laudandus sit. Angeli namque inter omnia, quæ in hoc amplissimo, pulcherrimo, plenissimo & perfectissimo mundo continentur, sine vlla dubitatione principatum obtinent. Etenim, si spectes eorum originem & antiquitatẽ, primi omniũ, aut cum primis creati sunt: si vitæ & durationis
D longitudinem, immortales & incorruptibiles sunt: si naturæ gradum & conditionem, sunt planè incorporei, nec mortis necessitati subiecti, nec frigoris, caloris, famis, sitis, morborũ, vlliúsve lassitudinis molestiis obnoxij, nec rei vllius corporalis indigẽtes, si agilitatẽ, nulla est ceruorum pardorum, tigriũ, vel aquilarũ pernicitas, vel orbium cœlestiũ velocitas,

Angeli multis rebus ceteris creaturis, longissimè præstãt.

quæ angelorum celeritatem possit adæquare: si dignitatem intellectus & mentis, perpetuò intelligunt, & sine discursu: & omnium, quæ naturaliter sciri possunt, ex quo sunt conditi, plenam & consummatã habent scientiam: si vim & constantiam voluntatis, efficacissimè volunt quod volunt, & immobiliter eligunt: si firmitatem memoriæ, nulla illis vnquam subrepit obliuio: sed quod semel perceperunt, omni æuo conseruant: si potentiam, est incomparabilis: cuius vel vnum illud satis manifestum est argumentum, quod vnus angelus, nullo labore, maxima facilitate primum cœlum, cuius comparatione, vniuersa terræ & aquæ moles, vnius fermè puncti instar obtinet, tot annorum millia sine vlla intermissione, tanta vi & celeritate conuersat. Si numerum, sunt propemodum innumerabiles: vt indicat Daniel c.7. & Dionysius in libro de cælesti hierarchia cap.14. maiorem esse affirmat numerum angelorum, quàm omnem rerum sensilium & caducarum multitudinem: sicut enim cælestia corpora, aliorum corporum magnitudinem exuperant, sic numerus angelorum, multitudinem aliarum rerum excedit. Si dispositionem & ordinem, sunt ordinatissimi, in tres hierarchias & nouem ordines distributi, nunquã ea distinctione & ordine aut variato, aut variando. Itaque nec inferiores cupido incessit vnquam, ascendẽdi ad locum superiorum: nec superiores, ne deturbentur ad locum inferiorum, metus vllus sollicitat, aut tangit. Si varietatem, nullus est in tanta multitudine angelorum, qui auctore diuo Thoma, non differat specie ab alio angelo. Ex quo licet intelligere, cùm infimus angelus tam sit perfectus, quanta sit supremi perfectio. Si in aliquo amplissimo campo vel prato, essent mille millia florum, in quibus duo flores eiusdem speciei reperiri non possent, sed quilibet florum, à quouis alio differret specie, nihil posset cerni pulchrius, nihil spectari admirabiliùs. Si ad munus & exercitationem eorum aduertas animum, in cœlo quidem, vnum hoc potissimùm ac perpetuò agunt, omni vi & cõtentione sua laudare Deũ: nec vnquam ab hoc suauissimo cõcentu vacant: de quo intelligi potest illud Iob: *Concentum cæli quis dormire faciet?* Infra cœlum autem, multa & varia sunt eorum ministeria. Sunt enim diuinæ prouidentiæ in regendo, & conseruando mundo, præcipui administri: quamobrem in scriptura vocantur milites Dei, exercitus Dei, principes prouinciarum, præsides populorum, singulorum hominũ custodes, magistri, & apud Deum internuntij & interuentores: deniq; orbium cælestium motores & rectores: quapropter apud Iob dicuntur, portare orbem, & esse columnæ cœli. Iam verò, si consideres excellentiam supernaturalis gratiæ, quam illis

Marginal notes: A; B; C; *Iob 38.*; D; *Iob 9.& 26.*

A illis Deus abundanter largitus est, comperies in illis omnibus esse gratiam innocentiæ: quippe qui nulla vnquam vel leuissima peccati labe inquinati sint: nunquam Dei gratia spoliati, nunquam nudi fuerunt, in gratia ab initio creati, & in ea perpetuò conseruati. Verùm, quod omni miraculo mirabilius est, in tanta donorum naturalium & cælestium abundantia & excellentia, est in illis profundissima humilitas, & incredibilis aduersus Deum pietas & reuerētia. *Coram eo*, inquit Iob, *incuruantur, qui portant orbem, & columnæ cœli pauent in conspectu eius*. Ioannes quoque in Apocalypsi, vidit angelos cadentes in faciē suā, adorare Deum. Est præterea in angelis paratissima & promptissima voluntas, ad omnia Dei mandata, summa diligentia & efficacitate exequenda: vnde Dauid Psal. 102. *Benedicite*, inquit, *Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius*. Nec verò minima & abiectissima ministeria detrectant subire angeli, quin ea cupidissimè suscipiūt, & diligentissimè obeunt, vt Dei voluntati obsequantur, & hominum saluti consulant. Tale fuit, angelum luctari cum Iacob, famulari iuniori Tobiæ, & vatem Abacuc, capillo ex Iudæa traducere Babylonem, vt prandium ferret Danieli: Propter hanc obedientiæ promptitudinem & efficaciam, comparantur angeli ventis & igni. De illis enim cecinit Dauid Psal. 103. *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem*. Quis igitur de tot & tantis angelorum virtutibus & donis, Deum non summis, & perpetuis laudibus efferat & celebret?

Iob 9 & 26.
Apoc. 7.
B
Gen. 32.
Tob. 5.
Dan. 14.

C

Benedicite cœli domino: Benedicite omnes virtutes domini domino.

RECTE monet Chrysostomus homilia 4. super Genesim, non quia scriptura numero multitudinis cœlos sæpissimè nominat, ex eo cōcludi posse, non vnum, seu multos esse cœlos: siquidem vocabulum cœli Hebraicum Schamaim, secundum proprietatem & vsum linguæ Hebrææ, caret numero singulari, sicut apud Latinos, Athenæ, Venetiæ, Syracusæ. Hoc rectè Chrysostomus, illud non rectè, quod tanta asseueratione affirmat, qui plures vno cœlos faciunt, eos diuinæ scripturæ, &
D doctrinis Ecclesiasticis aduersari, Mosem namque vnum tantummodo cœlum tradidisse, quod appellauit firmamentum. Iustinus Martyr in responsione ad quæstionem 57. Orthodoxorum, ait duos reuera esse tantummodò cœlos principales, sed eos distingui in varia spacia, quæ non

Chrysostomus vnum esse cælum putauit.
Iustinus.

A rea,summa ratione,& arte facti, diuinæ intelligentiæ ac sapientiæ illustriora monimenta & clariora sunt testimonia. Ad commendandā præterea cœlorum dignitatem facit, quòd in scriptura cœlum vocatur Dei sedes, domus, thronus, templum, & regnū: & quia ipsum à Deo electum est, vt esset domicilium angelorum & hominum beatorum, etiam corporum post resurrectionem vbi Deus se beatis clarissimè cernēdū, ardētissimè amandū, & iucundissimè fruendū, in omnē æternitatē præbet.

Quid per virtutes hoc loco intelligere oportet.

Quod autem posteà subditur: *Benedicite omnes virtutes Domini Domino*, variam habet expositionem: quidā enim per virtutes, exponunt ordinem angelorum qui est in secunda hierarchia: istos autē solos omnium
B angelorum hic propriè, ac nominatim memorari aiunt, quod per istos, omnia quæ in hoc mundo fiunt à Deo prodigia & miracula, perpetrantur, vnde nomen virtutum acceperunt. Alij per virtutes, intelligunt angelos qui mouēt cœlos, & hos in Euāgelio vocari à Domino virtutes cœlorum, cùm ait in cōsummatione seculi fore, vt etiā cœlorū virtutes cōmoueantur: scilicet, quia remouendi sunt angeli à ministerio mouēdi cœlos, cū nullus post diē iudicij cœlorū futurus sit motus: & de his virtutibus censent intelligendū, quod Ecclesia canit in præfatione Missę. *Cœli, cœlorúmque virtutes, ac beata seraphim, socia exultatione concelebrant.* *Matth.24.* Nec desunt, qui existimēt, vocabulo virtutū significari virtutes, seu vi-
C res cœlorū, & siderū, quas esse admodū varias, potētes, & mirabiles, tāta effectuū varietas & mirabilitas, nō dubiè declarat. Siquidē, aliā esse dicūt virtutē Saturni, aliā Mercurij, & sic deinceps aliorū planetarū aliā, sidera quoq; inerrātia, præsertim illustriora, visúq; insigniora, & illas octo & quadraginta siderū imagines ab Astrologis designatas, miras quidē, & licet plerisq; occultas, certas tñ, & à doctis exploratè perceptas, virtutes habere arbitrātur. Quin ipsamet sidera, prout mirabili ordine sunt disposita, & speciosissimo decore nitēt, atq; incredibili efficacitate vigoréq; pollēt (quapropter in scriptura exercitus, & militia cœli appellari solēt) illo virtutū vocabulo significari existimāt. Sed ego, quia hoc loco simpliciter & præcisè nominātur virtutes, reor equidē signi-

Virtutes siderum mirabiles.

D ficari eo vocabulo, omnes virtutes rerū naturalium, quæ principia sunt mirabiliū operationū, & causæ effectuū, qui nos admiratione, & ignoratione causæ, vnde fiūt, modíq;, quo fiūt, suspēsos tenēt. Talis est virtus magnetis attrahēdi ad se ferrū & acū nauticā ad septentriones vbiq; locorū semper conuertendi, ac dirigēdi, talis est virtus illius pisciculi, quē ab effectu appellarūt remoram, quantamuis nauim, remis ventísque incitatissimā, sistendi in medio cursu, & immobilem tenendi. Tales sunt innu

innumerabiles aliæ virtutes metallorum,lapidum,herbarum,& anima- A
lium,quę nos mirabilitate effectuum,& ignoratione causarum,insatia-
bili admiratione afficiunt.

Benedicite aquæ omnes,quæ super cœlos sunt,Domino.

Quales intelligere oporteat aquas quæ super cœlos esse dicitur.

RDVA quæstio quæ multorum ingenia fatigauit,quales sint aquæ,quas in hoc hymno tres illi iuuenes,& Dauid in Pſa.148.super cœlos esse dixerunt:in exordio autẽ libri Geneseos , easdem aquas super firmamentum cœli à Deo locatas esse,scripsit Moses. Verum,non est huius loci rem tantæ difficultatis, subtiliter examinare , ac liquidò diiudicare. Cuius rei diligentem plenámque tractationem,posuimus nos in primo B
volumine eorum nouem,quæ in librum Geneseos à nobis composita, proximè,si Deo placuerit,post hos in Danielem commentarios,edituri sumus. In præsentia igitur,quid nobis videatur de istis aquis similius vero,breuissimè dicemus.

Ego arbitror,cùm & hic,& alibi in scriptura,nominãtur aquæ super cœlum,vocabulo cœli,non aliud significari,aut intelligi debere,quàm aẽrem,vel totum hoc spacium inter astra & terram , vsquequaq; patẽs, & diffusum. Sic enim crebrò in sacris literis sumi vocabulum cœli,notius est legẽti sacros libros,passim obuiis exemplis,quàm vt probatione vel demonstratione aliqua sit opus. Si autem per cœlum intelligimus aẽrẽ,per aquas,quæ super cœlum sunt,non alias profectò intellige- C
re conuenit,quàm quæ in superiori parte,vel,vt Philosophi loquũtur, in media regione aẽris generatæ,per imbres seu pluuias,ad refrigerandã & fœcũdandam terram,inde defluũt. Nec officit huic expositioni,quod numero multitudinis dicuntur aquæ esse super cœlos, quasi, vt nomen cœli possit aẽri adaptari,nomen tamen cœlorum, non queat ad aẽrem accommodari. Namq; in eo,sicut paulò suprà monuimus,seruatur proprietas & vsus linguæ Hebrææ,in qua vocabulum cœli caret singulari, sicut apud Græcos & Latinos,Athenæ & Thebæ.

Deut.11. 3.Reg.17. Iac.5. Gen.7.

De huiusmodi aquis quæ sunt super cęlũ,hoc est super aẽrẽ, sæpenumerò loquitur scriptura,veluti cùm tradit,Deũ dare pluuiã de cęlo, aut cõtinere eã in cœlo,cũ inquit,Deũ claudere cœlũ ne pluat,vel aperire, D
vt pluat,cùm ait,Deũ aperuisse cataractas cœli,& pluisse per quadraginta dies,& quadraginta noctes,quo fieret diluuiũ: cum apud Hier.c.10. & 51.sic habet: *Ad vocẽ suã dat Deus multitudinẽ aquarũ in cœlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ:* cũ in Pſ. 10[illegible].dicit,Deũ aquis tegere superiora cęli,loqui autẽ hic de cęlo aẽreo,declarat id quod proximè subditur:

A tur: *Qui ponis nubem ascensum tuum, & ambulas super pennas ventorum.* Sic enim dicitur Deus tegere cœlum aquis, sicut de eo canit alio Psalmo Dauid: *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Ergo idem cœlum est, quod tegitur aquis, & quod operitur nubibus, hoc autem est, non cœlum sidereum, sed aereum. Simili ratione, in scriptura dicitur cœlum pluuiosum, siccum, sterile, etiam æneum. Nec est illud hoc loco ignorandum, duo in sacris literis, instar magni miraculi, ad declarandam Dei omnipotentiam, prædicari & magnificari: vnum est, quod Deus immensam terræ molem ac pondus, ceu suspensum super nihilo, teneat immobile, vnde ait Iob cap. 26. *Qui appendit terram super nihilum.* Lege eundem Iob in capite 38. Isaias quoque inquit capite 40. *Qui tribus* B *digitis appendit molem terræ.* Alterum est, quod supra cœlum, id est, in sublimi aëre, infinitam aquarum vim contineat, quarum vel nimia profusione, vel retentione, omnem terrarum orbem perdere facilè posset. Hoc spectauit Iob cap. 26. cum dixit: *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum:* & in capite 12. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emiserit eas, subuertent terram:* ideóq; in libro Prouerb. c. 8. scriptum est: *Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum.* Vbi pro vocabulo, *æthera*, Hebraicè est Sechachim, quod propriè significat nubes: quamobrem septuaginta interpretes verterunt Græcè, τὰ ἄνω νέφη, hoc est supernas nebulas, seu nubes. Quare, quod sequitur, *& librabat fontes aquarum:* non est accipiendum de fontibus, qui è terra scaturiunt, sed de fontibus cælestibus seu aëreis, qui ingentem ac peren- C nem aquarum vim in terram profundunt. Dicitur autem librasse fontes aquarum, quod in excelso aëre suspendit nubes, è quibus quasi è fontibus effundit imbres, non tamen sine modo ac mensura, sed quasi librando & modificãdo, ne videlicet, eiusmodi aquarum, aut nimis parca, aut nimis larga effusio, terris noceat. Plinius quoque, aquarum in sublimi pendentium miraculo commotus &, obstupescens, exclamauit: *Quid mirabilius aquis, in cœlo stantibus?*

Psal. 146.

Duo Dei magna miracula.

Explicatur locus ex c. 8. Prouerb.

Has igitur aquas in cœlo, id est, in excelso aëre generatas, & inde in terras delapsas, quia & aspectu manifestæ, vulgóq; notæ, & loco modóque generationis earum, mirabiles, & vsu animantibus, cunctísq; terra nascentibus perquam vtiles erant, maximè consentaneum rationi est, & D Mosem in libro Geneseos describere & denotare voluisse: & Dauidem in Psal. 148. atq; illos tres iuuenes in hoc hymno, ad laudandũ Deum inuitasse, hoc est, earum contemplatione & admiratione, excitasse homines ad diuinæ potentiæ ac prouidentiæ laudes prædicandas. Hãc de

aquis

Augusti-nus. aquis supercælestibus sentētiam, valde commēdat diuus Aug. ita enim scribit, de hac ipsa nostra opinione loquens, in lib. 2. de Genesi ad literam c. 4. *Hanc ego diligentiam considerationémque, laude dignissimam iudico: quod enim dicit, neque contra fidem est, & in promptu posito documento, credi potest.* Ac licet aquæ ipsæ elementares, aliquæ essent super sidera, tamen, quia illæ ab hominum non tantum sensu, sed etiam intelligentia remotissimæ, nullo proprio signo aut effectu notabiles essent: eas Moses, qui rerum tantummodò corporalium, quæ sub sensu hominum cadunt, primam originem aperire cōstituerat, omninò tacitas præteriisset: quemadmodum multa etiam de angelis, quæ nouerat, & literis mandare poterat, ob eandem causam silentio suppressit. Probabiliorem etiam facit hanc nostram interpretationem, comparatio eius cum expositionibus aliorum, qui aut supercælestes aquas, interpretati sunt, veras & elementares aquas, super astra, ad ardorē eorum temperandum, locatas: aut qui non alias cēsuerunt esse aquas supercælestes, quam nonum cœlū, quod ipsi appellant crystallinum: has enim interpretationes, & magnis incōmodis premi, manifestísq; rationibus coargui, & à proposito Mosis, sacrarúmq; litterarum cōsuetudine abhorrere, constat. Verum & hæc, & quæcunq; aduersus sententiā nostram afferri possunt, in prædicto libro 1. nostrorum cōmentariorum in Genesim, diligēter plenéq; tractātur. A B

Duo tamen non sunt dissimulanda, quæ ex hoc hymno videntur posse nobis obiici. In eo namque prius memorantur aquæ, quæ sunt super cœlos: post has verò, sol, luna, & stellæ nominantur, quo significari videtur, illas aquas supercælestes, esse super omnia sidera. Deinde, in eodem hoc hymno, distinctè ac separatim nominantur aquæ supercælestes, & infrà, seorsum cōmemorantur nubes, imbres, ros, nix, pruina: quo licet intelligere, aquas illas quæ super cœlos sunt, ab iis, quę in aëre generantur, esse diuersas. Sed nō est operosum ista dissoluere. Argumētum enim ex ordine & dispositione eorum, quæ numerantur in hoc hymno, sumptum, valdè infirmum est. Nam si, quia hic aquæ supercælestes nominatæ sunt ante sidera, propterea volunt esse eas super ipsa sidera: ob eandem causam ego conficiam, illas aquas esse infra sidera: quia Dauid in Ps. 148. post solem, lunā, stellas & cœlos, eas cōmemorauit. Rectè monet Euthymius, hunc hymnum exponens, nullo ordine recenseri in eo creaturas: idq; per se manifestum est, consideranti ordinem eorum, quæ memorantur: priùs enim nominātur ros, pruina, nix, glacies, & gelu: posteriùs autem, dies & nox, lux & tenebræ. Hæc autem, si quidem rectus ordo seruatus esset, priora esse illis, ob idq; priùs memoranda, nemo nō videt. C D

Duæ obiectiones.

Solutio.

A videt. Quod autem deinde obiicitur, nihilo plùs firmitatis habet, consuetudo enim est scripturæ, rem aliquam, primò generatim, & in vniuersum enũciare, tum per partes sigillatim enarrare: sic hoc loco, priùs vniuersè nominãtur aquæ supercœlestes, deinde per varias ipsarum species, si species tamẽ nominandæ sunt, imbres, rorem, niuem, pruinam, explicatiùs, & distinctiùs exponuntur.

Benedicite sol & luna Domino: Benedicite stellæ cœli Domino.

OMNIS quidem huius mundi structura cunctis numeris absoluta tanquam ad regulam facta, & ad lineam respondens, cogit sui spectatores & contemplatores, Deũ B opificẽ omnium agnoscere, ac venerari. Sed nihil est omnium, quæ aspectu sentiuntur, præclariùs, admirabiliùs, & diuinæ potestatis, ac magnificentiæ illustrius monumentum, quàm sol, dux & moderator cunctorum siderum, omniúmq; caducarum rerũ procreator, & conseruator. Nihil enim est eo, vel aspectu pulchrius, vel efficacitate potentius, vel vsu, & vtilitate copiosius. Hic nãq; tenebras fugat, rerũ colores, vel facit, vel ostẽdit, cuncta exhilarat, omniũ animantium oculos, atq; animos insatiabili voluptate cõplet, & mundo salutarẽ, maximéq; vitalẽ, & cunctas naturas augentẽ, nutricantẽ, sensúq; afficientem calorem largitur. Ex quo factũ est, vt à viris doctis, omnium C rerũ mortalium parens & altor ritè nominetur. In eo multa sunt præcipuè mira. In primis magnitudo ipsius, etenim vniuersum aquæ simul & terræ globum, centies sexagies septies, sol vnus exuperat: stellas quoq; inerrantes, primæ magnitudinis appellatas, & quindecim tãtùm in octauo orbe designatas ab Astrologis, multũ excedit: siquidẽ illæ non amplius, quam centies & septies, aquæ terræq; molẽ superant. Deinde incredibilis est in eo copia lucis, vt qui vnus duntaxat penitùs fugandis tenebris, reddendóq; diei sufficiat, id quod cetera omnia sidera simul cõiuncta, præstare nó possunt: quorũ itẽ lux, præstãtia solis præstinguitur & occultatur. Adiice, quod Plinius, Auicẽna, Albertus, Beda, Astro- D logi, nec pauci de Theologis, totius lucis, quæ inest in aliis quibuscunque sideribus, solẽ esse quasi fontẽ & auctorẽ nó temerè opinãtur. Ad hoc, sol annuo cursu & vnico sui spatij circuitu, principales tẽpestatũ vices facit, & variat, hyemẽ dico, æstatẽ, ver, & autũnum, & cetera, quæ his necessariò, vel adiuncta sunt, vel cõsequentia. Dauid in Psa. 18. pulchritudinẽ solis cõparat sponso, qui è thalamo suo speciosissimus, summo ornatu & decore procedit: vim autem & impetum eius cõparat giganti:

Præstan[tia] solis.

Solis magnitudo.

ganti:siquidem eius circumuectio, tanta celeritate ab extremo Oriente fertur ad extremum Occidentem, atque inde ad dexteram cœli regionem reuoluitur, vt vno integro circuitu, diem noctémque cóficiat, modò sublimem sese nobis ostendens, modò sub pedibus ab oculis nostris oblitescens: & oppositas nobis terræ, atque aëris regiones, longè latéque occupans: nullum orbis locum, non suo fulgore caloréque perlustrans. In libro autem Ecclesiastici, multis verbis extollitur solis præstantia. Primò ab opificij magnitudine, cùm dicitur, *Sol, vas admirabile, opus excelsi:* tum ab opificis excellentia, cùm dicitur, *Magnus Dominus, qui fecit illum:* posteà à caloris efficacia: cùm subditur, *In meridiano exurit terras, & in conspectu ardoris eius, quis poterit sustinere:* deniq;, à luminis excellentia, additur enim, *radios igneos exufflans, & refulgens radiis suis, obcæcat oculos:* denique à cursus celeritate, nam subiungitur: *Et in sermonibus eius, festinauit iter,* hoc est, sermonem seu verbum Dei, siue eius mandatum & præceptũ custodiens & exequens, magna festinatione iter suum conficit, adeò, vt singulis diebus immensum cœli gyrum circumeat, & totum orbem ambiat. A B

Locus Ecclesiastici cap. 43.

Dionysij Areopagitæ, de sole præclara sententia.

Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus, & in 4. c. primæ partis, solem facit euidentem & expressam diuinæ bonitatis imaginem, tum quia sol non cogitatione, aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationem lucis admittunt: ita diuinum bonum, ipsa sua substantia, omnibus quæ sunt, pro captu cuiusque totius bonitatis iniicit radios: tum etiam, quia, vt ipse in eodem lib. infrà, in capit. 5. 4. partis tradit, sol vnus cùm sit, sensibilium tamen rerum substantias & qualitates, vniformem infundendo lucem, renouat, nutrit, seruat, perficit, discriminat, coniungit, refouet, fœcundat, auget, immutat, firmat, implet, substollit, viuificátque omnia, & quodlibet ex omnibus, modo sibi congruo, vnius eiusdémque solis est particeps, plurimorúmque participantium, sol vnus in seipso causas antè vniformiter habuit. Sic Dionysius. Sed vt verbo dicam, tanta est solis excellentia, inter omnia, quæ patent sensibus nostris, vt permulti solem quasi diuinum numẽ adorauerint, & diuino honore cultuque affecerint: à quorum sensu nõ videtur abhorruisse Plinius: quippe in 2. lib. c. 6. ita de sole scripsit, *Septem siderum, quæ ab incessu vocamus errantia, cum errent nulla minus illis, medius sol fertur, amplissima magnitudine, ac potestate: nec temporum modo, terrarúmque, sed siderum etiam ipsorum, cœlique rector. Hunc mundi esse totius animum ac mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen, credere decet, opera eius æstimantes, hic lucem rebus ministrat, aufertq; tenebras:* C D

Qui adorauerint solẽ, vt numen.

Plinianum encomium solis.

A *tenebras, hic reliqua sidera occultat, hic vices temporũ, annúmque semper renascentẽ ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen ceteris quoque sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, vt principi literarum Homero placuisse, in vno eo video.* Hactenus fuere Plinij verba. Moses igitur prouidens, facilẽ hominum fore in hunc errorem lapsum, præsertim Hebræorum, quorum valde lubrica erant ad superstitiones, Gentium ingenia, præmonuit Hebræos in capite quarto Deuteronomij, ne vel solis & lunæ, ceterorúmque astrorum pulchritudine, & vtilitate commoti, vel errore gentium decepti, ea sidera colerent ac venerarentur, quæ Deus in ministerium & vsum cunctarum gentium, quæ sub cælo sunt, B condidit. Verum nec monitis ipsius Mosis, nec prophetarum documẽtis, Hebræi ab eo errore cohiberi potuerunt. Legimus apud Ezechielem cap. 8. Deum Ezechieli demonstrasse quosdam Iudæos, qui exorientem solem adorabant: legimus etiam in lib. 4. regum cap. 23. Iosiã regem Iuda, proiecisse de templo & combussisse vasa, facta dicatáque vniuersæ militiæ cæli, eos quoque de medio sustulisse, qui soli, lunæ, & duodecim signis incensum adolebant: abstulisse præterea equos, à regibus Iuda consecratos soli, currus item solis igne combussisse: equi autem, religione ritúque Persarum, sacri erant soli.

Sequitur luna, alterum luminare magnum, vt appellat Moses, nõ quia præter solem, ceteris astris sit maior, cum contra, & omnibus planetis, C præter vnum Mercurium, & cunctis inerrantibus stellis visu notabilibus, eam minorem esse mathematici demonstrent, sed quia terris proxima, post solem maior ceteris, videtur sensibus, & vulgo iudicatur. *Luna*, inquit Plinius. li. 2. c. 9. *nouissimum sidus, terrísque familiarissimum, & in tenebrarum remedium à natura repertum, omniũ astrorũ vincit admirationem. Multiformi hac ambage torsit ingenia contemplantium, crescens semper, aut senescens, modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbem, maculosa, eadémque subito prænitens, immensa pleno orbe, ac repente nulla: alias pernox, alias sera, & parte diei, solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen conspicua, humilis, & excelsa, alias admota cœlo, alias contigua montibus: nunc in Aquilonem elata: nunc in Austrum deiecta, in totum à sole mutuata luce fulgens, molliore & imperfecta vi, soluens tantum humorem, atque etiã augens, quem solis radij absumant. Hæc afflatu suo terras saturat, accedénsque* D *corpora implet, abscedens inanit, ideoque cum incremento eius, augentur conchylia, sanguis etiam hominũ cum eius lumine augetur ac minuitur, frondes quoque ac pabula vim eius in omnia penetrantẽ sentiunt, ferarũ occisa corpora, in ta-*

Lunæ excellentia.

Gen. 1.

Pulcherrima lunæ descriptio ex Plinio.

li cursu vique cæteri, variari, regi, ac moderari, & antiquitus, hodiéque multis probata est sententia. Sic Plinius. A

Septem planetis cur soli sol & luna à Scriptura memorentur.

Cur autem de septẽ planetis, solem & lunam frequentissimè, sidus Veneris raro, & tantum sub nomine luciferi, reliquos autem quatuor, Saturnum, Iouem, Martem, & Mercurium, nusquam memorat ac nominat diuina scriptura? Equidem reor non aliam esse causam, nisi quia præter solem & lunam, cæteri planetæ, iudicio sensuũ & vulgi nec loco, nec motu, nec magnitudine, nec figura nec proprio aliquo effectu à stellis inerrantibus dignoscantur, ac discernantur, ideóque crediderim, eos generali vocabulo stellarum, comprehendi & significari. Sed eorum quoque licet obscuram vulgo, exploratam tamen compertámque sapientibus vim, esse magnam & variam, diuersósque admodum effectus: docet Plinius li. 2. c. 39 ita scribens. *Ergo, vt solis natura temperãdo intelligitur anno, sic reliquorum quoq; errantium siderum propria est quibúsque vis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cum esse eorum nullum minus luna, tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent: quod manifestum, Saturni maximè transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum exstimulata sunt: qualiter in succulis sentimus accidere quas Græci ob id, pluuiæ nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam statisque temporibus, vt hædorũ exortus: arcturi verò sidus non ferè sine procellosa grandine emergit.* B C

Plinius.

De stellis in cælo fixis.

In stellis autem inerrantibus, multa sunt, quæ amplissimã suppeditant materiam earum conditoris Dei, maiestatem & prouidentiam admirandi, summísque laudibus celebrandi: veluti est multitudo earum, secundum antiquos philosophos, Platonem & Aristotelem, quin etiã recentiores Senecam & Plinium, & vt multis locis diuina scriptura significare videtur, inenarrabilis & incomprehensibilis. Licet Astrologi stellas visu notabiles, mille duntaxat, prętérque duas & viginti, in cælo esse cẽseant. Plinius autem li. 2. c. 41. mille sexcentas insignes effectu visúque, tradit esse adnotatas. Deinde, earum stellarum ordo, dispositio, & quasi descriptio: vnde imagines illæ cælestes, & effigies existunt, quas Plinius in duas & septuaginta, Astrologi verò in octo & quadraginta digesserunt. His accedit prædictarum stellarum magnitudo comparatione terrę. Siquidem, illas mille & viginti duas stellas, Astrologi D

sex

A ſex differentijs diſtinxerunt, appellãtes primæ, ſecundæ, tertiæ, quartæ, quintæ, & ſextæ magnitudinis: quarũ minimæ, hoc eſt, quæ nominãtur ſextę magnitudinis, vniuerſum aquæ terræq; globũ, octies & decies ſua magnitudine excedunt. Ad extremum, magna eſt & multiplex earũ ſtellarũ vis & poteſtas: argumenti loco ſit, exẽplum vnius ſideris, quod appellant Caniculam, immodico ardore infamem, ſed admirandis effectibus valde inſignem: eius enim vis ampliſſima in terra ſentitur, feruent maria exoriente eo ſidere, fluctuant in cellis vina, mouẽtur ſtagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius cõtrà ſtare, & contueri tradunt, ac velut adorare cùm ſternuerit. Canes quidẽ toto eo ſpatio maximè in rabiem agi, non eſt dubiũ. Illud quoq; non caret admira- *Mira vis eius ſideris quod Caniculam appellant.* *Auſtralis pars cæli raris nitet aſtris.*

B tione, partem cæli ſeptentrionalẽ, tantã habere ſtellarũ multitudinem, in auſtrali verò parte, pauciſſimas lucere. Qui ad nos ſcripſerũt, vel etiã venerũt ex regione Americana, quæ cœlo Antarctico ſubiecta eſt, affirmarũt in eo cælo nec tot cerni ſtellas, quot in Arctico, eáſq; minus fulgore, aſpectúq; notabiles, præter vnã quandã valde illuſtrem ſiderũ ſpeciem & effigiẽ, quã Cruciferũ appellant. Hoc ſidus, quatuor ex fulgentibus, & ex æquo ferè diſtãtibus ſtellis, in ſimilitudinẽ crucis, pulcherrimè figuratum eſt. Polum eſſe Antarcticum, vulgus exiſtimat: quod videant naucleros ad illud ſidus nauigationẽ dirigere, ſicut ad polũ Arcticũ, qui vltra æquinoctialẽ nauigãt. Verũ, id propterea fit, quod nulla ſit ſtella fixa, quæ Polũ antarcticũ propiùs oſtẽdat. Quapropter coguntur nautæ proximam quærere ſtellam, quam Cruciferi pedem appel- *Cruciferi ſtella polum antarcticũ indicans.*

C lant, eam tamen gradibus triginta à Pollo diſtare, peritiſſimi illius cæli & nauigationis tradiderunt.

Aſpectus porrò cęli, tot talibúſq; aſtris, & inſigniti & ornati, excitat mortales ad admirationẽ amoréq; rerũ cæleſtiũ, & ad terrenarũ rerũ cõtemptũ & faſtidiũ. Audi Senec. in exordio 1. lib. nat. quæſt. *Quam iuuat inter ſidera ipſa vagantẽ, diuitũ pauimenta ridere, & totã cũ auro ſuo terrã, non illud tantùm dico, quod egeſſit, & ſignandũ monetæ dedit: ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorũ auaritiæ. Nec poteſt antè contemnere porticus, & lacunaria ebore auróq; fulgentia, & tonſiles ſiluas, & deriuata in domos flumina, quàm totũ circumeat cælũ, & terrarum orbẽ supernè deſpiciens, anguſtũ, & magna ex* *Præclara Seneca ſententia de cõtemptu rerũ terrenarum quem parit cõtemplatio rerũ cæleſtium.*

D *parte opertum mari, etiã ea parte qua extat, latè ſqualidum, & aut uſtum aut rigentem, ſibi ipſe dicat, hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? ò quàm ridiculi ſunt mortalium termini! Punctum ſanè eſt illud, in quo nauigamus, in quo bellamus, in quo regna diſponimus. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ, vſque ad Indos iacet? pauciſſimorum ſanè dierum ſpa-*

rium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cœlestis, per triginta annos, velocissimo sideri viam præstat, nunquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit animus, quod diu quæsiuit: illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? mens vniuersi. Quid est Deus? quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest: si solus est omnia, opus suum, & extra & intra tenens. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessione animus admittitur: at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac modico contentus emicuit. Cùm illa tetigit, aliter crescit, ac veluti vinculis liberatus, in originem suam redit: & hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis interest, sed vt suis. Hæc Seneca. Verùm luculentius hoc ipsum scriptura diuina nos docet, ex aspectu & contemplatione cœlorum, quasi prehensa manu, ad cognitionem & admirationem Dei nos ducens. Lege Isaiam c.40. *Leuate*, inquit, *in excelsum oculos vestros, & videte, quis creauit hæc?* & quæ sequuntur, & Baruch c.3. exclamat: *O Israel quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus:* & Dauid Ps. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Legimus sanctissimos viros, & patres nostros, Ignatium, & Franciscum Xauerium, identidem suspicere cœlum solitos, tantóque eius aspectu, interiori gaudio completos, vt sibi temperare nõ possent, quin maximam vim lacrymarum profunderent. Scilicet, aspiciebant illi cœlum, quasi patriam suam exules: quasi portum, cum periculo naufragij nauigantes: quasi coronam & præmium, cum fortissimis aduersariis, diabolo, carne, mundóq;, dubio pugnæ exitu, quoad viuunt, perpetuò decertantes: ideóque optatissimi eius loci, ac felicissimi contemplatio, magna illis viris erat in laboribus requies, in mœroribus solatiũ, in certamine robur, in rebus aduersis subsidium. Sed pergamus ad alia.

Ignatius & Xauerius cœli aspectu mirificè afficiebantur.

Benedicite omnis imber & ros Domino.

RECENSENTVR deinceps, quæ infra cœlum & astra sunt: hoc est, quatuor elemẽta, ignis, aqua, terra, quæ suis propriis nominibus in hoc hymno appellãtur. Aër verò, vocabulo spiritus, id est venti significatur: siquidem aër immotus, latet sensus, agitatu verò pulsuque sentitur, & vulgo etiã innotescit. Vel aër significatus est vocabulo cœli, cùm dictũ est,

Aër cur Spiritus nominetur.

A est,& aquæ quæ super cælos sunt, sic enim scriptura vtitur vocabulo cæli, cùm appellat volucres cæli, vel pluuiam cæli. Nempe, vox Hebræa Sciamaim significans cælum, si ad verbum latinè eam interpreteris, sonat, *illic aquæ*, quod propriè conuenit aëri, in cuius superiori parte imbres generantur. Posteà commemorantur, quæ in prædictis elementis, ex ipsis conflata, versantur, præsertim verò, quæ in aëre generantur. Hæc partim sunt ignea, vt ignis, æstus, fulgura: quo nomine tam fulmina, quàm alia quæcunque ignita corpora in aëre conspicua, intelligere conuenit, partim sunt aërea, vt spiritus, seu ventus, & (si lubet his annumerare) etiam nubes, quibus violenter ruptis, fractisque terribili sonitu existunt tonitrua, in quibus clarissimè declarari Dei potentiam, Dauid in psalmo. 28. luculenter ostendit, partim sunt aquea, vt imber,
B ros, glacies, pruina, nix. Omissa est in hoc hymno grando, quam expressit Dauid in psalmo. 148. fortasse, cùm distinctè numerentur hic glacies & gelu, alterutro vocabulo significata est grando, quippe quæ nō aliud sit, quàm imber in aëre gelatus, seu conglaciatus. Nec tacentur in hoc hymno tempestates anni, frigus, idest, hyems, & æstas, sub quibus autūnus & ver, tanquam illarum reliquiæ & appendices intelliguntur, nec vicissitudines temporum, vt lux & tenebræ, dies & nox.

Huiusmodi autem res, licèt imperfectam admodum naturam habeant, vt quæ secundùm substantiam ab ipsis elementis ferè non differāt, & constantiæ ac stabilitatis laude careant: sunt tamen in hoc mundo,
C quàm quæ maxime, spectatu miræ, cognitu pulcherrimæ, enarratu difficiles, multiplici vsu & vtilitate commodissimæ, nec in toto mundi huius theatro, plura sunt, vel terribiliora, vel iucundiora hominibus spectacula, & miracula naturæ, quàm quæ in hisce rebus quotidie fiunt. Taceo cælestes coronas, faces, trabes, tres soles, totidémque lunas, clypeos ardentes, hiatus cæli, & incendia, stellas cadentes ac discurrentes, diem repente versum in noctem, & contrà, noctem in diem mutatam: non dico cometas illos, semper indocto & indocili vulgo terrificos, & publicorum malorum atque calamitatum prænuncios. Certè prodigiosas pluuias sæpe numero fuisse, vt lacte, sanguine, lana, ferro, coctísque lateribus plueret, in libro 2. c. 56. ex Romanorum annalibus, & publicis actis refert Plinius. Legimus in sacris literis totos quadraginta dies noctésque continenter pluisse, vnde generalis illa eluuio aquarū, omnē
D terrarum orbem inundans, etiam elatissimos montes, quindecim cubitis transcendens, extitit. Legimus pluisse Deum ignem & sulphur, quo Pentapolim illā, tantùm immani scelere, & sceleris insigni vindicta me

De prodigiosis pluuys. *Gen. 19.* *Gen. 7.*

morabilem, funditus & in omne æuum perderet, ac deleret. Legimus pluisse Deū in deserto Hebræis quotidie manna, quo cibo gēs illa per quadraginta annos, quoad videlicet fines terræ Chanaan attigit, alta & sustentata est. Quid memorē armorū crepitus, & tubarū sonitus auditos è cælo, Cimbricis bellis, crebróſq; & priùs, & posteà? Quid referā, consulatu Marij, ab Amerinis & Tudertibus, vt inquit Plin. lib. 2. c. 57. spectata arma cęlestia, ab ortu occasúq; inter se cōcurrentia, pulsis quę ab occasu erant? Cuius simile prodigium tēpore Machabæorū in acerbissima illa regis Antiochi persecutione contigisse scriptū est in lib. 2. Machab. c. 5. his verbis. *Contigit per vniuersam Hierosolymam videri diebus quadraginta, per aera equites discurrentes, auratas stolas habētes, & hastas, quasi cohortes armatas, & cursus equorum per ordinem digestos, & congressiones fieri cominus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladiis districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum.* B *Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti.* A

In sacris literis, maximè prædicari diuinam prouidētiā, ex rebus meteorologicis.

Illud porrò in sacris literis obseruatū est à doctis viris, & licet id cuiuis, tantū non oscitanter legenti diuinos libros, animaduertere, ex prædictis rebus, quas meteorologicas vocant in scholis philosophi, quàm ex aliis quibuscunque, crebriùs, & magnificentiùs prædicari potētiam & prouidentiam Dei, eiusmodi res summa potestate procreantis, summáq; æquitate pro meritis hominū variè dispēsantis, nunc eas vindictæ loco mortalibus subtrahēdo: nunc, modo mercedis, aut muneris, opportunè largéque donando. Quàm frequenter autē & luculenter scriptura ex huiusmodi rebus demonstret Deum esse dominum totius orbis, rerúmque humanarum prouidentissimum rectorē ac moderatorē, & prædictarum rerū iustissimum dispensatorem, nonnulla loca scripturæ, quæ hic subiiciam, apertè declarabunt. C Incipiam à Iob, qui ca. 12. sic ait, *Si continuerit aquas, omnia siccabūtur, si emiserit eas, subuertent terram.* & c. 26. *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum, qui tenet vultum solij sui, & expandit super illud nebulam suam.* c. 28. *Qui fecit ventis pōdus, & aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuiis legem, & viā procellis sonantibus.* c. 36. *Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitū, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cūcta desuper. Si voluerit extēdere nubes, quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, vt rursus adueniat.* c. 37. *Post* D*eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius. Tonabit* D*eus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia, qui præcipit niui, vt descendat in terram, & imbri fortitudinis suæ. Flante Deo, concrescit gelu,* D

& rur

A *& rursum latissimè funduntur aquæ. Frumentū desiderat nubes, & nubes spargūt lumen suū. Quæ lustrant per circuitū, quocunq; eas voluntas gubernātis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciē orbis terræ.* & c. 38. *Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grādinis aspexisti? Per quā viā spargitur lux, aut diuiditur æstus super terrā? Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viā tonātis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortaliū cōmoratur, vt impleret inuiā & desolatā, & produceret herbas virentes? Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stilas roris? De cuius vtero egressa est glacies? Nunquid leuabis in nebula vocē tuā, & impetus aquarū operiet te? Nunquid mittes fulgura, & ibūt, et reuertētia dicēt tibi, adsumus?* Hactenus ex Iob. Ab nō similia horū etiā Dauid in psa. suis cecinit? Audi q̃ magnificè, q̃ sublimiter

B de tonitruo loquatur in psa. 28. Vocē domini ipsum appellās. *Afferte domino gloriā & honorē, afferte domino gloriā nomini ei⁹. Vox domini super aquas, Deus maiestatis innotuit. Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros Libani, vox Domini intercidentis flammā ignis, vox Domini concutientis desertum, vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa.* Num potuit tonitrui fragor, impetus, vis, & efficacitas, magnificentiori oratione describi? Audi eundem in Psal. 103. & 146. & 147. *Extendēs cælum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius. Qui ponis nubes ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrētem. Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit, mittit crystallum suam sicut bucellas, ante faciē frigoris eius quis sustinebit? Emittet verbum suum & li-*

C *quefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ.* Similia istis loquitur Hier. c. 10. *Dij, qui cælos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quæ sub cælo sunt. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluuiā fecit, & educit ventum de thesauris suis.* Similis est illa sentētia apud prophetā Amos c. 5. *Facientem Arcturū & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & diē in noctem mutantem: qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ: Dominus nomen est eius.* Non relinquā in præteritis alium scripturæ locū sanè luculentissimum, qui est in 43. capite libri Ecclesiastici vbi sic est. *Imperio suo accelerauit niuem, & accelerat coruscationes emittere iudicij sui. Pro-*

D *pterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulæ sicut aues. In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit Notus, vox tonitrui eius verberauit terram, tempestas aquilonis & congregatio spiritus. Pulchritudinem*

candoris niuis admirabitur oculus,& super imbrem eius expauescit cor. Gelu sicut salem effundet super terram,& dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo flauit,& gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarũ requiescet,& sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes,& exuret desertum,& extinguet viride sicut ignem. Medicina omnium in festinatione nebulæ:& ros obuians ab ardore uenienti, humilem efficiet eum. Concludam hanc orationem vnico Pauli testimonio, quod in 14.c. historiæ apostolicæ, ita scriptum est à diuo Luca. *Nos,* inquit, *mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis, ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cœlum & terram,& mare,& omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias, & tempora fructifera implens cibo & lætitia corda vestra.* Hæc propterea fusiùs exposui, quo manifestum certumque facerem, quod suprà dixi, nullis ex rebus, quàm ex hisce meteorologicis, frequentiùs & magnificentiùs Dei sapientiam, & qua cuncta regit & moderatur prouidentiam, in sacris literis ac prædicari ac celebrari.

De Arcu calesti, seu iride.

Verùm miror equidem, quomodo factum sit, vt nec tres illi iuuenes in hoc hymno, nec Dauid in Psal. 148. in commemorando res a Deo creatas, quarum aspectu & consideratione, possint homines ad Dei cognitionem, admirationem,& prædicationem, vehementer excitari, inter alia multa, quæ recensent, non posuerint arcum cælestem, quẽ Græco vocabulo Iridem appellamus. Nam licet Iris, quia frequẽs est,& sæpè oculis vsurpata, propterea extra ostentum & miraculum sit apud homines, non tam magna, quàm rara & noua mirantes: nihilominus tamen, eorum, quæ cernuntur in aëre, vix aliud inuenietur Iride, aut visu pulchrius, aut obseruatione dignius, aut etiã cognitu obscurius. Quàm multa sunt in Iride mira, & curiosa inquisitione digna? nunquam Iridem fieri, nisi sole aduerso: nec integra circuli forma, nec ferè noctu: sublimem fieri humili sole, humilémque sublimi:& minorem occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusam, meridie exilem, verùm ambitus maioris: fieri hyeme maximè ab æquinoctio autumnali, die decrescente, quo rursus crescente, ab æquinoctio verno non existere: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter: æstate post meridiem non cerni, post autumni æquinoctium, quacunque hora. Quid multa? Iridis pulchritudinem extollens Sapiens in libro Ecclesiastici c.43. sic ait. *Vide arcum,& benedic eum, qui fecit illum, valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ,*

A *sua manus excelsi aperuerunt illum.* Legimus in libro Geneseos, Deum in arcu cælesti signum ponere voluisse, illius decreti sui, quo statuerat, nũquam deinceps generali orbis terrarum diluuio, se hominum scelera vindicaturum. *Gen. 9.*

Benedicite omnis spiritus Dei Domino.

VOCABVLO spiritus, nec cælestes spiritus, de quibus suprà dictum est, nec spiritus seu animus humanus, de quo infrà dicetur, sed ventus significatur. Siquidem in scriptura crebrò poni spiritum pro vento, notiùs est, quàm vt multis exemplis ostendi debeat. Sic accipitur in Ps. 106. *Spiritus quid in scriptura significet.*

B *Dixit, & stetit spiritus procellæ, exaltati sunt fluctus eius.* & in Psal. 147. *Flauit spiritus eius, & fluent aquæ:* sic denique in Psal. 10. & 148. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, pars calicis eorum,* vel, *quæ faciunt verbum eius:* vbi spiritus procellarum, dictus est phrasi Hebraica, spiritus procellosus, hoc est, ventus excitans miscénsque procellas. Sed quid est in ventis eximium & præcipuum, de quo Deum magnopere laudare debeamus? Sunt sanè multa, & præclara in ventis, diuinæ prouidentiæ ac beneficentiæ erga homines, argumenta. Audi Senecam in libro quinto naturalium quæstionum, cap. 18. commoditates ventorum plurimas, maximásque, eleganti doctáque oratione ad hunc modum explicátem. *Quæ mira sint in ventis, & quæ eorũ cõmoditates. Seneca.*

Inter cetera prouidẽtiæ opera, hoc quoq; aliquis, vt dignum admiratione suspexerit. Non enim ex vna causa ventos, aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed C *primum, vt aëra non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalémque tracturis. Deinde, vt imbres terris subministrarent, idémque nimios compescerent. Nam modò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit: Aquilo in Africam reiicit. Etesiæ non patiuntur apud nos nubes consistere, iidem totam Indiam & Æthiopiam, continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quòd fruges percipi non possunt, nisi flatu, supervacua & mixta seruandis, ventilarentur, nisi esset, quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis velamentis suis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit? Ingens Dei beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor. Nunc, quod de Cæsare maiore vulgo dictum est, & à* D *Tito Liuio positum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci, dici etiam de ventis potest: adeo quicquid ex illis vtile & necessariũ est, non potest his repensari, quæ in perniciem suam, humani generis dementia excogitat. Sed non ideo nõ sunt ista, natura sua bona, si vitio malè vtentium nocent.* *Non desinunt res esse bonæ, etiãsi vitio vtentiũ malæ sint.*

Nimirum, in hoc prouidentia, & dispositor ille mundi Deus, aerea ventis exer- A
*cendum dedit, & illos ab omni parte, nequid esset situ squalidum, effudit: non vt
nos classes, partem freti occupaturas, compleremus milite armato, & hostem in
mari, aut post mare inquireremus: vela ventis damus, bellum paraturi, & peri-
clitamur, periculi causa. Non tamen queri possumus de auctoritate nostri Dei, si
beneficia eius corrumpimus, & vt essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad
custodiendam cœli terrarumq; temperiem, ad euocãdas supprimendásque aquas:
ad alendos satorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem, cum aliis cau-
sis adducit ipsa iactatio: attrahens cibum in summa, & ne torpeat, promouens. De-
dit ventos, ad vlteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna
experientia rerum, homo, si circumscriberetur natalis soli finibus. Dedit ventos, vt
propria cuiusque regionis commoda, fierent communia: non vt legiones, equitém-* B
*que gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Si beneficia natu-
ra vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui vide-
re expedit? cui loqui? cui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ
vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque, natura bo-
nos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus.* Hactenus verba fuerunt Se-
necæ: quæ libuit hic adscribere, quod proposito nostro mire congrue-
rent, & propter verborum elegantiam, grauitatémque sententiarum,
futura essent periucunda lectori.

Prædicat autẽ diuina scriptura, Deum formatorẽ esse, Dominum,
rectorem ac moderatorem ventorum, suo arbitratu illos vel cohiben-
tem, vel emittentem: sic enim legimus apud prophetam Amos c. 4. *Ecce
formans montes, & creans ventum, faciens matutinam nebulam, & gradiens* C
super excelsa terræ, Dominus Deus exercituum nomen eius. Dicitur etiã Deus
inequitare & insidere ventis, vnde Dauid in Psal. 17. *Volat*, inquit, *super
pennas ventorum.* Venti quoq; nominantur ministri & nuncij ipsius Dei:
sic enim interpretantur Hebræi illum versum Ps. 103. *Qui facis angelos
tuos spiritus*, hoc est, qui spiritus seu ventos, facis tuos nuntios, eorúmq;
ministerio & seruitio, vt collibitũ tibi fuerit, vteris. Præterea in Psalm.
134. & apud Hier. c. 10. sic legimus. *Qui producit ventos de thesauris suis.*
Vocabulum thesauri, & hoc loco, & alibi, cum nominantur thesauri ni-
uis, & grandinis, significat loca quædam semota, secreta, & abdita, in
quibus reponitur & recõditur aliquid, ita vt in potestate nostra sit, quo
tiescunq; libuerit, vel opus fuerit, illud inde proferre, & in publicum D
emittere. Ergo cùm dicitur Deus producere ventos de thesauris suis, si-
gnificatur, Deũ tenere ventos tanquã in locis quibusdam clausis & oc-
cultis repositos ac recõditos, & in potestate Dei esse, quotiescunq; , &
quantumcunque vult eos cohibere & continere, aut etiam quasi laxa-
tis,

Explicatur locus Psal. 134 & Hieremiæ c. 10. qui producit ventos de thesauris suis.

A tis frænis emittere,& ſolutum,ac liberum eis curſum permittere. Itaq; de Deo veriſſimè & aptiſſimè dici poteſt, quod fabulosè dixit elegantiſſimus poëta,de Æolo ventorum rege.

Hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos,tempeſtateſque ſonoras,
Imperio premit,ac vinclis,& carcere frænat. *Virgilii li bro 1. Æneidos.*
Ni faciat,maria ac terras,cœlúmque profundum,
Quippe ferant rapidi ſecum,verrántque per auras.
Sed Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens:moléſque & montes inſuper altos
Impoſuit,regémque dedit,qui fœdere certo
B *Et premere,& laxas ſciret dare iuſſus habenas.*

Quantã enim fuiſſe exiſtimamus, illã dñi noſtri in ventos poteſtatẽ & imperiũ,cùm exorta in mari Tyberiadis grauiſſima tẽpeſtate, & diſcipulis eius in ſummũ diſcrimẽ adductis,aſtuit ipſe illis,ſolo nutu ſuo, verbóq; cõpeſcẽs vẽtos,cœlũ ſerenãs,cõponẽs fluctus,maréq; omnino trãquillãs? *Tunc*,inquit,Matth c.8 *ſurgens imperauit vẽtis & mari, & facta eſt tranquillitas magna. Porro homines mirati ſunt,dicẽtes,qualis eſt hic,quia venti & mare obediunt ei?* Verũ hoc ipſum Mar.c.4.expreſſiùs & ſignificãtiùs enarrauit. *Exurgẽs*,inquit,*cõminatus eſt vẽto:& dixit mari,tace,obmuteſce,& ceſſauit vẽtus,& facta eſt trãquillitas magna.* Illud porro quod apud Iob de
C Deo in c.28.ſcriptũ eſt, *Qui fecit vẽtis põdus*:hãc habet ſentẽtiã: Deum, ſuũ cuiq; vẽto indidiſſe põdus,hoc eſt, vim & ꝓpẽſionẽ ad certũ quẽdã impetũ & curſum ex vno loco in aliũ locũ. Alia enim eſt vis,alius impetus & curſus ꝑ orbẽ,Zephyri,& Euri,Aquilonis itẽ,atq; Auſtri. Ne verò quiſpiã putaret,ſcientiã vẽtorũ, vel tenuitate ac vilitate materiæ,vel facilitate noſcẽdi,nõ magno æſtimãdã:Salomon in 7.c.lib.Sap.inducitur,inter alia præcipua,quorũ ſciẽtia ſibi diuinitùs data fuerat, ventorũ cognitionẽ cõmemorans:ſic enim ait, *Ipſe dedit mihi horũ,quæ ſunt ſciẽtiã verã:vt ſciã diſpoſitionẽ orbis terrarũ,cõſummationes tẽporũ, ſtellarũ diſpoſitiones,naturas animaliũ,differẽtias virgultorũ,virtutes radicũ,vim vẽtorũ,cogita-*
D *tiones hominũ, & quæcũq; ſunt abſcõſa & improuiſa didici:omniũ enim artifex docuit me ſapiẽtia.* Et verò,arduũ eſt noſſe,quæ ſit materia ventorũ,vnde cuiuſq; origo,quę cauſa tãti,& tã pertinacis impet⁹ ac celeritatis,à quo ſingulis ſuorũ curſuũ diſcreta & dimẽſa fuerint ſpacia, quẽadmodũ ſua cuiq; periodus & duratio pręfinita ſit,qua ratione vẽtorũ viciſſitudo & alternatio,tã cõſtãti ordine,certáq; lege procedat,vnde vẽtis tãtę vires, tãtáq; mirabiliũ effectuũ diuerſitas. Ergo tenuis quidẽ res ventus eſt,at eius ſcientiam callere,non tenuis eſt gloria,nec minima ſapientiæ pars.

Locus Iob cap.28.

Quæ in vẽtis mira,& cognitu difficiliora.

Bene

Benedicite ignis & æstus Domino. A

Quid sit discriminis inter ignē & æstum.

VR distinxerint illi iuuenes ignem ab æstu, aut qua ratione hæc duo inter se differant, non vno modo exponi potest. Quidam, vocabulo ignis, significari aiunt naturam ipsius ignis, simul etiam cum eius luce ac splendore: vocabulo autem æstus, denotari summam ignis potentiam, & efficacitatem calefaciendi, vrendi, conficiendi, consumendíque. Alij, ignem interpretantur, ipsum elementum ignis: æstum verò, supremam regionem aëris, in qua videlicet efficiuntur tot & tam varia corporum igneorum genera. Nec desunt, qui ad hæc ad Philosophiæ normam exigentes, & ad Aristotelis dogmata reuocantes, per ignem, intelligũt purissimum ignem, in sua sphæra & loco naturali, proximè sub cœlo lunæ manentem: per æstum autem, nostratem hunc ignem, mixtum & impurum, ob ídque pabulo indigentem, omniáque, etiam qua sustinetur materiam, consumentem. Hanc distinctionem ignis, tradit Aristoteles in lib. 3. de Generatione animalium cap. 11. affirmans, verum purúmque ignem, non hic apud nos, sed prope lunam esse quærendum. De nostrate autem igne, in primo libro Meteororum, ait eum esse excessum caloris, & veluti feruorem. In secundo autem libro de Generatione & Corruptione, textu 12. sic ait. *Ignis est superabundantia caliditatis, sicut glacies frigiditatis: congelatio verò & exarsio, superabundantia quædam sunt, illa frigoris, hæc caloris. Ideo nihil ex glacie generatur, neque ex igne.* B C

Quemadmodū ignis materiā nobis laudādi Deum abū dè prębeat. Quantam verò ignis, laudandi Deum materiam offerat, manifestum fit naturales eius affectiones, vires, effectúsque cõtemplantibus. Nihil enim est eorum, quæ intra lunæ ambitum continentur, in quo pleniorem, & illustriorem rerum cælestium, ac diuinarum similitudinẽ, quàm in igne cernere liceat. Nec mea vnius, hæc est sententia, sed B. Dionysij, qui eam nobis in libro suo de cælesti Hierarchia c. 15. disertissimis verbis expressam, reliquit. *Sanctissimi*, ait Dionysius, *qui de Deo loquuti sunt viri, summam illam, & nullis obnoxiam figuris substantiam, variè in igne describunt: quippe qui diuinæ proprietatis, si dici liceat, in rebus visibilibus plurimas seruat imagines. Nempè enim, ignis sensibilis, in omnibus, vt ita dixerim, est, & per omnia sine vlla sui admixtione proficiscitur, & ab omnibus prorsus excipitur. Cúmque lucidissimus sit, ipse tamen non admota materia, in qua suam vim, suúmque ostendat officium, in seipso occultus atque incognitus manet, neque admittit habitum, neque patet aspectui: ipse omnia superat, & ea quibus insederit, in suum traducit officium, omnibúsque* D

Dionysij, de proprietatib. ignis, quibus ima gines rerũ cælestium adumbrantur, eximia sententia.

quomo

A *quomodolibet sibi appropinquantibus,sui consortium tradit:renouat omnia calore vitali:fulgoribus apertis illuminat:teneri misceriq́ue non potest: discernendi vim habet,atque immutabilis est:superiora semper petit,& in acumen tendit: agilis, celer,sublimis,nullá que vi, vt inferiora petessat, adigi potest:semper mobilis, eodémque motu vigens:alia mouet,& complectitur omnia,cùm tamen astringi ipse non possit:cúmque alio ipse non egeat,sibi ipse tamen clàm incrementa suppeditat:atque in qualibet suscipiente materia, suæ maiestatis potentiam indicat,efficax,potens,omnibus inuisibiliter præsens:si negligatur, non esse videtur:attritus autem,veluti irritatione quadam,naturaliter ac propriè continuò lucentem excitatur in flammam: cúmque affatim omnibus participationem sui locupletissimam præbeat,nunquam tamen ipse minuitur. Complures item alias ignis proprietates inuenies,diuinæ actioni,quantum humanis imaginibus fas est,prope* B *accedentes Hoc itaque non ignorantes viri illi diuina sapientia repleti,cœlestes substantias ex igne maximè effingunt,vt illarum diuinam speciem ad Dei imitationem tendere pro viribus indicent.* Hactenùs,quæ commemorauimus,ipsius Dionysij sunt verba.

Licet prætereà in igne animaduertere Dei prouidentiam,qua rebus mortalibus & caducis mirè consultum est.Nam,quia ignis pernecessarius est mundo,eiusq́ue vis & vsus per cunctas fermè res,tam naturales quàm humanas,pertinet ac permeat,propterea Deus,ne rei tam necessariæ vnquam mundo deesset copia,facillimam ignis generationem fecit,naturam item dedit igni maximè fertilem,suique fœcundam:se nāque ignis ipse parit,& multiplicat,minimis crescens scintillis: paruóq; C ortu,nisi eum deficiat materia, in immensum extēditur:& auidissimam voracitatem vndecumque sine damno sui pascit. Quis enumeret tam multa & varia ignium genera,per omnem mundū à Deo sparsa.Quantum ignium sidera,sol maximè,procreāt? Quis æstimet immensitatem illius ignis elementaris, quem Philosophi proximè sub lunæ orbe collocant?quàm crebri & multiformes ignes generantur in suprema aëris regione?Quantum fulgurum & fulminum in media? Super terram verò,quis memoret tot & tam varias ignium formas,tum naturaliū, tum artificialium?Ac ne defectio materiæ,copiam ignium minueret,plurima condidit Deus,& quasi comparauit,ad ignem facillimè concipiendum,tenacissimè seruandum,copiosissimè alendum,amplissimè dilatandum,maximè idonea,velut est oleū,cera, pix, tæda,sulphur, & quæ vix D numerari queant, lignorum diuersa genera. Nec tātùm facilis est ignis generatio,sed etiam multiplex,gignitur ignis ab igne,gignitur luce,gignitur motu,gignitur corporum attritu,gignitur solis radiorum reflexione:

Quanta sit in mūdo copia ignis, quàm facilis generatio & multiplicatio.

xione,concaua namq; specula,solis aduersa radiis,faciliùs etiam quàm ignis,accendunt ignem.Denique,modo fontium & fluminum ex intimis terræ partibus,perenni effluxu,multifariam ingens vis ignium emanat.In Nimphæo,exit è petra flamma,quæ pluuiis accenditur.Campus Babyloniæ flagrat,in Phaselide,mons Chimæra,& quidem immortali, diebus ac noctibus flamma.In medio mari est Hiera,insula Aeolia iuxta Italiam, collem habens nocturnas euomentem flammas. Huic vicina Strongyle, liquidiore flamma tantum differens : è cuius fumo, qui nam flaturi sint venti,in triduum prædicere incolæ traduntur:vnde ventos Aeolo,qui in ea regnauit,paruisse existimatum.In Lycia,regio notissima est,Hephœstion incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum , quod sine vllo nascentium damno , ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est & herbida , nil flammis adurentibus , sed tantùm vi remissa & languida refulgentibus.Lege octogesimam epistolam Senecæ:& libri 2.caput 106.& 107.Plinij. Quid dicam de Aetna,in montium miraculis nobilissimo,qui ardet noctibus semper, tantóque æuo ignium materiæ sufficit?& quo maius sit miraculum, niualis hybernis temporibus,egestumque cinerem pruinis operiens. A B

Miracula per ignem à Deo patrata.

Illud quoque hoc loco non est ignorandum,Deum,ad multa edenda miracula,ignis ministerio esse vsum.Principiò,ad arcēdum primum hominem ab ingressu paradisi , terrificum & maximè formidabilem ignem in eius loci aditu collocauit.vti narrat Moses in cap.3.libri Gene.Deinde, igne vsus est ad vindicanda hominum immanissima scelera,sic sceleratam illam Pentapolim, imbre sulphureo igneóque funditus destruxit,& in omne æuum perdidit,Gen.19.sic etiam puniuit participes seditionis & rebellionis Dathan,& Abiron aduersus Mosem,& Aaron,Num. 16. sic Helias igne cælitus deuocato , duos quinquagenarios peremit.4. Regum cap.1. Posteà, vsus est igni,ad insinuandum mysterium aliquod, cuiusmodi fuit ignis ille visus Mosi , inflammans rubum,sed eum minimè conficiens,atque consumens,Exod.3.Eodem spectabant equi ignei,& currus igneus,quo Helias in cœlum est sublatus 4.Reg.2.Ad hæc,ad præmonstrandum Hebręis in deserto,dirigendumque iter,columnam prætulit,nocte ipsis prælucentem,interdiu verò,ipsos inumbrantem,Exo.13.Prætereà, vt signo externo demonstraret Deus, placere sibi sacrificium quod ipsi offerebatur , igne demisso ipsum cremabat,totumque consumebat: hoc accidisse legimus sacrificio Dauidis,de quo est in priori libro Paralipomenon cap.21.& sacrificio Salomonis in dedicatione templi:lege 7.cap. lib.2.Paralip. Hoc item C D

A item modo intelligitur factum esse, quod legitur Genes.4. respexisse Deum ad Abel & ad munera eius. Per ignem quoque declarata est in certo aliquo loco Dei præsentia, & probatum, quod ibi agebatur, Deo auctore agi: hanc ob causam Deus super mōtem Syna apparere voluit Hebræis, cum luculentissimo, & creberrimo igne, quo se, legis quæ ibi ferebatur, conditorem & auctorem esse ostenderet. His adde, quod vt remoueret Deus Iudæos ab idololatria, & se vnum verum Deum declararet, per Heliam in monte Carmeli, sacrificium plurima offusum, & circumfusum aqua, misso cælitus igne, totum subitò absumpsit. Quid, quod igne qui est in inferno, Deus vtitur dupliciter, & vtroque modo, B perquàm mirabiliter. Nam cùm ignis ille sit corporeus, cruciat tamen incorporeos dæmonum, & hominum spiritus: & post resurrectionem, vret quidem, & torquebit accerrimè hominum corpora, nec tamen ea corrumpet, ac dissoluet. Ad extremum, ingens miraculū ostendit Deus in igne illo Babylonico, in quem tres illi iuuenes manibus pedibusque colligatis, fuerant coniecti, scilicet prohibens, ne ignis ille sanctos iuuenes, quos circumdabat, & complectebatur, vllatenus adureret, vel molestia aliqua afficeret.

Exod.19. *3.Reg.18.*

Benedicite noctes & dies Domino.

C LVCVLENTISSIMVM diuinæ prouidentiæ testimonium, certissimumque argumentum, cuius sanæ mentis, nec prorsus hebeti esse potest vicissitudo dierum & noctium, eorumque, contraria inuicē ratione, nunc crescentium, nunc decrescētium, tam cōstans, tam ordinata, tam perpetua, & ad salutem omnium rerum, tam accommodata alternatio. Dies enim diei collatus, & nox cum nocte cōparata, & ipsorum alterna accretio & diminutio, certúsque ordo, perpetuáque constantia, clamant & testantur, tāti operis rationem laudémque, non temeritati fortunæ, nec naturæ necessitati esse tribuendam: sed vim diuinam præesse mundo, quæ vniuersa hæc à se cōstituta, omnibus seculorum ætatibus, D summa potētia cōseruet, summáq; sapiētia regat, atq; moderetur. Vnde Dauid in Ps.18. pulcherrimè cecinit: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Quē versum, ego sic interpretor. Præmiserat Dauid, *Cœli enarrant gloriam Dei*, nūc docet, hoc testimoniū & præconiū diuinę prouidētiæ, quod perhibēt & prædicāt cœli, nō vno tantū die aut nocte durare, sed quoad durat vicissitudo dierū & noctiū, id est, perpetuò ipsum perseuerare. Siquidē, præcedens dies, verbū & præconiū Dei tradit subseq

Quot & quantæ vtilitates ex vicissitudine dierum & noctium mundo accidant.

Explicatur locus Ps.18.

subsequenti diei:& hic similiter alij, atque ita deinceps fit in omnibus. A
Nox itidem scientiā laudandi Deum, sic enim nox cōmendat Dei prouidentiam, vt si ipsam sciret, & sui consideratione, ad sapientiam Dei agnoscendam homines inducit, transmittit ad noctem alteram sibi succedentem. Itaque licet præcedens dies abeat, prædicatio tamen Dei, nequaquam simul cum eo euanescit: nam subsequēns dies, perinde atque fuisset ipse à præcedenti instructus & doctus, similiter vt ille, diuinam magnificentiam testatur & commēdat. Nox quoque posterior, quasi docta scientiam laudandi Deum à priori nocte, non secus atque illa, Dei gloriam enarrat. Ergo hæc naturalis diuinæ maiestatis testificatio, omni die omniq; nocte perdurat, atque perseuerat. Porrò, prædicta dierum & noctium alternatio, plurimum confert. Primò quidem ad incolumitatem & conseruationem rerum: scilicet, diei calore siccitatéque, & noctis humore ac frigore, salubri temperamento, inuicem retusis ac mitigatis. Quapropter, illas mundi regiones, quibus continua semestris nox, & vicissim par diei continuatio contingit, aut certè hæc diei ac noctis vicissitudo non est quotidiana, quasi partem mundi à cœlo abdicatam, & à natura damnatam, magnorum bonorū steriles, multísque malis & miseriis obnoxias esse constat. Deinde conducit hæc vicissitudo dierum & noctium, ad releuandum ipsa varietate fastidium, quod certè maximum esset, si alterutrum illorum, aut perpetuò, aut per diu perseueraret. Etenim, perpetuus dies, intolerabilis esset, nullo ad re quiescendum & vacandum à laboribus, commodo, & opportuno tempore. Æterna verò nox, esset instar teterrimi carceris, vel etiam mortis, horrenda. Quamobrem, Ecclesia canit in quodam hymno. B C

Partes mūdi, vbi nō est diei noctísque vsitata vicissitudo quales.

Ex D. Ambrosio.

Æterne rerum conditor,
Noctem diémque qui regis,
Et temporum das tempora,
Vt alleues fastidium.

Denique, ea vicissitudo dierum & noctium, instituta est à Deo, ad distinguenda tempora, commodissima hominibus ad laborandum & operandum, & ad vacandum & requiescendum à labore. Dies namque inuitat hominem ad vigilandum & laborandū: nox contrà, suadet quietem, & somnium conciliat, quo fessum corpus, animúsque recreetur, vírésque reficiantur ac redintegrentur. Scitum est illud Chrysostomi in homilia secunda super cap. 1. epistolæ, quam D. Paulus scripsit ad Philippenses. D

Chrysostomus.

A lippenses. *Quemadmodum*, inquit, *corpus hominis calore incensum, & feruentioribus solis radijs æstuans, si hospitium aut diuersorium multis fontibus irriguũ, auráque tenui iucundum, fuerit nactum, valdè refocillatur, ita & nox, animos nostros diurnis laboribus fatigatos, somno committens, vehementer recreat*. Quo licet intelligere, quanta sit vecordia, quanta ingenij & morum peruersitas, quàm probrosa, nec tantum consuetudini omnium hominum, sed etiam naturæ dispositioni, Deique ipsius designationi contraria, vitę ratio eorum hominum, qui, vt ait Seneca in epistola 123. officia lucis noctísque peruertunt? nec ante diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cępit: quibúsque vespertinum tempus, fit antelucanum. Itaque qualis illorum conditio dicitur, quos natura, vt ait Virgilius, sedibus nostris subditos, è contrario posuit.

Sententia Senecæ, vehementer perstringẽs principes, qui in officijs vitę peragendis noctis dieique vsum inuicem peruertunt.

B

Nósque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis.
Illis sera rubens accendit lumina vesper.

Virg. 1. Georgic.

Talis horum, contraria omnibus, non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui (vt Marcus Cato ait) nec orientem vnquam solem viderunt, nec occidentẽ. Istos homines Seneca vocauit lucifugas, lichnouios, noctuas, funebrem vitam agentes, & defunctorum similes. Quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces. & cereos viuunt? Verum, quia hæc insania non ferè contingit vulgò, sed homines tantùm primariæ nobilitatis, potentiæ, atque opulentiæ corripit & premit: propterea nonnulli facetè, principes tenebrarum, quemadmodum vocantur dæmones à B. Paulo, istiusmodi homines appellauerunt.

C

Si autem interroges, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi: causa præcipua huius morbi videtur Senecæ, fastidium communis vitæ. Quidam enim, vt præstantia cultus, elegantia cænarum, munditia vehiculorum, distingui volunt à ceteris: sic volunt separari etiam temporum dispositione, nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium in ipsa fama est. Sed profectò ordinem vitæ præscriptum à natura tenere, facile, expeditum, & iucundum est, contra illam nitẽtibus, non alia vita est, quàm cõtra aquam remigantibus. Sed reuertor ad propositum.

Ephes. 6.

Est præterea distinctio & vicissitudo dierũ & noctium in id à Deo instituta, vt essent diuisa & determinata tempora hominibus & feris, ad exercendas operationes suas, ne sibi inuicem dãno, aut impedimento essent. Nox enim assignata est feris, qua prodeant è latibulis suis ad venandum, & victum sibi comparandum. Dies verò homini destinatus est, ad actiones suas obeundas. In quo licet mirari Dei prouidentiam, interdiu

D

Feræ non nisi noctu è latibulis egrediuntur

continentis ferocissima animalia in suis latibulis, unde si exirent in publicum, & solutè liberéque vagarentur, haud dubiè viatoribus, agricolis, & pastoribus plurimum nocere possent. ergo, vel reuerentia & metu hominis, tanto ipsis imbecillioris, sicut Deus dixit Noe, & narrat Moses capite 9. libri Genes. *terror vester & tremor sit super omnia animalia terrae*, vel obseruantia diuinae dispositionis, per diem se in suis antris, & specubus continent. Hoc regius vates in psalmo. 103. eleganter hisce verbis exposuit. *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiae syluae, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quaerant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* Ceterùm, nō praedicta tantùm naturalis dierum, & noctium vicissitudo, tam aptè & constanter ordinata, mundóque salutaris, gloriam Dei praedicat, sed illud etiam, quod certis quibusdam diebus, admiranda opera & prodigia à Deo facta, multaque, & eximia mortalibus beneficia tributa esse B constat. Hanc ob causam, & nunc apud Christianos, & olim apud Hebraeos multi dies sacri, festíque, & quotannis celebres fuere. Talis erat dies Sabbathi, dies Phase, Pentecostes Tabernaculorum, Sortium seu Mardochaei, & renouationis templi. Apud Christianos verò plurimi sunt sanctissimi, ac religiosissimi dies, videlicet, quibus vel Christi Domini, & Deiparae Virginis mysteria, vel natales sanctorum virorū, hoc est ex hoc mundo in caelum, triumphales & gloriosi excessus & transitus celebrantur. Verum, inprimis praecipuam religionem, & venerationem habet dies Dominicus, diuinorum mysteriorum foecundissimus, & admirandis Dei operibus ac miraculis, maiorem in modum ornatus ac nobilitatus. Hic enim dies, primam mundo originem lucémque dedit. C Hic transitum Hebraeis per medium mare rubrum ostendit. Hic manna in deserto Hebraeis pluere coepit. Hic Christi Domini ortu baptismo, primo miraculo aquae in vinum mutatae, itémque altero, multiplicationis quinque panum, nec non & gloriosa resurrectione, ac Spiritus sancti in discipulos descensu, consecratus & decoratus est. Denique, putant quidam hunc futurum diem, quo & mundi renouatio fiet, & humanorum corporum resurrectione, foelicitas hominis supremam habebit perfectionem & consummationem. D

De excellentia diei Dominicae.

Benedicite lux & tenebrae Domino.

DILIGENTER considerantibus lucis proprietates & effectus, perquam mirabilem videri eius vim & naturam eamque clarissimum diuinę bonitatis & pulchritudinis, testimonium simul & simula-

A mulacrum quoddã atq; imaginẽ, existimari necesse est. Sed quinque sunt in luce præcipua commendatione, & admiratione digna. Ante omnia, est incomparabilis eius munditia, & puritas. Nihil enim luce mundius, & purius in rebus corporeis esse, ac ne fingi quidem potest. Nam cum per omnia permeet, etiam sordidissima, omniáque purificet, atque emundet, nulla tamen sordium contagione inquinatur, nullóque suæ puritatis damno afficitur. Deinde, perquam mira est ipsius potentia, & efficacitas. Etenim lux est generale quoddam, ac principale instrumentum caussarum cælestium, quo, vis omnis siderum, omnísque cælorum defluxus & effectus, ad nos perfertur, & quo vno fit in hoc nostrati mũdo, quicquid cæli potentia in eo fit. Postea, lucis summa est iucunditas.

Encomiũ lucis, ex quinque eius proprietatibus concinnatũ

B Quapropter Salomon in libro Ecclesiastæ capite 11. ait, *dulce lumen, & delectabile oculis videre solem.* & senex Tobias dixit angelo Raphaeli: *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli nõ video.* Scriptura quoque solét maximam aliquam lætitiam, iucunditatem, bonorum abundantiam, & felicitatem, vocabulis ad lucem pertinentibus exprimere: contrà verò, summum mœrorem & tristitiam, calamitatésque & miserias, vocabulo caliginis, noctis, & tenebrarum explicare. Nec tantum lux ipsa per se iucunda est, sed etiam facit, vt alia omnia cum iucunditate, & voluptate cernantur. Nihil prætereа eorum, quæ sub sensus nostros cadunt, luce pulchrius, venustius, & amabilius est: quin, vt ait Damascenus, lux est pulchritudo & ornamentum omnis creaturæ visibilis: aufer enim lucem, & omnia in tenebris ignota iacebunt, nec

C propriũ decorẽ, & venustatem ostendere poterunt. Iam verò, quis pro dignitate eloqui possit, quanta sit lucis fœcunditas? quanta in sui diffusione ac multiplicatione velocitas? etenim lux, quousque vis eius pertingere potest omne id spatium, non vna tantùm ex parte, sed vsquequaque, & quoquo versus puncto temporis sparsa, claritate sua, penitus obtinet, & implet.

His accedit, nihil esse in rebus corporeis ad percipiendam notitiam rerum cælestium, & ad exprimendam similitudinem quandam rerum diuinarum, æquè quàm lux est, idoneum & accommodatum. Quo fit, vt sacra scriptura in tractãdis rebus spiritualibus & diuinis, similitudinem

Quàm frequenter, & quàm variè vocabulum lucis vsurpetur in sacris litteris.

D lucis, & vocabula omnia quæ ad lucem pertinent, frequentissimè vsurpet. Hinc sunt illæ passim obuiæ in sacris litteris sententiæ. a *Ego sum lux mundi.* b *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non cõprehẽderunt.* c *Deus lux est, & tenebræ in eo nõ sunt vllæ.* d *Qui lucẽ habitat inaccessibilẽ.* e *Vos estis lux mundi.*

a Mat. 5.
b Ioan. 1.
c 1. Ioan. 1.
d 1. Tim. 6.
e Mat. 5.

Sic luceant opera vestra.[f] *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate.*[g] *Benedictus Deus, qui vocauit nos in admirabile lumen suum.*[h] *Omne donum perfectum descendens à patre luminum.*[i] *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*[k] *Illumina faciem tuam super seruum tuum.*[l] *In lumine tuo videbimus lumen.* Sed nullus esset finis enumerandi omnes huiusmodi sententias: ita multa sunt in sacris litteris huius generis exempla. Cùm igitur nihil sit luce purius, efficacius, iucundius, pulchrius, fœcundius, velocius, & ad intelligendas, atque exprimendas res diuinas accommodatius, meritò tres illi iuuenes, inter cetera, quæ in hoc hymno prouocarunt ad laudandum Deum, lucem commemorarunt, vt in qua multa sint, quæ ad commendationem pertineant opificis, qui ipsam condidit. A

f. Ephes. 5. g. 1. Pet. 2. h. Iac. 1. i. Psalm. 4. k. Psal. 118.

Verùm, vt hanc de luce orationem tandem concludam, ponam hoc loco luculentissimum lucis, præsertim verò eius, quæ solis est, encomium, à B. Dionysio in libro de diuinis nominibus, disertissimis verbis compositum: sic enim in 4. cap. primæ partis eius libri scriptum reliquit. *Est sanè liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste sempérque lucens sol, pro exigua boni similitudine. Omnia enim, quæ ipsum haurire possunt, illuminat: habétque lucem eminenter explicatam, expandens illam super omnem hunc visibilem mundum, supra atque infra vibrans radios suos. Quos si quid est, quod non hauriat, id non aut imbecillitati, aut breuitati luminosæ ipsius distributionis imputandum est: sed iis, quæ percipiendæ luci minus idoneæ sunt, neque se ad consortium lucis extendunt. Nihil visibile est, quod sol non penetret excellenti lucis suæ magnitudine, sed ad ipsam quoque generationem sensibilium corporum confert, ipsáque ad vitam mouet, nutrit, auget, perficit, purgat, & renouat. Mensura quoque, & numerus est horarum, dierum, totiúsque labentis temporis, lux. Ipsa est enim ea lux, etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait, quæ primam distinxit & definiuit dierum nostrorum trinitatem. Et sicut omnia, bonitas ad se conuertit, & quæ dispersa sunt congregat, veluti vnitatis auctor, & vnifica deitas, omniáque ipsam veluti principium & finem desiderant, & in qua omnia constãt, ac veluti in omnipotente recessu præsidióque seruantur, & ad ipsam conuertuntur omnia, spiritualia quidem & rationalia, scienter: sensibilia verò sensibiliter, quæ autem sunt sine sensu, ingenito vitalis desiderij motu, quæ autem vita carent, solúmque sunt, sola aptitudine participandæ substantiæ: similiter quoque lux, secundum quandam imaginis rationem, ad se conuertit & cogit omnia, quæ vident, quæ mouentur, quæ illuminantur, quæ calefiunt, quæque omnino ab ipsius radiis continentur. Ideóque sol Græcè dicitur* ἥλιος, *ex eo quod seruet inuiolata omnia, congregétque dispersa. Omniáque ipsum sensibilia appetũt, aut ipsum videre, aut* B C D

Præconium lucis ex D. Dionysio Areopagita

Gen. 1.

Quomodo omnia ad Deum referantur.

ab

A *ab eo moneri, illuminari, calefieri, atque omnino à luce ipsius contineri cupientia. Neque hoc dixi secundum obsoletam vetustatis rationem, quasi sol Deus sit, mundana machina conditor, & visibilem mundum peculiariter regens & conservans, sed quia, vt dixi, sol imago diuinæ bonitatis est, & quia vt diuus Paulus ait, inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Hęc illo loco de luce Dionysius. At enim, dicet aliquis, cum tenebræ non sint aliud quàm lucis priuatio, hoc est, planè nihil sint, qui possunt benedicere, seu laudare Deum? quia nimirum hæc ipsa lucis priuatio & absentia, cum oportunè & ad tempus fit, vtilissima est rebus mortalibus, quibus contra, perpetua lucis præsentia exitio esset, sicut de noctium ac dierum vicissitudine, paulò suprà dictum est. *Sol imago diuinæ bonitatis.* *Rom. 1.*

B

Benedicite fulgura, & nubes Domino.

QVod suprà monui, etiam hoc loco præfandum est, vocabulo fulguris, & vera fulgura, & quæ vocantur fulmina, in præsentia significari. Quid autem fulgur differat à fulmine, breuibus indicat Seneca in lib. 2. naturalium quæstionum. *Fulguratio,* inquit, *ignem ostendit: fulminatio emittit. Illa, vt ita dicam, comminatio est, commotio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Illa est fulmen non in terras vsque perlatum: hæc est fulgur vsque in terras perductum.* Quin etiam in diuinis literis vocabulo fulguris, ipsum fulmen exprimitur. Nam, quæ narrantur in nono capite Exodi, ad Aegyptios terrendos & affligendos, demissa fulgura, ea fuisse vera fulmina, non est dubitandum. Scriptum est in cantico Mosis Deuteronom. 32. *Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea.* Et in cantico illo Dauidis, quod in 22. cap. libri 2. Regum positum est, sic legimus: *misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura, & consumpsit eos.* Quibus locis nomen fulguris, pro vocabulo fulminis positum est. *Differentia fulguris & fulminis.*

C

Porrò vsque eo mira sunt fulminis opera, vt nihil dubij relinquant, quin diuina insit illis, & subtilis potentia. Loculis integris & illæsis, cōflatur argentum: manente vagina gladius liquescit: inuiolato ligno circa pila, ferrum omne distillat: stat, fracto dolio, vinum, nec vltra triduū rigor ille durat. Malorū serpentiū, & aliorum animalium quibus mortifera vis inest, cùm fulmine icta sunt, venenum omne consumitur: quod eo argumento cōpertū est: in venenatis enim corporibus, vermis, nō na *Miri fulminū effectus.*

D

scitur, fulmine icta, intra paucos dies verminant. Illud præterea mirum, quòd vinum fulmine gelatum cùm ad priorem habitum redit, potum, A aut exanimat, aut dementes facit. Cur, inquies? quia inest fulmini vis pestifera, quam in eo vino aliquatenus hæsisse, existimandum est. Nam & olei quoque, & omnis vnguenti, teter post fulmen, odor est. Præterea, quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est, qui, quia natura grauis est, sæpe haustus, alienat. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantùm icta cadunt, sed etiam afflata. Prædictis, hæc item ex Plinij lib. 2. addenda sunt. *Fulmine, dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Martia princeps Romanarum fœminarum, icta fulmine grauida, partu exanimato, ipsa, citra vllum aliud incommodum vixit. Noctu magis quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem, non semper extinguit, cetera illico, hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi conuertatur in percussas, non expirat. Vigilans, fulmine ictus, conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum, frigidiora reliquo corpore sunt. Ex ijs, quæ terra gignuntur, laurif. uticem non icit fulmen, nec vnquam, quinque altius pedibus, descendit in terram. Ideo pauidi, altiores specus tutissimas putant, aut tabernacula è pellibus belluarum, quas vitulos marinos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis, non percutit fulmen, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc, armigera huius teli fingitur.* B

Plin. lib. 2. cap. 51. 54. & 55.

Tria genera fulminũ

Nec illud silentio inuoluẽdum est, tria esse genera fulminum, vnum quo terebrat, hoc subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga C est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem. Itaque huiusmodi fulmen per id foramen quod ingressum est, redit & euadit. Alterum est, quod discutit & dissipat, hoc conglobatum est & habet commixtam vim spiritus coacti & procellosi, eiúsque latè sparsa vis rumpit icta, nõ perforat. Tertium est quod vrit, multùm terreni habens, igneúmque magis quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igne fulmen venit, sed hoc propriè igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. D Hoc autem, & vrit, & fuscat, vrit tribus modis: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Fuscat verò, decolorando, id est, priorem colorem inficiendo, scilicet, reddendo corpus, vel pallidum, vel cæruleum, vel nigrum. Pauca adhuc adiiciam, ad enarrandam

randam

A randam vim fulminum, mira vulgò propter causarum ignorationem: doctis, qui norunt causas, abest admiratio. Potentia fulminis non eodē modo omnē materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehemētiùs dissipat, cedentia, nonnunquā sine iniuria transit. Cum lapide ferróque, & durissimis quibusq; confligit, quia viam necesse est per illa impetu quærat, & vi faciat viam, qua effugiat. Teneris, & rarioribus parcit, licet flammis opportuna videantur: quia transitu patente, minus ferit. Quapropter loculis integris, pecunia, quæ in his fuerat, conflata reperitur. igne tenuissimo per occulta foramina transcurrente. Nec vno modo fulmen sæuit, diuersitas autem, ipso opere effectúque cognoscitur. Interdum in eadem materia vis eiusdem fulminis, admodum diuersa facit, sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat, interiores libros in parte interioris arboris, rūpit ac scindit, folia pertundit ac stringit. Hæc de multiplici & mira fulminum potentia effectísque in præsentia referre volui, vt palàm esset, quàm locuples & copiosum, quàm magnificum & splendidū diuinæ laudis argumentū, consideratio fulminum, naturam, vires, & opera eorum contemplantibus, præbere queat.

B

Benedicat terra Dominum.

C ET si terra, vt situ, ita etiam natura sua infimum in hoc mundo locum habet, ea tamen tam multis & præclaris à Deo rebus, quasi dotata & ornata est, vt inter omnes elementaris mundi partes, facilè principatum obtineat. Nam, vt hinc de ea re dicere ordiar, quid tam varia terræ facie & multiformi partium eius distinctione, visu pulchriùs, aut iucundiùs esse potest? Est enim terra, montibus sublimiter ardua, vallibus humiliter depressa, campis æquabiliter plana, collibus molliter elata, specubus multifariam caua, tot tantísque fluminibus, lacubus, stagnis, fontibus, ad fertilitatem simul & amœnitatem irrigua, mari partim circumfluo, partim variis locis, magna ipsius pulchritudine, & hominum vtilitate, interfluo, virens herbis, decora floribus, fœcunda fructibus, vestita arboribus, altissimis densissimísque inumbrata, atque opacata syluis, tanta multigenarum animantium diuersitate habitata, tanta ædificiorum varietate, amplitudine, & magnificentia exornata, tanto mortalium studio, diligentia, & artificio tractata & cul- *Encomium terræ.*

D

Nimirum, in hoc prouidentia, & dispositor ille mundi Deus, aerea ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, nequid esset situ squalidum, effudit: non vt nos classes, partem freti occupaturas, compleremus milite armato, & hostem in mari, aut post mare inquireremus: vela ventis damus, bellum paraturi, & periclitamur, periculi causa. Non tamen queri possumus de auctoritate nostri Dei, si beneficia eius corrumpimus, & vt essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad custodiendum cœli terrarumq́; temperiem, ad euocādas supprimendásque aquas: ad alendos satorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem, cum aliis causis adducit ipsa iactatio: attrahens cibum in summa, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos, ad vlteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum, homo, si circumscriberetur natalis soli finibus. Dedit ventos, vt propria cuiusque regionis commoda, fierent communia: non vt legiones, equitémque gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit, cui loqui, cui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque, natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Hactenus verba fuerunt Senecæ: quæ libuit hic adscribere, quod proposito nostro mire congruerent, & propter verborum elegantiam, grauitatémque sententiarum, futura essent periucunda lectori. A B

Prædicat autē diuina scriptura, Deum formatorē esse, Dominum, rectorem ac moderatorem ventorum, suo arbitratu illos vel cohibentem, vel emittentem: sic enim legimus apud prophetam Amos c. 4. *Ecce formans montes, & creans ventum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ, Dominus Deus exercituum nomen eius.* Dicitur etiā Deus inequitare & insidere ventis, vnde Dauid in Psal. 17. *Volat*, inquit, *super pennas ventorum.* Venti quoq; nominantur ministri & nuncij ipsius Dei: sic enim interpretantur Hebræi illum versum Ps. 103. *Qui facis angelos tuos spiritus*, hoc est, qui spiritus seu ventos, facis tuos nuntios, eorúmq; ministerio & seruitio, vt collibitū tibi fuerit, vteris. Prǽterea in Psalm. 134. & apud Hier. c. 10. sic legimus. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Vocabulum thesauri, & hoc loco, & alibi, cum nominantur thesauri niuis, & grandinis, significat loca quædam semota, secreta, & abdita, in quibus reponitur & recōditur aliquid, ita vt in potestate nostra sit, quo tiescunq; libuerit, vel opus fuerit, illud inde proferre, & in publicum emittere. Ergo cùm dicitur Deus producere ventos de thesauris suis, significatur, Deū tenere ventos tanquā in locis quibusdam clausis & occultis repositos ac recōditos, & in potestate Dei esse, quotiescunq; & quantumcunque vult eos cohibere & continere, aut etiam quasi laxatis. C D

Explicatur locus Psal. 134 & Hieremiæ c. 10. qui producit ventos de thesauris suis.

A tis frænis emittere, & solutum, ac liberum eis cursum permittere. Itaq; de Deo verissimè & aptissimè dici potest, quod fabulosè dixit elegantissimus poëta, de Æolo ventorum rege.

Hic vasto rex Æolus antro — *Virgilius libro 1. Æneidos.*
Luctantes ventos, tempestatésque sonoras.
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Ni faciat, maria ac terras, cœlúmque profundum,
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras.
Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molémque & montes insuper altos
Imposuit, regémque dedit, qui fœdere certo
B *Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.*

Quantā enim fuisse existimamus, illā dñi nostri in ventos potestatē & imperiū, cùm exorta in mari Tyberiadis grauissima tēpestate, & discipulis eius in summū discrimē adductis, affuit ipse illis, solo nutu suo, verbóq; cópescēs vētos, cœlū serenās, cópon ēs fluctus, maréq; omnino trāquillās? *Tunc*, inquit, Math c.8 *surgens imperauit vētis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt, dicētes, qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?* Verū hoc ipsum Mar.c.4. expressiùs & significātiùs enarrauit. *Exurgēs*, inquit, *cōminatus est vēto: & dixit mari, tace, obmutesce, & cessauit vētus, & facta est trāquillitas magna* Illud porro quod apud Iob de
C Deo in c.28. scriptū est, *Qui fecit vētis pōdus*: hāc habet sentētiā: Deum, suū cuiq; vēto indidisse pódus, hoc est, vim & ꝓpēsionē ad certū quēdā impetū & cursum ex vno loco in aliū locū. Alia enim est vis, alius impetus & cursus ꝑ orbē, Zephyri, & Euri, Aquilonis itē, atq; Austri. Ne verò quispiā putaret, scientiā vētorū, vel tenuitate ac vilitate materiæ, vel facilitate noscēdi, nó magno æstimādā: Salomon in 7.c.lib. Sap. inducitur, inter alia præcipua, quorū sciētia sibi diuinitùs data fuerat, ventorū cognitionē cómemorans: sic enim ait, *Ipse dedit mihi horū, quæ sunt sciētiā verā: vt sciā dispositionē orbis terrarū, cōsummationes tēporū, stellarū dispositiones, naturas animaliū, differētias virgultorū, virtutes radicū, vim vētorū, cogitationes hominū, & quæcūq; sunt abscōsa & improuisa didici: omniū enim artifex*
D *docuit me sapiētia.* Et verò, arduū est nosse, quæ sit materia ventorū, vnde cuiusq; origo, quę causa tāti, & tā pertinacis impetꝰ ac celeritatis, à quo singulis suorū cursuū discreta & dimēsa fuerint spacia, quēadmodū sua cuiq; periodus & duratio pręfinita sit, qua ratione vētorū vicissitudo & alternatio, tā cōstāti ordine, certáq; lege procedat, vnde vētis tātę vires, tātáq; mirabiliū effectuū diuersitas. Ergo tenuis quidē res ventus est, at eius scientiam callere, non tenuis est gloria, nec minima sapientiæ pars.

Locus Iob cap.28.

Quæ in vētis mira, & cognitu difficiliora.

Bene

Benedicite ignis & æstus Domino. A

Quid sit discriminis inter ignẽ & æstum.

VR distinxerint illi iuuenes ignem ab æstu, aut qua ratione hæc duo inter se differant, non vno modo exponi potest. Quidam, vocabulo ignis, significari aiunt naturam ipsius ignis, simul etiam cum eius luce ac splendore: vocabulo autem æstus, denotari summam ignis potentiam, & efficacitatem calefaciendi, vrendi, conficiendi, consumendíque. Alij, ignem interpretantur, ipsum elementum ignis: æstum verò, supremam regionem aëris, in qua videlicet efficiuntur tot & tam varia corporum igneorum genera. Nec desunt, qui ad hæc ad Philosophiæ normam exigentes, & ad Aristotelis dogmata reuocantes, per ignem, intelligũt purissimum ignem, in sua sphæra & loco naturali, proximè sub cœlo lunæ manentem: per æstum autem, nostratem hunc ignem, mixtum & impurum, ob ídque pabulo indigentem, omniáque, etiam qua sustinetur materiam, consumentem. Hanc distinctionem ignis, tradit Aristoteles in lib. 3. de Generatione animalium cap. 11. affirmans, verum purúmque ignem, non hic apud nos, sed prope lunam esse quærendum. De nostrate autem igne, in primo libro Meteororum, ait eum esse excessum caloris, & veluti feruorem. In secundo autem libro de Generatione & Corruptione, textu 12. sic ait. *Ignis est superabundantia caliditatis, sicut glacies frigiditatis: congelatio verò & exarsio, superabundantia quædam sunt, illa frigoris, hæc caloris. Ideo nihil ex glacie generatur, neque ex igne.* B C

Quemadmodũ ignis materiã nobis laudãdi Deum abũdè prębeat. Quantam verò ignis, laudandi Deum materiam offerat, manifestum fit naturales eius affectiones, vires, effectúsque cõtemplantibus. Nihil enim est eorum, quæ intra lunæ ambitum continentur, in quo pleniorem, & illustriorem rerum cælestium, ac diuinarum similitudinẽ, quàm in igne cernere liceat. Nec mea vnius, hæc est sententia, sed B. Dionysij, qui eam nobis in libro suo de cælesti Hierarchia c. 15. disertissimis verbis expressam, reliquit. *Sanctissimi*, ait Dionysius, *qui de Deo loquuti sunt viri, summam illam, & nullis obnoxiam figuris substantiam, variè in igne describunt: quippe qui diuinæ proprietatis, si dici liceat, in rebus visibilibus plurimas seruat imagines. Nempè enim, ignis sensibilis, in omnibus, vt ita dixerim, est, & per omnia sine vlla sui admixtione proficiscitur, & ab omnibus prorsus excipitur. Cúmque lucidissimus sit, ipse tamen non admota materia, in qua suam vim, suúmque ostendat officium, in seipso occultus atque incognitus manet, neque admittit habitum, neque patet aspectui: ipse omnia superat, & ea quibus insederit, in suum traducit officium, omnibúsque* D

Dionysij de proprietatib. ignis, quibus imagines rerũ cœlestium adumbrantur, eximia sententia.

quomo

A *quomodolibet sibi appropinquantibus, sui consortium tradit: renouat omnia calore vitali: fulgoribus apertis illuminat: teneri misceriq; ue non potest: discernendi vim habet, atque immutabilis est: superiora semper petit, & in acumen tendit: agilis, celer, sublimis, nullaque vi, vt inferiora petessat, adigi potest: semper mobilis, eodémque motu vigens: alia mouet, & complectitur omnia, cùm tamen astringi ipse non possit: cúmque alio ipse non egeat, sibi ipse tamen clàm incrementa suppeditat: atque in qualibet suscipiente materia, suæ maiestatis potentiam indicat, efficax, potens, omnibus inuisibiliter præsens: si negligatur, non esse videtur: attritus autem, veluti irritatione quadam, naturaliter ac propriè continuò lucentem excitatur in flammam: cúmque affatim omnibus participationem sui locupletissimam prabeat, nunquam tamen ipse minuitur. Complures item alias ignis proprietates inuenies, diuinæ actioni, quantum humanis imaginibus fas est, propè accedentes*

B *Hoc itaque non ignorantes viri illi diuina sapientia repleti, cœlestes substantias ex igne maximè effingunt, vt illarum diuinam speciem ad Dei imitationem tendere pro viribus indicent.* Hactenùs, quæ commemorauimus, ipsius Dionysij sunt verba.

Licet prætereà in igne animaduertere Dei prouidentiam, qua rebus mortalibus & caducis mirè consultum est. Nam, quia ignis pernecessarius est mundo, eiusque vis & vsus per cunctas fermè res, tam naturales quàm humanas, pertinet ac permeat, proptereà Deus, ne rei tam necessariæ vnquam mundo deesset copia, facillimam ignis generationem fecit, naturam item dedit igni maximè fertilem, suique fœcundam: se nanque ignis ipse parit, & multiplicat, minimis crescens scintillis: paruóq; *Quanta sit in mũdo copia ignis, quàm facilis generatio & multiplicatio.*

C ortu, nisi eum deficiat materia, in immensum extẽditur: & auidissimam voracitatem vndecumque sine damno sui pascit. Quis enumeret tam multa & varia ignium genera, per omnem mundũ à Deo sparsa. Quantum ignium sidera, sol maximè, procreẽt? Quis æstimet immensitatem illius ignis elementaris, quem Philosophi proximè sub lunæ orbe collocant? quàm crebri & multiformes ignes generantur in suprema aëris regione? Quantum fulgurum & fulminum in media? Super terram verò, quis memoret tot & tam varias ignium formas, tum naturaliũ, tum artificialium? Ac ne defectio materiæ, copiam ignium minueret, plurima condidit Deus, & quasi comparauit, ad ignem facillimè concipiendum, tenacissimè seruandum, copiosissimè alendum, amplissimè dilatandum, maximè idonea, velut est oleũ, cera, pix, tæda, sulphur, & quæ vix

D numerari queant, lignorum diuersa genera. Nec tãtùm facilis est ignis generatio, sed etiam multiplex, gignitur ignis ab igne, gignitur luce, gignitur motu, gignitur corporum attritu, gignitur solis radiorum reflexione:

xione,concaua namq; specula,solis aduersa radiis,faciliùs etiam quàm ignis,accendunt ignem. Denique,modo fontium & fluminum ex intimis terræ partibus,perenni effluxu,multifariam ingens vis ignium emanat. In Nimphæo,exit è petra flamma,quæ pluuiis accenditur. Campus Babyloniæ flagrat,in Phaselide,mons Chimæra,& quidem immortali, diebus ac noctibus flamma. In medio mari est Hiera,insula Aeolia iuxta Italiam, collem habens nocturnas euomentem flammas. Huic vicina Strongyle, liquidiore flamma tantum differens: è cuius fumo, qui nam flaturi sint venti,in triduum prædicere incolæ traduntur:vnde ventos Aeolo,qui in ea regnauit,paruisse existimatum. In Lycia,regio notissima est,Hephæstion incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum, quod sine vllo nascentium damno, ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantùm vi remissa & languida refulgentibus. Lege octogesimam epistolam Senecæ:& libri 2.caput 106.& 107.Plinij. Quid dicam de Aetna,in montium miraculis nobilissimo,qui ardet noctibus semper, tantóque æuo ignium materiæ sufficit?& quo maius sit miraculum, niualis hybernis temporibus,egestumque cinerem pruinis operiens. A B

Miracula per ignem à Deo patrata. Illud quoque hoc loco non est ignorandum,Deum,ad multa edenda miracula,ignis ministerio esse vsum. Principiò,ad arcēdum primum hominem ab ingressu paradisi, terrificum & maximè formidabilem ignem in eius loci aditu collocauit vti narrat Moses in cap.3.libri Gene. Deinde, igne vsus est ad vindicanda hominum immanissima scelera,sic sceleratam illam Pentapolim, imbre sulphureo igneóque funditus destruxit,& in omne æuum perdidit,Gen.19.sic etiam puniuit participes seditionis & rebellionis Dathan,& Abiron aduersus Mosem,& Aaron,Num. 16. sic Helias igne cælitus deuocato, duos quinquagenarios peremit.4. Regum cap.1. Posteà, vsus est igni,ad insinuandum mysterium aliquod, cuiusmodi fuit ignis ille visus Mosi, inflammans rubum,sed eum minimè conficiens,atque consumens,Exod.3.Eodem spectabant equi ignei,& currus igneus,quo Helias in cælum est sublatus 4.Reg.2.Ad hæc,ad præmonstrandum Hebræis in deserto,dirigendumque iter,columnam prætulit,nocte ipsis prælucentem,interdiu verò,ipsos inumbrantem,Exo.13.Præstereà, vt signo externo demonstraret Deus, placere sibi sacrificium quod ipsi offerebatur, igne demisso ipsum cremabat,totumque consumebat: hoc accidisse legimus sacrificio Dauidis,de quo est in priori libro Paralipomenon cap.21.& sacrificio Salomonis in dedicatione templi:lege 7.cap. lib.2.Paralip. Hoc C D

item

A item modo intelligitur factum esse, quod legitur Genes.4. respexisse Deum ad Abel & ad munera eius. Per ignem quoque declarata est in certo aliquo loco Dei præsentia,& probatum,quod ibi agebatur, Deo auctore agi:hanc ob causam Deus super mōtem Syna apparere voluit Hebræis,cum luculentissimo,& creberrimo igne,quo se,legis quæ ibi ferebatur,conditorem & auctorem esse ostenderet. His adde, quod vt remoueret Deus Iudæos ab idololatria,& se vnum verum Deum declararet, per Heliam in monte Carmeli, sacrificium plurima offusum, & circumfusum aqua,misso cælitus igne, totum subitò absumpsit. Quid, quod igne qui est in inferno,Deus vtitur dupliciter, & vtroque modo, B perquàm mirabiliter. Nam cùm ignis ille sit corporeus, cruciat tamen incorporeos dæmonum,& hominum spiritus: & post resurrectionem, vret quidem,& torquebit accerrimè hominum corpora, nec tamen ea corrumpet,ac dissoluet. Ad extremum, ingens miraculū ostendit Deus in igne illo Babylonico,in quem tres illi iuuenes manibus pedibusque colligatis,fuerant coniecti,scilicet prohibens, ne ignis ille sanctos iuuenes,quos circumdabat, & complectebatur, vllatenus adureret, vel molestia aliqua afficeret. Exod.19. 3.Reg.18.

Benedicite noctes & dies Domino.

C LVCVLENTISSIMVM diuinæ prouidentiæ testimonium,certissimumque argumentum, cuiuis sanæ mentis, nec prorsus hebeti esse potest vicissitudo dierum & noctium,eorumque,contraria inuicē ratione, nunc crescentium,nunc decrescētium, tam cōstans,tam ordinata, tam perpetua,& ad salutem omnium rerum,tam accommodata alternatio. Dies enim diei collatus, & nox cum nocte cōparata, & ipsorum alterna accretio & diminutio, certúsque ordo,perpetuáque constantia,clamant & testantur,tāti operis rationem laudémque, non temeritati fortunæ,nec naturæ necessitati esse tribuendam: sed vim diuinam præesse mundo,quæ vniuersa hæc à se cōstituta, omnibus seculorum ætatibus, D summa potētia cōseruet,summáq; sapiētia regat,atq; moderetur. Vnde Dauid in Ps.18.pulcherrimè cecinit: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Quē versum,ego sic interpretor. Præmiserat Dauid, *Cœli enarrant gloriam Dei*,nūc docet,hoc testimoniū & præconiū diuinę prouidētiæ,quod perhibēt & prædicāt cœli,nō vno tantū die aut nocte durare,sed quoad durat vicissitudo dierū & noctiū,id est, perpetuò ipsum perseuerare. Siquidē,præcedens dies,verbū & præconiū Dei tradit subseq *Quot & quantæ vtilitates ex vicissitudine dierum & noctium mundo accidant.* *Explicatur locus Ps.18.*

ſubſequenti diei:& hic ſimiliter alij,atque ita deinceps fit in omnibus. Nox itidem ſcientiã laudandi Deum,ſic enim nox cõmendat Dei prouidentiam,vt ſi ipſam ſciret,& ſui conſideratione, ad ſapientiam Dei agnoſcendam homines inducit,tranſmittit ad noctem alteram ſibi ſuccedentem. Itaque licet præcedens dies abeat, prædicatio tamen Dei, nequaquam ſimul cum eo euaneſcit: nam ſubſequens dies, perinde atque fuiſſet ipſe à præcedenti inſtructus & doctus,ſimiliter vt ille,diuinam magnificentiam teſtatur & commẽdat. Nox quoque poſterior, quaſi docta ſcientiam laudandi Deum à priori nocte, non ſecus atque illa,Dei gloriam enarrat. Ergo hæc naturalis diuinæ maieſtatis teſtificatio, omni die omniq; nocte perdurat,atque perſeuerat.Porrò,prædicta dierum & noctium alternatio,plurimum confert.Primò quidem ad incolumitatem & conſeruationem rerum:ſcilicet,diei calore ſiccitatéque,& noctis humore ac frigore,ſalubri temperamento,inuicem retuſis ac mitigatis.Quapropter,illas mundi regiones,quibus continua ſemeſtris nox,& viciſſim par diei continuatio contingit, aut certè hæc diei ac noctis viciſſitudo non eſt quotidiana,quaſi partem mundi à cœlo abdicatam,& à natura damnatam,magnorum bonorũ ſteriles, multiſque malis & miſeriis obnoxias eſſe conſtat. Deinde conducit hæc viciſſitudo dierum & noctium,ad releuandum ipſa varietate faſtidium, quod certè maximum eſſet,ſi alterutrum illorum,aut perpetuò,aut per diu perſeueraret.Etenim,perpetuus dies,intolerabilis eſſet,nullo ad requieſcendum & vacandum à laboribus,commodo,& opportuno tempore.Æterna verò nox,eſſet inſtar teterrimi carceris, vel etiam mortis horrenda.Quamobrem,Eccleſia canit in quodam hymno.

Partes mũdi, vbi nõ eſt diei noctiſque viſitata viciſſitudo quales.

Ex D.Ambroſio.

A B C

Æterne rerum conditor,
Noctem diémque qui regis,
Et temporum das tempora,
Vt alleues faſtidium.

Denique, ea viciſſitudo dierum & noctium,inſtituta eſt à Deo, ad diſtinguenda tempora, commodiſſima hominibus ad laborandum & operandum,& ad vacandum & requieſcendum à labore. Dies namque inuitat hominem ad vigilandum & laborandũ:nox contrà,ſuadet quietem,& ſomnium conciliat,quo feſſum corpus,animúſque recreetur,viréſque reficiantur ac redintegrentur. Scitum eſt illud Chryſoſtomi in homilia ſecunda ſuper cap.1.epiſtolæ, quam D. Paulus ſcripſit ad Philippenſes.

Chryſoſtomus.

D

A lippenses. *Quemadmodum*, inquit, *corpus hominis calore incensum, & feruentioribus solis radijs æstuans, si hospitium aut diuersorum multis fontibus irriguũ, auráque tenui iucundum, fuerit nactum, valdè refocillatur, ita & nox, animos nostros diurnis laboribus fatigatos, somno committens, vehementer recreat*. Quo licet intelligere, quanta sit vecordia, quanta ingenij & morum peruersitas, quàm probrosa, nec tantum consuetudini omnium hominum, sed etiam naturæ dispositioni, Deíque ipsius designationi contraria, vitę ratio eorum hominum, qui, vt ait Seneca in epistola 123. officia lucis noctísque peruertunt? nec ante diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cępit: quibúsque vespertinum tempus, fit anteluca-num. Itaque qualis illorum conditio dicitur, quos natura, vt ait Virgi-B lius, sedibus nostris subditos, è contrario posuit.

Sententia Senecæ, vehementer perstringẽs principes, quiin officijs vitę peragendis noctis dieique vsum inuicem peruertunt.

Nósque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis.
Illis sera rubens accendit lumina vesper.

Virg. 1. Georgic.

Talis horum, contraria omnibus, non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui (vt Marcus Cato ait) nec orientem vnquam solem viderunt, nec occidentẽ. Istos homines Seneca vocauit lucifugas, lichnouios, noctuas, funebrem vitam agentes, & defunctorum similes. Quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces, & cereos viuunt? Verum, quia hæc insania non ferè contingit vulgò, sed homines tantùm primariæ nobilitatis, potentiæ, atque opulentiæ corripit & premit: propterea nonnulli facetè, principes tenebrarum, quemadmo-C dum vocantur dæmones à B. Paulo, istiusmodi homines appellauerunt. Si autem interroges, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi: causa præcipua huius morbi videtur Senecæ, fastidium communis vitæ. Quidam enim, vt præstantia cultus, elegantia cœnarum, munditia vehiculorum, distingui volunt à ceteris: sic volunt separari etiam temporum dispositione, nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium in ipsa fama est. Sed profectò ordinem vitæ præscriptum à natura tenere, facile, expeditum, & iucundum est, contra illam nitẽtibus, non alia vita est, quàm cõtra aquam remigantibus. Sed reuertor ad propositum.

Ephes. 6.

Est præterea distinctio & vicissitudo dierũ & noctium in id à Deo instituta, vt essent diuisa & determinata tempora hominibus & feris, ad exercendas operationes suas, ne sibi inuicem dãno, aut impedimento es-D sent. Nox enim assignata est feris, qua prodeant è latibulis suis ad venandum, & victum sibi comparandum. Dies verò homini destinatus est, ad actiones suas obeundas. In quo licet mirari Dei prouidentiam, interdiu

Feræ non nisi noctu è latibulis egrediuntur

continentis ferocissima animalia in suis latibulis, vnde si exirent in publicum, & solutè liberéque vagarentur, haud dubiè viatoribus, agricolis, & pastoribus plurimum nocere possent. ergo, vel reuerentia: & metu hominis, tanto ipsis imbecillioris, sicut Deus dixit Noe, & narrat Moses capite 9. libri Genes. *Terror vester & tremor sit super omnia animalia terræ.* vel obseruantia diuinæ dispositionis, per diem se in suis antris, & specubus continent. Hoc regius vates in psalmo. 103. eleganter hisce verbis exposuit. *Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* Ceterùm, nō prædicta tantùm naturalis dierum & noctium vicissitudo, tam aptè & constanter ordinata, mundóque salutaris, gloriam Dei prædicat, sed illud etiam, quod certis quibusdam diebus, admiranda opera & prodigia à Deo facta, multaque, & eximia mortalibus beneficia tributa esse constat. Hanc ob causam, & nunc apud Christianos, & olim apud Hebræos multi dies sacri, festique, & quotannis celebres fuere. Talis erat dies Sabbathi, dies Phase, Pentecostes Tabernaculorum, Sortium seu Mardochæi, & renouationis templi. Apud Christianos verò plurimi sunt sanctissimi, ac religiosissimi dies, videlicet, quibus vel Christi Domini, & Deiparæ Virginis mysteria, vel natales sanctorum virorū, hoc est ex hoc mundo in cælum, triumphales & gloriosi excessus & transitus celebrantur. Verùm, inprimis præcipuam religionem, & venerationem habet dies Dominicus, diuinorum mysteriorum fœcundissimus, & admirandis Dei operibus ac miraculis, maiorem in modum ornatus ac nobilitatus. Hic enim dies, primam mundo originem lucémque dedit. Hic transitum Hebræis per medium mare rubrum ostendit. Hic manna in deserto Hebræis pluere cæpit. Hic Christi Domini ortu baptismo, primo miraculo aquæ in vinum mutatæ, itémque altero, multiplicationis quinque panum, nec non & gloriosa resurrectione, ac Spiritus sancti in discipulos descensu, consecratus & decoratus est. Denique, putant quidam hunc futurum diem, quo & mundi renouatio fiet, & humanorum corporum resurrectione, fœlicitas hominis supremam habebit perfectionem, & consummationem.

De excellētia dies Dominicæ.

Benedicite lux & tenebræ Domino.

DILIGENTER considerantibus lucis proprietates & effectus, perquam mirabilem videri eius vim & naturam eamque clarissimum diuinę bonitatis & pulchritudinis, testimonium simul & simula-

A mulacrum quoddā atq; imaginē, existimari necesse est. Sed quinque sunt in luce præcipua commendatione,& admiratione digna. Ante omnia, est incomparabilis eius munditia,& puritas. Nihil enim luce mundius,& purius in rebus corporeis esse,ac ne fingi quidem potest. Nam cum per omnia permeet,etiam sordidissima,omniaque purificet,atque emundet, nulla tamen sordium contagione inquinatur, nullóque suæ puritatis damno afficitur. Deinde,perquam mira est ipsius potentia,& efficacitas. Etenim lux est generale quoddam,ac principale instrumentum caussarum cælestium,quo,vis omnis siderum, omnísque cælorum defluxus & effectus,ad nos perfertur,& quo vno fit in hoc nostrati mūdo,quicquid cæli potentia in eo fit. Postea,lucis summa est iucunditas. *Encomiū lucis,ex quinque eius proprietatibus concinnatū*

B Quapropter Salomon in libro Ecclesiastæ capite 11. ait, *dulce lumen, & delectabile oculis videre solem.* & senex Tobias dixit angelo Raphaeli: *Quale gaudium mihi erit,qui in tenebris sedeo,& lumen cæli nō video.* Scriptura quoque solét maximam aliquam lætitiam, iucunditatem,bonorum abundantiam,& felicitatem,vocabulis ad lucem pertinentibus exprimere:contrà verò,summum mœrorem & tristitiam, calamitatésque & miserias, vocabulo caliginis,noctis,& tenebrarum explicare. Nec tantum lux ipsa per se iucunda est,sed etiam facit, vt alia omnia cum iucunditate, & voluptate cernantur. Nihil præterea eorum,quæ sub sensus nostros cadunt, luce pulchrius, venustius, & amabilius est: quin, vt ait Damascenus,lux est pulchritudo & ornamentum omnis creaturæ visibilis:aufer enim lucem,& omnia in tenebris ignota iacebunt,nec

C propriū decorē,& venustatem ostendere poterunt. Iam verò,quis pro dignitate eloqui possit,quanta sit lucis fœcunditas?quanta in sui diffusione ac multiplicatione velocitas?etenim lux, quousque vis eius pertingere potest omne id spatium,non vna tantùm ex parte,sed vsquequaque, & quoquo versus puncto temporis sparsa, claritate sua, penitus obtinet,& implet.

His accedit,nihil esse in rebus corporeis ad percipiendam notitiam rerum cælestium, & ad exprimendam similitudinem quandam rerum diuinarum,æquè quàm lux est,idoneum & accommodatum. Quo fit,vt sacra scriptura in tractādis rebus spiritualibus & diuinis,similitudinem *Quam frequenter, & quàm variè vocabulum lucis vsurpetur in sacris litteris.*

D lucis,& vocabula omnia quæ ad lucem pertinent, frequentissimè vsurpet. Hinc sunt illæ passim obuiæ in sacris litteris sententiæ. [a] *Ego sum lux mundi.* [b] *Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū. Lux in tenebris lucet,& tenebræ eā non cōprehēderunt.* [c] *Deus lux est,& tenebræ in eo nō sunt vllæ.* [d] *Qui lucē habitat inaccessibilē.* [e] *Vos estis lux mundi.* a Mat.5. b Ioan.1. c 1.Ioan.1. d 1.Tim.6. e Mat.5.

f. Ephes.5. *Sic luceant opera vestra.*[f] *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate.*[g] *Benedictus Deus, qui vocauit nos in admirabile lumen suum.*[h] *Omne donum perfectum descendens à patre luminum.*[i] *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*[k] *Illumina faciem tuam super seruum tuum.*[l] *In lumine tuo videbimus lumen.* Sed nullus esset finis enumerandi omnes huiusmodi sententias: ita multa sunt in sacris litteris huius generis exempla. Cùm igitur nihil sit luce purius, efficacius, iucundius, pulchrius, fœcundius, velocius, & ad intelligendas, atque exprimendas res diuinas accommodatius, meritò tres illi iuuenes, inter cetera, quæ in hoc hymno prouocarunt ad laudandum Deum, lucem commemorarunt, vt in qua multa sint, quæ ad commendationem pertineant opificis, qui ipsam condidit. A

g. 1. Pet.2. h. Iac.1. i. Psalm.4. k. Psal.118.

Verùm, vt hanc de luce orationem tandem concludam, ponam hoc loco luculentissimum lucis, præsertim verò eius, quæ solis est, encomium, à B. Dionysio in libro de diuinis nominibus, disertissimis verbis compositum: sic enim in 4. cap. primæ partis eius libri scriptum reliquit. *Est sanè liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste sempérque lucens sol, pro exigua boni similitudine. Omnia enim, quæ ipsum haurire possunt, illuminat: habétque lucem eminenter explicatam, expandens illam super omnem hunc visibilem mundum, supra atque infra vibrans radios suos. Quos si quid est, quod non hauriat, id non aut imbecillitati, aut breuitati luminosæ ipsius distributionis imputandum est: sed iis, quæ percipiendæ luci minus idoneæ sunt, neque se ad consortium lucis extendunt. Nihil visibile est, quod sol non penetret excellenti lucis suæ magnitudine, sed ad ipsam quoque generationem sensibilium corporum confert, ipsáque ad vitam mouet, nutrit, auget, perficit, purgat, & renouat. Mensura quoque, & numerus est horarum, dierum, totiúsque labentis temporis, lux. Ipsa est enim ea lux, etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait, quæ primam distinxit & definiuit dierum nostrorum trinitatem. Et sicut omnia, bonitas ad se conuertit, & quæ dispersa sunt congregat; veluti vnitatis auctor, & vnifica deitas, omniáque ipsam veluti principium & finem desiderant, & in qua omnia constãt, ac velut in omnipotente recessu præsidióque seruantur, & ad ipsam conuertuntur omnia, spiritualia quidem & rationalia, scienter: sensibilia verò sensibiliter, quæ autem sunt sine sensu, ingenito vitalis desiderij motu, quæ autem vita carent, solúmque sunt, sola aptitudine participandæ substantiæ: similiter quoque lux, secundum quandam imaginis rationem, ad se conuertit & cogit omnia, quæ vident, quæ mouentur, quæ illuminantur, quæ calefiunt, quæque omnino ab ipsius radiis continentur. Ideóque sol Græcè dicitur ἥλιος, ex eo quod seruet inuiolata omnia, congregétque dispersa. Omniáque ipsum sensibilia appetũt, aut ipsum videre, aut ab* B C D

Præconium lucis ex D. Dionysio Areopagita

Gen.1.

Quomodo omnia ad Deum referantur.

A *ab eo moneri, illuminari, calefieri, atque omnino à luce ipsius contineri cupientia. Neque hoc dixi secundum obsoletam vetustatis rationem, quasi sol Deus sit, mundanæ machinæ conditor, & visibilem mundum peculiariter regens & conseruans, sed quia, vt dixi, sol imago diuinæ bonitatis est, & quia vt diuus Paulus ait, inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Hęc illo loco de luce Dionysius. At enim, dicet aliquis, cum tenebræ non sint aliud quàm lucis priuatio, hoc est, planè nihil sint, qui possunt benedicere, seu laudare Deum? quia nimirum hæc ipsa lucis priuatio & absentia, cum oportunè & ad tempus fit, vtilissima est rebus mortalibus, quibus contra, perpetua lucis præsentia exitio esset, sicut de noctium ac dierum vicissitudine, paulò suprà dictum est.

Sol imago diuinæ bonitatis.

Rom. 1.

B

Benedicite fulgura, & nubes Domino.

Q V o d suprà monui, etiam hoc loco præfandum est, vocabulo fulguris, & vera fulgura, & quæ vocantur fulmina, in præsentia significari. Quid autem fulgur differat à fulmine, breuibus indicat Seneca in lib. 2. naturalium quæstionum. *Fulguratio,* inquit, *ignem ostendit: fulminatio emittit. Illa, vt ita dicam, comminatio est, commotio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Illa est fulmen non in terras vsque perlatum: hæc est fulgur vsque in terras perductum.* Quin etiam in diuinis literis vocabulo fulguris, ipsum fulmen exprimitur. Nam, quæ narrantur in nono capite Exodi, ad Aegyptios terrendos & affligendos, demissa fulgura, ea fuisse vera fulmina, non est dubitandum. Scriptum est in cantico Mosis Deuteronom. 32. *Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripue. it iudicium manus mea.* Et in cantico illo Dauidis, quod in 22. cap. libri 2. Regum positum est, sic legimus: *misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura, & consumpsit eos.* Quibus locis nomen fulguris, pro vocabulo fulminis positum est.

Differentia fulguris & fulminis.

C

Porrò vsque eo mira sunt fulminis opera, vt nihil dubij relinquant, quin diuina insit illis, & subtilis potentia. Loculis integris & illæsis, cōflatur argentum: manente vagina gladius liquescit: inuiolato ligno circa pila, ferrum omne distillat: stat, fracto dolio, vinum, nec vltra triduū rigor ille durat. Malorū serpentiū, & aliorum animalium quibus mortifera vis inest, cùm fulmine icta sunt, venenum omne consumitur: quod eo argumento cōpertū est: in venenatis enim corporibus, vermis, nō na

Mirifulminū effectus.

D

scitur, fulmine icta, intra paucos dies verminant. Illud præterea mirum, quòd vinum fulmine gelatum cùm ad priorem habitum redit, potum, A aut exanimat, aut dementes facit. Cur, inquies? quia inest fulmini vis pestifera, quam in eo vino aliquatenus hæsisse, existimandum est. Nam & olei quoque, & omnis vnguenti, teter post fulmen, odor est. Præterea, quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est, qui, quia natura grauis est, sæpe haustus, alienat. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantùm icta cadunt, sed etiam afflata. Prædictis, hæc item ex Plinij lib. 2. addenda sunt. *Fulmine, dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Martia princeps Romanarum fœminarum, icta fulmine grauida, partu exanimato, ipsa, citra vllum aliud incommodum vixit. Noctu magis quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem, non semper extinguit, cetera illico, hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi conuertatur in percussas, non expirat. Vigilans, fulmine ictus, conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum, frigidiora reliquo corpore sunt. Ex ijs, quæ terra gignuntur, laurif. uticem non icit fulmen, nec vnquam, quinque altius pedibus, descendit in terram. Ideo pauidi, altiores specus tutissimas putant, aut tabernacula è pellibus belluarum, quas vitulos marinos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis, non percutit fulmen, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc, armigera huius teli fingitur.*

Plin. lib. 2. cap. 51. 54. & 55.

B

Nec illud silentio inuoluẽdum est, tria esse genera fulminum, vnum quo terebrat, hoc subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga C est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem. Itaque huiusmodi fulmen per id foramen quod ingressum est, redit & euadit. Alterum est, quod discutit & dissipat, hoc conglobatum est & habet commixtam vim spiritus coacti & procellosi, eiúsque latè sparsa vis rumpit icta, nõ perforat. Tertium est quod vrit, multùm terreni habens, igneúmque magis quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igne fulmen venit, sed hoc propriè igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. D Hoc autem, & vrit, & fuscat, vrit tribus modis: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Fuscat verò, decolorando, id est, priorem colorem inficiendo, scilicet, reddendo corpus, vel pallidum, vel cæruleum, vel nigrum. Pauca adhuc adiiciam, ad enarrandam

Tria genera fulminũ

A randam vim fulminum, mira vulgò propter causarum ignorationem: doctis, qui norunt causas, abest admiratio. Potentia fulminis non eodẽ modo omnẽ materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehemẽtiùs dissipat, cedentia, nonnunquã sine iniuria transit. Cum lapide ferróque, & durissimis quibusq; confligit, quia viam necesse est per illa impetu quęrat, & vi faciat viam, qua effugiat. Teneris, & rarioribus parcit, licet flammis opportuna videantur: quia transitu patente, minus ferit. Quapropter loculis integris, pecunia, quæ in his fuerat, conflata reperitur, igne tenuissimo per occulta foramina transcurrente. Nec vno modo fulmen sæuit, diuersitas autem, ipso opere effectúque cognoscitur. Interdum in eadem materia vis eiusdem fulminis, admodum diuersa facit, sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & B durissimum est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat, interiores libros in parte interioris arboris, rũpit ac scindit, folia pertundit ac stringit. Hæc de multiplici & mira fulminum potentia effectisque in præsentia referre volui, vt palàm esset, quàm locuples & copiosum, quàm magnificum & splendidũ diuinæ laudis argumentũ, consideratio fulminum, naturam, vires, & opera eorum contemplantibus, præbere queat.

Benedicat terra Dominum.

C ET si terra, vt situ, ita etiam natura sua infimum in hoc mundo locum habet, ea tamen tam multis & præclaris à Deo rebus, quasi dotata & ornata est, vt inter omnes elementaris mundi partes, facilè principatum obtineat. Nam, vt hinc de ea re dicere ordiar, quid tam varia terræ facie & multiformi partium eius distinctione, visu pulchriùs, aut iucundiùs esse potest? Est enim terra, montibus sublimiter ardua, vallibus humiliter depressa, campis æquabiliter plana, collibus molliter elata, specubus multifariam caua, tot tantísque fluminibus, lacubus, stagnis, fontibus, ad fertilitatem simul & amœnitatem irrigua, mari partim circumfluo, partim variis locis, magna ipsius pulchritudine, & hominum vtili- D tate, interfluo, virens herbis, decora floribus, fœcunda fructibus, vestita arboribus, altissimis densissimísque inumbrata, atque opacata syluis, tanta multigenarum animantium diuersitate habitata, tanta ædificiorum varietate, amplitudine, & magnificentia exornata, tanto mortalium studio, diligentia, & artificio tractata & cul-

Encomium terræ.

ta. Nec minus ſunt mira, quæ intra viſcera ſua includit & occultat, ſcilicet immenſos theſauros pretioſiſſimarum rerum diuitias dico & delicias, omnémque humani luxus & faſtus materiam. Hinc enim, quę nullo recti & honeſti, ac ne vitæ quidē reſpectu, tam auidè & curioſè quæritur, metallorum opulentia exiſtit, tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot ſeculis ſuboriens, cùm tãtum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantùm verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam diſcolores maculæ, intérque eos, candor alicuius, præter lucem, omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot ſeculis incendia. A

Terra, ſimilis humano corpori.

Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata. Sunt enim in corporibus noſtris, venæ & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit, adeóq; illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura finxit, vt veteres, aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis, non tantùm ſanguis eſt, ſed multa genera humorum, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulò pinguioris, in capite cerebrū, in oſſibus medullæ, ſaliuæq;, & lachrymæ, & quiddã additū articulis, per quod agilius flectãtur ex lubrico, ſic in terra quoq; ſunt humoris genera cõplura, quædã quæ natura durētur: hinc eſt omne metallorum genus, ex quibus aurū argētúmq; petit auaritia: quædã, quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humore liqueſcit, ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Et ſicut noſtrum corpus, ſpiritu interius clauſo, ſæpè quatitur & conflictatur, vt tremat: ita etiam contingit terræ: vnde horribiles terræmotus, exitia non modo ſingulorum hominum & locorum, ſed etiam populorum & regionum exiſtūt. Deinde, vni omnium mūdi partium terræ (vt inquit Plinius) eximia propter merita, cognomē indidimus maternæ venerationis. Scriptura quoque in libro Eccleſiaſtici cap. 40. matrem hominum, terram appellauit: non tam, ſicut ego interpretor, vt commendaret terram, quàm vt noſtram deprimeret ſuperbiam, viliſſima omnium mortaliū è terra origine, ante oculos poſita. Ceterùm non immeritò, matris nomine, & honore terra dignatur. Hæc enim nos naſcentes excipit, natos alit, ſemélque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſimè complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater operiens, etiam monumenta ac titulos gerens, noménque prorogans noſtrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Hæc ſola eſt, quæ nunquam videtur iraſci.

Plin. lib. 2. cap. 36.

Terra cur mater hominum dicatur.

B C D

Aquæ

A Aquæ subeunt imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At hæc, benigna, mitis, indulgens, vsúsque mortalium semper ancilla. Quas res coacta generat? Quas sponte fundit? Quos odores succósque? Quos sapores? Quos tactus? Quos colores? Quàm bona fide creditum fœnus reddit? Nec sanè tantum vtilitatibus hominum inseruit, sed etiam voluptatibus & delitiis indulget.

Multa porrò terrarum miracula veteres prodiderunt: sed ferè aut fabulosa, aut non tam naturæ potentia, quàm vi & fallacia dæmonum, perdendis impia superstitione hominibus, effecta. Aiunt in fano Veneris Paphos, quandam fuisse aream, in quam nunquam implueret: sicut B etiam circa simulacrum Mineruæ, quod erat in Nea oppido Troadis. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautem stetisse horrendam, vno digito mobilem: eandem, si toto corpore impelleretur, resistentem. In Taurinorum peninsula in ciuitate Characena, terram esse, qua sanentur omnia vulnera. Circa Asson Troadis, lapidem nasci, quo consumuntur omnia corpora, ideóque Sarcophagum vocari. Duos esse montes iuxta flumen Indum: alteri naturā esse, vt ferrum omne teneat, alteri vt respuat: itaque si sint claui in calceamento, vestigia auelli in altero non posse, in altero sisti. Spiritus lætales multis ex locis emitti, alicubi volucribus tantum noxios: alibi præter hominem, ceteris animantibus. Hierapoli in Asia, matris tantum magnæ sacerdoti innoxium, ceteris mortiferum exhalari spiritum. Esse prætereà nonnullibi fatidicos specus, quorum C exhalatione temulenti, futura præcinant, vt Delphis nobilissimo oraculo. Hæc & alia de terrarum miraculis tradita sunt ab antiquis.

Miracula terrarum à gẽtilibus prodita, sed vel ficta, vel dæmonis artificio facta vel natura potentiam nõ excedentia.

Pli. lib. 2. c. 96. & 93.

Ego, vnum duntaxat hoc loco ponam verissimum & exploratissimū: quod si veteribus narratum fuisset, haud dubiè non modo ipsis perquā mirum, sed etiam incredibile accidisset, est sanè illorum doctrinæ ac sententiæ omnino contrarium. Sententia fuit omnium veterum, terram inter duos tropicos interiacentem, prorsus esse inhabitabilem, scilicet propter intolerabiles solis ardores, nimiámque siccitatem, & summam pabulorum atque aquarum penuriam. Hoc autem argumentabantur illi, eò quòd cernamus, ex solis ad nos accessu, siccitatem & inopiam aquarum euenire, cõtraria verò ex eius à nobis discessu, vt manifestum D est in diei & noctis, hyemis atque æstatis vicissitudine. Quapropter illi omnem terræ tractum, inter duos tropicos interpositum, zonam torridam appellauerunt. At enimuero, falsam esse istam sententiam, manifestis experimentis hoc tempore comprobatum est. Si quidem nouus

Mira de regione Americana, quã vulgo nouũ orbem seu Indiam occidentalem, vocant.

orbis, quem vocant Indiam occidentalem, Americanam dico regionem,& eius prouinciam Peruensem,cùm inter vtrumque tropicum interclusus,subiaceat zonæ torridæ, mirificè tamen temperatus est: nec tantùm habitatus,sed propter abundantiam aquarum,copiam fructuũ, & cœli temperiem,salubriter & iucundè habitatus.In qua regione multa sunt mira,nec facilia explicatu,litteris tamen nostrorum patrum,qui regiones illas prædicandi Euangelij causa adierunt,& peragrarũt,multósque annos incoluerunt,relatu quoque eorum, qui ad nos illinc venerũt,nobis compertissima.Quæ igitur admirationem cuiuis afferre possint,hæc ferè sunt in illa regione.Principiò,tempore hyemis,quo longiùs abscessit sol, eò tranquilliùs & sereniùs est cœlum, nulli tunc imbres,nulli venti.Contrà verò,cum sol proximè accessit, & cùm directò ferit incolarum capita media scilicet æstate,tunc creberrimæ,& grauissimæ sunt tempestates,densissimi imbres,altissimæ niues, magna fluminum incrementa, & frequens exundatio. Quin etiam,singulis diebus, matutinum tempus,serenum & tranquillum est:meridianum autẽ,nimbosum & pluuiosum.Deinde,mira est varietas terrarũ, quæ intra duos tropicos continẽtur. Etenim,Monomotapa, & pretiosi Ioannis regio. feruore solis exuruntur,omnésque indigenæ atri sunt coloris,idémque contingit in insula Sancti Thomæ, quæ est sub media linea: & insula, vulgo dicta Capouerde.Contrà verò,Peruensis regio, à Granatensi & Pompeiana prouincia vsque ad Limensem valde tẽperata est, nonnunquàm etiam frigidior, hominésque gignit planè albos. Quanquam ne hæc quidem tota æquabiliter fertilis est, & aquis abundans, siquidem omnis eius ora australis,pluuiis destituitur,& sterilis est,præter valles, fluuiorum ex montibus defluentiũ irrigatione gaudentes.Ad hoc,omnis prouincia Brasiliensis boreali oceano exposita, calidissima est, at Peruensis,eodem penitus climate,australi obiecta oceano, temperatissima est.Adiice & illa,sanè mira,sed incolis experta & familiaria:in regione Peruensi,sole ardentissimo, si quis leui tectus fuerit vmbraculo, ardorem solis non sentit.Noctes æstiuæ non sunt ibi calidæ.In celsissimis montium iugis,inter altissimas niues,intolerabilis tamen sentitur æstus.In prouincia,quæ vulgo appellatur Collao, sub tenui vmbra frigus est:in sole proximo,minimè ferendus ardor. Peruensis regio maritima,cùm sit vsquequaque arenosa & sabulosa, molli tamen & temperato cœlo gaudet. In eadem regione Pothosiensis, & Platensis vrbes, breui interuallo distantes,adeò frigoris & caloris diuersitate distant inter se,vt Platensis temperata,& frugifera sit, Pothosiensis autem præfrigida,

A frigida,& infrugifera.Tantæ igitur varietatis, quæ cernitur in regionibus zonæ torridæ fubiectis,alias effe caufas,præter clima & folis ardores,neceffe eft fateri. Qui autem de his rebus ac nos ex illis locis fcripferunt,vnam de primis & potifsimis caufis tradunt,frigidorum ventorum,quibus terra perflatur,frequentiam,quæ quibus terris adeft,maiorem in modum vim folis mitigat, cœlumque refrigerat: quibus verò abeft, in illis ardor folis omnem fuam vim exercens, intolerãdos facit æftus.Et quia meridie frequentiùs excitatur ventus in regione Peruenfi dictus Euroaquilo,ab Hifpanis Briffa,propterea fit,vt matutino tempore,non folùm caleant homines, fed etiam fudent: meridiano autem,
B vehementer refrigerentur. Verùm de miraculis terrarum, & olim proditis & hoc tempore compertis,fatis dictum fit.

Diuina verò fcriptura, cùm de terra loquitur,tribus præcipuè in rebus,Dei potẽtiã & fapiẽtiã,admirari & magnificare folet.Primũ,quod tãtã terræ molẽ ab initio quodã tẽporis,ex nihilo in vfus hominũ condiderit.Audi quid Ifaias dicat c.45. *Hæc dicit Dominus creans cælos, ipfe Deus formans terram,& faciens eam:ipfe plaftes eius:non in vanum creauit eã vt habitaretur formauit eam.* Apud Iob autẽ c.38.elegãti fimilitudine defcribitur terræ fabrica,à Deo tãquã architecto,fumma ratione atq; arte defignata & perfecta.*Vbi eras,inquit Deus, quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi fi habes intelligentiam. Quis pofuit menfuras eius,fi nofti? Vel*
C *quis tetendit fuper eam lineã? Super quo bafes illius folidatæ funt? aut quis dimifit lapidem angularem eius?* Deinde,cùm terra,fecundũ naturalẽ elemẽtorũ difpofitionẽ,totã fubfidere & fubiacere aquis deberet,eius tamẽ magnã partẽ Deus fupra aquas extulit,vt cõmodũ animãtibus, præfertim autẽ homini,domiciliũ & pabulũ exhibere poffet. Atq; hoc indicaffe mihi videtur Dauid in Pf.135.cũ dixit:*qui fundauit terrã fuper aquas,* hoc eft,qui terrã animãtibus habitabilẽ, elatiorẽ & fupereminẽtẽ aquis effecit.Simile eft illud eiufdẽ in Pf.23.*Domini eft terra & plenitudo eius,orbis terrarũ & vniuerfi qui habitãt in eo. Quia ipfe fuper maria fundauit eum,& fuper flumina præparauit eũ.* Nã quod quidã ex prædictis duobus fcriptu-
D ræ locis argumẽtari voluerũt,terrã effe fundatã à Deo fuper aquis, tãquã illis fupernatãtẽ,id fanè friuolũ eft. Nã & cõtra rationẽ eft,vt aqua terrã,magis quàm ipfa eft grauẽ & ponderofam,fuftentet:& cõtrarium planè docet experiẽtia:tũ quia fub qualibet aqua reperitur terra, quafi naturale quoddã aquæ folum & fundamentum:tum etiam quod partes terræ in aquam deiectæ,nõ fupernatant,fed merfæ,nõ prius ferri deorfum definunt,quàm ad terram,quæ in imo fub aquis eft,deueniant.

Quas inter rares mirari,& ex illis præcipue Deum prædicare, foleat fcriptura.

Terram nõ fupernatare aquis.

Denique

Denique illud etiam in terra solet mirari scriptura, quod Deus terram tantæ molis, tantíque ponderis, fecerit immobilem, ita vt, ex quo est ab eo condita, ne transuersum quidem vnguem, loco suo vllam in partem mota fuerit, hoc admirans Dauid cecinit in Psalmo 92. *Firmauit Deus orbem terræ, qui non commouebitur*. Et in prioris libri Paralipomenon c.16. scriptum est: *Deus fundauit orbem terræ immobilem.* Et Salomon in exordio libri Ecclesiastæ, *Terra*, inquit, *in æternum stat.* Et quidem hoc eo mirabilius facit scriptura, quod affirmat, terram nulla re quasi fundamēto fulciri & sustētari, sed quasi suspensam super nihilo teneri à Deo, sic enim inquit Iob c.26. *Qui appendit terram super nihilum.* Huius autem immobilitatis terræ, non alia quærenda causa est, quàm summa eius grauitas & pondus, quo fit, vt ipsa, infimo mundi loco, quod est centrū, naturaliter gaudeat, & in eo conquiescat, nec nisi per vim, inde amoueri queat. Et verò, quamcumque in partem inde amoueretur, sursum ascenderet. Hæc igitur grauitas terræ facit, vt in centro locata, nullatenus moueatur. Quod etiam poëta ille indicare voluit, cùm inquit, A B

Ouidius 1. Metamor.

Et circunfuso pendebat in aere tellus.
Ponderibus librata suis.

Scriptura quoque idem declarare voluit, cum in Psalmo 103. dixit: *Qui fundauit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi*: vel vt Hebræa sonant ad verbum, *qui fundauit terram super bases suas, non vacillabit, seu fluctuabit in æternum.* Nihil verò aliud est terræ stabilitas seu bases, vel vt vocantur in alio Psalmo, columnæ, quam ipsius terræ vis & natura, quæ suopte nutu & pondere, medium & infimum mundi locum petit, in eóque fixa, hæret semper immobilis. C

Psal.74.

Benedicite montes Domino.

Quis vsus montium.

NON tantùm ex necessitate materiæ, sed ad vtilitatē quoque stirpium atque animantium, necnon & ad ornatum ac decorem terræ, factos montes existimari conuenit. Etenim varietas collium & camporum, distinctióq; vallium & montium, eximiam terræ pulchritudinem & decorem addunt. Verùm ingens & multiplex est montium vtilitas. Multum enim conferunt montes ad salubritatem aëris, ad fertilitatem soli, ad maturitatem fructuum, ad coercēdos frangendósq; maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, qui ferè originem habent è montibus. Quapropter Dauid cecinit in Ps.103. *Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.* D

Multæ

A Multæ item arbores, multæque animantes non alibi, quàm in montibus generari, pasci, & versari solent. Valent prætereà montes, ad disterminandas prouincias & nationes. Sunt enim quidam mõtes regnorum gentiúmque quasi limites & termini, quorum arduus & difficilis transitus obstat, ne aliæ gentes alias bello appetere, & vexare aggrediantur: quem in vsum videntur Pyrenæi montes, inter Galliam & Hispaniam, à Deo interpositi.

Ceterùm quatuor præcipuè in montibus obseruari & commendari possunt. Longitudo, & amplitudo montium: sicut Pyrenæi montis in Hispania, Tauri in Asia, Alpium in Italia, & Riphæorum montiũ, quos mundi catenam & cingulum nonnulli appellauerunt. Deinde mõtium B altitudo: quorundam enim adeo in sublime elati sunt vertices, vt prope cœlum contingere videantur. De Deo scriptura prædicat in Ps. 94. *In manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit.* Ponam hic exempla eorum montium, quorum eximia celsitudo, veterum prædicatione celebrata & nobilitata fuit. Dicæarchus, vir in primis eruditus, vt refert Plinius c. 64. lib. 2. regum cura permensus est montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion 1250. passuum ratione perpendiculi: idem Plinius lib. 5. c. 22. de monte Casio, qui est in Syria ita scribit. *Casij excelsa altitudo, orientem per tenebras solem aspicit, breui circumactu corporis, diem noctémque pariter ostendens: ambitus ad cacumen, 19000 passuum, altitudo per directum, quatuor millia passuum.* In eodem libro capite primo miranda narrat, sed quod ipse etiam non dissimulat, penè fabulosa de C Atlante. *E mediis*, inquit, *hunc arenis in cœlum attolli prodiderunt, asperum, squalentem, qua vergat ad littora oceani, cui cognomen imposuit: eũdem opacum, nemorosumq;, & scatebris fontium riguum, qua spectat Africam: fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, vt nunquam satietas voluptatibus desit: incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia, haud alio quàm solitudinum horrore, subire tacitam religionem animos propius accedentium, prætérque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eum denique noctibus micare crebris ignibus: Ægipanũ Satyrorúmque lasciuia impleri, tibiarum ac fistulæ cantu, tympanorumq; & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati auctores, de Atlante monte prodiderunt.* Sic eo loci Plinius. Olympi quoque in Thessalia, montis altitudo, & ab Homero, & ab aliis prædicata est. Nam vt D Solinus memorat cap. 14. *excellentis vertice tantum attollitur, vt summa eius, cœlum accolæ vocent. Ara est in cacumine, Ioui dicata, cuius altaribus, si qua de extis inferentur, nec difflantur ventis, nec pluuiis diluuntur, sed voluente altero anno, vt relicta fuerint, ita planè reperiuntur. Litteræ in cinere scriptæ, vsque ad alteram*

Quæ res in montibus sint maximè insignes ac memorabiles.

Qui mõtes propter altitudinem sint apud antiquos, maximè celebres.

Pelios.

Casius.

Atlas.

Olympus.

alteram anni ceremoniam permanent. Similia scribit idem, de monte qui A
Athos. vocatur Athos in c.16. *Qui mons è Macedonia in Myrinam oppidum Lemni, interuallo sex & octoginta mille passuum, suam porrigit vmbram. Eius quoque tanta est sublimitas, vt altior æstimetur, quàm vnde imbres cadunt: Quæ opinio eo fidem cepit, quòd in aris quas cacumine sustinet, nunquam cineres eluuntur, nec quidquam ex aggeribus suis perdunt, sed quo relicti fuerint cumulo, permanent.* Ad hoc, commendatur in montibus antiquitas. Nempè in diuinis litteris, montes & colles, etiam æterni, non tantùm antiquissimi appellantur, & in libro Prouerb. c.8. diuina sapientia eò probat suam antiquitatem, quòd prior fuerit montibus & collibus. *Nec dum montes graui mole constiterant: ante omnes colles ego parturiebar.* B

Ad extremum, res insignes ac memorabiles in montibus gestæ: eos in omne æuum decorarunt, ac nobilitarunt. Missas nunc facio externas & profanas historias: multa miráque euenisse in mõtibus, proditum est in sacra scriptura, & patrum monumentis. Adamnum in monte Caluariæ sepultum esse, vetus est, & in primis grauium scriptorum opinio.
Qui mõtes, ob res in ipsis gestas, memorabiles. Arca Noë, considentibus diluuij aquis, super Armeniæ montibus resedit. Loth rex incendio Sodomæ seruatus est in monte. Isaac in montem ducitur à patre immolandus. In monte orans Moses vincit Amalechitas: legem accipit: Dei colloquio fruitur: bis per quadraginta dies sine cibo potúque perdurat: veniam populo impetrat: terram promissionis prospicit: denique iussu Dei moritur. In monte locata erat Hierusalem C
& templum Dei; Elias in monte Dei visione dignatur: & miraculo sacrificij cælesti igne consumpti, populum ab impio cultu Baal, ad veri Dei cultum reuocat. Christus Dominus in monte tentatur, docet, orat, Apostolos eligit, transfiguratur, insigni miraculo multiplicationis paucorum panum & piscium, numerosissimam turbam pascit. In monte moritur, è monte in cælos ascendit, & super discipulos in monte Syon cõgregatos, Spiritum sanctum demisit. Sunt prætereà quidam montes in sacris litteris sæpè memorati, & celebrati: veluti mons Syon, Oliueti, Hermon, Thabor, Libani, Syna, Horeb, Carmeli, Hebal, Garizim, Abarim: qui multarum rerum in ipsis gestarum, diuinorúmq; mysteriorum D
clarissima monumenta continent. Sunt etiam nonnulli montes maledictis & execrationibus sanctorum virorum, infames, abominabiles, planéque damnati, sicut mons Samariæ, mons Seyr, & montes Gelboe.

Bone

A *Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino.*

VAE nascuntur, & viuiscunt è terra, in herbas, olera, frutices, & arbores distincta sunt, in quibus multa, & insignia cernuntur naturæ miracula, & Diuinæ sapientiæ, ac prouidentiæ argumēta. Nec fanè minora in minimis, quā in maximis. *Considerate*, dixit Saluator noster Matt. 6. *lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniā nec Salomō in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis. Si autem fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, &c.* Et reuera, inquit Hieronymus, ea ipsa verba Domini explanans. *Quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet vt rosa? quid ita candet vt lilium? violæ autem purpuram, nullo superari murice, oculorum magis quàm sermonis iudicium est.* Plotinus quatuor libros edidit de prouidentia, in quibus disputat, maxima & minima, Dei summa ratione ac sapientia regi atque gubernari: cuius eam maximè laudat sententiam D. Augustinus in c. 14. lib. 10. de ciuitate Dei, quod prouidentiam à summo Deo, cuius est inintelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima pertingere, flosculorum atque foliorum pulchritudine comprobat: quæ omnia quasi abiecta, & velocissimè pereūtia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur, vbi forma intelligibilis & incommutabilis, simul habens omnia perseuerat. Rectè autem dixit Saluator noster, Deū vestire lilia agri, vt intelligeremus, omnem eorum decorem, ornatū atq; pulchritudinē, nec fortuitò, & casu eis contigisse, nec tātùm à natura rationis experte ipsis accidisse, sed præcipuè à Deo sapientissimo rerum omnium opifice, & prouidētissimo rectore, illis esse donata.

Diuinæ sapientiæ & prouidētiæ argumenta ex his quæ nascūtur è terra petenda.

B ... C (margin letters)

Plotinus.

In herbis autem, oleribus, & fruticibus, tanta est naturarum, virium, magnitudinis, figuræ, foliorum, seminum, & fructuum varietas, cum incredibili pulchritudine coniuncta, vt ea nos vel oculis spectātes, vel animo contemplantes, pari admiratione, atq; voluptate afficiamur. Verùm, ne per omnia vagantes, modum institutę breuitatis excedamus, de arboribus tantùm, & pauca, & summatim dicemus. Ex his primùm, & in multa secula perdurans, fuit mortalibus alimentum. Nimirum, ab exordio mundi vsque ad diluuium, per annos mille sexcentos quinquaginta sex, non alius quàm ex fructibus arborum fuit hominum victus, carnium esu intra id temporis, vel non concesso mortalibus, vel nequaquam vsurpato. Nec tantùm ex fructibus arborum fuit hominum

Primus hominum victus & vestitus ex arborib. fuit.

D (margin letter)

minum cibus, sed ex earum frondibus etiam cubile, ex libro seu cortice, vestes. Arboribus ædificamus domos instar vrbium, & capacia populorum theatra fabricamus, nec in magna orbis parte, aliæ sunt quàm ex lignis ciuitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia nostratibus inferiores. Denique, arboribus etiam maria inhabitamus, atque inambulamus, & vt omnis hic terræ & aquę globus vsquequaque à nobis obiri & perlustrari queat, arborum seruitio factum est. Quin apud priscos sacer fuit arboribus honos, arborũ genera numinibus suis dicantes, vt Ioui esculum, Apollini laurum, Mineruæ oleam, Veneri myrtum, Herculi populũ. Constat item viros sanctissimos, vt tota mente, atq; omni animi impetu diuinis rebus vacarent, studiosè secreta nemora, lucósque & syluas, ipso silẽtio, religionem ingredientium animis incutiẽtes, quæsiuisse. In libro Geneseos c. 21. legitur, Abraham plantasse nemus in Bersabee, & inuocasse ibi nomen Domini Dei æterni. In extremo quoque libro Iosue sic est: *Scripsit Iosue omnia verba hæc in volumine legis Domini, & tulit lapidem pergrandem, posuitq́; eum subter quercum, quæ erat in sanctuario Domini.* Erat autem illa ipsa quercus, vt opinantur Hebræi, & de nostris quidam, sub qua Iacob defodit & condidit simulacra Deorum, quæ sui ex Mesopotamia deuexerãt, vt scriptum est in lib. Geneseos, c. 35. Nam licèt ibi ea arbor vocetur terebinthus, & apud Iosue, quercus: vtrobique tamen eadem vox est Hebræa, Hela, seu alla, quam multi Latinè reddunt, quercum, alij pinum, vel abietem esse putant, nonnulli vlmum, aut castaneam, septuaginta interpretes terebinthum vocare solent. Quamuis autem sanctissimi Patriarchæ, lucos & arbores deligerent ad sacrum Deo cultum adhibendum: posteà tamen, ne ad impias superstitiones aliarum gentium, quæ lucis & arboribus ad cultum falsorum numinum abutebãtur, defluerent Hebræi, eorum vsus in sacris operandis damnatus est. Sic enim habes Deuteronomij capite 16. *Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini Dei.*

Religio quædam in arboribus.

Octuplex arborũ varietas.

Sed contemplemur varietatem quæ est in arboribus, & plurima, & perquam mirabilis. Prima varietas arborum: quædam sunt vrbanæ ac domesticæ, aliæ syluestres atque agrestes: & nonnullæ sunt omnino steriles, vt salices, quæ nec semen, nec fructum gignũt: aliæ semen quidem creant, sed non fructum, vt fagus: sunt aliæ vtriusque feraces, velut pomiferæ, & glandiferæ. Quinetiam in quibusdam distinctio sexus, vt in palma, ilice, & quercu, deprehensa est. Secunda varietas: sicut nõ omnis regio omnes fert arbores, ita nec quas eadem gignit regio, quibuslibet eius

De natali solo arborũ.

A eius locis aut nascuntur, aut adolescunt, aut fructificant. Etenim montes amant cedrus, larix, teda, ceteræque, è quibus resina gignitur. Item buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, & populus. Montes & valles diligunt abies, robur, castaneæ, cornus. Aquosis montibus gaudent fraxinus, sorbus, cerasus. Non temerè in montibus visæ sunt prunus, oleaster, iuglãs, morus, sambucus. Subeunt & in montosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus: gaudet frigidis sorbus. Aquas odere cupressi, iuglandes, & castaneæ. Non nisi in aquosis proueniunt, salices, alni, populi, & ligustra. Quæcunque communia sunt montibus, planísque, maiora fiunt, aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie, crispioráq; in montibus, exceptis malis, pyrisq;. Tertia varietas, magna est arborum in ra-

B dicibus, & cortice differentia. Radices copiosæ sunt fico, robori, & platano: breues & angustæ malo: singulares abieti, & larici, singulis enim innituntur, quanquam minimis, in latera dispersis. Crassiores sunt lauro, & inæquales: item oleæ, cui & ramosæ, at robori carnosæ. Robora, suas radices in profundum agunt: & (si Virgilio creditur) esculus quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitum, lauro, & oleæ, recto meatu, ficis flexuoso. Visa est annosa quercus vi tempestatis euersa, radicum amplitudine, iugerum soli amplexa. Cortex aliis tenuis, vt lauro, aliis crassus, vt roboris, aliis leuis, vt malo, fico: idem scaber, robori & palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti, quibusdam etiam cadit, vt malo: carnosus est suberi, & populo, membranaceus viti & arundini: multi-

De radicibus & corticibus arborum.

De foliis.

C plex tunicis, vitibus, & abieti: simplex fico, & arundini. Quarta varietas versatur in folijs, etenim latissima sunt fico, viti, platano: angusta myrto, & oleæ, capillata pino, & cedro: & aculeata ilicum generi, iunipero spina pro folio est, carnosa cupresso, crassissima alno: longa arundini & salici: palmæ etiam duplicia: circinata pyro: mucronata malo: angulosa hederæ: diuisa platano: insecta, pectinum modo, piceæ atque abieti: sinuosa toto ambitu, robori: spinosa cute, rubo: mordacia vrticis: pungẽtia pino, abieti, larici cedro: pediculo breui, oleæ, & ilici: longo vitibus: tremulo populis: disposita myrto: concaua buxo: inordinata pomis: plura eodem pediculo exeuntia, malis, pirisq;. Præterea, plurimis folia sunt circa ramos, aliis & in cacumine ramorum, sed robori etiam in ipso caudice.

D Sunt item densa & rara, sempérque lata, rariora. Notatur porrò in foliis differentia cadentium, & non cadẽtium foliorum. Vrbanarum arborum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, hederæ. Ex syluestribus non sunt decidua folia, abietis, laricis, iuniperi, cedri, te-

rebinthi,& ilicis. Extra prædictas,cæteræ folia deperdūt.Nec interest maturius germinasse,quippe amygdala,fraxinus, sambucus,cùm inter primas germinent, inter nouissimas nudantur folijs, morus autem nouissimè germinans,cum primis amittit folia. Decidunt sorbo vniuersa, ceteris paulatim. A

De floribus arborum. Quinta varietas est in floribus,scilicet in eorum magnitudine,numero,figura,colore,dispositione,venustate,odore,& item in succis, & liquoribus,qui odoratissimi & saluberrimi humanæ vitæ, vario hominum artificio ex floribus exprimuntur. Et profectò arborum flos,pleni veris,& anni renascentis indicium:est item flos velut quoddam arborum gaudium. Tunc se nouas,aliásque quàm fuerant, ostendunt: tunc varijs colorum picturis,in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatū plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex,picea,larix,pinus, & terebinthus vllo flore exhilarantur. Quædam statim in germinatione florent,sed maturescunt tardè,vt vites:alia serotino germinatu florent,maturántque celeriter, sicuti morus, quæ nouissimè vrbanarum, nec nisi exacto frigore germinat,ob id sapientissima arborum dicta. Deflorescunt omnia septenis diebus,nec celeriùs:quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. B

De fructibus. Sexta varietas complectitur fructus. Quædam arbores(quod etiam suprà tetigimus) nullum fructum ferunt, hoc est, ne semen quidem,vt tamarix,scopis tantum nascens, populus, alnus & vlmus Infelices olim existimabantur damnatæque religione, quæ neque seruntur vnquam, neque fructum ferunt. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Gignentium autem fructum, quædam & lateribus ramorum, & cacuminibus ferunt, vt pyrus, punica,ficus,myrtus. Palma sola in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum est,videlicet vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum, & vmbrosissimum ? & ideò supra id, pomum est. Est verò in arboribus fructu onustis, peculiaris differentia. Superiori parte,fertilior est arbutus: inferiore, quercus, iuglandes fici. Omnes, quo magis senescunt,hoc maturius ferunt,& in apricis locis,nec pingui terra. Syluestriora omnia, tardiora. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim,& pyrus,atq; glandiferæ,in senecta fertilissimæ sunt:cæteræ in iuuēta,tardiúsq; maturantes,quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim, vinū meliùs, nouellis copiosiùs. Denique omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas maturat senectam:quapropter & præflorent talia, & prægerminant, & C D

præco

A præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas, cœlo magis obnoxia est.

Septima varietas, in ipsis vmbris arborum obseruata est. Sunt autem quarundam, licèt magnarũ arborũ, breues vmbræ, vt in malis pyrísque. Eædem enormes cerasis, & lauris. Nec scientia vmbrarum, cultoribus terræ negligenda est. Scilicet, terra nascentibus, vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem, pinorúmque, & picearũ, atque abietum vmbræ, quæcunque attigere, non dubiè venenũ sunt. Sanè iuglandium vmbra, etiam capiti humano, nõ tantùm omnibus iuxtà satis, grauis est, & noxia. Necat germina & pinus, cupressi vmbra est minima, & in se conuoluta: ficorum leuis, quamuis sparsa: vlmorum item leuis, sed nutriens quęcunque opacat. Populo nulla est vmbra, ludentibus foliis: *De vmbris.*
B pinguis alno, sed pascens sata: vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatúque crebrò, solem vmbra temperãs, eodem graui, protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra est, quorum pediculi longi. Mirũ dictu est, quod de fraxini vmbra à viris doctis est proditum, tantam eius esse vim aduersus serpentes, vt matutinas quidem, occidentésve eius arboris vmbras, quæ sunt longissimæ, serpens non solùm non attingat, sed etiã procul fugiat. Expertũ se affirmat Plin. lib. 16. c. 13. si fronde eã, gyro claudatur ignis & serpens, vt alia quàm per frondes fraxini elabi nequeat, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentem. Iucundissima omnium, platani vmbra existimata est: adeò, vt si Plinio credimus, vmbræ tantùm gratia, ex alieno orbe petita, & in Italiam peruecta sit, tanto in pretio & honore habita, vt solum eius tributarium fieret, & gentes ve- *Mira vis vmbræ fraxini aduersus serpentes.*
C ctigal pro vmbra eius penderent. Octaua varietas ad ætates arborum pertinet, quarum dispar admodùm ratio est. Longissimi æui, & vltra ducentesimum annum protẽsi, sunt olea, oleaster, cupressus, ilex, quercus, platanus, & palma. At breuissima vita est punicis, fico, malis: & ex his, præcocibus breuior, quàm serotinis: dulcibus, quàm acutis. Videntur & aquaticæ celeriùs interire. Senescunt quidem velociter, laurus, malus punica, sed è radicibus repullulant. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, buxus, taxus, iuniperus, & olea. Rimam fissurámque spõnte non capit cedrus, olea, cupressus. In vniuersum dici potest, quæ odore præcellunt, ea & diuturnitate præstare. Verum, *De ætate arborum.*
D mira est illa naturæ varietas. Vlmus in perflatu, robur defossum, & in aquis obruta quercus, sunt quàm firmissima. At quercus supra terram, torquens se, rimosa facit opera: robur marina aqua corrumpitur, esculus humoris est impatiens: contra verò alnus, adacta in palustrem terram, longæua est, onerisque quantilibet patiens,

Arbores in scriptura laudatæ. Sunt porrò in sacris litteris nonnullæ arbores laudatissimæ. Etenim A
vir iustus comparatur [a] palmæ, cedro, [b] oleæ: [c] Saluator noster, grano
frumenti, [d] & viti: [e] regnũ cœlorum grano sinapis: diuina sapientia va-
a Psal. 91. riis se comparat arborum generibus. Ipsa namque in libro Eccle. c. 24.
b Psal. 51. hæc de se prædicat. *Ego quasi cedrus exaltata sum in libano: & quasi cypressus*
c Ioan. 12. *in monte Sion: quasi palma in cades: quasi rosa in Iericho: quasi oliua speciosa in*
d Ioann. 15. *campis. Quasi terebinthus extendi ramos meos: quasi platanus exaltata sum iux-*
e Matt. 13. *ta aquas: quasi vitis fructificaui: quasi cinnamomum, balsamum, & myrrha ele-*
cta, dedi suauitatem odoris. Quis igitur tantas herbarum, & arborum varie
tates, venustates, voluptates, atque vtilitates contemplans, nõ vna cum
sanctissimis illis pueris mirabundus, ac lætabundus exclamet, Benedi-
cite vniuersa germinantia in terra, Domino, laudate & superexaltate
eum in secula? B

Benedicite fontes Domino, Benedicite maria & flumina Domino.

FACILIS est & ampla materies, de aquis dicere, quæ prædicatione & admiratione digna sint. Verùm, non id agitur hoc loco, vt de aquis, vel philosophico, vel oratorio more dicamus. Satis in præsentia erit, ad propositæ sententiæ illustrationem, nonnulla de aquis, maximè sa-
Aquarum præstantia. cris ex litteris petita, lectoris memoriæ, & animaduersioni suggerere.
Principiò igitur lector consideret, quemadmodum in exordio mundi,
Gen. 1. cùm esset aqua longè maior quàm terra, eíque omni ex parte superfusa,
tertia die fabricationis mundi, potentissimo Dei verbo iussúque sepa- C
rata, & vnum in locum coacta, magnam terræ partem, ad generationem
stirpium, & animantium habitationem, nudam siccámque reliquerit.
Hinc existit immensitas oceani: hinc tot eius in terras irruptiones, quæ
nos maria diuersis insignita nominibus appellamus: hinc tot lacus, fon-
tes, & flumina: hinc denique omnia aquarum genera, ad temperandos
syderum ardores, ad refrigerandum aërem, ad fœcundandam terram, ad
nutriendas stirpes, ad innumerabiles animantium, hominúmque vtili-
tates, atque voluptates opportunissima. Clarissimum deinde fuit poten
Gen. 7. tiæ pariter, ac iustitiæ Dei testimonium & monumentum, generalis illa
Miracula aquarũ in sacris litteris. aquarum eluuio, quæ omnem terrarum orbem, aquis, vel celsissimos
terræ mõtes quindecim cubitos supergressis, altissimè inundauit. Mul- D
tum prætereà faciet ad prouidentiæ diuinæ commendationem & ad-
mirationem, eorum miraculorum, quæ in aquis à Deo plurima & ma-

xima

A xima effecta sunt, commemoratio atq; contemplatio. Libet igitur quędam hic lectoris animo & cogitationi repræsentare. a Nilus, Aaronis percussus virga, protinus aquas suas vertit in sanguinē. b Mare rubrum simili ratione diuisum, & loco cedens, medium alueum suum, Hebræis cōmodauit ad transitum, siccis eorum vestigiis consignandum. c Iordanis retorro cursu, & ad fontes suos refluens, Hebræis se calcandum, & permeandum exhibuit. d Amarissimæ aquæ, iniectu cuiusdam ligni, ið dulces & potabiles, ex tēplo mutatæ sunt. e Ex petra, f & asini maxilla, repente ad Sampsonis, & populi Hebræi potum, largissima scaturit aqua. g Bis pallio Heliæ diuisus Iordanis, prophetarum pedibus trāsmissus est, h ferrúmque intra viscera sua conditum, iussu Elisei, Extra aquas ipse suas euomuit. i In agro Hierichuntino, fons quondam fuit vber a- B quis, sed tam hominibus quàm aruis, pestilentibus: quæ salis aspergine, & Elisei benedictione ita sanatæ, & in melius commutatæ sunt, vt deinceps hominibus dulcissimum ac saluberrimum darent potum, & agris fertilitatem atq; amœnitatem afferrent. Saluator noster super mare Tiberiadis ambulauit, non secus per liquidas fluxásque vndas, quàm per solidam, firmámq; terram ingressus. Atq; in eodē lacu atrocissimā tempestatem, ventis & fluctibus imperans, subitò cōpressit: vt verissimè de eo cecinerit Dauid: *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.* Nota sunt ex historiis Ecclesiasticis, nec hoc loco nō memoranda, nauem, in quam beata Martha cum sorore Magdalena, fratre La- C zaro, Marcella pedissequa, & Maximino, à Iudæis impositi fuerant, velis ac remigio destitutā, vastissimóq; mari ad certissimum naufragium commissam, Deo gubernāte, saluis omnibus, Massiliam esse appulsam. Illud item luculentissimum fuit miraculum: cum beatus Clemens alligata ad collum anchora, in profundum deiectus esset, Christianis ad litus orantibus, mare ad tria milliaria recessit, eóque illi accedentes, ædiculam marmoream iñ templi formam, & intus arcam lapideam, vbi martyris corpus conditum erat, & iuxta anchoram qua mersus fuerat, inuenerunt.

a Exod. 7. *b Exod. 14.* *c Iosu. 3.* *d Exod. 15.* *e Exod. 17. Num. 20.* *f Iud. 15.* *g 4. Reg. 2.* *h 4. Reg. 6.* *i 4. Reg. 2.* *Matth. 14.* *Matt. 8.* *Psal. 88.* *D. Magdalenam cum sociis Massiliam appulit.*

De naturalibus porrò aquarum miraculis, quæ Seneca libro tertio naturalium quæstionum, & Plinius libro secundo, capite cētesimo tertio, & libro trigesimo primo, capite secundo, curiosè tractarunt, quin- D que tantum in præsens memorabo, scilicet quæ exploratioris ac liquidioris sunt veritatis, & plus admirationis habere videntur. Et horū quidem vnum, ad maria pertinet, alterum, ad lacus, tertiū, ad flumina, quartum & quintum, ad fontes. In mari, præsertim autem Oceano, multa

Naturalia aquarum miracula.

sunt mira: verum super omnia, æstus maris effluentis ac refluentis, mirabilitatem magnam faciunt. Euripus sanè angustissimum inter Euboeam, & Bœotiam, atque rapidissimum fretum, alterno cursu septies die, ac septies nocte fluctibus inuicem versis, adeò immodicè fluit, vt ventos etiam, ac plenis velis nauigia frustretur. Videre igitur licet mare, nunc quasi superfluum sibi, & aquis exonerari cupiens, egredi in terras, easque latissimè inundare, mox tanquam aquarum inane ac sitiens, easdem colligere ac resorbere. Quæ sit causa tanti miraculi, aut si vna non est, quæ sint illæ, impeditissima quæstio est, quæ doctiorum ingenia, omnibus seculis exercuit, & adhuc non est à quoquam, ex voto philosophantium, explicata. Putarunt quidam, depressos esse aliquos specus, quo reciproca maria residant, atque inde se rursus exuberantia attollant. Sed opinio, quæ hunc effectum ex lunæ motu proficisci, ac pendere facit, sectatorum & defensorum multitudine auctoritatéque præualuit. Certè, huiusmodi æstuum variatio, inter maciem & plenitudinem aquarum, lunæ incrementis & defectionibus mirificè respondet. Nam luna exoriente, & meridianum cœli fastigium ascendente, intumescunt, mox à meridiano vergente in occasum, residunt: rursúsque ab occasu luna super ima cœli meante, & ad meridiano contraria accedente, inundant: hic, donec iterum exoriatur, se ipsi sorbent. Et noua quidem luna, modici æstus sunt, plena, exundant, plenissima, maximè feruent: indéque rursus mitescunt.

Fluxus & refluxus admirabiles.

Alterum miraculum cernitur in lacu Iudææ, quem, quia nihil præter bitumen gignit, Asphaltitem nominarunt. De hoc dicam ea tantū, quæ memoriæ prodidit Iosephus, cui omnia eius regionis, vt indigenæ, & eius gentis facile principi, exploratissima & notissima fuerunt. Is igitur lib. 5. de bello Iudaico, c. 5. ita scribit. *Commemoratione dignum puto, Asphaltitis lacus naturam exponere. Salsus ille quidem, ac sterilis est: sed tanta leuitate, vt etiam, quæ grauissima sunt, in eum iacta fluitent: nec quisquam demergi in profundum, ne de industria quidem facilè possit. Denique Vespasianus, qui eius visendi causa, illuc venerat, iussit quosdam natandi inscios, vinctis post terga manibus in altum deiici: & euenit omnibus, vt tanquam vi spiritus sursum repulsi, desuper fluitarent. Ad hæc, mirabilis est coloris mutatio, quæ ter in singulos dies superficiem vertit, & solis radiis varia resplendet. Multis autem locis vomit nigras bituminis glebas quæ, superuidas, & habitu & magnitudine, tauris sine capitibus similes natant. Has, eius regionis homines trahunt ad naues: & quia lenta est materia, abrumpere nequeunt: sed quasi religata pendet à cumulo, donec menstruo mulieris, atque vrina soluatur.* Cōfert autē id genus bituminis

Asphaltites lacus Iudææ. Iosephus.

A tuminis non modo ad compagines nauium, sed ad corporum etiam cu rationem, multis remedijs admixtum. Longitudo lacus est quingentorum & octoginta stadiorum, latitudo, centū quinquaginta stadijs patet. Hunc locum diuina scriptura vocat mare mortuum salsum, solitudinis & campestre, æternum monumentum diuinæ vindictæ, quâ scelestissima illa Pentapolis, igne cælitus misso, penitus conflagrauit, cuius deflagrationis etiam num reliquias videre licet, renascentes in fructibus cineres, qui colore quidem, non sunt vel optimis dissimiles, carpentium verò manibus, in fumum resoluuntur & cinerem. Sic Iosephus. Tertium miraculum spectās ad flumina, tradit Plinius libro tricesimo primo, capite secundo. *In Iudæa*, inquit, *riuus est, qui sabbatis omnibus* B *siccatur.* Verum in hoc lapsus est Plinius. Nam hoc ipsum, vt pleniùs & distinctiùs, ita quoque verius narrat Iosephus libro septimo de bello Iudaico, capite vigesimoquarto. *Fluuius*, inquit, *medius inter Arcas, & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fluit, copiosus, neque meatu segnis, interpositis tamen sex diebus, a fonte suo deficiens, nudum siccúmque alueum suum relinquit. Deinde, quasi nulla mutatione facta, septimo die similis exoritur: atque hunc ordinem semper eum obseruare, pro certo compertum est. Vnde etiam sabbaticus appellatus est à sacro die septimo, quem Iudæi religiose colunt*, Hæc Iosephus.

Gen. 19.

Fluuius sabbaticus.

Quartum & quintum miraculum in fontibus cernitur, quæ miracula non ego meis verbis referam, sed Solini & Plinij, scilicet, vt disertorum auctorum, significantissimis atque elegantissimis.

Mirus fōs apud Garamantas.

C *Garamantum oppidum* (inquit Solinus cap. trigesimosecundo) *nomen est Debris, fonte miro: quippe alternis vicibus die friget, nocte feruet, ac per eadem venarum commercia, interdum ignito vapore æstuat, interdum glaciali horrore algescit. Incredibile memoratu, vt tam breui temporis curriculo natura tam dissonam sui faciat varietatem. Si quis enim nocte fontem visat, inesse fonti illi æternam facem credat. Qui autem die spectet brumales scatebras, nunquam aliud existimet, quam perpetuo rigere. Vnde non immerito per gentes, Debris inclyta est, cuius aquæ ex cælesti vertigine mutant qualitatem, quamuis controuersa siderum disciplina. Nam cùm mundum a calore vesper temperet, ab occasu incipit ita fons incalescere, vt ni tactu abstineas, noxium sit contigisse. Rursus, cùm ortus solis incanduerit, & radiis feruefacta sint omnia, sic glaciales euomit scaturigines, vt hauriri etiā à sitientibus nequeat. Quis ergo non stupeat fon* D *tem, qui friget calore, calet frigore*, Hæc Solinus.

Quintum miraculum vterque Plinius commemorat, sed prior breuissimè: scribit enim capite centesimo tertio libri secundi, *In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus est, horis singulis semper intumescens, ac residens.*

Sed eius miraculi magnitudinem expresſius deſcripſit poſterior Plinius, in vltima epiſtola quarti libri, quam ſcripſit ad Suram. *Attuli tibi ex patria mea*, inquit Plinius, *pro munuſculo quæſtionem, altiſſima iſta eruditione digniſſimam. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus, in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die, ſtatis auctibus ac diminutionibus creſcit, decreſcitque. Cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis, & veſceris, atque etiam ex ipſo fonte, nam eſt frigidiſſimus, potas. Interim ille certis, dimenſiſque momentis, vel ſubtrahitur, vel aſſurgit. Annulum, ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluitur ſenſim, ac nouiſſimè operitur: detegitur rurſus, paulatimque deſeritur. Si diutius obſerues vtrumque, iterum ac tertiò videas. Spiritus ne aliquis occultior, os fontis & fauces, modo laxat, modo includit, prout in latus incurrit, aut deceſſit expulſus? quod in ampullis, ceteriſque generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Nam illa quoque, quanquam prona & vergentia, per quaſdam obluctantis animæ moras, crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? Quaque ille ratione aut impellitur, aut reſorbetur: hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur, vel egeritur? An vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuióque æſtu retorquentur, ita eſt aliquid, quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa menſura eſt, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor riuus eſt, & pigrior: cum collegit, agilior, maiórque profertur? An neſcio quod libramentum eſt abditum & cæcum, quod cùm exinanitum eſt, ſuſcitat, & elicit fontem: cùm repletur, moratur, & ſtrangulat? Scrutare tu cauſas, potes enim, quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abundè eſt, ſi ſatis expreſſi, quod efficitur.* Hactenus quæ memorata ſunt, verba fuere Plinij. Tot igitur, tantíſque aquarum miraculis excitati, atque inuitati, diuinas laudes celebremus, identidem cantantes, *Benedicite fontes Domino Domino: benedicite maria, & flumina Domino: laudate & ſuperexaltate eum in ſecula.*

Admirandi fontis, qui eſt iuxta riuum lacū, elegantiſſima deſcriptio.

A

B

C

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino.

Dei potentiæ & prouidētiæ argumenta ſunt in piſcibus.

IAM multa, & tam illuſtria ſunt in omni genere piſcium, volucrum, & terreſtrium animantium naturæ miracula, & potentiæ ac prouidentiæ Dei argumenta, ſi corū præcipua tantùm, carptimque dicantur, ea compluribus implendis voluminibus abundè ſufficiant. Nobis autem, D

non

non hæc in præsens subtiliter & curiosè tractantibus, & ne plus iusto hic liber excrescat, ad finem eius properantibus, etiam de potissimis, maximéque insignibus, paucissima strictim attingenda sunt. Quos pisces septuaginta interpretes, eósque secutus Latinus interpres vel cete, vel dracones appellant, eos scriptura Hebraica duobus vocabulis nominare solet: quorum alterum est, *Hataninim*, qua voce vsus est Moses primo capite Geneseos, cum dixit, *Creauit Deus cete grãdia*. pro cete, est vox, *Hataninim*, quæ propriè significat dracones seu serpentes, tam marinos, quàm terrestres. Nam vt ipsi sunt inter se, longitudine & figura corporis persimiles, ita vno nomine indifferenter ab Hebræis appellantur, quod nomen passim in scriptura reperitur, redditum Latinè vel Græcè vocabulo draconis, vel serpentis, vt in Exodo capite septimo, virgæ Mosis & magorum dicuntur versæ in dracones. Deuteronomij 32. inquit Moses, *Fel draconum vinum eorum*. Psalmo 148. *Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi*. Alterum vocabulum est, *Leuiathan*, cuius fit mentio apud Iob capite tertio, *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan*, & capite 40. *An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius?* Cuius piscis vastitatem, audaciam, & ferociam, deinceps Iob elegantissima oratione describit. Etiam Dauid vsus ea voce est psalmo 73. *Tu confregisti capita draconis in aquis, dedisti eum escam populis Aethiopum*. Et psalmo 103. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei*. Id est, vt quasi maris imperium tenens, in eo, ceu regno suo ludat, & securus, seipsum agitet, & voluter, quacumque voluerit, ludibundus discursans, & pro lusu & ioco habens, ceteros pisces venari & prædari. Denique apud Isaiam capite 27. idem vocabulum legitur, *In illa die visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, occidet cetum qui in mari est*. Vox autem, *Leuiathan*, sicut etiam prior illa vox, *Hataninim*, non significant vnam aliquam certam speciem piscis, sed omne genus piscium vasto & immani corpore præditum, vt sunt, quas Latini vocant balænas, pristes, orcas, & generali vocabulo maris belluas, & monstra. Vox enim, *Leuiathan*, originem trahit ex voce Hebræa *Laua*, quæ significat, cumulare, & accessionibus augere Per metaphoram autem Leuiathan appellatur ab Isaia capite. 27. Pharao rex Aegypti, verbis proximè citatis, propter eius superbiam, crudelitatem, & confidentiam, quòd Nilo nobilissimo & fœcundissimo flumini dominaretur. Vnde ei minatur Ezechiel capite 29. verbis Dei. *Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis, meus est fluuius, &*

Quod genus piscium sint cete.

B

Quid significet in scriptura vox Leuiathã.

C

D

ego feci memetipsum. Et ponam frænum in maxillis tuis: & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorum, & A
vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt, &c. Ad eundem pertinen verba illa Dauidis ex psalmo 73. paulò superius commemorata. *Tu confregisti capita draconis*, id est, fregisti omnem potentiam Pharaonis qui similis videbatur multiplici, sæuissimóque draconi, demersúmque eũ cum vniuerso exercitu in mare, obiecisti populis Aethiopũ, qui infestissimi erant Aegyptiis, quorum tanta internecione maiorem in modum gauisuri erãt, eorúmque spoliis potituri. Vel significatur cadauera Aegyptiorũ ad litus eiecta fuisse in prædam, pastumque coruis, qui propter nigredinem, populi Aethiopum per metaphoram appellantur.

Hoc igitur genus piscium vastissimi corporis, tremendarúmque virium, nominatim scriptura, quoties de piscibus agit, commemorare solet: vt Geneseos 1. psalmo 103. & hoc loco: videlicet, quòd propter vastissimam corporis molem, Dei, à quo creatum est, potentiam clarissimè demonstret. Plinius libro 9. cap. 3. scribit, balænas maris Indici esse quaternum iugerum, pristes verò ducenum cubitorum. Et libro 32. c. 1. citat Iubam regem Mauritaniæ, qui in his voluminibus quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium, prodidit, cetos sexcẽtorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis, in Arabiæ flumen intrare. Dionysius geographus affirmat, visas esse in mari balænas instar sublimium montium, quæ nimirum naues cum vectoribus absorbuerint. Nearchus prodidit, vt refert Strabo libro 15. in sinu Arabico inueniri cetos viginti trium passuum, id est, duorum & nonaginta cubitorum longitudine. Ossa piscis, cui obiecta fertur Andromeda, inter miracula Romæ ostensa in Aedilitate M. Scauri, erant longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum, Indicos elephantes excedente, spinæ crassitudine, sesquipedali. Lege Plinium libro 9. capite 5. & Solinum cap. 36. Nec minùs mira sunt quæ Olaus Magnus in libro 21. de rebus septentrionalibus cap. 10. & aliquot deinceps capitibus, de monstrosa belluarum maris septẽtrionalis figura, & magnitudine prodidit.

Magnitudo quorundã piscium.

Sed quid nos externa, & nonnulla fortasse fabulosa conlectamur, cùm domi nostræ, hoc est, in sacris litteris, veriora, & insigniora habeamus? Quis, obsecro, legens historiam Ionæ, non obstupescit? *Præparauit Dominus*, inquit scriptura Ionæ 2. *piscem grandem, vt deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Ionas ad* D
Dominum Deũ suum de ventre piscis. Et dixit Dominus pisci, & euomuit Ionã in aridam. Quid in hoc facto, aut primùm, aut magis mirer? an piscẽ illũ tanto

Ponderatur miraculum Ionæ a pisce deuorati

A tanto fuisse oris hiatu, vt inoffensè solidum Ionam excipere, & deglutire potuerit? An Ionam intra piscis aluum, aut respirare, vt necessariũ est homini, potuisse, aut sine respiratione, totum triduum vixisse? An in illo tenebricoso & horrendo specu piscis adeo fuisse imperturbato animo, vt accuratè composita precatione apud Deum vteretur? An eum igneo illo viscerum feruore non esse confectum atque cõsumptum? An belluæ agitatione non esse conflictatum? An denique, vt innoxiè fuerat exceptus ore piscis, & aluo conseruatus, sic innocuè fuisse eiectum, & terræ redditum? Sanè, ad huius miraculi similitudinem, finxisse videtur poetæ, Herculem, quò Hesionem Priami sororem à pisce voratam liberaret, intrasse in eius aluum, tribúsque in eo necãdo pisce diebus cõ-

Fabula Herculis, ex sacris litteris petita.

B sumptis, nisi quod expilatus rediit, vt super illo Ionæ loco perhibet Theophylactus, cetera illæsum exiuisse. Ideóque Lycophrõ poeta, vocauit Herculẽ Triesperum, quasi Trinoctem, propter triduum, quo necando pisci, intra eius aluum immoratus est. Atque hoc Ionæ miraculum, nõ tantum veriùs, sed etiam lõge mirabiliùs est, quàm illud, vel nimis temere à Græcis creditum, vel nimis prodigè laudatum: illud dico Arionis in mare proiecti, ac delphine, id temporis commodum occurrente, deuecti Tænaron promõtorium aduersum Africæ, in quo, ait Solinus cap. 13. fanum erat Arioni sacrũ, & in eo imago ærea testis facti, & ad effigiem casus, & veri operis expressa. Tẽpus prætereà signatum: olympiade enim vndetrigesima, qua in certamine Siculo idem Arion victor scribitur, id ipsum gestum probatur. Ceterùm inter piscium mi-

Casus Arionis.

C racula, duo alia memorãtur in scriptura. Narrat Matthæus cap. 17. Dominum nostrum, quo exactum à se tributum penderet, misisse Petrum ad mare, eique prædixisse, fore, vt in ore piscis quem primum caperet, staterem, qui quatuor drachmas pendebat, tributum scilicet pro se & ipso Petro pendẽdum, inueniret. Exclamat D. Hieronymus hunc ipsum Matthæi locum explanans. *Quid primum*, inquit, *mirer in hoc loco, nescio, vtrum præscientiam, an magnitudinem Saluatoris. Præscientiam, quod nouerat piscem habere in ore staterem, & quod primus ipse capiendus esset à Petro. Magnitudinem atque virtutem, si ad verbum eius stater in ore piscis stat im creatus est, & quod futurum erat, ipse loquendo fecerit.*

Miraculũ piscis ore staterem ferentis.

Illud quoque, legẽti historiã Tobiæ, ingentẽ mouere potest admira-

D tionẽ, quod in cap. 6. eius libri, de quodã pisce his verbis scriptũ est: *Et respondens Angelus dixit Tobiæ, cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorũ, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltra nõ accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabuntur.*

Locus libri Tobiæ c. 6.

A Si enim dixisset se expulsurum dæmones,& quasi vinculis, ne se ad nocendum homini mouere possent, constricturum, statim intellexisset Tobias,illum non esse hominem, sed angelum, pauoréque consternatus,non ausus fuisset familiariter,vt solebat,cū eo agere. Sanè Raphael alia fecit,& dixit, quæ in eo libro memorantur, non verè,sed figuratè tantum,& simulatè. Comedere enim, bibere,& dormire videbatur. Dixit item seni Tobiæ,se mercenarium esse, & appellari Azariam, & filium esse magni Ananiæ: quæ nisi dicta figuratè accipiantur, à mendacio excusari non possent.

Sed redeo ad cetos,de quibus mirum profectò,si tamen verum, certè memorādum videtur,quod narrat Aelianus lib. 2. historiæ de Animalibus, c. 13. *Ferè cetorum genus, inquit, aliquo duce indiget ad suum motum regendum & moderandum, cuius oculis, quasi ducibus, ipsum vtitur ad videndum. Is autem dux,vt periti harum rerum confirmant,piscis est,albo colore,prælongo capite,angusta cauda. Huncne,ducem cuique ceto natura dederit,an quadam amicitia ductus ipse,vltro cetos antegrediatur,difficilè est constituere. Certè piscis nunquam a ceto separatus,meare cernitur,sed eius caput antegrediens, quasi temo,& dux eius existit: cuncta illi præsentit,& prouidet,extremaque cauda præmonstrat,tum declinanda,tum persequenda: cibatum ei conciliat,insidiásque à piscatoribus positas signo prodit: & vbi occurrunt breuia, ne propter molem corporis in illis hæreat,tempestiuè præsignificat,vt alio meatum declinare possit. Cum autē ad nimiā pinguitudinē ceti peruenīūt,amplius nec videre,nec audire possunt: carnium mole, audiendi vendēdique meatus obstruente. Quod si de eo* C *duce carerent,haud dubiè illis pereundum esset.* Quis igitur non miretur naturæ,aut potius Dei prouidentiam,qui vastissimæ maris belluæ,exiguū piscem, motus, victus, vitæque ducem,& rectorem dederit? Nescio quid simile de pinna generis concharum in libro nono & capite 42. scriptum reliquit Plinius. *Nascitur, inquit, pinna in limosis,subrecta semper,nec vnquam sine comite,quem pinnotherem,seu pinnophylacem vocant: is est squilla parua. Pandit se pinna,luminibus orbum corpus, intus minutis piscibus præbens,assultant illi protinus,& vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leni significat: illa,compressu quicquid inclusit,exanimat,partémque socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse,aquatilibus nullum inesse sensum.* Sic Plinius. Verùm ad alia pergamus.

Cetos habere pisciculū sui motus ducem & rectorem.

Plinius, de pinna & squilla.

Bene

Benedicite omnes volucres cœli Domino. A

Cur simul piscium, & volucrum. Scriptura meminerit.

RECTE post pisces, memorantur volucres. Nam & Moses vtriusque generis animantium creationem, narrans opus quinti diei, cõiunctè tradidit. Ait enim capite primo Geneseos: *Dixit Deus, producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cœli* Cur autem scriptura coniunctè memoret pisces & volucres, tres causæ reddi possunt. Etenim vtrumque animal quinto die primũ à Deo creatum est: & vtrumque videtur ex eadem materia, id est, ex aquis generatum. Sic enim plerique Doctores arbitrantur: & hoc indicant verba Mosis proximè posita. Licèt eo loci scriptura Hebraica, & paraphrasis Chaldaica diuersam reddant sententiam, hanc nempè. *Repere faciant aquæ reptile animæ viuenti, & volatile volet super terram,* Nec obscurè significare videtur Moses capite 2. aues ex terra esse creatas, cùm ait. *Formatis Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adã.* Verùm, sint aues ex terra productæ, nec ne, aliena est hoc loco disputatio, in primo libro commentariorum nostrorum in Genesim, à nobis diligenter explicata. Certè negari non potest, inter pisces & aues magnam esse naturæ cognationem, & multiplicem conuenientiam, atque similitudinem. Locus piscium aqua est, auium aër: quæ duo elementa, sunt inuicem multis rebus congruentia: ambo humida, diaphana, facilè mobilia, & cedentia, & inuicem paruo negotio mutabilia. Conformatio item corporis vtriusque animantis, multis modis est similis: vtrique inest leuitas & agilitas: magna est similitudo inter squamas, & pennas, inter alas, & pinnas, inter volatum, & natatum. Vtrumque animal iter suum cauda dirigit: & ab eo nauigandi artem homines didicisse creditum est. Certè Plinius libro 10. miluos scribit gubernandi artem docuisse caudæ flexibus, in cœlo mõstrante natura, quid opus esset in profundo. Scitè igitur dictum est, pisces, esse aues aquatiles, & aues, esse pisces aëreos. Sed nunc de auibus, ad superiorum verborum explanationem, nonnihil dicendum est.

Magna similitudo auium & piscium.

B

C

Locus Deuter. c. 32. de aquila.

Creberrimæ sunt in sacris litteris similitudines ex auibus petitæ, & ad varias res declarandas, probandásque accommodatæ. Velut est illa Deu. 32. *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Nam vt ait Aristot. lib. 9. De historia animal. c. 32. *Alunt pullos suos aquilæ, donec potentes volandi fiant: tunc nido eos expellunt: nec sine iudicio, & examine pro suis habent,* D

A *habent, sed implumes etiamnum pullos percutientes, subinde cogunt aduersos intueri solis radios. Et si conniuentes, nictantésque animaduerterint, præcipitant è nido velut adulterinos ac degeneres. Cuius acies firma steterit, illum educant.* In Psal. 102. altera legitur similitudo ex aquilis ducta, *Renouabitur*, inquit, *vt aquilæ, iuuentus tua*, id est, redintegrabit vires tuas Deus, ita vt robustissimæ aquilarum iuuentuti comparari possis. Vel, talis Dei munere fies vigore animi, robore corporis, & agilitate, qualis est in sua iuuentute aquila robustissimum nempè, pernicissimum, & violentissimum animal. Nam quod ex senectute ad iuuentam redeat aquila, nusquam legi apud auctores probatos: nisi cui arrideant Hebræorum fabulæ, à qui- *Locus psal. 102. quomodo renouetur iuuentus aquilæ.*

B bus proditum est, aquilam omni decennio, vsque ad cētesimum annum petere ignem elementarem, & ab eo supra modum incalescentem, deiicere se in mare. Ex quo, nouis succrescentibus pennis, reiuuenescere: prouectam verò ad centesimum annum, idémque facere tentātem, non posse iam præ senio, viribus destitutam, è mari exurgere. Nec admodū credibile videtur multis, quod narratur in epistola, quæ inter epistolas D. Hieronymi ponitur, ad Præsidium scripta, vbi sic est, *Aquila quando senuerit, grauantur illius pennæ & oculi, tunc quærit fontem, & erigit pennas, & colligit in se calorem, & in fontem se demergit, & ita sanantur eius oculi, & ipsa redit ad iuuentutem.* Euthymius super hoc loco prædicti Psalmi, aquilis *Figmētum Hebræorū.*

C tradit solenne esse, veteres pennas excutere, nouásque induere, eáque ratione quodammodo iuuenescere: quod spectasse videtur Isaias c. 40. *Qui sperant*, inquit, *in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.* Quem Esaiæ locum explanans Hieronymus, *crebrò*, inquit, *diximus, aquilarum senectutem reuirescere mutatione pēnarum, & solas esse, quæ iubar solis aspiciant, pullósque suos an generosi sint, hoc experimento probent. Itaque & sanctos repuerascere, & assumpto immortali corpore, laborem non sentire mortalium.* Cōpluribus visum est similius verò, quod tradit Augustinus, super eo loco Psalmi scribens, aquilæ in senecta rostrum vsque eo increscere, atque incuruari, vt obstructo oris aditu, omnem capiendi cibi potúsque facultatem *Augustinus Aquilæ senecta indicium.*

D adimat: ipsam verò rostrum ad petram vehementer allidendo frangere: excussóque impedimento oris, rursus potum & cibum capientem reualescere, & quodammodo reiuuenescere. *Tunc*, inquit, Augustinus, *redit illi vigor membrorum, nitor plumarum, gubernacula pennarum, volat excelsa sicut antea: fit in ea quædam resurrectio. Nam Dauid, ad declarandam resurrectionem hominum ad immortalitatem, hac similitudine*

militudine aquilæ vsus est. Sed aquilæ renouatur iuuentus ad breue tempus, non ad immortalitatem: data est eorum similitudo, qualis nempe de re mortali, ad rem immortalem vtcunque significandam, non expressè demonstrandam dari potuit. Sic Augustinus. Equidem, quod increscēte rostro, deficiat aquilam comedendi & bibendi facultas, lego etiam apud Aristotelem in libro 9. de historia animal. c. 32. cuius sententiam in lib. 10. c. 3. his verbis reddidit Plinius. *Oppetunt aquilæ non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat.* Quod autem scriptum est apud Iob capit. 39. aquilam è remotissimis & altissimis locis, speculari prædam, ad quam scilicet rapiēdam, maximo impetu seipsum deiiciat, declarari & illustrari potest eo, quod scripsit Plinius eodem illo loco, quem proximè posui. *Superest*, inquit, *Haliæetos, est autem species aquilæ, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese, visoque in mari pisce, praeceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens.* A B

Verum nonnullas alias similitudinum attingamus In canticis canticorum, vt denotetur pulchritudo oculorum sponsæ, comparantur oculi eius oculis columbarum. *Ecce*, inquit, *tu pulchra es amica mea, oculi tui columbarum.* & infra capite 5. enarrans sponsa pulchritudinem spōsi sui, similiter eius oculos comparat oculis columbarum. *Oculi eius*, inquit, *sicut columbæ, super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.* Sed quam vim & sententiam habet ista similitudo? Nimirum significantur oculi simplices, sine fuco & dolo: nam Christus Dominus excellentiam simplicitatis præcipuè tribuit columbæ, cum dixit Matth. 10. *Estote simplices sicut columbæ*, & capite 5. eiusdem: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* An potiùs oculi columbini significāt oculos minimè vagos & lasciuos, sed pudicos & castos? Etenim periti rerum naturalium, præcipuam quādam in columbis obseruarunt pudicitiam, & mutuam cōiugum fidem. Audi quid libr. 10. c. 34. de columbis scribat. Plin. *Primo*, inquit, *illis pudicitia, & neutri nota adulteria. Coniugii fidem nō violant, communémque seruant domum: nisi cælebs, aut vidua, nidū non relinquit. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpè & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos, parturienti solatia & ministeria ex mare.* Aelianus addit præterea libro 3. c. 42. si fortè impudico amore captum hoc animal, alienam venerem persequatur, ipsum circumsederi ab aliis, marem quidem à maribus discerpi, fœminam verò à fœminis disperdi. Et hæc lex castitatis, etiam ad turtures pertinet, & ad columbas albas: excepto quod vtramque non occidunt, sed marem tantum perimentes, fœminæ mortem quidem remittunt, eam tamen in viduitate C D

Locus Canticorū c. 4. & verò de oculis columbarum.

Pudicitia columbarum.

A tate reliquam ætatem viuere cogunt.

Sed illa super omnes memoranda,& reliquis in præsens omissis,breuiter explicanda videtur similitudo,ex triplici auium genere petita, qua Dauid in psalmo centesimo primo vsus est illis verbis, *Similis factus sum pelicano solitudinis.factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* His tribus similitudinibus indicat Dauid similem se factum auibus soliuagis,auia desertàque loca incolentibus,nimio enim mœrore & angore animi confectum se,fugere hominum consortia,& secreta loca,mœrentibus amica quærere, gaudere tenebris,lugubri carmine delectari,& insomnes noctes præ cura & tristitia transigere. Verũ,quæ auis sit pelicanus,Hebræi se nescire fatentur. Theodoretus & Eutæmius tantũ dicũt esse auem solitudine gaudẽtem. Arnobius scribit.eam pasci escis venenatis:Caietanus,similem esse cygno,D.Augustinus,nasci in solitudinibus,maximè in Aegypto, propter Nilum fluuium:cetera non esse curiosè inuestigãda, vt, quæ sit eius auis figura,quæ membra, quæ vox, qui mores. Græcè vocatur πελεκᾶν@ sic dicta,quod arbores perforet,cuius auis mentionem facit Aristoteles libro 9.de historia animalium,cap.10.& eam Theodorus eius intepres plateam appellat,haud dubiè imitatus Plinium:qui lib.10. capite 40.quæ Aristoteles prædicto loco de ea aue tradit,latinis verbis ita reddidit. *Platea nominatur auis,aduolans ad eas,quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens,donec capturam extorqueat. Eadem, cum deuoratis se impleuit conchis,calore ventris coctas eas euomit,atque ita esculenta legit,testas excernens.* C Hanc autem esse auem nominatam in hoc psalmo à Dauide,non improbabilis coniectura capitur ex vocabulo Hebræo, *quaath*,quod in eo psalmo positum est,petitum ex verbo Hebræo significante idem quod vomere. Neque obstat huic coniecturæ, quod Aristoteles libro 4.de historia animal.capite 12. inter aues gregales numerat grues, olores, & plateas, Dauid autem, vt diximus, significat esse auem soliuagam. Etenim, auctor commentariorũ in psalmos, qui præfert nomen Hieronymi(cuius esse illos commentarios, equidem vt in parte non negauerim, sic ex toto, planè abnuo) auctor inquam ille super eo psalmo,duo facit pelicanorum genera, alterum gregatim viuens circa aquas, vescénsque piscibus, de quo scilicet D locutus est Aristoteles, alterum, quod in solitudine versatur, pascitúrque venenatis animalibus,vt serpentibus,& lacertis. Nec illud hic tacendum,vocabulum Hebræum, quod Hieronymus in psalmo. 101. vertit pelicanum, in 2. capite Sophoniæ, verti ab eo ono-

Locus psalmi centesimi primi, de pelicano.

Quæ auis sit pelicanus.

crotalum: cuius auis ingenium bellè describit Plinius libro 10. cap. 47. A
Atque prædicto loco Hieronymus duo facit onocrotalorum genera, similiter vt de pelicanis dictum est. Certè, cum scriptura significare vult terram aliquam incultam & desertam, dicere solet, in ea habitaturos onocrotalos, vt legere licet apud Isaiam capite. 34. & Sophoniam cap. 2.

Mira de pelicano ex diuo Augustino, Gregorio, & Cassiodoro.

Sed quæ de pelicanis mira narrantur, magis quòd à viris grauissimis prodita sunt, quàm quòd certa putem, hic breuibus prodenda duxi. Augustinus super illo psalmo refert, à quibusdam esse traditum, pelicanum rostro pullos suos occidere, sed mox lugere occisos per triduum, & se ipsum sauciando, sanguinem effundere, quo superfusos pullos reuiuiscere. Idem referens Gregorius super psalmo 5. pœnitentiali, affirmat eã esse Philosophorum opinionem. In epistola, quæ scripta est ad Præsidium, quæ nomine Hieronymi prænotata, in quarto tomo eius operũ fertur, similia Augustino & Greg. de pelicano traduntur, nisi quod pullos eius, non ab ipso, sed a serpentibus occisos, ab eo viuificari, dicitur. Cassiodorus super eodem psalmo, de pelicano, nycticorace, & passere, hunc in modum scribit. *Pelicanus, auis Aegyptia est, ciconijs granditate corporis consimilis: propterea semper macilenta, quia vt physiologi volunt, tenso per viscera intestino, quicquid escarum accipit, sine discoctione transmittit: quò fit, vt paucissimo ciborum succo refecta, proprio adipe minime farciatur. Cuius duplex genus esse dicitur, vnum in stagnis habitans, alterum in desertis locis soliuagum viuẽs. Nycticorax, latinè sonat nocturnum coruum, quem quidam bubonem, alij noctuam esse dixerunt. Hunc sicut dies fulgor abscondit: sic aduentus noctis producit, & contra morem auium, tunc magis vigilare, & escas quærere incipit, cum se ad soporem animantia cuncta componunt. Passer, est auis parua, sed nimia sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluuiem ventris, escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa à prædatore capiatur, aut fœtus eius serpentinis deuorentur insidiis, inter aues vnica cautione munita, ad celsa domorum fastigia concurrit, vt a suspectis casibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia.* Hæc Cassiodorus. B C

De phœnice qui veterum scripserint.

Sed decet hanc de auibus orationem concludere, velut insigni clausula, celebri phœnicis historia. Legendus est Herodotus libr. 2. Plinius lib. 10. cap. 2. Solinus ca 36. Cornelius Tacitus lib. 5. annalium. Aelianus lib. 6. de historia animalium, capite 57. & cõplures alij, qui de phœnice, vt maximo auium miraculo, propè incredibilia, scriptis prodiderunt: quæ licèt fabulosa nõnullis visa sint, ea tamẽ antiquissimi & grauissimi patres nostri, minimè reiecerunt, quin eius auis exemplo simul & argu- D

A & argumento vsi sunt, quò fidem apud Gentiles futuræ mortuorum resurrectioni conciliarent, & astruerent. Extat non inelegans carmen de phœnice, Lactantij nomen præferens. Commemoratur etiam historia phœnicis, ad persuadendam Gentilibus, hominum resurrectionem, in libro 5. constitutionum Apostolicarum cap. 8. quod opus superioribus annis, Franciscus Turrianus, nostræ Societatis vir pius & doctus, latinitate à se donatum, eruditis scholijs, & commentarijs illustrauit. D. Ambrosius in explanatione psalmi. 118. super illo versiculo, *Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram*, de phœnice ita scribit. *Phœnix, coitus ignorat corporeos, libidinis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo, sibi auis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus.* Eadem

Franciscus Turrianus Societatis Iesu theologus.

D. Ambrosius.

B persequitur pluribus verbis in libro 5. hexameron, capite 23. Sed in oratione, quam edidit de fide resurrectionis, disertissimè phœnicis ingenium, mores, exitum, ac regenerationẽ, hunc in modum descripsit. *Auis in regione Arabiæ, cui nomen est phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit, reuiuiscit. Et hoc relatione crebra, & scripturarum authoritate cognouimus: eam autem quingentorum annorum spatia, vitali vsui habere præscripta: eámque, cùm sibi finem vitæ adesse, præsaga quadam naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecam sibi de thure, & myrrha, & cæteris odoribus adornare. Completoque opere pariter, & tempore, intrare illam, atque emori: ex cuius mox humore oriri vermem, paulatimque eum in eius auis figuram concrescere, vsúmque formari: subnixam quoque remigio pennarum, renouatæ vitæ officia, munere pietatis ordiri. Nam thecam illam, vel tumulum corporis, vel incu-*

Descriptio phœnicis ex D. Ambrosio.

C *nabulum resurgentis, in qua deficiens occidit, & occidens resurrexit, ex Aethiopia in Lycaoniam vehit, atque ita resurrectione auis huius, locorum incolæ, completum quingentorum annorum tempus intelligunt.*

Ergo isti aui quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus: illi in seculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur, quod auis, hæc rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fauillis suis, & cineribus reuiuiscat. Hactenus Ambrosij sunt, quæ commemorata fuerunt. Ponam etiam hic verba Tertulliani, vt scriptoris vetustissimi. Is, libro quẽ scripsit de resurrectione carnis, sic ait, *Accipe plenissimum atque firmissimum huius nostræ spei specimen. Siquidem animalis est res, & vitæ obnoxia*

Tertullianus.

D *& morti, illum dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstrosum: qui semetipsum libenter funerans renouat, natali fine decedens, atque succedens, iterum phœnix. Vbi iam nemo, iterum ipse, qui non iam. alius idem. Quid expressius atque signatius in hanc causam, aut cui alij rei tale documentum Deus etiam in scripturis suis: & florebis,*

inquit, *velut phœnix, id est de morte, de funere. Vti credas, de ignibus quoq; substantiam corporis exigi posse. Multis passeribus antestare nos Dominus pronuntiauit: si non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines semel interibunt, auibus Arabiæ de sua resurrectione securis.* Hæc Tertullianus. In cuius prædictis verbis, illud obseruare velim lectorem: cum vox Græca φοῖνιξ ambiguæ significationis sit (nam & palmam arborem significat, & hanc auem, etiam Latinis dictam phœnicem) quod scriptum est in Psal. 91. *Iustus vt palma florebit*, Tertullianum de aue phęnice interpretatum esse cum tamen de palma ferè intelligatur. Et rectiùs sanè. Nam Dauidem eo loci non de aue, sed de arbore loqui, contextum verborum eius cõsideranti, manifestum fit: ait enim. *Iustus vt palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur, plantatus in domo Domini.* Et vox Hebræa, thamar, quæ eo loco ponitur, nusquam in scriptura significat auem, sed vbique arborem palmæ. Tertullianus igitur ambiguitate Græcæ vocis abusus, non rectè locum illum Dauidis, de aue phœnice interpretatus est.

Matth. 6. — *Locus psalmi nonagesimi primi excutitur.*

A B

Benedicite omnes bestiæ & pecora Domino.

HOC pertinet ad terrestres animantes: quarum, quæ grandiores, perfectioresq; sunt, præsertim autem, quæ vsibus hominum maximè inseruiunt, vocabulis bestiarum, & pecorum hic significantur. Sed terrestrium animaliũ duo sunt genera, quædam sunt corpore magna, viribus robusta, sensibusque perfecta, vt equus, leo, elephas: alia parua, infirma, & imperfecta, vt apis, culex, formica. In vtro autem genere spectabilius sit naturæ artificium, pluráque extent, atque illustriora Dei potentiæ, ac sapientiæ argumenta, difficilè iudicium est. Nec mihi sanè liquet, mirarine debeam magis dentes apri, an tineæ: alas gryphis, an cyniphis, caput equi, an locustæ, crura elephanti, an culicis, aquilam, an formicam, leonem, an pulicem, tigrem an testudinem. Nisi quod maiorum animalium vberior, & amplior materia, ideóque tractabilior, & naturæ facultati obsequẽtior, minus naturæ vim, & artem facit admirabilem. At in minutis animalibus, quorum exilitas cerni vix potest, tam subtilis, & artificiosa singulorum membrorum figuratio, cunctarumque partium corporis tam apta digestio, atque omnium sensuum tam exquisita distinctio & perfectio, quò inextricabilior, eò mirabilior contemplantibus accidit. Nam vt de vno culice dicam, & sunt alia dictu minora, vbi tot sensus in culice natura collocauit? vbi visum prætendit? vbi gustatum

Vtrum in paruis animantibus, maius naturæ artificium appareat, quam in magnis.

C D

Pliniana descriptio culicis lib. 11. cap. 2.

A ſtatum applicauit?vbi odoratum inſeruit?vbi truculẽtam illam,& por tione corporis maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam vti aluum,auidam ſanguinis,& potiſſimum humani,ſitim accendit?telum verò perfodiendo tergori quo ſpiculauit ingenio?atque ita reciproca geminauit arte,vt fodiendo acuminatum pariter,ſorbendóque fiſtuloſum eſſet.Quos teredini ad perforanda robora,cùm ſono teſte dentes affixit,potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephãtorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus,tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nuſquã magis B quàm in minimis mira ſit.Salomon quoque in libro Prouerbiorum,capite 30.hoc genus minimorum animalium,imprimis miratur. *Quatuor inquit,ſunt minima terræ,& ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus,formicæ populus infirmus,qui præparat in meſſe cibum ſibi:lepuſculus plebs inualida,qui collocat in petra cubile ſuum: regem locuſta non habet,& egreditur uniuerſa per turmas ſuas:ſtellio manibus nititur,& moratur in ædibus regis.* In capite autem ſexto eiuſdem libri: *Vade, ait,ad formicam, ô piger, & conſidera, vias* & *diſce ſapientiam,quæ cum non habeat ducem,nec præceptorem,nec principem,parat in æſtate cibum ſibi,& congregat in meſſe,quod comedat.* Sane contemplatio formicarum,ingentem facit admirabilitatem. Si quis enim comparet

Locus ex prouerbiorum capite ſexto,de formicis, illuſtratus verbis Plinij. lib.11.ca 30.

C onera corporibus earum,haud dubiè fateatur nullis,portione,vires eſſe maiores,gerunt onera morſu,& maiora,poſtremis pedibus auerſæ moliuntur,humeris obnixæ.Et his ſua quoque reipublicæ ratio,& memoria,& cura.Semina arroſa condunt,ne ſurſum in fruges exeant è terra:maiora,ad introitum diuidunt,madefacta imbre,ne putreſcant,proferunt,atque ſiccant:operãtur & noctu plena luna, ceſſant interlunio. Iam in opere, qui labor, quæ ſedulitas,Et quoniam ex diuerſo conueniunt,altera alterius ignara,certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur.Quæ tunc earum concurſatio,quàm diligens cum obuijs D velut quædam collocutio, atque percontatio, Silices,itinere earũ attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re, quid poſſit quantulacumque aſſiduitas. Denique ſepeliuntur inter ſe viuentium ſolæ,præter hominem.

Sed quia in hoc hymno,maiorum duntaxat animantium mentio facta eſt,quàm multis rebus hoc genus animalium, diuini numinis poteſtatem, & prouidentiam, declaret, eámque mortales agnoſcere, admirari, & prædicare cogat, vnius elephanti, terreſtrium animalium corpore maximi, robore valentiſſimi, ſenſibus perfectiſ- *Deſcriptio.*

ſimi, moribus placidiſſimi, docilitate ſagaciſſimi, denique duratione viuaciſſimi, exemplo demonſtrabimus. Huius animalis amplitudo corporis, robur, docilitas, & ſagacitas, & manſuetudo deſcribitur apud Iob. capite 40. verbis quidem tráſlatis, ſed grauiſſimis, & magnificentiſſimis. Et magnitudo quidem corporis tripliciter ſignificatur. Primum ipſo nomine, quo eum appellat, dicés, *Ecce behemoth*. Nam behema, ſignificat beſtiá, behemoth autem, numero multitudinis, ſignificat beſtias, & ita nominauit elephantũ, quòd propter vaſtitatem corporis, inſtar multarũ beſtiarũ eſſe videatur quaſi vnus ipſe cóplurium beſtiarũ ſimul moles corporũ, ſit cóplexus. Deinde, hoc ipſum indicat ex magnitudine caudæ, cum inquit, *Stringit caudam quaſi cedrum* ideſt, tantá habet caudam, talémque, vt cũ eam ſtringendo, ſeu intendendo erigit, referat ſimilitudiné cedri arboris in ſublime, & directò elatiſſimæ. Pro verbo, *Stringit*, Hebręũ verbũ propriè ſignificat, celeriter mouere, ſeu agitare. Et reddit hác ſententiá, cauda elephanti eiuſmodi eſt vt cùm ab eo flectitur, & circumagitur ſimilis videatur cedro à ventis agitatæ. Nec tamé in tanta cauda, prǽſidium ei eſt, muſcarum tædio, quibus maximè infeſtatur, abigendo, ſed cũ extentus cancellata cute recipit earum examina, repente arctatis in rugas cácellis, comprehenſas muſcas enecat. Verũ, quia elephanti cauda, proportione tanti corporis, non videtur inſignis eſſe proceritatis, propterea quidam exiſtimarunt, Iob eo loco non loqui de cauda elephanti, ſed de membro genitali enormiter magno, nam mox ſubdit, *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt*. Sanè, apud veteres Latinos ſcriptores, vocabulum caudæ, pro virili membro non ſemel poſitum, legimus. Ad hæc, elephanti magnitudo, copia potus eius declaratur, cùm ſubditur, *Ecce abſorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam quòd influat* Iordanis in os eius, ideſt, tantum bibit, vt videatur ſibi fluuium etiam Iordanem perennibus aquis abundantem, totum exhaurire, & exorbere poſſe. Et eſt oratio hyperbolica, qua ſignificatur, eum propter ingentem corporis amplitudinem, largiſſimè bibere. Pro illo, & *non mirabitur*, Hebraicè ad verbum eſt, & *non feſtinabit*. *ſeu non accelerabit*, id eſt in tantum exhauriet fluuiũ, vt is bibente elephanto, non feſtinet curſum ſuũ, ſed potiùs quaſi eius hauſtu retardatus, tantiſper impetũ curſus ſiſtat, dum ille bibit. Putant quidam, ad idé oſtendendum pertinere verba illa, *Sub vmbra dormiunt in ſecreto calami, & in locis humentibus. Protegunt vmbræ vmbram eius circundabunt eum ſalices torrentis*. exiſtimantes, hic ſubaudiendam eſſe interrogationem

Locus Iob. cap. 40. de behemoth, ideſt, de elephanto, fuſè tractatur

Magnitudo elephāti.

Copia potus elephanti.

A

B

C

D

tionem

A tionem, num, vel, nunquid vt hæc ſit perfecta oratio, *Nunquid ſub arboribus iacet, & ſub ſalicibus*, quaſi dicat, tantæ eſt magnitudinis, vt eum arbores ſua vmbra tegere non poſſint, vt ſub earum vmbra deliteſcere queat, vt ceteræ animantes, nec ſalices, quæ in torrentibus naſci ſolent, poſſunt eum circumquaque tegere. Sed probabilius eſt, his verbis ſignificari, elephantum ferè verſari in locis paluſtribus & aquoſis, ſicut docet Ariſtoteles libro 9. de hiſtoria animal. capite 46. *Amat*, inquit, *elephantus amnes, & quanquam nō eſt animal fluuiatile, tamen riparium dici poteſt. Incedit etiam per aquam, & eatenus mergitur, quatenus eius promuſcis ſuperat, reflat enim per eam, & ſpiritum accipit, reditque ſed nō ſatis natare pondere ſui corporis poteſt.* Quod ſuprà dictum eſt de copia potus elephanti, confirmari
B poteſt ex eo, quod ſcribit Ariſtoteles libro. 8. de hiſtoria animalium, capite. 9. elephantum vno paſtu, modios Macedonicos nouem edere poſſe: ſex autem, vel ſeptem edere modios: in vſu frequenti ei eſſe. Amphoras aquæ, menſuræ Macedonicæ, quatuordecim vno potu hauſiſſe, & rurſus à meridie eiuſdem diei, octo, compertum eſſe. Aliud præterea proceritatis elephanti argumentum, ducitur ex dentium eius magnitudine, quos ſcribit Plinius libro. 8. capite. 10. in extremis Africæ, qua confinis Aethiopiæ eſt, poſtium vicem in domicilijs præbere, ſepéſque tum circum ipſa domicilia, tum in pecorum ſtabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybium tradere, auctore Guluſſa regulo. Non prætermittam hic ponere, quòd ad illuſtrandum hunc locum valeant, verba Iulij Scaligeri, tam vbertate ingenij, & orationis elegantia, quàm erudi-
C tionis varietate ac ſubtilitate, hoc ſeculo inſignis, & memorabilis viri. Sic enim ille in eo opere, quod aduerſus Cardanum edidit, titulo exercitationum prænotatum, ſic inquam, in exercitatione. 204. vbi agit de elephantis, ſcriptum reliquit. *Vidi ego vnum dentem, me longè proceriorem. Itaque Aloyſius Muſtus, octonum pedum agnoſcit longitudinem. Eorum quoque molem e pendere deprehendas. In Indicis hiſtorijs ſcriptum eſt, duos elephanti dentes pependiſſe pondo trecenta & viginti quinque. Ex eius item animantis veſtigio, ceteri corporis vaſtitatem coniectare licet. Obſeruatum enim eſt, eius lineam dimetientem, eſſe palmorum trium & pollicis, quanta latitudo tergi: in maximo e quo rara eſt, aut nulla. Igitur ſenumdenum pedum excedere proceritatem,*
D *legimus apud eoſdem nauigatores. Notum eſt ex auctorum fide, Indicos eſſe mactes Africis: at ijs, qui in inſula Maidegaſca criuntur, cedunt Indi.* Hæc Scaliger.

Magnitudo dentium elephanti.

Iulius Scaliger laudatur.

Verum quid est illud, quod apud Iob eodem loco dicitur, *Quem feci tecum*, Hoc nempe significat, quem pariter atque te creaui: nam vt hominem, sic elephantum ego condidi. Vel, quem eodem die sexto creaui, quo die etiam hominem feci: cunctas enim animantes terrestres & hominem, creauit Deus die sexto. Vel, quem feci vt habitaret tecum. Nam & si propter corporis molem & robur, terrificum animal videatur, feci tamen eum ingenio placido, vt facile cicurari, & homini obsequi atque inseruire condiscat. Vel, quem feci tecum, id est, proximum & simillimum tibi. Omnium enim animantium, simillimus homini est elephantus, nempe ingenij docilitate, sagacitate, memoria, naturali quodam intellectu humani sermonis & morum, etiam sensu quodam humani amoris, gloriæ, ac voluptatis, egregia item, & quæ in hominibus rara est, erga suos nutritios & rectores, fide & beneuolentia. Vt nō immerito scribat Aristoteles libro 9. de historia animalium, capite 46. elephantem plurimum valere sensu, ceterísque animantibus sagacitate ingenij antecellere: ideóque permulta humanæ vitæ & consuetudinis officia doceri atque intelligere. Nam & regem adorare condiscit, genua submittendo, & coronas porrigendo. Et, vt scribit Plinius in exordio libri octaui, alienæ religionis intellectu non caret, quippe, transiturus maria, creditur non ante naues conscendere, quàm inuitatus rectoris iureiurando de reditu. Obseruatum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem in illa meditari noctu solitum. Mutianus ter consul, auctor est, se vidente Puteolis, cum aduecti, è naui egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à continente porrecti, vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Agminatim transituri fluuios, pullos suos super dentium eminentias gestant, promuscide, tanquam vinculi ipsos complexi: minores etiam antegredi cogunt, subsequentibus maioribus, vt aduersus insequentes terga hostes, extremum firmius, & valentius sit, simul etiam experiendi vadi causa, transeuntibus enim minoribus, facilem quoque maioribus fore transitum apparet. Si autem præirent maiores, fortasse qua illi transeunt, minoribus sine exitio transire non liceret. Adijce, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo, fiátque imperuius, vel exitialis transitus minoribus. Mira sunt, ac penè incredibilia, quæ de eorum fide, & beneuolentia erga suos nutritios, & rectores memoriæ prodidit Aelianus libro 3. capite 44. & libro 7. capite 32. quorum ego, ne longior sim, commemoratione supersedeo.

Elephantus quibus rebus homini simillimus sit.

Quantum

A Quantum porrò sit robur, quantæ vires elephanti, significat illo ipso Iob loco scripturæ, cum inquit, *Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius, quasi laminæ ferreæ, fortitudo eius in lumbis eius.* Tantum enim robur inest dorso & ossibus elephanti (hoc enim per renes intelligere hic oportet: nam & Aquila ibi vertit νῶτον, id est, tergus, seu dorsum: Symmachus transtulit ἰλαγὼν, id est, coxendices) vt maximas turres confertas armatis hominibus in bellis gestent. *Domiti*, inquit Plinius, *militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnáque ex parte Orientis bella conficiunt, prosternunt acies, proterunt armatos.* Et Philostratus lib. 2. cap. 6. *Pugnant*, inquit, *elephantes onusti turribus, quibus decem, aut etiam quindecim armati homines superstant, qui ex turribus tanquam propugnaculis, in hostes iaculantur, aut arcu sagittas torquent.* Sed maiora de illis memorat historia prioris li-

Robur elephanti.

B bri Machabæorum, capite sexto, narrans, in exercitu regis Antiochi, fuisse duos & triginta elephantos in bellis exercitatos, & super singulis ligneas turres firmissimas: & in his ingentes machinas bellicas, atque in singulis triginta duos fortes viros desuper pugnantes, præter elephanti magistrum, seu rectorem. Illud quoque mirum quod narrat Aelianus libro 18. cap. 28. Indorum regem belligerantem cum hostibus, habere solitum in exercitu, maximorum & robustissimorum elephantum tria millia, quorum incursu, hostium muros quateret, atque subuerteret. Et hoc audiuisse se Ctesias scribit. Illud autem Babylone vidisse se affirmat, palmas ab elephantis, rectore ipsorum iubente, violentissimo im-

Locus prioris libri Machabæorum cap. 6. de elephantis.

C petu extirpatas. Aristoteles quidem certè libro nono de historia animalium scribit, euerti ædificia ab elephantis, magnos dentes admouendo: palmas autem fronte eos impellere & declinare, tum pedibus conculcando prosternere in terram. Hoc tamen tam ingens, tam robustum, & validum animal, minimo suis stridore, seu grunnitu terretur: & in tantum odit & auersatur murem, vt si pabulum in præsepio positum, attingi ab eo viderit, omnino fastidiat. Cruciatum in potu maximum sentit, hausta hirundine, quæ ipsi animæ canali affixa, intolerando eum torquet dolore.

Ceterum, quàm sit elephantus mansuetum animal, & ad capescendum hominis imperium, obsequiúmque præstandum flexibile, multis exemplis & argumentis grauissimi auctores confirmarunt. Aristoteles

Mansuetudo & docilitas elephantis.

D libro nono de historia animalium capite quadragesimo sexto, elephantum esse censet omnium animalium mitissimum atque placidissimum, ob idque nobilissium, & multorum humanæ consuetudinis, ac disciplinæ officiorum capacissimum. *Elephas*, inquit Plinius quarto capite li-

bri 8. *homine obuio fortè in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidúsque, etiam demonstrare viam traditur. Quod eò mirabilius videri debet, quod insidias hominis maximè formidet. Vestigio enim hominis animaduerso, priusquam homine, intremiscit insidiarum metu, subsistitq́; ab olfactu, circumspectans, iras proflans, nec calcans vestigium, sed erutum proximo tradens: ille sequenti, nuncio simili, vsque ad extremum. Et tunc agmen circumagitur, & acies dirigitur: adeóq; omnium odori durat virus illud. Sed vnde illi notitia hominis antea minimè visi? Vnde tam immani, & valenti bestiæ metus hominis? Cur enim vel ipsius conspectum paueat, tantò viribus, magnitudine, velocitate præstantior?* In eandem sententiam Philostratus libro 2. capite 5. hæc scribit. *Elephas maximè omnium ferarum docilis est, & vbi semel hominis imperio subiectus est, omnia præbet ei obsequia, & ab eo capit morum similitudinem, gaudétque non secus ac parui canes, ex manu eius cibum capere: venientémque, sua promuscide complectitur: quin etiam caput intra suas fauces immittere hominem patitur, tandiu aperto rictu, hiantéque ore permanens, quoad homini libitum fuerit.* Atque hoc ipsum indicauit sacra scriptura, eo loco Iob, quem nunc tractamus, cum de elephanto dixit: *Fœnum quasi bos comedet*, & infrà, *Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.* Quibus verbis significat: licet elephas tantæ sit molis, atque roboris, tantóque egeat pastu: quia tamen non est animal carniuorum, nec ex præda cęterorum animalium victum sibi comparat, sed simplicissimo vtitur cibatu, herbis nempè, frugibus, fructibúsque, ceterisque sponte nascentibus è terra vescens, in modum mansueti & domestici bouis, idcirco non esse insidiosum, aut metuendum aliis animalibus, quæ non modo nō eum metuunt, sed etiam iuxta ipsum, soluta omni metu, incautè, securéq; versantur, & lusitant. Addit Plinius libro 8. capite septimo, tantam esse eius animalis clementiam, aduersus minus valida, vt in grege pecudum occurrentia, manu dimoueat, ne quod obterat imprudens, nec nisi lacessitum noceat. Ideóque gregatim semper ambulat, minimè ex omnibus soliuagum. Et qui de elephantis feri sunt, necdum hominis imperium experti, facillimè tamen cicurantur, nimirum capti, hausto hordei succo, celerrimè mitificantur. Pergit deinceps eo loco scriptura ostendere, quàm facilè hoc animal subiiciatur imperio hominis, & ab eo quoquo modo velit, regatur, dicens: *In oculis eius quasi homo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.* Quæ verba hanc sententiam continent. Etsi elephas, maxima est corporis proceritate & robore, facillimè tamen se domari, & in seruitutem hominis redigi patitur, præsertim oculis, na-

ribusque

A ribusque percussus. Venatores enim elephanti quem capere volunt, in foueam ad id paratam delapsi, oculos maximè, ac nares, vt ceteris partibus tenuiores, ob idque feriri, & dolore affici promptiores, percutiunt. Sed superueniente alio. iram aduersus percussores elephanti simulante, prohibentéque, ne amplius eũ feriant, quin etiam cibum ei gratissimum hordei porrigente, statim is mansuescit, & sese i lli, vt liberatori & benefactori suo, in seruitutem libenter tradit, sessorémque, & rectorem sui, libentissimè patitur. Narrat Philostratus libro 2. capite 5. Apollonio, iuxta Indum fluuium, occurrisse puerum annos non plus tredecim natum, qui elephanto insidens summa omnium spectantium B admiratione, acriter stimulis tantam belluam vrgebat, bacillo ipsum quocunque vellet dirigens & agitans.

Ad ea, quæ de elephanto tam eximia sunt commemorata, adiungi potest singularis eius longæuitas. Hunc enim viuacissimum esse omnium animantium affirmat Aristoteles, & refert tradi à multis, eum ad ducentos, & trecentos annos vitam prorogare. Mirum est, quod narrat Philostratus libro 2. capite 6. vnum quendam de iis elephantis, qui pro rege Indorum Poro, aduersus Alexandrum in bello propugnauerat, post annos ab eo prælio quinquaginta & trecentos, fuisse inuentum: & eo cognitum argumẽto, quod has litteras dentibus insculptas C gereret, ALEXANDER IOVIS FILIVS, AIACEM SOLI. Illum enim, propter egregiam fidem, quam regi præstiterat, pro eo strenuè fortitérque pugnans, Alexander nominauerat Aiacem, cúmque Soli dicauerat. Iuba rex Libyæ, scripto prodidit, Libycos equites elephantis insidentes, aliquãdo pugnasse inter se: & fuisse alteri elephantorum parti, turrim dentibus insculptam, alteri verò nihil: & illos quidem, qui turrim dentibus consignatam gerebant victos, in Atlantem montem confugisse: se autem annis post id temporis quadringentis, vnum ex iis qui fugerant, cepisse, & insigne turris dentibus eius impressum inuenisse, quasi nuper fabricatum, nullâque ex parte consumptum. Cùm igitur tam multa sint in elephante eximia, & singularia, quibus ille aliis animalibus longè præstat, meritò diuina scriptura illo ipso loco Iob dixit: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum*: id est, inter animalia, quæ vocat vias Dei, hoc est, D opera Dei, elephantus est initium, id est, primus, vel: ipse primatum & principatum tenet, siquidem magnitudine, robore, docilitate, mansuetudine, ac longæuitate, ceteris omnibus animantibus longè præcellit:

Lõgæuitas elephanti.

Elephas reliquis præcellit animantibus.

atque

atq; ob eã causam, ipse, est potētię ac sapiētię Dei, naturas animalium contemplantibus, principale testimoniũ, ac præcipuũ argumentum. A

Benedicite filij hominum Domino.

Deum quomodo homines potius laudare possint quàm reliquæ res omnes.

LIAE res in hoc hymno hactenus commemoratæ, vna solùm ratione Deum benedicere, seu laudare possunt, quòd nimirum ipsarum naturas, vires, operationes, effectúsque scrutantibus, vberem laudandi Dei, earum omnium conditoris, atque rectoris materiam suppeditant. At homo non hac tantùm ratione, sed alio præterea sublimiori & excellentiori modo, Deum benedicere potest. Solus quippe rerum omnium B corporatarũ Deum cognoscere, admirari, amare, mente pariter atque ore laudare, pio cultu venerari, debitis obsequiis eius volũtati obedire, præclarisque factis ac meritis, beatissimum eius conspectum, quo summum hominis bonum cõtinetur, promereri potest. Atque eo ipso quod habet homo commune cũ aliis rebus corporeis, eas omnes longè superat. Aliis namque rebus, solos angelos excipio, vnum duntaxat genus bonorum, quæ naturalia bona appellare licet Deus impertiuit: hominẽ verò quinque bonorũ generibus instruxit, ornauit, & ad summũ honoris & gloriæ fastigiũ extulit. Principiò sunt in homine bona C naturalia, ea dico bona, quæ ad humanę naturę integritatẽ, conseruationẽ, decorẽ, perfectionẽ, & naturalem quandã hominis felicitatem pertinent: quę tãtò prẹstantiora sunt naturalibus bonis, aliarũ rerum ratione carentiũ, quãtò rationalis natura, prẹstat rationis experti. Sunt deinde bona quędam propria hominis, sed humana: scilicet, quę hominum solertia, studio, & industria comparantur: vti sunt virtutes morales, omnésque scientię, tam speculatiuę, quàm practicę, & item artes, ac mira hominũ inuenta & opera, in tertio genere bonorum, locanda censeo, quæ Theologi supernaturalia, & diuinitùs infusa nominarũt, singulari Dei munere homini supra naturalẽ eius facultatem gratuitò D donata. Cuius generis numerantur, fides, spes, caritas, omnésque virtutes à Deo infusæ: denique ea, quibus consequimur remissionem peccatorum, iustique & sancti efficimur, nec modò amici, sed etiã filij Dei nominamur, & sumus. Ad quartũ genus bonorũ, pertinent cælestia & diuina bona, in cœlis à Deo, diligentibus ipsũ præparata, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽderũt. Ad quintũ genus bonorũ, equidẽ refero donũ illud Dei, omniũ bonorũ, quæ diuinitùs possunt hominibus dari, longè maximũ: illud dico donum, immẽsi amoris

Quinque genera bonorum homini à Deo data & primùm naturalia.

Bona acquisita.

Bona supernaturalia

Bona æterna.

Bonorum omniũ maximum filij Dei incarnatio & passio.

A amoris Dei erga homines clarissimum testimonium, quo Deus miserrimũ hominis statum miseratus, de cœlo misit in terras filium suum humana indutum carne: cumque voluit, quò immortalem perdito homini salutem, & dignitatem restituêret, post multos, duróśque toleratos labores, in finem, acerbissimam crucis mortem oppetere: ipséque filius suam personalem subsistentiam, quo munere nihil maius, aut æquè magnum à Deo dari potest homini, cum natura humana à se assumpta, communicare voluit: ita vt persona Verbi, quæ fuerat ex æternitate subsistẽs in natura diuina, ex tempore subsisteret etiam in natura humana, tanta duarum naturarum, diuinæ & humanæ, in vna Verbi persona coniunctione, vt idem esset verus Deus, & verus homo: vt quę propria Dei sunt, verè attribuerentur homini, & quæ hominis sunt, licet ab ipsa Deitate sint per se remotissima, verè tamen de Deo dicerentur. *Idiomatum communicatio.* B

Huius doni diuini magnitudinem, ipse filius Dei, in eo sermone quẽ habuit cum Nicodemo, his paucis verbis commendare, & exaggerare voluit. *Sic Deus dilexit mundum: vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Crescit sane apud homines doni alicuius æstimatio, his octo modis. Etenim, pluris tantò fit apud homines, quod alicui datur, quantò vel donũ ipsum per se maius est, vel danti carius & pretiosius est, vel minori eius emolumẽto datur, vel datur maiori amoris significatione, vel quantò maior est, qui dat, nobilitate, sapientia, diuitiis, potentia, vel quantò minus debet ei, cui dat, vel quantò indigniori dat, vel denique quantò, quod datur, accipiẽti optabilius, vtilius, aut gloriosius accidit. Hæc omnia in eo Dei dono quod diximus, vsquequaque perfecta licet inuenire. Dedit autem homini Deus filium suum, vt particeps humanæ naturæ factus, frater noster esset: videlicet, quò Deus similitudine naturæ humanæ assumptæ, amabilior fieret homini, & homo iure cognationis cum Deo contractæ, fidentior ac fidelior esset Deo. Dedit etiam nobis filium suum, vt magister noster esset cælestis doctrinæ, exemplar pefectæ vitæ, imperator spiritualis militiæ, index & dux, rectæ, atque compendiariæ viæ, quæ ducit ad cœlum, alimentum immortalitatis, pretium nostræ redemptionis, hostia diuinæ placationis, mediator & pacificator Dei & hominũ: cuius ex mortuis resurrectio, & ascensus in cœlum, argumentum & specimen esset futuræ resurrectionis, & ascẽsionis in cœlos, homini à Deo promissæ. Denique, vt quia verbum caro factum est, homo, qui carne & spiritu constat, eo coram cernendo fruendóque, cõsummata corporis pariter, atque animi felicitate potiretur.

Locus Ioãnis c.3. *Donum aliquod octo rationibus pluris æstimatur.* C D

Tot

Tot igitur tātorúmque bonorum, quæ Deus partim homini iam dederat, partim suo tempore daturus erat consideratione, æstimationéque stupefactus Dauid, tenere se non potuit, quin psalmo octauo exclamaret: *Domine, quia est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minùs ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Prædicat in eo Psalmo Dauid magnificentiam Dei, quæ mirabiliter splendet, cùm in alijs rebus ab ipso creatis, tum maxime in homine, quem Deus præ ceteris honore & gloria decorauit, omniumque rerum corporalium principem constituit. Quoniam autem Christus Dominus non modò verus homo fuit, sed fuit etiam omnium hominum caput & rex, super omnes homines tā naturalibus, quàm supernaturalibus bonis à Deo cumulatus: hinc necessariò efficitur, vt quæ in hoc Psalmo de hominis dignitate & gloria in commune dicuntur, ea multò veriùs & excellentiùs Christo, quàm vlli aliorum hominū côueniant. Quo licet intelligere, rectissimè Saluatorem nostrum, Psalmi huius illum versiculum, vt refert Matth c. 21. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* velut ad se pertinētem, commemorasse. Paulum etiam in prioris epistolæ ad Corinth. c. 15. illam sententiam Dauidis, *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* & item illa verba, *Minuisti eum paulo minùs ab angelis, &c.* in 2. c. epistolæ ad Heb. verissimè de Christo esse interpretatum. Nos tamen in præsens, verba Dauidis, de hominis in vniuersum dignitate, explanabimus.

Locus Psalmi octaui late explicatus.

A

B

Sed quomodo intelligendum est, hominem esse diminutum paulò minùs ab angelis? Pro illo, *paulo minùs*, Græcè est *βραχύ τι*, quod Latinè sonat, breue quid, vel paruum quid: referri enim potest ad paruitatē, vel temporis, vel ipsius rei. Et ad paruitatem quidem temporis, videtur retulisse D. Thomas, in explanatione eorum verborum, affirmans hominem minorem esse angelo dupliciter: mente quidem, quia verum intelligit cum discursu, angelo simplici intuitu omnia intelligente, corpore autem, quòd angelus omninò est incorruptibilis, homo verò propter corpus est mortalis. Sed vtraque hæc differentia ad paruum tempus durat. Namque post hanc vitam & felicissimam hominū resurrectionem, non solùm omnia cognoscet homo sine discursu, sed etiam ipso corpore, dono incorruptionis affecto, in totum erit immortalis. Græci interpretes, & multi de Latinis, referunt ad corpus hominis: dicunt enim hominem animo, qui rationis & intelligentiæ capax est, parem esse angelis, minorem autem propter corpus, cui consociatus est & connexus animus: corpus autem paruum quid æstimari debet comparatione animi.

Quomodo homo ab angelis parū differat.

C

D

Mihi

A Mihi sanè illa quoque placet interpretatio: si spectetur in homine & angelo vtriusque natura, & bona naturalia, proculdubio minor angelis est homo: sin autem spectetur gratia, & dona gratuita atque supernaturalia, non est homo minor angelo. Siquidem vt sint multi homines beati, inferiores angelis: multi tamen sunt illis pares: quidam etiam omnibus illis superiores: id quod de Christo Domino, & sanctissima eius Matre dubitari non potest: nullus autem angelorum est, qui cunctis hominibus beatis antecellat. Quoniam autem natura exiguum quid est, si cum diuina gratia, & cælesti gloria comparetur: propereà verè dictum est, hominem paulò minorem esse angelis. Sed quis est honos & glo-

B ria, qua Deus hominem coronauit? Declaratur hoc in ca. 17. Ecclesiast. *Deus*, inquit, *creauit de terra hominem, & secundũ imaginem suam fecit illum, & secundum se vestiuit eum virtute: dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatilium: cõsilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illi excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illum. Creauit illi scientiam spiritus, sensu impleuit cor illius.* His verbis duæ res significantur, quibus singularis hominis dignitas & gloria maximè continetur. Altera est, quod homo sit ad imaginem Dei factus: altera verò, quòd imperium ei datum sit in omnes animantes. Vtrumque Moses eadem oratione complexus est, cùm in exordio lib. Geneseos Deum inducit ita loquentem. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersæq; terræ, omníque reptili quod mouetur in terra.*

Locus libri Ecclesiastici, cap. 17.

Duabus in rebus posita est naturalis hominis dignitas atque gloria.

C Dei porrò imago, in hominis animo potissimum expressa est, & in eo præcipuè posita, quod vt Deus, sic animus noster sit incorporeus & immortalis, poténsque intelligendi omnia, & libero pollens arbitrio, eiusdémque capax felicitatis, qua Deus ipse beatus est. Ex quo fit, vt homo cunctarum animantium, iure optimo dominus, & quasi rex constitutus sit. Et hãc fortasse regalem dignitatem, vt significaret Dauid, vti voluit verbo coronandi, dicens, *Gloria & honore coronasti eum.* Siquidẽ corona, regium est insigne. Quanquam verbum coronandi, secundum phrasim Hebraicam, plerunque in scriptura significat, vndique ad similitudinem coronæ circundare aliquem, vel vndique circumtegendo eum, & à malis omnibus seruando, vel omni ex parte eũ bonis replendo, & cumulando. Prioris exemplum habes in Psal. quinto. *Scuto bonæ volun-*

D *tatis tuæ coronasti nos.* id est, tua bona voluntate, vt firmissimo scuto nos vndique protexisti, ab omnibus incommodis & malis seruando. Posterioris verò exemplum est in Psalmo 102. *Qui coronat te in misericor-*

Quid sæpè in scriptura significet verbum coronare.

dia

dia, & miserationibus, id est, qui te sua benignitate circumdat, bonorum suorum copia, omni ex parte animum tuum replens, & cumulans. Vnde subditur: *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Similiter igitur hoc loco, illud, *Gloria & honore coronasti eum*, fortè significat, hominem nō aliquatenus, vel mediocriter, sed vsquequaque, & eximiè, & gloria & honore fuisse à Deo ornatum atque cumulatum. A

Quomodo cælū, & sit, & non sit subiectum homini. Iam verò, quod sequitur, *Et constituisti eum super opera manuum tuarum*, indicat præter angelos, quibus dictum est minorē esse hominem, ceteris omnibus præsidere, ac dominari hominem. Sanè, cœlum ipsum non est ita subiectum potestati & imperio hominis, vt possit eo vti pro arbitrio suo, quale scilicet imperium habet in animantes: de quo imperio intelligendum est quod subiicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Quapropter mox id confirmat Dauid, animantium duntaxat exemplo. At enim, licet hac ratione cœlum non sit homini subiectum, duplici tamen alia ratione subiacet homini. Tum, quòd cùm cœlum per se sit inanimum, nedum ratione carens, rationali natura multò inferius atque ignobilius esse necesse est: tum etiam, quod cœlos omnes, & astra fecit Deus, in vsum & commoditatem hominis, eiusque ministerio, & seruitio addixit. Quod certè conceptis verbis testificatus est Moses, cum in 4. c. Deut. ea ratione probat astra non esse hominibus adoranda, quod ea Deus creauerit in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt. Cùm igitur homo tam multis, & præclaris à Deo muneribus donatus fuerit, ne ingratissimus sit tātorum bonorum largitori, decet profectò, vt Deum quantò maximo potest studio, ac religione colat ac veneretur, eiusque iussa diligenter exequatur, nec vllo tempore laudes ipsius, ore pariter, ac mente prædicare intermittat. Ad quod laudationis officium, tres illi iuuenes nos inuitarunt, dicentes: *Benedicite filij hominum Domino.* B C

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Quo plus quisq; diuinis est beneficiis cumulatus, eo

EQVVM profectò est, vt quo pluribus quisque, ac maioribus à Deo beneficiis auctus & ornatus est, hoc sit Dei colendi laudandíque studiosior, ac diligentior. Quocirca, Hebræam gentem, super omnes mundi nationes, à Deo amatam & honoratam, ceteris quoque gentibus. D

in co

A in colenda pietate,& capeſſendis Dei iuſſis, laudibúſque concelebran
dis,frequentiorem & feruẽtiorem eſſe oportebat.Meritò igitur tres il-
li iuuenes auctores huius hymni,cùm omnes mortales ad laudandum
Deum inuitaſſent,ſpecialiter nunc gentem ſuam , ad eius nominis &
maieſtatis prædicationem hortantur.Ac fuiſſe quidem Hebræorum ſin
gulari quadam ratione ac prouidentia rectorem,paſtorem, & protecto
rem Deum,multifariam in ſacris litteris teſtatum , & confirmatum le-
gimus.Sanè,D.Paulus in 9.capite epiſtolæ , quam ſcripſit ad Roma-
nos,complures Hebræi populi prærogatiuas ſtrictim attigit , cum ita
ſcripſit, *Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt
cognati mei ſecundum carnem,qui ſunt Iſraelitæ,quorum adoptio eſt filiorum, &
B gloria & teſtamentum,& legiſlatio,& obſequium, & promiſſa , quorum patres,
ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem,qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in
ſecula. Amen.*

Verùm ex ſacris litteris,decem Iudaici populi prærogatiuas collige-
re poſſumus.Prima prærogatiua eſt,quod poſthabitis, & quaſi deſpe-
ctis omnibus alijs mundi nationibus,vna gens Hebræa fuerit à Deo e-
lecta,vt peculiaris eſſet Dei populus,& qui eſt Deus omnium, pecu-
liari ratione eius gentis Deus,ac Dominus eſſet. Declarauit hoc Deus
per Moſem iudæis,cùm hæc illis denuntiari verbis ſuis iuſſit,Exod.19.
*Vos ipſi vidiſtis quæ fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim vos ſuper alas a-
quilarum, & aſſumpſerim mihi.Si ergo audieritis vocem meam , & cuſtodieritis
pactum meum , eritis mihi in peculium de cunctis populis , mea eſt enim omnis
C terra , & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale , & gens ſancta.* Et in capite
7.Deuteron.hæc locutus eſt Iudæis Moſes. *Te elegit Dominus Deus tuus,
vt ſis ei populus peculiaris,de cunctis populis,qui ſunt ſuper terram . Non quia
cunctas gentes numero vincebatis:vobis iunctus eſt Dominus,& elegit vos , cum
omnibus ſitis populis pauciores:ſed quia dilexit vos Dominus,& cuſtodiuit iura-
mentum,quod iurauit patribus veſtris.* Secunda prærogatiua , ſolus omniũ
gentium populus Iudaicus, quondam habuit veram Dei notitiam, ve-
rúmque Dei cultum,ac religionem,cæteris omnibus in denſiſſima erro-
rum,maximè autem idololatriæ , caligine iacentibus. Quamobrem in
24.capite Eccleſiaſtici,inducitur diuina ſapientia narrans , ſe quamuis
omnia condiderit,omniáque regat & gubernet; in ſolo tamen Hebræo
D populo habitare ac requieſcere. Tertia, in hac ſola gente,vſque ab ex-
ordio mundi ad Chriſti aduentum,integra Dei fides, & religio conſer-
uata eſt.Quarta,penes Iudæos fuere diu ſacri libri,& diuinæ ſcripturæ,
quibus altiſſimarum rerum myſteria , & ſecretiſſima Dei conſilia velut

Decẽ prærogatiuæ gentis Hebrææ & prima eſt, quod ſit populus peculiaris.

Secunda tradita fuit eis vera Dei religio.

Tertia cõtinuatio veræ religionis.

Quarta libri ſacri penes eos ſolos fuerant.

Matth. 6. inquit, *velut phœnix, id est de morte, de funere. Vti credas, de ignibus quoq; substantiam corporis exigi posse. Multis passeribus antestare nos Dominus pronuntiauit: si non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines semel interibunt, auibus Arabiæ de sua resurrectione securis.* Hæc Tertullianus. In cuius prædictis verbis, illud obseruare velim lectorem: cum vox Græca φοῖνιξ ambiguæ significationis sit (nam & palmam arborem significat, & hanc auem, etiam Latinis dictam phœnicem) quod scriptum est in Psal. 91. *Iustus vt palma florebit*, Tertullianum de aue phœnice interpretatum esse cum tamen de palma ferè intelligatur. Et rectiùs sanè. Nam Dauidem eo loci non de aue, sed de arbore loqui, contextum verborum eius cósideranti, manifestum fit: ait enim. *Iustus vt palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur, plantati in domo Domini.* Et vox Hebræa, thamar, quæ eo loco ponitur, nusquam in scriptura significat auem, sed vbique arborem palmæ. Tertullianus igitur ambiguitate Græcæ vocis abusus, non rectè locum illum Dauidis, de aue phœnice interpretatus est. A B

Locus psalmi nonagesimi primi excutitur.

Benedicite omnes bestiæ & pecora Domino.

HOC pertinet ad terrestres animantes: quarum, quæ grandiores, perfectioresq; sunt, præsertim autem, quæ vsibus hominum maximè inseruiunt, vocabulis bestiarum, & pecorum hic significantur. Sed terrestrium animaliũ duo sunt genera, quædam sunt corpore magna, viribus robusta, sensibusque perfecta, vt equus, leo, elephas: alia parua, infirma, & imperfecta, vt apis, culex, formica. In vtro autem genere spectabilius sit naturæ artificium, pluráque extent, atque illustriora Dei potentiæ, ac sapientiæ argumenta, difficilè iudicium est. Nec mihi sanè liquet, miraríne debeam magis dentes apri, an tineæ: alas gryphis, an cyniphis, caput equi, an locustæ, crura elephanti, an culicis, aquilam, an formicam, leonem, an pulicem, tigrem an testudinem. Nisi quod maiorum animalium vberior, & amplior materia, ideóque tractabilior, & naturæ facultati obsequẽtior, minus naturæ vim, & artem facit admirabilem. At in minutis animalibus, quorum exilitas cerni vix potest, tam subtilis, & artificiosa singulorum membrorum figuratio, cunctarumque partium corporis tam apta digestio, atque omnium sensuum tam exquisita distinctio & perfectio, quò inextricabilior, eò mirabilior contemplantibus accidit. Nam vt de vno culice dicam, & sunt alia dictu minora, vbi tot sensus in culice natura collocauit? vbi visum prætendit? vbi gustatum C D

Vtrum in paruis animantibus, maius naturæ artificium appareat, quam in magnis.

A ſtatum applicauit? vbi odoratum inſeruit? vbi truculẽtam illam,& por tione corporis maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam vti aluum, auidam ſanguinis,& potiſſimum humani, ſitim accendit? telum verò perfodiendo tergori quo ſpiculauit ingenio? atque ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, ſorbendóque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora, cùm ſono teſte dentes affixit, potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephãtorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nuſquã magis quàm in minimis mira ſit. *Pliniana deſcriptio culicis lib. 11. cap. 2.*

B Salomon quoque in libro Prouerbiorum, capite 30. hoc genus minimorum animalium, imprimis miratur. *Quatuor* inquit, *ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus, formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi: lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas, ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.* In capite autem ſexto eiuſdem libri: *Vade, ait, ad formicam, ô piger, & conſidera, vias & diſce ſapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat.* Sane contemplatio formicarum, ingentem facit admirabilitatem. Si quis enim comparet *Locus ex prouerbiorum capite ſexto, de formicis, illuſtratus verbis Plinij. lib. 11. ca. 30.*

C onera corporibus earum, haud dubiè fateatur nullis, portione, vires eſſe maiores, gerunt onera morſu,& maiora, poſtremis pedibus auerſæ moliuntur, humeris obnixæ. Et his ſua quoque reipublicæ ratio,& memoria,& cura. Semina arroſa condunt, ne ſurſum in fruges exeant è terra: maiora, ad introitum diuidunt, madefacta imbre, ne putreſcant, proferunt, atque ſiccant: operãtur & noctu plena luna, ceſſant interlunio. Iam in opere, qui labor, quæ ſedulitas, Et quoniam ex diuerſo conuehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatió, quàm diligens cum obuijs

D velut quædam collocutio, atque percontatio, Silices, itinere earũ attritos videmus,&. in opere ſemitam factam, nequis dubitet qualibet in re, quid poſſit quantulacumque aſſiduitas. Denique ſepeliuntur inter ſe viuentium ſolæ, præter hominem.

Sed quia in hoc hymno, maiorum duntaxat animantium mentio facta eſt, quàm multis rebus hoc genus animalium, diuini numinis poteſtatem, & prouidentiam, declaret, eámque mortales agnoſcere, admirari, & prædicare cogat, vnius elephanti, terreſtrium animalium corpore maximi, robore valentiſſimi, ſenſibus perfectiſ- *Deſcriptio.*

ſimi, moribus placidiſſimi, docilitate ſagaciſſimi, denique duratione viuaciſſimi, exemplo demonſtrabimus. Huius animalis amplitudo corporis, robur, docilitas, & ſagacitas, & manſuetudo deſcribitur apud Iob. capite 40. verbis quidem tráſlatis, ſed grauiſſimis, & magnificentiſſimis. Et magnitudo quidem corporis tripliciter ſignificatur. Primum ipſo nomine, quo eum appellat, dicẽs, *Ecce behemoth.* Nam behema, ſignificat beſtiã, behemoth autem, numero multitudinis, ſignificat beſtias, & ita nominauit elephantũ, quòd propter vaſtitatem corporis, inſtar multarũ beſtiarũ eſſe videatur quaſi vnus ipſe cõplurium beſtiarũ ſimul moles corporũ, ſit cõplexus. Deinde, hoc ipſum indicat ex magnitudine caudæ, cum inquit, *Stringit caudam quaſi cedrum* ideſt, tantã habet caudam, talémque, vt cũ eam ſtringendo, ſeu intendendo erigit, referat ſimilitudinẽ cedri arboris in ſublime, & directò elatiſſimæ. Pro verbo, *Stringit*, Hebræũ verbũ propriè ſignificat, celeriter mouere, ſeu agitare. Et reddit hãc ſententiã, cauda elephanti eiuſmodi eſt vt cùm ab eo flectitur, & circumagitur ſimilis videatur cedro à ventis agitatæ. Nec tamẽ in tanta cauda, præſidium ei eſt, muſcarum tædio, quibus maximè infeſtatur, abigendo, ſed cũ extentus cancellata cute recipit earum examina, repente arctatis in rugas cácellis, comprehenſas muſcas enecat. Verũ, quia elephanti cauda, proportione tanti corporis, non videtur inſignis eſſe proceritatis, propterea quidam exiſtimarunt, Iob eo loco non loqui de cauda elephanti, ſed de membro genitali enormiter magno, nam mox ſubdit, *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.* Sanè, apud veteres Latinos ſcriptores, vocabulum caudæ, pro virili membro non ſemel poſitum, legimus. Ad hæc, elephanti magnitudo, copia potus eius declaratur, cùm ſubditur, *Ecce abſorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius*, ideſt, tantum bibit, vt videatur ſibi fluuium etiam Iordanem perennibus aquis abundantem, totum exhaurire, & exorbere poſſe. Et eſt oratio hyperbolica, qua ſignificatur, eum propter ingentem corporis amplitudinem, largiſſimè bibere. Pro illo, & *non mirabitur*, Hebraicè ad verbum eſt, & *non feſtinabit, ſeu non accelerabit*, id eſt in tantum exhauriet fluuiũ, vt is bibente elephanto, non feſtinet curſum ſuũ, ſed potiùs quaſi eius hauſtu retardatus, tantiſper impetũ curſus ſiſtat, dum ille bibit. Putant quidam, ad idẽ oſtendendum pertinere verba illa, *Sub vmbra dormit in ſecreto calami, & in locis humentibus. Protegunt vmbræ vmbram eius circundabunt eum ſalices torrentis.* exiſtimantes, hic ſubaudiendam eſſe interrogationem

Locus Iob. cap. 40. de behemoth, ideſt, de elephanto, fuſè tractatur

Magnitudo elephãti.

Copia potus elephanti.

A B C D

A tionem,num,vel,nunquid vt hæc ſit perfecta oratio, *Nunquid ſub arboribus iacet,& ſub ſalicibus,* quaſi dicat,tantæ eſt magnitudinis, vt eum arbores ſua vmbra tegere non poſſint, vt ſub earum vmbra deliteſcere queat,vt ceteræ animantes,nec ſalices,quæ in torrentibus naſci ſolent, poſſunt eum circumquaque tegere. Sed probabilius eſt, his verbis ſignificari,elephantum ferè verſari in locis paluſtribus & aquoſis,ſicut docet Ariſtoteles libro 9.de hiſtoria animal.capite 46. *Amat,*inquit, *elephantus amnes,& quanquam nõ eſt animal fluuiatile, tamen riparium dici poteſt. Incedit etiam per aquam,& eatenus mergitur,quatenus eius promuſcis ſuperat, reflat enim per eam,& ſpiritum accipit,reditque ſed nõ ſatis natare pondere ſui corporis poteſt.* Quod ſuprà dictum eſt de copia potus elephanti,confirmari

B poteſt ex eo,quod ſcribit Ariſtoteles libro.8.de hiſtoria animalium,capite.9.elephantum vno paſtu,modios Macedonicos nouem edere poſſe:ſex autem,vel ſeptem edere modios:in vſu frequenti ei eſſe.Amphoras aquæ,menſuræ Macedonicæ,quatuordecim vno potu hauſiſſe,& rurſus à meridie eiuſdem diei,octo,compertum eſſe.Aliud præterea proceritatis elephanti argumentum, ducitur ex dentium eius magnitudine, quos ſcribit Plinius libro.8.capite.10.in extremis Africæ,qua confinis Aethiopiæ eſt,poſtium vicem in domicilijs præbere,ſepéſque tum circum ipſa domicilia,tum in pecorum ſtabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri,Polybium tradere,auctore Gluſſa regulo. Non prætermittam hic ponere,quòd ad illuſtrandum hunc locum valeant, verba Iulij Scaligeri,tam vbertate ingenij,& orationis elegantia, quàm erudi-

Magnitudo dentium elephanti.

Iulius Scaliger laudatur.

C tionis varietate ac ſubtilitate,hoc ſeculo inſignis, & memorabilis viri. Sic enim ille in eo opere,quod aduerſus Cardanum edidit, titulo exercitationum prænotatum,ſic inquam,in exercitatione. 204. vbi agit de elephantis,ſcriptum reliquit. *Vidi ego vnum dentem, me longè proceriorem. Itaque Aloyſius Muſtus, octonum pedum agnoſcit longitudinem. Eorum quoque molem è pondere deprehendas. In Indicis hiſtorijs ſcriptum eſt,duos elephanti dentes pependiſſe pondo trecenta & viginti quinque. Ex eius item animantis veſtigio,ceteri corporis vaſtitatem coniectare licet. Obſeruatum enim eſt,eius lineam dimetientem,eſſe palmorum trium & pollicis,quanta latitudo tergi:in maximo e quo rara eſt, aut nulla. Igitur ſenumdenum pedum excedere proceritatem,*

D *legimus apud eoſdem nauigatores. Notum eſt ex auctorum fide,Indicos eſſe mactes Africis:at ijs,qui in inſula Madegaſca criuntur, cedunt Indi.* Hæc Scaliger.

Verum quid est illud, quod apud Iob eodem loco dicitur, *Quem feci tecum*, Hoc nempe significat, quem pariter atque te creaui: nam vt hominem, sic elephantum ego condidi. Vel, quem eodem die sexto creaui, quo die etiam hominem feci: cunctas enim animantes terrestres & hominem, creauit Deus die sexto. Vel, quem feci vt habitaret tecum. Nam & si propter corporis molem & robur, terrificum animal videatur, feci tamen eum ingenio placido, vt facile cicurari, & homini obsequi atque inseruire condiscat. Vel, quem feci tecum, id est, proximum & simillimum tibi. Omnium enim animantium, simillimus homini est elephantus, nempe ingenij docilitate, sagacitate, memoria, naturali quodam intellectu humani sermonis & morum, etiam sensu quodam humani amoris, gloriæ, ac voluptatis, egregia item, & quæ in hominibus rara est, erga suos nutritios & rectores, fide & beneuolentia. Vt nō immerito scribat Aristoteles libro 9. de historia animalium, capite 46. elephantem plurimum valere sensu, ceterísque animantibus sagacitate ingenij antecellere: ideóque permulta humanæ vitæ & consuetudinis officia doceri atque intelligere. Nam & regem adorare condiscit, genua submittendo, & coronas potrigendo. Et, vt scribit Plinius in exordio libri octaui, alienæ religionis intellectu non caret, quippe, transiturus maria, creditur non ante naues conscendere, quàm inuitatus rectoris iureiurando de reditu. Obseruatum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem in illa meditari noctu solitum. Mutianus ter consul, auctor est, se vidente Puteolis, cum aduecti, è naui egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à continente porrecti, vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Agminatim transituri fluuios, pullos suos super dentium eminentias gestant, promuscide, tanquam vinculi ipsos complexi: minores etiam antegredi cogunt, subsequentibus maioribus, vt aduersus insequentes terga hostes, extremum firmiùs, & valentiùs sit, simul etiam experiendi vadi causa, transeuntibus enim minoribus, facilem quoque maioribus fore transitum apparet. Si autem præirent maiores, fortasse qua illi transeunt, minoribus sine exitio transire non liceret. Adijce, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo, fiátque imperuius, vel exitialis transitus minoribus. Mira sunt, ac penè incredibilia, quæ de eorum fide, & beneuolentia erga suos nutritios, & rectores memoriæ prodidit Aelianus libro 3. capite 44. & libro 7. capite 32. quorum ego, ne longior sim, commemoratione supersedeo.

Elephantus quibus rebus homini simillimus sit.

A B C D

Quantum

A Quantum porrò sit robur, quantæ vires elephanti, significat illo ipso Iob loco scripturæ, cum inquit, *Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius, quasi laminæ ferreæ, fortitudo eius in lumbis eius.* Tantum enim robur inest dorso & ossibus elephanti (hoc enim per renes intelligere hic oportet: nam & Aquila ibi vertit νῶτον, id est, tergus, seu dorsum: Symmachus transtulit κλαγὼν, id est, coxendices) vt maximas turres confertas armatis hominibus in bellis gestent. *Domiti*, inquit Plinius, *militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnáque ex parte Orientis bella conficiunt, prosternunt acies, proterunt armatos.* Et Philostratus lib. 2. cap. 6. *Pugnant*, inquit, *elephantes onusti turribus, quibus decem, aut etiam quindecim armati homines superstant, qui ex turribus tanquam propugnaculis, in hostes iaculantur, aut arcu sagittas torquent.* Sed maiora de illis memorat historia prioris libri

Robur elephanti.

B Machabæorum, capite sexto, narrans, in exercitu regis Antiochi, fuisse duos & triginta elephantos in bellis exercitatos, & super singulis ligneas turres firmissimas: & in his ingentes machinas bellicas, atque in singulis triginta duos fortes viros desuper pugnantes, præter elephanti magistrum, seu rectorem. Illud quoque mirum quod narrat Aelianus libro 18. cap. 28. Indorum regem belligerantem cum hostibus, habere solitum in exercitu, maximorum & robustissimorum elephantum tria millia, quorum incursu, hostium muros quateret, atque subuerteret. Et hoc audiuisse se Ctesias scribit. Illud autem Babylone vidisse se affirmat, palmas ab elephantis, rectore ipsorum iubente, violentissimo impetu extirpatas. Aristoteles quidem certè libro nono de historia

Locus prioris libri Machabæorum cap. 6. de elephantis.

C animalium scribit, euerti ædificia ab elephantis, magnos dentes admouendo: palmas autem fronte eos impellere & declinare, tum pedibus conculcando prosternere in terram. Hoc tamen tam ingens, tam robustum, & validum animal, minimo suis stridore, seu grunnitu terretur: & in tantum odit & auersatur murem, vt si pabulum in præsepio positum, attingi ab eo viderit, omnino fastidiat. Cruciatum in potu maximum sentit, hausta hirundine, quæ ipsi animæ canali affixa, intolerando eum torquet dolore.

Ceterùm, quàm sit elephantus mansuetum animal, & ad capescendum hominis imperium, obsequiúmque præstandum flexibile, multis exemplis & argumentis grauissimi auctores confirmarunt. Aristoteles

Mansuetudo & docilitas elephantis.

D libro nono de historia animalium capite quadragesimo sexto, elephantum esse censet omnium animalium mitissimum atque placidissimum, ob idque nobilissium, & multorum humanæ consuetudinis, ac disciplinæ officiorum capacissimum. *Elephas*, inquit Plinius quarto capite li-

bri 8. *homine obuio fortè in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidúsque, etiam demonstrare viam traditur. Quod eo mirabilius videri debet, quod insidias hominis maximè formidet. Vestigio enim hominis animaduerso, priusquam homine, intremiscit insidiarum metu, subsistitq́; ab olfactu, circumspectans, iras proflans, nec calcans vestigium, sed erutum proximo tradens: ille sequenti, nuncio simili, vsque ad extremum. Et tunc agmen circumagitur, & acies dirigitur: adeò omnium odori durat virus illud. Sed vnde illi notitia hominis antea minimè visi? Vnde tam immani, & valenti bestiæ metus hominis? Cur enim vel ipsius conspectum paueat, tanto viribus, magnitudine, velocitate, præstantior?* In eandem sententiam Philostratus libro 2. capite 5. hæc scribit. *Elephas maximè omnium ferarum docilis est, & vbi semel hominis imperio subiectus est, omnia præbet ei obsequia, & ab eo capit morum similitudinem, gaudétque non secus ac parui canes, ex manu eius cibum capere: venientémque, sua promuscide complectitur: quin etiam caput intra suas fauces immittere hominem patitur, tandiu aperto rictu, hiantéque ore permanens, quoad homini libitum fuerit.* Atque hoc ipsum indicauit sacra scriptura, eo loco Iob, quem nunc tractamus, cum de elephanto dixit: *Fœnum quasi bos comedet*, & infrà, *Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.* Quibus verbis significat: licet elephas tantæ sit molis, atque roboris, tantóque egeat pastu: quia tamen non est animal carniuorum, nec ex præda ceterorum animalium victum sibi comparat, sed simplicissimo vtitur cibatu, herbis nempè, frugibus, fructibúsque, ceterisque sponte nascentibus è terra vescens, in modum mansueti & domestici bouis, idcirco non esse insidiosum, aut metuendum aliis animalibus, quæ non modo nó eum metuunt, sed etiam iuxta ipsum, soluta omni metu, incautè, securéq; versantur, & lusitant. Addit Plinius libro 8. capite septimo, tantam esse eius animalis clementiam, aduersus minus valida, vt in grege pecudum occurrentia, manu dimoueat, ne quod obterat imprudens, nec nisi lacessitum noceat. Ideóque gregatim semper ambulat, minimè ex omnibus soliuagum. Et qui de elephantis feri sunt, necdum hominis imperium experti, facillimè tamen cicurantur, nimirum capti, hausto hordei succo, celerrimè mitificantur. Pergit deinceps eo loco scriptura ostendere, quàm facilè hoc animal subiiciatur imperio hominis, & ab eo quoquo modo velit, regatur, dicens: *In oculis eius quasi homo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.* Quæ verba hanc sententiam continent. Etsi elephas, maxima est corporis proceritate & robore, facillimè tamen se domari, & in seruitutem hominis redigi patitur, præsertim oculis, ribusstire

A ribuſque percuſſus. Venatores enim elephanti quem capere volunt, in
foueam ad id paratam delapſi, oculos maximè, ac nares, vt ceteris par-
tibus tenuiores, ob idque feriri, & dolorē affici promptiores, percu-
tiunt. Sed ſuperueniente alio. iram aduerſus percuſſores elephanti ſi-
mulante, prohibentéque, ne amplius eū feriant, quin etiam cibum ei
gratiſſimum hordei porrigente, ſtatim is manſueſcit, & ſeſe illi, vt libe
ratori & benefactori ſuo, in ſeruitutem libenter tradit, feſſorémque, &
rectorem ſui, libentiſſimè patitur. Narrat Philoſtratus libro 2. capite 5.
Apollonio, iuxta Indum fluuium, occurriſſe puerum annos non plus
tredecim natum, qui elephanto inſidens ſumma omnium ſpectantium
B admiratione, acriter ſtimulis tantam belluam vrgebat, bacillo ipſum
quocunque vellet dirigens & agitans.

Ad ea, quæ de elephanto tam eximia ſunt commemorata, adiungi *Lōgæuitas*
poteſt ſingularis eius longæuitas. Hunc enim viuaciſſimum eſſe om *elephanti*
nium animantium affirmat Ariſtoteles, & refert tradi à multis, eum ad
ducentos, & trecentos annos vitam prorogare. Mirum eſt, quod nar-
rat Philoſtratus libro 2. capite 6. vnum quendam de iis elephantis, qui
pro rege Indorum Poro, aduerſus Alexandrum in bello propugnaue-
rat, poſt annos ab eo prælio quinquaginta & trecentos, fuiſſe inuen
C tum: & eo cognitum argumēto, quod has litteras dentibus inſculptas.
gereret, ALEXANDER IOVIS FILIVS, AIACEM SOLI.
Illum enim, propter egregiam fidem, quam regi præſtiterat, pro eo
ſtrenuè fortitérque pugnans, Alexander nominauerat Aiacem, eúm-
que Soli dicauerat. Iuba rex Libyæ, ſcripto prodidit, Libycos equi-
tes elephantis inſidentes, aliquādo pugnaſſe inter ſe: & fuiſſe alteri ele
phantorum parti, turrim dentibus inſculptam, alteri verò nihil: & il-
los quidem, qui turrim dentibus conſignatam gerebant victos, in
Atlantem montem confugiſſe: ſe autem annis poſt id temporis qua-
dringentis, vnum ex iis qui fugerant, cepiſſe, & inſigne turris
dentibus eius impreſſum inueniſſe, quaſi nuper fabricatum, nullá-
que ex parte conſumptum. Cùm igitur tam multa ſint in elephante
eximia, & ſingularia, quibus ille aliis animalibus longè præſtat, me-
ritò diuina ſcriptura illo ipſo loco Iob dixit: *Ipſe eſt principium viarum*
Dei, qui fecit eum: id eſt, inter animalia, quæ vocat vias Dei, hoc eſt, *Elephas re*
D opera Dei, elephantus eſt initium, id eſt, primus, vel: ipſe primatum & *liquis præ-*
principatum tenet, ſiquidem magnitudine, robore, docilitate, manſue- *cellit ani-*
tudine, ac longæuitate, ceteris omnibus animantibus longè præcellit: *mantibus.*

atque

atq; ob eã causam, ipse, est potẽtię ac sapiẽtię Dei, naturas animalium A
contemplantibus, principale testimoniũ, ac præcipuũ argumentum.

Benedicite filij hominum Domino.

Deum quomodo homines potiùs laudare possint quàm reliquæ res omnes.

LIAE res in hoc hymno hactenus commemoratæ, vna solùm ratione Deum benedicere, seu laudare possunt, quòd nimirum ipsarum naturas, vires, operationes, effectúsque scrutantibus, vberem laudandi Dei, earum omnium conditoris, atque rectoris materiam suppeditant. At homo non hac tantùm ratione, sed alio præterea sublimiori & excellentiori modo, Deum benedicere potest. Solus quippe rerum omnium B
corporatarũ Deum cognoscere, admirari, amare, mente pariter atque ore laudare, pio cultu venerari, debitis obsequiis eius volũtati obedire, præclarisque factis ac meritis, beatissimum eius conspectum, quo summum hominis bonum cõtinetur, promereri potest. Atque eo ipso quod habet homo commune cũ aliis rebus corporeis, eas omnes longè superat. Aliis namque rebus, solos angelos excipio, vnum duntaxat genus bonorum, quæ naturalia bona appellare licet Deus impertiuit: hominẽ verò quinque bonorũ generibus instruxit, ornauit, & ad summũ honoris & gloriæ fastigiũ extulit. Principiò sunt in homine bona C
naturalia, ea dico bona, quæ ad humanę naturę integritatẽ, conseruationẽ, decorẽ, perfectionẽ, & naturalem quandã hominis felicitatem pertinent: quę tãtò prętantiora sunt naturalibus bonis, aliarũ rerum ratione carentiũ, quãtò rationalis natura, pręstat rationis experti. Sunt deinde bona quędam propria hominis, sed humana: scilicet, quę hominum solertia, studio, & industria comparantur: vti sunt virtutes morales, omnésque scientię, tam speculatiuę, quàm practicę, & item artes, ac mira hominũ inuenta & opera, in tertio genere bonorum, locanda censeo, quæ Theologi supernaturalia, & diuinitùs infusa nominarũt, singulari Dei munere homini supra naturalẽ eius facultatem gratuitò D
donata. Cuius generis numerantur, fides, spes, caritas, omnésque virtutes à Deo infusæ: denique ea, quibus consequimur remissionem peccatorum, iustique & sancti efficimur, nec modò amici, sed etiã filij Dei nominamur, & sumus. Ad quartũ genus bonorũ, pertinent cælestia & diuina bona, in cœlis à Deo, diligentibus ipsũ præparata, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽderũt. Ad quintũ genus bonorũ, equidẽ refero donũ illud Dei, omniũ bonorũ, quæ diuinitùs possunt hominibus dari, longè maximũ: illud dico donum, immẽsi amoris

Quinque genera bonorum homini à Deo data & primùm naturalia.

Bona acquisita.

Bona supernaturalia.

Bona æterna.

Bonorum omniũ maximum filij Dei incarnatio & passio.

A amoris Dei erga homines clarissimum testimonium, quo Deus miserrimū hominis statum miseratus, de cœlo misit in terras filium suum humana indutum carne: cumque voluit, quò immortalem perdito homini salutem, & dignitatem restitueret, post multos, duró sque toleratos labores, in finem, acerbissimam crucis mortem oppetere: ipséque filius suam personalem subsistentiam, quo munere nihil maius, aut æquè magnum à Deo dari potest homini, cum natura humana à se assumpta, communicare voluit: ita vt persona Verbi, quæ fuerat ex æternitate subsistēs in natura diuina, ex tempore subsisteret etiam in natura humana, tanta duarum naturarum, diuinæ & humanæ, in vna Verbi persona coniunctione, vt idem esset verus Deus, & verus homo: vt quę propria Dei sunt, verè attribuerentur homini, & quæ hominis sunt, licet ab ipsa Dei B tate sint per se remotissima, verè tamen de Deo dicerentur. *Idiomatum communicatio.*

Huius doni diuini magnitudinem, ipse filius Dei, in eo sermone quē habuit cum Nicodemo, his paucis verbis commendare, & exaggerare voluit. *Sic Deus dilexit mundum: vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Crescit sane apud homines doni alicuius æstimatio, his octo modis. Etenim, pluris tantò fit apud homines, quod alicui datur, quantò vel donū ipsum per se maius est, vel danti carius & pretiosius est, vel minori eius emolumēto datur, vel datur maiori amoris significatione, vel quantò maior est, qui dat, nobilitate, sapientia, diuitiis, potentia, vel quantò minus debet ei, cui dat, vel quantò indigniori dat, vel denique quantò, quod datur, accipiē- *Locus Ioā. nis c.3.* *Donum aliquod octo rationibus pluris æstimatur.*

C ti optabilius, vtilius, aut gloriosius accidit. Hæc omnia in eo Dei dono quod diximus, vsquequaque perfecta licet inuenire. Dedit autem homini Deus filium suum, vt particeps humanæ naturæ factus, frater noster esset: videlicet, quò Deus similitudine naturæ humanæ assumptæ, amabilior fieret homini, & homo iure cognationis cum Deo contractæ, fidentior ac fidelior esset Deo. Dedit etiam nobis filium suum, vt magister noster esset cælestis doctrinæ, exemplar pefectæ vitæ, imperator spiritualis militiæ, index & dux, rectæ, atque compendiariæ viæ, quæ ducit ad cœlum, alimentum immortalitatis, pretium nostræ redemptionis, hostia diuinæ placationis, mediator & pacificator Dei & hominū: cuius ex mortuis resurrectio, & ascensus in cœlum, argumentum & spe-

D cimen esset futuræ resurrectionis, & ascēsionis in cœlos, homini à Deo promissæ. Denique, vt quia verbum caro factum est, homo, qui carne & spiritu constat, eo coram cernendo fruendóque, consummata corporis pariter, atque animi felicitate potiretur.

Tot

Tot igitur tātorúmque bonorum, quæ Deus partim homini iam dederat, partim suo tempore daturus erat consideratione, æstimationéque stupefactus Dauid, tenere se non potuit, quin psalmo octauo exclamaret: *Domine, quia est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulò minùs ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Prædicat in eo Psalmo Dauid magnificentiam Dei, quæ mirabiliter splendet, cùm in alijs rebus ab ipso creatis, tum maxime in homine, quem Deus præ ceteris honore & gloria decorauit, omniumque rerum corporalium principem constituit. Quoniam autem Christus Dominus non modò verus homo fuit, sed fuit etiam omnium hominum caput & rex, super omnes homines tā naturalibus, quàm supernaturalibus bonis à Deo cumulatus: hinc necessariò efficitur, vt quæ in hoc Psalmo de hominis dignitate & gloria in commune dicuntur, ea multò veriùs & excellentiùs Christo, quàm vlli aliorum hominū cōueniant. Quo licet intelligere, rectissimè Saluatorem nostrum, Psalmi huius illum versiculum, vt refert Matth. c. 21. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* velut ad se pertinētem, commemorasse. Paulum etiam in prioris epistolæ ad Corinth. c. 15. illam sententiam Dauidis, *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* & item illa verba, *Minuisti eum paulo minus ab angelis, &c.* in 2. c. epistolæ ad Heb. verissimè de Christo esse interpretatum. Nos tamen in præsens, verba Dauidis, de hominis in vniuersum dignitate, explanabimus.

Locus Psalmi octaui late explicatus.

Sed quomodo intelligendum est, hominem esse diminutum paulò minùs ab angelis? Pro illo, *paulo minùs*, Græcè est βραχύ τι, quod Latinè sonat, breue quid, vel paruum quid, referri enim potest ad paruitatē, vel temporis, vel ipsius rei. Et ad paruitatem quidem temporis, videtur retulisse D. Thomas, in explanatione eorum verborum, affirmans hominem minorem esse angelo dupliciter: mente quidem, quia verum intelligit cum discursu, angelo simplici intuitu omnia intelligente, corpore autem, quòd angelus omninò est incorruptibilis, homo verò propter corpus est mortalis. Sed vtraque hæc differentia ad paruum tempus durat. Namque post hanc vitam & felicissimam hominū resurrectionem, non solùm omnia cognoscet homo sine discursu, sed etiam ipso corpore, dono incorruptionis affecto, in totum erit immortalis. Græci interpretes, & multi de Latinis, referunt ad corpus hominis: dicunt enim hominem animo, qui rationis & intelligentiæ capax est, parem esse angelis, minorem autem propter corpus, cui consociatus est & connexus animus: corpus autem paruum quid æstimari debet comparatione animi.

Quomodo homo ab angelis paruū differat.

Mihi

A Mihi sanè illa quoque placet interpretatio: si spectetur in homine & angelo vtriusque natura, & bona naturalia, proculdubio minor angelis est homo: sin autem spectetur gratia, & dona gratuita atque supernaturalia, non est homo minor angelo. Siquidem vt sint multi homines beati, inferiores angelis: multi tamen sunt illis pares: quidam etiam omnibus illis superiores: id quod de Christo Domino, & sanctissima eius Matre dubitari non potest: nullus autem angelorum est, qui cunctis hominibus beatis antecellat. Quoniam autem natura exiguum quid est, si cum diuina gratia, & cælesti gloria comparetur: propterea verè dictum est, hominem paulò minorem esse angelis. Sed quis est honos & glo-

B ria, qua Deus hominem coronauit? Declaratur hoc in ca. 17. Ecclesiast. *Deus*, inquit, *creauit de terra hominem, & secundũ imaginem suam fecit illum, & secundum se vestiuit eum virtute: dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatilium: cõsilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illi excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illum. Creauit illi scientiam spiritus, sensu impleuit cor illius.* His verbis duæ res significantur, quibus singularis hominis dignitas & gloria maximè continetur. Altera est, quod homo sit ad imaginem Dei factus: altera verò, quòd imperium ei datum sit in omnes animantes. Vtrumque Moses eadem oratione complexus est, cùm in exordio lib. Geneseos Deum inducit ita loquentem. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersæq́; terræ, omnique reptili quod mouetur in terra.*

Locus libri Ecclesiastici. cap. 17.

Duabus in rebus posita est naturalis hominis dignitas atque gloria.

C Dei porrò imago, in hominis animo potissimum expressa est, & in eo præcipuè posita, quod vt Deus, sic animus noster sit incorporeus & immortalis, poténsque intelligendi omnia, & libero pollens arbitrio, eiusdémque capax felicitatis, qua Deus ipse beatus est. Ex quo fit, vt homo cunctarum animantium, iure optimo dominus, & quasi rex constitutus sit. Et hãc fortasse regalem dignitatem, vt significaret Dauid, vti voluit verbo coronandi, dicens, *Gloria & honore coronasti eum.* Siquidẽ corona, regium est insigne. Quanquam verbum coronandi, secundum phrasim Hebraicam, plerunque in scriptura significat, vndique ad similitudinem coronæ circundare aliquem, vel vndique circumtegendo eum, & à malis omnibus seruando, vel omni ex parte eũ bonis replendo, & cumulando. Prioris exemplum habes in Psal. quinto. *Scuto bonæ volun-*

D *tatis tuæ coronasti nos.* id est, tua bona voluntate, vt firmissimo scuto nos vndique protexisti, ab omnibus incommodis & malis seruando. Posterioris verò exemplum est in Psalmo 102. *Qui coronat te in misericor-*

Quid sæpè in scriptura significet verbum coronare.

dia

A in colenda pietate,& capeſſendis Dei iuſſis, laudibúſque concelebrandis,frequentiorem & feruētiorem eſſe oportebat.Meritò igitur tres illi iuuenes auctores huius hymni,cùm omnes mortales ad laudandum Deum inuitaſſent,ſpecialiter nunc gentem ſuam , ad eius nominis & maieſtatis prædicationem hortantur.Ac fuiſſe quidem Hebræorum ſingulari quadam ratione ac prouidentia rectorem,paſtorem, & protectorem Deum,multifariam in ſacris litteris teſtatum , & confirmatum legimus.Sanè,D.Paulus in 9.capite epiſtolæ , quam ſcripſit ad Romanos,complures Hebræi populi prærogatiuas ſtrictim attigit , cum ita ſcripſit,*Optabam ego ipſe anathema eſſe a Christo pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem,qui ſunt Iſraelitæ,quorum adoptio eſt filiorum, &*
B *gloria & teſtamentum,& legislatio,& obſequium, & promiſſa , quorum patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem,qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Amen.*

Verùm ex ſacris litteris,decem Iudaicì populi prærogatiuas colligere poſſumus.Prima prærogatiua eſt,quod poſthabitis, & quaſi deſpectis omnibus alijs mundi nationibus,vna gens Hebræa fuerit à Deo electa,vt peculiaris eſſet Dei populus,& qui eſt Deus omnium, peculiari ratione eius gentis Deus,ac Dominus eſſet. Declarauit hoc Deus per Moſem iudæis,cùm hæc illis denuntiari verbis ſuis iuſſit,Exod.19. *Vos ipſi vidiſtis quæ fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum,& aſſumpſerim mihi.Si ergo audieritis vocem meam , & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis , mea eſt enim omnis*
C *terra , & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale , & gens ſancta.* Et in capite 7.Deuteron.hæc locutus eſt Iudæis Moſes.*Te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris,de cunctis populis,qui ſunt ſuper terram . Non quia cunctas gentes numero vincebatis:vobis iunctus eſt Dominus,& elegit vos , cum omnibus ſitis populis pauciores:ſed quia dilexit vos Dominus,& custodiuit iuramentum,quod iurauit patribus veſtris.* Secunda prærogatiua , ſolus omniū gentium populus Iudaicus, quondam habuit veram Dei notitiam, verúmque Dei cultum,ac religionem,cæteris omnibus in denſiſſima errorum,maximè autem idololatriæ , caligine iacentibus. Quamobrem in 24.capite Eccleſiaſtici,inducitur diuina ſapientia narrans , ſe quamuis omnia condiderit,omniáque regat & gubernet; in ſolo tamen Hebræo
D populo habitare ac requieſcere. Tertia, in hac ſola gente,vſque ab exordio mundi ad Chriſti aduentum,integra Dei fides, & religio conſeruata eſt.Quarta,penes Iudæos fuere diu ſacri libri,& diuinæ ſcripturæ, quibus altiſſimarum rerum myſteria, & ſecretiſſima Dei conſilia velut

Decē prærogatiuæ gentis Hebrææ & prima eſt, quod ſit populus peculiaris.

Secunda quod tradita ſit eis vera Dei religio.

Tertia cōmunicatio veræ religionis.

Quarta libri ſacri penes eos ſolos fuerant.

consignata seruabantur. Quam vberes autem & salutares fructus, ex diuinis litteris percipere liceat, ostendit Paulus in 15. c. epistol. ad Romanos, cum dixit: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus.* Et in 3. c. posterioris epistolæ ad Timotheum, hortatur ipsum, vt vacet lectioni sacrarum litterarum, quas ab infantia didicerat. *Quæ te*, inquit, *possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* A

Quinta Dei præsentia in eo populo manifestata.

Quinta, sæpe numero Deus huic populo præsentiam suā edēdis oraculis, reddendis responsis, dandis promissis, vlciscēdis eius hostibus, propulsandis periculis, crebrísque faciendis miraculis declarauit. Sexta, nō rarò ad eum populum summis liberandū angustiis, ad erudiendum, docendúmque cælestium rerū mysteria, ad sua ei consilia & arcana indicāda, denique ad eum etiam apud exteras, & barbaras nationes magnificandum, atque nobilitandū, nō prophetas modò, aliósque eximios viros, sed ipsos quoque angelos misit, seque eius gentis acerrimū esse defensorē, vigilātissimum rectorē, ac tutissimū protectorē, beneuolentissimúmque patrem, clarissimis sæpe argumentis demonstrauit. Septima, huic soli omnium gentium, legem dedit à se conditam, & scriptam, qua videlicet quid ei agendum fugiendúmque, quibus ipse ceremoniis ab ea colendus, quibus item moribus, & institutis eius respublica formanda, & administranda esset, subtiliter, expresséque præscripsit. Quod Dei beneficium prædicat Dauid in psalmo 147. cum ait, *Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Et Moses in cap. 4. Deuter. exaggerans Iudæis beneficiū datæ ipsis à Deo legis. *Hæc est*, inquit, *vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, en populus sapiens & intelligē, gens magna. Nec est alia natio tā grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster, adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat ceremonias, iustáque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* B C

Sexta prophetarum missio.

Septima lex à Deo data.

Octaua, quòd multi Iudæorū in omni genere virtutū & laudis, excellentes & admirabiles fuerint.

Octaua prærogatiua Iudæorum fuit, quòd ex hac vna gente, diuersis temporibus multi prodiere, omni genere virtutum & laudum excellentes: hoc est, vel eximia pietate & sanctitate præstātes, vt Abrahā, Isaac, & Iacob: vel intima Dei familiaritate & consuetudine, atque ingentiū effectione prodigiorū, per quam insignes, vt Moses, Iosue, Elias, & Eliseus: vel castitatis, etiā libertati & vitæ ipsi prælatæ, incredibili amore, D

cultuque

A cultúque omnib.seculis prędicādi,vt Ioseph,& Susanna:vel robore corporis,viriumque magnitudine,ac bellica gloria celeberrimi,vt Gedeō, Sāson,Dauid,Machabæi, vel excellentia quadā sapientiæ, diuiriarum affluentia,& magnificentię splendore valde memorabiles,vt Salomon, vel rebus maximè aduersis,non solùm æquo & patiēti animo,sed læto etiam & gaudenti perferēdis, summa omnium laude & admiratione dignissimi,vt Tobias:vel diuinorum mysteriorum intelligentia,rerúmque multis post seculis futurarum prænotione, ac prædictione admirandi. vt Daniel, & Isaias, ceterique prophetæ, vel denique martyrio illustres,hoc est,morte in tenerrima ætate pro diuinarum legum obseruantia fortissimè tolerata,gloriosissimi, vt septem pueri, & fra-
B tres Machabæi.Nec defuere huic genti etiam fęminæ, non minùs prædictis viris,omni æuo memorabiles,vt Debora,Esther,& Iudith. Nona,solis Iudęis promissus est Messias,ex ipsis naturam humanam sumpturus,cum ipsis in eorum patria familiariter conuersaturus, ipsósque doctrina sua,exemplo vitæ,frequentissimis miraculis,atque innumerabilibus alijs beneficijs ornaturus,& illustraturus.Decima,ex Iudæa & ex Iudæis,lex & doctrina euangelica profecta est ad omnes gentes, & per omnes mundi oras diuulgata,& disseminata.Filij namque Iudæorum fuere Apostoli,qui Ecclesiæ Gentium parentes,fundatores,& doctores fueruntH.oc vaticinatus fuerat Isaias capite 2.*De Syon*, inquit, *exibit lex,& verbum Domini de Hierusalem.*Et Dominus apud Ioannem capite 4.dixit Samaritanæ,*Salus ex Iudæis est.*Et apud Zachariam capit.
C 8.sic legimus:*In diebus illis,apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium,& apprehendent fimbriam viri Iudæi,dicentes,ibimus vobiscum,audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.*Iam verò si gens Hebræa, pro donis à Deo acceptis,perpetuò augustissimum eius numen colere, ac venerari,eiúsque erga se bonitatem,&beneficentiam dies noctésque prędicare debebat,quantò magis id facere oportet Christianum populum in quem,velut effusa Dei benignitate ac munificentia,tot & tanta extant ipsius beneficia,vt cum his,quæ Iudæis à Deo tributa sunt,ea nec numero,nec magnitudine,nec dignitate,nec latitudine, nec vtilitate,
D nec diuturnitate comparari possint.

Nona solis Iudæis Messiæ facta promissio.

Decimo, quòd ex ipsis Euangelium est propagatum.

A *dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq́; sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel, cunctusq́; populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia.*

Cōparatio sacerdotij Iudaici cū sacerdotio Christiano.

At enimuerò, si sacerdotes Iudaicos, diuinis obsequiis & laudibus tractandis, maximè assiduos, & intentos esse oportebat, quid facere decet Christianæ & Euangelicæ legis sacerdotes, quos nimirum palam est, tantùm præstare sacerdotibus Mosaicis, quantùm spiritualia corporalibus & carnalibus, cælestia terrenis, humanis diuina, temporariis B æterna præcellunt? Etenim, legale illud sacerdotium, nullam habebat potestatem, nullúmque effectum, propriè & perfectè spiritualem, spiritualem dico, talem scilicet, qualis est remittere peccata, cōferre gratiam, & hominem spiritualibus bonis aut donare, aut priuare. Id quod ex doctrina B. Pauli euidenter licet argumētari. Is enim in duabus epistolis, quarum alteram scripsit ad Romanos, alteram ad Galatas, grauissimis verbis & argumentis confirmat, obseruantiam legis Mosaicæ, non habuisse vim iustificādi hominem coram Deo. Et in cap. 9. ac 10. epistolæ quæ scripta est ad Hæbreos, docet, legales illas ceremonias non profuisse ad emundationem conscientiæ, sed valuisse tantum ad externam quandam sanctificationem, & emundationem carnis: nec sanguine taurorum & hircorum, aliarumque hostiarū, auferri peccata potuisse. C At verò Christianum sacerdotium, potestatem habet verè spiritualem, eámque amplissimam, & planè diuinam. Habet enim claues, quibus regnum cælorum hominibus claudere, & aperire potest: habet potentiam animas ligandi atque soluendi, tam raro certóque effectu, vt quodcumque soluerit in terra, sit solutum & in cælis, & quodcumque ligauerit super terram, sit ligatum super cælos: habet facultatē cōsecrādi sanctissimū Christi corpus & sanguinem, conficiendíque alia sacramenta nouæ legis, quibus remissio peccatorū, & gratia Dei, donáque cælestia dignè accipientibus tribuuntur: habet etiam potestatem, per indulgentias ex thesauro ecclesiæ depromptas, pœnas pro peccatis iam secundùm culpam remissis vel in hac vita, vel purgatorio igni per- D soluendas, aut ex parte, aut etiam ex toto remittēdi. Denique, potestatem habet, contumaces & rebelles Christianos, per sententiam excommunicationis, à fidelium communione separandi, & spiritualibus Ecclesiæ suffragiis, & auxiliis priuandi. Itaque, vt alia permulta, quæ erāt in populo Iudaico, figuræ quædam atque imagines fuerūt eorum, quæ

Rom. 3. 4. 5. 7.
Gal. 3. & 4. 5.

Præstantia Sacerdotij Christiani.

in Christiano populo gerenda erant: ita sacerdotium Iudaicum, tenuis A quædam vmbra fuit Christiani sacerdotij, futuri nempe, tam dignitate, quàm potestate, effectúque longè præstantioris.

Sed iam tempus est, vt explanationi huius hymni finem imponētes, tandem quartum librum, satis supérque hactenus productum, concludamus. Reliqua enim huius cantici, nec obscuram habent ad intelligēdum sententiam, nec quicquam, quod à nobis in præsens singulari aliqua tractatione dilatari, & illustrari magnopere desideret. Nisi fortè quis putet, illud hoc loco moneri lectorē oportere, quod ante nos ab aliis obseruatum & proditum est, hoc canticum, non eadem formula decantari apud Græcos & Latinos, qua scriptum est in hoc Danielis volumine. Etenim apud vtrosque, omissis aliquot versibus, qui sunt in principio, incipit canticū ab eo versu: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Deinde apud Danielem pars illa *Laudate, & superexaltate eum in secula.* toties repetitur, quoties ponitur verbum illud, *Benedicite*, apud Latinos verò in principio tantum, & in fine hymni canitur, duobus semper versibus in vnum coniunctis. In fine autem cantici additum est. *Benedicamus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, &c.* quod nec apud Danielem legitur, nec à tribus illis iuuenibus dictum fuit. Apud Græcos autem, iis creaturis, quæ apud Danielē, in duobus versibus, ad laudem Dei inuitantur, in vnum versum coniunctis, sub vno verbo. *Benedicite* semel posito, semper deinde illud additur: *Laudate, & superexaltate eum in secula.* Præterea in fine cantici à Græcis additur *Benedicite Apostoli, prophetæ, & martyres Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula. Benedicimus Patrem, & Filium, & Sanctum Spiritum Dominum, laudamus, & superexaltamus eum in secula: laudamus, benedicimus, adoramus Dominum, laudantes & superexaltantes eum in secula.*

In quo Latini Græcique in hoc cātico cum inter se, tū à sacris libris differant.

B

C

BENE-

D

A

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER V.

B

CAPVT QVARTVM.

GO Nabuchodonosor, quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo. Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in stratu meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me propositum est decretum, vt introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & vt solutionem somnij indicarent mihi. Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum: & solutionem C *eius non indicauerunt mihi: donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum Deorum sanctorum in semetipso: & somnium coram ipso locutus sum. Baltasar princeps ariolorum,† quoniam ego scio, quòd spiritum sanctorum Deorum habeas in te, & omne sacramentum non est impossibile tibi: visiones somniorum meorum, quas vidi, & solutionem earum narra. Visio capitis mei in cubili meo, videbam, & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis: & proceritas eius contingens cælum, aspectus illius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius: & esca vniuersorum in ea: subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cæli: & ex ea vescebatur omnis caro. Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil, & sanctus de cælo descen-* D *dit. Clamauit fortiter, & sic ait: succidite arborem, & præcidite ramos eius: excutite folia eius, & dispergite fructus eius: fugiant bestiæ, quæ subter eam sunt, & volucres de ramis eius. Verumtamen germen radicum eius, in terra sinite: & alli-*

† Quem. 4. MS. G. atque hoc modo in Hier. commentariis, illo, in adiuncto textu legitur. Vtroque modo Chaldaicũ יר *transferri potest.*

getur vinculo ferreo & æreo in herbis quæ foris sunt, & rore cœli tingatur, & A
cum feris pars eius in herba terræ. Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ
detur ei: & septem tempora mutentur super eum. In sententia vigilum decretum
est, & sermo sanctorum, & petitio: donec cognoscant viuentes, quoniam domina-
tur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud, & humilli-
mum hominem constituet super ipsum. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor
rex: tu ergo Baltasar interpretationem narra festinus: quia omnes sapientes regni
mei non queunt solutionem edicere mihi: tu autem potes, quia spiritus Deorum
sanctorum in te est. Tunc Daniel, cuius nomen Baltasar, cœpit intra semet-
ipsum tacitus cogitare, quasi vna hora: & cogitationes eius conturbabant eum.
Respondens autem rex ait, Baltasar, somnium, & interpretatio eius non con-
turbent te. Respondit Baltasar, & dixit: Domine mi, somnium his, qui te o-
derunt: & interpretatio eius, hostibus tuis sit. Arborem quam vidisti subli- B
mem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cælum, & aspectus illius in
omnem terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca om-
nium in ea, subter eam habitantes bestiæ agri, & in ramis eius commorantes
aues cœli: tu es rex, qui magnificatus es, & inualuisti, & magnitudo tua
creuit & peruenit vsque ad cælum, & potestas tua in terminos vniuersæ
terræ. Quod autem vidit rex vigilem & sanctum descendere de cælo, &
dicere, succidite arborem & dissipate illam, attamen germen radicum eius
in terra dimittite, & vinciatur ferro & ære in herbis foris, & rore cœ-
li conspergatur, & cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora mu-
§.Inf. 5.f. *tentur super eum. Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi, quæ perue-*
21. *nit super dominum meum regem. Eiicient te ab hominibus, & cum be-* C
§.Eccl.3.d. *stiis ferisque erit habitatio tua, & § fœnum, vt bos comedes, & rore cœli*
33. *infunderis: septem quoque tempora mutabuntur super te, donec scias, quod*
*hæc.MS. *dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicunque voluerit det il-*
Hier.R.G. *lud. Quod autem præcepit, vt relinqueretur germen radicum eius, id est*
*ciuitas. *arboris, regnum tuum tibi manebit, postquam cognoueris potestatem esse*
MS.G.R. *cælestem. Quamobrem rex consilium meum placeat tibi, § & peccata tua*
*tuũ.MS. *eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan*
R.Hier.G. *ignoscet delictis tuis. Omnia* venerunt super *Nabuchodonosor regem. Post*
Verum Ch. *finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat. Respondítque*
& G.G.nõ *rex, & ait. Nonne hæc est Babylon * magna, quam ego ædificaui in do-*
legũt.tran- *mum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei. Cumq;*
sit.4.MS. *sermo adhuc esset in ore regis, vox de cælo ruit. Tibi dicitur Nabucho-* D
Hier.C.G. *donosor rex, regnum * transibit à te, & ab hominibus eiicient te, & cum*
bestiis,

A *bestiis * feris erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te; donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit det illud. Eadem hora sermo completus, est super Nabuchodonosor, & ex hominibus abiectus est, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum est: donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & vngues eius quasi auium. Igitur post finem dierum, ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlum leuaui, & sensus meus redditus est mihi. & Altissimo benedixi, & viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui: § quia potestas eius potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generatione. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt: iuxta voluntatem enim suam facit, tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ: & non est qui resistat manui* B *eius, & dicat ei, quare fecisti? In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei, decorémque perueni, & figura mea reuersa est ad me: & optimates mei, & magistratus mei requisierunt me, & in regno meo restitutus sum: & magnificentia amplior addita est mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonosor, laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli: quia omnia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare.*

** & M. R. Hier.*

§. sup. 3. g. 100. Inf. 7. d. 14.

C EXPONITVR hoc quarto capite, alterum quoddam omnium regis Nabuchodonosor. Is namque vidit in quiete procerissimam, amplissimam, & pulcherrimam quandam arborem: quæ tamen cælestium iussu, tota propemodum excisa est: scilicet, excepta tantum radice, vt rursus renasci, ac reflorescere posset. Quo somnio rex, eo magis est perterritus & conturbatus, quòd eius intelligentiam, à nullo suorum sapientum percipere potuit. Consultus igitur Daniel respondit, portendi eo somnio miserabilem casum, & calamitatem regi impendentem: futurum enim, vt rex, propter suam superbiam atque impietatem, D non tantum regni dignitate spoliaretur, sed etiam quodammodo in bestiam transformatus, incessu, victu, habitu, cultu, habitatione, sensúque, per septem annos, bestiam potius quàm hominem referret. Sed futu-

Summa capitis quarti.

rum, exacto eo tempore, vt rex suorum scelerum intelligens, atque ex A animo pœnitens, Dei misericordia & gratia impetrata, in pristinam, quin etiam maiorem regni potentiam & dignitatem, restitueretur. Atque hoc ita planè contigit, vt fuerat à Daniele prædictum.

Theodoretus & Lyranus, inchoant historiam huius capitis, ab epistola regis Nabuchodonosor., quæ posita est in calce præcedentis capitis, illis verbis. *Nabuchodonosor rex, omnibus populis, gentibus, & linguis, quæ habitant in vniuersa terra, Pax vobis multiplicetur.* Atque hinc ordiuntur illi caput quartum. Sed Chaldaica, Græca, & Latina scriptura, initium faciunt quarti capitis, ab illis verbis. *Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea.* Auctor historiæ scholasticæ, super librum Danielis B capite 4. existimat, nec sanè, vt videtur, temerè, historiam, quæ traditur hoc capite, non esse à Daniele scriptam: sed esse epistolam quandam regis Nabuchodonosor: qua ille, quæ sibi contigerant, quo immortalis earum rerum memoria apud posteros cõseruaretur, ad omnes, qui suo suberant imperio, perscripsit. Eam regis epistolam, libro suo Daniel inseruit, quò maior & illustrior apud omnes, rei gestæ fides, & auctoritas existeret. Sed quoto anno regni Nabuchodonosor euenit, quod in hoc capite narratur? Theodoretus ait contigisse, post miraculum illud trium puerorum, præcedenti tertio capite descriptum: sed quanto tempore pòst euenerit, non expressit Theodoretus. In libro decimo antiquitatum, Iosephus inquit, non multo post illud miraculum accidisse. Ego, nisi mea me fallit coniectura, opinor euenisse hoc, circa C trigesimum quartum annum regni Nabuchodonosor. Hoc autem ita colligo. Primò, rex hoc somnium habuit, ipsúmque Daniel interpretatus est. Exinde, vno post anno, vt traditur in hoc capite, Nabuchodonosor mutatus est in bestiam, in quo statu, totos septem annos permansit. Quibus exactis, id est, nono anno postquam somnium habuerat, rex & menti & regno restitutus est. Postea, non diu eum vixisse, satis fit verisimile ea coniectura, quia si diutiùs vixisset, multa sine dubio fecisset insignia, & ad Dei gloriam illustrãdam, quã tam disertis & magnificis verbis prædicauerat, & ad promouendam Iudæorum vtilitatẽ, quæ Daniel, vt alia eius regis facta, in hoc lib. prodidisset. Cùm D igitur post hanc historiã, nihil de eo rege tradatur, magno est argumẽto, eum postea non diu fuisse superstitem. Quòd si hoc somniũ contigit nono ante illius regis obitum anno, cum tres & quadraginta annos eum regnasse constet: hinc plane conficitur, quæ narrantur hoc capite, de

Huius capitis quis sit auctor.

De tempore huius somnij.

A de somnio Nabuchodonosor, ea circa vigesimum quartum regni eius annum euenisse.

Sed priusquam in explanationē huius historiæ ingrediamur, illa videtur quæstio pertractanda: an narratio eorum, quæ sunt in hoc capite, sit historica, vt verè gesta sint, quæ in eo traduntur: an potius sit parabolica & figurata, aliud quàm verba sonant, mysticè ac spiritaliter sub illo rū verborū figura, intelligendū significans. Tales sunt multæ apud Ezechielē, & apud Ioannē in Apocalypsi narrationes. Fuisse nonnullos, præsertim verò qui erāt de secta Origenis, vt refert hoc loco Hieronymus, qui cēsuerunt, in huius capitis historia, sub persona regis Nabuchodonosor, parabolicè ac figuratè describi casum diaboli, ex cælesti felicitate in tartaream miseriam. Hoc illi ad hunc modum probare conabantur. Principiò, non semel scriptura sub eiusmodi parabolis, lapsum è cælo luciferi descripsit, scilicet, vel sub persona regis Babylonis, vt apud Isaiam capite 14. vel sub persona principis Tyri, velut apud eundem capite 28. vel regis Assur, sicut apud eundem capite. 31. Simili igitur ratione, apud Danielem hoc loco, sub persona regis Nabuchodonosor, eiusdem diaboli casus insinuatur. Hoc ipsum præterea confirmant eo argumento, quia, si quæ hoc capite narrantur, secundum historicum sensum acciperentur, pleraque dicerentur impossibilia & penitus incredibilia. Quis enim credat, hominem transformari in bestiam? Hoc nempe ad fabulas pertinet poetarum, de socijs Vlyssis & Diomedis, in bestias auésque mutatis. Quis credat, regem summis delitijs ab ortu suo innutritum, fœnum quasi bouem per septē annos comedisse, & toto illo temporis spatio, cum feris in solitudine versatum, nullo ab illis affectum esse detrimēto. Ad hoc, quærunt isti, an spatio illorum septem annorum, tenuit aliquis regnum Babylonicum necne? Nam toto illo tempore nullum fuisse regem, non est credibile: tantum enim imperium, sine rectore regéque tamdiu constare non potuisset. Sin autem regem aliquem tunc habuit, non est profectò verisimile, eū postea regi Nabuchodonosor regno cedere voluisse. Ad extremum, sic etiam hoc idem argumentantur, si re vera factum esset, quod in hoc capite narratur, id procul dubio per omne istius regis imperium fuisset diuulgatum. Quapropter, cùm multi veterum scriptorum, tum de regno Chaldaico, tum propriè de regis Nabuchodonosor rebus gestis, diligentissimè scripserint, vt Berosus, Megasthenes, Diocles, Philostratus, & Alphæus, quos memorat Iosephus libro decimo antiquitatum, & priori libro aduersus Appio-

Sententia Origenistarum, sub nomine regis Nabuchodonosor, casum Diaboli hic describi.

An quæ narrantur hoc capite de transformatione Nabuchodonosor in bestiam, historicè, an tantùm figuratè accipienda sint.

B C D

Appionem: hi sanè, nec rem tam insignem & publicam ignorauissent, nec tam memorabilem mirandámque prætermisissent. A

Refellitur superior opinio, & hāc veram esse istoriam demōstratur.

Verumtamen, nullo modo dubitādum est, omnem huius capitis narrationem planè historicam esse: & ita rem esse gestam, vt ipsa verba significant. De hoc enim omnium Danielis interpretum, Hebræorum, Græcorum, & Latinorum cōcors est sententia. Idémque confirmari potest his argumentis. Sic traditur narratio huius capitis, vt traditæ sunt, quas in prioribus capitibus descripsit Daniel: si igitur illæ sunt historicæ, hæc similiter historica censenda est. Nā si hæc narratio (ait Hieronymus) non est historica, similiter nec erunt aliæ: omnia igitur erunt vmbræ & fabulæ. Et vero, in narrationibus diuinæ scripturæ figuratis & parabolicis, interponūtur aliquæ particulæ & verba, quibus indicatur orationem illam non esse historicam sed figuratam: huiusmodi sunt illa. *factus sum in spiritu, vel inductus sum seu raptus in spiritu, vidi in raptu, in visione, in somno*, & alia similia, quæ non rarò inuenire est apud Ezechielem, B & apud Ioannem in Apocalypsi: quorum tamen in hac narratione nihil reperitur. Solet etiam post orationem parabolicam, subiungi propria eius interpretatio & sententia, aut si non subiungitur, ea tamen ex antecedentibus & consequentibus, non difficulter intelligitur. Deinde, sequenti capite, Daniel grauiter reprehendit regem Balsasarem, quod exemplo patris sui Nabuchodonosor, qui ob superbiam regno spoliatus, & mutatus in bestiam fuerat, nihilo ipse cautior & modestior, Deique reuerentior esset factus. *Tu quoque*, inquit, *filius eius Balsasar, non humiliasti cor tuum, cùm scires hæc omnia, sed aduersus dominatorem cœli eleuatus es*. Quò licet intelligere historiam, quæ narratur hoc capite de C Nabuchodonosor, fuisse verissimam, nisi velint isti, etiam quæ illo quinto capite traduntur, ad ineptas & pueriles allegorias detorquere. Quid multa, solis luce clarius est, quæ narrantur hoc capite, ad diabolum nullo modo accommodari posse. Dicitur namque Nabuchodonosor habuisse somnium quoddam, eiúsque somnij quæsisse intelligentiam de Chaldæis, alijsque sapientibus: at nec somniat diabolus, nec quæ ignorat ipse, ab hominibus doceri potest, vt quibus sit ipse longè solertior & sagacior. Daniel item, in hoc capite vocatur collega regis Nabuchodonosor, cúmque Daniel appellat regem suum & dominum D suum, dicant igitur isti, quemadmodum Daniel collega fuit diaboli, aut quomodo eum appellauerit regem, & dominum suum. Adijce, quòd Daniel casum regis miseratus, dixit cupere se, vt ea calamitas, quæ regi impendebat, ab ipso auerteretur, & in hostes ipsius transferretur. Hostes autem diaboli, sunt boni & sancti viri: quomodo

A modo autem credibile est, Danielem optasse, vt mala & supplicia, quibus diabolus iustè punitur, ab ipso transferentur in seruos Dei? Quid, illud leue est argumentum? Danielem suasisse regi, quò imminentia sibi mala effugeret, vt peccata sua redimeret eleemosynis? quod quemadmodum ad diabolum applicari queat, ne fingendo quidem reperiri potest. Denique, post illos septem diuinæ vindictæ annos, dicitur rex Nabuchodonosor, suorum scelerũ egisse pœnitentiã, & impetrata Dei misericordia, pristinam imperij gloriam recuperasse: quamuis autem sectatores Origenis, inter alios errores, hunc sanè absurdissimum tenuerint, dæmonem in fine mundi, suppliciis inferni liberatum iri, saluúmq; fore: attamẽ eum errorẽ anathematizat Ecclesia Catholica, & theologi docẽt, peccatũ diaboli, esse omnino impœnitibile, atq; irremissibile. *Diabolum in fine saluandũ Origenis error.*

B Sed dissoluenda sunt istorum argumenta, quæ suprà posuimus: non enim operosum erit ad ea respondere. Ad primum, ita respondendum est: in illis locis Isaiæ & Ezechielis, ea dicuntur de regibus Babylonis, Tyri, & Assur, quæ verè illis secundum historiam conueniebant: eadémque secundum allegoriam, aptissimè quadrabant in Luciferum, de quo illi prophetarum loci, sunt à Doctoribus interpretati. At verò, quę in hoc capite narrantur, secundum istos, nullo modo regi Nabuchodonosor conueniunt secundum historiam: secundum nos autem, eadem, ne mysticè quidem & figuratè ad diabolum accõmodari possunt. Quocirca, longè diuersa est ratio eorum, quæ hic narrantur de Nabuchodonosor, & eorum, quæ ab illis prophetis, de prædictis regibus sunt tradi-C ta. Ad secundum, qua ratione sit respondẽdum, manifestum erit ex his, quæ infrà dicemus, cum ostendemus, quæ dicuntur in hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse, ea nec fuisse impossibilia, nec videri debere cuiquam incredibilia. *Solutio argumentorũ*

Ad tertium argumentum, quia maiorem ceteris vim habet, & difficultatem inuoluit explicatu dignissimam, paulò fusiùs respondendum est. Sex autem modis responderi posse arbitror. Principiò, inualidam esse dico, eam rationem argumentandi, qua probatur, quod traditur in sacris litteris, propterea videri dubiæ fidei, & auctoritatis, quia non sit ab externis scriptoribus mẽmoriæ proditum. Nam si ad hanc normam exigere velimus, sacrorũ librorũ auctoritatẽ, multa profectò, quæ sunt D in diuinis litteris certissima, erunt in dubium vocanda, vt de quibus apud Gentiles auctores, nulla fit mentio; huiusmodi sunt, prodigia illa solis, tempore Iosue, & regis Ezechiæ facta, historia Iudith, Esther, & Machabæorum. Posteà, responderi potest, diaboli calliditate & malitia esse *Cur hæc tã mirabilis historia, à Gentilibus non sit memoriæ prodita.*

esse factum, vt hæc non scriberentur à Gentilibus: tum ne auctoritati sacrarum litterarum, accedens testimonium Gentilium, faceret diuinā scripturam, etiam Paganis valdè probabilem, atque ea ratione illi ad cognitionem & cultum veri Dei adducerentur: tum, vt sacra historia carens Gentilium testimonio, etiam Christianis, parum tamen in fide firmis, suspecta & dubia redderetur. Deinde, nō temerè diceret, qui responderet, fuisse quidem à Chaldæis hanc historiam suis in annalibus conditam, & monumentis litterarum consignatam, sed ea tamen monumenta, vel longinquitate vel iniuria temporum, vel toties capta, direpta, vastatáque Babylone, intercidisse. Quamobrem, non est mirandum, historiam huius facti, ad notitiam Græcorum, qui eam non aliunde, quàm ex annalibus Chaldæorum petere poterant, non peruenisse. Ad hæc, illud quoque responderi potest, non latuisse scriptores gentiles hanc historiam, nec eam tamen ipsos scribere voluisse: vel quia non credebant veram, sed poetarum fabulis similem: vel inuidia odióque Iudaici nominis & religionis, eam supprimi, quàm publicari maluerunt: vel denique arbitrati sunt, non fuisse illud miraculum, aut diuini numinis vindictam, sed vel magicis incantationibus, & veneficiis esse factum: similiter vt in primitiua Ecclesia solebant pagani, Christianorum miracula calumniari: vel regem illum ex nimio aliquo corruptóque humore melācholico, alióue graui & vehemēti morbo, in amentiam & furorem esse versum, nam & aliis simile quippiam contigisse nouerant. His addi potest quintum respōsum: esse id factum summo Dei consilio & prouidentia: scilicet, ne res sacras, admixtis fabulis & mendaciis, scriptores gentiles contaminarent, & fabulosas efficerent, sicut fecisse cernimus Platonem, qui nonnulla furatus ex sacris libris, ea multis figmentis & erroribus inquinauit. Atque hac ratione Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, ad similem quæstionem, quæ de historia Iudith poterat obiici, respondit: ita enim scribit. *Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quod scriptores secularium litterarū, nihil ex iis quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt, Dei spiritu preualēte, vt incontaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantū mysteria, diuina contineretur historia, quæ separata à mundi negociis, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum aliis velut æquali sorte non debuit.*

Seuerus Sulpitius.

Sed quàm infideliter ac mendaciter, gentiles scriptores sacras historias prodiderint, licet animaduertere in historia Iudaicarum rerum, quam attigit Cornelius Tacitus, Appion, Possidonius, & alij, quos memorat Iosephus priori volumine contra Appionem. Verùm, instar omnium,

A omnium, vnus Iustinus, eius rei argumentum simul & exemplum esse potest. Namque is libro trigesimo sexto, breui oratione describens, gentis Iudæorum primordia & incrementa, tot penè in sua narratione errores admisit, quot posuit verba. Quos errores, nō alienum duxi, nec ingratum lectori, vel tantum percensendo, hic commemorare. Primus error, ait originem Iudæorum esse ex nobilissima Syriæ vrbe Damasco: genus autem à Syriæ regibus, & regina Semiramide. Secundus error, in Damasco, primo regnasse Damascum regem, post hunc, Abraham, Mosem, Israëlem, etiam inibi fuisse reges. Tertius, Israëli decem fuisse filios, quibus ille populum in decem regna diuisit, omnésque ex nomine Iudæ, qui post diuisionem decesserat, Iudæos appellauit, cuius B etiam ab omnibus memoriam coli iussit: eius autem portio omnibus aliis accesserat. Quartus, filiorum Israëlis, minimum natu fuisse Ioseph: hunc magicas artes in Aegypto doctum, scientiam interpretandi prodigia & somnia, primum condidisse. Quintus, huius filium fuisse Mosem, quem propter scabiem & pruriginem, quæ latè grauitérque in Aegypto grassabatur, Aegyptij cum omnibus ægris, ne ea pestis ad plures serperet, Aegypto pepulerunt. Sextus, quoniam autem Moses in deserto cum suis exulibus fame sitíque fatigatus, die septimo esset eo malo releuatus, propterea septimum quemlibet diem, more gentis appellatum sabbatum, in omne æuum ieiunio sacrauit. Septimus, quoniam C metu contagionis, pulsos se Aegypto meminerant Iudæi, ne eadē causa inuisi apud incolas forēt: cauerunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex causa factum, paulatim consuetudo in disciplinam religionémq; conuertit. Atque hæc quidem omnia quæ adhuc ex Iustino memorauimus ex ipsis sacris litteris patet esse falsa. Octauus error, post Mosem, etiam eius Aruas, sacerdos sacris Aegyptiis, mox rex creatur: sempérq; exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem, & reges, & sacerdotes haberent. Quorū iustitia, religione permixta, incredibile quantum coaluere. Sed errat Iustinus. Nam vt iidem essent principes seculares, & pōtifices Iudæorum, tempore Machabæorum primum fieri cœptum est. Præsertim autē principatu Aristobuli, qui, vt refert Iosephus libro decimotertio antiquitatum, primus Iudaicum principatum summo pontificatui coniunctum, in regni formā vertens, diadema sibi imposuit: annis post reuersionem Iudæorum, ex Babylonica captiuitate D in Iudæam, 480. Nonus error, Xerxem Persarum regem, primum omnium domuisse Iudæos. Atqui, nec Xerxes Iudæis bellum intulit: quippe qui iam inde vsque à Cyro, primo Persarum rege, Persico imperio semper

Quàm multa peccauerit Iustin⁹, in historia rerum Iudaicarum.

ſemper fuerant ſubiecti:& plus centum quinquaginta annos ante Xerxem, Chaldæorum rex Nabuchodonoſor, tertiam domuerat Iudæos, grauique ſubegerat,& afflixerat ſeruitute. Verum de Iuſtini erroribus, circa hiſtoriam rerum Iudaicarum, ita dictum ſit. A

Memorabilis historia de his qui sacra Iudæorum monumenta tentarant scriptis suis inserere.

Ariſteas, cuius hodieq; libellus extat de tranſlatione ſeptuaginta interpretum, refert, atque hoc ipſum commemorat Ioſephus libro 11. antiquitatum,& Euſebius libro 8. de præparatione euangelica, Ptolemæum Philadelphum, ſecundum Ægypti regem poſt Alexandrū, quæſiſſe ex Demetrio Phalereo, quem ille inſtruendæ bibliothecæ præfecerat, cur Græci ſcriptores, nullam de hiſtoriis & monumentis Iudæorum mentionem feciſſent: reſpondiſſe autem Demetrium, tentaſſe quidem id facere Theopompum, & Theodectem, nobiles imprimis ſcriptores,& quædam ex monumentis Iudæorū inſeruiſſe ſcriptis ſuis: B ſed mox tamen luiſſe pœnas temeritatis: illum enim amentia, hunc cæcitate diuinitùs percuſſum. Sed poſteà, cauſam mali ſui agnoſcentes,& ex animo dolentes, placato Deo, ſanitati eſſe reſtitutos. Alios igitur, iſtorum exemplo deterritos, Iudæorum ſcripta rituſque vſurpare non eſſe auſos. Sic Ariſtæas. Sextum & extremum reſponſum, hoc accipe. Apud ſcriptores ethnicos, extare etiamnum nonnulla huius hiſtoriæ veſtigia, tenuiter quidem illa & ſuboſcurè impreſſa, ſed veſtigia tamē.

Alphæus quomodo obscurè huius historiæ meminerit.

Etenim, apud Euſebium libro nono de præparatione euangelica capite vltimo, Alphæus ſcriptor Græcus & perantiquus ait, Chaldæos in ſuis annalibus prodidiſſe, regem ipſorum Nabuchodonoſor, cùm maximè floreret eius imperium, ſubito furore diuinitus correptum, magna voce exclamaſſe: futuram vobis, ô Chaldæi, prænūcio calamitatē, quā nec Belus veſter, nec vlla Deorū vis auertere poterit. Veniet Perſa ſemiaſinus, qui vobis iugū ſeruitutis imponet. His atq; aliis huiuſmodi dictis repente ex oculis omniū euanuiſſe. Hæc Alphæus. Haud dubiè, quæ in hiſtoria huius capitis traduntur, licet mutillè atque obſcurè, inſinuans. Ille autem Perſa ſemiaſinus, fuit Cyrus, qui Chaldæorum imperium euertit. Appellatur autem ſemiaſinus, id eſt, mulus, ex equa & aſino generatus: quia Cyrus nobili matre, Aſtyagis Medorum regis filia, patre verò Cambyſe obſcuri generis Perſa, natus eſt. Verùm nos de hiſtoria huius capitis, hæc pauca præfati, ad explanationem hiſtoriæ aggrediamur. C D

Ego

A *Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, &c.* vsque ad illud, *videbam: & ecce arbor in medio terræ.*

HEODORETVS sic explanat hunc locum. *Non sine causa, inquit, suum nomen rex posuit: sed vt nomen ipsum: verbis, quasi testimonium, auctor tatem faceret.* Cùm enim clarissimus, & nobilissimus esset rex, omnium, quæ in Asia, Ægypto, & Æthiopia erant, imperium adeptus, nomen suum præponit, quod esset idoneum, eorum quæ dicerentur testimonium. Appellat autem hic rex Danielem, non eo tãtum nomine, quod illi imposuerat, sed addidit etiam nomen Hebræum. *Daniel* inquit, *cui nomen* B *Baltasar secundum nomen Dei me:* ita enim à principio, inquit, illum admiratus sum, vt eũ nomine Dei, qui à me pridẽ colebatur, appellari voluerim: & causam ostẽdens, *quia spiritũ* inquit, *Dei sanctũ habet in semetipso.* & hoc quoque ex prophetæ Danielis doctrina rex didicerat. Vnde enim nisi ex eo cognoscere potuisset, sanctissimi spiritus appellationẽ, rex adeo barbarus & adulterinis addictus simulacris? Quod autem in Daniele sapientiam & spiritum sanctum laudat, & ab eo interpretationem somnij tam humaniter, & quasi suppliciter petit, satis ostendit, solere homines in rebus secundis, obliuisci eorum, qui de ipsis bene meriti fuerunt: cùm autem aduersis premũtur illos memoria repetere, vltro accersere, consilium, & auxilium eorum implorare. Sicut, dum valemus, medicos paruipendimus, quorum tamen, grauioribus correpti C morbis, præsentiam desideramus, sententiam consulimus. Nabuchodonosor, cum socios Danielis in rogum iussit iniici, nullam habuit memoriã beneficij, quod à Daniele acceperat: sed vbi portentoso somnio territus intelligẽtiam eius apud sapientes non quiuit inuenire, Danielis sapientiam in memoriam reuocauit, eúmque peramanter, ac perquàm honorificè tractans, vt sibi quod viderat somnium exponeret, obnixe rogauit. Hieronymus autem super hoc loco sic ait. *Exceptis Septuaginta translatoribus, qui verba illa, donec collega ingressus est Daniel, cui nomen Baltasar, omnia, nescio qua ratione, prætererunt, tres reliqui interpretes, collegam interpretati sunt. Vnde iudicio magistrorum Ecclesiæ, editio eorum, in hoc volumine Danielis repudiata est: & Theodotionis vulgo legitur, quæ & Hebræo, & ceteris translatoribus congruit. Unde, & Origenes in nono stromatum* D *volumine asserit, se, quæ sequuntur ab hoc loco in propheta Daniele, non iuxta Septuaginta interpretes, qui multum ab Hebraica veritate discordant, sed iuxta Theodotionis editionem disserere. Quod autem dixit rex, Danielem habere spiri-*

Cur Nabuchodonosor nomẽ suum & Danielis hic posuerit.

Danielem ex editione Theodotionis Ecclesia recepit.

R

tum Deorum sanctorum, sic enim est in scriptura Chaldaica, qua primū hæc pars libri Danielis, à secūdo capite vsque ad finem septimi, composita est, errore Gentilium dixit, qui, quicquid super ipsos cernebāt, Deos arbitrabantur. Hactenus ex diuo Hieronymo. Cur autē appellet rex Danielem collegam, in promptu est rationem reddere, videlicet hic rex Danielem, propter prioris somnij interpretationem, quasi collegam suum in administratione regni fecerat. Nam vt suprà, extremo capite secundo scriptum est, rex cōstituit Danielem principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum magistratuum super cunctos sapientes Babylonis. A

Daniel collega regis cur dicatur.

Cur Daniel appellatus sit Baltasar.

Causam verò nominis Baltasaris impositi Danieli à rege, hanc reddunt Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum, regem Nabuchodonosor, quia volebat Danielem facere cohæredem liberis suis, propterea imposuisse ipsi nomē Baltasaris, iuxta vnigeniti filij sui appellationem. Verùm, cùm isti significent, hoc esse factū post ea, quæ narrantur hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse, non potest id esse verum. Siquidem, initio huius capitis significatur, Danielem habuisse nomen Baltasaris, priusquam hoc somnium accidisset regi Nabuchodonosor. Suidas scribit, Danielem, propter explanationem arcanarum rerum, fuisse à Nabuchodonosor nomine Baltasaris honoratum. Simile indicat Iosephus libro decimo antiquitatum. Nam cùm dixisset, regem Nabuchodonosor audita interpretatione somnij, quod sibi primum obuenerat, quasi attonitum, procidisse in faciem & Danielem non aliter quàm Deum adorasse, diuinis iuuenem dignatum honoribus, cum hæc inquam dixisset, proximè subiungit. *Nec hoc contentus, imposito illi nomine Dei sui, vniuersæ ditioni suæ præpositum esse voluit.* Sed contra hanc Suidæ & Iosephi opinionem facit, quod in primo huius libri capite traditur, cùm Daniel & alij tres eius sodales, iussu regis traditi sunt præposito eunuchorum, vt linguam, litteras, & mores Chaldæorum edocerentur, tunc fuisse nomina eorum Hebraica, mutata in alia nomina Chaldaica, & pro Danielis vocabulo, inditum ei fuisse nomen Baltasaris. Hoc autem nomen, fuisse apud Chaldæos, & regale & diuinum, ex historia huius libri manifestum est. Quod autem dicitur in textu *& visiones capitis mei conturbauit me:* exponens Hieronymus, sic ait. *Nota, quod & Nabuchodonosor, visiones, non oculorum & cordis, sed capitis nouerit: quia propter gloriam seruorum Dei, futurorum illi mysteria reuelantur.* Super quibus Hieronymi verbis, annotauit Carthusianus in commentario eiusdem loci, triplicem esse visionem, vnam cordis seu mentis, alteram B C D

Triplex visio, mentis, oculoris & imaginatiōnis.

ram

A ram oculorum vel sensibilem, tertiam imaginationis, quæ hic dicitur visio capitis: quoniã virtus imaginatiua residet in capite, ibique actiones suas exercere deprehenditur.

Videbam, & ecce arbor, &c. vsque ad illud. *Tunc Daniel cœpit intra se tacitus cogitare.*

NON solum, inquit diuus Hieronymus, Nabuchodonosor, sed omnes impij, in scriptura comparãtur arboribus. Vnde Dauid ait in psalmo 36. *Vidi impiũ superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani.* Nec illi tamen virtutũ magnitudine, sed sua eleuantur superbia: & ideo excindũtur B & corruunt. Quare bonum est illud sectari Domini consilium: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.* Ex illo autem quod dicitur: *aspectus eius vsque ad terminos terræ*, pro quo Theodotio vertit *altitudo, seu dominatio eius*: argumentantur, qui negant hãc fuisse veram historiam, regem Nabuchodonosor nequaquam sua dominatione orbem terrarum possedisse. Neque enim Græcis & Barbaris, cunctisque Septemtrionis & Occidentis nationibus imperauit, sed tantum Orientis prouincias tenuit, id est, Asiam, non autem Europam & Libyam. Ex quo intelligi volunt, cuncta quæ hic narrantur, allegoricè interpretata, ad diabolum esse referenda. Sed nos hæc omnia tanquam hyperbolicè dicta, debe- C mus accipere: videlicet, ob superbiam illius regis, qui tantum gloriatur apud Esaiam, vt cælum se tenere iactet, & orbem terrarum, quasi nidum & oua volucrũ. *Et ecce vigil.* Pro vigili, Theodotio posuit, ipsum vocabulum Chaldaicum, ir, quod in ea lingua per tres literas scribitur, significat autem angelos, quod semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos crebris pernoctationibus, imitamur angelorum officia: & de Deo dicitur in psalmo 120. *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Consuetudo autem Græci & Latini sermonis, Irim vocat seu Iridem, quæ per multicolorem arcum, ad terras descendere dicitur.

Homines impij in scriptura comparantur, ex Hier. in ca. 4. Dan. Matth. 11. Theo. vertit τὸ κῦτος. i. altitudo sive κυρεία. i. dominatio. Hier. Isa. 14. c. & 10. c. עיר *Angeli cur vigiles dicantur.*

Theodoretus putat, per arborem, ipsum regem significari: altitudi- D nem vero eius vsque ad cælos, non arboris naturam significare, sed sublimes & superbas regis cogitationes, & quæ ille sibi animo fingebat, atque appetebat. Quocirca Isaias dixit de ipso, *inducet Deus super mentem magnam regis Assyriorum, & super altitudinem gloriæ oculorũ eius.* Mentẽ magnã ipsum appellauit, vt qui magna sibi fingeret, & somniaret. Quæ fuerint autem illa magna, subiũgit dicens, *super astra ponã thronũ meũ, &*

ero similis altissimo: idcirco proceritatem arboris, videt vsque ad cælum peruenisse. Quia verò etiam toto terrarum orbe, vt ita dixerim, rex ille potitus est, propterea vidit arboris cumulum, id est, latitudinis molem, vsque ad ipsos fines terræ propagari. *Folia eius pulchra, & fructus eius multus*: Folia vocat, illum decorem & ornatum, qui conspiciebatur in eius veste, & throno, & in aulicis, scutatis, hastatis, satellitibus, ac stipatoribus corporis. Fructum verò, tributum nominat, quod vndique ei affereba-tur: & multum dixit fructum, non autem pulchrum: non enim tributa iustè imposita fuerant. *Et cibus omnium erat in eo*. Siquidem & agricolæ, ipsius procuratione, fruentes pace fructus è terra percipiebant: & milites, ab ipso commeatus & stipendia accipientes, vitam in armis degebant. *Subter eam habitabāt bestiæ agrestes, & in ramis eius volucres cæli.* Nam & ferino more viuentes barbari, & ratione magis vtentes, mitioríque & acriori ingenio, & altiori mente præditi homines, sub illius regis A

imperio vitam traducebant. *Et ecce ir.* Ir, vocat vigilantem: sic enim Græca lingua interpretatur: & vigilantem vocat angelum, vt significet esse eum corporis expertem: qui enim corpore indutus est, somno est obnoxius, qui autem somno præstantior est, is est liber à corpore. Vidit itaque angelum, cuius natura corporis expers erat, qui de cælo descendit, vt discat rex, omnium rerum auctorem esse Deum, à quo lata sit aduersus ipsum sententia, & intelligens à quo sit regno spoliatus, pariter etiam intelligat, qui ei regnum tradidisset. *Excidite arborem, euellite ramos, excutite folia, dispergite fructus.* Videt arborem excisam, & ramos separatos: hoc est, regem regno deiectum, & eius principes, præfectos, satrapas, alió[s]que magistratus, ab ipso separatos. Videt folia excussa, B

quia omnem quam sibi comparauerat gloriam, cernit foliorum instar, fluentem ac tabescentem. Videt fructum dispersum, quia rege in illam calamitatem deiecto, ministri, qui tributa exigebant, ad se ipsos deinde, sine vllo metu, omne lucrum conuertebant. Dicuntur autem fugisse volucres & bestiæ, quæ erant in illa arbore, quia omnes qui præter voluntatem suam illi regi seruire coacti fuerant, inuenta occasione ex tanta regis calamitate, ab eius imperio desciuerunt. *In vinculo ferreo & æreo, & in herbis, quæ foris est, & in rore cæli pernoctabit.* Sicut enim insana regnandi cupiditate, & quasi phrenetica crudelitate, contra omnes gentes rabiē suam exercuerat: ita debuit, iusto Dei iudicio, tanquam C

insanus & furibundus, vinculis constringi: quibus deinde solutus, ritu ferarum per deserta loca vagabatur sub diuo infælix, iumentorum more, herbas depascens. Quod autē tempus huius calamitatis septennio D

definitum

A definitum fuit: declarat longanimitatem Dei, qui definito supplicij tẽpore, expectauit ab eo pœnitentiam, quam illa parere debebat animaduersio. Hæc Theodoretus.

Aptissimè autem vocabulo *Vigilis* angeli natura est significata. Nam quia homines in operando laborant & fatigantur, propterea somno egent, quo ab operatione vacantes, requiescant, viribusque reficiantur. Sed angelus, cum sit planè incorporeus, nullatenus fatigatur aut laborat in agendo, quapropter nec actionis vacatione, aut requiete indiget. Semper igitur angeli vigilant, idest, nunquam intermittunt, ne puncto quidem temporis, vel naturales suas actiones mentis & voluntatis, vel beatissimam diuinæ naturæ contemplationem: sempérque ad exequẽda Dei iussa, hominumque tutelam & custodiam, sunt intentissimi. Inducuntur etiam angeli vigilantes, vt persuasum sit hominibus, quæ in terris geruntur ab hominibus, manifesta esse angelis, vel ex naturali ipsorum perspicacia & scientia, vel ex Dei reuelatione: & vt appareat, quàm idoneos Deus habeat suæ gubernationis ministros, hoc est, perpetuò vigilantes. Solet autem scriptura, verbum vigilare & vigilans vsurpare, cum vult significare aliquem valde intentum esse, aut debere esse, alicui operi faciendo: vel ad id operis perficiendum maximè paratum & accinctum esse: idque tam in bonam, quàm in malam partem accipitur. Habes exempla in sacris litteris plurima. In bonam quidem partem, canticorum 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat*: & prouerbiorum 8. diuina sapientia inquit: *Beatus vir, qui vigilat ad fores meas quotidie.* & Dominus Marci 14. *Vigilate, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus sit.* & Paulus 2. ad Timotheum 4. *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ*: Denique Ioannes in Apocalypsi cap. 16. *Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua.* In malam autem partem eadem vox sępè vsurpatur, sicut Isaiæ 29. *Succisi sunt omnes, qui vigilabant super iniquitatem.* & Ieremiæ 44. *Vigilabo super eos in malum.* & Danielis cap. 9. *Vigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos.* Porrò, arbor illa visa regi in somno, procerissima & amplissima, pulcherrimis frondibus floribus & fructibus ornata, secundum mysticum sensum, adumbrauit miram status primi hominis ante peccatum felicitatem. Eadem, mox bonis suis omnibus, atque ornamentis spoliata, & excisa, seruata tamen radice, vnde rursus crescere, florescere, ac fructificare posset, significauit D eiusdem primi hominis miserrimum statum, postquam lapsus est in peccatum, quo omnis eius posteritas vitiata & perdita est. Fuit tamen radix, & germen eius seruatum: intelligo autem per radicem, Beatissi-

Angelos recte nominari vigiles.

Quid arbor illa secundum allegoriam significauerit.

...aria virgo peccato Adami nullatenus infecta. mam Virginem Mariam, peccato Adami nullatenus infectam: sic enim ipsam appellauit Isaias cap. 11. *Egredietur, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Per germen autem radicis, Christum Dominum interpretor, qui arborem humanæ naturæ, vitio Adami destructam, & corruptam, non tantùm in priorem, qua condita fuerat, dignitatem, sed in multò etiam ampliorem ac florentiorem reparauit. A

Tunc Daniel cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora, vsque ad illud *cum bestiis erit habitatio tua.*

Quare Daniel somniũ non sit confestim interpretatus.

ACITVS inquit Theodoretus, *diu cogitat Daniel, priusquàm respondeat. Primo enim ostendenda erat humana imbecillitas, & tunc gratia inspirans, aperienda. Tacitus,* ait Hieronymus, *intellexit Daniel somnium esse contra regem: & timorem cordis, vultus pallore signabat: dolebátque pro eo, qui ei plurimum honoris detulerat, & ne videretur insultare atque lætari contra regem, hostem populi sui: denique detestans id quod intelligebat, loquitur ad regem.* Carthusianus vero, super hoc loco ita scribit. *Non legitur in textu, quãdo Danieli ostensa sit diuinitus interpretatio somnij: sed probabile est, intra hanc horam fuisse illi ostensam. Itaque illo spatio temporis, spiritum suum colligens Daniel, mentémque ad Deum dirigens, interiori oratione intentissima, & feruentissimo affectu, declarationem eius somnij à Deo postulauit. Alioqui, nulla videtur ratio, cur tam diu conticuisset, si iam antea fuisset ei expositio somnij cælitus data. Nonnulli tamen existimant, cogitasse Danielem, qua ratione regio culmini seruaret honorem, nec tamen absconderet veritatem, ideoque per illam horam præmeditabatur Daniel, quemadmodum sine iniuria veritatis, & offensa regis, responsum suum componi & ordinari oporteret.* Theodoretus autem id quod sequitur, *Respondit rex: Baltasar, somnium & coniectura eius ne conturbet te:* sic interpretatur. *Vidit rex Danielem perturbatum, & ideo eum consolans demulcet, scilicet, cupiens id quod ignorat, cognoscere. Videtur igitur ad hunc modum cum eo loqui. Ne valdè festines Daniel, sed paulatim inuentis ijs, quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito.* Respondet autem Daniel regi: *domine mi, somnium hoc, his qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit:* sapientissimè ac prudentissimè, regi calamitosa deprecans, & hoc proœmio exorsus interpretationem, nihilominus tamen veritatem declarat. *Blandè autem & amicè,* inquit Carthusianus, *mutuo se affantur rex & Daniel:* B C D

Danieli sic insinuantes, quicquid ab ipsis & in ipsos dicetur, ex dilectione processurum, & citra omnem ipsorum inuicem offensionem, futurum, Daniel quoque durissima regi enunciaturus, propterea tam blandè reuerentérque alloquitur regem, ne rex vltra modum contristaretur: sciebat enim non esse afflictionem addendam afflicto. Sed mirum videri potest, quomodo tam sanctus propheta, pœnam illi regi, iustissimo Dei iudicio infligendam, optet ab eo transferri ad eius hostes, quorum fuisse aliquos eo rege meliores, non est dubitandum. Verùm, ad hoc respondendum est: Danielem optasse id, partim affectu quodam humanitatis & pietatis, partim Zelo iustitiæ. Regi enim illi piè condoluit, propter singularem eius erga se humanitatem & beneuolentiam: hostibus autem eius, malum imprecabatur, in quantum peccatores erant, quibus ad salutem animæ profuisset, temporalibus malis in præsenti vita puniri. Adijce, quod Daniel verba sua intelligi voluit præsupposito beneplacito Dei, seruatóque ordine æquitatis. Simili zelo incensus Hieremias cap. 18. inquit, Da filios eorum in famem, & deduc eos in manum gladij.

A, B (margin letters)

Cur Daniel hostibus Nabuchodonosor malum sit imprecatus.

Vinciatur ferro & ære. Similiter suprà dictum est, *colligetur vinculo ferreo & æreo: Quærunt a nobis qui historiæ contradicunt:* ait diuus Hieronymus, *quomodo in vinculis ferreis fuerit Nabuchodonosor, aut quis eum vinxerit & compedibus alligauerit? cùm perspicuum sit, omnes furiosos, ne se præcipitent, & alios ferro inuadant, catenis illigari. Ex verbis Danielis videri posset alicui,* inquit Carthusianus, *fuisse Nabuchodonosor tempore suæ amentiæ, vinculis constrictum atque inclusum, hoc etiam supradictis verbis significat Hieronymus.* Sed huic intelligētiæ videtur
C obstare, quod subditur in textu. *Et erit in herbis quæ foris sunt, & habitatio eius cum feris, & rore cæli conspergetur, & fœnum vt bos comedet.* Ex quibus *verbis intelligitur, Nabuchodonosor illo tempore, in agris & syluis vagā, & solitariam vitam egisse.* Idémq; docet Hierony. cùm ait, *Quis amentes homines non cernat, instar brutorum, in agris viuere, locisque syluestribus?* Sanè, si ligatus fuisset & inclusus Nabuchodonosor, non fuisset corpus eius, nedum, nec rore cæli perfusum, & sic magis fuisset eius castitas & infirmitas grauata. Patet enim furiosos, cùm ligantur, magis infirmari. Ministri quoque regis cognouerant ex Daniele, Nabuchodonosor in syluis & desertis locis commorando, nequaquam moriturum, sed post illud septennium, & sanitatem mentis, & regni di-
D gnitatem recuperaturum. Quo circa Lyranus ligari vinculo ferreo, exponit, supplicio illo, ex diuina sententia, quæ frangi & dissolui non potest, cōstringi. Albertus quoque eadē verba exponens, illud *vinculo fer-*

An rex Nabuchodonosor, tempore suæ amētiæ, fuerit vinculis cōstrictus.

reo ligetur, sic interpretatur, durissima tentatione affligatur, quæ domet A
superbiam eius. Consueuit etiam scriptura, eiusmodi metaphoris & similitudinibus vti, vt significet arrogantiam alicuius deprimi & contundi: sic apud Isaiam legimus cap. 37. Deum loquentem de rege Assyriorum. *Cum fureres aduersum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frænum in maxillis tuis*, hoc est, comprimam & contundam superbiam tuam. Simile est illud Dauidis in Psal. 32. *In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Posset etiam dici, Nabuchodonosor, cùm primum versus est in furorem, vinculis constrictum fuisse à domesticis, ne sibi, aliisve noceret. Deinde monitu Danielis, fuisse vinculis solutum & dimissum, vt iret quocunque B
vellet. Sunt etiam aliqui amentes, qui partim ligati sunt, partim liberi, vt pedibus liberi sint ad incessum, manibus verò ligati, ne sibi vel alii libero manuum vsu, quidquam detrimenti apportent.

Cum bestiis ferisque erit habitatio tua, & fœnum vt bos comedes: septem quoque tempora mutabuntur super te: regnum autem tuum tibi manebit.

Quatuor difficultatũ explicatio. & primo quomodo cum feris tamdiu ille sus manere potuerit.

HAEC verba quatuor continent difficultates, vel potius quatuor argumenta, quibus conantur nonnulli subuertere huius historiæ veritatem, tanquam impossibilem & in- C
credibilem. Primò, dicunt isti, non est credibile regem illum, tam diu cum ferocissimis animalibus solum & inermem, sine vllo sui detrimento versari potuisse. Respondeo, id factum esse, vel quia rex ille, multis rebus, vt infrà ostendemus, factus erat simillimus bestiis, ideóq; feræ, ipsum, quasi animal sui generis, non lædebāt: vel potiùs, quia singulari prouidētia Dei, per angelorum ministerium, vt totum supplicij sui tempus à Deo præfinitum expleret, à bestiarum læsione seruatus est. Quēadmodum legimus, multos de antiquis & sanctis patribus, inter leones, serpentes, aliásque nocentissimas animantes, non tantum innoxiè, sed familiariter etiam diu esse versatos.

Quomodo rex delicatus, per totum septennium potuerit herba-

Deinde argumentantur alij, non potuisse regem illum delicatissimè ab ortu suo educatum, summísq; delicijs innutritum, toto septennio, nudum & sub dio, solóq; herbarum pastu viuere. Verùm ad hoc variis modis responderi potest. Principiò, non esse talem victum simpliciter D
impossibilem homini, patet eo argumēto, quod Plinius lib. 6. c. 30. narrat, quandam esse gentem Aethiopum, quæ solis locustis crudis viuat:

alios

A alios tantum herbis pasci: quosdam omnia mandere, & obuiis quibusli- *rum pastu,*
bet rebus vesci, ob idque Pamphagos, idest omnia edentes, appellari, *vitam tra-*
Gymnitas verò semper nudos incedere. Legimus itē, in sanctorum pa- *ducere.*
trum historiis, complures de iis qui morabantur in eremo, & fuisse nudos, & herbarum dumtaxat pastu vitam sustinuisse. Plurimùm quoque conducebat ad illud vitæ genus tolerandum, vehemens Nabuchodonosor imaginatio. Cùm enim imaginaretur se bestiam esse, cibos ferinos tanquam sibi conuenientes, expetebat, humanos verò, tāquam alienos, auersabatur. Plurimùm autem facere in huiusmodi rebus imaginationem, præsertim in amentibus & furiosis, quotidianis experimentis notum est. *Videmus*, inquit Hieronymus, *differre multum inter sanos & insa-*
B *nos: multa enim furentibus sunt facilia, quæ sanis sunt intolerabilia*. Sed illa mihi videtur præcipua ratio, quod temperamentum corporis eius regis, sicut infrà docebimus, adeo fuerat immutatum, vt similius esset ferino, quàm humano. Quapropter, cibus bestiarum qui humano temperamēto est noxius, non erat temperamento illius regis alienus, sed quodammodo conueniens & vtilis. Deniq; posset etiam illud adiici, id factum ponendum esse in miraculis diuinæ omnipotentiæ. Etenim Deus, ad edendum exemplum iustitiæ suæ, omnibus seculis memorabile, & ad perdomandam illius regis superbiam, singulari ratione, ad conseruationem vitæ illius regis concurrebat: quemadmodum post resurrectionem corporum, ne ignis inferni, damnatorum hominum corpora per-
C petuo crucians, ea tandem aliquando conficiat, dissoluat, planéq; consumat, mirabiliter efficiet.

Tertio loco, qui veritatem huius historiæ eleuare volunt, illud præ- *Quis illo se*
terea obiiciunt, quisnam illo septennij tempore regnum Chaldæorum *ptennio im*
tenuerit. Nam nec tantum imperium sine vno aliquo summo rectore *periū Chal*
tamdiu fuisse, nec si quis eo tempore imperium obtinuit, postea eum *dæcum ad*
resipiscenti Nabuchodonosor, regno cedere, aut sponte voluisse, aut *ministra-*
coactum esse, credibile est. Sed ad hoc facile est respōsum: potest enim *uerit.*
responderi, eo tempore, regis Nabuchodonosor filium, nomine Euilmerodach, patris vice, imperium rexisse. Nam hunc successisse ipsi Nabuchodonosor, expresse traditur extremis verbis libri quarti regum, & *Qua ratio-*
D apud Hier. c. 52. Si autem Euilmerodach non erat eo tempore per æta- *ne Nabu-*
tem, tanto imperio regendo maturus, atque idoneus, respōderi potest, *chodonosor*
optimates regni, consensu populi, quoad rex ad sanā mentē rediit, gu- *imperium*
bernacula imperij tractasse. Vt autē posteà Nabuchodonosor sine vlla *recupera-*
contradictione & difficultate, ab omnibus reciperetur ad imperiū, per- *rit.*

fecerat Daniel sua auctoritate & sapientia: quippe, prædixerat regem post septenniũ ad integritatẽ sensuum, mẽtisq; sanitatẽ rediturũ, cũmq; post id tẽporis, regẽ futurũ modestissimum, iustissimũ, liberalissimũ, & clemẽtissimũ. Chaldæi autẽ, qui sæpè alias Danielis prædicta fuisse vera experti fuerãt, in hoc pariter vera fore nõ dubitabãt. Itaq; summo illius regis desiderio tenebãtur: vt mirũ nõ sit, statim vt ad se reuersus est rex, fuisse eũ ab omnibus nõ modo sine difficultate, sed summa etiã gratulatione lætitiáq; receptũ. Atq; hoc ipsum indicãt verba ipsius Nabuchodonosor, *Optimates, inquit, & magistratus mei requisierũt me, & in regno meo restitutus sum, & magnificẽtia amplior addita est mihi.* Neq; hoc caret mysterio, & perquã illustri vtilitatis veræ pœnitẽtiæ argumẽto. Nã quod Nabuchodonosor peracta septem annorũ pœnitentia ampliorẽ priore, gloriã & magnificentiã cõsequutus sit, manifestè ostẽdit, quãta sit perfectæ pœnitentiæ, quæ numero septenario designatur, vis & efficacitas: quippe quæ nõ tantùm priora bona & ornamẽta animi, peccãdo amissa, restituit, sed nonnunquã ampliora & illustriora promeretur. Hæc autẽ verba Danielis explicãs Hieronymus, sic ait. *Qui huic historiæ contradicunt, & quæ hic dicuntur, ad diabolum referunt, eiq; pristinã dignitatẽ redditum iri affirmant, in hoc loco velificant: quasi reditus Nabuchodonosor in pristinum statum, hanc diaboli reuersionem significet. Qui respondere debent, quomodo congruat, vt angeli qui nunquam corruerant, eum rursus principem habeant qui per pœnitentiam sit reuersus.* A B

Vtilitas & efficacitas perfectæ pœnitẽtiæ.

Quid significent septẽ tẽpora quibus Nabuchodonosor ferinam vitam egit.

Restat quarto loco disquirendum, quid significent septẽ illa tempora, quibus Nabuchodonosor in illo statu bestiæ, humanóque sensu ac mente captus fuit. Opinio quorundam fuit, illis septem temporibus denotari tres annos & dimidium: ita vt annus integer diuidatur in duo tempora, videlicet in æstatem & hyemem, hæ namque sunt duæ principes anni partes, reliquæ duę, ver, & autumnus, illarum sunt quasi appendices & reliquiæ. Plinius lib. 7. cap. 48. refert, quasdam gentes, æstate vnum determinasse annum, & alterum hyeme. Supradictam opinionem memorans hoc loco Theodoretus ita scribit. *Septem tempora, alij septem annos dixerunt, alij tres cum dimidio: neque enim in quatuor conuersiones diuina scriptura annum diuidit, sed in duas maximè generales partes, hyemem & æstatem. Septem igitur tempora, tres annos cum dimidio conficiunt, tantóque tempore in calamitate illa Nabuchodonosor permansit.* Videtur igitur ea sententia non displicuisse Theodoreto. Sed eam non esse probabilem, vel eò apparet, quòd nusquam in sacris litteris, vocabulum temporis præcisè sumpti, ponitur ad significãdum dimidiũ annũ. Dicamus C D

potius,

A potius, quod tradunt omnes Hebræi iuxta & Christiani interpretes, septem tempora significare septem annos. Tempus enim, propterea potest rectè appellari vnus annus, quòd omnis præcipua, vulgóque obseruabilis & nota temporis varietas, vnius anni conuersione circumagitur & continetur: vt hyemis, æstatis, veris, autũni, ferendi, metendi, binorũ solstitiorũ, & æquinoctiorũ: denique tẽporis frigidi, feruidi, & medij. Ac ne vllus ea de re dubitandi locus relinquatur, manifestã habemus è scriptura huius nostræ interpretationis confirmationem. Nam infrà capite septimo traditur, persecutionẽ Antiochi aduersus Iudæos, vel potius profanationem, & desolationem templi Hierosolymitani ab eo factam, per tempus, & tempora, & dimidium temporis duraturam, hoc B est per tres annos & dimidium: tanto enim tempore eam durasse, legenti primum & quartum caput prioris libri Machabæorum, manifestum est. Quod si prædicto capite septimo Danielis, non de Antiocho, sed de Antichristo sermo habeatur, idem planè conficitur. Etenim, confessione Patrum, & antiqua traditione constat, vehementem illam Antichristi persecutionem, duraturam per tres annos & dimidium. Denique, quod Daniel ca. 7. dixit, *tempus, & tempora, & dimidium temporis*, postea cap. 12. numerat mille ducentos nonaginta dies, qui conficiũt tres annos & dimidium. Lege vndecimum, duodecimum, & decimumtertiũ caput libri Apocalypsis, & inuenies, tempus persecutionis Antichristi, id est, tres annos & dimidium, tripliciter à Ioanne describi. Primo per quadraginta duos menses: tum per dies mille ducentos sexaginta, C denique per tempus, tẽpora, & dimidium temporis. Liquet igitur, per septem tempora, intelligendos esse hoc loco, septem annos.

Veruntamen Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis, hósque secutus auctor historiæ scholasticæ, super librum Danielis ca. 5. tradunt, illud septem annorũ tempus, diuinitùs supplicio Nabuchodonosor præfinitum, orationibus Danielis ad septem menses coarctatum & redactum esse: tanto enim tempore rex ille mansit in illo ferino & miserabili statu. Quo exacto tempore, reliquis sex annis & quinque mẽsibus, restituti mẽti, sed nõ regno Nabuchodonosor, durissimã egit pœnitẽtiã, per quã placato Deo, veniáque sceleribus suis impetrata, tã- dem expletis septem annis, pristinam imperij dignitatem & potesta- D tem recuperauit. Sic isti tradunt. Quorum sententia, videtur mihi ex fabulosis Hebræorum traditionibus deprompta. Eam quidem certè redarguũt verba Danielis: qui cũ dixisset regi, ipsum eiectũ iri ab hominibus, & cũ feris cõuersaturũ, earumque pastu, victuque vsurũ: subiunxit:

An Nabuchodonosor per totos septem anno in illo statu belluino versatus sit.

Refellitur opinio Do-

septem

septem quoque tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur excel- A
rothei & E- *sus super regnum hominum, & cuicunque voluerit tradet illud.* Idem quoque
piphanij. ostendit Nabuchodonosor illis verbis, *Igitur post finem dierum* videlicet septem temporum, quæ supra, ter nominauerat, *ego Nabuchodonosor, oculos ad cælum leuaui, & sensus meus redditus est mihi, & figura mea reuersa est ad me.* Deinde, si vt isti dicũt, tempus septennij, in septem menses fuisset cõtractum, profectò scriptura id minime tacuisset. Siquidem ea res maxime commendabat, & Danielis gratiam apud Deum, & admirabilem Dei erga peccatores resipiscentes ac pœnitentes, clementiam, atque indulgentiam.

Theodoretus.

Porrò quod dicitur Nabuchodonosor eiectum fuisse ab hominib. eique in modum auium vngues & capillos prolixissimè creuisse, id exponens Theodoretus ad hunc modum scribit. *Expulsus est Nabuchodonosor ab hominibus, primò quidem propter ipsum morbum, furore enim & rabie correptus, innumera mala, si inter homines fuisset, data sibi facultate, perpetrasset. Deinde, etiam propter odium, quod in illum omnes habebant, sed dum valebat, occultare ipsum conabantur, cùm verò in tãtam calamitatem deiectus est, omnes ei insultabant, ob crudelitatem ipsum abominati. Nec mirum videri debet, ipsum ritu bestiarum herbas comedisse, proprium enim est amentium ac furentium, non solum ea facere & dicere, quæ ratione & ordine carent, sed omnia etiam in quæcunque inciderint, comedere. Quod cerni etiam nunc potest in ijs qui à dæmonibus vexantur, talia enim & faciunt & patiuntur. Non detonsus autem vsitato more, neque resectis vnguium excrementis, necessario tales tantósque habuit vngues & capillos. His autem omnibus significabatur, neglectum ipsum fuisse ab omnibus. Diuina enim prouidentia destitutus, ne propinquorum quidem cura potitus est: cum præsertim ipsi adessent, vxor, liberi, & cognati: sed instar feræ, inculta loca peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgens. Quia enim in sibi subiectos ferina mente & animo fuerat, meritò etiam ferina & agresti vita damnatus est. Itaque bellè in istum regem quadrat illud Dauidis, homo cum in honore esset, nõ intellexit comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Hactenus Theodoretus. B C

Quomodo cum feris versatus sit.

Psal 48.

Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei, fœnum sicut bos comedet: Et infra, *sensus meus redditus est mihi: & figura mea reuersa est ad me.* D

Disputatio, qualis fuerit trãsformatio Nabuchodonosor in bestiam.

HÆc verba monent nos, vt qualem fuisse transformationem Nabuchodonosor in bestiam, intelligere oporteat, paulò subtilius & enucleatius tractemus. Ante omnia, intelligere cõuenit, multa genera transformationum tam hominum, quam cæterorum animalium, esse

A esse literis prodita. Vnum genus est fabulosum, à poetis confictum, ve luti est fabula illa de socijs Vlyssis à Circe magna in varias animantiū formas transfiguratis: & de socijs Diomedis in aues commutatis, item que de asino aureo Apuleij, vel Luciani. Huc referre conuenit, quod Mela cap. primo libri secundi, scribit de Neuris, statum singulis tempus esse, quo, si velint, in lupos: iterúmque in eos qui fuere, mutentur. Huius etiam generis sunt, quæ ab Euēthe Græco scriptore, & à Varrone tradita sunt de Arcadibus, qui stagnum quoddam eius regionis tranantes, in lupos transfigurabantur, quod fabulosum esse, vidit, nec dissimulauit Plinius, in cap. 22. lib. 8. ad hunc modum scribens. *Homines in lupos verti, rursúmque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debe-* B *mus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus.* Cúmque prædictam fabulam de Arcadibus enarrasset, subiungit. *Mirum est, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat.* Sic Plinius. Sed Olaus Magnus Gothus, extremis tribus capitibus libri decimioctaui, vulgatissimis exemplis cōfirmat, in Prussia, Liuonia, & Lituania, nescio quibus artificijs magicis, homines transfigurari in lupos, & rursus in humanam speciem reformari. Huiusmodi transformationum pleni sunt libri Metamorphoseos Ouidij.

Quatuor genera transformationum, & primum fabulosum.

De quatuor generibus transformationum.

Secundum genus trāsformationis physicū seu naturale.

Alterum genus transformationis est physicum & naturale, cuius luculentum exemplum reperitur apud Aristotelem libro quinto de historia animalium. cap. 19. *Nascuntur*, inquit, *papiliones ex erucis: erucæ ex virentibus folijs, maximéque ex brassica. Primum, minus quid milio, consistit in* C *folio, mox vermiculi inde contrahuntur & accrescentium, intra triduum erucule affirmantur, quæ aucte, motu cessant, suáque forma immutantur, appellantúrque tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris. Duro intecte sunt putamine, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obducte, non os, non aliud ex membris quod conspicuum sit possident. Longo post tempore, putamine rupto, euolant inde animalia pēnigera, quos papiliones vocamus.* Et paulo infrà. *Fit ex quodā verme grādiore, qui veluti cornua gemina protendit, primū toto immutato, eruca, deinde, quæ bombyx appellatur, ex quo necydalus. Quæ varia formarum successio, in semestri temporis spatio completur.* Sic eo loci Aristoteles. Similia scri-bit Plinius. in cap. 22. lib. 11. Apponam & hic alterum exemplum, vt in D cognitum antiquis, ita nobis, relatu multorum, & litteris nostrorum patrum, qui Iapponicas insulas incolunt, compertum. Est apud Iapponios animal quoddam terrestre. corporis magnitudine figuráque non dissimile cani, mollissimo pilo, & suauissimis ad edendum carnibus. Hoc, certo quodam tempore incipit vehementer appetere, ac frequentare

Mirū ingenium cuiusdam Iapponensis animalis.

tare ipsum mare, in quo identidem natans, & sese mersans, particulatim & membratim piscis fieri incipit, tandem, exuta prorsus terrestris animantis figura, totus in piscis similitudinem & naturam commutatur. De transformatione sexuum, hoc est fœminarum in viros, nota sunt, quæ scribit Plinius libro 7. capite 4. Nec vult ea quasi fabulosa haberi, quippe quæ in publicis Romanorum annalibus adnotata fuerint, & à Mutiano consule pro veris sibique exploratis prodita, & à se ipso, in Africa, manifesto exemplo comperta. Tertium genus trāsformationū, est magicum, & diaboli potentia factum. Huiusmodi autem transformationes ferè non sunt veræ, sed simulatæ, non enim sunt id, quod repræsentant. Tales fuisse quidam existimarunt transformationes illas magorum, in Aegypto factas, vt Mosi resisterent, sicut habes in libro Exod. Diuus August. in lib. 18. c. 18. de ci. Dei narrat, fuisse suo tēpore in Italia mulieres quasdā stabularias, quæ viatoribus caseū dabāt, nescio quibus veneficijs infectum, quo sumpto, protinus illi vertebantur in iumenta, & portabant onera, eóque labore perfuncti, rursus menti & figuræ hominis restituebantur. Quemadmodum id fieri potuerit opera dæmonis, prædicto loco disputat Augustinus. Quartum genus transformationum, ritè nominabitur diuinum, scilicet omnipotentis Dei vi ac potestate factum, vel ad declarandam iustitiam Dei, scelerum vltricem, vel ad ostendendam eius omnipotentiam seu beneficentiam erga homines. In hoc genere transformationum ponere conuenit, mutationem vxoris Loth in statuam salis, virgæ Mosis in serpentem, aliásque miras ab eo in Aegypto factas conuersiones, in libro Exodi traditas, conuersionem item aquæ in vinum, & quæ omnium transformationum miracula superat, transubstantiationem panis & vini quæ quotidie fit in Ecclesia Catholica, in sanctissimum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi. Atque huius generis fuit, transformatio hæc regis Nabuchodonosor in belluam. A B C

Tertium genus transformationum magicū seu diabolicum. *Exod. 7. & 8.* *D. Augustinus.* *Quartum trāsformationum genus diuinū.* *Gen. 19. b* *Exo. 4. 7. 8. c.* *Ioa. 2. b.*

Verum enimuerò, quemadmodū rex Nabuchodonosor conuersus fuerit in bestiam, res est nec creditu, nec explicatu facilis, eáque diligentem & accuratam desiderat explicationem. Lyranus & Carthusianus referunt, Iosephum sensisse. Nabuchodonosor mutatum fuisse in bouē, quia in sacrā historia huius capitis, de eo scriptū est, *fœnū quasi bos comedes.* Sed profectò, Iosephus nūquā id prodidit: & in li. 10. antiq. quo vno dūtaxat loco hāc narrat historiā, nihil simile innuit, quod si Iosephus id dixisset, procul dubio reijciēdū esset, tāquam plane cōtrariū historiæ huius D

Opiniones aliorum de trāsformatione Nabuchodonosor in bestiam.

A huius capitis, quæ traditur, regi Nabuchodonosor, post illam transformationem, prolixissimè capillos & vngues excreuisse, ad similitudinē auium: habere autem vngues & capillos, minimè conuenit in bouem. Pro certo igitur habēdum est, Nabuchodonosor neque in bouem, neque in aliud quoduis animal esse mutatum. Scriptura namque hoc loco, satis ostendit, eundem numero fuisse illum ante mutationem, & in ipsa mutatione, & postquam in pristinum mentis & regni statum reductus est. Nimirum, si mutatus fuisset secundum substantiam, necesse erat, animam eius rationalem in nihilum redigi: & rursus postea, vel eādem, vel alteram ex nihilo creari, ipsúmque Nabuchodonosor, nouo quodam nec antea vnquam vsitato modo regenerari. Videtur præterea, B Dei sapientiæ, ac bonitati alienum, & incongruum, rem vllam natura sua incorruptibilem, ad nihilum redigere.

Nabuchodonosor nō esse secundū substantiam mutatum in belluam.

Michael Medina lib. 2. de recta in Deum fide cap. 7. existimasse videtur, hanc mutationem Nabuchodonosor in bestiam, non fuisse verè factam, sed in speciem tantùm, ac simulatè: vel quia Deus sic immutabat & afficiebat sensus eorum, qui spectabant illum regem, vt bestiam se videre putarent, id quod solet accidere nonnunquam ex morbo, vt phreneticis, interdum ex præstigiis atque incantationibus: vel potius, quia Deus circa corpus ipsius Nabuchodonosor, circūposuit figuram quandam bestiæ, sub qua cum cerneretur ab aliis, bestia putabatur. Simile quiddam narrat Hieronymus in vita Hilarionis, ad quem ductam C scribit fuisse mulierem, quæ per magicas artes videbatur aliis omnibus iumentum, soli autē Hilarioni mulier, sicut re vera erat, videbatur. Sed hæc opinio Medinæ, nō est probāda. Etenim, scriptura narrat hoc loco mutationem Nabuchodonosor, vt verā, non vt simulatā, multáque memorat indicia veræ mutationis: videlicet, quod nudus ingrederetur modo pecudū, quod vesceretur herbis, quod cum bestiis in solitudine moraretur, & alia huius generis similia. Adde, quod nō solent, nec verò decet, miracula & opera Dei, esse ficta & simulata, quæque mētiantur veritatē, & sensus hominū fallāt: id enim omnipotētia Dei, bonitatéq; ac maiestate eius alienissimū est. Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in vita Danielis, aiūt, Nabuchodonosor secūdū interiorē hominis habitū D & sensum, nō esse mutatū, sed tantūmodo secundū externā corporis figurā, quæ ita cōformata erat, vt anteriore parte, speciē bouis gereret, posteriore autē, leonis: quo denotabatur, eū regē, priori sua ætate fuisse ventri ac libini deditissimum: posteriori autem ætate, immanitati, crudelitati, rapinis, ac cædibus hominum vacasse. Verum, istorum patrum opinio

Michael Medina quid de hac mutatione senserit.

Dorotheus & Epiphanius.

opinio fide caret. Nam, vel ipsi putauerunt mutationem illam figuræ corporis Nabuchodonosor, factam esse in speciem tantum, & simulatè, hoc est, non re ipsa, sed existimatione tantùm aliorum, quibus talis ille rex videbatur, qualem ipsi depingunt, atqui si ita sentiant, in Medinæ, quam confutauimus, opinionem reuoluuntur, aut putarunt eã mutationem verè factam esse, scilicet, vt Nabuchodonosor exutus figura humana, figuram partim bouis, partim leonis induerit. Verùm, hoc non est credibile, neque enim id tacuisset scriptura, quæ tam subtiliter & distinctè explicatéque commemorat alia minutiora & leuiora, quæ in illa mutatione contigerunt. Nec est verisimile, regem amisisse figuram humanam, tunc enim Chaldęi procul dubio existimassent, illum secundum substantiam mutatum esse in bestiam, idque attribuissent arti magicæ, similiter vt conuersionem illam Iphigeniæ filiæ Agamemnonis, quæ cum esset Dianæ immolanda, repente in ceruam mutata dicitur. Denique, si non fuisset Nabuchodonosor agnitus ab omnibus, idem qui ante fuerat, non adeo manifestè iustitia Dei, eius scelera illo supplicio vindicantis, pernotuisset omnibus. Diuus Thomas in libro secundo, de regimine principum, capite vltimo indicat, Nabuchodonosor mutatum esse in bestiam, nec re vera, nec existimatione aliorũ, sed sua tantùm opinione, & secundum suam imaginationem, quæ adeò peruersa & deprauata erat, vt ille sibi omnino bestia esse videretur. Verumtamen, etsi quod inquit beatus Thomas, verè accidit, in eo tamẽ non fuere omnia: nec propter illud vnum dumtaxat, dicitur in scriptura rex ille in bestiam mutatus. Nec enim ipsi soli, sed aliis etiam videbatur vt bestia, ideóque voluerunt eum vinculis ferreis vincire, & postea ex consortio & societate hominum eiecerunt.

D. Thomas

Auctoris sententia, de modo quo accidit hac transformatio.

Quæ igitur est nostra de huius regis in bestiam transformatione sententia: Ego arbitror, regem illum non re vera, id est, nec secundum substantiam, nec secundum externam corporis figuram transformatum esse in bestiam: nihilominus tamen ob septem vel octo causas, dici eum regem, quodammodo in bestiam euasisse. Prima causa est: quia secundum imaginationem suam videbatur ipse sibi esse bestia: sic enim in eo viciata fuerat imaginatio, vt eũm esse bestiam, ipsi repræsentaret: cuius simile accidere solet hominibus, vel ex phrenesi, vel alio ex morbo. Et hanc vnam dumtaxat causam, attigit D. Thomas. Secunda causa: temperamentum corporis eius regis, diuina vi & potentia fuerat efferatum, & factum simile temperamento bestiæ, scilicet eatenus, quatenus in eo natura hominis conseruari posset. Potest autem temperamentum hu-

Quot modis variari possit temperamentũ humani corporis.

mani

A mani corporis, multis modis variari. Primo, ita vt pereat corporis pulchritudo & robur, etiã sanitas. Deinde, vt priuetur homo officiis mẽbrorum, sicut contingit paralyticis, adeò vt nõ humano modo, sed prono & curuato corpore aliqui cogantur ingredi, vel etiã manibus pedibúsque reptare. Postea, vt mente captus, vsúque rationis priuatus, amẽs efficiatur. Ad hoc, vt etiã æstimatiuæ potentiæ, & cogitatiuæ, quæ inter potentias animæ sentientis, supremum in homine locum tenet, vis & facultas vitiata, confusa, & peruersa fit. Hoc cum homini accidit, nihil reliqui hab[illegible]n suis actionibus simile hominis. Quocirca rectè Aristoteles dixit extremo libro secundo de anima, phantasiã, ceteris quidẽ animantibus pro intellectu esse datã: homini verò in eum vsum, vt si quando is vsu mentis priuetur, eius vicẽ in regẽda vita humana subeat, atque impleat phantasia. Ad extremũ, in tantũ variari potest humani corporis temperamentũ, vt in eo natura humana conseruari nullo modo queat. *Aestimatiuæ seu phãtasiæ vis et vsus.*

B Citra hũc igitur vltimũ modum, aliis omnibus prędictis modis, cõmutatum esse illius regis temperamentũ existimamus, atque ob eã causam dici in statũ bestiarum degenerasse. Tertia causa est: quòd multa in eo rege extabant signa hominis plane efferati, & ad statũ & conditionem bestiarũ redacti: quorũ vnum signum erat, habitus eius, qui erat ferinus magis, quã humanus. Etenim, semper nudus ingrediebatur, rori, & imbribus, atque aliis cæli iniuriis, more bestiarũ, obnoxius. Secũdũ signũ: neglectissimus corporis cultus: siquidẽ adeo prolixè ipsi exereuerãt capilli, vt totum fermè corpus contegerent, vngues quoque ad similitudinem auiũ ei creuerant. Tertiũ signum, motus & gressus: nõ enim modo humano ingrediebatur, erecto vultu, rectóque corpore, sed prono C & curuo, quin etiam ad similitudinem bestiarum, manibus & pedibus reptans. Quartum, victus neque enim delectabatur Nabuchodonosor, eo tempore, humanis cibis, sed pastu, & cibatu, potúque bestiarum. Quintum, habitatio: fugiebat enim congressum, & domicilia hominũ, atque in syluis vagabatur, & cum bestiis, ac feris consociatus, morabatur. Sextum, oris & linguæ vsus: non enim humano more voces articulatas proferebat, sed ritu bestiarum, stridens, & inconditas voces sonans. *Sex signa efferati animi regis Nabuchodonosor.*

His igitur de causis, Nabuchodonosor similis factus est bestiis, & ea ratione intelligendum est, fuisse illum in bestiam transformatum. Nam D quod dicitur extremo hoc quarto capite: *& figura mea reuersa est ad me*, non significat figuram humanam fuisse ei ablatam, & postea restitutã, sed vsque eo deformatam & immutatam, omnibus iis modis quos ex- *Quomodo sit intelligẽdũ, figurã*

A vixiſſet molliſſimam & delicatiſſimam, adduci potuiſſet, vt vel crebris ieiunijs corpus ſuum afflictaret, vel aſſiduum precandi laborem, grauem ſane inſuetis, ſubiret. At, vt multas & copioſas eleemoſynas dilargiretur, & opibus ſuis, quarum ipſi ſumma erat abundantia, plurimorū egeſtati ſubueniret, non arduum ipſi futurum erat. Poſcebat etiam ratio iuſtitiæ, vt qui ſæuus & crudelis in multos fuerat, & alienorum bonorum rapax, contra, bonis mala cōpenſando, in plurimos miſericors, benignus, & beneficus exiſteret, & ſuorum ſcelerum maleficia, maioribus ſanaret benefactis. Quocirca, hoc Danielis conſilium expendens Theodoretus, *His verbis* inquit Daniel, *inexplebilem illius regis cupiditatem declarat quam in ſibi ſubiectos exercuerat. Velis, o rex* inquit Daniel, *clementiæ fructum percipere, hanc eandem erga eos oſtendito qui tecum ſeruiunt naturam: ita enim iudici perſuadere poteris, vt minas extinguat, neque eas*

B *ad exitum perducat.* Nouerat prætereà Daniel in ſacris litteris maximè cōmendari eleemoſynam, tāquam rem vtiliſſimam ſanandis peccatorum morbis, deprecandiſque malis, quæ noſtris ſceleribus parata ſunt, efficaciſſimam denique ad conciliandam nobis Dei miſericordiam, & indulgentiam apprimè idoneam. Legerat enim apud Dauidem, in pſal. 40. *Beatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus* & cetera, quæ deinceps ſubdit. Apud Salomonē quoque legerat, Prouerbiorum cap. 15. *Per miſericordiam & fidem purgantur peccata*, & cap. 16. *miſericordia & veritate redimitur iniquitas*. Fortaſſe illud etiam legerat, vel auditione acceperat, quod Tobias dixit filio ſuo, & *Eleemoſyna quantū ad remiſſionem peccatorum conferat.*

C ſcriptum eſt libri eius c. 4. *Eleemoſyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* Cuius ſimile eſt, quod angelus Raphael dixit cap. 12 eiuſdem libri. *Eleemoſyna purgat peccata & facit inuenire miſericordiam, & vitam æternam.* Veriſſimè profectò dixit Auguſtinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia vigeſima nona, *ſacrificium Chriſtianorum, eleemoſynam eſſe in pauperes, hinc enim fit Deus peccatis propitius. Niſi autem peccatis fiat Deus propitius: quis remanebit niſi reus? A peccatis & delictis, ſine quibus præſens vita non ducitur, mundantur homines per eleemoſynas. Quæ ſunt quorum generum, erogando, & remittendo. Erogando quod habes bonum, remittendo quod pateris malum. Vnde dominus Luc. 6. ait, Remittite & remittetur vobis, date & dabitur vobis.* Tantum Auguſtinus.

D Sed quomodo Daniel, ſupplicium regi Nabuchodonoſor Dei ſententia & decreto cōſtitutū, largiendis eleemoſynis auerti poſſe exiſtimauit, Reſpōdeo, duplex eſſe genus diuinæ prędictionis, alterū ex abſoluta & efficaci voluntate Dei profectū, quod omnino impletur, & ad

effectum peruenit. Hoc vocant Theologi scholastici prophetiam prædestinationis. Alterum genus diuinæ prædictionis, pertinet ad promissiones & comminationes Dei, intelligendas vtique, cum quadam conditione, quæ si aderit, prædicta euenient, sin aberit, non euenient. Has prædictiones Theologi appellant prophetias comminationis. Exemplum autem huiusmodi prædictionum, tam ad promissiones quam ad comminationes Dei pertinentium, extat luculentissimum apud Hieremiam cap. 18. Fortasse igitur Daniel dubitauit, an diuina prædictio supplicij Nabuchodonosor, ad hoc posterius prædictionis genus pertineret, & similis esset prædictionis eius, quam Isaias de morte Ezechiæ, & eius quam Ionas de euersione vrbis Niniue pronunciauerant. In hac sententia fuit diuus Hieronymus, eámque, hunc locum Danielis exponens, his verbis expressit. *Si prædixit sententiam Dei, quæ non potest mutari, quomodo hortatur ad eleemosynas, vt Dei sententia mutetur. Quod facile soluitur, Ezechiæ regis exemplo, quem Isaias dixerat esse moriturum, & Niniuitarum, quibus dictum fuerat adhuc quadraginta dies, Niniue subuertetur, & tamen ad preces Ezechiæ & Niniuitarum, Dei sententia commutata est, non vanitate iudicij, sed eorum conuersione, qui meruere indulgentiam. Alioquin, & in Hieremia loquitur Deus se mala minari super gentem, quæ tamen si bona egerit, minas se clementia commutare. Rursum, bona agenti se asserit polliceri, quæ tamen si mala fecerit, dicit se suam mutaturum sententiam, non in homines, sed in opera, quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitiis irascitur, quæ cùm in homine non fuerint, nequaquam punit quod mutatum est.* Sic Hieronymus.

Agere supplicium sibi diuinitus constitutu. — *Duo prædictionum genera.* — *Isa. 38.* — *Ion. 3.* — *D. Hieronymus.* — *Hier. 18.*

Ceterùm cùm Deus per Ezechielem cap. 18. dixerit, *Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius*, cur Daniel dubitanter dixit, *forsitam ignoscet Deus delictis tuis*. Respondet Carthusianus, non dubitasse Danielem, quin Deus culpam omnem remissurus esset Nabuchodonosor, si quidem is veram dignámque ageret pœnitẽtiam, sed non fuisse eum certum, an pœnam, quam ei interminatus fuerat, etiam in præsenti vita remittere vellet. Pœnitenti enim, remittitur quidem culpa, non pariter tamen omnis pœna, nisi forte tantus esset ardor charitatis, tantúsque contritionis dolor, vt is etiam omni pœnæ delendæ sufficeret. Deinde, propterea Daniel tali temperamento sermonis vsus est, ne quispiam temerè cuilibet pœnitenti, certã scelerũ suorum veniam repromitteret. Nam & facilitas veniæ, præstat peccandi audaciam, nec quicunque dolor pœnitentiæ, expiandis & abolendis peccatis satis est, sed necesse est dolorem, ratione quadam æquari peccato,

Cur Daniel dubitanter dixit forsitan ignoscet Deus. — *Remissa culpa non semper remittitur omnis pœna.*

A cato, vt maiori culpæ, maior dolor respondeat, ísque non ex solo timore seruili, sed ex zelo iustitiæ ac diuino amore proueniat. Recte igitur hoc loco Hieronymus, *Daniel*, inquit, *prescius futurorum, de Dei sententia dubitat: ex quo apparet eorum intolerabilis temeritas, qui audacter peccatoribus veniam pollicentur. Nemini tamen desperandum est, quia & Nabuchodonosor regi, si bona fecerit, indulgentia promittitur.* Sic Hieronymus. Equidem arbitror, propterea sanctos Dei Prophetas & Apostolos, cum de remissione peccatorum agerent, religiosè, timidè, ac dubitanter loquentes, visos esse illis verbis, *forsitan Deus ignoscet, si forte Deus remittat, Quis scit an Deus ignoscat*, quia sciebant, nemini liquido cognitam, & omnino certam esse posse, peccatorum suorum remissionem. Nam quamuis B quispiam intimo se doloris, & pœnitentiæ sensu commoueri, & affici sentiat, quia tamen obscurum est, an talem, & tantam agat pœnitentiam, quali, quantáque opus est ad remissionem peccatorum, Deíque gratiam consequendam, idcirco neminem esse conuenit, de remissis sibi peccatis, adeptáque iustitia omnino securum. Salutariter enim monet nos scriptura, in libro Ecclesiastici capite quinto: *de propiciatu peccati, noli esse sine metu.* & alibi: *Beatus vir, qui semper est pauidus.* Quo licet intelligere, quàm sit inanis, & diuinæ scripturæ monitis, & præceptis contraria, hæreticorum nostri temporis fiducia, certam atque indubitatam sibi, aliísque, dummodo credant, remissionem peccatorum promittentium, quin non aliis eam contingere affirmantium, nisi qui se accepisse ipsam, certissimè credunt. Cum tamen Daniel dixerit regi Na-C buchodonosor, *Forsitan Deus ignoscet delictis tuis.* Licet enim Cyprianus hanc Danielis sententiam, sine nota dubitationis, in sermone de eleemosyna, hunc in modum citet, *& erit Deus parcens delictis tuis.* similem tamen particulam, & lectio Chaldaica desiderat, & Hieronymus adhibuit, Pagninus item sic reddidit, *si forte sit prolongatio pacis tuæ.* Alij verò ita conuerterunt, *fortasse felicitas tua prorogabitur.* Quin etiã Græca translatio, non solùm quæ nunc extat, sed quæ fuit etiam apud veteres, vt videre est in textu Theodoreti, qui in Daniele, Theodotionis secutus est translationem, sic habet. *Forte erit Deus longanimis delictis tuis.* Nec solus Daniel ita loquutus est: sed Ioel quoque in capite 2. Cum enim hortatus esset populum ad seriam pœnitentiam, adiecit & illud: *Quis* D *scit si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem?* Quæ verba exponens Hieronymus, *ne desperetis*, inquit, *veniam scelerum magnitudine, quia magna peccata, magna delebit misericordia. Sed ne forsitan magnitudo clementiæ, nos faceret negligentes, adiunxit, Quis scit si conuertatur &*

Cur sancti de remissione peccatorum à Deo impetrãda dubitanter ac timidè loquuti sũt

Prou. 28.

In hereticos nostri temporis temerè de remissione peccatorũ gloriantes.

Psal. 50. *ignoscat Deus? Ego,* inquit, *quod meum est, hortor vos ad pœnitentiam, & Deum noui ineffabiliter esse clementem, dicente Dauide, miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam: sed quia profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei nosse non possumus, sententiam tempero, & opto potiùs, quam præsumo,* A
Io. 3. *dicens: Quis scit si conuertatur & ignoscat?* Apud Ionam etiam rex & principes Niniuitarum, indicto ieiunio & pœnitentia, sic loquuti sunt: *Quis scit, si conuertatur Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Ideo,* inquit Hieronymus, *ambiguum ponitur & incertum, vt homines dubij cum sint de salute, fortiùs agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum.* Prophetis similia concinunt Apostoli. Nam, vt est in Actis Apostolorum cap. 8. Petrus Simonem Magum ad pœnitentiam cohortatus, dixit: *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis.*

Quomodo intelligendum sit, per eleemosynas tolli peccata. At enimuerò, paulò explicatiùs dicẽdum est, quemadmodum intelligi debeat, quod diuina scriptura, & hic, & sæpe alias tradit, eleemosynis peccata redimi, purgari, penitus tolli. Qui largitur eleemosynas, B vel iam iustus est, vel est peccator. Si iustus est, cùm iustitiæ nullũ mortale peccatum cohærere queat, profectò ipsius eleemosynæ non purgabunt, vel tollent eius peccata. Valebunt autem, vel ad reliquias priorum peccatorum radicitus excidendas: vel ad expianda peccata venialia, quibus non carent iusti, vel denique ad persoluendam pœnam peccatis debitam, quæ scilicet remissis omnibus peccatis, pœnaque æterna condonata, ad tempus, vel in præsenti vita, vel in purgatorio persoluenda est. Vocabulum autem peccati, etiam pro pœna peccatis debita, non semel in diuinis litteris poni, notius est, quàm vt in præsentia demonstrari necesse sit. Confert præterea multum largitio eleemosynarum viro iusto, ad præcauenda imminentia peccata. Etenim, qui fre- C quens & copiosus est in dandis eleemosynis, hunc singulariter protegit ac tuetur Deus, cunctáque peccandi irritamẽta & occasiones procul ab eo amouet, vel aduersus eas, animum eius validè præmunit ac roborat. Si autem qui in peccatis est, eorum tamen pœnitens & vitam in melius commutare satagens, crebris eleemosynis multorum egestati opituletur, quò placatum sibi, & propitium faciat Deum, & ab eo veniam sceleribus suis impetret, ea donatio eleemosynarum conducit plurimum ad remissionem peccatorum: non sanè quòd ipsa eam efficiat, solus enim Deus eam facit eo temporis puncto, quo D gratiam & iustitiam in animum hominis infundit, sed quòd ad eam accipiendam, præparet hominem, eúmque reddat idoneum, & quodã

modo

A modo dignum, cui Deus eximium illud remissionis peccatorum munus impartiatur. Porro, sine fide vel pœnitentia, aut dilectione Dei, quantalibet eleemosynarum effusio, nihil homini ad remissionem peccatorum, & cœlestis iustitiæ consecutionem prodesse potest. Siquidem apertè nos docet diuina scriptura, *Sine fide impossibile est placere Deo:* & alibi: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis:* & rursus: *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Quocirca, qui in flagitiis infixi hærent, & nihilominus tamen crebritate eleemosynarum impunitatem sperant, voluntariè in clarissima luce cæci sunt, & pestifera opinione sibi blandientes, se ipsi fallunt, ac perdunt. Audiant isti, quid Augustinus in Enchiridio ad Laurentium c. 75. 76. 77. scriptum reliquit. *Qui sceleratissimè viuunt, ait Augustinus, nec curant talem vitam, morésque corrigere, & inter ipsa flagitia, frequenter eleemosynas faciunt, frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus dixit Pharisæis, Luc. 11. date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Quasi verò sine fide possit quemquam mundare eleemosyna? cùm dicat scriptura Act. 15. fide purificãs corda eorum. Et Apostolus scribat ad Titum c. 1. immũdis & infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Et tamen verum est, quod dixit Dominus, date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Verùm, qui vult elemosynam ordinatè dare, à se ipso debet incipere & sibi eam primum dare. Est autem eleemosyna, opus misericordiæ, sed in libro Ecclesiastici capite trigesimo scriptum est. Miserere animæ tuæ placens Deo. Hæc igitur potissima est eleemosyna, quæ mundat hominem: videlicet ex qua vim habent ceteræ eleemosynæ, quæ in pauperes erogantur. Mendicat a te anima tua,* inquit Augustinus, sermone trigesimo de verbis Domini, *redi ad conscientiam tuam quicunque male viuis, & inuenies ibi mendicantem animam tuam, ærumnosam, & fortè egestate obmutescentem. Nam si mendicat, esurit iustitiam: miserere igitur animæ tuæ placẽs Deo: fac illi prius eleemosynam spiritualem, vt deinde prosint tibi eleemosynæ corporales.*

Hebr. 10. *Luc. 13* *Cor. 13.* *Augustin.*

B

C

Cæterùm, priusquam ex hoc loco, qui est de eleemosynis, ab eam, libet hîc paulum excutere sententiam quandam diui Augustini de eleemosynis, sanè obscuram, nec ad intelligendum explicandúmque facilem. Augustinus igitur in lib. 21. de ciuitate Dei. ca. 27. docet idẽ, quod nos hic docuimus, scilicet homini nõ pœnitenti, sed in suis flagitiis permanẽti, nihil ad salutẽ animæ prodesse eleemosynas. *Qui dignas,* inquit, *pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat a se ipso. Indignum est enim, vt in se non faciat, qui facit in proximum, cùm audiat dicentem*

Excutitur locus quidam D. Augustini valde obscurus.

D

Matt. 22. Eccle. 30. Eccle. 14. Eccles. 21.

Deum, diliges proximum tuum sicut teipsum, & alibi, miserere animæ tuæ placens Deo. Hanc ergo eleemosynam non faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Nam ad hoc & illud scriptum est, qui sibi malignus est, cui bonus erit? & alio loco, fili peccasti, ne adiicias iterum, & de peccatis tuis deprecare, vt dimittantur tibi. Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, vt cum de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non vt in eis perseuerantes, licentiam malefaciendi, per eleemosynas nos comparare credamus. A Post hæc autem verba, subiungit Augustinus eam sententiam, quam nos hoc loco expendendam, & interpretandam suscepimus. *Est quidam vitæ modus, inquit Augustinus nec tam malæ, vt iis, qui eam viuunt, nihil prosit ad capessendum regnum cælorum, largitas eleemosynarum, quibus iustorum sustentatur inopia, & fiunt amici, qui benefactores suos in tabernacula æterna suscipiant: nec tam bonæ, vt ad tantam beatitudinem adipiscendam, eis ipsa sufficiat, nisi eorum meritis, quos amicos sibi per eleemosynas fecerunt, misericordiam consequantur. Sed quis sit iste modus, & quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt peruentionem ad regnum Dei, vt tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, difficillimum est inuenire, periculosissimum definire.* B Ego certe vs*que ad hoc tempus, cum id satagerem, ad eorum indaginem peruenire non potui. Et fortasse propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cauenda, pigrescat. Quoniam si scirentur, quæ, vel qualia sint delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vitæ melioris absumptis, intercessio sit quærenda & speranda iustorum, secura se eis obuolueret humana segnities, neque euolui talibus implicamentis, vllius virtutis expeditione curaret, sed tantummodo quæreret aliorum meritis liberari, quos amicos sibi eleemosynarum largitione fecisset. Nunc verò, dum venialis iniquitatis, etiam si perseueret, ignoratur modus, profectò, & studium in meliora proficiendi, orationi instando, vigilantius adhibetur, & faciendi de mammona iniquitatis, sanctos amicos, cura non spernitur* C Hæc Augustinus. In prædictis autem verbis, illud non facilem habet intellectum, qui fieri possit, vt sit aliquis, qui, cùm eius vita non sit per se sufficiens, promerendæ & consequendæ vitæ æternæ, propter eleemosynarum tamen largitatem, saluus in patriam cælestem euadat. Nam, vel ille iustus est, vel iniustus: si iustus, iustitia eius quantulacunque fuerit, potens est promerendi & adipiscendi vitam æternam, etiam citra tantam eleemosynarum largitionem. D Sin autem fuerit iniustus, profectò, quantaslibet effundat eleemosynas, nihil ei, quandiu talis fuerit, ad consecutionem vitæ æternæ proficiet. Deinde, difficile est videre, quænam sint ea peccata, quæ per se quidem impedirent peruentionem ad regnum cælorum, propter eleemosynas autem, non impediant. Etenim aut sunt peccata

An possit cuiquam in peccatis permanenti, prodesse eleemosyna, ad con-

A peccata mortalia, aut venialia: si mortalia, omnino impedient, nec, vt non impediant, vllis eleemosynis effici potest: sin autem venialia fuerint, ea sanè qualiacunque & quantacunque fuerint, non habent vim in æternum prohibendi hominem ingressu in cœlum, siquidem ea simul cum iustitia & gratia constare possunt, & in sanctissimis viris reperiuntur.

sequendam vitam æternam.

Veruntamen, equidem reor, Augustini sententiam rectè intelligi, & explicari ad hunc modum posse. Sunt quidam homines, iusti quidem, sed ita inconsideratè, negligenter, ac dissolutè viuentes, vt nec peccandi occasiones fugiant, nec quæcunque peccata venialia admittere pro magno habeant, nec studiosè ac solicitè, quæ valent, ad conseruandam B iustitiam & præcauenda peccata, consectentur. Qui ita sunt affecti, magno versantur in salutis periculo, & sine dubio sæpè in peccata mortalia prolaberentur. Fit tamen precibus seruorum Dei, quorum necessitatibus liberaliter illi subueniunt, vt singulari quadam Dei misericordia protegantur, & à lapsu cõseruentur: grauiores peccandi occasiones remouente Deo, & tentantis diaboli vires cohibente: & sic tandem salui ad portum salutis æternæ perueniunt. Quod si contingat eiusmodi eleemosynarios, gratia Dei excidere, & in grauia peccata prolabi, fit, non tam ipsorum studio & diligentia, quippe qui sunt admodum pigri, & suæ salutis incuriosi ac negligentes, quàm precibus & intercessione apud Deum sanctorum hominum, quos illi amicos sibi fecerunt de C mammona iniquitatis, vt diuinitus ad saniorem mentem conuersi, trahantur ad pœnitentiam: præsertim verò, vt in extremo vitæ, spiritum contritionis, & donum pœnitentiæ accipientes, salui fiant: ita tamen quasi per ignem, hoc est, post hanc vitam purgatorio igne diu multúmque purificati, pœnáque scelerum dignè persoluta.

Explicatio sententiæ D. Augustini.

Sic igitur explicatam Augustini sententiam, ego quidem facilem intellectu, & verissimam esse arbitror. Verùm de hoc satis: ad historiam regis Nabuchodonosor, reuertamur.

D

Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulans A
Nabuchodonosor, dixit, nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?

Quantam Nabuchodonosor fecerit Babylonem.

VISSE olim Babylonem, vrbem amplissimam & nobilissimam, testimonio plurimorum scriptorũ constat. Qualem verò, quantámue eam vrbem fecerit rex Nabuchodonosor, solus scriptorum, de quorum monumentis aliquid nunc extat, indicauit Berosus in historia rerũ Chaldaicarũ, sicut refert Iosephus lib. 10. antiquitatum, & libro priori contra Appionem: sic autem Berosus prodit. *Nabuchodonosor e Syria & Ægypto victor rediens, Babylonem ex manubiis, templum Beli, & reliqua, munificentissime excoluit, & veteri vrbi alteram extrinsecus adiecit. Et prouiso, ne in posterum possent hostes fluuium auertere, & ad vrbem accedere, tres interiori ciuitati per circuitum muros, totidem exteriori, hos coctolatere, illos addito etiam bitumine, circumdedit. Tum sic communita vrbi portas, qua vel templum deceãt, addidit. Ad hoc, iuxta paternam regiam, alteram multo sumptuosiorem & ampliorem extruxit: cuius ornatum exponere, lõgum esset. Illud memoratu dignum, quòd hæc adeò superba & supra fidem magnifica regia, quindecim dierum spatio perfecta est. In ea lapideas moles valdè excelsas excitauit, aspectu montibus similes, omniq; genere arborum consitas. Hortum quoque fecit pensilem, fama nobilem, eo quòd vxor eius in regione Medorum educata, montanum prospectum desideraret.* Culpat deinde Berosus scriptores Græcos, qui Babylonem, multáque eius vrbis famosa opera, à Semiramide ædificata, falsò prodiderint. Hactenus Berosus, referente Iosepho. Idem de horto pensili, tradit Diodorus lib. 3. nonnihil tamen à Beroso discrepãs. *Erat, inquit, hortus pensilis iuxta arcem, non à Semyramide, sed a quodam Syro rege, postmodum in gratiam pellicis factus: quæ cum Persa esset genere, cupiens in montibus videre, iuxta morem Persarum, prata, viro persuasit, vt artificiose excitaret hortum, qui arboribus pratisque patriam repræsentaret.* Diodorus igitur, Persam dicit fuisse, quam Berosus Medam nominat. Curtius lib. 5. vulgatũ Græcorum fabulis miraculum, pensiles illos hortos fuisse ait. Syriæ autem regem, Babylone regnantem, hoc opus esse molitum, amore coniugis victum: quæ desiderio nemorum, syluarúmque in campestribus locis, virum compulit, amœnitatem naturæ, genere huius operis imitari. Talem igitur tantámque à Nabuchodonosor factam esse Babylonem, Berosi

Berosus qualem Babylonem à Nabuchodonosor factã scribat.

Diodorus Siculus.

B C D

A rosi relatione accepimus.

Quanta verò fuerit vrbs Babylon, tam ante, quàm post regem Nabuchodonosor, variè proditum est ab auctoribus. Non igitur extra rem fuerit, quæ melioris notæ scriptores, de antiqua eius vrbis amplitudine nobilitatéque tradiderunt, ea breuiter hic apponere. Herodotus libro primo ita scribit. *Babylon in ingenti planitie sita est, forma quadrata, magnitudine quoque versus centenum vicenum stadiorum, in summa, quadringentorum & octoginta, in circuitu quatuor laterum vrbis. Tanta est Babylonici oppidi magnitudo, quod ita exornatum est, vt aliud nullum, quæ nos nouimus. Murus eius quinquaginta cubitorum regiorum crassitudine, ducentorum autem celsitudine constat. Est autem regius cubitus, quàm mediocris, tribus digitis maior. Eius vr-*
B *bis per ambitum, centum portæ stabant, æreæ omnes, cum cardinibus itidem postibusq́;.* Similia Herodoto tradunt Solinus capite 60. diuus Hieronymus super decimum caput Isaiæ, & Paulus Orosius libro 2. capite 6. Plinius item libro 6. capite 26. in eandem sententiam hæc scribit. *Babylon Chaldaicarum gentium caput, diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam, reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque, Babylonia appellata est: sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore quàm nostra: interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque.* Sed diuersa prædictis, de magnitudine Babylonis, in lib. 3. memorat Diodorus Siculus. *Semiramis, ait, Babylonem condidit, adhibitis ad id operis perficiendum ex omni regione, hominum millibus*
C *ter decies centenis. Vrbs ab vtroque latere Euphratis, vt medius interfluat, ædificata: cuius mœnia, ambitu spacia trecenta & sexaginta complectebantur, frequentibus & magnis turribus, tanta muri latitudine, vt sex currus vna procedere possent, altitudine verò, auctore Ctesia Gnidio, incredibili: vt autem Clitarchus & comites Alexandri magni, pedum trecentorum sexaginta quinque. Addiderunt etiam, quolibet anni die vnum stadium muri absolutū, vt tot sint stadiorū circuitus, quot dies annū cōficiunt: turres autem erāt ducentæ quinquaginta numero, quarū altitudo latitudóq; magnificentiā æquat murorū. Inter murū atq; ædificia, pomeriū duo iugera conficiūt. Vt celerius opus consummaretur, est autem vno anno absolutū, cuilibet ex amicis, stadiū conficiendū, tradita ad id impensa, assignauit.* Strabo initio lib. 16 *Babylō, inquit, iacet in campo, muri ambitū habens*
D *trecētorū octoginta quinq; stadiorū, eius muri crassitudo, pedū est triginta duorū: altitudo inter turres, cubitorū quinquaginta, ipsarū verò turriū altitudo, sexaginta: via super mœnibus tam lata est, vt quadrigæ occurrentes facilè pertransire possint. Vnde & hoc vnū ex sex mundi spectaculis dicitur.* Deniq;, Q. Curtius de eadē vrbe ad hūc modū scribit. *Semiramis eam vrbē condidit, vel vt plerique*

De Babylonis magnitudine ac magnificentia.

Herodotus.

Plinius.

Diodorus.

Strabo.

Q. Curti⁹.

rique credidere Belus, cuius regia ostenditur. Murus instructus laterculo coctili, A
bitumine interlitus, spatium triginta & duorum pedum latitudine amplectitur. Quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri, centum cubitorū eminet spatio. Turres denis pedibus, quàm murus altiores sunt. Totius operis ambitus, trecenta sexaginta octo stadia complectitur. Singulorum stadiorum structuram, singulis diebus perfectam esse, memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed ferè spatium vnius iugeri absunt. Ac ne totam quidem vrbem tectis occupauerunt. Per nonaginta stadia habitatur: nec omnia continua sunt, credo quia tutius visum est pluribus locis spargi: cætera serunt, coluntque, vt si externa vis ingruat, obsessis alimenta ex ipsius vrbis solo subministrent.

Aristoteles.

Aristoteles lib. 3. Politicorum c. 2. magnitudinem Babylonis non B
determinat: sed fuisse eā vrbem amplissimam, satis indicat, cùm ita scribit. *Non est vrbs ex mœnibus æstimanda: nam Peloponnesum vno muro circundare liceat, cuius similis fortassis est Babylon, & quæcumque, gentis magis quam vrbis ambitum habet: qua Babylone ab hostibus capta, triduo partem ciuitatis id non sensisse ferunt.*

Testimonia sacræ scripturæ.

In sacris litteris appellatur Babylon, ciuitas gloriosa, inclyta in regnis, & regina: quinimo apud Isaiam, vocabulo terræ & orbis, propter magnitudinem ciuitatis, & amplitudinem dominationis, c. 13. & 14. vt exponit eo loco Hieronymus, appellatur. Latitudinem porrò, seu altitudinem murorum eius vrbis, fuisse valde insignem, indicauit Hier. c. 51. cum inquit, *Hæc dicit Dominus exercituum, murus Babylonis, ille latissi-* C
mus, vel vt habent alij codices, *altissimus suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ, igne comburentur.*

D. Hieronymus de altitudine arcis Babylonis.

Diuus Hieronymus in explanando caput decimumquartum Isaiæ, refert, in medio loco vrbis Babylonis, pro arce seu Capitolio, fuisse turrem illam Babel, quam gigātes post diluuium, ædificare aggressi fuerant. Quæ licet ab illis nō fuerit absoluta, inchoatum tamen opus eiusmodi fuit, vt altitudine non minus esset quatuor miliaribus. Vbi hoc legerit, vel vnde cognouerit diuus Hieronymus, me quidem latet: mihi tamen simile vero non videtur, neque enim turris tantæ altitudinis, aut fabricari, aut fabricata tam diu constare potuisset. Herodotus 1. lib. ita scribit. *Fuit Babylone, Iouis Beli templum æreis portis, id quod mea etiam nunc ætate extitit, duorum vndecumque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In sacri medio, turris solida est, crassitudine simul & altitudine stadij. cui alia rursus super imposita est turris, & huic subinde alia, ad octauam vsque. His forinsecus in circuitu scalę sunt adhibitę, per quas ad singulas cōscenditur tur-* D
res. In mediis gradibus, ductus, sellaq; sunt in vsum ascendentium ad sedendū & requiescendum facta. In postrema turri, sacellū est aliud in quo lectus est splendidè stratus,

A *ſtratus, & appoſita menſa aurea, ſtatua tamen in hoc ſacello nulla eſt.* Sic Herodotus. Diodorus autem in 4. cap. libri tertij: hunc in modum ſcribit. *In vrbis medio, templum Ioui Belo Semiramis erexit: cuius amplitudinem, neque ſcriptores propter vetuſtatem, neque vlla memoria ſingulatim tradunt. Conſtat tamen ob illius mirandam altitudinem, à Chaldæis, tum Orientem tum Occidentem verſus, aſtrorum in eo obſeruationes eſſe factas.* Non debeo in præteritis relinquere, quod eadem de re prodidit lib. 5. Curtius. *Arcem quoque*, inquit, *Babylon habet, ambitu viginti ſtadia complexam, triginta pedes in terrā turriū fundamenta demiſſa ſunt, ad octoginta, ſummū munimēti faſtigium peruenit.* Hæc de Babylonis arce, eiuſque turribus, propterea ex Herodoto, Diodoro, & Curtio huc adduxi, vt manifeſtum lectori facerem, quod beatus Hieronymus de eius arcis altitudine tradit, non modo ex B prædictis auctoribus non eſſe depromptum, ſed etiam eorum ſcriptis eſſe diuerſum.

Reſtat altera quæſtio, de conditore Babylonis hoc loco tractanda. Nam quod hoc loco Nabuchodonoſor ſe facit eius vrbis molitorem, & diuinæ ſcripturæ, & Gentilium monumentis videtur eſſe cōtrarium. Circa quam quæſtionem, mirum dictu, quanta ſit apud ſcriptores opinionum diuerſitas. Nam in libro Geneſeos c. 10. ſignificat Moſes, Nēbroth fuiſſe conditorem Babylonis, ait enim fuiſſe initium regni eius Babylonem. Et ſane Paulus Oroſius lib. 2. c. 6. tradit, Nembroth celebrari à multis tanquam Babylonis conditorem. At enim, Daniel in C hoc quarto capite, inducit regem Nabuchodonoſor gloriantem, & ſeſe iactantem, quod ipſe Babylonem ædificaſſet. Idem de iſto rege prodidit olim Beroſus, Græcos molitionem Babylonis, reginæ Semiramidi aſſignantes, mendacij arguens, ſicut Ioſephus refert in priori libro aduerſus Appionem. Sed apud Euſebium, libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polyhiſtor teſtimonio Eupolemi confirmat, Babylonem fuiſſe poſt diluuium à gigantibus ædificatā. Apud eundem Euſebium, eodémque loco, Alphæus affirmat, cùm terra Babylonis inundationibus Euphratis tecta eſſet aquis, primum omnium patrem Nini Belum, ſiccaſſe aquas, & vrbem Babylonem moliri agreſſum: idémq; à multis creditum & traditum, lib. 5. teſtatur Q. Curtius. Ceterùm, communis eſt Græcorum & Latinorum ſententia, à Se-D miramide eam vrbem eſſe cōditam: ita tradunt, Herodotus lib. 1. Diodorus lib. 3. Strabo lib. 16. Pomponius Mela lib. 1. c. 11. Iuſtinus lib. 1. & diuus Hieronymus, qui ſuper caput ſecundum Oſeæ, ad hoc citat verſus illos Ouidij.

Quis fuerit conditor Babylonis.

Vbs

Metamor. lib. 4. *Vbs dicitur altam*
Coctilibus muris cinxisse Semiramis vrbem.

Auctoris sententia. Verum enimuero, non est admodum difficile, nisi ego fallor, prædictas sententias, citra veritatis iniuriam, ad concordiam reuocare. Equidem arbitror, primum Babylonis conditorem fuisse Nembroth. Nam id vt dixi, significare videtur scriptura, Geneseos c. 10. Erat autē Nembroth robustissimus gigas, quique cum alijs gigantibus ædificare voluit turrem Babel, vt Iosephus ait 1. lib. antiquitatum. Quocirca, non est diuersum, quod apud Eusebium inquit Eupolemus, Babylonis conditores fuisse post diluuium gigantes: quippe vnus de illis gigantibus, & quidem princeps eorum, fuit Nembroth. Præterea, fit mihi simillimum vero, eundem fuisse Nembroth, quem alij scriptores appellāt Belum Nini patrem. *Nembroth & Belus idem sunt.* Siquidem, vtriusque tempora omnino congruunt: nam vtrumque reperimus, post diluuium annis circiter ducentis Babylone regnasse. Conueniunt etiam mores, ingenium, factaque. Etenim vterque traditur fuisse ingenio ferox, crudelis tyrannus, regnandi cupidus: denique vterque primus mortalium idololatriam in mundum inuexisse dicitur. Cyrillus quidem certe libro tertio, eorum, quos scripsit aduersus Iulianum apostatam, Belum censet, primum omnium idololatriæ fuisse inuentorem & Auctorem post diluuium. Cuius rei illud potest esse argumentum, quod ab isto Belo, idola quæ à multis gentibus colebantur, nomen acceperint: hinc enim ductum est nomen Belial, seu Baal, qui erat Deus Sidoniorum, & Belzebub, Deus Accarō, vt legitur 4. Reg. c. 1. Beelphegor, Deus Moabitarum, Numerorum 25. Baalsamen, Deus Punicorum, apud Augustinum in lib. quæstionum super librum Iudicum, quæst. 16. deniq; idolum Bel, crebrō nominatur in scriptura: vt videre est apud Isaiā, Hieremiā, & in hoc ipso libro Danielis infrà c. 14. Hinc igitur palā est, verbis magis inter se, quam sentētia dissidere, qui aiūt, Babylonē & à Nēbroth, & Belo esse fabricatā. Clemens tamē in 4. li. recognitionū, si qua huic operi fides nūc habēda est, Nembroth, & quē Græci ac Latini Ninū appellāt, eundē fuisse significat. A Belo autē, seu Nēbroth, primo exigua vrbs Babylonis cōdita est, eáq; postea crebris inundationibus Euphratis diruta, & vastata. Hanc, quia Semiramis amplissimè dilatauit, firmissimè muniuit, multísq; ac miris operibus exornauit, nō immeritò etiam cōdidisse credita, & celebrata est. Sed quia post Semiramidē, qui deinde cōsecuti sunt Assyriorum reges, posthabita Babylone, coluere vrbē Niniuē, eámq; fecêre regiā & caput imperij: sicut Diodo. scribit li. 3 propterea factū est, vt Babylō à

regibus

A regibus deserta, partim Euphratis eluuionibus, partim incursionibus hostium, diu iaceret ignobilis & obscura. Tandem post euersam Niniuem rex Nabuchodonosor, Babylonem cupiens reducere sedem imperij, eam ciuitatem de integro instaurauit, & vt suprà dictum est, latissimè amplificatam, magnificentissimis operibus adornauit. Quamobrẽ iure suo potuit dicere, illam à se conditam & fabricatam. Patet igitur, auctores, qui videbantur de conditore Babylonis variè scripsisse, nec inter se, nec à diuina scriptura discrepare.

Cur supplicium regis Nabuchodonosor, duodecim menses fuerit dilatũ.

Super illis autem verbis. *Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat rex:* ita scribit diuus Hieronymus. *Fecit quidem Nabuchodonosor, iuxta Danielis cõsilium, misericordias in pauperes, & idcirco vsque*
B *ad mensem duodecimum ei dilata sententia. Sed quia postea ambulans in aula Babylonis, gloriatur & dicit, nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui, bonum misericordiæ, perdidit malo superbiæ. Ideo igitur differtur sententia, ne videatur misericordia in pauperes minimè profuisse. Sed statim vt loquutus est, per superbiam perdidit regnũ, quod per eleemosynas conseruatũ fuerat.* Significat igitur D. Hieronymus, quanto tempore Nabuchodonosor largiendis eleemosynis de consilio Danielis operam dedit, tanto tempore supplicium eius fuisse dilatum. At vero Theodoretus dilationem huius temporis, non ad eleemosynas Nabuchodonosor, sed ad Dei longanimitatem, dantis ei tempus ad agendam pœnitentiam, referendam censet, quemadmodum in libro Sapientiæ capite vndecimo scriptum
C est, *misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam.* In hunc etiam regem bellè quadrat, quod dixit Iob. cap. 24. *dedit ei Deus locum pœnitentiæ, at ille abutitur eo in superbiam. Cum tantum tempus,* inquit Theodoretus, *hoc est spatium duodecim mensium, ei ad resipiscentiam datum esset, male depraua pœnitentiæ tempus, cõsumpsit,* ad quẽ beatus Paulus meritò diceret. *In diuitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis, ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, tu autem secundum duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.* Putant quidam, nec temerè, verba illa, *nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui,* protulisse regem, non solùm magna cum iactantia & superbia, sed etiam cum Dei contemptu, quasi par
D ui pendens somnium sibi à Deo missum, eiúsque interpretationem à Daniele datam, nec fieri posse existimans, vt sibi tam potenti & glorioso regi, prædicta ipsi tanta rerum conuersio & calamitas possent contingere.

Rom. 2.

Nunc

Nunc igitur, ego Nabuchodonosor, laudo & magnifico regem cæli: quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia: & gradientes in superbia, potest humiliare. A

An rex Nabuchodonosor salutem æternam sit consequutus. POSCIT hic locus, vt quæstionem illam tractemus, an rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit, per hoc Dei supplicium emendatus, & per pœnitentiam dignè actam, ad extremum, salutem æternam consecutus. Equidem arbitror, regem hunc fuisse saluum. Adducor in eam sententiam, tum auctoritate grauissimorum scriptorum, tum ratione minimè infirma. *Iosephus.* Atque ita quidem sensit Iosephus, qui vnus nobis instar Hebræorum omnium esse debet. Is namq; lib. 10. antiquitatum affirmat, hunc regem, deinde per totam vitam, agnouisse & laudasse Dei virtutem, ac prouidentiam. *Dorotheus & Epiphanius.* Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis aiunt, propterea Nabuchodonosor tam durè castigatum esse à Deo, quia Deus ipsum perire noluit. Addunt præterea, eum deinceps adhæsisse semper Danieli, & vsque adeo eum dilexisse, vt cohæredem vnigeniti filij sui relinquere eum voluerit. *Luc. 23. D. Hieronymus.* Diuus Hieronymus in epistola septima, quam scripsit ad Lætam de institutione filiæ, probat, de nullius salute esse desperandum, exemplo latronis, qui in cruce conuersus, eo ipso die meruit cum Christo esse in paradiso, & regis Nabuchodonosor, qui in extremo recepit salutem. Augustinus in epistola 122. quæ est ad Victorianum, ideo ait, voluisse Deum coram Nabuchodonosor, tres pueros de fornace ignis mirabiliter liberare, & alia miracula in conspectu eius facere, quia volebat, eum regem venire in cognitionem veri Dei, & consulebat ipsi ad salutem. *D. Augustini præclara & notabilis doctrina.* Quoniam autem sic noluit consulere regi Antiocho, sed magis duritiam cordis eius punire, idcirco nulla coram ipso miracula edere voluit, septem illos Machabæos ex manibus eius eripiendo. In libro autem de prædestinatione & gratia, c. 15. ostēdit Augustinus, multa fuisse similia in Nabuchodonosor, & in Pharaone: *Conuenientia & differentia inter Pharaonē & Nabuchodonosor* ambos secundum naturam fuisse homines, secundum dignitatem, reges, secundum causam, tyrannos, & populi Dei oppressores, secundum diuinam correctionem, ambos à Deo clementer flagellatos. Eorum tamen perquam fuisse dissimiles exitus. Etenim regi Nabuchodonosor, flagellatio profuit ad fructuosam pœnitētiam, Pharaoni autem valuit ad maiorem cordis indurationem. Itaque idem medicamen

A medicamentum,eiusdem manu medici confectum:vni profuit ad salutem,alteri cessit ad exitium,& in his duobus impletum est illud Pauli, *odor Christi,alijs est odor vitæ ad vitam,alijs est odor mortis ad mortem*. Et hæc sententia Augustini,refertur in decretis. 23. quæstione 4.c. Nabuchodonosor. Theodoretus super quintum caput Danielis, ponit hanc quæstionem, cur Deus superbiam Nabuchodonosor ad certum aliquod tempus puniuit, at verò superbiam filij eius Balsasaris, subita morte vltus fuerit. Respondet ipse, Deum futurorum præscium, quia præuiderat Nabuchodonosor eo supplicio emendatum iri, dignámque acturum pœnitentiam, propterea animaduersionem in ipsum certi temporis spatio determinasse. Quia verò prænouerat, prorsus inemēdabilem fore Balsasarē, ideo repentina morte, eius scelera finiuit. Denique, huic nostræ sententiæ subscripserunt etiam Nicolaus de Lyra, & Carthusianus, tam hoc loco, quàm super decimumquartum caput Isaiæ. Atque hoc ipsum, licet etiam sic argumentari. Daniel omnem huius regis historiam terminat, commemorando plenam & perfectam eius pœnitentiam, mirámque ad Deum conuersionem, nec de relapsu eius in peccata, vel ipse Daniel, qui longo tempore huic regi superstes fuit, nec alibi vspiam diuina scriptura, verbum vllum facit, est igitur præter rationem atque fidem, dicere istum regem, postea relapsum in priorem superbiam, atque impietatem, tandem perijsse.

2.Cor.2.

Theodoretus.

B

Lyra & Carthusianus.

Obiectio ex loco Isaiæ, cap.4.

Verum tamen, vnum illud maximè huic sententiæ videtur officere, ac vehementer aduersari, quod Isaias in c.14. describens, quemadmodum rex Babylonis, quem & Hieronymus eo loco, & alij complures interpretes hunc Nabuchodonosor interpretantur, seuerissima Dei vindicta puniendus esset, manifestis verbis indicare videtur, æternis eum inferni pœnis esse damnatum, sic enim scribit *Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui. Detracta est ad inferos superbia tua, Dixisti, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci.* Hoc præterea confirmatur eo argumento, quod ferè antiqui patres tradiderunt, eo loci, sub nomine & persona regis Babylonis, describi, & designari ab Isaia lapsum è cęlo luciferi in infernum. Quod si verum est, vt esse videtur, quò aptè & perfectè figura respondeat veritati, dicere conuenit, regem Nabuchodonosor tandem perijsse & damnatum esse, vt etiam in hoc, irreparabilis Luciferi casus, æternæque damnationis, rex ille congruens figura fuerit. Ad hanc obiectionem, & quia nonnihil habet difficultatis, & quò omnis dubitatio penitus è medio tollatur, varijs modis respondebo. Ac primum respondeo, Isaiam eo loco non nominasse Nabu

C

Solutio obiectionis, & explicatur diligenter superior Isaiæ locus.

D

T

A lere Deum multa prædicere, in vindictam scelerum, hominibus euentura, quæ tamen illis seriã plenámq; agentibus pœnitentiã non accidant, Hieremias c. 18. clarissimis verbis testatur. Illud quoq; ad extremũ respõdere possum, etiãsi verba illa Isaiæ pertineãt ad regẽ Nabuchodonosor, non tamen eiusmodi verbis significari damnationẽ eius regis æternã, sed grauissimam ipsius animaduersionẽ, & deiectionẽ in maximam miseriã. Non enim verba illa propriè, sed figuratè sunt accipiẽda. Nam sicut illa, *cecidisti de cœlo lucifer, & exaltabo super astra solium meum, & ascendam super altitudinem nubium*, non possunt accipi propriè, neq; enim propriè sumpta, regi Nabuchodonosor accõmodari possent: sed figuratè accipiuntur, scilicet, vt per huiusmodi metaphoras, incredibilis eius regis elatio animi & superbia, expressiùs declaretur: ita etiã quòd postea

B subditur, *detraheris vsque ad infernum, & vsque ad profundũ laci*, nõ debet propriè intelligi de inferno damnatorum, sed eo modo loquẽdi significatur deiectio illius regis, ex summa gloria & felicitate, in maximã calamitatem & miseriã: Deo seuerissimè eius superbiam atq; impietatem vindicante. Consueuit enim scriptura, vt declaret sublimissimam alicuius elationem, dicere eum ad cœlum ascendere seu eleuari: cõtrà verò, vt exprimat deiectionem alicuius in profundissimã miseriã, dicere eum vsque ad abyssum & infernum esse depressum & deiectum. Huius rei, cùm multa sint in sacris litteris exempla, non erunt ea lectori, tantùm, minimè rudi diuinarum scripturarum, aut ignota, aut inuentu difficilia.

Cur Nabuchodonosor non dederit libertatem Iudæis: aut cur id Daniel ab eo rege postularerit.

Sed cuiuspiã fortasse subibit animum admirari, cur Nabuchodonosor, qui tã insigni miraculo potentiam Dei Iudæorũ, in seipso expertus

C fuit, eúmq; Deũ deinceps, vsq; ad extremũ spiritũ verè ac piè coluit, cur inquã, quò suũ erga Deũ, gratũ, & religiosum animũ testaretur, Iudæos captiuitate nõ liberauerit, quos vsq; ad eam diẽ durissima seruitute afflixerat: aut cur Daniel, qui apud eũ regẽ, gratia & auctoritate plurimum valebat, non hoc ab illo postulauerit, haud dubiè impetraturus. Sed responderi potest, cogitasse quidẽ ac deliberasse id facere regẽ Nabuchodonosor: verum mox celeri morte occupatũ, id perducere ad effectum non potuisse. Vel aliter dici posset, quoniã immutabili Dei sententia, ratum & constitutũ erat, vt Iudæi, quò plurimorũ maximorúmque suorum scelerũ pœnas luerẽt Babylonica septuaginta annorum captiuitate punirentur, propterea nec Deum eã mentẽ & voluntatẽ liberandi

D Iudæos, dedisse regi Nabuchodonosor, nec Danielẽ id apud regẽ agere, aut tentare esse ausum: quippe cui exploratissima de hoc Dei

ſententia erat: vel ſingulari aliqua Dei reuelatione ſibi facta, vel ex vaticinio Hieremiæ id cognitum habebat, qui, vt legitur in libro eius capite vigeſimoquinto & vigeſimonono, prædixerat, Iudæos per ſeptuaginta annos, Chaldæis ſeruituros, videlicet vſque ad euerſionem regni Chaldæorum, & exordium imperij Perſarum. A

Cur Nabuchodonoſor non eduxerit è carcere Ioachim regē Iuda.

Illud mihi magis mirandum accidit: quomodo hic rex, poſt ſuam illam conuerſionem, non protinus è carcere eduxerit Ioachim regē Iuda, quem perfidiosè & iniuriosè tractauerat, & contra fidem ipſi datam, vſque ad illud tempus in cuſtodia tenuerat. Non eſſe autem Ioachim eductum à carcere, niſi poſt mortem Nabuchodonoſor, manifeſtum eſt ex capite vltimo libri quarti Regum, & libri Hieremiæ: videbatur autem, aut rex ſua ſponte liberaturus Ioachim, aut id ab eo obnixè petiturus Daniel. Sed ad hanc dubitationem, ſimiliter vt B reſponſum eſt ad ſuperiorem, reſpōderi poſſet: vel regem voluiſſe eum liberare, ſed præreptum morte, non liberaſſe, mox tamen à filio eius Euilmerodach, qui proximè regnauit poſt Nabuchodonoſor, vt patris notam ipſi voluntatem expleret, Ioachim liberatus eſt, & regio honore tractatus. Vel dici poteſt, voluntate Dei non eſſe liberatum Ioachim, quò diutius pro ſua impietate puniretur. Siquidem in 4. lib. Regum c. 24. legimus, ipſum, etiamnum adoleſcentem, paternæ impietatis fuiſſe imitatorem: ſic enim ibi ſcriptum eſt. *Decem & octo annorum erat Ioachim, cum regnare cœpiſſet, tribus menſibus regnauit: fecit autem malum coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerat pater eius.* C

BENE-

D

A

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VI.

B

CAPVT QVINTVM.

BALSASAR Rex, fecit grande conuiuium optimatibus suis mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vasa aurea & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius, de templo quod fuit in Ierusalem: vt biberent in eis rex & optimates eius, vxorésque eius & concubinæ. Tunc allata sunt vasa aurea * quæ asportauerat de templo quod * fuerat in Ierusalem: & biberunt in eis rex & optimates eius, vxores & concubinæ illius. Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argenteos, æreos, fer-
C reos, ligneosq́;, & lapideos. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum, in superficie parietis aulæ regiæ: & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum: & compages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebãtur. Exclamauit itaq; rex fortiter, vt introducerent magos, Chaldæos, & aruspices. Et proloquens rex, ait sapiẽtibus Babylonis: quicũq; legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquẽ aureã habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Tunc ingressi omnes sapientes regis, nõ potuerunt nec scripturã legere, nec interpretatione indicare regi. Vnde rex Balsasar satis conturbatus est, & vultus illius immutatus est: sed & optimates eius turbabantur. Regina autẽ, pro re quæ acciderat regi, & opti-
D matibus eius, domum conuiuij ingressa est: & proloquens ait, Rex in æternũ viue: non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur. Est vir in regno tuo, qui spiritum Deorum sanctorum habet in se: & in diebus patris tui, scientia & sapientia inuentæ sunt in eo: nam & rex Nabuchodonosor pater tuus principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit eum, pater

* & argentea 14. MS. verũ R. Hier. & C. non addunt.

inquam tuus, O rex: quia spiritus amplior, & prudentia, intelligentiaque, interpretatio somniorum, & ostensio secretorum, ac solutio ligatorum inuenta sunt in eo, hoc est, in Daniele: cui rex posuit nomen Baltasar. Nunc itaque Daniel vocetur, & interpretationem narrabit. Igitur introductus est Daniel coram rege. Ad quem præfatus rex ait. Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, quē adduxit pater meus rex de Iudæa? Audiui de te, quoniam spiritum Deorum habeas: & scientia, intelligentiaque, ac sapientia ampliores inuentæ sunt in te. Et nūc ingressi sunt in conspectu meo sapientes magi, vt scripturam hanc legerent, & interpretationem eius indicarent mihi: & nequiuerūt sensum huius sermonis edicere. Porro ego audiui de te, quod possis obscura interpretari, & ligata dissoluere: si ergo vales scripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura vestieris, & torquem auream circa collum tuum habebis, & tertius in regno meo princeps eris. Ad quæ respondens Daniel, ait coram rege: munera tua sint tibi, & dona domus tuæ alteri da: scripturam autem legam tibi, rex, & interpretationem eius ostendam tibi. O rex, Deus altissimus regnum & magnificentiam, gloriam & honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo. Et propter magnificentiam, quam dederat ei, vniuersi populi, tribus, & linguæ tremebant & metuebant eum: quos volebat, interficiebat, & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat, & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est: & a filiis hominum eiectus est, sed & cor eius cum bestiis positum est, & cū onagris erat habitatio eius: fœnum quoque vt bos comedebat, & rore cœli corpus eius infectum est: donec cognosceret, quòd potestatem haberet altissimus in regno hominum, & quemcumque voluerit, suscitabit super illud. Tu quoque filius eius Balsasar non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia: sed aduersum dominatorem cœli eleuatus es: & vasa domus eius allata sunt coram te: & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ vinum bibistis in eis. Deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, ferreos, ligneosque, & lapideos, qui non vident neque audiunt, neque sentiunt, laudasti: porro Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas, nō glorificasti. Idcirco ab eo missus est articulus manus qui scripsit hoc, quod exaratum est. Hæc est autem scriptura quæ digesta est:* mane, thecel, phares. *Et hæc est interpretatio sermonis:* mane, *numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud.* thecel: *appensus es in statera, & inuentus es minus habens.* phares: *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. Tunc iubente rege, indutus est Daniel purpura, & circundata est torques aurea collo eius, & prædicatum est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno*. Eadem nocte interfectus est Balsasar rex Chaldæus: & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.*

A B C D

* *mihi 16. MS. G. verum Hier. & Ch. non legunt.*

sup. 4. c. 22.

* *suo MS. G. sed in R. Hier. & C. nō additur.*

DESCRI

DESCRIBITVR in quinto capite libri Danieli, horribilis quidã casus, quo rex Balsasar, subito, vita simul & regno priuatus est, & vrbs Babylon capta, regnumque Chaldæorum translatum est ad Medos. Hæc autem calamitas ei regi accidit, propter inuisam Deo, eius superbiam, & impietatem, præsertim verò, quòd sacra Deo vasa, Hierosolymis asporrara Babylonem, in quodam suo lasciuissimo conuiuio, valdè irreuerenter superbéque tractasset. Videtur caput hoc, contra ordinem historiæ, hic positum esse ante septimum & octauum caput. Siquidem, in his capitibus narrantur, quæ primo & tertio anno regis Balsasaris gesta sunt, in quinto autem capite, commemorantur quæ de cimoseptimo anno, id est, vltimo & vitæ eius & regni contingerunt. Sed intelligendum est, propterea in dispositione horũm capitum, præ B termissum esse à Daniele ordinem temporum, quia consilium & propositum eius fuit, omnem simul historiã contexere, quæ ad reges Chaldæorum pertinebat, ideóque post historiam regis Nabuchodonosor, hanc filij eius Balsasaris, qui vltimus fuit Chaldæorum rex, historiam subtexuit. Nam quæ memorantur cap. septimo & octauo licet huius regis tempore acciderint, tamen nec personam, nec rerum eius historiam attingunt, sed solius Danielis visiones & reuelationes continent. Adijce, quòd narratio huius capitis, pulchrè cohæret cum præcedentis capitis narratione. Etenim regis Nabuchodonosor, de quo suprà dictum est, hic Balsasar filius vel nepos fuisse dicitur, & vterque propter superbiam aduersus Deum, memorabili diuinæ vindictæ exemplo punitus est. Narratio item vtriusque capitis persimilis est, partim enim historica est, partim prophetica, interpretationem scilicet occultam, C vel somnij vel scripturæ continens partim etiam insigni miraculo, vel transformationis Nabuchodonosor in bestiam, vel manus in pariete scribentis, admiranda. Deniq; in vtraq; narratione cõmendatur Danielis sapientia, & declaratur quãta in gloria & gratia fuerit apud reges Chaldæorum. Quò verũ esse probatum est, quod in extremo ca. 1. scriptum est, Danielem perseuerasse vsque ad primum annum Cyri, id est, permansisse in gratia apud omnes reges Chaldæorum, quorum vlti-D mus fuit hic Balsasar, qui à Dario Medo, Cyróq; victus & occisus est.

Summa capitis Quinti.

Cur historia huius capitis, contra ordinẽ temporum, posita sitante caput septimum & octauũ huius libri.

Verùm illud hoc loco ante omnia intelligi conuenit, regem de quo agitur in hoc quinto capite, varijs nominibus tam in sacra scriptura, quàm in prophanis historijs appellari, quæ nominum ambiguitas, nisi nota & animaduersa sit, errorẽ afferet legẽtibus historias. Nominatur in hoc capi. Balsasar, sic enim est in Græco, qui autem ex Hebræo vel

Varijs nominibus hũc regem appellari, 7

A teremptum. Cur autem Daniel, hanc solam regis huius historiam scripto prodere voluerit, hanc rationem affert Theodoretus. *Non historiam, inquit, simpliciter, sed prophetiam conscribere voluit Daniel, quocirca, non omnia Nabuchodonosor gesta scripsit, sed quorum dumtaxat vtilis futura erat posteris memoria. Quoniam igitur maximum in rege Baltasare ostendit Deus miraculū, quódque efficacissimū esset ad ingenerandū simul cū pietate Dei timorem, non solùm tunc viuentibus, sed etiam posteris, non existimauit Daniel æquum esse, tantum Dei beneficium, & tam salutare hominibus documentum atque exemplum, silentio occultare, sed opinatus est, se vtiliter ac religiosè facturum, si ipsum litteris prodendo, clarissimum doctrinæ monimentum omnibus relinqueret.* *Cur Daniel solam hanc regis huius historiam attigerit.*

B *Baltasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis mille, & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem.*

Pro voce *conuiuium.* Græce est δεῖπνον, significās cœnā, sed idem est, nam veteres non prādium, sed cœnam agebant. Illud porro. *vnusquisque secundum suam bibebat ætatem.* duplicem habet sensum. Significat enim, optimates sedisse in conuiuio, prout alijs alios ætate anteibāt, videlicet, seniores in honoratiore loco: vel significat, vnumquemque conuiuarū bibisse, prout suæ conueniebat ætati. Verum, & Chaldaica, & Græca, aliū sensum videntur reddere, quē Hieronymus fatetur ceteros interpretes expressisse, sic enim habent, *& corā mille vinum bibēs.* Quę lectio significat, regem solum in vna mēsa sedisse, sed è regione optimatum, *Veteres nō prandium sed cœnam agebant.*

C qui in eadē aula, alijs tamen mensis sedebant, eósque rex bibens, ad potum inuitabat. Theodoretus præcisè legit, *& coram mille vinum*, nam participiū, *bibens*, quod sequitur, ille coniungit cum sequenti oratione, & hanc putat esse illorum verborum sententiam, erat paratum vinum, quantum mille conuiuis sufficeret ad largè potandum.

Non potest negari, fuisse magnificum & regale hoc Baltasaris conuiuium, mille conuiuis tam lautè & opiparè apparatum. Nō minus tamen fuisse videtur sumptuosum, illud conuiuium Ptolemæi regis Aegypti, patris Cleopatræ, cuius morte finitum est Agypti regnum. Illū enim in lib. 33. ca. 10. Plinius auctore Varrone, refert mille conuiuas *De Magnificētia quorundā cōuiuiorum.*

D ex comitatu & exercitu Pompeij Magni, tunc res gerentis circa Iudæam, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Sed hoc Ptolomæi conuiuio, magnificentius fuit illud nuptiale conuiuium Alexandri Magni, ad quod adhibita sunt decem millia

conuiuarum, singulis, ab eo patera aurea donatis. Alexandrum tamen superasse videtur Assuerus maritus Esther, in eo conuiuio, quod per centum & octoginta dies, non tantum optimatibus, sed omni etiam populo ciuitatis Susam, incredibili magnificentia præbuit, vt in exordio eius libri traditum est. Verùm, meo iudicio, super omnia conuiuia quæ adhuc legi splendidissimum, & quodammodo fidē excedens, fuisse videtur illud Pythij Bithyni, qui platanum aureā, vitémque nobilē illā, Dario regi donauit. Hic, si vera sunt quæ tradūtur a Plinio, Xerxis copias, hoc est septies centena octoginta octo millia hominum, excepit epulo, stipendiū insuper quinque mensiū, frumētúmque pollicitus, vt è quinque liberis, in delectu, vnus saltē senectuti suæ concederetur. A

Plinius lib. 33. cap. 10.

Baltasarin summo obsidionis periculo, quasi securus, conuiuia celebrabat.

Sed vix nonnullis verisimile posset videri, regem illum Baltasarem, vsque adeo fuisse vecordem, & periculi sui incogitantem, vt quo tēpore grauissima obsidione ab hostibus premebatur, eo tēpore, quasi omnino securus, & otiosus, dies festos, ludos, & cōuiuia cū suis dissolutissimè agitaret. Verū nullo modo de veritate huius historiæ dubitandū est, nō solùm propter Danielis auctoritatē, sed quia in hoc etiam consentiunt externi scriptores. Etenim, lib. primo Herodotus, & Xenophon lib. 7. de Cyri institutione, tradūt eum diem, quo à Cyro capta est Babylon, egisse Babylonios festum diem, publicis ludis, saltationibus, & conuiuiis, totámque eā noctem maximo luxu, & intemperantia transegisse. Quin propterea, inquit Xenophon, electū fuisse à Cyro eū diē ad inuadendā vrbem, quòd intellexisset, diem illū maximè festū esse Babyloniis, eósque propter cōuiuiuia, quæ publicè priuatímque, diéque ac nocte agebant, somno fatigatos, meróque oppressos, fore incautos, & ad defensionem vrbis imparatos, & inualidos. Isaias quoque, ducētos ante annos, vaticinatus fuerat, Babylonē captū & euersum iri, dū principes eius conuiuiis indulgerent, sic enim cap. 21. scriptum est, *Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerūt me: Babylon dilecta mea, posita est mihi in miraculū. Pone mensam, contemplare in specula: comedentes & bibentes, surgite principes, arripite clypeum, &c.* Ceterùm, inuestigatione dignū est, quæ res hūc Baltasarē ab hostibus circumsessum, adeo sui periculi & salutis negligentem & improuidum fecerint. Equidem, quinque vel sex causæ probabili coniectura excogitari possunt, quibus rex ille adduci potuit, vt cōuiuia, quasi securus celebraret. Primam causam fingunt Hebræi, quam D. Hieronymus his verbis cōmemorat. *Tradunt Hebræi huiuscemodi fabulā: quod vsque ad septuagesimum annum, quo Hieremias captiuitatem Iudæorum dixerat esse soluendam, de quo & Zacharias in principio voluminis sui lo-* B C D

Isaias prædixit Babylonē, dum cōuiuiis indulget capiendam.

Baltasar cur in obsidione salutis suæ negligens fuerit.

Hier. 25. Zach. 1.

A *sui loquitur, irritam putans Dei pollicitationem Baltasar, falsúmque promissum, versus in gaudium, fecerit grande conuiuium, insultans quodammodo spei Iudæorum, & vasis templi Dei, sed statim vltio consequuta est.* Ex quo apparet, audisse Baltasarem, sparsum esse rumorem inter Hebræos, iam finē suæ captiuitatis apropinquare, id quod confirmare videbatur præsens Babylonis obsidio, vt igitur Baltasar insultaret Iudæis, vanam eorum spem subsannans, instituisse eum splendidum, & publicum cōuiuium, & introductis vasis Dei Iudæorum, simul cum Dijs Babyloniorum, horum potentiā prædicasse, qui imperiū Chaldæorū ad tātam gloriam & amplitudinem euexissent, contra verò Dei Iudæorū, cū probris & contumelijs, illuxisse imbecillitatem, qui sui cultores, nec tueri, ne seruituti Chaldæorum subijcerentur, nec tam diu Chaldæis subiectos, ex eorum manibus eripere potuisset. Sic Hebræi nugantur. Verùm, bene habet, quòd hanc Hieronymus vocat fabulam, nempe vt alia eorum plu- *Iudæorum fabula.*
B rima, sic etiam hoc commenti simile videtur. Altera causa, quòd dies ille, esset Belo sacer & festus, & qui anniuersaria celebritate, publicis ludis, spectaculis, & conuiuijs ageretur à Babylonijs. Erat autem Belus, princeps Deorum omnium, quos venerabantur Babylonij. Tertia causa, fortasse dies celebrabatur natalis illius regis, vel quo ad regnum electus, seu regali corona insignitus fuerat. Quarta causa fortasse pro vrbis conseruatione ac defensione, indicta erat generalis supplicatio, & publicum epulum, quod solenne erat Gentilibus, cùm in similibus angustijs & periculis versarentur. Quinta causa, quid si putemus, vsos esse hostes eo stratagemate ad capiendam vrbem, vt cùm viderent Babylonem, obsidione, vel nunquam vel tardissimè cogi posse ad deditionē, *Belus Babyloniorum Deus præcipuus.*
C laxasse obsidionem, discessúmque dissimulasse, vt hoc credentes Babylonios, ob ídque in defensionem vrbis remissos ac negligentes, postea faciliùs opprimerent. Rex igitur Babylonis stolidè credens, agi verè, quod simulatè agebatur, totus in lætitiam, & conuiuia effusus est. Sexta causa, nec illud fide caret, consultò id fecisse regem Babylonis, vt ostenderet se nihil timere hostium obsidionem, vrbémque ducere inexpugnabilem, id quod ad frangendos hostium animos, suorū verò confirmandos, plurimùm valere poterat. Et vero, tres ob causas sperare poterāt Babylonij, vrbē suā fore inexpugnabilē. Primò, quia vrbs erat munitissima, cū propter alia eius munimēta & propugnacula tū ꝓpter am- *Babylō cur inexpugnabilis iudicabatur.*
D plissimū & altissimū fluuiū Euphratē, qui ciuitatē interfluebat. Deinde ꝓpter eius vrbis ꝓpugnatores, q & plurimi & robustissimi, omníq; armorū genere instructissimi erāt. Deniq; propter abūdantiā cōmeatuū, rerúmque omniū, quæ ad tolerandam in multos annos obsidione opus erant,

erant. Nam, vt tradunt Herodotus & Xenophon, præsentientes Babylonnij, futuram vrbis obsidionem, commeatu in viginti annos eam præmunierant. A

Circa illa verba, *præcipit rex temulentus*, vel vt est Græcè, *in gustu vini, vt afferrentur vasa templi Dei*, ita scribit Theodoretus. *His verbis docet nos Daniel, non solum impietatis exuperantiam, sed etiam damnum ab intemperantia vini profectum. Bibens enim rex, dixit in gustu vini. Obruit enim rationem ebrietas, & incontinentia peperit insaniam, & dicata Deo vasa, quæ Nabuchodonosor in honore habuerat, & ab humanis vsibus separauerat, ea Baltasar, vt communia & prophana, impurè tractare ausus est.* Exemplo huius regis discimus, quot quantorúmque malorum causa sit ebrietas. Exempla in sacris litteris plurima sunt, & perquam illustria: vt a Noe, b Loth, c Amnó d Holophernis, e Simonis Machabæi, f & Benadab regis Syriæ: qui maximũ habens exercitũ, & triginta alios reges secum, bibens tamen & temulentus, cum toto exercitu à paucissimis victus, & profligatus est. Lege Ecclesiasten ca. 10. & Ecclesiasticum cap. 19. necnon & quandã Senecæ epistolam, quæ in volumine epistolarũ eius, octogesima quarta numeratur. Pythagoras dixit, ebrietatem breuem esse insaniam. Anacharsis primum poculum vini, dixit esse sanitatis, alterum voluptatis, tertiũ contumeliæ, quartum furoris & insaniæ. Cuius dictum sapiens, Alexandri Magni temulentia comprobauit: qui nó plures in bello hostes armatus, quã in cõuiuio amicos temulentus occidisse dicitur. Illud præterea magno documẽto esse potest, quod hic traditur, Baltasarẽ, cũ in summũ vitæ regníque perdendi adductus esset discrimen, nihilominus tamẽ quasi omnis periculi vacuũ, conuiuiis & voluptatibus indulgentẽ, miserrimo exitu, vitã simul & imperiũ amisisse. Huius regis similes, videre est multos flagitiosissimè viuentes: qui cùm in potestate Diaboli sint, nec longiùs ab inferno absint, quàm quanta est vita hæc quę in terris agitur, nimirũ breuissima, & in hac ipsa breuitate, incertissima, perinde tamen soluto & tranquillo animo viuunt, atque si extra omne periculum, in maxima pace & securitate versarentur. Sic, ceteris omnibus qui in naui erant, trepidantibus, & imminentis naufragij mortísque metu exanimatus, solus Ionas, cuius tamen vnius castigandi causa tempestas illa à Deo concitata fuerat, otiosè in vtramque aurem dormiebat. Sic filij Iob conuiuantes, subita domus, in qua conuiuabantur, ruina perempti, sepultíque sunt. Sic Isboseth, vt est in 2. Regum, cap. 4. in conclaui dormiens, super lectum suũ à latronibus occisus, somnum cum morte continuauit. Denique cuidam,

De vitio ebrietatis.

a Gen. 9. b Gen. 19. c 2. Reg. 13. d Iudith. 12. e 1. Mach. 16. f 3. Reg. 20.

In eos qui summis in peccatis magna trãquillitate animi ac securitate viuunt.

Ion. 1. Iob 1.

B C D

A cuidam copioso & prædiuiti, multorúmque sibi annorum felicitatem pollicenti, dictum est, Lucæ 12. *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te: quæ autem parasti cuius erunt?* Rectè igitur scriptum est in lib. Iob. cap. 20. *laus impiorum breuis est, & gaudium hypocritæ, ad instar puncti. Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur: transiet sicut visio nocturna.*

Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos.

B HAEC verba explanans D. Hieronymus ita scribit. *Quanta fuit stultitia, in vasis aureis bibentes, ligneos & lapideos Deos laudare. Laudant autem Deos suos, insultantes Deo Iudæorum, quòd illis victoriam tribuentibus bibebant in vasis eius.* Fuisse autem morem antiquis, vt in conuiuiis ante oculos haberent Deos, quos maximè venerabantur, sub specie & forma humana, prodidit Athenæus lib. 8. Dipnosophistarum cap. 13. ait enim, morem fuisse veteribus, priusquam conuiuia inirent, Diis suis sacrificandi, eósque secum adducendi in conuiuium, videlicet, quo præsentium Deorum respectus & reuerentia, modestiores, ac temperantiores faceret eos in conuiuio.

Babyloniorũ stultitia

Athenæus quid in conuiuijs obseruatum referat.

Ceterùm de illis Diis aureis, argenteis, ferreis, ligneis, & lapideis,
C quos Babylonij colebant, non alienum fuerit hoc loco referre, quod apud Baruch c. 6. in epistola Hieremiæ scripta ad Iudæos, qui Babylonem captiui ducebãtur, hũc in modũ traditur. *Videbitis in Babylonia Deos aureos, & argẽteos & lapideos, & ligneos in humeris portari, ostentantes metũ gẽtibus. Visa itaque turba de retro, & ab ante adorãtes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorare Domine. Coronas aureas habent illi Dij super capita sua, operiuntur veste purpurea: quorum faciem sacerdotes extergunt propter puluerem domus, qui est plurimus inter eos. Sceptrum habent vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem non interficit. Habent etiam in manu gladium & securim, se autem de bello & latronibus non liberant. Oculi eorum pleni sunt puluere, à pedibus introeuntium domum in qua sunt. Tutantur sacerdotes ostia clausuris &*
D *seris, ne à latronibus expolientur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut trabes in domo. Corda eorum dicuntur elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt. Nigræ fiunt facies eorum à fumo, qui in domo fit. Supra corpus eorum, & supra caput eorum, volant noctuæ & hirundines. Hostias illorum vendunt sacerdotes, de sacrificijs eorum fœtæ & menstruatæ contingunt.*

Sententia Baruch, de Dijs Babyloniorum, ex cap. 6.

Sedent in domib. eorum sacerdotes, habentes tunicas scissas, & capita, & barbā rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt clamantes contra Deos suos, sicut in cœna mortui. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos. Cum audierint Chaldæi mutum aliquem non posse loqui, offerunt illum ad Bel, postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum & sensum. Hæc propterea cómemorare volui, vt liqueret, quales Deos, quóue ritu, & superstitione Babylonij colerent. Sed quod prædictis verbis, eodem loci mox subiicitur, nequaquam est prætereundum: sequitur enim. *Mulieres autem circundatæ funibus, sedent in vijs succendentes ossa oliuarum. Cum autem aliqua ex illis attracta ab aliquo transeunte, dormierit cum eo, proxima exprobrat, quod ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis eius diruptus sit.* Hanc, subobscœnam quidem, perobscuram tamen historiam, valdè illustrat, quod in eandem sententiam de mulieribus Babyloniis tradit Herodotus: sic enim in primo libro scriptum reliquit. *Vna Babylonijs lex est, omnibus modis execranda: omnibus mulieribus indigenis commune est, semel in vita ad Veneris templum desidentibus, cum externis viris consuetudinem habere. Ceterùm cum pleraque sint diuitijs tumentes, quæ sui copiam facere recusant, hæ vehiculis cameratis subuectæ, pro templo consistunt, relicta interim à tergo, magna famulitij turba. Pleraque etiam ad templum Veneris sedent, nodis, corollisque tempora reuinctæ, è quibus aliæ seorsum abeunt, aliæ regrediuntur. Nam diuerticula vndecunque sic funiculis distincta, aditum præbent externis, ad mulieres illas, quam cuique libuerit deligendam. Porro cum semel illic consederint, non prius domum regrediuntur, quàm hospitum aliquis, pecuniam mulieri in sinum coniecerit, & cum ea seorsum à fano rem habuerit. Pecuniam autem illam fas non est reijcere: siquidem in sacrum confertur vsum: neque mulieri licet hospitem aliquem repudiare, sed quicumque pecuniam primus obiecerit, hunc illa sequi debet citra delectum. Congressu autem peracto, quasi Dea expiata, domum reuertuntur. Sicut autem formosiores citius expediuntur, ita deformiores vno aut altero anno ac triennio, quin etiam diutius coguntur misere pro templo desidere.* Sic Herodotus. Ex cuius verbis locus ille ex epistola Hieremiæ, planior efficitur, & intellectu facilior.

Locus Baruch in ca. 6. perobscurus illustratur.

Herodotus de Babyloniorum fœdis moribus quid scripserit.

Diuus Hieronymus, impietatem & stultitiam Babyloniorū, laudantium Deos aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos, secundum allegoricum sensum sic interpretatur. *Iuxta tropologiam, hoc dicendū est, quod omnes hæretici, & doctrina contraria veritati, qui assumunt verba propheta rum, & testimoniis diuinæ scripturæ abutuntur ad sensum suum: & dant bibere iis, quos decipiunt, & cum quibus fornicantur, tollunt vasa tēpli Dei, & inebriantur in eis, nec laudant Deum, cuius vasa sunt, sed Deos aureos, argenteos, æreos,*

Hæretici idololatris comparantur.

æreos, ferreos, ligneos, & lapideos. Aurei mihi videntur hi qui seculari ratione cõ
A *positi sunt. Argentei, qui habent eloquij venustatem, & rhetorica arte constructi sunt. Qui autem inferũt fabulas poetarum, & vetustis vtuntur traditionibus, habentes inter se multam, vel elegantiæ vel stultitiæ differentiã, isti vocantur ænei & ferrei. Qui penitus inepta proponunt, lignei appellantur & lapidei. Quos omnes in duas partes Deuteronomium diuidit, scribens, Maledictus qui facit sculptile, et conflatile, opus manuum artificis, & ponit illud in abscondito.* Deut. 27. *Abscondũt enim omnes hæretici, & operiunt mendaciorum suorum dogmata, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Sic Hieronymus. Psal. 10.

B *Regina autem ingressa domum conuiuij ait, est vir in regno tuo, spiritum Deorum sanctorum habens in se: quem rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit.*

DIVUS Hieronymus supradicta verba exponens, sic ait, *Hãc reginam Iosephus auiam Baltasaris, Origenes, matrem, scribunt. Vnde & nouit præterita, quæ rex ignorabat. Euigilet ergo Porphyrius, qui eam Baltasaris somniat vxorem, & illudit plus eam scire quam maritum?* Thedoretus Origenem secutus, putat eam reginam, fuisse matrem Baltasaris: ita enim scribit. *Videtur mihi hæc regina, mater fuisse ipsius Baltasaris. Vxores enim cum pellicibus, conuiuij participes erãt: nam, vt inquit hoc loco scriptura, bibebant in illis vasis aureis, rex & optimates, vxores & concubinæ illius, quæ scilicet non legitimo connubio, sed lasciuiæ causa cum illo consueuerant. Ipsa autem regina, post perturbationem illam Baltasaris, ingressa est. Et verisimile erat, eam vt senio confectam, neque ebrietati, neque lusibus aut saltationibus, cum aliis tunc interfuisse. Verba autem illa quibus Baltasarem affatur, Rex in æternum viue, continent formulam salutationis & præfa-*
D *tionis, qua olim subiecti regibus, eos salutabant, & ad hoc vsque tempus hic mos inualuit: quidam enim imperiti, reges illos qui nunc sunt, æternos vocare consueuerunt: in synagraphis quoque commerciorum, sic quidam adscribunt: stultitiæ magis, quam impietatis damnandi.* Hæc Theodoretus.

Quæ fuerit regina Baltasaris ingressa conuiuium sententia Hieronymi & Theodoreti

Sed quod regina, Nabuchodonosor appellauit patrẽ Baltasaris quod etiam paulo infra confirmat Daniel, id valde dubium, & explicatu per quam

An Nabuchodonosor

fuerit pater an auus vel proau, huius regis Baltasaris.* quā obscurū est: quamobrē multas & admodum diuersas inter se scriptorum sententias peperit, quas in præsentia breuiter memorabimus & expendemus. D. Hieronymus explanando hunc locum, non ignorās propositæ difficultatis obscuritatem, variásque Doctorum sententias, ita scripsit. *Sciendum est, hunc Baltasarem, non fuisse filium Nabuchodonosor, vt vulgò legentes arbitrantur, sed iuxta Berosum, qui Chaldæam scripsit historiam, & Iosephum, qui sequitur Berosum, post Nabuchodonosor, qui regnauit annis quadraginta tribus, successit in regnum filius eius Euilmerodach, cuius in fine suæ prophetiæ meminit Hieremias.* *Refert idem Iosephus, quod post mortem Euilmerodach, in regnū successit filius eius Neglissar, post quē regnauit filius eius Labosardach, quo mortuo, regnum tenuit filius eius Baltasar, de quo nūc agitur. Quod autem Nabuchodonosor, qui proauus fuit Baltasaris, hoc loco vocetur eius pater, non facit errorem scientibus sanctæ scripturæ consuetudinem, qua omnes proaui, omnésque maiores, appellantur patres.* Sic Hieronymus. Quæ fuit etiam Bedæ in libro de sex ætatibus mundi, sententia. Sed contra hanc Iosephi & Hieronymi opinionem facit, quod scriptum est apud Hieremiā cap 27. Siquidē eo loco pollicetur Deus, daturū se amplissimum imperium regi Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij: post quem, euersum iri Chaldaicum imperiū. Ex quo loco, liquidò intelligitur, duos tantummodo reges post Nabuchodonosor, ex posteris ipsius, tenuisse imperiū, hoc est, filiū, & nepotē ipsius. Cùm aūt sub hoc Baltasare destructū sit imperiū Chaldaicum, & ipse fuerit vltimus rex Chaldæorum, necesse est confiteri Baltasarem nō abnepotem vel pronepotem, vt isti censent, sed fuisse tantum nepotem regis Nabuchodonosor. Alioquin non duo tantum post Nabuchodonosor, vt Hieremias disertis verbis prædixit c. 27. sed quatuor posteri ipsius Nabuchodonosor regnassent: quod si verum esset, non tam restrictè dixisset Deus, daturū se Nabuchodonosor regnum, & post ipsum filio eius, & filio filij, cum re vera pluribus daturus esset: sed potiùs dixisset, se daturū ipsi regnū & posteris eius, vsque ad quartam generationem: quemadmodū promisisse Deū regi Israel Hieu, propter vindictā, qua de mādato Dei, vltus fuerat domū Achab, legimus in lib. 4. Regum cap. 10. Altera sententia fuit Alexādri Polyhistoris, Alphęi, & Megasthenis, quos memorant Iosephus priori libro contra Appionem, & Eusebius lib. 9. de præparatione Euāgelica. cap. 4. Isti prodiderūt, post Nabuchodonosor regnasse alios quatuor: primo loco filiū eius Euilmerodach, sed hunc sororis eius maritus Niglisar, occidit, & secundo loco regnauit: post quē, filius eius Labosardach tertio loco regnum tenuit: quo tamen propter scelera

Prima sententia Iosephi & D. Hieronymi

Ioseph. li. 10. Ant. c. 12

Hier. 52.

Refellitur sententia Ioseph.

Secunda sententia. Alexādri Alphęi, Megasthenis.

A scelera inuiso, & exoso, ob idque à Chaldæis occiso, suffragio principum assumptus est ad regnum vnus de interfectoribus, è Babylone, & ex eadem gente, cui nomen erat Nabonidus, quo postmodum a Cyro deuicto, finem habuit regnum Chaldæorum, Medis Persisque subiectum. Hæc illi. Secundum quos, videtur Baltasar, nec filius, neque nepos, aut pronepos fuisse regis Nabuchodonosor. Atqui Daniel hoc loco appellat Baltasarem, filium regis Nabuchodonosor.

Tertia sententia historiæ scholasticæ.

Auctor historiæ scholasticæ enarrans historias Danielis, cap. 5. ait duos fuisse reges Chaldæorũ, nominatos Nabuchodonosor: & vnus quidem (inquit) fuit magnus Nabuchodonosor, qui captiuos duxit Babylonē Iudæos, & is duos reliquit filios, maiorem natu, nomine patris B appellatũ etiam Nabuchodonosor, qui patri in regnum proximè successit, & cuius egregia facta à Megasthene, Beroso, Diocle, & aliis veteribus auctoribus celebrata sunt. Alterum verò filium reliquit minorem natu, dictum Euilmerodach, qui fratri succedens, secũdo loco post magnum Nabuchodonosor, Chaldaicum rexit imperium. Hic autem tres habuit filios, hoc ordine in imperio succedentes: primũ Neglisar: secundum Lebosardach: tertium Nabonidum, siue Baltasarem: putat igitur hic auctor, Baltasarem nepotem fuisse magni Nabuchodonosor, sed quinto loco tamen post illum regnasse. Verùm hæc opinio quatuor de causis minimè probãda est. Primo enim, duos facit reges Chaldæorum appellatos Nabuchodonosor, patrē & filium: cùm & sacra & profana historia, vnum dumtaxat Nabuchodonosor regem Chaldæorum C agnoscat & commemoret: nec inter filios magni Nabuchodonosor, vllus vel in sacris, vel in externis historiis, eo nomine appelletur. Deinde, quia præclara facinora, quæ à veteribus scriptoribus prædicantur, non magni Nabuchodonosor, qui Iudaicum euertit imperium, sed filij eius fuisse arbitratur: cùm veteres rerũ Chaldaicarum scriptores, quos paulò suprà nominauimus, omnino contra sentiant, sicut videre licet apud Iosephum libro 10. antiquitatum, & priori libro cõtra Appionem, nec non apud Eusebium lib. nono de præparatione euangelica. Ad hoc, faciens Euilmerodach non proximè post magnũ Nabuchodonosor, sed secundo loco regnare, cõtradicit omnibus, tam ecclesiasticis, quàm externis scriptoribus, qui Euilmeradach, proximum magni Nabuchodo-D nosor in regno successorem faciunt. Contradicit etiam diuinæ scripturæ: quippe in 4. libro Regum cap. 25. & apud Hieremiã cap. 52. in trigesimo septimo anno transmigrationis Ioachim seu Iechoniæ, inducituriam rex Babylonis Euilmerodach: eo autem ipso anno, vel proximè

ante, mortuum fuisse magnum Nabuchodonosor, ex sacris litteris cõcludi potest, siquidem transmigratio Ioachim, facta est octauo anno regni Nabuchodonosor, vt traditur in 4. lib. reg. c. 24. Præterea, regnasse Nabuchodonosor tres & quadraginta plenos, atque integros annos, in cõfesso est apud omnes Quocirca finis regni Nabuchodonosor, vel attigit, vel propè attigit 37. annum transmigrationis Ioachim, in quo tamen iam regnasse Euilmerodach, sacra docet historia. Postremo, hic scholasticus historicus, in eo cunctis auctoribus aduersatur, quod Niglisar & Labosardach. filios esse ait Euilmerodach, & fratres Baltasaris, cum vel neutrum ille cognatione contigerit, vel certè secundum alios, Niglisar auus, Labosardach verò pater fuerit Baltasaris. A

Quarta sẽtentia, Eusebij, Sulpitij, Theodoreti.

Quarta opinio, imprimis nobilium fuit auctorum, Eusebij in chronicis, Seueri Sulpitij in libro 2. sacræ historiæ, Theodoreti quoque super quintum caput Danielis, hi putarunt duos fuisse filios regis Nabuchodonosor, Euilmerodach maiorem natu, qui secundum patrem regnauit, & Baltasarem minorem natu, qui post fratrem regnum administrauit. Miror autem Hieronymum, hanc, quæ est opinio grauissimorũ auctorum, eam dicere hoc loco, vulgi esse sententiam. Sed profectò eã opinionem manifestè peruincit esse falsam, illud Hieremiæ testimonium quod suprà ex 27. capite libri Hieremiæ productum, expendimus. Eo namque loco promittit Deus, se daturum regnum Nabuchodonosor, & post ipsum filio eius, & filio filij. Sed hic Baltasar, vltimus fuit Chaldæorum rex, qui & vitam & regnum Chaldaicum perdidit, non igitur is fuit regis Nabuchodonosor filius, sed eum nepotem fuisse ipsius necesse est. B

Quinta sẽtentia Nicolai de Lyra.

Quintam sententiam inuexit Nicolaus de Lyra, qui super secundum caput Danielis, in eo quod Baltasarem facit nepotem Nabuchodonosor, rectè quidem sentit, sed in eo fallitur, quod censet duos tantum regnasse post Nabuchodonosor Euilmerodach dico, & Baltasarem. Quos autem, citati a Iosepho & Eusebio auctores tradunt, inter hos duos regnasse, videlicet Niglisar, & Labosardach, eos Nicolaus affirmat, eosdem cum illis fuisse, diuerso tamen appellatos nomine, siquidem Euilmerodach binomius erat appellabatur enim etiam Niglisar, similiter quoque binomius erat Baltasar, nam præter hoc nomen appellabatur etiam Labosardach. Verùm non satis queo admirari, quemadmodum hoc fingere, & affirmare ausus sit Nicolaus, cum Berosus, Alexander Polystor, Megasthenes, Alphyus, Niglisar & Labosardach, diuersos fuisse reges, & diuerso tempore regnasse, quàm Euilmerodach & Baltasarem, apertissimis verbis confirment. C D

Adijciam prædictis opinionibus sextam præterea sententiã, quam

ego

A ego ceteris probabiliorem iudico. Baltasarem censeo equidem non filium, sed nepotem fuisse regis Nabuchodonosor: nec post ipsum tamē secundo, sed quarto loco regnasse. Dicam breuiter, quibus in eam sententiam ducar argumentis. Mouit me maximè illud Hieremię testimonium, supra non semel à me tractatum, & ad confutādas superiores opiniones adhibitum. Deus enim apud Hieremiam cap. 27. pollicetur, daturum se regnum regi Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij. Ex quo palā est, de posteris Nabuchodonosor, non plures duobus, id est, filio & nepote, post ipsum regnasse. Et quia Baltasar vltimus fuit posterorū Nabuchodonosor, qui regnarunt Babylone, siquidem eo regnante Babylonicū imperiū, à Medis & Persis euersum est propterea B Baltasarē, non filiū, sed nepotē fuisse Nabuchodonosor, sentire necesse est. Si qui autē alij, inter filiū & nepotē Nabuchodonosor, regno Chaldaico pręfuerūt, sicut multi tradūt, fuisse Niglisar, & Labosardach eos non fuisse de posteris Nabuchodonosor, existimare conuenit. Vt autem censeam Baltasarem, non secundo loco post Nabuchodonosor, sed quarto loco regnasse, duobus aliis in regno ipsum prægressis, facit auctoritas plurimorum & grauissimorū scriptorum, Berosi, Alexandri, Megasthenis, Alphæi, Iosephi, Eusebij, Hieronymi, & Bedæ: qui inter Euilmerodorach & Baltasarem, duos alios, Niglisar & Labosardach, reges Chaldæorum intercessisse tradūt. Hoc ipsum nos sentire ac dicere cogit diuina scriptura: quippe quæ apud Hieremiā c. 25 & 29. & extremis verbis posterioris libri Paralipomenō docet, à captiuitate Iudęorū C à Chaldæis facta, vsque ad eorum liberationē, & Chaldaici regni euersionē, præteriisse septuaginta annos. Incidit autē captiuitas Iudæorū in annum decimumnonum regni. Nabuchodonosor, sicut lib. 4. regum c. 25 scriptum est. Quoniam autem Nabuchodonosor annos tres & quadraginta vixit in imperio, fit, vt post captiuitatem, viginti quinque annis regnū tenuerit. Reliqui sunt igitur ad cōplendā septuaginta annorum Iudaicæ captiuitatis summam, post mortē Nabuchodonosor anni quinque & quadraginta. Hos annos ex regno Euilmerodach & Baltasaris, colligere nō possumus. Etenim Baltasar, concessu omniū, regnauit annis decem & septem: Euilmerodach, secundum Alexandrum, Megasthenem, & Alphæū, duos tantùm annos regnauit. At verò secundum D Seuerū Sulpitium in li 2. sacræ historiæ, regnauit annis duodecim. Verùm nos sequamur Iosephum, qui longissimè omnium, huic regi prorogauit imperiū, annos ipsi decē, & octo assignans: qui anni simul cum illis decē & septem Baltasaris, non plures triginta quinque conficiunt.

Sexta, & ipsius auctoris, sententia.

Probatur auctoris sētentia ex Scripturis & antiquis auctoribus.

Desiderantur igitur præterea decem anni, ad numerum illum septuaginta annorum explendum. Ergò necesse est confiteri, præter Euilmerodach & Baltasarem, aliquos alios post Nabuchodonosor. & ante Baltasarem, regnum Babylonicum administrasse. Cur autem Baltasar, qui nepos fuit Nabuchodonosor, non statim secundo loco post ipsum regnauerit, sed alij qui non erant de posteris Nabuchodonosor, ipsum Baltasarem in regno præcesserint, nec sacra scriptura vsquam tradit, nec ab vllo scriptorum, quod ego sciam, proditum est. Verùm, si licet coniectura quasi diuinare, existimari posset, cum Euilmerodach pater Baltasaris, à marito sororis Niglisar occisus est, vt tradunt auctores, quos priori libro contra Appionem citat Iosephus, fuisse tunc Baltasarē admodum paruulum, & ab eius cognatis, patrisque amicis, fuisse neci, ad quam filij Euilmerodach quærebantur, subductum, & ad tuta loca deductum, ibique commoratum, quoad patris hostes regnauerūt: quibus ob scelera inuisis & exosis, ob idque à principibus Chaldæorum interfectis Baltasar, principum suffragio, in paternū regnum est restitutus. A B

Cur Baltasar Patri Euilmerodach nō statim successerit Auctoris cōiectura.

Restat vnus etiamnum scrupulus, qui, ne malè habeat lectorem, hoc loco à nobis eximendus est. Scriptura in libro Baruch capite primo, facere videtur Baltasarem primum filiorum regis Nabuchodonosor, & proximum eius in regno successorē. Etenim narrat eo loco, Iechoniā & Iudæos, qui erant Babylone, scripsisse ad Iudæos qui erant Hierosolymis, vt orarent Deum pro vita regis Nabuchodonosor, & filij eius Baltasaris. Quibus verbis, nec dubiè nec obscurè significarunt, Baltasarem fuisse maximum natu filiorum Nabuchodonosor, proximúmque regni heredem: alioquin non dixissent, vt orarent pro Baltasare, sed pro eo qui primus erat filiorum Nabuchodonosor, primúsque post ipsum futurus in regno successor. Verùm non erit difficile, hunc etiam lectori scrupulum excutere. Dicamus igitur, illum Baltasarem, cuius meminit Baruch, fuisse alium, quàm hic fuit, de quo nunc agimus, & cuius in hoc quinto capite, tristissimus ac miserrimus vitæ pariter & regni exitus à Daniele describitur. Hoc autem ita esse, ex ipsa scriptura licet ad hunc modum argumentari: in 4. libro regum capite 25. & apud Hieremiam capite 52. ab externis præterea scriptoribus, quos memorant Iosephus, & Eusebius, traditur, post Nabuchodonosor, proximè in regnum successisse Euilmerodach. Constat deinde, hunc, de quo nunc agimus, Baltasarem, vltimum fuisse regem Chaldæorum, vt in historia huius quinti capitis docet Daniel. Liquet item ex capite 27. Hieremiæ, post Nabuchodonosor regnasse apud Chaldæos filium eius, & filium C D

Obiectio ex loco Baruch cap. 1.

Soluitur hæc obiectio.

A filium alij. Ex his omnibus conficitur, hunc Baltasarem alium fuisse ab eo, quem nominat Baruch, & quem significat primum fuisse filiorum Nabuchodonosor, proximúmque in imperio successoré. Quis autem fuerit ille Baltasar, quem memorat Baruch, mihi quidem non liquet: mea tamen coniectura est, illum fuisse vel eundem, qui alio nomine dictus est Euilmerodach, vt fuerit ille binomius, & regnante patre Nabuchodonosor, appellatus sit Baltasar, post patris autem mortem suscepto imperio, nominatus fuerit Euilmerodach: vel illũ quidem fuisse primum filiorum Nabuchodonosor, ad quem si vixisset, post mortem patris deuenisset imperium, sed quia mortuus est viuente patre, ideo B mortuo Nabuchodonosor, proximè successit in regem Euilmerodach, licèt fuisset secundus inter filios Nabuchodonosor. *Quis fuerit Baltasar, cuius Baruch meminit.*

In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis, contra candelabrum, in superficie parietis aulæ regiæ. Ingressi autem omnes sapientes regis, non potuerunt, nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi. Hæc autem erat scriptura: Mane, Thecel, Phares, *& hæc est interpretatio sermonis.* Mane, *numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud.* Thecel, *appensus es in* C *statera, & inuentus es minus habens:* Phares, *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.*

De manu illa, quæ visa est regi scribere in pariete, & de scriptura eius, nonnihil hoc loco dicendum est. Illud autem quod hic dicitur, *in eadem hora apparuerunt digiti*, magnam habet emphasim, significat enim, quo tempore rex ille vino æstuans, planéque temulentus, impurè ac lasciuè tractabat sacra vasa, insultans Iudæis, & in eorum Deum superba & contumeliosa verba iactans, eo ipso tempore, horrificum illud visum regis oculis esse obiectum: scilicet vt rex, tametsi vecors & D insanus, non posset tamen non intelligere, tristissimum illud portentum ad se pertinere, & insignem aliquam sibi calamitatem portẽdere. Nam ideo etiam scriptura illà exarata est in pariete, qui erat è regione regis, & candelabri lucentis in regis aula, vt ante oculos regis posita, non posset ab eo non cerni. *Tremendũ vindictæ diuinæ exemplum.*

Sed quia hoc loco dicitur rex vidisse illam manũ, an vero ceteri, qui *An illã ma*

num solus rex viderit & an manus illa fuerit verum corpus sensibile, an quid tantum imaginarium

Refellitur Lyranus.

eodem loci aderāt.eā viderint,nō exprimitur:propterea putat Liranus, A
soli regi visam esse manū,ceteris autē minimè. Ex quo ipse concludit,
manū illā nō fuisse rē aliquā,& corpus solidū,quod extra sensus & imaginationē regis existeret,sed fuisse quandā similitudinē manus formatā diuinitùs,& insidētē in sensu & phātasia regis,propter quā videbatur ille sibi videre manū in pariete scribētē:quemadmodū phrenetici multa sibi videre videntur extra ipsos esse,quæ reuera non sunt. Nā si manus illa,fuisset corpus aliquod solidū,quod extra sensus reuera existeret,æquè fuisset aspectabilis & cōspicua omnibus,qui inibi aderāt,nec à solo rege, sed pariter ab omnibus esset visa. Ita sentit Lyranus. Cui ego minimè assentior. Scriptura enim simpliciter dicit,apparuisse quasi manū hominis:& eā fuisse corpus aliquod solidū & sensibile,similitudinē humanæ manus referēs,omnes tradunt interpretes. Nec quia solus rex B
nominatur, qui manū viderit,propterea negatur ceteros vidisse:satis enim fuit scripturæ,memorare regē vidisse,cuius vni' causa illud portentū fiebat. Nec,si ceteri eā manum non vidissent,ex eo tamen concludi posset,eā manum non fuisse corpus aliquod extra sensus existens,huiusmodi enim visiones,diuinitùs & per miraculū factæ,pro Dei voluntate,his,aut illis manifestæ fiunt,vel occultæ:solis enim patescūt, quorū causa fiunt,ceteros autē,etiā ante quorum oculos fiunt, perstrictis eorū sensibus,latent. Multi namque spiritus,tam boni, quam mali,assumptis corporibus,sic apparuerunt hominibus,vt quibusdā se manifestarent,aliis autē ibidē manentibus,minimè. Aderat maximus & validissimus exercitus curruum & equorum igneorum,ad propugnationē Elisæi paratus,aduersus Syros, quos tamē Elysæo cernente, minister eius C
non cernebat:vnde Elisæus,vt traditur in lib.4.reg.ca.4. orauit Deum dicens: *Domine aperi oculos huius, vt videat: & aperuit Dominus oculos pueri,& vidit:& ecce mons plenus equorum, & curruū igneorum in circuitu Elisæi.*

Quomodo Chaldæi scripturam illius man' legere non potuerint.

Sed mirum dictu est,quod hic subditur,sapientes Babylonis nō potuisse legere illam scripturā:cū tamē Chaldaicè scripta esset:& vt scripta fuerit Hebraicè,nihilominus tamen facilis erat eius lectio, tū propter magnā linguæ Chaldaicæ & Hebraicæ affinitatē & similitudinē: tū propter diutinā Chaldæorū cōsuetudinē cum Hebræis. Denique,in promptu erat,vnū aliquē de Hebræis, qui Babylone erant,accersere,quo D
scripturā illā legēte,& singulorum verborum significationes interpretante,quid illa scriptura,saltē verbotenus,significaret,ignorare nō poterant. Quocirca existimo,quod dicitur nō potuisse eos legere scripturā,id non de simplici,& qualicunque lectione,sed de ea quæ fit cū intellectu verborū,certā aliquā ex ipsis verbis sententiā exprimēdo,esse accipiendum.

A dū. Nō enim illi legētes scripturam, scire poterant, quā separatim singu la eius verba, sententiā redderent: aut quomodo inter se cōnecti & copulari, ad certū aliquē sensum eliciendū, deberēt. Quod si quis tamen, simpliciter intelligi debere verba Daniel:s, ideóque illos scripturā legere non potuisse, contēdat, huic ego non valde repugnabo, dummodo sciat is, admittendū sibi esse nouum miraculum: necesse. n. fuit sapiētes illos Babylonios, si nullo modo eā scripturā legere potuerunt, perdidisse eos tunc, nouo quodam miraculo, circa eam scripturam scientiam linguæ Hebraicę aut Chaldaicæ, quam proximè ante nouerant. Quod aūt illi sapientes, eā scripturam interpretari non potuerunt, bellè significat, diuinā scripturam, sicut Dei spiritu condita est, ita sine eodē spiritu, nec rectè intelligi, nec vt oportet, explicari posse. Verissimè igitur B docuit nos princeps Apostolorū, in 1 cap. suæ posterioris epistolæ, omnē prophetiam scripturæ, propria interpretatione non fieri, non. n. voluntate humana allatam esse aliquando prophetiam, sed spiritu sancto inspiratos loquutos esse sanctos Dei homines.

Scriptura eodem spiritu explicāda quo condita est.

Sed agè portētosam illam scripturam, paulùm excutiamus. Hanc interpretans, sic ait D. Hieronymus. *Tria tātùm verba in pariete scripta signa uerat: Mane, Thecel, Pha es: quorū primū, numerū, secundum, appēsionem, tertium, diuisione sonat. Non solùm ergo lectione opus fuit, sed interpretatione eorū quæ legebantur, vt intelligeretur, quid hæc verba prædicerent: quod scilicet numerasset Deus regnū illius regis atque cōplesset: & appendisset in statera iudicij sui, & antè, cum iugularet gladius, quàm natura dissolueret, & imperiū eius in Medos diuideretur & Persas. Cyrus enim rex Persarum, iūcto sibi Dario auunculo,* C *subuertit imperiū Chaldeorū.* Sic Hieronymus. Verum propriè vim & notionē cuiusq; illorū triū verborum aperiamus. Dicitur Deus numerasse regnum Baltasaris, & cōplesse illud, quia tēpus quo duraturū erat regnū Chaldæorū, spatio septuaginta annorum, post captiuitatē Iudæorum, à Deo definitum & constitutum esse, prædixerat Hieremias. c 25. & 29. Quo tēpore autē hæc scriptura facta est, eo tēpore iam terminus illorū annorū proximè aberat. Illud aūt, quod subditur, appensum fuisse regē illum in statera, & inuentum minus habere, eam habet sententiā: Deum exactissima æquitate, & rectissimo examine iudicij sui, ponderasse omnia illius regis opera, quasi in statera quadam iustitiæ suæ: & in altera D quidē lance, quæ depressior erat, apparuisse pōdus enorme scelerū & maleficiorū illius regis: in altera verò lance, quæ leuissima erat, apparuisse minus habere illum regem pietatis erga Deum, & iustitiæ erga homines, quàm par foret regi, eique potissimum, quem Deus tot regnis po-

Interpretatio scripturæ illius mirae nus.

Iudiciorū Dei æquitas.

pulisque præfecerat,& quem exemplo aui sui Nabuchodonosor,vt superbia fugeret,& pietatem coleret, tam euidenter ac salutariter præmonuerat,& prædocuerat. Atque hac ex re (inquit Theodoretus) discimus,nihil esse, quod apud Deum non ponderetur, quippe qui, vt in libro sapientiæ scriptũ est c.15.*omnia in pondere,numero, & mensura constituit*.Quin etiam,illud insinuatur nobis, misericordiam & diutinã lenitatem Dei,mensura quadam & pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus quispiam est diuinæ clementiæ fines, continuò accipit diuinæ iustitiæ sententiam. Denique, quod vltimo loco subiicitur,*diuisum est regnum tuum, & datũ est Medis,& Persis*:significat,mox periturum regnum Chaldæorum,& ab ipso Baltasare, atque omni eius progenie,ad Medos & Persas transferendum. Hoc, plus ducentos annos antè,spiritu prophetico præuiderat,& prænunciauerat Isaias,cum dixit ca.47.*non est solium vltra filiæ Chaldæorum*.& ca.13. *Ecce ego super eos suscitabo Medos &c.*Similia quoq; vaticinatus est Hieremias c.50.&51.

Misericordiæ Dei modus.

Non est silentio prætereundũ,Rabinos Hebræorum, ex occasione huius scripturæ,& interpretatione eius à Daniele tradita, ansam accepisse excogitandi, vel confirmandi nouũ quoddã in sacras literas expositionis genus,Cabalisticum ab illis appellatũ,quo non tantum sententias,& integras diuinæ scripturæ orationes explanant,sed etiã syllabas, & singulas quasque litteras separatim expendentes, quasi lateat in singulis aliquid mysterij,examinant:& variis tam historicis quàm mysticis sensibus interpretantur:sumpto hinc argumento,quod quemadmodum licuit Danieli singulas dictiones illius scripturæ,per integras orationes explicare, ita ceteris synagogæ Rabinis licitum esset,simili ratione etiam syllabas, & ipsas dictionum litteras, alterã ab altera diuellendo, & separatim expendendo, interpretari per aliquas dictiones, quas litteræ illæ significant.De quo genere interpretandi,legi possunt quæ Sixtus Senensis in libro tertio bibliothecæ sanctæ, cum elementariæ expositionis methodum tractat,scripta & annotata reliquit.Verũ enimuero,quæstionem hoc loco quandam ponit Theodoretus, cur scilicet Deus,Nabuchodonosor castigatum,emendatúmque temporario supplicio,rursus in regnum reduxerit,hunc verò Baltasarem, statim regno vitáque priuarit. Affert ille huius rei duplicem causam : alteram, quia Nabuchodonosor non viderat alium regem, qui ante se,impietatis & superbiæ aduersus Deũ pœnas luisset, propterea eũ dignũ venia, iusto Dei iudicio,esse iudicatum.At Baltasar,cum ante oculos haberet domesticũ recénsque aui sui luculentissimum exemplũ, nihilo melior factus

Cabalisticæ interpretationis figmẽtum vnde originẽ habeat.

Cur Deus pepercerit regi Nabuchodonosor ad tempus dũtaxat castigato:Baltasari antẽ nullo modo pepercerit.

A factus, superbissimus & maiorem in modum impius, contra Deum fuerit. Iure itaque iustus iudex, illum ad tempus certum puniuit: hunc autem nulla venia dignum censuit. Adiicit Theodoretus alteram causam, nimirum, Deo futura omnia prouisa esse, & æquè quam præterita, esse nota: præcognita igitur Nabuchodonosor pœnitẽtia, eius quoque animaduersionem moderatus est: contrà verò, prospecta Baltasaris obfirmata & inemendabili impietate, finiendam morte eius improbitatem iudicauit.

Ceterùm, tropologicam illius manus & scripturæ sententiam atque interpretationem, ne tacitam omnino transeamus, sciẽdum est, manum illam in pariete scribentem, designare seuerissimam Dei iustitiam, omnium quæ ab hominibus quoquo modo peccantur, conscia m, & iudi-

Tropologica illius manus explanatio.

B cem simul, ac vindicem. Hæc supplicia cuique pro scelerum eius meritis, & ante præscribit, & suo tempore infert. Ac, licèt malefacta nonnunquam dissimulet, nullum tamen inultum tãdem relinquit. Quin etiam, tarditatem vindictæ, vt quidam dixit, supplicij grauitate cõpensat. Potest etiam illa manus scribens in pariete ante cãdelabrum, & ante oculos regis, significare syndoresim, describentem sua cuiusque in cõsciencia eius peccata, & pœnas peccatis constitutas, comminantem: & hoc quidẽ tam clarè, vt oculus mentis, vel ipso naturali lumine illustratus, non possit nõ videre. Vnde Iob ait c. 13. *scribis aduersus me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Tria autem illius scripturæ verba, significant tres res nouissimas, quarum rerum memoria, flagitiosè viuentibus, solet esse acerbissima, & maximè horrenda: hæc autem

Valer. Maxi. lib. 1.

C sunt, mors, iudiciũ Dei, & infernus: quibus rebus illa tria vocabula mirificè congruunt. Etenim vocabulum illud, *Mane*, significans numerauit, designat numeratos esse à Deo omnes dies vitæ hominis, tempusq; mortis suæ cuique præfinitum: itaque venturam mortem, certissimum est, tempus verò aduentus eius, maximè dubium, & incertum est, non tamen longinquum. Rectè igitur Iob c. 14. *breues sunt dies hominis, & numerus mensium eius, apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non possunt.* Alterum vocabulum, *Thecel*, significans quasi appensum in statera, denotat extremum Dei iudicium, quo, tãquam iustissima trutina & statera, omnia hominum facta, dicta, optata, & cogitata, subtilissimè ponderabuntur, atque examinabũtur. De hac statera loquitur Iob, cum di-

Tria maximè horrenda peccatoribus, mors, iudicium Dei, & infernus.

D xit c. 31. *si ambulaui in vanitate, appendat me in statera.* & in Prouerb. c. 16. *Pondus & statera, iudicia domini sunt.* Quicunque autem in illo Dei examine inuentus fuerit minus habens, id est, non habens opera digna vita

æterna, reiicietur à Deo, & sempiternis inferni suppliciis condemnabitur. Hãc stateram diuini iudicij perhorrescebat Dauid, cum in Ps. 142. supplicans Deo, dicebat, *non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Tertium vocabulum, *Phares*, significans diuisum, bene adumbrat statum inferni: in quo qui sunt, omnino, & in omnem deinceps æternitatem diuisi, & separati sunt à societate non modo beatorum, sed etiam viatorum. Siquidem, non possunt illi amplius flecti ad bonũ, nec veniam mereri, nec agere pœnitẽtiam, denique nihil facere, quod Deo acceptum, & vtile ipsis esse queat. De quibus scriptum est in Euãgelio, *segregabit agnos ab hædis.* Rupertus in lib. 7. de victoria verbi Dei, aliam huius scripturæ mysticam interpretationem, primis decem capitibus fusissimè tractat, hic à me breuitatis causa, prætermissam. A B

Matth. 25.

Tunc iubente rege, indutus est Daniel purpura, & circundata est torques aurea collo eius: & prædicatum est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno suo.

Daniel etiam tristia impio regi nuncians beneficio afficitur.

SENTENTIAM huius loci enarrans Iosephus, lib. 10. antiquit. ita scribit. *Hac interpretatione Danielis accepta, rex non poterat non vehementer contristari: attamen Danieli suam munificentiam non subtraxit, tanquam malorum prænuncio, sed dona quæ pollicitus est, exhibuit. sic cogitans, quòd non bona audierat, sui fati culpam esse, non prophetæ: immo illum boni viri functum officio, sic interpretatum fuisse, vt erat euenturum, tametsi ipsarum illatus sequeretur.* Diuus autem Hieronymus hunc locum exponens, sic ait, *Non mirum si Baltasar audiens tristia, soluerit præmium, quod pollicitus est: aut enim longo post tempore credidit ventura, quæ fuerant prædicta, aut dum Dei prophetam honorat, sperat se veniam consecuturum. Quam si non impetrauit, maius fuisse credendum est sacrilegium in Deum, quàm honorem in hominem. Accepit autem Daniel insignia regia, torquem & purpuram, vt Dario, qui erat successurus in regnum, fieret notior, & per notitiam honoratior.* Quod autem dicitur, Danielem tertium in regno esse constitutum, tribus modis exponitur. Iosephus interpretatur tertiam partem regni promissam à Baltasare interpretanti scripturam, & donatam esse Danieli. Sed hoc nec est verisimile, nec ipsa verba id significant. Hieronymus igitur duas alias interpretationes ponit, vel vt significet, futurum post regem, in toto regno tertium dignitate, auctoritate, potestate: vel futurum vnum de tribus primis C D

Quid significet esse tertium in regno.

A nis principibus, qui prçerāt omnibus satrapis & rectoribus, & ad quos summa gubernationis imperij pertinebat, sicut in exordio sequentis capitis declaratur. Et fortasse, inquit Albertus, vnus istorum triū principum, præerat exercitui, secundus aulæ regiæ, tertius regimini terræ & prouinciarū. Priorem tamen interpretationē sequitur Theodoretus.

Sed quia hoc loco commemorantur, tanquam maximi honoris & dignitatis ornamenta, purpura, & torques aurea, quibus reges afficiebant eos, quibus summum honorem tribui volebant, nō fuerit alienū, ex variis scripturæ locis ostendere, quæ fuerint insignia dignitatis & honoris, quibus antiquitus reges eos donabant & ornabant, quos in regno suo maximè honorare cupiebant. Legimus in lib. Geneseos c. 41. Pharaonē sic honorasse Iosephum, cuius primam esse volebat in regno suo B dignitatem ac potestatem. *Tulit annulum de manu sua, & dedit eum in manu Ioseph: vestiuitq; eum stola byssina, & collo torquem aureā circumposuit, fecitque eum ascendere super currum suum secum, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.* Non dissimili honoris genere, ab Assuero affectum esse Mardocheum, traditur in libro Esther c. 6. Cū enim Assuerus interrogasset Amā, quid deberet fieri viro, quē rex honorare desideraret: ille autem reputans, quod nullum *alium rex nisi se vellet honorare*, respondit: *homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum, & primus de regiis principibus ac tyrannis, teneat equum eius, & per plateā ciuitatis incedens, clamet & dicat: sic hono abitur quemcunq; rex voluerit honorare. Cui dixit rex, festina & fac, vt* C *loquutus es Mardocheo Iudæo.* In lib. 3. Esdræ, licèt is liber non sit canonicus, in c. 3. scriptum est, tres iuuenes Darij regis administros, & custodes corporis, cùm inter se disceptarent, quæ res esset omniū fortissima, ita esse loquutos. *Dicamus vnusquisque nostrum sententiam nostram, eámque signemus, & cuiuscunq; apparuerit sermo sapiētior, dabit illi rex Darius dona magna: purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurū dormire, & currū freno aureo, & cydarim byssinā, & torquē circa collū, & secūdo loco sedebit à Dario, & cognatus Darij vocabitur.* In priori libro Machab. c. 6. narratur, Antiochum Epiphanem mortifero afflictatum morbo, desperatáque salute, Philippo vni de intimis amicis, quem præposuerat vniuerso regno suo, dedisse diadema, & stolam suam, & annulū, vt adduceret Antiochū filiū D suum, & nutriret eum, & regnaret. In c. autem 10. eiusdem libri dicitur, Alexandrum Antiochi filium, qui cognominatus est Nobilis, misisse Ionathæ fibulam auream, quam consuetudo erat dari cognatis regis, Est

Quæ fuerint insignia honoris antiquitus aliis exhibita.

Tertius liber Esdræ non est Canonicus.

Fibula quid. Est autem fibula, propriè ornamentum cinguli ad vestem subligandam, sicut ostendit Virgilius quarto Æneidos. A

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Eidem Ionathę, miserat ante rex ille Alexander, purpuram, & coronam auream. In eiusdem libri c. 11. proditum est, Antiochũ prædicti Alexandri filium, misisse Ionathę honoris causa, vasa aurea in ministeriũ, & dedisse ei potestatem bibendi in auro, & vt purpurã indueret, & haberet fibulam auream. Deniq; in hoc 5. c. memorat Daniel, Baltasarem sic dixisse, *Quicumque leget scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit.* nec solum ista promisit, sed etiam Danieli præstitit.

Balsasaris regis stultitia. In quo, non possum non vehementer admirari stoliditatem & vecordiam istius regis, qui audita ex Daniele, seuerissima Dei contra se suúmque regnum sentẽtia, cognitáque tanta sibi imminentis mali mole, non ingemuerit, nihil doluerit, nec peccata sua confessus & detestatus sit: non misericordiam Dei supplex implorauerit: non ipsum Danielem apud Deum precatorem atque intercessorem adhibuerit: denique, non sicut auus eius Nabuchodonosor, confugerit ad pœnitẽtiæ asylum & perfugium, quo iram Dei, vindictámque auerteret: sed contentus fuerit, admirari sapientiam Danielis, eúmque promissis præmiis remunerari, atque honorare. Ex quo intelligitur, quemadmodum sit occurrendum ei dubitationi, quæ cuiuspiam fortasse animum subire posset, cur scilicet Daniel, sicut regem Nabuchodonosor, ita quoque hunc Baltasarem non sit cohortatus ad pœnitentiam, & ad elargiendas eleemosynas, & aliquam ipsi veniæ spem iniecerit. Respõdendum enim est, propterea id non fecisse Danielem, quia nouerat obfirmatum esse in malo illius regis animum, & ad pœnitentiam minimè flexibilẽ: nouerat præterea sententiam Dei de exitio illius regis, non fuisse tantùm comminatoriam, sed planè absolutam, atque omnino immutabilem. B

Cur Daniel non sicut regem Nabuchodonosor, ita hunc Baltasarem, cohortatus sit ad spem veniæ, ex largitione eleemosynarũ. C

In peccatores, qui frequenter audiunt verbum Dei, sine vllo tamen pœnitentiæ fructu. Verumtamen, simillimè illi regi faciunt, hodiéque permulti, qui cùm maximis sceleribus cooperti sint, libenter tamen & frequenter adeunt ad concionatores: qui quo vehementiùs inuehuntur in scelera, eo magis illi eorum laudant eloquentiam, suscipiunt doctrinam, etiam ardorem spiritus in vitiis insectandis admirantur: neque tamen, vel tantillum ipsi commouentur ad pœnitentiam, nihilóque meliores quàm venerant, è concione discedunt. Aptissimè quadrat in istos, quod apud Ezechielem capite 33. dixisse dominum legimus prophetæ, *filij populi tui dicunt, vnus ad alterum: venite, & audiamus, quis sit sermo egrediens a Domino.* D

A *nivio. Et veniunt ad te, & sedent coràm te, & audiunt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos, & auaritiam suam sequitur cor eorum. Et es eis quasi carmen musicum, quod suauè dulcique sono canitur: & audiunt verba tua & non faciunt ea.*

Eadem nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus: & Darius Medus successit in regnum: annos natus sexaginta duos.

HÆc est clausula historiæ, quæ narratur in hoc quinto capite, tragicum cõtinens illius regis, & totius Babylonici imperij exitum,
B & exitium. Sed mirum dictu, vsq; eo improuisum & subitum, tantũ malum & regi, & vrbi accidere potuisse, vt qua nocte rex securissimus, lætissimúsque, conuiuia cum suis ageret, eadẽ ipsa nocte, & vrbs caperetur, & rex ab hostibus occideretur. Diuus Hieronymus, ne quod hic traditur, id fortasse cuipiã incredbile accideret, explanãs hunc locum, ita scribit. *Iosephus scribit undecimo Iudaicæ antiquitatis libro. obsessa Babylone à Dario & Cyro, Baltasarem regem Babylonis, in tantam venisse obliuionem sui, vt celeberrimũ iniret conuiuium, & in vasis templi biberet, & obsessus vacaret epulis: vnde potest stare historia, quod eadem nocte sit captus atque iugulatus: dum omnes, aut visionis interpretationisq; pauore terrentur, aut occupati sunt festiuitate & ebrietate conuiuij.* Sic Hieronymus. Verùm, prædicta Danielis verba, vt pauca sunt, & in speciem non difficilia intellectu, ita secũ implicatas habẽt, nec paucas nec faciles explicatu quæstiones, quas nos hoc loco minimè conuenit dissimulare, & prorsus inexplicatas omittere: quin potius enitamur, quantum possumus, eas enodare & expedire, nó tam incursuri doctorum & prudentum hominum reprehẽsionem, quòd res difficillimas, si non absolutè perfectéque, certè pro nostra facultate cum diligẽtia & cũra tractauerimus, quàm si eas propter difficultatem, penitus intactas reliquissemus.

Eadem nocte, qua hec Balsasar vidit, & vrbs capta & ipse occisus est.

Ioseph. lib. 10. c. 12.

C

Prima quæstio. An Baltasar rex Chaldæorum, tunc fuerit occisus. De veritate huius historiæ, nequaquam dubitare nobis licet: quippe quam scripsit Daniel, qui præterquã quòd veracissimus Dei vates fuit, etiam rebus iis interfuit, quas scripto prodidit. Sed in eo nonnulla est difficultas, quod externi quidam scriptores, nec sanè obscuri, videntur ea de re aliter sensisse, & tradidisse. Etenim apud Iosephum libro decimo antiquitatum, & priori libro contra Appionem, & apud Eusebium libro

An Balsasar tunc fuerit occisus.

D

Alexander Megasthenes, Alphæus de Nabonido quid scripserint.

libro nono de præparatione Euangelica c. vlti. Alexander Polyhistor, Megasthenes,& Alphæus tradunt,regē Babylonis Baltasarem, quē ipsi nominant Nabonidum, cùm à Cyro fuisset obsessus, tandem ei se dedidisse,& obtinuisse ab eo,nō vitam modò,sed commodā etiam in prouincia Carmaniæ habitationē,vbi aliquanto tempore viuens, naturali morte defunctus est. Herodotus libro primo narrans Babylonē à Cyro captam, de regis qui tūc regnabat, & quem ipse vocat Labinitum,aut morte aut cōseruatione,nullum verbum facit. Veruntamē Xenophon in libro septimo de Cyri institutione, apertissimis verbis scribit, regē Babylonis capta vrbe,in suo palatio districto acinace strenuè dimicātem à militibus Cyri esse interemptum. Hoc nempè simillimum verò est:si enim Cyrus tanta erga hostem suum clementia & indulgētia vsus fuisset,nequaquam Græci rerum Cyri effusissimi laudatores,præsertim autem Xenophon, qui de virtutibus, & rebus gestis Cyri octo libros scripsit,non vera tantum narrans,sed multa quoque, quò illustriorem Cyri laudationem faceret,narrationi affingens mendacia, tam insigne ac memorabile Cyri clementiæ exemplum tacuissent. Sed profectò supradicti auctores,quod Cyrum erga auum suum Astyagem bello à se victum,egisse memorant Herodotus & Iustinus,id falsò in regem Babylonis transtulerunt. Et verò minimè fit credibile, Cyrum acerrimo hosti & potentissimo regi parcere voluisse, nimirum eo viuo, sperare non poterat tutò se Chaldæorum imperio potiturum: præsertim cùm exploratum haberet,iam semel eum regem pulsum regno, aliquot annos exulasse,eundem tamen postea regnum recuperasse.

Xenophon tradit eum interfectū.

Herod. lib. 1. Iust. lib. 1.

An Balsasar Babylone sit occisus.

Secunda quæstio. An Baltasar sit occisus Babylone. In scriptura, nihil de ea re traditur explicatè,& manifestē. Auctores illi,quos suprà diximus prodidisse regē Babylonis,seruatū fuisse à Cyro,etiā tradūt,cùm rex Babylonis intellexisset, Cyrum magno & valido cum exercitu venire oppugnatū Babylonē,cū paucis fugisse Borsippū,locū natura,situ, & artis prouidentia,instructúque munitissimū: sed cùm eodem Cyrus admouisset exercitum,regémq; arctissima premeret obsidione, ille desperata loci defensione,se totū fidei & clemētiæ Cyri permisit. Cēsent igitur isti,regē Chaldæorum non Babylone, sed Borsippi esse captum. At verò Xenophon lib. 7. perspicuè & affirmatè scribit,eum regē Babylone captum fuisse,ac trucidatum. Atq; hoc videtur magis cōgruens historiæ Danielis. Nā,licet in hoc capite nulla fiat explicata mētio Babylonis,attamē ex ipsa narratione Danielis apparet,hunc regem Babylone esse captum. Namque Daniel scribit, eum fecisse mille optimatibus suis

suis munificentissimum conuiuium, tantum autem conuiuium, tótque conuiuis facere Borsippi non potuisset, videlicet eo rex cum paucis, vt ipsi tradunt, confugerat. Deinde, pertubatus rex portento illius manus in pariete scribētis, acciri iussit omnes sapiētes Babylonis, eósque venisse narrat Daniel. Atqui si rex fuisset Borsippi, nō potuissent sapientes, tā citò, & tā facilè Babylone Borsippū venire Quippe & vrbs Babylon, & omnia circumquaque vicina loca, exercitu Cyri obsessa tenebantur. *An Balsasar illa ipsa nocte conuiuij sit occisus.*

Tertia quæstio. An eadem ipsa nocte rex Baltasar sit occisus, qua nocte Daniel scripturam illius portentosæ manus regi, interpretatus est, Cum id manifestè hoc loco affirmet Daniel, non est vlla ratione de eo dubitandum. Quocirca demiror Ioannem Zonaram, Christianū nem-

B pe scriptorem, qui in primo tomo annalium, non est veritus scribere, opinionem fuisse quorundam, regem Chaldæorum Baltasarem, illa ipsa nocte, qua Daniel scripturam in pariete diuinitus exaratam ipsi exposuerat, fuisse interfectum, in quam tamen opinionem non admodum ipse videtur propendere Iosephus lib. 10. antiquit. ait, non multo tempore post interpretationem illius scripturæ, Baltasarem esse occisum. Quæ sententia Iosephi ambigua est, nam si per illud, *non multo post tempore.* Iosephus intellexit vel annos, vel menses, vel etiam dies, falsus est, & scripturæ contradicit, sin autem intellexit pauculas horas, verus est, & sacræ historiæ consentiens. Xenophon quidem certe lib. 7. tradit eodem illo die, quo Babylonij diem festum agentes, ludis & conuiuijs vacabant, vrbem esse captam, regémque neci datum. Mirum tamen est, qua ratione tam repente tanta, & tam munita vrbs capi potuerit. D. *Zonaras reprehēditur.* *Quomodo tam repente Babylon capi potuerit.*

C Thomas lib. 3. de regimine principum cap. 7. significare videtur, id esse factum non humano consilio, & viribus, sed planè diuina ratione & potentia, ideóque miraculi loco esse habendum. *Etenim cum Deus,* inquit, *euertere vellet regnum Chaldæorum, & tradere Cyro, qui libera urus erat captiuitate Iudæos, fecit subito siccari Tigrem & Euphratem fluuios, qui Babylonem interfluunt, eáque ratione facilem dedit Cyro aditum ad inuadendā Vrbem.* Hoc autem censet B. Thomas colligi posse ex 45. cap. Isaiæ, quo

D loco promittit Deus se affuturum Cyro, & ianuas, ac propugnacula hostium subuersurum, & introitum ipsi ad expugnandas vrbes, quamuis munitissimas patefacturum. Verum & Tigris fluuius longissimè abest Babylone, nec tale tantúmque miraculum, in vlla veterum historia reperitur, nequaquam tacituris id Græcis, alia, falsa etiā miracula fingere solitis. Propior vero est, & credibilior causa, & ratio, quam Xenophon & Herodotus afferunt. Cyrū cùm animaduertisset, aut nullo modo, aut nō nisi longissimo tēpore, Babylonē ex- *D. Thomas* *Cyri stratagema ad Babylonem capiendam.*

pugn

pugnari,& capi posse:conuersum ad stratagemata,hoc vsum esse consilio:prope Babylonem,quo scilicet loco Euphrates vrbem ingreditur, multas fecisse latas,& altas fossas,ignorantibus Babyloniis eius consiliũ & propositũ:eo autẽ die,quo Babylonij omnis periculi securissimi, ludis & conuiuiis intentissimi erant,deriuasse Cyrum in eas fossas Euphratem,intantum eius inanito alueo,vt à militibus cõmodè transmeari posset.Itaque vrbem ingressis facillimum fuit, & ciuitatem capere, & Babylonios vino somnóque fatigatos,& incautos, inopinatóq; hostium ingressu consternatos superare.Tradunt alij,Babylonios, audito creditóque Danielis vaticinio,quod statim diuulgatum fuerat,non ausos esse hostibus repugnare,séque,& vrbem, regémque in potestatem hostium dedisse.Illud quoque proditum est à nonnullis, regem Babylonis,à suis satellitibus, & ab aulicis esse necatum, scilicet quo maiorem inirent gratiam à rege Persarum & Medorum, ad quem vaticinio Danielis cognouerant,imperium Chaldæorum esse deuoluendum. A B

A quo capta Babylon & occisus Baltasar.

Quarta quæstio:A quo rege capta sit Babylon, & rex Baltasar interfectus. Omnes fermè Græci scriptores,hanc victoriam vbi dumtaxat Cyro assignant,nulla Darij medi facta mẽtione. Vnum tamen excipio Xenophontem,qui ait,Cyaxarem Medorum regẽ,& Cyri auunculum, principem,& auctorem fuisse inferendi belli Babyloniis, ad id autem bellum conficiendum acciuisse in auxilium Cyrum,eo tempore Persis præfectum,quo magna cum parte exercitus ad expugnandam Babylonem misso,ipsum Cyaxarem ad custodiam regni, cum aliquanta parte exercitus,in Media remansisse.Babylonis igitur expugnationem, omnémque eius victoriæ gloriam,soli tribuit Cyro. Iosephus lib. 10. antiquit.(sequitur autem Iosephum in explanatione huius loci Danielis D.Hieronymus)confirmat,bellum hoc Babylonicũ,à duobus esse gestum confectúmque,à Dario Medorum rege,& Persarum principe Cyro. Atque hoc verisimilius fit,rem ipsam, etiam humana ratione æstimantibus.Etenim ad necẽ Baltasaris,cõuenisse Medos & Persas,ostendit Daniel cum dixit:*diuisum est a te regnum, & datum est Medis & Persis.* Idem quoque significatum fuerat, in duobus brachiis argenteis illius statuæ, quæ visa est Nabuchodonosor in quiete, à quibus subuertendum erat caput aureum. Qua similitudine præsignabatur imperium Chaldaicum,à duobus principibus Medorum & Persarũ esse destruendum.Isaias quoque,principes, qui venturi erant ad expugnandam Babylonem, sicut legitur cap.21. figuratè appellauit *ascensorem cameli, & ascensorem asini:*his verbis insinuans,Darium Medum, & Cyrum. Nec sanè C D

Babylon à Dario Medorũ & Cyro Persarũ regibus capta.

A sanè probabile est, quod ait, Xenophon Dariũ Medum, qui princeps & auctor illius belli suscipiendi & gerendi fuerat, remansisse in Media, vt regnum custodiret. Si quis autem percontetur, cur hanc victoriam vni tantum Cyro Græci attribuant, respondebo multas reddi posse causas. Primò, Græcos sic reperisse in annalibus Persarum, qui omnem eius victoriæ laudem suo regi Cyro asseruerant. Deinde, quia vt Strabo inquit, in extremo lib. 15. Semper Græci, maximè fauerunt Persis, inter omnes barbaros, eorum res magnificantes, tum quòd ipsi etiam
B sub ditione Persarum aliquando fuerant, saltem Iones, qui Asiam colebant, tum quòd ipsi de Persis nobilissimas & gloriosissimas victorias retulerant. Ad hæc, quod imperium Babylonicum, perexiguo tempore, & vt quidam tradũt, vno tantùm anno, penes Darium Medum fuit, mox autem deuenit ad Cyrum, & ad eius successores, per annos ducentos triginta. Si quis præterea de nobis quærat, si non Darius tantùm, sed etiam Cyrus Baltasarem vicit, cur Daniel hoc loco solùm numerat Darium, tacito Cyro, sicut etiam Isaias cap. 13. & Hieremias cap. 51. euersionem Babylonis & regni Chaldæorum, solis Medis adscribunt. Respondebimus, in sacris litteris eam victoriam meritò soli Dario at-
C tribui. Primò, propter excellentiam regiæ maiestatis, quæ tunc erat in Dario: quippe qui rex erat Medorum, penes quos eo tempore monarchia erat, & imperium in Persas, quorum præfectus Cyrus erat: deinde propter auctoritatem propinquitatis, siquidem Darius erat auunculus Cyri: denique, propter ætatis dignitatem, tunc enim Cyrus iuuenis erat: eum namque tradit Cicero lib. 1. de diuinatione, quadraginta fuisse annorum, cùm suscepit imperium: at senem fuisse tũc Darium, testatus est Daniel, affirmans eum duos & sexaginta annos eo tempore esse natum. Adiice, quod, vt non semel supradixi, princeps & auctor eius belli gerendi Darius fuerat, Cyrus verò quasi eius adiutor in auxilium ab eo
D accitus est. Atque hæc ipsa diximus, quæ ex Hieronymi extremo in hoc cap. commentario, magna ex parte sumpta sunt: in eo namque ita scriptum est. *Quod autem vincente Cyro rege Persarum, & Dario rege Medorum, solus Darius successisse in regno scribitur, ordo ætatis, & propinquitatis, & regni seruatus est. Darius enim sexaginta duorum annorum erat, & maius regnum Medorum, quàm Persarum legimus, & auunculus erat, quare qui prior erat iure naturæ, successor regni debuit numerari. Vnde & in visione, quæ contra Babylonẽ legitur, tam in Isaia cap. 13. quàm in Hieremia c. 51. animaduertere licet, eos qui Babylonem & regnum Chaldæorum euersuri erant, solos Medos nulla Persarum facta mentione, nominari.*

Cur Græci scriptores soli Cyro, Babylonis expugnationem tribuerunt.

Cur solum Darium huius victoriæ auctorem nominat.

Hieronymus.

Verum Theodoretus supradictam Iosephi sententiá refellit, negans Cyrum simul cũ Dario Babylonicũ hoc bellũ cõfecisse, cuius opinioné quia etiá nostræ sentẽtiæ aduersatur, propterea hic eá primum verbis ipsius commemorandam, tum etiam breuiter refellendá putauimus. Sic igitur scribit Theodoretus, hunc Danielis locum explanans. *Iosephus, Darium Astyagis filium fuisse asserit, & Cyri auunculum, à Græcis appellatum Cyaxarem, vtrumque autem simul cum exercitu venisse Babylonem eáque per obsidionem petitos, & ab ipsis eadem nocte occisum Baltasarem, qua nocte scriptas in pariete litteras interpretatus est Daniel. Sed non ita credendum est. Siquidem infra narrans Daniel, se permansisse in regno Darij Medi & in regno Cyri Persæ satis ostendit, aliud Darij regnum fuisse, & aliud Cyri. Quod si vna eorum fuisset contra Babylonem cum exercitu profectio, vnum omnino eorum regnum fuisset, nunc autem aliud hoc, & aliud illud fuisse cõfirmat Daniel* Quinetiam in fine .cap.13. huius libri est scriptũ, *Rex Astyages appositus est ad patres suos, & accepit Cyrus Perses regnum eius. Non igitur eodem tempore Darius & Cyrus regnum obtinentes, Baltasarem interfecerunt: verùm Darius Assuero prior: Cyrus posterior, regnauit. Neque etiam, quæ dicuntur à Iosepho, eacum Græcis historiis consentanea sunt: non enim facile erit in illis inuenire Cyaxarem Astyagis filium fuisse eum, qui dicitur hoc loco Darius & qui cum Cyro dicitur à Iosepho cõtra Babylonem cum exercitu esse profectus. Quocirca omnino Iosephi narratio à fide abhorret.* Hęc Theodoretus. Qui sententiá Iosephi, eandémq; Hieronymi & nostrá, duobus præcipuè argumentis infirmare conatur, quæ tamen ipsa satis infirma sunt. Primò sic argumentatur. si Darius & Cyrus simul gessissent hoc bellum, fuisset vtriusque vnum regnum, & eodem tépore vterque regnasset. sed ex historia Danielis constat, eos diuersis téporibus regnasse, falsum igitur est, quod Iosephus inquit: eos simul bellum illud confecisse. Verùm nos respondemus, illo tempore solum Darium regnasse, & regnum tam Medorum, quàm Persarum tenuisse, ídque liquidò cognoscitur ex sequenti capite sexto, vbi apertissimè declaratur, eum fuisse regem Persarum & Medorum. Tunc autem Cyrus, filius sororis Darij, nomine auunculi, Persas regebat, & inde à Dario accitus est ad illud bellum gerendum. Præterea, cùm alij tradunt, tum diuus Hieronymus exponens sequens caput sextum, non semel ait tunc fuisse vnum regnum Darij & Cyri, quia tunc non erant diuersi reges, sed vnus tantum, videlicet Darius: & sub illo, ac nomine ipsius, regno Persarum Cyrus præerat. Adde, quod Cyrus filius erat sororis Darij, futurus proximè post ipsum (carebat enim ille

Theodoretus Iosephũ redarguit.

Respondetur argumẽtis Theodoreti.

Cyrus & Darius quomodo simul regnauerũt.

A le liberis imperij hæres.) Deinde, quòd secũdo loco ponit Theodoretus, non inueniri in historijs Græcorum, Cyaxarem filium Astyagis, fuisse hunc quem Daniel appellat Darium, nullius sane ponderis est argumentum, nos enim supra in præfatione huius libri ostendimus, tam in sacris, quàm in prophanis historijs, eosdem reges adeò diuersis nominibus appellari, vt nemo suspicaretur eosdem esse, nisi alijs ex rebus id compertum & perspectum haberet. Quanquam, an Darius fuerit filius Astyagis, vt putauit Iosephus, & diuus Hieronymus, an potius ipsemet Astyages Cyri auus, vt alij tradiderunt, & magis historiæ Danielis, nec non & Iustini, atque Herodoti monumentis videtur congruere, nolumus hoc loco decernere, ea de re in sexti capitis explana-
B tione oportuniùs disputaturi.

Cur Baltasari à Cyro vel Dario bellũ sit illatum. Herodoti, Xenophontis & historiæ Scholasticæ sententia.

Quinta quæstio. Cur Darius, vel Cyrus, bellum intulerint Baltasari regi Babylonis. Herodotus libro primo, eius belli auctorem solùm faciens Cyrum, significat, non alia eum causa ad id belli esse impulsum, quàm immodica regnandi, qua æstuabat, cupiditate. Cùm enim omnes gentes cuperet suo subijcere imperio, omnium maximè Babylonios, tunc potentissimos ac florentissimos, à se debellandos esse iudicauit, videlicet illis subiectis, facillimum sibi fore ratus, ceteras quoque gentes suæ ditioni subiungere. Quod igitur de Cyro dixit Herodotus, idem nos de Dario possumus dicere. Xenophon libro primo, aliam indicat fuisse Dario, quem vocat ipse Cyaxarem, belli aduersus Babylonios
C suscipiendi causam. Ait enim, regem Babylonios inita cum Asiæ principibus societate, molitum esse, Medos, penes quos tunc erat monarchia, debellare. Eius igitur regis consilijs & conatibus, vt maturè Darius seu Cyaxares occurreret, prior illũ bello aggredi voluit. Auctor historiæ scolasticæ, exponens librum Danielis, in. 8. refert, à quibusdã esse traditum, matrem Baltasaris, cuius causa facti sunt horti illi pensiles, veterum prædicatione nobilitati, filiam fuisse huius Darij, & quia Baltasar nullum habebat filium, propterea Darium, per cædem eius festinasse regnum Chaldæorum occupare. Sed hæc futilia sunt, & similia figmentis. Nec admodum dissimile est, quod hoc loco inquit Theodoretus, hunc Darium nepotem fuisse regis Nabuchodonosor, hoc est filium filiæ, ideóque Baltasarem, quem censet ipse filium fuisse
D Nabuchodonosor, huius Darij putat fuisse auunculum, quam nos sententiam in exordio sexti capitis & libri septimi, qui hunc proximè sequetur, diiudicabimus. At verò diuina scriptura, necem Baltasaris & regni Chaldaici excidium, refert ad Deum, qui vindicare voluit grauis-

sima scelera Chaldæorum, propriè autem vlcisci superbiam & impietatem Baltasaris. Enimuerò Isaias & Hieremias, duo maxima narrant crimina Babyloniorum, propter quæ tantis à Deo malis sint affecti. Vnum crimen fuit deprædatio, vexatio, & oppressio plurimarum gentiũ, præsertim verò Iudæorum. Audi quid Deus mandet Isaiæ c. 14. *Sumes parabolam contra regem Babylonis, & dices: quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plaga insanabili, subiicientem in furore gentes, persequentem crudeliter:* & quæ deinceps sequuntur. Hieremias verò c. 51. sic ait: *Fugite de medio Babylonis, nolite tacere super iniquitatem eius: quoniam tẽpus vltionis eius est à Domino, vicissitudinem ipse retribuet ei. Calix aureus Babylon in manu Domini: inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ sunt.* Propter immanem autem crudelitatem, qua Babylonij tractarunt Hebræos, hanc eis contigisse calamitatem, testificatus est Hier. c. 50. ita scribens, *Grex dispersus Israel, leones eiecerũt eum: primus comedit eum rex Assur: iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor rex Babylonis. Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: ecce ego visitabo regem Babylonis, & terram eius: sicut visitaui regem Assur: & reducam Israel ad habitaculum suum.* Alterum crimen Chaldæorum fuit superstitiosissima idololatria, nec ea quidẽ simplex, aut vnius modi, sed varia, & multiplex. Quapropter Hier. c. 51. ita scribit. *Siccitas super aquas Babylonis erit: & non habitabitur vltra vsq; in sempiternũ, neq; extruetur vsq; ad generationẽ & generationẽ: & subuertetur, sicut subuertit Dominus Sodomã & Gomorrham: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriatur.* Erat quoque gens Chaldæa, astromantiæ, augurum, & aruspicum vanitati, omnibúsq; maleficiorum generibus deditissima. Vnde loquẽs Isaias c. 47. de futuro Babylonis exitio, ita scribit. *Venient tibi duo hæc subito in die vna, sterilitas, & viduitas. Vniuersa venerunt super te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. Veniet super te malũ, & nescies ortum eius: irruet super te calamitas quam non poteris expiare: veniet super te repente miseria, quam nescies. Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior: stent, & saluent te augures cæli: qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt annunciarent ventura tibi. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos: vnusquisque in via sua errauerunt, non est qui saluet te.*

Excidij Chaldaici imperij causa fuerunt Chaldæorum scelera, & Balsasaris impietas & superbia.

Gen. 19.

Chaldæi fuerunt astronomiæ iudiciariæ deditissimi.

Balsasar punitus, quia sacra vasa contumeliosè tractauit.

Regem porro Baltasarem, propterea Deus ita puniuit, quia superbissimus & contumeliosissimus fuerat aduersus Deum: & eius sacra vasa impurissimè scelestissiméq; tractauerat. Si autem Baltasar, sacra vasa diuino

uino cultui consecrata, quia fecerat ebrietatis & lasciuiæ instrumen-
A ta, regno pariter, atque vita priuatus est: cur igitur similem vindictam
non pertimescunt, qui reditus & bona Ecclesiastica alendis pauperi-
bus, ornandóque cultui diuino relicta & dicata, effundunt & prodi-
gunt, eáque lautè, luxuriosè, ac libidinosè viuendo, abligutiunt & con-
sumunt, vel, qui sententias & verba diuinæ scripturæ ad iocos, ad scom *In hæreti-*
mata, ad hominum ludibria, & contumelias, irreuerenter & sceleratè *cos nostri*
detorquent? Verùm, quis verbis consequi possit, quanta Dei vindicta *temporis,*
hæreticos nostri temporis maneat: qui res sacras ludibrio & contemp *sacrorum*
tui habent, easque locis & personis sacris abripientes, ad impuros & *rerum vio-*
flagitiosos vsus conferunt. Meminerint isti propter similia sacrilegia, *latores, rap*
B quid contigerit Antiocho Epiphani, quid Heliodoro, quid Marco *tores, euer-*
Crasso, quid alijs permultis sacrarum rerum contaminatoribus & rap *sores.*
toribus & quorum facta imitantur, eorum exitus perhorrescāt. Aduer- *Stephanus*
sus istos valent, quæ scripsit Stephanus Papa eius nominis primus, in e *Papa I. de*
pistola sua prima decretali ad Hilarium. *Vestimenta,* inquit, *quibus Domi-* *consec. dist.*
no ministratur, & cultus diuinus honestè & honorificè à ministris Ecclesiæ cele- *1. c. vesti*
bratur, sacrata debent esse, & honesta, quæ nec ad alios vllos vsus quam Eccle- *menta.*
siasticos, adhiberi, nec ab alijs nisi à sacratis hominibus contingi, aut ferri debent,
ne vltio quæ Baltasarem regem percussit, super hæc transgredientes, & talia præ
sumentes, veniat diuina, & corruere eos faciat diuinæ vltionis iustum flagellum *1. lib. Ma-*
C *ad ima.* Idem tradunt de sacris vasis Sixtus. 1. in secunda sua epistola, & *chab. 6.*
Syluester in synodo Romana. actione prima. cap. 9.

Sexta quæstio. Isaias & Hieremias hanc Babylonis expugnationem, *2. Mach. 3.*
& euersionem & regni Chaldæorum ad Medos & Persas translationē,
quæ victo Baltasare à Dario Medo Cyro facta sunt prænunciantes, di-
xerunt, Babylonem ab imis fundamentis ita euersum & destructum i- *Non videe-*
ri, vt Sodomam & Gomorrham destruxit Deus: & sic vastatum iri, vt *ri, quæ præ-*
non esset futura deinceps hominum, sed bestiarum habitatio. Atqui *dicta fue-*
cum capta est Babylon, cæso Baltasare, non legimus eam ita fuisse va- *rant à pro-*
statam & dirutam, vt ab illis prædictum est, quinimo in externis histo- *phetis de*
rijs proditum est etiam post Darij & Cyri tempora, vsque ad Alexan- *Babylonis*
D drum Magnum, fuisse opibus pollentem, ædificijs magnificam, habita *excidio, ea*
toribus frequentissimam, multísque rebus toto orbe in primis claram *fuisse imple*
& nobilem. Ponam hoc loco verba Isaiæ & Hieremiæ quibus liquidò *ta.*
constet, quod dixi. Sic est apud Isaiam. cap. 13. *Et erit Babylon illa glorio*
sa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subuertit Dominus Sodomam *Gen. 19.*
& Gomorrham. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad

generationem & generationem, nec ponet in ea tentoria Arabs, nec pastores requiescens ibi, sed requiescent ibi bestiæ: & replebuntur domus eorum draconibus. & cap. 14 *Perdam Babylonis nomen: & reliquias, & germen, & progeniem, & ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. Iurauit Dominus dicens, si non vt putaui, ita erit, & quomodo mente tractaui, sic eueniet, Dominus decreuit, & quis poterit infirmare, & manus eius extenta, & quis auertet eam?* Hieremias verò ita scribit in cap. 50. *Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach. Quoniam ascendit cōtra eam gens ab Aquilone, quæ ponet terram eius in solitudinem, & non erit qui habitet in ea, ab homine vsq. ad pecus.* Et paulò infrà. *Confusa est Babylon mater vestra nimis, & adæquata pulueri, quæ genuit vos. Ecce nouissima erit in gentibus, & deserta, & inuia, & arens. Ab ira Domini non habitabitur, sed redigetur tota in solitudinem, omnis qui transibit per Babylonem stupebit, & sibilabit super vniuersis plagis eius.* Hæc vaticinia Isaiæ & Hieremiæ de Babylonis excidio nō videtur impleta, quin potius videtur euētus ipse, prophetias istorū refellere. Quidā, vt hac se extricēt difficultate, relicta veritate historiæ, cōfugiunt ad allegorias, quos D. Hieronym. super 13. c. Isai. vehemēter, & sanè meritissimò, reprehēdit.

Hieremias.

Quomodo Babylon paulatim, sed in dies magis ac magis destructa sit.

Dicendum igitur est, calamitatem & excidium, quod Babyloni per prophetas minatus fuerat Deus, contigisse quidem ipsi, non totum tamen simul, & vno tempore, sed paulatim & particulatim, hoc est, diuersis temporibus, etiam diuersis percussa est calamitatibus, donec in eum miseriæ statum deuenit, quem prædicti vates depinxerunt. Namque prima ei calamitas accidit à Dario Medo & Cyro, per hos nempe ablatum est Chaldæis imperium, & ad Medos Persásque translatum. Nec post id temporis, suæ gentis, sed externis regibus Chaldæi paruerunt. Deinde, magna Babyloni calamitas contigit tempore Darij Hystaspis, qui rebellantes Babylonios perdomuit, expugnata Babylone, mœnibúsque ipsius solo adæquatis, vt narrat Herodotus lib. tertio. & Iustinus lib. 1. Postea, condita prope Babylonem Seleucia à Seleuco Nicanore, & à Parthis Ctesiphonte, vt scribit Plinius li. 6. cap. 26. ferme habitatoribus exhausta est. Ad hoc, tempore Adriani Romanorū imperatoris, vt tradit Pausanias lib. 8. nihil præter muros reliqui habebat Babylon. Ponam hic verba Pausaniæ qui cōmemorās miserabiles calamitates & excidia, quondā clarissimarū, & nobilissimarum ciuitatū, ita scribit, *Mycenæ, quæ vrbs, Troicis temporibus cunctæ Græciæ quæ & imperabat, & regia Assyriorum Ninus, funditus deletæ sunt. In Bœotia verò quot vrbes Thebæ, quæ sibi olim Græciæ principatum vindicabant, nunc ad arcem vnam, & non*

Nobilissime

A *non ita multos incolas redactæ, vetus nomẽ vix dũ seruant. Iam verò, quæ cunctas vrbes opum magnitudine antecellebant, Aegyptiæ Thebæ, & Minyarum Orchomenus, ne mediocres quidem tunc priuati hominis fortunas adæquant. Delos, commune olim Græcorum conciliabulum, adeo iam deserta est, vt præsidio templi amoto, quod Athenienses mittunt, hominibus si Delios tantum numeres prorsus orbata sit. Babylon, omnium quas vnquam sol aspexit vrbium maxima, iam nihil præter muros reliqui habet, quod ipsum de Tirynthe Argolica vrbe euenit. Has igitur vrbes ad nihilum fortuna redegit.* Hæc Pausanias. Præterea tempore D. Hieronymi, sic desolata & deserta erat Babylon, vt, sicut ipse narrat super 13. cap. Isaiæ, intra mœnia eius vrbis, non nisi feræ ad

B venationes regum continerentur. Postremò, hoc nostro tempore, vsque eò ignobilis & abiecta est, illa tantopere quondam celebrata Babylon, vt vix vlla tantæ eius magnificentiæ & claritatis vestigia appareant. Verum, non committam, vt verba D. Hieronymi quæ opinioni nostræ non paruam, & lucem & fidem afferunt, hoc loco ascribere prætermittam. Is namque super 13. ca. Isaiæ, reprehendens eos, qui cũ veritatẽ historiæ de exitio Babylonis ab Isaia prædicto, tueri nescirent, ad inanes confugiebant allegorias, hunc in modum scribit. *Audiuimus Medos, audiuimus Babylonem, & inclytam in superbia Chaldæorum, nolumus intelligere, quod fuit, & quærimus audire, quod non fuit. Et hæc dicimus, non quòd tropologicam intelligentiam condemnemus: sed quòd spiritualis interpre-*

C *tatio sequi debeat ordinẽ historiæ: quod plerique ignorantes, lymphatico in scripturis vagantur errore.* Deinde, Hieronymus subdit, quemadmodum Isaiæ de Babylonis desolatione & exitio vaticinium, sit intelligendum. *Vsque in præsentem ergo diem prophetia*, inquit Hieronymus, *Babylonis expletur: & sicut subuertit Deus Sodomã & Gomorrham, sic et ista subuersa non habitabitur. Pro illa enim, Seleuciam & Ctesiphontem vrbes Persarum inclytas fecerunt. In tantum autem Babylon vastata & deserta est, vt, ne ad pascua quidem armentorum, & pecorum vtilis sit, non enim tendent ibi Arabs & Saracenus tentoria, nec pastores post vestigia gregum fessi labore, ibi quiescent, sed inter tractandi parietinas & angustias veterum ruinarum, habitabunt varia ferarum genera, atque adeo etiam dæmonum phantasmata, vt ibi significat Isaias.*

D *Quo significantur miræ vastitatis & solitudinis signa, videlicet, tantam fore vrbis, quondam potentissimæ depopulationem, vt præ multitudine bestiarum ac dæmonum, nullus in eam pastorum, id est, deserti appetitor, intrare audeat. Didicimus nos à quodam fratre Elamita, qui de illis finibus egrediens, nunc Hierosolymis vitã agit monachorum, venationes regias esse tantum Babylo-*

sint planè excisæ.

D. Hieronymus de desolatione Babylonis quid scribat.

Vide, quem gesint allegoriæ.

Quamdiu steterit imperium Chaldaeorum.

ne, & omnis generis bestias, murorũ eius tãtũ ambitu coerceri. Hæc Hieronym' A

Septima quæstio Quanto tempore steterit regnum Chaldæorum, vsque à rege Nabuchodonosor, ad hunc Baltasarem, extremum Babylonium regem. Respondeo, stetisse annis octuaginta octo Hoc autẽ manifestè colligitur ex sacra historia. Siquidem in 4. lib. Regum cap. 25. scriptum est, anno regni Nabuchodonosor 18. captam & euersam esse Hierosolymam, incensúmque templum, & Iudæos Babylonem in seruitutem esse abstractos, hanc præterea captiuitatem Iudæorum, durasse vsque ad euersionem regni Babylonici, & principium imperij Cyri, videlicet per 70. annos, proditum est in sacris litteris. Etenim sic est apud Hieremiam cap. 25. *Erit vniuersa terra in solitudinem & stuporem, & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Et cum impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illã, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum visitabo: & ponam illam in solitudines sempiternas.* Extremis autem verbis lib. 2. Paralipomenon commemorata priùs euersione Hierosolymæ, incendio templi, cædéq; Iudæorum subditur. *Si quis euaserat gladium, ductus Babylonem seruiuit regi, & filijs eius, donec imperaret rex Persarum. Vt compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra cũctis diebus desolationis sabbatha sua, vsque dum complerentur septuaginta anni, & vsque ad annum primum Cyri regis Persarum.* Si igitur hos septuaginta annos captiuitatis, vsq; ad euersionem regni Chaldæorum, adijcias prædictis decem & octo annis, quos regnauerat Nabuchodonosor ante captiuitatem Iudæorum, efficies, quam suprà posuimus, summam annorum octoginta octo, quibus imperium Chaldæorum stetisse diximus. B

Sex errores circa durationem regni Chaldæorum.

C

Ex ijs, quæ dicta sunt, licet quorundam veterum auctorum sex errores, circa durationem regni Chaldæorum animaduertere. Nec mirum, in hoc offendisse nonnullos veterum, etenim res lubrica, & ad lapsum procliuis chronologia est, multi labuntur inscitia, quidam obliuione, nec pauci per incogitantiam. Quapropter si quid in descriptione temporum antiqui scriptores, ceteróqui diligentes & docti, peccarunt, cũ excusatione humanæ imbecillitatis, liberaliter illis cõdonandum est. Quis enim tã lynceus, aut quis tã præsenti memoria intentóque animo semper esse potest, vt in tantis veteris historiæ & chronologiæ tenebris, nusquã offẽdat, cui nihil excidat, quẽ nihil vnq̃ effugiat. Nos igitur, veterũ & doctorũ scriptorũ, vel in chronologia, vel alijs in rebus errata, nõ ad reprehensionẽ eorũ, quos suspicimus & colimus, sed ad lectoris tãtũ admonitionẽ & cautionẽ indicamus. Est autẽ primus error D

Veterũ, & doctorum hominum in historia & Chronologia lapsus, etiam

pionem,

Berosi, qui in li. 3. de reb. Chaldaicis, vt refert Iosep. priori li. cōtra Apionem, ab initio regni Nabuchodonosor, vsq; ad extremum vitæ Balsasaris, & regni Chaldaici, annos cōputat dumtaxat sexaginta quinque. Alter error fuit Alexandri Polyſtoris qui apud Euſebiū lib. 9. de pręparatione Euāgelica capite vltimo, annos numerat tātum sexaginta duos. Tertius error fuit Clementis Alexandrini in 1. lib. ſtromatum: & Euſebij in chronicis, quē ſequutus eſt D. Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei. Iſti nāque annos octo, & quadraginta tantùm tribuerunt regno Chaldaico. Quartus error eſt Seueri Sulpitij in lib. 2. ſacrę hiſtorię, qui huic imperio Chaldæorum ſolos ſeptuaginta annos aſſignat. Quintus error eſt Pauli Oroſij, qui in lib. 2 cap. 2. Affirmat quo tēpore Romæ reges à Romanis expulſi ſunt, eodem tempore, hanc, quā Daniel memorat Babylonici imperij euerſionem cōtigiſſe. Verùm non ita fuit. Siquidē euerſio regni Chaldaici circa finē quinquageſimæ quartæ olimpiadis facta eſt: Cyrus enim ſecundum omnes melioris notę auctores, in principio quinquageſimæ quintæ Olympiadis regnare incepit: reges autē Roma expulſos eſſe ſexageſima ſeptima olympiade, cùm alij, tū in primis diligēs & grauis auctor Diony. Halicarn. tradit. Sextus error eſt Ioſephi, qui in li. 10. antiq. ab exordio regni Nabuchodonoſor, vſque ad finē regni Baltaſaris, annos computat centum, ſupérque decem & octo. Quanquā Beda in lib. de ſex ætatibus mundi, prædictos numeros, apud Ioſephum eo loci mendoſos, & ab alijs vitiatos eſſe ſuſpicatur. Rupertus quoque in libro ſuorū commentariorum ſuper Danielem, Bedā ſequutus, de eo ipſo dubitat. Nec temerè profectò iſti de hoc dubitant: quippe, Ioſephus lib. 11. antiquitatū, à captiuitate Iudæorū, quæ facta eſt anno 18. regni Nabuchodonoſor, vſque ad eius relaxationē, hoc eſt vſque ad excidiū regni Chaldaici, & principatū Cyri, numerat annos ſeptuaginta; qui additi prioribus 18. eandem, quam nos ſupra tradidimus, octoginta & octo annorum imperij Chaldaici, ſummam efficiūt.

A, B (margin letters): *excuſatione non tantum venia eſſe dignos.* *Beroſij.* *Alexandri Polyſtoris.* *Clementis Alexandrini, & Euſebij.* *Seueri Sulpitij.* *Oroſij.* *Ioſephi.*

C

Octaua q. Quot, & qui reges hoc tēporis ſpatio apud Chaldæos regnauerint. Euſebius in Chronicis, & Seuerus Sulpitius li. 1. ſacræ hiſtoriæ, tres tantùm numerant; Nabuchodonoſor, Euilmerodach, & Baltaſarem. Theodoretus, oratione ſexta in Danielem, prædictis addit quartum hoc eſt Darium Medum. Auctor hiſtoriæ ſcholaſticæ ſuper libro Danielis c. 5. ſex reges recenſet; duos enim reges Chaldæorum, dictos D Nabuchodonoſor, patrē & filium, non ſolùm auctor ille facit, ſed etiā Antonius Sabellicus Enneadis ſecundæ libr. 5. & Ludouicus Viues in com

Qui et quot reges, prædicto temporis ſpatio imperium Chaldaicū tenuerint.

commentariis super cap.26.lib.18.August.de ciuitate Dei: tertium regem commemorat etiam filium magni Nabuchodonosor, minorem tamen natu priore, appellatum Euilmerodach: hujus tres fuisse filios, qui hoc ordine regnarunt, Niglissar, Labosardach, & Nabonidum, seu Baltasarem. Sed prædictas omnes opiniones nos suprà refutauimus, cum super hoc ipso quinto cap. quæstionem illam tractaremus, an Baltasar fuisset filius regis Nabuchodonosor, quo loco probauimus, sequuti Iosephum, D. Hieronymum, Bedam, aliósq; præclaros auctores, quinque reges tenuisse hoc imperium Chaldaicum: primò, regem Nabuchodonosor: deinde filium eius Euilmerodach: tum sororis huius maritum Niglissar: postea, eius filium, Labosardach: extremum, hunc regem Baltasarem filium Euilmerodach, & nepotē Nabuchodonosor.

De numero annorũ quibus regnarũt singuli prædicto rũ regũ Babylonis.

Nona quæstio. Quandiu quisque illorum quinque regum regnauerit. Præter Eusebium & Sulpitium, omnes consentiunt, Nabuchodonosor regnasse tribus & quadraginta annis: Baltasarem verò decem & septem. At Sulpitius tribuit Baltasari quatuordecim. Sed longius à vero aberrat Eusebius in Chronicis, qui Euilmerodacho, & Baltasari simul, non plus duodecim annos assignat: regem autem Nabuchodonosor regnare facit annos tantùm triginta sex: & Euilmerodach facit succedere patri Nabuchodonosor, anno post captiuitatem Sedechiæ, decimonono: post transmigrationem autem Iechoniæ anno trigesimo: cum in 4. lib. Reg. cap. 25. & apud Hieremiam c. 52. non obscurè significetur, post obitum Nabuchodonosor, filium eius Euilmerodach regnare cœpisse, anno post trãsmigrationẽ Iechoniæ 31. Verùm, vt dixi, Berosus, & alij veteres, quos citant Iosep. li. 10. antiq. & priori li. cõtra Appionẽ. Euseb. item lib 9. de præpar. Euang c. vlt. & post hos D. Hieron. super 5. Daniel. & Beda in lib. de sex æta. mun. in hoc conueniunt, Nabuchodonosor regnasse 43. annis, Labosardach nouem mensibus, & Baltasarem ann. 17. De reliquis duob. magna est varietas, Berosus autem apud Ioseph. li. priori cõtra Appionẽ, duos tantùm annos attribuit Euilmerodach, quatuor verò Niglissar. Iosep. li. 10. ant. Euilmerodach, assignat annos 18. ipsi Niglissar, 40. Sed, vt suprà monui, ex Beda & Ruperto, isti numeri vitiati sunt eo loco apud Iosephũ. Denique, Seuerus Sulpitius putat, Euilmerodach regnasse annis 12. Nos, vt cõstet summa septuaginta annorũ, ab anno regni Nabuchodonosor 18. vsque ad extremum regni Baltasaris, quã paulo suprà constituimus, cogimur regi Euilmerodach, & regi Niglissar simul, tribuere annos 27. de quib. annis, quot vnicuique istorũ duorũ assignari conueniat, incompertũ est.

BENED

A

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VII.

B

CAPVT SEXTVM.

LACVIT Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo. Et super eos, principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, vt satrappæ illis redderent rationem, & rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superabat omnes principes, & satrapas, quia spiritus Dei amplior erat in illo. Porrò rex cogitabat constituere eum super omne regnum: vnde principes & satrapæ quærebant occasionem vt inuenirent Danieli ex latere regni, nullámque causam & suspicionem reperire potuerunt, eo quòd fidelis esset, & omnis culpa, & suspicio non inueniretur in eo. Dixerunt ergo viri illi, non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi fortè in lege Dei sui. Tunc principes & satrapæ surripuerunt regi, & sic locuti sunt ei, Dari rex, in æternum viue: consilium inierunt omnes principes regni, magistratus & satrapæ, senatores & iudices, vt decretum imperatorium exeat, & edictum, vt omnis, qui petierit aliquam petitionem à quocunque Deo & homine, vsque ad triginta dies, nisi a te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum: vt non immutetur, quod statutum est a Medis & Persis, nec præuaricari cuiquam liceat. Porrò rex Darius proposuit edictum, & statuit. Quod cùm Daniel comperisset, id est, constitutam legem, ingressus est domum suam: & fenestris apertis in cœnaculo suo, contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebatúrque coram Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerunt Danielem orantem & obsecrantem Deum suum. Et accedentes locuti sunt regi super edicto, Rex, numquid

Infr. 9. a.

C

Auferrent Danielem 3. M.S. Regie. 47. M.S. Hie.

D

quid non constituisti, vt omnis homo, qui rogaret quemquam de dijs & hominibus, vsque ad dies triginta, nisi te rex, mitteretur in lacum leonum? Ad quos respondens rex, ait, verus est sermo iuxta decretū Medorum, atque Persarum, quod praeuaricari non licet. Tunc respondentes dixerunt coram rege, Daniel de filijs captiuitatis Iuda, non curauit de lege tua, & de edicto, quod constituisti, sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua. Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est, & pro Daniele posuit cor, vt liberaret eum, & vsque ad occasum solis laborabat, vt erueret illum. Viri autem illi intelligentes regem dixerunt ei, Scito rex, quia lex Medorum atque Persarum est, vt omne decretum quod constituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex praecepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum leonum. Dixitque rex Danieli, Deus tuus, quem colis semper, ipse liberabit te. Allatúsque est lapis vnus, & positus est super os laci, quem obsignauit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem. Et abijt rex in domum suam, & dormiuit incœnatus, cibique non sunt allati coram eo, insuper & somnus recessit ab eo. Tunc rex primo diluculo consurgens, festinus ad lacum leonum perrexit: appropinquánsque lacui, Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affatus est eum, Daniel serue Dei viuentis, Deus tuus, cui tu seruis semper, putásne valuit te liberare à leonibus? Et Daniel regi respondens ait, Rex in aeternum viue, Deus meus misit angelum suum, § & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuenta est in me, sed & coram te, rex, delictum non feci. Tunc vehementer rex gauisus est super eo, & Danielem praecepit educi de lacu, & nulla laesio inuenta est in eo, quia credidit Deo suo. Iubente autem rege, adducti sunt viri illi, qui accusauerunt Danielem, & in lacum leonum, missi sunt ipsi, & filij, & vxores eorum, & non peruenerunt vsque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Darius rex scripsit vniuersis populis, tribubus, & linguis habitantibus in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. A me constitutum est decretum, vt in vniuerso imperio, & regno meo tremiscant, & paueant Deum Danielis. Ipse est enim Deus viuens, & aeternus in secula, & regnum eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in aeternum. Ipse est liberator atque saluator, faciens signa & mirabilia in cœlo, & in terra, qui liberauit Danielem de lacu leonum. Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darij, regnúmque Cyri Persae.

1. Macha. 2.60.

manu. 1. M.S.C. GS. ore. G Sup. 1. 21. d

A B C D

Darius

A ARIVS Medus, occiso Baltasare, captáque Babylone, & imperio Chaldæorum ad Medos Persásque translato, Danielem, quem Babylone repererat à regibus Chaldæis, propter admirabilẽ, & diuinam magis quàm humanam sapientiã, ad summos honores & dignitates euectum, pari ipse beneuolentia, & gratia complexus, Babylone duxit secum in Mediam, vnúmque de primis tribus principibus, qui omni eius imperio præerant constituit: quin etiam quo magis ipse omni labore ac molestia vacaret, Danielis prudentia fidéque confisus, vniuersi regiminis molem, humeris eius imponere cupiebat. Quæ res magnam Danieli, apud Medorum & Persarum principes inuidiam, & ex inuidia periculum creauit. Itaque falso ipsi, contemptæ ab eo regiæ maiestatis, obiecto crimine, in lacum leonum deiicitur: sed inde saluus & vsquequaque illæsus egrediens, tanta admiratione potentiæ ac prouidentiæ Dei, qui ab ipso colebatur, regis animum impleuit, vt eum maximum esse Deum, & rex ipse cognosceret, summisque laudibus prędicaret, & per omne imperium suum nomẽ eius publicari, & celebrari, & ab omnibus honorari iuberet. *Summa capitis sexti.*

B

Placuit Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo.

QVISNAM fuerit hic Darius, qui Babylonẽ cepit, imperiúmque Chaldaicum ad Medos, & Persas transtulit, vt in extremo prę- C cedente capite dictum est, & qui Danielem in tanto honore ac dignitate collocauit, sicut narratur hoc sexto capite, res est valdè obscura, perplexa, & incerta. Itaque vt in rebus obscuris, & ambiguis euenire solet, ea de re variæ sunt auctorum sententiæ. Ego sex, vel septem opiniones breuissimè commemorabo. Prima opinio fuit quorũdam, quos refert auctor historiæ scholasticæ super libro Danielis, ca. 8. tradidisse, hũc Darium fuisse auum Baltasaris, vltimi regis Chaldæorũ. hunc enim ex filia illius esse generatum. Et quia Baltasar filios non habebat, propterea maturasse Darium eo interempto, Chaldæorum, regnum occupare. Verùm, quia nec auctor historiæ scholasticæ eam sententiam ap- D probat, nec auctores eius, nominatim memorat, nec vlla eius sententiæ probabilis ratio suppetit, iccirco eam quasi fictitiam reiiciamus. Secunda opinio est Seueri Sulpitij, in lib. 2. sacræ historiæ asserentis, hũc Darium regnasse decem & octo annis, qua tempestate apud Medos regnabat Astyages. Sed id non est consentaneum rationi. Nam & hunc Dariũ imperasse Medis, ex hoc sexto capite Danielis constat: & Astyagem

Quis fuerit ille Darius Medus qui Chaldaicũ imperium euerterit.

Prima opinio quam historia scholastica commemorat.

Secũda est Seueri Sulpitij.

gem imperium Medorum tenuisse, omnes tradunt externi scriptores, sed fieri non potuit, vt eodē tēpore simul duo reges essent Medorum.

Tertia est Theodoreti.

Tertia opinio est Theodoreti in oratione sexta super Danielem, nā, vt suprà docui commentarios suos in Danielem, digessit in orationes, quas habuit ad populum. Censet autem Theodoretus, hunc Darium fuisse nepotem ex filia regis Nabuchodonosor. Itaque is matrem habuit Chaldæā, sed patrem Medum; ideóque cognominatus est Darius Medus, non autem Darius Chaldæus. Fuisse autem eum nepotem Nabuchodonosor, hoc modo argumentatur Deus per Hieremiam ca. 27. promisit daturum se regnum amplissimum regi Nabuchodonosor, & filio eius, & filio filij: cum igitur Baltasar fuerit filius Nabuchodonosor, vt ipse Theodoretus paulò superius dixerat, & Daniel significat capite quinto, appellans Nabuchodonosor patrem Baltasaris, post Baltasarem autem proximè tenuit regnum Chaldaicum hic Darius, ergo, vt constet illud Dei promissum necesse est hunc Darium nepotem fuisse regis Nabuchodonosor. Sed enim, minimè veram esse hanc opinionem arbitror. Principiò, quod sumit Theodoretus pro certo & probato, Baltasarē fuisse filium Nabuchodonosor, nos suprà super quinto capite falsum esse ostendimus: fuit enim Baltasar filius filij Nabuchodonosor: quapropter promissū illud Dei, quod est apud Hieremiā in ipso completum est. Deinde illud vaticinium Hieremię, quo suam Theodoretus firmat sententiam, planè subuertit eā. Siquidē eo loco Dominus pollicetur se daturū regnū filio Nabuchodonosor, & filio filij: atqui Darius vt fatetur Theodoretus nō fuit filius filij Nabuchodonosor sed tm̄ fili⁹ filię: ergo nō ad ipsum pertinebat illud Dei promissum. Sed ad hoc respōdet Theodoretus, licèt Darius esset filius filiæ dictū tamē esse eo loco Hieremiæ filiū filij, quod cōsuetudo sit scripturæ genealogias describere nō per feminas, sed per mares. Est sanè ita, vt inquit Thodoret⁹ sed cùm id tamē fieri potest citra veritatis iniuriā. Vt autem, qui nullo modo est filius, alicuius, dicatur simpliciter eius filius nec solet nec verè potest facere scriptura. Ad hoc, Deus promisit, conseruaturum regnum Chaldaicū in illis tribus, in Nabuchodonosor, in filio eius, & in filio filij, quod promissum pertinebat ad beneficium, & quandā veluti mercedē regis Nabuchodonosor: at Darius, tātum abest vt regnū Chaldaicum cōseruauerit in familia regis Nabuchodonosor: vt omnē familiā eius interfecto Baltasare penitus extinxerit, regnúmque à Chaldæis ad alienas gentes, Persas dico, & Medos transtulerit. Atque hoc significauit Daniel supra capite quinto, exponens tertium vocabulum illius scrip

Dariū Medū non fuisse filium filię regis Nabuchodonosor contra Theodoretum demostratur.

B C D

A scripturæ, *Phares*, & dicens, diuisum est à te regnum, & datum est Persis & Medis.

Quarta opinio est, hũc Dariũ Medum: esse quem externi scriptores appellant Dariũ Hystaspis. Siquidẽ hũc externi auctores, vt Herodotus lib. 3. & Iustin. li. 1. tradũt bellum gessisse cum Chaldæis, eósque Babylone expugnata subiugasse. Hoc ipsum autem, de Dario Medo. in 5. ca. scripsit Daniel. Hanc sẽtẽtiã D. Hieronymus super 9. c. Danielis, tribuit Porphyrio: nec ab ea vidẽtur abhorruisse Tertullianus in libro quem scripsit aduersus Iudæos, & Cyrillus Hierosolymitanus in catechesi 12. Ioannes item Annius secutus suum Metasthenem, & Philonem, necnon & vestigia eius persequentes. Ioannes Lucidus de emen- *An Darius Medus, idẽ fuerit qui à Græcis cognominatus est Darius Hystaspis.*

B datione temporũ, Gerardus Mercator in suis annalibus, denique Driedo in lib. 3. de sacris scripturis. c. 5. part. 3. Sed hæc opinio à vero longissimè remota est. Etenim inter Darium Medum, & Darium Hystaspis, plurimum differt. Primò, ille fuit genere Medus, hic Persa: ille filius Assueri id est regis, vt habes infra ca. 9. hic minimè: ille regnauit ante Cyrum, vt ex vltimis verbis huius capitis sexti colligi potest, hic verò regnauit apud Persas tertio loco post Cyrum, & prope quadraginta annis post obitum Darij Medi. Ratio autem quæ in eam sententiam prædictos auctores adduxit, futilis est, & ex inscitia historiæ profecta. Babylon enim bis capta est diuersis temporibus, & imperio Medorum ac Persarum subiecta. Primum à Dario Medo, Cyro adiutore, qui regnum Chaldæo- *Darius Medus nõ fuit Darius Hystaspis.*

C rum ad Medos & Persas primus transtulit: quibus cùm aliquot annos paruissent Chaldæi, postea rebellantes, ab eorum imperio defecerunt. Aduersus eos bellum gessit Darius Hystaspis, & expugnata Babylone, iterum ipsos sub iugum misit: quam historiam legere apud Herodotum, & Iustinum supradictis locis cuiuis licet. *Babylon bis capta.*

Quinta opinio est hunc Darium Medum esse eundem ipsum, quem Græci appellant Cyrum. Etenim, quæ Daniel de hoc Dario Medo scribit, ipsum debellasse Chaldæos, & eorum imperium ad Medos & Persas traduxisse: eadem ipsa de Cyro Græci & Latini tradiderunt. Hanc sententiam apud nullum adhuc legi, nisi quod Theodoretus in principio sextæ orationis super Danielem, simile quidpiam videtur innuere. Equidem quia ea opinio in speciẽ probabilis est, & cuiuspiã animũ sic opinari fortasse subire posset, propterea hoc loco eam *An Darius Medus fuerit idẽ qui Cyrus.*

D commemorandam censui. Sed refellitur tripliciter. Ac primò quidem, Darius fuit Medus, & de semine Medorum, vt Daniel ait initio noni capitis, Cyrus verò, Persa fuit, & patre Persa generatus. Postea, cũ Darius Me- *Non fuit Cyrus.*

Medus euertit regnum Chaldæorum, natus erat duos & sexaginta annos, sicut docet Daniel extremis verbis quinti capitis, nec exinde regnauit nisi vno anno, vt nos infrà ostendemus in quęstione secunda super capite nono: atqui Cyrus, qui regnare cœpit post euersum imperiū Chaldaicum, vt nos prædicto loco demonstrabimus, quadraginta annos natus erat cum regnum accepit, ídque per triginta annos tenuit, vt scriptum reliquit Cicero 1. lib. de diuinatione. Denique Daniel in extremò hoc sexto cap. satis apertè indicat, aliud fuisse regnum Darij, & regnum Cyri Persę. Duæ reliquæ opiniones prioribus multò sunt probabiliores: & profectò vtraque satis probabiliter teneri ac defēdi pōt. A

An hic Darius Medus fuerit is qui Astyages a Græcis appellatus est. Sexta opinio est, hunc Darium fuisse eundem, quem Gręci appellant Astyagem auum Cyri. Ita quosdam sensisse & tradidisse, refert diuus Hieronymus super quintum caput Danielis. Et verò, idem sensisse videtur Eusebius, faciens in Chronicis Astyagem vltimum Medorum regem: post quem Cyrus proximè regnauerit. Huic sententiæ fides astruitur, ex eo quod scriptum est infrà in extremo capi. decimotertio, post mortem Astyagis Cyrum suscepisse regnum. Cum igitur, & hic Darius, extremus fuerit rex Medorum, eiq́ue proximè in regno Cyrus successerit, his consequens est, hunc Darium esse eū ipsum, qui à Græcis dictus est Astyages. Verùm, aduersus hanc opinionem duo possunt obiici. B

Duæ obiectiones. Vnū est, à nullo externorum scriptorum esse traditum, Astyagē gessisse bellum cum Chaldæis, & Babylonem expugnasse, atque imperium Chaldæorum ad Medos & Persas transtulisse: quæ tamen omnia de hoc Dario Medo traduntur in sacris litteris. At enim, huic obiectioni sic potest occurri: Astyagem quidem debellasse Chaldæos, sed quia Cyrus eius ex filia nepos, iuuenis fuit bellicosissimus, & egregiam eo in bello operam nauauit: quin, belli prosperè conficiendi, comparandæque victoriæ princeps fuit, ideo tam Persæ, quàm Persis fauentes Græci, omnem eius belli, & victoriæ gloriam vni Cyro tribuerunt. Alterū, quod posset obiiçi, est illud, falsum esse quod pro eius opinionis confirmatione ex vltimis verbis capitis decimitertij sumptum est, Cyrum proximè regnasse post mortem Astyagis. Id enim, neque si Xenophōtem sequamur, neque si credamus Herodoto, verè nobis dici potest. Xenophum namque post Astyagem, regnare facit Cyaxatem eius filium: post verò, Cyrum. Herodotus verò tradit Cyrū, cùm is bello petiisset Astyagem, vicissetque, relegasse eum in Carmaniam, eóque viuo imperium sibi vendicasse. Ante mortem igitur Astyagis, Cyrus C D

regnare cœpit. Verũ hãc etiã obiectionẽ nõ difficile est repellere. Nã quia Cyrus quoad vixit auus eius Astyages, non regnauit legitimè, sed
A per vim, post mortem autẽ Astyagis, iustè regnauit, quippe qui nepos eius erat, verúsque regni hæres: propterea diuina scriptura iustum Cyri regnum tantummodo spectans, exordium regni eius, non ex quo per vim, sed ex quo legitimè regnare cœperat, æstimare & declarare voluit.

Septima opinio est, fuisse hunc Darium, filium Astyagis, & auunculum Cyri, & esse eum quem Xenophon in libris de Cyropædia, vocat Cyaxarem. Astyages enim habuit hunc filiũ Cyaxarem. & filiã, ab alijs dictã Mandanẽ, de qua natus est Cyrus. Hic igitur Darius seu Cyaxares; debellare cupiens Chaldæos, socium & adiutorem gerendi belli, asciuit Cyrũ filiũ sororis: cui etiã confecto bello, vnicam filiam, carebat enim liberis, despõdit, & nomine dotis regnũ reliquit. Itaque post obitum huius Darij, omne imperium eius Cyrus obtinuit. Hanc sententiam maximè probant & sequuntur, Iosephus lib. 10. antiquitatum, & D. Hieronymus super quinto & nono capite Danielis, Lyranus item
B super sexto & nono capite Danielis. Sanè magna ex parte in hunc Darium quadrant, quæ Xenophon de Cyaxare, in illis libris prodidit, nec quicquã hæc sententia falsi, vel absurdi continet: quin etiam pulchrè cum sacra historia, externam & prophanam concordat. Vnum tantũmodo est, quod ei multum officere ac vehementer aduersari videtur. Etenim, Herodotus lib. 1. Valerius Maximus lib. 1. cap. de somnijs, Iustinus lib. 1. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, alijque cõ
C plures, tam Græci quàm Latini, quasi rem veram certámque tradiderunt, Astyagem caruisse filijs, & vnam tantum filiam, quæ Cyrum peperit, habuisse, eíque in regnum proximè Cyrum successisse. Non igitur verum est, quod suprà de Xenophontis sententia diximus, Cyaxarem fuisse filium Astyagis, & post ipsum quidem, sed ante Cyrum regnasse. Ad hoc responderi potest dupliciter. Possumus enim sequi auctorem historiæ scholasticæ, qui super libro Danielis cap. 16. affirmat, Astyagem non habuisse filium, sed vnicam tantum filiam, Cyaxarem vero seu Darium Medum, non fuisse natura filium Astyagis, sed consobrinum. Verum cũ Astyages bello peteretur, & premeretur à Cyro, odio eius, scilicet, ne ad ipsum aliquando regnum suum deueniret, filiũ
D sibi adoptauit Cyaxarem, regníque hæredem nuncupauit. Cyrus igitur deuicto Astyage, regnum quidem concessit Cyaxari, quoad vixit, aut contentus vindicta aui, aut veritus, ne si etiã Cyaxarẽ regno pelleret, omnium contra se Medorum odia & vires concitaret. Ex quo apparet

Darius Medus, fuit is, quẽ Xenophon appellat Cyaxarẽ.

Obiectio.

Solutio.

Cyaxarem nec fuisse filium Astyagis, sicut tradidit. Herodotus, non enim natura fuit filius:& fuisse tamen quodammodo filium, videlicet adoptione quemadmodum narrat Xenophon. A

Si cui autem hæc opinio propterea nullam habere fidem videatur, quia nulla probabili coniectura, nulliúsque veterum auctoritate firmata est: adiungam alterum responsum. Cùm Xenophon & Herodotus de Cyro & Astyage plurimum inter se dissentiant, licitum esse nobis, in eo de quo nunc agimus, Herodoto præferre Xenophontem. At enim, Herodotus,& peruetus & valde grauis auctor est? Verò, sed Xenophó paulò recentior eo fuit, nec auctoritate inferior. Atqui Xenophontem, libros illos de Cyro, nō ad fidem historiæ, sed ad effigiem iusti imperij, atque optimi principis scripsisse, in primo libro epistolarum ad Quintum Fratrem, dixit Cicero. Credo equidem multa in illis libris, ad vberiorem,& illustriorem Cyri laudem, ficta esse à Xenophonte. B Verùm non pauciora apud Herodotum reperiri mendacia, idem Cicero testis est, quippe in primo libro de legibus, apud Herodotum innumerabiles ait esse fabulas: itaque vulgò pater mendaciorum dictus est Herodotus. Sed quibus rebus Xenophon & Herodotus in historia Cyri & Astyagis inter se discrepant, Multis sanè. Principiò, Herodotus Astyagem facit vltimum Medorum regem, Xenophon, penultimum. Tū ille negat, Astyagi fuisse filium, sed vnicam tantum filiam, hoc negat Xenophon, filium eius appellans Cyaxarem. Postea ille scribit, Astyagem debellatum esse à Cyro, regnóque pulsum,& relegatum in Carmaniam, ibique obijsse: Xenophon tradit, illum in regno suo, admodum puerulo Cyro, naturali morte decessisse, regnúmque filio Cyaxari reliquisse. C Deinde, tradit Herodotus Cyrum obscuro natum patre, & humiliter educatum inter pastores: contra Xenophon, Cyrum inquit, patre, Persarum principe, quique genus duceret ex Perseo generatum,& in aula patris, atque aui educatum. Ad hoc Herodotus ait Cyrum miserrimè in bello, quod gessit cum Thomyri Massagetarum regina, perijsse: Xenophon verò scribit illum domi suæ tranquillissimè ac felicissimè vita defunctum. Denique, Herodotus prodidit, Cyrum regnasse nouem & viginti annos: Xenophon autem annos dumtaxat septem. Illud præterea animaduertendum est, hunc Darium Medum, quatuor nominibus esse appellatum, dictus est Darius à Daniele, hoc sexto capite,& suprà capite quinto, infráque capite nono. At verò septuaginta interpretes, appellarunt eum Artaxerxem, vt super hoc sexto capite testificatur D. Hieronymus: apud Xenophontem nominatur Cyaxares, D

De Cyro & Astyage valde diuersa, imo contraria scripsisse Herodotum & Xenophontem potius tamen Xenophonti quā Herodoto credendū.

Quatuor nomina Darij Medi.

postremo,

postremo, infra postremis verbis decimitertij capitis, nominatur A- A styages, post quem dicitur regnasse Cyrus. Atque hæc posteriora duo nomina in Darium conueniunt, secundum vltimam opinionem, quam nos ceteris probabiliorem iudicauimus.

Sed postquam hæc scripseram, venere in manus meas octo volumina Iosephi Scaligeri, de emendatione temporum, opus sane varia & curiosa eruditione subtiliter, atq; elegãter elaboratũ limatúmq;. In 6. autem volu. cum differit de regibus Chaldæorum, qui post Nabuchodonosor regnauere apud Babylonios, duo ponit Scaliger, ipsi, vt ait, vera certáque, mihi autẽ falsa, nisi ego me fallo, aut potius, nisi me antiquissimi & nobilissimi auctores fefellerunt. Primò, putat Scaliger, quẽ Daniel c. 5. vocat Baltasarẽ regẽ Babylonis fuisse eum, quẽ Berosus apud Ioseph. in 1. lib. contra Appionem, & apud Euseb. lib. 9. de præpar. Euangelica c. vlt. Alexand. Polyhistor, & Megasthenes, appellarunt Labosardachũ, filiũ nẽpe reginæ Nistocridis, filiæ Magni Nabuchodonosor. Hoc ego falsum censeo. Etenim, Berosus tradit Labosardachũ re- B gnasse puerũ, & nouẽ tantũ mẽses, & quia improbis moribus esse videbatur, à suis esse interfectũ. Hæc nequaquã cõgruũt cũ ijs, quę de Baltasare scripsit Daniel. Quippe, in 8. c. nominat Daniel tertium annum regni Baltasaris. Et in 5. c. ea narrat de conuiuio eius, de conuiuarum multitudine ac dignitate, de ipsius vxorib. & cõcubinis, quę puero minimè cõpetunt. Nec Daniel obscurè indicat, Baltasarẽ nõ à suis, sed ab hostibus esse occisum. Sed illud fortius est argumentũ: apud Hiere. c. 27. le- C gimus, Deũ promisisse, daturũ se regi Nabuchodonosor amplissimũ imperium, nec tantũ ipsi, sed etiã filio ipsius, & preterea filio filij. Post Nabuchodonosor, filius eius Euilmerodach, paternũ tenuit imperiũ, cuius filium Baltasarẽ, nos supra docuimus, prægressis duobus alijs regibus, vltimo loco paternum & auitum imperium obtinuisse, at secundum Scaligerum, qui hunc Baltasarem seu Labosardachum, facit filiũ, nõ quidẽ filij regis Nabuchodonosor, sed filiæ, illud Dei oraculũ non est impletũ, nõ enim filius filij Nabuchodonosor, imperiũ eius tenuit.

Opinio Iosephi Scaligeri [illegible]

An Baltasar fuerit is quem Berosus & alij appellant Labosardach.

Altera opinio Iosephi Scaligeri de Dario Medo.

Deinde, arbitratur Scaliger, quem Daniel capite quinto appellat Darium Medum, & ait, interfecto Baltasare, successisse in regnum Babylonis, natum annos duos & sexaginta fuisse eum ipsum, quem Bero- D sus, Megasthenes, & Alexander Polyhistor nominarunt Nabonidum, quem tradunt, post necẽ Labosardach, ad regnũ Babylonicum cõmuni principum suffragio esse assumptum, & hunc esse posteriorem illum Labynitum, quo regnante scribit Herodotus, Babylonem esse a Cyro

An Darium Medum fuerit is, quem Berosus & alij appellarunt Nabonidum.

expugnatam. Hic namque Darius Medus, seu Nabonidus, cùm regnũ Babylonicum septem & decem annos tenuisset, ageréque septuagesimum nonum ætatis annum, bello victus est à Cyro, regnóque spoliatus, & in Carmaniam relegatus. Hæc Scaliger. Quæ videntur mihi, nec paucis, nec inualidis rationibus posse refelli. Principiò, Darius fuit natione Medus, hoc est Babylonijs alienigena & aduena: at secundùm Berosum, Nabonidus fuit Babylonius, & superioribus Chaldæorum regibus gentilis. Postea, nullo modo est credibile, Babylonios detulisse imperium homini Medo, cùm eo tempore, Chaldæi haberent Medos, non tantum vt alienos, sed etiam, quia longè prolato imperio, in ditionem Chaldæorum imminebant, vt suspectos & formidabiles. Facit huic meæ opinationi fidem Herodotus, qui primo libro scribit, reginam Babylonis Nitocridem, cuius filio Labynito regnante, Babylõ à Cyro capta est, nouis, exquisitísque munimentis firmasse Babylonẽ aduersus Medos: vt pote quorum potentiam in dies magis ac magis crescere non sine periculo Babylonis intelligebat. *Nitocris*, inquit, Herodotus, *animaduertens imperium Medorum ingens & pacatum, subactáque ab his multa oppida, & inter hæc Ninum, præmuniuit se omnibus quam potuit maxime.* Et paulo infrà, *Ad hæc*, inquit, *quæcunque erat regio ad inuadendum opportuna, & compendiaria ex Medis via, hanc intersepsit, ne Medi commercio Assyriorum, ipsius negocia cognoscerent.* Deinde, Darium illum Medum, priùs non fuisse hominem priuatum, vt censet Scaliger, sed regem Persarum & Medorum, & quidem ante Cyrum, patet ex capite sexto Danielis. quæro igitur ex Scaligero, quando Darius Medus regnum Medorum & Persarum tenuerit. Etenim auctore Scaligero perdidit ipse regnum Babylonicum, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis, hoc est quatuordecim annis postquam Cyrus regnare cœperat. Ad hæc, Darius Medus, occupato regno Babylonis, non ibi mansit, sed Danielem secum ducens in Mediam, vt ait D. Hieronymus, apud Medos & Persas regnabat, sicut liquidò perspicitur ex capite sexto Danielis. Hunc autem Darium, per vim inuasisse in regnum Babylonicum non autem pacificè, & Chaldæorum suffragijs, vt ait Scaliger, & de Nabonido Berosus, & alij tradiderunt, satis ostendunt Isaias. cap. 13. & Hieremias cap. 51. cum de Babylonis euersione vaticinantes, euersores eius non alios, quàm Medos, & Medorum regem nominant, nulla Persarum facta mentione. Ex quo apparet, euersam esse Babylonem à rege Medorum, videlicet dum stabat imperium Medorum, neque dum fuerat per Cyrum ad Persas translatum. Quid quod Daniel

Refellitur Opinio Scaligeri.

Dan. cap. 5.

A B C D

A Daniel interpretatus illud vocabulū, *Phares*, dixit Baltasari, *divisum est regnum tuum, & datum est Medis, ac Persis.* Ergo statim post cædem Baltasaris, regnum Babylonicum ad Persas & Medos deuolutum est: sed proximè pòst, fuit penes hunc Darium Medum, hic igitur Darius rex fuit Persarum, & Medorum ante Cyrum, & per vim, non autem electione Chaldæorum, Babylonicum imperium occupauit. Hæc, quæ disputauimus, si vera sunt, vt videntur esse, non esse à veterum, hoc est, Iosephi, Hieronymi, Theodoreti, Bedæ, & aliorum sententia, quam supra secutus sum, discedendum, censeo.

Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi.

B

Quibus modis impunè quis cū leonibus congredi possit & primò si eorū caput operiat.

QVEMADMODVM illud miraculum euenerit, vt Daniel obiectus leonibus, nihil ex illis detrimenti ceperit, paucis explicandum est. Ante omnia scire conuenit, quinque modis fieri posse, vt aliquis expositus leonibus, citra vllum miraculū, ab illis minimè lædatur. Primò, si quis posuerit, ruentis in se leonis, pallio, vel alia quapiam re, caput, aut oculos operire, nihil ei nociturum leonem non obscuri auctores tradiderunt. Plinius certè, lib. 8. cap. 16. narrat, Romæ in publicis spectaculis, non semel contigisse, vt leo sæuissimus operto capite, continuo omnem fe-
C rociam & rabiem deponeret, itáque torpesceret, vt etiam deuinciretur non repugnans, sed præstat Plinij verba hic apponere. *Capere leones arduum erat quondam opus, foueisque maxime, principatu Claudij, casus rationem docuit pastoris Getuli, sago contra ingruentis impetum obiecto, quod spectaculum in arenam protinus translatum est, vix credibili modo, torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans videlicet, omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum fit, à Lysimacho, Alexandri iussu, simul incluso, strangulatum leonem.* Sic Plinius. Deinde, si leo bene pastus, & satur fuerit, rarò eum sæuire in hominem solitum, auctor est Aristoteles in lib. 9. de historia animalium ca. 44. Ad hoc, si leo à teneris vnguiculis domestica consuetudine cicuratus, & mansuefa-
D ctus fuerit non solùm erit homini innoxius, sed etiam familiaris. *Primus hominum,* ait Plinius prædicto loco, *leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno ex clarissimis Pœnorum traditur, damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus, vir tam artificis ingenij videbatur,*

Secundo si satur fuerit

Tertio si cicur.

Hanno carthagnensis leonem primus mansuefecit.

batur,

bant,& male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Præterea, solent leones benefactoribus suis non tantum non nocere, sed etiam blandiri, & quoquo modo possunt, etiam inseruire & quasi gratiam vel le repẽdere, hoc videre licet in ijs, qui curam domesticam leonum agunt, eos namque illi, non modo familiariter tractant, sed etiam impunè verberant. Eius rei duo ponit exempla Plinius, eo quem dixi loco. Sed omnium, quæ adhuc equidem legi, illud, meo iudicio, clarissimum maximéque memorandum fuit, quod Appion in lib. 5. Ægyptiacorũ, apud Aulum Gellium libro quinto cap. 14. prodidit, vidisse se Romæ in circo maximo, cum venationis amplissimæ pugna populo exhiberetur, inter sese mutuam cuiusdam vasti, terrificíque leonis, & serui Daci, cui Androdus nomen erat, miram, plenámque amoris, & officij recognitionem, ex veteri beneficio, quod olim Androdus in illum leonem contulerat. Præterea, non ferè consueuit leo, nisi maxima fame vrgeatur, in prostratos & supplices sæuire. Luculentum est eius rei exemplũ quod supradicto loco narrat Plinius sibi compertum. *Captiuam, inquit, Getuliæ reducem, audiui, multorum in syluis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere, se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omniũ generosissimi, ceterisque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio, ex ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquijs feras, quippe, vbi etiã serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falsumue sit, vita non decreuerit,* Sic Plinius. Lege Aristotelem libro nono de historia animalium. cap. 44. atque Aelianum lib. 13. c. 20 li. 5. c. 39. li. 7. c. vltimo.

Verumtamen, quod Danieli contigit, non humano consilio & ratione, potestatéque factum est, sed in miraculis diuinæ omnipotentiæ numerari debet. Id autem septem modis fieri potuit. Etenim, simul vt deiectus est in lacum leonum Daniel, fieri potuit, vt ministerio angelorum, ex eo loco leones alium in locum transferrentur. Potuit etiam ita præstringi acies visus leonibus, vt præsentem Danielem non viderent, similiter vt narratur in 4. libr. Reg. accidisse Syris, qui Eliseum, ad quem comprehendendum venerant, præsentem non cernebant. Idem quoque effici potuit, altissimo grauissimóque somno sopitis & oppressis leonibus, aut obstructo eorum ore, cohibitísque vnguibus, qui vnus tantum modus videtur à Daniele hoc loco commemorari, cùm ait, *misit Dominus angelum suum, qui occlusit ora leonum, & non nocuerunt mihi.* Quanquam nisi ego fallor, quod dicitur, occlusa fuisse ab angelo leonum ora, nõ tam significat id quod ipsa verba præseferunt, non enim satis fuisset occludi leonum ora, sed

præterea,

Cur ... si ... [illegible] affectus fuerit.

Memorabilis historia leonis, qui seruum agnouit de se bene meritum.

Quinto si prostratus quis iacuerit.

Miraculũ Danielis illæsi à leonibus, septem modis potuisse fieri.

4. Reg. 6.

A præterea, vngues coerceri & cohiberi necesse erat: quàm, figurata oratione indicat, angelum prohibuisse, ne leones Danieli nocerent. Sic etiam dicit Paulus epistolæ ad Hebræos capite vndecimo: *Sancti obturauerunt ora leonum*, nō quia leonibus ora obstruxerint & occluserint, sed quia effecerunt, vel Deus per ipsos effecit, vt leones, quasi obstructo essent ore resectisque vnguibus, nihil eis nocerēt. Potuit etiā illis leonibus adimi fames, omnisque cibi auiditas? quin etiam edendi fastidium & tædium inijci. Potuit item temperamentum corporis leonini, quod tale est, vt ex eo feritas, & sæuitia in homines existat, in B aliud mitioris & placidioris ingenij commutari. Ad extremum, id potuit euenire, mutata leonum phantasia. Etenim, propterea leo sæuit in aliquem, quòd is interiori sensu repræsentatur leoni, vel tanquam ipsi contrarius & inimicus, & à quo possit lædi: vel tanquam cibus sibi conueniens, & ad pastum suum pertinens. Si hæc igitur mutetur phantasia leonis, & ita diuinitus conformetur, vt intimis sensibus percipiat leo hominem, vel tanquam sibi amicum & beneficum; vel tāquam rem à pastu ciboque suo alienam; vel denique tanquam quidpiam sibi terrificum & formidabile: sic leo affectus erga hominem, ad eum lædendum nequaquam incitabitur. Esse autem aliqua quæ leonibus metum C & pauorem incutiant, vsu exploratum est, Aristoteles quidem & Plinius prędictis locis, tria genera rerum leones pauere ac perhorrescere affirmant: rotarum circumactos orbes, sonitúsque curruum, galli cristas & cantum: super omnia verò, fulgentes ignes.

Sancti quomodo leon. ora obturuerint.

Quę leones terrent.

Y 4 BENE-

D

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VIII. A

CAPVT SEPTIMVM. B

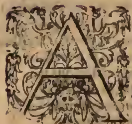

NNO primo Baltasar regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis eius in cubili suo: & somnium scribens, breui sermone comprehendit: summatímque perstringens, ait, Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno. Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se. Prima quasi leana: & alas habebat aquilæ: aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis vrso in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius: & sic dicebant ei, surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam C *& ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis: quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans: dissimilis autem erat ceteris bestijs, quas videram ante eam; & habebat cornua decem. Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum: & tria de cornibus primis euulsa sunt à facie eius: & ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius, flammæ ignis: rotæ eius, ignis accensus. Fluuius igneus, rapidúsque egrediebatur à facie eius:* D *Apoc.5.c.11 §. millia millium ministrabant ei, & decies milies centena millia assistebant ei: iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam*

A *piciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur: & vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni: aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas: & tempora vitæ constituta essent eis, vsque ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in cõspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatẽ, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient: §. potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, regnum eius quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum in his, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me. Hæ* §. Luc.1.c. 33 Mich. 4.6. 7.sup. 3.g.100.4.g. 31.

B *quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi, & obtinebunt regnum vsque in seculum & seculum seculorum. Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valdè ab omnibus, & terribilis nimis: dentes & vngues eius ferrei: comedebat, & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat. Et de cornibus decem, quæ habebat in capite: & de alio, quod ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua: & de cornu illo, quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius erat ceteris. Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis: donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsis, & tempus aduenit & regnum obtinuerunt sancti. Et sic ait: bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuersam*

C *terram, & conculcabit, & comminuet eam. Porrò cornua decem ipsius regni, decem reges erunt: & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit. Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos Altissimi conteret: et putabit, quod possit mutare tempora, et leges, & tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora, & dimidium temporis. Et iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem. Regnum autem & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi: §. cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges seruient, ei & obedient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multũ cogitationibus meis* §. Isa.9.a.7 Sup.d.14.

D *conturbabar, & facies mea mutata est in me: verbum autem in corde meo conseruaui.*

EX

Diuisio libri Danielis in duas partes, quarum altera historias, altera visiones complectitur.

X dispositione, atque ordine huius libri Danielis, palàm est, propositum illi fuisse, in priore libri parte, omnes historias regum Chaldæorum, continuata serie contexere, & quæcunque vel sibi, vel sodalibus suis sub Chaldæorũ regibus, & sub Dario Medo notabilia, & memoratu digna côtigissent, ea vno loco describere: id quod fecit Daniel sex præcedentibus capitibus. In posteriori autẽ libri parte perscribere instituit Daniel omnes visiones, & reuelationes sibi à Deo datas, idque sex subsequentibus capitibus diligenter præstitit. Quapropter cessat admiratio, cur quæ hoc capite narrantur, ante historiam quinti capitis nõ fuerint posita, cum hæc primo anno Baltasaris, illa vltimo, id est decimoseptimo euenerint. Describitur autẽ in hoc septimo capite, admirãdũ B quoddã visum in quiete Danieli diuinitus obiectũ, de quatuor principalium mundi regnorum, sub imagine quatuor animalium, exortu & progressu: de regno item Christi æterno, de extremo iudicio, de persecutione Antiochi aduersus Iudæos, quę adũbrauit Antichristi, circa mũdi occasum, aduersus electos persecutionem. Quibus autem rebus hęc visio Danielis à somnio regis Nabuchodonosor, suprà in secũdo capite exposito, differat, cùm vtriusque visionis idem fuisse videatur argumentum, satis ostendimus, cum interpretationem illius somnij enarraremus. Tempus, quo hæc visio seu somnium Danieli contigit, fuisse primum annum regni Baltasaris, ab ipso Daniele in exordio huius C capitis prænotatur, quod tempus incidit, in quinquagesimumquartum annum vltimæ captiuitatis Iudæorum, qui fuit decimus octauus ante eorum liberationem, & ab ortu Romæ, centesimus septuagesimus sextus, quo tempore Tarquinius Priscus, apud Romanos regnum administrabat, & apud Græcos quinquagesima olympias agebatur, & Daniel non minor erat octogesimo anno. Quod autem initio capitis scriptum est, Danielem hanc suam visionem breui sermone comprehendendo, summatímque perstringẽdo, cõsignasse litterarũ monumẽtis, satis apertè declarat, scriptorẽ & auctorẽ huius libri, nõ alium fuisse, quàm Danielem, falsámque arguit opinionem Hebræorũ, quos tamen in libro sexto Etymologiarum sequutus est Isidorus, affirmantium, hunc librũ D non à Daniele, sed à viris magnæ synagogæ, ipsius Esdræ æqualibus, fuisse conscriptum. Prędictis consonant, à Theodoreto, & Hieronymo super hoc loco, scripta. Theodoretus in oratione septima sic ait. *Ad hæc vsque verba, Daniel magis historico more prophetiam cõscripsit de Nabuchodonosor, Baltasar, & Dario Medo. Quibus veluti historicè percursis, deinceps exponere*

Summa huius septimi capitis

Tempus huius visionis.

Daniel verus huius libri auctor.

Isid. lib. 6. Orig. ca. 2.

ponere incipit eas prædictiones, quas per diuinā reuelationē doctus est. Ac primum *Dan. 2.*
A *quatuor bestiarum visionē ponit, somnio regis Nabuchodonosor perquam similē. Etenim ille in vna imagine quadruplicem vidit materiam: & hic ex vno mari quatuor bestias ascendentes vidit. Dormiēs autem reuelationem hanc habuit: omnia enim quæ sibi, vel vigilanti, vel dormienti diuinitus erant patefacta, & ad diuinæ prouidentiæ demonstrationem futurorūmque synagogæ, & Ecclesiæ mysteriorum præsignificationem pertinebant, non sustinuit ea sibi tantùm nota, silentio supprimere: sed quo ad omnium vtilitatem permanerent, etiam scripto prodidit.* Horum simillima scribit Hieronym. *In superioribus*, inquit, *ordo seruatus est historiæ, quid sub Nabuchodonosor & Baltasare, & Dario Medo mirabiliū si-*
B *gnorum acciderit, percensendo: in his verò narrātur somnia, quæ singulis sint visa temporibus, quorum solus propheta conscius est, & nullam habent apud barbaras nationes signi, vel reuelationis magnitudinem; sed tantùm scribuntur, vt apud posteros, eorum quæ visa sunt memoria perseueret.*

Ecce, quatuor venti cœli pugnabāt in mari magno: & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se.

C OBSCVRVM est, quid significet hæc visio quatuor ventorū. Haud dubiè: per quatuor ventos significātur hoc loco quatuor principales vēti, qui ex quatuor principibus mundi partibus, ortum & motum habent: ex ortu solis, Eurus; ex occasu, Zephyrus: ex meridie, Auster; ex Septentrione Boreas. Quæ ventorum distinctio, quatuor regnorum, de quibus hic agitur varietatem significat quorum aliud fuit orientale, aliud occidentale, boreale item aliud, & aliud meridionale. Porro ventorum pugna, quę hic describitur, in ventis interse oppositis intelligenda est. Per illud autem *In mari magno*, consuetudine sacræ scripturæ, significatur mare mediterreanum: hoc enim in sacris literis mare magnum nominatur, quò distinguatur à lacubus, alijsque magnis aquarum congregationibus, quæ secundum proprietatem linguæ Hebrææ, appellan-
D tur maria. Nāmque Oceani, qui solus propriè mare magnū dici debet, vix vlla in sacris literis expressa mētio reperitur: nisi forte quispiā existimet, ad Oceanū referēda esse illa Dauidis verba, quæ sunt in Ps. 103. *hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus.* Sed quia dixit, *spatiosum manibus*, hoc est ī varia loca & sinus dispertitū, aptius videtur id quadrare in mare mediterraneū, qđ multifariā flexuosum

Quatuor venti principales Eurus, Zephyrus, Auster, & Boreas.

Mare magnū est mare mediterraneum.

ſum ac ſinuoſum eſt. Quoniam autem vis, impetus, pugna ventorum, & maior & vehementior in mari, quàm in terra, & in ampliori mari, A quam in anguſtiori eſſet ſolet, idcirco vidit Daniel, ventos in mari magnoualdè concitatos, inter ſe pugnare.

Viſio ventorū inter ſe pugnantiū in mari, quid ſignificauerit.

Quid autem eiuſmodi viſio ventorum inter ſe pugnantium ſignificauerit, tres ſunt interpretationes. Prima eſt D. Hieronymi, qui ſimilitudine ventorum ſignificari ait, bonos angelos præpoſitos quatuor monarchijs. Etenim communis eſt Patrum doctrina, cuilibet regno præſidere vnum aliquem angelum, qui curam eius agat, in iis quæ ad gubernationem eius, tum corporalem, tum ſpiritualem pertinent, Id quod probat Hieronymus ex cantico Moſis, quod eſt in trigeſimo ſecundo capite Deuteronomij, in quo ſecundum translationem ſeptuaginta interpretum, in hæc verba ſcriptum eſt. *Quando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei.* Dicuntur autem angeli boni pugnare inter ſe, non affectu, ſed effectu, nam cùm ſui quiſque regni, & gentis curam gerat, & vtilitati conſulat, vſu venit, vt nonnunquam angelorum, qui diuerſis præſunt regnis, optata & poſtulata apud Deum ſint inter ſe contraria. B

Angelos præſidere regnis & eos gubernare patres docent.

Quomodo boni angeli pugnent inter ſe.

Exempli cauſa, angelus præſidens regno Babylonis, nolebat Hebręos liberari captiuitate, & in patriam reuerti, quòd ex eorum conſuetudine, plurimùm Chaldęi ad veri Dei cognitionem & venerationem proficerent: contrà verò, angelus, in cuius tutela erat populus Hebręus, ardentiſſimè optabat eius populi liberationem, propter ingens ac multiplex detrimentum tam religionis, quàm morum, quod ex ſocietate & conſuetudine Chaldęorum Hebręi capiebant. Porrò, angeli rectè comparantur ventis, & quia natura eorum, ſicut venti, eſt inaſpectabilis, & quia incredibili vigent velocitate, tam ad motum, quàm ad omnes actiones ſuas perficiendas, denique, quia ipſo effectu, magis quàm per ſe ipſi à nobis cognoſcuntur. Sed ea de re, luculenta extat in libro de cęleſti hierarchia Beati Dionyſij ſententia, *Cum, ventorum appellatione,* inquit *cæleſtes illi ſpiritus cenſentur, naturæ ſumma celeritas, quæ cuncta fermè abſque vlla mora temporis penetrat, motúſque ille ex ſummis ad infima, rurſúſque ex imis ad ſumma in momento pertingens, infera ad ſuperiorum celſitudinē tollens, primáſque ſubſtantias ad tradenda inferioribus lucis ſuæ conſortia, proxi dentiſsimè mouens, ſignatur. Ventus enim diuinam cæleſtium ſpirituum præfert ſpeciem, & diuinæ actionis imaginem, ſecundum naturalem mobilitatem, vimque animandi, & celerem atque inſuperabilem diſceſſum, & mobilium principiorum ac finium incognitas nobis atque inuiſibiles latebras, ſpiritus, inquit Dominus,* C D

Dan. 10.

Cur angeli, nomine ac ſimilitudine ventorū ſignificentur, ex ſententia, d. Dionyſij Areopagitæ.

A *minus, vbi vult spirat; sed nescis vnde venit, aut quo vadat.* Sic Dionysius.

Altera interpretatio est Alberti Magni, nomine ventorum interpretantis angelos malos, qui in quatuor monarchijs, de quibus in hac visione agitur, maximam potentiam & imperium habuerunt, siquidem in illis, non verus Deus, sed dæmon, & idola colebantur. Qui pugnare dicuntur inter se, scilicet effectiuè, quòd homines illarum monarchiarum, ad bella atrocissima, fœdissimásque cædes concitarunt. *Alberti magni sententia.*

Tertia interpretatio Theodoreti est, quæ videtur mihi verò prior. Ait ille, similitudine quatuor ventorum inter se pugnantium, adumbratos esse maximos tumultus & perturbationes, quæ in exortu B cuiusque monarchiæ extiterunt. Quo circa, præmisit Daniel pugnam ventorum, & mox subdidit monarchiarum origines. Nimirum, maximam orbi terrarum attulisse perturbationem, Ninum monarchię Assyriorum conditorem, declarat Iustinus initio suæ historiæ, & Diodorus libro tertio. Quemadmodum exoriens Cyri monarchia, totam Asiam commouit, tremefecit, atque conquassauit. Iustinus item eodē in loco, & ante ipsum fusius in primo libro tradidit Herodotus. Quid de Alexandro dicam, cuius inexplebilis dominandi cupiditas, quantùm concusserit & exagitauerit omnem terrarum orbem, cùm ex alijs rerum eius scriptoribus, tum ex procemio prioris libri Machabæorū, perspicuè intelligitur. Nihil dicam de Romanis, quorum imperium, C aliorum mundi regnorum diminutione, labefactatione, & interitu, ortum, auctum, firmatúmque est. *Theodoreti expositio.* *Turbulentissima fuerunt omnium monarchiarū initia.*

Sequitur in narratione visionis: *Et ascendebant de mari quatuor bestiæ grandes, & diuersæ.* Sicut in statua quæ visa est in somno regi Nabuchodonosor, quatuor monarchiæ figuratæ sunt quadruplici materia, ex qua constabat statua, auri, argenti, æris, & ferri, sic in hac visione, significantur eædem monarchiæ, quatuor bestiarum similitudine. Sed cur monarchiæ comparantur bestijs? An quia reges cuiusque monarchiæ, ferè legimus fuisse ferocissimos, multáque inhumaniter & crudeliter gessisse, quosdam etiam, morum immanitate, bestijs quàm hominibus fuisse similiores. Sed cur grandes bestiæ dicuntur? videlicet, propter D amplitudinem ditionis, & magnitudinem imperij, quod in vnaquaque illarum quatuor monarchiarum diu floruit. Dicuntur autem bestiæ de mari ascendisse, quia quod ascendit, id prius erat in humili loco, vnde paulatim euehitur in celsiorem locum, sic principia cuiusque monarchiæ fuerunt admodum parua & obscura, paulatim verò, quasi per gradus, ad summum imperij & potentiæ fastigium ascenderunt. Licet hoc cernere *Cur monarchiæ bestijs comparentur.* *Quid sibi vult, bestias ascendisse de mari.*

cernere in regno Chaldæorum, quod diu antea, vna modo pars fuerat monarchiæ Assyriorum. Persæ, serui fuerant Medorum. Macedonum gens, multis seculis ignobilissima fuit, & contemptissima. Quis nescit quàm obscura, & fermè pudēda, Romanorū origo fuerit, pastorum nēpe, passim latrocinantium, & rapto viuentium: quorū regnum per ducentos quadraginta annos, non vltra decē & octo milliaria proferri potuerit. Ad extremum, in hac visione, *mare magnum*, significat hunc mundum, vel statum, & conditionem rerum humanarum: sanè meritissimò. Est enim mūdus hic, amaritudinis, & acerbitatis vsquequaque plenissimus: est item admodum inconstans & instabilis, periculisque refertus. Denique, sicut in mari plurimi sunt & diuersi generis pisces, alij minimi, alij mediocres, & alij magni; & minores quidē præda sunt maiorum: sic ferè vsu venit in hoc mundo. Postremo, bestiæ illę dicuntur fuisse differētes inter se; quia in illis quatuor monarchijs magna fuit ingeniorum, studiorum, morum, institutorum, legū, religionū, denique disciplinæ militaris, & rationis belligerandi varietas & dissimilitudo.

Per mare magnum, significari hunc mundum.

A

B

Prima, quasi leæna, alas habens aquilæ: & aspiciebam, donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra: & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei.

C

SICVT in visione illius statuæ, quæ regi Nabuchodonosor cōtigit, regnū Chaldæorū significabatur aureo capite; aurum enim ceteris metallis antecellit: sic in hac visione, idem regnū significatur similitudine leonis & aquilæ; quæ inter terrestres, volucrésque animātes, principatum obtinēt. Et quamuis, quæ hoc loco dicuntur, pertineant ad ipsum regnum Chaldæorum, ea tamen præcipuè inueniuntur esse vera in rege Nabuchodonosor, qui princeps eius regni quasi conditor, & amplificator fuit. Comparatur leænæ, secundum Hieronymū, propter ingentem ferociam & libidinem leænæ. Namque vt tradunt Aristoteles & Plinius, sæuissima est leæna, maximè cum nutrit catulos, semperque gestit ad coitum, nec vnius leonis contenta congressu, etiā cū pardo, & hyena miscetur. Crudelitatem quidem Chaldæorum, diuina scrip-

Regnum Chaldæorū leoni & aquilæ comparatur, & cur sup. capi. 2.

D

Plin. lib. 8. cap. 16.

A na scriptura multis locis exaggerat: intemperantiam verò & incredibilem libidinum obscenitatem, indicat Baruch cap. 6. & Herodotus lib. 1. Curtius item lib. 5. Alij hanc similitudinem applicant ad regem Nabuchodonosor, quē propterea existimāt cōparari leænæ, quia fuit maximè bellicosus, & formidabilis cūctis gētibus. Theodoretus ideo ait comparari leoni, qui est animal regium, vt demonstretur, regnū Babylonicum fuisse omnium regnorum, duplici nomine, præstantissimū: & quia fuit antiquissimum, primúmque omnium: & quia maximè diuturnum, quippe plus mille trecentis annis auctore Ctesia Gnidio & Diodoro perdurauit. Apud Hieremiam capite quarto, Nabuchodonosor nominatur leo. *Confortamini, inquit, nolite stare: quia malum ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnā. Ascendit leo de cubili suo, & prædo gentium se* *Nabuchodonosor leo nominatur*

B *leuauit. Egressus est de loco suo, vt ponat terram tuam in solitudinem: ciuitates tuæ vastabuntur, remanebúntque absque habitatore.* Quod autem dicitur habuisse alas aquilæ, significat mira eius regni, breuissimo tēpore, incrementa, & incredibilem regis Nabuchodonosor in consequendis victorijs, & dilatando imperio celeritatē. Abacuch de militibus & exercitu eius regis, ita scribit capite primo, *Ego suscitabo Chaldæos, gentē amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est, leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis: equi eius volabunt, quasi aquila festinans ad comedendum.* Ad hoc, sicut aquila omnium auium volat altissimè, nec reuerita solem, contumaci constantique acie in ipsum intuetur, ita rex ille tanta fuit superbia, vt Deum contemneret, & sese pro Deo adorari iuberet: eius superbissima illa verba refert Isaias ca. 14. *Ascendam super calū, super astra exaltabo solium meum similis ero Altissimo.* Postea dicuntur euulsæ ipsi alæ: vel quia illius regis superbia adeo contusa & depressa est, vt in bestiā fuerit mutatus, sicut dictum est supra, in capite quarto: vel quia regnum Chaldæorum, omni, quo gloriabatur, à Medis spoliatum imperio, Persarum & Medorum dominationi parere: ac seruire coactum est. *Alæ aquilæ quid significent.* *Nabuchodonosor superbia.*

C

Stetit super pedes quasi homo. Post illā Nabuchodonosor trāsformationē in bestiam, agnouit ille se hominem esse fragilem ac mortalem nec quasi aquilam in cælum volare debuisse. Vel etiam Chaldæi, qui humanæ cōditionis obliti, propter amplitudinē & diuturnitatē imperij superbissimè & inhumanissimè ceteros omnes tractabāt, tādē bello à Medis Persisque cōtriti, & subiugati, homines se ceterorúmque simili conditione natos, senserunt. Luculēter hic locus illustrari potest alio scripturæ loco, qui est in posteriore libro Machabæorum, capite nono, videlicet exemplo *Is quomodo sit humilis effectus.*

D

Mirum in rege Antiocho deprimendæ humanæ superbiæ exemplum.

exemplo regis Antiochi, cuius superbia exprimitur illis verbis. *Videbatur sibi fluctibus maris imperare, & altitudines montium in statera appendere, & sydera cæli contingere*: postea verò correptus, punitúsque à Deo, insanabili fœdissimóq; morbo, de se humiliter & demissè sentiēs, dicebat. *Iustum est hominem subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.* Possunt extrema hæc verba intelligi de rege Nabuchodonosor; qui propter superbiam, captus mente regnóque priuatus, & ex hominum eiectus societate, per septem annos, quadrupedum ingressu, victu, & habitatione vsus est, sed postea, Dei potentiam, suámque humilitatem, & infirmitatem agnoscens, humanam figuram, sensum & incessum, regnúmque recepit.

Et ecce bestia alia similis vrso, in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius: & sic dicebant ei, surge comede carnes plurimas. B

Cur regnū Persarum comparetur vrso.

Cōtra Theodoretum.

Similitudine v[r]si figuratur alterum regnum, quod fuit Persarum, & Medorum, hoc autem, euerso imperio Chaldæorum, secundam obtinuit monarchiam. Comparatur autem vrso, vt interpretatur Theodoretus, ob immanem crudelitatem, qua omnes barbaros superarunt Persæ, exquisitissimis, & acerbissimis supplicijs vtendo. Etenim, vel ipsa coria hominibus detrahebant, & membratim corpora secando, lētissima & amarissima morte eos, qui puniebantur, necabant. Verùm nō placet hæc Theodoreti expositio: apud nullum enim legi, tantam Persarum in supplicijs immanitatē. Nec sanè id congruit figuræ: non enim vrsus ferocior & sęnior est leone, aut pardo. Illud igitur similius vero comparari vrso regnum Persarum, ob tres vrsi proprietates, quas fusè tractant Aristoteles libro septimo de historia animalium capite decimoseptimo, Aelianus libro sexto cap. 3. Plinius libro octauo capi. 36. Prima proprietas est: vrsum esse tolerantissimum, & patientissimum laboris cibíque adeo parcum, vt longissimum hyemis tempus, sine vllo pastu cibatúque transigat: sic antiquos Persas continentissimos fuisse, & simplicissimo ac vilissimo vsos esse victu, tradit Xenophon, & memorat hoc loco diuus Hieronymus. Secunda proprietas: vrsum in ortu, nō esse aliud nisi candidam quādam carnem, rudem, atque informem, sine C D

Vrsorū proprietates, ob quas Persarum regnum eis cōparatur.

Hier. lib. 2. in Iouin.

Xenoph. in Cyropedia.

oculis & pilo, vngues duntaxat prominentes ostendentem, quam lam-
A bendo pares, paulatim figurat, & ad speciem vrsi conformat, est igitur vilis, & imperfecta vrsi origo quo denotatur, abiecta fuisse Persarum primordia, sed postea multo labore & industria, claritatem illis & potentiam accessisse. Tertia proprietas est, vrsum infirmo esse visu, & vitijs ophtalmiæ obnoxio, quique sæpius hebetetur, esse præterea inualidissimo capite, itaque, non semel in spectaculis Romanis, vt tradit Plinius, vrsus infracto colapho, exanimari visus est. Hac re significatur, Persas in bellis, non tam solertia ingenij, prudentiáue disciplinæ militaris, aut corporum robore, quàm innumerabili hominum turba, vel eorum quibus cum belligerabant, ignauia præualuisse.

B Deinde sequitur, *in parte stetit*, quod sic exponunt Hebræi. Persas, in alias quidem gentes, sæuos & crudeles fuisse: erga Hebræos autem stetisse, id est, cohibuisse crudelitatē, quin etiam humanitatē, & benignitatem exercuisse. Siquidem quatuor Persarum reges, Cyrus, Darius Hystaspis, Longimanus, & Mnemon, humanissimè Iudæos tractarunt. D. Hieronymus sic interpretatur. *In parte stetit*, id est, primum erexit se, & insurrexit, atque inuasit in vnam partem sibi viciniorem, hoc est regnum Chaldæorum, quo acquisito, facile fuit cetera suo imperio subiungere. Theodoreti hæc est eorundem verborum interpretatio. Propterea dicitur regnum Persarum in parte stetisse, quia & si destructum ab Alexandro Magno: diu iacuit, postea tamen, tempore imperatorum C Romanorum, rursus exurrexit & stetit, sed in parte tantum, non enim omne imperium, quod olim habuerat, recuperauit, sed aliquam dumtaxat ipsius partem. Cùm enim trium orbis partium esset dominationē complexum, Aegyptum & Aethiopiam amisit, item Palæstinorum, & Phœnicum, Syrorúmque dominationem, ademptúmque ei est Asiæ imperium, & itidem Pontus Euxinus ab illius sceptris desciuit. Solam igitur Persidem, Mediam, & Assyriam, paucásque aliquas alias finitimas nationes, imperio suo continet.

Cur imperium Persarum in parte stetisse dicatur.

Postea subditur, *Et tres ordines erant in ore & in dentibus eius.* Pro *tres ordines*. Hieronymus in commentario legit etiam, *tres versus*, Græca habent, & itidem Pagninus *tria latera*, Theodoretus præter hoc, legit e *tres ordines*, *tres alas*, quidam ex Chaldaico vertunt, *tres belos*. Per hæc autem tria, quæ vrsus habebat in ore seu inter dentes, interpretantus Hebræi tres reges, qui post Cyrum in Perside regnauerunt, sicut infrà significatur in cap. 11. quos rectè D. Hieronymus redarguit, quatuordecim Per-
D sarum reges commemorando. Quocirca, ipse significari putat tria re-

Quid per tres ordines dētium designetur.

gna, ex quibus primò coaluit, & côualuit Persarum imperium, hæc fuere, regnum Medorum, & Persarum, atque Chaldæorum. Theodoretus insinuari existimat, tres mundi partes, Orientem Septemtrionẽ, & Meridiem, ad quas porrigebatur & pertinebat Persarum imperium. Cyrus enim omnem Orientem vsque ad Hellespontum, in suam ditionem redegit: Cambyses, Aegyptum & Aethiopas subiecit, Darius Hystaspis Scytharum Nomadum potitus est imperio. Dicuntur autem tria illa fuisse in ore, & in dentibus vrsi, quoniam ex omnibus subiectis gentibus, amplissima capiebant tributa, quibus magnam partem, ad nimium luxum & delicias abutebantur. Postremò, illud quod dicitur, *& dicebant ei, surge & comede carnes plurimas*, bifariam exponitur. D. Hieronymus, namque, ac plerique, referunt id ad regem Assuerum maritum Hester, cui Aman suaserat, vt omnem Iudæorum gentem internecione deleret. B Videtur etiam commodè referri posse ad Cyrum, huius monarchiæ Persarum conditorem, qui, auctore Herodoto, insatiabili cupiditate dominandi, omnésque gentes sub imperium suum subijciendi flagrabat. Cui consentanea scribit Iustinus libro primo, narrans, Thomyrim Scytharum reginam, quam Cyrus bello petierat, interfecto Cyro vna cũ ducẽtis millibus Persarũ, iussisse caput eius amputari, & côijciin vtrem humano sanguine repletum, cũ hac exprobratione crudelitatis, *Satia te sanguinem quem sitisti, & cuius insatiabilis semper fuisti*.

Dictum reginæ Thomyris in Cyrum.

Post hæc aspiciebam: & ecce alia bestia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. C

Cur Alexander Magnus cõparatus sit pardo alato & quadricipiti.

Tertia monarchia Alexandri Magni & Græcorum, præfignata est in hac visione sub imagine pardi alati, & quadricipitis. Côparatur pardo Alexander, tum quia pardus animal est velocissimum, quódque præceps fertur, & saltu ruit in prædam, quo indicatur incredibilis celeritas victoriarum Alexandri, quippe qui, vt ait D. Hieronymus, ab Illyrico, & Adriatico mari, vsque ad Oceanum Indicum, & Gangem fluuium, victorijs magis quàm prælijs, orbem percurrit, & sex annis, magna parte Europæ, vniuersa Aegypto, Syria & Palæstina, omnique Asia, vsque ad Indiam potitus est. Tum, quia pardus, est animal varijs maculis insignitum, quæ varietas macularum denotat, vel gentium & regnorum D

rum

A rum varietatem sub ditionem Alexandri redactam, vel admirabilé virtutum & vitiorum in vno Alexandro mixturam, fuit enim vir ille, vitijs æque quàm virtutibus insignis. Quatuor alæ pardi, significabant quatuor præcipuas virtutes, quibus Alexander tantum imperium breuissimo tempore adeptus est. Prima virtus fuit, eximium robur corporis, & incredibilis patientia laborum. Secunda virtus fuit, magnitudo animi & audacia, nullo timentis aut refugientis pericula. Tertia fuit, vigor animi, &, quod de Iulio Cæsare scripsit Plinius, quasi quodam igni, volucre ingenium, atq; incomparabilis celeritas in suscipiendis pariter, atque conficiendis rebus. Quarta fuit, excellens, etiam maior votis hominum, liberalitas & clementia, non solum erga suos, sed etiam erga hostes, vel singularis disciplinæ militaris scientia, qua duces ac milites eius, & super omnes, ipse pollebat. Possum item illas alas interpretari infanam Alexandri cupiditatem diuinitatis, quam ille non minus odiose quam insolenter affectabat. Non enim sat illi fuit terrarum orbi dominari, nisi etiam in cælum volare contenderet diuinos honores concupiscens, sibique arrogans, séque pro Deo adorari, & quasi filium Iouis Ammonis coli iubens. *Alexandri virtutes quatuor.* *Plin. lib. 7. cap. 25.* *Vesana Alexandri diuinitatis affectatio.*

B

Quatuor capita pardi, significabant quatuor præcipuos Alexandri successores, qui vnius illius imperium, post obitum eius, quadripartitò diuisum, tenuerunt. Philippum dico Aridæum, seu Antipatrum, qui regnarunt in Macedonia, Antigonum, qui in Asia, Seleucum, qui in Syria & Ptolemæum Lagi, qui in Aegypto regnauerunt. Trium autem posteriorum successores, longo tempore prædicta regna tenuerunt, C de quibus infrà, & commodius, & pluribus verbis dicendum erit. Extremo loco hic dicitur, tantam illã potestatem, fuisse datam Alexandro: quibus verbis declaratur: Alexandrum, non tam viribus suis, quàm Dei concessu, opéque, & singulari prouidentia, tantum imperium esse consequutum. Atque hoc etiam ipse Alexander confessus est. Nam, vt narrat Iosephus libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum, cùm Alexander venisset Hierosolymam, vidissétque Iudæorum pontificem Iaddum, qui sibi obuiam extra vrbem, pontificali habitu, ornatúque decoratus processerat, protinus ad illius se pedes abiecit, cúmque adorauit. Deinde, rogatus ab amicis, cur, præter morem suum, ei pontifici D tantum honorem habuisset, respondit, se non honorasse hominem, sed in homine Deum, qui eodem illo habitu & ornatu, in somno visus fibi esset, cùm in vrbe Macedoniæ Dio versaretur, & cum animo suo de suscipiendo bello aduersus Persas agitaret, idémque certam *Alexandri successores præcipui.* *Alexander dei munere adeptus est imperium.* *Ioseph. lib. 11. cap. 8.* *Alexander Magnus, adorat pontificem Iudæorum.*

sibi victoriæ spem ostendisset. Verùm, quia super capite secundo huius libri, explanando visionem statuæ, paulo fusiùs de Alexandro diximus, propterea hoc loco breuiores esse licet. A

Et ecce bestia quarta terribilis, mirabilis, & fortis nimis, dētes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans, dissimilis autem erat ceteris bestijs, quas videram ante eam, & habebat cornua decem.

Romanum imperium per quartā bestiam denotatum.

VARTA hæc bestia, vt omnes interpretantur, & res ipsa loquitur, imaginem & similitudinem referebat imperij Romani. Verùm, quò planiùs & enucleatiùs, figurata hæc descriptio monarchiæ Romanorum intelligatur, nonnullas quæstiones hoc loco tractabimus. B

Cur bestiæ, cui comparatum est Romanum imperium, nec species, nec nomen sit expressum.

Prima quæstio. Cur nec species, nec nomen exprimitur eius bestiæ, cui comparatum est Romanum imperium: quemadmodum in tribus bestijs superioribus factum est. Hebræi, vt hic refert. D. Hieronymus, more suo nugantur, diuinant enim eam bestiam fuisse aprum, propterea quòd in Psalmo 79. in quo de republica Iudæorum agitur, quam destruxerunt Romani, ita scriptum est. *Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.* Sed nugæ, quasi vero aper robustior & ferocior sit leæna, vrso, & pardo, quibus tamen terribiliorem fuisse quartam bestiam, testatur Daniel. Diuus Hieronymus propterea existimat tacitam fuisse speciem, & nomen illius bestiæ, vt intelligeretur, incomparabilem fore potentiam, & ferociam Romanorum, vtpote cui significandæ, nulla species bestiarum satis idonea inueniretur. Aliā causam Theodoretus affert. Ideò, inquit, non habet nomen quarta bestia significans imperium Romanorum, quia in prioribus imperijs, vna fuit semper gubernationis forma & ratio, fuit enim regalis principatus, apud Romanos verò, admodum varia & multiplex fuit. Primò enim fuit regalis, tum consularis, postea partim consularis, partim tribunitia, nonnunquam etiam dictatoria, tandem imperialis. Quapropter, priora regna, singula singulis bestijs comparari potuerunt, Romanum autem imperium vni alicui bestiæ singulari, non potuit comparari. Si autem terribilis illa bestia repræsentans imperium Romanū, exprimi deberet sub nomine vnius alicuius bestiæ, omnium, quas nouere C D

Hebræorū nugæ Hieronymus, in hunc locum

Romanorū gubernatio varia.

A nouere mortales, sæuissimæ, illa profectò fingi posset, quam Aristoteles libro. 2. de historia animalium, de sententia Ctesiæ Gnidij capite primo, ita describit. *Apud Indos, si Ctesiæ credendum est, bellua gignitur: cui nomen Mantichora, sunt illi dentes, triplici vtrinque ordine, magnitudo, hirtitudo, & pedes leonis, facies & aures hominis, oculi cæsij, color rubricæ, cauda scorpionis, modo terrestris: aculeo armata spiculáque agmatis iaculans, vox fistulæ, tubæne non absimilis, cursus, non minoris pernicitatis, quam ceruis, feritas tanta, vt nunquam possit mitescere, appetitus præcipuè carnis humanæ.*

Mantichora omnium ferarum maxime terribilis.

Secunda quæstio. Quoniam hoc loco traditur, imperium Romanũ fore superioribus regnis longè maius & potentius, quæritur, quãta fuerit hæc Romanorum potentia, & quibus in rebus maximè posita esset. Respondeo, magnitudinem Romani imperij, tribus præcipuè ex rebus existimari posse. Primo amplitudine ditionis, tum potentia B bellica, tam terrestri, quàm nauali, denique, ingenti pecuniæ vi & copia. Quanta fuerit Romanæ ditionis amplitudo, describit Strabo in fine libri sexti, & libro. 17. atque apud Iosephum libro secundo de bello Iudaico cap. 3. rex Agrippa. Appianus item in procœmio historiæ Libycæ. Imperarunt Romani tribus mundi partibus, non quidem vsquequaque, sed latissimè tamen. Occidentalis terminus imperij, fuit extremitas Hispaniæ: Orientalis, Euphrates, Taurus, & Armenia: Septentrionalis, Rhenus & Danubius: Australis, Aethiopes. Dominabantur vniuerso mari mediterraneo, & omnibus, quæ in eo sunt insulis: præterea in Boreali oceano, ipsi Britanniæ. Quid multa? non dubitat affirmare Appianus, omnes priores monarchias Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum, vis dimidiatam Romani imperij partem possedisse. Hoc C ipsum in exordio suæ historiæ confirmat Polybius. Bellica porrò potentia, terrestris quidem ordinaria ac militum stipendiariorum, varia fuit diuersis temporibus, nunc maior, nunc minor: tempore Appiani, hoc est, principatu Adriani, sicut ipse Appianus scribit in procœmio historiæ Libycę, tanta ferè erat bellica potentia terrestris Romanorum: ducenta millia peditum, quadraginta millia equitum, trecenti elephanti bellicosi: tria millia curruum, armorum verò in supplementum, trecẽta millia. Nec minor erat naualis potentia, habebant enim Romani duo millia nauium, mille & quingentas triremes, magnas verò naues, proris puppibúsque aureis, scilicet ad ostentationem Romanæ maie- D statis, & vsus imperatorum, octoginta: ad hæc parata erant instrumenta naualia eo numero, vt armandæ duplo maiori, quàm quæ dicta est, classi, sufficere possent. Postremò de incredibili copia pecuniæ, in diuer

Quanta fuerit Romani imperij amplitudo & potentia.

Copiæ militares & terrestres Romanorum, tempore Adriani imperatoris.

Naualis & maritima Romanorum potentia.

Ad extremũ eximia & excellens prudentia, & grauitas in regendis populis, incomparabilis item disciplinæ militaris excellentia, quam longa oratione lib. 3. de bello Iudaico cap. 3 exponit Iosephus. Atque hęc de virtutibus Romanorum à nobis breuiter dicta, etiam confirmat diuina scriptura in primo libro Machabæorum cap 8.

An Romani tantum imperium iuste sint adepti.

At enim, si de nobis quispiam quærat, an Romani tantum hoc imperium iustè sint adepti, non dubitanter respondebimus, eos, quædam iniustè, sed multa iustè consequutos. Iniustè quidem videtur Pompeius Asiam legitimis eius regibus ademisse, illud causatus, indignos esse regno, qui nec ipsum defendere potuerint, ne amitterent, nec amissum postea recuperare curauerint. Nihilo sanè magis iustè, idem Iudæam Romanis seruire, & tributa pendere coegit. Quid memorem Cyprum,

Romani quæ quam iniustè adepti sint.

B quam Romani, vt sextus Rufus inquit in epitome rerum Romanarum, auariùs quàm iustiùs sunt assequuti? Iuuat verba Lucij Flori ex cap. 9. libri tertij de historia Romana, hîc adscribere. *Cyprus, inquit, a Romanis sine bello recepta est. Insulam veteribus diuitijs abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat, & diuitiarum tanta erat fama, nec falso, vt victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio tribuno duce socij, viuique regis confiscationem mandauerit. Sed ille ad rei famam veneno fata præcepit* Polybius quoque licet Romanorum studiosissimus, non dubitauit tamen scriptis prodere in libro tertio, Romanos per vim, & iniqua ratione Sardiniam extorsisse Chartaginensibus, minatos, cum illi bello Africo vehementer premerentur, se bellum ipsis illaturos, nisi Sardiniã

Florus.

C ipsis cederent. Multa tamen, honesta & iusta ratione Romanorum imperio accesserunt, vel voluntaria deditione & electione populorum, qui vltrò se Romanis dederunt, eorum perterriti potentiam, videlicet, vt antè libenter facerent, quod verebantur ne postea facere cogerentur: vel iusta eorum dominatione, eximijsque virtutibus allecti, tutiores rati fore se, ac feliciores, sub eorum imperio, vel denique hæreditario iure, & legitima successione, siquidem nec pauca, nec parua regna, legitimorum principum testamento Romanis sunt relicta. Atque hoc

Quæ iuste possederint.

D modo regis Attali testamento, Asiam possederunt, Bithyniam quoque defuncti Nicomedis testamento, Cyrenas item cum ceteris ciuitatibus Libyæ, & Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate, susceperunt: Lybiam præterea supremo Appionis regis arbitrio sunt assequuti, quemadmodum in epitome rerum Romanarum tradit Sextus Rufus. Atque hic, nostra superiorum quatuor bestiarum interpretatio terminatur. Simillimam (ne hoc lector ignoret) Hippolytus martyr in

oratione, quam scripsit de consummatione seculi, & de Antichristo, earundem quatuor bestiarum posuit explanationem. A

Quæ deinceps sequuntur in visione Danielis, de decem cornibus quartæ bestiæ, & de cornu paruulo ex illis nato, quod tria illorum decē euellit, habens oculos quasi hominis, & os loquens ingentia, hæc inquam verba tres habent interpretationes. Prima interpretatio fuit impij Porphyrij, qui hæc retulit ad Antiochum Epiphanem, acerrimum Iudæorum hostem Putauit autem Porphyrius, tertiam & quartam bestiam in hac visione non significasse duo regna diuersa, Græcorum scilicet & Romanorum vt nos exposuimus, sed vnum dumtaxat regnum, quod generali vocabulo dicatur Græcorum, & hoc quidem, prout fuit sub Alexandro Magno, comparatum est pardo: prout autem fuit post B Alexandri mortem, sub eius successoribus, figuratum est per illam quartam bestiam. Cornu autem paruulum, interpretatur Antiochum Epiphanem, qui euellisse dicitur tria cornua, quia, deuicit & subiugauit tres reges, duos Aegypti Ptolemæos, Philometorem, & Euergetem, tertium autem, regem Armeniæ Artarxiam. Hanc Porphyrij expositionem refellit hoc loco D. Hieronymus. Sanè, antiqui patres, & scriptores ecclesiastici, hunc locum Danielis, de Antichristo intelligendum, & interpretandum censent. Porphyrij interpretationem, verba hæc ad Antiochum Epiphanem referentis, esse falsam & Danielis sensu alienā, tribus argumentis conuincitur. Etenim, tertiam & quartam bestiam, C non vnum idémque regnum, sicut voluit Porphyrius, sed duo, & inter se diuersa regna significare in hac ipsa visione testificatus est Danieli angelus, dicens, sicut habes paulò infrà, *hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra.* & paulò pòst *bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis.* Deinde, scriptura tradit hoc loco, quartam bestiam fuisse ferociorem & potentiorem prioribus tribus, atqui regnum Græcorum, non fuit potentius, & terribilius penes Alexandri successores, quam fuerat penes ipsum Alexandrū: quinimo longè angustius, obscurius, & infirmius fuit. Præterea scriptùm est hoc loco, fuisse decem cornua ante illud cornu paruulum, id est, decem reges, sed nec ante Antiochum Epiphanem fuere decem reges Syriæ, sed tantùm octo, nec tempore eius, plures tribus, Græcorum regna D possidebant. Nam quod ipse dicit, illa decem cornua significasse decem reges omnium ferocissimos, & sæuissimos, qui non ex vno aliquo regno tantùm, sed ex tribus regnis Græcorum, hoc est, Macedoniæ, Aegypti, & Syriæ colligendi sunt, adeo futile & inane est, vt satis appareat

Porphyrij interpretatio, referentis hæc ad Antiochum Epiphanē.

Refellitur Porphyri⁹.

A reat ab ipso esse confictum. Nec verum est, Antiochum subiugasse tres illos reges: vicit quidem Pilometora, & magnis cladibus afflixit, verùm iussu Romanorũ, Aegypto discedere coactus, regnum ei non ademit. Simile contigit Artarxiæ Armeniorum regi. Quod autem addit de rege Euergete, nullo modo potest constare. Duo enim eius nominis, reges fuere Ægypti, prior, tertius Aegypti rex quinq; & quadraginta annis, priusquam regnum caperet Antiochus, decessit: posterior, septimus rex Aegypti post Magnum Alexandrum, viginti annis post Antiochi obitum regnum iniuit. Mirari igitur licet Porphyrij, vel tam apertè mentientis impudentiã, vel inscitiam historias, & cronologias regũ Aegypti, tam pueriliter ignorantis. Admonendus est lector, cuiusdam leuiculi errati, in quod sanctus Hierony. hoc loco (haud dubiè per incogitantiã, quomodo multa etiam doctissimis viris solent obrepere) lapsus est. Namque refellens Porphyrium, ait, sextum Aegypti regẽ post Alexandrum, cognominatum Philometorẽ, & septimũ appellatũ Euergetẽ, mortuos esse priusquam nasceretur Antiochus. Atqui, certa regum Aegypti cronologia, tã ab Eusebio in chronicis, quàm ab ethnicis scriptoribus explicata, manifestum facit Philometorem, & simul cum Antiocho regnasse vndecim annis, & post ipsum, prope viginti: Euergetẽ verò, ad viginti annos post mortem Antiochi, initium regnandi fecisse.

D. Hieron. lapsus.

B

Altera interpretatio huius loci Danielis, eorũ est, qui, quæ dicuntur hoc loco de illo cornu paruulo, ea referunt ad pseudoprophetã Mahumetẽ, cuius regnum nunc præcipuè est penes Turcas. Fuit autẽ Mahumetes, gẽte Agarenus, Arabs patria, genere obscuro & ignobili, tenuissima fortuna, nulla prorsus doctrina, religióe, quodãmodo mixta ex paganismo, Iudaismo, & Christianismo, ascitis præterea aliquot nõnullorũ hæreticorũ erroribus, simulationũ artificijs ac maleficijs eruditissim⁹ vixit circa annũ Domini sexcẽtesimũ, Romanũ imperiũ regẽtibus Heraclio & Honorio. Cui, sic isti adaptant, quæ hoc loco traduntur de illo cornu paruulo: dicitur enim Mahumetes cornu paruulum propter obscuritatem originis, & parua eius initia: euellit tria cornua, quia primùm ipse, post, eius sectatores, tria viciniora regna vexauerunt, & occuparunt, Arabiæ, Syriæ, & Aegypti: nunc autem eius sectę principes, alumni, ac defensores, Turcas dico, trium mũdi partium magna ex parte imperium possident, Asiæ, Europæ, Syriæ, Aegypti & Africæ. Habuit oculos hominis, quia solertissimus, & sagacissimus fuit ad fallendos homines. Loquebatur ingentia, quoniam gloriosissimè iactabat se prophetam esse maximum, simulabat habere se familiares cum ange-

Quis fuerit Mahumetes.

An hæc visio Danielis pertineat ad Mahumetem, ipsum de propheiam.

C

D

A ros, post quos, venturus est Antichristus, solet enim scriptura, ita denario numero, vt septenario, centenario & millenario, ad exprimendam vniuersitatem, plerunque vti Ponam hic verba Augustini: sic enim scribit libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 23. *Vereri me fateor, ne in decem regibus, quos tanquam decem homines videtur inuenturus esse Antichristus, forte fallamur, & ille inopinatus adueniat, non existentibus tot regibus in orbe Romano. Quid enim, si numero isto denario, vniuersitas regum significata est, post quos ille venturus est, sicut millenario, centenario, & septenario, significatur plerumque vniuersitas*. Hæc Augustinus. Sed cum Daniel dicat, illorum decem regum tres reges debellaturum Antichristũ, non viderunt negari posse quin quo tempore venturus est Antichristus, futuri sint in orbe Romano decem reges, vel multi reges: nam sæpè in scriptura, numerus decem vel decies non significat propriè denarium numerum, sed indefinitè magnam aliquam multitudinem sicut videre licet Geneseos. 31. Iob. 19. Numerorum. 14. 1. Regum. 1. Ecclesiastes. 7. Danielis. 1. Antichristus igitur obscura origine, paruisq; initijs, paulatim crescet viribus, eatenus, vt debellatis vicinioribus regibus, ceteros ad sui obseruantiam, & obedientiam compellat. Erit callidissimus, & vaferrimus ad decipiendos homines. Quod autem inquit Diuus Hieronymus, totum Sathanam habitaturum in eo corporaliter, non est sic intelligendum, vt existimemus diabolum substantialiter vel personaliter copulatum iri corpori, seu naturæ humanæ, quæ erit in Antichristo, sicut diuinitas hypostaticè coniuncta est cum natura humana Christi, ideóque in ipso habitat, vt Paulus ait, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed habitabit sathã in Antichristo, penitus ipsi dominando, tam secundum corpus, quàm secundum animam: ferè similiter, vt in energumenis habitare dicitur, non tamen vexando & cruciando illum, sed instruendo, instigando, & incitando tam corporaliter, quàm spiritualiter, ad omnia, quæ per ipsum fieri volet, Docebit illũ multa, & mira naturę secreta, & curiosarum artium arcana, quæ superant communem hominum captum, & intelligentiam. Multa quoque per illum patrabit prodigia & miracula, vel quæ occultis naturæ viribus fient, vel quæ simulata, veritatem mentientur, & ad decipiendos homines conferentur. Quãobrẽ Paulus nominat ea signa mendacia. Abditos prætererea reteget illi thesauros, magnámque vim auri & argenti subministrabit. His rebus munitus, instructus, ornatúsq; Antichristus, multos ad se mortaliũ trahet, partim terrore suæ potentiæ, partim admiratione scientiæ & prodigiorum,

[Margin notes: B, C, D section letters in left margin.]

decẽ reges secũdũ D. Augustinũ.

Quomodo satan habitaturus sit in Antichristo.

Coloss. 2.

2. Thess. 2.

A explicatè id Christus dixit Matthæi cap.19.*sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.* Idem tradunt theologi de sanctis, qui vitã Apostolicã æmulati, restrictiorem ac rigidiorem Christianæ vitę rationem & disciplinã coluerunt. Hoc videtur innuisse Paulus, cum prioris ad Corinthios epistolæ cap.6.scripsit, *nescitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt.* Eodem videtur spectare illud Isaiæ cap.3.*Veniet ad iudiciũ Dominus cum senioribus populi sui.* Ioannes itẽ in Apocal.ca.4.circa thronum Dei, vidit alios viginti quatuor thronos, in quibus sedebant viginti quatuor seniores. Secunda circumstãtia: *Antiquus dierum sedit.* Hic antiquus dierum, potest intelligi vel simpliciter ipse Deus, vnus & trinus, vel propriè Deus pater: idque magis videtur congruere huic visio B ni. Etenim paulò infrà subijcitur quendam quasi filium hominis, venisse vsque ad antiquum dierum, & regnum ab eo accepisse. Si intelligatur simpliciter Deus, dicitur ipse antiquus dierũ, id est longæuus, & vt aliàs solet dicere scriptura, plenus dierum. De multitudine verò annorũ Dei scripsit Iob c.36.*& numerus annorum eius inæstimabilis.* Vel antiquus dierum dicitur, id est antiquus ante omnes dies, omniáque tempora: vel auctor conditórque omnis antiquitatis dierum & temporum vel eminenter atque excellenter in se ipso continens omnem temporis antiquitatem. His enim modis omnibus, Dionysius in libro de diuinis nominibus capite decimo, hãc Danielis sententiã interpretatus est. Eo autem loquendi modo, scriptura describit, vel potius adumbrat, Dei

Deus cur antiquus dierum dicatur.

C æternitatẽ. Annotauit prædicto loco Dionysius, aliquando scripturam repræsentare nobis Deum, quasi senem, & antiquum, quo denotet eius æternitatem: aliquando verò, tanquam iuuenem ætatéque florentem, scilicet, vt significet simul cum illa Dei antiquitate, incorruptum vigorem, & nullatenus diminutam pulchritudinem, esse coniunctam. Theodoretus, quosdam ait verba hæc ita legisse, *antiquans dies*: qua lectione duo significantur, & æternitas Dei, qui tempori dat antiquitatem ac vetustatem, eiusdémque immutabilitas, cuius comparatione, omnia, vel ipsa quoque tempora, senescere & antiquari dicuntur. Nam quod dixit de cælis & terra Dauid psalmo centesimo primo, *ipsi peribunt, & sicut vestimentum veterascent: tu autem permanes, & idem ipse es, & anni tui nõ deficient*, id æque in alia omnia quæ a Deo sunt condita, quadrat. Hieronymus ait, induci Deum sub specie senis, vt demonstretur grauitas, matu D ritas, & tranquillitas animi in iudicãdo: quippe quæ frequentius in sene, quàm in iuuene insunt: sicut Iob dixit in cap.12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia: apud Deum est sapientia & fortitudo, ipse habet consil*

Deus pater qua ratione dicatur filio antiquior.

bet consilium & intelligentiam. Si autem hoc loco antiquus dierum, propriè denotet Deum Patrem, sciendum est ipsum figurari tanquam senem, in comparatione filij propter assumptā ab ipso filio, ex certo aliquo tempore, naturam humanam, vel propter, vt in Scholis loquuntur Theologi, prioritatem originis. Quemadmodum enim pater non quidem duratione vel natura, sed auctoritate originis, dicitur esse prior & maior filio ita quoque antiquior. A

Quid in Deo candor vestimentorum, & albor capillorum, vt lana significent.

Tertia circumstantia *Vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda*. Per candorem vestimenti, significatur, interprete Theodoreto incomparabilis munditia & puritas diuinæ naturæ, quæ nulla vel naturali, vel morali labe, infecta est, aut infici potest, ob idque maximè idonea est ad iudicandum. Tribuuntur ipsi, capilli albi, tanquam quiddam consequens & congruens antiquitati, senibus enim canescit caput & barba: id autem mirè facit ad iudicis auctoritatem & reuerentiam: *coram cano capite*, inquit Moses Leuit. 19. *assurge*. Alij, vestimentum candidum, exponunt diuinam prouidentiam rerum cælestium: capillos verò albos, prouidentiam rerum sublunarium, & vtramque dici candidam, quia vtraq; est ordinatissima & iustissima, licet nonnullis imbecillitate humanæ rationis diuina æstimātibus, secus videatur. D. Hieronymus, capillos cādidos interpretatur, synceritatem & integritatem diuini iudicij: quippe in eo nulla erit acceptatio personarū, nulla item dissimulatio, vel mali, vt non puniatur; vel boni, vt non remuneretur. Similitudo porrò lanæ, eò spectat, vt significetur, etiam in illo iudicio, seueritatem diuini iudicij, nō omnis prorsus mansuetudinis, misericordię & clementię fore expertem. Non enim Deus, etiam impios, secundum omnem iustitiæ suæ rigorem puniet, sed citra condignum. B C

Quid sessio Dei & thronus eius flammeus & ardens designent.

Quarta circumstantia. *Thronus eius flamma ignis*. Thronus Dei sedentis ad iudicandum, indicat iudicis auctoritatem atque maiestatem. In psalmo nono scriptum est de Deo. *sedisti super thronum, qui iudicas æquitatem*. Sessio Dei ad iudicandum insinuat, eum magna cum quiete & tranquillitate iudicaturum. sic est in libro Sapientiæ cap. 12. *Tu autem Dominator omnium, cum tranquillitate omnia iudicas*. Thronus autē flammeus & igneus, quinque res donat. Namque in flamma, est claritas, est item ardor: claritas throni, ostendit omnia, de quibus iudicium facturus est Deus esse clarissima illi, atque manifestissima; itaque nullatenus errare potest in iudicando propter ignorationem veri. Deinde, ostendit illud iudicium nulli fore occultum, sicut nec pleraque Dei judicia mortalibus abdita, & incognita sunt: tunc autem omnibus, & hominibus & an D

gelis

A gelis erunt clarissimè conspicua; nec quisquam tam manifestæ testatæ-q; veritati contradicere audebit. Ardor præterea throni, tria indicat, primò, Deum ad iudicandos homines venturum, non hominum odio, vel cupiditate vindictæ, sed ardore amoris, quo veritatem & iustitiam amat: tum declaratur efficacitas illius iudicij, cuius executio nullo modo impediri poterit: ad extremum ignis aurum reddit purius & illustrius, paleam verò denigrat, adurit, & consumit: sic in illo iudicio, summa bonis claritas & gloria accedet: improbi verò incredibili cum probro & ignominia ad sempiternas inferni pœnas relegabuntur. Depingitur autē Dei thronus, suppositis rotis mobilis & versatilis, quales fuisse antiquitus regum throni memorantur. Qua similitudine rotarum, *Quid significent rotæ throni,*
B declaratur Deum ita sedere in throno, immobilem secundum suam naturam, vt secundū rotas tamē suæ potestatis & efficacitatis, per omnia, quæcunque cælo terráque continentur, celerrimè percurrat & permeet: nam & in libro Sapientiæ cap. 7. traditur, omnibus mobilibus mobiliorem esse sapientiam, eámque attingere omnia propter suam munditiam, & cum sit vna, posse tamen omnia & in se permanentem, cūcta mutare & innouare. Rotę finguntur igneæ propter vim & efficaciam potentię, ac volūtatis Dei; cui obsisti nequaquam potest, omnia enim quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra. *Psal. 134.*

Quinta circumstantia. *Fluuius igneus rapidusque egrediebatur à facie*
C *eius.* Sic exprimitur sententia illius vltimi & generalis iudicij, ipsius iudicis ore prolata, & ab omnibus, qui coram aderunt, exaudita & percepta, Quæ instar rapidissimi fluminis, improbos demerget, absorbebit, & ad tartarum deturbabit, ita vt non possint illi coram iudice consistere, sicut in psalmo primo dictum est, *Non resurgent impij in iudicio*, vel vt sonant Hebræa, *non stabunt vel consistent.* Illud autem, *rapidus & igneus*, indicant sententiam illam iudicis, quam celerrimè & efficacissimè, correptis à dæmonum turba improbis, & in tartarum delatis, executioni mandādam. Dionysius in libro de cælesti Hierarchia capite vltimo, superiora verba Danielis, ita exponit. Vidēdum *Quid fluuius igneus rapidus egrediens à facie Dei.*
D apud Danielem, quid sibi velint flumina, rotæ, & currus, qui cælestibus *virtutibus coniuncti inferuntur. Nempe, flumina flammea, diuinos significant [illegible]uctus, largissimam angelis, atque indeficientem inundationis copiam largientes, vitalisque fœcunditatis altores. Currus autem, coniunctam similium & animalium societatem signant. Rotæ verò, quæ alatæ quidem sunt, semper tamen in anteriora, sine vlla conuersione, in nullam partem declinando, incedunt, eam indicant angelicæ, quæ rectam perpetuò viam* *Dionysius Areopagita*

atque

atque arduam pergunt, insinuant. Quippe omnis illorum cursus, spiritalísque ro A
tatus, ad viam illam erectam & arduam, cælesti intentione dirigitur. Possumus,
& iuxta alium sensum intellectualium rotarum figuralem descriptionem expo-
nere. Est enim eis, vt propheta ait, cognomen inditum, Gel, Gel, quod Hebraicè
reuelationes, ac reuolutiones significat. Igneæ namque, ac diuinæ rotæ, re-
gyrationes habent: quod sint in æterno motu, circa summum, idémque versentur
bonum: reuelationes autem, quod occulta sacramenta reuelent, & humiliores
quosque promoueant, sublimésque diuinæ fulgoris radios in inferiora agmini des
cendendo transfundant. Sic Dionysius.

Dei auctoritas quomodo declaratur.

Sexta circumstantia. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies cente*
na millia assistebant illi. Declaratur his verbis, incomparabilis Dei iudicis
auctoritas, magnificentia, & maiestas, ex innumerabili multitudine, exi-
miaque dignitate eorum, qui ei assistebant; & qui quasi apparitores & B
administri, ad eius peragenda mandata & obeunda munera, erant para
tissimi. Verùm, circa hæc verba, tria sunt adnotanda. Ante omnia scire
conuenit, variam esse horum verborum lectionē, nec apud paucos men
dosam De priori numero, *millia millium ministrabant illi.* inter omnes cō
uenit: vnum excipio Tertulianum, qui in libro quem scripsit aduersus
Praxeam, multo ampliorem habet hūc numerum: sic enim legit, *millies*
cēties centena millia. Sed in posteriori numero, mira est varietas & dissen

Varietas lectionis.

sio. Theodoretus, in textu quidem non habet eum numerum: sed in cō-
mentario sic eum habet: *decies centena millia*, sic etiam habet translatio
Latina versionis Græcæ, quæ est in biblijs tam Complutensibus, quàm
regijs. Verum proculdubio corruptus est & mendosus numerus: quip-
pe Greca lectio, vt mox dicemus, multò secus habet. Translatio Diui C
Hieronymi eadem autem est atque nostra Latina, sic habet. *decies millies*
centena millia: sic legit etiam Iustinus in Dialogo quem habuit cum

μύριας, quid sit apud Græces

Tryphone: ita quoque legit Gregorius homilia 34. in Euangelia. & li.
17 moralium cap. 9. atque itidem conuertit ex Hebræo Pagninus Grę
ca porro lectio ita hunc numerum expressit, *μύριαι μυριάδες*, quod adver
bum sonat, decies mille dena millia; nam vox *μύριας*, valet decem mil-
lia, vt ex multis Herodoti locis, præsertim ex libr. septimo, & ex Suida,
vbi huius vocis notionem explicat, perspici potest: idémque intelligi-
tur ex versione Græca libri Ionę, in cuius extremo, quod Latina versio
habet, *plus quam centum viginti millia*, Græcè est, *plusquam duodecim μυριά* D
δες, Vox autem *μύριαι*, nomen est adiectiuum, eundem plenè numerum
significans: nam sicut Latine dicimus decem decades, centū centurias,
mille millenarios: ita Græcè dicitur, *μύριαι μυριάδες*, idest, decies mille
dena

A dena millia. Atque hoc modo legit verba hæc Danielis Dion. Areop. in libro de cœlesti hierarchia cap. 14. eodem modo legit Augustinus libro secundo de Trinitate cap. 18. idémque valet apud Tertullianum in libro contra Praxeam, hic ipse numerus, sic expressus, *millies centena millia apparebant ei.* Quanquam videtur Tertullianus commutasse numeros, & priorem nostrum, posteriori loco, posteriorem autem, priori loco posuisse. Hanc autem lectionem, equidem censeo rectissimam & emendatissimam: tum quia sic est Græcè, & apud Dionysium, atque alios antiquos patres: tum etiam quia sic est Chaldaicè, qua lingua scriptum est hoc caput à Daniele, legitur enim Chaldaicè: *Ribo Riban*

B idem significans, quod decies mille dena millia. At enim, dicet aliquis, qui possumus tueri Latinam versionem, quæ longè aliter habet, quàm tamen sartam tectam custodiri, in Concilio Tridentino patres sanxerunt? Sed facilis est responsio. Interpres Latinus non tam spectauit verba ipsa Chaldaica, quàm eorũ sententiam, & mentem Danielis, cui propositum fuit eiusmodi numeris insinuare, innumerabilem quandam angelorũ multitudinem, ponens definitã multitudinem pro indefinita. Ad hanc aũt innumerabilitatem angelorũ meliùs exprimendam interpres simul iunxit eos numeros, qui magnã aliquã multitudinem notant, eósq; in seipsos multiplicauit, dicens, *decies millies centena millia.* *Concil. Trident. sess. 4.*

C Secundo loco admonendus est lector, ne fortè existimet tantum esse angelorum numerum præcisè, quantus prædictis numeris exprimitur: nam vt diximus, vt alias sæpe in sacris literis, sic hoc loco, definita multitudo posita est pro indefinita. Illud tantum significare voluisse Danielem putet, maximam esse & mortalibus incomprehensibilem angelorum multitudinem. Hoc etiam docuit Iob. cap. 25. *Nunquid est numerus militum eius.* & Ioannes in Apocalypsi cap. quinto. *numerus eorum millia millium:* & Paulus ad Hebræos 12. *Accessistis ad cælestem Hierusalem, multorum millium angelorum.* Athanasius in eo libro, quo respondit ad nonnullas quæstiones Antiochi, respondens ad sextam quæ-

D stionem, quosdam ait opinatos, ita se habere numerum angelorum ad numerum hominum, vt nonaginta nouem, ad vnum: alios verò, vt se habent nouem ad vnum. Id autem eos argumentari, ex duabus illis Domini parabolis, vna de nonaginta nouem ouibus in deserto relictis, & vna oue, quæ amissa fuerat, quæsita: altera de nouem drachmis seruatis, & vna perdita. Subdit eodem loci Athanasius, nonnullos putasse, tot esse angelos, quot sunt homines, propter illud, quod est in Deuteronomio cap. 32. *constituit numerum populorum, secundum numerum an-* *Quantus sit numerus angelorum.* *Lucæ 15.*

gelorum eius. ita enim verterunt eum locum septuaginta interpretes. A

D. Gregorius. Diuus Gregorius homilia 34. in Euangelia: videtur sensisse, certè indicat plures esse homines quam sint angeli. Siquidem ait, tot fore homines beatos, quot sunt angeli beati: ex hoc, licet ita argumentari, sed homines damnati, plures erunt, quàm beati, multi enim sunt vocati, pauci verò electi: contra verò, angeli mali, pauciores fuerunt bonis: quod multi colligunt ex eo, quod Ioannes in Apocalypsi cap. 12. scripsit draconem, id est, Luciferum, detraxisse de cælo tertiam partem stellarum, id est, angelorum: ergò omnes homines tam boni, quàm mali, plures sunt angelis bonis & malis. Augustinus certè in primo capite libri vigesimi secundi de ciuitate Dei, significat ruinam malorum angelorum B instauratum iri in cælesti ciuitate, numerosiori electorum hominum supplemento. At enimuero, probabilius est, ne dicam certum, quod tradit Dionysius, eo, quẽ paulò suprà posui loco, nõ solum angelos plures esse hominibus, sed etiam omni multitudine rerum sensibilium, & corporatarũ. Quemadmodũ enim corpora cælestia, magnitudine multò exuperant caduca omnia & mortalia corpora, ita incorporeæ & intelligentes illæ naturę angelorum, multitudine, omnibus corporeis, & sub sensum cadentibus rebus antecellunt.

Matt. 20.

Auctoris de angelorum numero sententia.

Distinctio angelorum in assistetes & ministrãtes vnde petita. Illud extremo loco hic animaduertendum est: ex hoc Danielis loco, petitam esse celeberrimam illam Theologorum distinctionem, qua C illi omnes angelos distribuunt in assistentes, & ministrantes. Verum, assistere Deo, ambiguæ ac dubiæ significationis est, sicut adnotauit D. Gregorius libro decimoseptimo moralium, cap. 9. Nonnunquam enim idem valet, quod frui Dei præsentia, eiúsq; faciem coràm cernere, quo modo assistere, de omnibus beatis angelis, etiã qui nominantur ministrantes, communiter dicitur. Nam de angelis singulorum hominum custodibus, quos infimi ordinis esse angelorum constat, dixit in Euangelio Dominus, *angeli eorum semper vident faciem patris, qui in cælis est.* Hac nimirum significatione vsum esse putandum est Raphaelem, in libro Tobiæ, & Gabrielem in Euangelio Lucæ, cum dixerunt, ex iis D se angelis seu spiritibus esse, qui coram Deo assistant, seu astent. Sed enim: cùm assistere dicitur de angelis, prout opponitur ei, quod est ministrare, & mitti ad externa munera peragenda, idem significat, quod proximè videre omnia in Verbo, & inde notitiam omnium, quæ agenda sunt haurire, nec mitti in terras ad exequenda ministeria. Atque hac ratione Dionysius censet quatuor superiores ordines, hoc est, Seraphim, Cherubim, Thronos, & dominationes, esse assistentium angelorum

Matt. 18.

Tob. 12.

Luca 1.

Qui angeli sint ministrantes, & qui assistentes.

A lorum, reliquos inferiores, esse ministrantium. Nam quod ait Paulus epistolæ ad Hæbræos capite primo, omnes esse administratorios spiritus, id debet intelligi, non immediatè, sed mediatè: hoc est, non quod per se ipsi expleant ministeria, quę ad electorum salutem pertinēt: sed ipsi tamen angelos. quorum interest eiusmodi ministeria exequi, docent & erudiunt, diuináque mandata tradunt ab ipsis conficienda. Quod si etiam supremi angeli nonnunquam alicui ministerio destinantur, id quidem adeò fit rarò, vt propterea distinctio illa angelorum in assistentes & ministrantes, minimè tolli debeat. Sunt igitur quinque ordines propriè ministrantium angelorum, nam qui diuina nun-

Explicatur locus Pau i ad Heb. c. 1.

B cia ferunt hominibus: propriè dicuntur angeli: & eorum principes, insignioribus nunciis deputati, archangeli, qui miracula & prodigia faciunt, Virtutes nominantur: sicut qui plurimùm pollent potentia, vt qui Aegyptiorum primogenita omnia, & centum octoginta quinque millia Assyriorum vna nocte ceciderunt, Potestates nominātur: denique Principatus vocantur angeli, qui prouinciis, & regnis præsunt. Legimus enim apud Danielem ca. 10. principem regni Persarum, & principem regni Græcorum, nec non & principem populi Hebræi. Qui autem cælestes orbes perpetuò conuersant, Virtutum aut potestatum ex ordine & numero esse, creduntur. D. Gregorius libro 17. moralium ca.

Officia ordinum angelorum.

Exo. 12.

4. Reg. 19.

C 9. ex hoc loco Danielis probat, plures esse ministrantes angelos assistentibus. Nam quot inquit Daniel, *millia millium ministrabant ei*, non accipit ipse multiplicatiuè, sed partitiuè, vt ita loquar, hoc est, non pro certo aliquo numero, sed pro numero indefinito, maximo tamen, & qui vix possit exprimi. Quod autem subditur: *& decies millies centena millia assistebant ei*, intelligit Gregorius multiplicatiuè, scilicet pro certo aliquo numero definito, longe, scilicet, minori, quàm est prior. Similia Gregorio tradit Rupertus, in libro suorum commentariorū in Danielem c. 13. At verò Tertullianus videtur in cōtraria fuisse sententia. quippe qui in libro aduersus Praxeam scripto, angelorum, quos ipse vocat

D. Gregorius plures facit angelos ministrantes, quàm assistentes.

Rupertus.

Tertullianus.

D apparitores Dei, id est, ministros, numerat millies centena millia: cùm assistentium angelorum ponat, millies centies centena millia. Eadem est Dionysij Areopagitæ sententia, quantò superiores sunt ordines angelorum, tantò numerosiores esse arbitrantis. Quod etiam magis congruit cum sententia Danielis, qui vtrorúmque angelorum numerum, per definitas numerorum species expressit: sed ampliorem tamen assistentium quàm ministrantium edidit.

Septima & vltima circumstantia: *Iudicium sedit, & libri aperti sunt:*

Quales sunt libri qui in extremo illo iudicio proferendi & aperiendi sunt.

Locus Apocalypsis capite 20. à D.Augustino explicatus.

hoc est, iudex sedit in throno, paratus ad iudicandum: & aperti sunt A libri, videlicet, in quibus ea continebantur de quibus vel secundum quæ, iudicandi sunt homines. Hunc Danielis locum mirificè illustrat, alter similis locus in Apocalipsi cap. 20. qui sic habet. *Vidi thronum magnum & candidum, & super eo sedentem, & omnes mortuos stantes in conspectu throni: & vidi libros apertos, & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Quem locum explanans D. Augustinus libro 20. de ciuitate Dei cap. 14. per libros apertos, intelligit sanctos, qui cum Christo venturi sunt ad iudicium: quos propterea existimat appellari libros, quia in illis expressa cognoscetur Dei voluntas, & diuinæ legis obseruantia. B Quocirca, improbi in eos intuentes, liquidò cognoscent, quæ bona ipsi facere debuerint, quæque facere neglexerint. Secundùm eos autem libros Ioannes ait iudicandos esse mortuos, tum quia, vt Paulus

1.Cor.6.

inquit, sancti de hoc mundo iudicabunt: tum etiam, quia sanctorum vita, quasi quoddam erit iudicium & condemnatio improborum: hinc enim palam erit, præcepta Dei non fuisse obseruatu impossibilia, etiam homini mortali & fragili, quod tamen improbi, excusandis sceleribus suis, solent prætexere. Ille autem alter liber vitæ, interprete Augustino, qui sic legit illa verba Ioannis, *liber vitæ vniuscuiusque.* eámque lectionem in quibusdam libris reperiri, confirmat Beda, ille C inquam alter liber vitæ, interprete Augustino, non est aliud, nisi notitia clara & indubitata omniũ ac singulorũ, quę in hac vita quisq; egit, siue bona siue mala, quã notitiam tunc Deus omnipotenti sua vi, ante oculos mentis cuiusque ponet, vt quæcunque bene aut male gessit,

Beda quid per libros apertos intelligat.

incredibili celeritate cognoscat. Beda, libros apertos in die iudicij, interpretatur sacras Scripturas: tunc enim patebit verissima fuisse, quæ nos de illo extremo iudicio sacræ litteræ docuerunt: videlicet, factum iri generale omnium hominũ iudicium, in quo exigenda sit omnium

Matth.11.

etiam verborum otiosorum subtilis & exacta ratio: ibique nullum fore locum intercessioni, aut perfugium misericordiæ: denique senten- D

Matth.25.

tiam tunc à iudice proferendam, irreuocabilem fore, & quæ tunc vel supplicia, vel præmia hominum decernentur, fore sempiterna. Plerique, libros apertos interpretantur, singulorum hominum conscientias, quæ in die iudicij aperientur atq; explicabuntur, & sua cuiq; probè pariter atq; improbè facta, dicta, cogitatáq; demonstrabũtur: sic loquitur Paul. ad Ro. c. 1. *In die, inquit, iudicij Domini nostri, reddet vnicuiq; testimoniũ cõscientia sua, cogitationibus inuicẽ accusantib. aut defendentibus.*

Diuus

A Diuus Hieronymus putat significari duos libros, vnum bonorum operum, qui dicitur in diuina scriptura liber vitę seu viuentium: atque hic liber est apud Deum & sanctos angelos, alterum malorum operum, qui est penes diabolum: quem ipse tunc proferet ad homines accusandos, & condemnandos. Quapropter in Apocalypsi cap. 12. sathan appellatur accusator fratrum: quin id ipsum, nomen diaboli significat. Et hic liber rite nominatur liber mortis, vt in quo scripti sunt æterna morte condemnandi. Nam quod Augustinus ait, & beatus Thomas in prima parte 24. q. confirmat, non sicut datur liber vitæ, ita dari librum mortis: hoc intelligendum est de libro mortis, qui sit apud Deum: non B enim in more positum est, scribere in libro eos, qui repudiantur & reiiciuntur, sed eos tantùm, qui eliguntur. Non est tamen negandum, eiusmodi librum mortis, esse penes dæmonem, & cùm de homine coram Deo iudicium fiet, esse ab eo proferendum. Veruntamen, quem admodum liber militiæ, tribus modis intelligitur, vel in quo scribuntur milites ad militiam delecti, vel in quo traduntur præcepta tractandæ militiæ, & disciplinæ militaris, vel in quo descripta sunt militum tam bona quàm mala facinora: ita quoque liber vitæ dicitur, vel in quo scripti sunt electi ad vitam æternam, qui est liber æternæ prædestinationis: vel in quo ea continentur, quæ conducunt ad consequen-C dam vitam æternam, huiusmodi liber est diuina scriptura, & lex Dei, vel in quo bona & mala opera hominum conscipta sunt, qui liber, vt exponit August. libro 20. de ciuitate Dei. cap. 14. non est aliud, quàm mira quædam vis & potestas Dei in extremo iudicio, quæcunque vel benè vel malè ab hominibus facta, dicta, concupita & cogitata sunt singulis in memoriam reducens: & quasi in conspectu mentis liquido recognoscenda constituens. Ex his liquet, quales intelligere oporteat fore libros, quos Daniel in illo iudicio apertos vidit.

D. Hieronymus.

Liber vitæ & liber mortis qui sint.

D. Thomas in 1. q. 24. art. 1.

Liber vitæ tribus modis sumi potest.

Ecce, cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem æternam, & regnum, quod non corrumpetur, & omnes reges, omnésque populi, tribus, & linguæ, seruient & obedient ei. D

QVOD hîc dicitur, filium hominis, id est Messiam, sic in Euangelio sæpenumero appellatum, propter assumptam naturam humanam, cum nubibus venisse vsque ad Deum patrem, vi-

Christus cur filius hominis dicatur.

detur reuera eueniſſe eo tempore, quo nube euectus aſcendit in cœlos, tunc enim omnes ſancti angeli, beatæque animæ eorum, quos è limbo eduxerat, ſimul cum eo in cœlum aſcendentes deduxerunt eum vſque ad thronum Dei patris, cantantes id quod ſcriptum eſt in Apocalypſi cap. quinto. *Dignus eſt agnus qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem, & omnem creaturam quæ ſuper cœlum eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo ſunt: omnes audiui dicentes, ſedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſæcula ſæculorum.* Dicitur autem agnus tunc fuiſſe dignus accipere diuinitatem, non quidem vt Deus eſſet, nam hoc fuerat etiam ab initio ſuæ generationis & nullo ipſius præcedenti merito: ſed quia propter paſſionē ſuam meruerat honorem & gloriam diuinitatis hoc eſt, vt tam ab angelis, quàm ab hominibus tanquam Deus ſapiens, fortis, & glorioſus adoraretur, & coleretur, & hoc eſt, quod Paulus dixit, Christū propter ipſius obedientiam exaltatum eſſe à Deo, dati umque illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur cœleſtiū, &c.

Quomodo Chriſtus dicatur in Apocalypſi cap. 5. fuiſſe dignus, poſt paſſionem & mortem accipere diuinitatem.

Philip. 2.

Ceterùm de illo quinto regno priores quatuor monarchias conſequuturo, eáſque funditus euerſuro cuius incomparabilē gloriam, amplitudinem, potentiam & æternitatem, tam magnificis verbis prædicat Daniel magnum nobis certamen eſt cum Gentilibus & Iudæis, etiam cum quibuſdam viris Catholicis Gentilium omnium, nō armis, ſed ſcriptis, acerrimus hoſtis, & acerbiſſimus inſectator Chriſtianorum Porphyrius, cum illud cornu paruulum interpretatus eſſet regem Antiochum Epiphanen, infeſtiſſimum Iudæorum hoſtem, quam eius interpretationem paulò ſuprà & memorauimus, & refellimus, conſequenter exponit quintum regnum, à quo ſcilicet illud cornu paruulum fractum & contritum eſt: non aliud fuiſſe: quàm principatum Machabæorum, qui multa bella cum Antiocho proſperè geſſerunt: eiúſque ducibus ſuperatis, profligatíſque exercitibus, & ſibi immortalem gloriā, & patriæ, ac ciuibus glorioſam libertatem acquiſiuerunt: quarū rerum hiſtoriam pleniſſimè narrant libri Machabæorum. Verùm hanc Porphyrij ſententiam, falſam eſſe atque à mente Danielis longiſſimè remotam & ſuprà oſtendimus: & nunc præterea tribus argumentis peruincemus. Principiò, Daniel aperiens illius quinti regni originem & auctorem: ait, quendam ſimilem filio hominis, veniſſe in nubibus cæli vſque ad antiquum dierum, eſt igitur huius regni, cœleſtis & diuina origo, quapropter ad terrenam illam: & temporariam Machabæorum domi

An quintū regnum magnificè laudatum hic à Daniele, fuerit Machabæorum principatus.

A dominationem minimè pertinet. Deinde, regnum illud destructurum erat atque subiecturum alia omnia regna, cunctásque orbis terrarum nationes: at Machabæi, vix intra Iudææ angustissimos fines, principatum tenere potuerunt: nec illis externæ gentes seruierunt. Adiice, illud regnum prædicari à Daniele indissolubile ac sempiternum, quod regno Machabæorum neutiquam competit. Nam si loquamur de tribus illis nobilissimis, & gloriosissimis Machabæis, Iuda, Ionatha & Simone, quorum admirandæ virtutes, nec vnquam satis laudata facinora, omnium seculorum memoria prædicabuntur, eorum principatus, duos tantùm & triginta annos stetisse, in priori libro Machabæorum *Quandiu principatus Machabæorum durauerit.*
B proditum est: siquidem cœpit anno regni Græcorum centesimo quadragesimo sexto: eiusdémque regni anno centesimo septuagesimo septimo, post mortem Simonis, finitum est. Sin autem loquamur de eo principatu, prout ab illis Machabæis conditus, in eorum deinceps successoribus perdurauit vsque ad Herodem, ne ille quidem stetit plus annis centum viginti sex, vt tradit Iosephus libro 14. antiquitatum. Etenim initium habuit circa Olympiadem centesimam quinquagesimam quartam: exitum verò & finem, circa Olympiadem centesimam octogesimam quintam. Sed pauca hæc satis sint aduersus Porphyrium: cuius opinionem miratur Theodoretus, etiam quibusdam pietate præ-
C stātibus viris placuisse: sic enim scribit in extremo huius capitis commentario. *Vehementer miror, quosdam pietatis magistros, quartam bestiam vocasse regnum Macedonicum, seu Græcorum. Debuerant enim considerare, tertiam bestiam, quatuor habuisse capita: quod apertè indicabat, post Alexandri obitum, quadripartitam fore regni eius diuisionem. Ad hoc, debuerant animaduertere, quartam bestiam eodem tempore decem habuisse cornua: & cornu paruum, tria priora cornua radicitus euulsisse: at vero in regnum Alexandri, non decem reges, sed quatuor tantum successisse. Illud quoque considerandum ipsis fuit, post quartæ bestiæ interitum, sanctos Dei Altissimi, regnum toto orbe florentissimum & æternum, accepisse: atqui post Antiochum Epiphanen, figuratum illo cornu paruo, nequaquam sancti tale regnum exceperunt.* *Theodoretus.*
D *Nam etsi potentiam quandam adepti sunt Machabæi, non tamen diu regnarunt. Etenim Iudas tres annos, Ionatas vndeuiginti, Simon octo præfuerunt populo: alij, cùm paululum regnassent, vel morte extincti, vel magnis attriti calamitatibus, imperióque priuati sunt. Alioqui, ne omnes quidem isti sancti, cùm quidam illorum improbi extiterint: & vt omnes isti fuissent sancti, his tamen omnibus deletis, Herodes alienigena & impius, totius Iudææ rex constitutus est. Quomodo igitur verum erit, quod ab angelo dictum est, post*

deletum cornu illud paruum, omne regnum, omnémque gentium potestatem & dominationem quæ sub cœlo est, datum iri sanctis Altissimi & regnum eorum fore sempiternum? Horum enim nihil in illam Machabæorum dominationem competere liquidò cernimus, Hactenus Theodoretus.

Disputatio cum Iudæis An illud quintum regnum, sit regnum Iudæorum, & an illud cornu paruum figurauerit Christū dominum nostrum.

Deinceps pugnandum nobis est cum Iudæis qui Christianis infensi infestiq; & iniquo animo ferentes, quæ de illo quinto regno tam præclara, & gloriosa prædixit Daniel, ea ad regnum Christi & Christianorum accommodari, nullum non mouerunt lapidem, vt clarissimæ veritati, quantas maximas possent, tenebras offunderent: & quam ipsi lucem refugerent, aliis quoque eriperent. Itaque obnixè contendunt ostendere, quæ de illo quinto regno traduntur hic à Daniele ea regno Christianorum nullatenus conuenire Paulus Burgensis, ex nobili Iudæo nobilior factus Christianus, bene longam & accuratam de regno Christi aduersus Iudæos disputationem scripsit. Duo autem imprimis aduersus Christianos Iudæi probare conantur. Vnum est, regnum Christianorum, non esse illud quintum regnum à Daniele descriptum: alterum est, illud cornu paruulum à sanctis fractum & contritum secundum germanam & propriam verborum Danielis sententiam significare Christum, regni Christianorum principem & conditorem. Illud, tribus argumentis confirmant. Primò illud quintum regnum, Daniel affirmat, futurum diuersum à regno Romanorum, quin etiam potentiam Romani imperij deleturum at regnum Christi, non euertit potentiam imperij Romani: quippe viuente Christo sub Augusto & Tiberio floruit principatus Romanorum, quàm cùm maximè, & postea mortuo Christo, multis seculis perdurauit. Quinimo princeps Christianorum, qui est Summus Pontifex, coronat imperatorem Romanum, simúlque vterque principatus viget & floret, tantùm abest, vt regnum Christi Romanum imperium omninò destruxerit. Quid quod potentia & magnificentia regni Christianorum, ab imperatoribus Romanis, primùm quidem à Constantino Magno, tum ab aliis qui post ipsum imperio præfuerunt, profecta & confirmata est. Summus item Pontifex, potentiam sui principatus à Romanis imperatoribus accepit. Addunt Iudæi alterum hoc argumentum: Danielem affirmare, illud quintum regnum fore totius orbis potentissimum, ceteraque regna subiecta illi fore, quod minimè quadrat in regnum Christianorum, plurima namque sunt regna illi contraria, non solum diuersa, & non subiecta. Cernimus præterea imperium Turcarum potentius esse, atque florentius, quàm regnum Christianorum. Denique, multò

Iudæorū rationes futiles quibus astruūt regnum quintum non significasse regnum Christianorum.

multò plures sunt, qui non parent Christianorum regibus, quàm qui
sunt eis subiecti. Postremò, idem confirmant eo argumento illud
quintum regnum prædicari à Daniele, incorruptibile ac sempiter-
num: atqui Christianorum imperium magna ex parte corruptum &
euersum est: amisit enim dominationem in Africa, Ægypto, Syria, A-
sia, nec in paucis Europæ partibus. Id autem quod est secundùm par-
tes corruptibile aliquando totum tandem corrumpetur, sic enim Ari-
stoteles in libris de cœlo argumentatur, cœlum esse incorruptibile,
quia post omnem omnium hominum memoriam, nulla eius pars, vel
minimùm corrupta est.

Arist. lib. 1. de cœlo ca. 2. tex. 22.

B Quod autem illud cornu paruum significauerit Christum, ita pro-
bant Iudæi. Dicitur illud cornu, initio fuisse paruulum: similiter Chri-
stus, initio humilis, obscurus & contemptus fuit, paucos item eósque
viles atque ignobiles habens discipulos & sectatores. Loquebatur il-
lud cornu ingentia, id est, magnifica de se & gloriosa prædicabat: Chri-
stus quoque iactabat se sine peccato esse de cęlo descendisse, antiquio-
rem esse Abrahamo, filium Dei, & saluatorem mundi. Proferebat etiā
illud cornu sermones contra excelsum, id est, blasphemabat Deum:
Christus itidem iniuriosus, contumeliosus, & blasphemus in Deum
fuit, primus enim docuit, & in vulgus enunciauit, Deum generasse
C filium, & habere filium naturalem, sibi consubstantialem & coæter-
num, & cùm ipse homo esset, Deo se tamen æqualem faciebat. Tradi-
tur prçterea, illud cornu tentasse mutare tempora & leges, id est tolle-
re temporales festiuitates Iudæorum, ritúsque, ac ceremonias legales:
hoc ipsum Christus facere aggressus est, violato sæpius sabbato, con-
temptisque legis Mosaicæ cęremoniis. Quin, eius sectatores, legis ob-
seruantiam, non solùm neglexerunt, sed etiam damnarunt & omninò
interdixerunt. Quid multa? Cornu illud, tribus annis & dimidio re-
gnaturum erat: tanto etiam tempore regnasse Christum, confessione
ipsorum Christianorum constat. Nam ex quo post baptismum in pu-
D blico versari ac docere, & sectatores habere cœpit, vsque ad eius ne-
cem, tres anni, additis præterea aliquot mensibus, transierunt. Ad extre
mùm, Danieli ostensum est, illud cornu paruulum tandem iri fractum
contritumque à populo Dei, & sanctis Altissimi: nec hoc, non maxi-
mè quadrat in Christum, quem Iudæi, qui erant populus Dei, ignomi-
niosa crucis morte necatum è medio sustulerunt.

Iudæorū rationes quibus probāt Christū dominum nostrum esse cornu paruulum.

Hæc Iudæi, odio Christiani nominis cæci, aduersus clarissimam ve-
ritatem cōtumaciter & perfidiosè disputant. Sed adeo tela eorum ob-

Refelluntur Iudæi.

tusa sunt & infirma, vt de illis verissimè dici queat illud Dauidis ex A psalmo 63. *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum: & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.* Verùm quò notior, & testatior fiat prædictarum rationum inanitas ac futilitas, sciendum est, duplicem Christi aduentum in sacris litteris prædici, ac prædicari: primum & secundum. In priori aduentu, venit Christus non ad iudicandum & damnandum, sed vt ipse dixit, [a] ad saluandũ mundum saluandum dico, spiritualiter magis quàm corporaliter. Quapropter, eam vitæ formam ac rationem in priori aduentu suscepit, quæ ad curandos spirituales animorum morbos; perfectamque mentis sanitatẽ comparandam, plurimùm conferre posse visa est. Quocirca non venit Christus cum humana poten- B tia & gloria: sed humilis & pauper, clarissimum præbens exemplum patientiæ, humilitatis, sui ipsius mortificationis, denique omnium terrenorum bonorum despicientiæ: his enim rebus sciebat ad extrahendos ex animis hominum errores & vitia, virtutésque, ac cœlestem doctrinam inserendam, esse opus. Non igitur primùm venit in mundum, temporale ac terrenum possessurus regnum, sed potius spirituale, ideoque [b] dixit suis discipulis venisse se, non ministrari, sed ministrare: & Pilato, [c] regnum suum nõ esse de hoc mundo, & item Apostolis, dixit, [d] *Regnum Dei intra vos est:* nec regnum eius nominatur regnum mundi, sed regnum cœlorum: latro quoque pendens in cruce, iamque C moribundus. Christo itidem cruci affixo & moribũdo dixit: [e] *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.* Nec tantum Christus huiusmodi regnum terrenum & humanum non ambitiosè quæsiuit, sed etiam studiosè curioséque fugit. Cùm [f] enim sciret multos esse qui ipsum regem facere vellent, sese illis subduxit, fugitque. Fuit igitur in priori Christi aduentu regnum eius non corporale, sed spirituale: atque hoc regnum, in illa visione statuæ, quam rex Nabuchodonosor vidit in quiete, præfiguratum est: & quæ de eo regno Daniel eam visionem regi interpretatus, disseruit, ea ad priorem Christi aduentum magna ex parte pertinere, duo sunt manifesta indicia. Alterum, quòd D ibi Christus significatur similitudine lapidis abscissi de monte sine manibus quod significauit carnalem Christi ex matre, sine admixtione virilis seminis generationem: alterum, quòd ibi Christus significatur primo tanquam paruus lapis, deinde paulatim in maximum montem excrescens: quod ad posteriorem Christi aduentum nullo modo, ad priorem verò aptissimè potest accommodari. Hoc autem spirituale Christi regnum destruxit omnia alia regna: non quidem corporaliter

Duplicem Christi aduentũ prædicari in scriptura.

[a] *Ioan. 3.*

Quale Christi regnum in priori eius aduẽtu.

[b] *Matt. 20.*

[c] *Ioan. 18.*

[d] *Luca 17.*

[e] *Luca 23.*

[f] *Ioan. 6.*

Dan. 2.

Quomodo prior Christi aduentus à Daniele prænũsus fuit.

A ter secundum humanam eorum potentiam, sed spiritualiter, videlicet,
sicut ipsum erat spirituale: destruxit inquam secundùm vitia & errores
præsertim verò secundùm idololatriam; quæ per omnem orbem
vigebat & regnabat. Nec ad hunc modum destruxit omnia regna simul,
& vno omnia tempore sed paulatim, & longo temporum processu.
Etenim fere nullum in orbe regnum est, in quo fides & religio
Christiana non aliquando floruerit. Ex his palàm est hoc Christi re- *Regnum*
gnum longè diuersum fuisse à regno Romanorum. Hoc enim corpo- *Romanorū*
rale, terrenum & temporale fuit, illud spirituale, æternum cœleste. Et *à Christo*
regnum quidem Romanum destructum est à regno Christi, non qui- *destructum*
B dem corporaliter, sic enim non aduersatur regno Christi, sed spiritua- *spirituali-*
liter, quia destruxit errores, superstitiones, denique idololatriam, quæ *ter.*
Romanis maximè dominabatur: fecitque vt Romanum imperium spi
ritualiter esset subiectum atque obediens imperio Christi. Quo licet *Monarchia*
intelligere, summum pontificem, qui vicarius Christi, summam in re- *summi Pon*
gno eius potestatem habet, non tam corporaliter, quàm spiritualiter *tificis spiri-*
toto orbe regnare, & hac spirituali dominatione cunctis mundi prin- *tualis.*
cipibus præcellere, & in vniuersum orbem terrarum habere imperium,
Quapropter, & si ditionem terrenā ab imperatore Romano potuit ac-
cipere, attamen spiritualem, propter quam est summus Pontifex, &
C totius Ecclesiæ monarcha, nec ab hominibus, nec ab angelis potuit
accipere. Quis enim, nisi solus Deus. potuisset concedere diuinum *Est à Deo*
illud munus & potestatem remittendi peccata, consecrandi corpus *immediatè*
Christi, gratiam conferendi, excommunicandi contumaces animas li-
gandi ac soluendi, denique cœlum aperiendi, & claudendi. &, vt in iis
quæ ad fidei Christianæ doctrinam pertinent, condendis atque decer-
nendis, nullatenus falli posset? Non imus inficias, hoc regnum Chri-
sti aliquatenus diminutum & corruptum esse, non per se quidem, sic
enim incorruptibile est, sed ratione eorum, qui huic regno subditi
sunt, quos aliquando plures esse contingit, & aliquando pauciores.
D Quanquam ex eo non potest concludi, hac ratione fore aliquando, vt *Quomodo*
totum Christi regnum in terris sit corruptum, & planè deletum. Siqui- *regnū Chri*
dem quantùm in vna parte orbis diminuitur, tantùm propagatur in *sti in terris*
altera: id quod nostris hisce temporibus contigisse liquidò cernimus: *sit corrupti*
quantùm enim Christiana religio in hoc nostro orbe cōtracta & coan *bile & in-*
gustata est, tantùm, atque eò ampliùs, est dilatata in nouo orbe occi- *corruptibi-*
dentali, & in tot tantisque Orientis regionibus & prouinciis. Itaque *le.*
similiter Christi regnum dici potest corruptibile, vt philosophi docēt,
quatuor

quatuor elementa esse corruptibilia: scilicet, non secundùm se tota, A vt loquuntur ipsi, sed secundùm partes. Etenim nunquam totum elementum simul interit, sed tantummodo per partes, ita tamen, vt quantùm ipsi ex vna parte deperit, tantùm ex altera parte eidem aggeneretur.

Christū Dominum nostrum non esse significatum per cornu paruulum probatur.

Quod autem Iudæi, inueterato nostri odio insani & amentes, commenti sunt, illud cornu paruulum, significasse Christum dominum nostrum: adeò manifestè falsum & absurdum est, vt iuuet magis ridere huiusmodi commentum, quàm confutare. Nonne Danieli ostensum est, postquàm illud cornu esset fractum & contritum, tunc demùm regnum sanctorum Altissimi fore potentissimum, atque florētissimum? B Si igitur contritio illius cornu significauit Christi cædem factam à Iudęis, & regnum sanctorū Altissimi, denotabat imperiū populi Hebręi, quomodo vaticinium istud cū ipso euentu, & veritate non solùm non congruit, sed etiam omninò pugnat? Quantùm namque Iudęi post necem Christi floruerint, & quàm feliciter regnauerint, res ipsa docet, & ipsi experti sunt, hodiéq; experiuntur. Ab eo enim tempore quo Christum occiderunt, vltio mortis eius, ita eos persequitur, vrget, premítq; omni orbe, miserrimum vbique terrarum perpessos exilium, durissimámque seruitutem, vt nullo tempore, nullóq; loco eos consistere, & à tantis malis, vel ad punctum temporis, respirare sinat. His accedit, Da C nieli ostensum esse, illud cornu paruum, ex medio aliorum decem maiorum cornuum quartæ bestiæ, progeneratum iri, id est, tunc futurum cùm illa quarta bestia figurans imperium Romanum, habebit decem cornua, id est, vt suprà diximus, decem, vel multos reges: quorum regum tres, illud cornu paruum primo euellet, id est debellabit & subiugabit. Hæc autem nullo modo congruere Domino nostro, etiam Iudæi, nisi scienter ac voluntariè cæci esse velint, non possunt non liquidò videre. Non est igitur dubitandum, regnum illud sanctorum, figuratum in statua Nabuchodonosor, & à Daniele interpretatum, fuisse regnum spirituale Christi, quod in priori eius aduentu fundatum, ad D hanc diem stetit, & vsque ad consummationem seculi permansurum est. De cuius regni amplitudine, opulētia, maiestate, gloria & fœlicitate, multa extant apud vates tam priores Daniele, quàm posteriores, clarissima & præstantissima vaticinia: apud Dauidem in psalmo 2. 44. 71. 109, 144. apud Isaiam cap. 2. 25. 30. 33. 49. 60. 63. & 66. denique apud Aggæum cap. 2.

Illud præterea adnotandum est, hoc Christi regnum spirituale, omnibus

A nibus huius mundi regnis octo rebus præcellere. Primò, duratione: ste-
tit regnum Christi ab ortu suo ad hanc diem, plus annos mille quin-
gentos octoginta, in posterum verò stabit vsque ad consummationem
seculi. Omnium verò priorum monarchiarum diuturnissimum fuit
Assyriorum imperium, quod tamen mille quadringentos annos non
expleuit. Deinde amplitudine ditionis & dominationis. Etenim fe-
rè omnes mundi regiones dominatu suo complexum est: & nunc in
nouo orbe, & in terris Orientis, quæ loca veteres, ne per auditionem
quidem cognouerant, regnum Christi latissimè ac florentissimè viget.
Tum, vi & efficacitate imperij: siquidem aliorum omnium regnorum
B vis & potentia, ad ea tantùm, quæ extrà hominem sunt, vel summum,
ad ipsa hominum corpora pertinere potest, at regnum Christi, vsque
ad intimos animorum recessus penetrat, atque animis mentibúsque
præcipuè dominatur. Præterea præstantia effectus & vtilitatis: quibus
enim Christus dominatur, eos peccati, & diaboli seruitutis excusso iu-
go, verè facit liberos, iustos ab omni vitiorum, & errorum labe inte-
gros, & puros, denique filios Dei, atque hæredes vitæ æternæ. Posteà,
modo, quo regnum hoc est acquisitum & partum. Non enim, vt mun-
dana regna, terrore armorum, bellica potentia, & cædibus hostium,
sed paupertate, humilitate, perdomandis cupiditatibus, bonis omni-
C bus terrenis negligendis, malísque tolerandis, quin etiam mortis ipsius
oppetitione, quam & monarcha ipse Christus, & principes eius secta-
tores, voluntariè subierunt, regnum hoc spirituale ab initio constitu-
tum, & posteà toto orbe amplificatum, & vsque ad hanc diem conser-
uatum est. Ad hæc excellentia legum & institutorum, quibus regnum
hoc à Christo descriptum, temperatum & formatum est: si enim Da-
uid in Psalmo 18. de lege Mosis tam magnifica, & mira prędicat dicens
*Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sa-
pientiam præstans paruulis, &c.* quantò veriùs eadem, ac multo etiam
maiora, de hoc regno Christi, & lege euangelica dici possunt? Sapien-
D tiores philosophi, ferè doctiorum omnium assensu, dixerunt, monar-
chiam, optimũ esse genus gubernationis, præsertim verò, quo ad prin-
ceps sapiens, & iustus fuerit: atqui huius regni dux, moderator & prin-
ceps vnus, est Christus, adeò sapiens & bonus, vt nec ipse falli, nec a-
lios fallere queat, nec à pfectione probitatis & sanctitatis, vel transuer
sum vnguẽ discedere. Præstat etiam ceteris regnis fine, qui quidẽ in a-
liis regnis, præterquam quod humanus & temporarius est, in hoc au-
tem regno, cœlestis & sempiternus: etiam, ipsius principis, magis
quam

Regnum Christi octo rebus, ceteris omnibus regnis antecellit, & primò duratione.

Secũdò amplitudine.

Tertiò vi, & efficacitate.

Quarto vtilitate.

Quintò modo quo acquisitũ est.

Sextò legũ excellentia.

Septimò fine.

quam subditorum vtilitate & gloria continetur. Huius autem regni finis est, eos qui sub hoc regno viuunt, ad immortalem & beatam vitam omni æuo fruendam perducere. A

Octaua ipsius regis præstantia. Octaua huius regni excellentia æstimari debet ex præstantia dignitatis eius, qui præest huic regno. Qui de rebus principi ad bene ac fœliciter imperandum, necessariis præcipiunt tres in primis commendant: prudentiam, iustitiam & potentiam, in quibus rebus, velle alios principes cum Christo vlla ex parte comparare, non est aliud nisi perexiguum lucernæ lumen, cum immensa claritate solis contendere & componere velle.

Locus Isaiæ cap. 9. explicatur. Isaias cap. 9. cùm de Christo dixisset, *& imperium eius super humerum eius*, protinus sex illius principis eximias proprietates subiungit: *Vocabitur (inquit) nomen eius, admirabilis:* nam clarum nomen & celebris fama, quæ in hominum laude & admiratione versatur, magnam principi auctoritatem, & maiestatem afferunt. Tum addit, *consiliarius*, quasi diceret, vsque adeò non eget cuiusquam consilio, & in tantum superest illi prudētia, vt aliis consiliarius esse possit, & debeat. B

Prou. 24. Consilio autem & prudentia stabiliri & nobilitari regna, docuit Salomon in prouerbijs. Postea subditur *fortis* scilicet ad debellādos omnes hostes, sibique subiectos validissimè defendendos & custodiendos. Ad hoc nominatur *Deus:* ex quo apparet, nequaquam timendum esse, ne monarchia hæc, cuius & conditor & rector ac defensor Deus est, vllo tempore deficiat. Præterea, dicitur *pater futuri seculi* regnum enim Christi inchoatur in hoc seculo, sed in altero perfectum est, & omnibus numeris absolutum: cùm ceterorum regnorum, idem qui huius seculi, terminus & finis futurus sit. Illud autem nomen *patris* indicat hoc regnum non constare sæuitia tyrannica, nec regali fastu, sed paterna suauitate, caritate, & benignitate: & ita Christum potestate regem esse omnium, vt amore tamen & cura, singulis pater sit. C

Finis omnium regnorum pax Postremò, laudatur *princeps pacis* id est, pacificus; videlicet, qualis fuit Salomon, qui multis rebus similitudinem eius prætulit. Est sane finis omnium regnorum, vt iustè secundum leges, & item tranquillè ac pacificè viuatur. Sed ea pax, quemadmodum & iustitia, ciuilis tātum & humana est. Christus, deleto peccato, victo mundo, debellatisque dæmonibus, nec non & patre placato & propitiato, spiritualem nobis, æternamque pacem attulit. Quapropter in eius ortu pacem cecinere angeli: & ipse abiturus ad patrem, pacem suam, quasi legauit discipulis, dicens *pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis:* & post resurrectionem: quibus se viuum ostendit, eos verbo pacis salutauit. Ipse solus animum D

Luc. 2. *Ioan. 14.* *Ioan. 20.*

A animum hominis explere, & omnem eius satiare auiditatem potest: quippe de eo scriptum est. *Qui replet in bonis desiderium tuum*.& alibi, *Qui satiat animam inanem, & animam esurientem impleuit bonis*. Priusquam verò immensa hæc humani animi capacitas impleatur, non potest ipsi perfecta pax & quies contingere. Hactenus ostendimus, regnum Christi præmonstratum in visione illius statuæ, fuisse potissimùm spirituale regnum, quod in priori eius aduentu constitutum, vsque ad consummationem seculi permansurum est. Alterum verò regnum, quod in secundo aduentu Christus, & in cœlo & in omni terrarum orbe tam spiritualiter quàm corporaliter obtinebit, significatum est Danieli in visione, quæ narratur hoc septimo capite. Atque huius rei, duo manifesta sunt argumenta. Alterum argumentum est, quod hic dicitur Christus venisse cum nubibus cœli vsque ad antiquum dierum, regnum ab eo accepturus, venturum autem Dominum cum nubibus cœli in secundo aduentu, ipse Dominus indicauit Matthæi 24. cum dixit, *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & maiestate*. & cap. 26. interrogatus cum adiuratione à pontifice Iudæorum, an ipse esset Christus, respondit: *Tu dixisti: verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli*. Et cum spectantibus discipulis ascendit in cœlum, nubes suscepit eum ab oculis eorum: & angeli dixerunt illis: *Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum*. Cuius rei præmiserat Christus quasi quoddam specimen in sua transfiguratione, quæ in nube lucida facta est. Nubes autem illæ in quibus venturus dicitur Dominus ad iudicium, partim facient ad obumbrandos mortalium oculos, quò faciliùs aduenientis Christi claritas & splendor sustineri queat: partim ad gloriæ Christi accessionem, cui nubes illæ velut sedes erunt & vehiculum, quo sæpenumero dicitur vsum esse Deum in præcipuis apparitionibus, vt legimus in sacris litteris. Alterum eiusdem rei argumentum est, quod Daniel hoc loco inquit, prius contritum iri cornu paruulum, deinde florentissimum illud regnũ sanctorum futurum: sed illud cornu paruulum significauit Antichristum, vt supra ostendimus: ergo regnum, quod in hac visione Danieli adumbratum est, proculdubio existimandum est, ad regnum Christi quod erit post finem mundi pertinere. Et hæc quidem cum Iudæis sint à nobis disputata.

Psal. 102. *Psal. 106.*

In visione quæ describitur hoc septimo capite, præcipue agi de regno Christi, quod post secundũ eius aduentum est futurum.

B C D (margin letters)

Act. 1. *Matt. 17.*

Tertium restat nobis certamen cum quibusdam viris Catholicis, sed non sine verecundia, & reuerentia subeundum. Nimirum, quos viros

A ſimè tractat, & enucleatiſſimè declarat prædicto loco Lactantius, inter alia, hæc ſcribens. *Terra aperiet fœcunditatem ſuam, & vberrimas fruges ſua ſponte generabit: rupes montium melle ſudabunt: per riuos vina decurrent, & flumina lacte inundabunt.* Nec vero exiſtimandum eſt, horum ſententiam fuiſſe eandem, quæ tribuitur Cerintho hæreſiarchæ, quem Euſebius libro tertio hiſtoriæ eccleſiaſticæ capite vigeſimoſecundo, auctoribus Caio, & Dionyſio Alexandrino confirmat, ſimiliter vt prædictos auctores, feciſſe regnum Chriſti per mille annos terrenum, ſed ipſum tamen in omni delitiarum mollitie, & carnalium voluptatum obſcenitate poſuiſſe. Itaque Diuus B Auguſtinus cum hanc ſententiam ſemper damnauerit, in illa tamen priori ſe fuiſſe aliquando, in libro vigeſimo de Ciuitate Dei capite ſeptimo, confitetur.

Lactantius lib. 7. c. 24.

Auguſtinus

Verum enimuero, eam ſententiam, licet doctiſſimis & ſanctiſſimis viris probatam, dupliciter in præſens tamen habeo refellere, nam & falſam eſſe contendo, nec illud regnum Chriſti, quod ipſa finxit, ad hoc quintum regnum à Daniele commemoratum, vllo modo pertinere, & falſam quidem eſſe, duobus argumentis conſtat. Nam nec Chriſtus, nec Apoſtoli, regnum aliquod terrenum & temporale, nec in hac vita fœlicitatem vnquam ſanctis promiſe- C runt. Quinimo Chriſtus apertè dixit, regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, ipſúmque ſemper appellauit regnum, vel ſpirituale, vel cœlorum, & cum de ſtatu ſanctorum poſt reſurrectionem ageret, *Tunc (inquit) nec nubent, nec vxores ducent, ſed erunt ſimiles angelis Dei.* Deinde, horum opinio euentu ipſo confutata eſt. Siquidem iſti dixerunt natum eſſe Chriſtum in ſexto millenario, videlicet, ſequuti computationem annorum ab exordio mundi, quam in libris ſeptuaginta interpretum repererant. Quocirca & Diuus Auguſtinus exiſtimauit ſua ætate ſextum volui millenarium: & Lactantius, qui claruit principatu Conſtantini Magni, ex illis ſex anno- D rum millibus, tantùm ſuo tempore ſuperfuiſſe dixit ducentorum annorum expectationem. Ergo ſecundùm iſtorum computationem, iâm hoc tempore tranſacto ſeptimo millenario, octauus millenarius ageretur: nec tamen illud fœliciſſimum Chriſti regnum per mille annos duraturum, adhuc in terris, vel ad breuiſſimum tempus viſum eſt. Nulla verò ex parte iſtud regnum congruere cum regno quinto, quod hoc loco deſcripſit Daniel, duo ſunt indu-

Refellitur opinio Chiliaſtarum.

Ioan. 18.

Matth. 22.

Regnum Chriſti quod finxerunt Chiliaſta non eſſe quintum illud regnũ, hic à Daniele deſcriptum.

bitata argumenta. Etenim Daniel inquit, quintum illud regnum suscitatum iri, postquam illud paruum cornu fractum & contritum fuerit: significabat autem illud cornu, vt supra docuimus, Antichristum, ante cuius tamen aduentum, per mille annos regnum illud terrenum futurum, isti existimant. His adde, quintum illud reghum laudari à Daniele, ex eo quòd nullus eius finis esset futurus, sed in omnem æternitatem permansurum esset, regnum verò ab istis confictum, annis duntaxat mille definitum, & determinatum est. A

Quibus rebus multi cum primis docti & sancti viri in prædictam opinionem deduxerint.

Sed enim quæret aliquis, ecquidnam istos tam doctos & graues viros mouere potuerit, vt eiusmodi opinionem, non modo falsam, sed ne in speciem quidem admodum probabilem, tantopere ipsi probarent. Equidem, quibus rebus putem adductos, vt ita sentirent, paucis hic subiiciam. Primò mouit istos auctoritas Papiæ, qui discipulus fuerat Apostolorum: eum certe Irenæus Ioannis apostoli auditorem laudat. Sed Papiam fuisse tardo & rudi ingenio, ideóque non satis intellexisse, quæ ab Apostolis sub figuris & similitudinibus rerum corporalium dicebantur, spiritualiter tantum intelligenda: confirmare possumus Eusebij auctoritate, qui libro tertio historiæ ecclesiasticæ capite trigesimotertio, de Papia hunc in modum scribit. *Asserit Papias regnum Christi post humanæ carnis à mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terris futurum. Quæ quidem dogmata, credo eum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent expositæ sub arcanis figuris & obscuris parabolis, malè intellexisset. Nam homo erat, sicut ex scriptis eius facile licet conjecturam capere, ingenij perquam tenuis. Verumtamen plerisque viris ecclesiasticis, qui eius hominis antiquitatem, pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit, vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur.* Sic Eusebius. Mouit quoque istos, res ipsa satis per se lætabilis & gloriosa, multísque optabilis, certè in vulgus admodum probabilis & plausibilis. Ea porrò sententia, si Christianis hominibus penitus persuaderetur, magnam vim habere posse videbatur, ad eorum animos, ne malis pro Christi nomine ferendis, ipsi deficerent, expectatione tantæ fœlicitatis, etiam in terris aliquando perfruendæ, vehementer confirmandos, atque sustentandos. Mouerunt præterea eos nonnullæ scripturæ sententiæ, in quibus mira de regni Messiæ gloria, B C D

Iren. apud Euseb. li. 3. capit. 33.

De Papia Eusebij testimonium.

A gloria, opulentia, & magnificentia etiam corporali ac sensibili prædicabantur: quæ tamen, vel intelligenda sunt de cœlesti regno Christi, post consummationem seculi futuro: vel de spirituali regno Christi, quod nunc in terris viget. Sunt enim omnia illa vatum promissa & prædicta, spiritualiter interpretanda. Siquidem, solenne est in sacris litteris, spiritualia bona & gaudia, quò facilius intelligantur, etiam à non doctis & ingeniosis, corporalium & sensibilium bonorum figuris & similitudinibus exprimere. Verùm, super omnia mouit ipsos, locus ille Ioannis, qui est in Apocalypsi capite vigesimo, quo loco Ioannes duplicem facit resurrectionem:
B & post primam ait sanctos cum Christo felicissimè regnaturos per mille annos: deinde, iterùm sathan solutum iri, & futurum generale iudicium, sanctosque omnes in cælos assumptum iri, consummatæ felicitatis vitam sempiterno æuo acturos: & hanc vocat Ioannes secundam resurrectionem. Sed profectò Ioannes vocabulo primæ resurrectionis non aliud significare voluit quàm statum sanctorũ animarum, quæ solutæ corporibus è terris subuolant in cælos, Deóq; felicissimè fruuntur vsque ad diem iudicij quod omne tempus, significatum est à Ioanne, numero mille annorum, videlicet ponendo numerum definitum pro indefinito: id quod fit non raro in sacris literis: po-
C nitur enim numerus millenarius, vt magna aliqua multitudo significetur: quemadmodum suprà hoc ipso capite de angelis dixit Daniel, *millia millium ministrabant ei:&c.*& Dauid in Psal. 104. *memor erit verbi sui, quod mandauit in mille generationes:*& in libro ecclesiastici capite decimosexto. *melior est vnus vir timens Deum: quàm mille impij.* Secunda verò resurrectio denotat apud Ioannem eo loco consummatam sanctorum fœlicitatem, corporibus ad vitam beatam atque immortalem reuocatis: sicut secunda mors. significat damnationem improborum pœnas animo & corpore luentium sempiternas.

Locus Ioãnis Apocalypsis. 20. de Christi regno mille annorũ, & de duplici resurrectione.

Sed, ne præter modum institutæ, & seruatæ adhuc breuitatis lon-
D giores simus, huic de Christi regno disputationi finem imponemus, si vnam quandam Ruperti eorum quæ de extremo iudicio, & Christi regno à Daniele tradita sunt, allegoricam interpretationem, futuram lectori non iniucundam, huic comentario nostro adiiciamus. In libro suorum commentariorum in Danielem, capite decimotertio. superiora verba Danielis explanans, ita scribit Rupertus. *Aspiciebam inquit Daniel, videlicet, desiderans, & suspirans, eo desiderio ac suspirio,*

Allegorica Ruperti interpretatio. huius loci.

suspirio, quod commune erat omnium iustorum, non ignorantiam se regno A
Dei excidisse propter Adam, & expectantium, vt in nobis recuperaret ipse regni sui gloriam. Quod & ita factum est, throni positi sunt, & thronus eius flamma ignis. Thronus vnus, & plures throni: vna enim Ecclesia est, & plures sancti, quorum in cordibus ille antiquus dierum sedit: Deus quippe, recens in illis non fuit. Thronus eius Abraham, thronus eius Dauid, thronus eius, singuli sancti, in quorum ille cordibus per fidem sedit. Throni eius positi, id est sancti longa expectatione in occursum regni eius praeparati sunt. Qualis ille sedit? Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Gloriosa haec regni eius insignia sunt, nix quippe, remissionem peccatorum, lana, nuditatis nostrae operimentum significat: Vnde Dauid psalm. 50. lauabis me & super niuem dealbabor & item psalm. 31. (Beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata) Fluuius igneus rapidúsque egrediebatur à facie eius. Licet ignis ira, & flamma hic possit intelligi vindictae futurae, tamen hic fluuius igneus, dulciori adhuc dignior est intellectu, maximè quia sic dictum est, egrediebatur à facie eius. Quid enim non dulce, quid non amabile procedit à facie eius? Ergo fluuium igneum, dicimus ipsum esse Spiritum Sanctum, de quo in psalm. 45. Fluminis impetus laetificat ciuitatem Dei, & apud Isaiam capite sexagesimosexto. idem Spiritus Sanctus dicit, ecce ego declino in eos, vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloria gentium. Qui propterea dicitur egredi à facie Dei, quia substantialiter procedit ex filio, qui est velut facies & imago patris. Igneus & rapidus erat, quia mentes igneas reddit, & linguas disertas, & viuidas facit quod ipso effectu probauit, super discipulos descendens sub specie ignis, quo incensi illi, protinus loqui coeperunt linguis variis, & rapidis, ita vt silentium illis nulla posset seculi potestas indicere. Ex tunc thronus eius id est Ecclesia, facta est flamma ignis, & rota Euangeliorum eius ignis accensus. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Dato Spiritu Sancto qui ab ipso procedit, innumerabiles homines, qui prius non erant eius, per aquam, & per eundem renati Spiritum, distributis ordinibus, diuersisque muneribus seruire coeperunt maiestati eius: alij per actiuam vitam ministrantes ei, alij per contemplatiuam ipsi assistentes. Plures autem in actiua vita ministrant, pauciores in contemplatiua ei assistunt. Bene ergo indefinita quantitate dictum est millia millium ministrabant ei definita vero. & decies millies millia centena assistebant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt

Margin notes: *Vna Ecclesia & plures Sancti.* — *B* — *Fluuius igneus Spiritum Sanctum significat.* — *C* — *Actor. 2.* — *D*

Hoc

A *Hoc vtriusque iudicij, quasi confinium est: nam recta vtrumque iudicium significatione contingit, Etenim, iudicium iam sedit, vt princeps huius mundi eiiceretur foras: sedebit adhuc, vt idem princeps cum angelis suis tanquam caput cum omni corpore, meritas recipiat pœnas. Vnde sequitur, quod interfecta esset bestia, & periisset corpus eius, & traditum esset igni ad comburendum. Item libri iam aperti sunt, aperiente Agno librum magnum septem sigillis signatum, aperiente inquam illo, sensum discipulis suis, vt intelligerent scripturas. Aperti sunt autem libri per primum iudicium, ita tamen, vt qui non videbant, viderent, & qui videbant, caci fierent. Aperiendi sunt deinde libri conscientiarum, vt iudicentur singuli* B *ex his qua ibi scripta sunt. Manifestè hactenus descriptum est iudicium diuinum sed non est dictum, qualem per manum, vel personam, sit agitandum. Non enim iudicabit per semet ipsum ille antiquus dierum. (Pater enim non iudicat quenquam.) ideo sequitur, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat ad antiquum dierum, & accepit ab eo potestatem, honorem, & regnum, &c. Igitur quod Dominus de se dixit Ioannis capite quinto. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: hac prophetica visio, lucido satis defendit testimonio. Sed cur filius debeat potius iudicare? subdit ipse, quoniam filius hominis est) ac si diceret, quia persona filij sese operosius impendit ad reparationem mundi, in tantum vt fieret filius hominis, sola enim ipsa incarnata* C *est, & passa pro salute mundi, propterea meritò ei debetur potestas iudicandi, vt sola iudicet persona, qua sola redemit: id est vt in iudicio sola spectetur persona filij, secundùm formam visibilem hominis, in qua semetipsam sola exinaniuit.*

Ioan. 12. Matt. 25. Apoc. 5. Luc. 24. Ioan. 9.

Cur filius potius iudicare debeat, quam Pater.

Hactenus pertinet Ruperti explanatio, quam hoc loco commemorandam duximus.

D BB 3 BENE-

BENEDICTI A
PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER IX. B

CAPVT OCTAVVM.

NNO tertio regni Balsasar regis, visio apparuit mihi. Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cùm essem in Susan castro, quod est in Aelam † regione, vidi autē in visione esse me super portam Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum excelsius altero atque succrescens. Posteà vidi arietem cornibus ventilantem † contra Occidentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes bestiæ non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secundùm voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego intelligebam, ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente: super faciem totius terræ, & non tangebat terram: porrò hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cúmque appropinquasset propè arietem, efferatus est in eum: & percussit arietem: & comminuit duo cornua eius: & non poterat aries resistere ei: cúmque eum misisset in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum, magnus factus est nimis: cumq; creuisset, fractum est cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos cœli. De vno autem ex eis, egressū est cornu vnū modicum: & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum est vsque ad fortitudinem D cœli: & deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas. Et vsque ad principem fortitudinis magnificatum est: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est †: contra iuge sacrificium propter peccata: & prosternetur veritas in terra, & facit, & prosperabitur. Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctus alteri nescio cui

† Ciuitate. MS. legūt. vide notationes.

† Contra Orientem & addunt quadā. MS.

† Et addūt quadā. MS. & Hier.

C

A *cui loquenti, Vsquequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis quæ facta est, & sanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei: Vsque ad vesperam & mane:† duo millia trecenti: & mundabitur sanctuarium. Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem, & quærerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Et audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit: & ait:* Gabriel fac intelligere istum visionem. Et venit, & stetit iuxta, vbi ego stabam: cúmque venisset, pauens corrui in faciem meam, & ait ad me: intellige fili hominis, quoniam in tepore finis complebitur visio. Cúmque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram, & tetigit me, & statuit me in gradu meo, dixitque mihi: Ego ostendam tibi, quæ futura sunt in nouissimo*

† *Dies addunt. MS. R. Hier. 6. vide anno. Francisci Luca.*

* *Infr. 9. f. 21.*

B *simo maledictionis: quoniam habet tempus finem suum. Aries quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum, Porrò hircus caprarum, rex Græcorum est: & cornu grande quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus, Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius. Et post regnum eorum cum creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis: & suprà quàm credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundùm voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omniũ occidet plurimos: & con-*

C *tra principem principum consurget, & sine manu conteretur. Et visio vespere & mane, quæ dicta est, vera est: tu ergò visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel langui, & ægrotaui per dies: cúmque surrexissem, faciebam opera regis, & stupebam ad visionem, & non erat qui interpretaretur.*

XPLICATVR hoc capite altera quædam visio, quæ Danieli diuinitus contigit, duobus annis post eam, quæ septimo capite commemorata est. In qua visione Daniel vidit regem Persarum, & regem Græcorum, sub figura arietis, & hirci, inter se maxima cõtentione pugnantes: sed

Summa capitis octaui.

D regem Græcorum præualuisse, victo contritóque Persarum rege. Verùm regis Græcorum imperium, non fuit diuturnum, mox námque eo rege defuncto, diuisum est in quatuor reges. Ex quorum vno quodam, nasciturus erat Antiochus, sæuissimus Iudæorum hostis: cuius Daniel prouidit, & incredibilem aduersus Iudæos crudelitatẽ, & fœdissimum ac miserrimum interitum. Est itaque hæc visio similis priori, & quia de regnis huius mundi agit, & quia persecutionem Antiochi contra Iudæos præmonstrat. Differt autem, quod prior visio continebat

Differentia inter priorem visione & hanc.

quatuor regna, hæc duo tantùm, & sub imaginibus diuersorum anima- A
lium. In illa luculenter exprimebatur regnum Christi, de quo nullum
in hac fit verbum. Præterea, proprium est huius visionis, quod in ea re-
præsentatur inter Darium regem Persarum & Alexādrum regem Græ-
corum, futura olim, post quinquaginta & ducentos annos dimicatio.
Multæ item circumstantiæ illius persecutionis Antiochi exprimuntur
in hac visione, quæ nō fuerāt in superiori expositæ. Itaque licet dicere,
visionem hanc fuisse maiorē quandam prioris visionis explicationem:
sicut hęc enucleatiùs declarata & distinctiùs expressa est in altera visio-
ne, facta Danieli tertio anno Cyri, quæ infrà, cap. vndecimo describi-
tur. Sciendum est autem, ab exordio huius capitis, vsque ad finem c. 12. B
& scripturam & sermonem esse Hebraicum, cùm, quæ à secundo capi-
te vsque ad finem septimi, scripta sunt, sermone constent Chaldaico.

*Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in vi-
sione mea, cùm essem in Susan castro, quod est in Aelam
regione: vidi autem in visione, esse me super portam Vlai.*

IN Exordio pręnotauit Daniel, & tempus, & locum, in quo hæc sibi visio diuinitus contigerat, quod itidem fecisse alios prophetas, libri eorum declarant. Et ipse quidem Daniel manifestè dicit, hanc fuisse visionem, sed an fuerit ima- C
ginaria, an intellectualis, vel sensibilis, non indicauit. Fuisse tamen imaginariam, non est dubitandum: quippe, similitudines arietis & hirci pugnantium inter se suprà paludem Vlai, demonstratæ Danieli, fine dubitatione vlla pertinent ad visionem imaginariam. Verùm hoc bifariam potest fieri, vel in vigilia, sed mente ab externis sensibus abstracta, sicut in raptu & ecstasi accidere solet, quales fuere visiones Ezechielis, & Ioannis in Apocalypsi: vel in somno, sicut fuit visio Nabuchodonosor & Pharaonis. Dubium igitur est, vtro modo hæc visio Danieli obtigerit. Sed credibilius est accidisse in somno, sicut Theodoretus sentit. Nam cùm prior visio, præcedenti capite exposita, in somno facta sit, D
& hanc dicat, initiò huius capitis Daniel, se habuisse post illam visionem, nec diuersum fuisse eius modum significet, videtur eo ipso insinuari, & eiusdem generis & rationis fuisse visionem. Illud quoq; hanc opinationem iuuat, quod extremis verbis huius capitis, Daniel inquit, se finita hac visione, languido & ægro corpore surrexisse, videlicet ex lecto, in quo, somni causa, decubuerat. Ceterùm, verba illa Danielis, *cùm essem in Susan castro Aelamiticæ regionis, vidi me esse super portam Vlai.*

Qualis fuerit hæc visio Danieli, & an in somno, an in vigilia ipsi acciderit.

quinque

quinque complicatas habent quęstiones. Primam quęstionē excitauit, Dionysius Carthusianus in extremo cōmentario suo super hoc octauo capite, quam ipse cōfessus est fuisse sibi inexplicabilem: hæc autem est, qua ratione dicat Daniel, se cùm hanc visionē habuit, fuisse in ciuitate Susan regionis Aelamiticæ: siquidē Susiana ciuitas & regio Aelamitica, non ad dominationē Babyloniorum, sed ad ditionem Persarum, vt tradunt omnes cosmographi & historici pertinebat: Daniel autem tempore huius visionis, sub imperio erat regum Babylonis, nec ante cędem huius Baltasaris, quatuordecim post hāc visionem annis factam: in potestatem & regiones Persarum deuenit. Sed responderi potest ad hanc quæstionem dupliciter: primò, sicut respondet Theodoretus, quod dicitur fuisse Danielem in ciuitate Susan, non esse intelligendum, fuisse eum ibi secundum præsentiam corporalem, sed tantummodo secundùm visionem imaginariam, vt sensus sit, videbar mihi esse in ciuitate Susan, quomodo Ezechiel & Ioannes in spiritu & per visiones imaginarias, in remotissimis locis fuisse dicuntur. Nec sine causa visio hæc repræsentata est Danieli, quasi ipse esset in ciuitate Susan: sed quia, vt inquit Theodoretus, visio hæc præmonstrauit regnum Persarum, euersum iri à rege Græcorum, vrbs autem Susorum, erat sedes regum Persarum ibique præcipuè eorum gaza erat condita, quam vrbem expugnauit Alexander, omni gaza potitus: propterea, satis cōgruebat visioni, quæ erat de regno Persarum, vt repræsentaretur quasi facta Susis, quæ erat vrbs Persarum regia, & gazophylacium. Illud pręterea responderi potest: reuera Danielem eo tēpore fuisse Susis, hanc enim sententiam reddere videtur nostra translatio Latina: & id quod obiicitur, Susianam regionem non fuisse eo tempore Babylonicæ ditionis, sed Persicæ, nihil negotij est diluere: fuit enim Susiana regio, autore Strabone libro 15. in confinio Persidis & Babyloniæ: quo circa simillimum veri est, tempore Danielis, quo longè látéque prolatum fuerat Chaldęorum imperium eam regionem sub regum Babylonis dominatu fuisse. Cosmographi autē & historici: qui Susianam prouinciam Persarum regno assignant, haud dubiè loquuntur de regno Persarum, postquā subactis Chaldæis, multisque aliis gentibus, in amplissimā monarchiam euasit.

Prima quæstio: qua ratione potuit Daniel, quo tempore hac visio contigit versari in ciuitate Susan.

B

Solutio quæstionis duplex & prima ex sententia Theodoreti

C

Secunda ex sententia auctoris.

D

Altera quæstio. Quænam fuerit ciuitas Susan, cuius & hoc loco, & aliàs sæpè meminit scriptura. Strabo libro decimoquinto scribit, eam vrbem fuisse conditam à Tithono patre Memnonis: sed probabilius est quod ait Diodorus libro tertio capite sexto, eam præcipua ex parte ab ipso Memnone fuisse, tempore belli Troiani, fabricatam. Cui

2. quæstio. quæ fuerit ciuitas Susan, & à quo condita.

opinioni fidem facit, quod ea vrbs diu cognominata est Memnonia, vt tradit Herodotus libro quinto, nec abnuit Strabo, qui ait ambitum eius vrbis fuisse, centum viginti stadiorum, quibus tamen Polycletus, eodem referente Strabone, alia octoginta stadia addidit. Plinius libro 6. cap. 27. à prædictis auctoribus discordans, eam vrbem inquit, à Dario Hystaspis esse conditam. *Infra, est*, inquit, *Susiane, in qua vetus regia Persarum, Susa à Dario Hystaspis filio condita.* Quæ sententia, nisi eam, vt planè falsam reiicere velimus, interpretatione adiuuanda est, & intelligendum, Susorum vrbem, non quidem ab imis fundamentis extructam esse à Dario, sed maiorem in modum ab eo communitam, amplificatam, exornatam, & condendis in ea Persicis thesauris nobilitatam. Strabo libro 15. affirmat, Susa, factam esse regiam Persarum à primo Cyro, duas ob causas: tum quod Persis ab aliis regionibus longissimè remota, incommodissima tâti imperij administrationi, visa est: Susa verò, quòd inter Persidem & Babylonem medio essent loco, & commodissimè ex aliis imperio Persarum subiectis prouinciis, illuc cõueniri posset, opportunissima ad sedem regum inibi collocandam, iudicata sunt. Tum etiam hunc honorem reges Persarum tribuere voluerunt, constantissimæ fidei, atque obedientiæ Susianorum aduersus Persas: quippe qui soli externarum gentium, quæ Persarum parebant imperio, nunquam à Persis defectionem aliquam tentauerint.

Locus Plinij de conditore vrbis Susorũ explicatus.

A B C

3. quæstio. cum Susan fuerit vrbs amplissima, cur hic Daniele appellatur castrum.

Tertia quæstio. Cùm Susa vrbs fuerit amplissima & potentissima, cur eam Daniel hoc loco appellat castrum, dicens, *cùm essem in Susan castro*. Diuus Hieronymus hâc reddit causam, *propterea*, inquit, *appellatur castrum, quod erat ea vrbs validissimis cincta mœnibus, & in modum castri tota vndique munita.* Illud etiam dici posset, illis verbis significari, Danielem fuisse in ciuitate Susan, sed in præcipua tamen eius parte, hoc est, in castro seu arce ciuitatis: quæ arx olim à conditore cognominata est Memnonia, & tam munimenti causa, quàm conditoris & antiquitatis laude, admodum nobilis & celebris fuit. Narrat Polybius libro quinto Molonem, cum multas ciuitates regi Antiocho Magno abstulisset, venisse Susa: & vrbem quidem non difficulter cepisse, arcem verò, diu multùmque tentata expugnatione, capere nunquã potuisse. Quidã n pro vocabulo illo, *castrum*, verterunt ex Hebræo, *regiam seu metropolim*, vt habent in suis versionibus Pagninus & Vatablus. Quanquam tempore Danielis, necdum Susa, regum sedes constituta fuerãt. Nec desunt qui tradant, quo tempore Daniel vixit, fuisse Susorum ciuitatem eo tempore perexiguam & ignobilem, omnémque eius claritatem fuisse

D

in castro

A in castro seu arce, atque ob eam causam Danielem, vt refert Iosephus, turrem quandam extruxisse mirabili structura, tantæque dignitatis & magnificentiæ, vt in ea postea reges Persarum, Medorum, & Parthorum sepeliri voluerint, eiúsque turris custodia (scilicet ob Danielis memoriam) vni alicui gentis Iudæorum sacerdoti, semper demādabatur. Sed profectò, in historia eius turris lapsum esse memoria hoc loco D. Hieronymum manifestum est legenti Iosephum, apud quem in libro decimo antiquitatum, perspicuis verbis expressum est, eam turrim fuisse ædificatam à Daniele, non in Susan, sed in Ecbatanis: quæ erat metropolis Medorum. Nam quod auctor historiæ Scholasti-

D. Hieronymus lapsus.

Historia Scolasticæ error.

B cæ super Danielem cap. 7. tradit: eandem ciuitatem fuisse olim appellatam Ecbatana & Susan, satis apparet, ab ipso, qui chorographiæ non esset valdè peritus, fuisse confictum.

Quarta quæstio. Daniel ait Susan castrum fuisse in regione Ælam & D. Hieronymus hoc loco affirmat, Susan fuisse metropolim Ælamiticæ regionis. Sed contra sentiunt Strabo, Iosephus, & Theodoretus: qui Susan in Persidem includunt, eiúsque partem faciunt. Plinius autem lib. 6. cap. 27. regionem Susianam, & Ælamiticam in duas distinguit prouincias, easque interfluo Eulæo flumine disterminat. Mihi fit admodum verisimile, antiquitus omnem illam regionem, quæ est in-

4. quæstio, an Susan fuerit in regione Aelam.

C frà & suprà Eulæum, dictam esse Ælamiticam. Posteà crescēte Susianorum claritate, factas esse duas prouincias, & intermedio Eulæo distinctas. Denique, Persis imperium obtinentibus & vrbe Susorum facta Persarum regia fuisse tunc ciuitatem Susorum, & Susianam regionem, quasi partem quandam Persidis habitam. Ex hac nostra interpretatione apparet, tempore Danielis, Susan pertinuisse ad prouinciam Ælamiticam: posteà contigisse quod tradit Plinius, vt Susiana regio distingueretur ab Ælamitica: ad extremum euenisse, vt Susa tanquam pars, & metropolis ipsius Persidis haberetur, quemadmodum Strabo Iosephus & Theodoretus prouiderunt. Illud præterea hoc loco intel-

D ligendum est, pro eo quod in nostra versione Latina legitur, *in regione Aelam*, antiquos codices Latinos, &, vt quidam putant, etiam emendatiores, habere, *in ciuitate Aelam*, sic vertisse Symmachum, testis hoc loco est D. Hieronymus, qui ait ciuitatem Ælam fuisse à qua tota regio nominata est Ælamitica sicut à Babylone Babylonia. Certè, vocabulū Hebræum, & ciuitatem significat, & regionē licet hoc frequentiùs. Si legamus, *in ciuitate Aelam*, necesse erit per Susan castrum, non ipsam Susorum vrbem, neque enim vrbs Susorum in ciuitate Ælam esse poterat

Varia lectio notatæ in textu explicatur.

terat, sed castrum seu arcem appellatum Susan, quæ erat in ciuitate Ælam, intelligere. A

Quinta quæstio, de varietate lectionis. Quinta quæstio super illis verbis, *vidi me esse super portam Vlai.* Multiplex est loci huius lectio. Prima est, quam habet vulgata versio Latina, quæ item Hieronymi est. Cuius lectionis hæc est sententia, portam Vlai est nomen cuiusdam portæ illius ciuitatis, sicut Troia & Roma multas habebant portas, diuersis nominibus appellatas. Aquila vertit, *super Vbal Vlai.* Theodotio tantùm, *super Vbal,* quam lectionem habet Theodoretus, licèt in commentario dicat vertisse quosdam, *super portam.* Symmachus transtulit, *super paludem Vlai:* Pagninus (*super flumen Vlai*) noua translatio Vatabli (*super flumen Eulæum*). Quæ lectio B satis congruere videtur cum loco, & situ ciuitatis Susan, cuius arcem & templum Dianæ, illis regionibus augustissimum, circumfluit Eulæus cuius fluminis aquam vsque adeò Persarum regibus fuisse in deliciis accepimus, vt non aliam biberent, & quocunque irent, etiam in longinqua portari iuberent. Sic enim libro sexto cap. 27. scribit Plinius *Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, modicóque spatio, cuniculo conditus, rursúsq; exortus, & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse amnis in magna est ceremonia, siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant.* C

Amnis Eulæus in Perside quis.

Et ecce aries vnus stabat antè paludem, habens cornuà excelsa, & vnum cornu excelsius altero, atque succrescens.

Cur Persarum regnū arieti sit comparatum.

ARIETEM significasse regnum Medorum & Persarum, ipsemet angelus infrà declarat. Cur autem regnum Persicum arieti comparatum fuerit, non est in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem, quòd sicut aries sua lana grauatur, & tam propter carnes, quàm D propter lanam neci datur, ita regnum Persarum, nimia opum abundantia, & imperij magnitudine, quasi grauatum pressúmque, tandem corruerit. Posset etiam illud addi, quod scribit Rupertus libro octauo de victoria verbi Dei cap. 30. *Quæsitu* (inquit) *dignum est, cur in visione priori, regnum Persarum per similitudinem vrsi, in hac autem visione, per similitudinem arietis signatum fuerit. Ad quod congruè respondere potest: quia causæ diuersæ, immò contraria regni illius fuere erga Dei populum. Causas illas*

Rupertus.

A *illas, tam longè diuersas, dicere non dubitauerim, quàm diuersa sunt naturæ horum animalium, vrsi & arietis, quorum alterum rapto, & cruore viuit: alterum innocuum, neque sanguinem sitit, neque rapto viuit. Promptum est hoc discerni si respicias regnum illud, secundùm Aman, quàm crudele fuerit, secundum reges, quàm clementer illi populo se impenderit. Aman quippe moribus veraciter vrsus, truci furore, immani rabie Iudæorum genus vniuersum ore aperto hians deuorare voluit. Reges autem, maximè Assuerus, more arietis, lanis suis, id est, opibus multis, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouit & ditauit, nullúmque dentem malignitatis inflixit, sicut aries dente neminem petit: immo vitam gentis illius lætificauit, gratia reginæ Esther,* B *& Mardochæi.* Sic Rupertus. Esth. 3. Esth. 8.

Quid significent duo cornua arietis. D. Hieronymi interpretatio cui subscribit Rupertus.

Quid autem significent duo cornua arietis, vnum excelsius altero, tres sunt interpretationes. Prima est diui Hieronymi, qui ait significari duos reges, huius imperij & Monarchiæ Medorum ac Persarum conditores, Darium Medum, & Cyrum. Hic autem, quia potentior illo fuit, multóque latius imperium amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem & probat Rupertus, & pluribus verbis in libro octauo de victoria verbi Dei cap. 31. hunc in modum pertractat. *Si quæras,* inquit, *cur hircus vnum tantummodò cornu habere visus est, aries autem duo cornua: facilis patet responsio. Corpora quidem* C *horum animalium, singula regna signare: cornua vero eorundem regnorum reges significare. Constat autem, solum Alexandrum, & ante, & post victos Persas, regnum Græcorum nullo imperij socio & consorte tenuisse. Regnum autem Persarum & Medorum, duo reges victis Babylonijs ad tantam magnitudinem & potentiam extulerunt, Cyrus & Darius Medus auunculus eius & Astyagis filius, quem Græci Cyaxarem appellant, Cyrus autem, licet ætate iunior Dario, victoriis tamen & potentia, atque opibus maior est effectus: ideóque vnum cornu arietis, dicitur altero fuisse sublimius.*

Theodoreti interpretatio.

Altera interpretatio est Theodoreti, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, penes quas fuit hoc imperium à D Cyro vsque ad Alexandrum Magnum. Prior familia fuit, Cyri, qui hoc imperium fundauit: quæ mox in filio eius Cambyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis, in cuius successoribus vsque ad Alexandrum, Persicum imperium permansit: qui quidem fuere potentissimi, atque opulentissimi, atque ob eam causam familia hæc præstantior fuit priore. Libet hic ponere verba Theodoreti. *Persicum regnum,* inquit, *arieti simile inducitur, tanquam diuitiis suis laborans, multarúmque facultatum obtinens abundantiam. Duo cornua in ariete contem-*

platur:

platur: quia primus regno potitus est Cyrus, quod vsque ad filium suum tantummodo Cambysem transmisit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posteri, regno Persico vsque ad Alexandrum Magnum potiti sunt. Duo itaque genera regum, per duo cornua significantur: & ambo quidem videntur excelsa, sed excelsius tamen priore posterius: amplius enim, Dario & Xerxe sceptra tenentibus regnum hoc fuit, quam superioribus. Etenim Cyrus Pontum Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit, Scythas Nomadas, cum aliis multis gentibus: Xerxes eius filius, Europæ quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quàm late patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito, Esther, ex primo eius libri & decimo capite, liquidò cognoscitur. Hactenus ex Theodoreto. A B

Auctoris de hoc loco sententia. Tertia interpretatio nostra est, quæ sententiæ verborum Danielis magis videtur inhærere, magisque cum iis quæ angelus infrà, visionem hanc interpretatus, dixit, congruere. Arbitramur nos duo illa cornua arietis, significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna, Medorum videlicet & Persarum, quorum duorum dumtaxat appellatione, tam ipsum imperium, quā reges, licet plurimis aliis regnis dominarentur, nominabantur. Nam & ipsi se, & alij eos, non nisi reges Persarum & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cum visionē bicornis arietis exponens. *aries, inquit, est rex Medorum & Persarum)* Et sic intelligitur, hircus cum ariete congressus, fregisse eius cornua, quoniam Alexander cum vltimo rege Dario præliatus, eum vicit, & imperium Medorum ac Persarum ad Græcos trāstulit. Neque enim videtur commodè intelligi posse, Alexandrum destruxisse duo cornua, id est, Darium Medum & Cyrum: vt diuus Hieronymus intellexit: quippe qui plus ducentis annis ante ipsum Alexandrum decesserant: neque duas illas familias Cyri & Darij Hystaspis, in quibus imperium hoc resederat quemadmodum interpretatus est Theodoretus. siquidem vltimus rex Persarum Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra familia fuit, non enim quia regio esset genere, sed causa virtutis & fortitudinis, cuius pręclara ediderat exempla, Persarum suffragio ad regnum assumptus est, vt in extremo libro decimo tradit Iustinus. Licet Diodorus libro decimoseptimo, scribat, hūc Darium fuisse filium Arsani, qui regi Ocho frater fuerat. Eum tamen Darium Strabo extremo lib. 16. regiæ stirpis fuisse negat. C D

Quas orbis partes sibi Persæ subegerint. Sequitur. (*vidit arietem cornibus ventilantem contra Occidentem Aquilonem & Meridiem.*) Significatur his verbis, quas partes orbis, Persæ bello appetierint & deuicerint, videlicet australem, in qua est Aegyptus,

A Aethiopia & Libya: aquilonarem, vbi sunt Ponticæ gentes: & occidentalem, hoc est insulas maris mediterranei, quod Persis est occidentale: vnde pro illo, (*contra occidentem*) græce est (*contra mare*) maris namque mediterranei ferme insulas omnes, vel voluntaria deditione, vel bellica potentia, Persæ obtinuerunt: præsertim vero Assuerus maritus Esther, sicut in decimo capite eius libri scriptum est. Huic expositioni consona scribit Theodoretus explanando hunc locum. *Omnia* inquit, *Persæ sibi subiecerunt, quæ ad Austrum, & ad Aquilonem pertinent, etiam quæ ad Occidentem vsque ad ipsum mare, & plurimas item insulas in seruitutem redegerunt. Statim namque cum Xerxe bellum Græcis inferente,*
B *simul contra Græcos pugnabant Cyprij, Rhodij, Samij, Lesbij, Chij & Cyclades omnes.* Verùm quod subdit Daniel (*& ego intelligebam*) significans se tunc eam visionem intellexisse, quæstionem habet quomodo visionem tunc intellexerit Daniel, cuius paulo post ab angelo intelligentiam petierit: & in extremo huius capitis ait, se finita visione surrexisse: nec inuenisse quemquam, qui eam sibi visionem interpretaretur. Verùm, hoc soluitur bifariam. Vel enim illud (*intelligebam*) idem valet, quod attente visionem contemplans, auidè sollicitè, & anxiè quærebam eam intelligere. Atque hæc est Theodoreti explanatio. (*Hæc*) inquit, *contemplans, mecum ipse reputabam, quæ per hæc significarentur, ea* *Dubitatio quædam quæ mox soluitur.*
C *cupiens inuenire.* Vel cum diuo Hieronymo dicendum est, Danielem partim intellexisse visionem, crassa nimirum & generali quadam cognitione, intellexit enim significari cõmutationem regnorũ, id enim ex superiori visione quodammodo conijcere poterat: partim verò non intellexisse, non enim visionem hanc intellexit propriè, subtiliter, distinctè, & enucleatè, ac secundum omnes circumstantias eorum, quæ in ea visione continebantur.

D *Ecce hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, non tãgens terram, habens cornu insigne inter oculos suos: & cucurrit ad arietem, in impetu fortitudinis suæ, & percussit eum, & comminuit duo cornua eius.*

HÆC similitudo hirci congredientis cum ariete, eumque vincentis manifestam habet significationem victoriarum Alexandri Magni de Persis: quibus triplici prælio victis, eorum ad Græcos transtulit imperium. Comparatur hirco Alexander *Quæ de hirco dicuntur Alexandro aptantur.*

Cur Alexander Magnus comparatus sit hirco caprarum.

Alexander: quia sicut hircus ardentior, velocior, & potẽtior est ariete, A
ita fuit Alexander, Persarum regibus. Vocatur hircus caprarum, idest,
princeps & dux Græcorum, quia vt aries ouium, sic hircus caprarum
princeps & dux est. Nec malè capris comparantur Græci, propter mobilitatem animi, & sagacitatem: atque acumen ingenij. Etenim docet
Plinius, capras sagacioris esse ingenij, acutioris visus, & ad motũ agiliores, quàm oues, nec dubium est quin hisce rebus, Persis Græci præstiterint.

Græcorum mores per capras indicati.

Plin. lib. 8. cap. 50. hoc indicat.

Dicitur hircus venisse ab Occidente: Alexander enim è Macedonia, quæ Persis est Occidentalis, profectus est in Asiam ad debellandos Persas. Græcè est, *(venientem à Libya)* quæ verba hanc habent
sententiam, postquam Alexander primo prælio ad Granicum flumen, B
duces Persarum vicerat, & secundo prælio in angustiis Ciliciæ ipsum
Darium cum omni exercitu profligauerat, in Ægyptum & Libyam
venit: quibus aliisque finitimis regionibus sub potestatem suam redactis, rursus aduersus Darium reduxit exercitum, eoque deuicto, &
paulò pòst à suis occiso, omnem Persarum monarchiam obtinuit. Sublime cornu inter oculos hirci prominens, significauit singularem
Alexandri solertiam ingenij, & sagacitatem, cum pari prudentia rei
militaris, & animi magnitudine coniunctam. Illud autem, *(& non tangebat terram)* denotat incredibilem Alexandri in conficiendis bellis
& victoriis consequendis celeritatem. Verùm, quia hæc quæ docui- C
mus, magnam partem, excerpta sunt ex Theodoreto, libet eius, commentarium, vt breuem, ita eruditum, hoc loco adscribere.

Theodoretus.

(*Macedonicum regnum, inquit, sub ænigmate significatum est in hac visione Danielis, quod propter celeritatem agilitatémque, hircum appellauit, ariete enim velocior est hircus: & à Libyco, ipsum venisse dixit, quia cum Aegyptum subegisset Alexander, deinde in Persarum regiones concessit. Vicit enim Darium in Cilicia, & deinde percussa Assyria, Phœnicia, & Palæstina, & vrbibus partim deditione partim vi captis, in Aegyptum venit. Deinde illo quoque regno potitus, Perside occupata maximum Persarum euertit regnum. Cornu illud insigne inter hirci oculos natum ipsum vocat Alexandrum, propter ipsius inge-* D
nium, prudentiam & sagacitatem. Primum autem cum Darij ducibus congressus, omne illis Asiæ regnum ademit. Deinde, cum Dario in Cilicia, ingenti cum exercitu occurrente, alterum prælium commisit, Dario in fugam verso, maxima parte exercitus cæsa, & matre, vxore, ac filiis Darijs *captis, postea ex Aegypto reuersus ad Babylonem, ipsum Darium occidit, & regnum eius obtinuit. Duo cornua arietis, gentes sunt, penes quas erat hoc imperium, duplici nomine, Medorum & Persarum ab omnibus appellatæ, propter Cyrum*

huius

A *huius imperij fundatorem, patre Medo, matréque Persa generatum. Externi quoque scriptores, has ipsas gentes, promiscuè nunc Medos nunc Persas appellant.* Sic Theodoretus. Qui lapsus tamen in eo est, quod dixit patrem Cyri fuisse Medum, matrem vero Persam, cùm planè contrà se res habeat: pater enim fuit Cambyses Persa, mater autem Mandanes, filia Astyagis regis Medorum.

Circa illud (*cùm misisset in terram arietem, conculcauit eum, & nemo quibat liberare eum de manibus eius,*) Rupertus libro octauo de victoria verbi Dei cap. 28. ita scribit, *De illo rege Dario dicere libet, quàm fuerit infœlix eius fœlicitas, & miserabilis exitus, ita vt grande spectaculum factus* B *sit omnibus, & experimentum magnum, quàm instabilis sit status huius seculi, & quam infida fiducia mundi. Tribus prælijs ab Alexandro victus à cognatis suis, aureis compedibus & catenis in gratiam victoris vincitur, & sordido vehiculo exportatus, multisque vulneribus confossus, ab Alexandri militibus inuenitur, & perlatus ad Alexandrum, fœlicius te, inquit, hostem, quàm cognatos propinquósque meos sortitus sum: matri quippe & liberis meis à te hoste data vita est, mihi à cognatis erepta, quibus & vitam dedi, & regna. Hæc, propter incertam & ludicram mundanæ fœlicitatis aleam commemorata sint, quia regna mundi semper fallacia fuerunt, & sunt: verùm autem est verbum, quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Hæc Rupertus. Sed C Curtius libro quinto, & Iustinus extremo libro vndecimo negant Darium venisse viuum in conspectum Alexandri, & nouissima illa verba, non Alexandro, sed cuidam eius militi dixisse. Idem Rupertus eiusdem libri c. 29. ponit quæstionē cur in priori visione, regnum Græcorum similitudine pardi, in hac vero, sub imagine hirci signatum fuerit. *Non enim sine causa tā diuersa vnius, & eiusdem regni figura est præmonstrata: sed ob res diuersas, visionum species diuersa est. Nam Spiritus sanctus sicut præsciuit res venturas, ita rerum venturarum sciuit congruè praeuntes accomodare figuras. Futurū quippe erat, vt regnum Græcorum, & ferinam par* D *di ferocitatem, & effœminatam hirci habens libidinem, sua vibraret cornua contra Altissimum, suam obfirmaret sæuitiam contra firmum diuinæ promissionis verbum. Ex sacris libris constat, quàm fuerit hoc regnum ferreum, quàm libidinosum: ferreum, secundum pardi sæuitiam: libidinosum, secundum hirci semper in libidinem proni petulantiam: astutum atque versutum secundùm pardi varietatem fluxum atque incontinens, secundùm immoderatum hircini sanguinis calorem. Vitiis istis tam diuersis, ferocitate & libidine regnum Græcorum contra populum Dei laborauit, & ideo priori visione per pardum, & hac per hircum præmonstrari dignum fuit.* Hactenus Rupertus.

Ruperti sententia quā instabilis & fluxa sit humana fœlicitas.

Psal. 21.

Cur regnū Græcorum, & supra per pardū, & hic per hircum sit figuratum.

CC Hircus

Hircus caprarum magnus factus est nimis, cúmque creuisset, fractum est cornu magnum. A

AD quantam imperij magnitudinem, nominis terrorem & rerum gestarum gloriam, atque claritatem peruenerit Alexander, & quemadmodum, breui post occiderit: in exordio prioris libri Machabæorum, paucis quidem, sed admodum significantibus verbis, ita narratur. *Alexander, qui primus regnauit in Græcia, percußit Darium regem Persarum & Medorum, constituit prælia multa, obtinuit omniū munitiones, interfecit reges terræ, pertrāsiit vsque ad fines terræ, accepit spolia multitudinis gentiū: & siluit terra in cōspectu eius: & congregauit virtute & exercitum fortem nimis, & exaltatum est, & eleuatum cor eius. Post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur.* B

Maxima, sed breuissima Alexandri Magni gloria & potētia.

Plinius item libro 18. cap. 7. affirmat, regnante Alexandro, summam fuisse Græciæ in toto orbe potentiam, & gloriam. Dicitur cornu illud significans Alexandrum, fuisse fractum, quo non intelligitur Alexandrum in bello occubuisse, vel ferro cæsum periisse, siquidem is obiit, vel ex intemperie ebrietatis, quam mortis causam, amici eius inuulgauerunt: vel, quòd persuasum multis est, mixto in potu veneno, necatus est: propterea igitur cornu dicitur fractum, ꝙ Alexander robustissimo corpore, validissimis animi viribus, media iuuentute, florentissimaq; C ætate, præter suam omniúmque opinionem, quasi violentissimo quodam telo percussus, interiit.

Qualiter sit mortuus

Sed non erit hoc loco alienum, nec legentibus hæc, non gratum, si omnem Alexādri, & vitæ, & nobiliorum rerum chronologiam, in præsentia, quasi parua in tabula adumbratam, ante oculos legentium exponamus. Natus est Alexander primo anno olympiadis centesimæ sextæ, & anno vrbis conditæ trecentesimo nonagesimo quinto, die sexto mensis Hecatombæonis, quo die deflagrauit Ephesi templum Dianæ, vaticinantibus magis, magnum eo die natum Asiæ incendium. Non igitur rectè Solinus cap. 43. auctore Cornelio Nepote, Alexan- D dri ortum in annum trecētesimum octogesimum quintum vrbis conditæ retulit. Lapsus etiam est Orosius, qui lib. 3. cap. 7. Alexandrum anno orbis conditæ quadringentesimo secundo natum esse dixit. Sed miror Eusebium in chronicis: nam qui Alexādrum anno primo olympiadis centesimæ decimæ quartæ, ætatis quoque suæ trigesimo tertio decessisse annotauerat, consentaneum fuerat, vt non in secundo anno, sed in primò olympiadis centesimæ sextæ, ortum ipsius signaret.

Breuis chronographia vitæ, rerum gestarū, & mortis Alexandri Magni.

Annos

A Annos natus Alexander quindecim, à patre in disciplinam Aristoteli traditur. Quo doctore, totum quinquennium, literis & doctrinis rege dignis perdiscendis consumpsit. Ita scribunt Iustinus libro 12. & Laertius in Aristotele. Patre occiso, agens vigesimum annum, principatum iniuit, quemadmodum libro vndecimo tradit Iustinus. Quocirca, falsò putauit Orosius libro tertio cap. 16. exorsum regnare Alexandrum anno ætatis suæ vigesimo quarto. Anno primo regni sui, populus Illyrici, Traciæ, & Græciæ, partim metu patris solutos, partim contemptu ætatis eius elatos, armis compescuit ac perdomuit: sic est apud Iustinũ *Quando regnare incœpit.*

B libro vndecimo. Anno secundo primum prælium, cum ducibus Darij ad Granicum flumen iniuit, victórque, Asię rapuit imperium: sic Diodorus scribit libro 17. Anno tertio, cum ipso Dario in angustiis Ciliciæ congressus, victo rege magnáque cum strage profligato exercitu: victor fuit. Anno quarto, venit in Phæniciam, Aegyptum, & Iudæam, quo tempore & Tyrum expugnauit, & Alexandriam condidit. Atque Hierosolymam veniens, pontificem adorauit, templúmque veneratus, sacrificauit Deo; & vaticinium Danielis, quod in hoc capite continetur, de rege Græcorum euersuro imperium regis Persarum ac Medorum, tanquam ad se propriè pertineret, lætus gaudénsque audiuit, si- *Hierosolymam venit Deoq; sacrificauit.*

C cut in libro vndecimo antiquitatum testificatur Iosephus. Fuerat autem vaticinium hoc Danielis de victoria Alexandri, ante ortum ipsius plus ducentis annis editum. Anno quinto, vel, vt magis placet aliis, sexto, tertio prælio conflixit cum Dario, calendis Octobris, quo penitus debellato, & paulò pòst à suis interempto, & Asiæ imperator à suis salutatus est, & omni Persarum imperio potitus. Reliquos sex regni vitæque annos, plurimas gentes & prouincias Orientis, vsque ad Gangem fluuium & Indicum Oceanum, in suam potestatem redegit. Anno primo olympiadis centesimæ decimæ-

D quartæ, Babylone, decessit. Hoc tradere de tempore obitus Alexandri omnes rerum eius scriptores, in priori libro contra Appionem Iosephus confirmat. Male igitur apud Clementem in primo libro stromatum Eratosthenes notauit Alexandri obitum, in olympiade centesima duodecima. Eusebius in chronicis nobiscum sentit: sed in octauo libro de demonstratione Euangelica, vno anno ante, id est in quarto anno olympiadis decimætertiæ obitum Alexandri signauit. Omne igitur regni Alexandri tempus duodecim annis indefinitum est, supérque aliquot mensibus, qui secundùm Eusebium fuere, sex, secundùm Diodorum, septem, secundùm Arrianum diligentissimũ *Quot annos regnauerit.*

& subtilissimum historiæ Alexandri scriptorem, octo. Et hoc mirè A congruit cum sacra chronologia: quæ initio libri prioris Machabæorum, duodecim annos regno Alexandri assignat, videlicet plenos tantum annos memorans, tacitis, qui superfuere mensibus. Similiter Theodoretus super vndecimum caput Danielis, ait regnasse eum duodecim annis solidis. Titus Liuius, partem decimi tertij anni pro anno numerans in libro 45. scripsit, Alexandrum tredecim annis regnasse. Ex his palàm est, deceptum esse Tertullianum, qui in libro contra Iudæos, regnasse scripsit Alexandrum decem annis; & Strabonem libro decimoquinto, atque Aulum Gellium libro 17 cap. 21. tribuentes ei vndecim annos. Nec minori in errore versatur Iustinus libro 12. qui regnum A- B lexandri extendit vsque ad 14. annum. Clemens vero Alexandrinus in primo libro stromatum, etiam vsque ad decimumoctauum. Vixit Alexander tres & triginta annos, vt Eusebius in chronicis, & Cicero philippica quinta prodiderunt: non tamen plenos & solidos, nam auctore Arriano, trigesimi tertij anni mensem octauum non excessit. Liquet igitur errasse Iustinum, qui Alexandrum quatuor & triginta natum annos, humanis rebus excessisse putauit. Iustinum sequutus Rupertus in libro nono de Victoria verbi Dei cap. 14. ait, Alexandrum annos natum tres & triginta supérque mensem vnum, occidisse. D. Hieronymus super caput vndecimum Danielis scribit Alexandrum veneno periisse trigesimo secundo ætatis, regni autem duodecimo anno. haud du- C biè intelligens annum trigesimum secundum plenum & solidum, & trigesimum tertium tacens, vt imperfectum. Verùm de chronologia vitæ atque imperij regis Alexandri, ita dictum sit.

Quot annos vixerit.

Et orta sunt quatuor cornua subter illud, per 4. ventos cæli.

Alexandri successores.

MORTVO Alexandro Babylone, in trigesimo secundo ætatis suæ anno vt hoc loco inquit Hieronymus, surrexerunt pro eo quatuor duces eius, qui sibi imperium diuiserunt. Ægyptum Ptolemæus Lagi filius tenuit. Macedoniam Philippus, qui & Aridæus, frater Alexandri; Syriam & Babylonem & omnia regna Orientis Seleucus Nicanor in Asia regnauit D Antigonus, Sed isti non regnauerunt in fortitudine eius, id est Alexandri, nullus, enim magnitudini Alexandri potuit coæquari. Similia Hieronymo scribit Theodoretus. Verùm obiici potest, qua ratione verum sit, quod ait Daniel & hoc capite octauo & superiori

A periori capite 7. quatuor futuros Alexandri in regno successores: si- *An quatuor fuerint Alexandri in regno successores.*
quidem, aut loquitur Daniel de proximis Alexandri successoribus post
eius obitum, sed hos plures fuisse decem, manifestum est legenti Iusti-
num lib. 13. Curtium lib. 10. Diodorum libr. 18. etiam Orosium lib. 3.
aut Daniel loquitur de iis successoribus Alexandri, quorum in poste-
ris imperium ab ipsis susceptum multa secula permansit: at enim, hos
patet non nisi tres fuisse Antigonum, cuius posteri regnarunt in Ma-
cedonia, Ptolæmeum Lagi, cuius posteri regnum Ægypti tenuerunt,
& Seleucum Nicanorem, in cuius familia & posteritate, multos annos
Asiæ, Syriæ, & Orientis imperium resedit. Sed huic obiectioni facile
B occurritur si dicamus, Danielem loqui de iis qui proximè Alexandro
successerunt qui licet plures decem vel duodecim fuerint, eorum ta-
men, quatuor supradicti quasi princeps erant: scilicet quibus cæteri o-
mnes adhærebant, & cum inter illos quatuor de imperio æmulatio, &
dimicatio orta est, ceteri, ad aliũ aliquẽ eorũ quatuor, sese adiunxerunt,

Ceterùm illud grauiorem habet difficultatem, & arduam explicatu *An diuisio imperij Alexandri in duces eius, eo viuente, an post eius mortem facta sit.*
quæstionem an isti successores Alexandri, possessionem eorum regno-
rum acceperint ab ipso Alexandro, qui dum viueret, desperata tamen
salute imperium suum in præcipuos amicorum & principum disper-
tiuerit: an vero ea diuisio imperij post mortem Alexandri, ab ipsismet,
sortitione, vel plurium suffragiis, vel vnius alicuius iudicio, ac senten-
C tia, facta sit. In hac enim quæstione, sacra historia discordare videtur ab
externis scriptoribus, quippe quæ in exordio prioris libri Machabæo-
rum tradit, Alexandrum, dum adhuc viueret, regna sua diuisisse pueris
suis. At diuersum, imò contrarium externi scriptores rerum Alexan-
dri, Iustinus, Diodorus, Curtius, Arrianus, Iosephus, quin etiam Oro-
sius prodiderunt. Atque hanc fuisse confirmant causam tantæ æmula-
tionis, tam efferatæ discordiæ, & tam atrocium bellorum quæ inter
principes Alexandri, gesta sunt, quod nemine ab Alexandro imperij
hęrede nominato, omnes in eius cupiditatẽ exarserunt, nullo alij cuili-
bet suorum commilitonum, subiici & parere sustinẽte. Audi Iustinum *Alexandri de suo successore dictum.*
D in extremo libro. 12. *Cum deficere*, inquit, *Alexandrum amici eius viderent, quæsierunt quem imperij faceret hæredem: respondit dignissimum. Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem consurgunt, & ambitione vulgi, tacitum fauorem militum quærunt.* Orosius autem libro tertio cap. 23. hunc in modum scribit. *Orosius.*
Mortuo Alexandro, principes eius per quatuordecim annos imperium ipsius dilatauerunt, & veluti optimam prædam à magno leone prostratam,

 auidi

audi discerpsere catuli: seque ipsos inuicem in rixā irritatos prædæ æmulatione, fregerunt. Videor mihi dupliciter hanc difficultatem posse dissoluere. Dicam enim, veram esse eam sententiam, quam sequutus est scriptor prioris libri Machabæorum, & reuera distributionem imperij in duces & amicos Alexandri, etiamnum viuente eo, esse factam. Nam fuisse eam opinionem & antiquam, & à multis proditam, non negant, etiam qui ei contradicunt. Vnum de istis audiamus Q. Curtium in libro decimo ita scribentem. *Credidere quidam, testamento Alexandri distributas esse prouincias, sed famam eius rei, quamquam ab auctoribus tradita est, vanam esse comperimus.* At enim, debuerat Curtius rationes afferre cur inanē & falsam esse eam opinationem arbitraretur. Adiiciam alterum responsum. Dici potest, Alexandrum regna ducibus & amicis suis partim diuisisse ante obitum, partim autem non diuisisse. Quo planius hoc intelligatur, sciendum est sexto die, quàm laborare Alexander cœperat, circumstantibus amicis, cùm præclusa voce loqui non posset, exemptum digito annulum dedisse Perdiccæ quo satis declarauit, se in illum omnem suam auctoritatem, & potestatem transtulisse. Verùm commodius hæc, verbis Iustini enarrata intelligentur. *Sexto die,* inquit Iustinus extremo libro duodecimo *præclusa voce, detractum digito annulum Perdiccæ tradidit. Quæ res, gliscentem amicorum eius dissentionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus esse videbatur.* Addit Curtius, libro decimo, in illo cōcilio ducum Alexandri, ad deliberandum de successore eius coacto, dixisse quendam nomine Aristonum, videri sibi manifesto indicio declarasse Alexandrum, quem vellet post mortem suam imperio suo præesse, scilicet, cui ipse annulum suum tradidisset. Quo circa videri sibi summam imperij ad Perdiccam deferri oportere. Subdit Curtius non dubitauisse ceteros, quin vera ille dixisset simulabant tamen, non æquo animo ferentes quemnam sibi suorum commilitonum præponi. Curtij verba ita se habent. *Tū Aristonus orsus est dicere, Alexandrum consultum cui relinqueret regnum, voluisse optimum deligi. Iudicatum autem ab ipso optimum Perdiccam, cui annulum tradidisset. Nec enim vnum eum assedisse morienti, sed circumferentem oculos, ex turba amicorum delegisse, cui traderet. Placere igitur, summam imperij ad Perdiccam deferri. Nec dubitauere, quin vera censeret. Itaque vniuersi procedere in medium Perdiccam, & regis annulum tollere iubebant.* Hæc Curtius. Tanta igitur potestate delata sibi ab Alexandro, prouincias, quæ sub eius erant imperio, Perdicca, ducibus, & principibus diuisit:

Margin notes: A; Q. Curtius.; B; Iustinus.; C; Q. Curtius.; D

A diuisit: simul vt re remoueret æmulos, sic ait Iustinus libro 13. & munus imperij, beneficij sui faceret. Ex his autem concluditur quod intendimus, Nam si constat & auctoritatem Alexandri in Perdiccam dato annulo esse collatam, & ab ipso diuisa esse regna ducibus Alexandri, liquet profectò, eam diuisionem dici posse quodammodo factam ab Alexandro, qui dando annulum Perdiccæ, declarauit, quod ab ipso fieret, tanquam sua potestate, & auctoritate, voluntatéque factum, haberi oportere. Atq; hoc ipsum nisi ego fallor, videtur intellexisse Rabanus, & significasse, cùm explanans locum illum supra allatum ex priori libro Machabæorum. *Alexander cum adhuc viueret, diuisit regna sua pueris suis:* diuisit inquit Rabanus, hoc est diuidenda reliquit.

B

De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande, contrà Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem.

EX vno successorum Alexandri, genus, & originem duxit Antiochus Epiphanes, quem hoc loco significauit Spiritus sanctus per cornu modicum. Ille auctor generis, & imperij Asiatici atque Syriaci, quod ex ipso generatus, octauo C loco tenuit Epiphanes, fuit Seleucus Nicator seu Nicanor: qui post Alexandri mortem, primo quidem creatus est sumus castrorum tribunus, vt Iustinus ait libro decimo tertio, seu dux, socialis & equestris agminis, vt in Syriaco tradit Appianus: deinde, eiecto Laomedonte satrapa Syriæ victóque Antigono, tutius, Syriæ, & Asiæ vsque ad Indum flumen, obtinuit imperium, & tunc regis nomen atque insignia assumpsit, nono anno post mortem Alexandri, si credimus Sulpitio in libro secundo sacræ historiæ: vel anno duodecimo, vt notauit Eusebius in chronicis. Aliis placuit, initium regni huius Seleuci signari in anno primo decimæ septimæ olympiadis, scilicet, D quo tempore recuperata Babylone, regium nomen & diadema sibi imposuit. Atque hinc plerique existimant regnum eius computādum. Eusebius in chronicis, duos & triginta annos regnasse eum annotauit: Appianus verò, ex quo post mortem Alexandri imperium habere cœpit, annos principatus eius definiens, duos & quadraginta constituit.

Antiochus Epiphanes vnde originem duxit.

Seleucus Alexandri successor, Asiatici atq; Syriaci imperij fundator.

Vnde initiū regni Seleuci, quod in libris Machabæorū appellatur regnū Græcorum, sumendū sit.

Ab initio regni huius Seleuci, annis duodecim, vel quatuordecim post mortem Alexandri, anni regni Græcorum, quorum in libris Machabæorum frequens est commemoratio, non autem à morte ipsius

Alexandri, vt multi falsò putauerunt, computari debent. Hoc autem A conceptis verbis docet Eusebius in chronicis, idémque confirmat in libro octauo de demonstratione Euangelica: quo loco, à primo Cyri anno, ad initium vsque imperij Seleuci vel regni Græcorum, numerat annos ducentos quadraginta octo, cum ad mortem vsque Alexandri, triginta sex & ducentos putasset annos. Ponam hic verba Eusebij, prout ea Diuus Hieronymus latinè conuersa memorat in suo commentario, super nono capite Danielis. *Seleucus* (inquit) *diadema totius Syriæ, & Asiæ capiti suo imposuit, anno duodecimo mortis Alexandri in quo .. tempus, supputantur omnes anni à Cyri imperio, ducenti quadraginta octo: ad mortem verò Alexandri, ducenti triginta sex numerantur. Ab hoc exordio imperij Seleuci, scriptura Machabæorum, regnum Græcorum enumerat.* B

Vnde computandi sunt anni regni Græcorum qui in Machabæorum libris nominantur.

Eusebius. *Iosephus.*

Sic Eusebius. Ad hoc, Iosephus libri duodecimi antiquitatum capite septimo, aperte ostendit, annos regni Græcorum, à principatu Seleuci esse inchoandos: ait enim, templum Hierosolymitanum fuisse ab Antiocho Epiphane pollutum, anno postquam Seleucus in Asia & Syria regnare cœpit, centesimo quadragesimo quinto. In primo autem capite prioris libri Machabæorum hoc ipsum euenisse traditur, anno regni Græcorum centesimo quadragesimo quinto: ex quo apparet, idem annorum regni Græcorum, & imperij Seleucidarum fuisse exordium. Eadem fuit sententia Seueri Sulpitij libro secundo C sacræ historiæ, & Rabani super primo capite prioris libri Machabæorum, nec non & nostræ ætatis diligentiorum atque doctiorum chronologorum. Quid? quod eam ipsam sententiam, duobus, nec obscuris, nec inualidis argumentis, confirmare possum? Etenim, si annos regni Græcorum ordiamur à principio regni Seleuci, eósque percenseamus per eius posteros vsque ad octauum annum Antiochi Epiphanis, quo templum Hierosolymitanum ab ipso violatum & pollutum est, ex annis quibus quisque eorum regum regnauit, conficiemus summā annorum centum quadraginta quinque, tot nempe, quot anni regni Græcorum ponuntur in prioris libri Machabæorum capite D primo. Sin autem annos regni Græcorum putemus à morte Alexandri, ex eo tempore ad octauum annum regni Antiochi, non centum quadraginta quinque, sed centum quinquaginta septem, vel centum quinquaginta nouem annos interfluxisse reperiemus. Deinde Iosephus libro duodecimo antiquitatum & capite septimo, annum centesimum quadragesimum quintum regni Græcorum, quo templum, vt diximus, prophanatum est ab Antiocho, incidisse ait in olympiadem centesimam

A centesimam quinquagesimam tertiam: quod sanè verum esse nō posset, si annos regni Græcorum à morte Alexandri putaremus. Mors enim Alexandri, competit in annum primum olympiadis centesimæ decimæquartæ: vnde ad olympiadem centesimam quinquagesimam tertiam, fluxerunt olympiades triginta nouem hoc est, anni centum quinquaginta sex. Computatio igitur annorum regni Græcorum, non à morte Alexandri, sed ab initio regni Seleucidarum, cepit exordium. *Alexander quando sit mortuus.*

Ex his palàm est, aberrasse à vero Nicolaum de Lyra, qui in suis commentariis super primo capite prioris libri Machabæorum contendit, annos regni Græcorum, qui sæpius in illis libris recensentur, ab B Alexandro Magno putari oportere. Verùm, ferenda non est impudens temeritas, & temeraria impudentia Ioannis Annij, qui in suis commentariis super Philonis libro, qui inscribitur Breuiarium temporum, ausus est dicere, libros Machabæorum olim fuisse sine vlla notatione temporum, sed eos postea, adiecta temporum distinctione, à Iosepho esse corruptos, atque apocryphos redditos. Traditur enim, inquit ipse, in primo capite prioris libri, Antiochū regnare cœpisse anno regni Græcorum centesimo trigesimo septimo, cùm tamen luce clarius sit, primum annum Antiochi, fuisse ab Alexandro magno, vnde regnum Græcorum procul dubio initium habuit, centesimum quin- C quagesimum tertium. Ecce tibi, quàm arrogantem fecerit Annium veræ historiæ & chronologiæ ignoratio. Si enim is legisset Iosephum si Eusebium, si Hieronymum, si rationem temporum ab optimis auctoribus verè descriptam & explicatam cognouisset, non tam temerè libros Machabæorum, sicuti eos nunc habet & publicè legit Ecclesia, mendosos, & apocryphos esse pronuntiasset. Nec solus in eo errore versatur Annius: etiam Ioānes Lucidus, Driedo, atque alij complures, ducem eum, in chronologia sanè fallacē & plane cæcum, sequuti sunt. *Nicolai de Lyra lapsus.* *Falsa & temeraria sententia Ioānis Annij de libris Machabæorū redarguitur.*

Sed enim, quærat de nobis fortasse quispiam, cùm diuina scriptura in libris Machabæorum, primum regem Græcorum appellet Alexan- D drum magnum, cur non ab eo potius, quàm à Seleuco, chronologiam regni Græcorum arcessere voluerit: cur item potius à Seleuco, quàm ab Antigono, vel Ptolemæo, qui & ipsi Græci, & successores Alexandri, & clarissimi reges fuerunt, originem & rationem regni Græcorum repetendā esse duxerit: denique, cur regnum Seleucidarum, qui non in Græcia, sed in Asia, & Syria regnauerunt, Græcorum regnum appellauerit. Verum ad hæc, ita responderi potest. Etsi Alexander primus in Græcia regnauit, quin etiam regni Græcorum ipse con- *Tres quæstiones: prima, cur chronologia regni Græcorum, in scriptura non sumat initiū*

à rege Seleuco: 3. cur regnum Seleucidarũ appelletur regnũ Græcorum & earum solutio.

ditor fuit: attamen regnum eius ad posteros ipsius non peruenit. Seleucus autem, & ipse multos annos regnauit, & regnum eius, longa regum successione, in familia ipsius diu permansit. Cur autem historia Machabæorum non ab Antigono, vel Ptolemæo, sed à Seleuco regnum Græcorum deducat, in promptu ratio est. Seleucidæ namque, cùm Asiæ ac Syriæ imperarent etiam in Iudæos habuere imperium: & quæ narrantur in libris Machabæorum ea omnia, & ipsis Seleucidis Iudææ dominantibus, & ferè cum Iudæis gesta sunt. Regnum porrò Seleucidarum, licet non in Græcia, sed in Asia. & Syria contineretur, quia tamen ipsi, Græci erant genere, lingua, religione, legibus, institutis, moribúsque, & doctrinis, propterea imperium ipsorum appellabatur regnum Græcorum. B

Sed reuertamur ad Antiochum Epiphanem, cuius causa, superiora à nobis explicata sunt. Hic à primo illo Seleuco genus & originẽ ducens, octauus fuit rex Syriæ. Etenim, primus rex fuit Seleucus Nicanor, qui regnauit triginta duobus annis; secundus rex fuit Antiochus Soter, qui Eusebio, regnauit annis decem & nouem, Sulpitio viginti & vnum: tertius, Antiochus Theos, annis quindecim: quartus Seleucus Callinicus, secundùm Eusebium, annis viginti, secundùm Sulpitium vnum & viginti: quintus, Seleucus Ceraunus, secundùm Eusebium & Sulpitium, annis tribus, secundùm Appianum, duobus: sextus, C Antiochus Magnus, qui Eusebio & Appiano triginta sex: Sulpitio, triginta septem regnauit annis: septimus, Seleucus Philopater, cui Iosephus libro 12. antiquit. tribuit annos septem, Eusebius autem Appianus, & Sulpitius, annos duodecim: aliis placet eum regnasse annis vndecim. octauus Antiochus Epiphanes, hoc est, nobilis seu illustris, ob res plurimas prosperè gestas eo cognomento appellatus. Hic filius fuit Antiochi magni, & Seleuci Philopatros frater minor natu. Nam quod hoc loco scripsit D. Hieronymus, fuisse eum Seleuci Philopatros filium, haud dubiè hoc ipsi per obliuionẽ, vel per incogitantiam excidit. Dicitur hic rex in hac visione Danielis, *cornu modicum* D quia erat secundus natu filiorum Antiochi, ad quem regni hæreditas non pertinebat, & diu Romæ priuatus vixit, pro patre Romanis datus obses, vt traditur initio prioris libri Machabæorũ, & à Iustino li. 34. Cœpit regnare anno regni Græcorum, idest, Seleucidarum, centesimo trigesimo septimo, & ab obitu Alexandri, circiter centesimo quinquagesimo. eiecto filio fratris, legitimo regni hærede, per fraudẽ & per vim regnum inuadens. Multa gessit bella, vt inquit hoc capite

Daniel

A Daniel: ad Orientem, cum Artaxam regem Armeniæ deuicit, & res nouas in Perside molientes compressit ad Meridiem. quia profligato rege Ægypti cum exercitu, captaque regni magna parte Alexandriam obsedit & sine dubio obtinuisset regnum nisi iussu Romanorum soluere obsidionem & Ægypto decedere coactus esset. Tunc ardens ira, omnem vim indignationis & furoris, in Iudæos conuertit, atque effudit.

Anno igitur regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, veniens Hierosolyma omnibus diuitiis, ornamentis, bonisque eam vrbem spoliauit. Biennio post, iterum direpta vrbe, omnibusque templi B ornamentis & instrumētis ablatis, omnium sacrificiorum & ceremoniarum legis Mosaicę vsu Iudæis interdixit, statuit in templo simulacrum Iouis Olympij, & ab eo templum illud in posterum nominari iussit. Super altari holocaustorum carnes suillas mactari præcepit: prohibuit circumcisionem, sacros libros cōbussit. Iudæos ad vnam Grecorum religionem amplectendam colendamque compulit. Quapropter dicitur hoc capite *præualuisse contra fortitudinem cæli, & principem fortitudinis*: id est, vsque ad filios Israel inquit Hieronymus, qui angelorum vallabantur auxilio, vel vt interpretatur Theodoretus, contra ipsum rerum omnium auctorem Deum, cui & populus Israel & ipsum tem-C plum erat dicatum incredibili furore & insania concitatus & erectus est. *Deiecit de stellis cæli, easque conculcauit* id est secundum Hieronymum & Theodoretum, plurimos Iudæorum, nobilitate, doctrina, & pietate illustres terrrore minarum, & tormentorum, de obseruatione legis Mosaicæ deiecit, & idololatrię subiecit: stellas ipsas vocat Daniel, propter claritatem generis & splendorem pietatis, vel quia semē Abrahæ stellis à Deo in libro Geneseos capite decimoquinto fuerat cōparatum. Vel aliter possunt hæc intelligi, de viris sanctis, quos Antiochus, non D spiritualiter, sed corporaliter deiecit, & conculcauit, acerbissimis cruciatibus eos necando, sicut de venerabili sene Eleazaro, septemque pueris, & eorum matre posterioris libri Machabæorum narrat historia. Nec vero suis viribus, sed propter Iudæorum peccata in tantum præualuit Antiochus, sicut in eodem libro secundo traditur. Omne huius persequutionis tempus, durauit ab anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Prophanatio tamen & pollutio templi, ab anno centesimo quadragesimo quinto mansit, vsque ad 148. Tunc à Iuda Machabæo, templum repurgatū & ritè renouatū est, posita lege, vt in posterū eius rei.

memo

memoria, mense nono per singulos annos celebraretur qui dies festi, A
appellabantur Encæniorũ, quorum mentionem fecit Ioannes in septimo capite historiæ Euãgelicæ. Regnauit Antiochus, secundùm Eusebium, & Sulpitium, & Hieronymũ, super c. 11. Danielis, annis vndecim: sed videtur regnasse tredecim; siquidem iniuit regnum anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum, obiit vero, anno centesimo quadragesimo nono. Vtrumque proditum & testatum est, in primo & sexto capite prioris libri Machabæorum. Verùm, vndecim fuere anni solidi & integri, exclusis duobus, primo & vltimo, imperfectis, nec omninò completis. Mendosè legitur apud Appianum, regnasse cum duobus annis. In posteriori libro Machabæorum cap. 11. reperitur Antiochus in anno regni Græcorum centesimo quadragesimo octauo, iam è viuis excessisse. Sed vel prior liber Machabæorum notare voluit quadragesimum nonum annum, etiam si non esset completus: posterior autem liber, annum quadragesimum octauum, quia erat iam exactus, tantummodo signare voluit: vel in priori libro numerantur anni regni Græcorum, more Iudaico, annos incipiendo, à mense Nisan: in posteriori autem libro, putantur iidem anni more Chaldaico & Syriaco, hoc est sumpto eorum principio, à mense Elul, B

Quamdiu regnauerit Antiochus Epiphanes.

Sed quæ docuimus de rebus gestis Antiochi, & de malis, quibus ab eo Iudæi vehementer sunt afflicti, ea, quò planius & vberiùs cognoscantur, visum est lectori hoc loco repræsentare, quæ Iosephus earundem rerum historiam scribens, in lib. 12. antiquitatum prodidit: sic autem est apud Iosephum. *Reuersus ab Aegypto, quam metu Romanorum reliquerat Antiochus, Hierosolyma mouit exercitum, ingressus in eam centesimo quadragesimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam Syriæ regnum deuenerat.* Dinde, commemoratis malis & calamitatibus, quibus tunc Iudæi à rege percussi & contriti sunt, capite vndecimo ita scribit. *Integro triennio desertum fuit templum, post factam ab Antiocho profanationem. Ea enim incidit in annum cẽtesimum quadragesimum quintum, & diem Appellæi mensis vigesimum quintum, in olympiadem verò, centesimam quinquagesimam tertiam. Renouatum est autem eadem die, anno centesimo quadragesimo octauo, & olympiade centesima quinquagesima quarta. Prædixerat autem eam desolationem Daniel, ante annos quadringentos octo, disertè dicens à Macedonibus profanandum* Hæc autem prædictio Danielis continetur in hoc octauo capite libri eius: ab anno autem tertio Baltasaris, quo ea visio contigit Danieli, qui annus competit quinquagesimæ primæ olympiadi, vsque ad centesimam quinquagesimam tertiam olympia C D

Iosephus de persequutione Antiochi. lib. 12. Antiq. cap. 7.

Appellæus mensis is est quem Kasleu hebræi vocant teste Iosepho: & respondet nostro Nouembri.

A olympiadem, quadringenti octo anni numerantur. Pergit Iosephus. *Celebrauit autem Iudas renouati templi festiuitatem per dies octo sacrificans tantaque lætitia ob renouatos ritus patrios, priscamque religionem, Iudæorum animos compleuit, maximè quod ea fœlicitas insperato illis obtigerat: vt lex lata sit ad posteros, quæ iuberet quotannis hoc festum reparati cum ceremoniis templi, per octo dies celebrari. Et ex eo tempore, mos hic apud nostros obtinuit: vocamúsque hanc festiuitatem, luminum opinor ideo quod ex insperato nobis illuxerit tanta fœlicitas.* Hactenus ex Iosepho pauca hæc commemorata sunt, quæ nonnihil lucis huic Danielis vaticinio de rege Antiocho, afferre posse videbantur.

B *Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti, &c. & paulo infrà Audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istum visionem.*

HVNC locum explanans diuus Hieronymus ita scribit. *Pro altero nescio quo, quod Symmachus interpretatus est τινίποτε quem nos secuti sumus, Aquila & Theodotio, & septuaginta φελμωνὶ ipsum verbum Hebraicum posuerunt. Nomen ergo an-* Quis sit ille nescio quis.
C *geli tacens, vnum quemlibet de angelis indicauit.* Theodoretus hunc ipsum locum tractans, quod est, inquit, Hebraicè phelmoni, Græcè significat quendam, idque testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis perspicuum igitur est Danielem vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes quantum futurum esset desolationis templi, ac tyrannicæ illius persecutionis tempus.

Ex hoc loco Danielis intelligitur, veram esse, & sacris litteris conuenientem Dionysij doctrinam, de mutua angelorum locutione, & quod angelorum alij multa discant ab aliis, & inferiores purgentur, illuminentur, & perficiantur à superioribus, & quod angelorum dispar sit auctoritas & potentia, sicut docet hic locus. Nam vnus angelus, quem Hebræi, teste Hieronymo, putant fuisse Michaelem, mandat Gabrieli, vt hanc Danieli visionem exponat. Et quia superiores angeli non solent mitti ad obeunda externa ministeria (propria verò angelorum nomina, auctore D. Gregorio, ab externo aliquo munere & officio, quo funguntur angeli, sumuntur) ideò nomen illius angeli superioris, non est expressum, & Daneli fuit incognitum. Gregorius quidem certe homilia in Euangelia trigesima quarta hunc in modum scribit. *Priuatis etiam* *Angeli mutuo colloquuntur, & alij ab aliis discunt.*

(D at "li, vt hanc")

De causa Nominum, quibus angeli in scriptura appellantur Diui Gregorij sententia.

etiam nominibus angeli censentur, vt per ea vocabula signetur in operatio- A
quid ipsi valeant. Non enim in illa beatorum ciuitate, quam de visione omni-
potentis Dei, plena scientia perficit, propterea propria nomina sortiuntur ange-
li, quia siue propriis nominibus eorum personæ sciri non possent sed cum ad nos
aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina a ministeriis trahunt.
Michael námque significat quis vt Deus Diabolus enim, qui Deo per super-
biam similis esse concupiuit, dum in fine mundi in sua virtute relinquetur. cum
Michaele archangelo, per Ioannem in Apocalypsi capite duodecimo, præliaturus
perhibetur: vt qui se ad Dei similitudinem superbus extulerat, per Michaë-
lem peremptus, discat, quia ad Dei similitudinem per superbiam nullus ascen-

Isa.14.

debat. Gabriel significat fortitudinem Dei, ideóque ad Mariam mittitur, illum B
nunciaturus, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus

Luc.1.

est. Raphael quoque interpretatur medicina Dei, quia videlicet, dum To-
bia oculos quasi per officium curationis tetigit, cæcitatis eius tenebras tersit.

Tob.ca.11.

Qui ergo ad curandum mittitur, dignum fuit, vt Dei medicina vocetur.
Horum similia, cum in commentario huius loci, ante Gregorium
scripserit D. Hieronymus, satis credibile est, ex Hieronymo totum
hunc locum accepisse Gregorium. *Quoniam de præliis, regúmque certa-*

D. Hieronymus idem docet.

minibus, & regnorum successionibus, ait Hieronymus, *hæc erat visio, Gabriel
qui præpositus est præliis, officio interpretandi visionem destinatur. Gabriel e-
nim in linguam nostram vertitur, fortitudo, vel robustus Dei. Vnde quo tem-* C
pore nasciturus erat Dominus, & indicturus bellum dæmonibus, ac de mundo

Luc.1.

*triumphaturus, mittitur Gabriel ad Zachariam & Mariam. Vbicunque verò
medicina & sanatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur cura-*

Tob.3.

*tio, vel medicina Dei, hoc videlicet, nominis interpretatione significante, quod
in Deo vera sit medicina. Porrò vbi populo prospera promittuntur, & propitia-
tio, & expiatio necessaria est, Michaël dirigitur, qui interpretatur, quis sicut
Deus: vt scilicet intelligatur, quia propitiationem vel expiationem nullus pos-
sit afferre, nisi Deus.* Hæc D. Hieronymus. Liquet igitur ex hoc loco Da-

Angelorum Hierarchias & ordines vera est distinctio.

nielis, & illo altero Zachariæ cap. 2. in quo sic est, *Angelus, qui loque-
batur in me, egrediebatur: & alius angelus egrediebatur in occursum eius, &* D
dixit, curre & loquere ad puerum istum, liquet inquam, ex his atque aliis
similibus scripturæ locis, & verissimam esse doctrinam Dionysij, de
hierarchiis & ordinibus angelorum, & falsos esse, qui ei doctrinæ non
consentientes, omnes angelos & beatos, à solo Deo proximè omnia
doceri, & illuminari censuerunt.

Et di-

A *Et dixit ei, vsque ad vesperam & mane, dies duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium.*

His verbis declaratur tempus, quo duratura erat vexatio & afflictio Iudæorũ, ab Antiocho profecta: durauit nempe, ab initio, postquam Antiochus veniens in Iudæam cœpit affligere Iudæos, vsque ad id temporis, quo Iudas Machabæus profligatis ducibus & exercitibus Antiochi, & suos ciues in libertatem vindicauit, & templum, quod sacrilegè spoliatum, profanatum, & pollutum fuerat, ritè purgauit renouauit, atque exornauit, du-
B rauit inquã, dies duo millia & trecentos, hoc est sex annos & tres menses, præterque viginti dies. Prior tamen liber Machabæorum, tempus totius huius calamitatis sex duntaxat annis definiuit, ab anno videlicet regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Quanquam tempus profanationis tẽpli, vsque ad eius renouationem, tribus integris annis præcisè circumscriptum fuit. Atque hæc ex primo & quarto capite prioris libri Machabæorum pleniùs planiusque cognosci possunt.

Illorum autem verborum *vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti dies* est duplex interpretatio. Vna est Theodoreti, per vesperam, intel-
C ligentis initium calamitatis; per mane, eiusdem calamitatis finem: quẽadmodum Dauid quodam loco dixit, *ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Solet enim plerumque scriptura, res tristes & calamitosas, nomine vesperæ, noctis, & tenebrarum exprimere: contra verò res lętas & prosperas, vocabulis mane diei, & lucis efferre. Altera interpretatio simplicior & planior, ob idque mihi quidem probabilior eorum est, qui per vesperam & mane, designari putant integrum diem naturalem, cuius partes sunt, nox & dies artificialis, Moses enim in exordio libri Geneseos dixit, *factum est vespere & mane dies vnus* per vesperã quę est terminus diei artificialis, denotatur dies ipsa artificia-
D lis, tanquam ex suo termino: per mane autem, quod noctem finit, designatur ipsa nox. Voluit igitur significare Daniel, per vesperam & mane, dies, qui, numerantur in hac computatione, non artificiales, exclusis noctibus: sed naturales, qui diem simul & noctem continent intelligi oportere. Sed profectò, quotiescunque tam sacra, quàm profana historia, in computatione temporum numerat vel computat dies simpliciter & præcisè, semper loquitur de diebus naturalibus. Quapropter superuacaneum videbatur ad naturalis diei determinationem, præmittere

Psal. 29.

Res tristes vespera noctis, & tenebrarum, læta & prosperæ, vocabulo mane diei & lucis significari solita in scriptura.

præmittere illud, *vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti dies*. Est A
igitur admodum verisimile, illud vocabulum, *dies* superuacaneè ab
aliquo esse adiectum, & Danielem præcisè ita scripsisse, *vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti*: vt illud *vespera & mane* sit periphrasis diei naturalis, subobscura quidem, nec vulgo vsitata, sed consuetudini prophetarum non aliena, & ex Mosis doctrina non difficilis intellectu. Nimirum, Louanienses in annotationibus, quas in editionem vulgatam totius Scripturæ nuper ediderunt, hoc loco admonent, in multis & antiquis codicibus, illud vocabulum, *dies* nequaquam reperiri.

Dies nomē hic abūdat.

Excutitur & emendatur locus in cōmentario D. Hieronymi mendosus.

Libet hîc adscribere commentarium D. Hieronymi super his verbis, quippe, non nihil super eo lectorem monere habeo. Ita scribit Hieronymus. Legamus Machabæorum libros, & Iosephi historiam, ibique scriptum reperiemus, centesimo quadragesimo tertio anno à Seleuco, qui primus regnauit in Syria post Alexandrum, ingressum Antiochum Hierosolymam, & vniuersa vastasse: reuersúmque anno tertio, in templo posuisse statuam Iouis, & vsque ad Iudam Machabæum, id est vsque ad annum centesimum quadragesimum octauum, per annos vastitatis Hierusalem sex, contaminationis autem templi tres, duo millia trecentos dies & tres menses esse completos. post quos templum purgatum est. Quidam pro duobus millibus trecentis, duo C
millia ducentos legunt, ne sex anni & tres menses superesse videantur. Vespere autem & mane successionem diei noctisque significat. Sic D. Hieronymus. Sed profectò, quin mendosè legatur hic locus, nequaquam dubitandum est. Nam in illis verbis, duo millia trecentos dies & tres menses esse completos, illud, & tres menses falsam reddit sententiam, cùm Daniel totum illud tempus Antiochiæ persecutionis, bis mille & trecentis tantum diebus definiat. Quo circa illud, & tres menses vel tanquam omninò vacans, inde extrudendum est: vel loco mouendum, iungendúmque cum eo, quod antecessit de sex annis vastitatis Hierusalem: vt ita legamus per annos vastitatis Hierusalem sex, D
& tres menses, contaminationis verò templi, tres annos, duo millia & trecentos dies esse completos, post quos templum purgatum est. Quod autem postea subdit Hieronymus, quosdam, pro bis mille trecentis diebus, legisse bis mille & ducentos, propterea existimandum est sic eos legere maluisse, vt his verbis Danielis nō plures sex annis significarentur, & sententia Danielis conueniret cum historia prioris libri Machabæorum, quæ docet tempus illius persequutionis, durasse ab

anno

A anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum.

At enim verò siue legatur vt illi voluerũt, siue vt nunc est in omnibus libris, difficillimum sanè locus hic habet explicatũ. At enim vero tempus huius persequutionis determinatum in priori libro Machabæorum, ab anno centesimo quadragesimo tertio vsque ad annum centesimum quadragesimum octauum, non potuit esse longius sex annis integris, nulloque modo sex annos solidos excedere potuit. At bis mille & trecenti dies, quibus hoc loco Daniel spatium illius persequutionis circumscribit, continent sex annos tres menses, diésque viginti.
B Quid ergo dicendum est? Equidem nihil adhuc inuenire potui ad hũc nodum exoluendum, quod mihi animum expleret. Dicam tamen, ne nihil dicam: forataffe Danielem hoc numero bis mille trecentorum dierum, ita designasse tempus Antiochiæ persequutionis, vt eius terminum non poneret in purgatione & renouatione templi, sed eam extenderet vsque ad mortem Antiochi, quæ, vt narratur in priori libro Machabæorum, competit anno regni Græcorum centesimo quadragesimo nono. Nam etsi post renouationem templi, nihil passos ab Antiocho Iudæos legamus, dum tamen ille sæuissimus Iudæorum hostis vixit, stetisse persequutionem eius aduersus Iudæos, verè dici potest.
C Præsertim vero, cum ex nono capite posterioris libri Machabæorum constet, quo tempore Antiochus mortuus est, eo tempore fuisse eum ferocissimo & sæuissimo animo aduersus Iudæos, nec nisi extrema mala atque immanem crudelitatem contra ipsos anhelasse. Verùm, officit huic intelligentiæ, quod Daniel videtur terminasse hoc tempus, mundatione templi, ait enim *vsque ad vesperam & mane duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium* quasi dicat, transactis bis mille trecentisque diebus; mundatum iri sanctuarium, idest, templum, quod fuerat ab Antiocho violatum & pollutum. Sed non cogimur sic interpretari aut intelligere ea verba: non enim significat Daniel mun-
D dationem templi terminum fore eius temporis, sed inde cursu eius temporis ac sanè prope finem, futuram templi renouationem: quam ideò præcipuè commemorare voluit, quòd ea res futura erat Iudæis maximè fausta, lætabilis, & gloriosa: & quòd post eam, nihil mali essent Iudæi ab Antiocho perpessuri.

Quæstio, An hac Danielis sententia de duratione Antiochi persequutionis Iudæorum, pugnet cũ alio loco scripturæ, qui est in priori libro Machabæorum.

DD Et

Et sine manu conteretur. A

Mors Antiochi vt praeuisa.

HIs verbis denotatur mors Antiochi. Illud autem *sine manu conteretur* significat, eum sine manu hominis, hoc est, non ab homine vulneratum & cæsum, sed inuisibili manu Dei, scelera eius vindicantis, partim letali quodam animi mœrore & languore, partim acerbissimo & fœdissimo corporis morbo percussum, impuram & sceleſtam animam exhalaturum.

Disputatio de morte regis Antiochi Epiphani.

Verùm mors Antiochi, magnam habet in diuinis litteris difficultatem. Etenim, in tribus locis historiæ Machabæorum, hoc est in sexto capite prioris libri, & in primo capite libri posterioris, atque in B eiusdem libri capite nono ita narratur mors Antiochi, vt de ea non modo diuersa, sed etiam contraria dici videantur. Age igitur, primò narrationem mortis Antiochi, quæ describitur in sexto capite prioris libri, cum ea, quæ traditur in capite nono libri posterioris, componamus, atque conferamus. Principiò, similiter dicitur in vtroque loco, Antiochum spoliare voluisse vrbem quandam Persidis, & quod in ea erat templum argento, auro, aliisque multis rebus pretiosissimis inibi relictis ab Alexandro Magno, refertissimum. Quod fuerit illud templum, neutro in loco exprimitur. Sed fuisse templum Dianæ confirmat Iosephus libro duodecimo antiquitatum, auctoritate Polybij. & Hieronymus super vndecimo capite Danielis, præter Polybium, etiam Diodorum Siculum, & Porphyrium testes adducit. Non igitur audiendus est Appianus, qui in Syriaco, Antiochum scribit, spoliauisse templum Elymeæ Veneris: nam nec templum spoliauit, sed spoliare voluit, & incassum tentauit, nec Veneris fuit templum, sed Dianæ: indicat enim Plinius libro sexto capite vigesimo septimo, in illis regionibus templum Dianæ fuisse Augustissimum. De nomine ciuitatis, videtur nonnihil differre in vtroque loco, nam in sexto capite prioris libri, nominatur Elymais vrbs Persidis, in posteriori autem libro, dicitur Persepolis, vrbs quondam clarissima, & Persidis caput. Verùm, nisi me fallit animus, credo equidem, vocabulo illo, *Persepolis*, non significari vnam illam vrbem, quæ propriè dicta est Persepolis, sed generatim significari vrbem quandam Persidis. Non sum D nescius, fuisse quandam Persepolim, stante Persarum imperio ditissimam & florentissimam: sed eandem vrbem scio, non modò non esse conseruatam ab Alexandro, aut etiam pretiosis muneribus & ornamentis completam, sed penitus ab eo spoliatam, ablatis inde centum & viginti

Quod fuerit templum quod Antiochus spoliare voluit, & in qua vrbe fuit illud templum.

Ioseph. lib. 12. cap. 13. C

Elymais & Persepolis sunt vna vrbs.

Persepolis ab Alexandro destructa.

A & viginti millibus talentorum: nec tantùm fuiſſe direptam, ſed etiam concrematã. Audiat lector, quid Q. Curtius libro 5. de miſerabili eius vrbis incendio ſcriptum reliquerit. *Ex pellicibus*, inquit, *vna, Thais & ipſa temulenta, maximam apud omnes Græcos initurum gratiam Alexãdrum affirmat, ſi regiam Perſarum iuſſiſſet incendi: expectare hoc eos, quorum vrbes ſcorti ſug- Barbari deleſſent. Ebrio ſcorto, de tanta re ferente ſententiam, vnus, & alter, geſtione & ipſi mero onerati, aſſentiunt. Rex quoq; fuit auidior quàm patientior. Quin igitur vlciſcimur Græciam? & vrbi faces ſubdimus? omnes incaluerant mero. Itaque ſurgunt temulenti ad incendendam vrbem, cui armati pepercerant.*
B *Primus rex ignem regiæ iniecit, tum conuiuæ & miniſtri, pellicéſque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto, latè fudit incendium. Hunc exitum habuit regia totius Orientis, vnde tot gentes ante iura petebant, patria tot regum, vnicus quondam Græciæ terror, molita decem millium nauium claſſem, & exercitus, quibus Europa inundata eſt, contabulato mari molibus, perfoſſiſq; montibus, in quorum ſpecus fretum immiſſum eſt. Ac ne longa quidem ætate, quæ excidium eius ſequuta eſt, ſurrexit. Alias vrbes habuere Macedonum reges, quas nunc habent Parthi, huius veſtigium, non inueniretur, niſi Araxes amnis oſtenderet: haud procul mœnibus fluxerat, inde vrbem fuiſſe viginti ſtadiis diſtantem, credunt magis quàm ſciunt accolæ. Pudebat*
C *Macedones, tam claram vrbem à commeſſabundo rege deletã eſſe.* Hactenus Curtius. Liquet igitur, vrbem, quam Antiochus ſpoliare voluit, non fuiſſe eam, quæ olim propriè dicta eſt Perſepolis. Illam enim Alexander, vt ſacra hiſtoria tradit, plurimis & quantiuis pretij donis impleuerat: hanc penitus deſpoliatam, ſic incendio deleuit, vt vix vllum tantæ vrbis apud poſteros, vſq; ad Curtij ætatem, veſtigium extaret. Ecqua igitur fuit vrbs? Prior liber Machabæorũ cap. 6. nominat Elymaida. Equidem opinor fuiſſe Suſa: nam vrbem Suſorum fuiſſe apud Perſas nobiliſſimam, à coſmographis pariter atque hiſtoricis proditum eſt. Hanc fuiſſe antiquitus habitam prouinciæ Ælymaticæ, oſtendit Daniel in
D exordio huius capitis 8. cum dixit, ſe fuiſſe in Suſa, quæ eſt in regione Ælam: qua de re multa diſſeruimus ſupra, cùm eum locum interpretati ſumus. Vt putem fuiſſe Suſa, ducor ea coniectura, quod templum Dianæ, quod Antiochus deſpoliare voluit, inibi fuiſſe teſtatur Plinius lib. 6. cap. 27. *Eulæus*, inquit, *fluuius, circuit arcem Suſorum, & templum Dianæ, quod eſt illis regionibus auguſtiſſimum.*

Quomodo vrbs magnifica ab Alexandro incenſa fuerit.

Suſorum vrbem Antiochus ſpoliare voluit.

Cetera, in vtriuſque loci narratione planiora ſunt. Nam, & ſi videantur quædam in ſpeciem diuerſa, poſſunt ea tamen ad eandem ſententiam facillimè reduci. In priori libro Machabæorum ſcriptum eſt,

nuntium cladis acceptæ in Iudæa perlatum esse ad Antiochum in Persidem: in posteriori autem libro proditum est, eiusmodi nuntium accepisse Antiochum, cum esset circa Ecbatana. Verùm ita se res habuit: nuntius rectà iuit in Persidem, publica enim fama erat, in Perside versari Antiochum: sed eum inde præcipiti, turpíque fuga elapsum, & in Mediam digressum, offendit nuntius circa Ecbatana: quæ vrbs caput erat Mediæ, cum haberet in animo Antiochus, sicut priori libro significatur, reuerti Babylonem. Nomen loci, in quo mortẽ obiuit Antiochus siletur vtroque in loco. Porphyrius, vt refert Hieronymus super 11. cap. Danielis, affirmat eum in Tabes oppido Persidis esse mortuum. Atqui, perspicuis verbis historia Machabæorum docet eum, cùm fugisset ex Perside, incidisse in morbum, ex quo breui pòst interiit. Sed Porphyriũ in historia regis Antiochi, multa, vel malitiosè, vel inscienter esse mẽtitum, D. Hieronymus super 7. & 11. capite Danielis, manifestis conuincit Argumentis. De loco mortis Antiochi, hoc tantùm in posterioris libri Machabæorum cap. 9. legitur. *Igitur homicida, & blasphemus, pessimè percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregrè in montibus miserabili obita vita functus est.* Ex quo loco cõiecturam capio, eum ex morbo interiisse in montibus Mediæ, vicinioribus vrbi Ecbatanorum, videlicet eo loco, vel non inde procul, vbi cladis & stragis ducum, atque exercituum suorum, quos reliquerat aduersus Iudæos, nuntiũ accepit. Nec verò illud, negotium lectori facessere debet, quod in priori libro dicitur, Antiochum ex magna tristitia & mœrore animi, scilicet ob duplex infortuniũ, quod sibi tam in Perside, quàm in Iudæa contigerat, incidisse in morbũ, ex quo is mox periit, in posteriori autem libro traditur, percussum esse à Deo insanabili, & inuisibili plaga, eoq; de curru lapso grauissima corporis collisione mẽbra esse vexata; correptum præterea esse diro viscerũ dolore, ita vt de corpore eius, vermes scaturirent, ac viuẽtis in doloribus, carnes eius effluerẽt, tantúsq; fœtor è corpore eius efflaret, vt nec alij, nec ipsemet eũ fœtorẽ amplius ferre posset. Hæc igitur de causa mortis eius, variè quidẽ, sed non cõtrariè narrãtur in vtroque loco. Etenim, primũ ingẽti animi mœrore affectus est, qui magna fuit etiã causa consequentis morbi. Et vtrumque quidẽ illi propter scelera eius & mala, quibus Iudæos afflixerat, à Deo inflictum est. Itaque, quod prior liber breuiter & inuolutè dixit, hoc ipsum in posteriori libro, distinctiùs & enucleatiùs exponitur, & simul occasio, atq; genus morbi, quo periit, discretè explicatur. Nulla igitur inter narrationem mortis Antioch., quæ ponitur in nono capite posterioris libri, & quæ

Locus in quo Antiochus mortuus est.

Porphyrius in historia regis Antiochi, multa est mẽtitus.

De genere mortis Antiochi Epiphanis.

A & quæ traditur in cap. 6. prioris libri, repugnantia est, si vtrumque locum subtiliter & diligenter expendamus.

Sequitur, vt tertium de Antiochi morte locum, qui est in principio posterioris libri Machabæorum, deinceps explicemus: spissum sanè opus. Tanta enim inter hunc locum & duos alios, quos modò tractauimus, videtur esse narrationis diaphonia, vt, aut non de eodem rege scribi, aut si de eodem, quædã certè non modo diuersa, sed etiam planè contraria de eo tradi videantur. Itaque locus hic maiorem in modum ingenia doctorum hominum exercuit & vexauit, aliis aliud, quo tam implicatum nodum exoluerent, commentantibus. Nec quispiam B opinor, fuit, qui vel aliis omninò, vel etiã sibi ipse satisfecerit. Sed videamus quid alij ad hanc difficultatem expediendam attulerint. Est autem in eo difficultas vel maxima, quod Antiochum, quem in sexto capite prioris libri Machabæorum, & in nono capite posterioris libri proditum est, frustra tentata vrbis cuiusdam & templi direptione, magno quidem cum periculo, sed saluum tamen fugisse ex Perside, & postea ex morbo interiisse: hunc ipsum dico Antiochum, traditur in primo capite posterioris libri Machabæorum, cum templum Naneæ spoliare voluisset, per dolum à sacerdotibus ibi conclusum, lapidibusque percussum cecidisse. Videtur igitur manifesta C esse inter hunc, & alios locos de Antiochi morte repugnantia. Nicolaus de Lyra, & Dionysius Carthusianus explanando hunc locum posterioris libri Machabæorum, opinantur diuersos fuisse Antiochos quorum mors tam diuerso modo narratur, & in sexto quidem capite prioris libri, nonóque posterioris, commemorari mortem Antiochi Epiphanis: in hoc autem loco, Antiochi Magni, qui pater illius fuit. Interitum describit, voluit autem Antiochus Magnus compilare templum Beli, vt scribit Strabo li. 16. vel, vt refert Iustinus lib. 32. Dindymæi, siue, vt habet alia lectio, Dodonæi Iouis. Qua re prodita, concursu incolarum, Antiochus cum omni exercitu interficitur. In hanc D Lyrani & Carthusiani sententiam, manibus pedibusque iuit Melchior Canus, in libro secundo de locis Theologicis cap. 11. in solutione quintæ obiectionis. Verùm, quod isti dicũt de Antiocho Magno, nullo modo est probabile. Etenim, nunquã Antiochus Magnus, Iudæos odit, aut insectatus est, nunquã inhumanè tractauit, nulla clade vel calamitate afflixit. Nulla igitur causa erat, cur eius mors, quasi hostis Iudaicæ gentis crudelissimi, tanta omnium Iudæorũ lætitia & gratulatione acciperetur, ac celebraretur. Euoluat lector librum duodecimum antiquitatum

Quis fuerit rex Antiochus, cuius mors in primo capite posterioris libri Machabæorũ describitur.

Nicolai Lyrani & Carthusiani sententia quis fuerit Antiochus ille.

Refellitur horum sententia.

Antiochi magni in Iudaeos beneficentia. [illegible]tum Iosephi, reperiet eum regem singulari beneuolentia, gratia, & [illegible]neficentia [illegible]udaeos esse complexum, & vicissim Iudaeos illi maxime beneuolos & fideles fuisse. Nar at Iosephus, cum Antiochus Magnus, victo Scopa Ptolemęi Philometoros duce, redegisset in potestatem suã Cœlesyriam & Samariam, Iudaeos vltrò deditionẽ fecisse, receptumq; intra mœnia eius exercitum elephantósq;, liberaliter aluisse, & oppugnanti praesidium in arce à Scopa relictum, impigrè auxilium tulisse. Quamobrem Antiochus aequum ducens, aliquã Iudęis pro studio suarũ partium referre gratiam, scripsit ad amicos & duces suos litteras testes beneficiorum quae in ipsum Iudaei contulerant: in quibus etiam significabat, quomodo remunerari eos decreuerat: quarum litterarum exemplar eo loci memorat Iosephus, multa item subdit eiusdem regis edicta in Iudaeorum gratiam, honorem, & patriae libertatis ac religionis conseruationom ab eo edita. Itaque quoad vixit Antiochus, Iudaeis beneuolus, & beneficus fuit. A

Ioseph. li. 12. Antiq. cap. 3. B

Secunda opinio, Michaelis Medinae, Ruperti & Caroli Sigonij. Michael Medina, lib. 6. de recta in Deum fide c. 13. alia ratione eundem nodum explicare voluit. Arbitratur, Antiochũ, cuius mors eo loco narratur, non fuisse Epiphanem nec patrẽ eius cognomento Magnum, sed huius pronepotem appellatum etiã Antiochum, & cognominatũ, vt refert Iosephus lib. 13. antiq. Pium: cuius in duobus extremis capitibus prioris libri Machabaeorum fit mentio. Hic filius fuit Demetrij, qui Seleuci Philopatoros filius fuerat, ab Antiocho Epiphane regno priuatus. Hic Antiochus Pius, principiò beneuolè ac liberaliter tractauit Iudaeos: postea mutato animo, fidéque violata, misso exercitu Iudaeam vastauit. Huius igitur mortem putat Medina hoc loco describi. Nec princeps ipse fuit huius opinionis, eam námque septingentis ante ipsum annis, Rupertus in libro decimo de victoria verbi Dei cap. 6. scriptam reliquerat his verbis. *His ita se habentibus, claret, quis ille Antiochus fuerit de cuius interitu gratulantur Iudaei narrantes qualiter in Perside ceciderit fuit enim Antiochus filius Demetrij. Hic persequutus est Thryphonem impium qui regnum eius vsurpauerat, & vicit sed & Iudaeos in multis afflixit, & Simone adhuc viuente, & post Simonem filio eius Hyrcano principatum habente.* C D

Ioseph. lib. 13. cap. 16.

Antiochus Pius quis fuerit.

Refellitur horum sententia. Haec Rupertus. Eandémque opinionem approbauit Carolus Sigonius in commentariis super libro secundo Seueri Sulpitij de sacra historia. Verùm hanc sententiam duae res planè refellunt. Nam hunc Antiochum, tali exitu, qualis hoc loco describitur, periisse, à nullo proditum est. quin, Iustinus extremo libro trigesimo octauo affirmat, eum strenuè praeliantem cum Parthis, virtute hostium superatum, & à suis

Ioseph. lib. 13. cap. 16.

A à suis desertum, in eo prælio occidisse: idémque confirmat Iosephus libro decimotertio antiquitatum. Deinde, licet hic Antiochus, hostis primo fuerit Iudæorum, postea tamen illis reconciliatus & pacificatus est. Ponam hic quod memorat Iosephus libro decimotertio. Nam loquens de hoc rege, cum is Hierosolymam arctissimè obsideret, ait eum rogatum à Iudæis, vt gratia festi, inducias septem dierum concederet religione motum eas indulsisse: nec hoc contentum, misisse præterea victimas magnificas, hoc est tauros auratis cornibus, & pocula tam argentea, quàm aurea, plena omni genere aromatum, & exercitui præbuisse illis diebus festis epulum, in tantum diuerso ingenio ab Antiocho Epiphane, qui capta vrbe, porcos super altare mactauit, & indignis modis templum prophanauit & polluit. At hic Antiochus, propter religionem, Pius cognominatus est ab omnibus. Post hæc, Iosephus narrat, quemadmodum pacificatus sit cum Iudæis, adeò vt Hyrcanus, qui eo tempore principatum Iudæorum tenebat, inito cum Antiocho fœdere, exceptum in vrbem cum exercitu tractauerit liberalissimè. Quin & ipsum in Parthicam expeditionem proficiscentem, vna cum auxiliaribus copiis sequutus est. *Ioseph. ibi.* B *Ioseph. ibi.*

Est aliud quorumdam, mihi quidem, quod probabilius non inuenero satis probabile responsum, Agi eo loco crediderim de Antiocho Epiphane; non tamen mortem eius describi, sed narrari horribilem quendam casum, qui ei in Perside contigit. Cùm enim templum Naneæ ditissimum expoliare cuperet, per dolum à sacerdotibus in templum receptus, conclusúsque, & amicis eius, comitibúsque non tantum cæsis, sed obtruncatis, membratimque dissectis, vix ipse per occultum quemdam templi aditum elapsus, lapidibus quidem percussus, pessimeque tractatus, sed viuus tamen euasit. Hoc autem ideò narratur, vt intelligatur, eam calamitatem fuisse perticulam quandam diuinæ vindictæ tot tantorúmque scelerum, quæ ipsi in Iudæos admiserat, & quasi prænuncium supremæ calamitatis mox consequutæ, idest, pestilentis morbi qui ei acerbissimam pariter atque fœdissimam mortem attulit. In ea narratione, nominatur dux, & rex Antiochus. Quidam putant nomine ducis, non significari regem Antiochum, sed principem militiæ eius, & ducem exercitus, & hunc fuisse in templo percussum atque occisum. Alij existimant eo nomine intelligendum esse Antiochum, neque tamen, quia percussus cecidisse dicitur propterea concludi, eam fuisse tunc occisum. Cadere enim dicitur imperator, non modo cùm in pugna occumbit, sed etiam si prælio victus, profligato *3. opinio, auctori plus ceteris probata.* C *Antiochus templum Naneæ expolians percussus, sed non occisus est.* D

gato cæsoque exercitu, vix ipse grauiter saucius mortem effugit. Percussus autem dicitur, quia lapidibus petitus & ictus est, magnaque cum ignominia, & vitæ discrimine fugatus. Nam Daniel capite vndecimo prædicens, quod multis post seculis euenit Antiochum Epiphanem, cùm propemodum omne regnum Ægypti occupasset, ipsúmque regem Philometorē arctissimè obsessum teneret, iussu Romanorum coactum soluere obsidionem, tanta eius spe frustrata & ad nihilum omni conatu redacto, hoc dico prædicens Daniel, dicit eum percussum iri à Romanis. *Venient, inquit super eum trieres, & Romani, & percutietur.* Quem locum explanans Diuus Hieronymus, *percussus*, inquit, *dicitur à Romanis Antiochus, non quod tunc interierit, sed quod omnem arrogantiæ perdiderit magnitudinem.* Ergo quod in principio libri posterioris Machabæorum legitur, *mittentes lapides percusserunt ducem, & eos, qui cum eo erant, & diuiserunt membratim & amputatis capitibus foras proiecerunt*, significat, ipsum quidem ducem fuisse percussum lapidibus, eos verò, qui erant cum ipso, etiam crudeliter occisos: vt illud *membratim diuiserunt* non ad ducem, sed ad eius comites referatur. Et lectio quidem eius loci planior esset, omnique vacans difficultate, si posterior illa coniunctio, *&*, tolleretur, quam, non desunt qui vitio librariorum adiectam putent: vt ita legatur *mittentes lapides, ducem percusserunt, & eos qui cum eo erant diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt.* Hæc mihi in præsens occurrerunt, quæ ad tam perplexam quæstionis enodationem, non ineptè, nec incommodè dici posse videantur. A B C

Dani.11.

Expositio loci 1. cap. 2.Mach.

Licet hoc loco ponere, quæ scribit Diuus Gregorius in libro trigesimo moralium, capite duodecimo, superiora omnia verba Danielis, quæ nos de rege Antiocho explanauimus, de ipso Antichristo, cuius rex ille multis rebus figuram insigniter prætulit interpretatus. Nam super illis verbis Iob, quæ sunt in quadragesimo capite libri eius, *stringit caudam suam quasi cedrum* scribit hunc in modum. *De hac cauda Behemot, sub draconis specie, per Ioannem dicitur in Apocalypsi, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Cælum namque, est Ecclesia, quæ in hac nocte vitæ præsentis: dū in se innumeras sanctorū virtutes continet, quasi radiantibus desuper syderibus fulget. Sed draconis cauda in terram stellas deiicit quia illa sathanæ extremitas, per audaciam assumpti hominis erecta, quosdam, quos velut electos Dei in ecclesia inuenit, obtinendo reprobos ostendit. Stellas itaque de cælo in terram cadere, est, relicta nonnullos spe cælestiū, illo duce, ad ambitū gloriæ secularis inhiare. Hinc Daniel* D

Quæ Daniel hoc lo-

A *niel sub Antiochi specie cõtra hanc draconis caudã loquitur dicens, deiecit de fortitudine, & de stellis, & cõculcauit eas, & vsque ad principẽ fortitudinis magnificatus est & ab eo abstulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autẽ datũ est ei contra iuge sacrificiũ, propter peccata, & prosternetur veritas in terra & faciet, & prosperabitur, De fortitudine quippe, & de stellis deiicit, cũ nonnullos, & luce iustitiæ resplendentes, & virtute operis robustos frangit. Qui vsque ad principẽ fortitudinis magnificatur quia cõtra ipsum auctorẽ virtutis extollitur. Iuge vero sacrificiũ tollit, quia studiũ sanctæ conuersationis Ecclesiæ in eis quos ceperit interrumpit. Robur vero ei propter peccata datur, quia nisi pereuntiũ merita exigerent, eos, qui recti credebantur*
B *obtinere aduersarius nequaquã posset. Veritas in terra prosternetur, quia fides tunc rerũ cœlestiũ, ad desideriũ vitæ temporalis inclinabitur. Et faciet: & prosperabitur quia tunc non solum in reproborũ mentib. sed et in electorũ corporibus, crudelitate inæstimabili, sine qualibet obiectione grassabitur. Hinc rursus per eunde Danielẽ dicitur, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius sed nõ in suis viribus. Illius namq; hominis fortitudo, non in suis viribus roborabitur, quia sathanæ virtute, in gloriã perditionis attolletur. Hinc rursus Daniel subdit, interficiet robustos, & populũ sanctorũ secundũ voluntatẽ suã, & dirigetur dolus in manu eius. Robustos namq; interficit cũ eos qui mente inuicti sunt, corporaliter vincit. Vel certè, robustos & sanctos secundũ voluntatẽ suã interficit, cũ eos qui robusti ac sancti*
C *credebantur ad nutũ suæ volũtatis trahit: in cuius manu dolus dirigetur, quia in illo fraus per opus adiuuabitur. Quod enim fallendo dicet, hoc mira faciendo asseret: nam quicquid mendax lingua simulabit, hoc quasi verum esse, manus operis ostentabit. Hinc rursus idem propheta ait, contra principem principũ consurget, & sine manu conteretur. Hoc ipsum aliis verbis Paulus edocet, in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, cum inquit de Antichristo: ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus: quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui Quod enim per Danielem dictum est, contra principem principum consurget* idem per Paulum dicitur, *ita vt sedeat in templo Dei, ostendens se tanquam sit Deus. & quod* Daniel *subiunxit, sine manu conteretur. idem ipsum dixit*
D *Paulus illis verbis. quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Sine manu quippe conteretur, quia non angelorum bello, nõ Sanctorum certamine, sed per aduentum iudicis, solo spiritu oris eius, æterna morte ferietur.* Et hactenus quidem verba fuerunt beati Gregorij, quæ sanè ad hunc locum Danielis illustrandum, non minimum lucis afferre posse videbantur.

co vaticinatus est de rege Antiocho, ea interprete D. Gregorio mirificè cõpetunt Antichristo. Apoc. 12. capit. locus exponitur.

Iuge sacrificium tollere moraliter quid sit.

BENE

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER X.

A

B

CAPVT NONVM.

a Supra 6. a.1.

b Iere.25. c.11. & 29. c.10.

4.MS.Hie. Heb.6. non habet.MS.

c 2.°Esd. 1. b.5.

d Baru.1.d. 17.

e Deut.27. c.14.

IN anno primo [a] *Darij filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldaeorum: anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris* [b] *numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari in ieiunio, sacco & cinere. Et oraui Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi:* [c] *obsecro Domine Deus magne & terribilis custodiens pactum & misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua. Peccauimus,* [d] *iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis, ac iudiciis. Non obediuimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, omnique populo terrae. Tibi Domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem & omni Israel, & his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris, ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, qui peccauerũt. Tibi autẽ Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & nõ audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt ambularemus in lege eius, quam posuit nobis per seruos suos prophetas. Et omnis Israel praeuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt, ne audirent vocẽ tuam: & stillauit super nos maledictio & detestatio,* [e] *quae scripta est in libro Moysi serui Dei, quia peccauimus ei. Et statuit sermones suos quos locutus est super nos, & super principes nostros, qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni caelo, secundum quod factum est in Ierusalem, sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam Domine*

C

D

A *Domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos: iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis, quæ fecit: non enim audiuimus vocem eius.* [f] *Et nunc Domine Deus noster qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundùm diem* f Bar. 2. b.
hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam, a- 11. Exod.
uertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & à monte 15. b. 14.
sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Ierusalem, & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nunc ergò exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende
B *faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est, propter temetipsum Inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatem, super quam inuocatum est nomen tuum. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi Domine, placare Domine: attende & fac, ne moreris, propter temetipsum Deus meus: quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem, & super populum tuum. Cúmque adhuc loquerer & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, & prosternerem preces, meas in conspectu Dei mei, pro monte sancto Dei mei. Adhuc me loquente in oratione,* [g] *ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio,* g Sup. 8. d.
C *cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus* 16.
est mihi, dixitque Daniel, nunc egressus sum, vt docerem te & intelligeres. Ab * Ergò le-
exordio precum tuarum egressus est sermo. Ego autem veni, vt indicarem tibi, gũt 2. MS.
quia vir desideriorum es: tu * *autem animaduerte sermonem, & intellige* Hier.
visionem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & Mat. 24. b.
super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat 15. Ioann. 1.
peccatũ & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur g. 46.
visio & * *prophetia: &* [h] *vngatur sanctus sanctorum. Scito ergò, & animaduer-* * Prophe-
D *te: ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum du-* tes legunt
cem hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædi- 6. MS. He.
ficabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomadas sexa- h Exod. 37.
ginta duas, occidetur Christus: & non erit eius populus, qui eum negaturus est. 24.
Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cùm duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmauit autem pactum multis, hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: [i] *& erit in templo abominatio desolationis: & vsque ad consummatio-* i Mat. 24.
nem & finem perseuerabit desolatio. b. 15.

NOBI-

Summa capitis noni.

OBILISSIMVM illud,& omnium scriptis ac sermonibus celebratum Danielis vaticinium, de tempore aduentus Messiæ, septuaginta hebdomadibus designato & definito, in hoc nono capite continetur. Narratur enim visio quã ea de re diuinitus habuit Daniel. Primũ quidem notatur tempus huius visionis, in vno, seu primo anno Darij Medi, postquam imperio Chaldæorum potitus est. Tum indicatur, qua occasione ea visio Danieli contigerit. Etenim nouerat Daniel ex Hieremiæ vaticinio, iam appropinquare, & instare tempus liberationis Iudæorum. Tunc igitur maiori studio & ardore animi, se totum dedit ad supplicandum Deo, vt promissa sua & vatum suorum oracula impleret, Deinde ostenditur, à quo Daniel mysteria huius visionis didicerit. Missus namque à Deo est Gabriel, vt Danielem, quæ scire cupiebat, aliaque etiam maiora edoceret: quorum quædam fuere Iudæis valde fausta & læta: alia vero maximè luctuosa & funesta. Prædixit enim Gabriel, non modo ciuitatem Hierusalem esse reficiendam, verumetiam ab eius vrbis refectione & instauratione, priusquam septuaginta hebdomades annorum præterirent, venturum in hunc mundum tot seculis expectatum optatúmque Messiam plura maioraque omnium existimatione, mortalibus bona allaturum. Sed Iudæos, quibus solis promissus fuerat, & quorum præcipuè causa venturus erat, tanta fore prænuntiauit animorum cæcitate, vt eum recepturi non sint, quin etiam crudelissimè simul, atque igniominiosissimè necaturi. Quod ob scelus, & parricidium, eos regno & sacerdotio in omne tempus priuatum iri affirmat: perpetuóque exilio, & per omnem terrarum orbem miserrima captiuitate, tanti criminis impietatem, atque immanitatem esse vindicandam.

In anno primo Darij filij Assueri, anno vno regni eius.

Prima quæstio. Quis fuit ille Assuerus, sententia Melchionis Cani.

VIS fuerit hic Darius Medus, & quemadmodum Chaldæorum imperium consequutus fuerit, superiori libro septimo satis longa quæstione explicata, declaratum est: nunc doceamus, quid significet vocabulum Assueri, vt cur is dictus sit à Daniele filius Assueri intelligamus. Melchior Canus, libro vndecimo de locis theologicis, capite tertio in solutione noni argumenti, arbitratur, qui dicitur hoc loco Assuerus, eum fuisse maritum reginæ Esther: & fuisse eum, vel Astyagem auum Cyri, vel patrem Astyagis Cyaxarem, valde laudatũ ab Herodoto in primo libro, Ductus est Canus in eam opinionem

A nem, ratus nomen Assueri esse nomen proprium: & quia maritum Esther diuina scriptura nominat Assuerum, putauit eum ipsum regē, fuisse patrem Darij Medi, quem hoc loco Assuerum Daniel appellat. Verum falsus est Canus: quippe, Assuerus maritus Esther, appellatur eodem in libro Artaxerxes Persarum rex, quod nomen non habuere nisi reges Persarum post Cyrum, quem non modo pater Darij sed ipse Darius in regno antecessit. Deinde, ille Assuerus Esther regnabat Susis, vt eo libro traditur erátque tunc vrbs Susorum regia Persarum, hæc autem ciuitas facta est regia Persarum, post hunc Darium Medū siquidem eam constituit regiam, vel Darius Hystaspis, vt affirmat Plinius libro sexto capite vigesimo septimo: vel Cyrus, vt Strabo in libro decimo quinto auctor est. Adiice, quod maritus Esther dicitur omnes maris insulas sub imperium suum habuisse subiectas: Persæ autem primum, regnante Xerxe, insulas maris mediterranei sub ditionem & potestatem suam redigere cœperunt: omnium autem insularum Artaxerxes Memnon, vndecimus Persarum rex, dominatum tenuisse memoratur. *Refellitur eius sententia.* B Dicamus nos, quod verius dictu est, vocabulum Assueri, apud Hebræos significare magnum caput, seu magnum principem. Et sanè, vt docet Pagninus in libro de interpretatione nominum Hebraicorum, pro Assuerus, scribi & pronunciari debet Achasuerus, ab Achas quod est magnum, & res quod est caput. Ergo filius Assueri dictus est, quasi filius magni principis, seu regis; sicut Turcæ, imperatorem suum appellant, magnum Dominum reges, item Persarum, & ipsi se magnos reges appellabant, & ab aliis itidem appellabantur. *Auctoris sententia.* C *Assueri nomen apud Hebræos quid significat.* Pater autem huius Darij Medi, fuit, vt supra ostendimus in ea disputatione quæ libro septimo tractata est, vel Astyages, vel Cyaxares: vterque maximi ac potentissimi omnium, qui ante se fuerant, Medorum reges. Historia scholastica, Lyranus, & Chartusianus & ante ipsos Iosephus. Hieronymus, Theodoretus, & Beda, hunc D Assuerum non alium quam Astyagem intellexerunt. Tres porrò in sacra historia reperimus hoc vocabulo Assueri esse appellatos: patrē huius Darij Medi, & regem illum maritum Esther, illum quoque regem, qui apud Esdram prioris libri cap. 4. dicitur prohibuisse templi ædificationem, eum verò multi & graues viri existimant fuisse Cambysem Cyri filium. *Tres in diuina scriptura Assueri.* Palam igitur est vocabulum Assueri, non esse proprium nomen vnius alicuius regis, ea ratione, vt putauit Canus, sed esse nomen, quo solebant Hebræi externos & magnos principes, præsertim verò præpotentes Medorum & Persarum reges, non enim aliis hoc

hoc nomen scriptura tribuit appellare. A

Secũda quæstio, quot annis regnauerit Darius Medus.

Verba illa quæ sequuntur *in anno vno vel in primo Darij Medi* denotant tempus quo visio hæc Danieli contigit. Quod tempus, vt planè cognitum habeatur, disquirendùm est, quot annis hic Darius Medus regnauerit præcipuè postquã Chaldæorum regnũ adeptus est. Ioannes Annius, Metasthenẽ & Philonem suum sequutus, Driedo etiam & Lucidus, aliique non pauci, non ausi extra vestigia Annij pedem ponere, tradunt, Darium Medum post victos & subiectos imperio suo Chaldæos, regnasse duos annos simul cum Cyro, videlicet, à quo in debellandis Chaldæis plurimùm adiutus fuerat. At Nicolaus de Lyra, & Vatablus super hoc nono capite Danielis, Petrus quoque Galatinus, in libro quarto de arcanis Catholicæ veritatis capite decimoquinto, affirmant, hunc Darium post victos Chaldæos, & ante regnum Cyri duos annos regnasse. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi duodecima nominat octauum annum huius Darij Medi. Quo fieret ipsum regnasse, minimùm, octo annos. Verùm Cyrillus ita confusè loquitur de Dario Medo, vt si nomen spectes, de hoc nostro Dario loqui: sin autẽ, quæ de eo tradit, de Dario Hystaspis, qui quartus fuit Persarum rex, potius quàm de hoc Dario Medo, qui regnauit ante monarchiam Persarum, agere videatur. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ scribit, hunc Darium Medum regnasse decem & octo annos, qua tempestate regnabat apud Medos Astyages. Miror equidem Sulpitium, ceteróqui in obseruatione temporum minimè indiligentem non animaduertisse, hunc ipsum Darium Medum, supra capite sexto, regem Persarum & Medorum à Daniele nominari, quomodo igitur eo repugnante alius Medorum imperium regebat? Sed neque ex opinione Sulpitij liquet, an Darius Medus illos decem & octo annos, ante, an post subiugatos sibi Chaldæos regnauerit. Nos ita existimamus. Vel quæritur de annis quibus Darius Medus simpliciter & absolutè regnauit: vel de iis quibus præfuit imperio Chaldæorum. Ad priorem quæstionem respondendum est, si hic Darius Medus fuit Astyages, nam de hoc à nobis in libro septimo variè disputatum est, regnasse eum, secundùm Herodotum libro primo, triginta quinque annos, secundùm Eusebium verò in chronicis, triginta octo. Sin autẽ hic Darius Medus fuit Astyagis filius, quem alio nomine Xenophon Cyaxarem appellat, quot annos is regnauerit, incompertum est. Etenim Xenophon, qui solus Cyaxaris historiam scripsit, annos regni eius nequaquam prodidit. Ad posteriorem autem quæstionem, quæ ad rem præsentem maximè facit:

Prima opinio Annij Lucidi, Driedonis.

Secunda opinio Lyrani vatabli, & Galatini.

Tertia opinio Cyrilli Hierosolymitani.

Quarta opinio Seueri Sulpitij.

Quinta opinio auctoris.

B C D

A facit, respondemus, Darium Medum, postquam imperium habuit in Chaldæos, non plus vno anno regnasse. Ad hoc demonstrandum & confirmandum, nonnullas subiiciam propositiones, quibus explicatis probatisque, veritas nostræ sententiæ necessariò manifestéque concludetur.

Septuagesimo & vltimo anno Babylonicæ Iudæorum captiuitatis, euersum est regnum Chaldæorum, & Cyrus regnare cœpit, Iudæique libertate donati sunt.

Prima propositio. Regnū Chaldæorum euersum est à Medis & Persis, anno Babylonicæ Iudæorum captiuitatis septuagesimo, & vltimo. Hoc manifestum certúmque facit Hieremias, in cuius libri capite vigesimoquinto ita scriptum est. *Erit vniuersa terra hæc in solitudinem & stuporem: & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cúmque* B *impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas: & adducam super terram illam omnia verba mea, quæ loquutus sum contra eam.* Secunda propositio. Soluta est Iudæorum captiuitas, ipsique reuersi sunt in patriam, eodem ipso anno septuagesimo captiuitatis suæ. Hoc etiam probatur ex alio vaticinio Hieremiæ, quod est in vigesimonono capite eiusdem libri. *Hæc dicit Dominus: cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos: & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum.* Tertia propositio. Cyrus regnare cœpit anno Babylonicæ C captiuitatis septuagesimo. Confirmatur hoc extremis verbis posterioris libri Paralipomenon, quæ sic habent. *Si quis Iudæorum euaserat gladium, ductus in Babylonem, seruiuit regi & filiis eius, donec imperaret rex Persarum: vt compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbathum, vsque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem loquutus fuerat per os Hieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, &c.* Similibus verbis Esdras orsus est historiam suam. Ex vtroque autem loco liquidò perspicitur, D septuagenariam seruitutē Iudæorum, durasse vsq; ad regnum Cyri & vltimum eius annū, regni Cyri fuisse primum.

Cyrus regnare cœpit septuagesimo captiuitatis anno.

Quarta propositio. Statim post cædē Baltasaris regis Babyloniæ, Darius Medus regnū Chaldæorum obtinuit. Disertis verbis id suprà 5. c. docuit Daniel. *Eadem, inquit nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus: & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.* Ex quo intelligitur, Darium Medum regnare cœpisse apud Chaldæos, anno 60. Iudaicæ captiuitatis: eo enim ipso anno subuersum esse Chaldæorum imperium, in prima propositione demonstratum est. Quinta propositio. Proximè post

Darium

Darium Medum, regnauit apud Chaldæos Cyrus. Fuisse Cyrum proximum Darij successorem in regnum, non obscurè indicauit Daniel vltimis verbis capitis sexti, cum Dixit: *Porrò Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darij, regnumque Cyri Persæ* & verè, ita senserunt Iosephus, Hieronymus Theodoretus & Beda, nec aliter dici potest, siue Dariũ Medum faciamus Astyagem, siue Astyagis filium Cyaxarẽ. Sexta propositio. Darius Medus non plus vno anno regnauit apud Chaldæos. Si enim regnare cœpit anno septuagesimo Iudaicæ captiuitatis, vt ostensum est in quarta propositione, & Cyrus, qui ei proximè in regnum successit, vt in quinta propositione dictum est, regnare cœpit eodem ipso anno septuagesimo, vt patet ex tertia propositione, necessariò concluditur, Darium Medum illo ipso anno septuagesimo & cœpisse, & desijsse regnare apud Chaldæos. Ergo initiò illius septuagesimi anni, Darius Medus subiugauit sibi Chaldæos, & magna parte illius anni super eos regnauit. Exeunte illo ipso anno mortuo Dario, regnum accepit Cyrus, soluitque Iudæorum captiuitatem. Et quia Daniel in principio huius capitis ait, se visionem hanc habuisse in anno vno, seu primo regni Darij super Chaldæos, liquet, eam visionem instante iam fine captiuitatis, & initio libertatis Iudæorum, contigisse Danieli.

Darius Medus, nõ plus vno anno post cadem Baltasaris Chaldæis imperauit. A B

Cur vocetur annus vnus & primus.

Sed cur Daniel annum illum regni Darij appellat & vnum, & primum? Dupliciter id potest intelligi: vel, vt idem vocabulo vnius, & primi significetur. Solet namque scriptura dicere vnum pro primo: quemadmodum in exordio libri Geneseos dixit Moses: *Factum est vespere & mane dies vnus.* Id est, primus: & in Euãgelica historia scriptum est. Dominum nostrum resurrexisse vna sabbathi, id est, prima die, post sabbathum. Vel fortasse Daniel dicens vnum & primum annum, insinuare voluit, quod nos modò docuimus, Darium Medum, capta Babylone, victisque Chaldæis, non plus vno anno imperium illud Babylonicum rexisse: itaque fuit annus ille primus, idémque tantum vnus. Si autem vltimus annus Darij Medi, primus fuit regni Cyri, Cyrus autem regnare cœpit secundùm omnes, primo anno olympiadis quinquagesimæ quintæ, palàm est. Danielem hanc visionem & reuelationem septuaginta hebdomadum, quæ ei accidit in vltimo anno Darij, circa primum annũ quinquagesimæ quintæ olympiadis habuisse: quod vsui nobis erit in disputatione de septuaginta hebdomadibus.

Gen. 1. Mar. 16. C

An regnũ Chaldæorum euersum sit ipso septuagesimo anno Babylonicæ captiuitatis currente, an iam expleto & transacto. D

Sed ex his quæ dicta sunt, duæ difficultates existunt. Vna oritur ex eo quod paulò suprà diximus, in ipso septuagesimo anno Iudaicæ captiuitatis euersum esse Chaldæorum imperium: contrarium enim

videtur

A videtur dixisse Dominus per Hieremiam capite vigesimo quinto, prædicens, postquam completi fuissent septuaginta anni captiuitatis, visitaturum se terram Babylonis, & in solitudinem redacturum. Non igitur incurrēte anno septuagesimo, sed iam expleto, transactóq;, imperium Babylonis deletum est. Verùm, nullius negotij est eam difficultatem expedire. Etenim, secundum phrasim scripturæ peculiarem nec infrequentem, illud, quod est in prædicto loco Hieremiæ, *cum cōpleti fuerint septuaginta anni* idem valet & significat, atque in ipso septuagesimo anno. Cui rei fidem facit similis modus loquendi, qui est B in capite 2. Euangelij D. Lucæ *Postquam, inquit, consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer, &c.* id est, postquam aduenit dies octauus, circumcisioni puerorum à lege indictus. Non enim significat Lucas, completis exactisque diebus octo, circumcisum esse Dominum, fuisset namque circumcisus die nono, quod erat contra legem Mosis. Sic autem intelligendum esse illum Hieremiæ locum, non tantùm ex hoc manifestum est, sed etiam, quia nisi ea ratione intelligatur, pugnaret secum Hieremias: quippe qui postea in eius libri capite 29. his verbis facit Deum loquentem, *cum impleri cœperint septuaginta anni, visitabo vos, & reducam vos in terram vestram.* Quibus verbis denuntiatur, in C ipso septuagesimo anno captiuitatis futuram Iudæorum liberationē eorúmque in patriam suam reuersionem. Certum autem est, Iudæorū liberationem, & in Iudæam reuersionem post imperij Chaldaici excidium, esse factam.

Locus D. Luc. cap. 2. exponitur.

Alteram difficultatem exsuscitauit & iniecit nobis Iosephus Scaliger in libro sexto de emendatione temporum. Quatuor enim ponit & probare contendit Scaliger, quatuor nostris superioribus sententiis planè contraria. Primò ait, regnum Chaldæorum non fuisse anno septuagesimo captiuitatis Iudaicæ à Cyro euersum. Id autem, hunc in D modum argumentatur, septuaginta annorum captiuitatis, initium à captiuitate regis Iechoniæ sumendum est, etenim apertis verbis Hieremias cap. 29. inde orsus septuagenariam illam captiuitatem, verbis Dei promisit Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis, reditum in patriam, post septuaginta annos. Est autem captus Iechonias anno octauo regni Nabuchodonosor, sic enim proditum est in libro 4. regum cap. 24. Ab hoc anno regni Nabuchodonosor octauo, vsque ad finem regni Babylonici, fluxerunt sexaginta anni, qui colliguntur ex annis quibus regnasse Nabuchodonosor, & successores eius vsque ad finem imperij Chaldaici, tradit apud Iosephum priori libro contra

Discutitur quadruplex Iosephi Scaligeri sententia, & primò ea, quæ asserit euersionē Chaldaici imperij septuagesimo captiuitatis anno non accidisse.

Appionem Berosus, diligens & laudatus ab antiquis rerum Chaldaicarum scriptoribus. Siquidē regnasse affirmat Nabuchodonosor annos tres & quadraginta, quo fit, vt post captum Iechoniam, triginta sex annos regnauerit. Secundùm Nabuchodonosor, regnauit Euilmerodach, annos duos: post hunc, Niglissarus annos quatuor: huic successit Labosardachus, qui & præfuit imperio nouem menses: denique Nabonidus qui victus à Cyro, perdidit imperium Babylonis cùm septem & decem annos regnum tenuisset. Ex hac chronologia, à capto Iechonia, & initio captiuitatis, vsque ad euersionem imperij Babylonici, perspicitur non plus sexaginta annos effluxisse. Non igitur septuagesimo, sed sexagesimo anno captiuitatis, regnum Babylonis à Cyro captum, & ad Persas translatum est. Deinde, censet Scaliger, Cyrum non expugnasse Babylonem, regnúmque Babylonicum occupasse, anno primo regni sui, sed multis post annis. Confirmat hoc auctoritate Herodoti, qui primo libro scribit, Cyrum post bellum Lydiæ profligatum, captúmque Lydorum regem Crœsum, conuertisse se ad Babylonis oppugnationem. Sed quando Crœsus à Cyro captus est? captum esse anno quarto septimæ & quinquagesimæ olympiadis, adnotauit in chronicis Eusebius. Victórque Cyrus, Sardes ingessus est quinquagesima octaua olympiade, vt refert Solinus cap. 7. Biennio autem pòst, vt ex contextu narrationis Herodoti, si lector animum aduertat, facilè est colligere, capta est Babylon à Cyro. Ergo tempus expugnatæ Babylonis, & Chaldaici imperij ad Persas translati, competit anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis. Tertio loco, ex his concluditur, primum annum regni Cyri, nequaquam conuenire cum septuagesimo anno captiuitatis, sed potiùs cum quadragesimo sexto. Etenim Cyrus regnare cœpit primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis, vt bene probat Scaliger libro quinto: regnum autem Chaldæorum, euersum est à Cyro, vt paulò antè diximus, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis: fuit igitur annus ille decimus quartus regni Cyri. Sed hunc fuisse annum sexagesimum captiuitatis paulò [illegible]rà ostendit Scaliger: relinquitur igitur primum annum Cyri, fuisse quadragesimum sextum captiuitatis. Quarto & extremo loco, affirmat Scaliger extremis imperij Cyri annis, solutam esse captiuitatem, factámque Iudæis in patriam redeundi potestatem. Cyrus enim ante captam Babylonem, victósque Chaldæos, nullum imperium habuit in Iudæos, simul enim Babyloniæ & Iudæorum dominus extitit. Nec tamen statim post occupatum imperiū Babylonis, Iudæorum rebus prospicere

Altera est Cyrum nō expugnasse Babylonē anno primo regni sui.

Tertia est, primum annū Cyri cum quadragesimo sexto captiuitatis concurrere.

Quarta est vltimus Cyri annus solutam esse captiuitatem.

A spicere potuit, in ordinandis stati imperij prouinciis occupatus. Annus igitur secundus sexagesimæ secundæ olympiadis, fuit septuagesimus captiuitatis tum primùm data Iudæis libertas est, factáque potestas reuertēdi in patriam, & reficiendi templum. Non enim hoc fieri potuit in exordio regni Cyri, sed cùm, profligatis iam bellis omnibus, subactisque plurimis gentibus in summa pace amplissimum teneret imperium. Hoc Cyrus apertè declarauit ita præfatus in edicto suo, in gratiam Iudæorum scripto, quod in extremo posterioris libri Paralipomenon & principio prioris libri Esdræ his verbis refertur. *Hæc edicit Cyrus rex Persarum: Deus, Dominus cœli, dedit mihi regna terræ.* Hoc non
B potuit Cyrus dicere nisi vltimis temporibus imperij sui tunc enim longitudo imperij eius ab India ad Nilum, latitudo ab Oceano ad Caspium mare pertinebat. Sed occurrit Scaliger cuidam obiectioni, Scriptura enim extremis verbis posterioris libri paralipomenon, primisq; prioris libri Esdræ, disertè narrat anno primo Cyri, solutam esse Iudæorum captiuitatem. Respondet, scripturam vocare annum illum primum Cyri, non quo ille cœpit regnare: sed primum solutæ captiuitatis. Iudæi enim tanto bono & beneficio affecti, tempora putare cœperunt ab eo anno, qui princeps fuit eorum libertatis. Similiter etiam
C Daniel cap. 11. tertium annum Cyri nominauit, qui eius tamē fuit vltimus. Sic hodie Syrochaldæi iā ab antiquis vsque temporibus, annum primum Alexandri vocant, qui tamen fuit primus Seleuci, non Alexandri. Hactenus sententiam Scaligeri, fideliter commemorauimus, Singulas igitur eius sententias excutiamus.

Obiicit sibi Scaliger, & respondet.

Ac prima quidem eius sententia imperium Babylonicum non septuagesimo, sed sexagesimo captiuitatis anno à Cyro euersum esse, videtur manifesto Hieremiæ testimonio refelli: prædixit enim Hieremias cap. 25. Iudæos seruituros Chaldæis per septuaginta annos, quibus completis, Deum terram Babylonis visitaturum, & in solitu-
D dinem redacturum: ergo, qui Babylonici imperij, idem septuagenariæ captiuitatis Iudæorū finis erat futurus. Deinde, si exordium septuaginta annorum capiatur, non à capto Iechonia, vt placet Scaligero; sed à capto rege Sedechia, ratio temporum nō constat Scaligero: atqui septuaginta illos annos ordiri sacram Scripturam, non à transmigratione Iechoniæ, sed à captiuitate Sedechiæ, paulò infrà ostendemus. Nec me mouet descriptio annorum, quibus post captum Iechoniam vsque ad expugnationem Babylonis, regnasse Chaldæorum reges, Berosus prodidit. Non enim dubitabo dicere, eam chronologiam, vel fal-

Refellitur prima sententia Scaligeri.

Septuaginta anni captiuitatis vnde inchoandi.

EE 2 sò traditam

sò traditam à Beroso, vel librariorum culpa deinde vitiatam. Sane Iosephus, qui in referenda sententia Berosi tam diligens fuit, eam postea non est sequutus: nam & annos illorum regum multo aliter descripsit, & vltimum annum captiuitatis, atque imperij Babylonici, cum primo anno Cyri comparauit. Secunda Scaligeri sententia, regnum Babylonis non esse destructum anno primo, sed anno decimoquarto Cyri minimè congruit cum eo, quod scriptum est apud Hieremiam cap. 25. & in posteriori libro Paralipomenon capite vltimo. Illic enim traditur Iudæos mansuros in captiuitate vsque ad euersionem regni Babylonis: hic autem dicitur eam seruitutem & captiuitatem perduraturam vsque ad imperium regis Persarum, hoc est, vt proximè subijcitur; vsque ad primum annum Cyri. Idem igitur annus fuit, qui Chaldæis finem regni, Iudæisque captiuitatis terminum, atque Cyro principium imperij attulit. Sed Herodotum opponit nobis Scaliger, scilicet, veracissimum & religiosissimum historiæ scriptorem; qui confecto Lydiæ bello, captóque Crœso, post id temporis, bellum aduersus Babylonios susceptũ à Cyro, captámq; Babylonem esse narrat. Narrat sane: sed in ordine & descriptione temporum, errat Herodotus. Nec mirum, non enim in hoc tantùm lapsus est. quàm multa in illis libris contra veritatem historiæ, & chronologiæ peccauit: quin, ipsemet Scaliger, in illa ipsa historia, mendacij arguit Herodotum; quod is Labynithum, vltimum Babylonis regem, filium faciat prioris Labynithi, quem ipse putat fuisse Nabuchodonosor. Posteriorem enim Labynithum, quo regnante capta est Babylon, existimat Scaliger, fuisse eum ipsum, quem Daniel capite 5. Darium Medum appellauit, non modo non genere & cognatione coniunctum ipsi Nabuchodonosor, sed etiam gente nationéque diuersum. Ego alterum deprehendi in contextu eiusdem narrationis insignius & fœdius Herodoti erratum. Scribit enim Nitocridem reginam Babylonis, & matrem eius Labynithi, qui victus à Cyro, Babyloniæ perdidit imperium, posteriorem fuisse regina Semiramide quinque ætatibus, hoc est annis centum quindecim, vel centum sexaginta quinque. Siquidem ætatem græcè γενεὰν, vel viginti tribus, vel tribus & triginta annis definiuit Herodotus. At, quid obtusius, aut inscitius dici potuit in historia & chronologia, quàm earum reginarum tempora, ne duobus quidem seculis inter se diuidere, quæ plus tredecim seculis disiuncta fuisse constat. Nam si Eusebium, Hieronymum, Orosium, Augustinum, Cyrillum, Bedam, aliósque complures melioris notæ chronologos, verum

Refellitur secūda sententia Scaligeri.

Multa in historia peccasse Herodotum.

Aetas quot annos complectitur ex Herodoto lib. 1.

A B D D

A verum prodidisse credimus, Semiramis amplius trecentos & mille annos ante Nitocridem, Assyriorum & Babyloniorum rexit imperium. Tertia & quarta sententia, eodem argumento confutantur. Nam vltimum annum septuagenariæ captiuitatis, fuisse etiam primum regni Cyri, nec nouissimis Cyri annis solutam esse captiuitatem, vt censet Scaliger, adeò disertè apertéque scriptum testatúmque est, extremis verbis posterioris libri Paralipomenon, primisque libri Esdræ, vt omnem eius rei dubitationem diuina scriptura præcidisse videatur. Anno, inquit, primo Cyri regis, vt compleretur vaticinium Hieremiæ de futura Iudæorum liberatione, post septuaginta annos captiuitatis, non

Refelluntur tertia & quarta Scaligeri sententia.

B modo soluta est captiuitas, sed publico & regali edicto facta potestas est Iudæis reuertendi in patriam suam, templúmque reficiendi. Nam quod Scaliger ait, vocari eo loco primum annum Cyri, non quo Cyrus regnare cœpit, sed quo primum Iudæis libertas data est, id fidem non habet, nec satis firmum ei perfugium est, cùm nec graui cuiusquã auctoritate, nec probabili aliqua ratione firmetur. Si diceret Scaliger, Iudæos Babylone reuersos, putare voluisse tempora sua ab exordio datæ sibi libertatis, equidem non magnopere repugnarem, quippe in more fuisse olim apud Iudæos recensere annos etiam ab egressione ipsorum ex Aegypto, & in sacris litteris, & apud Iosephum reperio.

C Sed quod dicit Scaliger, Iudæos à tempore datæ sibi libertatis, putare consueuisse non annos suos, sed annos regni Cyri id profectò eiusmodi est, vt nullam probabilitatis vmbram, & speciem habere videatur. Illud procliuius creditu fuisset, Persas putasse annos Cyri ab eo tempore, quo Babylon ab ipso capta est, & imperium Chaldæorum ad Persas translatum: quemadmodum multi, Augusti annos ab Actiaca victoria numerarunt. Atqui, ne hoc quidem à Persis seruatum, aut institutum fuisse legimus.

Ceterùm, vrget nos Scaliger verbis illis, quæ præfatus est Cyrus in suo edicto, *omnia regna terræ dedit mihi Deus*, hoc enim negat, verè Cy-

D rum, nisi nouissimis imperij sui annis, dicere potuisse. Verùm, etiam hoc facile est expedire. Nam statim, vt Cyrus victis Chaldæis imperiũ Babylonis suo regno, quod erat Medorum & Persarum, adiunxit, verè potuit dicere, omnia regna terræ sibi data, nempe eo modo loquendi in sacris litteris frequentissimo, quo, vocabula, *omnes, & omnia*, pro, plurimi & plurima ponuntur. Etenim, si Daniel cap. 2. verè dixit, regem Babylonis Nabuchodonosor fuisse dominum omnis terræ: cur non idẽ dicere potuit Cyrus, qui regnum illius cum imperio Medorum & Per-

Quomodo Cyrus in principio regni sui verè dixerit, omnia regna terræ sibi esse data.

sarum coniunctum possidebat? Vel fortasse Cyrus dixit omnia regna ter- A
ræ sibi data, non quòd ea iam tunc possideret, sed quod eorum posses-
sionem sibi à Deo destinatam fuisse, cognouisset ex diuino oraculo,
quod Isaias ante ducentos annos de ipso nominatim ediderat, & litte-
ris in capite 45. consignauerat. Hoc autem Isaiæ vaticinium demon-
Ioseph. lib. stratum esse Cyro a Iudæis, grauis auctor in libro 11. antiquitatum te-
11. antiq. statur Iosephus. Illud præterea contra opinionem Scaligeri facere vi-
cap. 1. detur, quod Iudæi apud Ioannem cap. 2. dixerunt, secundùm illud tem-
plum Hierosolymitanum sex & quadraginta annis fuisse ædificatum.
Quod equidem verissimum esse comperio, si principium ædificandi
templum, sumatur à primo anno Cyri, quo Iudæis potestas reficiendi
Templum templum facta est: finis autem ponatur in anno nono Darij Hystaspis, B
quo anno quo anno, vt tradit Iosephus, exædificatio templi omnibus partibus
consumma- absoluta & consummata est. Quod si audiamus Scaligerum nullo mo-
tũ. Ioseph. do procedit ratio illa Iudæorum. Siquidem, ab vltimis Cyri annis,
lib. 11. An- quibus arbitratur Scaliger solutam esse captiuitatem, vsque ad nonum
tiq. cap. 4. annum Darij Hystaspis, vix annos viginti reperies. Verùm hæc quæ nõ
tam contra Scaligerum, quàm pro eo quod nobis aut verum aut simil-
limum veri videbatur, breuiter disputata sunt, hunc habeant terminũ.

Ego Daniel intellexi in libris, numerum annorum, de quo C
factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, vt
complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.

De septua- LOCVS hic Danielis de septuaginta annis Babylonicæ
ginta annis captiuitatis Iudæorum, & arduus explicatu est. & cum
captiuita- bene, explicatéque cognitum haberi permagni refert ad
tis disputa- explicationem disputationis de septuaginta hebdomadi-
tio. bus. Ego tres, super his septuaginta annis captiuitatis, D
quæstiones enodandas suscepi.

Prima quæstio. Cum tempus Babylonicæ captiuitatis manifestè in sacris literis definiatur septuaginta annis, vt videre licet apud Hieremiam cap. 25. & 29 & hoc loco Danielis, nec non & in extremis verbis posterioris libri paralipomenon, cur Baruch Propheta tempus eiusdem captiuitatis, vsque ad septem generationes extenderit. Sic enim est apud ipsum Baruch in capite sexto *eritis Babylone annis plu-*
rimis,

A *nis, vsque ad generationes septem: post hoc autem, educam vos inde in pace.* Etenim, siue nomen generationis, sumatur pro ætate, quam possunt homines viuendo attingere, quæ definita est à [a] Dauide septuaginta, vel octoginta annis, in libro autem Ecclesiastici. capite decimo octauo extenditur vsque ad centum annos: siue sumatur pro ætate matura & idonea generandæ proli, quæ ferè solet esse viginti annorum, certè minor quatuordecim annis aut nunquam est, aut rarissimè: siue igitur hoc, siue illo modo sumatur nomen generationis: liquet, in septem generationibus plusquam septuaginta annos contineri. Videtur igitur Baruch, qui tamen discipulus & scriba fuit Hieremiæ, in
B definiendo tempore captiuitatis, à magistro suo dissentire. Quin ob eam causam putarunt nonnulli, vt refert Nicolaus de Lyra, librum Baruch non esse canonicum.

Tertia quæstio. Cur Baruch septuaginta annos captiuitatis appellauerit septem generationes. Excutitur locus Baruch.

a *Psal.89.*

Quo plenior huius difficultatis explicatio tradatur, sciendum est, quàm Græci vocant γενεὰν, latinos dicere vel ætatem vel progeniem, in sacris autem Litteris nominari generationem: quo vocabulo deinceps nos vtemur: sed eo idem significari & intelligi volumus, quod Græcis significat vox γενεὰ. Verùm quot annos denotet vocabulum generationis, variè admodum definitur ab auctoribus. Qui-
C dam videntur sumpsisse pro septem annis, vt cum medici vetant ante duas generationes venam puero incidi: & cùm apud Suidam Orpheus vixisse dicitur, nouem, vel vndecim generationes. Apud Eusebium libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo, nomen generationis ponitur pro spacio viginti annorum: scribit enim, à rege Inacho, vsque ad bellum Troianum, transisse viginti generationes, hoc est annos quadringentos. Herodotus primo libro, cuique generationi seu ætati tres & viginti annos assignat, cùm ait, Heraclidas tenuisse Lydiæ regnum vsque ad Candaulem Myrsi, per quingentos & quinque annos, seu per duas ac viginti
D ætates. Idem postea libro secundo, tribus & triginta annis vnam ætatem definiuit: ait enim, tres virorum progenies, centum annis contineri. Diodorus Siculus libro tertio capite 13. generationem facit triginta annorum, siquidem triginta generationes, sexcentis annis definiuit, Plutarchus item in libro, qui inscribitur, *cur oracula defecerunt* & Censorinus in libro de die natali Romanorum, ad eundem planè modum loquuntur de generatione. Quomodo videtur intelligi debere, quod Homerus dixit, & vulgò fertur, tres ætates vixisse Nestorem, videlicet nonaginta annos. At verò Dionysius

Vocabulū γενεὰ, seu lat. ne generatio, quantum temporū spatium denotet.

Iliad. li.2.

Halycarnassæus libro primo Romanorum antiquitatum, ad centum A
annos extendit nomen generationis, scribens stetisse Medorum imperium, prope quatuor generationes, hoc est ad quadringentos annos. Qua significatione poni etiam videtur id nominis, in libro Geneseos capite decimoquito: nam cum dixisset Deus Abrahæ, futurum semen ipsius peregrinum quadringentis annis, mox subiecit, *quarta autem generatione reuertetur in terram hanc.* Denique D. Augustinus explanando psalmum centesimum quartum, scribit, generationem esse ætatem, qua quis potens est generandi alium: hanc vero, minimum, esse quindecim annorum.

Solutio quæstionis, & primo sententia Carthusiani ponitur.

His præmissis, ad propositæ quæstionis solutionem accedamus. B
Dionysius Carthusianus, locum illum Baruch exponens, nec ignorans, aut dissimulans hanc difficultatem, dupliciter tamen eam soluere conatus est. Primo ait, vocabulum generationis eo loco poni pro ætate hominis, quæ idonea est generandæ proli: eam autem quatuordecim annorum, etiam naturaliter esse posse: itaque singulis quinque generationibus tribuendo annos quatuordecim, impletur per illas, tempus septuaginta annorum. Duæ autem aliæ generationes, hoc est prima & vltima, computantur à Baruch, non tanquam intrinsecè pertinentes ad tempus captiuitatis, sed tanquam extrinsecus illud ipsum tempus determinantes, prima quidem, inchoando, vltima vero, terminando: C
scilicet, ea ratione putandi tempora, quæ vulgò dicitur exclusiua. Huius manifestum habemus exemplum apud Matthæum & Lucam, cum de tempore transfigurationis Domini vterque scribit, ille dixit factam post sex dies, hic autem post octo dies, sed hic vsus est computatione inclusiua, ille verò exclusiua. Duriuscula videtur hæc interpretatio, nec mihi est, atque vt opinor, nec viris doctis erit, probabilis. Sed altera eiusdem, durior, minusque probanda. Ait, vocabulum *septem* non semper in scriptura significare certum illum numerum, sed interdum denotare complementum & perfectionem. Censet igitur Dionysius, per septem generationes, significari eo loco perfectam vitæ hominis periodum, quæ est fere septuaginta annorum, vt definiuit D
Dauid Psalmo octogesimo nono: nam quod amplius est, labor & dolor est.

Matth. 17. Luc. 9.

Reijcitur.

Interpretatio auctoris.

Mihi tres in præsentia rationes occurrerunt hunc nodum explicandi. Primùm dicerem, illud vocabulum *septem* positum pro numero indefinito, vt idem significet, quod multa: sic in Leuitico dixit Deus, *septem plagis corripiam vos* id est multis: & Salomon in prouerbiis.

Leuit. 26. Prou. 24.

septies

A *septies in die cadit iustus* id est, sæpenumerò. Similiter igitur Baruch dixit Iudæos soluta captiuitate reuersuros in patriam, post septē generationes, id est post multas. Deinde, responderi potest, p[illegible]i eo loco nomen generationis pro ætate, quę naturaliter valet ad generandum, hæc autem potest esse quindecim annorum. Tribuamus igitur singulis generationibus quindecim annos, dummodo quinque generationes intermedias fuisse plenas & integras intelligamus, reliquas autem duas, primam & vltimam, inchoatas tantùm fuisse cogitemus. Ad hoc, ponamus Baruch non loqui de captiuitate Iudæorum vltima sub rege Sedechia, sed de ea, quæ facta est in trāsmigratione Iechoniæ, vndecim B annis ante captiuitatem Sedechiæ. Cùm enim Baruch eo loco referat epistolā Hieremiæ scriptam ad Iechoniam & Iudæos, qui cū ipso erant Babylone, satis credibile fit, ipsum loqui de captiuitate Iudæorū, qui simul cum Iechonia Babylonem adducti sunt. Ab hac autem captiuitate vsque ad primum annum Cyri, quo soluta est captiuitas, vnus & octoginta anni putantur. Atque hac ratione computatio Baruch, non pugnat cum computatione Hieremiæ: hic enim loquitur de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia. ille verò sub Iechonia. Denique, illud quoque tertio loco responderi posset Baruch loqui eo loco de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia, sed C eius tamen tempus non terminasse in primo anno Cyri, cum magna pars populi Hebræi, duce Zorobabel reuersa est in Iudæam, sed finiuisse id temporis in septimo anno regis Artaxerxis quem nos, sequuti graues auctores, Artaxerxem Longimanum fuisse arbitramur. Eo anno reliqua pars Iudæorum, qui cum Zorobabel redire noluerant, aut postea nati fuerant, principe ac duce Esdra rediit in patriam sicut libri sui capit. 7. & 8. narrat Esdras. Iam verò, à captiuitate regis Sedechiæ vsque ad reuersionem Esdræ, numerantur anni centum septuaginta quos in illas septem generationes Baruch, commo D dissimè dispertiri possumus.

Cōciliātur Hieremias & Baruch de duratione captiuitatis variè scribentes.

Sed propiùs veniendum est ad septuaginta annos captiuitatis: de quibus duplex in præsens quæstio tractanda est. Altera de eorum annorum initio: altera de eorum exitu & fine. Sed antea prænotandum ac prænoscendum est, Hieremiam cœpisse vaticinari impendentes Iudæis captiuitates, anno decimotertio regis Iosiæ: id enim perspicuis verbis testificatus est Hieremias ipse capit. 25. sic enim eò loci est. *A decimo tertio anno Iosiæ: filij Amon regis Iuda, vsque ad diem hunc, iste annus est vigesimus tertius, factus est verbū Domini ad me, & loquutus sum ad vos de perit.*

De septuaginta annis captiuitatis.

Hieremias quando vaticinari cœperit.

nocte

Triplex Babylonica Iudæorũ captiuitas sub rege Nabuchodonosor.

nocte consurgens, & non audistis, &c. Illud præterea sciendum, tres fuisse A
regum Iuda & Iudæorum captiuitates Babylonicas, easque omnes
sub eodem Chaldæorum rege Nabuchodonosor factas: primam,
regis Ioacim, Danielis, & sociorum eius factam, tertio, vel quarto
anno regni Ioacim, & primo anno regis Nabuchodonosor, de qua
satis disputatum à nobis est, in primo libro huius operis super primis
verbis primi capitis. Altera fuit regis Ioachim seu Iechoniæ octo annis post primam, in qua captus est etiam Ezechiel propheta. Tertia fuit omnium grauissima & calamitosissima, regis Sedechiæ, qua
templum incensum, euersa vrbs, cuncta regio vastata, Iudæi, aut ferro
flammisque perempti, aut Babylonem in acerbissimam seruitutem B
abstracti sunt. de prima captiuitate scriptum est inprincipio libri Danielis, & in posteriori libro paralipomenon capit. 36. de secunda, in
quarto libro regum cap. 24. de tertia, in eiusdem libri cap. 25. & apud
Hieremiam cap. 39. & 52.

4. quæstio. de initio septuaginta annorũ captiuitatis Babylonicæ.

Prima opinio eorum qui dicunt eam incepisse tempore Iosiæ refellitur.

His prænarratis, præceptisque, disquirendũ est vnde oporteat illorum septuaginta annorum captiuitatis sumere initium. Hac in quæstione quatuor inuenio opiniones. Prima opinio est bene vetus, vtpote cuius in chronicis meminit Eusebius, tacitis tamen eius opinionis auctoribus principium illorum septuaginta annorum fuisse in decimo
tertio anno regis Iosiæ, quo anno aggressus est vaticinari Hieremias, C
& imminentes populo Iudæorum calamitates denunciare. Sed falsam esse eam opinionem, liquido iudicatur ex ipsa sacra scriptura: quippiam quæ docet nec illo decimotertio anno, nec toto tempore regis
Iosiæ, vllam grauem Iudæis contigisse calamitatem, nedum captiuitatẽ hoc, Deo, singulari Iosiæ pietati indulgente, videlicet ne is quoad
viueret cerneret mala, quæ Iudæos propter eorũ scelera, manebat. Lege librũ quartũ regum ca. 22, eo loco ita Deũ Iosiæ loquutũ reperies
colligam te apud patres tuos: & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ne videãt oculi tui mala, quæ introducturus sum super locum istum. Altera opinio est

Secunda opinio eorũ qui dicunt eam cœpisse tẽpore Ioacim refutatur.

Nicolai de Lyra, & si eam memorãs in chronicis Eusebius, multo anti- D
quiorẽ fuisse ostendit: eam certè probauit maxime Seuerus Sulpitius
in lib. 2 sacræ historiæ, qui hos 70. annos orditur à primo anno imperij Nabuchonosor, quo anno primum captus est rex Ioacim. cuius sententiæ in annotationibus super nono capite Danielis, subscripsit Vatablus. Lyranus igitur in commentariis suis super primo capite libri Esdræ, orditur septuaginta annos à captiuitate regis Ioacim,
quam, sequutus historiam scholasticam, octauo anno regis Ioacim

A accidisse putat. Sed miror Lyranum, minimè hebetem & ineruditum in sacris litteris non vidisse captiuitatem eius regis, euenisse tertio anno regis Ioacim, vt conceptis verbis scribit Daniel in exordio huius libri, quo loco etiam à nobis hoc discussum est.

Tertia opinio est Rabbi Salomonis, vt prædicto loco refert Lyranus, quam sequutus est Caietanus in commentario super vltimo capite posterioris libri paralipomenon, eandemque solam veram censet Iosephus Scaliger libro sexto de emendatione temporum. Isti computant septuaginta annos captiuitatis, à transmigratione seu captiuitate regis Iechoniæ. Atque eius rei argumentum, Caietanus & Scaliger af- *Refellitur 3. opinio eorum qui dicunt eam cœpisse sub Iechonia.*
B ferunt, ductum ex verbis Hieremiæ quæ sunt in capite vigesimo nono, vbi Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis, verbis Dei spondet Hieremias, completis septuaginta annis captiuitatis, excusso seruitutis iugo, liberum fore ipsis in patriam reditum. Ex quo liquet, septuaginta annos captiuitatis, à transmigratione Iechoniæ cepisse principiū. Sed infirma ea ratio est. Non enim eo loco Hieremias iubet illos expectare donec in ipsis compleantur septuaginta anni eorum transmigrationis? sed ait simpliciter & præcisè, donec compleantur in Babylone septuaginta anni solitudinis, vastitatis, ac desolationis, quos idem propheta ante memorauerat capite vigesimo quinto. Ex quo ca
C pite sumere oportet intelligentiam eorum, quæ postea breuissimè repetuntur in cap. vigesimo nono. Solitudo autem, atque desolatio terræ Iudæorum, non accidit in transmigratione Iechoniæ, sed in Sedechiæ captiuitate, vt ex fine libri quarti regum licet intelligere. Si quis autem ex me percontetur, cur Hieremias ad eos, qui cum Iechonia trāsmigrauerant, de his septuaginta annis scribat respondebo. hos septuaginta annos captiuitatis, fuisse illis notissimos: vtpote quos Hieremias, vt traditur in libro Hieremię capite vigesimo quinto, quarto an- *Cur Hieremias de septuaginta annorum captiuitate ad eos scripserit qui cum Iechonia transmigrauerant*
D no Ioacim, & septem annis ante Iechoniæ transmigrationem disertis verbis prænūtiauerat. Deinde promissio liberationis septuagenariæ captiuitatis, non pertinebat ad Sedechiā & posteros eius, sed ad posteros Iechoniæ, eorumq; qui cū ipso transmigrauerant. Non enim illos, sed hos tantū, soluta captiuitate reuersos esse in Iudæā, prior liber Esdræ manifestis verbis declarat. Hoc aūt ob eam causam factū est quod Iechonias consiliū Hieremiæ sequutus, vltro se suosq́; quo ciuitati & tēplo parceretur regi Chaldæorū dedidit. Quod vt itidem faceret Sedechias nulla ratione ab Hieremia psuaderi, & adduci potuit. Huc nēpe spectauit visum illud diuinitus Hieremiæ obiectum, quod in cap. 24.
libri

libri eius ita describitur. *Ostendit mihi Dominus: & ecce duo calati pleni ficu, positi ante templum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor Iechoniam, & principes eius, & fabrum, & inclusorem de Hierusalem, & adduxit eos in Babylonem. Calathus vnus, ficus habebat bonas nimis: & calathus vnus, ficus habebat malas nimis. Et factum est verbum Domini ad me dicens: Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam in bonum transmigrationem Iuda, quam emisi e loco isto in terram Chaldæorum. Reducā eos in terram hanc, & ædificabo eos, & non destruam: & erunt mihi in populū, & ego ero eis in Deum, quia reuertentur ad me in toto corde suo. Et sicut ficus pessimæ, quæ comedi nō possunt, sic dabo Sedechiam regem & principes eius & reliquos de Hierusalem, qui remanserunt in vrbe hac, & qui habitant in terra Aegypti: & dabo eos in vexationem, afflictionemq́; omnibus regnis terræ, & in opprobriū & maledictionē in vniuersis locis, ad quæ eieci eos. Et mittam in eis gladium, & famem & pestem, donec consumantur de terra quam dedi eis, & patribus eorum.* Hactenus Hieremias. A B

Quarta sententia quæ probatur auctoritate eorum qui eos aiunt cœpisse cū Sedechias captus est.

Restat quarta sententia, mihi quidem non tantum probabilior prioribus, sed sola vera certaq; Certum enim habeo, si conuenienter sacris litteris loqui, & sentire volumus, non aliunde septuaginta annos captiuitatis quàm ab vltima captiuitate Iudæorū sub rege Sedechia ordiri nos debere. Neq; verò, vt ita sentiam, sola me plurimorum & grauissimorum virorum mouet auctoritas. Iosephi in lib. 11. Iudaicarum antiquitatum. Clementis Alexandrini in primo libro stromatum, Iulij Africani in lib. 5. annaliū, Eusebij in chronicis, & in lib. 10. de præparatione Euangelica cap. vlt. & in lib. 8. de Demonstratione euangelica, in disputatione de septuaginta hebdomadibus, Lactantij in lib. 4. diuinarū institutionum cap. 5. D. Hieronymi super 4. cap. Ezechielis, & in proœmio super libro Aggæi prophetæ, Cyrilli Alexandrini in lib. 8. aduersus Iulianum, Isidori in lib. 5. Etymologiarum cap. vlt. & Bedæ in lib. de sex ætatibus mundi: vt non memorem hoc loco complures recentiorum, sanè doctos & diligentes chronologos, qui eandem veterum sententiam magno assensu comprobarunt: non inquam, tam horum me mouet auctoritas, quanquam, vt par est, mouet sanè plurimum: quàm quòd hanc sententiam in diuinis literis planissimè & explicatissimè consignatam, testatamque video. Etenim quotiescunque diuina scriptura horum septuaginta annorum meminit, meminit autem sæpenumero, velut in extremo libro posterioris Paralipomenon, apud Hieremiam cap. 25. & 29. & apud Danielem hoc nono capite, semper vocat eos annos: desolationis, solutionis, & vastitatis, in quibus nimirum terra Iudæorum futura erat inhabitata, inculta, & penitus deserta: C D

A & acturá erat sabbathum. hoc est inculta & horrida futura, nam neque septimo die, neque septimo anno terram colere, per legem Mosis, licitum erat Iudæis. Hæc qui reputat secum, simul & illud considerat, quo primum tempore eiusmodi vastitas, solitudo, & desolatio terræ Iudæorum contigerit ex ipsa Scriptura liquido cognoscet, eam minimè accidisse in transmigratione Iechoniæ: siquidem per vndecim annos postea, videlicet regnante Sedechia, & vrbs templúmque stetit, & regio ipsa ac terra Iudæorum culta & habitata fuit. Si autem hoc non accidit tempore Iechoniæ. profectò manifestum est, id multò minus in captiuitate regis Ioacim, aut regnante Iosia, contigisse. At verò in captiuitate Sedechiæ, scriptura docet, templum fuisse incensum, vrbem direptam & desolatam, regnum Iuda destructum, Iudæos omnes, aut ferro ignéque consumptos, aut captiuos Babylonem miserrimè abductos, etiam qui ab hoste relicti fuerant in Iudæa, paulò post in Ægyptum profugisse: denique omnem Iudæorum regionem, in vastitatem solitudinem, ac desolationem esse redactam. Quis igitur hæc in sacra historia legens, non clarissimè videat, illos septuaginta annos captiuitatis, quos diuina scriptura vocat annos solitudinis, vastitatis, & desolationis, non ab alio temporis initio, quàm à tempore captiuitatis Sedechiæ, ordiri oportere?

Quid est terrã celebrare sua sabbata.

B

C Sequitur altera quæstio de eorum septuaginta annorum exitu & fine. De qua non minor est, quàm de superiori, inter doctos viros controuersia, & sententiarum diuersitas. Ego tres, quæ nobiliores sunt, sententias hoc loco percensebo. Fuit opinio quorundam, qui septuaginta annos calamitatis Iudæorum, dupliciter distinguerent, vt alios dicerent fuisse annos captiuitatis Iudæorum: alios verò desolationis templi, & vrbis. Atque illos quidem ordiuntur à transmigratione Iechoniæ, terminant autem in primo anno regis Cyri: hos autem incipiunt à captiuitate Sedechiæ, cum vrbs, templúmque incensa euersáq; sunt & finiunt in secundo Darij Hystaspis anno. Existimant autem isti hac se vna distinctione, omnem diremisse controuersiam, & discrepantes scriptorum opiniones ad concordiam posse reuocare. Verùm de istiusmodi hominibus verissimè dici potest, quod de priscis quibusdam Philosophis scitè dixit Aristoteles *Ad pauca*, inquit, *respicientes de facili enunciant*. Etenim, isti non aduerterunt, suam illam distinctionem pugnare secum, & seipsam euertere. Namque duo illa inter se pugnant: vnum est à transmigratione Iechoniæ, vsque ad primum annum Cyri fluxisse septuaginta annos captiuitatis: alterũ est, ab auersione vrbis & templi,

D

Quinta quæstio.

Quando finiti fuerint 70. anni captiuitatis.

Prima opinio eorum qui duplicẽ faciunt septuaginta annorum captiuitatem refellitur.

Arist. in 1. de gener.

templi, ad secundum vsque annum Darij Hystaspis, præteriisse septuaginta desolationis annos. Et horum quidem alterum, tollitur ab altero. Nam cum à transmigratione Iechoniæ, vsque ad euersionem vrbis & templi vndecim tantum anni transierint, vt in quarto libro regum cap. 14. & 25. apertissimè traditur: à primo autem anno Cyri, vsque ad secundum annum Darij Hystaspis, vt probatissima regum Persidis doceat chronologia, quadraginta anni numerentur, fieri non potest, vt cùm initium septuaginta annnorum captiuitatis sit prius annis vndecim quàm principium septuaginta annorum desolationis, horum tamen finis quadraginta annis posterior sit, quàm finis illorum. Nam si ab euersione vrbis & templi, anni sunt duntaxat septuaginta vsque ad secundum annum Darij, ergo vsque ad primum annum Cyri, erunt tantummodo triginta, siquidem à primo Cyri anno, vsque ad secũdum Darij Hystaspis, esse quadraginta annos, in confesso est apud omnes. Sed transmigratio Iechoniæ præcessit desolationem vrbis & templi annis tantum vndecim, ergo ab illa, vsq; ad primum annum Cyri, non possunt esse septuagnita anni, sed duntaxat vnus & quadraginta. Quod si hic computare volumus septuaginta annos, necesse erit, à desolatione vrbis vsque ad annum secundum Darij Hystaspis, non septuaginta annos, sed propè centum numerare. His accedit, quod nusquam scriptura, duplices facit hos annos septuaginta, alios captiuitatis, & alios desolationis, sed vnius tantum modi, appellans eos, nunc annos seruitutis & captiuitatis, interdum solitudinis & vastitatis: aliquando sabbatismi & quietis terræ, denique, nonnunquam desolationis & stuporis. Ab hac opinione, vel nullatenus, vel proximè abest sententia Theodoreti: qui in suis commentariis super nono capite Danielis, similiter distinguit annos captiuitatis, & desolationis, illos incipiens à prima captiuitate Iudæorum, quæ facta est anno tertio regis Ioacim, terminans autem in primo anno regis Cyri, hos verò inchoans à desolatione vrbis & templi, & finiens in secũdo anno Darij Hystaspis. Sed præstat sententiam Theodoreti, propriis eius verbis expressam, hic adscribere. *Tempus*, inquit, *captiuitatis omnes idem posuere & Hieremias, & Esdras, & Zacharias: in septuagesimo enim numero omnes consensere: sed non ab eisdem temporibus omnes numerare eos annos exorsi, alij in Cyrum, alij in Darium hunc ipsum numerum desinere dixerunt. Etenim, Hieremias & Esdras, à primæ captiuitatis initio numerantes, iure vsque ad Cyrum septuaginta definiunt annos: sed Zacharias, à desolatione vrbis & templi numerans, septuaginta annorum numerum, regnante Dario compleri asseruit. Nam quia* A B C D

Theodoretus de fine septuaginta annorũ desolationis quid scripserit.

ter popu

A *ter populus Iudaicus captiuus fuit: Primò sub rege Ioacim: tum sub filio eius Iechonia: tertio, sub Sedechia: ter quoque quodammodo liberatus & in patriam reuersus fuisse dici potest: primò sub Cyro, deinde sub Dario, ad extremum, sub Artaxerxe: qui misit Esdram & Neemiam, vt muros Ierusalem reficiendos curarent. Eorum igitur, qui primò capti sunt, septuaginta anni Cyro regnante complentur: anni vero septuaginta desolationis templi, & vrbis, non ante secundùm Darij annum completi sunt: ita vt tam prophetia Hieremiæ & Esdræ, quàm Zachariæ de fine septuaginta annorum, mendacio careat, & omnino vera sit.* Hæc Theodoretus. At enimvero simili argumento, vt superior opinio, hæc Theodoreti sententia refelletur. Nam si captiuitas regis B Ioacim præcessit desolationem Hierusalem & templi, annis duntaxat decē & octo. vt ex vigesimotertio, vigesimoquarto, & vigesimoquinto capite libri quarti regum manifestum est: à desolatione autem Hierusalem vsque ad Cyrum. ipse putat annos non amplius triginta, efficitur profectò, à captiui ate regis Ioacim, vsque ad primum annum Cyri, non esse plus octo & quadraginta annos, cum ipse tamen septuaginta annos recenseat.

Refellitur Theodoretus.

Secunda opinio eorum qui dicūt septuaginta annos in secūdo Darij Hystaspis anno finiri.

Secunda opinio multorum & in primis nobilium auctorum est, Clementis Alexandrini in primo libro stromatum, Eusebij in chronicis, & in libro decimo de præparatione Euangelica cap. vltimo atque C in libro octauo de Demonstratione Euangelica: Diui Hieronymi in proœmio Aggæi, & super primo capite Zachariæ in quartum item caput Ezechielis, Diui Augustini in libro decimo octauo de ciuitate Dei cap. 26. denique Isidori in libro quinto Etymologiarum capite vltimo Hi censuerunt, prædictos septuaginta annos captiuitatis, in secundo anno Darij Hystaspis, qui tertius post Cyrum apud Persas regnauit esse cōpletos: scilicet, eo anno, quo intermissa tēpli ædificatio, repetita, & sexto anno eiusdem regis, vt scribit Esdras capite 5. & 6. consummata est. Firmatur hæc sententia tribus argumētis. Primo manifestum est illos septuaginta annos vocari à sacra Scriptura annos desolationis, templi videlicet: sed vsque ad secundum annum Darij, templum fuit desolatum: ergo vsq; ad eum annum tempus illius captiui- D tatis excurrit. Alterum argumentum ducitur ex primo capite Zachariæ: etenim Zacharias narrans visionem quādam, quam ipse habuit in secundo anno regis Darij, scribit vidisse se angelum ita cum Deo loquentem: *Domine exercituum, vsque quo non misereberis Hierusalem & vrbium Iuda quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est.* Quibus verbis apertissimè significari videtur, secundum annum Darij, fuisse annum septua

septuagesimum captiuitatis, post quem promiserat Deus Iudæis per A
Hieremiam, non modo solutionem captiuitatis & reditum in patriam, sed ingentem bonorum omnium copiam. Præterea, in capite septimo eiusdem prophetæ scriptum est anno quarto Darij, obiurgasse Deũ Iudæos per Zachariam hisce verbis: *Cum ieiunaueretis in quinto & septimo mense per hos septuaginta, annos nunquid ieiunio ieiunastis mihi?* Ergo secundo & quarto anno Darij, vel complebantur, vel non ita pridem completi fuerant septuaginta anni. Tertium argumentum petitum est ex historia Esther & Mardochæi: in cuius libri capite secundo & vndecimo proditum est, Mardochæum fuisse de numero captiuorum, quos Nabuchodonosor cum rege Iechonia Babylonem abduxerat: si igitur Mardochæus, qui vixit tempore Assueri seu Artaxerxis mariti Esther, quem nos cũ Eusebio aliisque censemus fuisse Artaxerxem Memnonẽ, captus est cum Iechonia, non potuerunt septuaginta anni captiuitatis compleri in primo anno regis Cyri, sed multis annis post. Siquidem à captiuitate Iechoniæ vsque ad desolationem Hierusalem: fluxerunt anni vndecim: hinc, si vsque ad Cyrum effluxissent anni septuaginta, cùm à primo anno Cyri, vsque ad regnum Artaxerxis Memnonis præterierint anni plures, quàm centum quinquaginta. sequeretur, Mardochæum tempore illius Assueri, ducentos triginta annos fuisse transgressum: sed neque tam annosam ætatem ferebant ea tempora: nec si tulissent, ea fuissent satis firma & idonea ad res eas gerendas, quas gessisse Mardochæum accepimus. Ne igitur in hoc tam graue incommodum incurramus, septuaginta anni captiuitatis, vltra Cyrum extendendi, & in regno Darij terminandi sunt. B C

Hæc isti pro suæ opinionis confirmatione, vel afferunt, vel afferre possent. Secundum quos necesse est, à desolatione Hierusalem, vsque ad primum Cyri annum, non plus triginta annos esse. Siquidem à primo anno Cyri vsque ad secundum Darij, quadraginta annos & ipsi numerant & verissimè numerant. Atque hinc nos argumentũ capiemus refutãdi istam opinionẽ. Fuisse nãque plus quadraginta nedum triginta nos, à desolatione Hierusalẽ vsque ad Cyrum manifesta constat ratione. Etenim, post desolationem Hierusalem, quæ anno decimo octauo regis Nabuchodonosor facta est, vt traditur in libro quarto regum cap. 25. regnauit Nabuchodonosor viginti sex annos, vt ex vltimis verbis libri quarti regum, & libri Hieremiæ colligitur, & hoc loco, si id nunc ageretur, facilè probari posset: nimirum, omnes auctores regi Nabuchodonosor quadraginta tres annos imperij assignarunt. Habemus D

Refellitur. 2. opinio.

A mus igitur à desolatione Hierosalem vsque ad mortē Nabuchodonosor, viginti sex annos. Post Nabuchodonosor, vsque ad Cyrum regnarunt quatuor reges Chaldæorum, hoc ordine, Euilmerodachus, Niglissarus, Labossardachus, Nabonidus, sicut Iosephus, Hieronymus, & ipsemet Eusebius ex sententia multorum veterum, in suis scriptis prodiderunt. Et quidem secundùm omnes, Nabonidus regnauit septem & decem annos: quos si iunges cum prædictis viginti sex Nabuchodonosor, habebis quadraginta tres annos à desolatione Hierusalem, vsque ad Cyrum, etiam omissis annis, quibus alij tres reges priores Nabonido, post Nabuchodonosor, Chaldæorum imperium tenuerunt. Liquet igitur, à desolatione Hierusalem vsque ad Cyrum, B multò plures fuisse annos quàm triginta; & quod huic necessariò consequens est, vsque ad secundum regis Darij annum, multò plures fuisse quàm septuaginta.

Sequitur nunc, vt tria illius sententiæ firmamenta demoliamur. Prima ratio ita soluitur, licet templum non est refectum ante regnum Darij Histaspis: attamen, quia primo Cyri anno soluta captiuitate, data Iudæis potestas est redeundi in patriam, templúmque reficiendi, cuius ædificationis proximè sequenti anno, vt narrat Esdras, iacta sunt fundamenta & terra Iudæorum ab ipsis habitari & coli cœpit, idcircò septuaginta anni captiuitatis, solitudinis, & desolationis, meritò dicuntur eo tempore fuisse completi. Quod si nos ea ratione vrgere insistant, eandem nos profectò vehementiùs in ipsos retorquebimus. Siquidem, desolatio vrbis Hierusalem non videtur perfectè sublata, vsq; ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani, quo anno Nehemias, permissu auxilioq; regis, profectus in Iudæam, vrbem Hierusalem extruxit, mœnibus eam cingens, portis instruens, ædibus complens, vicis & plateis distinguens, denique commodè tutoque habitabilem faciens. Quare, si rationem istorum sequi volumus, similiter conficiemus, septuaginta annos desolationis, non ante vigesimum annum D Artaxerxis Longimani esse finitos. Sequitur secunda ratio petita ex quodam loco Zachariæ: sed is locus, si benè perpendatur, parum istorum iuuat sententiam. Non enim Angelus affirmatè & asseueranter dixit, secundùm annum Darij, esse septuagesimum captiuitatis, sed id enuntiauit per interrogationem, quæ exprimit affectum animi dolentis, & quasi queribundi: ita vt verba illa angeli, eam reddant sententiam, *Nunc iste est annus septuagesimus?* quasi dicat, non est, sed iampridē ille quidem transactus est. Vbi sunt igitur Domine, tua illa tam am-

Soluuntur rationes secundæ opinionis.

Explicatur locus Zachariæ c.1.

pla & magnifica promissa, in nobis post septuagesimum annum A explenda? Vbi tot tantáque bona à nobis diu multúmque optata & expectata? Vel fortasse, quod ante nos prodidit Scaliger, septuaginta anni, quos memorat Zacharias, longè alij fuere quàm septuaginta anni captiuitatis, de quibus nunc agitur, & aliunde ceperunt exordium. Sed vnde nam? Mihi quidem certè non liquet. Nam quod dixit Scaliger, cœpisse à trigesimo quarto anno Darij Hystaspis, id nobis, qui nec putamus Xerxem fuisse maritum Esther, eúmque, qui templi ædificationem impediuit, nec censemus Darium, quo regnante ædificatio tēpli absoluta est, fuisse Darium Nothum, quæ duo tamen vera ducit Scaliger, nullo modo probari potest. Restat tertium argumentum ex B historia & chronologia Mardochæi ductum: cuius tamen perfacilis explicatio est. Nam quod in capite vndecimo libri Esther scriptum est, Mardochæum fuisse de numero eorum captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor cum Iechonia, non significat, eum fuisse vnum de illis, & qui simul cum illis & Iechonia transmigrauerit Babylonem: sed fuisse ex eorum captiuorum stirpe, genere, ac semine. Hoc autem in laudem Mardochæi positum est, quod is fuisset ex genere eorum, qui cum Iechonia Dei iussis obtemperantes, vltrò se regi Chaldæorum dediderant: non autem ex eorum stirpe, qui cum impio Sedechia Dei C monita contemnentes, deditionem facere recusarant. Iam verò locus ille qui est in capite secundo libri Esther, minimè fauet istis: sic enim habet. *Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor transtulerat.* In his verbis, illud *qui translatus fuerat de Hierusalem* non debet referri ad Mardochæum, sed ad proauum eius Cis: licet alterum illud relatiuum *qui fuit nutritius Esther* ad ipsum Mardochæum sine dubitatione referatur. D

Duo loci libri Esther de tempore Mardochæi explicātur.

Quid alij senserint de fine septuaginta annorum, adhuc disseruimus: quid nos existimemus, deinceps breuissimè declarandum est. Arbitramur, septuaginta annos captiuitatis esse finitos in primo anno Cyri. Etenim ita sentit Iosephus libro vndecimo antiquitatum, & libro vigesimo, Iulius Africanus libro quinto annalium, Lactantius libro 4. cap. 5. Seuerus Sulpitius libro 2. sacræ historiæ: Cyrillus libro 8. contra Iulianum, & Beda in libro de sex ætatibus mundi. Quin etiam veritatis euidentia conuictus Eusebius, in libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo, hoc ipsum affirmat. Idémque super

3. opinio, vera est septuaginta annos primo Cyri anno terminari.

Ioseph. lib. 11. antiq. c. 1. & 20. c. 7.

vigesimo

A vigesimo nono capite Hieremiæ confessus est D. Hieronymus. Probatur id ex quatuor locis scripturæ. Primò quidem id concluditur ex vltimis verbis posterioris libri Paralipomenon, quibus traditur, seruisse Chaldæis Iudęos per septuaginta annos vsque ad imperium regis Persarum, hoc est vsque ad Cyrum, qui, vt ibidem subiicitur, primo anno soluit Iudæorum captiuitatem. Deinde, probatur hoc ex vaticinio Hieremiæ, quod est in cap. 25. prædixit enim Hieremias septuaginta annos captiuitatis, tunc esse complendos, cùm Babylonis imperium esset destructum. Est autē destructum à Dario Medo & Cyro, vt supra docuimus, eodémque ipso anno Cyrus regnare cœpit, vt supra di-B ctum est in secunda quæstione huius capitis, & in propositione tertia. Idem præterea confirmatur eiusdem Hieremiæ testimonio, qui in vigesimo nono capite vaticinatus est, Iudæos, completis septuaginta annis captiuitatis, & liberandos seruitute, & in patriam suam reuersuros: sed vtrumque primo anno Cyri Iudæis accidisse, docet Esdras in exordio libri sui. Ad hæc, confirmatio eiusdem sententiæ sumi potest ex vaticinio Isaiæ, quod est apud ipsum cap. 44. & 45. hisce verbis expressum. *Qui dico Cyro, pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem, ædificaberis, & templo, fundaberis. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem* C *eius gentes, & dorsa regum vertam. Et dabo illi thesauros absconditos, & arcana secretorum. Ego suscitabo eum ad iustitiam, & vias eius dirigam. Ipse ciuitatem meam ædificabit, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio neque in muneribus, dicit Dominus.* Hactenus Isaias. Quid potuit dici luculentius ad ostendendum, septuagenariæ illi Iudæorum captiuitati finem in exordio regni sui Cyrum posuisse? Atque hunc locum Isaiæ legens Cyrus sibi à Iudæis indicatum, obstupuit, videns tot se annis ante, de proprio nomine appellatum, suámque fœlicitatem tanto ante promissam ac prænunciatam. Quocirca admirans Vatis diuinitatem, in-D credibili, quæ scripta legerat exequendi cupiditate, diuinitus est incensus. Et sanè hoc ipse visus est indicasse in suo illo edicto, in quo fatetur, omnia regna terræ sibi esse à Deo tradita, mandatúmque, vt ædificaret domum Domini in Hierusalem. Verùm, disceptatio de fine atque initio septuagenariæ Iudæorum captiuitatis, hoc loco terminetur.

Ioseph. lib. 11. ant. c. 1.

Cyrus vnde habuerit omnia regna terræ sibi esse à Deo tradita.

Et oraui Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi. A

Quæstio 6. Cur Daniel tam anxiè Deo supplicet, pro eo quod aliqui Deus facturum se promiserat.

PONITVR hoc loco grauis admodum, & pia, ac religiosa precatio, qua Daniel pro deliberatione populi Hebræi Deo supplicauit. Sed cum ea liberatio promissa esset à Deo, transactis septuaginta annis Babylonicæ captiuitatis, futura, & bis ab Hieremia prædicta esset, & quo tempore Daniel hac precatione vsus est, iam septuagesimus captiuitatis annus ageretur, vt suprà ostendimus, instarétque B promissa Iudæis liberatio; posset fortasse quispiam mirari, & de nobis quærere, cur Daniel pro liberatione Iudæorum, quæ omninò, & proximè futura erat, tam sollicitè & anxiè Deo supplicauerit. Num dubitabat, ne non fuisset illud à Deo promissum, vel à Hieremia prædictum? At ipsemet paulò antè dixit, se intellexisse illud Dei promissum, & illam Hieremiæ de septuaginta annis desolationis Hierusalem prædictionem. An forte Dei promissis diffidit, veritus ne promissorum suorum Deum pœnituisset. Atqui bene nouerat Daniel, eam inconstantiam in Deum, vsquequaque immutabilem, non posse cadere. Quippe in libro numerorum capite vigesimo tertio legerat, *non est* C *Deus quasi homo, vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur*: & in primo libro regum cap. 15. *triumphator in Israel, non flectetur pœnitudine: neque enim homo est, vt agat pœnitentiam.*

Solutio quæstionis. Ad hanc quæstionem, tacitè ita respondet Theodoretus, *Etiamsi Deus millies aliquid nobis promiserit, si tamen nos promissis eius indignos exhibeamus, effectum beneficentia eius impediemus. Timens igitur Daniel, ne peccata Iudæorum diuinis promissis obstarent, preces apud Deum multiplicauit* D. Hieronymus ita respondet. *Postulat à Deo Daniel promissam populi liberationem, non quod incredulus sit futurorum, sed vt quod Deus per suam promiserat clementiam, per ipsius preces impleret, ne nimia securitas* D *negligentiam, negligentia vero pareret offensam.* In prædictis verbis Theodoreti & Diui Hieronymi, duplex continetur propositæ quæstionis solutio. Prior solutio est, Deum ita nonnunquam prædestinare aliquem finem, vt simul etiam prædestinet certa quædam, vt vocantur in scholis, media, per quæ vult ad eũ finẽ perueniri. Vel, quod recidit eodem ita Deũ prædestinare effectũ aliquem, vt simul quoq; prædestinet certum quendã modum, per quẽ tantũmodo decreuit effectum illum præstare. Exempli causa, statuerat quidem Deus, Paulum conuertere

Deus prædestinat ita finem, vt media etiã ad eum prouideat.

Act. 9.

ad

A ad fidem Christi sed per orationem tamen beati Stephani; prædestinauerat etiam Iacob patriarcham ad principatum populi Hebræi, & ad vitam æternam, sed eius tamen generationem cum mater eius Rebecca sterilis esset patris Isaac precibus donauit. Lege vigesimum quintum caput Geneseos. Simili igitur ratione decreuerat Deus exactis septuaginta annis, liberare Iudæos seruitute Babylonica: sed id tamen non aliter facere decreuerat nisi multis ante prophetarum, sanctorumque virorum precibus, & lachrymis rogatus, ac sollicitatus. Cùm igitur tempus illius promissæ libertatis appropinquaret, vehementiùs Danielis animum Deus commouebat & incitabat, vt fusis precibus, spar-
B sis lachrymis, adhibitis etiam variis corporis macerationibus, eam liberationem à Deo expeteret, atque flagitaret. Posterior eiusdem quæstionis solutio est: duplex esse genus diuinorum promissorum. vnũ omninò absolutum, & nullatenus pendens ex hominum voluntate, & quod nulla hominum prauitate quo minus impleatur impediri potest. Huius generis fuit Dei promissum de missione filij sui in mundum ad seruandum genus humanum. Alterum genus Dei promissorum, est conditionale, quod ita datur hominibus, vt non sit implendum nisi ea conditio adsit, quæ ab ipsis exigitur, huiusmodi fuisse reor illud Dei promissum datum Iudæis de æterna terræ Chanaan possessione: id
C namque ita promissum illis fuit, si tamen ipsi Dei iussis & præceptis obtemperarent, quod quia non fecerunt, propterea Dei promissis frustrati sunt. Lege cap. 21. libri quarti regum, præcipuè autem caput secundum libri primi regum. Atque harum prædictionum conditionalium, siue quæ ad comminationes, siue quæ ad promissiones pertinent, luculentam reperiet lector doctrinam, apud Hieremiam cap. 18. clarissimum item exemplum apud Ionam de Niniuitis. Potuit igitur fieri vt Daniel vereretur, ne illud Dei promissum de solutione captiuitatis Iudæorum post septuaginta annos, non fuisset absolutum, sed tantùm conditionale, ea dumtaxat ratione præstandum, siquidem Iudæi suo-
D rum scelerum pœnitentes, vitam deinceps honestam, ac diuinæ legi congruentem agerent. Cùm autem Daniel videret, Iudæos tot malis & calamitatibus à Deo castigatos, nihilo meliores, quin etiam peiores esse factos: meritò dubitare poterat, ne Iudæi diuinis promissis facti essent indigni. Ergo non frustra, & sine ratione, Daniel tam obnixè ac religiosè pro Iudæorum liberatione Deo supplicauit.

Duplex genus diuinorum promissorum vnũ absolutũ, conditionale alterum.

Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper ciuitatem ſanctam Hieruſalem. A

Quæſtio 7. Quomodo hæc reuelatio temporis aduentus Meſſiæ, reſpondeat deſiderio & petitioni Danielis.

ANIEL ſua precatione, tantùm ſupplicauerat Deo pro ſolutione captiuitatis Babylonicæ, & Iudæorum liberatione. Quorſum igitur docet hoc loco Danielem angelus, certum tempus aduentus Meſſiæ? Quid enim ad vota & poſtulata Danielis de liberatione populi, & refectione vrbis & templi, hoc de aduẽtu Meſſiæ pertinebat? Non igitur deſiderio, & petitioni Danielis, ab angelo in hac viſione videtur B eſſe ſatisfactum. Ad hanc quæſtionem trifariam reſponderi poteſt. ſit primum reſponſum: Danielem, tum ex viſione illius ſtatuæ, quæ regi Nabuchodonoſor in quiete viſa fuerat; tum ex ea viſione quam ipſe primo anno regni Baltaſaris habuerat, apertiſſimè cognouiſſe, filium Dei humana indutum carne, deſcenſurum in terras, & conditurum quoddam regnum ampliſſimum & æternum, cui omnia mundi regna ſubiicienda eſſent: & in eo regno populum Dei florentiſsimè ac fœliciſſimè regnaturum. Eſt igitur admodum credibile, Danielem ſummo exarſiſſe deſiderio noſcendi certum tempus, quo filius Dei venturus eſſet in mundum, & tot tantáque bona mortalibus allaturus. D Itaque Deus in hac viſione, voluit & præſenti Danielis petitioni de liberatione populi, ac de Hieruſalem, templique reparatione, & prioribus eius optatis ac poſtulatis de aduentu Meſſiæ, ſimul ſatisfacere.

Dan. 2. & 7.

Deus plus dat, quam ei à ſuis ſeruis petatur.

Alterum reſponſum: tanta eſt Dei erga homines, præſertim verò ſeruos ſuos benignitas, & bonitatis redundantia, vt non modò quæ optant, petúntque ab ipſo, ſed etiam plura & maiora eorum votis ac poſtulatis largiatur. Legimus, Achaz regi Iuda metuenti euerſionem regni Dauidis, contra quod duo potentes reges, Iſrael, & Syriæ, coniurauerant, Deum per Iſaiam capite ſeptimo, prædixiſſe, non modo ſe regnum illud terrenum Dauidis defenſurum ac ſeruaturum, ſed etiam miſſo in terras filio ſuo, & ex puriſſima virgine nato, omne genus hominum ex Dæmonis poteſtate ac ſeruitute peccati erepturum, & ſpirituale Dauidis regnum hoc eſt Eccleſiam ſuam, per vniuerſum D terrarum orbem propagaturum, & contra omnes humanas & diabolicas vires defenſurum. Similiter hoc loco, non tantùm promittere voluit Danieli relaxationem captiuitatis Babylonicæ, & reparationem Hieruſalem ac templi: ſed præterea, hinc ſumpta occaſione,

patefecit

A patefecit certum tempus venturi Messiæ, qui teterrimam animorum seruitutem depelleret,& aditum nobis ad cœlum,atque ad immortalem & beatam vitam aperiret.

Tertium responsum est: consuetudinem esse diuinæ Scripturæ, cùm de re quapiam agit, quæ alterius rei figura est, in eius rei tractatione multa quæ ad rem illam figuratam pertinent, immiscere. Dauid & Salomon, quia multifariam præfigurarunt Christum, propterea in psalmis, & apud prophetas, cùm de illis agitur, interdum nonnulla B inseruntur, quæ illis, aut vix aut nullo modo; Christo autem Domino, propriè perfectè, manifestéque conueniunt. Idem posset dici de terrena illa Hierusalem & ciuitate Syon, quæ similitudinem gesserunt Ecclesiæ Euangelicæ, vel triumphantis. Similiter igitur, quoniam Babylonica illa Iudæorum captiuitas, eiusque solutio, imaginem quandam præferebat captiuitatis omnium hominum sub diabolo,& peccato,& eius liberationis, quam Christus perfecturus erat: nec non & illi septuaginta anni captiuitatis, similitudinem quandam, & conuenientiam habebant cum septuaginta annorum hebdomadibus quibus decursis, Christus in mundum veniens, auctor effectórque salutis C ac fœlicitatis humani generis futurus erat, sapientissimè Deus in hac visione, simul cum liberatione populi, & terrenæ Hierusalem refectione, præfinitum aduentus Messiæ tempus coniungere voluit. Rupertus quidem certè, in eo libro quem scripsit in Danielem, capite decimo sexto, affirmat, Danielem diuinitus eruditum, intellexisse captiuitatem illam Babylonicam, & eius liberationem, figuram fuisse alterius spiritualis captiuitatis, quæ vniuersum genus hominum complectebatur: ideoque more prophetico, sub vocabulis illius captiuitatis, & reparationis Hierusalem, præcipuè animo intendisse certum tempus, quo captiuitas humani generis per Messiam dissoluenda, & Ecclesia Dei esset reparanda. Ruperti verba ita D se habent. *Si solam litterã spectes, numquid ea responsa, quæ dedit angelus, Danielis oratio flagitauerat? Ille enim pro solutione captiuitatis, & vrbis ac templi reparatione Deo supplicauerat. Itaque si solam litteram spectes, nihil inuenies, præter illam septuaginta annorum Babylonicam captiuitatem: nihil præter ciuitatis & templi manufacti cineres, quod deploret, aut quod recuperari desideret. Verùm si ita erat, si hoc tantùm in votis habebat: numquid pro ea re opportunam consolationem accepit? Nonne potius contraria votis audiuit? Non enim dictum est illi, ædificabitur Hierusalem & templum, atque omnis ceremoniarum cultus reno-*

Scriptura consuetudo est de re figurata multa immiscere cũ de figura agitur.

Rupertus quomodo Angelum Danielis petitioni respondisse affirmet.

A sed decenniorum ita vt quæque hebdomada constet septuaginta annis. & tempus septuaginta hebdomadum contineat quatuor millia & nongentos annos Quam opinionem aliquatenus secutus est Eusebius in libro 8. de demonstratione euangelica. Is namque in disputatione de septuaginta hebdomadibus, in tertia sua expositione, cum priores sexaginta nouem hebdomadas, fecisset singulas septem annorum: extremam fecit decenniorum, vsque ad septuaginta annos eam extendens. Nicolaus de Lyra super hoc nono capite, & Petrus Galatinus in libro 4. de arcanis catholicæ veritatis. memorant opinionem quorundam Rabbinorum. quorum aliqui faciebant has hebdomades iobi- B læorum alij verò centenariorum. Iobilæus erat tempus quinquaginta annorum quare vnaquæque hebdomada Iobilæorum, constat trecentis quinquaginta annis: & omnes septuaginta hebdomades. continent viginti quatuor millia & quingentos annos. At verò vna hebdomada centenariorum continet septingentos annos, septuaginta verò hebdomades annos quadraginta nouem millia. Verùm, earum interpretationum facilis est confutatio. Etenim nusquam inuenitur in sacris literis vocabulum hebdomadis poni pro septenario, vel decenniorum, vel iobilæorum, vel centenariorum, vt satis appareat, eiusmodi interpretationes. tenendæ sententiæ causa. vel, quo minùs impuden- C ter veritati possent contradicere, ab istis esse confictas. Deinde, si vocabulum hebdomadis. vt isti exposuerunt. ita sumeretur hoc loco, nondum profectò tempus illud septuaginta hebdomadum exactum & cõpletum esset. Nam ab eo tempore quo Daniel hanc reuelationem habuit, vsque ad hodiernum diem præterierunt annorum duntaxat duo millia & minus præterea ducentis annis. Quapropter secundùm eos, qui has hebdomadas fecerunt decenniorum, ad eas complendas, etiam nũ restaret. vltra duo millia & septingentos annos. At vero iam pridẽ finitas esse hebdomadas Danielis, eò patet quòd quę Gabriel prædixit euentura in his septuaginta hebdomadis, videlicet, cessatura Iudæorum sacrificia, desolandam vrbem & templum, sine vlla refectionis & reparationis eorum spe; denique, ipsos Iudæos calamitosam miseram- D que seruitutem perpetuò seruituros: hæc inquam euenerunt & completa sunt ex eo tempore, quo Iudæi à Tito Romanorum imperatore debellati. & Hierosolyma capta, incensa dirutáque sunt.

Galat. lib. 4. cap. 14.

Rabbini de his hebdomadibus quid deli- rent.

Cessarunt ea quæ Gabriel in his hebdomadibus cessatura prædixit.

Restat igitur. vt has hebdomadas vel dierum. vel annorum intelligi necesse sit. Siquidem in scriptura nomen hebdomadis, aliquando ponitur in diebus, & aliquando in annis: prioris exemplum habes in Le

in Leuitico capite vigesimo tertio, vbi à festo Phase, vsque ad festum Pentecostes, numerantur septem hebdomades dierum,& proximè sequenti capite huius libri, scribitur, ieiunasse Danielem tres dierum hebdomades posterioris verò exemplum reperies in Leuitico ca. 25. quo loco præcipit Deus numerari septem hebdomades annorum: & sequenti anno, qui erat quinquagesimus, celebrari iobilæum. Cùm igitur hoc loco non possint intelligi hebdomades dierum, etenim septuaginta hebdomades non includerent nisi quadringentos nonaginta dies, quo temporis spatio, nihil contigit eorum quæ prædixit angelus, intra septuaginta hebdomades euentura: necessariò concluditur, significari hoc loco hebdomades annorum & sic denotare tempus quadrin- B gentorum & nonaginta annorum. Dicet aliquis, cur Angelus non clarè dixit, septuaginta hebdomades annorum, sed præcisè dicens, septuaginta hebdomades, obscurum fecit, atque intellectu difficilem sermonem suum? Verùm in eo seruauit angelus morem prophetarum, consulto loquentium obscurè. Hoc enim differt sermo propheticus à sermone historico, quod hic vulgaris & apertus est, ille tectus, inuolutus, & à cōmuni loquendi consuetudine atque hominum intelligentia remotus. Quin, vt scribit Irenæus: omnis prophetia, priusquam impleatur, ænigma est.

Cur angelus non explicatè appellauerit hebdomades annorum.

Iren. lib. 4. cap. 43.

C

Abbreuiatæ sunt super popalum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam Hierusalem.

DIXIT angelus Daniel, *super populum tuum & super ciuitatem tuam* significans, quæ euentura erant in his septuaginta hebdomadibus, ea præcipuè ad populum Hebræorum pertinere, in eonamque lapsu temporis, vrbs Hierusalem reficienda erat, Messias item Iudæis promissus, veniens in hunc mundum ex Iudæis nasciturus erat: ipsósque suorum miraculorum, doctrinæ, & con- D suetudinis participes facturus, denique ab ipsis repudiandus & necandus erat, atque ob eam causam, Dei protectione, religionis gloria, regno, libertateque spoliandi erant, & grauissimis malis ærumnisque conterendi. Illud autem pronomen, *tuum & tuam* emphaticos positum est. Nam secundùm Tertullianum in libro contra Iudæos scripto, Eusebium in libro octauo de demonstratione Euāgelica, Hieronymum & Theodoretum hoc loco, ita dictum est, vt significaretur, populum Hebræum,

Summa eorum, quæ in his septuaginta hebdomadibus erant euentura.

Iudæos cur Deus populum tuum nominet.

A bræum,propter eius scelera præterita,præsentiáque maximè verò propter immanitatem futuri sceleris, quo Messiam occisuri erant,indignum esse,vt populus Dei censeretur ac nominaretur:dixit igitur populum tuum,& non populum Dei. Similiter locutus est Deus Mosi exodi 32.cùm populus adorauisset vitulum,*descende, inquit, de monte, quia peccauit populus tuus iste.* Vel fortasse ideò dicitur tuus, quia tuus est sanguine,legis ac religionis communione, præsertim autem studio & amore. Etenim Daniel singulari caritate populum Hebræum amplectebatur & illius libertatis,dignitatis, & salutis, maiorem in modum studiosus,sollicitus,& satagens erat.

B Ceterùm quæstio illa valde perplexa est,cur Gabriel dixerit septuaginta hebdomades fuisse abbreuiatas:quid enim significat illud, *abbreuiata sunt?* An non omnes fore plenas & integras?an potius annos earũ breuiores fore vulgaribus & vsitatis annis. Neque enim subeat cuiusquam animũ suspicari:dici abbreuiatas,quod dies earũ, vel omnes, vel aliqui breuiores futuri essent quàm dies naturales,qui viginti quatuor horis constant: quemadmodũ in epistola octogesima,quæ scripta est ad Hesychium refert Augustinus,quosdã interpretatos esse,quod dixit Dominus Matthæi.24. dies persecutionis Antichristi breuiatũ iri propter electos:videlicet breuiores fore singulos viginti quatuor horis sic enim eos fore breuiores.sicut cõtra tẽpore Iosue ac regis Ezechiæ, C vnus dies,longior est viginti quatuor horis factus est.Sed vt dixi, nihil simile septuaginta hebdomadibus cõtigisse existimandũ est.Siquidem in his duobus millibus annorũ, quæ à tẽpore huius visionis ad hodiernũ vsq; ad diẽ præterierunt ne vnus quidẽ dies minor die naturali deprehẽsus est.Cur igitur dicũtur abbreuiatæ hebdomades?Tres sunt interpretationes.Primã memorat Augustinus, eo quẽ proximè dixi loco,quorundã,qui cẽsuerũt,Deũ quidẽ primò cõstituisse,vt tẽpus aduẽtus Messię in mundũ,longiùs propagaretur,&tardiùs esset,postea tamẽ propter lachrymas,preces,& vota prophetarũ ac seruorũ suorum, D breuiasse illud tẽpus,&statuisse,vt maturiùs Christus veniret,quã à primo cõstitutũ fuerat.Atque huc applicãt illud,quod est in psal.11.*propter miseriã inopum,& gemitũ pauperũ, nunc exurgam dicit Dominus*: illud item quod est apud Aggæum ca.2.*adhuc modicũ & veniet desideratus cũctis gentibus*.Quoniã igitur Deus,citiùs primo suo decreto accelerauit tẽpus aduẽtus Messiæ,ideò Gabriel dixit abbreuiatas fuisse hebdomadas.Sed futilis est interpretatio.Omitto nunc oppugnare illud quod insciẽter & obtusè dicũt,de mutatione decreti & volũtatis Dei: vrgebo tan

Quæstio 9. Cur septuaginta hebdomades dicantur abbreuiatæ.

D. Augustinus.

Iosu.10. 4.Reg. 20.

Tres opiniones.

Prima opinio eorum qui dicunt Deum voluisse, vt Christus venires prius, quàm ipse constituerat.

Refellitur prima opinio.

tantū istos argumēto illo Augustini: si tēpus aduentus Messiæ, inquit A Augustinus, ita abbreuiatū est, vt factum sit breuius, quā fore ab initio constitutum erat, quæro secundum quam veritatem breuius factum fuerit, quàm esse debebat? Cuius argumentationis ea est sententia & vis: quærendum ex istis est, vnde isti cognouerint eam veritatem, quam prædicant, id est vnde compertum habuerint, futurum fuisse longius tempus Messiæ aduentus? oportuit enim id eos cognouisse, & probare, vel ex antiqua & certa traditione, vel ex doctrina & sententia patrum. At nihil horum afferre possunt nullam igitur, vel speciem probabilitatis, suæ opinioni prætexere possunt. Legimus inquit

Gen. 6. Augustinus in libro geneseos, Deum primo statuisse hominibus ad resipiscēdum & agendam pœnitentiam, centum viginti annos, vsque ad B diluuium: postea tamen breuiasse id temporis, recisis ex eo numero viginti annis: verùm id colligi videtur ex ipsa scriptura: quod autem isti finxerunt de breuiato tempore aduentus Messię nullam ex Scriptura, nec sanè aliunde, fidem habet.

Secūda opinio eorum qui dicunt abbreuiatæ idem esse quod definitæ.

Galat. lib. 4. de arc. cath. verit. cap. 14.

Altera est interpretatio, peruulgata illa quidem multisque probata, illud vocabulum. abbreuiatæ, idem significare hoc loco, quod constitutæ definitæ, determinatæ. Nam verbum Hebræum *Nechtach* tam Rabbini quos citat Galatinus quam Christiani linguæ Hebrææ periti, quique verbum de verbo reddentes, sacra biblia in latinum sermonem conuertere studuerunt, idem valere affirmant quod decisum, vel C præcisum, vel præfinitum, seu determinatum. Huic interpretationi congruit etiam lectio Græca quæ habet verbum *συνετμήθησαν*, id est, concisæ vel decisæ quod interprete Theodoreto, eandem vim & sententiam habet, atque vocabulum constitutæ seu definitæ Latinus quidem interpres fere vbicumque septuaginta interpretes posuerunt verbum illud Græcum, significans concidere, concisum vel concidens, vertit his vocibus abbreuiare, abbreuiatū, vel abbreuians. Sed lectionem huius loci Danielis, longè antiquiorem fuisse Hieronymi translatione, declarat Tertullianus in libro aduersus Iudæos: qui citans tractānsque locum hunc Danielis, sic legit, vt nos habemus: *septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt.* Sed dicet aliquis, apud latinos, breuiatum, D vel abbreuiatum, non significat constitutum, vel definitum, sed contractum vel decurtatum, & quod ex longiori, breue factum sit: si igitur septuaginta hebdomades nullo modo factæ sunt breuiores, nec secundùm dies nec secundùm annos, quomodo tueri possumus hoc loco Latinam translationem? quam tamen patres concilij Tridentini ab omnibus de

A fendi,& quafi fartam tectam cuftodiri iufferunt?Sed ad hoc refpondE ri poteft:cogitandum effe, Deum ex omni æternitate conftituiffe, vt ab exordio mundi,vfque ad Meffiæ aduentum, certum quoddam ac definitum tempus intercederet, verbi caufa circiter quatuor annorum millia:eundem præterea decreuiffe, vt pars huius temporis,quæ, poft refectionem vrbis Hierufalem futura erat vfque ad Meffiam,breuis effet,nec feptuaginta annorum hebdomadas excederet. Ergo dicitur hebdomades abbreuiatæ à Deo, quia poft vrbis Hierufalē reparationem,vfque ad Meffiam,paucæ hebdomades futuræ erāt,vt idem fit abbreuiare hebdomades, quod paucas conftituere. Paucæ autem *Quomodo hæ hebdomades abbreuiatæ dicantur.*
B dicuntur feptuaginta hebdomades,in comparatione prioris temporis quod effluxerat, ex quo datum fuerat hominibus promiffum de aduentu Meffiæ, hoc eft vel in ipfo mundi exordio, cum dictum eft ferpenti, fore vt femen mulieris contereret caput eius: vel potius cum Deus promifit Abrahæ, daturum fe illi femen, in quo femine benedicendæ effent omnes gentes. Nec verò fufpicetur quifpiam, quod fuprà diximus, idem fignificare, breuiare hebdomades, quod paucas conftituere,id confictum effe à nobis, quo difficultatem fubterfugeremus:eadem namque fignificatione eiufdem verbis, vfus eft Dominus nofter qui apud Matthæum cap.24. loquens de Antichrifti *Gen.3.* *Gen.22.*
C perfecutione fic ait.*nisi breuiati fuiffent dies illi,non fieret falua omnis caro:verumtamen breuiabuntur dies illi propter electos.* Non enim hifce verbis fignificauit,futuros illos dies breuiores,quā fint dies naturales fed docere voluit,paucos futuros dies illos quafi diceret, ni breue futurū effet tēpus illius perfecutionis,etiā electi defecturi & caffuri fuiffent. *Locus Matthæi.c. 24.*

Tertia interpretatio,multorū & nobilium auctorum eft, Iulij Africani in quinto libro annalium: vt refert hoc loco Hieronymus Theodoreti, Gloffæ, Alberti, & Carthufiani fuper hoc nono capite Danielis, præterea Bedæ in libro tertio expofitionis Efdræ cap. 16. & maxime in libro de ratione temporum ca.7.Ruperti fuper libro Danielis c.16. hiftoriæ Scholafticæ in Hiftoria Danielis ca.10.& Ioannis Zonaræ in primo tomo annalium.Horum fententia eft propterea dictas effe abbreuiatas hebdomades, quia intelligi debebant non annorum folarium,fed lunarium.Annus autem lunaris continet dies trecentos quinquaginta quatuor: eft igitur vndecim diebus minor folari. Quocirca quadringenti nonaginta anni lunares:quot fcilicet cōtinentur in feptuaginta hebdomadis,æquè valent, atque quadringenti feptuaginta quinque folares. Confirmatur hæc opinio. Primum, ipfo vfu & more *3. opinio, quæ auctori videtur maxime probabilis quæ eft eorum qui dicunt de annis lunaribus locum hunc intelligendum.*
D

Hebræo

Hebræorum,qui vtebantur mensibus lunaribus;ex his autem lunares A anni conficiuntur. Gabriel itaque loquens cum Daniele Hebræo, atque Hebraicarum cõsuetudinum scientissimo, vti voluit computatione annorum lunarium. Hebræis vsitata. Deinde, hoc ipsum confirmat vocabulum abbreuiatæ. Nam si fuissent annorum solarium, longius tempus denotarent: quoniam verò sunt annorum lunarium, ob eam causam dicuntur abbreuiatæ. Verùm hæc opinio, à multis improbatur & abiicitur. Refellunt eam, Lyranus hoc loco, Galatinus libro quarto, Ioannes Driedo in libro 3. de sacris scripturis cap. 5. parte 4. & Ioannes Lucidus in libro 7. de emendatione temporum. Licèt enim Hebræi vterentur mensibus lunaribus, è quibus anni lunares existunt, eos tamen annos, per intercalationem, quam ferè tertio quoque anno interponebant, intercalantes vnum mensem, redigebant ad rationem & mensuram cursus solis: atque hunc in modum annos lunares cum solaribus adæquatos in chronologiam asciscebant. Censorinus quidem in li. de die natali Romanorum, scribit, pro diuersitate gentium, annos ciuiles, & origine & magnitudine fuisse differentes, cunctis tamen studio & curæ fuisse, annos suos, ad æqualitatem cursus solis reuocatos correctósque, in descriptione temporum adhibere. Deinde certum est, Hebræos secundùm legem Mosis, Pascha quolibet anno, decima quarta luna primi mensis, post æquinoctium vernum celebrare debuisse. C Hoc autem ipsi nullo modo potuissent seruare si vsi essent annis lunaribus. Nam cum lunaris annus sit vndecim diebus minor solari, si vno anno celebrassent Pascha decima quarta luna primi mensis, proximè sequenti anno, celebrassent vndecim diebus ante, hoc est, tertia luna primi mẽsis, & alio sequẽti anno celebratio Paschatis nõ in primũ, sed in vltimũ anni mẽsem incidisset, Quò fieret, vt quolibet anni mense Pascha perageretur. Ad hoc cum in scriptura traditur Adã vixisse nongentos triginta annos Hebræos, quadringentos triginta annos peregrinatos esse in Ægypto; ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, octoginta & quadringentos annos intercessisse: in his atque aliis similibus chronologiis diuinæ scripturæ, D non essent intelligendi tot anni quot significantur, sed longè pauciores; videlicet ad rationem annorum lunarium restricti contractique. Quid multa? in sacris libris; enumeratio annorum, cum profana chronologia sæpe consentit. In exordio prioris libri Machabæorum scriptum est, Alexandrum Magnum regnasse duodecim annos, itidem externis scriptoribus tam Græcis quam Latinis prodentibus, apud quos tamen

Rationes contra tertiam opinionem.

Quomodo Hebræi redigerent suos annos lunares ad cursum solis.

Gen. 5.

Exod. 12

3. Reg. 6.

A tamen nullus est annorum lunarium inchronologia vsus. Cómemoratio præterea annorum regni Græcorum, toties eodem libro inculcata mire concordat cũ annis regni Seleucidarum (idem enim fuit regnum, quod dicitur in scriptura Græcorum) quos externi auctores descripserunt. Hæc isti. Nihilominus tamen, opinio illa de annis lunaribus, quæ multis & magnis auctoribus placuit, est profectò valdè probabilis, eaque nobis postea magno vsui futura est, ad explicationem septuaginta hebdomadum. Nec valida sunt, quibus oppugnata ab istis est, argumenta. Non enim ex ea concluditur, futurum fuisse vt Hebræi quolibet mense agerent Pascha: id enim sequutum esset, si Hebræi, vt B nos, immobiles menses habuissent: habebant autem mobiles cum ipsa luna, sicut igitur semper egissent Pascha in prima luna ita & in primo mense. Quanquam, nisi per intercalationem redegissent annum lunarem ad æqualitatem solaris, non semper Pascha potuissent agere verno tempore, quod tamen lege Mosis præcipiebatur. Iam verò, quod isti argumentantur, nec Hebræos, nec vspiam sacras litteras in descriptione temporum vti annis lunaribus, vltro concedimus, tantum abest vt negemus: dicimus tamen Gabrielem hoc loco, quo tectior atque occultior sermo esset, præter communem loquendi scribendi, ac C negotiandi consuetudinem, in designando tempore aduentus Messiæ, non solarium, sed lunarium annorum computatione vti voluisse. Nec mirum, multa prophetæ præter cõmunem dicẽdi & intelligendi morẽ dixerunt & scripserũt. An cùm Gabriel dixit septuaginta hebdomades præcisè significãs hebdomades annorũ, nõ id nouè & inusitatè loquutus est? cùm sit in cõmuni vsu loquendi positum, vt vocabulum hebdomadis præcisè dictũ, nunquam de septenario annorũ, sed ferè de septenario dierũ dicatur & intelligatur? Quid, cum Daniel supra c. 4. dixit, *septem tempora* significat ne septẽ annos, & c. 7. dixit, *tempus, & tẽpora,* D *& dimidium temporis* tres annos ac dimidium insinuans, nonne præter communem atque vsitatam sermonis & intelligentiæ rationem locutus est? Multa sunt huius generis exempla in libris prophetarum passim obuia. Quapropter nemini mirandum accidat, si Gabriel hoc loco morem propheticum seruans, præter consuetam Hebræis chronologiam, annis lunaribus vsus sit. Atque hoc ipse non ita texit & occultauit, vt non facilè deprehendi possit ex ipso vocabulo quo est vsus *abbreuiatæ sunt* quo significatur, annos earum hebdomadum, non esse ad longitudinem annorum solarium exigendos, sed ad breuitatem lunarium annorum coarctandos.

Solutio rationum.

Gabriel cur obscurè locutus est.

Vt con

Vt consummetur praeuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur Visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. A

Messiæ hanc prophetiã competere demõstrat.

His verbis apertè declarauit Angelus, se hoc loco de Messia vaticinari. Nam neque tot tantáque bona, quæ hic memorantur, alius nisi Messias præstare poterat: eúmque talia præstaturum, omnes prophetæ prædixerant. Quatuor B enim hic memorantur, quæ nulli præter Messiam, conueniunt. Primũ est, *delere iniquitatem, & finem imponere peccato*: alterũ est, *adducere iustitiã sempiternã*: tertiũ est, *promissa, & vaticinia prophetarũ*, quartũ est, *vngi sanctũ sanctorum*. Sed hunc locũ paulo secus legit Tertullianus in libro aduersus Iudæos, sic enim habet. *Quoadusque inueteretur delictũ, & signẽtur peccata, & exorentur iniustitia, & inducatur iustitia æterna, & signetur visio & propheta, & vngatur sanctus sanctorũ.* Verũ huius sententiæ singula verba, quoniam grauissima sunt, & disputationem de septuaginta hebdomadis attingunt, diligenter ponderari à nobis debent.

Quæstio. 10. Quid cõsummari præuaricationem.

Vt consummetur præuaricatio. Quid hoc loco significet, consummari C præuaricationem, dupliciter exponitur. Etenim Chrisostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, Theodoretus in commentario huius loci, & ante hos, Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, consummari præuaricationem, interpretantur, augeri vsque ad summum, & perduci vsque ad extremum improbitatis, vt amplius augeri nequeat. Putant enim hoc verbo significari, licèt Iudæi multa & magna scelera prius admisissent, attamen, scelus necis Messiæ, ad summum impietatis peruenisse. Atque huius rei manifestum est argumentum, Iudæos pro sceleribus quæ antea patrauerant, impetrasse à Deo culpæ pariter ac pœnæ remissionem: occisi autem Messiæ crimen, inexpiabile fuit: cuius pœnas vsque adhuc pendunt, pendéntque perpetuas. Hac eadem significatione, verbum implendi. Dominus noster & D Paulus vsurparunt. Nam Matthæi. c. 23. loquens Dominus Iudæis, quorum patres interfecerant prophetas, *& vos, inquit, implete mensuram patrum vestrorum.* Quasi diceret, quod supererat improbitati, & crudelitati ipsorum, vos supplete: illi occiderunt prophetas, vnum deerat, quod vos præstabitis, vt Messiam etiam occiderent.

Et Paulus.

A Et Paulus in cap.2. prioris epiſtolæ ad Theſſalonicenſes, de Iudæis item loquens, ſic ait, *ipſi Dominum occiderunt, & prophetas: & nos perſecuti ſunt, vt impleant peccata ſua: quia peruenit ſuper ipſos ira Dei vſque in finem.* Conſummari autem, ſeu, quod idem eſt, compleri peccatum, idem valere, quod perduci vſq; ad ſummũ & vltimum, ex duobus ſcripturæ locis licet intelligere, prior locus eſt in libro Geneſeos cap.15. *nondum* (inquit Dominus,) *completa ſunt iniquitates Amorrhæorum vſque in præſens tempus*, poſterior locus eſt in primo libro regum cap.20. Dauid enim de Saule loquens ait, *Scito quia completa eſt malitia eius.* Non faciam, vt verba Chryſoſtomi & Theodoreti, quæ ad prædictæ

B interpretationis confirmationẽ valẽt, hoc loco adſcribere, prætermittam. Sic igitur Chryſoſtomus in ſecunda oratione aduerſus Iudæos hæc ipſa Danielis verba interpretatus, ſcribit. *Quid eſt hoc donec conſummentur peccata. Multa*, inquit, *Iudæi peccauerũt, ſed malorum finis tunc erit, cum Dominum ſuum occiderint. Et hoc dixit Chriſtus, implete menſuram patrum veſtrorum: ſeruos occidiſtis, addite & herilem ſanguinem. Vide quomodo concordat ſententia, Chriſtus dixit, implete, propheta inquit, donec conſummetur delictum.* Sic Chryſoſtomus. Cui ſimillima, ſed expreſſiùs tamen & vberiùs docet Theodoretus. *Quid eſt*, inquit, *quoad antiquetur præuaricatio & conſummetur peccatum? Non aliud ſanè, quàm quoad au-*

D.Chryſoſtomus.

Matth.23.

Theodoretus.

C *geatur impius ipſorum conatus, & peccatum eorum ad exitum perducatur. Peccatum autem conſummatum, crucem vocat, quam auſi ſunt Iudæi contra Dominum parare. Nam ante hoc, infinita auſi facinora, pœnas dederant, ſed rurſus impetrata venia, Dei clementia dignati ſunt. At poſt inſaniam, qua Dominum noſtrum in crucem agere auſi ſunt, nunquam aſſequuti ſunt, vt priſtinum in ſtatum reuocarentur, ſicut res ipſa clamãt. Verùm, cùm amplius quadringenti & quadraginta anni ad hanc diem effluxerint, poſtquam impio illo ſcelere ſeipſi cõtaminarunt atque obſtrinxerunt, diſperſi per orbem terrarum, ex aliis in alia loca migrantes, & exules vagantur.* Altera horum

D verborum interpretatio eſt, illud *conſummari præuaricationem* eandem vim habere, atque conſumi & deleri præuaricationem. Hac ſignificatione ponitur apud Iſaiam, compleri malitiam alicuius, pro eo quod eſt finiri ac tolli: ſic enim eſt apud eum capite quadrageſimo, *conſolamini popule meus, loquimini ad cor Hieruſalem, quia completa eſt malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas eius.* Secundùm hanc expoſitionem, hanc habent prædicta verba ſententiam: in excurſu ſeptuaginta hebdomadum venturum Meſſiam, qui tanquam agnus immaculatus in ara crucis Deo immolatus, omnia peccata hominum

consumat & penitus deleat. Idem est intellectus lectionis Tertulliani, A
qui legit *quoadusq; inueteretur præuaricatio* nam quod inueterascit &
Heb.8. senescit, in dies magis ac magis debilitatur & deficit, atque, vt Paulus
ait, prope interitum est.

Quæstio 11. *Et finem accipiat peccatum.* Græcè legitur, *Vt signetur peccatum*: quã
Quomodo lectionem sequutus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos, Verùm
Messias fine signari peccatum, exponit Theodoretus, non esse aliud, quàm finiri &
imposuerit absumi peccatum: sed quomodo Christus finem imposuit peccato?
peccato. An ita radicitus ipsum excidit, vt amplius reuiuiscere, aut renasci
non possit? Nonne post Christi aduentum, viguit peccatum hodieque
nimio plusquam vellemus, in mundo viget? An qui Christi gratiam B
semel accepit, eam perdere nunquam potest, nec in peccatum relabi?
Minimè verò. Sed verum tamen est quod dixit Gabriel, finem pec-
Christus cato Messiam positurum. Multis enim de causis verissimè dici potest
perfectißi- peccatum à Messia esse finitum. Principiò, Christus pro debito pec-
mè pro ho- cati humani, perfectissimè soluit Deo. Quæ solutio, adeo perfecta,
minum pec & omnibus numeris expleta, finitáque fuit, vt ea dicatur à Theologis
catis Deo satisfactio, vel solutio secundum omnem rigorem iustitiæ. Ergo quia
satisfecit. Christus vsque ad finem & vltimum, & vsque ad minimum quadran-
tem pro debitò peccati humani persoluit Deo, ideò dicitur finem
Aperuit cæ imposuisse peccato. Postea, sustulit Christus pœnalem effectum pecca- C
lorũ regnũ. ti primi hominis, quo vniuersum genus hominum; etiam iusti sanctiq;
tenebatur obstrictum: is autem erat interclusio aditus ad cœlum, &
detentio iustorum in inferno. Deinde, solet in Scriptura scelus idolo-
Sustulit ido latriæ simpliciter nominari peccatum. Quoniam igitur statim atque
lolatriam. mundo affulsit vnius & veri Dei fides, Euangelica prædicatione per
totum orbem publicata propemodum ex omni terrarum orbe discus-
sæ sunt tenebræ idololatriæ, & vanissimus multorum Deorum cultus
euanuit: ideò non falsò dixit Gabriel, per Christum, finem accepturã
Diabolum præuaricationem. Præterea, princeps & auctor peccati, perpetuúsque
superauit. incitator atque incensor hominis ad peccandum, diabolus est: cuius D
potentiam in tantum debilitauit & fregit Christus, vt de eo tradatur
Ioan.12. in Euangelio, *princeps huius mundi, eiicietur foras*, & alio loco, *cum fortis
armatus custodit atrium suum, &c.* arx diaboli expugnata dicitur à Chri-
Luc.11. sto, detracta spolia, ablata arma, omnísque præda eius dicitur abacta
Et in Apocalypsi cap.20. scriptum est, toto hoc tempore quod à pas-
sione Christi fluit vsque ad finem mundi, Sathan esse ligatum, scilicet
non permittendo ei potestatem nocendi hominibus, aut etiam quan-
tum

A tum ipse vellet, incitandi eos ad peccandum. Ad hoc, tanta est potentia & efficacitas gratiæ Christi, vt possit, quantum in ipsa est, & præsentia peccata expellere, & pro præteritis dignè satisfacere Deo, atque aduersus imminentia, animum hominis præparare, ac præmunire: tantámque habet gratia hæc repugnantiam cum peccato, vt quamlibet parua, quantumuis peccatum expellere valeat, neque cum peccato mortali vllatenus, ne ad punctum quidem temporis, misceri, & sociari queat. Nimirum, hoc spectauit Ioannes, cum in cap. 3. primæ epistolæ suæ scripsit, *omnis qui natus est ex Deo, non peccat, nec peccare potest quia semen Dei manet in ipso.* Semen Dei, vocat gratiam, quæ & bona B opera, & vitam æternam fructificat. Adiice quod Christus, quò finem peccatis imponeret septem reliquerit efficacissima remedia in septem sacramentis, & præterea verbum Dei, siquidem hæ duæ res, sacramenta & verbũ Dei, sunt duo illi denarij, quos Samaritanus dedit pro curando & sanando homine, qui Hierosolymis descendens Hiericho, dispoliatus, & letalibus percussus vulneribus; semiuiuus relictus fuerat. Ne multa, lex Mosis cœperat quidem tollere peccatum, sed non potuit finire. Etenim, principium sanitatis, est cognitio morbi: hanc cognitionem tantùm præbebat lex Mosis indicans tantùm, non sanās morbum. At Christus curationem peccati omninò finiuit & expleuit. C Non enim tantùm docuit nos, vt cognosceremus peccatum: sed etiam iuuit, vt vinceremus. Rectè igitur Ioannes, *lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Denique, eiusmodi est gratia Christi, vt, si conseruetur à nobis, & in hac vita ab omni nos peccato mortali seruare possit, & in altera vita, omnes peccati species, reliquias miseriásque in totum sit ablatura.

Gratia Christi vis.

Locus D. Ioan. explicatur.

Sacramentorum & verbi Dei efficacitas.

Luc. 10.

Ioan. 1.

Et deleatur iniquitas. Tribus modis solet deleri aliquid. Etenim vel lauando aut tergendo deletur, vt macula panni, vel radendo, vt mendum Scripturæ: vel dissipando & dissoluendo: vt nubes, quæ vi alicuius venti dissipatur, aut æstu & ardore solis dissoluitur, atque euane- D scit. His omibus modis deleri à Deo iniquitates, legimus in sacris literis. Siquidem Dauid Psal. 50. dixit, *amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me:* & in Apocalypsi cap. 1. scriptum est de Christo, *lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Paulus autem in 2. cap. epistolæ ad Colossenses ait, Christum deleuisse chirographum nostræ damnationis, quod erat contrarium nobis. Denique apud Esaiam cap. 44. ita loquitur Deus: *deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua, reuertere ad me quoniam redemi te.* Atque hæc vna Gabrielis senten-

Quæstio 12. Quomodo Christus deleuerit peccata.

ſententia, manifeſtè coarguit falſitatis atque impietatis, hæreticos noſtri temporis, qui perinſignem Chriſti gratiæ iniuriam facientes, negant peccata hominum, qui iuſtificantur per gratiam Chriſti, penitus auferri, ſed remanere quidem in ipſis, attamen propter Chriſti fidem non imputari ipſis ad condemnationem. Atqui Gabriel hoc loco ait, Chriſtum venturum, non vt peccata non imputentur hominibus, ſed vt ea deleantur. Quamquam omnis diuina Scriptura, clariſſimis verbis hoc ipſum teſtatur. Cùm enim de remiſſione peccatorum loquitur, iis verbis vtitur, quibus peccata hominum qui iuſtificantur à Deo, nulla ex parte remanere, ſed penitus auferri, declarat. Ait enim, peccata lauari & mundari, hominémque ſuper lanam & niuem dealbari. In Pſalm. 50. & Iſaiæ cap. 1. ait auferri iniquitates, & demergi in profundum maris: Micheæ 7. ait Chriſtum fuiſſe agnum qui tollit peccata mundi, & oblatum eſſe in cruce, ad exaurienda peccata hominum: Ioannis 1. & ad Hebræos 9. ait Deum proieciſſe poſt tergum ſuum peccata noſtra, & quantum diſtat Ortus ab Occidente, longè feciſſe à nobis iniquitates noſtras: in cantico Ezechiæ regis, & in pſal. 102. ait deleri iniquitates: vt hoc loco, & pſalmo, 50. & apud Eſaiam. 44. Paulus etiam in cap. 6 prioris epiſtolæ ad Corinth. prænarratis variis flagitiis, ſubdit, *& hæc quidem aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſanctificati eſtis, iuſtificati eſtis:* & in cap. 6. epiſt. ad Romanos, affirmat nos per baptiſmum exuiſſe veterem hominem, eſſe mortuos peccatis, nouam creaturam eſſe factos, & deſtructum in nobis eſſe corpus peccati. Quin etiam idem Paulus in cap. 15. prioris epiſtolæ ad Corinthios, tanquam maximè abſurdum & impoſſibile ponit hominem etiam poſt iuſtificationem, manere in peccatis: *ſi mortui, inquit, non reſurgunt, ergo adhuc eſtis in peccatis veſtris.*

Iſa. 38.

Explicatur locus Dauidis, in Pſal. 31. quomodo peccata dicantur à Deo tegi.

At enim, ſi peccata nullo modo manent in homine iuſtificato, cur igitur, dicet aliquis, Dauid in Pſalmo. 31. de peccatorum remiſſione loquens, hunc in modum ſcripſit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Audis remitti quidem peccata, ſed ita, vt ea tegi, & non imputari dicantur? Videtur igitur hic locus ſatis hæreticorum ſententiæ ſuffragari. Sed accipe reſponſum, è commentario D. Thomæ in quartum caput epiſtolæ ad Romanos concinnatum. Quatuor in peccato inſunt diligenter animaduertenda & diſtinguenda. Primum eſt, offenſa Dei propter hanc dicitur Deus remittere homini peccatum: ſicut homo homini remittere ſolet offenſam ſibi ab eo factã. Alterũ eſt, inordinatus

Quatuor eſſe in peccato, quæ per Chriſti gratiam tollantur.

peccati

A peccati actus, qui semel factus, non potest non esse factus: is tamen dicitur tegi, quatenus Deus non videt eum ad puniendum, vt mox dicemus: qua ratione caritas dicitur operire multitudinem peccatorum. Tertium est, reatus pœnæ, siquidem propter peccatum mortale admissum, est homo æternis inferni pœnis obnoxius & addictus. Et quia cùm Deus aufert homini peccatum, non amplius destinat illum ad pœnam æternam, propterea dicitur non imputari ipsi peccatum. Denique, quartum est, macula, qua sublato nitore gratiæ, animus per B peccatum fœdatur & inquinatur, & quia hæc tollitur, cùm quis iustificatur, ideò peccatum lauari, mundari, & abstergi dicitur. Ex his patet, ob diuersa, quæ in peccato insunt, dici peccatum, nunc remitti, interdum tegi aliis non imputari, sæpè etiam deleri, mundari lauari. Illud autem, *peccata tegi* non aliud significat, quàm ea non videri à Deo ad pœnam & vindictam. Quemadmodum enim, in Scriptura dicitur Deus cognoscere aliquid, quia ipsum approbat, vt Psalm. 1. *nouit Dominus viam iustorum* & Prouerbiorum 4. *vias quæ à dextris sunt, nouit Dominus*, contrà verò nescire dicitur, quod reprobat: nam in Euangelio traditur dicturum Dominum quibusdam, *nescio vos, & non noui* C *vos*, ita etiam Deus dicitur, videre peccata hominum, quæ statuit punire: vnde petit à Deo Dauid Psal. 50. *auerte faciem tuam à peccatis meis* & 32. *vultus Domini super facientes mala, vt disperdat de terra memoriam eorum.* Attendat lector, quid Diuus Augustinus in explanando Psalm. 31. ad confutationem huius erroris pertinens, scriptum reliquerit. *Si texit Deus,* inquit, *peccata, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, voluit ignoscere. Nec sic intelligatis, quod dixit Dauid peccata tecta sunt quasi ibi sint, & viuant. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid enim erat Deum videre peccata, nisi punire peccata?* Vnde scriptum D est, *auerte faciem tuam à peccatis meis*, Sic ibi Augustinus. Sed illustrior, & ad reuincendos hæreticos valentior, est alter eiusdem Augustini locus in primo libro contra duas Epistolas Pelagianorum, & in c. 13. eius libri. Nam eo loci depellens Augustinus calumniam, quam Pelagiani falsò affingebant Catholicis, quasi negantibus, per baptismum tolli radicitus peccata, sed tantùm superficie tenus abradi, sicut raduntur capilli capitis, radicibus eorum, vnde rursus ipsi renascantur, permanentibus, ita scribit. *Quis hoc nisi infidelis affirmat? Dicimus enim nos, baptisma omnium dare indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, neque peccatorum radices in mala carne teneri, quasi rasorum in capite capil-*

1. Petri. 4.

Peccata à Deo tegi quid sit.

Matth. 7. & 25.

Insignis contra hæreticos, D. Augustini sententia.

Deus non videt pecca ta dimissa, quia non sunt.

pite capillorum: vnde iterum crescant resecanda peccata. Sic Augustinus. A Et verò, idem valet, peccata esse tecta, atque esse sublata, & nulla penitus relicta. Nam si tecta sunt Deo, ergo non videntur à Deo: si non videntur à Deo, nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, & id à Deo non videri: nec possunt peccata à Deo videri ad culpam, & non videri ad pœnam. Similiter, si Deus non imputat homini peccata, ergo nulla sunt in homine peccata: siquidem si peccata essent in homine, loquor non de quibuslibet, sed de peccatis mortalibus, odio haberet Deus ipsa peccata & hominem peccatis præditum abominaretur: testante Scriptura, odio esse impium Deo & impietatem eius: & Dauide in Psal. 5. concinente, *odisti omnes qui operantur ini-* B *quitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Præterea, cùm Deus sit maximè iustus, nō potest peccata, si verè sunt in homine, nō punire, & debitis pœnis addicere. Nam æquè alienum est iustitiæ Dei, virtutes & benefacta hominum sine remuneratione, vt flagitia & maleficia eorū sine animaduersione, dimittere. Ergo, si peccata teguntur, vel non imputantur homini à Deo hinc necessariò concluditur, ea nullatenus esse in homine. Atque hæc obiter aduersus hæreticos diximus, quò principale ac pestiferum eorum dogma perstringeremus, ad id nos hac Gabrielis sententia inuitante. C

Sap. 14.

Quæstio 13. Quæ sit iustitia sempiterna.

Et adducatur iustitia sempiterna.

Christum ostēdit esse nostram iustitiā quod quinque modis fieri posse dicit.

HOc potest intelligi dupliciciter. Vel de ipso Christo, quem Paulus primæ ad Corinthios capite primo appellat iustitiam nostram. *Qui factus est, inquit, nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.* Dicitur autem Christus iustitia nostra non imputatiuè, vt nugantur hæretici, quasi nobis nul- D lam habentibus propriam & inhærentem iustitiam, sola Christi iustitia imputetur ad salutem, sed appellatur iustitia nostra, quinque modis. Primùm, exemplariter: (equidem vocabulis in scholis Theologorum tritis, cum res fert, libentissimè vtor) Etenim iustitia Christi, vt perfectissimum exemplar, proposita est, ad quam omnis Christianorum iustitia & sanctitas fingi, conformari, & dirigi debeat. Deinde, satisfactoriè, quoniam Christus pro debito humani generis, iustissimū dedit pretium, & cumulatissimè Deo satisfecit. Postea, meritoriè: etenim Christus sua passione ac morte, promeruit apud Deum, vt dignè credentes

1. exemplariter.

2 Satisfactoriè.

3 Meritoriè.

A credentes in ipsum, iustitia & sanctitate ab eo donarentur. Ad hoc, efficienter: Christus enim auctor & effector est iustitiæ nostræ, ipse est qui gratiam in animos nostros infundit, adhibitis sacramentis ceu quibusdam instrumentis ad eam producendam. Denique, finaliter: nimirum, is demum est finis nostræ sanctitatis & iustitiæ, *vt conformes simus*, quemadmodum ad Romanos, capite octauo, scripsit Paulus, *imagini filij Dei*. Verumtamen, commodiùs, & conuenientiùs sententiæ horum verborum, intelligitur Gabrielem loqui de iustitia, quæ in homine inest, à Deo effecta, & gratis ipsi donata. Porrò, inter iustitiam Christianam & Mosaicam seu legalem quà differt hæc ab illa, triplex reperio discrimen. Etenim; iustitia legalis externa erat, & plurimum in exteriorum ceremoniarum obseruantia, cultúque posita; at iustitia Christiana, licet externas ceremonias minimè respuat, interioribus tamen ac spiritalibus animi bonis, atque ornamentis potissimum continetur. Quapropter Christus Dominus dixit, *regnum Dei intra vos est*. Quam sententiam enudans, magisque explicans Paulus in capite decimo quarto epistolæ, quæ scripta est ad Romanos, *regnum Dei inquit, non est esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto*. Deinde, iustitia legalis Iudæis præscripta lege Mosis, magna parte erat humana & politica, quæque humano studio & diligentia comparari, & conseruari posset; hominé faciens mundum, iustum, & innocentem coram hominibus idest hominũ iudicio & existimatione, sicut in epistola ad Hebræos scripta disputat Diuus Paulus. Iustitia verò Euangelica diuinam habet originem, vim, & effectus supernaturales finem ac mercedem cœlestem atque immortalem, ea námque à solo Deo effici, augeri, conseruari, ac dignè remunerari potest, bonum & sanctum faciens hominem simpliciter, absolutè, & coram Deo. Ad extremum, iustitia legalis temporaria erat, ad certum quoddam tempus instituta, quoad scilicet veniret perfectio iustitiæ Euangelicæ, tũc omninò cessatura, at iustitia Christiana sempiterna est. Hæc enim est aqua illa, de qua Christus dixit Samaritanæ, *qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternum*, & Isaias capit. 45. ita scribit, *Israel saluatus est in Domino, salute æterna: non confundemini, neque erubescetis vsque in seculum seculi*, idem cap. 51. *Salus mea, ait Dominus, in sempiternum erit*: & in primo capite libri Sapientiæ sic est, *iustitia perpetua est & immortalis*. Huiusmodi iustitiam allaturum esse Messiam, constat vaticinio Dauidis, quod est in Psal. 71. *Orietur, inquit, in diebus eius iustitia*

4 *Efficienter.*
5 *Finaliter.*
Propriè de iustitia nostra prophe ta loquitur.
Triplex discrimen inter legalem & Euangelicam iustitiam.
Luc. 17.
Ioan. 4.

in Leuitico capite vigesimo tertio, vbi à festo Phase, vsque ad festum Pentecostes, numerantur septem hebdomades dierum, & proximè sequenti capite huius libri, scribitur, ieiunasse Danielem tres dierum hebdomades: posterioris verò exemplum reperies in Leuitico ca. 25. quo loco præcipit Deus numerari septem hebdomades annorum: & sequenti anno, qui erat quinquagesimus, celebrari iobilæum. Cùm igitur hoc loco non possint intelligi hebdomades dierum, etenim septuaginta hebdomades non includerent nisi quadringentos nonaginta dies, quo temporis spatio, nihil contigit eorum quæ prædixit angelus, intra septuaginta hebdomades euentura: necessariò concluditur, significari hoc loco hebdomades annorum & sic denotare tempus quadringentorum & nonaginta annorum. Dicet aliquis, cur Angelus non clarè dixit, septuaginta hebdomades annorum, sed præcisè dicens, septuaginta hebdomades, obscurum fecit, atque intellectu difficilem sermonem suum? Verùm in eo seruauit angelus morem prophetarum, consultò loquentium obscurè. Hoc enim differt sermo propheticus à sermone historico, quod hic vulgaris & apertus est, ille tectus, inuolutus, & à communi loquendi consuetudine atque hominum intelligentia remotus. Quin, vt scribit Irenæus: omnis prophetia, priusquam impleatur, ænigma est.

Cur angelus non explicatè appellauerit hebdomades annorum.

Iren. lib. 4. cap. 43.

Abbreuiatæ sunt super popalum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam Hierusalem.

DIXIT angelus Daniel, *super populum tuum & super ciuitatem tuam* significans, quæ euentura erant in his septuaginta hebdomadibus, ea præcipuè ad populum Hebræorum pertinere, in eonamque lapsu temporis, vrbs Hierusalem reficienda erat, Messias item Iudæis promissus, veniens in hunc mundum ex Iudæis nasciturus erat: ipsósque suorum miraculorum, doctrinæ, & consuetudinis participes facturus, denique ab ipsis repudiandus & necandus erat, atque ob eam causam, Dei protectione, religionis gloria, regno, libertateque spoliandi erant, & grauissimis malis ærumnisque conterendi. Illud autem pronomen, *tuum & tuam* emphaticos positum est. Nam secundùm Tertullianum in libro contra Iudæos scripto, Eusebium in libro octauo de demonstratione Euágelica, Hieronymum & Theodoretum hoc loco, ita dictum est, vt significaretur, populum Hebræum,

Summa eorum, quæ in his septuaginta hebdomadibus erant euentura.

Iudæos cur Deus populum tuum nominet.

A bræum, propter eius scelera præterita, præsentiáque maximè verò propter immanitatem futuri sceleris, quo Messiam occisuri erant, indignum esse, vt populus Dei censeretur ac nominaretur: dixit igitur populum tuum, & non populum Dei. Similiter locutus est Deus Mosi exodi 32. cùm populus adorauisset vitulum, *descende, inquit, de monte, quia peccauit populus tuus iste.* Vel fortasse ideò dicitur tuus, quia tuus est sanguine, legis ac religionis communione, præsertim autem studio & amore. Etenim Daniel singulari caritate populum Hebræum amplectebatur & illius libertatis, dignitatis, & salutis, maiorem in modum studiosus, sollicitus, & satagens erat.

B Ceterùm quæstio illa valde perplexa est, cur Gabriel dixerit septuaginta hebdomades fuisse abbreuiatas: quid enim significat illud, *abbreuiata sunt*? An non omnes fore plenas & integras? an potius annos eorũ breuiores fore vulgaribus & vsitatis annis. Neque enim subeat cuiusquam animũ suspicari: dici abbreuiatas, quod dies earũ, vel omnes, vel aliqui breuiores futuri essent quàm dies naturales, qui viginti quatuor horis constant: quemadmodũ in epistola octogesima, quæ scripta est ad Hesychium refert Augustinus, quosdã interpretatos esse, quod dixit Dominus Matthæi. 24. dies persecutionis Antichristi breuiatũ iri propter electos: videlicet breuiores fore singulos viginti quatuor horis sic enim eos fore breuiores. sicut cõtra tẽpore Iosue ac regis Ezechiæ, *Iosu.10.* C vnus dies, longior est viginti quatuor horis factus est. Sed vt dixi, nihil *4.Reg. 20.* simile septuaginta hebdomadibus cõtigisse existimandũ est. Siquidem in his duobus millibus annorũ, quæ à tẽpore huius visionis ad hodiernũ vsq; ad diẽ præterierunt, ne vnus quidẽ dies minor die naturali deprehẽsus est. Cur igitur dicũtur abbreuiatæ hebdomades? Tres sunt interpretationes. Primã memorat Augustinus, eo quẽ proximè dixi loco, quorundã, qui cẽsuerũt, Deũ quidẽ primò cõstituisse, vt tẽpus aduẽtus Messię in mundũ, longiùs propagaretur, & tardiùs esset, postea tamẽ propter lachrymas, preces, & vota prophetarũ ac seruorũ suorum, D breuiasse illud tẽpus, & statuisse, vt maturiùs Christus veniret, quã à primo cõstitutũ fuerat. Atque huc applicãt illud, quod est in psal. 11. *propter miseriã inopum, & gemitũ pauperũ, nunc exurgam dicit Dominus*: illud item quod est apud Aggæum ca. 2. *adhuc modicũ & veniet desideratus cũctis gentibus*. Quoniã igitur Deus, citiùs primo suo decreto accelerauit tẽpus aduẽtus Messiæ, ideò Gabriel dixit abbreuiatas fuisse hebdomadas. Sed futilis est interpretatio. Omitto nunc oppugnare illud quod insciẽter & obtusè dicũt, de mutatione decreti & volũtatis Dei: vrgebo tan

Quæstio 9. Cur septuaginta hebdomades dicantur abbreuiatæ.

D. Augustinus.

Tres opiniones.

Prima opinio eorum qui dicunt Deum voluisse, vt Christus veniret prius, quàm ipse constituerat.

Refellitur prima opinio.

A sendi,& quasi sartam tectam custodiri iusserunt?Sed ad hoc responderi potest:cogitandum esse, Deum ex omni æternitate constituisse, vt ab exordio mundi,vsque ad Messiæ aduentum, certum quoddam ac definitum tempus intercederet, verbi causa circiter quatuor annorum millia:eundem præterea decreuisse, vt pars huius temporis,quæ, post refectionem vrbis Hierusalem futura erat vsque ad Messiam,breuis esset,nec septuaginta annorum hebdomadas excederet. Ergo dicitur hebdomades abbreuiatæ à Deo, quia post vrbis Hierusalẽ reparationem,vsque ad Messiam,paucæ hebdomades futuræ erãt,vt idem sit abbreuiare hebdomades, quod paucas constituere. Paucæ autem B dicuntur septuaginta hebdomades,in comparatione prioris temporis quod effluxerat, ex quo datum fuerat hominibus promissum de aduentu Messiæ, hoc est vel in ipso mundi exordio, cum dictum est serpenti, fore vt semen mulieris contereret caput eius: vel potius cum Deus promisit Abrahæ, daturum se illi semen, in quo semine benedicendæ essent omnes gentes. Nec verò suspicetur quispiam, quod suprà diximus, idem significare, breuiare hebdomades, quod paucas constituere,id confictum esse à nobis, quo difficultatem subterfugeremus:eadem namque significatione eiusdem verbis, vsus est Dominus noster qui apud Matthæum cap.24. loquens de Antichristi C persecutione sic ait. *nisi breuiati fuissent dies illi,non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur dies illi propter electos.* Non enim hisce verbis significauit,futuros illos dies breuiores,quã sint dies naturales sed docere voluit,paucos futuros dies illos quasi diceret, ni breue futurũ esset tẽpus illius persecutionis,etiã electi defecturi & cassuri fuissent.

Quomodo hæ hebdomades abbreuiatæ dicantur.

Gen.3.

Gen.22.

Locus Matthæi.c. 24.

Tertia interpretatio,multorũ & nobilium auctorum est, Iulij Africani in quinto libro annalium: vt refert hoc loco Hieronymus Theodoreti, Glossæ, Alberti, & Carthusiani super hoc nono capite Danielis, præterea Bedæ in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16.& in libro de ratione temporum ca.7.Ruperti super libro Danielis c.16. historiæ Scholasticæ in Historia Danielis ca.10.& Ioannis Zonaræ in primo tomo annalium.Horum sententia est propterea dictas esse abbreuiatas hebdomades, quia intelligi debebant non annorum sola- D rium,sed lunarium.Annus autem lunaris continet dies trecentos quinquaginta quatuor: est igitur vndecim diebus minor solari. Quocirca quadringenti nonaginta anni lunares:quot scilicet cõtinentur in septuaginta hebdomadis,æquè valent, atque quadringenti septuaginta quinque solares. Confirmatur hæc opinio.Primum, ipso vsu & more Hebræo

3. opinio, quæ auctori videtur maximè probabilis quæ est eorum qui dicunt de annis lunaribus locum hunc intelligendum.

Hebræorum, qui vtebantur mensibus lunaribus; ex his autem lunares A
anni conficiuntur. Gabriel itaque loquens cum Daniele Hebræo, atque Hebraicarum cõsuetudinum scientissimo, vti voluit computatione annorum lunarium, Hebræis vsitata. Deinde, hoc ipsum confirmat vocabulum abbreuiatæ. Nam si fuissent annorum solarium, longius tempus denotarent: quoniam verò sunt annorum lunarium, ob eam causam dicuntur abbreuiatæ. Verùm hæc opinio, à multis improbatur & abiicitur. Refellunt eam, Lyranus hoc loco, Galatinus libro quarto, Ioannes Driedo in libro 3. de sacris scripturis cap. 5. parte 4. & Ioannes Lucidus in libro 7 de emendatione temporum. Licèt enim Hebræi vterentur mensibus lunaribus, è quibus anni lunares existunt, eos tamen annos, per intercalationem, quam ferè tertio quoque anno interponebant, intercalantes vnum mensem, redigebant ad rationem & mensuram cursus solis: atque hunc in modum annos lunares cum solaribus adæquatos in chronologiam asciscebant. Censorinus quidem in li. de die natali Romanorum, scribit, pro diuersitate gentium, annos ciuiles, & origine & magnitudine fuisse differentes, cunctis tamen studio & curæ fuisse, annos suos, ad æqualitatem cursus solis reuocatos correctósque, in descriptione temporum adhibere. Deinde certum est, Hebræos secundùm legem Mosis, Pascha quolibet anno, decima quarta luna primi mensis, post æquinoctium vernum celebrare debuisse. Hoc autem ipsi nullo modo potuissent seruare si vsi essent annis lunaribus. Nam cum lunaris annus sit vndecim diebus minor solari, si vno anno celebrassent Pascha decima quarta luna primi mensis, proximè sequenti anno, celebrassent vndecim diebus ante, hoc est, tertia luna primi mẽsis, & alio sequẽti anno celebratio Paschatis nõ in primũ, sed in vltimũ anni mẽsem incidisset, Quò fieret, vt quolibet anni mense Pascha perageretur. Ad hoc cum in scriptura traditur Adã vixisse nongentos triginta annos Hebræos, quadringentos triginta annos peregrinatos esse in Ægypto; ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, octoginta & quadringentos annos intercessisse: in his atque aliis similibus chronologiis diuinæ scripturæ, non essent intelligendi tot anni quot significantur, sed longè pauciores; videlicet ad rationem annorum lunarium restricti contractique. Quid multa? in sacris libris; enumeratio annorum, cum profana chronologia sæpe consentit. In exordio prioris libri Machabæorum scriptum est, Alexandrum Magnum regnasse duodecim annos, itidem externis scriptoribus tam Græcis quam Latinis prodentibus, apud quos tamen

Rationes contra tertiam opinionem.

Quomodo Hebræi redigerent suos annos lunares ad cursum solis.

Gen. 5.
Exod. 12
3. Reg. 6.

(B, C, D marginal section letters)

A tamen nullus est annorum lunarium in chronologia vsus. Cōmemoratio præterea annorum regni Græcorum, toties eodem libro inculcata mire concordat cū annis regni Seleucidarum (idem enim fuit regnum, quod dicitur in scriptura Græcorum) quos externi auctores descripserunt. Hæc isti. Nihilominus tamen, opinio illa de annis lunaribus, quæ multis & magnis auctoribus placuit, est profecto valdè probabilis, eaque nobis postea magno vsui futura est, ad explicationem septuaginta hebdomadum. Nec valida sunt, quibus oppugnata ab istis est, argumenta. Non enim ex ea concluditur, futurum fuisse vt Hebræi quolibet mense agerent Pascha: id enim sequutum esset, si Hebræi, vt B nos, immobiles menses habuissent: habebant autem mobiles cum ipsa luna, sicut igitur semper egissent Pascha in prima luna ita & in primo mense. Quanquam, nisi per intercalationem redegissent annum lunarem ad æqualitatem solaris, non semper Pascha potuissent agere verno tempore, quod tamen lege Mosis præcipiebatur. Iam verò, quod isti argumentantur, nec Hebræos, nec vspiam sacras litteras in descriptione temporum vti annis lunaribus, vltro concedimus, tantum abest vt negemus: dicimus tamen Gabrielem hoc loco, quo tectior atque occultior sermo esset, præter communem loquendi scribendi, ac C negotiandi consuetudinem, in designando tempore aduentus Messiæ, non solarium, sed lunarium annorum computatione vti voluisse. Nec mirum, multa prophetæ præter cōmunem dicēdi & intelligendi morē dixerunt & scripserūt. An cùm Gabriel dixit septuaginta hebdomades præcisè significās hebdomades annorū, nō id nouè & inusitatè loquutus est? cùm sit in cōmuni vsu loquendi positum, vt vocabulum hebdomadis præcisè dictū, nunquam de septenario annorū, sed ferè de septenario dierū dicatur & intelligatur? Quid, cum Daniel supra c. 4. dixit, *septem tempora* significat ne septē annos, & c. 7. dixit, *tempus, & tēpora,* D *& dimidium temporis* tres annos ac dimidium insinuans, nonne præter communem atque vsitatam sermonis & intelligentiæ rationem locutus est? Multa sunt huius generis exempla in libris prophetarum passim obuia. Quapropter nemini mirandum accidat, si Gabriel hoc loco morem propheticum seruans, præter consuetam Hebræis chronologiam, annis lunaribus vsus sit. Atque hoc ipse non ita texit & occultauit, vt non facilè deprehendi possit ex ipso vocabulo quo est vsus *abbreuiatæ sunt* quo significatur, annos earum hebdomadum, non esse ad longitudinem annorum solarium exigendos, sed ad breuitatem lunarium annorum coarctandos.

Solutio rationum.

Gabriel cur obscurè locutus est.

Vt con

Vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. A

Messiæ hanc prophetiam competere demonstrat.

His verbis apertè declarauit Angelus, se hoc loco de Messia vaticinari. Nam neque tot tantáque bona, quæ hic memorantur, alius nisi Messias præstare poterat: eúmque talia præstaturum, omnes prophetæ prædixerant. Quatuor B enim hic memorantur, quæ nulli præter Messiam, conueniunt. Primũ est *delere iniquitatem, & finem imponere peccato*: alterũ est, *adducere iustitiã sempiternã*: tertiũ est, *promissa, & vaticinia prophetarũ*, quartũ est, *vngi sanctũ sanctorum*. Sed hunc locũ paulo secus legit Tertullianus in libro aduersus Iudæos, sic enim habet. *Quoadusque inueteretur delictũ, & signẽtur peccata, & exorentur iniustitia, & inducatur iustitia æterna, & signetur visio & propheta, & vngatur sanctus sanctorũ.* Verũ huius sententiæ singula verba, quoniam grauissima sunt, & disputationem de septuaginta hebdomadis attingunt, diligenter ponderari à nobis debent.

Quæstio. 10. Quid cõsummari præuaricationem.

Vt consummetur præuaricatio. Quid hoc loco significet, consummari C præuaricationem, dupliciter exponitur. Etenim Chrisostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, Theodoretus in commentario huius loci, & ante hos, Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, consummari præuaricationem, interpretantur, augeri vsque ad summum, & perduci vsque ad extremum improbitatis, vt amplius augeri nequeat. Putant enim hoc verbo significari, licèt Iudæi multa & magna scelera prius admisissent, attamen, scelus necis Messiæ, ad summum impietatis peruenisse. Atque huius rei manifestum est argumentum, Iudæos pro sceleribus quæ antea patrauerant, impetrasse à Deo culpæ pariter ac pœnæ remissionem: occisi autem Messiæ crimen, inexpiabile fuit: cuius pœnas vsque adhuc pendunt, pendéntque perpetuas. Hac eadem significatione, verbum implendi. Dominus noster & D Paulus vsurparunt. Nam Matthæi. c. 23. loquens Dominus Iudæis, quorum patres interfecerant prophetas, *& vos, inquit, implete mensuram patrum vestrorum.* Quasi diceret, quod supererat improbitati, & crudelitati ipsorum, vos supplete: illi occiderunt prophetas, vnum deerat, quod vos præstabitis, vt Messiam etiam occiderent.

Et Paulus.

A Et Paulus in cap.2. prioris epistolæ ad Thessalonicenses, de Iudæis item loquens, sic ait, *ipsi Dominum occiderunt, & prophetas: & nos persecuti sunt, vt impleant peccata sua: quia peruenit super ipsos ira Dei vsque in finem.* Consummari autem, seu, quod idem est, compleri peccatum, idem valere, quod perduci vsq; ad summũ & vltimum, ex duobus scripturæ locis licet intelligere, prior locus est in libro Geneseos cap.15. *nondum* (inquit Dominus,) *completa sunt iniquitates Amorrhæorum vsque in præsens tempus*, posterior locus est in primo libro regum cap.20. Dauid enim de Saule loquens ait, *Scito quia completa est malitia eius.* Non faciam, vt verba Chrysostomi & Theodoreti, quæ ad prædictæ B interpretationis confirmationẽ valẽt, hoc loco adscribere prætermittam. Sic igitur Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos hæc ipsa Danielis verba interpretatus, scribit. *Quid est hoc donec consummentur peccata. Multa*, inquit, *Iudæi peccauerũt, sed malorum finis tunc erit, cum Dominum suum occiderint. Et hoc dixit Christus, implete mensuram patrum vestrorum: seruos occidistis, addite & herilem sanguinem. Vide quomodo concordat sententia, Christus dixit, implete, propheta inquit, donec consummetur delictum.* Sic Chrysostomus. Cui simillima, sed expressiùs tamen & vberiùs docet Theodoretus. *Quid est*, inquit, *quoad antiquetur præuaricatio & consummetur peccatum? Non aliud sanè, quàm quoad au-* C *geatur impius ipsorum conatus, & peccatum eorum ad exitum perducatur. Peccatum autem consummatum, crucem vocat, quam ausi sunt Iudæi contra Dominum parare. Nam ante hoc, infinita ausi facinora, pœnas dederant, sed rursus impetrata venia, Dei clementia dignati sunt. At post insaniam, qua Dominum nostrum in crucem agere ausi sunt, nunquam assequuti sunt, vt pristinum in statum reuocarentur, sicut res ipsa clamãt. Verùm, cùm amplius quadringenti & quadraginta anni ad hanc diem effluxerint, postquam impio illo scelere seipsi cõtaminarunt atque obstrinxerunt, dispersi per orbem terrarum, ex aliis in alia loca migrantes, & exules vagantur.* Altera horum D verborum interpretatio est, illud *consummari præuaricationem* eandem vim habere, atque consumi & deleri præuaricationem. Hac significatione ponitur apud Isaiam, compleri malitiam alicuius, pro eo quod est finiri ac tolli: sic enim est apud eum capite quadragesimo, *consolamini popule meus, loquimini ad cor Hierusalem, quia completa est malitia eius, dimissa est iniquitas eius.* Secundùm hanc expositionem, hanc habent prædicta verba sententiam: in excursu septuaginta hebdomadum venturum Messiam, qui tanquam agnus immaculatus in ara crucis Deo immolatus, omnia peccata hominum consumat

D. Chrysostomus.

Matth. 23.

Theodoretus.

consumat & penitus deleat. Idem est intellectus lectionis Tertulliani, A qui legit *quoadusque inveteretur praevaricatio* nam quod inveterascit &

Heb.8. senescit, in dies magis ac magis debilitatur & deficit, atque, vt Paulus ait, prope interitum est.

Quaestio 11. *Et finem accipiat peccatum.* Græcè legitur, *Vt signetur peccatum*: quā

Quomodo Messias finē imposuerit peccato. lectionem sequutus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos. Verùm signari peccatum, exponit Theodoretus, non esse aliud, quàm finiri & absumi peccatum: sed quomodo Christus finem imposuit peccato? An ita radicitus ipsum excidit, vt amplius reuiuiscere, aut renasci non possit? Nonne post Christi aduentum, viguit peccatum hodiéque nimio plusquam vellemus, in mundo viget? An qui Christi gratiam B semel accepit, eam perdere nunquam potest, nec in peccatum relabi? Minimè verò. Sed verum tamen est quod dixit Gabriel, finem pec-

Christus perfectissimè pro hominum peccatis Deo satisfecit. cato Messiam positurum. Multis enim de causis verissimè dici potest peccatum à Messia esse finitum. Principiò, Christus pro debito peccati humani, perfectissimè soluit Deo. Quæ solutio, adeo perfecta, & omnibus numeris expleta, finitáque fuit, vt ea dicatur à Theologis satisfactio, vel solutio secundùm omnem rigorem iustitiæ. Ergo quia Christus vsque ad finem & vltimum, & vsque ad minimum quadrantem pro debitò peccati humani persoluit Deo, ideò dicitur finem

Aperuit cœlorū regnū. imposuisse peccato. Postea, sustulit Christus pœnalem effectum pecca- C ti primi hominis, quo vniuersum genus hominum; etiam iusti sanctique tenebatur obstrictum: is autem erat interclusio aditus ad cœlum, & detentio iustorum in inferno. Deinde, solet in Scriptura scelus idolo-

Sustulit idololatriam. latriæ simpliciter nominari peccatum. Quoniam igitur statim atque mundo affulsit vnius & veri Dei fides, Euangelica prædicatione per totum orbem publicata propemodum ex omni terrarum orbe discussæ sunt tenebræ idololatriæ, & vanissimus multorum Deorum cultus euanuit: ideò non falsò dixit Gabriel, per Christum, finem acceptarā

Diabolum superauit. præuaricationem. Præterea, princeps & auctor peccati, perpetuúsque incitator atque incensor hominis ad peccandum, diabolus est: cuius D potentiam in tantum debilitauit & fregit Christus, vt de eo tradatur

Ioan.12. in Euangelio, *princeps huius mundi, eiicietur foras*, & alio loco, *cum fortis armatus custodit atrium suum, &c.* arx diaboli expugnata dicitur à Chri-

Luc.11. sto, detracta spolia, ablata arma, omnísque præda eius dicitur abacta Et in Apocalypsi cap.20. scriptum est, toto hoc tempore quod à passione Christi fluit vsque ad finem mundi, Sathan esse ligatum, scilicet non permittendo ei potestatem nocendi hominibus, aut etiam quan-, tum

A tum ipse vellet, incitandi eos ad peccandum. Ad hoc, tanta est potentia & efficacitas gratiæ Christi, vt possit, quantum in ipsa est, & præsentia peccata expellere, & pro præteritis dignè satisfacere Deo, atque aduersus imminentia, animum hominis præparare, ac præmunire: tantámque habet gratia hæc repugnantiam cum peccato, vt quamlibet parua, quantumuis peccatum expellere valeat, neque cum peccato mortali vllatenus, ne ad punctum quidem temporis, misceri, & sociari queat. Nimirum, hoc spectauit Ioannes, cum in cap. 3. primæ epistolæ suæ scripsit, *omnis qui natus est ex Deo, non peccat, nec peccare potest quia semen Dei manet in ipso.* Semen Dei, vocat gratiam, quæ & bona opera, & vitam æternam fructificat. Adiice quod Christus, quò finem peccatis imponeret, septem reliquerit efficacissima remedia in septem sacramentis, & præterea verbum Dei, siquidem hæ duæ res, sacramenta & verbũ Dei sunt duo illi denarij, quos Samaritanus dedit pro curando & sanando homine, qui Hierosolymis descendens Hiericho, dispoliatus, & letalibus percussus vulneribus; semiuiuus relictus fuerat. Ne multa, lex Mosis cœperat quidem tollere peccatum, sed non potuit finire. Etenim, principium sanitatis, est cognitio morbi: hanc cognitionem tantùm præbebat lex Mosis indicans tantùm, non sanãs morbum. At Christus curationem peccati omninò finiuit & expleuit.
Gratia Christi vis. *Locus D. Ioan. explicatur.* B *Sacramentorum & verbi Dei efficacitas.* *Luc. 10.*

C Non enim tantùm docuit nos, vt cognosceremus peccatum: sed etiam iuuit, vt vinceremus. Rectè igitur Ioannes, *lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Denique, eiusmodi est gratia Christi, vt, si conseruetur à nobis, & in hac vita ab omni nos peccato mortali seruare possit: & in altera vita, omnes peccati species, reliquias miseriásque in totum sit ablatura.
Ioan. 1.

Et deleatur iniquitas. Tribus modis solet deleri aliquid. Etenim vel lauando aut tergendo deletur, vt macula panni, vel radendo, vt mendum Scripturæ: vel dissipando & dissoluendo: vt nubes, quæ vi alicuius venti dissipatur, aut æstu & ardore solis dissoluitur, atque euanescit. His omibus modis deleri à Deo iniquitates, legimus in sacris literis. Siquidem Dauid Psal. 50. dixit, *amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me:* & in Apocalypsi cap. 1. scriptum est de Christo, *lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Paulus autem in 2. cap. epistolæ ad Colossenses ait, Christum deleuisse chirographum nostræ damnationis, quod erat contrarium nobis. Denique apud Esaiam cap. 44. ita loquitur Deus: *deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua, reuertere ad me quoniam redemi te.* Atque hæc vna Gabrielis
Quæstio 12. Quomodo Christus deleuerit peccata. D

ſententia, manifeſtè coarguit falſitatis atque impietatis, hæreticos noſtri temporis, qui perinſignem Chriſti gratiæ iniuriam facientes, negant peccata hominum, qui iuſtificantur per gratiam Chriſti, penitus auferri, ſed remanere quidem in ipſis, attamen propter Chriſti fidem non imputari ipſis ad condemnationem. Atqui Gabriel hoc loco ait, Chriſtum venturum, non vt peccata non imputentur hominibus, ſed vt ea deleantur. Quamquam omnis diuina Scriptura, clariſſimis verbis hoc ipſum teſtatur. Cùm enim de remiſſione peccatorum loquitur, iis verbis vtitur, quibus peccata hominum qui iuſtificantur à Deo, nulla ex parte remanere, ſed penitus auferri, declarat. Ait enim, peccata lauari & mundari, hominémque ſuper lanam & niuem dealbari. In Pſalm. 50. & Iſaiæ cap. 1. ait auferri iniquitates, & demergi in profundum maris: Micheæ 7. ait Chriſtum fuiſſe agnum qui tollit peccata mundi, & oblatum eſſe in cruce, ad exaurienda peccata hominum: Ioannis 1. & ad Hebræos 9. ait Deum proieciſſe poſt tergum ſuum peccata noſtra, & quantum diſtat Ortus ab Occidente, longè feciſſe à nobis iniquitates noſtras: in cantico Ezechiæ regis, & in pſal. 102. ait deleri iniquitates: vt hoc loco, & pſalmo, 50. & apud Eſaiam. 44. Paulus etiam in cap. 6 prioris epiſtolæ ad Corinth. prænarratis variis flagitiis, ſubdit, *& hæc quidem aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſanctificati eſtis, iuſtificati eſtis*: & in cap. 6. epiſt. ad Romanos, affirmat nos per baptiſmum exuiſſe veterem hominem, eſſe mortuos peccatis, nouam creaturam eſſe factos, & deſtructum in nobis eſſe corpus peccati. Quin etiam idem Paulus in cap. 15. prioris epiſtolæ ad Corinthios, tanquam maximè abſurdum & impoſſibile ponit, hominem etiam poſt iuſtificationem, manere in peccatis: *ſi mortui, inquit, non reſurgunt, ergo adhuc eſtis in peccatis veſtris.*

Iſa. 38. (margin)

Explicatur locus Dauidis, in Pſal. 31. quomodo peccata dicantur à Deo tegi. (margin)

At enim, ſi peccata nullo modo manent in homine iuſtificato, cur igitur, dicet aliquis, Dauid in Pſalmo. 31. de peccatorum remiſſione loquens, hunc in modum ſcripſit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Audis remitti quidem peccata, ſed ita, vt ea tegi, & non imputari dicantur? Videtur igitur hic locus ſatis hæreticorum ſententiæ ſuffragari. Sed accipe reſponſum, è commentario D. Thomæ in quartum caput epiſtolæ ad Romanos conciunatum. Quatuor in peccato inſunt diligenter animaduertenda & diſtinguenda. Primum eſt, offenſa Dei propter hanc dicitur Deus remittere homini peccatum: ſicut homo homini remittere ſolet offenſam ſibi ab eo factã. Alterũ eſt, inordinatus peccati

Quatuor eſſe in peccato, quæ per Chriſti gratiam tollantur. (margin)

A peccati actus, qui semel factus, non potest non esse factus:is tamen dicitur tegi, quatenus Deus non videt eum ad puniendum, vt mox dicemus: qua ratione caritas dicitur operire multitudinem peccatorum. Tertium est,reatus pœnæ, siquidem propter peccatum mortale admissum, est homo æternis inferni pœnis obnoxius & addictus. Et quia cùm Deus aufert homini peccatum, non amplius destinat illum ad pœnam æternam, propterea dicitur non imputari ipsi peccatum. Denique,quartum est, macula,qua sublato nitore gratiæ, animus per B peccatum fœdatur & inquinatur, & quia hæc tollitur, cùm quis iustificatur, ideò peccatum lauari, mundari, & abstergi dicitur. Ex his patet,ob diuersa,quæ in peccato insunt,dici peccatum, nunc remitti, interdum tegi aliàs non imputari, sæpè etiam deleri, mundari lauari. Illud autem, *peccata tegi* non aliud significat, quàm ea non videri à Deo ad pœnam & vindictam. Quemadmodum enim,in Scriptura dicitur Deus cognoscere aliquid,quia ipsum approbat,vt Psalm.1. *nouit Dominus viam iustorum* & Prouerbiorum 4.*vias quæ à dextris sunt, nouit Dominus*,contrà verò nescire dicitur, quod reprobat: nam in Euangelio traditur dicturum Dominum quibusdam, *nescio vos,& non noui* C *vos*, ita etiam Deus dicitur, videre peccata hominum, quæ statuit punire:vnde petit à Deo Dauid Psal.50.*auerte faciem tuam à peccatis meis* & 32.*vultus Domini super facientes mala, vt disperdat de terra memoriam eorum*.Attendat lector, quid Diuus Augustinus in explanando Psalm.31. ad confutationem huius erroris pertinens, scriptum reliquerit. *Si texit Deus*, inquit,*peccata,noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere:si noluit animaduertere,noluit punire, noluit agnoscere,voluit ignoscere.Nec sic intelligatis, quod dixit Dauid peccata tecta sunt quasi ibi sint, & viuant. Tecta ergo peccata quare dixit?vt non viderentur. Quid enim erat Deum videre peccata, nisi punire peccata?* Vnde scriptum D est, *auerte faciem tuam à peccatis meis*,Sic ibi Augustinus. Sed illustrior, & ad reuincendos hæreticos valentior,est alter eiusdem Augustini locus in primo libro contra duas Epistolas Pelagianorum,& in c.13.eius libri.Nam eo loci depellens Augustinus calumniam, quam Pelagiani falsò affingebant Catholicis, quasi negantibus, per baptismum tolli radicitus peccata, sed tantùm superficie tenus abradi, sicut raduntur capilli capitis.radicibus eorum, vnde rursus ipsi renascantur, permanentibus,ita scribit.*Quis hoc nisi infidelis affirmat? Dicimus enim nos, baptisma omnium dare indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere,neque peccatorum radices in mala carne teneri, quasi rasorum in capite capil-*

1. Petri. 4.

Peccata à Deo tegi quid sit.

Matth.7. & 25.

Insignis cōtra hæreticos,D. Augustini sententia.

Deus non videt pecca ta dimissa, quia non sunt.

pite capillorum: vnde iterum crescant resecanda peccata. Sic Augustinus. A Et verò, idem valet, peccata esse tecta, atque esse sublata, & nulla penitus relicta. Nam si tecta sunt Deo, ergo non videntur à Deo: si non videntur à Deo, nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, & id à Deo non videri: nec possunt peccata à Deo videri ad culpam, & non videri ad pœnam. Similiter, si Deus non imputat homini peccata, ergo nulla sunt in homine peccata: siquidem si peccata essent in homine, loquor non de quibuslibet, sed de peccatis mortalibus, odio haberet Deus ipsa peccata & hominem peccatis præditum abominaretur: testante Scriptura, odio esse impium Deo & impietatem eius: & Dauide in Psal. 5. concinente, *odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Præterea, cùm Deus sit maximè iustus, nō potest peccata, si verè sunt in homine, nō punire, & debitis pœnis addicere. Nam æquè alienum est iustitiæ Dei, virtutes & benefacta hominum sine remuneratione, vt flagitia & maleficia eorū sine animaduersione, dimittere. Ergo, si peccata teguntur, vel non imputantur homini à Deo hinc necessariò concluditur, ea nullatenus esse in homine. Atque hæc obiter aduersus hæreticos diximus, quò principale ac pestiferum eorum dogma perstringeremus, ad id nos hac Gabrielis sententia inuitante. B C

Sap. 14.

Quæstio 13. Quæ sit iustitia sempiterna.

Et adducatur iustitia sempiterna.

Christum ostedit esse nostram iustitiā quod quinque modis fieri posse dicit. 1. exemplariter. 2 Satisfactorio. 3 Meritoriè.

OC potest intelligi dupliciciter. Vel de ipso Christo, quem Paulus primæ ad Corinthios capite primo appellat iustitiam nostram, *Qui factus est, inquit, nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.* Dicitur autem Christus iustitia nostra non imputatiuè, vt nugantur hæretici, quasi nobis nullam habentibus propriam & inhærentem iustitiam, sola Christi iustitia imputetur ad salutem, sed appellatur iustitia nostra, quinque modis. Primùm, exemplariter: (equidem vocabulis in scholis Theologorum tritis, cum res fert, libentissimè vtor) Etenim iustitia Christi, vt perfectissimum exemplar, proposita est, ad quam omnis Christianorum iustitia & sanctitas fingi, conformari, & dirigi debeat. Deinde, satisfactoriè: quoniam Christus pro debito humani generis, iustissimū dedit pretium, & cumulatissimè Deo satisfecit. Postea, meritoriè: etenim Christus sua passione ac morte, promeruit apud Deum, vt dignè D

credentes

A credentes in ipsum, iustitia & sanctitate ab eo donarentur. Ad hoc, ef- 4 *Efficien-*
ficienter: Christus enim auctor & effector est iustitiæ nostræ, ipse est *ter.*
qui gratiam in animos nostros infundit, adhibitis sacramentis ceu qui- 5 *Finali-*
busdam instrumentis ad eam producendam. Denique, finaliter: nimi- *ter.*
rum, is demum est finis nostræ sanctitatis & iustitiæ, *ut conformes si-*
mus, quemadmodum ad Romanos, capite octauo, scripsit Paulus,
imagini filij Dei. Verumtamen, commodiùs, & conuenientiùs senten-
tiæ horum verborum, intelligitur Gabrielem loqui de iustitia, quæ in
homine inest, à Deo effecta, & gratis ipsi donata. Porrò, inter iustitiam *Propriè de*
Christianam & Mosaicam seu legalem quà differt hæc ab illa, triplex *iustitia no-*
B reperio discrimen. Etenim; iustitia legalis externa erat, & plurimum *stra prophe*
in exteriorum ceremoniarum obseruantia, cultúque posita; at iustitia *ta loqui-*
Christiana, licet externas ceremonias minimè respuat, interioribus *tur.*
tamen ac spiritalibus animi bonis, atque ornamentis potissimum *Triplex di-*
continetur. Quapropter Christus Dominus dixit, *regnum Dei intra vos* *scrimen in-*
est. Quam sententiam enudans, magísque explicans Paulus in capite *ter legalem*
decimo quarto epistolæ, quæ scripta est ad Romanos, *regnum Dei in-* *& Euange*
quit, non est esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. *licam iu-*
Deinde, iustitia legalis Iudæis præscripta lege Mosis, magna parte *stitiam.*
erat humana & politica, quæque humano studio & diligentia com- *Luc.17.*
C parari, & conseruari posset; hominem faciens mundum, iustum, & inno-
centem coram hominibus idest hominū iudicio & existimatione, sicut
in epistola ad Hebræos scripta disputat Diuus Paulus. Iustitia verò
Euangelica diuinam habet originem, vim, & effectus supernaturales
finem ac mercedem cœlestem atque immortalem, ea námque à solo
Deo effici, augeri, conseruari ac dignè remunerari potest, bonum &
sanctum faciens hominem simpliciter, absolutè, & coram Deo. Ad
extremum, iustitia legalis temporaria erat, ad certum quoddam tem-
pus instituta, quoad scilicet veniret perfectio iustitiæ Euangelicæ,
tūc omninò cessatura, at iustitia Christiana sempiterna est. Hæc enim
D est aqua illa, de qua Christus dixit Samaritanæ, *qui biberit ex aqua,* *Ioan.4.*
quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo
fons aquæ salientis in vitam æternum, & Isaias capit. 45. ita scribit, *Israel*
saluatus est in Domino salute æterna: non confundemini, neque erubescetis
vsque in seculum seculi, idem cap. 51. *Salus mea, ait Dominus, in sempiter-*
num erit: & in primo capite libri Sapientiæ sic est, *iustitia perpetua est*
& immortalis. Huiusmodi iustitiam allaturum esse Messiam, constat
vaticinio Dauidis, quod est in Psal. 71. *Orietur, inquit, in diebus eius iustitia*

& abundantia pacis, donec auferatur Luna. Iam verò si iustitia Christiana A
1.Cor.13. est sempiterna, fides autem non manet post hanc vitam, sed caritas
Potiores est, quæ nunquam excidit, vt Paulus ait, magnum profectò hinc duci-
Christianæ tur argumentum aduersus hæreticos nostri temporis, quo euidenter
iustitiæ par probetur, potiores Christianæ iustitiæ partes, non fidem sed carita-
tes, non in tem sibi vendicare. Vnde Augustinus in libro de natura & gratia con-
fide, sed in tra Pelagianos cap.42. *caritas,* inquit, *ipsa est verissima, plenissima, & per-*
caritate es- *fectissima iustitia:* & capite septuagesimo *caritas,* inquit, *inchoata, iu-*
se positas. *stitia est inchoata: caritas prouecta, iustitia est prouecta: caritas perfecta, iusti-*
tia est perfecta. B

Et impleatur visio & prophetia.

Quæstio 14. TRIPLICITER videtur Christus impleuisse omnes
Quemad- prophetias. Primò, quia terminauit eas, b lex enim & pro-
modū Chri phetæ vsque ad Ioannem. Nec solum prophetiæ, sed omnia
stus imple- quoque legalia, erant tanquam vmbræ & figuræ venturi
uerit pro- Christi. Quare Christo veniente, ea finiri ac desinere necesse fuit.
phetias. Postea, impleuit Christus prophetias, quia quæcunque prænunciaue- C
b *Matt 11.* rāt prophetæ Messiam dicturum, & passurum, ea omnia Dominus no-
c *Matth.5.* ster dixit, fecit, ac passus est. Ideò Dominus dixit, non veni soluere legem, sed adimplere. Qua itē de causa sancti Euangelistæ, cum narrant dicta, facta, & passiones Domini, sæpenumerò illud annotant, *vt adimpleretur quod dictum fuerat per prophetam.* Denique, lex & prophetia, inanis erat & fructu vacua, sine Christo: eam autem Christus gratia sua impleuit, cognitioni peccatorum, adiungens remedium curationis: & scientiæ bene agendi, addens robur & facultatem operandi. Atque hoc est quod Paulus docet, scribens ad Romanos in capite octauo. *Quod, inquit, impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Hanc gratiam petebat Dauid in Psalm.118. *saluum me fac, vt custodiam sermones tuos:* D
Quid sit si- & rursus *viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.* Græca lectio pro
gnari visio- *impleatur* habet signetur, sic enim Græca Latinè sonant, *vt signetur*
nes & pro- *visio & prophetia.* Hanc lectionem secutus & interpretatus est Ter-
phetias. tullianus in libro aduersus Iudæos. Verùm eandem vim & senten-

tiam

A tiam habet, signari prophetias, atque impleri eas, auctore & interprete Chrysostomo: qui in oratione secũda aduersus Iudæos sic ait: *sistere oportuit post Christum prophetias: hoc enim est signare visionem, id est, sistere visionem Vnde Christus dixit, lex & propheta vsque ad Ioannem.* Sed quia Tertullianus in hac ipsa interpretatione copiosior & luculentior fuit verba eius hoc loco adscribenda duxi. *Quid est*, inquit Tertullianus, *quod dicit angelus signari visum & prophetiam? quoniam omnes propheta nunciabant de illo, quod esset venturus, & pati haberet: igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari visionem & prophetiam, dicebat: ipse enim signaculum fuit omnium prophetarum, adimplens* B *omnia qua retro de eo propheta nunciauerant. Post aduentum enim Christi & passionem ipsius, iam non visio, neque propheta est, qui Christum nunciet venturum, Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudai prophetarum post Christum aliqua volumina, vel angelorum aliquorum visibilia miracula, qua retro patriarcha viderunt vsque ad aduentum Christi, qui iam venit ex quo signata est visio & prophetia, id est statuta. Et merito dixit Euangelista: lex & propheta vsque ad Ioannem baptizatorem. Baptizato enim Christo, id est, sanctificante aquas in suo baptismate, omnis plenitudo spiritualium retro charismatum in Christo cesserunt, signante visionem & prophetias omnes* C *quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmißime dicit, aduentum eius firmare visum & prophetas.* Hæc Tertullianus.

Matth. 11.

Tertullianus.

Non erit alienum, nec lectori, opinor, iniucundum, si hoc loco doceamus, quod futurum prædixit Gabriel, & nos iam factum cernimus, omnia scilicet prophetarum oracula in Christo, & per Christum esse impleta, id veritatis fidei nostræ, ac religionis Christianæ, adeo manifestum firmumque esse argumentum, vt nulla ratione infringi, debilitari, eludi possit. Hoc enim argumento, & Iudæi conuincuntur, Dominum Iesum, verum fuisse Messiam: & Pagani coguntur fateri, D fidem, religionem, & disciplinam Christianorum, veram, à Deo profectam cunctisque mortalibus ad delenda peccata, ad colendam iustitiam, denique, ad vitam beatam & immortalẽ consequendam, esse omninò necessaria. Fuere olim prophetæ apud Iudæos, sapientiæ, sanctitatis, & intimæ cum Deo familiaritatis existimatione, clarissimi ac nobilissimi. Hos enim, illi, vt Dei consiliorum arcanorúmque conscios, vt voluntatis Dei ad homines nuncios, vt doctores veritatis, magistros vitæ, formatores morum vitiorum correctores, denique rerum diuinarum præcones atque interpretes: singulari reuerentia & honore prosequebantur: nec corũ dicta, quàm Dei oracula, minore fide ac veneratione

An omnia vatum de Meßia oracula fuerint per Dominum nostrum Iesum Christum impleta.

Auctoritas prophetarum.

ratione accipiebant. Horum igitur vatum, qualia fuerint de venturo Messia oracula patet, eorum scripta legentibus. Ea verò tam propriè tam apertè explicatéque in Dominum nostrum conueniunt, vt non futurarum rerum prædictiones, sed præteritarum narrationes, nec illi prouidisse res olim gerendas, sed rebus ipsis, cum gererentur interfuisse videantur. Ausim dicere, quosdam eorum vatum, multa quæ ad Christum pertinent, non minùs distinctè disertè atque enucleate, quã ipsos Euãgelistas descripsisse. Quo factum est, vt licet eorũ vaticinia, ante Christi aduentum, propter futurarum rerum obscuritatem difficillima essent intellectu: eadem tamen post aduentum Domini nostri, per quẽ abundè impleta sunt & promissa Dei, & prophetarũ vaticinia facilem habent intelligentiã, & explicationẽ. Iudæos autem, qui non credunt venisse adhuc Messiam, necesse est, cum prophetarũ libros legunt dubios, perplexos, & planè cæcos esse: & tanquam in labyrintho quodam oberrantes, nullum reperire exitum, ac similes esse eorum, qui nullo duce nulló que lumine per tenebrosa & prærupta loca iter facientes, passim offendunt, nec rarò in profundum præcipites aguntur, sic profectò est, vt præclarè dixit Irenæus in 43 ca. libri quarti aduersus hæreses, *omnis* inquit, *prophetia priusquã habeat effectũ ambiguitas & ænigma est hominibus, cum autem venerit tempus eius, & euenerit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expositionem.* Propter hoc *Iudæis, cum nunc legitur lex & prophetæ, fabulæ similis est: non enim habent expositionem omnium rerum pertinentem ad aduentum filij Dei, qui est secundum hominem. At Christianis, cum legitur prophetia thesaurus est absconditus in agro, cruce Christi reuelatus & explanatus, ditans sensum hominum, & ostendens Dei sapientiam.* Sic Irenæus. Nulla igitur difficultas est, credenti prophetis, Euangelium persuadere: non sane maior, quam (si parua licet componere magnis) tenenti scientiam aliquam subalternantem, tradere subalternatam. Quapropter Irenæus in quadragesimoprimo capite libri quarti aduersus hæreses, propterea existimat dixisse Paulum, se plus omnibus laborasse, quia cùm ipse prædicator, Apostolus, & doctor gentium esset constitutus, magis laboriosum, & arduum sibi fuerit, gentibus quám Iudæis Euangelium tradere. Gentes namque, nec legem à Deo scriptam, vt Iudæi, acceperant, nec prophetas nouerant, nec expectabant Messiam, & vnius veri Dei notitiam pauci, cultum verò, ac religionem ferè nulli tenebant: sed circa Dei omnipotentiam caligantes, circa prouidentiam vacillantes, de animorum nostrorum immortalitate perplexi, de mundi

Præclarum dictum D. Irenæi.

Cur Paulus dixerit se plus omnibus laborasse.

1. Cor. 15.

A mundi origine atque interitu dubij. de vltimo fine hominis incerti. in densissimis errorum tenebris versabantur, & in altissimis nefandorum scelerum sordibus volutabantur, quantò pluribus flagitiis, & erroribus implicati, tantò longius à veritatis perceptione remoti. At Iudæis quibus vt Paulus inquit, credita erant eloquia Dei, quorum adoptio erat filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, Iudæis inquam, nisi voluntaria eos ignoratio & malitia occæcasset, & nisi contumax aduersus veritatem atque obfirmatus animus, omnem ad eorum mentes illuminandas, aditum luci diuinæ præclusisset, procliuissimum fuisset euangelicam doctrinam
B probari, ac persuaderi. *Ro. 3. & 9.*

Ceterùm, quę fuerint de Messia, prophetarum oracula, & quemadmodum ea in Domino nostro Iesu Christo perfectissimè cōpleta sint, breuiter ostendamus. Nec verò dicturus sum noua & abdita, aut non nisi doctissimis explorata: sed ea quæ sunt, his præsertim tam eruditis temporibus, etiam vulgo manifesta, & plurimorum sermone celebrata: nimirum quæ omitti potuissent, nisi eorum commemorationem & ratio ac series doctrinæ, atque ipse contextus orationis postulasset. Principiò, Deum in terris aspectabili & humana forma conuersaturum cum hominibus grauissimis verbis vaticinatus est Baruch capite
C tertio, *Hic est, inquit, Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum, hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Similiter Isaias cap. trigesimoquinto *Deus ipse veniet, & saluabit nos*: atque alio loco, *vtinam disrumperes cœlos, & descenderes* Generatum iri Messiam ex virgine incorrupta & intacta, prædixit Isaias capite 7. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Hoc ipsum, similitudine lapidis, è monte sine manibus excisi, Daniel adumbrauit capite 2. Nasciturum in oppido Bethleem, Micheas dixit
D cap. 5. *Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Venturū eo tempore Messiam, quo tempore deficeret sceptrum Iuda id est principatus Iudæorum, ad principes alienigenas transferretur, vaticinatus est, Iacob libri Geneseos cap. 49. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Constat autem primum alienigenarum Herodem, paterno genere Idumæum, materno Arabem, quo regnante, Dominus noster est natus, Iudaicum regnum sibi, suisque posteris vendicasse. De Ioanne Baptista

Oracula prophetarū de Messia, & primum de ipsius aduentu.

Is. 64.

De conceptione & natiuitate.

Baptista præcursore Christi dixit Isaias cap.40. *Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, &c.* & Malachias cap.3. *Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis.* A

De prædicatione & miraculis. Quid prædicaturus esset, Christus, & quibus præmonstrauit Isaias ca. 61. *spiritus Domini super me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, &c.* De miraculis eius, sic est apud Isaiam cap.35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorũ patebunt; tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Ingressurum Messiam Hierosolymã. paupere humilique habitu & comitatu, asinóque inuehentem, sed exceptum iri lætissimis populi gratulationibus, atque honorificentissimis acclamationibus, significauerat Zacharias. cap. 9. *Exulta satis filia Syon, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi, iustus & saluator, ipse pauper & ascẽdens super asinã, & super pullum filium asinæ.* B Quid ego de passione & morte Christi dicam, quam, tam distinctè, tam subtiliter & apertè Dauid psal.21. & 68. Isaias ca.53. & auctor libri Sapientiæ ca. 2, expresserunt, vt non tot seculis Christum antecessisse, sed illi acerbo & luctuoso spectaculo interfuisse videantur.

De morte & passione. Iudas discipulus Domini nostri, magistrum suuum prodidit, & triginta argenteis vendidit Iudæis: hoc nec ignorauerunt, nec tacuerunt prophetæ: Zacharias capite vndecimo. *Appenderunt inquit mercedem meam triginta argenteos:* & Dauid psal.40. *Homo pacis meæ, qui edebat, panes meos mecum magnificauit super me supplantationem*: in quo Psalmo, pro triginta argenteis, triginta maledictiones in Iudã pronuntiari, Rupertus adnotauit. C Christum à suis necatum iri, & tempus necis eius, præsignauit Daniel ca. 9. docente ipsum angelo, post sexaginta nouem hebdomades, hoc est in dimidio septuagesimæ hebdomadis occisum iri Christum. Genus mortis, quo Christus in crucem sublatus, occidendus erat, indicauit Hieremias capite vndecimo de se, vt similitudinem gerebat Messiæ, ita loquens: *ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: cogitauerunt super me consilia dicentes, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* D Huc quoque Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Leo pontifex, & complures alij, pertinere putant, quod in 28. cap. Deuteronomij scriptum est: *erit vita tua pendens ante te, & non credes vitæ tuæ.*

De regno Christi. De regno autem Messiæ per crucem comparando, vaticinatus est Isaias capite nono. *& principatus eius super humerum eius* & Dauid cecinit in psalmo 94. *quia*

A *quia Dominus regnauit à ligno.* Hanc enim lectionem fuisse quondam in translatione septuaginta interpretum, posta verò malitiosè à Iudæis expūctam & sublatam esse, grauissimus auctor Iustinus martyr, in eo sermone, quem habuit cum Thryphone Iudæo, ipso non contradicente, affirmat: idemque post Iustinum, in libro 3. aduersus Marcionē, confirmat Tertullianus. Quin Ecclesia, Iustini auctoritatem sequuta, hoc ipsum in templis publicè cantat. Non attinet dicere de perfossione manuum ac pedum: de diuisione ac sortitione vestiū; de potu fellis & aceti, de crucifixione inter duos latrones, denique, de oratione Christi pro suis interfectoribus: quippe hæc partim à Dauide Psalmo B 21. & 68. partim ab Isaia capite quinquagesimo tertio conceptis verbis prædicta fuerant. Moriente Domino, qui verus erat sol iustitiæ, sol ipse quasi tanti sceleris impietatem auersatus, ac velut atratus ob necem domini sui, mærorem luctúmque præseferens, præter omnem naturæ ordinem, ad horam diei sextam, in totum obscuratus est, meridie in terras mediæ noctis tenebras conuerso. Quo tempore, sicut quidam dixit, *Impiaque æternam timuerunt secula noctem.* Hoc autem ita euenturum, tot seculis ante prænuntiauerat Amos capite nono. *& erit in die illa dicit Dominus occidet vobis sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.* Sepulchrum Christi fore gloriosum, scriptum reliquerat Isaias cap. 11. Quid autem sepulchro Domini nostri nobilius atque gloriosius? quod etsi in potestate & custodia sit Turcarum, qui & animis armisque infestissimi sunt Christiano nomini hostes, nec nisi magnis laboribus & periculis ad ipsum adire liceat, susceptis tamen ex omni orbis parte peregrinationibus, frequēti Christianorum concursu celebratur.

Virg. 1. Georg.

De Christi sepulchro.

C

Sanctissima porrò Domini nostri anima, cum primum per mortem corpore soluta est, descendit in infernum, & inde sanctos patres secum extulit, & in cælos euexit: id quod in libro ecclesiastici, ca. 24. testatum legimus: *Penetrabo, inquit, omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino* simile & illud apud Zachariam capite nono, *tu quoque in sanguine testamenti, educes vinctos* D *de lacu, in quo non est aqua.* Verùm multo clarissimum & grauissimum est illud Dauidis in Psalmo decimoquinto testimonium: *non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Scio quid hoc loco Catholicis oblatrent hæretici: contendunt enim vocem Hæbream, *Seol*, quam Latinus interpres vertit infernum nusquam in sacris litteris propriè significare infernum

Sanctissimā Christi animam descē disse ad inferos, demonstratur contra hæreticos.

sed tan

ſed tãtummodo ſepulchrum. Quocirca, prædictum locum Dauidis, ad hunc modum conuertunt ipſi. *non derelinques corpus meum in ſepulchro.* Ex quo, ſiquidem id verum eſſet, planè conficeretur, nec locum inferni, in quo detinentur animæ, nec deſcenſum animæ Chriſti ad inferos, ex ſacris literis oſtendi & probari poſſe, quod falſum, impium, & hæreticum eſt. Equidem vix ſatis mirari queo iſtorum impudentiam & audaciam, qui, dummodo rudioribus imponerent, nõ ſunt veriti iudicia doctiorum, qui eos impudentiſſimi mendacij, facillimè arguere, & conuincere poterant. Quid enim expeditius eſt, quàm multis diuinæ ſcripturæ locis oſtendere, vocabulum, *ſeol*, pro vero inferno ſæpe in diuinis litteris vſurpari? Certè ſeptuaginta interpretes in Pſalmo decimoquinto, & Lucas in actis Apoſtolorum c. 2. Hebræam vocem, *ſeol*, conuerterunt in Græcam vocem, *ᾅδην*, quæ non ſepulchrũ ſignificat, ſed infernum. In Pſalmo nono, vbi Latinè legitur *conuertantur peccatores in infernum* Hebraicè eſt vox *ſeol*, quam Dauid Chimchi, ſignificare ait gehennam, idque indicari littera He, quę in fine redundat, videlicet, ſecundam mortem ſignificante: poſtea in decimoſexto capite libri numerorum ſcriptum eſt, Dathan & Abiron, viuos deſcendiſſe in infernum, quo loco vox *Seol*, non poteſt ſignificare ſepulchrũ. Denique, hoc ipſum manifeſtè concluditur ex illis verbis Iacob quæ ſunt in trigeſimo ſeptimo capite libri Geneſeos: *deſcendam ad filium meum Ioſeph, lugens in infernum.* Quo loco, vox *Seol*, non poteſt accipi pro ſepulchro: ſiquidem Iacob putabat filium ſuum Ioſeph fuiſſe à feris deuoratum, nõ autem ſepulchro conditum. Iam vero, quis in ſcriptura vſquam legit, animam poni pro corpore? vt cum Dauid dixerit, *non derelinques animam meam in inferno* iſti vertant, *non derelinques corpus meum in ſepulchro.*† Interpres Syriacæ verſionis ſuper nouũ teſtamentum, quæ eſt in Bibliis regiis, eodem errore infectus, deprauauit locum Petri, qui eſt in capite tertio prioris Epiſtolæ: vbi & latinè & græcè ſic legitur, *in quo, & iis qui in carcere erant, ſpiritu veniens prædicauit.* Quo loco, multi & cum primis nobiles Catholici, ad probandum Chriſti deſcenſum in infernum vſi ſunt; per carcerem interpretantes infernum, in quo detinebantur animæ, etiam iuſtorum, ante Chriſti aduentum. Ille autem interpres, ita vertit: *prædicauit animabus illis quæ detinebantur in ſepulchro* non falsè tantum atque impiè: ſed etiã

Infernum pro animarum loco in Scriptura ſumi probato.

B

C

D

† Error interpretis verſionis Syriacæ, quæ in regiis Bibliis, extat hunc quem errorem ipſe interpres in editione noui teſtamenti Lutetiæ Hebraicis litteris edita poſtea emendauit ſic enim habetur ibidem in latina interpretatione. *& prædicauit animabus illis, quæ detentæ erant in inferno.*

abſurdè

A absurdè ac ridiculè: quomodo enim animæ detinebantur in sepulchro? aut si animam eo loco dicat sumi pro corpore, quomodo corpora mortua, quæ erant in sepulchro, prædicationem Christi audire poterant?

Sed missos faciamus hæreticos, vt Christianæ fidei ac disciplinæ, ita sacrarum litterarũ corruptores: & institutam de Messia orationem absoluamus. De resurrectione Christi, sic est apud Dauidem Psalmo tertio: *ego dormiui & somnum cœpi, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me* & psal. 15. *non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum* *De Christi resurrectione & ascensione.*

B *vultu tuo.* Viam vitæ appellat eam viam, qua ex morte reditur ad vitam beatam & immortalem nullius antea pede tritam, primique omnium hominum Christi vestigio impressam, signatámque. Apud Isaiã quoque legimus, *qui edúcit de terra pastorem magnum ouium.* De ascensu autem Domini in cœlos, habemus vaticiniũ illud Micheæ ca. 2. *ascendet pandens iter ante eos.* Porrò Dominus noster, post suam resurrectionem misit discipulos suos in vniuersum mundum vt doctrinam Euãgelicam per omnes gentes, quaqua patet orbis terrarum disseminarent: quod ab Isaia nec ignoratum, nec tacitum est: is namque ca. 66. hæc loquentem inducit Deum, *mittam ex eis qui saluati fuerint ad gen-*

C *tes, in Africam & Lydiam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annunciabunt gloriã meam gentibus, & de cunctis gentibus adducent donum Deo.* Adhæc, Messiæ aduentum non Iudæis tantum fore vtilem, sed multo maximè Gentibus profuturum, prædictum fuerat ab Isaia cap. 49. *Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas: ecce dedi te in lucem gentium, vt sit salus mea vsque ad extremum terræ.* Eodem spectat luculentum illum in capite octauo Zachariæ oraculum: *in diebus illis apprehendent decem homines, ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Iudæi, dicentes, ibimus nos vobiscum: audiuimus enim quoniam Deus vo-*

D *biscum est.*

Sed finis esto. Namque omnia persequi & colligere, infinitum est, & verò, superuacaneum. Atque hæc quidem sunt de Messia prophetarũ oracula, quæ ad vnũ omnia fuisse in Domino nostro completa sancti Euangelistæ vitam eius describentes clarissimè demonstrarunt. Hoc ipsum postea Iustinus martyr, Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus Augustinus: & alij complures nobilissimi auctores, editis aduersus Iudæos doctissimis libris, cõprobarunt: idemque nos hoc loco breuissime

mè ostendimus. Quid igitur ad hæc respondere possunt Iudæi? nonne A
tanta rerum euidentia conuicti, penitus obmutescent? An tantam esse
prophetarum, & Euangelistarum, veteris ac noui testamenti conuenientiam, concordiam, concentum, atque consensum non obstupescent? Etenim verissimè dictum est ab Irenæo, vnā esse legis & Euangelij substantiam; neque aliud esse vetus testamentū, quam prædictionem & promissionē noui: nec nouū esse aliud, nisi veteris cōplementum. Lex enim & prophetia, est ipsummet Euangelium, conuolutum tamen & complicatum: Euangelium verò, legem & prophetiam habet, enudatam & explicatam. An possunt Iudæi ostendere supradicta vatum oracula, in vnum aliquem, præter Dominum Iesum conuenisse? B
An dicent casu & fortuito ea in dominum nostrum simul concurrisse? At casus & fortuna, vt Irenæus inquit, ordinem nesciunt, nec modum tenent vllum, nec habent constantiam: in vno aut altero semel atque iterum locum habere possunt, in omnibus autem, & semper, & eodem modo versari nō possunt. Porrò cum vatum oracula, quasi certa quædam signa & indicia Messiæ, eò præmissa fuerint à Deo, vt his Messias, mortali & patibili carne indutus tectúsque, in mundum aliquando venturus, sine vllo errore ac sine magna difficultate deprehendi, & cognosci posset: hæc autem signa, & tanquam insignia Messiæ, plane omnia in Domino Iesu reperta fuerint, necesse est confi- C
teri Iudæos, aut Dominum Iesum verum esse Messiam aut fuisse illa signata incerta & fallacia: videlicet quibus homines, etiam docti & acuti, citra ipsorum culpam, in grauissimum errorem colendi pro Messia, non verùm Messiam, inducerentur.

Euangeliū & lex sunt vnum in substantia.
Irenæus. 4. c. 21. & 27.

Verùm hæc dicet aliquis, valere quidem satis aduersus Iudæos, qui prophetarum libris & oraculis fidem habent: contra gentes verò, prophetis Hebræorum minimè credentes, infirma esse & inualida. Sed nō ita est. Vaticinia enim prophetarum multis seculis ante Dominum nostrum edita, litterisque consignata, cùm in Domino nostro perfectè impleta cernantur, veram esse ipsius fidem & doctrinam, apud omnes D
aperte demonstrant. Nec potest gentibus ea suspicio incidere, ne forte libri prophetarnm à Christianis suo ipsorum arbitrio, ex vsu suo, fuerint conficti: quippe eos Christiani à Iudæis, Christiani nominis infestissimis hostibus, acceperunt: penes quos illi: hodiéque sunt, & fuere olim per annos plus mille & quingentos ante Christi aduentum. Quin ego cum Hieronymo super capite 16. Isaiæ, cum Augustino in libro 18 de ciuitate Dei capite 46. cum Theodoreto, in oratione decima

Etiā apud gētile. prophetarum oracula valere debēt.

A decima de Prouidentia, ob eam maximè causam arbitror, Iudæos per omnes gentes vsquequaque dispersos esse, vt quæ à Christianis prædicantibus Euangelium, prophetarum vaticinia proferrentur ea gentes in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta intelligerent: quin, Euangelium tot támq; manifestis antiquorũ vatum oraculis confirmatum, proniori assensu studioque amplecterentur. Quapropter, mihi quidem vehementer probatur sententia illa D. Augustini, quæ est in 46. cap. libri 18. de Ciuitate Dei. *Nihil est*, inquit, *firmius ad conuincendos quoslibet alienos, si de Euangelij veritate contenderint, nostrosq; fulciendos, si rectè sapuerint, quàm vt diuina prædicta de Christo, ea B proferantur, quæ in Iudæorum scripta sunt codicibus, quibus auulsis de propriis sedibus, & propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi vsquequaq; creuit Ecclesia.* Nec verò solos Iudæos, testes huius rei habemus, sed habemus etiam Gentes. Namque annis circiter trecentis ante ortum Domini nostri in terris, flagitante Philadelpho, secundo post Alexandrum Magnum Ægypti rege; (id quod in Iudæorum & Gentium historiis proditum est) ex Hebræo sermone, sacri libri veteris testamenti, per duos & sexaginta interpretes, Hebrææ gentis sapientissimos, in Græcum sermonem sunt conuersi: quorum librorum & fama & notitia, per omnes gentes peruagata est. Quin etiam apud Clementem Ale-C xandrinum in primo libro stromatum, & apud Eusebium in libro nono de præparatione Euangelica, legimus, Aristobulum, magistrum Ptolemæi Philometoros regis Ægypti doctum sanè hominem, & æqualem sanctorum Machabæorum, in scriptis suis tradidisse, sacros libros etiam ante Alexandrum Magnum, & Persarum reges, fuisse in Græcam linguam translatos, & ex his Pythagoram, Platonẽ, Aristotelem, aliosq; veterum, tam Philosophorum quàm Poetarum, multa deriuasse in sua scripta, atque instituta. Sed percursis prophetarum oraculis, quæ in Domino nostro fuisse impleta docuimus, ad quam tractationem quasi D de recto spatio paululum deflexìmus, ratio susceptæ scriptionis nos admonet, vt institutum explicationis verborum Danielis cursum, repetamus.

D. Augustinus præclarum de fide sacrorum librorum testimoniũ.

De trãslatione 70. interpretũ, & an ea fuerit omnium scripturæ trãslationum prima.

Et vngatur sanctus sanctorum.

LEGIMVS in libro 3. Regum c. 19. Deum iussisse Heliæ, vt prophetam vngeret Eliseum; *Vade (inquit Dominus) & Eliseum vnges*

Quæstio 15. An, & vngi, & dici sanctum sanctorum, singulariter conueniat Messiæ.

prophetam pro te. Certè apud Hebræos solenne ac legitimum erat, & A sacerdotes vnctione consecrari, regésque inaugurari, singulari autem modo vngendus erat Messias, quod nomen ab ipsa vnctione tractum est. Futurus enim erat Messias eximius, & singularis propheta, sicut Moses in Deuteronomio capite decimo octauo prædixerat, *prophetam suscitabit Dominus de gente tua, & de fratribus tuis sicut me*: quæ verba Petrus in actis Apostolorum capite tertio de Christo dicta interpretatur. Futurum eum præterea regem, plenissimè Dauid prædocuit in Psal. 2. 44. & 71. De sacerdotio eius, minimè dubitandum est, etenim Dauid in Psalmo. 109. qui est de Messia, sic cecinit, *iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem* B *Melchisedech.* Omninò igitur decebat, Christum spirituali ac cœlesti vnctione excellentissimè vngi. Nec tantùm vnctus est, sed plus ceteris omnibus vnctus, testificante hoc Dauide in Psal. 44. *propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ, præ participibus tuis.* Nec modo ipse vnctus est abundanter, sed etiam redundanter, videlicet, vt eius vnctio destillaret, ac redundaret in omnia eius membra, qui sunt electi. Nam vt Ioannes

Ioan. 1.

dixit, *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Hoc per quandam similitudinem videtur quasi adumbrasse ac præsignificasse Dauid in Psalmo

Vocis geminatio quid significet.

132. *sicut vnguentum*, inquit, *in capite, quod descendit in barbam Aaron,* C *quod descendit in oram vestimenti eius.* Pro illo, *sanctus sanctorum* qui student Hebræa ad verbum reddere Latine, alij verterunt, *sanctitas sanctitatum*, alij *sanctum sanctorum*, alij *sanctificatus sanctificatorum.* Sed in his omnibus, geminatio eiusdem vocis, planè idem significat, scilicet, maximam summámque sanctitatem. Eusebius libro octauo de Demonstrat. Euangelica, nusquam, inquit, se legisse in sacris litteris, vllum prophetarum aut pontificum regúmque, appellatum esse sanctum sanctorum. Illi fortasse nonnunquam sancti fuerint dicti: at dici sanctum sanctorum, propria est Messiæ appellatio; qui sicut rex regũ & Dominus dominantium, ita quoque sanctus sanctorum meritò D nominatur.

Sanctum sanctorum dici propria est Christi appellatio.

Apoc. 19.

Duplici nomine, Christum verissimè dici sanctũ sanctorum & vt Deus, & vt homo est.

Hoc autem nomen *sanctus sanctorum* dupliciter ipsi competit; & vt est Deus, & vt homo est. Vt Deus est, sanctus sanctorum dicitur quatuor de causis: primo, quia sanctitatem non aliunde, sed ex se ipso habet: tum quia sanctitas eius, substantialis ei est, non accidentalis: deinde, quia non aliquatenus, sed omninò & infinite sanctus est: ad extremum, quia prima & principalis causa est omnis sanctitatis. Ea verò ratione, vt homo est, totidem de causis sanctus sanctorum iure appellari

A appellari debet. Ac prima quidem causa, consistit in vnione illa personali naturæ humanæ cum verbo diuino: si enim accidentalis vnio non totius hominis, sed animæ tantùm, nec totius animæ, sed eius dumtaxat quæ rationalis est, si hæc inquam vnio, per donum gratiæ cum Deo, facit hominem sanctum; quid mirum, ex vnione personali totius naturæ humanæ cum Deo, Christum sanctum sanctorum esse factum atque nominatum. Præterea, talem appellationem promeruit Christus; propter gratiam, quam Theologi vocant capitis, ipsum enim, vt inquit Paulus, Deus constituit caput super omnem Ecclesiã. *Ephes.1.*

B Quamobrem Christus non solum pro se sanctitatem accepit, sed etiã pro omnibus quicumque fuere, sunt, & futuri sunt sancti. Est autem vera illa sententia Aristotelis in libro 2. Metaphysicæ quod est causa, vt alia sint talia, ipsum est maximè tale: exempli causa, ab igne calescunt cetera, à sole lucem accipiunt; ideoque & ignem calidissimum, & solem lucentissimum esse constat. Christum itidem, quia ipse est causa omnis sanctitatis, quæ in ceteris inest: causa inquam exemplaris, meritoria, & quodammodo efficiens, sanctum sanctorum, idest, sanctissimum esse necesse fuit. Adiice, quòd etiam ipsa gratia Christi propria & habitualis, summa fuit & quodammodo infinita, continens omnem *Arist. lib. 2. Metaph. c. 1. text. 4.*

C vim, rationem, atq; efficacitatem gratiæ: non enim ad mensuram datus ei est spiritus, sicut in Euangelio suo c. 3. affirmat Ioannes: vt propter eam Christus meritò dicatur sanctus sanctorum. Denique sic appellatur Christus, quia non est factus sanctus ex non sancto, sed semper fuit sanctus: nec per gradus & incrementa ad perfectam sanctitatem peruenit, sed tantam ab initio sanctitatem habuit, quantam nunc habet. His accedit, quod ipse conceptus est de Spiritu sancto; & sicut ex rege natus, vocatur regia proles; sic conceptus ex Spiritu sancto, singulariter dicitur sanctus. Quocirca, cùm Gabriel dixisset Beatæ Mariæ, *Spiritus*

D *sanctus superueniet in te, & virtus altißimi obumbrabit tibi*, subiūxit, *ideoq́; quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*. Mosaici tabernaculi pars intima, summæ religionis & venerationis apud Iudæos, vocabatur sancta sanctorum, hæc autem, multis rebus, quas in præsens commemorare non attinet, illustrem Christi prætulit imaginem. Denique, non modo ipse Christus, sanctus dicitur; sed omnia etiam quæ sunt ipsius, cúmque quocunque modo attingunt, vocantur sancta. Nam sponsam eius, quæ est Ecclesia sanctam nominat Paulus in epistola ad Ephesios cap. 5. quin etiam omnes Christiani, passim in epistolis Pauli vocantur sancti: lex eius & doctrina, vasa & vestimenta, & quicquid di- *Omnia quæ Christi sūt sancta dicuntur.*

HH 2 uini

uini cultus ministerio dicatum sacratúmque est, sanctitatis nomen in- A
Rom. Pont. cur sanctissimus nominetur. duit. Quid plura? etiam vicarius Christi, summus pontifex Romanus, quia ipsum repræsentat in terris, omnes mortales, dignitate potestateq; præcellens, non tantùm sanctus, sed etiam sanctissimus, & sanctitas appellatur.

Scito ergo & animaduerte, ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt. Et B *rursùm ædificabitur platea & muri, in angustia tēporum.*

Explicatur verborum contextus.

R o illo *vt iterum ædificetur* Hebraicè est *ad reducēdum & ædificandum* vel vt vertit Pagninus, *ad reuerti faciendum, & ædificandum.* Sed Vatablus illud *ad reducendum* positum ait, pro aduerbio rursus, iterum, denuo, sicut transtulit Hieronymus. Pro hoc Græcè est, *vt respondeatur*: quod quid significet, non exposuit Theodoretus: sed eandem vim atque sententiam habere putandum est. Hunc locum haud paulò secus legit Tertullianus hunc in modum. *Et scies, & perspicies, & intelliges, à profectione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades sexaginta duas, & dimidiam, & conuertet, & ædificabitur in lætitiam, & couallationem, & innouabantur tempora.* Manifestum autem est. & per se, & concessu omnium, declarasse Gabrielem his verbis, ex quo tempore sumendum esset principium numerandi septuaginta hebdomades, intra quarum spacium, venturus esset Messias. Ostendit enim, exordium earum capiendum esse ab exitu sermonis, de reficienda Hierusalem. Verùm hic exitus sermonis, significare potest, vel promissum aliquod ædificandi Hierusalem, Dei ore editum; aut eius nomine, per prophetam aliquem enunciatum; vel edictum alicuius regis, quo data sit Iudæis potestas & facultas ædificandi Hierusalem. Quo licet intelligere, malè Origenem in tractatu vigesimo nono in Matthæum fecisse initium numerandi septuaginta hebdomades, vsque ab Adamo: malè Hippolytum, easdem orsum esse quinquaginta annis ante solutionem captiuitatis: malè Apollinarem, cœpisse eas ab ortu Domini. Isti enim vno & communi argumento refelluntur: Gabriel enim hoc loco docet, principium hebdomadum, in eo tempore locandum, quo tempore exiit sermo de ædificanda Hierusalem:

Vnde sumant initiū Danielis Hebdomadæ.

C

D

quod

A quod profectò ad ea tempora, vnde isti ducunt initium hebdomadum, nullo modo quadrat.

Ceterùm, quia hic exitus sermonis, vt ædificetur Hierusalem, va iis modis intelligi & explicari potest, peperit ea res varias quoque doctorum sententias, quas hoc loco excutere & diiudicare conuenit. Prima sententia est Nicolai de Lyra, Pauli Burgensis, & Vatabli in suis annotationibus super hoc 9. capite Danielis: quibus aggregandus est Petrus Galatinus in libro quarto de arcanis fidei Catholicæ capit. 15. Isti ordiuntur septuagita hebdomades, à quarto anno regis Sedechiæ; videlicet septem annis ante magnam illam Iudæorum captiuitatem, & templi atque vrbis euersionem. Tunc enim aiunt, exisse sermonem Dei per Hieremiam, promittentis Iudæis, post septuaginta annos captiuitatis, liberationem ipsorum, & in patriam reuersionem; sicut legitur apud Hieremiam capite vigesimo nono. Fuisse autem tunc quartum annum regni Sedechiæ, patet ex initio cap. 28. Hieremiæ, vbi nominatur quartus annus Sedechiæ. Verùm opinio istorum tribus refellitur argumentis. Etenim, si faciendum est initium numerandi septuaginta hebdomades ab aliquo Dei promisso, cur non potiùs fiat ab alio priori promisso Dei, dato per Hieremiam vndecim annis ante, quod etiam pertinebat ad Iudæorum liberationē: vt videre licet apud Hieremiam

Quæstio. 16. Vnde sumēdum sit initiū septuaginta hebdomadum. 1. opinio. Lyrani, Burgensis, Vatabli, Galatini.

B

Refellitur prior sententia.

C ca. 25. vel, cur non potiùs fiat initium ex alio Dei promisso longè antiquiori & illustriori, quo Deus per Isaiam cap. 45. pollicitus est, se per Cyrum regem, & iugum seruitutis ablaturum Iudæis, & Hierusalem ædificaturum. Nullus tamen est adeò imperitus chronologiæ, vt ab eo tempore exordiatur hebdomades: cum à tēpore illius promissi, vsque ad finem hebdomadum, anni circiter octingenti, hoc est quatuordecim & centum hebdomades numerentur. Deinde, in illo promisso Dei, quod est apud Hieremiam cap. 29. fit quidem mentio de Iudæorum liberatione, & reuersione in patriam, nulla tamen mentio fit de ædificatione Hierusalem: at Gabriel ab exitu sermonis de ædificanda Hierusalem, indicat hebdomades esse inchoandas. Denique, à quarto anno

D regni Sedechiæ, vnde illi exorsi sunt hebdomades, qui annus incidit in trigesimam quintam olympiadem, vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, in qua finitas esse hebdomades, infra ostendemus, effluxerunt anni plus sexcentis septuaginta: cùm in septuaginta hebdomadis, anni tantum nonaginta & quadringenti contineantur.

Altera sententia est Tertulliani, in eo libro quem scripsit aduersus

2.opinio Tertulliani Origenis, Hebræorũ. Iudæos, & item Origenis, in libro decimo stromatum, vt in commentario huius noni capitis, refert Hieronymus, qui eandem sententiam attribuit Hebræis. Secundùm istos, hebdomadæ cœperunt primo anno regis Darij Medi, eo videlicet tempore, quo Daniel hanc visionem habuit: vt initio huius noni capitis ab ipso Daniele prænotatum est. Tunc enim inquiunt, exisse sermonem Dei per Gabrielem, declaratũ Danieli, de ædificanda Hierusalem, vt expressum est his verbis, in quorum nunc tractatione versamur. *Refellitur hæc opinio.* Sed tria huic sententiæ obstant. Gabriel enim non promittit hoc loco ædificandam esse Hierusalem, sed tantùm denunciat, initium septuaginta hebdomadum, ab exitu sermonis, vt ædificetur Hierusalem, esse sumendum. Neque verò Gabriel ait, ab exitu sermonis mei, vel ex hoc tempore, quo tecũ, ô Daniel, nũc loquor, sed absolutè, simpliciter, & præcisè inquit, ab exitu sermonis, vt ædificetur Hierusalem. Nulla igitur ratio suadet, auspicari hebdomades à primo anno Darij Medi. Verum, ad confutandam istorum opinionem satis argumenti est, primum annum Darij Medi, concurrisse cum fine olympiadis quinquagesimæ quartæ, sicut ex supradictis in quæstione secunda huius libri manifestum est: inde verò vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, in quam desinunt hebdomades, propè sexcenti anni transierunt, id est plures centum, quam sint in septuaginta hebdomadis. A B C

3.opinio Clementis Alexandrini. Tertia sententia est Clementis Alexandrini, in primo libro stromatum, exorsi hebdomadas à primo anno regni Cyri. Tunc enim Cyrus, vt scriptum est extremis verbis posterioris libri Paralipomenon, & in principio libri Esdræ, ablato Hebræis iugo seruitutis, liberos dimisit in patriam, facta eis potestate ædificandi templum. *Refellitur. Esdr. lib.1. cap.5 & 6.* Verùm, Clemens non animaduertit, à Cyro factam quidem esse potestatem extruendi templum, sed non vrbem, vt indicat ipsius edictum, memoratum ab Esdra in quinto & sexto capite. Ab vrbis autem ædificatione incipere hebdomadas, testatus est hoc loco Gabriel. Nec illud attendit Clemẽs à primo anno Cyri, qui fuit primus olympiadis quinquagesimæ quintæ, vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, vbi est terminus hebdomadum, propè sexcentos annos esse transactos. D

4.opinio Eusebij, Cyrilli, Driedonis, Iansenij. Quarta sententia est Eusebij, in libro octauo de demonstratione Euangelica; Cyrilli in catechesi duodecima: Driedonis, libro tertio de sacra Scriptura capite quinto parte quarta, & Cornelij Iansenij super 122. caput concordiæ Euangelicæ. Isti ordiuntur hebdomades à secundo anno Darij Hystaspis, qui quartus Persarum rex fuit; hoc enim anno,

A anno, concessu regis, ædificatio templi, ad id temporis, vsque à Cyro intermissa, ingenti Iudæorum lætitia & alacritate repetita est, & quadriennio post consummata: narratur hoc, in libri Esdræ capite 6. Ab hac opinione non re ipsa, sed nomine regis, & ratione temporum, discrepat Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ. Quippe, cœpisse putat hebdomades regnante Dario: quo tempore instauratio templi perfecta est: sed illum Darium, non existimat fuisse Darium Hystaspis, quartum regem Persarum, sed Darium Nothum, seu vt vocat ipse, Ochum, nonum regem Persarum, qui post illius Darij obitum, plus sexaginta annis iniuit imperium. Verùm, quicunque fuerit *Refellitur hac opinio.*

B ille Darius, quo regnante, templum ædificatum est; nam de hoc separatim disputabitur in libro vndecimo, qui hunc proximè sequetur, certè à tempore ædificationis templi sub Dario, non possunt hebdomades inchoari; tum quia secundus annus Darij Hystaspis, cadit in olympiadem sexagesimam quintam, vnde vsque ad finem hebdomadũ, quem attulit olympias ducentesima tertia, præterierunt anni plures quinquaginta supra quingentos: tum quia rex ille Darius, in suo edicto quod refert Esdras capite sexto, dedit facultatem Iudæis reparandi templum, non tamen ædificandi vrbem: neque id, quoad ille regnauit, facere aggressi sunt Iudæi. Audi Sulpitium. *Sexto,* inquit, *anno, quàm* *Esdr. lib. 1.* *Sulpitius.*

C *Darius regnare cœperat, consummatum est templum. Idq́, fatu Iudæis visum est: & quia magnæ molis erat vrbem restituere, diffisi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur.*

Quinta opinio, exordium harum hebdomadum cœpit à septimo anno regis Artaxerxis, qui Esdram misit in Iudæam, cum amplissimis muneribus, ad reformandum ornandúmque Dei cultum, & corruptam Iudæorum disciplinam. Extat historia hæc apud Esdram cap. 7. Dicitur autem rex ille concessisse Esdræ omnem eius petitionem: magnam præterea vim pecuniæ, quam ad reficiendum, & decorandum Dei cul- *5. opinio innominatorum.*

D tum, vel alios quoscunque vellet ipse vsus, conferret. Credibile autem est, Esdram in primis postulasse à rege potestatem ædificandi muros Hierusalem; nam sine firmis mœnibus, propter crebras vicinorum hostium incursiones, & infestationes, nec habitatio vrbis tuta esse; nec in templo cultus Dei securè tractari, & exerceri potuisset. Tanta verò illa vis pecuniæ, vtiliùs nulla in re, quàm in extruendis mœnibus, muniendáque vrbe impendi poterat. Est igitur simillimum veri, Esdram esse aggressum extruere muros Hierusalem, sed vel ipso aliis rebus occupato, vel ob assiduas molestásque finitimorum vexationes; vel

negligentia Iudæorum, opus ipsum parum processit: quoad tredecim A annis post, ab eodé rege missus Nehemias, inchoatú opus magna celeritate fœlicitatéque confecit. Denique non modo Nehemiam, sed Esdram quoque operam suam nauasse, ad extruenda vrbis mœnia, non obscurè significat Theodoretus initio huius noni capitis, affirmans, Artaxerxem filium Xerxis, misisse Esdram & Nehemiam, vt muros Hierusalem iterum extruendos curarent. Posset autem hæc sententia eo probari argumento; quod à septimo anno regis Longimani, quo missus est in Iudæam Esdras, hoc est ab anno tertio octogesimæ olympiadis, vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, quæ terminauit hebdomadas numerus septuaginta hebdomadum, hoc est annorum nonaginta quadringentorum, plenus atque integer reperitur. Si verò aliunde sumatur initium hebdomadum, numerus eorum annorum, aut maior quàm opus est, aut minor inuenitur. Verùm, huic sententiæ ego non accedo. Nullus enim, aut veterum aut recentiorum, qui hanc de septuaginta hebdomadis quæstionem adhuc tractarunt, ab eo tempore hebdomadas inchoauit. In tanta verò multitudine scriptorum, tantáque opinionum varietate, si ea sententia esset aliquo modo probabilis, non defuisset tot seculis, vnus aliquis, qui ei sententiæ suam auctoritatem & patrocinium commodasset. Deinde, nusquam legitur in sacris litteris. Esdram petiuisse à rege potestatem ædificandæ muniendæque ciuitatis Hierusalem; aut hoc ei regem concessisse: aut ipsum Esdram aliquando tale opus facere aggressum. Suffragatur mihi Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ. *Ego*, inquit, *ille Esdram nihil super reficienda vrbe egisse comperio credo potiorem ei fuisse curam, plebem corruptis moribus reformandi.* Nec me mouet argumentum supra positum: siquidem, demonstraturus sum libro vndecimo, ducto initio hebdomadum ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, qui Nehemiam misit ad reficiendam Hierusalem, summam annorum nonaginta & quadringentorum, qui continentur in septuaginta hebdomadis, plenè perfectéque constare. Sexto D loco numerari potest opinio Iosephi Scaligeri. Is libro sexto de emendatione temporum, caput septuaginta hebdomadum posuit in secundo anno regis Darij Nothi, quo regnante, ædificationem templi esse absolutam putat ipse, Sulpitium in libro secundo sacræ historiæ sequutus. Idem, petit principium sexaginta duarum hebdomadum post quas occisum iri Christum, videtur Gabriel hoc loco significasse, ab anno quinto Artaxerxis Mnemonis, à quo rege missum fuisse Esdrã

Hæc sententia refellitur.

Sulpitius.

6. opinio Sulpitij & Iosephi Scaligeri.

B

C

&

A & Nehemiam, neque in hoc à vestigiis Seueri Sulpitij discedens, arbitratur contra hanc opinionem non valde nobis in præsens decertandum est. Etenim sequenti libro, nec templum sub Dario Notho exædificatum, nec à rege Mnemone Esdram & Nehemiam missos fuisse, ostendemus. Certè in regis Darij edicto, quod exposuit Esdras capite sexto, nulla mentio fit de potestate data Iudæis ædificandę vrbis: sed, tantùm instaurandi & reficiendi templi. *Re fellitur*

Septimam opinionem, equidem censeo, quàm superiores omnes propiorem vero, ac probabiliorem. Hæc initium capit hebdomadum, ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, qui sextus fuit Persarũ rex. B Hic flexus precibus pietatéque erga patriam Nehemiæ, ministerio pincernæ, & merito obsequiorum, sibi carissimi, anno imperij sui vigesimo eum cum præsidio equitũ dimisit in Iudæam, quo vrbem Hierusalem reficeret ac validis mœnibus communiret. Habes hanc historiam in libro Nehemiæ, qui secundus Esdræ vulgo dicitur, satis copiosè distinctéque perscriptam. Huius sententiæ probatores & auditores habeo plurimos atque grauissimos: viros eam nãque defendit antiquissimus scriptor Iulius Africanus libro qinto annaliũ vt refert hoc loco D. Hieronymus Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, Theodoretus, & Dionysius Carthusianus in commentariis suis C in hoc nonum caput Danielis, Beda in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16. idemque latius in libro de ratione temporum cap. 7. Rupertus in librum Danielis cap. 15. Auctor historiæ scholasticæ in historia Danielis capit. 10. Ioannes Zonaras in tomo primo Annalium: D. Antoninus in prima parte chronicæ titulo tertio capite octauo Petrus Galatinus libro quarto de arcanis catholicæ veritatis capit 16. & Ioannes Lucidus lib. 7. de emendatione temporum capite vltimo. *7. opinio ceteru probabilior, Africani, Chrysostomi, Theodoreti, Bedæ, Ruperti, & aliorum.*

Duo præterea sunt argumenta, quæ hanc opinionẽ valde confirmant. Etenim quæcunque Gabriel hoc loco docet de initio septuaginta hebdomadum, ea omnia præstat & representat nostra sententia. Ait Ga- D briel, principium hebdomadum petendum ex eo tempore, quo exiit sermo vt ædificetur Hierusalem, & plateæ ac muri eius in angustia temporum. Atqui à solo Artaxerxe, qui misit Nehemiam, legitur exisse mandatum datámque potestatem reparandi & reficiendi vrbem, vt narrat liber Nehemiæ. Illud autem *in angustia temporum* bifariam intelligi potest: nam angustia temporum significare potest magnam aliquã vexationem, & periculum, quo quis premitur & vrgetur. Et hoc bellissimè congruit nostræ opinioni, sicut enim traditur in libro Nehemiæ *Probatur hæc sententia.*

miæ cap. 4. qui duce Nehemia muros Hierusalem extruebant, in tantum vexabantur & infestabantur à vicinis hostibus, vt etiam, qui opus faciebant, cum armis esse, quasi parati ad pugnam cogerētur. Sic enim inquit Nehemias. *Media pars iuuenum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, lanceæ & scuta, & arcus & loricæ penes eos erant qui ædificabant in muro. vna manu sua faciebat quisque opus, & altera tenebat gladium.* Potest etiam illud *in angustia temporum* significare ædificationem platearum & murorum Hierusalem; angustissimo breuissimoque tempore esse absolutam *completus est murus, inquit Nehemias cap. 6. vigesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta diebus.* Quod videri non debet incredibile siquidem in opere faciendo multa hominum millia laborabant, dies noctésque, summmo studio & diligentia. Aderant principes Iudæorum qui opus præsentia sua, voce, etiam manu vrgebant: nec mœnia omni ex parte ab imis fundamentis excitata sunt: sed cum interrupta fuissent multis locis, continuata & redintegrata sunt. Neque hæc de interruptione murorum, mea est coniectura sed diuinæ Scripturæ sententia. In libro Nehemiæ capite primo & secundo, murus Hierusalem ante aduentum Nehemiæ dicitur fuisse dissipatus: & in capite quarto *cum audissent, inquit, hostes Iudæorum, quod obducta esset cicatrix muri Hierusalem, & quod cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis* in capite sexto *cum audissent, ait Nehemias, inimici nostri, quod ædificassem ego murū, & non esset in ipso residua interruptio. &c.* Alterū pro confirmatione huius sententiæ argumētum est: diuinā Scripturam, quemadmodum solum Artaxerxem memorat, à quo data fuerit potestas extruendi muros Hierusalem: ita soli Nehemiæ ædificatæ vrbis extructorumque mœnium laudem attribuere. Namque auctor libri Ecclesiastici in capite quadragesimonono enarrans virtutes & laudes eorum, qui in populo Hebræo insignes ac memorabiles fuere: sic de Nehemia scribit, *& Nehemias in memoriam erit multi temporis, qui exexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.*

Magna celeritate vrbs sancta extructa est.

Obiectio, An ante Nehemiam adificata fuerit seu refecta vrbs Hierusalem.

At enim verò, dicet aliquis, vrbem Hierusalem, multis annis ante missionem Nehemiæ fuisse fabricatam: scriptum enim est ab Esdra ca. 4. hostes Iudæorum, in ea epistola, quam scripserunt ad regem Artaxerxem, accusasse Iudæos; quòd ciuitatem quæ semper externis principibus fuerat rebellis, ædificassent, murísque muniuissent. Verba ipsorum, eo loco hæc refert Esdras. *Notum sit regi, quod quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Hierusalem ciuitatē rebellem, & pessimā quam*

A *quam ædificant, extruentes muros, & pariter componentes.* Si autem rex ille fuit Cambyses filius Cyri vt plerique putant, ædificatio illa ciuitatis & murorum plus septuaginta annis, Nehemiæ aduentum præcessit. Deinde Nehemias venit Hierusalem, ferè quindecim & centum annos post reuersionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica: ponimus enim hoc loco, quod partim supra probauimus, partim infra probaturi sumus, Cyrum ano primo regni sui donasse Iudæis libertatem: & Artaxerxem Longimanum anno vigesimo, Nehemiam misisse in Iudæam cum amplissima facultate reficiendi, muniendique Hierusalem. Si igitur ante Nehemiam non esset ædificata Hierusalem vbinam B tot millia Iudæorum per tot annos habitassent? vbi tot Leuitarũ & sacerdotum millia, quorum seruitium & ministerium in templo & ad Dei cultum administrandum necessarium erat, cõmemorata fuissent? Denique Nehemias ipse scribit, inuenisse se dissipatum murum Hierusalem, eiusque portas igni cõbustas? Ergo fuerat ante Nehemiam ædificata ciuitas: fuerat mœnibus septa, & portis clausa. Equidem non abnuo, fuisse ante Nehemiam multas domos sparsè dissipatéque circum ipsum templum, ad Iudæorum habitationem, quin etiam parietes, instar mœnium, ad protectionem & defensionem habitantium, C circumstructos. Sed ea ædificatio, inconditè atque inordinatè facta, nec ciuitatis formam & speciem habebat, nec admodum commoda erat habitationi, nec firma propugnationi. Quocirca, cùm vicinorũ hostium incursiones atque impetus sustinere nõ posset, sæpenumero fuerat ab illis perrupta, incensa, vastata, ob idque habitatoribus vacuata. Adde illud quod huius rei caput est, eam ædificationẽ qualiscunq; fuit non ex voluntate, mãdato edictóve alicuius regis esse susceptã, sed propria Iudæorũ voluntate & auctoritate, vel potius summa eorũ necessitate, esse factã. Ad eam enim faciendã Iudæi, partim cõmoditate habi-D tationis, partim defensionis necessitate tracti sunt, At verò Nehemias ab ipso rege missus, eiusque publico mãdato & auctoritate instructus, ita refecit vrbem Hierusalem, vt eam validissimis mœnibus circummuniret, commodis firmisque portis instrueret, vicis dispertiret ac dirigeret plateis ampliaret, compleret domibus, frequentémque habitatoribus faceret: denique variis propugnaculis & ornamentis ædificiorum, firmaret pariter atque decoraret; vt ob hanc caussam, princeps & auctor ædificandæ vrbis extruendorumque mœnium, Nehemias meritissimò dicatur, eiusque operis laus atque gloria, soli Nehemiæ in sacris litteris tribuatur.

Aedificata quidẽ fuit vrbs sancta ante Nehemiam, sed imperfectè

Nehemias qualiter vrbem sanctã refecerit.

Ceterum

Obiectio Pauli Burgensis.

Ceterùm Paulus Burgensis in suis additionibus ad postillas Nico- A
lai de Lyra super nono hoc capite Danielis, vehementer aduersatur
nobis: nec tantùm nobis, sed æquè omnibus, quicunque post mortem
Danielis, septuaginta hebdomadas ordiuntur. Sic ille argumentatur.
Si hebdomades cœptæ sunt vigesimo anno regis Longimani, cū per
Nehemiam reparari cœpit vrbs Hierusalem, cum id euenerit plus cen
tum annis post mortem Danielis, efficeretur, Danielem ignorasse,
quando futurum esset initium hebdomadum, vtpote quod amplius
centum annis post mortem ipsius futurū erat. Si Daniel ignorauit ini-
tium ergo non potuit certò ac definitè scire, quo tempore venturus
esset Messias: quod sanè de tāto propheta, ex cuius prophetia iā venis- B
se Messiam euidenter cognoscitur & probatur aduersus Iudæos, sen-
tire, perabsurdum videtur. Sed hanc Burgensis argumentationem,
non magni negotij erit dissoluere. & quidem dupliciter. Primò respō-

Responsio prima Danieli distinctè & definisse no tum nō fuisse à sua æta te, vsque ad Messiæ ad uentū, quātum tempo ris superes set.

deri potest, non esse absurdum, si dicatur Daniel ignorasse definitè ac
propriè tempus aduentus Messiæ: neque enim omnia, quæ in aliis vi-
sionibus ei dicta, vel ostēsa sunt plenè intellexit. Audi, quid ipse scrip
serit de se extremis verbis capitis octaui. *Ego Daniel langui, & agrotaui
per dies: cumque surrexissem, faciebam opera regis, & stupebam ad visionem
nec erat qui interpretaretur.* Audi quid idem narret de se in cap. duodeci
mo. *Ego inquit, audiui, & non intellexi, & dixi. Domine mi, quid erit post hac?* C
Et ait. vade Daniel: quia clausi sunt signatique sermones. Nonne Danieli
tepafactū est, quendā regem Græcorum, scilicet Antiochum Epipha
nem, vehementissimè insectaturū, vexaturumque Iudæos eiusque per
secutionis rabiem, bismille & trecentos dies duraturā? At, quo tēpore
regnaturus esset Antiochus, tantísque malis populum Dei afflicta-
turus non est distinctè ac propriè ostensum Danieli. Verùm, illud
certius est argumentum. Præuidit Daniel, vt patet ex capite septimo
11. & 12. persecutionem Antichristi aduersus electos, futuram in con-
sumatione seculi: eámque ad tres annos & dimidium duraturam es-
se intellexit ignorasse tamen ipsum, certum ac præfinitum tempus, D

Matth. 24.

quo venturus est Antichristus, ex ipso Euangelio manifestum, indu-
bitatúmque est. Similiter igitur, in hac visione Daniel doctus est à
Gabriele, intra tempus septuaginta hebdomadum, quarum initium
in refectione vrbis Hierusalem futurum erat, Messiam esse ventu-
rum: non tamen aperuit ei Angelus, quanto tempore post hanc visio-
nem, reparanda esset vrbs Hierusalem. Neque enim hoc mysterium
aduentus Messiæ, patefactū & litteris proditū est, tam propter ipsum
Danie

A Danielem, quàm propter futurum Dei populum, tum Iudaicum, tum etiam Christianum. Iudaicum quidem vt qui venturi erant cōsequentibus temporibus Iudæi, notato tempore, quo vidissent aut legissent vrbem Hierusalem, extructis mœnibus, ædibusque ædificatis esse refectam ac munitam inde principium facerent numerandi septuaginta hebdomades, &c. prope earum finem, Messiæ aduentum expectarent. Propter Christianum autem populum, vt quod Christiani credunt, iam venisse messiam, id ipsum, ex hac prophetia Danielis, verissimum esse intelligentes, vehementiùs in sua fide confirmarentur. Potest Burgensi etiam altero modo responderi, fuisse Danieli patefactum, quanto B tempore post eam visionem ædificanda erat ciuitas Hierusalem, & sumendum initium septuaginta hebdomadum: nam quamuis id neque alicubi in sacris litteris testatum sit; fit tamen credibile, manifestum fuisse Danieli: siquidem erat Daniel vir desideriorum, ac super omnia, tempus certum & definitum aduentus Messiæ noscendi cupiditate ardebat. Cùm igitur Gabriel dixerit se à Deo missum, vt doceret Danielem, & intelligere faceret, scilicet ea, quæ potissimum ille scire cuperet, non est dubitandum, quin tanto desiderio Danielis in primis angelus satisfecerit. Ex huius igitur quæstionis conclusione, illud, quod permagni interest ad tractationem disputationis C de septuaginta hebdomadis, ante omnia notare, & in memoria habere debet lector, principium septuaginta hebdomadum, non alibi esse locandum, quam in vigesimo anno regis Artaxerxis Longimani: quo anno ab eo rege missus est Nehemias ad ædificandam vrbem Hierusalem. Hic autem annus, prout in chronicis cum signaui Eusebius, cum anno quarto olympiadis octogesimæ tertiæ concurrit.

Cur Danielis tempus aduentus Messiæ distinctè reuelatum fuerit.

Altera responsio fuisse ei reuelatum Messiæ tempus, sed illud in sacris litteris non haberi.

Vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.

D NESCIO, vnde Tertullianus in libro aduersus Iudæos, tam insignem errorē hauserit, vt hoc loco, pro septem & sexaginta duabus hebdomadis, legat, hebdomadas sexaginta duas & dimidiam. sed illud inquirendum, quinam ille fuerit, quem hoc loco Gabriel Christum ducem nominat: Lyranus & Galatinus varias Rabbinorum interpretationes memorant. Quidam interpretati sunt, regem Cyrum, à quo donata est Iudæis libertas cum namque

Quæstio 17. Quis fuerit ille Christus dux.

Rabinorum sententia.

namque Deus per Isaiam 44.& 45.seruum pastorem,& Christum appellat. Alij dixerunt, intelligendum esse, vel Iesum pontificem, vel principem populi, Zorobabel, ambos duces populi ex Babylonica captiuitate in Iudæam reuertentis. Nonnulli, Christum ducem vocari putarunt hoc loco, Nehemiam, qui vrbem Hierusalem refecit. Sed istorum omnium manifestus est in chronologia error, facilisque ad cõfutandum. Etenim, Gabriel ait præterituras sexaginta nouem hebdomadas, vsque ad Christum ducem, at Cyrus, Iesus pontifex, & Zorobabel, multis annis fuere ante initium hebdomadum, ipse autem Nehemias circa principium hebdomadum floruit: qui ædificando Hierusalem, dedit ipse initium septuaginta hebdomadis. Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, per Christum ducem, significari putat hoc loco Hyrcanum, vltimum Iudaicæ gentis pontificum, qui legitimè electi fuerant. Nam post Hyrcanum, pontifices electi sunt contra legem: non enim eligebantur ab Herode, eiusque successoribus, ex familia Aaron, nec erat electio, sed venditio pontificatus, nec is tota vita durabat, sed erat annuus, vel prout principis libido ferebat. Nec nomen Christi & ducis non est conueniens Hyrcano: rectè enim vocatur Christus, id est, vnctus, quia pontifices vnctione cõsecrabantur. Rectè item vocatur dux, quia postquam Iudæi Babylone reuersi sunt, præsertim verò post Machabæorum tempora iidem fuere apud Iudæos, & pontifices, & populi duces ac principes. Verùm miror Eusebium, duplicem in hac opinione nec sanè obscurum errorem non animaduertisse. Nam nec hebdomades à Cyro esse inchoandas, sed à vigesimo anno regis Longimani, præcedenti quæstione manifestum fecimus: nec, si à Cyro inciperent hebdomades, ratio temporum Eusebio constare posset. A Cyro namque, cuius primus annus regni, fuit etiam primus quinquagesimæ quintæ olympiadis, vt ipsemet tradit. & apud bonos chronologos in cõfesso est, vsque ad Hyrcanum pontificem, hoc est vsque ad olympiadem centesimam septuagesimam nonam, cùm, auctore Iosepho in libro decimoquarto antiquitatum, Pompeius magnus subacta Iudæa, comprehẽsoque Aristobulo, pontificatum Hyrcano confirmauit, præterierunt, nõ, vt hic docet Gabriel, sexaginta nouem hebdomades, id est, anni quadringenti octoginta tres, sed anni quingenti. Dicamus igitur, quem hic nominat angelus Christum ducem, non alium fuisse, quàm Dominum nostrum Iesum Christum, quem Dauid Psalmo secundo, Christum nominat, propter eam causam, quam supra exposui, cum explanarem illa verba, *vt vngatur san*

Eusebij opinio. — B

Refellitur Eusebij opinio. — C

Vera interpretatio per Christũ ducem Do- — D

(Margin letters: A at top right.)

A *tur sanctus sanctorum*, per Isaiam verò 55, Deus nominat eum ducem, cùm inquit, *ecce dedi eum testem gentibus, ducem ac praeceptorem populis,* & Micheas capite quinto prout citatur à Matthæo, loquens de Bethlehem natali vrbe ipsius Messiæ, *ex*, inquit, *exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Debere autem per Christum ducem, hoc loco intelligi Messiam, patet ex antecedentibus illis verbis, *vt deleatur iniquitas, adducatur iustitia sempiterna, impleatur prophetia, vngatur sanctus sanctorum:* quæ verba, ad alium nisi ad Messiam, vt suprà docuimus, referri nullo modo possunt. Patet idem ex consequentibus verbis; quæ mox ostendemus propriè ad Messiam pertinere. Fuit autem Dominus noster primum declaratus dux populi Dei, in baptismo suo, voce illa patris de cœlo missa: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* Nam ante id temporis, Dominus Iesus per viginti nouem annos priuatam & obscuram vitam exegerat. Tunc primum cœpit fungi ducis munere. Fuit enim dux hominibus ad bene viuendum exemplo vitæ sanctissimæ. fuit dux ad cognoscendam veritatem, prædicatione euangelicæ doctrinæ; denique, fuit dux ad colligendam & congregandam Ecclesiam: tunc enim sectatores & discipulos habere cœpit. Ergo sexaginta nouem hebdomades, terminantur in Christo duce C hoc est, in baptismo Domini nostri: quo tempore dux à Deo declaratus, etiam ducis officium facere orsus est. Quo fit, vt finis sexaginta nouem hebdomadum, inciderit in annum decimumquintum Tiberij Cæsaris, qui fuit primus ducentesimæ secundæ olympiadis. Tunc enim Dominus ingressus trigesimum annum ætatis, baptizatus est.

minum nostrum esse intelligendum.

Matth. 2.

Matth. 3.

Christus populi dux.

Septuaginta hebdomades desinunt in Christi baptismo.

De illo *septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades erunt*, quæri potest, cur angelus, non simpliciter & apertè dixerit, sexaginta nouem hebdomades, sed partitè, ac præposterè, summam eius numeri enuncians, obscurè loquutus sit, dicens, *septem hebdomades, & sexaginta una hebdomades.* D An ita loqui voluit, in hac prophetia seruando morem prophetarum, consultò nouis & obscuris loquutionibus, propheticos sermones tegentium atque obscurantium? D. Hieronymus super ca 45. Ezechielis, *scriptura*, inquit, *difficultatem habet in numeris, vt intentum animum faciat auditoris, ideóque multa dicuntur in parabolis & ænigmatibus, vt qui aures habet audiendi, audiat. Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, vt discipuli intrinsecus audiant, ignobile vulgus & foris positum, nesciat, quid dicatur.* Sic Hieronymus? Sed illud verius dictu est, eum loquendi modum esse phrasim Hebrææ linguæ, in sacris litteris non infrequentem. Cùm enim Hebræi volunt exprimere summam

Cur Gabriel sic loquutus sit, septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades, & primò ad seruandum prophetiarum morem.

Secundò phrasim Hebrææ linguæ retinendo.

alicuius

alicuius numeri, eam per partes enunciant præponendo minores numeros maioribus, ſicut ex ſententia Hebræorum refert hoc loco D. Hieronymus, & ponit hoc exemplum. Nos diceremus, vixiſſe Abraham centum ſeptuaginta quinque annis: at Hebræi dicerent, vixiſſe eum quinque & ſeptuaginta & centum annis. Ponam ego aliud, ſed illuſtrius exemplum, ex quadrageſimo quinto capite Ezechielis depromptum. Cùm enim vellet propheta docere, quod ſicli faciant vnā mnam, & potuiſſet breuiter ac dilucidè dicere, ſexaginta ſicli faciunt mnam: ſeruans tamen proprietatem linguæ ſuæ, ita dixit, *porrò viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli, mnam faciunt.* Nec Hebræi tantum, etiam elegantiores Latini ſcriptores, itidem loqui ſolent in putandis numeris, minorem maiori præponētes. Tertium reſponſum tangitur à Theodoreto, ſed non bene ab ipſo exponitur, vt paulo poſt dicemus nos igitur dicamus, propterea Gabrielem ita diſtinxiſſe hebdomadas vt inſinuaret in huiuſmodi partitione aliquod ſubeſſe myſterium. Sed quodnam hic latet myſterium? Dicam breuiter in primis ſeptem hebdomadibus, duæ res valde inſignes ac memorabiles contigerūt. Namque in exordio primarum ſeptem hebdomadum, refecta munitaque eſt vrbs Hieruſalem à Nehemia, quod, vt diu fuerat optatiſſimum Iudæis, ſic fuit lætiſſimum: ſub finem autem illarum ſeptem hebdomadum, claruit regina Eſther, & Mardochæus, qui gentem Iudæorum, ſupremo exitio, quod ei genti machinatus fuerat Aman liberarunt. In ſequentibus porrò ſexaginta duabus hebdomadis, quatuor euenerunt apprimè memoranda: ſed ea partim fauſta Iudæis, partim luctuoſa & funeſta. Primùm enim Alexander Magnus veniens Hieroſolymam, adorauit pontificem, honorauit templum ſacrificauit Deo. Iudeoſque muneribus pariter, atque honoribus affecit, etiam multis in ſuam militiam aſcitis. Deinde, in earum hebdomadum decurſu, extitit atrociſſima illa perſequutio Antiochi Epiphanis aduerſus Iudæos. & glorioſiſſimus, æquè virtutibus quàm rebus geſtis, Machabeorum principatus. Ad hæc, ante finem harum ſexaginta nouem hebdomadum, defecit ſceptrum de Iuda, translato imperio Hebrææ gentis ad alienigenas, quorum primus Herodes Iudæis imperauit. Hoc regnante, vt impleretur prophetia Iacob, quæ eſt in libro Geneſeos cap. 49. venit qui mittendus erat: hoc eſt, natus ex virgine in terris eſt Dominus Ieſus, cuius Baptiſmus, in quo ipſe, & Chriſtus, & dux à Deo patre renunciatus & declaratus eſt, prædictas ſexaginta nouem hebdomadas terminauit.

Tertio propter myſterium.

Quæ inſignia euenerunt in primis ſeptem hebdomadibus.

Quæ item in aliarum hebdomadum decurſu.

Et poſt

Et post sexaginta duas hebdomades, occidetur Christus.

IRCA lectionem huius loci, prænotandum est, Sicut habet nostra versio latina, ita esse ad verbum Hebraicè: itaque vertisse Pagninum. At Græcè, si verba spectes, diuersa lectio est: nam pro illo, *occidetur Christus* habet, *destruetur vnctio*: quam lectionem, etiam de Latinis, sequuti sunt Tertullianus in libro aduersus Iudæos, & Augustinus in cócione ad catechumenos, quæ est contra paganos, Iudæos. & hæreticos, cap. 12. Verùm hæ lectiones non differunt sententia, sed verbotenus dumtaxat. Cùm enim Christus significet Latinè vnctum; idem est dicere, *destruetur vnctio, vel vnctus*. atque, *occidetur Christus*. Circa numerũ autem sexaginta duarum hebdomadum, quem habent & Latini, & Hebræi codices, corrigendum est erratum, quod in omnibus bibliis Græcis tam Complutensibus, quàm regiis, nescio quomodo inhæsit; nam pro sexaginta duabus hebdomadis, habent, sexaginta quatuor, sine dubio mendosè: non solum quia secus est in lectione Hebraica & Latina, sed etiam quòd alij codices, Græci habent sexaginta duas: sic etiam legit Theodoretus, atque Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica: nec aliter vertisse septuaginta interpretes, ea coniectura satis probabile est, quòd id non tacuisset hoc loco D. Hieronymus, quippe qui eorum quæ illi, à veritate Hebraica discrepantes, vspiam vel omiserunt, vel mutauerunt diligens animaduersor, & censor, esset soleat. Alterum, præterea erratum in chronologia, Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, obrepsit: nam tractans hunc ipsum Danielis locum, pro sexaginta duabus hebdomadis, legit, septuaginta: nec error fuit librarij, sed Chrysostomi, existimantis, septuaginta hebdomadas, in euersione Hierosolymæ à Romanis facta, fuisse terminandas.

Conciliantur Græca & Latina editio.

Error editionis Græcæ corrigendus.

B C

Quæstio 18. Cuius Christi Gabriel hic prænunciet cædem post 62. hebdomades futuram.

D Verùm, cuius Christi cædem post sexaginta duas hebdomadas futuram, Gabriel hoc loco prænunciet, deinceps tractandum est. Hæbræi, more suo, seria & sacra fabulosis & commentitiis rebus miscentes & contaminantes, quem angelus prædicit post sexaginta duas hebdomadas occisum iri, putant fuisse Agrippam minorem, vltimum Iudæorum regem: quem aiunt tempore belli, quod Romani, Vespasiano Titóque ducibus, cùm Iudæis gesserunt, fuisse à Romanis interfectum. Sed ad hanc eorum fabellam manifestè redarguendam, non aliquem de nostris testem excitabo, sed vnum eius gentis; nec sanè quemlibet,

1. opinio Hebræorũ fatua.

ſed omnium Hebræorum, tam in hiſtoria, quàm in chronologia do- A
Ioſephus. ctiſſimum & diligentiſſimum, Ioſephum dico, qui bello interfuit, ipſúmque copioſiſſimè ac fideliſſimè ſeptem libris perſcripſit: nec non & regi Agrippæ carus & familiaris fuit. Is libro ſecundo de bello Iudaico cap. 16. ſcribit Agrippam, cùm graui oratione conatus eſſet reuocare Iudæos à bello, quod aduerſus Romanos ſuſceperant viderétque nihil ſe verbis proficere, Iudæis obſtinatè ad arma ruentibus, relictis illis, adhæſiſſe Romani. Verba extrema illius hiſtoriæ ex Ioſepho hic ſcribam, *Ad Agrippæ*, inquit, *regis orationem, multitudo Iudæorum accenſa, nec à verborum in regem contumeliis temperarunt: ſed protinus expulſum vrbe, auſi ſunt etiam nonnulli ſaxa in eum iaciendo, proſequi. Rex autem videns* B *tumultuantium irreuocabilem impetum, conquerendo quod contumeliis eſſet affectus, confeſtim diſceßit.* Sic Ioſephus. Qui etiam in eo libro, quo vitam ſuam deſcripſit, apertè docet, Agrippam ei bello atque cladi Iudæorum, multis annis fuiſſe ſuperſtitem. Quin Cornelius Tacitus libro quinto hiſtoriarum affirmat, Agrippam in eo bello ſequutum eſſe partes Romanorum obidque magno honore & gratia fuiſſe apud Romanos. Sed vt hunc errorem condonaremus inſcitiæ Hebræorum: at chronologiæ error nullo modo eſt tolerabilis: námque ab ædificatione Hieruſalem ſub Nehemia, quæ fieri cœpta eſt olympiade octogeſima C tertia, vſque ad olympiadem ducenteſimã duodecimam, qua bellum illud geſtum eſt, non ſexaginta duæ hebdomades, vt hic ait Gabriel, ideſt, anni quadringenti triginta quatuor. ſed fermè ſeptuaginta quatuor hebdomadæ, hoc eſt anni circiter ſexdecim & quingenti præterierunt.

2. opinio Theodoreti per Chriſtũ Hyrcanum interpretantis. Altera opinio eſt Theodoreti in commentario huius loci, qui per Chriſtum, hoc loco, non alium intelligit quàm Hyrcanum, qui vltimus fuit pontificum gentis Iudæorum, eorum inquam pontificum, qui legitimè electi fuerant; nam ceteri Hyrcanum ſubſequuti, contra legem, vt ſupra diximus, eligebantur. Hunc Hyrcanum, qui propterea D dicitur Chriſtus, quia pontifex erat, vnctione conſecratus, occidit Herodes. Supradictam porrò ſexaginta nouem hebdomadum partitionem, in ſeptem & ſexaginta duas hebdomadas, ad hũc modum Theodoretus interpretatur. Ab ædificatione Hieruſalem, vſque ad cædem Chriſti, id eſt Hyrcani pontificis, cõputat ſexaginta duas hebdomadas, quæ continent annos quadringentos triginta quatuor: ab interitu autem Hyrcani, vſque ad id temporis, quo Saluator noſter in Iordane baptizatus eſt, numerat ſeptem hebdomadas, id eſt annos quadraginta nouem.

A nouem. Sed profectò dupliciter in chronologia lapsus est Theodoretus. Nam neque à cæde Hyrcani, quæ facta est, vt narrat Iosephus in libro 15. antiquitatum, in olympiade centesima octogesima septima, regredientes vsque ad tempus ædificationis Hierusalem, id est, ad annum quartum olympiadis octogesimæ tertiæ, vnde incipiunt hebdomades reperiemus sexaginta duas hebdomadas, seu annos quadringentos triginta quatuor, sed hebdomadas tantùm quinquaginta nouem, seu annos quadringentos quatuordecim: & ab olympiade centesima octogesima septima, qua occisus est Hyrcanus, vsque ad olympiadem B ducentesimam secundam, in cuius principio dominus noster baptizatus est, non tantùm septem hebdomades, seu anni quadraginta nouem, vt censet Theodoretus, sed propè nouem hebdomades, siue anni sexaginta, intercesserunt. Tertia opinio est Driedonis in libro 3. de sacris scripturis capite quinto, parte quarta; cuius sententiam in eo quidem laudo, quod Christum occidendum, non alium fuisse arbitratur, quàm Messiam & Saluatorem nostrum: sed in eo non possum laudare, quod ab ædificatione Hierusalem, vsque ad necem Domini nostri, sexaginta duas tantùm hebdomadas interfluxisse putat; cùm longè plus temporis, sicut prædicta manifestum faciunt, transiisse C constet.

Reprobatur Theodoreti opinio.

3. opinio Driedonis quæ ex parte tenetur, ex parte reijcitur.

Nobis igitur placet, quod etiam multis viris doctis visum est Christum, cuius necem post sexaginta duas hebdomades futuram prædixit Angelus, non fuisse alium, nisi Messiam, & Saluatorem nostrum. Nam, cùm ea quæ proximè antecesserunt de Christo dicta, nos de Messia esse intelligenda supra docuerimus, conuenit, vt similiter etiam quæ hic dicuntur de Christi nece, de Messia quoque intelligantur. Nisi putamus Gabrielem nomen Christi, eodem ferme loco & ad Messiam, & ad alium nescio quem, nimis ambiguè retulisse. Quamquam, ecquis D alius Christus fingi potest, cuius cædem vaticinio Gabrielis præmonstrari conueniens fuerit, & ob cuius mortem, tot tantáque mala, quæ proximè subiiciuntur, genti Iudæorum cōtigerint? Itaque Gabriel his verbis significat, fore vt Messias ab his occidatur, ad quos potissimum seruandos, & viuificādos venturus erat. Messiam porrò à suis acerbissima & indignissima morte necatū iri, tam propriè, apertè, distinctéq; vaticinati sunt, Dauid Psalmo 21. & 68. & Isaias cap. 53. vt non tanquam vates, quod futurum erat prædixisse, sed tanquam historici, quod gestum fuerat, narrasse videantur. Extat in libro sapientiæ capite 2. Iudæorum in Christi necem conspirantium, præscripta oratio. Quod

Vera sententia Christum occidendū fuisse verum Messiam Saluatorē nostrum.

Christus quomodo manet in æternum.

autem Iudæi, vt est in cap. 12. Euangelij Ioannis, Domino nostro præsignificanti mortem suam, obiecerunt ex Psalmo 109. *tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melcinsedech* quasi his verbis significetur, Messiam forè omninò immortalem, id facilè diluitur, námque illis verbis significatur, non quidem Messiam non moriturum, sed statim post mortem, ab ipso pro Dei gloria & hominum salute vltro susceptam, ad vitam perpetuò immortalem rediturum. Vel potius declaratur, sacerdotium Messiæ futurum æternum, nimirum, hoc etiam nomine præstantius futurum sacerdotio Aaronico, quod erat ad certum modò tempus permansurum. Non pigebit ponere hoc loco, sententiam de morte Messię cuiusdam antiquissimi Rabbini Ozeæ; quam Galatinus in lib. 4. c. 18. ex quodam libro Rabbini Simeonis descriptam, his verbis commemorat. *Rabbi Ozeas flens dicebat, væ illis, væ illis, væ illis iniquis & impiis homicidis Israel, ob quorum amorem, vt peccatum eis dimittat Deus, mittet filium sanctum suum, & carne humana induet. Væ illis, quia propter suas prauas actiones, rebelles erunt huic Messiæ: nec respicient dicta, quibus imperabit, vt mundificentur aqua mundificationis ad expianda peccata sua: nec incedent in viis Deo gratis, nec facient eius voluntatem sed ingenti iracundia perciti, illum occident.* Hæc ille Rabbinus.

Sententia cuiusdam antiqui Rabbini de nece Messiæ.

Sed reuertamur ad sexaginta duas hebdomadas, post quas Christus dicitur occidendus. Non enim videtur hoc esse verum: si enim paulò antè dictum est, vsque ad Christum ducem, idest, vt nos interpretati sumus, vsque ad Saluatoris nostri baptismum præterituras sexaginta nouem hebdomadas, qui potest esse verum, vsque ad eius mortem duas tantùm & sexaginta hebdomadas futuras? an potuit Christus, septem hebdomadis antequam baptizaretur, occidi? Verùm, huic dubitationi facilè occurritur. Dicendum enim est, hic suppleri debere primas septem hebdomadas, quas nunc omisit Gabriel, vel quò tectior & obscurior esset prophetia: vel breuitatis causa: quasi ex contextu prophetiæ, & consequentia verborum, non difficilè, doctis, & hanc scripturam intento animo legentibus, futurum esset eas intelligere. Potest aliter, & fortè commodiùs responderi, has sexaginta duas hebdomadas, non à principio hebdomadum, atque ædificatione Hierusalē, Gabrielem numerasse; sed à fine septem hebdomadum, quas paulò antè primo loco memorauerat. Cùm enim sexaginta nouem hebdomades vsque ad Christum ducem futuras: dispertiuisset in septem, & in sexaginta duas, & docuisset, quidnam insigne ac memorabile in illis septem prioribus hebdomadis gerendum esset, dicens, *& rursus ædificabitur platea, &*

Vnde oporteat ordiri sexaginta duas hebdomadas, post quas Gabriel, necē Christi futuram esse dixit.

A *tes & muri in anguſtia temporum*: conſequenter nunc declarat, quid poſt alias ſexaginta duas hebdomadas euenturum eſſet, ſubdens, *poſt ſexaginta duas hebdomadas, occidetur Chriſtus.* Nec illud paruipendendum eſt, ſed obſeruatione videtur digniſſimum: quemadmodum quatuor fermè annis poſt finem primarum ſeptem hebdomadum, hoc eſt, anno duodecimo regni Artaxerxis Mnemonis, vniuerſa gens Iudeorum, quæ ſub eius regis imperio erat, à miſerrimo interitu, quem ei genti machinatus fuerat Aman. per Eſther; & Mardochæum vindicata eſt, ita quatuor propè annis poſt finem ſexaginta duarum hebdomadum quæ ſeptem illas primas hebdomades proximè conſequutæ ſunt, omne ge-
B nus hominum, per paſſionem & mortem Domini noſtri, teterrimo diaboli & peccati ſeruitio, & ſempiterno corporis animiq; exitio liberatum eſt. Quod igitur Gabriel hoc loco dixit, *poſt ſexaginta duas hebdomadas occidendum Chriſtum*. hanc habet ſententiã: poſt ſeptem & ſexaginta duas hebdomadas ab ædificatione Hieruſalẽ numeratas, fore vt Meſſias occideretur. Et quia Gabriel ſupra non niſi ſeptuaginta hebdomades conſtituerat, ex eo concluditur, Meſſiæ mortem in ſeptuageſima & vltima hebdomade futuram.

Liberatio Iudæorum per Mardochæum & Ehſter facta, vt reſpondeat liberationi generis humani per Chriſtum factæ.

C *Et non erit eius populus, qui eum negaturus eſt: & ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli, ſtatuta deſolatio.*

HOc loco Latina lectio non nihil diuerſa eſt à lectione Græca & Hebræa. Verùm nos primo explanemus lectionem Latinam: poſtea lectionem Græcam & Hebræam expendemus. Gabriel igitur verbis ſupra poſitis, tria prænunciat magna mala, quæ Iudæis contingere deberent, propter imma-
D ne ſcelus necati ab ipſis Meſſiæ. Primùm malum indicatur verbis illis *& non erit eius populus, qui eum negaturus eſt*. ſignificatur autem, propter indigniſſimam Meſſiæ necem, populum Hebræum, antea in modum filij primogeniti, Deo cariſſimum, ita eſſe à Deo deſerendum, repudiandum, atque omninò abiiciendum, vt non amplius populus Dei futurus ſit. Illud autem, *qui eum negaturus eſt*, quaſi digito indicat Iudæos, qui de Saluatore noſtro dixerunt [a] *nolumus hunc regnare ſuper nos*: & Pilato dicenti, [b] *regem veſtrum crucifigam*? reſponderunt: *non habemus*

Mala, quæ propter Chriſti mortem Iudæis contigerunt.

a Luc. 19.
b Ioan. 19.

c *Matth.* *mus regem nisi Cæsarem: tolle, tolle, crucifige eum*: & rursus ^c *sanguis eius su-* A
26. *per nos & super filios nostros*. Hoc item Ioannes in principio sui euan-
d *Ioan.* gelij declarauit illis verbis; ^d *in propria venit, & sui eũ non receperunt*. Alterum malum ob necem Messiæ Iudæis euenturum, significatur illis verbis, *ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*. Hoc est, exercitus Romanus, duce Vespasiano & Tito, ciuitatem Hierusalem & sanctum, quod in ea erat, templum, destruet, ac funditus euertet. Tertium malum, & omnium grauissimum, erit prædictas calamitates, non: vt quas antea passi fuerant, fore temporarias, sed planè sempiternas. Hoc tangitur, partim illis verbis, *& finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio* quo significatur illam desolationem, irreparabilem fore, quoniam à Deo tanti sceleris eorum vindice, atque vltore, statuta, firmata, & in perpetuum stabilita sit: partim extremis illis verbis, quæ claudunt hoc nonum caput *& vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio*: nam illud, *in finem*, vel *vsque in finem* phrasis scripturæ frequens est, idem significans quod *sine fine*, *vel in perpetuum*, *seu in æternum*. Atque veritatem huius vaticinij Gabrielis, exitus belli, quod, quadraginta, circiter annos post Domini nostri mortem, Romani Vespasiano & Tito ducibus gessere cum Iudæis, B

Calamitas Iudæorum sub Tito & Vespasiano. manifestè comprobauit. Omitto nunc dicere multiplicem pestilentiam diu multùmque cum innumerabilium hominum interitu grassatam, tantámque famem vt etiam matres filiorum suorum visceribus pascerentur. Taceo immanes ruinas, publicè priuatimque factas, vastissimáque incendia, & alia mala, longè maiora existimatione hominũ, &, vel memoratu, horrenda. Dicam tantùm breuiter de Iudæorum cæde eo bello facta, sanè incredibili, nisi Iosephus, spectator, nec minima eius belli pars, eam memoriæ prodidisset. Sic autem scribit capite decimo sexto & decimo septimo libri septimi de bello Iudaico. *Captiuorum omnium, qui toto eo bello comprehensi sunt, nonaginta & septem millium notatus est numerus. Mortuorum verò per omne tempus obsidionis, numerus vndecies centena millia comprehendit: Ex his verò, qui tanto exitio superfuere, qui proceri & formosi corporis erant, triumpho se usi sunt: residua multitudinis, septemdecim annos transgressi, in Ægyptum missi sunt, operibus destinandi: plurimos autem per prouincias Titus distribuit, in spectaculis, ferro & bestiis consumendos. Qui autem infra decimum & septimum ætatis annum erant, diuenditi sunt.* Hæc Iosephus. Hanc funestissimam Iudæis calamitatem, altera, quinquaginta post annos, principatu Adriani imperatoris, consequuta est: eò tantùm minor, quòd ex priori C D

calamitate

calamitate minus in ea gente superfuerat, in quod sæuiri posset, Narrat Eusebius lib. 4. cap. 6. historiæ ecclesiasticæ, innumerabilium Iudæorum tunc factam esse cædem. Atque vniuersæ genti Iudæorum, ex illo tempore, prorsus interdictum est ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent. Quin etiam legis decreto vetitum est, (nempè sic in mandatis dederat Adrianus) ne quisquam Iudæorum eò accederet, vnde vel prospicere vrbem Hierusalem posset. Cúmque Hierusalem fuisset tunc Iudæorum gente orbata, & exteris hominibus frequentata ad honorem Ælij Adriani victoris, veteri mutato nomine deinceps Ælia appellata est. Sic Eusebius. *Altera Iudæorum calamitas sub Adriano.*

B Sed quæret aliquis, cùm prædicta mala, quibus Iudæi ob necem Messiæ puniendi erant, plus triginta annis post finem septuaginta hebdomadum euenerint, cur Gabriel in tractatione septuaginta hebdomadum eorum malorum commemorationē adhibere voluerit: Respondeo, id fecisse Gabrielem, vt fit coniectura probabile, tres ob causas. Etenim, Daniel cupidissimus erat noscendi futuros omnes populi sui casus & euentus: vt igitur desiderio eius satisfaceret Angelus, voluit ei patefacere ac præmonstrare, quæ consequentibus seculis vsque ad finem euentura erant Iudæis. Quocirca, primò indicauit C iterum ædificandam esse Hierusalem; tum Messiam venturum, ferentem maxima bona Iudæis: ad hoc, non modò Iudæos non recepturos Messiam, sed etiam crudelissima morte eum necaturos: ad extremum, tanti sceleris vindicandi causa, populum Iudaicum maximis conterendum malis, patriisque sedibus exterminandum, æternoque exilio cum innumerabilibus ærumnis, miseriisque coniuncto, mulctandum. Altera causa est: dixerat Gabriel, Messiam occisum iri à Iudæis: voluit igitur ostendere, quàm immane futurum esset hoc scelus; & quali, quantoque puniendum supplicio: D vt saltem Iudæi legentes in hac prophetia, mala, quæ, si Christum occiderent, ipsos manebant; perhorrescerent non modo scelus illud patrare, sed etiam animo concipere. Tertia causa fuit; vt Iudæos, quod Messiam non recepissent, prorsus inexcusabiles esse ostenderet. Poterant fortasse nonnulli excusare se, quod Christum non cognouissent, quia non tam solerti & acuto ingenio essent: vt computum illum septuaginta hebdomadum subtiliter & exactè percipere possent. Ob eam tamen causam cuncti fuere inexcusabiles, quòd cùm ipsi post cædem Saluatoris nostri, experirentur & sentirent ea omnia mala, quibus ob necem *Quæstio 19. Cur Gabriel in expositione hebdomadum, meminerit mala, ob necē Messiæ Iudæis euentura, cum ea multis post finem 70. hebdomadum annis, futura essent.*

Messiæ puniendos esse Iudæos Gabriel prædixerat, nihilominus tamē A voluntaria cæcitate in clarissima luce caligantes, Messiam venisse obstinatissimis animis pernegarent.

Sententia cuiusdam antiqui Rabbini, ꝙ ex hac Danielis prophetia euidenter constet, iam venisse Messiam.

Refert in extremo commentario huius noni capitis Dionysius Carthusianus, epistolam propè sexcentis ab hinc annis scriptam à quodam Rabbino Samuele, ad Rabbinum Isaac: in qua confirmat ille, ex hac prophetia Danielis euidenter probari à Christianis, iam venisse Messiam: responsa verò Iudæorum, esse inquit, admodum infirma & absurda. Quapropter non videre se, quomodo Iudæi etiam nunc Messiā venturum expectent. Sed quia fortasse gratum est futurum nonnullis, B qui nostra hæc legent, nec ad manum Carthusiani commentarios habebunt, ipsa verba nosse illius Rabbini, propterea non piguit ea hic apponere: quæ ita se habent. *Videtur domine mi Danielis prophetia, quæ scribitur nono capite, iam completa esse: vbi sic dicitur: post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus, & veniet populus cum principe venturo, destruetq; ciuitatem & domum: & erit consummata destructio desolationis perpetua. Et non est, Domine mi, dubium, quin destructio perpetua desolationis sit hæc captiuitas, in qua iam sumus. Nam iam sunt mille anni, & aperte dicit Dominus per prophetam, quod erit desolatio perpetua propter occisionem Christi, sicut est desolatio nostra post occisionem Christi. Non enim comminatus est desolationem perpetuam, nisi post occisionem Christi. Et si voluerimus* C *dicere, quod ante occisionem Christi fuerimus in desolatione, respondent nobis Christiani, quod ante illam mortem, non fuit desolatio nisi septuaginta annis, & post hoc, fuimus reducti in terram promissionis, & fuimus apud Deum in gratia & honore. Certè Domine mi, non video euasionem: de facto enim probatur nobis, quod postquam à reædificatione templi completæ fuerunt septuaginta hebdomades annorum, tunc fuit Iesus occisus à patribus nostris: & postea venit dux, scilicet Titus, & populus, scilicet Romani, & fecerunt nobis secundùm prophetiam istam. Hodie sunt mille anni, & nihilominus in ira Dei sumus, & tamen nos in ipso speramus, expectantes adhuc venturum Messiam, & reuersuros nos in terram promissionis, & ciuitatem atque templum instauraturos, futurosq;* D *in gratia & honore apud Deum: nec desolationem hanc fore perpetuam, sed temporalem. Heu mi Domine, non est ista excusatio & euasio consona: & vana videtur talis expectatio?* Hæc ille Rabbinus. Gabriel igitur ob tres prædictas causas, tractationi septuaginta hebdomadum, immiscuit prædictionem malorum, quæ Iudæis euentura erant, licet ea mala non intra illas hebdomadas, sed non paucis annis post eas, deberent Iudæis contingere. Ex quo palam fit, non fuisse Tertulliano,

A Cleměti Alexandrino Chryſoſtomo, Seuero Sulpitio aliiſque, iuſtam
cauſam, idoneámque rationem, terminandi ſeptuaginta hebdomades
in euerſione Hieruſalem, quæ à Tito facta eſt, propterea quod Ga-
briel exponendo ſeptuaginta hebdomadas, illius excidij Hieroſoly-
mitani mentionem fecit.

Quæſtio 20. An poſſit probari mala, quæ vſque adhuc paſſi ſunt Iudæi, ſemper in poſterum duratura.

Si quis verò, de nobis percunctaretur, quibus rationibus Iudæi poſ-
ſent conuinci, calamitates quas tot annis adhuc paſſi ſunt, deinceps
quoque fore perpetuas, equidem ſine cunctatione reſponderem, id
poſſe multis, præcipuè verò tribus validis argumentis confirmari. Pri-
mum argumentum nititur ipſo rerum euentu & experientia. Nam
B cùm præſens Iudæorum calamitas per annos mille quingentos vſque
adhuc perdurauerit, nulla profectò ſpes illis eſſe poteſt, fore, vt ea in
poſterum aliquando finiatur. Nam ſi in tanto præteriti temporis ſpa-
tio, quo Iudæi ſæpe florentiores, ac potentiores fuere: nec præſentibus
malis liberari, nec priora bona recuperare potuerunt, multò minùs
veriſimile eſt, id eos poſthac facturos, cùm indies eorum vires magis
magiſque minuantur, ac debilitentur. Nimirum, niſi Deus omnino ab
ieciſſet populum Hebræum, non eſſet paſſus tamdiu, & templum ſuũ
à fundamentis euerſum iacere, & populum ſuum miſerrimè vexari,
atque in probro & deriſu eſſe apud omnes gentes, & legis Moſaicæ ob
C ſeruantiam prætermitti, cultúmque, quem ipſe præſcripſerat, ſibi non
adhiberi. Promiſerat Deus per Aggæum prophetam, ſe poſt breue tẽ-
pus, miſſurum in terras Meſſiam: ſic enim eſt apud illum cap. ſecundo
*Hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc vnum modicum eſt, & ego commoue-
bo cælum, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus
cunctis gentibus: & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum.*
Hoc vaticinatus eſt Aggæus regnante Dario Hyſtaſpis, quarto rege
Perſarum vt in principio eius prophetiæ prænotatum eſt. A quo tem
pore, ad hanc diem, ampliùs quàm duo annorum millia effluxerunt,
Hoc autem tempus, non poteſt verè dici, aut intelligi, modicum. At
D enim à tempore illius prophetiæ vſque ad Saluatoris noſtri aduẽtum,
paulo plus quingentis annis interfuit. Atque hoc ipſum, quod dixi-
mus, vehementius etiã confirmari poteſt ea ratione, quod Iudæi ſupe
rioribus ſeculis, ſæpe tẽtarunt, maximiſque ſtudiis, opibus, & cõatibus
aggreſſi ſunt reficere templũ Hieroſolymitanum, & priſtinum impe-
rium repetere, nec tamen quicquã potuerunt proficere, ſed omnia eo-
rum ſtudia conatúſque in caſſum ceciderunt. Narrat Euſebius lib. 4.
hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, c. 6. imperante Adriano, Iudæos, quinquaginta
ferme

Quoties Iudæi poſt Domini noſtri

mortem tē plū Hierosolymitanū reficere tentarunt, sed frustra Eusebius Chrysostomus q. de Iudæis scripserit.

ferme annis post cladem à Tito acceptam, duce quodam Barchocheba sumptis armis aduersus Romanos sperasse libertatem se pristinam, & imperium esse consequuturos, sed armis Romanorum ita fuisse con trictos contritosque, vt innumerabilibus cæsis reliqui Iudææ sedibus exterminarentur, lege imperiali vetiti Hierosolymam regredi, aut etiam tam prope accedere, vt eam aspicere possent. Chrysostomus præterea in secunda oratione aduersus Iudæos refert, similiter tempore Constantini Magni, Iudæos ab imperio Romanorum deficere conatos: sed Constantinum amputatis eorum auriculis tanquam impressa rebellionis nota per omnes gentes dissipari iussisse, vt cunctis perfidiam eorum notam testatamque faceret. Nec hac vel pœna vel ignominia territi idem tentare & aggredi postea destiterunt: quin Iuliani apostatæ gratia, auctoritate, & auxilio adiuti elatique, maiori quàm vnquam antea studio & contentione, ad id perficiendum aggressi sunt. Nam cum imperator, qui sacrificiis idolorum vehementer delectabatur, Iudæos ad similia sacrificia more maiorum suorum facienda hortaretur, responderunt illi, sibi fas non esse, nec secundùm legem suam licitum extra templum Hierosolymitanum quod tunc dirutum erat, sacrificare. Continuò igitur Iulianus templum refici iubet, omnia Iudæis, ad id operis necessaria, largissimè promittens, & præbens. Summa erat Iudæorum lætitia, spésque pristinum statum ac felicitatem recuperādi: contrà ingens mœror terrorque Christianorum quorum animos confirmauit Cyrillus, qui tunc Hierosolymitanum episcopatum regebat probans ex hoc Danielis vaticinio, & ex verbis Domini nostri, quæ sunt apud Mattheum cap. 24. fieri non posse, vt illud templum Iudaicum repararetur.

Iuliani odio Christianorum in Iudæos beneficentia.

Tria prodigia, quibus Iudæi à refectione tēpli deterriti sunt,

Atque hoc quidem ita euenit vt ipse dixerat. Tribus namque magnis prodigiis diuinitus factis, coacti sunt Iudæi inchoatum opus relinquere. Nam cùm effossa terra, cœpissent iacere fundamenta, & prope esset, vt structuram operis aggrederentur, noctu ingens terræmotus excitatus lapides veterum templi fundamentorum concussit, omnesq; vna cum ædificiis, quæ in proximò erant, disturbauit, cuius rei fama, multos, etiam è longinquo, ad eius miraculi cōtemplationem attraxit. Et tunc, cùm frequentissimi adessent, aliud prodigium contigit, ignis namque cœlitus missus, omnia opificum instrumēta, omnemque faciēdo operi præparatam materiam, absumpsit, totúmque diem, quo manifestius testatiusque miraculum esset, incendium illud perdurauit. Ac ne locus esset cuipiam suspicandi, ea vel casu accidisse, vel ex caussis natura

A naturalibus profecta esse, vel ab alio, quam à Christo Domino facta
tertium miraculum accessit. Nocte enim sequenti, effigies crucis, ra-
diorum lumine figuratæ, illorum vestimentis, tanquam impressæ vi-
debantur: quas, cùm dies illucesceret, cernentes Iudæi, & eluere ac
delere cupientes, nullo modo poterant. Templum igitur Iudaicum
eo tempore pro ædificatione maximam ruinam passum est. Hanc hi-
storiam Ruffinus & Socrates in historia Ecclesiastica, ille quidem
libro primo cap. 37. hic autem lib. 3. cap. 17. prodiderunt: eandémque
commemorat Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos,
affirmans id sua memoria fuisse recentissimum. *Huius*, inquit *rei nos om-*
B *nes testes sumus. Nostra enim ætate, ante annos viginti, hæc accidierunt. Consi-*
dera igitur insignem victoriam veritatis, non hæc euenerunt sub Christianis &
piis imperatoribus, ne quis dicere posset, potentia Christianorum, à perfectione
operis Iudæos esse deturbatos, sed eo tempore contigerunt hæc, quo tempore res
Christianorum vehementer depressæ & afflictæ erant: imperium Romanum re-
gente Iuliano callidissimo pariter atque crudelissimo Christianorum hoste:
cùm omnes Christiani de vita periclitarentur, & alij se domi absconderent,
alij publicum fugientes, in remotas solitudines sese abderent: cum floreret pa-
ganismus & cultorem esse idolorum, aut oppugnatorem Christianorum, ma-
C *gnam laudé & gratiam haberet apud imperatorem. Tunc igitur ea quæ dixi-*
mus, euenerunt: ne qua Iudæis, vel impudens fieret occasio tergiuersandi. Illi
tamen tam firmis rationibus tam admirandis prodigiis, tam perspicuis vatum
oraculis, & vinci quidem possunt, flecti tamen, & ad veritatem amplectendã
adduci non possunt. Sed nihil mirum est. Etenim natio Iudæorum, iam inde
ab initio vsque effrons, peruicax & contumax fuit, semper quæ rebus euiden-
tibus repugnare solita. Hæc Chrysostomus.

Chrysostomus quid de Iudaici templi restitutione dixerit.

Secundum argumentum, ex sacrarum literarum auctoritate, fidem
& robur capit. Fore namque extremam Iudæorũ captiuitatem & ca-
D lamitatem perpetuam, nullísque certis temporum finibus determina-
tam, clarissimis vatum oraculis prænunciatum fuerat. Nam præter
hoc Danielis vaticinium, est aliud insigne apud Hieremiam capite
decimonono qui hæc vaticinatus est. *Hæc dicit Dominus exercituum, sic*
conteram populum istum, & ciuitatem istam sicut conteritur vas figuli, quod
non potest vltra instaurari. Hoc vaticinium non potest referri ad vllam
priorum calamitatum, quas Iudæi ante Christi aduẽtum perpessi sunt:
siquidem post illas omnes captiuitates & libertas, & ciuitas, ac templũ
& imperium restituta sunt Iudæis. Veritas igitur vaticinij, cogit fate-
ri, hoc vaticinium Hieremiæ, de ea calamitate, quã Iudæi post mortẽ

Testimonia scripturæ, quibus hãc Iudæorum calamitatẽ perpetuam fore, probatur.

Locus Hieremiæ c. 19.

Salua

Saluatoris nostri vsque ad hanc diem patiuntur, esse intelligendum. A

Locus Isaiæ cap. 5. Simile huius est illud Isaiæ c. 5. *Abiecerunt legē Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum & percußit eum: & cõturbati sunt montes, & facta sunt morticinia eorum quasi stercus in medio platearum. In his omnibus nõ est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* Hunc locũ, & D. Hieronymus, aliique patres interpretati sunt de clade & calamitate Iudæis illata à Vespasiano & Tito imperatoribus, Deo illis vtẽte administris ad vindicandam Christi Domini necem, tam impie & crudeliter à Iudæis factam. Quod autem extremis verbis dicitur, *in his omnibus non est auersus furor eius sed adhuc manus eius extenta* significatur Deum non ad certum quoddam tempus B punitur um Iudæos, sed eius vindictã in posterum omni tempore permansuram. Illud autem *facta sunt morticinia eorum quasi stercus in medio platearum.* spectat ad illam miserrimam obsidionem qua Iudæi à Romanis coarctati, incredibilibus ærumnis malisque obtriti sunt. Inter

Iosephus quid de grauißima Iudæorum clade scripserit. alia multa & hoc narrat Iosephus, tantam fuisse obsessorum partim fame, & pestilentia, partim seditiosorum ferro morientium multitudinem vt vix, plateæ, cloacæ, fossæque cadaueribus complerentur: nec aliter quàm lutum, vel stercus, cadauera conculcarentur & proiicerentur. Et quamuis à primo institutum esset, sumptu publico mortuos sepeliri, quod ex illis intolerabilis ac pestilens fœtor efflaret, C tamen quia nec homines, nec loca innumerabilibus sepeliendis sufficiebant, in valles eos ex muro præcipitabant. Quas, circumiens Titus imperator, vbi plenas cadaueribus vidit, altámque saniem tabefactis è corporibus defluentem, ingemuit, & extentis manibus Deũ testabatur, factum illud suum non esse. Hæc Iosephus libro sexto de bello Iudaico cap. 14. Rectè porrò monet D. Hieronymus, in prædicto Isaiæ vaticinio, causam tantæ calamitatis Iudæis euenturæ, non poni peccatum idololatriæ: vel cædis prophetarum, quas duas res fuisse causam captiuitatis Babylonicæ, disertis verbis scriptura demonstrat, sed illam tantum causam Isaias memoret, quod abiecerint le- D gem Domini, & eloquiũ sancti Israel blasphemauerint: hoc est, quod legem Euangelicam, & saluatoris nostri doctrinam improbauerint, repudiauerint, abiecerint. Est aliud eiusdem rei vaticinium, & mea sententia secundum hoc Danielis, omnium quæ legerim luculentis-

Locus Isaiæ cap. 25. simum, extat apud eundem Isaiam cap. 25. hisce verbis expressum. *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles: amen. Quia posuisti ciuitatẽ in tumulum, vt*

A *vrbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis ciuitas gentium robustarum timebit te.* Sic Isaias. Nec eget hoc vaticinium interpretatione, adeo manifestum & validum est ad redarguendos Iudæos, & confirmandũ id quod probandum suscepimus: laudat enim Isaias iustitiã Dei, ob Messię parricidium Iudæos sempiterna vrbis Hierusalem desolatione, vindicantis: qua etiam de re, populum fortem, id est Ecclesiam Gentilium, Dei misericordiam celebraturum esse cõfirmat, quod posthabitis Iudæis, suam ad gentes beneuolentiam, gratiam, & munificentiam conuertisset, atque contulisset.

B Tertium argumentum demonstrat differentiam huius calamitatis, quæ à Tito imperatore Romanorum illata, vsque ad hãc diem perpetuò tenet premitque Iudæos, atque aliarum priorum calamitatũ, quas Iudæi ante Saluatoris nostri aduentum perpessi sunt. Hinc enim apparebit, non sicut priores calamitates certum quendam exitum & terminum habuerunt, ita quoque hanc esse aliquando finiendam. Si quis igitur eiusmodi calamitatum differentias conquirat, nimirum quinque reperiet. Principio antiquiorum calamitatum, quæ acciderunt Iudæis ante Domini nostri ortum, tres fuerunt omnium grauissimæ, & super alias memorabiles, prima fuit Ægyptiaca, secunda Babylonica, C tertia, quam sub rege Antiocho Epiphane, tempore Machabæorum Iudæi tulerunt. Inter quas & præsentem Iudæorum calamitatem, quinque vt dixi notari possunt discrimina. Nam primò, illas Deus & venturas prædixit, & quanto tempore duraturæ erant, præsignificauit: siquidem, vt est in libro Geneseos cap. 15. prædixit Deus Abrahæ, posteros eius peregrinaturos in Ægypto, seruiturósque annis quadringẽtis: hic autem exactis, excussóq; seruitutis iugo, terram Chanaan possessuros. Babylonicam captiuitatem, prænunciauit Deus per Hieremiam, vt ab eo scriptum est, capite 25. & 29. tempus quoque eius captiuitatis, annorum duntaxat septuaginta futurum prædixit. Miserabilem cladem & calamitatem, qua afflicti contritique sunt ab Antiocho, & futuram, & tribus annis ac dimidio mansuram, prædictum est à D Daniele cap. 8. huius libri. Hanc verò calamitatem, qua iamdiu toto orbe conflictantur Iudæi prænunciauit quidem loc loco Gabriel euenturam sed finem eius nõ indicauit: quo silentio, & durationis eius reticentia, satis ostendit nullo eam tempore terminandam. Quin immo, non obscurè id demonstrauit, cùm dixit; desolationem vrbis tẽpli, & Iudaicæ gentis captiuitatem, vsq; ad consummationẽ & finẽ per

Quinque differentiæ inter hanc vltimam Iudæorum calamitate, quæ post Domini nostri necem ipsis accidit & alias priores & primo quod cùm de alijs prædictum sit, quando finem habituræ sint, de hac nunquam.

Secundò quòd hæc longe sit diuturnior alijs permansuram. Postea, longissima priorum captiuitatū, fuit Ægyptiaca, quæ tamen centum quinquaginta annos non excessit: loquor enim de seruitute & afflictione, quam in Ægypto Iudæi post mortem Ioseph pertulerunt: namque habitatio seu peregrinatio Iudæorum in Ægypto quadringentis triginta annis definitur à Mose in capite duodecimo Exodi. Captiuitas autem Babylonica longè breuior fuit: videlicet septuaginta annos minime supergressa. At hæc Iudæorū calamitas transactis iam vsque adhuc mille quingentis annis, nihilominus tamen sicut fuit ab initio, eodem nunc statu aut etiam peiori & miserabiliori permanet. Deinde, in captiuitate Babylonica habuere Iudæi prophetas, vt Ezechielem, Baruch, & Danielem, qui eos consolabantur, & certa spe recuperandæ libertatis sustentabant. In præsenti verò calamitate, nullum habuerunt verum prophetam. Præterea, alijs captiuitatibus, sæpe facta sunt diuinitus miracula quibus declarabatur, populum Hebræum in Dei esse gratia & tutela. Tale fuit nobilissimum illud miraculum trium iuuenum in fornace Babylonica & Danielis in lacum leonum bis coniecti. In hac verò captiuitate, nullis à Deo miraculis honorati sunt: quin magnis contra ipsos à Deo editis prodigiis, euidenter ostensum est, eum populum esse à Deo probatum ac penitus abiectum. Postremò, in aliis captiuitatibus, claruerunt insignes aliqui gentis Iudaicæ viri, qui cùm summa gratia, honore, & auctoritate florerent apud eos reges, quorum imperio & seruitute Iudæi tenebantur, magnas illis vtilitates attulerunt. Tales fuere apud Pharaonem Iosephus, Moses, & Aaron, apud reges Chaldæorum, Daniel, & tres eius socij, apud duos Artaxerxes Persarum reges, Esdras, & Nehemias, itémque Mardocheus & Esther. Horum similes; nullos in hac captiuitate habuerunt. Patet igitur, non vt illarum, sic huius, aliquem sperandum esse terminum. A B C

Tertiò, quòd in hac carent prophetis.

Quartò, quod in hac nulla eu fiant miracula.

Quintò, quòd nullos insignes viros habuerant.

Ceterùm quod à viris doctis obseruatum & proditum est, etiam hoc loco videtur prodendum: Iudæos reuersos Babylone, tametsi libertatem, vrbem, templum, regnúmque recuperauerint, & in Dei beneuolentiam atque gratiam redierint, attamen septem eximiis ac singularibus Dei muneribus & beneficiis, quibus ante captiuitatem Babylonicam decorati, nobilitatique fuerant, in posterum caruisse. Vnum fuit, arca fœderis à Mose fabricata, quam postea non habuerunt, prædicente id Hieremia cap. 3. *In diebus illis, inquit non dicent vltra, arca testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet vltra.* Alterum erat, oracula & responsa Dei, ex ipso D

Septem singularibus Dei beneficiis, Iudæos post captiuitatem Babylonicam, caruisse.

A ex ipso propitiatorio frequenter Iudæis data. Tertium, fulgor ex lapidibus pretiosis, qui erant in Rationali pontificis, mirabiliter emicans, atque explendescens, & futuros euentus Iudæis præmonstrans, vt tradit Iosephus libro tertio antiquitatum Iudaicarum. Quartum, ignis cælitus descendens, & consumens sacrificia. Quintum spiritus sancti gratia spectabili aliquo signo immiscens se sacræ vnctioni, qua reges & pontifices vngebantur. Sextũ, donum prophetiæ: nam prophetarum omnium nouissimi fuerunt Aggæus & Zacharias, hísque posterior Malachias, quem plerique Esdram fuisse arbitrantur. Septimum, triplicatus terræ fructus quolibet sexto anno, in tres annos, alimentis hominum, propter septimi anni quietem, suffecturus: hoc enim Deus promiserat Leuitici cap. 25. Hæc lector, vberiùs atque enucleatiùs tractata reperiet, apud D. Chrysostomum in oratione tertia aduersus Iudæos, apud Nicolaum de Lyra super sextum caput prioris libri Machabæorum, & apud Petrum Galatinum libro quarto capite 17. His igitur præclarissimis Dei beneficiis atque ornamentis caruere Iudæi, postquam discussa Babyloniorum seruitute, in patriam regressi sunt. Sed nihilominus tamen libertate, vrbe, templo, regnóque, & quod caput est, Dei gratia & protectione fruebantur. His autem rebus omnibus cernimus eos, post illam Vespasiani & Titi cladem, videlicet ob Messiæ necem ab ipsis nefariè patratam, vsque ad hanc diem fuisse priuatos.

Iosephus libro. 3. ca. 9.

B

C

At enim respondent quidam Iudæi, se hanc calamitatem non pati propter cædem Messiæ, quem ipsi etiam vnum venisse negant: sed virtutis explorandæ probandǽque causa, scilicet vt eorum virtus rebus aduersis, sicut igne aurum, purior atque illustrior existeret quemadmodum scriptura ait, *tanquam aurum in fornace, probauit electos Dominus, & quasi holocaustum accepit eos.* Sed hoc responsum, mendacij atque impietatis conuincitur. Primò, quia hæc calamitas non profecit illis ad emendationem vitæ sed maioris improbitatis, atque impietatis occasio illis fuit. Deinde, hæc calamitas non modò est corporalis, sed etiam spiritualis, magnam bonorum spiritualium iacturam continens: carent enim prophetis, miraculis, cultu diuino, & Mosaicæ legis obseruatione. Pœnam autem spiritualem non ad probandam virtutem, sed ad puniendа præterita scelera, Deus infligit. Denique, Iudæi sic respondentes, mendacem faciunt Deum. Quippe, amplissimis verbis Deus sæpenumero promisit, vt videre est in Deuteronomio, capite vndecimo & 28, se populum Hebræum, si quidem is bene ac piè viue

Mala, quæ post Titum & Vespasianum contigere Iudæis propter Messiæ necem ipsis accidisse probat
Sap. 3.

D

piè viueret atque in legis,quam per Mosem ei dederat, obseruantia A
obedientiáque permaneret, conseruaturum omni tempore in terra Chanaan,quam possidebat,à cunctis hostibus defensurum,cunctísque malis liberaturum atque omni bonorum genere cumulaturum. Alij respondent,se non propter necem Messiæ,sed propter alia quamplurima & grauissima flagitia,quæ admiserunt,iram Dei aduersum se irritasse:tantámque eius animaduersionem, & vindictam, quanta nunc plectuntur promeruisse. Veruntamen,& hoc responsum falsitatis arguitur. Etenim, quærendum ex illis est:quænam fuerint scelera ab ipsis commissa,propter quæ tam grauiter puniantur. Nimirum, duo reperiuntur in sacris litteris, omnium scelerum maxima, & grauissima verbis à Deo reprehensa, & acerbissimis suppliciis vindicata, scelus idololatriæ & cædes prophetarum. Hæc duo,super alia omnia, Deus exprobrat Iudæis:& propterea testatur, grauissimas quásque eorum captiuitates & calamitates, præsertim verò Babylonicam, ipsis contigisse. Atqui,nec post dissolutam captiuitatem Babylonicam, nec post Saluatoris nostri aduentum,legimus Iudæos aut publicè idola coluisse aut prophetas occidisse. Itaque post,id temporis, quòd ad ista duo scelera spectat,quodámodo melior fuit populus Hebræus, quàm antea fuerat. Non igitur magnitudo & diuturnitas præsentis Iudæorum calamitatis:vel ad prædicta duo scelera, vel ad alia quæcunque præter C
cędem Messiæ,referri potest. Sed esto,fuerint idolorum cultores,prophetas occiderint,non ideo tamen conueniens prædictis sceleribus erat præsens Iudæorum calamitas. Hęc namque scelera fuerant ante apud illos creberrima,quorum tamen,non nisi septuaginta annorũ captiuitatis pœnas luerunt. Nullum igitur exitum habent,nullam latebram Iudæi;quocunque se verterint,tenentur constricti.

Nulla scelera Iudæorũ fuerũt quæ eis hanc tã grauem calamitatem iniecerunt præter Christi necem.

Eximia D. Hieronymi in Iudæos sententiã.

Iuuat hoc loco referre,quæ D.Hieronymus ad hanc Iudæorum voluntariam cæcitatem perfidiámque redarguendam posuit in epistola centesima vigesima nona,quam scripsit ad Dardanum. *Multa*, inquit, *Iudæe scelera commisisti,cunctis circa te seruisti nationibus: ob quod factum? vtique propter idololatriam. Cúmque seruisses, crebro tui misertus est Deus & misit Iudices,& saluatores,qui te de seruitute Moabitarum, Ammonitarum,Philistinorum,ac diuersarum gentium liberarent. Nouissimè sub regibus offendisti Deum,& omnis tua prouincia:gente Babylonica vastante,deleta est. Per septuaginta annos,templi solitudo permansit. A Cyro rege Persarum,est laxata captiuitas:extructum quoque est sub Dario templum. Quæ passi fitis à Medis,Aegyptiis,& Macedonibus,non enumero,nec tibi adducam in memoriam* D

A *tam Antiochum Epiphanem, crudelissimum omnium tyrannorum: nec Pompeium, Gabinium, Scaurum, Varum, Cassium, Sosiumq́ replicabo, qui tuis vrbibus: & praecipuè Hierosolymæ insultauerunt. Ad extremum, sub Vespasiano & Tito vrbs capta, templumq́ subuersum est. Deinde, ciuitatis, vsque ad Adrianum principem, per quinquaginta annos mansere reliquiæ: post illam euersionem, vsque ad hanc diem, paulò minùs quàm per quadringentos annos, & vrbis & templi ruina permanent. Ob quod tantum facinus? Certè non colis idola: sed etiam seruiens Persis & Romanis, & captiuitatu pressus iugo, Deos ignoras alienos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui nunquam* B *tui antea oblitus fuerat, nunc per tanta spatia temporum non adducitur, vt soluat captiuitatem, & vt veriùs dicam, expectatum tibi mittat Antichristum? Ob quod inquam facinus, & tam execrabile scelus, auertit à te oculos suos? ignoras? Memento vocis parentum tuorum, sanguis eius super nos, & super filios vestros, & hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas & non habemus regem, nisi Cæsarem. Habes quod elegisti, vsque ad finem mundi seruiturus es Cæsari, donec gentium intret plenitudo, & omnis Israël saluus fiat, & qui quondam erat in capite, vertatur in caudam.* Hactenus verba fuere D. Hieronymi. Eandem porrò sententiam Prudentius Christianorum poetarum facilè clarissimus, in extrema apotheosi his C versibus extulit.

Matth. 27. Matth. 21. Ioan. 19.

Exilio vagus, huc illuc, fluctantibus errat
Iudæus, postquam patria de sede reuulsus,
Supplicium pro cæde luit: Christiq́ negati
Sanguine respersus, commissa piacula soluit.

Prudentij versus.

Neque cuiquam mirandum accidat, Iudæos hanc tam manifestam, testatámque oraculis prophetarum, atque suorum malorum experientia D comprobatam, de Messiæ aduentu & morte doctrinam, non videre atque intelligere. Siquidem, hæc ipsa cæcitas, vna est de multis aliis, & quidem maximis Iudæorum pœnis, quibus illi propter necem Messiæ, à Deo puniti sunt. Duplici enim pœnarum genere mulctati sunt: vnum fuit corporale, & hoc triplex, amissio regni ac dignitatis, perpetua vrbis ac templi desolatio, & sempiternum exilium, innumeris malis miseriisq́; refertum. Alterum pœnæ genus fuit spirituale, tantò sanè grauius & exitialius priore, quantò & potioribus bonis eos spoliauit, & acerbioribus malis affecit. Et hoc duplex: excæcatio mētis & obduratio cordis, videlicet ad intelligenda credendáque atque

Quibus suplicιorum generibus, Iudæi propter Messiæ necem puniti sint.

 amplectenda,

amplectenda, quæ ad Messiam pertinebant. Hoc duplici pœnarum genere plectendos esse Iudæos, Isaias capite sexto illis verbis indicauit: A
Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur: & sanem eum. & dixi: vsquequo Domine? & dixit, donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta. Hoc Isaiæ vaticinium, Saluator noster in Euangelio Ioannis cap. 12. ad se & ad Iudæos, qui sibi credere recusabant, pertinuisse declarauit. Illud quoque, quod in Deuteronomio dixit Moses de Iudæis *percutiat te Dominus amentia & cæcitate, ac furore mentis: & palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas, omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te*, hoc inquā, quod Moses dixit, nunquam verius quàm nunc, in Iudæos dici posse, intelligimus. Dauid præterea in Psalmo 68. cùm sub persona sua exposuisset, quàm indignis & acerbis modis, tractandus esset Messias à Iudæis, scilicet, propter certitudinem prophetiæ, in prædicendo futura, vsus verbis præteriti temporis proximè varias pœnas partim corporales, partim spirituales, tam immani eorum sceleri comparatas subiunxit. *Fiat* inquit, *mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percußisti persequuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.*

Deut. 28. B C

Dauidem autem hæc vaticinantem prophetico spiritu, spectasse Iudæos, qui Dominum nostrum occiderunt, & doctrinam eius oppugnarunt, non tantùm accipere noluerunt, testem habemus, quo nō grauior alter, D. Paulum in cap. 11. epistolæ ad Romanos. Qui quidem Paulus in cap. 3. posterioris epistolæ ad Corinthios, eleganter argumentatur, obtusos esse Iudæorum sensus ad diuina mysteria, præsertim ea quæ Messiam attingunt, intelligenda: olim, inquit, non poterant Iudæi aspicere faciem Mosis nisi velatam. Nempe, in hodiernam vsque diē, velamē manet Iudæis in lectione veteris testamenti: quod tamen per Christum euacuatur. Itaque Iudæus sine fide Christi legens scripturam reperit eam velatam, nec menti peruiam ad intelligendum. Ac cùm primùm fide Christi imbutus est, velamen ex ipsâ scriptura, & ex corde eius aufertur. Idem Paulus in 2. cap. posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, D

Iudæi habent faciē velatam ad Scripturæ mysteria intelligenda.

A nicenſes, teſtatur Iudæos expoſitos eſſe omni ſeductioni & errori: eò quòd claritatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. *Ideoque,* inquit, *mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.*

Quæſtio 21. An lectio Græca & Hebraica huius loci, poßit accõmodari ad lectionem Latinam. Theodoretus vt verba Græca expoſuerit.

Verùm, ad Latinam lectionem huius loci Danielis interpretandã, atq; illuſtrandã, quæ dicta ſunt, ſatis eſſe debẽt: reſtát, vt quemadmodũ ſupra promiſimus, de lectione quoque Græca & Hebraica huius loci, nonnihil dicamus. Græca verba huius loci, ſi quis Latinè fideliter exprimat, hanc reddunt ſentẽtiam *poſt hebdomadas ſexaginta duas deſtruetur* B *vnctio, & iudicium non erit in eo: & ciuitatem & ſanctum diſsipabit cum duce veniente: & ſuccidentur ſicut in diluuio, & vſque ad finem belli conciſi ordinabit deſolationibus.* Hæc verba Theodoretus hunc in modum exponit. *Poſt ſexaginta duas hebdomadas, videlicet numeratas ab ædificatione Hieruſalem ſub Nehemia, deſtruetur vnctio, quia in fine illarum hebdomadum, ab Herode occiſus eſt Hyrcanus pontifex: poſt quem, non fuere pontifices legitimi, id eſt, creati ex præſcripto legis Moſaicæ, & ideò dicitur deſtructa vnctio: nam vnctione pontifices conſecrabantur. Et quamuis poſt Hyrcanum fuere Pontifices, & vncti, & ſtola pontificia induti, & pontificiis muneribus* C *fungentes: attamen, quia non ſecundùm legem fuerunt electi, idcircò ſubditur & non erit iudicium in eo, hoc eſt, non erunt pontifices ex iudicio, ſententia & præſcripto legis.* Alij ſic exponunt: *tolletur vnctio* id eſt, dignitas pontificalis: *& non erit iudicium in eo* id eſt, non habebunt deinceps poteſtatem iudicandi, & gubernandi populum. Nam ferè poſt reditum Iudæorum ex captiuitate Babylonica, iidem fuere pontifices atque iudices & principes populi. Ego conuenienter Latinæ lectioni, quæ refert hæc ad Meſſiam, ſic interpretarer hæc verba. *Poſt ſexaginta duas hebdomadas*, videlicet, ſupplendo priores ſeptem ante nominatas, id eſt, poſt ſexaginta nouem: in ipſa vltima & ſeptuageſima heb- D domada, *deſtruetur vnctio*, id eſt, occidetur Chriſtus. *Et non erit iudicium in eo*, hoc eſt, in Chriſto iudicando & condemnando atque occidendo, nullum ius, ſeu iudicium ſeruabitur à Iudæis: omnia illi iura humana & diuina, violabunt: omnes leges ciuiles, diuinas, & naturales perfringent, vt quoquo modo Chriſtum necando, odium ſuum explere poſſint. Quæ ſequuntur, facilia ſunt intellectu: *& ciuitatem Hieruſalem, & ſanctum quod in ea erat templum diſsipabit* id eſt, vſquequaque vaſtabit, & funditus euertet, ſupple tu, populus & exercitus Romanus, cũ duce veniente ſeu venturo, id eſt, Tito

Auctoris expoſitio verborum Græcorũ.

& Vespasiano. *Et succidentur sicut in diluuio* hoc est, inquit Theodoretus, perniciem funditus sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines, cùm omnem terram diluuium contexit. Solet enim scriptura, ingentem aliquam vim malorum ingruentium, quæ oppressura sunt aliquos, vocabulo diluuij, seu inũdationis explicare; sicut in psal. 31. *Verumtamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt*, & apud Isaiam cap. 28. *flagellum inundans, cùm transierit. non veniet super nos:* apud Hieremiam quoque in lamentationibus cap. 3. *inundauerunt aquæ super caput meum: dixi, perij.* Extrema autem illa verba, *& vsque ad finem belli concisi desolationibus.* secundum Theodoretum, declarant mala quæ hic prædicuntur, vbi semel venerint, nunquam esse reuocanda. Funditus enim, inquit, delebuntur bello illo, veluti quodam diluuio oppressi. & in perpetuum his malis succumbent, neque vnquam, vt ex ipsis eripiantur, veniam consequentur. Dicitur autem bellum illud Romanorum, gestum duce Tito cum Iudæis, concisum, seu decisum iri; hoc est, esse dirimendum ac terminandum ingenti exitio Iudæorum: hoc est, desolationis ciuitatis & templi, non temerè, aut humano tantùm consilio factæ; sed ordinatæ, & statutæ à Deo, ad vindicandum scelus, Messiæ à Iudæis occisi. D. Augustinus in epist. 80. sic legit. *Et non erit eius* & interpretatur sic, non erit Messias *eius* ciuitatis: quia sic abeo alienabuntur Iudæi, vt eum illi, quasi non suum redemptorem, sed vt alienissimum, sint occisuri.

Diluuium & inundatio in Scriptura quid significet.

A B C

Porrò Hebraica lectio huius loci, vt eam Latinè Pagninus extulit, ita se habet. *Post hebdomadas sexaginta duas, excidetur Christus; & non erit ei: & sanctuarium dissipabit populus ducis venturi; & finis eius in inundatione, & vsque ad finem belli decisa sunt desolationes.* In qua lectione, omnia sunt clara, cùm satis congruant cũ lectione vel Latina vel Græca: præter vnum illud, *non erit ei.* Hæc enim oratio quia est præcisa, obscurum habet intellectum. Quidam ita exponunt: & non erit ei, qui ferat opem, aut solatium aliquod. Saluator enim noster, tempore mortis suæ, ab omnibus, etiam notis & amicis derelictus est, omnique solatio, etiam diuino tunc est destitutus. Quam ob rem ipse pendens in cruce, dixit, *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Verùm facile est, etiam hunc locum applicare, & accomodare ad lectionem Latinam; quæ habet. *& non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Sic igitur intelligamus, *& non erit ei*, id est, gens Iudæorum, quia negauit & occidit Messiam, *non erit ei* idest, vel Messiæ vel Deo, supple tu non erit inquam ei amplius in populum peculiarem, & dilectum, sed ab ipso repudiabitur

Lectio Hebraica huius loci qualis.

D

Matth. 27.

A repudiabitur, & penitus abiicietur. Eandem sententiam habet vetus lectio Hebræorum in hoc loco, quam D. Hieronymus, commemorans hic opinionem Hebræorum de computatione septuaginta hebdomadum his verbis refert. *Non erit illius imperium, quod putabat se redempturum.* hoc est, Messias regnum Iudæorum derelinquet, & omninò abiiciet. ad quod tamen spiritualiter reparandum, & reficiendum præcipuè venerat.

B *Confirmauit autem pactum multis hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem, & finem, perseuerabit desolatio.*

HIs verbis Gabriel septuagesimam & vltimam hebdomadum, quam ab aliis sexaginta nouem supra seiunxerat, nunc separatim, & solam explicat, docens, quid esset in ea olim euenturum. Dicit igitur, Messiam, post baptismum, quem accepturus erat sub finem sexagesimæ nonæ hebdomadis, per C reliquam septuagesimam hebdomadam confirmaturum pactum suũ, hoc est, prædicaturum legẽ & doctrinam suam, partim quidem per semetipsum, partim verò post mortem suam, per discipulos suos. Etenim, Christum post baptismum prædicasse Euangelium tribus annis integris, & aliquantò plus ferè patrum sententia est. Hoc testatur Chrysostomus homilia 23, in Matthæum: hoc ipsum sensisse Euodium discipulum Apostolorum, refert Nicephorus lib. 2. historiæ Ecclesiasticæ cap. 3. Hoc fusè tractat in commentario huius capitis Theoderetus. Quin Eusebius, quem multi sequuti sunt, id argumentatur ex historia D Euangelica beati Ioannis, qui tres annos prædicationis Christi, manifestè distinxit. Nec hoc tantùm in chronicis annotauit Eusebius, sed præterea in libro octauo de demonstratione Euangelica affirmat, hanc esse veterem Ecclesiæ traditionem. Cui rei fidem facit vetustissimus auctor Ignatius martyr in epistola, quam scripsit ad Trallianos, prædicationem Christi post baptismum, tribus annis definiens.

Quomodo Christus pactum cõfirmauerit.

Christus tribus annis & aliquãto plus post Baptismum prædicauit.

An post Domini nostri mortem, omninò defecerint Iudæorum sacrificia.

Transactis igitur tribus annis & aliquot mensibus, hoc est, in dimidio septuagesimæ hebdomadis, *defecit hostia & sacrificium.* Quibus verbis significatur mors Messiæ. Nã & quarto anno post baptismum suũ,

Dominus noster mortuus est, & post mortem eius, omnia sacrificia A veteris legis, cunctáque ceremonialia in totum abrogata & antiquata defecerunt. Huius rei illud fuit admodum illustre argumentum, quod moriente Christo, velum templi, à summo vsque ad imum, est discissum: quo portendebatur, quæ in eo templo peragebantur, dissoluta & sublata esse. Atque his consonant, quæ scripta sunt in Psalmo 49. prout ea D. Paulus in epistola ad Hebræos cap. 10. citat atque interpretatur *Christus*, inquit, *ingrediens in mundum dicit: hostiam & oblationem noluisti corpus autem adaptasti mihi. Holocaustomata pro peccato non placuerunt tibi, tunc dixi: ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam.* Hæc ex Dauide cũ citasset Paulus, subtexit B eorum interpretationem *Superius* inquit, *dicens, quia hostias & oblationes pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundùm legem offeruntur subdit, ecce venio, vt faciam voluntatem tuam: & sic aufert primum, vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel.* Sic Paulus. Nec mirum, cessasse antiquæ legis sacrificia, postquam immaculatus agnus, se in cruce Deo Patri obtulit hostiam viuentem, scilicet, omnium veterum sacrificiorum finem atque consummationem, & Deo infinitè gratam atque ad omnia omnium hominum peccata delenda efficacem. De qua sic beatus Leo homilia octaua C de passione Domini scribit. *Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui implet oblatio: quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi: & ita in te vno vniuersa perficis mysteria, vt sicut vnum est pro omni victima sacrificium: ita vnũ de omni gente sit regnum.* Verùm enimuerò non est intelligendum statim post Christi morte omninò defecisse Iudæorum sacrificia, quippè, quoad templum illud stetit, stetit autem post Christi morte per annos fermè quadraginta, vsque ad euersionem ipsius & vrbis, à Romanis factam, non est intermissa consuetudo, in eo templo sacrificandi. Ergo statim post Christi interitum defecerunt illa sacrificia, non sanè secundum D vsum & exercitium, sed secundùm virtutem & efficaciam, & vt nunc in scholis loquuntur Theologi, secundùm valorem. Namque post id temporis, licet non statim fuerunt mortifera, quoad, promulgato Euangelio, veritatis doctrinæ Christi mundo enotesceret: fuere tamen mortua: desierunt enim Deo esse grata & accepta, hominibúsque salutaria. Atque hæc in priori septuagesimæ hebdomadis dimidio acta sunt. In posteriori autem dimidio eiusdem hebdomadis, Christus pactum suum per Apostolos & discipulos confirmauit: qui cælitus

Oblatio corporis & sanguinis Christi implet omnia veteris legis sacrificia.

Sacrificia Iudæorum statim post Christi mort. fuere mortua, sed non mortifera.

A cælitus sancto spiritu mirabiliter accepto, per illos quatuor annos maxima contentione, acerrimóque studio, atque ardore animi, Euangelium Christi in Iudæa, Galilæa, & Samaria prædicauerunt, multis prodigiis & miraculis prædicationem suam confirmantes.

Sed in supradictis Gabrielis verbis tria sunt diligenter ponderanda. Vnum est, illud *pactum* alterum, illud *multis* tertium, illud *abominatio desolationis.* Ac primò, vim & notionem illius vocabuli *pactum* prout in sacris litteris crebro vsurpatur, aperiamus. Pactum Hebraice dicitur *Berith*. quæ vox Latinè significat fœdus & pactum. Nec rarò po-
B nitur pro ipsa lege: veluti in Deuteronomio capite vigesimo nono apertissimè verò in c. 24. Exodi: sic enim ibi scriptum est. *Assumens Moses volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, & dixit: hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* Vocem autem Hebræam *Berith* tres interpretes, Aquila Symmachus. Theodotio. Græcè verterũt συνθήκην, quæ vox etiam significat fœdus & pactum. Soli septuaginta interpretes vbique transtulerunt διαθήκην, qua voce significatur testamentũ, quod ab his, qui mox sunt morituri: fieri solet. Et quia aliud est fœdus
C seu pactum, & aliud est testamentum, propterea Diuus Hieronymus in commentariis suis in epistolam ad Galatas super tertio capite, reprehendit septuaginta interpretes, quod vocem illam Hebræam, quæ propriè significat pactum & fœdus, expresserint Græca voce, testamentum significante. Verùm pro defensione septuaginta interpretum, illud facit, quod vox διαθήκη apud optimos scriptores, Græcos, non modo significat testamentum, sed etiam pactum, fœdus, conuentum pollicitationem, vt Budæus in commentariis linguæ Græcæ, luculentissimis exemplis, ex Aristophane & Demosthene depromptis confirmat addens præterea, eam vocem, cùm pro testamento ponitur, ferè
D plurali numero sumi, nec in singulari, nisi admodum rarò. Quod autem septuaginta interpretes vsi sint ea voce, non ad significandum testamentum, sed pactum & fœdus, patet ex Psalmo, 82. *Simul aduersum te, testamentum disposuerunt, &c.* vbi pro testamento, Græcè est eadem illa vox: non aliud eo loco significans, nisi fœdus vel pactum, namque illorum verborum hæc est sententia: omnes vicinæ gentes percusso inuicem fœdere, vnanimes aduersum te conspirarunt. Diuus quoque Lucas eadem significatione vsus est ea voce, scilicet pro

Pactum quomodo in Scriptura sumatur.

Quæstio 22. Quid sit pactum hoc Messiæ.

διαθήκη apud Græcos testamentũ & pactum significat.

pacto, cùm in actis Apostolorum cap. 3. dixit *vos estis filij prophetarum & testamenti:* & in cantico Zachariæ dixit, *& memorari testamenti sui sancti* id est fœderis & pacti. Noster autem Latinus interpres, eam vocem sæpè vertit vocabulo testamenti, sine dubio Latina voce testamenti abusus. Nec hoc latuit D. Augustinum quippè in libro locutionum de Genesi, numero 93. & 94. super illis verbis, quæ sunt in vigesimo sexto capite libri Geneseos secundùm antiquam lectionem Latinam, quam tunc sequutus est Augustinus, *Videntes vidimus, quia est Dominus tecum, & disponemus tecum testamentum*: super his inquam verbis, ita scribit Augustinus, *amant scripturæ pro pacto ponere testamentum*, id est, *διαθήκην*. A

Pactum hoc propriè legem Euangelicam significat. Hoc igitur loco, tam vox Hebræa, quàm Græca & Latina, propriè significat legem nouam, & Euangelicam, quam Christus & Apostoli mundo publicarunt, & per quam, quasi per pactum quoddam Deus promisit hominibus se, credentibus in filium suum, & legem eius obseruantibus, & peccata omnia remissurum, & vitam æternam esse daturum. Hanc legem appellare licet, secundum, vel nouum pactum, fœdus, testamentum, quod Christus cum hominibus fecit in cruce pendens, idq; sanguine suo aspersit, mortéque confirmauit. Hieremias porrò clarissimis verbis in cap. 31. docet, duo esse Dei pacta: vnum antiquum illud, datum Iudæis per Mosem in monte Syna, scriptum in tabulis lapideis: alterum verò, nouum, longè præstantiùs, vtilius, ac diuturnius priori, dandum per Messiam, & in hominum animis mentibúsque scribendum. Verùm non satis est indicasse locum Hieremiæ, verba quoque eius, quæ planè aurea sunt, & nostra interpretatione, quo nihil in eis reliquum sit obscuritatis, illustrari debent, hoc loco adscribenda duximus: sic igitur ait. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum: non secundùm pactum, quod pepigi cum patribus vestris, cùm eduxi eos de Aegypto, pactum quod irritum fecerunt. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël, post dies illos dicit Dominus dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam illam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltra vir proximum suum dicens, cognosce Dominum: Omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Nonne his verbis describit Hieremias præstantiam legis Euangelicæ, quæ potissimum viget, regnátque in animis hominum, eos illuminans clara Dei cognitione & purgans peccatorum omnium remissione? ... t enim, ne quis suspicaretur B C D

Explicatur locus Hieremiæ ex cap. 31.

A retur hoc secundum pactum fore temporarium, sicut fuerat prius illud Mosaicū,& aliquando tandem,similiter vt illud,fore antiquādum & abolendum:ideò proximè subiecit, pactum legis euangelicæ tandiu permāsurum,quoad stabit motus cælorum,discursus syderum,noctis,& diei,ceterarumque tempestatum vicissitudines: hoc est, vsque ad consummationē,& finem huius mundi:iuxtá illud quod Dominus dixit *super hanc petrā ædificabo Ecclesiam meā,& portæ inferi non præualebunt aduersus eam:* Et item illud *Ego vobiscū sum vsque ad consummationē seculi*,dixit:Si igitur post prædicta scribit Hieremias. *Hæc dicit Dominus,qui dat solem in lumine diei,ordinem lunæ & stellarum in lumine noctis* B *qui turbat mare,& sonant fluctus eius: Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me,dicit Dominus,tunc & semen Israel deficiet, vt nunquam non sit gens coram me cunctis diebus.* Loquitur autem hic Hieremias de semine Israel,non secundum carnem,sed, vt interpretatur Paulus secundum promissionem & spiritum, Quod autem subdit Hieremias, ciuitatem Hierusalem ædificatum iri,& instaurandum esse templum, ita vt non destruatur vltra in perpetuum non debet intelligi de terrena & corporali Hierusalem,& templo,quippe hæc postea,nec semel destructa nec per mille quingentos annos, post vltimam eorum euer- C sionem vsque ad hanc diem reparata esse cernimus. Sed intelligi debet hoc vaticinium Hieremiæ,de Christi Ecclesia,quam res illæ corporales per quandam similitudinem præfigurarunt. Atque hæc de vocabulo illo *pactum* dicta sint.

Matth. 16. *Matt. 28.* *Pactum secundum irreuocādum.* *Rom. 9.* *Gal. 4.*

Verùm quid sibi vult illud *multis*?nam hoc suprà,secundo loco positum fuerat explicandum. Possumus id quidem dupliciter interpretari. Primò, vt referatur ad homines, velut Iudæos:& inteligatur Christum confirmaturum pactum suum, id est, doctrinam Euangelicam probaturum & persuasurum, non omnibus,sed multis. Et per se qui- D dem, tantùm abest, vt omnibus Iudæis Christus eam persuaserit. vt paucissimi fuerint,qui eam acceperint. Itaque Ioannes dixit, *In propria venit,& sui eum non receperunt.* Per discipulos autem suos, multo plures de Iudæis sibi subiecit, de Gentilibus verò, multò plurimos: sed hi tamen fuere pauci in comparatione eorum, qui in vniuerso terrarum orbe Christi fidem, & disciplinam accipere noluerunt. Deinde, illa voce *multis* significari potest, Christum esse confirmaturum pactum suum multis & variis argumētorum & probationum generibus: Quinque enim modis Dominus noster probauit se Messiam esse, suamque doctrinam à Deo esse profectam, eamque cunctis homini bus

Quæstio 23. Quid sit, Messiam pactum suum confirmasse multis. *Ioan. 1.* *Quibus modis probauerit Christus se Messiam esse, & do-*

doctrinam suam esse veram & primo testimoniu omni exceptione maiorībus. bus ad percipiendam vitam æternam, esse omnino necessariam. Primum genus probationis constat multis variis & adeo grauibus testimoniis, vt ea nulla tergiuersatione eludi possint. [a] Primum testimonium fuit angelorum, in ortu Christi annunciantium pastoribus, eo die natum esse Saluatorem mundi. [b] Secundum testimonium fuit Magorum, qui ex Oriente venientes, natum iam esse regem Iudæorum, nouæ stellæ miraculo confirmarunt. [c] Tertium fuit eorum, qui illo ipso tempore, quo Christus natus est, iustitia pietatéque ac sanctitate insignes, & apud Iudæos perquam nobiles habebantur: vt Elizabeth; Zachariæ, Simeonis & Annæ. [d] Quartum fuit, multiplex testimonium & præconium Ioannis Baptistæ, cui Iudæi non poterant contradicere. [e] Quintum fuit testimonium Dei patris, magnificè & gloriosè datum in baptismo, & transfiguratione Christi. [f] Sextũ fuit Mosis & Heliæ, qui apparuerunt in transfiguratione Christi, & testificati sunt, ipsum esse Messiam. [g] Septimum fuit testimoniũ ipsorum pharisæorum, de quibus vnus, Nicodemus, dixit: scimus quia à Deo venisti magister. Octauum, etiam ipsorum dæmonum, qui eiecti ab ipso ex humanis corporibus, clamabant ipsum esse Christum, & filium Dei. Alterum genus probationis, constant vaticiniis prophetarum de venturo Messia editis, & monumentis literarum consignatis, quæ ad vnum omnia, in Domino nostro fuisse completa, & ipse demonstrauit, & Apostoli eius, deinde probarunt, nec non & nos supra docuimus, cùm explicaremus illa verba *vt impleatur visio & prophetia* Tertia probatio versatur in miraculis Christi, quæ fuerunt plurima maximáque. Quapropter Iudæi, vt refert Ioannes ca. 7. dicebant: *Nunquid Christus cum veniet, plura signa faciet, quam quæ hic facit.* Dupliciter autem ex hoc loco vrgentur Iudæi. Siquidem Dominus noster, & omnia miracula fecit, quæ facturum Messiam prædixerant prophetæ: & fecit ea miracula, quò declararet, ac probaret se Dei filium esse, verúmque Messiam. Quarta probatio ducitur ex vita, & moribus, ex passione item, & morte Domini nostri. Eam enim vitam egit Dominus noster, iis moribus fuit, eam doctrinam prædicauit, denique tali vita, moribus, & doctrina fuit, quali futurum Messiam vates præscripserant. Ea præterea passus est à Iudæis, eóque mortis genere necatus est, vt de ipso Isaiam cap. 53. & Dauidem in Psalmo vigesimoprimo vaticinatos esse dubitari nullo modo possit. His adde prodigia, quæ Domino nostro moriente contigerunt. Sol vsquequaque defecit, & sane præter naturalem rerum cursum & ordinem horribili motu terra contre-

a Luc. 2.
b Matt. 2.
c Luc. 1. & 2.
d Matt. 3. Luc. 3. Ioa. 1.
e Matth. 3. & 17.
f Matt. 17.
g Ioa.
Mat. 8.
Secũda vaticiniis.
Tertio miraculis.
Quartò ex vita & moribus.
Matth. 27.

A B C D

A contremuit: velum templi discissum est: sepulchra patuerunt, multique de mortuis ad vitam reuocati, visi sunt multis, & testificati Iesum esse Messiam. Quibus prodigiis permotus Centurio, exclamauit *Vere filius Dei erat hic.* Quintum & vltimum genus probationis, consistit in prædictionibus Domini nostri, quarum omnium veritatem euentus comprobauit. Fuerunt autem prædictiones Christi ferè huiusmodi, [a] Prima fuit de suprema ruina & exitio Iudæorum: [b] secunda, de miraculis quæ facturi erant ipsius discipuli & sectatores [c] tertia de maximis & acerbissimis persequutionibus quas erant passuri: [d] quarta, de euangelio suo per omnem terram prædicando: [e] quinta, de Ecclesia sua vsquequaque & in vniuerso orbe propaganda: [f] sexta, quod eadem Ecclesia, licet foret vbique terrarum & gentium oppugnanda, diuexanda, & conflictanda, nihilominus tamen, vsque ad consummationem sæculi esset permansura: [g] denique septima & vltima de genere mortis suæ, de resurrectione post triduum, de missione spiritus sancti, de nomine suo apud omnes gentes, nobilitando & clarificando.

Quinto ex prædictionibus. Septẽ Christi Domini nostri prædictiones.

a *Luc.19.* b *Ioan.14.* c *Ioa.16.* d *Matt.26.* *Act.1.* e *Ioa.10.* f *Matt.16.* g *Matt.20.*

Restat interpretandum illud, quod supra tertio loco propositum fuerat: sunt autem verba illa Gabrielis: *Et erit in templo abominatio desolationis.* Hanc ipsam Gabrielis sententiam nominato eius scriptore Daniele, commemorauit Dominus, vt refert Matthæus capit. 24 nam loquens cum discipulis suis ita dixit: *Cùm ergo videritis abominationem desolationis: quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat, tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Esse autẽ obscura hæc verba Gabrielis, neque cuiuis ad intelligendum exposita & aperta, satis est significatum illis verbis Domini *qui legit intelligat* quasi diceret, non debent ea verba oscitanter legi sed diligenti & attento lectore opus est ad ea intelligenda. Verùm quid sit *abominatio desolationis* quæ futura erat in templo, variè admodum exponitur. Ponam hic omnium interpretationes, eásque breuiter perpendam, & diiudicabo. Prima interpretatio est Irenæi in libro quinto aduersus hæreses, qui hæc verba exponit de Antichristo, quem putant ipse, similiter vt alij complures antiquorum patrum, sessurum in templo Hierosolymitano, & tanquam Messiam, & Deum à multis adoratum iri. Qui quidem rectè nominatur abominatio desolationis abominatio quidem, propter infinita eius scelera planè abominanda & execranda: desolationis autem, quoniam sæuissima, contra omnes Christi cultores, concitata persequutione tanquam maximam

Quæstio 24 Quid sit abominatio desolationis:

1. Interpretatio Irenæi qui per hæc verba Antichristum intelligit.

maximam poterit vbique faciet eorum stragem & religiosissima eorũ templa profanabit, atque desolabit. At enim, non est hæc interpretatio conueniens sententiæ aut Gabrielis, qui hæc verba dixit, aut Christi Domini nostri qui multo post, eadem retulit. Etenim Gabriel hoc loco, vt patet ex antecedentibus & sequentibus, haud dubiè loquitur de nece Messiæ, & vindicta eius necis, non longè post septuaginta hebdomadas de Iudæis sumenda, non igitur quod de abominatione desolationis dicitur, ad Antichristum referri debet. Dominus autem noster apud Mattheum capite vigesimoquarto hæc ipsa verba, sine dubitatione retulit ad futuram Hierusalem vastationem & desolationem, vt ex contextu sermonis eius liquidò cernitur. A B

2. Interpretatio quæ hanc abominationẽ ad Antiochum Epiphanem asserit spectare Ioseph. li. 12. cap. 7.

Secunda interpretatio est, abominationem desolationis, referri debere ad Antiochum Epiphanem, qui in templo Hierosolymitano à se sacrilegè compilato, atque impiè profanato, abominandum idolum collocauit: de quo ita scripsit Iosephus libro duodecimo antiquitatum. *In templo quoque, ara posita, porcos mactauit, sacrificiumq; à Iudæorum religione alienissimum: & cogebat omnes abrogato veri Dei cultu ipsius venerari numina: & oppidatim extructis templis atque altaribus, porcinas in eis quotidie immolari victimas. Quin & sanctissimum templum, vni vtróque sacratum Deo, deinceps Iouis Olympij cognominari iussit.* Sic Iosephus. Et scriptor quidem prioris libri Machabæorum, existimari posset in hac fuisse sententia, vt qui in primo capite, quasi ad hoc vaticinium Gabrielis spectans, scripserit, Antiochum super altare Dei ædificasse idolum abominationis, siue vt Græcè est ad verbum, abominationem desolationis. Illud autem idolum Antiochi, vocatur abominatio, more scripturæ, quæ omne idolum vocat abominationem. Dicitur præterea; desolationis, quia idolum illud, vrbe templóque profanatis atque vastatis, collocatum fuerat. At qui verba hæc Gabrielis, non bene applicari ad illud Antiochi idolum, patet tribus argumentis. Primò, quia Gabriel significat his verbis mala & calamitates, quæ Iudæis propter Christi cædem, exactis iam septuaginta hebdomadis, contigerunt: illud autem idolum Antiochi, positum est in templo Iudæorum, circa quadragesimam primam hebdomadam, scilicet non minus centum sexaginta annis, ante Christi Domini nostri aduentum. Adiice, quod Gabriel affirmat, abominationem desolationis, vsque ad finem, hoc est, vt supra nos exposuimus in perpetuum, & in omne tempus mansuram: idolum autem illud Antiochi, non plus C D

Refellitur hæc opinio.

tribus

A tribus annis stetit in templo, vt traditur in historia prioris libri Machabęorum, & prædictum à Daniele suprà legimus in capite octauo. Sed quid opus est argumentis? omnem enim sustulit dubitationem Saluator noster, qui hæc verba citans, manifestè significauit, abominationem desolationis, post sua tempora futuram, cùm dixit: *cùm videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem, tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Caietanus super capite vigesimoquarto Matthæi, arbitratus auctorem prioris libri Machabęorum, in eo loco, quem proximè memorauimus, citasse verba hæc Gabrielis de idolo Antiochi, tacitè eum reprehendit, tanquam peruersè, & contra sententiam Gabrielis, & Saluatoris nostri, verba illa interpretatum. Atque hanc vnam de multis aliis affert ipse rationem ad probandum, libros illos Machabęorum nequaquam esse canonicos. Sed profectò deceptus est Caietanus. Nam, nec scriptor ille citauit testimonium Danielis, sed similibus verbis vsus est ad exprimendum scelus Antiochi: &, si forte spectauit ad sententiam Danielis, non tamen ad hanc quę est in hoc nono capite, sed ad alteram similem, quę apud eundem est in vndecimo capite, vbi sunt illa verba, *& brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem.* Quo loco Danielem loqui de persecutione Antiochi Epiphanis, confessio est omnium interpretum, & res ipsa loquitur.

Matt. 24.

Defenditur auctoritas librorū Machabęorum contra Caietanum

B

C

Tertia est interpretatio D. Hieronymi, Chrysostomi, Theodoreti & aliorum, qui abominationem desolationis, interpretantur statuam aliquam, vel imagines gentilium imperatorum, quarum cultum & venerationem Iudæi abominabantur: & quia capta vastatáque ciuitate, & desolato tēplo, eiusmodi imagines à victoribus positæ sunt in loco sancto, id est, intra vrbem, vel templum; propterea dicitur, *abominatio desolationis stans in loco sancto.* Planiorem faciam hanc interpretationem, positis hic prædictorum auctorum verbis. D. Hieronymus in commentariis in Matthæum tractans super vigesimoquarto capite hanc ipsam sententiam. *potest*, inquit *quod dicitur, abominatio desolationis stans in loco sancto simpliciter intelligi, aut de Antichristo, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Adriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco, vsque in præsentem diem stetit. Abominatio quoque, secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur; & idcirco additur desolationis; quod in desolato templo atque destructo,*

3 interpretatio D. Hieronymi. Chrysostomi & Theodoreti, qui hæc de statua imperatorum explicant.

D

structo, idolum positum sit. Hæc Hieronymus. Theodoretus verò hunc A
Danielis locum pertractans in suis commentariis, similiter exponit de imaginibus Cæsaris, quas Pilatus in vrbem & templum intulit. *Signum,* inquit, *futuræ desolationis in vrbe & templo, erunt imagines quædam, legi iam interdictæ, in ipsum illatæ. Quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templum, imperatorum, contra diuinam legem, intulit imagines.* At verò Chrysostomus super vigesimoquarto capite Matthæi, & in secunda oratione aduersus Iudæos, præterea Theophylactus & Euthymius in vigesimoquarto capite Matthæi, referunt ad imaginem Titi imperatoris, quæ, iam expugnata ciuitate, in adytis templi statuta est. Sed enim, hæc interpretatio mihi quidem B non videtur vera. Et vt de Pilato primum dicam, liquet ex his, quæ scribit Iosephus lib. 18. antiq. cap. quarto imagines illas Cæsaris à pilato illatas in vrbem, non ibi permansisse, sed statim, repugnantibus obstinatè Iudæis, eductas esse. Et quia tunc non erat desolata vrbs, nec fuit desolata, nisi plus quadraginta annis post id temporis, propterea non poterant illæ imagines appellari abominatio desolationis. Adde ad hæc quòd Christus loquitur de abominatione desolationis, non iam facta, sed post futura: illud autem Pilati factum, si quis chronologiam in historia Iosephi subtiliter exploret, id temporis quo Dominus noster hæc loquutus est, præcessisse comperiet. Verùm hæc certiora & apertiora fient verborum Iosephi appositione. *Pilatus,* inquit, *ignaris omnibus Iudæis, signa cum effigie Cæsaris in vrbem intulit, ad contumeliam legis nostræ, qua cautum est, ne habeamus huiusmodi imagines. Quocirca, priores Iudææ præsides, cum signis aliter insignitis vrbem ingredi solebant. Re cognita, magno agmine Iudæi Cæsaream ad Pilatum adeunt, suppliciter orantes, vt imagines illas alio transferri iuberet. Ille non solum pernegat se facturum, quod postulabant, sed mortem minitatatur, nisi quam primùm quiescerent. At illi procidentes humi, & exertos præbentes iugulos, manifestè præseferebant, vitã sibi cariorem esse patriæ legis obseruantiam. Tum Pilatus, tam constans legum studium admiratus, continuò eas imagines Hierosolymis Cæsaream reportari iubet.* Sic Iosephus. At verò, quod dictum est de imagine Titi, vel statua equestri Adriani, non est probabile. Nam Iosephus, qui præsens interfuit expugnationi Hierusalem, & omnia tunc facta, etiam dicta memorabilia, septem de bello Iudaico scriptis à se libris diligentissimè complexus est, ne verbum quidem de Titi imagine in templo posita vspiam facit. Deinde, quod Dominus

Refellitur hæc interpretatio.

C

D

A nus dixit de abominatione desolationis, id quasi signum dedit antecedens desolationem Hierusalem, vt eo viso, possent qui saperent, fuga sibi consulentes, imminens Iudæis exitium euitare. Atqui, tam imago Titi, quàm statua equestris Adriani, non nisi post ruinam & desolationem vrbis, polita fuisse dicitur.

Quarta interpretatio, auctoris historiæ scholasticæ in historia Danielis capite decimo, qui abominationem desolationis, interpretatur sacrificia & ceremonialia Iudæorum, quæ post mortem salua toris nostri statim futura erant inualida, & abominanda, & paulò post desolanda seu abolenda. Hanc interpretationem, præter ceteras, probasse videtur Dionysius Carthusianus. Etenim in commentario huius loci ita scribit. *Et erit in templo abominatio desolationis: id est, sacrificiis & ritibus templi, post Christi occisionem, erit abominabilis desolatio, ipsaque sacrificiorum oblatio erit sacrilega, detestabilis, abominatáque Deo: nec erit in templo, post Euangelij promulgationem, verus Dei cultus, sed potiùs ludus diaboli.* Verumtamen hæc interpretatio, neque congruit cum sensu, & mente Danielis seu Gabrielis, qui apertè distinxit abominationem desolationis, à defectione hostiarum & sacrificiorum, cùm dixit, *in dimidio hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis.* neque consentit cum Domini nostri sententia, qui hæc ipsa verba citans apud Matthæum capite vigesimoquarto desolationem abominationis stantem in loco sancto, dicit fore certissimum signum, & quidem omnibus conspicuum, proximè appropinquantis desolationis Hierusalem & exitij Iudæorum. At quod sacrificia legalia post mortem Christi essent infructuosa hominibus, & ingrata Deo, paucis Iudæorum, immo nullis præter Christianos, notum erat. Neque id signum esse poterat iamiam ingruentis illius calamitatis, cum inter mortem Christi, atque euersionem Hierusalem, non minùs quadraginta annis intercesserit.

4. interpretatio historiæ scholasticæ, & Dionysij Carthusiani, qui hæc de Iudæorum sacrificiis explicant.

Reiicitur

D Quinta interpretatio est Tostadij super vigesimoquarto cap. Matthæi, & super eodem loco Ioannis Hesselij Louaniensis, nec non & Cornelij Iansenij in commentariis suis super capite 122. concordiæ Euangelicæ hi existimant per abominationem desolationis stantem in loco sancto, id est, in templo, intelligi debere plurima & nefandissima scelera, quæ intra ipsum templum facta sunt à Iudæis, eo ipso tempore, quo vrbs Hierusalem obsidebatur à Romanis. Tunc enim execrandis sacrilegiis pollutum est templum, quin etiam crudelissimis

5 interpretatio Tostadij, Hesselij, & Iansenij qui hæc de sceleribus in templo patratis declarant.

Zelotæ quàm facinorosi & scelerati, vt refert Iosephus, fuerint.

ſimis cædibus, & Innocentium hominum ſanguine redundauit; quorum ſcelerum principes & auctores fuere, qui vocabantur Zelotæ, ſic appellati à ſeipſis, vt ſcribit Ioſephus libro quarto de bello Iudaico capite quinto, tanquam patriæ libertatis & dignitatis, bonarúmque diſciplinarum & ſtudiorum æmuli eſſent: cùm tamen ipſi omnem facinorum immanitatem ſuperarent. De quibus idem Ioſephus libro ſecundo capite vigeſimooctauo ita ſcribit. *Omne genus iniuſtitiæ incredibiliter viguit in Zelotis: qui nomen ſuum factis verum eſſe probauerunt. Omne enim malitiæ facinus æmulati ſunt, nullo quod antea memoria proditum eſſet, prætermiſſo, quamuis nomen ſibi ex bonorum æmulatione impoſuiſſent: qui malorum, quæ maxima eſſent, bona ducebant. Itaque debitum vitæ finem inuenerunt. Cuncta enim quæ natura hominis ferre poſſet ſupplicia, in eos, vſque ad extremum vitæ terminum congeſta ſunt: quæ varijs perempti cruciatibus pertulere.* Sic Ioſephus. Hanc igitur abominationem ſcelerum ſtantem in templo, in quod illi Zelotæ ſe receperant, eo tanquam caſtro, nulla tacti religione, nulloque rerum ſacrarum reſpectu impuriſſimè abutentes, intellexit Daniel hoc loco, & Dominus noſter tradidit, tanquam ſignum proximè antecedens ac prænuncians imminentem genti Iudaicæ calamitatem ac deſolationem. Quibus conſona ſcribit Ioſephus libro quinto capite ſecundo de bello Iudaico. *Vetus*, inquit, *quidam ſermo tunc ferebatur, tunc demum ciuitatem captum iri, ſancta quoque flammis exurenda eſſe lege belli, cùm ſeditio fuiſſe exorta, templúmque Dei, propriæ Iudæorum manus antea violaſſent. Quibus Zelotæ, nihil de eorum fide dubitantes, miniſtros ſe præbuerunt.* Sed illud memorabile, quod idem Ioſephus libro ſexto capite decimoſexto intimo & acerrimo doloris ſenſu ſcripſit. Nam, cùm narraſſet ſacrilegia, & nefaria ſcelera, quæ quotidie fiebant in templo, hæc ſubiecit. *Non equidem recuſabo dicere, quæ dolor iubet. Puto, ſi Romani contra tam noxios noſtræ gentis homines venire tardaſſent, aut hiatu terræ deuorandam fuiſſe ciuitatem, aut diluuio perituram, aut fulminum, ad ſimilitudinem Sodomæ, incendia paſſuram: multò enim magis impiam progeniem tulit, quàm ea fuit quæ illa ſupplicia pertulerat.* Atque hæc eſt quinta interpretatio, & prædictorum auctorum opinio. Quam equidem, vt probabilem eſſe non inficior, ita mihi non probari, ingenuè fateor. Nam licèt execranda illa Zelotarum facinora, poſſint appellari, & ſignificari vocabulo abominationis nomen tamen deſolationis, non poteſt illis applicari, & accommodari. Nen enim auctores illorum ſcelerum, effectores deſolationis vrbis & templi

Reiicitur hæc interpretatio.

A & templi fuerunt, sed Romani. Verùm dicet aliquis, fuisse illos causam desolationis, non quidem efficientem, sed meritoriam: quippè, promeruerant illi suis flagitiis, tam apud Romanos, quàm apud Deũ, vt desolaretur eorum ciuitas. Sed id facilè refellitur. Cùm enim post mortem Christi, templũ Hierosolymitanum non fuerit ampliùs sanctum & gratum Deo, sed quasi prophanum & immundum, omni eius loci sanctitate ac religione simul cum Christi morte penitus extincta: nulla ratio erat, cur prophanatio & contaminatio eius loci, tanto supplicio & exitio vindicaretur, atque expiaretur. Romanos verò manifestum est, non propter scelera in templo patrata, sed propter defectionem &
B rebellionem Iudæorum, tantis malis & calamitatibus eos afflixisse. Deum porrò, non tantopere castigasse Iudæos propter scelera illorum Zelotarum in templo facta, sed propter impiam cædem filij sui Domini nostri liquidò intelligitur ex verbis Saluatoris nostri, quæ ita retulit Lucas ca. 19. *Cùm vidisset*, inquit, *ciuitatem Hierusalem, fleuit super illam, dicens: quia si cognouisses & tu, in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te vndique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt: & non relinquent lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.*

C Restat sexta & vltima interpretatio, quæ est D. Augustini in epistola octogesima, quæ scripta est ad Esychium, & item Caietani super 24. cap. Matthæi: eámque nos ceteris omnibus anteponimus. Arbitramur igitur, abominationem desolationis, non significare aliud, nisi Romanum exercitum vndique circumdantem & arctissimè obsidentem ciuitatem Hierusalem. Vocatur ille exercitus, abominatio, quia consta bat ex Gentilibus adorantibus & colentibus idola, Iudæis abominata, & execrata. Additur præterea illud *Desolationis* quoniam tãdem exercitus ille cœpit, diripuit, incendit, ac desolauit vrbem & templum. Ve
D ram esse hanc explanationem, patet eo argumento, quod Lucas cap. 21. narrans eadẽ verba Domini, quæ & Matthæus c. 24. & Marcus. 13. memorauerant; pro eo quod illi scripserunt, *cùm videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes &c.* Lucas, qui post illos scripsit Euangelium, quod ab illis subobscurè dictum fuerat, planiùs & apertiùs dicens, ita scripsit: *cùm videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes.* Liquet igitur ex antecedentibus & consequentibus, & ex ipsa forma narrationis, idem esse apud Matthæũ & Marcũ *abominationẽ desolationis*

6. Interpretatio D. Augustini & Caietani prædictis longè probabilior exercitum Romanum hac voce designatũ esse indicans.

quod apud Lucam, *exercitum circundantem Hierusalem*. Nam quod ait A Euthymius super 24. capite Matthæi, Saluatorem nostrum duo dedisse signa appropinquantis desolationis Hierusalem: vnum quidem de abominatione desolationis stante in loco sancto, quod Matthæus & Marcus narrarunt: alterum vero de exercitu circumdāte Hierusalem, quod Lucas retulit: hoc inquam, non est profectò verisimile, cùm omnes tres Euangelistæ narrent eundem numero sermonem Domini, videlicet eodem loco, iisdem sententiis ac penè verbis, cum eisdem discipulis, denique eodem tempore habitum.

Dubitatio, de quo exercitu & obsidione Hierusalem, loquatur D. Lucas.

Sed vnus etiamnum hæret scrupulus, de quo exercitu & obsidione B Hierusalem, intelligendum sit, quod scripsit Lucas. Nam Ioannes Hesselius, & Iansenius, iisdem locis, quæ suprà posuimus putant Lucam non loqui de vltima obsidione Hierusalem à Tito imperatore facta: non enim ea fuisset idoneum signum ad fugiendum imminens exitium, nimis enim sera fuisset fuga, cùm Iudæa & Galilea iam essent vastatæ, & Hierosolyma teneretur obsessa. Censent igitur, quæ scribit Lucas, ea referri oportere ad priorem quamdam obsidionem Hierusalem, quæ facta est à Cestio præside Syriæ, & memoratur à Iosepho in cap 24. libri secundi de bello Iudaico. Is enim partem exteriorem ciuitatis, expugnauit, & interiorem, in qua templum erat, & C quo seditiosi sese receperant, obsedit. Postmodum tamen, nescio quo consilio, soluit obsidionem: scilicet, Deo impios Iudæos ad grauiora supplicia reseruante, & Christianis fugæ locum dante. Sic isti. At ego sine vlla dubitatione affirmare ausim, quæ traduntur à Luca de exercitu circumdante Hierusalem, ea, si diligenter perpendantur, nequaquam referri posse ad obsidionem Cestij, sed ad supremam obsidionem Titi imperatoris quæ desolationem vrbi, & summum Iudæis exitium attulit, omninò pertinere. Illa enim obsidio Cestij, vt Iosephus narrat, nec plena fuit, & fuit breuissima, quæque non fregit animos Iudæorum, sed audaciam magis auxit. Etenim Cestius, paulò postquam D obsidere cœperat vrbem, cùm eam breui & facilè capere potuisset, repente soluta obsidione, similis fugienti, magno suo dedecore, magnáque suorum strage discessit. Mox enim insequentes eum magna frequentia Iudæi, vehementiúsque prementes, ad sex millia militum, partim equitum, plurimùm verò peditum, interfecerunt. Loqui autem Lucam de vltima obsidione Hierusalem, quam excidium vrbis & templi maximáque Iudæorum calamitas consequuta est, nemo non perspicuè intelliget, qui paulisper aduertat animum ad verba quibus

Ostendit obsidionem Cestij non fuisse eam, quæ hoc loco prædicitur.

cam

A eam obsidionem Lucas descripsit: sic enim ait. *Cùm videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius, & quia dies vltionis hi sunt, erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes Gentes, & Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.* Hæc verba Lucæ, in obsidionem Cestij, nullo modo conueniunt ad illam verò Titi imperatoris, mirificè quadrant. Et licet tunc obsessis in Hierusalem, nulla erat fugiendi facultas: erat tamen iis; qui in reliqua Iudæorum regione versabantur, de quibus nominatim Saluator noster loquitur. B Quamquam, quod ille dixit de abominatione desolationis, non tam signum esse voluit ad fugiendum, quàm ad intelligendum impendere genti Iudæorum irreuocabilem calamitatem, & excidium nullo tempore reparabile. Illud enim, *qui in Iudæa sunt, fugiant in montes* significat. tantam fore calamitatem, vt nullibi saluis & tutis esse liceat Iudæis, nisi in inuiis & inaccessis locis.

Verùm non conuenit in explicatione huius quæstionis esse longiorem. Duo tantùm breuissimè adiiciam, minuta illa quidem, & quæ sine magno doctrinæ, aut legentium damno, potuissent omitti. sed curioso C tamen lectori, & quem in hac tractatione septuaginta hebdomadum, nihil, quoad fieri possit, latere vellemus, minimè ignoranda. Reperi apud Esychium in Epistola. quem scripsit ad D. Augustinum, quæ inter Augustini epistolas numeratur septuagesima nona nouam quãdam & ceterarum omnium dissimilem, mirámque huius loci Danielis lectionem, quæ ita se habet. *In dimidio hebdomadæ, tolletur sacrificium meum, & desolationem supplicatio interitus, & ad sacrificium abominatio.* Vnde hanc ille hauserit lectionem, mihi quidem non liquet, illud patet, eam lectionem vsque adeo mutilam, confusam, & perplexam esse, vt vix certam aliquam ex ea sententiam sit elicere. Est præterea intelligendum D illorum verborum. *In dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium* præter communem, & à nobis suprà expositam interpretationem, secundùm quam significatur illis verbis, in quarto anno vltimæ hebdomadis occisum iri Christum, & post eius mortem cessatura Iudæorum sacrificia: alteram quandam interpretationem tradi ab auctore historiæ scholasticæ, in historia Danielis capite decimo, eámque in commentario huius loci commemorari, neque improbari à Dionysio Carthusiano. Interpretatur ille *dimidium hebdomadæ* non quartum annum, qui medius est inter septem, quos vltima hebdomada continet, sed posterius dimidium, seu medietatem hebdomadæ. Diuidit enim vltimam

Notabilis interpretatio.

hebdomadam in duo dimidia, seu medietates, vtrique assignans tres A
annos & dimidium. In dimidio igitur hebdomadæ, id est, in posteriori medietate, hæc sunt acta. In exordio illius dimidij, baptizatus est Christus: deinde, per tres annos & dimidium, prædicauit Euangelium: denique in fine illius medietatis, qui fuit etiam terminus vltimæ hebdomadis, mortuus est Christus: post cuius mortem omnis virtus legalium sacrificiorum penitus euanuit. Sic ille. Hanc interpretationem propterea hic commemorare voluimus, quod eam diligenter à lectore animaduerti & obseruari cupimus: ea namque vsuri sumus in extremo libro vndecimo, ad enodandam grauem quamdam difficultatem, B
quæ implicata est cum ea opinione, quam de exitu & fine septuaginta hebdomadum, nos omnium probabilissimam esse decernemus. Sed finem aliquando tandem faciamus huic decimo libro, qui totus in explanatione huius noni capitis versatus & consumptus est. Sequitur proximè liber vndecimus, in quo disputationem de septuaginta hebdomadis, ipsa sua obscuritate clarissimam, & multitudine ac dignitate eorum, qui de ea disseruerunt, nobilissimam, quin etiam varietate sententiarum, maiori profectò, quàm in alia vlla disceptatione, celeberrimam, separatim tractandam explicandámque suscepimus. C

★

A
BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XI.

B

IN DISPVTATIONEM DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS.

PRAEFATIO.

GABRIEL docturus Danielem mysterium septuaginta hebdomadum, præfatus est nonnulla, quibus significauit quæ dicturus erat, fore obscurissima & ad quæ intelligenda vigilātissimo, atque intentissimo animo esset opus. Sic enim affatus est Danielē. *Ego veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es: tu ergo animaduerte sermonem, & intellige visionem*, & paulò pòst, rursus excitans eius attentionem, ait: *Scito ergo, & animaduerte*. Hæc autem Gabrielis verba explanans D. Hieronymus, *tam obscura*, inquit, *est visio hac de septuaginta hebdomadis, vt Daniel, tantus propheta, magisterio & doctrina Gabrielis indiguerit ad eam intelligendam. Si igitur Gabriel exsuscitat animum Danielis, iubetq́ diligenter audire & animaduertere, quæ de mysterio hebdomadum ipse breuiter explicare volebat: quid nos facere oportet, qui nec diuinum prophetiæ lumen habemus, quo tamen Daniel abundabat, & tenebris inscientiæ, vitiorumq́ caligine oppressi & obcæcati sumus?* Sed quanta sit huius visionis obscuritas, manifestum erit ex paucis, quæ hic subiiciam. Origenes in tractatu vigesimonono in Matth. *sermonem*, inquit, *Danielis de septuaginta hebdomadis, prout conuenit, manifestare, nullius est, nisi spiritus sancti: qui Danielem hoc mysterium docuit, & per eum litteris consignatum, Ecclesiæ tradidit.* D. Hieronymus in commentario huius

De obscuritate ac difficultate disputationis, quæ est de septuaginta hebdomadis.

C

D. Hieronymi sententia.

D

Origenis.

noni capitis, aggessus tractare hanc disputationem, alienarum opinio- A
num nuda expositione contentus, suam noluit proferre sententiam,
vel quia in re obscurissimâ nihil exploratum & certum habuit, vel
quia, vt ipse ait, periculosissimum duxit, de magistrorum Ecclesiæ iu-
dicare sententiis, & alterum præferre alteri. Quod si Hieronymus vir
doctissimus, (vtar enim verbis Esychij, quæ sunt in Epistola eius ad
Augustinum) non audet de hac quæstione suam promere sententiam,
quantò magis lector hoc facere non debet, quod magister facere du-
bitauit? Porrò D. Augustinus, quotiescunque in hanc quæstionem in-
cidit, veluti in Epistola octogesima, qua respondet prædicto Esychio,
& in libro decimooctauo de ciuitate Dei capite trigesimo quarto, B
semper quasi consultò, eius quæstionis tractationem refugit. Fortasse,
vt erat ingenio acutissimo, vidit multas magnasque in eam quæstio-
nem inclusas atque inuolutas esse difficultates, quas omnes à se peni-
tus expediri posse diffidebat. Deinde obscuritatem huius quæstionis
satis ostendit, incredibilis sententiarum varietas, tam apud Græcos,
quàm apud Latinos: támque apud veteres, quàm apud recentiores.
Cùm autem sapientes viri de re quapiam inter se dissentiunt, & quia
vnusquisque multùm valet auctoritate, & quia suæ quisque opinio-
nis probabiles rationes affert, difficillimum ea res facit veritatis iu-
dicium. Adiice; quòd si arduum est, vnius monarchiæ aut regni histo- C
rias & chronologias, bene cognitas & perspectas habere, quāti erit ne-
gotij, omnium historiarum & chronologiarum, ad tres principales
monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam pertinentium, quæ
omnes cum hac disputatione implicatæ sunt, certam & explicatam
tenere cognitionem? Ad hæc, circa hanc quæstionem de septuaginta
hebdomadis, quatuor sunt principes difficultates, quarum vnam
quamlibet, sicut par est, cognoscere ac diiudicare, operosissimum est.
Prima difficultas est, de initio, vnde incipiant hebdomades: secunda
de earum exitu & fine, quo inquam tempore terminandæ fuerint:
tertia, principio & fine constitutis, an quod interiectum est tempus, D
complectatur omne spacium septuaginta hebdomadum, hoc est, nec
plures, nec pauciores annos, quàm quadringentos nonaginta, qui in
septuaginta hebdomadis continentur: quarta & vltima difficultas est
in demonstrando omnia mysteria, quæ Gabriel dixit in decursu ha-
rum hebdomadum euentura, eo tempore quod est designatum, ac de-
finitum, euenisse. Ex his apparet, magnam esse huius quæstionis diffi-
cultatem. Et quemadmodum apud antiquos, quò aliquid esse obscu-
rissimum

Esychij sententia.

D. Augustinus refugit expositione 70. hebdomadum.

Quatuor esse præcipuas difficultates, in disputatione de septuaginta hebdomadu.

A rissimum significaretur, tanquam prouerbij loco dicebatur, esse id obscurius numero Platonico ita nunc, & sanè veriùs dici posset, obscurius esse septuaginta hebdomadibus Danielis. Verùm, quo maiorem in hac disputatione obscuritatē inesse constet; eò maiori studio & diligentia enitendum nobis est, efficiendúmque, vt discussis omnibus difficultatum tenebris, liquidam veritatis lucem lector aspiciat. Tripartitò autem hic liber à nobis diuisus est: in prima parte præmittuntur octo quæstiones, quibus non ante profligatis, ne digitum quidem in hac disceptatione progredi possemus: contrà verò, diligens earum explicatio, incredibiliter conducet ad refellendas falsas opiniones, & *Diuisio huius libri.*
B quam veram esse censebimus, ad eam sententiam muniendam, atque confirmandam. Secunda pars, continet expositionem & confutationem variarum opinionum, quæ de computatione septuaginta hebdomadum apud varios auctores inueniuntur. Extrema libri pars in sententiæ nostræ probatione & confirmatione versatur.

Prima pars disputationis, quæ continet octo quæstionum explicationem.

C RIMA quæstio esse debet de chronologia, qua vtendum nobis est in hac disceptatione. Nam cùm vsus chronologiæ, per vniuersam hanc disputationem fusus, & frequentissimus sit: quin etiam genus argumentandi ductum ex chronologia, non modo sit creberrimum in hac doctrina, sed etiam valentissimum: nec verò apud omnes auctores simplex & vnius modi sit chronographia, sed admodum varia & multiplex, quis non intelligit, ante omnia, decerni ac definiri oportere, quænam sit chronologia probatissima, fidéque dignissima: & quam nos, *1. Quæstio. Quæ sit omnium probatissima chronologia.*
D posthabitis ceteris, maximè sequi debeamus? Sunt autem quatuor chronologiæ, quibus vsi sunt auctores, qui hanc quæstionem tractarunt. Vna est Hebræorum: altera est Metasthenis & Philonis, vel, vt breuiùs ac veriùs dicam, Ioannis Annij Viterbiensis: tertia est, quæ in qualibet monarchia & regno, numerum regum & annorum, quibus regnatum est, diligenter colligit: quarta, Græcis & Latinis vsitatissima, olympiadum computatione continetur. De his quatuor chronologiis, quod sit iudicium, quæ nostra sententia, paucis indicandum est lectori. *Quadruplex chronologiæ genus.*

An vera sit chronologia Hebraeorum. Prima igitur chronologia, est Hebræorum: quam Rabbini ex Thalmudicis scriptis depromptam, & ex suo sensu & arbitrio confictam, in explanandis sacris litteris crebrò vsurpant. Hanc nonnulli, etiam de Christianis scriptoribus amplexi sunt, veluti Nicolaus de Lyra super primo capite libri Esdræ, & libri Esther, & super nonum caput Danielis. *Chronologia Hebraeorum quam illi Seder holam vocant mendosissima.* Verùm huiusmodi chronologiam esse mendosissimam, ac planè ridiculam manifestis argumentis concluditur. Principiò, illud Hebræi pro vero certóque habent, nec plures reges, nec plures singulorum regum annos fuisse in aliqua monarchia, vel regno, quàm qui in sacris litteris memorantur. Quò fit, vt Baltasarem vltimum regem Chaldæorum, tribus tantùm annis regnasse affirment, quia in scriptura hoc est apud Danielem, capite octauo, de regno eius non vltra tertium annum mentio fiat. Cyro quoque primo Persarum regi, tres dumtaxat imperij annos assignant: quod Daniel capite decimo, tertium annum eius regis nominet. Similiter, Darium, cuius principatu templum Hierosolymitanum refectum est, sex modo annis regnasse perhibent, quod eorum meminerit Esdras, nec vltra memoret scriptura. Denique monarchiam Persarum non nisi quatuor reges vsque ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur. hoc est Cyrum, Cambysem, Assuerum, & Darium: propterea quod scriptum est apud Danielem capite vndecimo, tres reges post Cyrum in Perside regnaturos. Atque hanc opinionem, etiam D. Hieronymus tetigit super septimo & vndecimo capite Danielis. At enimuerò, hæc doctrina, & sententia Hebræorum plena est inscitiæ, absurditatis, & inconstantiæ. *A sacra Scriptura exacta profanarum rerũ Chronologia petenda non est.* Quid enim magis ineruditum atque insulsum esse potest, quàm propterea negare plures reges fuisse in aliqua monarchia vel regno, aut eos pluribus annis regnasse quòd de pluribus diuina scriptura mentionem non faciat? Non enim sacra scriptura profanam historiam & chronologiam, simpliciter, & absolutè tractat, sed eatenus modò, quatenus ad historias sacras pertinet. Quocirca beatus Hieronymus super vndecimo ca. Danielis, *Scripturæ*, inquit, *sanctæ propositum est, non externam, absque Iudæis, historiã texere: sed eam quæ Israeli populo copulata est. Quo fit, vt historias Gentiliũ nec plenè, neque ordinatè tradat: non enim curæ fuit spiritui prophetali, historiæ ordinem sequi, sed præclara quæq; perstringere.* *Notabile documentũ D. Hieronymi.* Sic Hieronymus. Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia, neque enim suum hoc ipsi perpetuò tenent propositum & institutum. Nam si constarent sibi, non tribuerent Dario Medo duos imperij annos: cùm scriptura apud Danielem capite nono, vnius tantum anni meminerit.

A meminerit nec regi Euilmerodach assignarent viginti tres annos, cùm ex ipsa scriptura, plures vno anno non possint colligi, nec affirmarent maritum Esther, regem Assuerum regnasse quatuordecim annis, cùm liber Esther anni duntaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darium, sub quo ædificatio templi absoluta est sex annis regnasse dicunt Hebræi, eumque faciunt vltimum regem Persarum: at verò Esdras & Nehemias, regem Persarum laudant Artaxerxem eiusque trigesimum secundum regni annum memorant, quem post fabricam templi consummatam regnasse ex historiis Esdræ, & Nehemiæ manifestum est. Sed quis non facillimè animaduertat chronolo-
B giam Hebræorum falsam & commentitiam esse, quorum scripta videat innumerabilium errorum & fabularum esse referta? Quod si eorum philosophiam, & theologiam improbamus contemnimus, atque irridemus, cur non itidem historiam & chronoloriam negligamus? Præsertim cùm ipsi sua tantum scripta legant: libros autem externorum scriptorum, vel attingere, nefas ducant, & religioni vertant: è quibus tamen solis, res gestæ ac tempora regum gentilium, verè cognosci possunt. At, quàm dissimilis istorum Iosephus fuit, vir eiusdem tamen gentis ac religionis. Is namque in omni Latinorum & Græcorum scriptorum genere peruolutatus, omnem Gentilium historiã & chro-
C nologiam excussit, & perdidicit, ideóque ab istorum Hebræorum ineptiis, & nugis remotissimus fuit.

Altera est chronolographia, vt dudum dixi, Ioannis Annij, nobilissimorum tamen auctorum, Berosi, Manethonis Matasthenis & Philonis nominibus fucata & subornata. Quam ille, patrum nostrorum memoria, nescio vnde erutam, tótque antea seculis ignotam mortalibus commentariis á se auctam in publicum emisit. Eam verò, multi nostræ ætatis scriptores præter historiam & chronographiam, in ceterarum disciplinarum studiis diligentes, docti, ac nobiles, vt Ioannes Driedo, Nauclerus, Valerius Anselmus, Ioannnes Lucidus, Michael Medina,
D Sixtus Senensis, aliique, perquam studiosè sequuti sunt, eius omnibus sententiis, non minus quàm oraculis, fidem adhibentes. Atque illi qui dem eo deducti sunt, partim allecti eius chronographiæ breuitate, & perspicuitate, & omnium eius partium inter se consonantia: partim preciosis veterum auctorum titulis decepti. Verùm, non omnes hoc errore capti sunt; sed scripta illa falsa, & fictitia esse deprehenderunt atque ostenderunt ante nos, Volaterranus, Ludouicus Viues, & quidam alij, limati iudicij scriptores. In quo, præcelluit omnibus Ioannes

An probanda sit chronologia Ioannis Annij, sub specie falsis nominibus, Berosi Manethonis, Metasthenis & Philonis edita.

Chronologiam Annij qui auctores

res reprehē derunt Viues in cap. 1.lib.18. de ciuit. Dei Volater.li. 14. Anthropol.

nes Vergara homo Hispanus, & Toletanæ ecclesiæ canonicus, atq; in omni subtilitate chronologiæ & historiæ solertissimus, atque doctissimus. Hic scripsit Hispanico sermone, libellum de octo quæstionibus, de quibus permulta in Latinum sermonem conuersa Melchior Canus, in vndecimum librum de locis theologicis, qui est de historia, ad verbum transtulit & ex illius viri fontibus, hortum illum suum multipharíam, & abundanter irrigauit. A

Contra Berosum Annianum.

Sed cur nos, libros illos Annianos, tam multis viris doctis maximè probatos nullo modo probandos esse censeamus, breuiter hoc loco dicendum est. Principiò, Berosus Annianus. historiam Assyriorum & Chaldæorum pertexuit, vsque ad decimum octauum regem Assyriorum, qui æqualis fuit Danai cuius tempore regnum Troiæ habuit exordium atque hic historiam Syriacam & Chaldaicam finiuit, hoc est, aliquot seculis ante bellum Troianum. At, verus Berosus, quem nempe citat Iosephus, & cuius in priore libro, contra Appionem, partem historiæ de rebus Chaldaicis commemerat, non tātum vltra Danaum, & decimum octauum regem Assyriorum, sed etiā vltra bellum Troianum plus sexcentis annis, videlicet vsque ad Cyrum, in sua historia processit. Quin Metasthenes ipse Annianus confirmat, Berosum scripsisse historiam regum Assyriorum, vsque ad Sardanapalum, vltimum illius monarchiæ regem: vt mirum sit, non vidisse Annium hanc repugnantiam, inter Metasthenem & Berosum, cum ambo tamen libri in eadem officina Anniana excusi & perfecti fuissent. Adiice, quod Berosus Annianus, vnum modo librum scripsit, de historia Assyriorum: veri autem Berosi, Iosephus in primo libro, contra Appionem; etiam tertium librum de rebus Chaldaicis nominat. B C

Contra Manethonem Annij.

De Manethone autem hoc tantum dicam, Annianum Manethonem, multò secus, de regibus Ægyptiorum scribere, quàm scripsit verus Manethon, cuius bene longam orationem, in priore libro aduersus Appionem Iosephus commemorat: Et Manethon quidem Annianus, à Danao vsque ad cladem Troianam paulo plures triginta & trecentis annis enumerat: Iosephus autem ex vero Manethone, à Danao vsque ad excidium Troiæ, sexcētos fermè annos præteriisse demonstrat. D

Contra Metasthenem Ioannis Annij.

Venio ad Metasthenē: in cuius libri exordio, nō est ferēda Ioannis Annij censura, plena arrogātiæ, temeritatis, inscitiæ. Ait, in monarchia Persarum, solos Metasthenem & Ctesiam Gnidium sequendos esse, quasi veraces eius monarchię scriptores. At Diodorus Siculus, qui sequutus est Ctesiam Gnidium in historia regum Persidis, omninò discrepat ab isto Metasthene, & cum

Hero

A Herodoto, Thucydide, Iustino, & aliis quos damnat Annius, mirificè congruit. Deinde repudiat atque reiicit Annius Herodotum, Iustinum, Iosephum, Clementem Alexandrinum, Tatianum, Iulium Africanum, Eusebium, Hieronynum, Orosium, & Bedam. At quos viros? scilicet, cum quorum, vel minimo, nulla re comparandus sit Annius. Sed ratio, quam reddit, cur prædictis auctoribus non sit credendum, ea clarissimè prodit, & arguit insignem eius in legendis veterum sc. ptis vel ignorantiam, vel incogitantiam. Affirmat supradictos auctores, contra omnem publicam fidem scripsisse, Babylonem captam esse à Dario Medo, aliquod annis post mortem Cyri: cùm constet fuisse expugnatam à Cyro, & Dario Medo, priusquam soluta fuit captiuitas Iudæorum. Verùm, in quo Annius reprehendendos putauit veteres in eo ipse puerilis ignorantiæ reprehēsione dignissimus est. Quis enim, tantum non oscitanter & incogitanter legens Herodotū & Iustinum, non videt bis narrari ab ipsis captam Babylonem? priùs quidem à Cyro, vt narrat Herodotus libro primo: posteriùs autem cùm ipsa defecisset ab imperio Persarum & rebellasset, à Dario, non Medo, sed Hystaspis, quarto Persarum rege? Sed excutiamus chronologiam istius Metasthenis. Primò, vnde auctor iste, nunquam ante ætatem Annij, vel fando auditus & notus, repente prodiit? *Babylon bis capta.*

C Etenim Metasthenem scriptorem rerum Indicarum, Strabo, Plinius, Solinus, Alphæus, Iosephus, Eusebius, & Hieronymus sæpe citarunt: Metasthenem autem istum, qui de rebus Persicis scripserit, nemo veterum agnouit. Prætereas Metasthenes Annianus mirifice laudat Berosum in historia regum Chaldæorum & Assyriorum: quomodo igitur ipse contraria Beroso de illis regibus scribit? Tradit enim Nabuchodonosor regnasse quadraginta quinque annos: Euilmerodach triginta, Niglissar seu Regnassar, tribus Labosardach, sex, Baltasar, quinq; Atqui verus Berosus apud Iosephum in priore libro aduersus Appionem,

D longè secus, annos istorum regum digessit, tribuens Nabuchodonosor quadraginta tres annos: Euilmerodach, duos: Niglissar, quatuor: Labosardach, nouem mēses, Baltasari seu vt ipse nominat, Nabonido, septem & decem annos. Ceterùm, ex eo clarissimè apparet illum Metasthenem esse totum commentitium, & cui nullatenus credendum sit, quod in monarchia Persarum, ab omnibus Græcis & Latinis, melioris notæ scriptoribus, maximè discrepat in regum Persid.s numero, annis, nominibus, rebus gestis, denique in ipsius monarchiæ diuturnitate. Nam cùm ex omnibus historiis, Græcis & Latinis, velut confirmat Hierony

Hieronymus super septimo & vndecimo capite Danielis, exploratissi- A
mum & notissimum sit à Cyro vsque ad Alexandrum Magnum quatuordecim fuisse reges Persarum, eámque monarchiam ad triginta & ducentos annos stetisse: iste Metasthenes Annianus octo duntaxat reges numerat,nec plus vno & nonaginta centúmque annis imperium Persarum durasse affirmat. Sed quo euidentiùs mendacia & figmenta istius Metasthenis appareant ponam hic velut ante oculos lectoris, numerum & nomina regum Persidis quemadmodum à Metasthene traduntur. Facit ille auctores & fundatores eius monarchiæ, Cyrum & Darium Medum fratres, qui constituta monarchia simul regnarunt duobus annis. Deinde, Cyrus mortuo Dario, solus regnauit viginti duobus annis. Post Cyrũ, Priscus Artaxerxes, filius Darij Medi, viginti annis. Huic successit eius filius Darius Longimanus, qui tenuit imperiũ triginta septem annis. Quarto loco post Cyrum regnauit Darius Nothus annos decem & nouem, quinto loco regnauit Artaxerxes Darius Mnemon annis quinquaginta quinque: sexto loco Artaxerxes Ochus viginti sex: septimus rex fuit Arses quatuor annos potitus imperio: octauus, & postremus rex fuit, Darius qui sex annis regnauit, & victus est ab Alexandro. In hoc catalogo regum Persidis, præter errores supradictos, duo sunt alij, minimè tolerãdi nam in eo prætermittuntur tres reges Persarum, Cambyses, Darius Hystaspis, & Xerxes terror C
Græciæ, propter magnitudinem & diuturnitatem imperij propter celebritatem rerum gestarum, denique propter multitudinem & claritatem scriptorum qui de illis prodiderunt, omnibus notissimi, testatissimi, & celebratissimi. Negare enim hos fuisse reges Persidis, simile est, vt si quis negaret, Iulium Cæsarem, Octauianum Augustum, & Tiberium fuisse imperatores Romanorum: præsertim verò cùm de illis regibus scripserint vicinissimi eorum temporibus. Siquidem Herodotus scripsit non solũ de Cambyse & Dario Hystaspis, sed etiam de Xerxe cuius tempore, vt lib. 3. refert Diodorus, claruit ipse. Pręterea Thucydides quoque, qui superfuit Herodoto. Alter error est, D
successorem Cyri facere Priscum Artaxerxem Assuerum filium Darij Medi, cum nec vllus rex Persarum eius nominis memoretur ab vllo veterum, & Darium Medum, qui Cyaxares nominatur à Xenophonte constet apud omnes caruisse filio: & ab omnibus historicis proditum sit, Cyro in regnum proximè non alium, nisi Cambysem ipsius filium successisse. Restat Philo Annianus: cuius Breuiarium temporum esse commentitium, nec veri Philonis opus, satis argumenti est, neque Eusebium

Catalogus Regũ Persidis iuxtà Metasthenem Anny.

Errores huius catalogi.

Contra Breuiarium tẽporũ, quod

A sebium in libro secundo historiæ Ecclesiasticæ, nec diuum Hieronymũ in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, cùm Philonis operũ copiosissimum indicem describunt, verbum vllum de eo Breuiario facere. Iosephus item in libris Iudaicarum antiquitatum, atque in iis, quos scripsit aduersus Appionem, Eusebius quoque in chronicis, in libris de præparatione euangelica, & in libro octauo de demonstratione euangelica, necnon & Hieronymus in commentariis suis in Danielem, cùm sæpissimè ipsis oblata fuerit occasio nominandi eius libri, nunquã tamen de eo mentionem fecerunt. Nimirum incredibile est, prædictos auctores, veterum librorum, maximè verò Philonis studiosissimos, & curiosissimos indagatores, aut ignorasse hunc librum, aut
B cognitum, nullo scriptorum suorum loco fuisse nominaturos. Et verò, tale est illud breuiarium temporum, vt existimari non debeat, scriptum esse ab homine aliquo vel leuissimè docto, & tantum litteris tincto, nedum à Philone, quem in eloquentia & doctrina tanti fecit antiquitas, vt eum cõparare cum Platone, & quodammodo adæquare non dubitauerit. Sunt in eo breuiario multi errores, & de regibus Persarum, planè iidem quos supra in Metasthene confutauimus. Sed vnus error præter ceteros, eò maximè insignis est, quòd manifestissimè contrarius est diuinæ scripturæ. Traditur in eo breuiario, posteritatem Salomonis penitus defecisse in rege Ochozia:
C Ioas autem regem Iuda, qui ei proximè in regnum successit, non fuisse filium Ochoziæ, neque ex familia Salomonis: sed ex posteritate Nathan: reclamante scriptura, quæ in quarto libro regum cap. 11. & in libro secundo paralipomenon capit. 22. affirmat Ioas fuisse filium Ochoziæ. Et esse intelligendum de filio naturali, probatur ex tertio capite primi libri paralipomenon, vbi scriptum est, Ioas esse ortum & generatum ex Ochozia. Patet hoc ipsum ex genealogia Saluatoris nostri, quam per lineam Salomonis contexuit Matthæus: nam in ea sic est, *Iosaphat genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam.* Intermisit hic
D Matthæus tres reges intermedios, Ochoziam, Ioas, & Amasiam. Quod si Ioram genuit Oziam, necessariò concluditur Ioas fuisse naturalem filium Ochoziæ, & ex posteritate Salomonis: non enim verè diceretur Ioram genuisse Oziam, nisi Ioram genuisset Ochoziam, & Ochozias genuisset Ioas, qui fuit naturalis auus Oziæ. Verùm commemorare omnia quæ aduersus Ioannem Annium afferri possunt nimis longum esset, & minimè necessarium. Valeat igitur, & in perpetuum valeat hæc Anniana chronologia: &, quæ toties à viris doctis profliga

Errores Philonis Anniani.

Matth. 1.

profligata & iugulata est, iaceat in posterum, sempiterna hominum obliuione sepulta: nec sit posthac, qui eam exhumare, & ad fidem aliquam atque auctoritatem, quasi ad vitam reuocare audeat. Sat sit adhuc eam, cùm non erat bene nota, imposuisse multis, nunc detectis atque in apertum prolatis fucatis eius mendaciis & fallaciis, si quem circumuenerit, ac deceperit, nimis profectò stupidum, & vecordem eum fore necesse est. A

An exacta veritatis cēsenda sit ea chronologia, quæ per tempora regum & principū describitur.

Tertia chronographia multis bonísque scriptoribus probata, & sanè probabilis, ea est, quæ describit continuam seriem atque ordinem omnium regum, cuiusq; monarchiæ & regni, singulorúmq; regum annos, quibus illi tenuere imperium, recenset. Hanc ego rationem describendi tempora non reiicio, non contemno, non improbo, quin ea vtor non rarò, cùm mihi ex vsu futura est. Eam tamen censeo non omninò certam esse & tutam, & cui fidenter adhærēdum sit: multas enim ob causas, ad errores procliuis & lubrica est. Primū enim, vbi est multitudo & varietas, ibi sæpe confusio & error contingit. Cùm igitur in quauis monarchia multi fuerint reges, & multis quisque eorum annis regnauerit, perdifficile est, omnes annos omnium regum ita colligere, vt nihil desit, nihílve redundet. Hoc autem eò difficilius est in hac nostra disputatione, quòd tempus septuaginta hebdomadum, tres maximas monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam & triginta circiter regum annos cōplectitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos regum non rarò occasionem errandi præbet. Nonnunquam enim scriptores, in enumerando reges, non omnes percensent: sed prçteritis obscurioribus, nobiliores, tantùm atque illustriores commemorant. Interdum, reges dumtaxat legitimos describunt, qui legitima vel successione, vel electione imperium tenuerunt, aliis, qui tyrannicè in regnum inuaserunt, prætermissis. Vsu quoque venit, vt regum tātummodo tempora describantur, tacitis inter regnis quæ inter prioris regis mortem, & posterioris creationem, intercesserunt. Ad extremū primus & extremus cuiusque regis in imperio annus, si quidem ille completus non fuerit, à quibusdam memoratur, ab aliis reticetur. Harum autem rerum omnium varietas & differentia, mirandum in modum, chronologiam variat atque perturbat. Patet igitur, qui huiusmodi chronographiam sequūtur, eos non omninò rectam certámque viā insistere. Atque hæc fuit causa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alij minutiores istis & obscuriores auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum, longè à verò aberrauerint. B C D

Cur huic chronologiæ non satis fidendū sit.

Quarta

A Quarta & vltima chronologia, omnium laudatissima, certissima, atque optimis auctoribus vsitatissima, ea est, quæ olympiadum obseruatione, notationéque constat. Nomen autem olympias, accepit à ludis Olympicis, qui Ioui Olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebantur: spatium igitur quatuor annorum inter vnos ludos olympicos, & alteros proximè sequentes interiectum, olympias à chronologis appellata est. Vsus Olympiadum induci cœpit in computationem temporũ, viginti quatuor annis ante Romam conditam, & octauo anno regni Achaz regis Iuda. Ratio autem olympiadum, propterea in chronologiam ascita est, quia cùm B spatium illorum quatuor annorum breue esset atque inuariabile, & propter celebritatem ludorum olympicorum, cunctis ferè gentibus notissimum, ideóque nullius propemodum erroris capax, visum est fore notatu obseruatúque facillimum, & ad temporum descriptionem appositissimum. Quam ob rem diligentissimi quique scriptores tam Græci quàm Latini, limatissimam describere studentes rationem temporum, hac maximè chronologia vsi sunt. Marcus quidem Varro, vt est apud Censorinum in libro de Natali die Romanorum, tria totius æui distinxit tempora: vnum ante diluuium quod quantum fuerit, nemi- C nem mortalium scire existimat: alterum, post diluuium vsque ad primam olympiadem, quod ipse μυθικὸν, hoc est, fabulosum appellauit. cũ enim scriptores, in digerẽdis & declarandis illis tẽporibus, nullã sequerentur certã rationem chronologiæ, innumerabiles fabulas miscẽdo, incertam, atque improbabilem reddiderunt eorum temporum historiam. Tertium tempus Varro deducit à prima olympiade, ad suam vsque ætatem, quod vocat ἱστορικὸν, quasi certum & verum. Nam quia res eius temporis, propter vsum olympiadum, veris testatísque litterarum monumentis consignabantur, proterea veram esse eius tem- D poris historiam. existimare conuenit. Iulius Africanus libro tertio Annalium, vt est apud Eusebium in chronicis, & in libro decimo de præparatione euangelica capite vltimo, ita scripsit. *Vsque ad olympiades, nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur, sed omnia sunt confusè scripta temporibus: post olympiades autem, quoniam quadriennio diligentißimè omnia notabantur, nulla penitus confusio temporum apparet.* D. Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana cap. 28. obseruationẽ olympiadum, ad multas quæstiones sacras & ecclesiasticas explicandas conferre plurimum censet. Nos igitur in hac disceptatione, quæ est de septuaginta hebdomadis, huiusmodi chronologia, quæ fit per olympiades

Chronologia quæ per olympiadas ducitur, reliquis præstat.

Vnde origo & nomen olympiadũ & cur diligentiores chronologi, ea maximè computatione vti voluerint.

Tria mundi tempora iuxta Varronem.

Iulius Africanus quid de olympiadibus scripserit.

D. Augustinus.

piades, aut sola, aut quàm maximè vtemur. Verùm de prima quæstione satis dictum sit. A

Quæstio secunda: quo tempore regnare cœperit Cyrus, monarchiæ Persarum auctor & conditor.

Quādo cœperit regnare Cyrus.

OC exploratè nosse, plus quàm lector fortasse existimare posset ad multos & difficiles huius disputationis nodos exoluendos valet. Ad hanc autem quæstionem respondendum est, imperium & monarchiam Cyri habuisse initium C in primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis. Hoc enim tradit Eusebius, tum in chronicis, tum in libro decimo de Præparatione euangelica cap. vltimo: atque inibi probat hoc testimonio Diodori Siculi, Thalicastoris, Polybij, Phlegontis, qui in historia, maximè verò in ratione temporum explicanda concessu omnium primas tenuerunt. Idem quoque videtur sensisse Clemens Alexandrinus: quippe in primo libro stromatum, ponēs excidium templi Hierosolymitani in extrema olympiade quadragesima septima, & trigesimo post anno faciens initium regni Cyri, haud dubiè significauit, Cyrum in quinquagesima quinta olympiade iniisse regnum. Cyrillus item libro primo contra C Iulianū scribens, Aggæum & Zachariam prophetasse olympiade quinquagesima sexta regnante iam Cyro, ab hac sententia non discessit. Præterea Iulius Africanus libro quinto Annalium, vt refert Hieronymus super nono capite Danielis, à primo anno Cyri vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani, quo anno missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierosolymitanos, numerat annos centum & quindecim: & ait vigesimum annum illius Artaxerxis, fuisse quartum annum octogesimæ tertiæ olympiadis. Ex quo licet concludere, primum annum imperij Cyri, fuisse item primum olympiadis quinquagesimæ quintæ siquidem à primo anno quiquagesimæ quintæ olympiadis, vsque ad vltimum octogesimæ tertiæ, sunt illi quindecim D & centum anni quos recenset Africanus. Ad hæc, Diodorus Siculus in exordio libri vndecimi, transitum Xerxis cum exercitu in Græciam, signauit in anno primo olympiadis septuagesimæ quintæ: Iustinus autem libro secundo tradit, Xerxem primùm transmisisse in Græciam anno imperij sui quinto. Fuit igitur quintus annus regni Xerxis, primus olympiadis septuagesimæ quintæ. Sed à primo anno

anno Cyri vsque ad quintum Xerxis, constat ex optima chronologia regum Persidis, fluxisse annos octoginta: hoc est, triginta Cyri, octo Cambysis & Magorum, Darij Hystaspis triginta sex, & Xerxis quinque. Ex octoginta autem anni conficiuntur viginti olympiades. Concluditur igitur, si quintus annus Xerxis, fuit primus olympiadis septuagesimæ quintæ, annum primum Cyri fuisse etiam primum quinquagesimæ quintæ olympiadis. Postremò, Alexandrum Magnum rebus humanis excessisse, initio centesimæ decimæquartæ olympiadis. tradit Diodorus libro decimoseptimo, Clemens lib. I. stromatum, & Iosephus priore libro aduersus Apionē affirmat, omnes rerū Alexan-
D dri scriptores hoc ipsum confiteri. Nam quod dixit Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica, Alexandrum obiisse diem suū in olympiade centesima decimatertia, id sanè de olympiade iam cōpleta & exacta intelligendū est. nā in chronicis ipse mortem Alexandri notat in centesima decimaquarta olympiade. Obiit autem Alexander sexto vel septimo anno postquā euerterat imperiū Persarum, de hoc enim inter omnes constare video. Desiit igitur monarchia Persarum circa finē olympiadis cētesimæ duodecimæ: steterat verò, ex quo fundata à Cyro fuerat, per annos circiter ducentos triginta, vt doctiores
C chronologi sentiūt, & id nos infrà in libro decimotertio probabimus, cùm de regibus Persarum copiosè disseremus. Quo fit, vt à Cyro vsque ad mortem Alexandri, numerentur ducenti triginta sex anni, tot nempe numerat Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, qui efficiunt quinquaginta nouem olympiades. Ergo, si Alexander obiit initio centesimæ decimæquartæ olympiadis, necesse est imperium Cyri ineunte quinquagesimaquinta olympiade, principium habuisse.

Quomodo fit intelligēdus, Eusebius de morte Alexandri scribit.

Persarum monarchia quando desit.

Hoc autem, quod de principio monarchię Cyri, tantopere probare
D & constituere voluimus, quanti sit momenti, facilè lector intelliget, si animaduertat, quanta ex hoc vno fiat pulcherrimarum rerum consequentia. Est enim hoc quasi vinculum quoddam firmissimum, quo externa & profana chronographia, cum historia & chronologia, quæ continetur in sacris libris, optimè connecti, & colligari potest. Quatuor enim sunt apud externos auctores nobilissima & celeberrima tempora, vnde illi, quasi à capite & fonte rationem omnem putandi annos, & describendorum temporum, arcessere, ac deducere solent. Hæc verò quatuor tempora, posito monarchiæ Cyri principio in primo anno quinquagesimæquintę olympiadis, facilè est applicare & ac-

Quatuor maximè notabilia tēpora, vnde chronologi fere annos computare solent.

MM commodare

commodare ad sacram chronologiam. Sunt autem hæc prædicta tempora. primum quidem est initium olympiadum secundũ, tempus quo Roma condita est: tertium tempus excidij Troiani quartum, tempus diluuij Ogygis. Principiò, si Cyrus regnare cœpit incipiente olympiade quinquagesimaquinta, ergo regnum eius inceptum est, ducentis sexdecim annis post initium olympiadum. Ex hoc efficitur principiũ olympiadum in octauo anno regis Achaz esse locandum. Ab hoc enim anno vsque ad primum Cyri, ducentos sexdecim annos, ex sacris litteris ita colligimus. Ex libro quarto regum patet, ab octauo anno Achaz vsque ad vltimum regis Sedechiæ, fluxisse annos centũ quadragintasex: à fine autem regni Sedechiæ vsque ad primum annum Cyri, fluxerunt septuaginta anni captiuitatis Babylonicæ. quàm incepisse vltimo anno Sedechiæ. & desiisse primo anno Cyri, suprà ostendimus in decimo libro quæstione quarta & quinta. Deinde, si in octauo anno Achaz ponitur exordium olympiadum, consequens est, vt Roma fuerit cõdita decimosexto anno regis Ezechiç, id est, viginti quinque annis ab octauo anno Achaz Siquidẽ Romã esse conditam initio septimæ olympiadis, confirmant Dionysius Halicarnasseus libro primo, & Solinus capite secundo, non solum testimonio Cornelij Nepotis, Luctatij, Apollodori, Eratosthenis & polybij. sed etiam manifestis argumentis. Hoc autem constituto, nullius negotij est, chronologiam: quæ fit per annos vrbis Romæ, componere & concordare cum sacra chronologia, & quæ diuersis temporibus præclarè facta sunt apud Romanos, ea referre ad tempora, quæ notantur in sacris litteris.

Initium olympiadũ fuisse in octauo anno regni Achaz regis Iuda. Romam esse conditam decimosexto anno regni Ezechiæ regis Iuda.

A B C D

Præterea, posito exordio vrbis Romæ in primo anno septimæ olympiadis, & in decimosexto anno regis Ezechiæ: non est operosum inuenire, quo tempore, secundum chronologiam diuinæ scripturæ, cõtigerit excidiũ Troianum: euenit namq; in principatu Heli pontificis & Iudicis Hebræorũ. Id quod partim ex sacra partim ex prophana chronologia hunc in modũ ostẽditur. Inter excidiũ Troiæ, & primordia vrbis Romæ, fluxisse annos triginta duos & quadringẽtos, nõ modò affirmat Solinus capite secundo. sed etiam diligentissimus in notandis & distinguendis temporibus Dionysius Halicarnasseus in primo libro rerum Romanarum: à quo numero proximè absunt, Eusebius, Cyrillus, & Beda definientes id temporis, annis quadringentis triginta: necnon & Messala in libello de progenie Augusti, & Cassiodorus in suo chronico, spatium eius temporis quadringentis triginta tribus annis

Excidium Troianũ in principatum Heli pontificis Hebræorũ incidisse ostenditur.

A annis circumſcribentes. A primo autem anno Heli vſque ad decimũ ſextum regis Ezechiæ, computantur anni ſecundum diuinam ſcripturam, quadringẽti triginta duo. hoc eſt à primo anno Heli vſque ad Salomonem centum viginti à Salomone vſque ad decimum ſextum Ezechiæ, trecenti duodecim. Quæ computatio procedit, ſi quadraginta annos, quos Sauli tribuit D. Paulus, apud Lucam in actis Apoſtolorum capite decimotertio diſpertiamur in iudicatum Samuelis, & regnum Saulis ſic enim eos annos diſtribui oportere, multi exiſtimarunt.

Reſtat quartum tempus, quo accidit Ogygis diluuium, maximè celebratum à Marco Varrone apud D. Auguſtinum libro decimo octauo de ciuitate Dei capite octauo, à D. Iuſtino martyre in ſermone exhortatorio ad Gentes, à Clemente Alexandrino in libro primo ſtromatum à Iulio Africano, multíſque antiquorum ſcriptorũ apud Euſebium libro decimo de præparatione Euangelica capite tertio, & ab Oroſio in libro primo. Contigit autem diluuium Ogygis mille viginti annis ante primam olympiadem: ita enim tradit Iulius Africanus apud Euſebium loco proximè dicto. & confirmat teſtimonio Hellanici, Philochori atque omnium, qui Athenienſium annales ſcripſerũt, Caſtoris item & Thali, qui diligenter Syriacam tractarunt hiſtoriam: C denique, Diodori Siculi, qui orbis hiſtoriam in bibliothecas contulit. Oroſius porrò in libro primo, capite ſeptimo & octauo ponens diluuium Ogygis mille & quadraginta annis ante vrbem conditam, ab hac ſententia diſceſſiſſe non eſt exiſtimandus. Si autem, vt ſuprà docuimus initium olympiadum incidit in octauum annum regis Achaz hinc apparet diluuium Ogygis eueniſſe tempore Iacob patriarchæ, cùm his octogeſimum octauum ætatis annum ageret, & centum ſeptuaginta ſeptem annis ante ortum Moſis. Hoc enim tempus cõtinet prædictos mille & viginti annos inter diluuium Ogygis & primam D olympiadem exactos, quos ad hunc modum ex ſacra ſcriptura colligimus. Ab ortu Iſaac vſque ad egreſſum Hebræorum ex Ægypto, fuere anni quadringenti quinque ergo ab octogeſimo octauo anno Iacob vſque ad egreſſum ex Ægypto, fuere anni ducenti quinquaginta ſeptẽ. Deinde ab egreſſu Hebræorum ex Ægypto, vſque ad initiũ ædificationis templi Salomonis, anni quadringẽti octoginta numerantur in tertio libro regum capite ſexto: hinc vero vſque ad octauum annum regis Achaz tertius & quartus liber regum deſcribendo annos ſingulorum regum Iuda, à quarto anno regis Salomonis vſque ad octauum

Quo tempore fuerit diluuium Ogygis.

Quomodo ex ſacra hiſtoria deducatur quo tempore Ogygu diluuium contigerit.

annum regis Achaz, ducentos octoginta tres annos fluxisse declarant. A
Ex prædictis autem tribus numeris. 257. & 480. atque 283. fit summa illa annorũ mille & viginti ab antiquis descripta inter diluuium Ogygis, & primam olympiadem. Ex his liquido apparet, quàm sit verum quod suprà diximus exordium imperij Cyri bene constitutum & firmatum: magnum afferre præsidium ad multas & nobiles in chronologia quæstiones explicandas, & ad profanam chronologiam cum sacra conciliandam, atque concordandam.

Tertia quæstio, sub quo rege Persarum, & quoto imperij eius anno, ædificatio templi Hierosolymitani diu intermissa, & repetita, & perfecta fuerit. B

Sub Dario Hystaspis tẽplum renouatum.

RESPONDEO, eum regem fuisse Darium Hystaspis, quartum Persarum regem, cuius secundo regni anno, rursus templi ædificium renouatum est, & sexto eiusdem regis anno, vel vt tradit Iosephus, nono anno, planè absolutum. Hoc enim indicare videtur Esdras capite quinto & sexto: id neque omnes auctores tradunt, ex Hebræis, Iosephus libro vndecimo antiquitatum, ex Christianis omnes tam Græci quàm Latini, tam veteres C quàm recentiores, præter vnum, aut alterum, vt infrà dicam. Cœpit autem hic Darius regnare, quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis. Hoc sensit D. Hieronymus, qui super nono capite Danielis scribit, sextum annum Darij, quo est perfectum templum, concurrisse cũ primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis. Idẽ tradit Eusebius in chronicis, atque in libro decimo de præparatione Euãgelica, ferè in exordio capitis vltimi affirmat, secundum annum regis Darij, fuisse primũ annum sexagesimæ quintæ olympiadis. Quin hoc necessario concluditur ex iis, quæ suprà in quæstione secunda de Cyri principatus exordio dicta sunt. Etenim, Cyrus regnare cœpit initio quinquagesimæ D quintæ olympiadis, & regnauit triginta annis, vt priore libro de diuinatione Cicero probat testimonio Dionisij, qui scripsit de rebus Persicis: idémque tradit Iustinus libro primo, Clemens primo libro stromatum, Eusebius in chronicis, Hieronymus super septimo capite Danielis, Orosius libro secundo capite septimo, Beda in libro de sex ætatibus, denique Herodotus tribuens Cyro viginti nouem annos, non est ab hac sententia remouendus. Post Cyrum, regnarunt Cambyses & Magi,

A & Magi, octo annos, secundum Eusebium Bedam & Herodotum: hos proximè sequutus est Darius Hystaspis. Quare ab initio regni Cyri, vsque ad initium regni Darij, interfuere anni triginta octo. Si igitur Cyrus cœpit regnare initio quinquagesimæ quintæ olympiadis: necesse est Darium, qui octo & trigita annos pòst regnauit, initium regnandi fecisse in quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis.

Ceterùm, quia quod docuimus, non liquido constat ex Scriptura, Esdras namque narrans templum fuisse absolutum sub Dario præcisè, non declarãs sub quo Dario vtrum sub Dario Hystaspis, qui fuit quartus rex Persarum, an sub Dario Notho, qui fuit decimus rex, rem in B ambiguo & incerto reliquit: & quia olim Seuerus Sulpitius in libro secũdo sacræ historiæ, & nuperrimè Iosephus Scaliger in volumine sexto de emendatione temporum, contendunt, Darium, sub quo est absolutum templum, fuisse Nothum, Artaxerxis Longimani filium, ideo quid in hoc, aut verum, aut probabile sit, diligenter pro instituta breuitate, cognoscendum ac diiudicandum est. Aiunt Sulpitius & Scaliger templum ædificatum esse sub Dario Notho, ego contra censeo sub rege Dario Hystaspis exædificationem templi esse repetitam, atque consummatam. Nec temerè ita sentio, sed his adductus rationibus. Primò quidem, à me stant omnes fermè scriptores. In hoc autem genere C doctrinæ, concors omnium sententia, instar firmissimæ rationis apud intelligẽtes rerum æstimarores esse debet. Deinde, Zorobabel & Iesus pontifex, ædificationi templi sub rege Dario præfuerunt, iidem quoque in primo anno Cyri, quo solutam esse Iudæorum captiuitatem docuimus libro decimo, quæstione secunda, principes fuerunt populi in Iudæam reuertentis, nec tunc minores eos fuisse vigesimo anno par est credere. A primo autem anno Cyri, vsque ad sextum Darij Nothi, numerantur anni centum quadraginta. Fuissent igitur Zorobabel & Iesus cum vrgebant opus templi, minimùm, nati centum sexaginta annos: sed ad eam ætatem, nemo illorum temporum, atque etiam multò D superiorum, perueniebat: siquidem plus quingentis annis antè, vitam hominis, videlicet in qua esset aliquod corporis robur & vigor animi ad agendum, octoginta annis Dauid definierat. Præterea Scaliger existimat, Xerxem terrorem Græciæ, fuisse Assuerum, illum, maritum Esther, & à quo Esdras capite quarto narrat, Iudæos ab ædificando tẽplo fuisse prohibitos. Atqui non est verisimile, reginam Esther & Mardochæum, qui apud eum regem beneuolentia, gratia, & auctoritate plurimùm valebant, & à quo rege multò maiora impetrauerant, fuisse

Darius sub quo templum exædificatum est, fuerit ne Darius Hystaspis, an Darius Nothus dubitatur

Darius Hystaspis fuisse ostenditur.

Psal. 89.

passuros, vt templum Hierosolymitanum, impedita eius ædificatione, iaceret, ac non potius quoquo modo effecturos, vt sublato regis interdicto, opus templi procederet, & quàm primũ absolueretur. Postremò valdè me mouet, quod Iudæi Saluatori nostro dixerunt, vt est apud Ioannem capite secundo, *quadraginta & sex annis ædificatum est templũ hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* & sanè dixerunt hoc Iudæi, tanquam rem apud ipsos testatam & peruulgatam, quámque ipsi, partim ex historiis, partim ex traditione maiorum compertissimam haberent. Ille autem numerus quadraginta sex annorum, ad opinionem Sulpitij & Scaligeri nullo modo quadrat: à secundo quippe Cyri regis anno, quo templum iactis fundamentis ædificari cœptum est, vsque ad sextum Darij Nothi annum transierant, vt paulò antè diximus, anni quadraginta & centum. At verò cùm nostra sententia bellè congruit numerus ille quadraginta sex annorum. Nam ex quo cœpit ædificari templum vsque ad nonum annum Darij, pro planè absolutum est, præterierunt anni quadraginta sex.

Tres dubitationes.

Quomodo templũ. 46. Annorum spatio sit exædificatum.

Ioseph. lib. 11. cap. 4.

Sed hoc loco nõnullæ dubitationes existunt. Prima dubitatio: Esdras narrat capite sexto, templum esse absolutum sexto anno Darij: ex quo si recurras vsque ad secundum annum Cyri, non plures reperies annos, quàm tres & quadraginta, non igitur fuerunt quadraginta sex. Respondeo, sexto anno Darij fuisse absolutum, quod propriè vocabatur templum, hoc est, interior pars, in qua erat tabernaculum, & sancta sanctorum: in quod templum, præter sacerdotes, nulli fas erat ingredi, & de hoc loquitur Esdras: at exterior pars, continens atrium exterius, gazophylacium & porticus, quæ nomine templi etiam nonnunquam appellantur, vt cum Ioannis octauo, dicitur, Dominum docuisse in templo, & illuc, mulierem deprehensam in adulterio, ad eum esse ductam, hæc inquam pars templi, non ante nonum annum Darij perfecta est, vt scribit Iosephus libro 11. antiquitatum. Secunda dubitatio: apud Aggæum prophetam c. 2. non obscurè significatur, fundamenta templi iacta esse secundo anno Darij, cùm tamen paulò antè à nobis sit positum, anno secundo Cyri templum esse fundatum. Pro hoc quidem facere videtur D. Hieronymus super septimo capite Danielis, & quadragesimo quarto capite Isaiæ, scribens, secundo anno regis Darij cœptum fuisse ædificari templum: quin hoc ipsum affirmat Esdras capite quinto. Ad primum respondeo, sicut respondet Beda, fundamenta templi interioris, locata esse, vt narrat Esdras, anno secundo Cyri: at fundamenta templi exterioris, in quo, vt diximus

Quomodo conciliari possunt Aggæus & Esdras, de tẽpli inchoatione diuersa scribentes.

A mus, erat atrium, gazophylacium, & porticus, posita sunt secundo anno Darij, vt significat Aggæus. Quod autem additur ex Hieronymo & Esdra, templum ædificari cœpisse secundo anno Darij, manifestum est ex verbis, quæ apud vtrumque auctorem antecedunt, eos non loqui de inchoatione ædificij simpliciter & absolutè, sed tantùm eius, quod suppositis fundamentis superstructum & superimpositum fuit, quod propriè nominatur templum, & hoc cœpisse ædificari anno secundo Darij, non potest negari. Tertia dubitatio: Iosephus ait priori libro aduersus Appionem, templum Hierosolymitanum anno secundo Darij esse perfectum: in quo difficile est intelligere, quemadmodũ B Iosephus & secum, & cum diuina scriptura non pugnet. Respondeo, dictum illud Iosephi esse interpretatione adiuuandum & subleuandũ. Neque enim aliud nisi ego fallor, significare voluit Iosephus, nisi opus templi ante intermissum, secundo anno Darij esse repetitum, & sine vlla intermissione continuatum, quoad perficeretur. Itaque, continuatio operis vsque ad perfectionem, appellatur perfectio: & quia cœpit secundo anno Darij, eidem anno attribuitur tanquam termino à quo. Ex supradictis licet intelligere, lapsos esse Theophylactum & Iansenium, super secundo capite Ioannis: hunc quia putat templum fuisse omnino absolutum sexto anno Darij, & incœptum primo anno Cyri, C & hoc tempus esse quadraginta sex annorum, cùm vix sit quadraginta quatuor: illum verò, quoniam scripsit ædificationem templi durasse vsque ad Artaxerxem, propter infestationem vicinorum hostium retardantium Iudæos à perfectione operis, tantam enim fuisse illorum vexationem, vt cogerentur Iudæi vna manu opus facere, & altera tenere arma. In quo errauit Theophylactus tam re ipsa, quàm temporibus: nam confundit ædificationem templi cum ædificatione vrbis Hierusalem, principe Nehemia facta, & tempora Darij Hystaspis miscet cum temporibus Artaxerxis Longimani: præsertim cùm à secundo anno Cyri, quo factum est initium ædificationis templi, vsque ad D vigesimum annum Artaxerxis Longimani, plus centum annis effluxerint. Maneat igitur, templum fuisse absolutum sub Dario Hystaspis, repetita quidem ædificatione secundo eius anno, perfecta verò, secũdum interius templum, sexto anno, at secundum interiores partes tẽpli, anno nono. Incidit autem secundus annus Darij, vt ex supradictis patet, in primum annum sexagesimæ quintæ olympiadis: sextus autem annus, in primum sexagesimæ sextæ olympiadis: nonus verò, in vltimum eiusdem olympiadis annum.

Iosephus quomodo secum & cum scriptura non pugnet.

Lapsus Theophylacti & Iansenij.

Quarta quæstio, quis fuerit Artaxerxes ille, cuius vigesimo anno missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierusalem, ex quo tempore suprà libro decimo, quæstione decima sexta, docuimus initium septuaginta hebdomadum esse sumendum. A

Quis fuerit rex ille Artaxerxes, sub quo refecti sunt, principe Nehemia, muri Hierusalem.

1. opinio Iosephi li. 11. antiq. ca. 5. refellitur.

TRES sunt opiniones. Prima est Iosephi in libro vndecimo antiquitatum, existimâtis, regem, à quo missus est Nehemias, fuisse Xerxem, bello, quod Græciæ intulit, suáque clade nobilitatum. Sed falsus est Iosephus: nemo enim veterum, vltra duos & viginti annos Xerxem regnasse, tradidit, at trigesimum secundum annum regni Artaxerxis, ipse Nehemias in libro suo, capite quinto nominauit. Quin Iosephus in historia Nehemiæ, quædam scribit sacris litteris planè contraria. Ait, Nehemiam venisse in Iudæam vigesimo quinto anno illius regis: cùm expresse notet scriptura eius aduentum in vigesimo anno Artaxerxis: ait præterea, ædificationem mœnium, spatio duorum annorum & trium mensium esse perfectam cùm ipsemet Nehemias scribat, muros refectos esse quinquaginta duobus diebus. Quod si Iosephus intelligat totum tempus, quo Nehemias in Iudæa mansit intentus reficiendæ, reformandæ, atque instruendæ ciuitati, id sanè fuisse duodecim annorum, videlicet ab anno vigesimo Artaxerxis, quo Nehemias in Iudæam venit vsque ad annum trigesimum secundum, quo ad regem reuersus est, ex historia ipsius manifestum est. B C

2. Esd. 2.
2. Esd. 6.

2. opinio Seueri Sulpitij.

Et hæc etiam redarguitur.

Secunda opinio fuit Seueri Sulpitij in libro secundo de sacra historia. Hic censet Artaxerxem, à quo missus est Nehemias, fuisse eum, qui cognominatus est Mnemon, vndecimum Persarum regem, quíque vxorem duxit Esther, & Mardochæum ad summam dignitatem & gloriam euexit. Hanc ego sententiam, quatuor argumentis refelli posse arbitror. Ac primò quidem, non est verisimile, cùm tempore Nehemiæ pontificatum tenuerit apud Iudæos Eliasib nepos Iosue, seu Iesu pontificis, qui cum populo Hebræo soluta captiuitate, Babylone reuersus est in Iudæam, non est inquam verisimile, inter Iosue & Eliasib, vnum tantummodo pontificem Ioacim, in spatio centum octoginta annorum intercessisse: cùm inter Eliasib, & Ieddoa seu Iaddum, qui tempore Alexandri magni pontificatum gessit, interfuerint, duo pontifices D

A tifices, Ioiada, & Ionathan, intra quinquaginta annos: consulat lector duodecimum caput Nehemiæ. Deinde, incredibile est finitimos illos populos, hostésque Iudæorum qui erant sub imperio regis Persarum, ausuros fuisse impedire ædificationē vrbis & tātopere vexare Iudæos, cùm scirent reginam esse Iudæam, & qui princeps erat omnium apud regem, Mardochæum esse Iudæum, regémque omnia, de istorum sententia & voluntate agere. Præsertim verò, cùm recens tunc esset cædes innumerabilium hominum, qui, quòd mala Iudæis machinati essent, procurante Esther iubentéque rege, ad vnum omnes occisi fuerant. Extabat quoque apud ipsos epistola regis, ad omnes imperij sui B prouincias missa, sicut narratur in capite decimo sexto libri Esther, in qua rex summum studium & beneuolentiam suam erga Iudæos manifestissimè declarabat. Præterea, si rex ille fuisset Mnemon, maritus Esther, sanè non per se Nehemias petiisset à rege facultatem eundi in Iudæam ad reparandam vrbem: sed per Mardochæum & Esther, gratiosissimos apud regem, per quos vtique sciebat, nihil à rege peti posse, quod non facilè impetraretur. Postremò vtar, Sulpitij argumento aduersus ipsum. Probat ille historiam Esther non cōtigisse sub Artaxerxe Longimano, quia Esdras qui posterior fuit, aliquid profecto de tāta regina, cùm Iudæa esset, scripsisset, Hoc ego argumentum retorqueo in Sulpitium. Si Esdras & Nehemias missi sunt à Mnemone marito C Esther, cùm ipsi historias suas scripserint post id temporis, quo Esther nupta est regi, & Mardochæus gratiæ, auctoritatis, & potentiæ principatum, apud eum regem obtinuit, non est profectò dubitandum, quin aliquid ipsi de incredibili felicitate Esther & Mardochæi & de eximiis eorum meritis in gentem Iudæorum, in suis historiis prodidissent.

Tertia opinio est, regem illum Artaxerxem, fuisse Longimanum, septimum Persarum regem, Huic sententiæ libenter equidem accedo & adhæreo: tum, quod ea nullis premitur incommodis, sed perfacilis D est ad intelligendum & defendendum tum quod eam placuisse video plurimis & grauissimis viris, Iulio Africano, Eusebio, Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, Theodoreto, Bedæ, Ruperto, aliísque. Hic autem Artaxerxes Longimanus regnare cœpit, primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis, vt docet Diodorus Siculus libro vndecimo, & Eusebius in chronicis: quin Iulius Africanus libro quinto annalium sicut refert Hieronymus super nono capite Danielis, vigesimum annū Longimani faciens quartum annum octogesimæ tertiæ olympiadis;

3 opinio, & quidem vera Africani, Eusebij, Hieronymi Augustini, Chrysostomi, Theodoreti, Bedæ, Ruperti.

idem

idem procul dubio sensit. Patet enim hoc ex supradictis de tempore Darij, quem suprà, quæstione tertia, docuimus iniisse regnum, anno quarto sexagesimæ quartæ olympiadis, regnauit autem triginta sex annis: & post eum Xerxes circiter viginti, quo interempto, per vim Artabanus inuadens regnum non ampliùs septem mensibus, obtinuit: hunc proximè consequutus est Artaxerxes Longimanus, de quo nunc loquimur. A primo igitur anno Darij, vsque ad primũ huius Artaxerxis, anni fluxerũt circiter quinquaginta sex, quò si vt fit ille regnare cœpit vltimo anno sexagesimæ quartæ olympiadis, huius imperij principiũ in exordio septuagesimæ nonæ olympiadis fuisse necesse sit. His necessario consequens est, vigesimum annum Artaxerxis, vnde suprà, libro decimo, exorsi sumus septuaginta hebdomades, cum anno quarto octogesimæ tertiæ olympiadis concurrisse. A C

Quæstio quinta, de tempore ortus Domini nostri Iesu Christi.

Triplex chronologia Romana.

NATALE tempus Saluatoris nostri, describi potest, secũdum triplicem chronologiam, Romanam, Græcam, Hebraicam: atque his tribus modis in præsentia exquiretur & declarabitur. Romana chronologia, triplex est: Vna texitur per annos à Roma condita, altera per consules, qui annui erant, & Calendis Ianuariis inibant consulatum: tertia, per annos eius principis, qui tũc Romanum imperium administrabat: is autem erat Octauianus Augustus, cũ natus est Christus Dominus, Roma cõdita est initio septimæ olympiadis, vt supra quæstione secunda demonstratum est, & vndecimo Calendas Maias, Romulo, eius conditore, octauũ & decimum, (vt multi tradiderunt) annum ætatis agente. Porrò pleriq; scriptores Ecclesiastici in id consentiũt, anno post Romã conditã septingẽtesimo quinquagesimo secundo, Christum esse natum. Idq; vel ex eo liquet, quod vt ex Dione colligitur, annus decimus quintus Tiberij Cæsaris, quo anno Christus agebat trigesimum annum, incidit in annum vrbis conditæ septingentesimum octogesimũ secundum. Quibus autem consulibus natus sit Dominus, satis obscurum, & incertum facit scriptorum varietas. Etenim, auctore Seuero Sulpitio in libro secũdo sacræ historiæ, natus est Dominus cõsulibus Sabino & Ruffino: quorum consulatum Dio, libro quinquagesimo quinto, reposuit in anno vrbis conditæ septingentesimo quinquagesimo; secundum Cassiodorum C D

Quomodo probari possit anno post vrbem conditam. 752. natũ esse Christum.

Quibus cõsulibus natus sit Christus.

A dorum, Cneo Lentulo, & Marco Messala, qui secundum Dionem libro quinquagesimo quinto consules fuerunt anno vrbis conditæ septingentesimo quinquagesimo primo: secundum Epiphanium in hæresi quinquagesima prima, & Onuphrium in fastis Romanorum, & in in chronico ecclesiastico, ortus est Saluator noster. Augusto decimũ tertium consule, & Marco Plautio Siluano: & hoc videtur proximum vero. Si quidem, horum consulatus competit in annum vrbis conditæ septingentesimum quinquagesimum secundum, vt Dio annotauit in libro quinquagesimo primo: hoc autem anno vrbis conditæ, paulò antè posuimus, Christum esse natum. Atque huic opinioni suffragatur B Carolus Sigonius in cõmentariis suis in sacram historiam Seueri Sulpitij: namque sententiam eius explanans de consulibus, in quos Christi ortus incurrit, posthabita opinione Sulpitij, ad hunc modum scribit. *At Eusebius, inquit, in historia, & Epiphanius in libro secundo contra hæreses, ostendunt, Christum esse natum Augusto tertium decimum, & Siluano consulibus, ipsius Augusti anno quadragesimo secundo: qui erat vrbis septingentesimus quinquagesimus secundus. Cui supputationi, quia chronographi ferme omnes hoc tempore, eam; non sine ratione sequuntur, ne quam in tempora perturbationem introducamus, & nos hærebimus.* Sic ibi Sigonius. Quamquam ipse in fastis Romanorum, similiter vt Cassiodorus in an-C num vrbis septingentesimum quinquagesimum secundum, alios referat consules hoc est, Cossum Cornelium Lentulum, & Lucium Calpurnium Pisonem: reclamante Dione, qui horum consulatum annotat io anno vrbis septingentesimo quinquagesimo tertio.

Carolus Sigonius de anno ortus Christi quid scribat.

Quoto autem anno imperij Augusti Cæsaris, Dominus noster sit natus, quò enucleatiùs & distinctiùs intelligatur paulò altiùs Augusti chronologia repetenda est, ab ortu scilicet eius vsque ad interitũ. Natus est Augustus, Consulibus Cicerone & Marco Antonio, vt tradunt Paterculus libro secundo, & Suetonius in Augusto, anno Vrbis, D secundum Eutropium libro sexto, & secundum Orosium libro sexto, capite sexto, sexcentesimo octogesimo nono: sed consulatum Ciceronis & Antonij, in anno vrbis conditæ sexcentesimo nonagesimo primo, signat Dio libro trigesimo septimo: apud Plinium libro nono capite trigesimo nono, mendosè legitur anno vrbis septingentesimo Ciceronem fuisse cõsulem. Est autem natus, decimo Calẽdas Octobris, secundum Paterculum: secundum Suetonium & Dionem, libro quinquagesimo sexto, nono Calendas Octobris, annis ante Christi ortum, duobus circiter & sexaginta. Primum consulatum per vim extorsit, pridie

De tempore ortus, triplicis principatus, atque obitus Augusti Cæsaris.

Augustus quo anno consul factus sit.

pridie quàm expleret, vt scribit Paterculus, annũ vigesimum, in anno vrbis septingentesimo vndecimo, decem annis, vt Appianus inquit in libro tertio de bello ciuili, ante ætatem adipiscendo consulatui legitimam. Sed erratum est, vel librarij, vel auctoris, nã ex quinta Philippica constat, ætatem maturam consequendo consulatui secundum leges Romanas, fuisse annorum trium & quadraginta. At verò, scribit Dio, Augustum decimo quarto calendas Septembris, obiisse, eodem die, quo primum consulatum susceperat: cum Dione consentit Tacitus libro primo, affirmans eundem diem Augusto fuisse accepti quondam imperij principem: & vitę supremum. Triumuiratum iniuit cum Lepido & Antonio, secũdum Appianum libro quarto de bello ciuili, biennio post necem Iulij Cæsaris, annum agens vigesimum. Sigonius in fastis citat lapidem Colacianum, in quo scriptum erat, initum fuisse ab illis triumuiratum, ante quintum diem Calendas Decembris. Quò licet intelligere, triumuiratum esse ab Augusto susceptum, duobus vel tribus mensibus post consulatum, annis vero ante Christum natum, duobus & quadraginta, triumuiratum autem gessit per annos duodecim, sicut testatur Dio, Tacitus, Orosius & Suetonius. Non igitur recte Iosephus, libro decimo octauo antiquitatum scribit, Octauium per annos quatuordecim, Antonium imperij socium habuisse. Victo Antonio, solus rerum potitus est Augustus, triumuiratu conuerso in monarchiam, anno vrbis, vt Sigonius in fastis ex Dione & Cassiodoro confirmat, septingentesimo vigesimo secundo, idémque tradit Sextus Aurelius in epitome Romanorum imperatorum. *His proximè accessit.* Tacitus libro primo historiarum, seu, vt fertur vulgo, libro decimoseptimo annalium, id referens ad annum vrbis septingẽtesimum vigesimũ primum, At quinquagesimus liber Dionis, victoriam Actiacam, in anno vrbis septingentesimo vigesimo tertio, adnotatam habet. Longius ab hac sententia discessit Orosius libro sexto capite vigesimo, signans exordium monarchiæ Augusti in anno vrbis septingentesimo vigesimo quinto. Nominantur autem anni, vel monarchiæ, vel Actiacæ victoriæ, quæ sic appellata est, quod Augustus nauali pugna cum Antonio inita, iuxta promontoriũ Actium, eam sit consequutus, circa initium olympiadis centesimæ octogesimæ septimæ, vt colligitur ex libro decimoquinto Iosephi de Iudaicis antiquitatibus, & quarto nonas Septembris: vt tradit Dio initio libri quinquagesimi primi, agens tunc annum circiter trigesimum secundum. Denique, obiit Augustus decimo quarto Calendas septembris, anno vrbis,

Ioseph. lib. 18. antiqu. cap. 3.

Quo anno solus rerũ potitus est.

Actiaca victoria, vnde dicta.

Ioseph. lib. 15. antiqu. cap. 6.

Augusti Mors.

A vrbis secundum Dionem in libro quinquagesimo quinto, septingentesimo sexagesimo septimo, consulibus, Sexto Pompeio, & Sexto Apuleio: vixit annos septuaginta quinque, & menses decem, dies viginti sex, siquidem natus est nono Calendas Octobris. Solus, post victoriam Actiacam, imperauit, annis propè quadraginta quatuor, post primam consulatum & triumuiratum, paulò minùs annis quinquaginta sex: annis post Christi ortum quindecim, demptis quatuor mensibus, & sex diebus. Atque hæc ab optimis auctoribus prodita, & probata sunt non igitur verè dixit auctor dialogi de claris oratoribus, Tacito assignatus, Augustum post primum consulatum, vixisse annos quinquaginta octo: nec Iosephus, scribens libro decimooctauo, Augustum partim cũ Antonio, partim solum, imperasse annis quinquaginta septẽ prætérque, mensibus sex ac duobus diebus: nec Epiphanius, qui in Anchorato ait, Augustum imperasse annis quinquaginta sex, & mensibus sex, quod etiã tradidit Beda in libro de sex ętatibus mundi nã hęc non esse vera patet ex eo, quod Augustus, tam monarchiam quàm consulatum iniuit mense Septembri, triumuiratum Nouembri, obiit autem mense Augusto, sicut in cõfesso est apud eos qui res Augusti subtiliùs & diligentiùs præscripserunt. Et ratio quidem temporum Augusti, ita sit à nobis breuiter explicata. *Ioseph. lib. 18. cap. 3.*

C Nunc ad chronologiam Christi, cuius potissimùm causa, superiora prædocuimus, reuertamur. Quoto Augusti anno Christus Dominus sit natus, ex supradictis facile intellectu est. Etenim natus est anno ætatis Augusti sexagesimo secundo: post primum eius consulatum & triumuiratum, anno quadragesimo secundo, tantùm inchoato, vel per vnum, vel per tres, vel per quatuor menses, secundum varias auctorum sententias suprà expositas: post exordium monarchiæ eius, siue post. Actiacam victoriam, anno trigesimo. Hęc esse vera, eò liquet, D quòd suprà ostensum fuit, Christum esse natum anno vrbis septingentesimo quinquagesimo secundo; quem annum si compares cum eo anno, quod paulò antè demonstrauimus, Augustum iniisse vel consulatum, vel triumuiratum, vel monarchiam, ita esse, vt dictum est à nobis, manifestè comperies. Et sanè, Christum esse natum anno post primum consulatum, vel post triumuiratum Augusti, quadragesimo secundo, testes sunt, Eusebius in chronicis, & in libro primo historiæ ecclesiasticę capite quinto, Epiphanius quoq; in hęresi quinquagesima prima, & in summa Panarij, & in Anchorato, Beda item libro de sex ætatibus mundi, nec non & Orosius libro septimo capite secundo: nisi quod

Quoto anno Augusti Cæsaris, Christus Dominus sit natus.

Orosij lapsus.

si quod in eo lapsus est Orosius, quod dixit, cùm natus est Christus fuisse annum imperij Augusti quadragesimum secundum, propemodum emensum: cùm ex supradictis liquidissimè constet, cũ natus est Christus, summum, quatuor menses præteriisse, quadragesimi secundi anni principatus Augusti. Quippe primus eius consulatus, vel Augusto vel Septembri mense susceptus est. Nouembri autem triumuiratus. Christus verò Decembri mense natus est. Hinc præterea licet intelligere, non rectè Cassiodorum in Chronico Romanorum consulum, [illegible] esse ortũ Christi, in anno quadragesimo principatus Augusti. Nam Irenæum in libro tertio aduersus hęreses capite vigesimo quinto & Tertullianum in libro aduersus Iudæos, affirmantes, Christum esse [illegible] anno quadragesimo primo Augusti, interpretari possumus non de eo anno inchoato, sed iam expleto exactóque esse loquutos. Illud tamen Tertulliani dictum, nulla interpretatione videtur posse adiuuari & ad veram sententiam reuocari, quòd eodem loci dixit, Christum esse natum quadragesimo primo anno imperij Augusti post mortẽ Cleopatræ: cùm is fuerit annus, sicut dictum est trigesimus & si verum esset hoc tertulliani dictum consequens foret Dominum nostrum, cùm anno decimoquinto Tiberij baptizatus est, fuisse annorum duntaxat decem & nouem, cùm beatus Lucas capite tertio scribat, eum tunc inisse trigesimum. Nec tamen defuerunt docti & graues viri, qui ortum Domini ad annos monarchiæ Augusti referentes, eum notarunt vel in anno vigesimo septimo, vt Beda libro de sex ætatibus mundi: vel in vigesimo octauo, vt Clemens primo libro stromatum, & Eusebius primo libro historiæ ecclesiasticæ capite quinto: vel in vigesimo nono, vt Onuphrius in chronico Ecclesiastico. Verùm fuisse annum trigesimum ex supradictis apparet esse probabilius, si positum sit, victoriam Actiacam contigisse anno vrbis septingentesimo vigesimo tertio. Sed bene habet, omnem varietatem quæ est circa Christi chronologiam, vno aut summùm, duobus, tribúsve annis esse circumscriptam. Tantam verò paucitatem annorum, vt quæ prope nullius momenti in descriptione temporum esse queat, prudẽter monuit Dionysius Halicarnasseus libro septimo, esse chronologis dissimulandam, & pro nihilo ducendam.

Lapsus Tertulliani.

Perexigua annorum varietas, in chronologia, fermè pro nihilo habetur.

Quota olympiade, natus sit Saluator noster.

Dictum est de Romana chronologia: deinceps de Græca, quæ in olympiadũ obseruatione versatur, dicendũ est. Si igitur Christi ortũ ad rationem olympiadũ exquiramus, eum in tertio vel quarto anno centesimæ nonagesimæ quartæ olympiadis cõpetere reperiemus. Ac natũ esse Do

A esse Dominum in tertio anno eius olympiadis, auctor est Eusebius in chronicis, & Beda de sex ætatibus mūdi. Eusebius certè, tam in chronicis quàm in lib. 10. de præparatione euangelica, signans annū decimumquintū Tiberij, quo baptizatus est Dominus, ingressus annū trigesimum, in anno quarto olympiadis ducentesimæ primæ, apertè declarauit ortū Domini anno tertio olympiadis centesimæ nonagesimę quartæ contigisse verumtamen, quia annus septingentesimus quinquagesimus secundus orbis conditæ, quo Christum natū esse diximus concurrit cū anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, & quia infrà demonstraturi sumus, Christū triginta duos annos & minus B pręterea dimidio anni, vixisse, ac mortuū esse in quarto anno olympiadis ducētesimę secūdæ propterea, quasi verò similius, visum est nobis, hoc loco ponere Christi ortū in quarto anno olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ. Insigne admodū & notabile in chronologia ortus Christi erratū, inuenitur apud Cyrillum Hierosolymitanum catechesi duodecima: scribit enim, natū esse Christum anno quarto olympiadis cētesimæ octogesimo sextæ: quò fieret, vt cùm Christus baptizatus est anno 15. Tiberij Cæsaris hoc est anno primo olympiadis ducētesimæ secūdæ, fuerit annorū sexaginta. Positū sit igitur hoc loco, Christū esse natū in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ. *Lapsus Cyrilli in chronologia ortus Christi.*

C Restat excutienda Hebræorum chronologia. Hæc autem perquam varia & multiplex est. Nam solent Hebræi putare tempora vel vsque à creatione mundi: vel à diluuio: vel ab egressione Hebræi populi ex Ægypto, vel ab ædificatione primi templi Salomonis: vel à solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in patriam: vel ab instauratione secundi templi, aut vrbis refectione: vel per annos principum quorum imperio subiecti erant, quo pertinent anni regni Græcorum, toties in libris Machabæorum vsurpati: vel etiam per Iobilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos continebat: ad hęc. posset adiici computatio per hebdomedas Danielis. Sed in chronologia ortus Christi, D prætermissis ceteris computationibus, duas tantum perstringemus, vnam, quæ ducitur ab exordio mundi, alteram, quæ sumitur ex annis regni Herodis, quo regnante, Christus natus est. Natus est Dominus noster anno post orbem conditum, quater millesimo & vigesimo secundo Hic numerus, partim ex sacris litteris, partim ex profana, sed probata tamen chronologia, hunc in modum colligitur. A creatione mundi vsque ad diluuium, in capite quinto Genesæos, numerantur anni mille sexcenti quinquaginta sex. A diluuio vsque ad ortum Abrahæ, *Hebræos ex diuersis principiis, chronologiam suam ordiri solitos.* *Quoto anno post orbem conditum, natus sit Dominus noster.*

Abrahæ, tam ſcriptura Hebraica, quam noſtra verſio Latina, capite A
vndecimo Geneſeos, annos habet ducentos nonaginta duos. Sed his addere oportet, alios triginta annos ipſius Cainam: cuius generationem, inter Arphaxad & Salem, interpoſuerunt ſeptuaginta interpretes, & beatus Lucas in Euangelio ſuo, capite tertio: cuius auctoritas cogit hos triginta annos prædictæ ſupputationi adiungere. A diluuio igitur vſque ad ortum Abrahæ numerandi ſunt anni trecenti viginti duo. Ab ortu Abrahæ vſque ad promiſſionem factam ei à Deo; vt eſt in capite duodecimo Geneſeos, numerantur anni ſeptuaginta quinque. Hinc vſque ad legem datam Hebræis in monte Syna, tertio menſe, quàm egreſſi fuerant ex Ægypto, anni quadringenti triginta, vt Paulus docet capit. tertio epiſtolæ ad Galatas ſcriptæ. Ab egreſſu Hebræorum ex Ægypto, vſque ad ædificationem templi Salomonis, in libro tertio Regum capite ſexto, recenſentur anni quadringenti octoginta. Ab hoc tempore vſque ad exordium olympiadum, quod nos ſupra locauimus in octauo anno regni Achaz, fluxerunt anni ducenti octoginta tres, vt patet ex tertio & quarto libro regum. Denique, ab initio olympiadum, vſque ad annum quartum olympiadis centeſimæ nonageſimæ quartæ, quo anno proximè poſuimus, natum eſſe Dominum noſtrum, interceſſerunt anni ſeptingenti ſeptuaginta ſex. Patet igitur veram eſſe ſummam annorum quater mille viginti duorum, ab exordio mundi, vſque ad ortum Saluatoris noſtri.

Breuis annorum mũ di vſque ad Chriſti ortum computatio.

B

C

Ad quotum autem regni Herodis annum, Domini noſtri ortus referri debeat, eſt profectò, vt mea fert ſententia, obſcurius ac difficilius ad explicandum, quàm plerique putant. Sed, ne meam, etiam in hoc, qualemcunque diligentiam lector deſideret, paucis & difficultatem, & rationem eius ſoluendæ attingam. Tria vero hic diſquirenda ſunt; quando Herodes regnare cœperit: quamdiu regnauerit: quoto eius regni anno, Saluator noſter in terris natus ſit. Ioſephus libro decimoquarto Iudaicarum antiquitatum narrat, Herodem creatum eſſe à Romanis regem Iudæorum, olympiade centeſima octogeſima quarta, D
Conſulibus Cneo Domitio Caluino iterum, & C. Aſinio Pollione: quorum conſulatus incidit in annum vrbis cõditæ ſeptingenteſimum decimumtertium, ſicut eſt in faſtis Romanorum apud Sigonium. Dio tamen libro quadrageſimo octauo, & Onuphrius in chronico, illorũ conſulatum conijciunt in annum vrbis ſeptingenteſimum decimumquartum, qui concurrit cum anno ſecunco olympiadis centeſimæ octogeſimæ quintæ: ſecundum autem Ioſephum, ſiquidem is fuit in olym-

Quoto anno regni Herodis, Saluator noſter natus ſit.

Ioſephus lib. 14. antiquit. cap. 26.

A olympiade centesima octogesima quarta necessariò conuenit cum anno quarto eiusdem olympiadis. Tertio autem anno, quàm fuerat Senatusconsulto declaratus rex, captis Hierosolymis, victóque, ac tandem interempto Antigono, Herodes regnum Iudaicum pacificè obtinuit, rexitque per triginta septem annos, ex quo illud à Romanis acceperat: à victo auté Antigono per triginta quatuor. Atque hæc quidē Iosephus partim libro decimoquarto, partim decimoseptimo prodidit. Alij vero scriptores consentiunt cum Iosepho, regnum Herodis, *Ioseph. lib. 17. cap. 10.* similiter vt ille, triginta & septem annis, definientes; in eo autem dissentiunt, quòd exordium regni Herodis aliquot annis, quàm ille, faciunt recentius ac posterius. B Eusebius quidem certè in Chronicis, Epiphanius in hæresi vigesima, & quinquagesima prima, Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, Onuphrius in chronico Ecclesiastico, Herodem septem & triginta annos regnasse consentiunt. De quo numero vnum duntaxat annum detraxit Beda in libro de sex ætatibus mundi. De principio autem regni Herodis, sententiam suam aperuit in Chronicis Eusebius, notans ipsum decimo anno imperij Augusti, hoc est, annis septem posterius quàm Iosephus constituerat. Onuphrius in chronico signat ipsum in tertio anno imperij Augusti. Beda in libro de sex ætatibus mundi, ab vndecimo anno principatus C Augusti, regnum Herodis exorditur. Nec minor est varietas opinionū de anno regni Herodis, quo natus est Christus. Beda prædicto libro, natum inquit eum, anno Herodis trigesimoprimo, Eusebius, trigesimo secundo; Epiphanius & Sulpitius, trigesimo tertio; Onuphrius extremo trigesimo sexto. Quid igitur in hisce rebus adeo obscuris, dubiis, & incertis, similius vero existimari debet?

Eusebius, Sulpitius, Epiphanius Beda, Onuphrius, partim eadem partim cōtraria de regno Herodis tradiderunt.

Equidem ita sentio. Tria hæc, non modo non congruere inter se, sed ita pugnare, vt vnum ab altero euertatur. Vnum est, Herodem iniisse D regnum olympiade centesima octogesima quarta, quod tradit Iosephus *Ios. lib. 14. antiq. cap. 26.* alterum est, regnasse Herodem triginta septem annis; de quo conuenit Iosepho cum omnibus aliis scriptoribus: tertium est, regnante Herode, Christum esse natum; & hoc tradit D. Matthæus capite secundo. Pugnare autem hæc inter se, nihil negotij est ostendere. Etenim, si Herodes regnare cœpit centesima octogesima quarta olympiade, regnauitque tantummodo triginta septem annis, necesse est, obiisse ipsum in olympiade centesima nonagesima tertia: quare, cùm suprà ostensum sit, Dominum esse natum desinente olympiade centesima nonagesima quarta; ex his profectò efficeretur, Christum aliquot

Auctoris iudicium.

annis post obitum Herodis fuisse natum: quod historiæ D. Matthæi A
planè aduersatur. Necesse igitur est, vnum aliquod illorum trium esse falsum. Sed quodnam? Vltimum quidem, cùm apertè tradatur in Euãgelio, falsum esse non potest. Si quis autem dicat, Christum non esse natum exeunte olympiade centesima nonagesima quarta, sed aliquot annis antè, hoc est, sub initium olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ; quo tempore, secundum prædictam computationem, viuebat & regnabat Herodes; id sanè contrarium est historiæ euangelicæ. Lucas enim capite tertio affirmat, Christum, cùm esset ferè triginta annorum, baptizatum esse anno decimo quinto Tiberij: quem annum, B
ex Græcorum & Latinorum annalibus liquet, vel in finem olympiadis ducentesimæ primæ, vel in principium ducentesimæ secundæ olympiadis incidisse. Ab exordio autem olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, vsque ad finem ducentesimæ primæ, nouem numerantur olympiades, hoc est anni triginta sex. Si igitur Christi ortum poneremus, in principio olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, cogeremur fateri, contra id quod scribit beatus Lucas, Christum, cùm est baptizatus, fuisse triginta & sex annorum. Non ergo potest vltimum illorum trium negari. Quare alterutrum reliquorum duorum negandũ C
est. Videtur autem minùs improbabiliter negari posse primum. *Solus* námque Iosephus tradit, initium regni Herodis fuisse in *olympiade cẽ*tesima nonagesima quarta; aliis omnibus ad posteriores olympiades id referentibus; præsertim cùm consulatus eorum, quibus consulibus Iosephus affirmat, Herodem creatum esse regem à Romanis, *secundum* Dionem & Onuphrium, incurrerit in annum vrbis septingentesimum decimumquartum, qui competit cum anno secundo centesimę octogesimæ quintæ olympiadis. Quin Iosephus non satis constare sibi videtur: quippe in libro decimosexto capite nono, vigesimum octauum regni Herodis annum incidisse ait, in centesimam nonagesimam D
secundam olympiadem: atqui si primus eius regni annus, fuit quartus olympiadis centesimæ octogesimæ quartæ, non vigesimus octauus, sed trigesimus regni annus, cum initio centesimæ nonagesimæ secundæ olympiadis concurrit. Ergo necesse est, aut aliquot annis posteriùs, quàm designauit Iosephus, Herodem iniisse regnum; aut plus triginta septem annis regnasse. Si autem nec principium, nec diuturnitas regni Herodis planè constant, nec sanè, quoto regni eius anno Christus sit natus, omnino exploratum & compertum esse potest. Sed, commodè accidit, vt hæc chronologia regni Herodis, nequaquam necessa-

Falsum est Herodem regnare cœpisse olympiade 184. vt tradit Iosephus.

A ria nobis,ad explicationem quæstionis de septuaginta hebdomadis, futura sit.

Quæstio sexta, quo tempore Christus baptizatus sit.

IVVS Lucas capite tertio apertè scribit, Christum anno decimoquinto Tiberij Cæsaris esse baptizatum. De ætate autem ipsius,cùm est baptizatus , ita scribit, sicut habet nostra trãslatio Latina: *& ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta* . quæ verba valdè perplexam & ambiguam habent sen-
B tentiam:quapropter locum dedere scriptoribus variè opinandi de anno ætatis,quem Christus agebat,cùm baptismum accepit. Sed illud, ad verba D. Lucæ pertinens, prænotandum est, Græcè diuersam esse eorum verborum dispositionem, sic enim Græcè legitur: καὶ αὐτὸς ἦν ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. hoc est, si verbum de verbo Latinè reddamus, *& ipse erat quasi annorum triginta, incipiens.* pro eo autem, quod Latinè est, *quasi*, Græcè est ὡσεὶ, quod verti Latinè potest, vel quasi, vel tanquam, vel ferè: licèt Erasmus eo loco referat, eam particulam in quibusdam Græcis codicibus non inueniri. Pro illa autem voce, *incipiens*, Græcè est ἀρχόμενος. Euthymius tamen legisse videtur ἐρχόμενος,
C id est, incedens, seu ingrediens: vt sit sensus: erat tunc Christus quasi triginta annorum, incedens, id est, ita exterius viuens, itáque conuersatus cum hominibus, vt opinione hominum, Iosephi filius existimaretur. Ceterùm in nostra versione Latina, illarum duarum vocum, *quasi, & incipiens*, videtur alterutra vacare. Quid enim sibi vult, *erat Christus incipiens quasi triginta annorum*? satis námque fuisset dicere, erat quasi triginta annorum: vel, erat incipiens esse triginta annorum. Verum, non ita est: illud enim, *incipiens*, referendum est ad illud, *triginta annorũ*, nec iungi debet cum particula, *quasi*, vt hoc modo legamus, *erat quasi*
D *triginta annorum incipiens*, hoc est, tunc orsus trigesimum annum. Nam cum illud, *quasi triginta annorum*, significare posset, vel exitum trigesimi anni; vel initium; per illud participium, *incipiens*, contrahitur & determinatur ad significandum initium trigesimi anni: atque hoc clarius apparet in lectione Græca, quæ illud, *incipiens*, non habet ante illa verba, *quasi triginta annorum*, sicut est in lectione Latina; sed habet post ea verba, hunc in modum, *erat quasi triginta annorum, incipiens.* Nec desunt qui putent, illud, *incipiens*, non esse referendum ad ætatem Christi; sed absolutè positum esse ad significandum exordium prædicationis

Tractatur locus D. Lucæ, qui est in capite tertio Euãgelij eius, de tempore quo Dominus Iesus baptizatus est, & primum tam Græca quã Latina verba expenduntur.

Christi;hoc videlicet intellectu, *erat Christus triginta annorum,incipiens*, A
hoc est, cùm aggressus est prædicare Euangelium, & manifestare se mundo.

Sed ingrediamur ad disceptandam propositam quæstionem. Illorum verborum Lucæ, triplex reperitur apud Ecclesiasticos auctores interpretatio; vnde triplex quoque, de tempore, quo Christus baptizatus est, opinio extitit. Prima opinio est Epiphanij, qui in hæresi quinquagesima prima tradidit, Christum esse natum die sexto Ianuarij; eodémque die post expletum trigesimum ętatis annum mutasse aquā in vinum: baptismum vero accepisse, sexto Idus Nouembris, exactis iam viginti nouem annis, supérque, mensibus decem; ita vt à tempore B baptismi, ad finem trigesimi anni, duo tantùm menses reliqui fuerint. Itaque illud, *quasi triginta annorum*, putat Epiphanius significare, Christum, cùm baptizatus est, prope abfuisse ab explendo trigesimo anno; illud enim *quasi*, non initium, sed exitum finémque trigesimi anni denotare. Sic Epiphanius. Nonnullis fortasse videbitur, idem sensisse, ac significasse Iustinus martyr, in dialogo, quem habuit cum Triphone: scripsit enim, Christum per annos ferme triginta expectasse, donec Ioannes præiret, baptismum prædicando. Iansenius in commentariis super decimoquarto capite Concordiæ Euangelicæ, ad hanc opinio- C nem videtur esse propensior, cui etiam suffragari putat Irenæum libro secundo aduersus hæreses capite trigesimo nono. Sed nos, eum magis fauere tertiæ opinioni infrà ostendemus. Illud certè Epiphanij sententiæ plurimùm officit; quòd illud participium, *incipiens*, cùm secundum ipsum non ad prædicationem, sed ad ætatem Christi referatur; indicat potiùs initium, quàm finem trigesimi anni: si enim Christus baptizatus esset prope finem trigesimi anni, non verè diceretur incipiens tunc annum trigesimum; sed potiùs terminans & finiens. Taceo nunc, vetustissimam esse traditionem, vsum item & obseruationem Ecclesiæ Catholicæ, communémque Doctorum sentētiam, Christum D esse baptizatum sexto die Ianuarij, natum verò vigesimo quinto die Decembris: certe hanc, vt antiquissimam & probatissimam traditionem, libro quarto de Trinitate, capite quinto, commemorat diuus Augustinus.

Altera est opinio Bedæ in libro de ratione temporum, capite quadragesimo quinto; Christum baptizatum esse sexto Ianuarij, tredecim diebus post expletum ab ipso trigesimum annum; ideóque verè dici de ipso

Qua ætate erat Christus, cùm est baptizatus

1. opinio Epiphanij.

Refellitur Epiphanij opinio.

2. opinio Bedæ. Christū post trigesimum annū exactū baptizatum fuisse.

A de ipso, quod erat incipiens triginta annorum: tunc enim primũ exactis triginta annis, verè dici poterat esse triginta annorum. Idem quoque sensisse videtur Chrysostomus scribens in homilia decima in Matthæum, post triginta annos, Christum venisse ad baptismum. Similia Chrysostomo scribit Euthymius, super tertio capite Matthæi. Quin D. Bernardus sermone primo de Epiphania, Christum ait transactis iam triginta annis, à Ioanne esse baptizatum. Nicolaus de Lyra super tertio capite D. Lucæ, facit eius sententiæ Chrysostomum & Augustinum. Verumtamen ea sententia, videtur ipsis Lucæ verbis refelli: Lucas ait, Christum fuisse tunc quasi triginta annorum: at, si tunc iam trãsierat trigesimum annum, simpliciter & absolutè dici debebat esse triginta annorum, non autem cum adiunctione illius particulæ, *quasi*, quæ, cui numero additur, denotat nonnihil deesse ad eum ipsum numerum complendum. Quanquam non videtur hoc vsquequaque verum: nonnunquam enim hæc particula, *quasi, vel fere*, præposita numero alicui, non significat deesse aliquid ei numero, sed potius aliquid superesse, Huius rei exemplum habemus satis illustre in capite duodecimo libri Exodi; vbi, Hebræorum, qui fuerãt egressi ex Aegypto, fuisse dicuntur ferè sexcenta millia virorum; in quibus verbis, illud, *ferè sexcenta millia*, non significat defuisse aliquot ad explendum numerum sexcentorum millium; sed potiùs aliquot ei numero superfuisse: liquet enim ex primo capite libri Numerorum, plenum & integrum numerum Hebræorum, qui vno anno post egressionem ex Aegypto, à vigesimo anno & suprà recensiti fuerunt, sexcenta & tria millia, supérque, quingentos & quinquaginta fuisse: præter eos, qui propter adorationẽ vituli, sicut est in Exodo, capite trigesimo secundo, interfecti fuerunt. Huc etiã pertinet illa quorundam obseruatio; particulam, *quasi*, non nunquam esse dubitantis, & coniicientis; interdum tamen esse affirmantis: quemadmodum in illis verbis Ioannis, *Vidimus eum, quasi vnigenitum à patre*. Illud autem intelligendum est hoc loco, quicunque censuerunt Christum obiisse, inchoato trigesimoquarto anno, de quibus infrà dicturi sumus, eos fuisse in hac ipsa sententia, quod Christus expleto trigesimo anno, sit baptizatus. Aduersus quam sententiam, nõ parum valet, quod à nobis suprà constitutum est, Christum esse natum anno quadragesimo secundo principatus Augusti: ex quo anno vsque ad decimumquintum Tiberij, quo Christus est baptizatus, non plures viginti nouem integris annis numerantur. Nam Beda in libro de sex ætatibus mundi, faciens Christum natum quadragesimo secundo

Quasi vel ferè nõ semper aliquid numeris deesse denotant.

Quasi particula est affirmantis non dubitãtis interdũ. Ioan. 1.

(Margin letters B, C, D.)

anno Augusti.& nihilominus affirmans eum,cum iam transgressus est A trigesimum annum, esse baptizatum, procul dubio sequutus est errorem eorum,qui Augustum plus quinquaginta sex annos imperasse existimarunt.

3. opinio,& prioribus probabilior est, Christũ initio anni trigesimi fuisse baptizatum.

Tertia sententia est,Christum,quo tempore baptizatus est, eo tempore ingressum esse trigesimum annum,videlicet tredecim tãtum diebus inchoatum: atque ob eam causam de ipso scripsisse Lucam, quòd ipse Iesus erat,quasi triginta annorum incipiens; hoc est, tunc annum trigesimum exorsus. Placet multis, mihique in primis hæc sententia: quæ duarum superiorum confutatione probatur:& confirmatur.Nam B cùm illud,*erat quasi triginta annorum*,tribus tãtùm modis intelligi possit;aut enim significat fuisse tunc Christum prope finem trigesimi anni,sicut vult Epiphanius;aut paucis diebus præteriisse trigesimum annum, vt tradit Beda:aut tunc per paucos dies fuisse ingressum annum trigesimum,quod habet tertia sententia:cúmque priora duo, supra fuerint refutata,relinquitur tertium esse congruentius sententiæ verborum Lucæ,nobisque magis probandum.

Probatur hæc sententia.

Iam verò, sensisse hoc ipsum antiquos patres,patet ex eorum scriptis. Etenim,quicunque putarunt, Christum vixisse annos integros dumtaxat triginta; iidem censuerunt, C initio anni trigesimi,ipsum esse baptizatum; idque ex supradictis Lucæ verbis euidenter se argumentari credebant. Lege Clementem Alexandrinum libro primo stromatum; Tertullianum in libro aduersus Iudæos;Iulium Africanum libro quinto annalium, vt refert Hieronymus, super hoc nono capite Danielis, in digressione de septuaginta hebdomadis,& Lactantium libro quarto; capite decimo. Deinde in hac sententia fuisse Eusebium,declarant eius verba, quæ sunt in decimo capite primi libri historiæ ecclesiasticæ.*Christus*,inquit,*quando iam trigesimum ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem,vt lauacro baptismatis tingeretur,se cõtulit.*Sic videtur sensisse Ignatius martyr in epi D stola ad Trallianos,cum ait,Christum triginta annos agentem, baptizatum esse à Ioanne;postea tres annos prædicasse. Irenæus quoque libro secundo aduersus hæreses,capite trigesimonono,ita scribit. *Ad baptismum venit,nondum qui triginta annos suppleuerat: sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum:ita enim Lucas significauit, qui eius annos posuit.* Sic Irenæus;quem existimasse,Lucam loqui de initio trigesimi anni, non autem de fine,palam est ex his,quæ post hæc proximè subiecit. Ad horum auctorum sententiam aggregare oportet Carolum Sigonium in commentariis libri secundi sacræ historiæ Seueri Sulpitij, & Onuphrium

A phrium in chronico Ecclesiastico. Quod autem Chrysostomus & Bernardus dixerunt, Christum post triginta annos venisse ad baptismum, hunc in modum interpretari conuenit: id est, postquam ingressus erat trigesimum annum. Quæ interpretatio ne ficta à nobis, vel per se absurda existimetur, fidem capit ex ipsa scriptura: siquidem beatus Lucas in Euangelica historia capite secundo scribit, Christum, postquàm consummati essent dies octo, esse circumcisum. Si verba ipsa spectes, significari videtur, circumcisum esse Christum transactis octo diebus, id est, nono die: at non est hic eorum verborum intellectus: neque enim in circumcisione Christi, violata est lex Mosis, iubens omnes infantes octauo die circumcidi. Est igitur modus loquendi proprius diuinæ scripturæ & significans, postquam aduenit octauus dies, in eo die Christum esse circumcisum. Alterum eiusdem phrasis exemplum, cernitur in Euangelio Matthæi: Matthæus enim capite vigesimo septimo, facit Iudæos dicentes Pilato, Christum, dum viueret, dixisse resurrecturum se ex mortuis, post tres dies: pro eo quod est tertio die, vel postquam aduenisset tertius dies. Quin Marcus capite octauo narrat, Christum dixisse, filium hominis resurrecturum post tres dies: at Lucas & Matthæus idem commemorantes, scribunt dixisse eum, tertia die.

Expositio loci D. Lucæ de Circumcisione Domini. *Gen. 17.* *Leu. 12.* B *Mat. 16.* *Luc. 9.*

C

Quæstio septima, de tempore, quo Christus Dominus mortuus est.

RDVAM esse quæstionem hanc, & litigiosam, ac perdifficilem explicatu, ipsa eius tractatio declarabit. Primo loco producemus in medium aliorum sententias: quibus expositis & diiudicatis, extremo loco, quam putamus cæteris probabiliorem sententiam, constituemus, atque confirmabimus. Prima opinio, Christum vixisse quadraginta sex annos, aut etiam propè quinquaginta: illud putasse quosdam, quia per tot annos ædificatum esset templum Hierosolymitanum, imaginem Dominici corporis gerens, refert Augustinus in libro secundo de doctrina Christiana capite vigesimo octauo. Hoc autem disertis verbis tractat, & probare nititur Irenæus in libro secundo aduersus hæreses, capite trigesimo nono, & quadragesimo; affirmans. Christum vixisse paulo minus quinquaginta annos, propter illud quod Iudæi Christo dixerunt

Quot annos Christus vixerit in terris. D *1. opinio Irenæi.*

dixerunt, vt refert Ioannes capite octauo, *quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* quanquam eo loco, Chrysostomus & Euthymius, non quinquaginta, sed quadraginta annos legerint. Addit præterea rationem Irenæus: nimirum, fuisse conueniens, vt Christus obiret omnes gradus ætatis humanæ, quò cuiúsque ætatis sanctè atque innocenter degendæ, salutaria præberet exempla & documenta. Neque verò consentaneum fuisse, vt Christus in iuuenili ætate, sed potius in virili etiam ad senilem inclinante, munus prædicandi Euangelij, nempe grauissimum magnæque indigens auctoritatis exerceret. Sed hanc opinionem, vt falsam, improbabilẽ, & absurdam, omnes qui fuere post A

Reycitur Irenæi opinio. Irenæũ, repudiarunt ac reiecerunt. Quid enim minùs credibile, quàm si Christus vixisset vsque ad quinquagesimum annum, nullum de actis ipsius, miraculisque, & doctrina, post trigesimum tertium vel quartum annum, euangelistas fecisse verbum? Cùm verisimile sit, quæ posterioribus annis Christus egisset, ea futura fuisse insigniora, illustriora, & mirabiliora, nobisque vtiliora; ob idque digniora quæ litterarum monumentis consignata in omnium posterorum cognitione, admiratione, atque imitatione versarentur. Sed illud valentissimum est ad eam opinionem euertendam argumentum. Si Christus vixisset annos prope quinquaginta; ergo non fuisset mortuus Tiberio Cæsare imperante; nec adiudicatus morti esset à Pilato Iudææ procuratore: cùm illud tamen, in confesso sit apud omnes auctores ecclesiasticos: hoc vero euangelica testetur historia; & in symbolo Apostolico expressum sit, passum esse Christum sub Pontio Pilato. Quod autem illi opinioni hoc sit consequens, hinc patet: Tiberius namque regnauit viginti tres annos: post eum Caligula, quatuor: hunc consequutus est Claudius. Cum igitur Christus anno decimoquinto Tiberij, & trigesimo suæ ætatis, baptizatus fuerit; si vixit prope quinquaginta annos, necesse est peruenisse eum ad quartum vel quintum annum Claudij. Atqui, Pilatum ex procuratione Iudææ, anno vltimo Tiberij decessisse, auctor est Iosephus libro decimooctauo antiquitatum. B C D

Ioseph. lib. 18. antiq. cap. 5.

2. opinio Secunda opinio, & quidem peruetus, fuit multorum patrum, qui Christum eodem anno quo baptizatus est, id est, expleto trigesimo ætatis suæ anno, esse mortuum existimarunt. Ita sentit Tertullianus in libro aduersos Iudæos, Clemens Alexandrinus libro primo stromatum Iulius Africanus libro quinto annalium, & Lactantius libro quarto capite decimo. Quorũ sententiæ accessisse videtur Augustinus: scribit enim libro decimooctauo de ciuitate Dei capite quinquagesimo quarto,

Tertulliani Clementis, Africani, Lactantij.

to,

A to, Christum esse mortuum consulibus, duobus geminis, Caio Rubellio, & Caio Fusio, quorum consulatus in annum Tiberij decimumquintum incidit: & in eiusdem operis libro vigesimosecundo capite decimoquinto, tradit Augustinus, mortuos resurrecturos in ætate iuuenili, qua ætate Christus mortuus est, hoc est, circa trigesimum ætatis annũ Sed incredibile est, D. Augustinũ in tam aperto errore esse versatum præsertim cùm in libro secundo de doctrina christiana cap. 28. non obscurè indicet, Christum plures triginta annis vixisse. Sic enim scribit. *Et annorum quidem ferè triginta, baptizatum esse, retinemus auctoritate euangelica. sed postea quot annos in hac vita egerit, quamquam* B *textu ipso actionum eius animaduerti possit: tamen, ne aliunde caligo dubitationum oriatur, de historia gentium collata cum Euangelio liquidiùs certiùsque colligitur.* Sic Augustinus. Est igitur similius verò Augustinũ lapsum esse in designandis consulibus, quibus Christus mortuus est: sequutus enim est plerosque antiquorum patrum, mortem Domini referentium ad illorũ duorum geminorũ consulatum. Nec animaduertit Augustinus quibus consulibus Christũ facit mortuum, eorum consulatum cũ anno decimoquinto Tiberij concurrisse. Huius autem secũdæ opinionis, & tertiæ, quam proximè subiiciemus confutatio, pendet ex confirmatione quintæ sententiæ quam nos ceteris præferemus.

An D. Augustinus putauerit Dominum nostrum non vltra trigesimum annum in terris vixisse.

C Tertia opinio, Christum vixisse vno & triginta annis, & post baptismum biennio tantum prædicasse. Hoc sensisse Apollinarem Laodicenum Episcopum: tradit Hieronymus super nono capite Danielis. Simile quid videtur sensisse Cyrillus Alexandrinus in explanando vigesimum nonum caput Isaiæ, affirmans, Christum duobus annis docẽdo, omnem Iudæã peragrasse. Ioannes Lucidus de verò die passionis Christi, capite nono, in eandem sententiam quosdam alios recentiores, sed inferioris tamen notæ auctores adscripsit, Philastrium quoque in catalogo hæreseon, existimare licet eiusdem fuisse sentẽtiæ, quippe Christum vixisse vno & triginta annis, non obscurè significauit. Nec ab ea D opinione alienus fuisse videtur Seuerus Sulpitius: scribit namque in libro secundo sacræ historiæ, Christum vixisse quatuor annos, regnante magno Herode. deinde sub Archelao, nouem denique mortuũ esse anno decimooctauo Herodis Tetrarchæ. ex quo efficitur, Christũ vnum dumtaxat & triginta annos vixisse. Proximè abest ab hac sententia Paulus Orosius: apud quem libro septimo, capite quarto, nisi forte mendosus sit locus, scriptum est, Christum obiisse anno decimoseptimo Tiberij: quo efficeretur, eum non excessisse trigesimum

3. opinio Apollinaris & aliorũ.

Seuerus Sulpitius.

Paulus Orosius.

secundum

secundum annum: præsertim cùm ipse tradat, Christum extremo quadragesimo secundo anno Augusti, esse natum.

4. opinio Beda & aliorũ qui Christum anno trigesimo quarto mortuũ esse scribunt. Quarta opinio: Christum esse mortuum anno suæ ætatis trigesimo quarto, non tamen expleto, sed inchoato tantum per tres menses, & aliquot prætereà dies. Huius sententiæ auctorem video fuisse Bedam in libro de ratione temporum, capite quadragesimo quinto, eiusdemque probatores atque sectatores reperio, Albertum Magnum in commentario epistolæ Dionysij Areopagitæ, & Onuphrium in fastis, & in Chronico Ecclesiastico. Qui sic opinantur, variis rationibus in eam opinionem adducti sunt. Beda quidem putauit Christum esse baptizatum, cùm is, iam orsus esset trigesimumprimum annũ: exinde prædicasse tres annos: quam opinionem supra nos confutauimus. Alij nobiscum sentiunt, Christũ ineunte trigesimo anno esse baptizatum, & prædicasse tantum tres annos supérque aliquot mẽses, sed initium tamen prędicandi nõ fecisse, nisi vno anno post baptismũ, id est, post nuptias in Chana Galileæ factas eodem scilicet die, sed vno anno postquã fuerat baptizatus, de quo posterius disputaturi sumus. Onuphrius censet Christum esse mortuum trigesimo quarto anno, qui fuit decimus nonus Tiberij & quartus ducentesimæ secundæ olympiadis, & octauus Pilati procurationis Iudææ, consulibus Seruio Sulpitio Galba, & Lucio Cornelio Sulla, vigesimo sexto die Martij, decimaoctaua luna primi mensis: numerando lunas à coniunctione lunæ cum sole: erat tamen decimaquinta luna, numerando à corniculari apparitione ipsius lunæ vnde solebant Iudæi, secundum antiquam traditionem menses suos auspicari: ea verò dies fuit tertia post plenilunium, quod eo anno circa occasum solis diei Martis, vigesimo tertio Martij acciderat. Portentosius autem fuit triduo post plenilunium, defectionem solis euenisse, quàm si in ipso plenilunio, in quo naturaliter fit eclipsis lunæ. contigisset. Hæc Onuphrius. Verum, in istam opinionem, vniuersè dici potest eam non esse admodum probabilem: id quod liquidò iudicabitur ex confirmatione eius sentẽtiæ, quam proximè subiiciemus. Illud quoque asseuerant periti astronomicæ computationis, in trigesimoquarto anno ætatis Christi, Pascha incidisse in vigesimam tertiam Martij, & in diem Mercurij, cùm tamen certum sit, Christum die Veneris obiisse.

Refellitur Onuphrius affirmans, Sed in opinione Onuphrij, multa propriè sunt discutienda. Principiò, Christum, inquit, decimonono Tiberij anno esse mortuum. Atqui cõtra censent plerique summæ auctoritatis viri. Eusebius in chronicis.

Epiphanius

A Epiphanius in libro de ponderibus & menſuris, Beda in libro de ſex ætatibus mundi,& in libro de ratione temporum, capite ſeptimo & quadrageſimo ſeptimo:idémque colligitur ex iis quæ tradit Hierony mus in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum,vbi agit de B.Paulo,ait enim Paulum vinctum Romam primum veniſſe,anno ſecundo Neronis & à paſſione Domini,vigeſimo quinto:eſſe autē occiſum,anno decimo quarto Neronis,& à paſſione Chriſti, trigeſimo ſeptimo. Quæ ratio temporum non aliter cōſtat,quàm,ſi ponamus Chriſtū eſſe mortuum decimooctauo anno Tiberij. Etenim reliqui erunt imperij eius quinque anni:tū Caligulæ quatuor:poſtea Claudij quatuordecim, & B totidem Neronis,qui efficiunt illos triginta ſeptem annos, à paſſione Chriſti vſque ad martyrium Pauli, deſcriptos à D.Hieronymo. Sed in huiuſmodi cōputatione,oportet prędictorum imperatorū annos accipere tam plenos,quàm inchoatos. Deinde putat Onuphrius, annum mortis Chriſti fuiſſe octauum procurationis Pilati: quod ex Ioſepho refellitur, Apud illum enim legimus libro decimooctauo antiquitatū, decem annos, Iudææ Pilatum præfuiſſe. & vltimo anno principatus Tiberij,Iudæa deceſſiſſe:cum enim ad vrbem rediret, in ipſo itinere, mortis Tiberij nuntium accepit. Si igitur octauo anno Pilati, Chriſtus eſſet mortuus,neceſſe fuiſſet, eum mortuum eſſe vigeſimo primo C anno Tiberij. Ad hæc quis inducat in animum credere,quod tradit Onuphrius,Chriſtum non eſſe mortuum in ipſo plenilunio, ſed triduo poſt?cum id manifeſtè ſit contra communem doctorum ſenſum præſertim verò contra ſententiam Dionyſij Areopagitæ, qui fuit teſtis oculatus,& ſpectator tanti miraculi? Quippe in epiſtola, quam ſcripſit ad Polycarpum,& in altera,quā miſit ad Apollophanem philoſophum narrans illam ſolis eclipſim,quam ipſe ſimul cum Apollophane, cùm in Ægypto eſſent, magna cum admiratione vidit,eam in plenilunio ipſo contigiſſe,eóque maximo ipſis fuiſſe miraculo, conteſtatur. Nec verum eſt,quod ait Onuphrius,mirabiliorem fuiſſe illam eclipſim triD duo poſt pleniluniuum,quàm ſi in ipſo plenilunio accidiſſet. Nam cùm eclipſis ſolis naturaliter non fiat,niſi quando luna coniuncta ſoli, eiúſque ſubiens orbem, aſpectum ipſius terris adimit, hinc profecto apparet quantò luna à coniunctione cum ſole remotior eſt,tantò longiùs abeſſe ab efficienda eclipſi ſolis. Conſtat verò,nunquā à ſole magis eſſe diſiunctam lunam,quàm cùm eſt in plenilunio:nunquam igitur minùs quàm tunc,naturaliter valet ad efficiendam ſolis eclipſim: quare ſi tunc fiat,mirabilior ſanè eſt,quàm ſi alio vllo tempore fieret.

Chriſtum mortuum decimo nono Tiberij Cæſaris, & octauo anno procurationis Pilati.

Ioſeph.lib. 18. antiqu. cap.5.

Probat Chriſtum mortuum eſſe in ipſo plenilunio, Contra Onuphrium.

Quinta

Quinta opinio, ceteris probabilior est Christum annos triginta duos & menses aliquot vixisse, quatuor rationibus probatur A

Prima ratio.

Quinta sententia est, Christum esse mortuum expleto trigesimo secundo anno, & præterea paulò plùs tribus mensibus itáque mortuum esse trigesimo tertio anno non expleto, sed inchoato. Hanc ego sententiam quia cæteris omnibus antepono, quatuor rationibus confirmabo. Prima ratio ducitur ex historia & chronologia Romana. Etenim, supra, quæstione quinta constitutum à nobis est; Christum esse natum anno quadragesimo secundo imperij Augusti: & paulò antè, in confutatione quartæ opinionis docuimus, Christum esse mortuum, secundùm communem doctorum sententiam, in decimooctauo anno Tiberij Cæsaris. Sed ab anno quadragesimo secundo Augusti, vsque ad decimumoctauum Tiberij, triginta tres anni non pleni numerantur, tot igitur nec plus, nec minus, Christum vixisse putandum est. Aduersus hanc rationem duo possent obiici: nam dicet aliquis incertum esse, quot annis regnauerit Augustus, ex quo incertum esse videtur, quantum temporis inter quadragesimum secundum annum Augusti, & decimumoctauum Tiberij intercesserit. Siquidē Tacitus in dialogo de claris oratoribus ait regnasse Augustum quinquaginta octo annos: Iosephus libro decimooctauo antiquitatum quinquaginta septem, & eo amplius sex mēses: Isidorus & Beda, quinquaginta sex annis, & præterea sex mensibus. Sed hæc obiectio facilè diluitur, nam suprà, quæstione quinta, docuimus imperiū Augusti, intra quinquaginta sex annos contineri. Deinde, posset obiici, fortasse non statim post mortem Augusti, sed longo post interuallo, Tiberium sumpsisse imperium. Verum, hoc nullam vim habet, in aperto enim est apud omnes, proximè post Augusti excessum, Tiberium inisse principatum. Si quis præterea, nobis facessere negotium pergat, dicens, in obscuro esse, cum dicitur. Christus natus quadragesimo secundo anno Augusti, & mortuus decimooctauo Tiberij, an id sit intelligendum de vtrisque annis, vel expletis, vel tantum inchoatis, an vnis expletis, alteris autem inchoatis nō enim parui refert, quomodo anni accipiantur. Nā si quadragesimus secundus annus Augusti, intelligatur iam expletus, & decimus octauus Tiberij tantū inchoatus, efficietur, Christum non nisi triginta duos annos, ac ne hos quidem plenos vixisse. Sin autem quadragesimus secundus Augusti accipiatur tantum inchoatus, annus verò Tiberij decimus octauus, iam expletus, consequens erit Christum vsque ad trigesimum quartum ætatis annum peruenisse. Verumtamen hoc facile repellitur. Est enim præter consuetudinem scriptorum, prætérque rationem, alio modo accipere quadragesimum secundum annum Augusti, & alio, longéque

Ioseph. lib. 18. antiqu. cap. 3.

B C D

A longéque diuerso, decimumoctauum Tiberij: siquidem ratio ipsa, & vsus chronologorum docet, vtrumque eodem modo esse intelligendum. Vtrouis autem modo accipiatur, concluditur quod volumus, Christum non excessisse trigesimum tertium ætatis annum. Quamquam ferè scriptores tam sacri, quàm profani, cùm aiunt euenisse aliquid, hoc vel illo anno alicuius principis, intelligi volunt non expletum, sed inchoatum modo, & vt vulgo loquimur, currentem annum.

Secunda ratio petita est ex Græca chronologia, quæ in computatione olympiadum versatur. Suprà, quæstione quinta probauimus, Christum esse natum anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ
B quartæ. Nunc affirmamus, Christum esse mortuum anno quarto ducentesimæ secundæ olympiadis: hoc autem spatium temporis, non potest continere plus triginta tres annos inchoatos. Incidisse autem mortem Domini nostri, in quartum annum ducentesimæ secundæ olympiadis, satis magno argumento esse debet, ab antiquis probatissimisque chronologis, mirabilem illam solis eclipsim, quæ moriente Domino accidit, in quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis esse annotatam. Ponam hic verba eorum, prout commemorantur ab Eusebio in chronicis. Cum enim signasset Eusebius mortem Christi in anno decimooctauo Tiberij, hæc scribit. *Ad passionem venit Dominus, anno Tiberij de-*
C *cimo octauo: quo tempore. & in alijs Ethnicorum commentarijs, hæc ad verbum scripta reperimus: solis facta defectio, & tenebræ super vniuersam terram Bithynia terræ motu concussa, & in vrbe Nicena ædes plurimæ corruerunt, Quæ omnia ijs congruunt, quæ in passione Saluatoris nostri acciderunt. Scripsit verò super his & Phlegon, egregius olympiadum supputator, in decimo quarto libro ita dicens. Quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis, magna, & excellens, & super omnes, quæ ante ipsam acciderant, defectio solis facta est: dies hora sexta, in tenebrosam noctem ita versus est, vt stellæ cælo visæ sint, terræq; motus, multas in Bithynia Nicenæ*
D *vrbis ædes subuerterit.* Sic Eusebius. Hæc supradictus vir scripta reliquit: quæ sane ad confirmationem nostræ sententiæ plurimùm valere debent.

2. ratio. An Christus mortuus sit, quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis.

Testimoniũ Ethnicorũ de tempore mortis Christi.

Tertiæ rationi fides & robur adiungitur, tum ex doctrina Euangelica, tum ex ratione astronomica. Verum ad hanc construendam argumentationem, tria quasi fundamenta supponere oportet, sed eiusmodi tamen, vt ab omnibus firmissima censeri debeant. Primo sumimus, Christum esse mortuũ decimaquinta luna primi mensis: quod patet legenti Euangelium. Liquet enim Christum esse passum postri-

3. ratio.

Christus mortuus de

cimaquinta luna pri mi mensis. Ext. 12. leu 23. Dion. in ep. ad Apollophanem. Christus mortuus feria sexta ostenditur.

die, quā comederat Paſcha cum diſcipulis: comederat autem decimaquarta luna ad veſperam, ſcilicet vti iubebat lex Moſis. Et Dionyſius Areopagita, quemadmodum ſupra docuimus, eclipſim ſolis in exceſſu Chriſti factam, in plenilunio accidiſſe confirmat. Deinde, illud quoq; ſumimus, Chriſtum eſſe paſſum ſexta feria, ſeu die Veneris. Tali enim die fit in Eccleſia, vſque ab exordio ipſius, per ſingulos annos anniuerſaria mortis Chriſti commemoratio. Et hoc item manifeſtum facit hiſtoria Euangelica. Nam Marcus capite decimoquinto, diem mortis Chriſti fuiſſe inquit paraſceuen ante ſabbatum. Quin ob eam cauſam ſolicitos, fuiſſe Iudæos de Chriſti corpore deponendo de cruce, eo ipſo die Veneris, quia imminebat dies ſabbati, incipiens poſt occaſum ſolis diei Veneris, narrat Ioannes decimonono, & Lucas vigeſimo tertio capite. Adiice quod, ſi non obiiſſet Dominus noſter in die Veneris, vel non die dominico, vel non die tertia, quàm mortuus fuerat, reſurrexiſſet. Tertio loco ponimus, numerum annorum mille quingentorum octoginta ſex, qui ab ortu Chriſti ad hodiernum diem tranſacti ſunt, ratum & firmum apud omnes eſſe debere: vt pote quem ex antiquiſſima Eccleſiæ traditione, ab eius ortu, continuata temporum ſerie, ad nos vſque fideliter perducta, & ex conſenſu populi Chriſtiani, omniúmque ſcriptorum, exploratum atque compertum habeamus. *His* poſitis, tertia ratio ita conficitur. Si Chriſtus mortuus eſt feria ſexta, & luna decimaquinta primi menſis, vt poſitum eſt, ergo non eſt mortuus alio ætatis ſuæ anno, quàm trigeſimo tertio. Ex illo concludi hoc, ita probatur. Non eſt diſputandum nunc, Chriſtum non eſſe mortuum, vel ante trigeſimum primum annum, vel vltra trigeſimum quintum: id enim extra controuerſiam. & in confeſſo eſt apud omnes præter vnum Irenæum, cuius tamē opinio iampridem exploſa eſt ab omnibus & paulò ſuperiùs à nobis etiam manifeſtis argumentis profligata. Tota igitur hæc de anno mortis Chriſti quæſtio vertitur circa quatuor annos trigeſimum primum, trigeſimum ſecundum, trigeſimum tertium, & trigeſimum quartum, In horum autem nullo euenit, vt decimaquinta luna, ſimul etiā eſſet feria ſexta, niſi in anno trigeſimo tertio. Quo licet intelligere, in eo ipſo anno Chriſtum eſſe mortuum. Nā in anno trigeſimo primo, luna decima quinta primi menſis, incidit in diem vigeſimam ſeptimam Martij. & in diem Martis. In anno trigeſimo ſecundo, eadem luna incidit in decimumquintum Aprilis, & in diem Martis. In anno trigeſimo quarto, incidit in vigeſimum tertium Martij, & in diem mercurij, in anno autem trigeſimoquinto, incidit in vn-

In nullo alio anno præterquā trigeſimo tertio Christi luna decimaquintam diem Veneris incidit.

A in vndecimum diem Aprilis,& in diem Lunæ. At vero,in anno trigesimo tertio,quo nos censemus Christum esse mortuum luna decimaquinta primi mensis,simul concurrit cum die Veneris, & cum die tertio Aprilis,vt cum is annus habeat quæcunque legimus conuenisse in tempus mortis Christi,in eo anno ipsum esse passum, nullo modo sit dubitandum. Non me præterit, etiam trigesimo septimo,trigesimo octauo,& quadragesimo septimo anno post ortum Christi,lunam decimamquintam primi mensis,cócurrisse cum die Veneris: sed quia constat apud omnes,excepto Irenæo, Christum non attigisse annum trigesimum septimum: propterea id nullam contra nos vim habere B potest.Ratio autem cognoscendi decimamquintam lunam primi mésis,in quolibet superiorum annorum,ex tabulis regis Alphonsi, aliisque similibus,petenda est.Rationem verò inuestigandi & inueniendi sextam feriam in quouis superiorum annorum,docet nos littera Dominicalis:quippe eius consideratione, in quolibet anno, siue præterito siue futuro,facile est quamcunque velis feriam inuenire.

Quarta ratio ex Euãgelio D. Ioannis petita.

Quartam rationem,historia euangelica, præsertim verò Ioannis: qui post alios tres euangelistas suum edidit Euangelium, firmissimam nobis suppeditat.Ioannes enim, quia post alios scripsit Euangelium, sicut multa omisit ab aliis tribus prodita,ita quædam expressit ab aliis C prætermissa:& inter alia,duo,historiam enim perscripsit rerum gestarum à Christo,primo anno suę prędicationis,hoc est,à baptismo Christi,quo ad Ioannes Baptista inclusus est in carcerem;præterea,historiã suam,digestis distinctisque temporibus,ad certam chronologiæ rationem redegit.Omne namque tempus prædicationis Christi, à baptismo vsque ad eius mortem, per quatuor Paschata distinxit, Primum Pascha,& post baptismum Christi proximum,posuit in capite secundo,alterum in cap.quinto.tertium in ca.sexto:quartum cap.vndecimo decimotertio,& decimoctauo.Primum Pascha incidit in trigesimum annum Christi: alterum Pascha, in trigesimum primum: ter- D tium in trigesimum secundum: quartum in quo ipse mortuus est, in trigesimumtertium ætatis suæ annum.Ex his necessariò manifestéque concluditur,Christum,cùm in anno ætatis suæ trigesimo tertio versaretur,esse mortuum,At enim,aduersus hanc rationem, nonnulla possunt obiici,quæ,quia magnas habent difficultates,magniq́ue sunt momenti ad explicationem eius quæstionis,quam nunc tractamus, propterea nobis visa sunt non esse vel dissimulanda, vel molli,vt aiunt, brachio prætereunda sed cum diligentia curáque tractanda.

Euangeliũ D. Ioannis reliquis distinctius.

Primò

Primò igitur opponitur nobis, Ioannem, post Christi baptismum, aperte expresséque non nisi tria Paschata commemorasse: vnum capite secũdo, alterum capite sexto, tertium capite vndecimo: decimotertio, & decimooctauo. Nam quod nos diximus commemorari ab eo capite quinto, id Ioannes non appellat Pascha, sed tantummodo diem festum: sic enim scribit: *erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam*, Nomine autem diei festi, multi, & in primis graues & clari scriptores, non Pascha, sed vel festum Pentecostes, vel festum Sortium, siue aliquod aliud de festis hyemalibus Iudæorum, intelligi debere censuerunt. Equidem non ignoro, quisnam fuerit dies ille festus à Ioanne positus in capite quinto, tres esse scriptorum opiniones: quas hoc loco breuiter ponere ac perpendere, non erit alienum. Prima opinio est Chrysostomi, Cyrilli, Euthymij, Theophylacti, D. Thomæ, & Nicolai de Lyra, qui explanantes illum locum Ioannis, tradunt, diem illũ festũ fuisse Pentecostes, tertio mense & quinquagesimo die post Pascha celebrari solitum. Nam cùm Ioannes capite secũdo posuerit festum Paschatis, nec deinde vsque ad caput quintum, alium diem festum memorauerit, satis manifesto indicio est, diem festum, quem nominauit capite quinto, fuisse proximum post Pascha. Nec sanè vllus erat apud Iudæos dies festus, lege diuina præscriptus, proximè post Pascha, nisi festus dies Pentecostes. Verum hanc opinionem videtur contextus ipse Euangelicæ historiæ Diui Ioannis refellere. Etenim, post Pascha memoratum à Ioanne in capite secundo, aliquandiu Iesus commoratus est Hierosolymis, postea nõ vrbe tantum, sed etiam Iudæa discessit & aliquantò post, iterum rediit in Iudæam, ibique non paruo tempore, vt ex tertio capite Ioannis intelligitur, versatus est. Post hæc, declinans inuidiam & odium insectãtium se Pharisæorum, relicta Iudæa venit in Samariam. Prædicta autẽ omnia, intra quinquaginta dies inter Pascha & Pentecostes interlapsos, esse acta, nõ est verisimile. Quo tempore autem erat in Samaria, quatuor mensibus abfuisse festum Paschatis, perspicuè intelligitur ex illis Christi verbis: quæ sunt in quarto capite Ioannis, *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?* tempus autem messis in Palæstina, fuisse circa festum Paschatis, manifestum fit ex vigesimo tertio capite Leuitici, sed manifestius est legenti tertium, quartum, & quintum caput libri Iosue. Illis enim locis narratur, quo tempore Iordanem Iudæi trãsierunt, fuisse tempus messis: transierunt autem, decimo die primi mensis, & decimoquarto die celebrantes Pascha comederant fruges illius anni, nempe azymos

Tractatur locus Ioannis, capitis quinti, an, quem Ioãnes ibi vocat diẽ festũ, is fuerit Pascha.

1. opinio Chrysostomi, Cyrilli, & aliorũ.

Diem festum, cuius D. Ioannes meminit, fuisse Pascha ostendit.

Messis in Iudæa quo tẽpore fieret.

A B C D

A pe azymos panes, & polentam. Patet igitur à festo Paschatis in secundo capite nominati, vsque ad Christi aduentum in Samariam, prætermisse circiter menses octo: sed Christus venit in Samariam ante diem illum festum nominatum in quinto capite, & priusquam venit Hierosolymam, vbi sanauit paralyticum: ergo non potuit dies ille festus minimùm octo mensibus posterior Paschate, esse Pentecostes; quippe qui quinquaginta duntaxat diebus à Paschate distabat. Rationem porrò, qua illi auctores vsi sunt, manifestum est parum esse firmam. Non enim omnes dies festi, quos Ioannes in sua historia ita narrat, vt vnum proximè post alterum commemoret, fuerunt inter se proxime consequentes. Initio námque sexti capitis nominat festum Paschatis, cùm tamen proximè antè, in principio quinti capitis posuisset diem festum Iudæorum quem isti Pentecostes interpretantur. Perspicuum vero est inter Pentecosten & subsequens pascha, interiectos fuisse apud Iudæos complures alios dies festos, videlicet qui in mense septimo nono, & vltimo celebrabantur. Quin, cum Ioannes in exordio sexti capitis nominasset festum Paschatis; proximè pòst, initio septimi capitis ponit festum Scenopegiæ, quod agebatur mense septimo, intermisso festo Pentecostes, & aliis quibusdam intermediis. Altera opinio est Caietani super quinto capite Ioannis, & Melchioris Cani in libro vndecimo de locis theologicis, capite quinto, in solutione sexti argumenti, affirmantium, diem illum à Ioanne dictum simpliciter ac præcisè festum, nec fuisse Paschatis, nec Pentecostes, sed vnum aliquem de festis hyemalibus: erant autem tres, vnus Encœniorum, id est renouationis, & purgationis templi, factæ à Iuda Machabæo, incidens in vigesimum quintum diem noni mensis Iudaici, qui Casleu appellabatur; vide quartum caput prioris libri Machabæorum: alter dies festus erat ædificationis seu instaurationis secundi templi, principe Zorobabele & pontifice Iesu: is vero agebatur tertio die vltimi mensis, quem Hebræi vocant Adar, sicut legitur apud Esdram capite D sexto: tertius erat Sortium, à Mardochæo & Esther institutus, & decimoquarto ac decimoquinto die eiusdem mensis agi solitus; lege nonum caput libri Esther. Putant igitur Caietanus & Canus, diem illum festum dictum à Ioanne, fuisse festum, vel ædificationis secundi templi, vel Sortium, alio nomine dictum festum Mardochæi. Sed hâc opinionem non aliis argumentis infirmare attinet; quàm quibus confirmabimus tertiam sententiam: huius enim confirmatio, manifesta est illius confutatio.

2. opinio Caietani, de illo die festo

Iudaorum festa hyemalia.

3. opinio Irenæi, Eusebij, Hieronymi, & aliorũ similior vero. Est itaque tertia sententia prioribus longè probabilior, nomine illius diei festi simpliciter dicti, non alium, quàm diem festum Paschatis, debere intelligi. Atque hoc quidem clarè docet ipse contextus historiæ Ioannis: sic enim quæ narrantur ab eo in capite quinto, cohærent, & consequentia sunt his, quæ narrauerat capite quarto, vt manifestè arguant veram esse hanc nostram interpretationem, Illic enim apertè significatum est, ab eo tempore, quo Christus venit Samariam, tempus messis & Paschatis, quatuor mensibus abfuisse: quo temporis spacio, commodè à Christo fieri potuerunt in Galilæa, quæcunque tunc ab eo facta illic esse, alij Euangelistæ prodiderunt. Deinde non est verisimile, appellationem festi simpliciter dicti, tributam esse à Ioanne festo Sortium, vel instaurationis templi: siquidem eiusmodi dies apud Iudæos, erant minus illustres & celebres festo Paschatis, Pentecostes, & Tabernaculorum, nec erant diuina lege, sed humana auctoritate constituti. Cum autem festus dies Paschatis esset primus anni, longéque celeberrimus, ritè appellatus est per antonomasiam dies festus simpliciter, & præcisè. Verumtamen, illud mihi maximè persuadet probátque hanc sententiam, quòd non semel in Euangelica historia, dies festus Paschatis, etiam nomine festi præcisè, & simpliciter dicti, appellatur, vel apud Lucam capite secundo, apud Matthæum capite vigesimosexto, & apud Ioannem decimotertio. Ex quo satis apparet, eos recedere à consuetudine diuinæ scripturæ, qui appellationem festi simpliciter dicti, remouentes à festo Paschatis, cui maximè conuenit, & sæpè à scriptura tribuitur, ad alios dies festos, quibus minimè congruit, nec vspiam in veteri, aut nouo testamento attribuitur, accommodare conantur. Atque huius sententiæ auctores habemus, Irenæum libro secundo: capite trigesimo nono, Eusebium in chronicis & in libro octauo de demonstratione Euangelica; diuum Hieronymum & Theodoretum super capite nono Danielis, & Rupertum super capite quinto Euangelij diui Ioannis. Sed enim fortasse aliquis obiiciet, Ioannem in principio sexti capitis, nominasse festum Paschatis; quare, si quem initio quinti capitis, nominauit diem festum, eum quoque festum Paschatis intelligi oporteret, ab vno festo Paschatis, transisset Ioannes ad alterum proximè subsequens, omnibus vnius integri anni actis Christi, prorsus intermissis: quod sanè videtur absurdum. Verùm hoc leuius est, quàm vt lectorem mouere debeat. Namque solenne est Euangelistis, extrema: omissis

Dies festus dicitur Pascha dies simpliciter. (margin note beside "tiam, quòd non semel…")

Cur D. Ioãnes ab vno Paschate ad aliud transierit. (margin note beside "Paschatis; quare…")

A B C D (right-margin section letters)

A omissis intermediis, proximè inuicem connectere. Matthaus, descripto Christi baptismo, & ieiunio, proximè subiecit vltimam vocationem Apostolorum, quam tamen, multo pòst tempore constat esse factam. Ioannes, cùm sexto capite, Christi circa festum Paschatis acta, dictáque narrasset, statim in capite septimo transiuit ad ea, quæ contigerunt circa festum Scenopegiæ, historiam Christi septem mensium, silentio inuoluens. Ergo quæ inter secundum, & tertium Pascha facta, dictáque à Christo fuerant Ioannes prætermisit, quòd ea tres alij, qui ante ipsum scripserant Euangelium, diligenter & copiosè, tradiderant, videlicet Matthæus
B à capite duodecimo vsque ad decimumquartum: Marcus à secundo ad sextum: Lucas à sexto ad nonum. Nam quod illi narrant de Christi discipulis vellentibus spicas, & grana confricantibus, non longè post secundum festum Paschatis, & post ea, quæ Ioannes capite quinto, à Christo facta, & dicta commemorat, accidisse putandum est.

Deinde, contra id, quod suprà dictum est de quatuor festis Paschatis, descriptis à Ioanne post baptismum Christi, vnde nos concludi arbitramur, Christum trigesimum tertium annum nequaquam excessisse, illud præterea obiici posset, Ioannem omisisse vnum Pascha transactum inter Christi baptismum, & nuptias factas in
C Chana Galilææ, in quibus Christus, aqua in vinum mutata, primum omnium signorum fecisse dicitur, post quas nuptias fuit Pascha, quod à Ioanne primum memoratur. Enimverò, communi opinione receptum est, quin etiam ipsius Ecclesiæ sensu & auctoritate comprobatum, miraculum illud patratum in nuptiis, eodem quidem die, sed vno tamen anno, postquam fuerat Christus baptizatus, fuisse factum. Ex quo efficitur, Christum post baptismum suum, quinquies festum Pascha celebrasse. Nam quod apud Ioannem est primum Pascha, post nuptias in Cha-
D na Galilææ peractum, id re vera secundum est: cum enim inter baptismum & illas nuptias, vnus integer annus interfluxerit, necesse est in eo anno fuisse aliud Pascha prius eo, quod Ioannes primo loco memorauit. Hæc obiectio implicatam habet quæstionem, non parum nobilem ac celebrem, nec parum etiam inter doctores controuersam. Quæstio enim est, an quo die Christus baptizatus est, eodem ipso die sed vno anno pòst, miraculum illud fecerit in nuptiis, vt sicut baptismus eius fuit sexto Ianuarij ineūtis anni

An inter Christi baptismum & mortem quinque Paschata trāsierint.

An miraculum aquæ in vinũ mutatæ, vno anno post Christi baptismũ exactũ, contigerit.

trigesimi: sic illud miraculum acciderit eodem sexto die Ianuarij, in anno trigesimo primo per tredecim dies inchoato. In hac controuersia quid alij prodiderint, & quid mihi propensius ad similitudinem veritatis esse videatur, paucis exponendum est. Epiphanius in hæresi quinquagesima prima censet, miraculum illud factum esse à Christo in nuptiis, eo die quo fuerat natus, hoc est, die sexto Ianuarij, cùm iam expleuisset trigesimum annum, & eo die trigesimum primum ordiretur. Hinc colligit, miraculum illud, sexaginta diebus post baptismum Christi esse factum. Quorum dierum rationem, hunc in modum subducit Epiphanius: post baptismum, inquit, quadraginta dies Christus ieiunauit in deserto: exinde rediit Nazareth, & inibi mansit quindecim dies: postea, rediit ad Ioannem, & vno die, qui fuit à baptismo quinquagesimus sextus, Ioannes de ipso tunc absente præclarum dixit testimonium: die autem quinquagesimo septimo, ipso Iesu præsente, testificatus de illo palam est illud, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*: iterúmque die quinquagesimo octauo, dicente Ioanne, *ecce Agnus Dei*, Andreas & quidam alius, sequuti sunt Christum: ad hæc egressus è Galilæa Christus die quinquagesimo nono, vocauit ad se Philippum: denique, die proximè sequenti, qui fuit sexagesimus à baptismo, & sextus dies Ianuarij, factæ sunt nuptiæ in Chana Galilææ. A B

Opinio Epiphanij. *Matth. 4.* *Ioan. 1.*

Christum sexto die Ianuarij natum interpretatur, qui sint opinati.

Sic Epiphanius. Sed in hac eius opinatione, quædam sunt contraria communi Doctorum sententiæ, & antiquæ ipsius Ecclesiæ traditioni; veluti est illud, Christum sexto die Ianuarij esse natum: cùm ab antiquis vsque temporibus, Christum vigesimo quinto Decembris die natum esse, in populo Christiano pro certo teneatur. Quamquam videtur in eo, consuetudinem Ægyptiorum sequutus Epiphanius: quam in primo capite decimæ collationis, his verbis memorat Cassianus. *Infra Aegypti regionem, mos iste antiqua traditione seruatur, vt peracto Epiphaniorum die, quem prouinciæ illius sacerdotes, vel Dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt, & idcirco vtriusque sacramenti solennitatem, non bifariè, vt in occiduis prouincijs, sed sub vna diei huius festiuitate concelebrant?* Atque huius loci & sententiæ Cassiani, meminit etiam Isidorus libro primo de officiis ecclesiasticis, cùm agit de festo Epiphaniæ. Nonnulla sunt præterea in opinione Epiphanij, planè incerta, nec vlla firma ratione, vel probabili coniectura, aut grauis cuiuspiam viri auctoritate subnixa. Huiusmodi est illud, Christum, statim post quadraginta dies exactos in solitudine, venisse Nazareth, mansisseque ibi quindecim dies, & postea rediisse ad Ioannem. Hoc enim C D

Aegyptij, festum die Christi ortus, in die sexto Ianuarij augebant.

A enim incompertum est nec fortasse compertum esse potest: sicut nec præfinito sciri, quanto tempore post baptismum Christi, Ioannes illa præclara de ipso testimonia dixerit: quátúmque temporis inter singula eius testimonia interfluxerit.

Altera opinio est ferè nunc recepta & peruulgata: Christum quo die baptizatus est, eodem die, vno anno post, fecisse miraculum aquæ in vinum cômutatæ. Hanc sententiam veteri traditione videntur cô-firmasse beatus Maximus sanctus Augustinus, Eusebius Emissenus in suis homiliis de festo Epiphaniæ, & Isidorus in libro de officiis, cum agit de Epiphania. Quin etiam, quod maximum est huius sententiæ *2. Opinio. Christum quo die baptizatum, eo aquam in vinum mutasse.*

B firmamentum, adest huic opinioni Ecclesiæ auctoritas & testimonium, quæ id videtur apertè comprobare, publicè in templis canens in quadam antiphona, quæ est in officio de Epiphania, *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus: hodie stella Magos duxit ad præsepe: hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias, hodie in Iordane Christus à Ioanne baptizari voluit.* At enim, cùm hæc argumenta facilè possint solui, nec certam, nec admodum probabilem eam opinionem faciunt. Primùm enim auctores ad confirmationem eius adducti, parum, aut potiùs nihil eam adiuuant. Siquidem Maximus non affirmat tria illa mysteria eodem die omnia contigisse: sed vtens particula disiunctiua *vel*

C ait, vnû aliquod horum trium eo die accidisse, sed nesciri tamê quodnam illorum triû eo die potissimû euenerit. Verba Maximi sic habent. *In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruimur, multiplici est festiuitate lætandû. Ferunt enim Christum hodie, vel stella duce à gentibus adoratum: vel inuitatum ad nuptias; aquam vertisse in vinum: vel suscepto à Ioanne baptismate, Iordanis fluenta consecrasse. Sed quid potissimùm præsenti hoc factum sit die, nouerit ipse qui fecit.* Hæc maximus. Cuius simile est quod scribit D. Augustinus sermone vigesimosepti-mo de tempore qui est secûdus de dominica infra octauâ Epiphaniæ. *Maximus hom. 1. de Epiph.* *D. Augustinus.*

D *Licet, inquit, de solennitate huius diei, veterum sit diuersa traditio, vna tamen sancta deuotionis est fides. Nam quamuis nonnulli Dominum nostrum, stella duce à Magis æstiment adoratum: alij asserant, eum aquam in vinum mutasse, quidam vero baptizatum esse à Ioanne confirment, in omnibus tamen Dei filius creditur, in omnibus est vera festiuitas.* His consonant, quæ scribit Emissenus de festo Epiphaniæ. *Hodie, inquit, per documenta certissima Deus in homine declaratus est: siue quod stella de cælo ortus sui nuncium Magis præbuit: siue quod Iordanis aquas ad salutem* *Emissenus. hom. 1. de Epiph.*

humani generis suo baptismate consecrauit: siue hæc eadem illius miraculi A
Isid. lib. 1 d. offic. Eccles. *dies sit, qua primum in Chana Galilææ in nuptiali conuiuio, aquas in vinum conuertit.* Nec non & Isidorus prædictis viris concinens, scribit festum Epiphaniæ sic esse appellatum, siue ex eo, quòd Christus eo die stella indice, ostensus est Magis: siue quia in baptismo Dei filius, & magister hominum declaratus sit testimonio Patris: siue quia in nuptiis, per miraculum aquæ in vinum conuersæ, manifestatus sit discipulis. *Matth. 2. & 3. Ioan. 1.* Neque verò auctoritas Ecclesiæ multum fauet huic opinioni, nam cùm Ecclesia canit, *hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias*, illud, *hodie*, diceret aliquis non referri ad tempus rei gestæ, sed ad tempus commemorationis & celebrationis eius rei, quam eo die facit Ecclesia. Est enim B hæc illorum verborum sententia: hodie in Ecclesia recolitur & commemoratur Christum esse adoratum à Magis, baptizatum à Ioanne, & aquam esse ab eo in vinum mutatam. Quod ne videatur cōmentitium, equidem puto non aliter intelligi debere, quod Ecclesia canit in festo Paschatis *hodie Christus resurrexit:* & in festo Pentecostes, *Spiritum sanctum hodierna die, in filios adoptionis effudit.* Etenim rarò accidit, vt festum Paschatis, aut Pentecostes, eodem die celebretur ab Ecclesia, quo die Christus vel ex mortuis resurrexit, vel Spiritum sanctum misit in discipulos. *Cur vno eodémque die tria hæc mysteria recolantur.* Ecclesia igitur illa tria mysteria, sapienter instituit eodem die celebrari; tum quòd magnam inter se conuenientiam & similitudinem haberent, cùm in eorum vnoquoque, singularis Christi C excellentia variè declarata fuerit: tum etiam, quod incertum erat, quonam die, quodnam illorum trium euenisset, aliis omnia eodem die, aliis verò diuersis diebus ea contigisse opinantibus: propterea voluit ea coniunctè, atque vnius diei festiuitate celebrare. Quamuis, expeditior istius argumenti solutio esse posset; Ecclesiam, vt in aliis non paucis, quæ ad Ecclesiastica officia pertinent, sic etiam in hoc, non certam aliquam & indubitatam sententiam; sed inter varias & probabiles doctorum ea de re opiniones, eam præcipuè opinionem, quæ tunc fortasse celebrior erat, & probabilior habebatur, esse secutam. Multis præterea rationibus ea opinio refelli potest. Primum enim, iam inde D à baptismo Ioannis, Christum habere discipulos cœpisse, perspicuè docet diuus Petrus in actis Apostolorum, capite primo. *Locus ex actis Apostolorum capite primo, tractatur hic & infra.* *Oportet*, inquit, *ex his viris qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismo Ioānis vsque ad diē, quo assumptus est à nobis, testē resurrectionis fieri nobiscum, vnū ex istis.* Sic Petrus.

At li

A At liquet ex narratione Ioannis in capite primo & secūdo, Christum paulò ante illas nuptias, discipulos habere cœpisse: ergo nuptiæ illæ non vno anno post baptismum sunt factæ. Deinde Christus in ipso baptismo, voce de cœlo missa,& Dei patris testimonio declaratus est *Matth. 3.* Dei filius,& doctor hominum,cùm de ipso dictū est, *Hic est filius meus dilectus,in quo mihi complacui,ipsum audite*, Non decebat autem Christū; munus prædicandi à Patre sibi iniunctum,per vnum annum non exequi:cœpit autem prædicare post illas nuptias, non est igitur credibile, nuptias esse vno integro anno post Christi baptismum factas. Ad hæc, totum prædicationis Christi tempus, Patres, vt supra ostendi-
B mus,tribus annis, supérque, aliquot mensibus definierunt: Christus verò prædicare orsus est post nuptias, quæ,si vno anno post baptismum factæ sunt, non nisi duo anni assignari possunt prædicationi Christi; aut si tres anni assignentur, necesse est Christi ætatem vsque ad trigesimum quartum annum producere: quod tamen illius opinionis defensores, planè inficiantur. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, solutio eius, quod suprà obiiciebatur: negandum enim est, post Baptismum Christi fuisse aliquod Pascha prius eo, *Quomodo* quod in capite secundo à Ioanne memoratur. Nam quod pro hu- *inter Bap-* ius rei argumento afferebatur, miraculum factum in nuptiis, vno *tismū Chri-*
C anno post Christi baptismum contigisse, satis ostensum est, aut *sti & nu-* esse falsum, aut esse incertum & infirmum: liquet enim ex supra- *ptias nul-* dictis, tempus illarum nuptiarum, eo interuallo, quod fuit inter *lum Pas-* baptismum Christi & Pascha proximè subsequens, de quo nempe *cha inter-* Ioannes in secundo capite scripsit,contineri. *esse.*

Siquis tamen peruulgatam illam, multísque probatam de nuptiis *Nuptias* vno anno post baptismum Christi factis opinionem, sequi ac defen- *post Christi* dere voluerit; cum hoc ego nōn magnopere contendam, quin etiam *baptismū* facilè ac libenter consentiam. Neque erit arduum, quibus ea opinio *vno anno*
D est oppugnata,rationes dissoluere. Ad primam enim ita respondeatur: *celebratas* quem Petrus appellauit baptismū Ioannis,eum non fuisse baptismum *credibile* Christi à Ioanne collatum:sic enim neminem discipulorum Christi re- *etiam est.* periemus,qui statim,ab eo tēpore,quo Christus baptizatus est à Ioan- *Solutio ra-* ne,cum ipso fuerit.Petrum namque & Andream, primos in Apostolis *tionū qui-* sectatores Christi,non obscurè Ioannes in primo capite indicat, lon- *bus com-* gè post baptismū accessisse Christo: adhæsisse autem multò post tem- *munis opi-* pore,manifestum est.Petrus itaque per baptismū Ioannis significauit *nio oppu-* totū id tēporis,quo Ioannes baptizauerat, nempe,quoad in carcerem *gnata est.* fuit inclu-

fuit inclusus. quod tempus amplius fuisse vno anno, in aperto est. Ad secundam rationem, respondendum est, anno illo inter baptismum & nuptias interlapso, Christum minimè otiosum aut desidiosum fuisse, sed frequēter adiisse ad Ioannem, vt eius testificatione pernotesceret, & commendaretur populo: & item, vt crebris sermonibus & colloquiis, priuatim homines erudiret, sibique fidem & auctoritatem, hominúmque studia & beneuolentiam adiungeret: videlicet, ne publicus repente doctor, & concionator prodiret. Etenim, cum Andreas & Nathanael appellarunt eum Rabbi. hoc est magistrum, satis indicarunt, eum iam tunc docere homines, & habere discipulos cœpisse. Ad tertiam rationem hoc detur responsum: tempus prædicationis Christi definitum à patribus, ordiri oportere à Christi baptismo eóque tempore vniuersam Christi prædicationem, tam publicam, quàm priuatam, comprehendi debere. Cur autem Pascha inter baptismum & nuptias transactum, Ioannes prætermiserit, ea ratio potest reddi, quòd Ioannes tempus prædicationis Christi, per Paschata digerere & describere voluerit ex eo tempore, quo Christus & discipulos habere, & palam docere, & miracula facere cœpisset: id autem post nuptias illas in Chana Galilææ celebratas, fieri cœpit. Sed vniuersæ huius disputationis de chronologia ortus, baptismi, & mortis Christi Domini nostri, hic finis esto.

Ioan. 1.

A B C

Quæstio octaua, de tempore excidij Hierosolymitani, quod à Romanis, duce Tito, factum est.

Quo tempore, excidium Hierosolymitanum, sub Tito & Vespasiano cōtigerit.

DE octo quæstionibus, quas in prima parte huius libri explicandas suscepimus, vna tantum, & ea perquam breuis & facilis, reliqua est, paucis expedienda. Quæritur, quo tempore excidium Hierosolymitanum sub Tito Romanorum duce contigerit. Sed hanc quæstionem, nullius est negotij explicare: contigit namque quadraginta circiter annos post Domini nostri passionem. Siquidem Christum Dominum anno quarto olympiadis ducentesimæ secundæ mortuū esse, supra docuimus, in quæstione septima. Illud autem excidium euenisse in quarto anno ducentesimæ duodecimæ olympiadis, Eusebius in chronicis adnotauit. Idem concluditur ex annis Romanorum imperatorum. Etenim Tiberius post mortem Domini nostri, quæ in octauum & decimum

Tiberius, quot annos imperauerit.

D

A decimum principatus eius annum incidit, imperauit annos quatuor menses vndecim, prætérque, dimidium mensem, cœpit enim imperare decimonono die Augusti, & obiit decimo sexto die Martij, regnauitque annos viginti duos, menses sex, & dies viginti nouem. Post eum, Caligula orsus imperare decimo sexto Martij, interfectus est vigesimo quarto die Ianuarij. & imperauit annos tres, menses decem, & dies octo. Huic successit Claudius vigesimo quarto Ianuarij, imperauitque annos tredecim, menses octo, dies viginti: obiit enim tertio idus Octobris. Hinc sumpsit initium Neronis imperium, quem constat regnasse quatuordecim annos non ta-

Caligula item & Claudius.

B men plenos. Neronem excepere tres; qui breui, & hoc ordine Romanorum imperium tenuerunt, sicut tradit Iosephus libro quinto de bello Iudaico, capite sexto, octauo, & decimo tertio: Galba, imperauit mensibus septem & totidem dies: Otho, tres menses & duos dies; Vitellius, menses octo, & dies quinque. Denique, hos proximè secutus est Vespasianus, cuius secundo imperij anno expugnata, incensa, & funditus euersa sunt Hierosolyma, sicut grauis auctor in libro septimo de bello Iudaico tradit Iosephus. Ex prædictis annis imperatorum summa annorum ferè quadraginta à passione Domini vsque ad exidium Hierosolymitanum,

Et Nero eiusque successores.

C quam posuimus supra, planè conficitur.

Post hoc gentis Iudaicæ exitium, paulò plus sexaginta annos, altera clades, non minus calamitosa & funesta, sub Adriano Imperatore Iudæis accidit. Qui cùm à Romanorum imperio defecissent, ac rebellassent, cruentissima strage, & incredibili cæde, fere omnes consumpti & deleti sunt. Narrat historiam hanc Eusebius libro quarto historiæ Ecclesiasticæ capite secundo & sexto, indicans eam quoque ab externis scriptoribus plenissimè scriptam, haud dubiè, in primis significans Dionem cuius Epitome in Adriano, causam rebellionis & magnitudinem cædis Iudæorum, ad hunc modum tradit. *Cùm*

De clade Iudæorum sub Adriano imperatore.

D *Adrianus in vrbem Hierosolymam quæ euersa fuerat, quámque Aeliam Capitolinam appellauit, coloniam deduxisset, & quo loco templum Dei fuerat, eodem loco, Ioui ædificari curauisset: magnum bellum & diuturnum moueri cœpit, Iudæis grauiter ferentibus, quod exteræ nationes in suam vrbem habitatum venissent, quódque in ea fieri externa sacra viderentur.* Hæc igitur causa, vel occasio, fuit rebellionis. De infinita autem Iudæorum cæde, paulò infrà hæc subiungit. *Ita*, inquit, à *Romanis fracti & oppressi sunt Iudæi, vt pauci admodum euaserint, & quinqua-*

Dio Casius de hoc excidio Iudæorũ quid scripserit.

quinquaginta eorum arces munitissimæ, vicique celeberrimi ac nobilissimi, A *nongenti octoginta quinque, funditus euersi sint.. Cæsa sunt in excursionibus, prælijsque, hominum quingenta octoginta millia: eorum autem qui fame, morbo, & igni interierunt, infinita fuit multitudo, ita vt omnis penè Iudæa deserta relicta fuerit. Id eis, antequam bellum gereretur, fuerat portentis quibusdam denuntiatum: namque monumentum Salomonis, quod illi summa religione colunt, sua sponte diuisum corruerat: lupi præterea, & hyænæ multæ, in vrbes eorum rugientes atque vlulantes introierant.* Sic habet Epitome Dionis in Adriano. Hoc autem excidium gentis Iudæorum, Eusebius in chronicis fuisse annotauit in decimooctauo anno principatus Adriani, & extrema olympiade ducentesima vigesima octaua, scilicet, annis post excidium sub Tito factum, sexaginta quatuor, post passionem autem Domini nostri, quatuor & centum annis B

Quo tẽpore hoc excidium euenerit.

* *

*

SECVN-

A SECVNDA PARS LIBRI VNDECIMI, ET DISPVTATIONIS DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS.

B *Exponuntur ac refelluntur aliorum opiniones de ratione computandi septuaginta hebdomadas.*

XPEDITIS octo quæstionibus, quarum explicatio magno nobis vsui futura erat, ad tractationem quæstionis de septuaginta hebdomadis, qua etiam de causa, præuertendam ei disputationi esse censuimus: nihil iam remorari nos debet, quo minus in ipsam disceptationem, quàm primùm ingrediamur. Ac primo loco varias auctorum sententias de principio & fine septuaginta hebdomadum, & de ratione putandi annos, qui in illis continentur, cognoscere ac diiudicare oportet. Nec tamen in animo est, omnes, omnium qui de hac quæstione quoquo modo disseruerunt, opiniones persequi. nimis enim id longū & molestum, miniméque necessarium est. Celebriores igitur, & nobiliorum auctorum sententias percensebimus. incipiendo à vetustioribus, & vsque ad nostri temporis scriptores descendendo. Diuus Hieronymus in præfatione libri vndecimi commentariorum in Isaiam affirmat, Iosephum & Porphyrium de hac quęstione septuaginta hebdomadum plurima disseruisse, Idem in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum tradit, Iudam quendam, qui tempore Seueri imperatoris claruit, plenissimè de septuaginta hebdomadis, quæ sunt apud Danielem, scripsisse. Verùm opiniones istorum auctorum, quia illæ, amissis eorū scriptis, ad nostram notitiam minimè peruenerunt, nec probare, nec improbare possumus. Beatus Augustinus in epistola octogesima, quàm scripsit ad Esychiū, refert, fuisse quosdà, qui duplices facerent septuaginta hebdomadas: & priores completas esse dicerent in primo Christi aduentu: posteriores verò, in vltimo eius aduentu, & in cōsumma tione seculi esse cōplendas. In hac sententia fuisse quondam Apollinarium

Transitio ad sequentem disputationem.

C

Qui de 70. hebdomadibus scripserint quorū libri non extant.

D

Duplices 70. hebdomadas nō nulli fecerunt.

A libertas,& facultas instaurandi templum: finit autem eas in euersione Hierusalem,quæ sub Tito facta est. Sed non satis mirari possum tam insigne Clementis in chronologia erratum;namque à primo anno Cyri,qui fuit primus olympiadis quinquagesimæ quintæ, vt dictum est suprà,quæstione secunda,vsque ad subuersionem Hierusalem sub Tito factam in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum ostensum est in prima parte huius libri, quæstione octaua,numerantur centum quinquaginta octo olympiades, & anni sexenti viginti octo, cùm septuaginta hebdomades,annos tantum quadringentos nonaginta complectantur. *us vnde incipiat.finiatque 70. hebuomadas.*

B Tertia opinio.Iulius Africanus,vt memorat Eusebius libro octauo de demonstratione euangelica &hoc loco D.Hieronymus,septuaginta hebdomadas Danielis interpretatus est,non annorum solarium sed lunarium ideo enim dictas esse ab angelo abbreuiatas: quadringenti autem & nonaginta anni lunares,quot videlicet cōtinentur in septuaginta hebdomadis, æquè valent, atque quadringenti & septuaginta quinque solares.De hoc,etsi reprehenditur à multis Africanus,sed immeritò tamen reprehenditur, vt libro decimo, quæstione octaua ostensum est.Deinde orditur hebdomadas à vigesimo anno regis Longimani,nimirum, quo tempore primum data est facultas reficiendæ C vrbis Hierusalem.Rectè sanè hoc Africanus,nam non aliunde sumi debere initium hebdomadum,libro decimo, quæstione decimasexta demonstratum est.In eo tamen lapsus est,quod terminans hebdomadas in morte Christi, facit Christum mortuum anno decimoquinto Tiberij,quem annum comparat ipse cum anno secundo ducentesimæ secundæ olympiadis.Hæc verò confutata sunt à nobis in prima parte huius libri quæstione sexta & septima. *Iulius Afri canus quid de his senbat.*

Quarta opinio.Origenes libro decimo stromatum,vt hic refert D. Hieronymus, auspicandas putauit hebdomadas à primo anno Darij Medi,quo scilicet anno Daniel hanc reuelationem habuit:terminandas D vero in natiuitate Christi:non animaduertens,tempus quod inter Darium Medum & Christi natiuitatem interiectum est,continere annos quingentos sexaginta. nam annus Darij, quo hæc visio contigit Danieli,incidit in extremam olympiadem quinquagesimam quartam,vno videlicet anno ante initium monarchiæ Cyri, vt dictum est libro decimo quæstione secunda: Christum autem natum esse docuimus suprà,quæstione quinta,anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæquartæ. *Origenes quid sentiat.*

Quinta

Origenes item quid alibi scribat. Quinta opinio. Idem Origenes in tractatu vigesimo nono in Matthæum, multo aliter, & quidem multo peius, rationē septuaginta hebdomadum explicat: primo ait, has hebdomadas non esse annorum, sed decenniorum, vt vnaquæque contineat septuaginta annos, & omnes simul annos quater mille nongentos. Hoc autem refutatum à nobis est libro decimo, quæstione octaua: nusquam enim Scriptura, aliter vocabulo hebdomadis vtitur, nisi pro septenario dierum vel annorū. Sed illud absurdiùs, quòd septuaginta hebdomadum, vsque ab Adamo ducit exordiū: cùm angelus manifestis verbis declaret, eas ab instauratione vrbis Hierusalem exordiri oportere, sicut probatum est à nobis libro decimo, quæstione decimasexta. Deinde, sexaginta nouem hebdomadas decenniorū idest, annos quater mille octingentos triginta, terminat Origenes in natiuitate Christi: atqui nos, quæstione quinta huius libri, secundum chronologiam Hebraicam ostendimus ortum Christi non longius ab exordio mundi quatuor millibus, annorum, additis præterea viginti tribus annis, abfuisse. At secundum supputationem annorum, quam habent septuaginta interpretes in libro Geneseos, & quā plerique veterum sequuti sunt, ab exordio mundi vsque ad ortum Domini nostri, plures quinque millibus annorum numerantur: vt neutra supputatio ad Origenis sententiā quadret. Denique, Origenes septuagesimam & vltimam hebdomadam extendit, à natiuitate Christi vsque ad euersionem Hierusalem sub Tito factam: in cuius dimidio Christum putat esse passum, in fine autem subuersam esse Hierusalem. Sed nos in extrema quæstione libri decimi docuimus, septuaginta hebdomadas, vsque ad excidium Hierusalem, nequaquam extendi debere.

Tertullianus in his 70. hebdomadis computandis vt sit lapsus. Sexta opinio Tertullianus in libro, quem scripsit aduersus Iudæos explicando chronologiam harum hebdomadum, tam multa peccauit, vt longum & molestum futurum sit omnia eius errata sigillatim refellere. Principiò hebdomadas cœpisse putat à Dario Medo: quod suprà in opinione Origenis refutatum est. Tum, in pertexenda chronologia regum Persarum, quinque tantum reges percenset, omissis aliis nouem: & monarchiæ Persarum quam stetisse constat triginta & ducentos annos, ipse sex duntaxat & cētum annos attribuit. Postea, Darium Medum, qui vno tantum anno Chaldæis imperauit vt ostensum est libro decimo, quæstione secunda; ipse decem & nouem annos imperium tenuisse affirmat. Deinde, Darium facit, vltimum Persarum regem, duos & viginti regnasse annos, eóque deuicto, postea Alexandrum.

A drum Magnum duodecim annos imperiũ tenuisse. Sed vtrũ mq; falsũ est: nã nec Darius regnauit vltra sex annos: & totidẽ Alexander, victo & occiso Dario, superstes fuit. Ad hoc, scribit Christum anno decimo quinto, Tiberij Cæsaris esse passum, quod suprà in septima quæstione huius libri confutatũ est. Præterea, censet à primo anno Darij Medi, quo anno hæc visio contigit Danieli, vsque ad natiuitatẽ Domini nostri, decursas esse sexaginta duas hebdomadas & dimidiã, hoc est, annos quadringentos triginta septem: atqui suprà, refellendo opinionẽ Origenis, quingentos sexaginta annos præteriisse, ostendimus. Ad extremũ, Tertullianus putat, ab ortu Christi vsque ad euersionẽ Hierusalẽ
B sub Tito factã, exactas esse reliquas septẽ hebdomadas & dimidiam, hoc est, annos quinquaginta tres: cũ id temporis contineat plusquã decẽ hebdomadas, id est, annos septuaginta. Nã vt suprà, quæstione quinta & octaua, ostensum est, Christus in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ natus est, excidium verò Hierosolymitanum accidit, anno quarto olympiadis ducentesimæ duodecimæ.

Septima opinio. Veteres Hebræi, quorum opinionem refert hoc loco D. Hieronymus, exordiebantur hebdomadas à Dario Medo: sed earum sexaginta duas terminabant in euersione Hierusalem, quæ sub
C Tito facta est: reliquas octo finiebant in extremo illo excidio, & exterminatione Iudæorum, quæ sub Adriano imperatore ipsis accidit. Verùm Hebræi, qui etiam in sua chronologia sæpè hallucinantur, in aliena verò planè cœci sunt, non viderunt, à Dario Medo, qui regnauit quinquagesimaquarta olympiade, vt patet ex quæstione secunda libri decimi, & item secunda libri vndecimi, vsque ad cladem illam, qua Iudæi sub Adriano contriti, ac penè consumpti sunt, quæ incidit vt demonstratum est in quæstione octaua huius libri, in olympiadem ducentesimam vigesimam octauam, præteriisse, non septuaginta hebdomadas, vt ipsi numerant, sed proximè centum, hoc est annos sex-
D centos nonaginta sex.

Veteres Hebræi, vnde has inchoent, & vbi finiant.

Octaua opinio. Eusebius in libro octauo de demonstratione euangelica, cuius sententiã etiam hoc loco Hieronymus satis diligenter & enucleatè declarauit, tres ponit huius quæstionis de septuaginta hebdomadis interpretationes. In prima expositione, incipit hebdomadas à primò anno Cyri, quo soluta est captiuitas, dataque Iudæis potestas ædificandi templum: terminat autem sexaginta nouem hebdomadas in Hyrcani tempora, videlicet cùm captis Hierosolymis à Pompeio, confirmatus

Eusebius quomodo 70. hebdomadas sit interpretatus lib. 8. de euang. Demõ. dem. 2.

confirmatus ei est pontificatus. Dicit autem Hyrcanum fuisse vltimũ Christum, id est, vltimum pontificem legitimè electum: nam qui post illum fuere pontifices: ex alieno genere fuerũt & pontificatũ ad breue tẽpus, vel gratia vel pretio à regibus cõsequuti sunt. A Cyro igitur vsque ad hoc tẽpus Hyrcani, numerat sexaginta nouem hebdomadas, hoc est, annos quadringentos octoginta tres. De vltima autem hebdomada quid sentiat posterius in secunda interpretatione aperit. A

Altera eiusdem interpretatio. In secunda porrò interpretatione auspicatur hebdomadas à sexto anno Darij Hystaspis, quo instauratio templi absoluta est, hoc est, in primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis: sexaginta vero nouem hebdomadas, finit in morte Hyrcani, quem facit ab Herode necatum in olympiade centesima octogesima sexta, & anno decimo principatus Augusti: regni verò Herodis, anno primo. Itaque, quem hoc loco Gabriel nominat, Christum ducem, eum ipse non Messiam, sed Hyrcanũ pontificem interpretatur. Denique septuagesimam & vltimã hebdomadam, à prioribus sexaginta nouem, longo interuallo disiungens ita eam diuidit: initio eius Christum inquit esse baptizatum: post, triennio & aliquot insuper mensibus, confirmasse pactum suum, videlicet legem Euangelicam prædicando: & multis modis cõfirmando: ad hoc, in dimidio illius hebdomadæ, occisum esse Christum: denique, reliquo eiusdem hebdomadæ dimidio, Apostolos fidem Christi in Iudæa prædicasse, multisque miraculis comprobasse. B C

Tertia eiusdem expositio. Tertia interpretatio vna tantum re à duabus prioribus differt. Nãque, cùm priores sexaginta nouem hebdomadas, fecisset singulas septem annorum, in hac tertia interpretatione, solam septuagesimam, fecit septuaginta annorum. Hos vero septuaginta annos, à baptismo Christi vsque ad Traiani principatum extendit, tamdiu enim Apostolicam durasse prædicationem, Ioanne Apostolo, vsque ad Traiani tempora, sicut tradunt historiæ Ecclesiasticæ, partim prædicando Euangelicam doctrinam, partim eam scriptis prodendo, perdurante. Atque D

Reprehenditur Eusebius. hæc quidem fuit tripartita Eusebij sententia. In qua sunt multa, quæ reprehenduntur à viris doctis: & sanè meritissimo. Principiò, malè auspicatur hebdomadas, vel à Cyro: vel à Dario Hystaspis: neuter enim potestatem fecit ædificandi vrbem Hierusalem vnde angelus initium hebdomadum esse petendum indicauit. Deinde, quem angelus vocat Christum ducem, ipse Hyrcanũ pontificem interpretatur: quod, quàm sit remotum à ratione, & à germana verborum angeli sententia, libro decimo, quæstione decimaseptima & decimaoctaua demonstratũ est.

numerat,

A Postea numerat Eusebius à primo anno Cyri, vsque ad id temporis, quo pontificatus Hyrcano, auctoritate Pompeij Magni restitutus & confirmatus est, quadringentos octoginta tres annos: sed fuere plures quingentis. Etenim, Cyrus iniuit regnum primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis: Hierosolymam verò cepit Pompeius, auctore Iosepho libro decimoquarto antiquitatum, & ipsomet Eusebio in chronicis, in olympiade centesima septuagesima nona. Præterea, tempus inter sextum annum Darij Hystaspis & necem Hyrcani pontificis interiectum, definit ipse quadringentis octoginta tribus annis, notans necem Hyrcani in olympiade centesima octogesima sexta: cùm Iosephus libro decimoquinto antiquitatum aperte scribat, eam in olym-

Hierosolyma quādo à Pompeio capta. Ios. lib. 14. cap. 8.

B piade centesima octogesima septima contigisse. Falsum item est, annum cædis Hyrcani fuisse primum regni Herodis, cùm fuerit septimus à victo Antigono, sicut tradit Iosephus, & decimus ab eo tempore quo à Romanis creatus est rex Iudæorum, quod olympiade cētesima octogesima quarta esse factum, affirmat Iosephus libro decimoquarto antiquitatum. Similiter falsum est, annum cædis Hyrcani fuisse decimum principatus Augusti: nam si spectes ad eius triumuiratum, erit duodecimus, vel decimus tertius, sin autem ad victoriam Actiacam, seu initium monarchiæ, erit primus. Ad hæc, commentitium videtur, vltimam

De morte Hyrcani vide Ios. lib. 15. c. 11. quo tempore verò hæc acciderit narratur. cap. 7.

Herodes rex quādo creatus. Iosep. li. 14. cap. 26.

C hebdomadam, à sexaginta nouem prioribus tanto interuallo seiungere. Nam secundum primam eius interpretationem, distat à prioribus nonaginta annis, secundum alteram expositionem, abest sexaginta. Simile autem figmento est, priores sexaginta nouem hebdomadas inter se continentes & cohærentes facere, solam autem septuagesimam, tam longo spacio ab aliis separare, nec huius diuersitatis causam vllam vel rationem probabilem afferre. Postremò, cùm sexaginta nouem hebdomadum, singulas faciat septem annorum, & solam vltimam, septuaginta annorum, satis apparet, merum esse commētum, vt taceam, id esse præter morem Scripturæ, quæ vocabulo hebdomadis, nusquam

D aliter, nisi ad significandum septenarium vel dierum vel annorum, vti solet. Ceterū Eusebius, de tribus supradictis interpretationibus, maximè videtur probasse secundam: hanc quippe solam in chronicis commemorat.

Nona opinio. D. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi duodecima paucis expedit hanc quæstionem, sed multa miscet minimè vera. Cœptas existimat hebdomadas tempore Darij Medi, sic falsò appellans Darium Hystaspis. Ait hunc Darium cœpisse imperare sexagesima

Cyrillus Hierosolymitanus quid de his scripserit.

sexta olympiade. Sed nos suprà, quęstione tertia, exordium regni eius A
notauimus in quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis. His addit
anno huius regis octauo, ædificatam esse Hierusalem, confundens templum cum ciuitate Hierusalem, quæ non tempore istius Darij, sed Artaxerxis, Longimani, qui eius nepos fuit, refecta est. Ortum præterea Domini nostri accidisse tradit, olympiade centesima octogesima sexta, cùm inciderit in centesimam nonagesimam quartam, vt probatum est in prima parte huius libri, quæstione quinta. Quò fit, vt ab initio regni Darij, vsque ad ortum Christi, anni, non vt ipse computat, quadringenti octoginta tres, sed plures quingentis effluxerint. B
Illud denique in Cyrillo desideratur, quod de sexaginta nouem prioribus hebdomadis loquutus, septuagesimã & vltimam, tam expressè & distinctè descriptam ab angelo, miro silentio prætererit.

D. Chrysostomus quid istis scribat. Decima opinio. D. Chrysostomus in oratione secunda contra Iudæos, benè quidem exorditur hebdomadas à vigesimo anno Artaxerxis Longimani: sed non benè, finem earum refert ad euersionem Hierusalem sub Tito factam. Namque, vt alia nunc minimè discutiam, sanè tempus, quod à vigesimo anno Longimani, qui fuit annus quartus olympiadis octogesimæ tertiæ, vsque ad illud excidium Hierusalem, factum in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum C
suprà ostensum est, annos plures quingentis continet.

Seuerus Sulpitius etiam quid de his scribat. Vndecima opinio. Seuerus Salpitius libro 2. sacræ historiæ, breuiter quidem, sed malè, quæstionem hanc explicat. Etenim numerare incipit hebdomadas à restitutione templi; non autem, vt oportet, à refectione vrbis. Deinde, templum instauratum putat sub Dario Notho, quem vocat ipse Ochum: at nos supra, quæstione tertia, argumentati sumus, illum Darium, sub quo templum instauratum est, non fuisse Nothum, sed Darium Hystaspis, quartum Persarum regem. Illud prætetea procul verò est, quod sexaginta nouem hebdomadas terminauit in excidio D
Hierusalem; cùm eas ostensum fit libro decimo, quæstione decimaseptima, ad tempus baptismi Saluatoris nostri pertinuisse. Neque illud in opinione Sulpitij non est obnoxium reprehensioni, quod sexaginta nouem hebdomadum ratione exposita, septuagesimam atque extremam, altissimo suppressit silentio.

Theodoretus & Zonaras quomodo eas interpretentur. Duodecima opinio. Theodoretus super nono capite Danielis, eiúsque sequutus vestigia Ioannes Zonaras in primo tomo annalium, censent has hebdomadas esse annorum lunarium, cœptásque vigesimo anno regis Longimani, earum verò sexaginta duas terminant in nece

Hyrcani

A Hyrcani, quem nomine Christi ducis significatum putant ab Angelo. A nece porrò Hyrcani, vsque ad baptismum Christi, septem hebdomadas numerant. Denique, in vltima hebdomada, per tres annos & dimidium, Christum prædicasse aiunt: & in dimidio huius hebdomadis esse mortuum: reliquum autem eius hebdomadis dimidium, Apostolos Euangelium in Iudæa prædicando, transegisse. Sic isti. Sed dupliciter lapsi sunt; nam à vigesimo anno Longimani, qui fuit quartus octogesimæ tertiæ olympiadis, vsque ad necem Hyrcani, quàm Iosephus, vt paulò superiùs docuimus, notauit in olympiade centesima octogesima septima, non præteriisse annos quadrin- *Ios. lib. 15. cap. 7.*
B gentos triginta quatuor, vt volunt ipsi, sed pauciores quadringentis sexdecim, ipse olympiadum, quæ inter vtrumque terminum intercesserunt, numerus, ostendit. Similiter, à nece Hyrcani, quæ fuit, vt dixi, centesima octogesima septima olympiade, vsque ad baptismum Christi, quem supra notauimus in anno primo ducentesimæ secundæ olympiadis, non fuere tantum septem hebdomades, id est, anni quadraginta nouem, vt putat Theodoretus; sed prope nouem hebdomades, id est, anni sexaginta.

Decimatertia opinio. Nicolaus de Lyra, Paulus Burgensis, & Vatablus super nono capite Danielis, Petrus item Galatinus libro quarto, *Lyranus, Burgensis,*
C capite decimosexto, sequentes chronographiam Hebræorum, exorsi *Vatablus,* sunt hebdomadas à quarto anno regis Sedechiæ; eásque terminarunt *Galatinus,* in passione Domini. Quorum opinionem de initio hebdomadum, su- *quid de his* prà refutauimus in libro decimo, quæstione decimasexta. Nunc satis *sentiant.* argumenti esse debet ad eorum sententiam redarguendam, à quarto anno Sedechiæ, qui competit in olympiadem trigesimam quintam, vsque ad passionem Domini, hoc est quartum annum ducentesimæ secūdæ olympiadis, pręteriisse annos sexcētos septuaginta, Taceo, istos *Eorum errores.* auctores in putandis temporibus, & colligendis annis intermediis, multa inscienter & absurdè effutiuisse. Nam Baltasari vltimo Chal-
D dæorum regi, tres dumtaxat regni annos tribuunt, cui omnes boni scriptores, sicut dictum est in libro sexto, septem & decem annos tribuerunt. Cyrum præterea, tres tantùm annos imperasse dicunt, quem triginta annos regnasse constat. Euilmerodach assignant viginti tres annos, contra omnium sententiam. Darium, sub quo instauratum est templum, fuisse aiunt filium Assueri & Esther. A quarto anno Sedechiæ vsque ad Cyrum, cùm interfluxerint septuaginta & septem anni, ipsi octo tantùm & quinquaginta numerant. Quid plura? secundùm templum,

plum, sub Dario restitutum, stetisse censent vsque ad excidium eius A
sub Tito factum per annos quadringentos viginti: cùm steterit quingentis octoginta. Nec mirum sit, istos tam multa peccasse in chronologia: quippe in ea sequuti sunt duces Hebræos, quorum chronologiam mendosissimam esse, suprà in prima quæstione huius libri, manifestis argumentis conuincimus. Itaque verissimè in istos dici potest,
Matth. 15. quod Dominus noster dixit, si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.

Decimaquarta opinio. Ioannes Driedo, libro tertio de sacris scripturis, capite quinto, parte quarta, & Cornelius Iansenius in commentariis super centesimo vigesimo secundo capite concordiæ euangelicæ B
has hebdomadas partitè interpretantur. Siquidem primas septem numerant, ab ædificatione templi sub Dario facta vsque ad refectionem mœnium, & vrbis Hierusalem sub Artaxerxe, auctore Nehemia: cùm tamen hoc tempus non septem hebdomadas, id est, annos quadraginta nouem, sed plus septuaginta annos contineat, id est, ab olympiade sexagesima quinta, vsque ad octogesimam quartam. Sexaginta verò nouem hebdomadas extendunt isti, ab instauratione templi vsque ad ortum Christi, hoc est per annos quadringentos octoginta tres. At secundum templum, ædificatum est initio sexagesimæ sextæ olympiadis, Christus autem natus est anno quarto centesimæ nonagesimæ C
quartæ olympiadis, quod tempus continet annos quingentos & prope viginti. Postremò, à refectione vrbis Hierusalem sub Artaxerxe, vsque ad mortem Christi Domini, computant ipsi sexaginta duas hebdomadas, id est, annos quadringentos triginta quatuor, atqui tempus hoc continet annos quadringentos septuaginta sex: nam, vt suprà probatum est, quæstione quarta, & septima huius libri, cœpta est Hierusalem refici à Nehemia, anno vigesimo Longimani, qui fuit quartus annus octogesimæ tertiæ olympiadis, saluator autem noster mortem obiit, quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis. D

Ioannes Driedo, & Cornelius Iansenius quid de his scribant.

Decimaquinta opinio. Ioannes Lucidus in libro septimo de emendatione temporum, benè exorsus est hebdomadas à vigesimo anno regis Longimani, nec malè terminauit eas quarto anno post Christi Domini passionem. Tempus autem intermedium censuit fuisse quadringentorum nonaginta annorum, quot scilicet in septuaginta hebdomadis continentur. Sequutus enim est fictitias & mendosas Ioannis Annij chronologias, supra in quæstione prima huius libri, à nobis reprobatas atque reiectas. Sed re vera tempus illud inter vigesimum

Ioannes Lucidus quid scribat.

A vigesimum annum regis Longimani, & annum quartum à Christi morte, interiectum non plus quadringentos octoginta annos continet, hoc est, decem minus, quam sint in septuaginta hebdomadis. Atque hoc quidem dupliciter ostendi atque probari potest. Primò quidem, patet hoc ex chronographia, quæ fit per olympiades: siquidem vigesimus annus Longimani, quartus fuit octogesimæ tertiæ olympiadis: & item quartus annus post passionem Christi, fuit etiam ducentesimæ tertiæ olympiadis quartus annus: hoc igitur spacium temporis, non plures quàm centum viginti olympiades, id est, annos quadringentos o-
B ctoginta continet. Nec de fide eorum, quæ sumpta sunt in hac argumentatione, dubitandum est: ea quippe satis superque declarata & cõfirmata sunt in quæstione quinta & septima huius libri. Deinde, hoc ipsum probatur ex chronologia regum: eam dico chronologiam, quæ à grauibus, doctis, & diligentibus chronologis probata & prodita est. Namque, à vigesimo anno Longimani, vsque ad finem monarchiæ Persarum, & initium monarchiæ Alexandri Magni, reliqui fuerunt centum & quindecim anni. Alexander monarchiam tenuit sex annos. Post eius mortem, regnarunt in Ægypto Ptolemæi vsque ad interitum Cleopatræ & Marci Antonij per annos ducentos nonaginta quinque.
C Exinde Augustus Monarchiam rexit quadraginta quatuor annos. Hũc excepit Tiberius Cæsar: cuius decimooctauo anno Christus occisus est: & quatuor annis post, id est, vigesimo secundo principatus Tiberij, finitæ sunt septuaginta hebdomades. Ex supra dictis autem annis regum conficitur eadem illa summa quadringentorum octoginta annorum, quam ex ratione olympiadum, etiam subducebamus.

Regum Chronologia, per quam 70. hebdomades demonstrantur.

Hanc nostram rationem, qua opinionem Lucidi funditus euerti putamus, quispiam fortasse existimaret dupliciter posse solui. Primò enim respondere posset, in supradicta computatione olympiadum, subesse errorem duarum vel trium olympiadum: quem irrepsisse in
D tanta multitudine olympiadum, hoc est, centum viginti trium, minimè mirandum esse, cùm nihil procliuius sit, quam in numeris errari. Similiter in chronographia regum, multis de causis error implicari potuit, vel quia numerati fuerint tantùm anni pleni & integri, non autem imperfecti: aut quia descripti sint tantùm anni regum, non autem interregnorum, quæ inter obitum prioris regis, & creationem posterioris sæpenumerò intercessisse verisimile est. Verùm, hoc responsum infirmum est, nec vllo modo probabile. Primũ enim, in prædicta computatione nostra, olympiadum chronologia planè congruit cum

Obiectiones quæ pro Lucidi sententia fieri possent, soluuntur.

chronographia regum: vtriusque autem chronologiæ consensus, apud A
intelligentes viros, rem facit prope certam, atque indubitatam. Deinde si quis in prædicta chronologia fuit error, eum necesse est fuisse, vel in principio illius computationis, vel in fine: nam bene constitutis extremis, nullus mediis error potest contingere. Vbinam igitur fuit error? an in principio, vt videlicet vigesimus annus Longimani, non fuerit quartus olympiadis octogesimæ tertiæ, sed inciderit in principium olympiadis octogesimæ primæ? At hoc, nisi temerè loqui, & gratis quodlibet effutire volumus, dici non potest. Siquidem, in prima parte huius libri quæstione quarta grauissimorum auctorum testimonio probatum est, initium regni Artaxerxis Longimani fuisse in primo B
anno septuagesimæ nonæ olympiadis. An potiùs dicent, errorem contigisse circa finem, hoc est in denotanda olympiade, qua Christus Dominus mortuus fuerit? & mortuus sit, non in ducentesima secunda, sicut nos docuimus, sed in ducentesima quinta olympiade. Atqui hoc, & contra sententiam est grauissimorum auctorum & nec pauca, nec parua secum habet implicata incommoda, quæ tamen in præsens, ne longior sim, explicare non attinet.

Verùm, etsi hoc primùm responsum non bene processit, alterum tamen probabilius excogitari posset. Etenim dixerit quispiam, vigesimum illum annum Longimani, vnde sumptum est exordium hebdomadum, non esse numerandum ab eo tempore, quo solus Longimanus C
post mortem patris regnum tenuit, hoc est à primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis, sed decem vel vndecim annis ante, esse repetendum; videlicet faciendo initium regni Longimani, ex eo tempore quo tempore, viuo etiam tum patre suo Xerxe, sed externis bellis extra Persidem occupato, cœpit pro eo regnū administrare. Scribit enim Herodotus in libro primo, & initio libri septimi, hunc fuisse morem Persis, vt reges eorum longam & grauem aliquem expeditionem extra Persidem suscepturi, ne qua regno accideret perturbatio, vel illis absentibus, vel etiam mortuis ante, regni successorem declararent. Cœpit D
igitur Artaxerxes pro patre suo absente regnum administrare, circa olympiadem septuagesimam sextam. Atque huic responso, ne commentitium videatur, posset fides adiungi eo argumento, quod Themistocles damnatus capitis à Græcis, fugisse traditur in Asiā, & venisse ad Artaxerxem, eo tempore regnantem apud Persas. Hoc enim prodiderunt Thucydides & Charon Lampsacenus, vt refert Plutarchus in vita Themistoclis. Cicero item libro 10. epistolarum ad Attic. & Æmylius Probus

An Themistocles: cum damnatus à Græcis fugit in Asiā tūc adierit ad Xerxem an ad eius filium Artaxerxem.

A Probus in vita Themistoclis, eiusdem sunt sententiæ, nec non & Philostratus libro primo de vita Apollonij capite decimonono. Profectionem autem Themistoclis ad Artaxerxem ante septuagesimam septimam olympiadem fuisse necesse est. Etenim, Themistoclem ineunte septuagesima septima olympiade mortem obiisse, à Diodoro in libro vndecimo, & Eusebio in chronicis proditum est. Posito igitur ad hunc modum initio regni Artaxerxis circa finem septuagesimæ sextæ olympiadis, annus vigesimus regni eius sic accepti, vnde scilicet hebdomadas Danielis ordiri oportet, competet in annum secundum octogesimæ primæ olympiadis, à quo tempore vsque ad quartum annum B post Christi passionem, qui quartus fuit ducentesimæ tertiæ olympiadis, reperietur plenus & integer numerus annorum quadringentorum nonaginta, qui continentur in septuaginta hebdomadis. Verùm huic responso tria fidem derogant. Primum enim, à plurimis & grauissimis scriptoribus pro certo traditum est, Themistoclem in illa fuga ex Græcia in Asiam, non ad Artaxerxem, sed ad Xerxem patrem eius venisse: sic enim affirmant Ephorus, Dinon, Clytarchus, Heraclides, quos refert Plutarchus supradicto loco. Idem quoque tradit Diodorus Siculus libro vndecimo. Deinde, si Xerxes extra Persidem ad bellum C proficiscens, administrationem regni filio reliquisset, verisimile est id eum fuisse facturum eo tempore, quo primam illam ac celeberrimam aduersus Græcos expeditionem suscepit: id autem contigit primo anno septuagesimæ quintæ olympiadis, vt Diodorus annotauit in exordio libri vndecimi. Hic igitur figendum esset principium regni, seu administrationis regni, quam absente patre obiuit Artaxerxes. Ex quo tempore, si annos regni eius numerare velimus, proculdubio annus regni eius vigesimus, concurret cum quarto anno septuagesimæ nonæ olympiadis: ex quo anno vsque ad quartum annum post Christi passionem, colliguntur anni quadringenti nonaginta septem, plures D nempe, quàm sint in septuaginta hebdomadis. Denique, Artaxerxes minimus natu erat filiorum Xerxis: primus verò natu, scilicet ad quem proximè, secundùm Xerxẽ, regni successio pertinebat, erat Darius, vt in principio libri tertij docet Iustinus. Quamobrẽ Artabanus, qui occiso Xerxe, regnum sibi asserere moliebatur, primum filiorum Xerxis aggressus est necare Darium, quo sublato, postea etiam Artaxerxis vitæ insidiatus est. Non igitur credibile est, Xerxem, posthabito Dario primogenito, & per ætatem gubernaculis imperij tractandis maturiori, paruulo tunc, & minori natu

Refellitur superior obiectio.

Artaxerxi, administrationem regni permisisse. Ex quo apparet, perfugiū, A quod sibi secundum responsum quæsierat, infirmum, ac planè nullum esse.

In disputatione de 70. hebdomadis, quæ sint controuersa, & quæ sint extra controuersiam.

Verùm de aliorum opinionibus circa hanc quæstionem, hactenus dicta sufficiant. Atque hinc liquere potuit lectori, nonnulla esse in hac quæstione de septuaginta hebdomadis, certa & indubitata: quædam verò dubia, & in varias distracta sententias. Namque illud absque controuersia est, æquè apud Hebræos quàm apud Christianos, has Danielis hebdomadas, iampridem esse completas: manifestis enim verbis prædixit angelus, in fine earum hebdomadum, vel certè aliquanto pòst tempore, funestissimo bello vehementer affligendos & conterendos B esse Iudæos: eiúsque belli finem fore, terræ eorum vastitatem atque solitudinem, dissolutionémque vrbis ac templi & populi dissipationem, necnon & sacrificiorum, cunctíque Mosaicæ religiouis cultus defectionem: & quod omnium acerbissimum ac inconsolabile malum erat futurum, eam calamitatem, non, vt quas antea tulerant, fore temporariam, sed perpetuam, nec vllo temporis fine terminandam. Huiusmodi autem Iudæorum excidium ab angelo prædictum, ab hinc mille quingentos annos contigisse illis, in confesso est. Quamobrem, qui de Hebræis sunt minus rudes, & contra veritatem minus contumaces, hi fatentur, hebdomadas Danielis, in euersione Hierusalem, vel C sub Tito, vel sub Adriano facta finem habuisse. Illud autem differt inter Hebræos & Christianos. Nos enim putamus, hebdomadas pertinuisse ad signandum & definiendum aduentus Messiæ tempus: illi hoc negant, & sicut alia permulta, sic etiam hoc, quamuis meridiana luce clarius sit, aut non vident, aut videre se dissimulant. Inter Christianos porrò, similiter partim conuenit, & partim differt. Illud enim communiter ab omnibus traditur, & iampridem esse exactas hebdomadas, illísque tempus Messiæ aduentus esse præfinitum. Tripliciter verò inter se dissident, hoc est, in constituendo tam principio, quàm fine hebdomadum, & in ratione computandi atque colligendi quadringentos D nonaginta annos, qui continentur in septuaginta hebdomadis. De qua varietate & dissensione opinionum, proximè, satis supérque dictum est.

TERTIA

A TERTIA PARS DISPVTATIONIS DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS: IN QVA PONITVR AVCTORIS SENTENTIA.

B

***

RESTAT, vt tantæ huius disputationis moli ac fabricæ, quasi fastigium imponentes, extremo loco sententiam nostram lectori, quàm breuissimè aperiamus. Primùm igitur arbitramur, septuaginta hebdomadas, fuisse annorum non solarium, sed lunarium: quadringenti verò & nonaginta anni lunares, quadringentis & septuaginta quinque solaribus omnino respondent. Huius sententiæ de annis lunaribus, auctores habemus multos, & cum primis graues ac nobiles viros: Iulium Africanum in libro quinto an-
C nalium, vt memorat hoc loco D. Hieronymus; Theodoretum, Albertum Magnum, & Dionysium Carthusianum super nono capite Danielis, Bedam de ratione temporum capite quadragesimo septimo; Rupertum in capite decimoquinto suorum commentariorum super Danielem; auctorem historiæ scholasticæ super historiam Danielis capite decimo; & Ioannem Zonaram in primo tomo annalium. Quæ autē pro eius opinionis confirmatione, & solutione eorum, quæ aduersus eam obiiciuntur, dici poterant; ea omnia libro decimo, in explicatione quæstionis nonæ, diligenter & copiosè tractata sunt.

Septuaginta hebdomades fuerunt annorum lunarium.

D Deinde, censemus non aliunde sumi debere initium harum hebdomadum, nisi à vigesimo anno regis Artaxerxis Longimani; quo scilicet tempore primùm exiit sermo, vt ædificaretur Hierusalē, permissa Nehemiæ à rege potestate extruendi muros Hierusalem, vrbémque reficiendi atque muniendi. De quo, cùm in libro decimo, quæstione decimasexta subtiliter & accuratè dictum sit, equidem hoc loco verba facere, superuacaneum duco.

Initium 70. hebdomadum vnde sumēdum.

Postremò, existimamus, hebdomadas dupliciter terminari posse; vel in quarto anno post Domini nostri passionē; vel in eo ipso anno, quo Dominus

Septuaginta hebdo-

Modus du-pliciter ter minari pos se ostenditur. Dominus noster passus & mortuus est. Hoc, quia magni refert bene cognitum & exploratum habere; quò planiùs intelligatur, enucleatiùs declarandum est. Si septuaginta hebdomades terminentur in quarto anno post passionem Christi, cùm à vigesimo anno regis Longimani, vnde cœperant, hoc est, à quarto anno octogesimæ tertiæ olympiadis, vsque ad mortem Saluatoris nostri, quæ concurrit cum quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis, transactæ sint septuaginta hebdomades annorum lunarium, id est quadringenti septuaginta quinque anni solares; necessarium profectò est dicere, reuera non fuisse septuaginta hebdomades præcisè, sed septuaginta & dimidiam: nec annos tàtum quadringentos nonaginta sed quadringentos nonaginta tres. Cur igitur angelus septuaginta tantum hebdomadas nominauit? Nimirum, contentus fuit maximum illum, eundémque plenum, atque integrum septuaginta hebdomadarum numerum expressisse; minutum autem illum & imperfectum numerum dimidiæ hebdomadis, vel vsu & consuetudine Scripturæ, quæ minutos numeros in magna aliqua summa omittere solet; vel quo magis prophetiam occultaret; tacere voluit. A B

Scripturã sacrã in re censenda magna aliqua annorum summa, paucos aliquot annos & imperfectos, nónunquã omittere, probatur. Ac ne hoc simile figmento aut consuetudine diuinæ Scripturæ alienum putetur; ponam hîc aliquot exempla, quibus intelligatur id fieri solere in sacris literis. Quanquam ad id credendum satis esse posset auctoritas Epiphanij, & Augustini, quorum ille in compendiaria doctrina de fide Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ; hic vero in libro quæstionum in Exodum, quæstione quadragesima septima, disertis verbis id confirmant. Sit igitur eius rei primum exemplum: in libro tertio regum capite secundo scriptum est, Dauidem regnasse quadraginta annis, septem in Hebron, & triginta tres in Hierusalem: atqui regnasse cum quadraginta annis, & præterea sex menses, eadem Scriptura cõfirmat libro secundo regum, capite quinto. Quo patet, minutum illum numerum sex mensium, fuisse illo loco à Scriptura prætermissum. Sit alterum, & sanè luculentiùs, eiusdem rei exemplum: in capite decimo quinto libri Geneseos: prædixit Deus Abrahæ, semen eius futurum peregrinum in terra aliena quadringentis annis: quorum annorum initiũ secundum doctores, fuit in ortu Isaac; exitus vero & finis, eo tempore, quo Moses Hebræos eduxit ex Ægypto. At hoc tempus, vt sacra docet chronologia, quinque & quadringentos annos continet. Quare in illa Dei prædictione omissi sunt quinque anni. Denique tertij exempli loco afferri posset, quod scriptum est in libro Iudicum capite vndecimo vbi Iephte affirmat, terram, quæ erat ab Arnon vsque Ieboch, fuisse à C D

Iudæis

A Iudæis per trecentos annos pacificè & tranquillè possessam. Cœpit autem possideri, ferè quadragesimo anno, quàm egressi fuerant Hebræi ex Ægypto; vt significatur in libro Numerorum, capite vigesimo primo & vigesimosecundo. Cæterum, ab eo tempore vsque ad principatum Iephte, si numerentur duntaxat anni, quibus Hebræo populo præfuerunt iudices, omissis captiuitatum annis reperientur septuaginta tantùm & ducenti anni. Quare, dicens Iephte trecentos annos, vsurpauit numerum perfectum pro imperfecto, hoc est, centenarium pro septuagenario: sin autem recenseantur anni, tam iudicum, quàm captiuitatum; anni trecenti & quadraginta colligentur. Quocirca cùm B Iephte dixit trecentos annos haud dubiè, contentus maximo illo, & integro numero trecentorum annorum, paruum illum & imperfectum quadraginta annorum numerum prætermisit. Ergo liquet his exemplis, non esse insolens in Scriptura, in exprimenda summa annorum, non totum numerum ponere, sed plenum tantummodo & integrum, tacito exiguo, & imperfecto numero: vt non videri debeat incredibile, idem contigisse hoc loco, fuisséque septuaginta hebdomadas & dimidiam; sed expressis septuaginta, dimidiam esse suppressam.

Obserua lector, & hic, & paulo infra, duplicẽ interpretationẽ illorũ verborum, in dimidio hebdomadæ deficiet hostia. *vtrumque minime vulgarem.*

C Hanc igitur si amplectamur interpretationem, videndum est, quemadmodum illud dictum angeli; *in dimidio hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium*, quod nos suprà in extrema quæstione libri decimi, interpretati sumus de morte Domini nostri, postquam omnis virtus legalium sacrificiorum planè defecit; videndum inquam est, quemadmodum ea interpretatio huic opinioni conuenire, & constare possit. Sed non est difficile id ostendere. Etenim cogitandum est, ex septem vltimis annis totius summæ septuaginta hebdomadum & dimidiæ, hoc est, annorum quadringentorum nonaginta trium, confici v- D nam hebdomadam, quæ incipit ab anno quadringentesimo octogesimo septimo, desinit in annum quadringentesimum nonagesimum tertiũ. In hac hebdomada, per tres priores annos, & dimidium, Christus prædicauit Euangelium: in dimidio huius hebdomadis, qui est annus, quadringentesimus nonagesimus, & vltimus septuagesimæ hebdomadis, Christus mortuus est. Exinde sacrificia legalia fuere inualida. Residuo huius hebdomadis, Apostoli magno studio & ardore animi euangeliũ in Iudæa prædicarũt, Et in fine hebdomadis terminatæ sunt septuaginta hebdomades & dimidia. Hinc apparet, hãc interpretationẽ

nihil

nihil habere verbis angeli non consentaneum, & congruens. Neque A enim angelus eam hebdomadam, in cuius dimidio defecit hostia, & sacrificium; vel septuagesimam; vel vltimam hebdomadam appellauit sed tantùm, vnam hebdomadam; quæ, qualiscunque intelligi potest; dummodo ea constet septem annis,& sit extra sexaginta nouē, de quibus antea dixerat. Ecce tibi, vna hæc est ratio terminandi hebdomadas in quarto anno post passionem Domini.

70. hebdomades terminari post sunt in passione Domini.

Altera est ratio terminandi septuaginta hebdomadas, in eo ipso anno, quo Christus Dominus mortuus est; quam rationem sequuti sunt Iulius Africanus, Beda, Rupertus & alij. Secundum hanc, illud Angeli dictum *in dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium*, potest dupliciter exponi: B Beda námque, & Rupertus interpretantur id de baptismo Christi, qui in mediam septuagesimam hebdomadam incidit; post quē baptismum defecere legalia: non quidem secundū vsum, qui permansit vsque ad excidium Hierusalem; neque secundum virtutem & obligationem; quæ non nisi post passionem Domini cessarunt: sed quia introductio baptismi, qui primum est sacramentum legis euangelicæ, manifestum atque indubitatum fuit signum, legalia sacramenta mox esse defectura. Potest etiam hoc exponi de morte Domini nostri: sed illud, *in dimidio hebdomada*, non significat medium annum, qui est quartus septuagesimæ hebdomadis; sed significat vnam medietatem, videlicet C posteriorem illius hebdomadis. Cogitatione enim diuidenda est septuagesima hebdomada in duo dimidia, seu in duas medietates, quarum vtrauis tribus annis & dimidio constat. Et in posteriore quidem dimidio illius hebdomadis, Christus, & in principio eius baptizatus est; & in decursu eius prædicauit; & in fine eius mortuus est; cuius mortem, legalium sacrificiorum abrogatio est consequuta. Itaque quod Angelus dixit, *in dimidio hebdomadæ deficiet hostia*, id sane de posteriore dimidio illius hebdomadis, & de fine eius dimidij debet intelligi. Hanc in- D terpretandi rationem ponit Dionysius Carthusianus in commentariis suis, super nono capite Danielis, sed ante Carthusianum, eam tradiderat auctor historiæ scholasticæ, in enarratione historiæ Danielis, capite decimo.

Vnus tantùm restat scrupulus; sed excussu facilis. Videtur enim, à vigesimo anno Longimani, vsque ad mortem Saluatoris nostri, non tātum quadringenti septuaginta quinque anni solares, qui æquiualent quadringentis nonaginta lunaribus; sed quadringenti septuaginta septem numerari. Siquidem, vigesimus annus regis Longimani, fuit quartus

A quartus octogesimæ tertiæ olympiadis, & annus passionis Domini fuit item quartus ducentesimæ secundæ olympiadis, sicut ostensum est in prima parte huius libri, quæstione quarta & septima: hoc autem tempus continet annos quadringentos septuaginta septem. Verùm nihil negotij est, hunc eximere scrupulum, adhibita distinctione computationis exclusiuæ & inclusiuæ, chronologis satis vsitata. Computatio inclusiua est, cùm propositi numeri vterque terminus, primus & vltimus, in computatione includitur: exclusiua vero est, cùm vterque pariter excluditur. Exemplum vtriusque computationis circa eandem historiam reperitur in euangelio. Etenim, transfigurationem Domini, B D. Lucas narrat capite nono, factam esse octo diebus post sermonem Domini, de imminente sua passione & glorificatione. At Matthæus capite decimoseptimo, & Marcus capite nono, eandem transfigurationē sex diebus post eundem illum sermonem de passione & glorificatione Domini, factam scribunt. Nec est inter Euangelistas repugnantia. Nimirum, Matthæus & Marcus exclusiua computatione vsi sunt; Lucas autem inclusiua. Similiter igitur prædictæ obiectioni est occurrendū. Nam à vigesimo anno Longimani vsque ad annum passionis Domini sunt anni quadringenti septuaginta septem, secundum inclusiuam computationem: at vero secundum exclusiuam, quam angelus sequi C maluit, vt integrum numerum septuaginta hebdomadum exprimeret: anni dumtaxat septuaginta quinque & quadringenti numerantur. Atque hæc quidem sint à nobis de septuaginta hebdomadis; si non vt tantæ rei dignitas & difficultas postulabat, certè, vt ferebat nostræ facultatis tenuitas, explicata.

De duplici ratione cō putandi, vna exclusiua, altera inclusiua.

D

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV. A

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XII. B

CAPVT DECIMVM

† Regni MS. quadã & Rom. addunt.

NNO tertio † Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli cognomento Balsasar, & verbum verum, & fortitudo magna: intellexitq; sermonem: intelligentia enim est opus in visione. In diebus illis, ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum: sed neque vnguento vnctus sum: donec complerentur C *trium hebdomadarum dies. Die autem vicesima & quarta mensis primi, eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo: & corpus eius, quasi chrysolitus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius, vt lampas ardens: & brachia eius, & quæ deorsum sunt, vsque ad pedes, quasi species æris candẽtis: & vox sermonum eius, vt vox multitudinis. Vidi autem ego Daniel solus visionem: porro viri, qui erant mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus, vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui: nec habui quicquam virium. Et audiui vocem sermonum* D *eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et dixit ad me: Daniel, vir desideriorum, intellige verba, quæ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo: nunc enim sum missus ad te. Cumq; dixisset mihi sermonem istum, steti tremens. Et ait ad me. Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui: exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus, &*

A *bus: & ecce Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Veni autem, vt docerem te, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: quoniam adhuc visio in dies. Cumq́, loqueretur mihi huiuscemodi verbis, deieci vultum meum ad terram: & tacui. Et ecce quasi similitudo filij hominis tetigit labia mea, & aperiens os meum locutus sum, & dixi ad eum, qui stabat contra me. Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium. Et quomodo poterit seruus domini mei loqui cum domino meo? Nihil enim in me remansit virium, sed & halitus meus intercluditur. Rursum ergo tetigit me, quasi visio*

B *hominis, & confortauit me, & dixit: noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare, & esto robustus. Cumq́, loqueretur mecum, conualui, & dixi. Loquere domine mi, quia confortasti me. Et ait, nunquid scis, quare venerim ad te? & nunc reuertar, vt prælier aduersum principem Persarum: cùm ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Verumtamen annũtiabo tibi, quòd expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.*

VISIO, quam Daniel hoc capite sibi accidisse narrat, multis de causis eximia & admiranda fuit. Primùm enim, Deus non prius Danielem hac visione dignatus est, quàm se ipse vnius & viginti dierum oratione, ieiunio, & lacrhymis, ad eam dignè accipiendam præparasset. Tum, qui in hac visione Danieli apparuit, non quilibet fuit angelorum, sed archangelus Gabriel, & ordinis, & muneris sui dignitate clarissimus; & secretissimorum Dei cõsiliorum internuncius atque interpres, maximarúmque Dei legationum functione nobilissimus. Nec is, vt aliàs visus est; sed ea specie, atque habitu se ostendit, vt magnam præ se ferret maiestatem, stuporéque ac terrore, Danielem & socios eius impleret; ac naturæ angelicæ, *Præstantia huius visionis.*

C

D multis in rebus excellentiam, ea ratione adumbraret. *Et ecce,* inquit, *de illo Daniel, vir vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius, vt lampas ardens, & brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis: & vox sermonum eius, vt vox multitudinis.*

Tantus porrò ex hac visione socios Danielis horror & terror inuasit vt confestim omnes eo relicto aufugerent. Ipse verò Daniel, animi pariter atque corporis viribus debilitatus, defectúsque in terram cecidit; & propè exanimatus iacuit humi. Iam verò, quis non obstupescat audiens, inter ipsos angelos discordias, contentiones, & prælia narrari? & principem *Eius effectus.*

principem Persarum vno & viginti diebus restitisse Gabrieli, huic au- A
tem, velut in certamine laboranti, venisse in subsidium Michaelem, cumque inter istos pugna ferueret, interuenisse principem Græcorũ, nouas, propriásque cum illis dimicandi causas ferentem? Denique, si eorum sententia est vera, & videtur sane vera hanc visionem, vltimam esse huius libri; eámque ab hoc capite vsque in finem duodecimi capitis continuari; liquet profectò, hanc visionem latissimè, ac longissimè patere: quippe plurima, & altissima Dei mysteria per eam Danieli patefacta sunt: eiusque visionis prædicta, non certo alicuius temporis spatio determinata sunt, sed pariter cum ipsius mundi æuo extenduntur. Siquidem, vsque ad persecutionem Antichristi, & consummatio- B
nem sæculi, atque ipsam mortuorum resurrectionem, qui legerit historiam horum trium capitum, eam pertinere animaduertet. Hæc præfari voluimus, vt intelligatur, quanta nobis opus sit intentione animi, diligentiæ, curæque; vt hæc tam multiplex, tam excellens, & admirabilis visio, quantum in nobis fuerit, non indignè tractetur & explicetur: & quanto item lectoris studio, reuerentia, ac religione, quæ de hac visione scripta sunt à Daniele, quæque à nobis in eorum explanatione dicentur, accipienda atque complectenda sint.

De quibus rebus habita sit.

Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est C
Danieli, & verbum verum, & fortitudo magna, intellexitque sermonem, intelligentia enim opus est in visione.

Daniel post Cyri annũ primum vaticinatus est.

Inc apparet, quod suprà, in extremo capite primo positũ est, Danielem fuisse vsque ad annum primum Cyri regis, non significare terminum temporis, quo Daniel, aut vixerit; aut vatis munere sit functus; cùm hîc legamus, anno tertio Cyri propheticas visiones ipsi contigisse. Illud igitur ibi signifi- D
catum est, vt notauit hoc loco D. Hieronymus, & nos docuimus, cùm eum locum primi capitis tractaremus; Danielem in ea gratia & honore, quem apud regem Nabuchodonosor adeptus fuerat, pariter etiam apud ceteros reges Chaldæorum permansisse, quoad stetit imperium Chaldaicum; hoc est, vsque ad annum primum regis Cyri, qui Babylonem expugnauit, suóque Chaldæos subiecit imperio. Libri Græci hoc loco mendosè, pro anno tertio Cyri, habent anno primo. Vnde illis hoc mendum

A mendum acciderit, indicat Theodoretus super hoc loco, ita scribens *Quibusdam videtur. hic in tempore erratum esse: & pro anno primo, qui ab initio librorum hum desumpsit, tertium annum posuisse. Idq; ex eo coniiciunt, quod in fine primi capitis dictum est, Daniel fuisse vsque ad annum primum Cyri: si enim non vltra primum annum fuit, quomodo tertio anno Cyri reuelationem habere potuit? Ego autem arbitror, neque illis verbis definitum aliquod tempus significari neque primo anno Cyri Danielis vitam terminari: neque enim ibi dictum est vsque ad annum primum Cyri, sed vsque ad annum vnum.* Sic Theodoretus. Verùm & scriptura Hebraica, & nostra versio Latina habent in extremo primi capitis, vsque ad primum annum: B & manifestum est more Hebraico, non rarò vnum dici pro primo. Quò licet intelligere, prædictam Theodoreti obseruationem inanem esse.

Theodoretus explicatio.

Et verbum verum, & fortitudo magna. Eãdem sententiam habet lectio Græca: *magna*, inquit Hieronymus, *fortitudo, vel Dei, qui, quæ pramonstrantur in hac visione, facturus erat: vel ipsius Danielis, qui tam alta mysteria diuino lumine illustratus, ac roboratus intellexit.* Docent Hebrææ linguæ periti, vocem Hebræam, quæ est hoc loco, Isaua præter fortitudinem significare etiam tempus, & exercitum. Vnde Pagninus vertit, & Vatablus explicat, *tempus magnum* id est, quæ ostenduntur hac visione, non C nisi longo post tempore, esse implenda. Alij legunt, *& exercitus magnus* vt supplendum sit, *angelorum* quasi angelus, qui hic locutus est Danieli numeroso angelorum agmine comitatus, ad eum venerit, *intellexitque sermonem: intelligentia enim est opus in visione.* Hinc deprompta est illa theologorum sententia, vt quis verè, ac propriè sit, & nominetur propheta opus esse, vt non modo habeat visiones propheticas, sed eas etiã intelligat. Quo fit, vt nec Pharao, nec Nabuchodonosor, nec Baltasar, licet visa quædam prophetica, & sanè insignia ipsis acciderint, prophetæ tamen nomen habeant: sed id magis conueniat Iosepho, & Danieli, qui eas visiones interpretati sunt. Quam Theologorum senten-D tiam peperit doctrina beati Gregorij, & Augustini, qui hoc ipsum antea tradiderant. Ille quidem breuiter super illis verbis Iob in cap. 13. *Omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.* Hũc in modũ scribit in libro vndecimo moralium, c. 12. *non satis est,* inquit, *vidisse, & audisse: non enim vtilitatem habent dicta si intellectu carent. Proinde subditur, & intellexi singula. Cùm enim aliquid ostenditur, vel dicitur: si intellectus non tribuitur, prophetia minimè est. Vidit namque Pharao per somnium, quæ erant Ægypto ventura: sed quia nequiuit intelligere, quod vidit.*

An propheta dici queat, qui visiones propheticas habet, nec eas tamen intelligit.

D. Gregorius.

Gen. 41. Dan. 5.

vidit, propheta non fuit. Sic aspexit Baltasar rex articulum manus scribentis in pariete, sed propheta non fuit, quia intellectum rei quam viderat, non accepit. Vt igitur beatus Iob prophetiæ spiritum se habere testetur, non solum vidisse se, & audisse, sed etiam intellexisse omnia, asserit. Idem, sed enucleatiùs tradit Augustinus in libro duodecimo de Genesi ad litteram, capite nono *quibus*, inquit, *signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondum erant prophetæ, magisq; propheta erat, qui interpretabatur, quod alius vidisset, quã ipse qui vidisset. Vnde apparet, magis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad hunc spiritum, qui est vis animæ quædam, mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque, magis Ioseph propheta fuit, qui intellexit, quid significaret visum Pharaonis, quàm Pharao, qui illud in somno habuit. Huius enim spiritus informatus est, vt videret, illius mens illuminata est, vt intelligeret, ac per hoc, in illo erat prophetia, & in hoc lingua: & in hoc, rerum imaginatio, in illo imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta est, qui rerum, quæ significantur, sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines videt, & magis propheta est, qui solo earum rerum, intellectu præditus est: sed & maxime propheta est, qui vtroque præcellit, vt & videat in spiritu corporalium rerum significatiuas similitudines, & eas viuacitate mentis intelligat. Sic Danielis excellentia tentata, & probata est, qui regi, & somnium, quod viderat dixit, & quid significaret, aperuit. Et ipsæ quippe imagines corporales expressæ sunt, & earum intellectus reuelatus in mente.* Hactenus Augustinus. Et hæc quidem rectissimè habent, & conuenienter nostræ translationi Latinæ dicta sunt. Hebræa tamen Scriptura, & versio Græca paulo secus habere videntur: nam Pagninus, ex Hebræo ita vertit, *& intellexit verbum, & intellexit sibi in visione.* Græca verò hanc reddunt sententiam *& intellectus datus est ei in visione.* Itaque, pro est, quod nos legimus *intelligentia opus est in visione* illic est *intelligentia data est ei in visione.* Verùm, si in hac varietate, ipsa æstimetur sententia, ferè ista eodem recidunt: propterea enim data est Danieli in visione intelligentia, vt ipse pleno ac perfecto prophetiæ munere donaretur, quod sine intelligentia visionis, non fuisset absolutum.

Prophetæ sunt, qui diuina visa interpretantur.

Gen. 41.

Prophetarum diuersa genera.

Dan. 2.

A

B

C

D

In diebus illis ego Daniel lugebam.

VR lugebat Daniel? siquidem biennio ante laxata Hebræorum captiuitate, populóque suo in patriam reuerso, atque inchoata iam templi ædificatione, nulla quidem mœrendi ac lugendi

A gendi, magna potiùs lætandi & gaudendi causa esse videbatur. Sed quatuor tamen casque iustis. mas mœroris & luctus causas fuisse Danieli, docere possumus. Prima causa fuit, deploranda improbitas, & peruicacia Iudæorum qui, donata omnibus Iudæis à Cyro libertate, nihilominus tamen Babylone remanserant. Namque ex tot millibus, qui Babylone commorabantur, ad quinquaginta duntaxat millia in Iudæam redierant, cætera, propemodum innumerabilis turba, tantam Dei erga se misericordiam, tantámque regis Cyri beneficentiam contempsit, præferens captiuitatem libertati, & exilium patriæ. Hanc causam, quia breuiter, & disertè tractat hoc loco Theodoretus, eius B verba hic adscribam. Cùm enim dixisset, videri potiùs, fuisse Danieli, ob donatam à Cyro Hebræis libertatem, gaudendi, quàm lugendi causam, subiunxit, hanc ipsam Cyri beneficentiam, qua Iudæi malè vsi fuerant, materiam dolendi, ac lugendi præbuisse Danieli. *Cùm enim, inquit, rex omnibus libertatem, ac reditum in patriam permisisset, complures, bonorum, quæ Babylone possidebant, amore capti reglecto in patriam reditu, tanto beneficio vti noluerant. Soli autem viri pietatis amatores, patriarumq; legum custodes, posthabitis omnibus bonis & delicijs Babylonicis, patriæ solitudinem omnibus regnis antepofuerunt. Hoc itaque Danieli luctus causa fuit. Videns enim diuinæ promissionis veritatem, & regis humanitatem, atque be-* C *nignitatem, contra verò populi sui contumax, & effrenatum ingenium, vehementer animo angebatur. Sed enim quæret aliquis, cur ipse Daniel, cum iis, qui redierant in patriam, non abierit: ac potiùs cùm impiis Iudæis Babylone remanserit? cui quæstioni facilè occurritur, si captiuitatis eiusdem Danielis causa intelligatur. Quemadmodum enim non propter sua peccata ductus est in seruitutem, sed Deus populi prospiciens vtilitati, eum vna cum cæteris, in captiuitatem abstrahi permisit, quasi curatorem, & magistrum quendam simul cum ipsis mittens: ita etiam reditus tempore, cum plures Iudæorum Ba-* D *bylone remanere decreuissent, propterea diuinus propheta cum illis degere compellitur, vt ne spirituali cura prorsus destituti in execrandam idololatriæ impietatem penitus laberentur.* Hactenus ex Theodoreto.

Quatuor causæ cur Daniel tantopere mæreret, ac lugeret, & primo Iudæorum improbitas & peruicacia.

Theodoretus.

Daniel cur in Iudæam nō redierit.

Altera causa luctus Danielis fuit, quod ex litteris suorum cognouerat, inchoatam templi ædificationem, fuisse à finitimis populis, acerrimis Iudæorum hostibus, impeditam atque interpellatam, eósque tanto esse apud regem Cyrum vsos artificio, vt ille non parum de priore erga Iudæos beneuolentia & benignitate remisisse videretur. Atque hoc ex his, quæ scribit Esdras capite quarto, non obscurè perspicitur.

Altera causa templi ædificatio impedita.

li.1.Esd.c 4.

QQ 2 Tertia

Tertia Antiochi contra Iudæos persecutio.

Tertia lugendi causa fuit, quod Daniel identidem memoria repetebat, & cum animo suo reputabat id, quod viderat & audierat in superiori visione, quæ in capite octauo scripta est, videlicet, de multis & magnis calamitatibus & malis, quibus rex quidam Græcorum, Antiochus Epiphanes, Iudæos crudelissimè vexaturus & afflictaturus erat. Hoc Daniel mente volutans, non poterat, pro ea caritate qua populum suum complectebatur, non ingenti mœrore luctúque compleri. Ad hanc porrò causam pertinet, quod mox sequenti capite vndecimo, angelus omnem illius Antiochi aduersus Iudæos persecutionis & crudelitatis progressum, pleniùs atque distinctiùs Danieli demonstrauit. A

Quarta Christi mors à Iudæis procurata.

Quartam mœroris & luctus causam, illam equidem fuisse reor, quòd hæserat in animo mentéque Danielis, id quod ex Gabriele cognouerat in visione noni capitis, tantam nimirum fore populi Hebræi contumaciam, perfidiam, & cæcitatem, vt ipsum Messiam, acerba & ignominiosa morte esset necaturus, quam ob tanti sceleris immanitatem, ipsum antea tantopere à Deo dilectum, tantísque beneficiis ornatum atq; cumulatum, in perpetuum ab ipso Deo repudiatum & abiectum iri. B

Panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum, non introierunt in os meum. C

Ieiunij tempore à cibis delicatioribus abstinendum.

Panis desiderabilis quis.

Cur Daniel cibis sit vsus melioribus in senectute, quã in iuuentute.

HOC docemur exemplo, inquit D. Hieronymus, tempore ieiunij à cibis delicatioribus abstinere, quod ego puto nũc dici panem desiderabilem. Tres autem iungit hebdomadas seipsum affligendo, ne transitoria & fortuita videatur deprecatio. Theodoretus existimat, propterea panem præcipuè appellari desiderabilem, quia panis sit planè necessarius & communis omnium cibus. Etenim carnibus vescuntur ditiores, pane autem, etiam pauperes aluntur: idcircò panem desideriorum appellauit: vt cibum communem, & omnium alimentorum amabilissimum. Sed re vera, phrasi Hebraica, panis desiderabilis vel desideriorum dicitur, qui est optimus & delicatissimus, edentique non tantum robur, sed etiam voluptatem præbens. D

Obseruarunt quidam hoc loco, quia Daniel ait, se per tres hebdomadas delicatis cibis abstinuisse: ex eo intelligi, solitum fuisse ipsum alias eiusmodi cibis vti: quamobrem non tantam in senectute victus

austeritatem

A austeritatem tenuisse, quantam ipse tenuerat in adolescentia, cuius victus, vt in primo capite scriptum est, aqua & leguminibus constabat. Videlicet, hoc tempore Daniel tanta erat potestate & auctoritate, vt facilè habere posset cibos etiam optimos, qui lege Mosis non essent vetiti. At verò, non tanta victus duritia, & rigor necessarius est seni, cuius perturbationes animi sedatiores sunt, atque infirmiores corporis vires, quantus adolescentioribus, aduersus quos ardentiores & robustiores pugnāt animi cupiditates. Theodoretus, hoc Danielis exemplo quasi firmissimo argumento confutabat impiam Iudæorum sui temporis consuetudinem, qui extra solum Hierosolymitanum, vbicumque exulabant, Pascha, secundum omnes ritus legis Mosaicæ, celebrabant contra ipsam legem, quæ id nisi in loco diuinitus electo, fieri vetabat. Atqui Daniel, in primo mense, cuius decimaquarta die, Pascha secundum legem Mosis agi solebat, per tres hebdomadas, vsque ad vigesimum quartum eius mensis diem, ab omni genere carnium abstinuit. Non igitur pascha celebrauit, eius enim præcipua erat ceremonia; esus agni paschalis: nec id, si per legem, extra Hierosolymam fas esset fieri, Daniel vir religiosissimus, facere prætermisisset.

Theodoretus Iudaos sui temporis quemodo arguat. (B)

Sed neque vnguento vnctus sum.

De antiquitate & varietate vsus vnguentorum.

C HIc mos, inquit Hieronymus, apud Persas, & Indos hodie quoque seruatur, vt pro balneis vtantur vnguentis. Persæ autem, apud quos erat hoc tempore Daniel, non solùm vngebantur, sed etiam, auctore Plinio libro 13. cap. 1. vnguentis madebant: non modò voluptatis & luxus causa, sed etiam medicinæ: quò videlicet, ex nimia edacitate & ingluuie natum oris & corporis virus, accersita commendatione ex vnguentorum suauitate, extinguerent. Verùm, quod inibi scribit Plinius vnguenta non fuisse Troianis temporibus, nequaquam probabitur viris doctis, qui legerint apud Diodorum Siculum libro secundo capite primo, regem Ægypti Miridem, qui multis seculis antiquior fuit Troianis temporibus, ex quodam stagno vectigal constituisse vxori suæ, ad vnguentorum vsum, & reliquum corporis cultum: id autem erat talentum argenti in singulos dies. Athenæus item libro decimoquinto, & Eustatius, contraria Plinio prodiderunt. Homerum sanè præcipuum Troianarum rerum scriptorem vnguenta cognouisse, & olei vocabulo significasse, patet ex eius Iliade. Archilocum verò constat primùm vocabulo vnguenti

Persæ vnguentis delibuti.

Plinius qui ante Troiana tépora vnguenta non fuisse dixerit redarguitur. (D)

Eustath. in commen. in Iliad. 4. hac habet.

μῦρον, esse vsum, cum antea eodem nomine vnguentum, & oleum appellaretur; cui opinioni etiam Iulius Pollux accedere videtur. Certè in sacris libris, longè vetustior Troiana clade, vnguentorum vsus inuenitur. Etenim Moses, plus quinquaginta & trecentos annos Troiano excidio antiquior, pretiosa quædam vnguenta facere docuit in Dei cultum, hisque vsus est ipse in quarundam rerum consecratione. Quin, ducentis annis ante Mosen, legimus in libro Geneseos capite quinquagesimo primo; corpus Iacob demortui, aromatibus, & vnguentis more Ægyptiorum esse conditum. Quis autem fuerit Ægyptiorum mos in sepeliendis mortuis indicat capite 5. libri secundi Diodorus. *Vino*, ait, *phœniceo ex rebus odoriferis, lauant corpus, deinde totum ex cedro primùm, cum aliis pretiosis vnguentis vngunt dies ampliùs triginta: myrrha deinceps ac cinnamomo, cæterisq; rebus liniunt, quæ non solum id seruare diutissime, sed etiam odoriferum reddere queant.* Vnguentorum porrò vsus admodum fuisse varius, in diuinis libris obseruatur: primo quidem in rebus sacris, velut in consecratione tabernaculi, & summi pontificis; lege caput 29. 30. & 40. Exodi, & Leuitici 8. tum in creatione regũ: nam [a] Saulem, [b] Dauidem, & [c] Salomonem, vnctione reges designatos esse legimus: præterea munditiæ, & elegantiæ causa: quamobrem & [d] Ruth, & [e] Iudith, vnguentis esse vsas, in earum historiis proditum est: ad hoc in condiendis mortuorum, maximè verò regum corporibus, quod etiam apud Iudæos vsque ad ambitiosissimum luxum processit. Scriptum est in posteriori libro Paralipomenon cap. 16. Asa regem Iuda vita defunctum esse positum super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, eaque esse combusta super ipsum ambitione nimia. Denique, mos fuit apud Iudæos etiam grauium, & sanctorum hominum, quos conuiuio accepissent, eorum caput pedésque pretiosis vnguentis perfundere. quocirca legimus apud Lucam cap. 7. Dominum nostrum quodammodo esse questum de Pharisæo quod quem in conuiuium vocauerat, eius caput oleo non vnxisset. Nota est historia Mariæ Magdalenæ, quæ pretiosum vnguentum, videlicet trecentis denariis æstimabile, super caput & pedes Domini effudit. Quatenus verò apud Græcos luxuria in vsu vnguentorum processerit, ita vt etiam cibis, & potui miscerentur, indicat Aristoteles in libello de sensu & sensili: de luxu autem Romanorum, legenda sunt, quæ in tertio cap. lib. 13. scripsit Plinius.

Marginalia: A — *Exod. 30. 35. & 37.* — *Mos Ægyptiorum condiendi corpora mortuorũ.* — B — *Varius vnguentorũ vsus.* — a *1. Reg. 10.* — b *1. Reg. 16. & 2. Reg. 2. & 5.* — C — c *3. Reg. 1.* — d *Ruth. 3.* — e *Iud. 10.* — D — *Matth. 26. Ioan. 12.*

Eram

A *Eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris.*

PVTANT quidam theologi, Tigrim dictum à fera Tigre, quod eius in cursu celeritatem imitetur. Verùm Plinius, Curtius, & alij, tradunt Tigrem vocem esse Medorum, qua illi sagittam significant, cuius celeritatem, quoniam eius fluminis cursus præ se ferat: propterea dictum esse Tigrem. Sed cur hic nominatur magnus? an quia vnus erat ex quatuor fluminibus è paradiso profluentibus: an comparatione fluminum Iudææ? an quod esset ex nobilioribus, maior huiusq; fluminibus tunc temporis; in orbe notis aut certè Iudæorum genti cognitis? Constat sanè maiorem eo esse Euphratem: vide Strabonem libro 11 vt nihil dicam de Nilo Indo, & Gange. Euphrates autem magnus appellatur Genes. 15. Deut. 11. Apoc. cap 9 quin etiam Iosue 2., quasi per excellentiam, flumen præcisè, ac simpliciter nominatur: Notauit hoc loco D. Hieronymus sæpè diuinas visiones & reuelationes iuxta flumen aliquod esse factas: velut Ezechieli iuxta fluuium Chobar, Danieli, iuxta fluuium Eulæum, & Tigrem, Ioanni Baptistæ cùm baptizauit Dominum, iuxta Iordanem. Etenim, flumen non est aliud, quam magna vis & copia aquæ perenniter ex sua origine profluentis: quo significatur magna vis gratiæ, & illuminationis propheticæ, quæ datur prophetis, non instar habitus permanentis, sed tanquam in transcursu & ad modum aquæ præterfluentis.

Vide nomẽ fluuij Tigris.

Plin. lib. 6. cap. 27.

Cur magnus dicatur.

B *Gen. 2.*

Fluuium quid sit & quid significet.

C

Ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, &c.

NON erat re vera, qui visus est Danieli, vir, sed angelus sub specie & habitu virili: quapropter Symmachus, teste Hieronymo, vertit, quasi vir. Sed quis fuit ille angelus? admodum credibile est fuisse Gabrielem, hoc namque existimarunt Ioannes Cassianus collatione octaua: & Theodoretus paulò post, & de posterioribus, Carthusianus. Idq; rationi consentaneũ est, siquidẽ, in duabus superioribus visionibus capitis octaui, & noni, angelũ missum à Deo, ad docendũ Danielẽ constat fuisse Gabrielem, cũ expressum eius nomẽ ibi legatur. Quo licet intelligere Gabrielem fuisse in his visionibus à Deo destinatum, ad illuminandum

D

Angelus visus hic Danieli, fuit Gabriel.

Cass. collat. 8. cap. 13.

Cass. ibid. eruditionem, atque instruendum Danielem. Putat autem Cassianus, A
Greg. li. 17. Moral. c. 8. & Gregorius libro 17. moralium, hunc angelum habuisse peculiarem tutelam & curam populi Hebræi, qui erat in captiuitate Babylonica, & quæcunque ad eius populi salutem & dignitatẽ pertinebant, fuisse Gabrielis ministerio demandata. Michael autem princeps erat, tutor, & rector vniuersi populi Hebræi, ac totius Synagogæ, sicut nunc esse creditur Ecclesiæ.

Quid significet vestis linea. Linea vestis huius angeli, significabat puritatem & innocentiam naturæ angelicæ, nulla peccati labe vnquam fœdatæ: linum enim est album & byssina vestis candorem habet, quo lucis æternæ imaginem gerit, & competit electis, de quibus Ioannes in Apocalypsi cap. 3. *qui* B *vicerit,* inquit, *induetur vestimentis albis.* Sequitur, *renes eius accincti auro obrizo,* id est, cinctus erat zona ex auro purissimo, & nitidissimo, sic e-

Quid sit aurum obrizum. nim interpretatur Theodoretus aurum obrizum, quod ipse, retinens Hebræum vocabulum, appellat ophaz: Isidorus lib 16. etymologiarum cap. 17. dictum putat obrizum, quia obradiet splendore suo, quod sit optimi coloris. Plinius autem lib. 33. cap. 3. *aurum,* inquit, *quo magis arsit, eo magis proficit ad bonitatem: auriq; experimentum ignis est, vt simili colore rubeat vt ignis, atque ab hoc obrizum vocant.* Pagninus obrizum

Pagn. in thesauro linguæ sãctæ, quod tamen ab alio interiectum videtur. esse dictum ait ab Ophir quasi Ophirizum. Erat autem Ophir, nomen proprium loci, qui feracissimus erat optimi auri, quod deuehi solitum C ad Salomonem & Iosaphat, scriptum est in 3. lib. regum cap. 9. 10. & vltimo. Diuus Hieronymus in epistola 140. ad Principiam virginem quæ continet explanationem psalmi quadragesimi quarti, super illis verbis: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato,* pro illo *deaurato* vel sicut ipse vertit ex Hebræo *in diademate aureo* refert, Symmachum trã-

D. Hieronymus. stulisse *in auro primo:* Aquilam verò, quintam item & sextam editionem vertisse, *in tincturam, vel in auro Ophir* subditque Hieronymus, Ophir genus esse auri, vel à loco Indiæ, vel à colore sic nominatum. Septem quippe apud Hebræos auri vocabula reperiri. Apud Hieremiam cap. 10 sic legitur, *argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz.* D Et sunt hoc nostro tempore qui putent, Ophaz fuisse, quæ nunc à Lusitanis vulgo dicitur Sophala, auri optimi ditissima, vnde in Lusita-

Quid significet zona aurea. niam deuehi solet. Per zonam verò auream, figuratur ardor amoris, quo angeli, Deo, indissolubili coniunctione copulantur, vel purissima eorum sapientia, qua Deũ & alia in Deo intelligunt. Porrò quia renes sunt loca delectationum carnalium, per renes aurea zona cinctos, significatur concupiscentiæ victoria: & quod angeli omnem suam voluptatem, &

A ptatem & delectationem in Dei sapientia,& amore positam habeant. Significatur etiam, eos qui carnalem concupiscentiam vicerunt, ac perdomuerunt,angelorum visitatione,illuminatione & consolatione, à Deo dignari. *Et corpus eius quasi chrysolithus*. Hebraicè est. *Tharsis*, quod vocabulum retentum est in Græca translatione. Dicitur autem, inquit Theodoretus, corpus illius angeli fuisse quasi Tharsis, id est simile auro probatissimo, e Tharsis allato, etenim illinc Salomoni rude afferebatur aurum. Hieronymus hoc loco vertit chrysolithum, qui est saps marini coloris, habens maculas, & quasi scintillas aureas. Hyacinthos mittit Æthiopia & chrysolithos, aureo colore translucentes, vt inquit
B Isidorus libro decimosexto etymologiarum. Quidam faciunt do genera chrysolithi, vnum translucens aurei coloris, habens velut ardentes quasdam scintillas; alterum cæruleum & virens; aquæ marinæ, cum à sole collustrata est, persimile: quod radiis solis suppositum, auream repræsentat stellam, & in Æthiopia gignitur. Chrysolithi fit sæpe mentio in Scriptura: velut Exodi vigesimo octauo, Ezechielis vigesimo octauo, Apocal. vigesimo primo.

Quid signi ficet vox Tharsis.

Cap. 10. & 14.

Sed redeamus ad vocabulum Hebræum, *Tharsis*, quod est hoc loco; quod quia freques est in Scriptura, variámque habet significationem, diligentiori indiget interpretatione. Ponam igitur primum, quid Hie-
C ronymus diuersis locis de vocabulo Tharsis tradiderit: tum ego pressiùs & distinctiùs, varias eius vocis significationes exponam. Super hoc Danielis loco ita scribit diuus Hieronymus. *Pro chrysolitho qui vnus est de duodecim lapidibus, qui ponitur in Logio pontificis, in Hebræo habetur, Tharsis, quod Theodotio & Symmachus, eodem verbo interpretati sunt. Tharsis septuaginta vero, mare appellauerunt: iuxta illud quod in Psalmo legitur 47. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. id est, maris. Et Ionas fugere cupiebat, non in Tharsum vrbem Ciciliæ, vt plerique existimant, literam ponentes pro littera: vel in India regionem, vt putat Iosephus, sed absolutè in*
D *pelagus*. Idem vberiùs, & luculentiùs eadem de re scripsit in epistola 153. ad Marcellam; in qua reprehendens Rhæticium Augustodunensem Episcopum, quòd in commentariis suis in cantica canticorum, multa & ineptè, & perperam interpretatus esset, sic ait. *Vehementer miratus sum virum eloquentem, præter ineptias sensuum ceterorum, Tharsis putasse vrbem esse Tharsum, in qua Paulus natus est, & aurum Ophaz, Petrum significare, quia Cephas in Euangelio, idem Petrus sit appellatus, Habuerat vtique id ipsum verbum in Ezechiele cap. 10. & specie rotarum, sicut species Tharsis, & in Daniele cap. 10. & corpus eius, vt Tharsis*, quod *Aquila chrysolithum, Symma-*

Quid D. Hieronymus variis in locis de vocabulo Tharsis tradiderit.

Ioan. 1.

Act. 22.
Ioan. 1.

Syn nichus, hyacinthum interpretantur; & in Psal. 47. in spiritu violento conteres naues Tharsis, & inter lapides qui in ornatu sacerdotis tri[illegible] nominibus sculpti sunt, eiusdem lapidis nomen inseritur: & omnis ferè Scriptura, hoc vocabulo referta est. De Ophaz vero quid dicam? cum Daniel cap. 10 angelum sub viri specie sibi visum, linea vestitum, & circa renes cinctum fuisse ex auro Ophaz dicat. Plura quippe apud Hebræos auri sunt genera: vnde ob distinctionem nunc Ophaz positum est, ne quis Zaab putaret, quod in Genesi, cum lapide carbunculo prædicatur. Quæro, si Tharsis, lapis chrysolithus sit, an hyacinthus, ad cuius coloris similitudinem, Dei species scribatur: quomodo Ionas Tharsis ire voluisse dicatur: & Salomon, atque Iosaphat, in regnorum libris naues habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint exercere commercia? Ad quod facilis è responsio, homonymum esse vocabulum Tharsis: quod & Indiæ regio ita appelletur, & ipsum mare, quia cæruleum sit, & sæpe solis radiis percussum, colorem supradictorum lapidum trahat, & à colore nomen acceperit: licet Iosephus, pro ת littera mutata, Græcos putet Tharsum appellare pro Tharsis. Hactenus D. Hieronymus. Nos quatuor eius vocis significationes, tum ex sacris litteris, tum ex earum interpretatione, quam septuaginta interpretes condiderunt, colligere possumus. Nam quintam significationem eius vocis, pro Tharso, Ciliciæ metropoli, à Iosepho in primo & nono lib. antiquitatum traditam, vt quæ merito reprobata sit à Diuo Hieronymo, hic omittimus. Primo igitur, Tharsis, in libro tertio Regum, & secundo paralipomenon, significat regionem Indiæ, optimo auro abundantem, vnde ad Salomonem longa nauigatione deuehebatur. Deinde, significat lapidem pretiosum, vt patet Exodi vigesimo octauo, & Ezechielis vigesimo octauo, & Danielis decimo, quem Hieronymus, secutus Aquilam, vertit chrysolithum. Præterea id nominis sumpserunt aliquando septuaginta interpretes pro Carthagine, vel illa ora Africæ. Nam Isaiæ vigesimo tertio nos legimus, *vlulate naues Tharsis*, pro quo septuaginta reddiderunt, naues Carthaginis; & Ezechielis vigesimo septimo, sic est, *Tharsis negotiatores tui*, septuaginta verterunt, *Carthaginenses negotiatores tui*; denique, secundum Theodoretum, Theophylactum, Ariā Montanum, & Vatablum, hoc modo sumitur nomen Tharsis apud Ionam capite primo. Postremo, hoc nomen ponitur pro mari: & sanè perquam frequenter in sacris litteris; vt Psalmo quadragesimo septimo, & Isaiæ capite secundo; & secundum Hieronymum, & Hebræos, etiam apud Ionam capite primo: quin Hieronymus super secundum caput Esaiæ affirmat, nomen Tharsis, propriè significare apud Hebræos ipsum mare.

Marginalia: Exod. 28. — Gen. 2. — Ion. 1. — 3. Reg. 10. — 2. Paral. 9. & 10. — Quatuor significat Iosephus nes vocabuli Tharsis. — Ios. lib. 1. c. 7. & 9. c. 11. — Lib. 3. Reg. ca. 10. & 2. Paralip. c. 9. & [illegible] — A — B — C — D

A re, nam alterum nomen, Iam, quo etiam vtuntur Hebræi ad significandum mare, magis esse Syriacum quàm Hebræum. Atque hæc de vocabulo Tharsis attigisse, satis sit lectori.

Quoniam autem, vt diximus, cùm Tharsis significat lapidem pretiosum, sicut videtur hoc loco significare, ab interpretibus exponitur nomine chrysolithi vel hyacinthi, nonnihil etiam de his dicendum est. De chrysolitho quidem supra nonnulla posuimus; quibus addendum est, quod in libro trigesimo septimo, capite nono scribit Plinius. *Chrysolithos,* inquit, *Aethiopia mittit, aureo colore translucentes. Præferuntur iis, quid de Indicæ: & si variæ non sint, Bactrianæ. Deterrima autem Arabica, quoniam turbidæ sunt, & variæ & fulgoris interpolati nubilo maculatarum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimæ vero sunt, quæ in collatione, aurum albicare, quadam argenti facie cogunt. Bocchus auctor est, chrysolithon duodecim pondo à se visam.* Hugo de sancto Victore, in libro tertio de bestiis & aliis rebus, enarrans genera & proprietates lapidum, de chrysolitho hunc in modum scribit. *Chrysolithus fulget quasi aurum, & emittit ex se scintillas ardentes, quocirca significantur hoc lapide illi, qui intelligunt diuinam Scripturam, & id quod intelligunt, aliis demonstrant opere, & sermone: & quasi scintillas boni operis & verbi iactant ex se, quibus alij illuminantur, & accenduntur: nec abscondunt Deum in terram, nec sub modio lucernam ponunt, sed in aperto, vt luceant omnibus, qui in domo Dei sunt.* Eti-

B

C

dem paulò infrà, de hyacintho sic ait. *Hic lapis mutat colorem suum cum facie cæli: si clarum est cœlum, lucet: si obscurum, fit obscurus. Per hunc lapidem designantur, qui se omni modo ad aliorum captum accommodant: sicut fecit Paulus, vt ipse scribit prima ad Corinthios secundo, tertio, & nono capite, omnibus,* inquit, *factus sum omnia, vt omnes facerem saluos. Vel aliter: hyacinthus similis est aquæ, radio solis percussæ: & ita, viros sapientia plenos, & veri solis radio perfusos significat.*

De hyacintho & chrysolitho.

Plinius quid de chrysolitho scripserit.

Hugo de sancto Victore, de eodem quid scripserit.

De Hyacintho quid idem scripserit.

D Non possum hoc loco præterire tacitam, eiusdem lapidis descriptionem à Solino positam, in capite trigesimo tertio. *Apud Aethiopes,* inquit, *nitore cæruleo hyacinthus inuenitur, lapis pretiosus, si quidem inculpabilis inuenitur. Est enim vitijs non parcè obnoxius. Nam plerumque aut violatio diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliquescit. Optimus in illo tenor, si nec densiori fuco sit obtusior: nec propensa perspicuitate deterior: sed ex vtroque temperamento, lucis & purpuræ, moderatum suauiter florem trahat. Hic est qui sentit auras, & cum cælo facit mutationem: nec æqualiter rutilat, cum aut nubilosus est aut serenus dies. Præterea, in os missus, magis friget*

De eodem quid Solinus litteris mandauerit.

scalptaris

scalpturis certè, minimè accommodatus: vt qui attritum respuat. Nec tamen penitus inuictus est: nam adamante scribitur, & notatur. Vbi Hyacinthus, ibi chrysolapis apparet, quem lapidem lux celat, prodit obscurum. Hac enim est in illo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus. Hæc Solinus. At enim, addubitabit fortasse aliquis, si angelus, qui visus est Danieli, vestitus erat lineis, qui potuit eius corpus à Daniele, cuius esset coloris, discerni? Sed cogitandum est, lineam illam vestem fuisse tenuissimam, atque pellucidam, & peruiam aspicienti; vt corporis quod ornabat, facile proderet colorem. A

Dubitatio.

Pergamus, ceterum illius angeli habitũ visúmque, hoc loco descriptum, breuiter enarrare. Sequitur, *& facies eius sicut species fulguris*: id est splendor illuminans, è facie eius emicabat: vel facies eius videbatur quasi flammans & fulgurans: in quo terror & ira contra Dei hostes ostendebatur: vel indicabatur excellentia gloriæ angeli; vel mentis eius quæ excelienti diuinæ cognitionis fulgore coruscat. Similiter à Matthæo describitur angelus, capite 28. nuncius & testis resurrectionis Domini: *erat*, inquit, *aspectus eius quasi fulgur*. Post hæc subdit Daniel, *oculi eius vt lampas ardens*. Insinuatur ardor amoris diuini, & claritas notitiæ angelorum, in beatifica Dei visione cõsistens. Sequitur, *& brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis*. Brachia, robur & fortitudinem angeli significant, ad ferendam opem & præsidiũ quibuscunque voluerint, & ad conterendas omnes aduersarias potestates. Per pedes, designatur angeli facultas, incomparabili celeritate eundi quocunque & quacunque voluerit. Ærea dicuntur brachia, ob insuperabile robur, & ob vim cætera frangendi, & conterendi. Candor autem, vel ad pulchritudinem pertinet, vel ad terrorem aspicientium; sicut candor armorum in prælio. Simile quid legitur in Ezechiele capite primo: *scintilla*, inquit, *quasi aspectus æris candentis*: Extremo loco ponitur: *& vox sermonum eius, vt vox multitudinis*: id est, *visus tibi esses*, inquit Theodoretus, *illum audiens angelum, multam hominum inter se magna voce colloquentium turbam audire*. B C D

Quid significet, facies angeli fulgurans.

Quid brachia & pedes Angeli ex ære candentis.

Quid multisona vox Angeli.

Putat Albertus, hunc angelum qui loquebatur Danieli, venisse multis aliis comitatum angelis, ad maiorem ipsius Danielis consolationẽ. Magnitudo porrò, & multiformitas vocis angelicæ, significabat admirabilem facultatem enuntiandi, & explicãdi hominibus arcana cœlestia. Ex hac igitur, & aliis angelorum visionibus palàm est, tam inusitato & terribili modo angelos apparuisse hominibus, quò maiorem in eorum animis, sui reuerentiam, & timorem excitarent; & vt simul humilitatem

A humilitatem conditionis humanæ & angelicæ supra omnes mortales, in donis naturæ, gratiæ, & gloriæ excellentiam demonstrarent. Et quia sæpe, ideo apparent hominibus, vt eos quæ occulta sunt familiariter doceant; hinc fit, vt per proprietates corporis assumpti, spirituales proprietates angeli significentur.

Cur Angelorum aspectus & congressus primo terrificus homini esse soleat.

Simili propemodum specie habitúque, visum sibi Dominum narrat Ioannes in Apocalypsi capite primo. *Vidi*, inquit, *similem filio hominis.* Sic etiam supra, Daniel capite septimo dixit, vidisse se quasi filium hominis venientem cum nubibus cœli. Vocat Ioannes Christum similem filio hominis: quia licet ipse post incarnationem suam verus sit
B homo; non tamen ipse tunc, qualis est per se, visus fuit Ioanni; sed tantum per visionem imaginariam sub multiformi specie, ac similitudine. Quanquam secundum phrasim Hebraicam, idem est, similem esse filio hominis, vel factum esse in similitudinem hominis, atque esse verum hominem; vnde filius Dei dicitur à Paulo in epistola ad Philippẽses cap. 2. propter mysterium incarnationis, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. Pergit Ioannes, & subdit, *vestitum podere, & præcinctũ ad mãmillas zona aurea.* ποδήρης est tunica talaris vsq; ad pedes demissa; & erat vna de vestib. sacerdotalib. Quapropter per eã significatur, vel Christi sacerdotium, vel natura humana, quam Dei fi-
C lius induit. Per zonam vero auream designatur regia Christi auctoritas, de qua Dauid in psalmo nonagesimo secundo, Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. *Caput eius*, inquit Ioannes *& capilli candidi tanquam lana, & tanquam nix*, Rectè sanè: nam caput Christi, secundum Paulum, est Deus; cuius antiquitatem, vel potius æternitatem denotat canicies: quocirca etiam Daniel supra, appellauit Deum antiquum dierum. *Oculi eius tanquam flamma ignis.* significatur vis diuinæ intelligentiæ, omnia collustrans, & illuminans, vt nihil ei obscurum & occultum esse queat: ignis nempe lucens bonis, improbos perdens, atque consumens. *Pedes eius similes*
D *aurichalco*: per pedes, qui intellexerit sanctos Apostolos, minimè opinor, à vero aberrauerit. Illi enim Christi nomen per vniuersum orbem portauerunt; sicut Dominus dixit de Paulo, *vas electionis iste est mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.* Sunt etiam ipsi corporis mystici, id est, Ecclesiæ Christi, pedes: quoniam eorum fide & disciplina, fundata & firmata est Ecclesia. Qui bene dicuntur similes aurichalco; quoniam & splendorem habuerunt auri, id est, splen-

Similis locus in Apocalypsi capite primo.

Cur Christus dicatur similis filio hominis.

Quid vestis poderes.

Quid zona aurea.

Caput Christi quod sit. *1. Cor. 11.*

Dan. 7.

Oculi Christi quid.

Act. 9.

Pedes Christi & Ecclesiæ fuerunt Apostoli.

didissi-

didissimam caritatem ac sapientiam; & soliditatem, ac firmitudinem A
æris, propter incredibile virtutis robur, & insuperabilem animi fortitudinem. *Vox tanquam aquarum multarum*, id est, vox magna & sonora. Etenim Christi doctrina. per omnem terram prædicata & exaudita est, de quo, tanto ante Dauid spiritu prophetico cecinerat in Psalmo 18. non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum. *Facies eius sicut sol lucet.* Similiter in transfiguratione re-
Matt.17. splenduit vt sol, Christi facies: si enim iusti fulgebūt vt stellæ, secundū Danielem cap. 12. immo si fulgebunt iusti vt sol, sicut dixit Christus Matthæi 13. quid mirum, splendorem vultus Christi, solis fulgori simi- B
lem prædicari? Sed reuertamur ad visionem Danielis.

Vidi ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum.

Angeli dū apparent, non omnibus sese demōstrant.

IN potestate angelorum est, cùm in assumptis corporibus apparent hominibus, sui aspectum quibuscumque volunt, C
vel exhibere, vel denegare. *Sed cur*, inquit Theodoretus. *fugerunt socij Danielis, cùm visionem illam non vidissent? Atqui verisimile est, hoc ipso maiorem illis metum esse incussum. nullum enim conspicati, magnamq; audientes vocem, merito perculsi terrore, aufugerunt.* Ecsta-
Ecstasis quid hic sonet. sim vocat hic Scriptura (sic enim Græcè est, pro eo quod Latinè legitur *terror*) non timiditatem solam, sed cœcitatem illam, quæ Græcè dicitur ἀορασία: quæ quibus contingit, hi non amisso visu, non vident tamen, quæ sunt ipsis ante oculos. Hac percussi sunt Sodomitæ iuxta fo-
Gen.19. res Loth; & Syri, qui ad capiendum Eliseum missi fuerant. Simile quid D
4 Reg.6. eius, quod narrat hoc loco Daniel, etiam Pauli sociis in itinere cum i-
Act.9. ret Damascum, accidit. Etenim & tunc solus Paulus vidit lumen, quod eum circumfulserat; socij autem eius non viso lumine, solam vocem audierunt: vocem nempe ipsius Pauli, non autem Christi. Nam de hac intelligendum est, quod ipse Paulus narrat in actis Apostolorum capite vigesimo secundo dicens: *qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt eius, qui loquebatur mecum.* Lucas autem capite nono dixerat, comites Pauli, neminem vidisse, & vocem tantum audiuisse; nimirum vocem ipsius Pauli, Christo ipsum compellanti

atque

A atque increpanti, respondentis. Subiungit Daniel, *Et non remansit in me fortitudo, sed species mea immutata est in me, nec habui quicquam virium.* & paulò infra, *Domine mi*, dixit Daniel angelo, *in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, sed & halitus meus intercluditur.*

Satis apparet ex hoc loco, & ex aliis duobus, qui supra sunt in cap. 7. & 8. ingentem Danieli ex visione angelorum, accidisse terrorem & consternationem animi; nec non & corporis debilitationem atque languorem. In capite septimo sic legimus; *Horruit spiritus meus, ego territus sum: & visiones capitis mei conturbauerunt me, & facies mea mutata est in me.* In extremo autem capite octauo sic est: *Ego Daniel langui, & ægrotaui per dies: & stupebam ad visionem.* Similia contigerunt aliis. Nam Habacub capite tertio, *Audiui*, inquit, *& conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea.* & Hieremias, *contritum est cor meum, contremuerunt omnia ossa mea, à facie Domini, & à facie verborum sanctorum eius.* Ioannes quoque in Apocalypsi capite primo ait, se, cum vidisset angelum, cecidisse ad pedes eius tanquam mortuum. Denique apud Iob cap. 4. sic Eliphaz loquitur. *Cum spiritus me præsente transiret, horruerunt pili capitis mei, & pauor terruit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt, & facies mea mutata est in me.* Tātæ verò cōsternationis & terroris, qui ex diuinis visionibus, seruis Dei contingit, variæ sunt causæ. Primùm enim, inusitatus homini angelorum aspectus, præsertim sub specie habitúque terribili, meritò terrorem homini incutit. Deinde, solet idem accidere, cùm in eiusmodi visionibus denuntiantur aliqua iis, quibus fiunt visiones, tristissima & acerbissima: quemadmodum Danieli in visione octaui & noni capitis, prænuntiata sunt quædam, quæ populo Hebræo futura erant calamitosa, atque funesta. Adde, quod sic natura est comparatum, vt cum quis omnem vim mentis in contemplationem diuinarum rerum intendit atque defixit, pariter quodammodo remittantur, ac debilitentur inferiores vires hominis corporali vitæ inseruientes; calore enim vitali, ad supremas mentis D functiones contracto, & sanguine ad cor ipsum coacto, necesse est corpus frigescere, & vultum pallescere: quin etiam nonnunquam, & corporis languor, & debilitas, & grauis aliquis morbus contingit. Libet hic apponere duos beati Gregorij locos, qui ad hoc ipsum illustrandum valent plurimùm. Prior locus est in libro quarto moralium cap. 30. vbi, cur sancti ex visitatione & visione diuina, & animo conturbentur; & debilitentur corpore, causam exponens, ita scribit. *Nimirum mens humana, dum occulta locutionis aspiratione tangitur,*

Daniel ex angelorum visione territus & aliy etiam. (margin, beside section A–B)

B (margin letter)

Hier. 23. (margin)

C (margin letter)

Cur diuinæ & angelicæ visiones tantopere turbent & debilitent hominem. (margin)

D. Gregorius duobus in locis quid de hac Angelorum visitatione scripserit.

tangitur, à statu suæ fortitudinis infirmata, ipso quo absorbetur desiderio: liquatur: & inde se apud semetipsam fessam inuenit, vnde vltra se esse conspicit fortitudinem, quam conscendit. Hinc Daniel, cùm visionem Dei se conspexisse diceret: adiungit, elangui, & ægrotaui per dies plurimos. Quia, cùm ad virtutem Dei mens astringitur, à propria fortitudine caro lassatur. Hinc Iacob, qui angelum tenuit, vno mox pede claudicauit, Iacob cur claudicauerit ex tactu Angeli; quia qui vero amore sublimia respicit, iam in hoc mundo duplicibus desiderus incedere nescit, vno enim pede innititur, qui solo Dei amore roboratur: & necesse est vt alter pes marcescat, quia mentis virtute crescente oportet procul dubio, vt carnis fortitudo torpescat Posterior eiusdem Gregorij locus est, in octaua homilia super Ezechielem. longa enim oratione docet, hominem penitus deficere, comparatum Deo: & ex diuina visione ac visitatione accidere homini, vt suam ipse agnoscat & sentiat ignorantiam, infantiam, vilitatem, & infirmitatem. Confirmat hoc exemplo Abrahæ, & Mosis ille Genes. 18. quantò familiarius cum Deo loquitur, tantò demissius de se sentit, & tantò magis seipsum abiicit: *loquar*, inquit, *ad Dominum meum, cum sim pulms & cinis*, hic autem, Exodi 4. ex sermone quem cum Deo habuerat, quamuis esset omni Ægyptiorum scientia eruditus, sensit tamen se magis, quam fuerat antea, indisertum & impeditioris linguæ esse factum, *obsecro*, inquit, *Domine, non sum eloquens ab heri, & nudius tertius: ex quo enim loquutus es ad seruũ tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum*. Sic Isaias ad illam Dei visionẽ, quam describit ipse capite sexto sublatus, clamauit se virum esse pollutum labiis. Sic Hieremias loquente ad ipsum Domino clamat, *a, a, a, Domine, nescio loqui, quia puer ego sum*. Sic Daniel, sublimem visionem videns, per plurimos dies elanguit, & ægrotauit. Quia nimirum, & hi qui in virtutibus fortes sunt, cùm altiora Dei concipiunt, in sua sibimet æstimatione infirmi atq; imbecilles fiunt. Hactenus ex Gregorio.

Dan. 8.
Gen. 32.
Hier. 1.
Dan. 8.

A B C

Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. D

Ieiunij fructus.

HINC docemur, inquit Theodoretus, quantum nobis voluntaria prosit carnis afflictio. Etenim, Daniel, cum voluntario se ipsum ieiunio macerasset, & Dominum quæsisset, statim exorauit, & voti sui compos factus est. *Quæritur*, ait Hiero-

A Hieronymus, *si statim exauditus est, cur non statim missus est angelus* sed per vnum & viginti dies dilatus fuerit eius ad Danielem aduentus? videlicet *data est Danieli per moram, occasio amplius Deum deprecandi, vt ex eo quod plus desiuerat per laborem, plus etiam per reuelationem angeli audire mereatur. Quod aute ait angelus, & ego ingressus sum ad verba tua,*(sic enim refert D. Hieronymus, nostra translatio habet, *& ego veni propter sermones tuos*) *hunc habet sensum: postquam tu cœpisti bonis operibus & lachrymis, atque ieiuniis, Dei inuocare misericordiam; & ego accepi occasionem, vt ingrederer in conspectu Dei, & orarem pro te.*

Cur Angelus Danieli non ab initio apparuerit.

B *Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus,* & paulò infrà: *& nunc reuertor, vt prælier aduersus principem Persarum.*

ANTIQVAM hic locus, quæstionem habet arduam sanè illam, nec minùs nobilem: atque vt explicatu minimè facilem, ita, quæ diligenter tractetur atque discutiatur, dignissimam. Quæritur enim, quisnam fuerit princeps Persarũ, C qui tamdiu & tantopere restitit Gabrieli, & quod genus prælij inter ipsos sit factum. Vel enim fuit ille, angelus bonus, vel malus: si malus, quomodo vocatur princeps Persarum? & qui potuit tantam habere vim & potentiam aduersus Gabrielem? sin autem fuit bonus angelus, cur igitur tam obnixè restitit Gabrieli, tam bonam & iustam causam agenti? & cùm angeli sint incorporei, quomodo ipsos inter se decertare ac præliari, intelligendum est? Verùm ante alia disquiramus, vtrum princeps ille Persarum, fuerit bonus angelus, an malus. Rupertus libro nono de victoria verbi Dei, & Beatus Thomas in prima parte quæstione 113. Carthusianus item, aliique plurimi (nam ferè Theologorum D est hæc communis opinio) tradunt, censuisse Diuum Hieronymum, principem Persarum fuisse angelum malum. Ponam hîc verba Hieronymi ex commentario eius super hoc loco, vt quæ fuerit eius sententia, liquidò iudicet lector: sic ille scribit. *Videtur mihi hic princeps Persarum, esse angelus, cui Persis credita est, iuxtà illud quod in 32. cap. Deuteronomij legimus, quando diuidebat altissimus gentes, & dissem inabat filios Adam statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei. Isti sunt principes. Sic legitur de quibus Paulus loquitur prima ad Corinthios capite secundo. Sapientiam secundũ 70. loquimur*

Quis fuerit princeps Persarum tamdiu & tam obnixè aduersatus Gabrieli.

Thom. in 1. par. q. 113. art. 8.

An D. Hieronymus putauerit, principem illum Persarum, fuisse malum angelum.

loquimur inter perfectos, quam nullus principum huius seculi cognouit; si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Resistit autem princeps id est, angelus Persarum, faciens pro credita sibi prouincia, ne captiuorū omnis populus dimitteretur: & forsitā cùm statim Daniel exauditus fuisset à Deo, non statim tamen missus est angelus, qui ei indulgentiam Dei nunciaret: quia princeps Persarum, vno & viginti diebus restitit ei, enumerans peccata Iudæorum, quòd iustè tenerentur captiui. Sic hoc loco Diuus Hieronymus. Quoniam igitur significat Diuus Hieronymus, principem illum Persarum fuisse de numero eorum principum huius mundi, qui crucifixerunt Dominum. eos autem constat fuisse angelos malos, hinc apparet putasse Hieronymum, fuisse illum Persarum principem, angelum malum. At enim, cùm Hieronymus eodem loco dicat, eum fuisse de numero eorum angelorum, quos Deus prouinciis & regnis præfecit, vt gentis, cui quisque præfectus est, curam & custodiam gerat: manifestum verò sit, angelos, quos Deus prouinciarum & regnorum præsides, tutores, & rectores constituit, esse bonos angelos: quippe qui sunt administri eius prouidentiæ in regendo mundo: existimare conuenit; hunc Persarum principem, non malum, sed bonum angelum fuisse. Et verò, in hanc sententiam magis propendere D. Hieronymum, si quis attentiùs legat totius commentarij contextum, facilè animaduertet. Quid ergo? contrarias sententias de illo principe Persarum, in suo commentario posuit Hieronymus? Quid ni? sanè frequenter D. Hieronymus solet in explanandis sacris litteris, diuersorum auctorum, tacitis sæpè eorum nominibus, non diuersas modò, sed etiam repugnantes inter se, & quasdam ipsi veritati contrarias sententias commemorare, nec eas tamen diiudicare, aut confutare, sed earum iudicium lectoris arbitrio integrum relinquere, De quo, cùm à suis obtrectatoribus vehementius reprehenderetur, se ipse purgat in quarto suorum commentariorum, super Hieremiam volumine, cur id fecerit, rationem exponens.

Cõsuetudo D. Hieronymi, scripta eius legentibus, bene obseruāda.

Cassianus, & Rupertus hunc principem Persarum malum esse angelum opinati sunt.

Verùm, siue Diuus Hieronymus huius fuerit sententiæ; siue, vt multi putant contrariæ; siue, vt quispiam non temerè existimaret, ambiguæ, illud sanè extra controuersiam est, Ioannem Cassianum, & Rupertum Tuiciensem, viros, scriptorum, quæ reliquerunt, laude claros, principem illum Persarum, fuisse angelum malum, manifestis & disertis verbis prodidisse. Cassianus quidem certè in collatione octaua cap. 12. affirmat, omnem hunc aërem inter cœlum & terram

vsquequaque

A vsquequaque diffusum, incredibili malorum spirituum densitate esse constipatum: quos tamen satis vtiliter humanis aspectibus prouidentia diuina subtraxit. Aut enim terrore concursus eorum, vel horrore vultuum, in quos se pro voluntate sua transformant, intolerabili formidine consternarentur homines, atque deficerent: aut certè nequiores quotidie redderentur, exemplis eorum, & imitatione illorum viciati, & per hoc inter homines, & immundos spiritus, fieret noxia quædam familiaritas, & perniciosa coniunctio.

Post hæc Cassianus, proximè sequenti capite subiunxit, non solum malos spiritus impugnare homines sed etiã ipsos inter se dissidere atq; B dimicare. *Nam discordias, inquit, & conflictus super nonnullis gentibus pro quadam sibi nequitia vernacula familiaritate susceptis, indefesso certamine similiter exercere non desinunt. Quod etiam in visione Danielis manifestè legimus figuratum, angelo Gabriele ita narrante: Noli timere Daniel, quia ex primo die, quo te affligere cœpisti in conspectu Dei, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi, viginti & vno diebus &c. Quem principem regni Persarum, minimè dubitandum est, aduersariam fuisse potestatem, quæ fauebat genti Persarum inimicæ populo Dei, quippe, ad impediendam vtilitatem, quam videbat per absolutionem quæstionis, pro qua Daniel Deum exorauerat, ab archan-* C *gelo ministrandam: lubens semetipsum, ne ocyus ad Danielem salutaris angeli consolatio perueniret, Deique populum, cui Gabriel præerat, confortaret, obiecit. Qui tamen ait, ne tunc quidem, ob impugnationis illius vehementiam, se ad eum peruenire potuisse, nisi in adiutorium sibi Michael aduenisset, & occurrens principi regni Persarum, se séque conflictui eius interserens, & opponens, eúmque ab ipsius impugnatione defendens, ad instructionem Danielis, post vigesimum & vnum diem peruenire fecisset. Ex quo liquidò peruidetur, quòd discordias gentium, & conflictus, quos inter se, istu instigantibus, gerunt, etiam contra se aduersæ exercent potestates. & illarum, vel victoria* D *gaudeant, vel diminutione crucientur, & ob hoc, non possunt inter se esse concordes, dum vnusquisque pro iis, quibus præest, contra alterius gentis præsulem, inquieta semper æmulatione contendit.* Dicuntur etiam mali spiritus, principatus, & potestates, vel quod diuersis gentibus dominentur; ac præsint: vel quod in inferiores spiritus atque dæmonia, suos exerceant principatus. Nam & Dominus, Lucæ vndecimo nominauit Belzebub, principem dæmoniorum: & Ioannis decimo quarto, diabolum vocauit, principem huius mundi, & Paulus ad Ephesios sexto,

Cur mali dæmones principatus & potestates dicãtur Cass. c. 14.

RR 2 dæmones

dæmones appellauit principatus,& potestates,& rectores tenebrarum A
harum. Hæc Cassianus. Cuius quasi vestigia persequutus, simillima
Rupertus. tradit Rupertus in libro nono de victoria verbi Dei, hunc in modum
scribens. *Principes istos Persarum & Græcorum, quales sint, vnus de doctori-*
1.Cor.2. *bus eximiis, D. Hieronymus breuiter innuit. Isti sunt,* inquit, *principes, de qui-*
bus Paulus scripsit: sapientiam loquimur inter perfectos, quam nullus princi-
pum huius seculi cognouit; si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ
crucifixissent. Profectò, etsi huius doctoris auctoritas deesset, prudens tamen
auditor, principes illos, angelos malos intelligere non dubitaret, scilicet, contra
quos bonis principibus præliandum erat, qui contradicebant precibus sancto-
Ioan.14. *rum hominum, & legationi sanctorum angelorum. Siquidem mundi princeps,* B
diabolus à Domino dictus est: cùm de toto constet, de partibus quis dubitet? si
totius princeps mundi diabolus, nónne consequenter, partium mundi, scilicet
Persarum atque Græcorum principes, malæ potestates, maiori principi dia-
Rom.1. *bolo subministrantes, rectè intelliguntur? Non enim Persæ & Græci, Dei cul-*
tores erant, sed potiùs creaturæ quam creatori seruiebant: nec Deum, sed pro
Deo, dæmonium colebant, Persæ quidem solem, quem Appollinem dicebant,
Gentes pro *Græci autem sub nomine, vel obtentu sapientiæ suæ, Mineruam, aliaque gentes,*
Deo dæmo *aliorum Dæmonum portenta, gens vnaquæque suum præ cæteris, singularem,*
nium cole- *omnes autem vniuersaliter sub nomine Iouis, principem dæmonum, princi-*
bant. *pem mundi diabolum colebant, & huiusmodi malis spiritibus, coram simula-* C
chris suis se prosternebant. Ergo, quorum Dii fuerunt, multo magis principes
eorum rectè sunt appellati. Et boni semper principes, sibi quidem consentiunt,
mali autem, & semper bonis quoad possunt resistunt, etiam sibimet semper
dissentiunt, & semper inter eos sunt iurgia, quia superbi sunt. Similiter, & qui
sub malis istis spiritibus, sunt homines mali, semper à bonis dissentiunt, & ni-
hilominus contra semetipsos diuisi sunt, regnum aduersus regnum, ciuitas
Lucan.li.1. *contra ciuitatem, domus contra domum, vir in virum. Et quamuis aliqui sint*
interdum consanguinitate coniuncti, attamen, nulla fides regni sociis, omnisque
potestas, impatiens consortii erit. Sic Rupertus. Hæc Cassiani & Ruperti D
sententia, duobus confirmatur argumentis. Primò, inter angelos bo-
nos nulla potest esse discordia, nedum contentio aliqua vel pu-
gna. Siquidem, perfecta caritas quæ est in beatis angelis, & sum-
ma voluntatis eorum ad voluntatem Dei conformatio, omnem dis-
sidij vel discordiæ rationem excludit. Deinde, liberatio populi He-
bræi ex captiuitate Babylonica. Deo grata erat, quippe eam
Deus per suos prophetas promiserat, atque prædixerat: nullus igi-
tur bonorum angelorum eam impedire esset ausus. Facit etiam pro
confirma-

A confirmatione huius opinionis, sententia illa Iob quæ est in capite 25. nam de Deo loquens ait, *qui facit concordiam in sublimibus*. Ex quo significatur, in sublimibus illis & beatis mentibus, nullam esse posse discordiam. Simile est illud eiusdem Iob, *concentum cæli, quis dormire faciet?* hoc est, quis interrumpere poterit, aut quis cessare faciet, summam cœlestium spirituum inter se consensionem, nomine concentus signatam?

Iob 38.

Ceterùm aduersus hanc opinionem, duo possunt obiici. Prior obiectio hæc est. Minimus angelus bonus, est potentior, etiam supremo angelo malo: quia vt docet beatus Thomas, in angelis præponderat, &

B præualet ordo gratiæ, ordini naturæ: non igitur malus angelus tamdiu archangelo Gabrieli resistere potuisset. Sed non est difficile occurrere huic obiectioni: non enim malus ille angelus tantam illam vim resistendi angelo Gabrieli, habuit ex naturali sua potentia, sed ex peccatis Iudæorum, quæ, quò plura & grauiora erant, eo iustiorem & valentiorem, mali angeli aduersus ipsos accusationem, in conspectu Dei faciebant, tantóque indigniorem & difficiliorem liberationem ipsorum reddebant. Sed quia hoc nostrum responsum breuibus expositum, latiùs atque disertiùs explicat Rupertus, gratum lectori futurum putaui, si ipsa eius verba hic adscriberem. Sic autem in libro nono, capite sex-

Quomodo malus angelus, bono angelo resistere valeat. *Tho. in 1. par. q. 109. ar. 4.*

C to de victoria verbi Dei, scribit Rupertus. *Vnde malo angelo virtus pugnandi aduersus bonum angelum, eique resistendi? Ex hominum vel populorum peccatis. Vbi fit ista pugna inter bonos & malos angelos? In campo iustitiæ, in conflictu iudicij, ipso spectatore ac Iudice Deo. Sed quomodo boni & mali angeli pugnant inter se? Malus pugnat accusando, bonus defendendo. In quantum est magna & vera accusatio mali angeli, in tantum est tarda & inualida defensio boni. Exempli causa, angelus malus, qui aderat regno Assyriorum, quo ductæ sunt in captiuitatem decem tribus Israel, validissimè eas accusabat, quod nunquam recessissent à peccatis Ieroboam, quod reges omnes sceleratos & impios habuissent, denique, quod pertinaciter, & incorrigibiliter peccassent, nam toties audito per prophetas verbo Domini, factísque apud se per Eliam*

Rupertus cur Angelus malus bono restiterit caussam refert.

D *& Eliseum, tot signis & prodigiis nullatenus ad pœnitentiam molliri, ac flecti potuissent. Et quia hæc accusatio grauissima erat, propterea inefficax fuit apud Deum defensio boni angeli, qui curam gerebat illarum tribuum. Quapropter, nunquam illæ tribus captiuitate sunt liberatæ. Similiter malus angelus qui aderat Persis, & vocatur hoc loco princeps regni Persarum, vehementer obsistebat, ne tribus Iuda captiuitate liberaretur. Hoc autem faciebat quatuor modis. Primùm: instigando & inducendo Iudæos ad grauissima scelera*

Decem tribus nunquam à captiuitate liberatæ sunt.

Quot modis Iudæorum liberationem impedierint.

quò liberatione ex captiuitate apud Deum indigniores efficerentur: tum dissuadendo Iudæis reditum in patriam, exaggerandis bonis, quæ in captiuitate certe possidebant, & amplificandis malis atque incommodis, quæ in reditu perpessuri erant, contrà verò, minuendis bonis, quæ ex reditu in patriam sperare poterant: ad hoc, alienando animum Cyri regis à Iudæis, vt reuersis in Iudæam minimè faueret: & eos qui apud ipsum remanserant, nullo modo dimitteret, suadens id maiorem in modum incolumitati, tranquillitati, securitati, & diuturnitati imperij sui expedire. Præterea, grauissimam coram Deo Iudæorum accusationem afferebat, exponens eorum scelera, propter quæ, secundùm legem diuinæ iustitiæ, nullo modo liberari deberent. Hæc ille malus angelus aduersus tribum Iuda. Cuius accusatio, fuit illa quidem grauis, sed non tam efficax, vt aduersus tribum Israel. Peccauit quidem etiam illa, sed non tam pertinaciter: habuit enim multos reges, qui vel pœnitentiam egerunt vt Manasses, vel etiam pij ac iusti fuerunt, ac populum correxerunt, vt Iosaphat, Ezechias, & Iosias. Proinde ait Gabriel, princeps Persarum restitit mihi & subaudiendum est, sed non vsquequaque resistere mihi poterit, quia videlicet causa vestra modusq; peccati, & principi vestro Michaeli, qui solus adiutor meus est in his omnibus, locum facit iuste defendendi, quod non debeatis perpetua captiuitate teneri, quia non in perpetuum à Domino recessistis, immo pœnitentiæ satisfactionem nonnunquam obtulistis, & nunc offertis. Hactenus ex Ruperto.

Cur Iudæ tribus in patriam reuersa est non autem aliæ.

B

C

An malis angelis in populis sit aliquis datus principatus.

Sequitur altera obiectio, quæ aduersus hanc ipsam opinionem ita instruitur. Angelus, qui restitit Gabrieli, erat princeps regni Persarum ergo fuit bonus angelus: siquidem, vt singulorum hominum, ita regnorum, prouinciarum, atque populorum custodia, cura, & gubernatio, non nisi bonis angelis à Deo demandata est: malis enim angelis permitti non debebat quippe qui in omnium hominum perniciem, & exitium omnibus suis viribus incumbũt: nimirum simile hoc fuisset (si parua licet componere magnis) vt si quis ouem lupo commisisset. Sed ad hoc, ex Cassiani & Ruperti sententia paratum est, & in promptu responsum. D

Quomodo mali angeli in populos habeant potestatem. Ioan. 8.

Respondendum est, angelos malos dici principes regnorum & populorum, non quod eum principatum & potestatem acceperint à Deo: sed quod eam habeant ob improbitatem & impietatem hominum, quibus imperant & dominantur, incitando eos ad varia & magna flagitia. Nam vt scriptura inquit, qui facit peccatum seruus est peccati, paritérque ipsius dæmonis. Et sanè, Gentiles cognitione veri Dei cultúque carentes, velut Persæ & Græci tunc erant, ductum & imperium

mali

A mali angeli potiùs, quàm boni sequebantur. Ac, si diabolus à Christo *Ioan. 14.*
Domino vocatur princeps huius mundi: à Paulo, Deus huius seculi, & *2. Cor. 4*
rector tenebrarum harum, quid mirum, eius ministros, diuersorum re- *Eph. 6.*
gnorum principes & præsides nominari?

Accedit his, quod mali angeli, ex omnibus ordinibus angelorum, aliqui ceciderunt. sicut igitur Deus, ex ordine principatuum statuit bonos angelos, qui regnis & prouinciis præessent: ita diabolus destinauit aliquos, qui ceciderant ex ordine principatuum, perturbandis, decipiendis, ac deprauandis gentibus & populis, qui sunt sub diuersis regnis & prouinciis. Non est hoc loco supprimendum silentio, salutare
B quoddam documentum, haud dubiè gratissimũ lectori futurum, quod Rupertus tradit in libro nono de victoria verbi Dei capite octauo, his verbis scribens. *Terribile, atque lamentabile hinc nobis datur documen-*
tum, vt sciamus causam esse apud Dei iudicium, cur, cùm sumus in aliqua tri- *Notabilis*
bulatione, seu publica, seu priuata, non statim exaudimur clamantes ad Do- *Ruperti sen-*
minum. Scire namque debemus, sanctos angelos, inter Deum, & homines Dei *tentia. cur*
seruos, esse administratores: & nos in conspectu eorum psallere & orare, eosque *Deus pre-*
semper esse paratos ad offerendas Deo orationes Ecclesiæ. Scire etiam debe- *ces nostras*
mus, malos angelos ex auerso venire, & contradicere illis, ac resistere, & cùm *sæpè non*
sint iniusti, nostra contra nos declamare causas iniustitiæ, quòd videlicet exau- *statim ex-*
C *diri non debeamus, eo quòd neque plena fide oremus, neque propositas nobis* *audiat.*
exauditionis conditiones obseruemus: illas dico, solue cogitationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, frange esurienti panem tuum, & egenos vagósque induc in domum tuam: & cætera quæ pluribus verbis prosequitur Isaias capite quinquagesimo octauo, & postea subdit, *tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum. Cùm igitur inuocamus.*
& Dominus non exaudit, scire debemus, sanctis angelis orationes & clamores *Fuisse illos*
nostros Deo offerentibus, resistere & contradicere malos angelos, habentes in *principes,*
manibus accusationum iacula, quæ sunt peccata nostra, non redempta præ- *angelos bo-*
dictis misericordiæ operibus, quæ Dominus in conditione posuit, si iustè exau- *nos, senten-*
D *diri desideramus.* Sic Rupertus. *tia Theodo-*

Altera sententia est, qui à Daniele hoc loco nominantur principes *reti, D. Gre-*
Persarum & Grecorum, eos fuisse bonos angelos, qui à Deo illis regnis *gorij, Diui*
& gentibus præfecti fuerant, atque omnem quæ hic memoratur inter *Thomæ, &*
istos principes, & Gabrielem ac Michaëlem dimicationem & pu- *ferè schola-*
gnam, non nisi inter bonos angelos esse actam. Huius sententiæ au- *sticorum*
ctores habemus Theodoretum in commentario huius capitis. & Diuũ *Theologo-*
RR 4 Gregorium *rum.*

Gregorium in libro decimo septimo, moralium capite octauo: quem, A ceu ducem secuti sunt ferè scholastici, atque in primis beatus Thomas in prima parte quæstione centesima decima tertia] articulo septimo.

Quomodo angeli boni dissideant & pugnent inter se.

Nec his diuersa sentiunt Lyranus & Carthusianus in explanatione huius capitis. Censent autem, dimicationem & pugnam inter angelos bonos, non ita esse intelligendam, vt boni angeli voluntate absoluta discordent inter se, nedum mutuis diffideant odiis; sed quia, quo ad non est ipsis Dei sententia & voluntas manifesta: populorum, quibus præsunt, diuersa merita vel demerita exponunt coram Deo, & diuersos ab ipso effectus postulant. Cùm primùm autem patefacta ipsis est Dei voluntas ac sententia, cessat omnis illorum dissensio, summáque con- B cordia id ipsum omnes sentiunt & volunt, quod diuinæ voluntati consentaneum esse cernunt.

Cur angelus Persarũ nolebat Iudæos captiuitate liberari.

Sed exemplorum appositione, hoc fiet apertiùs & illustriùs. Angelus bonus, qui præerat regno Persarum, has ob causas censebat non esse omnes Iudæos illa captiuitate liberandos. Primùm, quia hoc ingenio semper fuissent Iudæi, vt rebus aduersis meliores essent, quàm secundis: magísque prodesset illis ad salutem animi malis premi, quàm bonis abundare: quapropter vtiliorem fore ipsis seruitutem, quàm libertatem, & in captiuitate affligi, quam in patria florere. Deinde, tot esse tantáque Iudæorum peccata, vt non possit aliter diuinæ iustitiæ C satisfieri, quàm vt vel perpetua, vel longissima seruitute, suorum scelerum pœnas persoluant. Ad hoc, pertinere ad diuinam prouidentiam aliarum quoque gentium curam habere, non tantum Iudæorum, videlicet, non Iudæorum modo ipsum esse Deum, sed aliarum etiam omnium gentium. Cùm igitur aliæ gentes minus offenderint Deum quàm Iudæi, habita præsertim ratione amplioris scientiæ diuinarum rerum quam Iudæis impertiuerat Deus, & plurium maiorúmque donorum, quæ illi à Deo acceperunt, conueniens erat, vt, si Deus erga Iudæos misericors esse vellet, simili clementia & benignitate aduersus D alias gentes vteretur, & quia Persæ Iudæorum institutis, consiliis, & consuetudine, plurimi ab impietate ad veri Dei agnitionem cultúmque conuertebantur, æquum esset, dignúmque Dei bonitate qui omnes

1. Tim. 2.

homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire etiam Persarum saluti consulere, & quoniam plurimos Iudæorum captiuitate liberatos in Iudæam reduxerat, reliquos qui remanserant apud Persas, ad eorum vtilitatem atque conuersionem retinere. Atque hæc quidem erat principis regni Persarum, dimicatio cum Gabriele, & hunc in finem

A finem liberationi omnium Iudæorum obsistebat.

Contrà verò Gabriel & Michael. Iudæorum tutores, patroni ac defensores, liberationem eorum ex captiuitate, his rationibus à Deo efflagitabant. Deum non semel promisisse, & per suos prophetas prædixisse, captiuitatem illam Iudæorum non amplius septuaginta annos duraturam; quo tēpore iam tunc exacto, oportere, vt constaret omnibus quàm ipse Deus sit verax in promissis suis, & vt prophetæ eius fideles inuenirentur. Per exiguum autem, & nullius momenti esse emolumentum, quod Persis accedebat ex contubernio & consortio Iudæorum, si cum detrimento ipsorum comparetur: eo námque septuaginta annorum tempore, vsque adeo in Iudæis, veræ pietatis & religionis studium exoleuisse; vt nisi quàm primùm à societate Gentilium segregentur, periculum sit, ne, si quod in illis reliquum est virtutis & religionis lumen, id penitus extinguatur. Cùm enim sint Iudæi ad superstitiones Gentilium valdè propensi, nisi ab eorum contubernio abstrahantur, sine dubio eorum superstitionibus & erroribus implicatum iri. Nec esse æquum panem filiorum dare canibus, & tanto suorum dispendio & damno, leuissimum minimumque impiæ gentis emolumentum redimere. Esse quidem plerósque Iudæos improbos & sceleratos, Deóque contumaces ac rebelles; sed in his tamen reperiri non paucos, & bonos, & Deo carissimos; & in his Danielem, cuius tam multis lachrymis, tam longis durísque ieiuniis & afflictionibus corporis, tam assiduis precibus, tam ardentibus votis, decebat Deum indulgere ac satisfacere. Quod si eo beneficio indigni erant Iudæi, id tamē conferri illis decebat, in gratiam & honorem Messiæ, qui ex ea gente, & in patrio eius gentis solo, humanam naturam suscepturus, cum ipsis familiariter victurus, ipsósque maximis cumulaturus erat beneficiis. Hæc igitur rationum contentio, vel pro Iudæorum liberatione, vel contra ipsam, inter diuersarum gentium præsides angelos, coram Deo facta, appellatur hic pugna, prælium, resistentia, seu repugnantia.

Quomodo Gabriel & Michael, Iudæorum liberationē apud Deū procurabāt

Verùm iuuat Theodoreti & Gregorij verba hîc apponere, quibus illi, quod nos scholastico modo, breuiter & distinctè diximus, fusiùs & luculentiùs explicarunt; quo scilicet tantorum doctorum auctoritate, maior nostris dictis, fides accedat. Theodoretus ita scribit. *Ex his quæ tradit hoc loco Daniel, docemur, singulis angelis, vniuscuiusque nostrum curam esse curam, vt custodiant, tueantur, & à praui dæmonis nos liberent insidiis. Archangelis verò, illud munus iniunctum est, vt gentium sint præfecti. Sed illud in præsentia quærendum videtur, quanam de causa princeps regni Persarum*

Singuli homines angelum habēt custodem, & gentes archangelum.

sarum resistebat ei, qui patrocinium populi Hebræi susceperat? Non enim putandum est perturbationibus esse obnoxiam angelorum naturam: quippe sanctitatis plenam & diuinis iussu, ac nutibus vsquequaque obtemperantem. Verùm, si quis diligenter ipsam rem perpendat, rectum eorum quæ dicuntur, sensum & intellectum comperiet. Nam Persarum princeps, & princeps Græcorum, id est, angeli, quibus earum gentium custodia & cura erat commissa, necessariò beneuolentia circa eos affecti erant, qui eorum tutela & cura tenebantur. Cùm igitur cernerent Hebræorum iniquitatem, ægre ferebant, videntes tã iniquam & ingratam gentem maiorum prouidentiæ Dei fructus, cæteris populis ferre: non enim nouerant in Deo qui omnia creauit occultum mysterium: siquidem post aduentum saluatoris nostri, & prædicationem Euangelij, innotuit (vt Paulus scribit ad Ephesios cap. 3.) *principibus & potestatibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, & multam Dei erga Iudæos prouidentiam considerantes archangeli, quibus aliarum nationum cura fuerat credita, indignabantur, quod cernerent Iudæos, maximè post legem & prophetas, tantámque doctrinam & curam, deteriores esse barbaris populis, nec talibus beneficiis a Deo affectus, quibus ipsi præsidebant. Et hoc significauit angelus Danieli dicens princeps regni Persarum stetit ex aduerso mei, vno & viginti diebus: hoc est, his omnibus diebus persuadere ei studebam, iure, hac Dei prouidentia dignos censeri Iudæos, opitulante mibi Michaele.* Hæc Theodoretus. At diui Gregorij verba ex capite octauo libri decimiseptimi moralium, sic se habent. *Sed inter hæc libet inquirere, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est, quod per angelum Danieli dicitur, princeps regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michael venit in adiutorium mihi: & nunc reuertar, vt prælier aduersus principem regni Persarum. Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ igitur esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus, præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt? Sed quia certa angelorum ministeria, dispensandis singulis quibúsque gentibus sunt prælata: cùm subiectorum mores, aduersum se vicissim præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsunt spiritus, contra se venire referuntur. Is námque angelus qui Danieli loquebatur captiuis Iudæis, in Perside constitutis prælatus agnoscitur: Michael verò Iudæis, qui in terra Iudææ remanserant præpositus inuenitur. Vnde & ab hoc ipso angelo dicitur Danieli, Nemo est adiutor meus nisi Michael princeps vester: & rursus, Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium mihi. Qui dum non simul esse, sed in adiutorium venire dicitur, apertè ei populo prælatus agnoscitur, qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelum*

Marginal notes: *Cur angeli Persarum & Græcorum reditũ Iudæorum impediebant.* — *D. Gregorius de pugna Angelorũ quid scribat.* — *Angeli sunt principes gentium.*

Margin letters: A, B, C, D

gelum dicere, ego veni propter sermones tuos: sed princeps Persarum resistit mihi: nisi sua subditis opera nunciaret? ac si apertè dicat Danieli: precum quidé tuarum merita exigunt, vt populus tuus à iugo suæ captiuitatis exuatur: sed est, quod adhuc in eo populo Persarum dominio purgari debeat, vnde ereptionem illius, Persarum princeps mihi iure contradicat: quamuis preces tuæ, eorum quoque lachrymæ qui in Iudæa relicti sunt, hanc ereptionem adiuuent. Propheta igitur preces, angelus exaudit: sed Persarum princeps resistit: quia, etsi iam vita iusti deprecantis, ereptionem populi exigit: eiusdem tamen populi vita adhuc contradicit: vt quia necdum hi qui in captiuitatem fuerant ducti plenè purgati sunt, iure eis adhuc Persæ dominentur. Rectè ergo dicitur, *Cur Iudæi è Babyloni ca captiui tate non educi meruerunt.*

B *quòd contra se angelis veniunt, quia subiectarum sibi gentium merita contradicunt. Nam sublimes spiritus, eisdem gentibus principantes, nequaquam pro iniusta agentibus decertant: sed eorũ facta iustè iudicantes, examinant. Cúmque vniuscuiusque gentis, vel culpa, vel iustitia, ad supernæ curiæ consilium ducitur, eiusdem gentis præpositus, vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium vna victoria est, sui super se creatoris voluntas: quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt. Bene igitur dixit Iob, qui facit concordiam in sublimibus suis.* Sic Gregorius. *Iob.ca.25.*

Ex his palàm est, quemadmodum facilè repelli queat, quod huic
C sententiæ suprà obiectum est: nullam inter bonos angelos, perfecta caritate cum Deo & inter se coniunctissimos, discordiam, nedum pugnã esse posse. Hoc enim ita diluitur: talis est inter angelos dissensio & pugna, sicut proximè docuimus, vt eam nec perfecta caritas angelorum, nec summa voluntatis eorum ad diuinam voluntatem conformatio, excludat: excludit tamen ab angelis, perfectam cognitionem diuini cõsilij, voluntatis, & prouidentiæ circa omnia futura contingentia; hanc enim non semper habent angeli, & quoad ea carent, possunt desideriis & sententiis inter se dissidere. At, cùm primùm eis Dei voluntas & sententia enotuit, cessat omnino eorum omnis dissensio, idem planè sen-
D tientibus & cupientibus omnibus, quod velle & decreuisse Deum, ipsis patefactum est. *Quomodo Angeli perfecta caritate comũcti inter se pugnent.*

Exposui duas, de angelorum discordia & pugna, nobiliũ & illustriũ doctorum sententias, & vtramque sanè probabilem: posteriori tamen libentiùs equidem accesserim. Illud verò, quod paulò suprà retulimus, à Cassiano & Ruperto proditum, etiam inter ipsos angelos malos esse contentiones, graues discordias, acrésque pugnas, adeò vt alij præualere aliis, eorúmque principatum, & dominatum euertere studeant, *An inter dæmones sit discordia.*

studeant, atque contendant; haud scio, an improbari debeat. Siquidem A contrarium istorum opinioni videtur, quod Dominus in euangelio dicit, Matthæi 12. *omne regnum contra se diuisum desolabitur, & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est, quomodo ergo regnum eius stabit?* His verbis dominus, aduersus Pharisæos argumentatur, se non eiicere dæmonia auctoritate & potestate principis dæmoniorum; non enim dæmones inter se ita sunt discordes, vt alij alijs aduersentur, & alij aliorũ potentiã & dominationem destruere conentur. Hæc autem Domini argumentatio, pariter valet aduersus illam Cassiani, & Ruperti sententiam. Ex eo autem quod dixit Gabriel Danieli restitisse sibi principem Persarum vno & viginti diebus, exiltit quæstio; quid causæ fuerit, quare tandiu inter istos angelos disceptatio durauerit; cùm vel puncto temporis, possint angeli suas inuicem cogitationes & desideria declarare, atque apud Deum exponere. Quid igitur tanta mora fuit opus? aut in cuius rei tractatione, tantum temporis ab angelis consumptum est? Verùm facilis est huius quæstionis solutio: dicendum enim est, moram illam esse factam, non propter angelos; quippe breuissimo illi tempore totum illud negotium transigere & expedire potuissent; sed id duas ob causas factum est. Primùm, quò maius esset meritum Danielis, tanto studio & contentione animi, tot illos dies in oratione, lachrymis, & ieiunio perseuerantis; eiúsque caritatis ardor, & sanctitatis excellentia, illustrior & admirabilior omnibus esset. Deinde, quò magis intelligeretur, quanta esset huius negotij difficultas, id est, liberationis omnium Iudæorum ex captiuitate: quæ sanè difficultas, non ex imbecillitate diuinæ potentiæ, nec ex bonitate & benignitate eius parum in homines propensa, nascebatur, sed ex indignitate Iudæorum, qui propter maxima ipsorum scelera, ab omnibus ferme angelis eo beneficio iudicabantur indigni: atque ex hoc præterea enotesceret, atque eluceret, eximia Dei misericordia, & singularis volũtatis eius erga Iudæos propensio; qui tot obstantibus eorum sceleribus, tótque aduersantibus angelis, nihilominus tamen, tanto eos beneficio afficere voluerit.

Cur tãdiu durauit pugna inter principem Persarum & Gabrielem. B

Solutio quæstionis. C D

Exerce

A *Et ecce Michael, vnus de principibus primus, venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.*

QVOD dicitur hic, Michaelem, vnum esse de primis principibus; diuus Hieronymus interpretatur, esse ipsum, archangelum, id est, principem angelorum; idémque sentire videtur Theodoretus: Iudas item in epistola sua canonica, B Michaelem appellat archangelum; quo nomine etiam nominatur ab Ecclesia, in officio quod canit in anniuersario die festo sancti Michaelis. Vocabulum autem archangeli pressè propriéque sumptum, pertinet ad secundum ordinem infimæ hierarchiæ; quamuis latiori significatione acceptum, etiam in superiores ordines conferatur. Ferè tamé nunc theologi, doctrinam beati Dionysij in libro de cœlesti hierarchia traditam, secuti Michaelem, ex supremo ordine infimæ hierarchiæ, qui nominatur principatus, esse arbitrantur: quin etiam primum illius ordinis: námque Dionysius docet, ex ordine principatuum esse, qui gentibus, regnis, & prouinciis à Deo sunt præpositi. Et quoniam in cō-C fesso est, Michaelem præfuisse populo Hebræo, totius orbis tunc nobilissimo, clarissimóque, Deóque carissimo; non est dubitandum, fuisse eum principem omnium sui ordinis. Atque hoc non obscurè indicauit Gabriel, appellans eum vnum de primis principibus.

Ex quo ordine angelorum sit Michael. *Iud. cap. 1* *Dion. lib. de cæl. Hie. cap. 9.*

Sed quomodo Michael venit in adiutorium Gabrieli? nempe coniunxit cum eo affectum & conatum patrocinandi populo Hebræo, eiúsque plenissimam ex captiuitate liberationem procurandi apud Deum: & rationes principis regni Persarum, qui sese opposuerat, validissimè repellendi. Verùm, illud ingentem lectori admirationem mo-D uere posset, quod Gabriel extremis verbis huius capitis ait, *Nemo*, inquit, *est adiutor meus in his omnibus, nisi Michael princeps vester.* Quę verba explanās Theodoretus, *non solum*, inquit, *Persarū & Græcorū principes vobis aduersantur: quinimo nulla earum virtutum, quæ super cælos sunt, vult populum vestrum boni alicuius compotem fieri, propter multa videlicet scelera: nisi solus Michael, cui vestri tutela credita est.* Illud igitur admiratione dignum est, quomodo solus angelorum omnium Michael, faueret populo Hebræo. Nónne tot angelos custodes Iudæorū, bona illis optasse & procurasse apud Deum, credendum est? Quî fit credibile, erga populum Hebræum, tanto Dei amore, gratia, & beneficentia dignatum, &

Quomodo Michael venerit in auxilium Gabrieli contra principem Persarum. Theodoretus. *Quomodo nullus angelorum præter Michaelem & Gabrielem, fauebat Iudæorum liberationi.*

penes

A intelligetur, qualem ipse hunc regem Persarum, apud quem remanserat Gabriel, fuisse existimauerit. *Notandum est*, inquit Rupertus, *Gabrielem dixisse, quia remansit non iuxta principem Persarum, sed iuxta regem Persarum. Rex namque Persarum, homo erat, scilicet Darius, vel Cyrus, iuxta quem bonum angelum remanere oportebat, quia captiuorum causa hoc exigebat: principem autem Persarum, angelus malus erat, iuxta quem non remanere, sed aduersus quem, bonum angelum praeliari decebat. Quid autem cõmodi remansio Gabrielis iuxta regem Persarum attulerit, non est obscurum legentibus sacram historiam, quae docet regem Persarum Cyrum, instinctu Dei, captiuitatem Iudaeorum soluisse: & de readificando templo magni Dei,* Ruperti de Rege Persarum sententia. Esdra 1. c. 1

B *decretum & edictum fecisse. Et qualiter multis annis pòst, alius rex Persarum, Assuerus maritus Esther, reteutus fuerit à Deo, ne pessimum illius Aman hostis Iudaeorum, de nece eorum omnium consilium perficeret: immo malitia eius machinationes in caput ipsius retorqueret. Vnde haec tam feliciter euenerunt? nisi quia bonus iste angelus remansit iuxta regem Persarum? omnes enim spiritus caelestes, auctore Paulo, sunt administratorij salutis electorum: & quia his angelus praeliatus est aduersus sibi resistentem angelum malum, principem regum Persarum, offerendo Deo orationes, & defendendo causam captiuorum. Magna sunt haec, & digna, vt pro illorum effectu, sancti principes caelorum praeliarentur: si memoria teneas quod iam saepe diximus, quia reseruatio gẽtis* Esth. 7. & 8 Heb. 1.

C *illius praeparatio erat aduentus Christi Iesu, vt esset vnde illo nascente, verbum promissionis impleretur. Vnde gaudere & laetari habebant, non solum iste praeliator angelus, & adiutor eius Michael: sed etiam omnes angelorum exercitus cum omnibus hominibus bonae voluntatis.* Hactenus Rupertus.

Et nunc reuertar vt praelier aduersus principem Persarum, Cùm ergo egrederer, apparuit princeps Graecorũ veniens.

D

ORVM verborum censet diuus Hieronymus hanc esse sententiam: *Veni quidem vt docerem te, exauditas mi esse preces tuas: sed reuersurus sum rursum, vt pugnem contra principem Persarum in conspectu Dei, qui non vult populum tuum de captiuitate laxari.* Et subditur, *cùm egrederer, apparuit princeps Graecorum*, quasi dicat Gabriel, *ego egrediebar de conspectu Dei, vt tibi nunciarem, quae ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: licet adhuc non sim securus stante principe Persarum, & contradicente* D. Hierony expositio huius loci.

tuis

A graues discordias & offensas, inter Persas & Græcos, atque vtramque gentem inuicem concitare & inflammare: vnde postmodum funestissima bella inter istos populos exarserunt: quibus, magnis Græci, sed maioribus Persæ calamitatibus & cladibus afflicti, & contriti, tandem per Alexandrum Magnum penitus victi, & sub Græcorum dominatum subiecti sunt. Eadem videtur Diui Hieronymi sententia, vt ex verbis eius, quæ paulò suprà memorauimus, manifestum lectori esse potest Sed in eo fortasse tantùm diuersa est, quod videtur Hieronymus existimare, principem illum Græcorum non fuisse malum angelum sed bonū, videlicet illius gentis custodiæ curæque à Deo præfectum.

B Alij censent, illum principem Græcorum, fuisse bonum angelum, & venisse aduersus ipsum Gabrielem, repugnando ipsi apud Deum, ne populus Hebræus captiuitate liberaretur, causas exponēs, propter quas digniores erant Græci, qui peculiari quadam prouidentia regerentur, atque iuuarentur, quàm Hebræi: & huic opinioni videtur annuere Theodoretus. Diuus autem Gregorius consentit Theodoreto, principem Græcorum venisse aduersus Gabrielem, & liberationi Iudæorum obstitisse, sed aliam tamen eius repugnantiæ causam affert. Nam, quia, inquit, Iudæi etiam in Græcos deliquerant, princeps Græcorum contendebat æquum esse, vt tale delictum diuturniori Iudæorum afflictione purgaretur, atque expiaretur. Hic autem omnis inter tres istos principes, Iudæorum Persarum, & Græcorum conflictus & pugna, ideo voluit Deus, vt pateficret Danieli, & per ipsum cunctis legentibus eius librum notesceret, vt hinc planè intelligeretur, quantùm sancti angeli, qui diuersis mundi regnis, & prouinciis, atque populis, à Deo præpositi sunt, suæ quisque gentis prouidentiam, curámque gerant, in his præsertim quæ ad animorum salutem pertinent.

Greg. li. 17. moral. ca. 8

Cur Deus inter sacros angelos cō-tentiones esse Danieli reuelari voluerit.

C

Verùm præstat, vt sententias prædictorum auctorum, quas nos hic strictim attigimus, latiùs & apertiùs ab ipsis tractatas, ex verbis eorum

D lector cognoscat atque perpendat. Rupertus igitur libro nono de victoria verbi Dei, capite decimo, hoc modo scribit. *Sed ecce aliud malum: cùm egrederer,* inquit Gabriel, *apparuit princeps Græcorum veniens,* *subaudi, ad obtinendum vel acquirendum Macedonibus imperium, sub quo videlicet imperio, filij populi tui, multa mala passuri sunt. Iam tum veniebat regnum Græcorum, agitante populos Græciæ isto, quem dicit principem Græcorum. Nec mirum, si Gabriel in conspectu Dei stans, & à Deo egrediens & rursus ad ipsum regrediens, iam tum videbat venire istum principem Græcorum,*

Rupertus, quid de Græcorum principe scripserit.

corum, quia nimirum iam tunc magna Graci facere incipiebant. Promptum A *est ex historiis nosse, quanta postmodum Graci, maximéque Athenienses, fecerant & passi sunt, qui primi Gracorum in rebus bellicis extiterunt, quippe quorum opera, inquit Pompeius Trogus, effectu maiora quam dicto fuere, qua non modo vltra spem gerendi, verum etiam vltra gesti fidem peracta sunt. Ergo quo tempore ha visiones Danieli reuelabantur, eo tempore Darium, tertium à Cyro Persarum regem Athenienses vicerunt, tanta enim virtute in eo pralio Athenienses cum Persis pugnarunt, vt hinc viros, inde pecudes putares; idq; declarauit euentus pralij, non minus ducentis Persarum millibus, eo pralio interfectis. Claret itaque quomodo dictum sit, cum egrederer, apparuit princeps Gracorum veniens. Et quidem illustrior ac nobilior Gracorum fuit de Xerxe,* B *huius Darij filio victoria. Cuius regis cum innumerabili exercitu, quàm terribilis fuit in Graciam introitus, tam fuit turpis & fædus ex ea discessus. Mirum dictu & veteres recensentibus historias perspicuum est, quàm crudeliter mali illi principes angeli truces, per eadem tempora luserint in sanguine humano nunc Gracis Gracos, nunc itidem Gracis cadentibus & occidentibus Persas, implacabili furore: ita vt non ignores, cur dictũ sit, mundum in maligno positũ fuisse vel esse: cuius videlicet maligni principes, diaboli suffraganei erant: illi iam dicti, qui quoniam principabantur illis, non poterat esse pax impiis.* Hactenus Rupertus. Verùm in hac sua narratione Rupertus, contra veritatem historiæ & chronologiæ, non nihil peccauit: velut est illud quod dixit; hanc visionem contigisse Danieli, tempore Darij qui Maratonica pugna, ducéque Atheniensium Milciade, victus est. Siquidem tertio anno Cyri, vt in exordio huius capitis expressum est, hæc visio Danieli accidit: à quo tempore vsque ad initium principatus illius Darij, non minus quinque & triginta annos affluxerunt. Sed quia initio vndecimi capitis, fit mentio primi anni regis Darij, similitudo nominum haud dubiè fefellit Rupertum, arbitratum, illum fuisse Darium Histaspis, tertium à Cyro Persarum regem, cum ille tamen fuerit Darius Medus, ante Cyrum, Medorum Persarúmque regno defunctus?

Iustinus hæc refert lib. 2.

Græcorum de Persis nobilis victoria.

1. Ioan. 5.

Correctio sententiæ Ruperti.

D. Gregor. Diuus autem Gregorius in libro decimoseptimo moralium, capite D octauo, ita scribit. *Cùm Gabriel è conspectu Dei egrederetur, vt aduersus principem Persarum præliaretur, Græcorum principem vidit aduenientem. Qua ex re innuitur, quod aduersus Græcos quoque, aliquid Iudæa commiserat quorum profectò causa ereptioni illius resistebat. Quia mereri quidem veniam, tam longa oppressorum captiuitas poterat: sed ereptionis eorum beneficio, hoc quoque quod in Græcos deliquerant, obuiabat.* Hæc Gregorius. Sed non possum equidem dispicere, quemadmodum illo tempore potuerint

A tuerint Iudæi, quicquam in Græcos deliquisse. Nulla quippe, ante id temporis, fuisse inter Græcos & Iudæos, aut dissidia, aut commercia, vel in diuinis, vel in humanis historiis reperio. Quin, ex libro Iosephi vndecimo de Iudaicis antiquitatibus colligo, nullam fuisse Iudæis consuetudinem cum Græcis, ante Alexandrum Magnum. Hic enim cùm venisset Hierosolymam, & Iudæos humaniter & benignè tractasset, multos ipsorum, in suam, id est, Græcorum militiam adscripsit.

Animaduersio in sententiam Diui Gregorij.

Hoc autem euenit, circa olympiadem centesimam duodecimam. cùm ducentis amplius annis antea, id est, circa olympiadem quinquagesimam quintam, hæc B Danieli visio contigerit. Itaque mihi quidem, vel Theodoreti, vel Hieronymi sententia similior vero, atque probabilior videtur.

Ioseph. lib. 11. cap. 8.

* *

*

SS 2 BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV. A

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XIII. B

CAPVT VNDECIMVM

EGO autem, ab anno primo Darij Medi, stabam, vt confortaretur & roboraretur. Et nunc veritatem annunciabo tibi. Ecce, adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis super omnes: & cùm inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersum regnum Græciæ. Surget verò rex C
fortis, & dominabitur potestate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cùm steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cœli: sed non in posteros eius, neque secundum potentiam illius, qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex Austri: & de principibus eius præualebit super eum, & dominabitur ditione: multa enim dominatio eius. Et post finem annorum, fœderabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam, & non obtinebit fortitudinem brachij: nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. Et D
stabit de germine radicum eius, plantatio: & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa argenti & auri, captiua ducet in Aegyptum: ipse præualebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur ad terram suam. Filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum: & veniet properans & inundans: & reuertetur & concitabitur, & congredietur cum robore eius. Et prouocatus rex Austri, egredietur, & pugnabit aduersus

A *aduersus regem Aquilonis, & praeparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinē, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia; sed non praeualebit. Conuertetur enim rex Aquilonis, & praeparabit multitudinem multò maiorem quàm prius: & in fine temporum, annorumq́, veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimiis. Et in temporibus illis multi consurgent aduersus regem Austri; filij quoque praeuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri non sustinebunt, & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens super eum, iuxtà placitum suum, & non erit qui*
Is. 19. c. 16.
1. Mac. 1. b. 12.

B *stet contra faciem eius: & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam foeminarum dabit ei, vt euertat illud: & non stabit, nec illius erit. Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet faciem suam ad imperium terrae suae, & impinget, & corruet, & non inuenietur. Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio: & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in praelio. Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius,*

C *& conterentur: insuper & dux foederis. Et post amicitias, cum eo faciet dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes, & vberes vrbes ingredietur: & faciet quae non fecerunt patres eius, & patres patrum eius: rapinas & praedam: & diuitias eorum dissipabit, & contra firmissimas cogitationes inibit: & hoc, vsque ad tempus. Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduersum regem Austri in exercitu magno: & rex Austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis, & fortibus nimis, & non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia. Et comedentes panem cum eo, conterent illum, exercitusq́; eius opprimetur: & cadent interfecti plurimi. Duorum quoque re-*

D *gum cor erit, vt malefaciant, & ad mensam vnam mendacium loquentur, & non proficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram suam cum opibus multis: & cor eius aduersum testamentum sanctum, & faciet, & reuertetur in terram suam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarij & faciet, reuerteturq́; & cogitabit aduersum eos qui dereliquerunt testamentum sanctuarij. Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem.*

SS 3

Gregorium in libro decimo septimo, moralium capite octauo: quem, A ceu ducem secuti sunt ferè scholastici, atque in primis beatus Thomas in prima parte quæstione centesima decima tertia articulo septimo. Nec his diuersa sentiunt Lyranus & Carthusianus in explanatione huius capitis. Censent autem, dimicationem & pugnam inter angelos bonos, non ita esse intelligendam, vt boni angeli voluntate absoluta discordent inter se, nedum mutuis diffideant odiis; sed quia, quo ad non est ipsis Dei sententia & voluntas manifesta: populorum, quibus præsunt, diuersa merita vel demerita exponunt coram Deo, & diuersos ab ipso effectus postulant. Cùm primùm autem patefacta ipsis est Dei voluntas ac sententia, cessat omnis illorum dissensio, summáque con- B cordia id ipsum omnes sentiunt & volunt, quod diuinæ voluntati consentaneum esse cernunt.

Quomodo angeli boni dissideant & pugnent inter se.

Cur angelus Persarũ nolebat Iudæos captiuitate liberari.

Sed exemplorum appositione, hoc fiet apertiùs & illustriùs. Angelus bonus, qui præerat regno Persarum, has ob causas censebat non esse omnes Iudæos illa captiuitate liberandos. Primùm, quia hoc ingenio semper fuissent Iudæi, vt rebus aduersis meliores essent, quàm secundis: magisque prodesset illis ad salutem animi malis premi, quàm bonis abundare: quapropter vtiliorem fore ipsis seruitutem, quàm libertatem, & in captiuitate affligi, quam in patria florere. Deinde, tot esse tantáque Iudæorum peccata, vt non possit aliter diuinæ iustitiæ C satisfieri, quàm vt vel perpetua, vel longissima seruitute, suorum scelerum pœnas persoluant. Ad hoc, pertinere ad diuinam prouidentiam aliarum quoque gentium curam habere, non tantum Iudæorum, videlicet, non Iudæorum modo ipsum esse Deum, sed aliarum etiam omnium gentium. Cùm igitur aliæ gentes minus offenderint Deum quàm Iudæi, habita præsertim ratione amplioris scientiæ diuinarum rerum, quam Iudæis impertiuerat Deus, & plurium maiorúmque donorum, quæ illi à Deo acceperunt, conueniens erat, vt, si Deus erga Iudæos misericors esse vellet, simili clementia & benignitate aduersus D alias gentes vteretur, & quia Persæ Iudæorum institutis, consiliis, & consuetudine, plurimi ab impietate ad veri Dei agnitionem cultúmque conuertebantur, æquum esset, dignúmque Dei bonitate, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire etiam Persarum saluti consulere, & quoniam plurimos Iudæorum captiuitate liberatos in Iudæam reduxerat, reliquos qui remanserant apud Persas, ad eorum vtilitatem atque conuersionem retinere. Atque hæc quidem erat principis regni Persarum, dimicatio cum Gabriele, & hunc in

1.Tim.2.

finem

A finem liberationi omnium Iudæorum obsistebat.

Contrà verò Gabriel & Michael. Iudæorum tutores, patroni ac defensores, liberationem eorum ex captiuitate, his rationibus à Deo efflagitabant. Deum non semel promisisse, & per suos prophetas prædixisse, captiuitatem illam Iudæorum non amplius septuaginta annos duraturam; quo tẽpore iam tunc exacto, oportere, vt constaret omnibus quàm ipse Deus sit verax in promissis suis, & vt prophetæ eius fideles inuenirentur. Per exiguum autem, & nullius momenti esse emolumẽtum, quod Persis accedebat ex contubernio & consortio Iudæorum, si cum detrimento ipsorum comparetur: eo námque septuaginta annorum tempore, vsque adeo in Iudæis, veræ pietatis & religionis studium exoleuisse; vt nisi quàm primùm à societate Gentilium segregentur, periculum sit, ne, si quod in illis reliquum est virtutis & religionis lumen, id penitus extinguatur. Cùm enim sint Iudæi ad superstitiones Gentilium valdè propensi, nisi ab eorum contubernio abstrahantur, sine dubio eorum superstitionibus & erroribus implicatum iri. Nec esse æquum panem filiorum dare canibus, & tanto suorum dispendio & damno, leuissimum minimumque impiæ gentis emolumentum redimere. Esse quidem plerósque Iudæos improbos & sceleratos, Deóque contumaces ac rebelles; sed in his tamen reperiri non paucos, & bonos, & Deo carissimos; & in his Danielem, cuius tam multis lachrymis, tam longis durísque ieiuniis & afflictionibus corporis, tam assiduis precibus, tam ardentibus votis, decebat Deum indulgere ac satisfacere. Quod si eo beneficio indigni erant Iudæi, id tamẽ conferri illis decebat, in gratiam & honorem Messiæ, qui ex ea gente, & in patrio eius gentis solo, humanam naturam suscepturus, cum ipsis familiariter victurus, ipsósque maximis cumulaturus erat beneficiis. Hæc igitur rationum contentio, vel pro Iudæorum liberatione, vel contra ipsam, inter diuersarum gentium præsides angelos, coram Deo facta, appellatur hic pugna, prælium, resistentia, seu repugnantia.

Quomodo Gabriel & Michael, Iudæorum liberationẽ apud Deũ procurabãt

B C D

Verùm iuuat Theodoreti & Gregorij verba hìc apponere, quibus illi, quod nos scholastico modo, breuiter & distinctè diximus, fusiùs & luculentiùs explicarunt; quo scilicet tantorum doctorum auctoritate, maior nostris dictis fides accedat. Theodoretus ita scribit. *Ex his quæ tradit hoc loco Daniel, docemur, singulis angelis, vniuscuiusque nostrum curam esse curam. vt custodiant, tueantur, & à praui dæmonis nos liberent insidiis. Archangelis verò, illud munus iniunctum est, vt gentium sint præfecti. Sed illud in præsentia quærendum videtur, quanam de causa princeps regni Persarum*

Singuli homines angelum habẽt custodem, & gentes archangelum.

A *sarum resistebat ei, qui patrocinium populi Hebræi susceperat? Non enim putandum est, perturbationibus esse obnoxiam angelorum naturam: quippe sanctitatis plenam & diuinis iussu, ac nutibus vsquequaque obtemperantem. Verùm, si quis diligenter ipsam rem perpendat, rectum eorum quæ dicuntur, sensum & intellectum comperiet. Nam Persarum princeps, & princeps Græcorum, id est, angeli, quibus earum gentium custodia & cura erat commissa, necessariò beneuolentia circa eos affecti erant, qui eorum tutela & cura tenebantur. Cùm igitur cernerent Hebræorum iniquitatem, ægre ferebant, videntes tā iniquam & ingratam gentem, maiorum prouidentia Dei fructus, cæterū populis ferre: non enim nouerant in Deo qui omnia creauit occultum mysterium: siquidem post aduentum saluatoris nostri, & prædicationem Euangelij, innotuit* B (vt Paulus scribit ad Ephesios cap. 3.) *principibus & potestatibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, & multam Dei erga Iudæos prouidentiam considerantes archangeli, quibus aliarum nationum cura fuerat credita, indignabantur, quod cernerent Iudæos, maximè post legem & prophetas, tantámque doctrinam & curam, deteriores esse barbaris populis, nec talibus beneficiis a Deo affectis, quibus ipsi præsidebant. Et hoc significauit angelus Danieli dicens, princeps regni Persarum stetit ex aduerso mei, vno & viginti diebus:* hoc est, *his omnibus diebus persuadere ei studebam, iure, hac Dei prouidentia dignos censeri Iudæos, opitulante mihi* C *Michaele.* Hæc Theodoretus. At diui Gregorij verba ex capite octauo libri decimiseptimi moralium, sic se habent. *Sed inter hæc libet inquirere, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est, quod per angelum Danieli dicitur, princeps regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michael venit in adiutorium mihi: & nunc reuertar, vt prælier aduersus principem regni Persarum. Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ igitur esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus, præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt? Sed quia certa angelorum ministeria, dispensandis singulis quibúsque gentibus sunt prælata: cùm subiectorum mores, aduersum se vicissim, præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præ-* D *sunt spiritus, contra se venire referuntur. Is námque angelus qui Danieli loquebatur captiuis Iudæis, in Perside constitutis prælatus agnoscitur: Michael verò Iudæis, qui in terra Iudææ remanserant præpositus inuenitur. Vnde & ab hoc ipso angelo dicitur Danieli, Nemo est adiutor meus nisi Michael princeps vester: & rursus, Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium mihi. Qui dum non simul esse, sed in adiutorium venire dicitur, apertè ei populo prælatus agnoscitur, qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelum*

Cur angeli Persarum & Græcorum reditū Iudæorum impediebant.

D. Gregorius de pugna Angelorū quid sentiebat.

Angeli sunt principes gentium.

gelum dicere, ego veni propter sermones tuos: sed princeps Persarum resistit mihi: nisi sua subditis opera nunciaret? ac si apertè dicat Danieli: precum quidē tuarum merita exigunt, vt populus tuus à iugo suæ captiuitatis exuatur: sed est, quod adhuc in eo populo Persarum dominio purgari debeat, vnde ereptionem illius, Persarum princeps mihi iure contradicat: quamuis preces tuæ, eorum quoque lachrymæ qui in Iudæa relicti sunt, hanc ereptionem adiuuent. Propheta *igitur preces, angelus exaudit: sed* Persarum *princeps resistit: quia, etsi iam vita iusti deprecantis, ereptionem populi exigit: eiusdem tamen populi vita adhuc contradicit: vt quia necdum hi qui in captiuitatem fuerant ducti plenè purgati sunt, iure eis adhuc* Persæ *dominentur. Rectè ergo dicitur, quòd contra se angeli veniunt, quia subiectarum sibi gentium merita contradicunt. Nam sublimes spiritus, eisdem gentibus principantes, nequaquam pro iniusta agentibus decertant: sed eorū facta iustè iudicantes, examinant. Cúmque vniuscuiusque gentis, vel culpa, vel iustitia, ad superna curiæ consilium ducitur, eiusdem gentis præpositus, vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium vna victoria est, sui super se creatoris voluntas: quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt. Bene igitur dixit Iob, qui facit concordiam in sublimibus suis.* Sic Gregorius.

Cur Iudæi è Babylonica captiuitate non educi mere rentur.

B

Iob. ca. 25.

C

Ex his palàm est, quemadmodum facilè repelli queat, quod huic sententiæ suprà obiectum est: nullam inter bonos angelos, perfecta caritate cum Deo & inter se coniunctissimos, discordiam, nedum pugnā esse posse. Hoc enim ita diluitur: talis est inter angelos dissensio & pugna, sicut proximè docuimus, vt eam nec perfecta caritas angelorum nec summa voluntatis eorum ad diuinam voluntatem conformatio, excludat: excludit tamen ab angelis, perfectam cognitionem diuini cōsilij, voluntatis, & prouidentiæ circa omnia futura contingentia; hanc enim non semper habent angeli, & quoad ea carent, possunt desideriis & sententiis inter se dissidere. At, cùm primùm eis Dei voluntas & sententia enotuit, cessat omnino eorum omnis dissensio, idem planè sentientibus & cupientibus omnibus, quod velle & decreuisse Deum, ipsis patefactum est.

Quomodo Angeli perfecta caritate comūcti inter se pugnent.

D

Exposui duas, de angelorum discordia & pugna, nobiliū & illustriū doctorum sententias, & vtramque sanè probabilem: posteriori tamen libentiùs equidem accesserim. Illud verò, quod paulò suprà retulimus, à Cassiano & Ruperto proditum, etiam inter ipsos angelos malos feriàs esse contentiones, graues discordias, acrésque pugnas, adeò vt alij præualere aliis, eorúmque principatum, & dominatum euertere studeant,

An inter dæmones sit discordia.

studeant, atque contendant; haud scio, an improbari debeat. Siquidem A contrarium istorum opinioni videtur, quod Dominus in euangelio dicit, Matthæi 12. *omne regnum contra se diuisum desolabitur, & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est, quomodo ergo regnum eius stabit?* His verbis dominus, aduersus Pharisæos argumentatur, se non eiicere dæmonia auctoritate & potestate principis dæmoniorum; non enim dæmones inter se ita sunt discordes, vt alij aliis aduersentur, & alij aliorũ potentiã & dominationem destruere conentur. Hæc autem Domini argumentatio, pariter valet aduersus illam Cassiani, & Ruperti sententiam. Ex eo autem quod dixit Gabriel Danieli restitisse sibi principem Persarum vno & viginti diebus, existit quæstio; quid causæ fuerit, quare tandiu inter istos angelos disceptatio durauerit; cùm vel puncto temporis, possint angeli suas inuicem cogitationes & desideria declarare, atque apud Deum exponere. Quid igitur tanta mora fuit opus? aut in cuius rei tractatione, tantum temporis ab angelis consumptum est? Verùm facilis est huius quæstionis solutio: dicendum enim est, moram illam esse factam, non propter angelos; quippe breuissimo illi tempore totum illud negotium transigere & expedire potuissent; sed id duas ob causas factum est. Primùm, quò maius esset meritum Danielis, tanto C studio & contentione animi, tot illos dies in oratione, lachrymis, & ieiunio perseuerantis; eiúsque caritatis ardor, & sanctitatis excellentia, illustrior & admirabilior omnibus esset. Deinde, quò magis intelligeretur, quanta esset huius negotij difficultas, id est, liberationis omnium Iudæorum ex captiuitate: quæ sanè difficultas, non ex imbecillitate diuinæ potentiæ, nec ex bonitate & benignitate eius parum in homines propensa, nascebatur, sed ex indignitate Iudæorum, qui propter maxima ipsorum scelera, ab omnibus ferme angelis eo beneficio iudicabantur indigni: atque ex hoc præterea enotesceret, atque eluceret, eximia Dei misericordia, & singularis volũtatis eius erga Iudæos propensio; qui tot obstantibus eorum sceleribus, tótque aduersantibus angelis, nihilominus tamen, tanto eos beneficio afficere voluerit. D

Cur tãdiu durauit pugna inter principem Persarum & Gabrielem.

Solutio quæstionis.

B

Ecce

A *Et ecce Michael, vnus de principibus primus, venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.*

QVOD dicitur hic, Michaelem, vnum esse de primis principibus; diuus Hieronymus interpretatur, esse ipsum, archangelum, id est, principem angelorum; idémque sentire videtur Theodoretus: Iudas item in epistola sua canonica, B Michaelem appellat archangelum; quo nomine etiam nominatur ab Ecclesia, in officio quod canit in anniuersario die festo sancti Michaelis. Vocabulum autem archangeli presse propriéque sumptum, pertinet ad secundum ordinem infimæ hierarchiæ; quamuis latiori significatione acceptum, etiam in superiores ordines conferatur. Ferè tamē nunc theologi, doctrinam beati Dionysij in libro de cœlesti hierarchia traditam, secuti Michaelem, ex supremo ordine infimæ hierarchiæ, qui nominatur principatus, esse arbitrantur: quin etiam primum illius ordinis: námque Dionysius docet, ex ordine principatuum esse, qui C gentibus, regnis, & prouinciis à Deo sunt præpositi. Et quoniam in cōfesso est, Michaelem præfuisse populo Hebræo, totius orbis tunc nobilissimo, clarissimóque, Deóque carissimo; non est dubitandum, fuisse eum principem omnium sui ordinis. Atque hoc non obscurè indicauit Gabriel, appellans eum vnum de primis principibus.

Ex quo ordine angelorum sit Michael.

Iud. cap. 1

Dion. lib. de cæl. Hie. cap. 9.

Sed quomodo Michael venit in adiutorium Gabrieli? nempe coniunxit cum eo affectum & conatum patrocinandi populo Hebræo, eiúsque plenissimam ex captiuitate liberationem procurandi apud Deum: & rationes principis regni Persarum, qui sese opposuerat, validissimè repellendi. Verùm, illud ingentem lectori admirationem mo D uere posset, quod Gabriel extremis verbis huius capitis ait, *Nemo*, inquit, *est adiutor meus in his omnibus, nisi Michael princeps vester.* Quę verba explanās Theodoretus, *non solum*, inquit, *Persarū & Græcorū principes vobis aduersantur: quinimo nulla earum virtutum, quæ super cælos sunt, vult populum vestrum boni alicuius compotem fieri, propter multa videlicet scelera: nisi solus Michael, cui vestri tutela credita est.* Illud igitur admiratione dignum est, quomodo solus angelorum omnium Michael, faueret populo Hebræo. Nónne tot angelos custodes Iudæorū, bona illis optasse & procurasse apud Deum, credendum est? Quî fit credibile, erga populum Hebræum, tanto Dei amore, gratia, & beneficentia dignatum, & penes

Quomodo Michael venerit in auxilium Gabrieli contra principem Persarum. Theodoretus.

Quomodo nullus angelorum præter Michaelem & Gabrielem, fauebat Iudæorum liberationi.

A intelligetur, qualem ipse hunc regem Persarum, apud quem remanserat Gabriel, fuisse existimauerit. *Notandum est*, inquit Rupertus, *Gabrielem dixisse, quia remansit non iuxta principem Persarum, sed iuxta regem Persarum. Rex námque Persarum, homo erat, scilicet Darius, vel Cyrus, iuxta quem bonum angelum remanere oportebat, quia captiuorum causa hoc exigebat: princeps autem Persarum, angelus malus erat, iuxta quem non remanere, sed aduersus quem bonum angelum præliari decebat. Quid autem cōmodi remansio Gabrielis iuxta regem Persarum attulerit, non est obscurum legentibus sacram historiam, quæ docet regem Persarum Cyrum, instinctu Dei, captiuitatem Iudæorum soluisse: & de reædificando templo magni Dei,* B *decretum & edictum fecisse. Et qualiter multis annis pòst, alius rex Persarum, Assuerus maritus Esther, retentus fuerit à Deo, ne pessimum illius Aman hostis Iudæorum, de nece eorum omnium consilium perficeret: immo malitiæ eius machinationes in caput ipsius retorqueret. Vnde hæc tam feliciter euenerunt? nisi quia bonus iste angelus remansit iuxta regem Persarum? omnes enim spiritus cœlestes, auctore Paulo, sunt administratorij salutis electorum: & quia hic angelus præliatus est aduersus sibi resistentem angelum malum, principem regni Persarum, offerendo Deo orationes, & defendendo causam captiuorum. Magna sunt hæc, & digna, vt pro illorum effectu, sancti principes cœlorum præliarentur: si memoria teneas quod iam sæpe diximus, quia reseruatio gētis* C *illius præparatio erat aduentus Christi Iesu, vt esset vnde illo nascente, verbum promissionis impleretur. Vnde gaudere & lætari habebant, non solum iste præliator angelus, & adiutor eius Michael: sed etiam omnes angelorum exercitus cum omnibus hominibus bonæ voluntatis.* Hactenus Rupertus.

Ruperti de Rege Persarum sententia.

Esdra 1. c. 1

Esth. 7. & 8

Heb. 1.

Et nunc reuertar vt prælier aduersus principem Persarum, Cùm ergo egrederer, apparuit princeps Græcorū veniens.

D

HORVM verborum censet diuus Hieronymus hanc esse sententiam: *Veni quidem vt docerem te, exauditas esse preces tuas: sed reuersurus sum rursum, vt pugnem contra principem Persarum in conspectu Dei, qui non vult populum tuum de captiuitate laxari.* Et subditur, *cùm egrederer, apparuit princeps Græcorum*, quasi dicat Gabriel, *ego egrediebar de conspectu Dei, vt tibi nunciarem, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: licet adhuc non sim securus stante principe Persarum, & contradicente*

D. Hieronymi expositio huius loci.

tuis

A graues diſcordias & offenſas, inter Perſas & Græcos, atque vtramque
gentem inuicem concitare & inflammare: vnde poſtmodum funeſtiſſima bella inter illos populos exarſerunt: quibus, magnis Græci, ſed
maioribus Perſæ calamitatibus & cladibus afflicti, & contriti, tandem
per Alexandrum Magnum penitus victi, & ſub Græcorum dominatum ſubiecti ſunt. Eadem videtur Diui Hieronymi ſententia, vt ex verbis eius, quæ paulò ſuprà memorauimus, manifeſtum lectori eſſe poteſt. Sed in eo fortaſſe tantùm diuerſa eſt, quod videtur Hieronymus
exiſtimare, principem illum Græcorum non fuiſſe malum angelum
ſed bonū, videlicet illius gentis cuſtodiæ curæque à Deo præfectum.

B Alij cenſent, illum principem Græcorum, fuiſſe bonum angelum, &
veniſſe aduerſus ipſum Gabrielem, repugnando ipſi apud Deum, ne
populus Hebræus captiuitate liberaretur, cauſas exponēs, propter quas
digniores erant Græci, qui peculiari quadam prouidentia regerentur,
atque iuuarentur, quàm Hebræi: & huic opinioni videtur annuere
Theodoretus. Diuus autem Gregorius conſentit Theodoreto, principem Græcorum veniſſe aduerſus Gabrielem, & liberationi Iudæorum
obſtitiſſe, ſed aliam tamen eius repugnantiæ cauſam affert. Nam, quia,
inquit, Iudæi etiam in Græcos deliquerant, princeps Græcorum contendebat æquum eſſe, vt tale delictum diuturniori Iudæorum affli-
C ctione purgaretur, atque expiaretur. Hic autem omnis inter tres iſtos
principes, Iudæorum Perſarum, & Græcorum conflictus & pugna,
ideo voluit Deus, vt patefieret Danieli, & per ipſum cunctis legentibus eius librum noteſceret, vt hinc planè intelligeretur, quantùm ſancti angeli, qui diuerſis mundi regnis, & prouinciis, atque
populis, à Deo præpoſiti ſunt, ſuæ quiſque gentis prouidentiam,
curámque gerant, in his præſertim quæ ad animorum ſalutem pertinent.

Greg. li. 17. moral. ca. 8

Cur Deus inter ſacros angelos cōtentiones eſſe Danieli reuelari voluerit.

Verùm præſtat, vt ſententias prædictorum auctorum, quas nos hic
ſtrictim attigimus, latiùs & apertiùs ab ipſis tractatas, ex verbis eorum
D lector cognoſcat atque perpendat. Rupertus igitur libro nono de victoria verbi Dei, capite decimo, hoc modo ſcribit. *Sed ecce aliud malum: cùm egrederer,* inquit Gabriel, *apparuit princeps Græcorum veniens.*
*ſubaudi, ad obtinendum vel acquirendum Macedonibus imperium, ſub
quo videlicet imperio, filij populi tui, multa mala paſſuri ſunt. Iam tum veniebat regnum Græcorum, agitante populos Græciæ iſto, quem dicit principem
Græcorum. Nec mirum, ſi Gabriel in conſpectu Dei ſtans, & à Deo egrediens.
& rurſus ad ipſum regrediens, iam tum videbat venire iſtum principem Græ-*

Rupertus, quid de Græcorum principe ſcripſerit.

corum, quia nimirum iam tunc magna Græci facere incipiebant. Promptum A
Iustinus hac refert lib. 2. *est ex historiis nosse, quæ inta postmodum Græci, maximéque Athenienses, fecerunt & passi sunt, qui primi Græcorum in rebus bellicis extiterunt, quippe quorum opera, inquit Pompeius Trogus, effectu maiora quam dicto fuere, quæ non modo vltra spem gerendi, verum etiam vltra gesti fidem peracta sunt. Ergo quo tempore hæ visiones Danieli reuelabantur, eo tempore Darium, tertium à Cyro Persarum regem Athenienses vicerunt, tanta enim virtute in eo prælio Athenienses cum Persis pugnarunt, vt hinc viros, inde pecudes putares; idq́; declarauit euentus prælij, non minus ducentis Persarum millibus, eo prælio*
Græcorum de Persis nobilis victoria. *interfectis. Claret itaque quomodo dictum sit, cum egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Et quidem illustrior ac nobilior Græcorum fuit de Xerxe,* B *huius Darij filio victoria. Cuius regis cum innumerabili exercitu, quàm terribilis fuit in Græciam introitus, tam fuit turpis & fœdus ex ea discessus. Mirum dictu & veteres recensentibus historias perspicuum est, quàm crudeliter mali illi principes angeli truces, per eadem tempora luserint in sanguine humano nunc Græcis Græcos, nunc itidem Græcis cadentibus & occidentibus Persas,*
1. Ioan. 5. *implacabili furore: ita vt non ignores, cur dictũ sit, mundum in maligno positũ fuisse vel esse: cuius videlicet maligni principes, diaboli suffraganei erant: illi iam dicti, qui quoniam principabantur illis, non poterat esse pax impiis.* Hactenus Rupertus. Verùm in hac sua narratione Rupertus contra veri-
Correctio sententiæ Ruperti. tatem historiæ & chronologiæ, non nihil peccauit: velut est illud quod dixit; hanc visionem contigisse Danieli, tempore Darij qui Maratonica pugna, ducéque Atheniensium Milciade, victus est. Siquidem tertio anno Cyri, vt in exordio huius capitis expressum est, hæc visio Danieli accidit: à quo tempore vsque ad initium principatus illius Darij, non minus quinque & triginta annos affluxerunt. Sed quia initio vndecimi capitis, fit mentio primi anni regis Darij, similitudo nominum haud dubiè fefellit Rupertum, arbitratum, illum fuisse Darium Histaspis, tertium à Cyro Persarum regem, cum ille tamen fuerit Darius Medus, ante Cyrum, Medorum Persarúmque regno defunctus?

D. Gregor. Diuus autem Gregorius in libro decimoseptimo moralium, capite D octauo, ita scribit. *Cùm Gabriel è conspectu Dei egrederetur, vt aduersus principem Persarum præliaretur, Græcorum principem vidit aduenientem. Qua ex re innuitur, quod aduersus Græcos quoque, aliquid Iudæa commiserat quorum profectò causa ereptionis illius resistebat. Quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captiuitas poterat: sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant, obuiabat.* Hæc Gregorius. Sed non possum equidem dispicere, quemadmodum illo tempore potuerint

A tuerint Iudæi, quicquam in Græcos deliquisse, Nulla quippe, ante id temporis, fuisse inter Græcos & Iudæos, aut dissidia, aut commercia, vel in diuinis, vel in humanis historiis reperio. Quin, ex libro Iosephi vndecimo de Iudaicis antiquitatibus colligo, nullam fuisse Iudæis consuetudinem cum Græcis, ante Alexandrum Magnum. Hic enim cùm venisset Hierosolymam, & Iudæos humaniter & benignè tractasset, multos ipsorum, in suam, id est, Græcorum militiam adscripsit. *Animaduersio in sententiam Diui Gregorij.*

Hoc autem euenit, circa olympiadem centesimam duodecimam. cùm ducentis amplius annis antea, id est, circa olympiadem quinquagesimam quintam, hæc *Ioseph. lib. 11. cap. 8.*

B Danieli visio contigerit. Itaque mihi quidem, vel Theodoreti, vel Hieronymi sententia similior vero, atque probabilior videtur.

* *

*

SS 2 BENE-

A *aduersus regem Aquilonis, & praparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinē, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia; sed non praualebit. Conuertetur enim rex Aquilonis, & praparabit multitudinem multò maiorem quàm prius: & in fine temporum, annorumq́, veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimiis. Et in temporibus illis multi consurgent aduersus regem Austri; filij quoque praeuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri non sustinebunt, & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens super eum, iuxtà placitum suum, & non erit qui* Is. 19. c. 16. 1. Mac. 1. b. 12.

B *stet contra faciem eius: & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud: & non stabit, nec illius erit. Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet faciem suam ad imperium terra sua, & impinget, & corruet, & non inuenietur. Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio: & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in pralio. Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius,*

C *& conterentur: insuper & dux fœderis. Et post amicitias, cum eo faciet dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes, & vberes vrbes ingredietur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius: rapinas & pradam: & diuitias eorum dissipabit, & contra firmissimas cogitationes inibit: & hoc, vsque ad tempus. Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduersum regem Austri in exercitu magno: & rex Austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis, & fortibus nimis, & non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia. Et comedentes panem cum eo, conterent illum, exercitusq́ eius opprimetur: & cadent interfecti plurimi. Duorum quoque re-*

D *gum cor erit, vt malefaciant, & ad mensam vnam mendacium loquentur, & non proficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram suam cum opibus multis: & cor eius aduersum testamentum sanctum, & faciet, & reuertetur in terram suam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarij & faciet, reuerteturq́, & cogitabit aduersum eos qui dereliquerunt testamentum sanctuarij. Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem.*

tionem. Et impij in testamentum simulabunt fraudulenter: populus autem A
sciens Deum suum, obtinebit & faciet. Et docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vsque ad tempus præfinitum: quia adhuc aliud tempus erit. Et faciet iuxtà voluntatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum: & aduersus Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia: perpetrata quippe est definitio. Et Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis fœminarum, nec quemquam Deorum cura- B
*bit: quia aduersum vniuersa consurget. Deum autem Maozim, in loco suo venerabitur, & Deum quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento, & lapide pretioso, rebusq; pretiosis. Et faciet, vt muniat Maozim cum Deo alieno, * quem non cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet gratuitò. Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex Austri, & quasi tempestas veniet contra illum, rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in classe magna, & ingredietur terras & conteret, & pertransiet. Et introibit in terram gloriosam: & multi corruent: hæ autem solæ saluabuntur de manu eius, Edom, & Moab, & principium fi-* C
liorum Ammon. Et mittet manum suam in terras: & terra Aegypti non effugiet. Et dominabitur thesaurorum auri, & argenti, & in omnibus pretiosis Aegypti: per Lybiam quoque, & Aethiopiam transibit. Et fama turbabit eum ab Oriente & ab Aquilone: & veniet in multitudine magna, vt conterat, & interficiat plurimos. Et figet tabernaculum suum Apadno inter maria, super montem inclytum & sanctum: & veniet vsque ad summitatem eius, & nemo auxiliabitur ei.

** Quem cognouit legũt Heb. Græ & Latina exemplaria excepta paucis nullius momẽti, vt notatum est in Bibliis Loua.*

Summa huius capitis vndecimi. D

RIA hoc vndecimo capite narrantur: primò quidem, progressus & incrementa Persici imperij: eiusdémque imperij excidium, & ad Græcos translatio: tum, atrocissima bella, quæ inter duos Alexandri Magni successores gesta sunt, reges dico Syriæ, & Ægypti, quibus bellis, variè ac miserè Iudæorum gens implicata, & afflicta fuit. Ad extremum, fusè describitur futura persecutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudæos, atque hinc, propter quandam analogiam, sumpta occasione, prædicit angelus persecutionem Antichristi aduersus Ecclesiam Dei, & omnes electos, quæ

A quæ futura est, omnium quas ante id temporis vnquam passa erit Ecclesia, sæuissima, & supra existimationem nostram acerbissima.

Verùm, illud hoc loco quæstionem habet, vtrum visio, quæ hoc & duodecimo capite memoratur, eadem sit visioni, in præcedenti decimo capite descriptæ an potius diuersa sit? D. Hieronymus in extremo suo commentario super caput decimum, sequens Hebræos, censet hanc visionem, superiori, esse diuersam; verba eius ita se habent. *Iuxta editionem vulgatam, vsque ad finem libri, vna putatur visio, quæ anno tertio Cyri regis Persarum apparuit. Danieli. Porrò iuxta Hebraicam veritatem, separata sunt, quæ sequuntur, & scripta ordine præpostero. De cuius causis suprà diximus. Non enim sub Cyri anno tertio, sed sub primo anno Darij, qui Baltasarem subuertit, narrantur ista, quæ hic scripta sunt.* Putat autem D. Hieronymus, prima illa verba huius capitis vndecimi, *ego autem ab anno primo Darij Medi stabam, &c.* esse verba Danielis, qui postquam subuerso imperio Chaldæorum, in potestatem venit Darij Medi, quoniam rex ille insigni beneuolentia, gratia & beneficentia, se suámque gentem complectebatur, studiosissimè atque instantissimè supplicauerat Deo, vt imperium eius regis, diu, multúmque corroboraretur. Hæc oranti Deum Danieli, quæ narrantur hoc capite per angelum patefacta sunt. Nec turbet lectorem, quod post hæc Danielis verba, proximè inducatur angelus, dicens illa verba, *& nunc veritatem annunciabo tibi &c.* frequens enim est apud prophetas, subita, nec præsignificata personarum mutatio: velut in Psalmo 31. cum propheta dixisset, *Tu es in verbis refugium meum à tribulatione mea, quæ circundedit me.* repente persona Dei introducitur respondentis, *intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris &c.* similiter hic ponitur in exordio capitis deprecatio Danielis, & mox subiungitur responsum Dei per angelū. Hactenus ex Hieronymo, Cuius auctoritate magister historiæ scolasticæ, Albertus, Carthusianus, in eandē opinionem ducti sunt. Sed his dissentiēs Lyranus, eandem esse hanc visionem superiori, confirmat ea ratione: quod illa coniunctio *autem* cùm dicitur, *ego autem à primo anno Darij &c.* manifestè ostendit, hanc orationem continuari cum extrema oratione præcedentis capitis, & vtraque esse verba eiusdem angeli loquentis cū Daniele. Probo equidem magis hanc sententiam, ad quam confirmandam & persuadendam, vel illud satis magnam vim & pondus habere debet, quod angelus, capite præcedenti, dixit Danieli, se post dimicationem vnius & viginti dierum, cum principe Persarum factam, venisse, vt ipsi Danieli aperiret atque enunciaret plurima & grauissima,

An visio, quæ in decimo, vndecimo, & duodecimo capite narratur, sit vna, eademque.

Frequens mutatio personarū prophetarum.

B, C, D (margin section letters)

& grauissima, eorum quæ nouissimis diebus ventura erant mysteria. A
Horum autem nihil, præcedenti capite, patefactum est Danieli: in hoc verò capite, multa de rebus grauissimis olim futuris præmonstrantur Danieli. Necesse igitur est, hanc visionem continuari cum superiori: nisi velimus dicere, aut non impleuisse angelum promissa sua, aut Danielem, quæ ab angelo audierit, & didicerit, ea scriptis prodere noluisse. Illud præterea monendus est lector, pro eo quod Hebræi & Latini codices habent in principio huius capitis, *Ab anno primo Darij*, mendosè legi in Græcis codicibus, quam lectionem habuit etiam Theodoretus, *anno primo Cyri*. Cuius errati, miror cur Hieronymus more suo non monuerit lectorem, sed fortasse id mendi, post eius tempora, Grecis litteris irrepsit. Annus porrò primus Darij, nō denotat tempus huius visionis nã cùm ea cōtinuetur cũ visione præcedentis capitis, constat ex initio eius capitis, ipsam Danieli, tertio anno Cyri regis, accidisse. Sed notatione eius temporis, significatur, ex quo tempore Gabriel cœpisset supplicare Deo, pro conseruatione imperij regis Darij, scilicet à primo anno, quo ille subuerso Chaldæorum imperio, propensissimum animum suum erga Iudæos ostendere cœperat.

Mendum in lectione Græca.

Ecce tres adhuc reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis super omnes, vsque ad illud, *& cum steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli, &c.* C

Adhuc particula quã vim habeat.

ILLA particula, *adhuc* vim habet apud Hebræos nonnunquam, Latinæ præpositionis, *post*, sic legimus apud Ionam ca. 3. *adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*: sic etiam hoc loco, *adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis*: id est, post tres reges, D
qui proximè subsequentur Cyrum, erit quartus rex, super omnes ditissimus. Licet autem multò plures fuerint reges Persarum, eos tamen non nisi vsque ad quartum regem numerare voluit, hoc est vsque ad Xerxem, non solùm; quòd hic diuitiis & magnificentia, omnibus antecelluit, sed quod horribilem contra Græcos belli tempestatem concitauerit, qua tamen ipse turpiter miseréque vexatus, fractus, & contritus est. Et quòd causa fuerit, cur deinde Græci, iniurias eius vlturi, bello Persas appetierint atque profligauerint, eísque imperium rapuerint.

A rint. Verùm, iuuabit lectorem cognoscere, quæ super hoc loco Danielis scribit D. Hieronymus: sic enim ait. *Quatuor reges post Cyrum dicit in Perside surrecturos, Cambysen filium Cyri, & Smerden Magum, qui Pantapten filiam Cambysis duxit vxorem. Qui cum à septem Magis fuisset occisus, & in locum eius, Darius suscepisset imperium, eadem Pantaptes nupsit Dario: & ex eo Xerxem genuit filium: qui potentissimus rex & ditissimus aduersus Græciam, innumerabile duxit exercitũ: & ea gessit, quæ Græcorũ narrant historiæ. Quo tempore, Sophocles & Euripides clari habebantur: & Themistocles ad Persas fugiens, hausto tauri sanguine perijt. Frustra igitur quidam, quartum* B *regem hic nominatum, fuisse putant Darium, qui ab Alexandro superatus est: at ille, non quartus, sed quartus decimus post Cyrum, Persarum rex fuit: quem septimo imperij sui anno, & superauit, & occidit Alexander. Et notandum, quod quatuor post Cyrum Persarum regibus enumeratis, nouem prætererit, & transierit ad Alexandrum. Non enim cura fuit spiritus prophetali, ordinem historiæ sequi: sed præclara quæque perstringere.* Quod vero subditur, *Surget rex fortis, &c. perspicue de Magno Alexandro intelligendum est: hic enim Illyricu Tracibúsque superatis, victa Græcia, Thebisque subuersis, transiuit in Asiam: fugatisque Darij ducibus, vrbem Sardis cepit. Posteáque capta India, & vrbe Alexandria condita, cum triginta & duos ætatis haberet annos, & duo-* C *decimum imperij annum, in Babylone, veneno perijt.* Hæc Hieronymus. Similia de quatuor regibus hic à Daniele memoratis scribit Theodoretus, appellans eos Cambysen, & Magos, qui decem menses regno potiti sunt; tertio loco Darium Hystaspis; & quartum, huius filium, Xerxem, cuius externi scriptores historici, sophistæ, & oratores meminerunt: narrantes & superbam illius cum exercitu in Græciam profectionem; & ridiculum discessum. Angelus vero vsque ad ipsum Xerxem, summatim traditis Persicis rebus, & ceteris qui post ipsum regnarunt, vt qui imbecilliores fuerint, omissis, ad Macedonum regem Alexan- D drum, transtulit orationem. Sic Theodoretus.

D. Hieronymus,

Cur alij reges post Xerxem, hic ab angelo taciti sint.

Ceterum, hic locus Danielis nos monet atque inuitat, vt de regibus Persarum paulò altiùs & distinctiùs disserentes nonnulla explicemus, quæ non modo pertineant ad harum visionum Danielis intelligentiã, sed etiam ad aliorum Scripturæ librorum illustrationem multum cõducant: &, quod nos in primis spectamus, plurimum adiumenti conferant, ad exploratè percipiendam, nobilem illam de septuaginta hebdomadibus disputationem, quam super nono capite Danielis, duobus ei dicatis libris, copiosè accuratéque tractauimus. Primùm igitur dicamus, de numero regum, qui à Cyro vsque ad Alexandrum, Persicum imperium

Digressio, de monarchia Persarum.

imperium rexerunt: tum de singulis regibus explicemus tantùm, quod memorabilius fuit, & quod studiosis diuinæ Scripturæ, ad varios sacrarum literarum locos rectè intelligendos, quasi lucem præferre possit: ad extremum doceamus; quamdiu hæc Persarum monarchia steterit. A

Quot fuerint reges Persarum, dum stetit ea monarchia.

Rabbinorũ sententia.

De numero regum qui apud Persas regnarunt, quoad stetit eorum monarchia variè tradiderunt auctores. Petrus Galatinus, libro 4. ca. 15. quosdam Rabbinos nominat, qui dixerunt, tres tantum fuisse reges in Perside, Cyrum, Assuerum maritum Esther, & Darium, qui victus ab Alexandro perdidit imperium. Verùm his tribus Rabbi Salomon, & Lyranus, quartum regem adiungunt, inter Cyrum & Assuerum, interponentes Cambysen Cyri filium. Et hanc quidem opinionem fuisse B perquam vetustam, testis est diuus Hieronymus; qui & super hoc capite vndecimo & suprà exponendo caput septimum, refert, quosdam existimasse non plures quatuor regibus post Cyrum apud Persas regnasse.

Tertulliani item Isidori, Ioannis Annij & aliorum.

Tertullianus in eo libro quem scripsit aduersus Iudæos, quinque tantum reges Persarum commemorat. Isidorus libro quinto etymologiarum, octo reges numerat; totidémq; apud Ioannem Annium, Metasthenes & Philo. horúmque chronologiis sine vlla dubitatione credentes, Ioannes Driedo. Ioannes Lucidus, aliíque non pauci, nec obscuri huius nostri seculi scriptores.

Sex Persarum reges ex Scriptura colliguntur & primum Cyrus.

Secundus Assuerus.

Tertius Darius.

Quartus Artaxerxes.

Quintus Assuerus.

At enim verò, videntur ex ipsa sacra historia sex Persarum reges C posse colligi. Primus fuit Cyrus auctor libertatis Iudæorum, & Persarum monarchiæ conditor; cuius amplissima fit mentio apud Isaiam c. 45. atque extremis verbis historiæ paralipomenon, primisque libri Esdræ. Secundus rex fuit, qui inchoatam templi ædificationem, Iudæos prosequi vetuit, dictus ab Esdra capite quarto Assuerus & Artaxerxes, quippe varia illis regibus erant nomina, ante & post susceptum imperium. Hunc plerique existimant, fuisse Cambysem, Cyri filium. Tertius rex fuit, Darius Hystaspis; cuius secundo regni anno, repetita est templi ædificatio & sexto anno absoluta. Hunc regem suo nomine appellat Esdras capite quinto & sexto, Zacharias item & Aggæus. Quar- D tus rex ab ipso Esdra capite septimo, & Nehemia capite primo & secundo, nominatur Artaxerxes: cuius gratia & præsidio Nehemias profectus in Iudæam extructis mœnibus, Hierosolymitanam vrbem refecit atque communiuit. Hunc Artaxerxem multi censent fuisse eum, quem externi scriptores, cognomento Longimani appellare solent. Quintus rex fuit maritus Esther, qui in principio eius libri vocatur Assuerus: postea vero capite decimo dicitur Artaxerxes; videlicet fuit

is, vt

A is, vt placet multis qui ab ethnicis cognominatus est Mnemon. Sex-
tus rex videtur fuisse Darius, qui ab Alexandro victus est. Namque in *Sextus Da-*
libro Nehemiæ qui vulgo inscribitur secundus Esdræ cap. 12. nomina- *rius.*
tur Darius rex Persarum, cuius tempore fuerit Iaddus pontifex Iu-
dæorum. Hic autem Iaddus vt narrat Iosephus libro 11. antiquitatum, *Iof.lib. 11.*
pontificatum gerebat quo tempore Alexander Magnus venit Hiero- *cap. 8.*
solymam; à quo etiam, præter opinionem omnium, mire honoratus est.
Darius vero, vltimus rex Persarum, eodem anno quo Alexander, si ve-
rum scribit Diodorus lib. 17. iniuit principatum.

Verumtamen, præter hos sex reges fuisse alios octo, vt in summa,
B quicunque à Cyro vsque ad Alexandrum, Persico imperio præfuerunt, *Quatuor-*
quatuordecim fuerint, quemadmodum hîc, & super capite septimo *decim fuis-*
confirmat D. Hieronymus, manifestis firmisque argumentis probari *se reges Per-*
potest. Principiò, Herodotus & Thucydides, qui vixerunt, cùm maximè *sarum in*
floruit imperium omnes reges qui apud Persas regnarunt, à Cyro vs- *vniuersum*
que ad suam ætatem, nominatim expresséque commemorarunt. Hero- *ostenditur.*
dotus quidem, Cyrum, Cambysen, Magos, Darium, & Xerxem, Thu-
cydides vero, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sog-
dianum, & Darium Nothum. Reliquos quatuor, Artaxerxem Mmne-
monem, Ochum, Arses, & Darium Arses, tradiderunt Ctesias Gnidius,
C Diodorus Siculus, Strabo, Trogus Pompeius seu Iustinus, Iulius Afri-
canus in annalibus, Clemens Alexandrinus in primo libro stromatum,
Eusebius in chronicis, D. Hieronymus super septimum & vndecimũ
caput Danielis, Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, O-
rosius in sua historia, Beda in libro de sex ætatibus mundi. Et quidem,
Ctesias Gnidius, magno in honore habitus est à rege Persarum Mne-
mone, à quo etiam præfectus est bibliothecis Persicis, è quibus fatetur
ipse historiam, quam scripsit, fuisse depromptam. Nonnullos autem
prædictorum regum, quidam in historia regum Persidis, tacitos præte-
rierunt; tum quod non legitimé, sed per vim, tum etiam quod breuis-
D simo tempore, imperium tenuerunt.

Secundo loco, strictim declarandum est, si quid in singulis istorum
regum fuit memorabile, & lectori ad intelligentiam sacrorum libro-
rum aliquo modo profuturum. Primus rex fuit Cyrus, huius monar- *Cyrus 1. rex*
chiæ fundator & conditor: hic regnauit triginta annis: hoc enim pro- *Persarũ rex*
bat Cicero in priori libro de diuinatione, auctoritate Dionysij, qui Per- *quot annos*
sicarum rerum scripsit historiam. Idem confirmat Iustinus libro primo *regnaue-*
Clemens primo libro stromatũ, Eusebius in chronicis, Hieron. super *rit.*
septimum

septimum caput Danielis, Orosius lib. 2. Beda in libro de sex ætati- A
Oros. lib. 2. cap. 7. bus mundi. Atque huic numero vnum modo annum detraxit Herodotus, Sulpitius vero addidit: illo, annos viginti nouem, hoc, vnum & triginta Cyro a signantibus. Quo licet refellere tres scriptorum errores: *Cic. lib. 1. epist. ad Q. fratrē ep. 1.* primum Rabbi Salomonis & Hebræorum, quos etiam Lyranus super nono capite Danielis secutus est: isti, tres dumtaxat annos regnasse Cyrum existimarunt. Secundus error Xenophontis fuit: qui libro octauo Cyropediæ, septem tantum annos tribuit Cyro. Sed nimirum Xenophon, non tam scripsit eos libros, vt ait Cicero, ad veritatem historiæ, quàm ad effigiem & exemplar iusti imperij expressè demonstrandum. B Tertium censeo errorem Annij, Driedonis, Lucidi, Valerij, Anselmi, & complurium nostri seculi chronologorum, qui Cyrum simul cum Dario Medo, duos annos, solum verò post Dari obitum, duos & viginti regnasse prodiderunt.

Quis fuit. Fuit Cyrus, quàm qui maximè, in sacris & profanis historiis commendatus, ac celebratus. Fuit enim vnus ex duodecim principibus qui, ob res gloriosissimè gestas, & imperium latissimè prolatum, super alios omnes reges clari & nobiles, omnibus seculis fuerunt. Hi autem celebrantur apud Assyrios, Ninus & Semyramis; apud Hebræos, Dauid & Salomon: apud Chaldæos, Nabuchodonosor; apud Persas, Cyrus; apud C Græcos Alexander Magnus; apud Romanos, Iulius Cæsar & Augustus apud Christianos; Magnus Constantinus, Theodosius, & Carolus Magnus. Cyrus præterea clarus, & nobilis fuit testimonio diuinæ Scripturæ: siquidem ducentis ante ipsius ortum annis, per Isaiam *cap. 45.* de proprio nomine, diuino oraculo prænunciatus est; promittēte Deo amplissimum, opulentissimum, & gloriosissimum imperium se ipsi daturum. Nec hoc aut ignorauit aut dissimulauit Cyrus; sed ingenuo gratóque animo, vt in exordio libri sui narrat Esdras, omnia se mundi regna confessus est à Deo Iudæorum accepisse. Idémque multis annis pòst, confirmauit Assuerus maritus Esther, in epistola, quam scripsit ad omnes suo imperio subiectos. Fuit etiam Cyrus eo nomine commendatus in sacris litteris, quòd Iudæos benignissimè tractauerit, donata ipsis libertate, factáque non solum reuertendi in patriam, sed etiam reficiendi templum potestate.

Duodecim principes variarum gentium, super alios omnes, insignes ac memorabiles.

1. Esd. c. 1.

Esth. c. 16.

Cambyses, secundus Persarum rex quis. Secundus rex Persarum, fuit Cambyses, filius Cyri. Hic regnauit, auctore Herodoto in libro tertio, annos septem, & menses quinque. Eusebius & Beda illos quinque menses octaui anni, pro vno anno putantes, regnasse eum octo annis tradiderunt. Lapsus igitur est Iosephus in li-

A in libro vndecimo antiquitatum, affirmans, eum sex tantum annos regnasse. Sed grauior est lapsus Sulpitij, nouem ei annos tribuentis: multo etiam grauior Clementis Alexandrini, qui decem & nouem annos ei regi assignauit. Tradunt Hebræi, horúmque princeps Iosephus (nec de Christianis, dissentiunt Eusebius in chronicis, & Beda) hunc Cambysem fuisse illum Assuerum, & Artaxerxem, memoratum ab Esdra capite quarto, qui Iudæos prosequi ædificationem templi prohibuit. Istorum quoque auctorum opinio est, nec abnuit D. Augustinus in libro decimooctauo de ciuitate Dei capite vigesimo sexto, hunc Cambysem, fuisse regem illum Nabuchodonosor, cuius ducem militiæ Holo-B phernem, sancta mulier Iudith, obtruncauit. Sed hoc procul vero esse, patet diligenter consideranti, quæ de rege illo Nabuchodonosor scripta sunt in libro Iudith; videlicet, ea in Cambysem minimè conueniunt. Etenim, rex ille Nabuchodonosor, dicitur pugnasse cum Arphaxat rege Medorum: at Cambyses, simul Persarum & Medorum imperium, à patre Cyro sibi relictum, pacificè tenuit vsque ad mortem suā. Illius præterea Nabuchodonosor, memoratur in libro Iudith, decimus tertius imperij annus; omne autem regni Cambysis tempus, octo annos non impleuit. Denique, tempore illius Nabuchodonosor, stabat vrbs & templum Hierosolymitanum, cuius, regnante Cambyse, non C vltra fundamenta, processit ædificatio.

Iosf. lib. 11. ant. ca. 3.

Iosf. ibid. c. 2. & 3.

Nabuchodonosor, qui memoratur in libro Iudith, non fuit Cambyses.

Tertius rex, qui absente Cambyse, belláque in Ægypto gerente, per fraudem occupauit regnum, fuit magus, cui nomen Smerdes, simulans se fratrem esse Cambysis sibi cognominem, quem nocturno viso deceptus Cambyses, necari iusserat. Hic magus, secundum Theodoretū, regnauit decem menses; secundum Iosephum, annum vnum integrum: sed verius dictu est, regnasse eum septem menses, vti tradit Herodotus.

Smerdes Magus rex Persarū. 3.

Iosf. lib. 11. cap. 3.

Quartus rex, fuit Darius Hystaspis. Hic diuersæ familiæ fuit à familia Cyri, vnúsque de septem Persarum principibus, qui facta conspira-D tione, Smerdem magum regno vitáque priuarunt. Fuit humanissimus erga Iudæos, quippe facultatem prosequendi refectionem templi, vsque ad principatum eius impeditam, benignissimè Iudæis concessit. Quin, vt in quarto capite libri tertij Esdræ scriptum est, hic Darius, simul adeptus est regnum, fecit votum, se vrbem & templum Hierosolymitanum Iudæis ædificaturum. Huius regis mentio fit ab Esdra capite quinto, & sexto; & ab Aggæo, & Zacharia, qui eo regnante prophetarunt. Regnauit hic, secundum Herodotū libro septimo, Eusebiū in chro-

Hero. li. 3.

Darius Hystaspis Persarum rex 4.

Agg. 1.

Zach. 1.

in chronicis, Sulpitium in libro secundo, annos triginta sex. Nam Tertullianus, in libro contra Iudæos, tribuens ei decem & nouem annos, & Orosius in libro secundo assignans triginta, nec non & Clemens in primo libro stromatum, quadraginta sex annos ei adscribens, omnes aut plus, aut minùs verò, eius regni annos determinarunt. Repetita igitur fuit anno regni eius secundo, ædificatio templi, & anno sexto absoluta, vt refert Esdras capite sexto. Sed hoc intelligendum est de absolutione partis interioris, quæ propriè nominabatur templum; scilicet in quod solos ingredi sacerdotes fas erat. Nam ædificatio templi secundum omnes partes tam interiores quam exteriores, atria dico, & porticus, aliáque templi ornamenta, non ante nonum Darij annũ completa est; sicut Iosephus scribit in libro vndecimo antiquitatum. Ex quo liquet, verum fuisse quod Iudæi dixerunt Domino nostro, vt narrat Ioannes capite secundo, *quadraginta sex annis templum hoc ædificatũ est, &c.* Loquebantur enim illi, non de prima templi ædificatione sub rege Salomone; eam námque patet ex libro tertio regum, septem annis esse perfectam: nec de tertia ædificatione eiusdem templi sub Herode rege, quam fusè narrat Iosephus lib. 15. antiquitatum; quippe, idem Iosephus tradit, eam intra decennium fuisse absolutam: sed loquebantur de secunda ædificatione templi, facta post reuersionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica, sub Dario, quarto Persarum rege, quam capite sexto refert Esdras. Verùm, illorum quadraginta sex annorum sumi debet initium, ab anno secundo regis Cyri; nempe quo anno iacta primum sunt à Iudæis templi fundamenta: terminum vero eorum annorum, ponere conuenit in anno Darij nono; quo nimirũ, omnem templi ædificationem fuisse diximus vsquequaque consummatam. Si igitur viginti nouem annos Cyri, iungas cum octo Cambysis & Magorũ, & item cum nouem annis Darij, reperies illum quadraginta sex annorum numerum, à Iudæis definitum.

Iof. lib. 11. cap. 5. — *Locus Ioannis cap. 2. explicatus.* — *3. Reg. c. 6.* — *Li. 15. c. 14.*

A B C

Quintus rex fuit Xerxes Darij filius, bello quod aduersus Græcos gessit, valde memorabilis. Hic enim cum innumerabili exercitu Græciam debellare aggressus est. Sed quam fuit gloriosus, & formidabilis eius in Græciam ingressus, tam fuit reditus, seu fuga, pauoris atque ignominiæ plena. Hunc regnasse annos circiter vnum & viginti, consentiunt multi, optimique auctores: Diodorus Siculus lib. 11. Eusebius in Chronicis. Seuerus Sulpicius lib. 2. sacræ historiæ, Orosius, & Beda in libro de sex ætatibus mundi. Vt non sit dubitandũ, errasse Clementem Alexandrinũ in primo libro stromatũ, qui viginti sex imperij annos

Xerxes primus Persarum rex. 5. — *Oros. lib. 2. cap. 9.*

D

A nos huic regi attribuit. Iosephus porrò in lib. 11. antiquitatū dicit hūc Xerxem fuisse eum regem, qui primum misit Hierosolymam Esdram, deinde Nehemiam, appellatum ab illis Artaxerxem, vt videre est apud Esdram cap. 7. & Nehemiam cap. 2. Sed falsa est Iosephi sententia. Nā illius Artaxerxis, Nehemias memorat cap. 5. trigesimum secundum regni annum; cùm tamen Xerxes omnium concessu non vltra duos & viginti annos regnauerit. Nec pro Iosepho responderi potest, Xerxem, solum quidem regnasse viginti duos annos; sed ex quo, viuente patre designatus est regni hæres & successor, regnasse eum plus triginta annos, siquidem Herodotus lib. 7. scribit, Xerxem fuisse à patre Dario successorem regni declaratū, duobus annis ante suū obitum. Quo fit, vt etiamsi principatum Xerxis ab eo tempore placeat numerare; omne tamen regni eius tempus, viginti quatuor annos non excedat. *Refellitur Iosephus.*

B

Ridiculus sanè fuit Iustinus historicus, seu mauis dicere, Pompeiū Trogum qui in lib. 36. non est veritus dicere, hunc Xerxem fuisse primum regem extraneum, à quo Iudæi sint domiti, & primum alienæ gentis principibus subesse, ac parere coacti. Insigne profectò, ac notabile mendacium. Constat enim ex sacris libris, & ex historia Iosephi quam Iustinus, multis annis posterior, legere potuit sæpenumero Iudæos ante Xerxem, à regibus externis, velut Ægypti Babylonis, & Assyriorum esse subiugatos. *Iustini historici ignorantia sacræ historiæ.*

C

De hoc Xerxe loquitur Daniel capite hoc vndecimo, dicens, eū diuitiis super omnes reges abundaturum. Sic nempe fuit: nam incredibilem eius regis opulentiam atque magnificentiam, & imperij magnitudinem, satis ostendit innumerabilitas exercitus quem ex Asia traduxit in Europam ad debellandos Græcos. Quem exercitum, terrestrem simul, atque naualem fuisse tradit Herodotus lib. 7. ter & vicies centena millia hominum, adiectis decem & septem millibus, prætérque, decem & sexcentis. Ad quem numerum si adscribatur multitudo eorum, qui exercitui seruiebant ac ministrabant, & qui cum comitabantur, erant hominum quingentæ & viginti octo myriades, additis tribus millibus ducentis viginti. Continet autem myrias, decem millia hominū. Quare, si ille numerus nostro modo computetur, quinquies continebat decies centena millia, & præterea, prope trecenta millia. Hic, vniuersus copiarum Xerxis numerus fuit. Nam mulierum, pinsentium & pallacum, & eunuchorum numerū, nemo pro comperto queat dicere. *Xerxis diuitiarum copia.* *Magnitudo exercitus Xerxis.*

D

Hunc Xerxem, præfectus militiæ eius Artabanus, per dolum peremit, & sexto loco regnum Persarum tenuit, septem menses; qui simul cum annis imperij Xerxis computandi sunt. *Artabanus sextus rex Persarum*

Artaxerxes Lõgimanus rex Persarum. 7. Septimus rex fuit Artaxerxes, cognomento Longimanus. Hic interfectore patris Artabano, regniq; inuasore, pari animo prudentiáq; interfecto, quadraginta annos, vt fere conuenit inter bonos auctores, Persarum rexit imperium. Cognominatus est Longimanus, vel quia secundum Strabonem libro decimoquinto, adeò longis erat brachiis, vt stans rectúsque, manibus genua contingeret; vel quia secundum Plutarchum in vita Artaxerxis, alteram manum haberet longiorem. Hoc excepto, pulcherrimus omnium sui temporis existimatus est. Hic benignissimus fuit erga Iudæos: & est is, qui Esdram atque Nehemiam misit Hierosolymam, vt legitur Esdræ septimo, & Nehemiæ capite secundo. A B

Initiũ hebdomadarũ septuaginta. Anno vigesimo regni eius, cœpta refici est Hierosolyma, & circũstructis validis mœnibus communiri. Ex quo tempore, initium computandi septuaginta hebdomadas Danielis, esse sumendum, superioribus duobus libris decimo, & vndecimo, demonstratum est. Iosephus libro vndecimo scribit, hunc regem fuisse maritum Esther, sed Iosepho contradicit Eusebius in chronicis, eo argumento, quod, si huius regis coniux fuisset Esther, cùm sub eo ipso rege fuerit Esdras, haud dubiè facturum eum fuisse in scriptis suis mentionem aliquam, de illa historia Esther, & Mardochæi; tam insigni & nobili, Iudæisque omni tempore celebranda. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, hunc regem fuisse putat illum Artaxerxem, à quo memorat Esdras cap. 4. ædificationem templi Hierosolymitani esse impeditam: sed fallitur, Etenim, plus quinquaginta annos ante hũc regem, templi fabrica sexto scilicet anno Darij Hystaspis, perfecta est, vt supra lib. 11. in quæstione tertia ostensum est.

An hic rex fuerit maritus Esther vt tradit Iosephus. C

Cõtra Sulpitium.

Xerxes secundus Persarum rex octauus. Octauus rex dictus est Xerxes secundus; nec plus duobus mensibus regnauit: quanquam Diodorus refert regnasse eum, secundum nonnullos scriptores, vnum annum.

Sogdianus Persarum rex. 9. Nonus rex, appellatus est Sogdianus, qui regno præfuit septem menses; & hi duo, per dolum & vim regnum inuaserunt. D

Darius Nothus Persarum rex. 10. Decimus rex, fuit Darius cognomento Nothus. Nimirum Longimani filius fuit: non tamen ex iusto matrimonio, sed ex pellice susceptus, ob idque Nothi cognomentum habuit. Hic regnauit, secundum Clementem, octo annos, at secundum Philostratum libro primo de vita Apollonij, sexaginta annos in regno exegit. Sed verius est, vt colligitur ex Thucydide, Diodoro, Eusebio, Beda, aliisque laudatis chronologis, regnasse ipsum annis decem & nouem. Arbitratur Sulpitius libro secun-

A secundo, hunc fuisse illum Darium, cuius sexto imperij anno, narrat Esdras ædificationem templi esse finitam. Quam opinionem esse falsam, constat duobus argumentis. Primò, quia templum illud ædificatum est, Zorobabele principe populi Hebraici, & Iesu summo pontifice, qui reuersi fuerant ex captiuitate Babylonica, anno primo regis Cyri, vt habes in capite secundo Esdræ: à quo tempore, vsque ad sextum annum Darij Nothi, fluxerant anni plus centum quadraginta. Nō est autem credibile, Zorobabelem & Iesum, vixisse eo tempore vltra centum sexaginta annos. Deinde, dictum illud Iudæorum, apud Ioannem cap. 2. de ædificatione secundi templi, quadraginta sex annis confecta planè contradicit huic opinioni.

Contra Sulpitium, qui putauit, sub hoc Dario sexto fabricā secundi templi esse perfectam.

Vndecimus rex, fuit Artaxerxes Mnemon, sic cognominatus, ob singularem memoriæ præstantiam. Hic regnauit annos quadraginta: nam procul vero discessit Plutarchus, qui eius regis vitam describens, duos & sexaginta annos eum regnasse affirmat. Eusebius porrò, Isidorus, Beda, aliique diligentes & docti scriptores, existimant, hunc Mnemonem fuisse maritum Esther, qui eo in libro, primùm Assuerus, deinde Artaxerxes nominatur. Et fit mihi hoc, simillimum verò. Vnum tamen C illud, fidem huic opinioni derogare videtur, quod in capite vndecimo libri Esther scriptum est, Mardochæum qui sub illo rege floruit, & patruus fuit ipsius Esther, fuisse de numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor de Hierusalem, cum Iechonia rege Iuda. Atqui, ex eo tempore, quo Iechonias transmigrauit Babylonem, vsque ad duodecimum annum Assueri mariti Esther, qui annus memoratur in ca. 3. eius libri, anni prope ducenti quinquaginta transierunt, quibus annis addere præterea oportet annos, quos natus erat Mardochæus, cùm ductus est Babylonem simul cum Iechonia: excedit autem omnem fidem, vixisse Mardochæum, supra ducentos & quinquaginta annos.

Artaxerxes Mnemon Persarum rex 11. An hic rex fuerit ille maritus Esther.

Quæstio de ætate Mardochæi.

D Verùm facile occurritur huic obiectioni: si dicamus, quemadmodum etiam supra libro decimo diximus, Mardochæum dici, fuisse ex numero captiuorum, qui fuerunt cum Iechonia: non quod ipse fuerit vnus ex illis, quasi concaptiuus Iechoniæ, sed quod fuerit ex illorum stirpe ac genere: vt id positum sit ad laudem Mardochæi, quod prognatus fuerit ex illis, qui cum Iechonia, Hieremiæ monitis, Deique præceptis obsequentes, vltro se dediderant regi Babylonis: contra quam fecerant sequaces regis Sedechiæ. Quapropter illi apud Hieremiam cap. 23. sub figura optimarum ficuū commendantur, hi verò sub specie ac similitudine pessimarum ficuum, quæ nullo modo comedi

possunt,

possint, vituperantur atque reprobantur. Nec obscurè in capite secundo libri Esther, significatur, proauum Mardochæi, dictum Iemini, simul cum Iechonia transmigrasse Babylonem: sic enim est eo loco. *Mardochæus filius Iair, filij Semei, filij Cis, de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalem, eo tempore quo Iechoniam transtulerat Nabuchodonosor.* Illud enim relatiuum qui, non ad Mardochæum sed ad Iemini referendum est. Et, vt obiter etiam hoc indicem lectori, in libro Esther in exordio capitis vndecimi, ita scriptum est: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se Sacerdotem ferebat, &c.* quis fuerit ille rex Ptolemæus, & Cleopatra, diu mihi obscurum fuit, sed tandem legenti posteriorem Iosephi librum aduersus Appionem, enotuit: fuit enim Ptolemæus ille, sextus post Alexandrum Magnum, rex Aegypti quem cognominarunt Philometora, cuius vxor fuit Cleopatra. Iosephus enim eo loci sic habet. *Philometor Ptolemæus, & vxor eius Cleopatra, omne regnum commisere Iudæis: & totius militiæ duces fecerunt Oniam & Dositheum Iudæos,* & cætera, quæ deinceps scribit Iosephus, & apud eũ legi possunt. A B

Locus ex vndecimo capite libri Esther explicatus.

Duodecimus rex fuit Artaxerxes Ochus: qui secundum Tertullianum, regnauit annos viginti tres: secũdùm Sulpitium; viginti quatuor, secundùm Eusebium autem & Bedam, & hoc verius est; viginti sex. Tempore huius regis, contigisse quæ narrantur in historia Iudith, eo argumento coniectat Sulpitius libro secundo sacræ historiæ: quòd in libro Iudith nominatur Vagao, vel, vt ipse dicit, Bagua eunuchus, at Vagao fuisse eunuchum huius regis Ochi, patet ex lib. 17. Diodori, & Iosephi lib. 11. antiquitatum. Verùm fallax ea fuit coniectura. Nam Vagao qui memoratur in libro Iudith, seruus & eunuchus erat Holofernis, ducis militiæ regis Nabuchodonosor: at Vagoam, eunuchum regis Ochi, tradunt Diodorus & Iosephus, summum fuisse principem exercitus, tantæque auctoritatis & potentiæ apud Persas, vt quos vellet ipse reges Persis & imponeret, & auferret. Illud præterea refellit Sulpitij opinionem, quod in libro Iudith traditur, eo tempore Iudæos recens ex captiuitate esse reuersos: at, quo tempore regnauit Artaxerxes Ochus, iam transierant anni prope ducenti, postquam Iudæi ex vltima captiuitate redierant in patriam. C D

Artaxerxes Ochus Persarum rex 12.

An hic rex fuerit Nabuchodonosor, cuius mentio fit in libro Iudith, vti Sulpitius existimauit.

Ioseph. lib. 11. cap. 7.

Decimus tertius rex dictus est Arsas seu Arses. Hic, Tertulliano, regnauit vno dumtaxat anno, Sulpitio & Diodoro, tribus: Eusebio & Bedæ, quatuor.

Arses Persarum rex 13.

Decimus quartus & vltimus rex, appellatus est Darius, quẽ Diodorus

Darius Persarum rex 14.

A rus cognominauit Darium Arsani, quod filius fuerit Arsani, qui frater erat regis Ochi. Verùtamen Iustinus & Strabo negant eũ fuisse stirpis & familiæ regiæ, ac prius quidẽ appellatum fuisse Codnanum, ob insignem autem eius virtutem in bellis spectatam, ad regnum esse assumptum. Hic nominatur à Clemente in primo stromatum, Ochus, & vult eum regnasse tribus annis: à Tertulliano vocatur Darius Melas, & tribuuntur ei vnus & viginti anni. At similius vero est, quod Diodorus, Iustinus, Eusebius, Hieronymus, & Beda prodiderunt, regnasse eum sex annis: vt mirer Sulpitium, posthabita tot & tam grauium scriptorum auctoritate quatuor ei regi tantùm imperij annos tribuisse. Atque
B tot, & hi fuere Persarum reges: quoad stetit Persarum monarchia, quam Cyrus fundauit. & Alexander Magnus euertit,

Restat, vt quot annis ea monarchia steterit, indicemus. Nicolaus de Lyra, & Hebræi putarunt stetisse minus centum annis: Tertullianus, sex & centum: Isidorus lib. 5. etymologiarum centum octoginta nouem: Ioannes Annius, Driedo, & Lucidus, centum nonaginta vno: Dionysius Halicarnassæus in primo libro Romanarum antiquitatum, paulò plus ducentis annis: Clemens Alexandrinus in primo libro stromatum
C ducentis quindecim. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, & Strabo libro decimoquinto, ducentis quinquaginta. Sed profectò, cæteris probabilior sententia est, stetisse eam monarchiam, annos circiter duos & triginta, supra ducentos. Hoc enim dupliciter probari potest: tum ex annis, quibus singulos prædictorum quatuordecim regum Persidis, regnasse ostendimus: tũ ex notatione temporis, quo cœpit & desiit hæc monarchia, secundum computationem olympiadum. Primus enim rex Cyrus, regnauit annos triginta, Cambyses simul cum Smerde mago, octo: Darius Hystaspis, triginta sex: Xerxes vnum &
D viginti; Artabanus, septem menses: Artaxerxes Longimanus, quadraginta annos, Xerxes secundus, duos menses: Sogdianus, septem, Darius Nothus, annos decem & nouem: Artaxerxes Mnemon, quadraginta: Artaxerxes Ochus, viginti sex: Arsas, quatuor: vltimus rex Darius, sex. Ex his, supradicta ducentorum triginta duorum annorum summa conficitur.

Quãdiu steterit monarchia Persarum.

Cœpit porrò monarchia Persarum, initio quinquagesimæ quintæ olympiadis, tunc enim, secundùm omnes bonos auctores, Cyrus eius conditor, suscepit imperium, desiit autem cùm Darius, postremum ab Alexandro victus, & paulò pòst à suis occisus est, quod euenit; secundùm Diodorum, tertio anno olympiadis centesimæ duodecimæ.

Quota olympiade cœpit & desiit Persica monarchia.

Durauerat igitur ea monarchia per quinquaginta septem olympiades, A
adiectis tribus annis: quod tempus ducentos triginta duos annos continet. Verùm hactenus digressi ab interpretatione Danielis, ad eam rursus regrediamur.

Et cùm steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cœli: sed non in posteros eius, neque secundùm potentiam illius, qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his. B

Alexander Magnus quomodo hic designatus fuerit.

ON est dubium, quin hæc angeli verba pertineant ad Alexandrum Magnum. Hic enim cùm stetisset, hoc est, cùm ad summum gloriæ, potentiæ, ac fœlicitatis fastigium ascendisset, & vindicato sibi Persarum imperio, subactóque Oriente, florens ætate, ac rerum gestarum laude, Babylonem venisset, & quasi Dominus orbis, omnium ferè prouinciarum legationibus exceptus & honoratus esset, repentina morte extinctus est. Quamobrem, tantum ac tam florens eius imperium, propter ducum eius insanam æmulationem exitialésque discordias, non modo diuisum, sed etiam dissipatum, atque contritum est. C

Eius imperium quomodo diuisum.

Post mortem autem Alexandri, dicitur regnum eius diuisum iri in quatuor ventos cœli, id est, Orientem, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem. Nam in Aegypto, primus regnauit Ptolemæus, Lagi filius, id est ad meridiem: in Macedonia, frater Alexandri Aridæus, id est ad Occidentem: Seleucus Nicanor, Syriæ & Babyloni & superioribus locis imperauit, id est ad Orientem; Antigonus Asiæ & Ponto, id est, ad Septentrionem. Hæc dicimus secundum totius orbis plagas. Nam Iudææ, Syria est ad Aquilonem, Aegyptus ad Meridiem. D

Eius successores non fuerunt de eius genere.

Quod autem dicitur *sed non in posteros eius* hoc significat, quod Alexander liberos non reliquerit, qui ei successerint in regnum, sed imperium eius diuisum sit in alienos, id est, nulla ei cognationis necessitudine coniunctos, excepto Aridæo fratre, qui sex annos Macedoniæ tenuit imperium. Rectè autem dicitur, *non secundum potentiam illius.* Diuisum enim in quatuor partes regnum, imbecillius fuit: dum aduersum se duces Alexandri dimicant, & intestino furore bacchantur, mutuis cladibus debilitati sæpe contriti. Nec tantùmodo in prædictos

quatuor,

A quatuor dispertitum est Alexandri imperium, sed etiam in alios complures, vt Perdiccam, Craterum, & Lysimachum & præter hos, etiam in externos & genti Macedonum atque Græcorū alienos. Etenim Cappadocia, Armenia, Bithynia, Bosphorus & aliæ prouinciæ, de potestate Macedonum recedentes diuersos sibi reges constituerunt.

Notandum est, pro illo *non in posteros eius*, legere Theodoretum, *non in nouissimo eius* & sic interpretari, nullum Alexandri successorum, adæquasse potentiam & gloriam eius, præsertim quam ipse nouissimis annis comparauerat. Illud autem, *lacerabitur regnum eius etiam in externos, exceptis his* sic exponit Theodoretus. *Regnantibus posteris, primorum Alexandri successorum, Arsaces Persa, bello victor, adeptus est regnum, & partem* B *quamdam Persici imperij recuperauit: ex quo ad hoc vsque tempus, Persarum reges Arsacidæ vocantur. cùm superiores reges Chamanides appellarentur. Et Romanis, Macedonico, seu Græco deuiso imperio, maior fuit potentia.* Sed hoc strictim à Theodoreto tactum: latiùs enarrat Iustinus libro quadragesimo primo: cuius verba, vtile visum mihi est fore intelligentiæ huius loci hic adscribere. Sic autem scribit *Parthi, post Alexandrum, à Nicanore Seleuco, mox ab Antiocho & successoribus eius, possessi sunt: a cuius pronepote Seleuco primùm defecere, primo Punico bello, Lucio Manlio Pisone, &* C *Attilio Regulo consulibus: hanc illis dante impunitatem defectionis, duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi discordia: qui dum sibi inuicem eripere regnum volunt persequi defectores omiserunt. Eodem tempore etiam Theodorus mille vrbium Bactrianorum præfectus, defecit, regemq́; se appellari iussit: quod exemplum sequuti totius Orientis populi, à Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arsaces, vir, sicut incertæ originis ita virtutis expertæ. Hic solitus latrociniis & rapto viuere, accepta opinione, Seleucum à Gallis in Asia victum solutus regis metu cum prædonum manu Parthos ingressus, & præfecto eorum Andragora oppresso, imperium gentis inuasit, nec magno post tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupauit. Denique, in tantum præualuit Arsaces,* D *quæsito simul constitutoq; regno, vt non minus Parthis fuerit memorabilis, quam Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde reges suos, Arsacis nomine nuncupent, sicuti Romani, Cæsares, Augustósque cognominarunt.* Sic Iustinus.

Theodoreti expositio.

Iustinus de origine Parthici imperij, quid scripserit.

Arsaces quis, & quomodo Parthicum imperium fundauerit.

Et confortabitur rex Austri. A

Cur hic tãtum prædicantur futura bella, inter reges Syriæ & Aegypti.

LICET quatuor fuerint, qui proximè Alexandro in eius successerunt imperium, & horum tres Antigonum dico Seleucum, & Ptolemæum Lagi, regna sua posteris, multa in secula reliquere possidenda: attamen omissis aliis Daniel narrat solum bella gerenda, inter reges Syriæ & reges Aegypti. Nimirum, voluit hoc præcipuè Spiritus sanctus docere Danielem, & ab eo scriptis prodi, quòd Iudæa esset media inter Syriã & Aegyptum, ob idque necesse erat, bellorum, quæ inter illos reges gerebantur, ipsam esse participem. Audi Iosephum, cuius in libro 12. B antiquitatum hæc sunt verba. *Antiocho Magno in Asia regnante, in continua vexatione Iudæa fuit & Cælesyria: quòd eo bellum gerente cum Philopatore Ptolemæo, huiusq; filio Epiphane, siue vinceret, siue vinceretur, malè mulctarentur, non aliter quàm nauis, fluctibus vtrinque oppugnata, inter prosperam & aduersam Antiochi fortunam iactata.* Similia scribens hoc loco Diuus Hieronymus, *idcirco*, ait, *cætera regna dimittens Daniel, Macedoniæ videlicet & Asiæ, tantùm de Aegypti & Syriæ narrat regibus: quia in medio Iudæa posita, nunc ab illis, nunc ab istis regibus tenebatur, & Scripturæ sanctæ propositum est, non externam absque Iudæis historiam texere, sed eam, quæ Israelis populo copulata est.* Commemorat autem Daniel bella, quæ inter istos C reges, per centum quadraginta annos gesta sunt, videlicet à tertio rege Syriæ, qui dictus est Antiochus Theos, vsque ad octauum regem, Antiochum Epiphanem appellatum: & à secundo rege Aegypti Ptolemæo Philadelpho, vsque ad sextum Ptolemæum, Philometora nominatum. Illud porrò animaduertere oportet, sæpiùs in hac narratione nominari regem Austri & regem Aquilonis: quibus nominibus significantur reges Aegypti, & reges Syriæ. Sic autem loquitur Daniel comparatione Iudææ, cui Aegyptus est australis seu meridionalis: Syria verò & Asia, nam vtrisq; dominati sunt Seleucidæ, est Aquilonaris. D

Iosephus. lib. 12. c. 3.

D. Hieronymus in com. in hunc locum.

Et confortabitur rex Au[illegible] Hæc verba pertinent ad Ptolemæum Lagi, primum post Alexandri mortem, Aegypti regem, à quo ceteri reges Ptolemæi nomen acceperunt. Et rectè dicitur, *confortabitur*: scilicet, fuit ille, quatuor rebus clarissimus, prudentia, fortitudine, diuitiis, gloria rerum gestarum, ac penè continua fœlicitate, tantæque fuit potentiæ, quemadmodum hoc loco tradit Hieronymus, vt Pyrrhum regem Epirotarum expulsum, restitueret in regnum: Cyprúmque obtinuerit & Phœnicen, & victo Demetrio filio Antigoni, Seleuco regni sui

Ptolemæi Lagi fœlicitas.

A gni sui partem, quæ ab Antigono fuerat ablata, restituerit: Cariam quoque obtinuerit, & multas insulas, vrbésque & regiones, de quibus non est huius temporis scribere. Videtur autem sumpsisse hæc Diuus Hieronymus ex Pausania qui in Atticis (sic inscribitur primus historiæ eius liber) similia, sed latiùs & enucleatiùs de hoc rege scripsit. *Ptolemæum*, inquit Pausanias, *Macedones, re vera Philippi, qui pater fuit Alexandri, verbo Lagi filium fuisse existimant: eius enim matrem, cùm gereret vterum, à Philippo, vxorem Lago esse datam ferunt. Hunc Ptolemæum & alia gessisse in Asia præclara facinora memorant: & Alexandro in Oxydracis filio quid periclitanti, præ cunctis eius amicis, auxilio fuisse. Eundem etiam mortuo Alexandro, iis qui ad Aridæum Philippi filium deferebant regnum acriter restitisse, regnumque in plures partes diuidendi auctorem inprimis extitisse. Aegyptum profectus, Cleomenem, quem Aegypto præfecerat Alexander, quòd Perdiccæ studeret, occidit: Alexandri cadauer, quod Aegas portabatur, acceptum Macedonico ritu Memphi condidit. Post cædem Perdiccæ, ad res gerendas excitatus, Syriam statim & Phœnicem imperio suo adiecit: mox Seleucum Antiochi filium, ab Antigono eiectum, ad se confugientem, in fidem recepit. Antigono autem mortuo, Syriam & Cyprum ab Antigono sibi ereptas, iterum subegit, Pyrrhumque in Thesprotidem Epiri reduxit, & per Magan filium Berenices, quam tunc in matrimonio habebat, Cyrenem, quæ à se desciuerat, quinto post*

B

C *defectionem anno, recepit.* Sic Pausanias.

Pausanias de Ptolemæo Lagi scripserit.

Iosephus verò, initio libri duodecimi antiquitatum, scribit, hunc Ptolemæum Lagi, præter meritum, fuisse appellatum Soterem (sic eum cognominarunt Rhodij, auctore Pausania in Atticis, quod ipsos validissimè iuuisset aduersus Dametriū) is enim Hierosolymam dolo circumuentam occupauit ingressus vrbem sabbatho, veluti sacrorum gratia, Iudæis non arcentibus, quod eum diem in otio & quiete agerent, & nihil ab eo metuerent, aut suspicarentur hostile. At ille; acerbè atque inclementer, & gentem & vrbem tractauit. Deinde, humanior fuit & benignior Iudæis, nam cùm plurimos eorum, captiuos Aegy-

D ptum duxisset, sciretque ex responso, quod Alexandri legatis post Darij cladem dederant, Iudæos pertinacissimè iurisiurandi fidem seruare, multa ex ipsis præsidia disposuit per arces, & iure ciuitatis apud Alexandriam ipsis, pari cum Macedonibus conditione, dato, deuinxit omnes sacramento, seruaturos fidem posteris eius, qui tam multa ipsis crediderat. Hoc regnante, multi ex Iudæa, sponte migrarunt in Aegyptum, partim vbertate terræ, partim Ptolemæi erga suam

Iosephus lib. 12. ca. 1.

Ptolemæus Lagi Hierosolymam dolo occupat.

gentem liberalitate allecti. Eadem confirmat Iosephus in priori libro A
Mors eius. aduersus Appionem. Polybius libro secundo tradit, hunc Ptolemæum Seleucum item, atque Lysimachum, tres Alexandri duces & successores in primis nobiles, eadem olympiade centesima vigesima quarta, mortem obiisse.

Et de principibus eius, præualebit super eum, & dominabitur ditione: multa enim dominatio eius.

B

De Ptolemæo Philadelpho. Ic loquitur angelus de secundo rege Ægypti, filio eius Ptolemæi, de quo proximè dictum est. Appellatus est Ptolemæus Philadelphus. Hic dicitur fuisse *de principibus eius*, id est, vnus de filiis Ptolemæi Lagi. Is enim cùm alios haberet filios, hunc, qui natu erat minimus omnium, cæteris præferens, regni fecit hæredem. De hoc dicitur *præualebit super eum* id est, super patrem suum: maioris enim fuit potentiæ, opulentiæ, ac magnificentiæ: *Narrat*
Potentia & opulentia Ptolemæi Philadelphi. *enim historia*, vt refert hoc loco Hieronymus, *habuisse eum ducenta millia peditum, equitum viginti millia, curruum duo millia, elephantes, quos primus eduxit ex Aethiopia, quadringentos, naues longas, quas nunc liburnas* C *vocant, mille quingentas, alias ad cibaria militum deportanda, mille, auri quoque & argenti grande pondus, ita vt de Aegypto per singulos annos, quatuordecim millia & octingenta talenta argenti acceperit, & frumenti artabas, quæ mensura tres modios & tertiam modij partem habet, quinquies & decies centena millia.* Nec mirandum cuiquam accidat, tantos ex vna Ægypto
Ægypti annui reditus. reditus annuos prouenire potuisse: nam Strabo in libro decimoseptimo, Ciceronem producit testem, qui in quadam sua oratione, confirmat, Ptolemæum Auletem, patrem vltimæ Cleopatræ, suo tempore in Ægypto regnantem, annuo reditu capere solitum duodena millia & quingena talenta: quem tamen regem, negligenter ac dissolutè regnum administrasse constat. D

Ptolemæus Philadelphus quis. Sed redeo ad Philadelphum, quem Strabo; proximè memorato libro tradit, super omnes Ægypti reges, fuisse cupidum, diligentẽ, atque curiosum, res abditas, nouasque, & admirabiles scrutandi; noscendi, atque comparandi. Nam cùm esset tenuissima valetudine, atque imbecillissimo corpore: semper noui aliquid perquirebat, in quo sine labore ac molestia sese occuparet atque oblectaret. Sanè Tertullianus in Apologetico,

A Apologetico, hunc regem confirmat fuisse eruditissimum, atque omnis litteraturæ sagacissimum. Quemadmodum autem huic minimo filiorum, pater regnũ detulerit, narrat Iustinus libro decimosexto. *Ptolemaeus, inquit, Lagi, contra ius gentium, minimo natu ex filijs, ante infirmitatem, regnum tradiderat: eiúsque rei populo rationem reddiderat: cuius non minor fauor in accipiendo, quàm patrus in tradendo regnum fuerat. Inter cetera patris & filij mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem parem populi, iuuenem conciliauerat: & pater regno ei publice tradito, priuatim officium regi inter satellites fecerat: omnique regno pulchrius, regis esse patrem* B *dixerat.* *Ptolemaeus Lagi regnũ filio minori viuens tradidit.*

Sed nescio, an hæc quæ tradit Iustinus, cum iis cohæreant, quæ scribit Pausanias in Atticis; significans, hunc Philadelphum declaratum esse regem à patre, iam morti proximo. *Nam cùm Ptolemaeus Lagi*, ait Pausanias, *Eurydicem Antipatri filiam, vxorem duxisset, ex eáque liberos suscepisset: postea Berenices amore captus, filios ex ea quoque genuit, ex his Ptolemaeum, iam propè moriens, sibi regni successorem declarauit. Hic autem Philadelphus, Arsinoes germanæ sororis amore victus, eam sibi matrimonio adiunxit: idque non ex Macedonum, sed Aegyptiorum, quibus imperabat lege fecit.* C *Minorem fratrem Aggaeum, vt qui sibi insidias strueret, interfecit. Alterum quoque fratrem ex Eurydice natum, & Cyprios ad defectionem sollicitantem, è medio sustulit. Magas verò, qui Cirenaeis cum imperio præerat, & quamuis frater, hostili tamen erat animo erga Ptolemaeum: Apamen vxorem duxit Antiochi filiam, soceróque persuasit, vt violato fœdere, quod eius patri Seleuco cũ Ptolemaeo ictum fuerat, in Aegyptum cum exercitu inuaderet. Quòd cùm Antiochus comparato exercitu moliretur: Ptolemaeus in omnes populos imperio Antiochi subiectos, copias dimisit: quæ partim excursionibus & populationibus, partim instructa acie, omnem eius ditionem infestam redderent, atque in metu continerent. Quod sane consilium, omnem Antiocho proficiscendi in Aegy*- D *ptum facultatem præcidit. Hic Philadelphus filios suscepit ex Arsinoe, non quidem sorore sua, quæ priusquam pareret, excessit, & à qua Arsinoetes regio cognominata est: sed ex altera Arsinoe, filia regis Lysimachi, quam postea in matrimonium accepit.* Hactenus ex Pausania. Denique Iosephus libro duodecimo antiquitatum testatur, hunc Philadelphum, benignissimũ fuisse erga Iudæos; quippe Hierosolymitas in Ægypto seruientes, numero ad centum viginti millia, sua pecunia redemptos, liberos dimisit templúmque Hierosolymitanum amplissimis donis ornauit; & sacros libros ex Hebræo sermone in Græcum, per duos & septuaginta interpretes conuerti fecit. Celebratissimam quoque instruxit bibliothecã, *Pausanias videtur cõtraria Iustino scribere.* *Philadelphi in Iudaos beneficentia* *Ios. lib. 12. cap. 2.* *Scripturæ per 70. seniores interpretatio*

præfecto

præfecto ei Demetrio Phalereo, viro in ciuili gubernatione, & in eloquentia nobilissimo: qui rogatus à rege, quàm multa librorum millia comparasset, respondit, circiter ducenta millia; sed breui, quingenta millia habiturum. Regnauit hic Philadelphus, secundum Iosephum, vnde quadraginta annos: secundum Eusebium & Bedam annos octo & triginta. Sed pergamus, quæ sequuntur apud Danielem, interpretari. A

Et post finem annorum, fœderabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam: & non obtinebit fortitudinem brachij: nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. B

Alexandri successores in Syria.

PRIMVS in Syria regnauit, post mortem Alexandri, Seleucus Nicanor, secundus, Antiochus cognominatus Soter, id est seruator; tertius, Antiochus cognomento θεὸς, id est Deus. Hic aduersus Ptolemæum Philadelphum, de quo proximè dictum est, gessit bella quàm plurima, & totis Asiæ atque Orientis viribus dimicauit. Volens itaque Philadelphus, post multos annos, molestum finire certamen, filiam suā nomine Berenicen, Antiocho vxorem dedit, qui de priore vxore, cui nomen erat Laodice, habebat duos filios, Seleucum, cui cognomen erat Callinicus, & alterum, Antiochum. Deduxit igitur filiam Berenicen Philadelphus vsque Pelusium; & infinita auri argentíque millia, dotis nomine dedit: vnde φερνόφορος, id est, dotalis appellatus est. Antiochus autem, Berenicen consortem regni habere se dicens, & Laodicen in concubinæ locum; post multum temporis, amore superatus, Laodicen cum liberis suis reduxit in regiam. Quæ metuens ambiguū viri animum, ne Berenicen reduceret, virum per ministros veneno interfecit. Berenicen autem cum filio, qui natus erat ex Antiocho, principibus Antiochiæ, Icadioni & Genneo, occidendam tradidit: filiúmque suum maiorem, Seleucum Callinicum in patris loco regem constituit: & hoc est quod hic dicitur à Daniele, *& post finem annorum fœderabuntur*, id est, post multos annos, quibus inter se belligerauerant Philadelphus & Antiochus, tandem pacificabuntur inuicem. *Et filia regis Austri*

Philadelphus quomodo cum Antiocho pacem fecerit. C

Antiochus à Laodice vxore interfectus. D

A *Austri veniet ad regẽ Aquilonis facere amicitiam*; id est, Berenice filia regis Philadelphi, dabitur in matrimonium regi Antiocho, vt inter patrem & virum iungat amicitias. *Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius*: id est, Berenice non diu permanebit in regno Syriæ, sed per vim & dolum Laodices, vna cum filio suo interficietur. Rex quoque Antiochus eius maritus, qui confortabat eam, id est, per quem poterat præualere, & apud quem præualuit, quoad ipse non reduxit Laodicen, Antiochus inquam, veneno vxoris Laodices occisus est. Propter verò hanc indignissimam Berenices cædem, atrocissimum inter regẽ Syriæ, & insequentem Ægypti regem, bellum exarsit; de quo proximè B post dicetur. Hæc autem quæ diximus ex commentario diui Hieronymi fere descripsimus: eáque confirmari & illustrari possunt, iis quæ Iustinus in exordio vigesimi septimi libri, hunc in modum prodidit. *Mortuo Syriæ rege Antiocho, cùm in locum eius Seleucus filius successisset, hortante matre Laodice, quæ inhibere debuerat, auspicia regni à parricidio cepit: quippe Berenicen nouercam suam, sororem Ptolemæi regis Aegypti, cum paruulo fratre ex ea suscepto interfecit. Quo facinore perpetrato, & infamiæ maculam subijt, & Ptolemæi bello se implicuit. Porrò Berenice cùm ad se interficiendam missos didicisset, paterna Daphnæ se claudit: vbi cùm obsideri eam cũ* C *paruulo filio, nuntiatum ciuitatibus Asiæ esset, recordatione paternæ maiorúmque dignitatis eius, & casum tam indignæ fortunæ miserantes, auxilia ei omnes misere. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis excitus, relicto regno, cum omnibus viribus aduolat. Sed Bereenice, ante aduentum auxiliorum, cùm vi expugnari non posset, dolo circumuenta trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque cùm vniuersæ ciuitates, quæ defecerant, ingentem classem comparassent: repente, exemplo crudelitatis exterritæ, simul & in vltionem eius, quam defensuri erant, Ptolemæo se tradunt, qui nisi in Aegyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset. Tantum illi, vel odium, parricidiale scelus: vel huic fauorem, indignè interempta mors sororis attulerat.* Hactenus ex Iustino: cuius posteriora verba, ad sequentium ver- D borum Danielis explicationem & intelligentiam, non nihil lucis afferunt. Similia Iustino & Hieronymo scribit Appianus in Syriaco. *Tertius*, inquit, *Syriæ rex, fuit Antiochus, cui cognomentum Dei, est inditum à Milesiis: quod Timarchum eorum tyrannum expulisset. Hunc Laodice vxor, pharmaco necauit, ob nuptias Berenices, filiæ Philadelphi, quam ipsa simul cum infante, quem ex Antiocho susceperat, occidit: quorum cædem vt Ptolemæus vlcisceretur, Laodicen interfecit, & in Syriam deducto exercitu, Babyloniam inuasit: atque ex hoc tempore, Parthi primum defecerunt à Macedo-*

Iustinus.

Mors Berenices & eius vltio.

Antiocho cur Dei cognomen inditum.

à Macedonibus, velati iam perturbato Seleucidarum regno. A

Et stabit de germine radicum eius plantatio, & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & Deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti, captiua ducet in Aegyptum: ipse praualebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur in terram suam. B

Ptolemaeus Euergetes tertius rex Aegypti.

OCCISA Berenice & mortuo Ptolemæo Philadelpho patre eius frater illius & ipse Ptolemæus, cognomento Euergetes, tertius successit in regnum: qui dicitur fuisse de plantatione & de germine radicis eius, eo quòd esset germanus frater, vt vult Hieronymus; licet Iustinus faciat eum fratrem Berenices, ac proinde filium Philadelphi. Hic venit cum exercitu magno, & ingressus est prouinciam regis Aquilonis, id est, Seleuci, cognomento Callinici, qui cum matre Laodice regnabat in Syria: & abusus est eis, & obtinuit: in tantùm, vt Syriam caperet & Ciliciam, superioresque partes trans Euphratem, & propemodum vniuersam Asiam: cumque audisset in Ægypto seditionem moueri, diripiens regnum Seleuci, quadraginta millia talentorum auri tulit, & vasa pretiosa, & simulachra Deorum, duo millia quingēta; in quibus erant & illa, quæ Cābyses capta Ægypto, in Persas portauerat. Denique gens Ægyptiorum, idololatriæ dedita, quia post multos annos, Deos eorum retulerat, Euergeten, id est, benefactorem eum appellauit. Et Syriam quidem ipse obtinuit; Ciliciam autem, amico suo Antiocho gubernandam tradidit & Xanthippo alteri duci, prouincias trans Euphratem commisit. Consonant his, quæ in libro 27. prodit Iustinus. *Vniuersæ*, inquit, *ciuitates Asiæ, propter cædem Berenices & filij eius, tantæ crudelitatis exemplo exterritæ, defecerunt à Seleuco: ingentique comparata classe in vltionem eius, Ptolemæo se tradunt. Qui nisi in Aegyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset.* Huc etiam spectat, quod scribit Polybius libro quinto. *Seleucia*, inquit, *regum Aegypti præsidio custodiebatur ab eo tempore, quo regnauit Ptolemæus, cui Euergetis, id est, benefactoris cognomentum*

In 1. lib. 27 / *Hieron. huc locum.* C

Ptolemaeus Euergetes cur sit dictus. D

Iustinus.

Polybius.

A *gnemmentum fuit. Hic enim, quo tempore propter casum Berenices, & iram, quam ex ea re animo conceperat, in Syriam exercitum duxit, hac urbe potitus est.* Sed latiùs & luculentiùs victoriam huius Ptolemæi describit Iosephus, posteriori libro aduersus Appionem. *Tertiò, inquit, Ptolemæus qui vocatur Euergetes, fortiter obtinens Syriam vniuersam, non Diis Aegyptiorum pro victoria solemnitates gratificas immolauit: sed veniens Hierosolymã, multas hostias, sicut nostri moris est, obtulit Deo, dignißimaque dicauit ornamenta victoriæ, &c.* Sed idem libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum, capite tertio narrat, pusillanimitate atque auaritia pontificis Iudæorum Oniæ, factum esse, vt tributum, quod pro populo Iudaico *Iosephus.*

B maiores eius solebant regibus pendere, talenta videlicet argenti viginti, non soluẽdo, ad iram commoueretur Ptolemæus Euergetes. Qui misso Hierosolymam legato, incusabat Oniam, quod tributum non redderet, minabatúrque, ni faceret, regionem eius militibus suis se diuisurum, & nouas colonias eò deducturum. Quod audientes Iudæi perterriti sunt; licet Onias perfricta fronte hæc contemneret, nihil curans præter pecuniam. Sed iuuenis quidam Iosephus, sororis Oniæ filius, magnitudine animi præstans, legatione ad regem suscepta, non eum modo placauit, sed magnam apud eum gratiam & auctoritatem obtinuit. Regnauit hic Ptolemæus rex, annos viginti sex. Post quem,

C qui deinceps secuti sunt Aegypti reges, omnes male vixisse, luxu, delitiísque corruptos; sed super omnes, quartum & septimum, atque vltimum, confirmat Strabo libro decimoseptimo.

Hactenus interpretati sumus verba Danielis ex sententia diui Hieronymi, quam iudicauimus & contextui verborum Danielis maximè conuenientem, & aliorum historicorum scriptis maximè consentaneam. Nunc referam breuiter, quemadmodum prædicta omnia verba, multò secus, & in diuersam longè sententiã, interpretatus fuerit Theodoretus; adiecta postremò eius interpretationis breui censura. Ipse igitur prædicta omnia refert ad contentiones & bella, quæ inter Pto- *Diuersa Theodoreti interpretatio discutitur.*

D lemæum Philopatorem Aegypti regem, & inter Antiochum Magnũ Asiæ & Syriæ regem, longo tempore, summis vtrinque viribus, varióque euentu gesta sunt. Sed vide, quemadmodum interpretationem suam verbis Danielis per partes, adaptet. *Et confortabitur rex Austri.* Significat Ptolemæum Philopatorem, qui non contentus Aegypti regno, etiam Phœnicem, Samariam, & Iudæam sibi asciuit. *Et de principibus eius vnus corroborabitur super ipsum, & dominabitur dominatione multa: extra potestatem suam.* Hic fuit Scopas, princeps exercitus Ptolemæi Philopa-

Philopatoris; qui optimi ducis partes implens, multa eorum quæ extra Ptolemæi regnum erant, ditioni eius adiunxit. *Et post annos eius commiscebuntur, & filia regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam.* A
Post Philopatoris obitum, regnauit Ptolemæus filius eius, appellatus Epiphanes; & hunc appellat regem Austri. Regem autem Aquilonis, vocat Antiochum cognomento Magnum; inter quos pax est pacta, data in matrimonium Antiocho, filia Ptolemæi. Sed matrimonium diu non stetit, sed remissa est coniunx ad parentem. *Et surget de flore, ex radice eius in præparatione ipsius.* Hoc est, illa quidem reddetur parenti; sed pariet regem, qui regno illius qui dederit, aduersabitur. Hactenus retulisse interpretationem Theodoreti, satis fuerit. posuimus autem verba Danielis, secundum eam translationem, quam Theodoretus in suis cõmentariis secutus est; & videtur ea. fuisse translatio Theodotionis, quam Hieronymus suprà dixit, translationi septuaginta interpretum fuisse ab Ecclesia prælatam. B

Theodoretis sententia reprobatur.

Verùm, interpretationem Theodoreti, equidem censeo multis de causis non esse probandam; & vt sententiæ Danielis alienam, & vt minimè verisimilem, atque etiam alicubi falsam; & veterum historicorum scriptis repugnantem. primum enim, bella inter Antiochum Magnum, & duos Ptolemæos Philopatorem & Epiphanem, paulò infra Daniel satis multis verbis persequitur. Quapropter, quæ hic narrantur, ad priores reges Syriæ & Aegypti referri debent. Deinde, absurdum est, quod dicit Daniel, vnum de principibus illius regis, præualuisse super ipsum, interpretari de Scopa duce Philopatoris; cùm ille quantácunque habuit auctoritatem & potentiam, à rege suo omnem acceperit. Denique falsum est, Antiochum Magnum, in matrimonium accepisse filiam regis Aegypti: quinimo contra euenit: nam Antiochus, filiam suam Cleopatram despondit Ptolemæo Epiphani, vt tradunt historici, & nos infra explicaturi sumus. possent alia contra Theodoretum afferri; sed ex his quæ diximus, facile erit lectori, de interpretatione eius iudicium facere. Nos, quæ sequuntur apud Danielem, vt cœpimus, interpretari pergamus. C D

Filij

A *Filij eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum, & veniet properans & inundans & reuertetur, & concitabitur: & egredietur cum robore, & exaltabitur cor eius.*

SELEVCVS Callinicus, inter quem, & Ptolemæum Euergeten, bella esse gerenda, proximè narrauit Daniel, multis deinde calamitatibus percussus, est & conflictatus; tametsi amisso regno, cùm regnasset annos viginti, equo præcipitatus interiit; vt est apud Iustinum libro 27. Hic duos reliquit filios, maior natu, dictus est Seleucus Ceraunus; minor, Antiochus, cui postea Magni cognomentum est inditum. Hi prouocati spe victoriæ, & vltione parentis; exercitu congregato aduersus Philopatorem, arma corripiunt. Sed cùm Seleucus, tertio anno imperij, esset occisus in Phrigia, per dolum Nicanoris & Apaturij, exercitus qui erat in Syria, Antiochum fratrem eius cognomento Magnum, de Babylone vocauit ad regnum. Et propterea nũc dicit Daniel, quòd duo filij prouocati sunt, & congregauerunt multitudinem exercituum plurimorum: sed quod vnus Antiochus venerit de Babylone in Syriam, quæ eo tempore tenebatur à Ptolemæo Philopatore, filio Euergetis.

Seleuci regis Syriæ mors.

B

Ex D. Hieron. hæc sumpta sunt.

C

Sed quò propensius credat lector quæ diximus, audiat, quæ in eandem sententiam reliquit scripta Polybius libro quarto. *Mortuo*, inquit, *Seleuco, patre Antiochi, cum regnum ad Seleucum eius filium, qui ceteris fratribus maior natu erat peruenisset, Achæus cum hoc, propter gentis propinquitatem, Taurum montem transcendit. Seleucus enim, simul ac regnum iniit, intelligens Attalum omnia loca, quæ erant citra Taurum montem occupasse, rebus suis consulendum ratus, maximis viribus Taurum transcendit: vbi paucis diebus interiectis, ab Apaturio Gallo, & Nicanore, dolo circumuentus atque extinctus est. Achæus propinqui mortem vlciscens, extemplo Apaturium atque Nicanorem interfecit.* Idem libro quinto, ita scribit. *Antiochus iunior, filius fuit Seleuci Callinici. Hic mortuo patre, cum regnum ad fratrem eius Seleucum, natu maiorem peruenisset: principio quidem, in superiori parte regni priuatam vitam egit: mox fratre, qui Taurum montem cum copiis transcenderat, per dolum interfecto, imperium ipse adeptus, regnare cœpit, vix dum decimum quintum ætatis annum supergressus.* Sed reuertamur ad vaticinium

Confirmantur dicta ex Polybio.

Seleuci Ceraunì mors

D

Antiochus Magnus rex Syriæ creatur. Theodoti legit victor apud D. Hier. cinium Danielis. Antiochus igitur, cũ pugnasset aduersus duces Ptolemæi Philopatoris, sicut hoc loco narrat Hieronymus; immò proditione Theodoti, obtinuisset Syriam, quæ iam per successionem à regibus Aegypti tenebatur; in tantam venit audaciam, contempta luxuria Philopatoris, & magicis artibus, quibus inseruire dicebatur, vt bellum Aegyptiis vltro conaretur inferre. Verùm hæc, quæ nimis presse & inuolutè scribit Hieronymus, ex Polybio & Iustino, latiùs & explicatiùs declaranda sunt. Rex Aegypti, cum quo Magnus Antiochus gessit bella, quæ hic narrantur, quartus fuit post Alexandrum Magnum, appel- *Ptolemæus Philopator cur sic dictus.* latus Ptolemæus; cui quòd patrem ac matrem interfecisset, ex facinoris crimine, cognomentum Philopator, ex contrario fuit; velut in vigesimo nono libro scribit Iustinus: qui de eodem rege, initio libri trigesimi hunc in modum scribit. *Philippo in Macedonia magnis rebus inten-* *Iustinus de eo, Ptolemæi in Aegypto diuersi mores erant. Nam regnum parricidio ade-* *Philopator quid scripseris.* *ptus, & ad necem vtriusque parentis, cæde etiam fratris adiuncta, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ sese tradiderat: regisque mores, omnis secuta regia erat. Itaque non amici tantùm præfectique, verùm etiam omnis exercitus, deposita militia studijs, otio ac desidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello, multas vrbes eius oppressit, ipsamque Aegyptum aggreditur.* Hæc Iustinus. Quod autem dicit beatus Hieronymus, Antiochum proditione *Polybius quid de Theodoto seu Theodotio scribat.* Theodoti, qui nomine Ptolemæi, Syriæ cum imperio præerat, eam obtinuisse, enucleatè narrat Polybius lib. 5. *Theodotus, ait, qui inferioris Syriæ rebus præerat, natione Aetolus, partim regem Ptolemæum, ob incuriam atque segnitiem contemnens; partim ijs, qui regi tum sequebantur diffidens: quòd non multò antè, cùm rem perquam vtilem regi proposuisset, cùm ad alia, tum ad obsistendum Antigono, Syriæ regnum perturbare volenti: non modo nihil gratiæ consequutus fuerat: sed contrà, vocatus Alexandriam, etiam de vita fuerat periclitatus: conuenire Antiochum decreuit, eiq; inferioris Syriæ vrbes tradere. Antiocho igitur, oblationem eius, læto animo suscipiẽte, res quàmprimùm finem sortita est.* Sic Polybius.

Et pro-

A *Et prouocatus rex Austri, egredietur & pugnabit aduersus regem Aquilonis, & praeparabit multitudinem nimiam: & dabitur multitudo in manu eius, & capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius: quia deiiciet multa millia, sed non praeualebit.*

B EX *Aegypti Philopator*, ait Hieronymus *amissa Syria, Theodoti proditione, congregauit plurimam multitudinem contra Antiochum Magnum: & initio certamine, iuxta oppidum Raphia, quod in foribus Aegypti est omnem Antiochus amisit exercitum: & per deserta fugiens, penè captus est, *cúmque cepisset Ptolemaeus Syriam, ad extremum, faedere & quibusdam conditionibus, pugna finita est. Et hoc est quod scriptura nunc dicit, deiiciet multa millia, sed non praeualebit: aduersarium enim suum capere non poterit.* Similia horum scribit Iustinus in libro trigesimo. *Trepidat*, inquit, *Ptolemaeus aduentu Antiochi: & per legationes, quousque vires pararet, rogat morari Antiochum. Magno deinde in Graecia conducto exercitu, secundum*
C *praelium facit: spoliauissetq́; regno Antiochum, si fortunam virtute iuuisset. Contentus tamen recuperatione vrbium, quas amiserat, factaq́; pace, auidè materiam quietis arripuit: reuolutusq́; in luxuriam, occisa Eurydice vxore, eademq́; sorore sua, Agathocleae meretricis capitur illecebris, & regij nominis, ac maiestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conuiuiis consumit.* Haec Iustinus. Ceterùm causam huius belli inter Antiochum & Philopatorem & vtriusque regis magnitudinem copiarum, nec non & omnem pugnae successum, distinctè, ac diligenter enarrat Polybius in libro 5. Antiochus enim, causam bello Syriam sibi vindicandi, eam praetexebat, quòd Syria sub ditione fuisset Seleuci Nicanoris, cuius esset ipse totius imperij legitimus haeres. Nam quo tempore superato Antigono monoculo, diuidere inter se regna Cassander & Lysimachus ac Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam iudicauerunt. Contrà verò Ptolemaeus, Syriae possessionem iure haereditario ad se pertinere contédebat. Idcircò enim Ptolemaeum Lagi, vna cum Seleuco aduersus Antigonum gessisse bellum, vt totius Asiae regnum Seleuco vindicaret: Syriam vero & Phoenicem sibi adscisceret. Cùm igitur inter eos reges, pacificatio nulla posset iniri, vterq; se ad bellum, amplissimo exercitu comparato, instruxit. Habuit Ptolemaeus in exercitu, vltra 70. millia

Victoria Ptolemaei Philopatoris de Antiocho Magno:

** Cúmque cepisset Syria supple Antiochus legit Victorius.*

Iustinus.

Causa belli inter praedictos reges & copiarũ vtriusque regũ descriptio.

peditum, equitum quinque millia, tres & septuaginta elephantes. Copiæ Antiochi erant ad duo & sexaginta millia peditum, equitum sex millia, elephanti duo & centum. Ptolemæus, iter per Pelusium faciens, & per Cassium atque loca arida veniens, quinquaginta stadia ab vrbe Raphia castra metatus est, quæ vrbs post Rinocolura sita est, prima ciuitatum Syriæ, quæ Aegyptum aspiciunt. Eodem venit cum exercitu Antiochus, & vix quinque stadiis procul hostibus, castra fixit. Paucis post diebus, pugnam conseruerunt, diu ancipiti dubióque euentu: nam dextrum Antiochi cornu vicit, læuum autem victum est. Denique penes Ptolemæum stetit victoria, sed non indemnis tamen, aut incruenta: in dextro enim cornu Ptolemæi, ex equitibus ac mercenariis plerique perierunt. Militum porrò Antiochi, desiderati sunt vltra decem millia, & plus trecentis equitibus, viui circiter quatuor millia, in potestatem hostiū venerunt, elephātorum tres in ipso prælio, duo postea ex vulneribus periere: complures viui sunt capti. Hunc igitur finem habuit memorabile prælium, quo duo maximi reges, & prope Raphiā, de imperio Syriæ decertauerunt. Et factum est hoc prælium, anno tertio cētesimæ & quadragesimæ olympiadis: videlicet eodem anno, quo Romanos ad lacum Thrasymenum Annibal memorabili victoria superauit: quo item anno, pax ab Achæo & Philippo, cùm Aetolis facta est. Atque hæc tempora, primùm res Græcas atque Italicas, nec non etiam Africanas cōiunxerunt. Neque enim post eum diem Philippus, nec cæteri Græcæ principes, cogitationes suas ad Græciam referebant, neque bella aut pacem inuicem moliebantur, sed omnes cogitationes suas curásq; ad Italiam conuertebant. Victor igitur Ptolemæus, Raphia & reliquis ciuitatibus repente potitus est, vniuersis populis ei se certatim tradentibus. Antiochus verò, cùm venisset Antiochiā, statim legatos misit ad Ptolemæum, qui pacem à rege precarentur, timebat enim incursionem hostium, nec ob recentem cladem admodū militibus suis confidebat. Formidabat insuper Achæum, ne opportunitate temporis motus bello ipsum infestaret. Ptolemæus autem nihil horum cogitans sed insperata successus fœlicitate lætus, satis à se actum putans, quòd iam omnem Syriam possideret, pronus ad pacem erat, allectus desidia vitæ, qua semper vsus fuerat. Pacem igitur Antiocho in annum cōcessit, & tres circiter menses in Syria, & Phœnice commoratus, Alexandriam, cum sorore & amicis reuersus est. Hæc nos ex Polybio commemoranda hoc loco duximus. Nec dissimilia traduntur in libro tertio Machabæorum, licet minimè canonico: in cuius initio sic est,

Pugna inter Antiochum & Philopatorem.

Quo tempore hæc acciderunt.

Pax inter nos facta.

Cùm

A *Cum Philopator intellexisset, ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis omnibus suis copiis, tam equestribus quàm pedestribus, assumpta secum Arsinoe, sorore contendit ad vicinas vsque Raphiæ regiones, vbi erant copiæ Antiochi. Commisso acri prælio, cùm fortiùs pugnaretur ab Antiocho, Arsinoe copias obambulans, capillis solutis, cùm lachrymis obsecrabat milites, vt sibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri minas, daturam se singulis promittens. Itaq; hostes prælio vinci, multosq; capi contigit.* Post hæc narratur, quemadmodum rex venerit Hierosolymam, cúmque intrare sancta sanctorum, obsistentibus Iudæis conaretur ingenti diuinæ potentiæ miraculo castigatus, ab eius loci ingressu deterritus sit.

Locus libri tertij Machabaeorũ, cũ Polybij loco conueniens.

B *Et conuertetur rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multò maiorem, quàm prius, & in fine temporum annorumq; veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimiis: & in temporibus illis, multi consurgent aduersus regem Austri.*

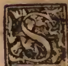

SVPER his verbis, ita scribit D. Hieronymus. *Per regem Aquilonis, Daniel significat Antiochum Magnum: qui contempta Philopatoris ignauia, eò quòd deperiret Agathocleam psaltriam, fratremq; eius, & ipsum Agathoclem, haberet concubinum, quem* C *postea Aegypti ducem constituit, incredibilem, de superioribus locis Babylonis, exercitum congregauit: & Philopatore mortuo, aduersus filium eius, qui tunc erat quatuor annorum, & vocabatur Ptolemaus Epiphanes, rupto fœdere, mouit exercitum. Tantæ enim dissolutionis & superbiæ Agathocles fuit, vt subditæ prius Aegypto, prouinciæ rebellarent, ipsaq; Aegyptus seditionibus vexaretur: Philippus quoque rex Macedonum, & Magnus Antiochus, pace facta, aduersus Agathoclem & Ptolemæum Epiphanem dimicarunt, sub ea conditione,* D *vt proximas ciuitates, regno suo singuli, de regno Ptolomæi iungerent. Et hoc est, quod nunc dicitur multos consurgere aduersus regem Austri: Ptolemaum videlicet Epiphanem, qui tunc puerili erat ætate.* Sic Hieronymus. Cuius interpretatio, iis: quæ narrat Iustinus in lib. 30. cõfirmanda & illustrãda est. *Contentus Ptolemaus,* ait Iustinus, *recuperatione vrbium quas amiserat, factaq; pace, auidè materiam quietis arripuit: reuolutusq; in luxuriã, occisa Eurydice vxore, eademq; sorore sua, Agathocleæ meretricis capitur illecebris, regiique nominis & maiestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conuiuiis*

D. Hieronymus de Antiocho magno hac interpretatur.

Iustinus, ea quæ scripsit D. Hieron. confirmat

Vita Philopatoris turpissima.

nia consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ, tympana & tripudia, nec iam spectator modo rex, sed magister etiam nequitiæ, neruorum oblectamenta modulatur. Hæc primo labentis regiæ tacita pestis, & occulta mala fuere. Deinde crescente licentia, iam nec parietibus regiæ domus, contineri meretricis audacia poterat, quam proteruiorem, sociata cum Agathocle fratre, ambitiosæ pulchritudinis scorto, quotidiana regis stupra faciebant. Accedebat & mater Euanthe, quæ gemina sobolis illecebris, deuinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, regnum etiam possidebant, in publico visebantur, salutabantur, comitabantur. Agathocles regis lateri iunctus, ciuitatem regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabant: nec quisquam in regno suo minus, quàm ipse rex poterat. Cùm interim relicto quinquenni ex Eurydice sorore B

Eius mors. *filio, rex Philopator moritur. Sed mors eius, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium, inita cum perditissimis societate, occupare conantur diu occultata fuit. Re tamen cognita, concursu multitudinis, Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices, patibulis suffiguntur. Morte regis, supplicio meretricum, velut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos miserunt, orantes, vt tutelam pupilli susciperent, tuerenturq́; regnum Aegypti: quod iam Philippum & Antiochum, facta inter se pactione, diuisisse*

Romani qua occasione Asiam sibi subiecerint. *dicebant.* His addit Iustinus, in principio sequentis libri. *Mortuo Ptolemæo Philopatore, contemptaq́; paruuli filij eius ætate, qui in spem regni relictus, præda domesticis erat, Antiochus rex Syriæ, occupare Aegyptum statuit. Itaq́; Phœnicem, cæterasq́;, Syriæ quidem, sed iuris Aegypti ciuitates, cùm inuasisset, legatos ad eum Senatus Romanus mittit, qui denunciarent ei, abstineret à regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi. Quibus spretis, interiecto tempore, alia legatio superuenit, quæ omissa pupilli persona, ciuitates, iure belli factas populi Romani, in integrum restitui iubebat. Abnuenti, bellum denunciatur, quod ille facile susceptum, infæliciter gessit.* Sic Iustinus. C

Filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruant. D

D. Hieron. hæc habet.

VGNANTIBVS contra se, Magno Antiocho, & ducibus Ptolemæi, in medio posita Iudæa, in contraria studia scindebatur: aliis Antiocho, aliis Ptolemæo fauentibus. Deniq;, Onias sacerdos, assūptis Iudæorū plurimis, fugit in Aegyptum; & à Ptolemæo honorificè susceptus, accepit

A accepit eam regionem, quæ Heliopoleos vocabatur; & concedente rege, templum inibi extruxit, simile Hierosolymitano: quod permansit vsque ad imperium Vespasiani annis ducentis quinquaginta. Ipsa autem vrbs, quæ vocabatur Oniæ dimicantibus postea Iudæis aduersus Romanos, ad solum vsque deleta est, vt neque vrbis, neque templi vllum restaret vestigiũ. Sub occasione igitur Oniæ põtificis, infinita examina Iudæorum, Ægyptum confugerunt. Asserebat enim Onias se vaticinium implere Isaiæ scribentis in cap. 19. *erit altare Domini in Aegypto, & titulus Domini, in terminis eius.* & hoc est, quod nunc dicit Daniel. *filij prauaricatorum populi tui* scilicet, qui dereliquerunt legem Domini, volentes in alio loco, præterquam iussum erat, victimas *Templũ in Aegypto ab Onia conditum.*

B Deo immolare; *extollentur in superbiam & visionem*, hoc est, Domini præceptum, se implere iactabunt *sed corruent:* quia templum, & dux, postea destruentur. Cúmque Antiochus teneret Iudæam, missus Scopas Ætoli filius, dux Ptolemæi partium, aduersus Antiochum fortiter dimicauit, cepítque Iudæam, & optimates Ptolemæi partium, secum abducens, in Ægyptum reuersus est. Hæc ferè sumpta sunt ex commentario D. Hieronymi, super hunc locum Danielis.

Quod autem in supradictis verbis scripsit Hieronymus, de templo Oniæ, quod in Ægypto simile Hierosylymitano est conditum, ex Io-

C sepho petitum est: qui hanc historiam fusè narrat in decimotertio libro antiquitatum, & capite trigesimo libri septimi de bello Iudaico: ex quo loco, pauca hæc referre libet *Onias Simonis filius, vnus ex pontificibus, ex Hierosolymis fugatus, quo tempore Antiochus Epiphanes rex Syriæ cum Iudæis bellum gerebat, Alexandriam venit: & à Ptolemæo Philometore suscipitur humanissimè, propterea quod Antiocho erat inimicus. Promittit ille, gentem Iudæorum eius se auxilio sociaturum, si concederet sibi templum in aliqua parte Aegypti ædificare, & patrio more Deum colere. Ità enim & Antiochum magis odiosum fore Iudæis, qui templum Hierosolymitanum vastauisset, ipsósq; Iudæos ipsi futuros etiam beneuolentiores: plurimosq; ad eum religionis* *Iosephus de templo Oniæ quid scripserit li.7. de bel. Iud. ca.30. & lib.13. Antiq. c.6.*

D *causa venturos. Paruit his Ptolemæus, & locum ei dedit, centum octoginta stadiis à Memphi distantem. Heliopolitanus autem ille tractus dicitur, vbi castello fabricato, Onias templum quidem dissimile Hierosolymitano, turrim autem similem extruxit, ingentibus saxis, cubitis sexaginta erectam, Areæ autem fabricam secundum patriam imitatus est: & donariis similiter exornauit, præter candelabri confectionem: candelabrum enim non fecit, sed informatum aureum lychnum, tanquam iubaris luce radiantem: de aurea catena suspendit. Totum verò circa templum spatium, cocto latere circumdedit, saxeas portas* *Forma tẽpli Oniæ.*

Reprehēsio Oniæ.

Templum Oniæ destructum.

habente. Concessit etiam rex plurimum agri pecuniaq́; ad reditus annuos, vt nihil deesset, quod ad cultum Dei ritè peragendum pertineret. Non tamen hac Onias sana voluntate faciebat, sed erat ei contentio cum Iudæis Hierosolymæ degentibus, quod ab illis vrbe pulsus, peregrinari cogeretur. Itaque templo hoc ædificato, sperabat ad id se omnem Hierosolymis multitudinem euocaturum. Prædixerat vero Isaias annis ante nongentis septuaginta, extructum iri Deo templum in Aegypto, à quodam viro Iudæo: quod vaticinium in hoc Onia fuit impletum. Ac templum quidem ita est ædificatum: Lupus autem rector Alexandriæ, acceptis litteris Vespasiani imperatoris, cùm ad templum venisset, ablatis nonnullis donariis, templum occlusit. Postea Paulinus, qui demortuo Lupo successit, neque donariorum quidquam reliquit, neque ad templum religionis caussa adire volentes admisit, sed clausis foribus, ita fecit inaccessum, vt ne vestigium quidem diuini cultus in eo resideret. Tempus autem fluxerat, vsque ad occlusionem templi, ex quo fuerat ipsum ab Onia conditum, anni trecenti triginta tres. Hæc Iosephus.

Animaduersio in Iosephum prima.

Ceterùm, hoc loco, trium rerum admonere lectorem, non alienum duco. Primò quidem, ex iis quæ de templo Oniæ Iosephus & Diuus Hieronymus prodiderunt, manifestum potest esse lectori, non planè ignaro chronologiæ, tempus quo stetit illud templum Oniæ, veriùs definiuisse Diuum Hieronymum, vt suprà retulimus, ducentis quinquaginta annis, quàm Iosephum in proximè memorato loco, annis trecentis triginta tribus. Constat enim, ipso teste Iosepho, templum illud desiisse, imperante Vespasiano, esse autem ædificatum, regnante in Ægypto Ptolemæo Philometore, & quidem circa vigesimum regni eius annum, vt in chronicis signauit Eusebius. Porrò, ab exordio regni Philometoris, quod incidit in centesimam quinquagesimam olympiadem, vsque ad obitum Vespasiani, hoc est, vsque ad olympiadem centesimam decimam quartam, non plus ducentis sexaginta annis, præteriuit.

Altera in Iosephum animaduersio.

Ioseph. lib. 13. cap. 6.

Illud quoque animaduertere conuenit, in supradictis verbis Iosephi, quæ paulò suprà, ex libro septimo eius de bello Iudaico protulimus, esse manifestum & insignè admodum chronologiæ erratum, minimè quidem Iosepho adscribendum, sed ad librariorum seu typographorum inscitiam aut incuriam referendum. Traditur enim ibi, Esaiam prædixisse constructionem templi in Ægypto, quam fecit Onias nongentis septuaginta annis priusquam fieret; quod sanè procul vero est. Nam & ipse Iosephus in libro decimotertio Iudaicarum antiquitatum, tempus illud, paulò antè sexcentos annos fuisse tradit: & sanè ab

A ab initio regni Oziæ regis Iuda quo regnante, cœpit Isaias vaticinari vsque ad ædificationem templi Oniæ, minus septingentis annis effluxisse reperiemus.

Denique, illud etiam ignorare lectorem nolumus, in eo falsum esse Iosephum, quòd existimauit, vaticinium illud Isaiæ in capite decimonono, de altari in medio Aegypti erigendo, pertinuisse ad hoc templum Oniæ, & tum fuisse completum. Etenim Isaias ita prædixit illud, vt tanquam piè ac religiosè factum, & ad illustrandum Dei nomen, & gloriam spectans, vehementer commendet, ac prædicet. At Oniam, improbo animo peruersóque consilio adductum esse, ad ædificandum B illud templum, Iosephus ipse testimonium perhibet. Et verò, res ipsa loquitur: fuit enim illud, impiè factum, contra legem Mosis: quæ, nisi vno in loco quem Deus elegerat, templum fieri, & Deo sacrificari vetabat. Nec verò non id etiam Daniel indicauit hoc loco, dicens: *filij prævaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruent.* Quasi dicat, Iudæi quidem prævaricati, & violantes legem Mosis, aggredientur in Aegypto construere templum Deo, falsò iactantes, ea re impleri ab ipsis visionem, & vaticinium Isaiæ, sed opus, vt improbè atque impiè susceptum erit, sic illis infœliciter succedet. Nec sanè C hoc, perpendenti verba Isaiæ, obscurum, aut dubium esse potest; sic enim ait: *in die illa, erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan, & iurantes per Dominum exercituum, & erit terra Iuda Aegypto in pauorem.* Hoc sanè nō euenit tempore Oniæ, vel, dum illud templum stetit. Subdit Isaias, fore vt tunc omnes Aegyptij cognoscant, & colant Deum, & vt sit maxima concordia inter Aegyptios, Assyrios, & Iudæos. Quis non videt, hæc temporibus Oniæ, vel eius templi, nullo modo contigisse? Totum igitur illud vaticinium Isaiæ, ad Christi Domini aduentum, & tempus legis Euangelicæ pertinet. Audi Hieronymum, in eius loci commentario id ipsum confirmantem. Ab D *hoc loco*, inquit, *vsque ad finem Aegyptiæ visionis, & Iudæi, & nostri, de Christi aduentu intelligi volunt: sed illi vota sua differunt in futurum: nos quasi iam transacta tenemus.* Hinc Eusebius libro primo de demonstratione Euangelica, capite quarto, hoc testimonio Esaiæ, pugnans contra Iudæos, peruincit, fore aliquando, vt antiquata lege Mosis, alia danda esset à Deo mortalibus, longè melior, atque præstantior. Si enim lex Mosis per omne huius mundi æuum, perduratura fuisset, cùm extra vnum à Deo electum locum, vel extrui templa, vel sacrificia fieri, ea lex omnino prohiberet, nunquã profectò, quod Isaias prędixit de altari erigen-

Tertia in eundem animaduersio.

Locus Isaiæ ex cap. 19. excutitur.

Deut. 12.

Hoc vaticinium tēpore Oniæ nō impletū est sed Christi.

D. Hieron. li. 5. comm. in Isa.

Eusebius ex hoc loco quid colligat.

erigendo in medio Ægypti, omniq́ue cultu diuino inibi ab Ægyptiis, A
vero Deo religiosè exhibendo, ad effectum peruenire potuisset: esset-que falsum Isaiæ vaticinium. Vide eundem Eusebium libro secundo eiusdem operis, capite trigesimo quinto: & libro sexto, capite vigesimo & libro nono, capite secundo.

Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes nouissimas: & brachia Austri non sustinebunt: & consurgent electi eius ad resistendum, & nō erit fortitudo, & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius. B

Scopas dux Ptolemai vincitur ab Antiocho Magno.

ORVM verborum Danielis, hæc est, interprete D. Hieronymo, sententia, *Antiochus Magnus, volens Iudaam & Syria vrbes plurimas priori bello à se amissas recuperare, maximo cum exercitu venit in eam regionē; & Scopam ducem Ptolemai, iuxta fontes Iordanis, vbi nunc Paneas condita est, inito certamine, fugauit; & cum decem millibus armatorum obsedit clausum in Sidone. Ob quem liberandum, misit Ptolemaus duces inclytos, Eropum, & Menocleam & Damaxenum. Sed obsidionem soluere non potuit: donec fame superatus, Scopas manus dedit; & cum socijs dimissus est. Quod autem hic dicitur, comportabit aggerem, significat prasidium Scopa in arce Hierosolymorum, adnitentibus & iuuantibus Iudais, multo tempore fuisse ab Antiocho oppugnatum, captúmque simul cum alijs vrbibus, qua prius à Ptolemai partibus tenebantur. Syria, Cilicia & Lycia. Eo enim tempore capta sunt, Aphrodisias, & Soloe, & Zephyrion & * Mallos, & Auemurium, & Selenus, & Coracesium, & Conicus, & Andriaca, & * Lymida & Patara, & Xanthus; & ad extremum Ephesus? de quibus vniuersis & Graca & Romana narrat historia.* Hæc D. Hieronymus mutuatus videtur ex Polybio; sicut coniici potest ex Iosepho, qui hanc ipsam historiam commemorans in libro duodecimo antiquitatū D Iudaicarum, ita scribit. *Tandem victor Antiochus, Iudaam sua ditioni adiecit. Defuncto enim Philopatore, filius eius magnum exercitum, duce Scopa, misit in Cœlesyriam: qui & multas eius vrbes, & nostram gentem, vt in potestatem eius attraxit. Aliquantò autem post, Antiochus, ad fontes Iordanis cum Scopa pralio congressus, fit superior, cumq́ recepisset, occupatas, à Scopa, vrbes Cœlesyria, simul Samaria, Iudai quoque vltro deditionem fecerunt: receptumq́ intra mœnia eius exercitum & Elephantes, liberaliter aluerunt: & oppugnantibus prasidium in arce à Scopa relictum, impigrè auxilium tulerunt.* C

** Mallos legit Victorius.*

** Lymira & Patra legit Victorius.*

Iosephus lib. 12. Antiq. cap. 3. Iudai fauent Antiocho Magno.

Quamobrem

A *Quamobrem Antiochus, equum ducens aliquem Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos & duces suos, litteras testes beneficiorum, quæ in ipsum Iudæi contulerant: in quibus etiam significabat, quemadmodum remunerari eos decreuisset.* Atque hoc Iosephus etiam Polybij testimonio, ex libro historiarum eius decimo sexto probat. *Scopas,* inquit Polybius, *copiarum Ptolemæi dux, ad mediterranea verso impetu, per hyemem, Iudæorum gentem subegit, ac paulò pòst in eodem libro, narrat, quomodo victo Scopa, Antiochus Bataneam, Samariam, Gadara, & Abila recepit: moxque Iudæi, qui Hierosolymam & celebre eius templum incolunt, ad eum* *Polybius hæc eadem scripsit.*
B *defecerunt: de quo cùm multa essent dicenda, ait se in aliud tempus differre.* Hæc autem scripta Polybij, iam pridem interciderunt; & ad illustrandum D. Hieronymi commentarium hæc retulisse, non fuerit alienum.

Sequitur in verbis Danielis: *& stabit in terra inclyta, & consumetur, siue perficietur in manu eius.* Terram inclytam, septuaginta interpretes verterunt, terram voluntatis; hoc est, quæ complaceat Deo. Symmachus vertit terram fortitudinis; quod Dei fortissimi munita præsidio, fortissima sit & inexpugnabilis. Aquila, quem Hieronymus est secutus, transtulit, terram inclytam. Atque his vocabulis designatur Iudæa, ac *Ex Hier. hæc sumpta sunt.* *Laus terræ Iudææ.*
C propriè Hierusalem. Hanc enim terram commendans scriptura, vocat terram spatiosam, egregiam, præcipuam. Vide Exodi tertium caput, & Ezechielis vigesimum; alias appellat, terram inclytam, desiderabilem, fluentem lacte & melle. Significat igitur Daniel, Antiochum venisse in Iudæam & Hierosolymam, ibique obtinuisse ac perfecisse, quicquid volebat; nimirum Iudæis se vltro ipsi dedentibus, & ipsum honorificè recipientibus, atque omni studio opéque adiuuantibus. Theodotio in sua translatione reliquit vocabulum ipsum Hebraicum, Sabin; & quia versionem Theodotionis sequitur Theodoretus, super isto vocabulo,
D hunc in modum scribit. *Quædam exemplaria habent, in terra Sabair: & quidam eorum, qui Hebraicam vocem Græcè transtulerunt, eam, terram voluntatis appellauerunt, significantes nimirum, terram promissionis: quæ dicitur terra voluntatis, quod Deo cara & dilecta esset: secundum quod in Psalmo septuagesimo septimo scriptum est: montem Syon quem dilexit Dominus, & in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Sabair quoque significat virtutem siue exercitum: vt etiam existimari possit, Iudæa dici terra Sabair, id est, virtutum seu exercituum: quod à Deo magis, quàm si maximo & validissimo exercitu munita esset, custodiretur, atque defenderetur.* Sic ex Theodoreto. *Theodoretus.*

Expo-

Et ponet faciem suam, ut veniat ad tenendum universum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam feminarum dabit ei, ut evertat illum: & non stabit, nec illius erit. A

D. Hieronymus hac habet in hunc locũ.

Olens Antiochus, inquit Hieronymus, *non tantùm Syriam & Ciliciam, & Lyciam, & alias provincias, quæ Ptolemæi fuerant partium possidere: sed in Aegyptum quoque, regnum suum extendere: filiam suam Cleopatram per Euclem Rhodium, septimo anno regni adolescentis, despondit Ptolemæo: & tertiodecimo anno tradidit: data ei dotis nomine, Cœlesyria & Iudæa.* Vocat autem Daniel Cleopatram, B *filiam feminarum, per pleonasmum, vt est illud poeticum, sic ore locuta est: & illud, vocémque his auribus hausi:* vel filiam feminarum dixit, id est formosissimam & pulcherrimam feminam. Illud, *& non stabit*, significat, non successurum Antiocho consilium inuadendi & obtinendi regnũ Ægypti, sub obtentu eiusmodi matrimonij. Námque Ptolemæus Epiphanes, & duces eius, sentientes dolum Antiochi, cautius se gesserunt, & Cleopatra magis viri partes, quàm patris fouit. Huc etiam spectant quæ Iosephus libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum ad hunc modum scribit. *Post hæc Antiochus amicitia & fœdere coniunctus est Ptolemæo, data in matrimonium Cleopatra filia, concessáque ei, dotis nomine, Cœlesyria, vna cum Phœnice, Iudæáque & Samaria: diuisísque inter vtrumque regem vectigalibus, optimates, suæ quisque patriæ exactionem eorum redimebant: & collecta quæ imperata esset pecunia, conferebant eam in regium ærarium.* Appianus vero Alexandrinus in Syriaco significat, Antiochum, metu Romanorum, quos prospiciebat aduersum se bellum comparare, voluisse eo matrimonio deuincere sibi Ptolemæum; vt eius, atque aliorum regum affinitatibus suffultus, robustior esset ad resistendum Romanis. C

Virg. lib. 1. & 2. Aen.

Iosephus li. 12. ca. 3.

Appianus.

Tres filiæ Antiochi Magni quibus datæ.

Sic autem scribit Appianus. *Cùm Antiochus bellum à Romanis contra se parari non obscure cerneret, affinitatibus sibi reges finitimos conciliare studuit: & Ptolemæo quidem in Aegyptum misit Cleopatram filiam suam, cognomine Syriam: gratis inferiorem Syriam illi offerens, quam ipse Ptolemæo patri eius olim ademerat: quo videlicet iuuenem demereretur, & in bello contra Romanos, constantiorem redderet. Alteram filiam, cognomine Antiochidam, Ariarathi Cappadocum regi: tertiam Eumeni, Pergamo imperanti, dare instituit: quam ille tamen, bellum cum Romanis futurum prouidens, vxorem renuit.* Hæc Appianus. D

Et con-

A *Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius, conuertetur in eum.*

CVM Antiocho, consilium de occupanda Ægypto, per Cleopatram, quam Ptolemæo desponderat, ex animi sententia non cessisset: aliam rationem iniuit proferendi, ac dilatandi imperij. Conuersis enim in Asiam viribus suis, naualique certamine, aduersus plurimas insulas B dimicans, cepit Rhodum, & Samum, & Colophonem, & Phocæam & alias multas insulas; multásque Græciæ ciuitates vi expugnatas sibi subiecit. Lege Appianum, de his in Syriaco latiùs atque distinctiùs scribentem. Sed occurrit ei, ait D. Hieronymus, Lucius Scipio Nasica, cum fratre suo Publio Scipione Africano, qui Annibalē vicerat. Cùm enim consul Nasica hebetioris esset ingenij, & contra regem potentissimum, Senatus ei bellum nollet credere; spontaneam legationem obtulit Africanus, pro fratris iniuria. Hanc historiam, strictim hîc tactam à D. Hieronymo, fusiùs enarrant Liuius libro trigesimo octauo, Plutarchus in vita Scipionis, & Appianus in Syriaco: ex quibus auctoribus C licet intelligere, lapsum memoria fuisse hoc loco D. Hieronymum, qui Lucium Scipionem, eum qui vicit Antiochum, ex eóque cognomentum Asiatici promeruit, dicat fuisse Nasicam; qui non frater germanus Africani, sed consobrinus fuit. Nam, vt tradit Plutarchus, duo fuere fratres, Publius Scipio, & Cneus Scipio, qui multis rebus præclarè gestis, in Hispania occubuerunt. Huius Cnei Scipionis, filius fuit Publius Cornelius Nasica, vir consularis & triumphalis, qui cùm adolescens esset, pro accipienda matre Idæa, in tota ciuitate, est vir optimus iudicatus. Publij autem Scipionis gemina fuit, & sanè perquam eximia proles; Publius Scipio, qui ob deuictum Annibalem Africámque, D dictus est Africanus, primus omnium Romanorum, deuictæ à se gentis cognomento insignitus: & Lucius Scipio; qui superato Antiocho, Asiáque, quæ cis Taurum montem est, ei adempta, Asiaticus est cognominatus. Theodoretus super his verbis Danielis, hoc modo scribit. *Multis insulis in suam ditionem redactis illarum principes, imperio abdicatos, eiusmodi reddidit, qui ludibrio haberetur: verùm, nec ipse opprobrij, quo alios affecit, expers fuit. Romani enim illo ad Thermopylas debellato, cōpressa eius ingenti audacia, mille imposuere talentorum tributum, quod sibi in annos*

Antiochus Asiæ insulas plurimas occupat, ex D. Hiero. hæc narrantur.

Excutitur sententia D. Hieronimi.

Scipiones apud Romanos maximè nobiles.

Plutar. in vita Scipionis.

Theodoretus.

annos singulos soluere coegerunt: & filium eius Antiochum, cognomento Epiphanem, acceptum obsidem, Romæ habuerunt, quod etiam narrat prior liber Machabæorum capite primo. Sic Theodoretus. A

Quantum fuerit tributum, à Romanis Antiocho Magno impositum. Iustinus. Appianus. Titus Liuius.

Quod autem Theodoretus dicit, de annuo tributo mille talentorum ab Antiocho Romanis pendendo, idem tradit Eusebius in chronicis: apud Iustinum in libro trigesimo primo, inter conditiones pacis factæ à Romanis cum Antiocho, nullum de eo tributo est verbum: quamquam proxime sequenti libro non obscurè id significatur; cùm dicitur, Antiochum fuisse tributo Romanorum valde grauatum & oppressum. Appianus in Syriaco scribit, Romanos imposuisse Antiocho, ad rependendos belli cum ipso gesti sumptus, talenta Euboica, statim B quidem soluenda, quingenta, dum verò fœdus à senatu approbaretur, duo millia & quingenta: annis præterea duodecim subsequētibus, decem millia & quingenta, quæ per partes, singulis annis Romam deferrentur. Titus Liuius libro trigesimo octauo scribit, tributum Antiocho iniunctum, fuisse argenti probi, attica talenta duodecim millia, intra duodecim annos, æquis pensionibus persoluenda: ita vt quodlibet talentum, non minus penderet octoginta pondo. Ita Liuius. Ex quo sumptum videtur, quod Eusebius & Theodoretus de tributo mille talentorum prodiderunt.

Locus ex 8. ca. lib. 2. Machabæorum explicatur.

At enim, videtur tributum illud fuisse duum millium talentorum; C sic enim legimus in octauo capite posterioris libri Machabæorum: *Constituit Nicanor, vt regi Antiocho Epiphani, tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum suppleret*, nisi credere volumus, illud tributum fuisse postea, vel in ipso Antiocho Magno, vel in eius filiis duplicatum: aut fortasse Nicanor voluit duo millia talentorum colligere; vt haberet rex pecuniam in promptu, & tributo Romanis soluendo, & aliis sumptibus faciendis, sufficientem. Illud porrò quod in supradictis verbis Danielis positum est, *& recta faciet cum eo, vt euertat illud*, hanc habet sententiam: Antiochum Magnū, collocata in matrimonium filia sua Ptolemæo Epiphani, & data ei nomine dotis Cœlesyria, & Iudæa; præ se tulisse, bona fide, rectóque animi sensu pacem se facere cum Ptolemæo, cùm tamen id dolosè ac malitiosè fecisset; ratus eo matrimonio, meliorem sibi datum iri occasionem, ad Ptolemæi regnum inuadendum. D

Doli & fraudes regum.

Simili dolo aliquot post annis vsum fuisse Ptolemæum Euergetem, septimum Aegypti regem, data in vxorem Alexandro regi Asiæ, filia sua Cleopatra, in priori libro Machabæorum capite 10. & 11. scriptum est: vbi sic est. *Exijt Ptolemæus in*

Syriam

A *Syriæ verbis pacificis, & aperiebāt ei ciuitates, & occurrebāt ei: quia māndauerat eis rex Alexander, vt exirent ei obuiam, eo quod socer suus esset, cùm autem introiret ciuitates Ptolemæus, ponebat custodias militum in singulis ciuitatibus: & ingressus Antiochiā, imposuit duo diademata capiti suo, Aegypti & Asiæ.*

Ceterùm illa verba, quæ proximè sequuntur, *cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius conuertetur in eum*, variam habent lectionem, variásque interpretationes, ob idque perobscurum intellectum. Nicolaus de Lyra, huiusmodi memorat nostræ lectionis expositionē: *cessare faciet principem opprobrij sui*: id est seipsum: quia inuadendo multas insulas & ciuitates, procurauit sibi opprobrium suum: nam illæ ciuitates & insulæ confœderatæ erant Romanis, quamobrem missus in Asiam contra Antiochum Scipio, eum debellauit: ingentique damno & dedecore affecit; vnde subditur, *& opprobrium eius conuertetur in eum*, Verùm hanc interpretationem non probat Lyranus, dicens eam contrariam esse textui: quia per hoc Antiochus non fecit opprobrium suū cessare; sed magis illud fecit augeri. Quo circa, inquit, recurrendum est ad litteram Hebraicam, quæ talis est; *& reducet Dominus opprobrium eius super eum*, videlicet, propter blasphemias contra Deum ab ipso iactas, incurrit Antiochus dictum opprobrium. *Et absque opprobrio suo reddet ei*. quia nimirum propter blasphemias Antiochi, nihil Deo damni, nihil dedecoris accesserat. Hæc Lyranus. Cuius explanationem videtur adiuuare translatio Pagnini, quæ sic habet hoc loco: *& cessare faciet princeps, probris afficientem Deum, ne quispiam probrum suum inferat ei.*

Varia lectio & interpretatio

Lirani expositio.

B

C

Sed propterea hæc mihi interpretatio non videtur probabilis, quod nullus modò probatus auctor tradat, Antiochum iniuriosa & contumeliosa verba in Deum Iudæorum dixisse; quin contrà, fuisse eum beneuolum ac benignum Iudæis, libro duodecimo antiquitatum Iudaicarum affirmat Iosephus. Theodoretus, legens, numero multitudinis, *cessare faciet principes opprobrij sui*. interpretatur de principibus variarū gentium, quos Antiochus à se bello victos, tanta clade & dedecore affecerat, vt non solum eos ad sibi resistendum inualidos, sed etiam ad ignominiam & probrum insignes, atque notabiles fecerit. Vatablus sic legit hunc locum: *& princeps compescet eius probra: retorquens in eum sine item. omni suo dedecore*, & ita exponit, *princeps*, id est Scipio Africanus, coget eum desistere incœpto. Cessare faciet eius probrum, quo afficiebat Romanum populum, socias eius insulas, & ciuitates inuadendo, *sine omni suo dedecore*, hoc idem valet, quod, in dedecus illius, quasi diceret, ignominiam eius reuerti faciet in caput ipsius.

Reprobatur Lirani expositio.

Theodoreti lectio & interpretatio

D

Vatabli

Glossa interlinearis expositio quæ maximè probatur.

Nec

Nec mihi displicet interpretatio, quam habet glossa interlinearis; secũdum quam, Antiochus ab Ægypto conuertens se ad Asiam, & insulas, cessare fecit id est fecit quiescere principem, id est, Ptolemæum Epiphanem, à quo, probro erit affectus, ademptis sibi per Scopam ducem eius, plurimis ciuitatibus; maxime verò à patre ipsius, Ptolemæo Philopatore, à quo iuxta Raphiam, vt suprà diximus, magno cum dedecore & vitæ periculo victus est. Illud autem, *& opprobrium eius conuertetur in eum*, sic exponi potest: probra & damna quibus gentes à se victas afficiebat; vertentur & redundabunt in ipsum; similibus enim malis ipse, victus à Romanis, afficietur. A B

Conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur.

De morte Antiochi Magni Varia sententia, & prima D. Hieronymi.

VICTVS à Romanis Antiochus, intra Taurum regnare iussus est: & inde fugit ad Apamiam & Susam, & vltimas regni sui penetrauit vrbes: cúmque aduersus Elymæos pugnaret, cum omni est deletus exercitu. Et hoc est, quod nunc Scriptura dicit, Antiochum cùm multas cepisset insulas, victum à Romanis, regnum Asiæ perdidisse; & sic opprobrium eius conuersum esse in caput ipsius: denique fugientẽ de Asia, reuersúmque ad imperium terræ suæ, impegisse & corruisse; videlicet, cum vniuerso exercitu suo cæsum ab Elymæis, sic D. Hieronymus. Cui simillima, in libro decimosexto tradit Strabo: nam loquens de potentia Elymæorum, propter quam tam Parthorum, quàm Macedonum dominationem detrectabant, subdit: *Antiochum Magnum, qui Beli templum spoliare conatus est, finitimi Barbari, ex sese adorti, interemerunt.* Paulò secus mortem Antiochi magni, describit Iustinus libro trigesimo secundo. *Antiochus*, inquit, *cùm graui tributo pacis, à Romanis premeretur, & victus oneratusq; esset, seu inopia pecuniæ compulsus, seu auaritia sollicitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, excusatius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocturnum templum Dindymæi (vel vt alij codices habent) Dodonei Iouis aggreditur: qua re prodita, concursu incolarum cum omni militia interficitur.* Nicolaus de Lyra, & Carthusianus super primum caput posterioris libri Machabæorum, & Melchior Canus in libro secundo de locis Theologicis capite vndecimo, censuerunt, Antiochum Magnum fuisse eum, cuius interitus narratur in libri secundi capite primo Machabæorum. Sed hanc C D

2. Strabonis.

3. Iustini.

4. Lyrani & Carthusiani.

A hanc opinionem esse falsam, suprà in libro nono manifestis argumentis conuicimus. Nescio equidem, vnde acceperit Plinius, quod prodidit in libro de viris illustribus, Antiochum Magnum à sodalibus suis, quos in conuiuio temulentus pulsauerat, esse occisum. *Plinius ca. 54.*

Et stabit in loco eius vilißimus, & indignus decore regio, & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.

ON rectè Theodoretus hæc verba refert ad Antiochū Epiphanem. Si quidem proximè pòst, de eo loquitur Daniel, quem prædicit huic, de quo nunc verba facit, in regnum esse successurum. Verùm, remotior à veritate, atque absurdior est interpretatio Porphyrij: qui, sicut hoc loco testatur diuus Hieronymus, exposuit hæc de Ptolemæo Epiphane rege Ægypti, qui Seleuco regi Syriæ, & filio Antiochi Magni, sit molitus insidias: & aduersus eum præparauerit exercitum, & idcircò à suis ducibus veneno sit interemptus. Nam cùm vnus ab illo quæreret, tantas res moliens, vnde habiturus esset pecuniam: respondit, sibi amicos esse diuitias: quod cùm diuulgatum esset in populis, timuerunt duces, ne suis illos bonis atque opibus spoliaret; quapropter illum maleficis artibus interfecerunt. Sic explanauit hunc locum Porphyrius. *Sed quomodo,* inquit beatus Hieronymus, *potuit in loco Magni Antiochi stare Ptolemæus, qui nec illi successit in regnum: nec fecit quod narrat Porphyrius? Præsertim autem cùm septuaginta interpretes, pro eo quod nos vertimus, & stabit in loco eius, transtulerint, & stabit de radice eius plantatio, id est de stirpe, & semine eius. Constat autem, Ptolemæum Epiphanem non fuisse de semine Antiochi Magni.* Hebræi, referente eodem Hieronymo, hunc de quo loquitur Daniel, interpretantur Thryphonem, qui tutor pueri Antiochi cum esset, occiso eo, arripuit imperium: & quia non erat regali genere, & animo, propterea vilissimum & indignum decore regio hic à Daniele appellari: lege quæ de hoc Tryphone scripta sunt apud Iustinum libro trigesimo sexto, & in extremo priore libro Machabæorum. Sed non congruunt Thryphoni quæ hic dicuntur. Nō enim stetit Trypho in loco Magni Antiochi, vt ait hoc loco Daniel: neque enim proximè successit illi in regnum, sed septimo demum loco, sex nimirum regibus ipsum prægressis, Seleuco, Epiphane, Eupatore eius filio, Demetrio, Alexandro, & filio eius Antiocho. Quod si lectionem septuaginta

Refellitur interpretatio Theodoreti & Porphyrij. B

Contra Hebræorum interpretationem disserit. D

Li. 1. Mac. cap. 15.

ginta interpretum hoc loco sequimur; qui verterunt, *stabit de radice eius plantatio*, manifestiùs apparet, hæc Danielis verba non posse in Tryphonem competere; quippe qui ex magno Antiocho genus minimè duxerit. Vera igitur & germana huius loci interpretatio ea est, quam in suo commentario ponit sanctus Hieronymus; significari à Daniele his verbis, Seleucum cognomento Philopatorem, filium Magni Antiochi, proximúmque in eius Asiæ regna successorem. Qui, quoniam nullis rebus præclarè gestis, nec patris nomini, nec imperij magnitudini respondens, inglorius periit, à suis interfectus; propterea Daniel vocat eum vilissimum, & decore regio indignissimum; prædicitque eum nō in furore, nec in prælio, id est, fortiter dimicando, periturum. Cuius Seleuci mortis genus, docet nos Appianus in Syriaco, ita scribens. *Decessit Antiochus Magnus, cùm regnum tenuisset triginta septem annos, relictis duobus filiis. Quorum maior natu Seleucus, annis duodecim, exiliter tamen, & infirme, ob paternam cladem, regno præfuit: & ex insidiis Heliodori, cuiusdam ex suis, incautè occisus est. Heliodorum porrò regnum suscipere conantem, Eumenes & Attalus reges, vi pepulere, Antiocho Epiphane in regem substituto.* Consideret lector, an is à quo Seleucum esse occisum scribit Appianus fuerit Heliodorus ille, qui missus à Seleuco, vt traditur in capite tertio posterioris libri Machabæorum, ad expilandum templum Hierosolymitanum, mirabili animaduersione Dei castigatus, in cœpto desistere coactus est. Sed illud difficilem habet explicatum, quomodo hic dicat Daniel, hunc Seleucum in paucis diebus contritum iri; cùm ex Seuero Sulpitio in libro secundo sacræ historiæ, Eusebio in chronicis & Appiano in Syriaco, Seleucum per duodecim annos regno potitū esse constet? Nisi forte, quia nihil magnum & memorabile gessit, & ignauus atque indignus imperio iudicatus est; propterea vel non regnasse, vel ad breuissimum tempus regnasse dicatur. Nec euadunt ex hac difficultate, qui locum hunc, de Ptolemæo Epiphane vel Antiocho Epiphane interpretantur; vtpote quos etiam complures annos regnasse, ex antiquis & probatis historiis manifestum est.

Vera interpretatio D. Hieron.

Mors Seleuci ex Appiano.

Heliodorus in templi spoliatione castigatus.

Dubitatio de annis regni Seleuci.

A B C D

BENE-

A

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XIIII.

B

Explicatur reliqua pars capitis vndecimi, vbi fusè de Antichristo disputatur.

PRAEFATIO.

C

Vsqve ad hæc verba *& stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius, &c.* de historico, & germano prophetiæ Danielis sensu, inquit D. Hieronymus, mira est interpretum concordia, ne ipso quidem Porphyrio à nostris doctoribus discrepante. Superiora enim omnia Danielis verba, ad reges Persarum & Græcorum, maximè verò, ad reges Syriæ & Ægypti pertinere, concessu omnium, manifestum & indubitatum est. Cetera verò, quæ ab hoc loco Danielis sequuntur, vsque ad finem capitis duodecimi, non æquè perspicuam confessámque habent expositionem. Siquidem Porphyrius, ea omnia interpretatur de persona Antiochi Epiphanis, qui filius fuit Magni Antiochi, & post Seleucũ fratrem, regno Syriæ, vndecim annos est potitus, maximisque calamitatibus Iudæos afflixit, atque contriuit, sicut duobus in libris Machabæorum disertissimè narratur. At verò doctores Ecclesiastici, & ferè antiqui patres, hæc omnia de Antichristo prophetari arbitrantur, qui vltimis mundi temporibus futurus est. Si quis autem quærat, cur tot

D. Hieron. de sententia reliquæ partis huius capitis vndecimi.

D

reges in medio reliquerit sermo propheticus, à Seleuco videlicet, vsq; A ad consummationem mundi: respondendum est idem, quod supra respõsum est, cùm historiam de regibus Persarum tractaremus, & causam aperiremus, cur Daniel, post Cyrum, quatuor tãtum reges posuerit, & decem alios silentio transiliens, repente venerit ad Alexandrum Magnum. Nimirum, hæc est consuetudo Scripturæ sanctæ, non vniuersa narrare, sed ea, quæ maiora & insigniora videantur, quæque ad rem suam spectent, exponere. Nec officit huic sententiæ, multa eorum quæ sequuntur, in personam Antiochi conuenire. Censent enim patres, Antiochum gessisse figuram Antichristi, & quæ in illo ex parte præcesserunt, in Antichristo ex toto esse complenda. Solet enim diuina scriptura, futurorum veritatem, in variis typis ac figuris præmittere, atque præsignificare. Cuius rei luculentum habemus exemplum in psalmo septuagesimo primo: qui cùm prænotetur nomine Salomonis, quædã tamen continet, quæ Salomoni, aut vix, aut nullo modo, Christo autem Domino nostro verissimè perfectissiméque conueniunt. Neque enim regnum & nomen Salomonis, cum sole, & ante lunam fuit: nec ille imperium suum extẽdit ad terminos vsque orbis terrarum: neque omnes gentes seruierunt ipsi, neque benedictæ sunt in ipso omnes tribus terræ: verùm, quia Salomon figura fuit Christi, hæc in illo ex parte & adumbratè acta sunt, in Christo perfectissimè implenda. Sicut igitur Saluator noster, habet Salomonem & alios sanctos in typum aduentus sui; sic & Antichristus, pessimum regem Antiochum, qui sanctos persecutus est, templúmque violauit, typum sui habuisse credendus est.

Cõsuetudo scripturæ est non vniuersa narrare, sed insigniora quæq;. B

Antiochus figura Antichristi, vt Salomon Christi. C

Sequamur igitur expositionis ordinem: & iuxta vtranque explanationem, quid aduersariis, quid nostris videatur, breuiter adnotemus. Hactenus ex D. Hieron. quæ diximus, ferè sumpta sunt. Simillima horum docet Theodoretus, superiora illa verba Danielis, quæ sunt paulò pòst initium huius capitis declarans, *lacerabitur regnum eius, etiam in externos.* Docet enim, regnum Græcorum, multis rebus fuisse perquam simile imperio Romanorum. Illud enim, suprà in octauo capite, similitudine hirci significatum est: hoc, sub figura truculentissimæ cuiusdam bestiæ, cuius nec nomen, nec forma expressa est. Illud regnante Alexandro Magno, florentissimum & potentissimum fuit; post eius verò interitum, multos in principes diuisum, valdè imminutum, & debilitatum, & ante trecentos annos ad nihilum penè redactum est; hoc, longo tempore, per maximam orbis partem dilatato dominatu, maxima gloria potentiáque præcelluit: sed paulatim, quasi magnitudine sua laborans,

Theodoret. D

Regnum Græcorum multis rebus simile fuisse imperio Romanorum ostenditur.

rans,

A rans, & labascés, in varios principatus & regna discerptum, claritatem & potentiam maiorem in modum perdidit. Et sicut confracto magno illo cornu hirci; id est, mortuo Alexandro, apparueruut in hirco quatuor cornua id est, quatuor successores regni Alexandri, ex quorum vno, extitit cornu modicum, id est, Antiochus Epiphanes, qui maximis malis Iudæos percussit, sic prope finem mundi, diuisum erit Romanum imperium in decem reges, quo tempore Antichristus existet, pessimus omnium mortalium, qui post orbem conditum fuerunt, & crudelissimus omnium Christianorum hostis: à quo maior, quàm ante id temporis vnquam fuerit, contra Ecclesiam Christi, concitanda est persecutio. Quoniam igitur, in regno Græcorum & Romanorum multa B sunt similia, ideo mixtè de illis Daniel loquitur, miscens & confundens ea, quæ conueniunt Antiocho, cum his, quæ pertinent ad Antichristum. Oportet igitur lectorem ad ea distinguenda perspicacem esse, vt sciat, quid, & de quo, propriè dicatur vnumquodque. Simile huius cernere licet in doctrina euangelica apud Matthæum cap. 24. Cùm enim Christus dixisset, templum Hierosolymitanum vsque adeo destructum iri: vt non esset relinquendus lapis super lapidem, interrogantibus illum discipulis, *quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui.* duplici eorum interrogationi, duplex item Christus, sed promiscuum mistúmque dedit responsum: simul ea dicens, quæ Hierosolymis euentura essent, & quæ in consummatione seculi futura erant. Interest au- C tem eorum, qui ritè sunt diuinis initiati mysteriis, quæ his & illis sunt congruentia temporibus & personis, bene discernere. Sic Theodoretus.

Antichristus omniū mortalium pessimus & crudelissimus Christianorum hostis.

Nos igitur Theodoreti, D. Hieronymi, aliorúmque patrum persequendis vestigiis, nostram interpretationem, à vera Danielis verborum sententia, minimè aberraturam existimamus. Quapropter, in explanandis vaticiniis, quæ reliqua parte huius capitis vndecimi, & toto capite duodecimo, perscripta sunt à Daniele, hc interpretationem di- D stinguemus: vt quæ soli Antiocho Epiphani conueniunt, quæ item soli competunt Antichristo, nec non etiam, quæcunque vtrique communiter aptari possunt, distinctè, expresséque lectori ostendamus. Verùm, quia dum non indiligenter interpretari volumus oracula Danielis, quorum non pauca propriè spectant ad Antichristum, necesse fuit sparsè in hoc libro multa de Antichristo, nec ieiunè, nec incuriosè tractari, visum nobis est, ante ingressum interpretationis, nonnulla de Antichristi nomine præloqui: simul etiam præmonstrare,

Auctoris in hoc opere consilium.

Cur hic nōnulla de Antichristo præfati oporteat.

præcipuos auctores, eorúmque scripta, è quibus potissimum exprompta sunt, quæ de Antichristo docere instituimus. Videlicet, hoc fecimus, tum ne sæpius eadem memorando atque inculcando, superuacuè prolixiorem tractationem, non sine fastidio legentium, faceremus: tum etiam, vt vel ex ipsa tam grauium & nobilium scriptorum auctoritate quæ postea fusiùs de Antichristo dicenda sunt, fidem apud lectores præsumerent: ne quispiam fortasse, vel ex nostro sensu ficta, vanáque hominum commenta, vel incertis auctoribus temerè vulgata, creditáq; suspicaretur. Atque ab hoc, quod posteriore loco proposuimus, quia breuiùs expedietur, ordiri placet. Quæcunque igitur in hoc libro de Antichristo tractanda sunt, ea nos ferè sumpsimus, partim ex sacris, partim ex ecclesiasticis scriptoribus. Ex sacris, velut ex capite septimo vndecimo, & duodecimo Danielis: quibus locis dupliciter agitur de Antichristo: partim historicè, narrando ea, quæ soli Antichristo verè propriéque conueniunt: partim per typum & figuram, sub persona scilicet Antiochi Epiphanis: nam multa quæ de illo rege secundum historiam dicuntur, etiam per figuram competunt Antichristo. Etenim quæ gessit Antiochus aduersus Iudæos, simillima eorum contra Christianos, in consummatione mundi facturus est Antichristus. Deinde, ex verbis Domini nostri, quæ sunt apud Ioannem cap. 5. & apud Matthæum cap. 24. quæ suo loco infrà commemorabuntur: ex doctrina beati Pauli quæ ab eo traditur in posterioris epistolæ ad Thessalonicenses cap. 2. denique, ex variis locis Apocalypsis beati Ioannis, maximè verò ex capite decimo tertio. Scriptores autem ecclesiastici, è quibus pleraque mutuati sumus, plurimi sunt, omnésque melioris notæ auctores: sed in primis Irenæus, qui de Antichristo scripsit in libro quinto aduersus hæreses: Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi decimaquinta, interpretes Danielis, præsertim vero D. Hieronymus & Theodoretus interpretes quoque libri Apocalypsis, & beati Pauli, super secundum caput, posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, beatus Ephrem in sermone de Antichristo, Hippolytus martyr in oratione, quæ inscribitur de consummatione mundi, & de Antichristo: Lactantius in lib. 7. diuinarum institutionum: Seuerus Sulpitius in dialogo, cui nomen Gallus: D. Gregorius in variis libris moralium: beatus Augustinus diuersis in locis: Prosper in libro de promissionibus & prædictionibus Dei, Damascenus in libro 4. de fide orthodoxa, capite 27. Taceo nunc alios, nam quia vel inferioris sunt classis, vel quia rariùs nobis auctoritate eorum vtendum est, suis locis illi nominabuntur.

Vnde sumpta sint, quæ de Antichristo tractanda sunt.

Sed

A Sed veniamus ad id, quod propositum erat priori loco, & latiùs explicari oportet. Nomen antichristi, si notionem eius vocis perpendas generale est, & dicitur de omnibus, qui contrarij sunt Christo Domino. Nam & Ioannes prioris Epistolæ suæ capite secundo dixit, *nunc Antichristi facti sunt multi*: & Apostoli, atque eorum discipuli, Antichristos vocare solebant, principes hæreticorum, & eos maximè, qui negabant Dominum nostrum esse Deum, aut esse verum hominem: aut esse Messiam illum à Deo promissum: vnde Ioannes primæ epistolæ cap. 4. *Omnis*, inquit, *spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse ex Deo est: & omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Anti-* B *christus*. Verùm, nomen Antichristi ex illa generali significatione contractum, propriè assignatū est ei, qui in fine mūdi, super omnes qui ante ipsum fuerint, Christo, & omnibus sectatoribus eius contrarius est futurus. Sed quibus rebus erit ille Christo contrarius? multis sanè, atque his maximè insignibus & notabilibus. Christus natus est ex purissima virgine, Antichristus ex impurissima fœmina, & per fornicationē, sic aiunt Hippolytus, & Damascenus. Corpus Christi in vtero virginis formatum est opera spiritus sancti: corpus Antichristi, in vtero matris, opera diaboli tale formabitur, vt ex naturali temperamento sit propen- C sissimum ad vitia. Nec desunt qui putent illum generatum iri à Dæmone incubo, non quidem proprio, sed alieno semine, ad vitiosum illud corpus fingendum accommodatissimo. Atque hic maximè cauendum est lectori ne fortasse permotus auctoritate Hippolyti, in errorem eius à patribus damnatum, impingat. Putauit ille Antichristum non alium fore, quàm ipsummet diabolum, sub specie simulata humani corporis & naturæ: non enim verum fore hominem. Verba eius ita se habent. *Christus Dominus ex immaculata virgine natus, in figura carnis humanæ, hostem conculcauit, suæ diuinitatis propria potentia. Ad eundem modum diabolus, ex impura muliere prodibit super terram; sed falsò nascetur ex virgine:* D *nam Christus veram carnem, & præter peccatum, nostræ per omnia similem assumpsit: diabolus carnem secundum visionem tantùm & opinionem assumet, & phantastica carnis substantia; organi vice vtetur. Propterea edetur ex virgine, veluti spiritus, qui quidem tum reliquis apparebit caro.* Sic Hippolytus. Quam opinionem, tacito eius nomine, damnat D. Hieronymus, aduersus eam vtens illis verbis Danielis, quæ sunt in capite septimo: *& ecce oculi, quasi oculi hominis, erant in cornu isto.* Hoc, inquit Hieronymus, *propterea dictum est, ne putemus Antichristum, iuxta quorundam opinionem, diabolum esse futurum: sed vnum de hominibus, in quo totus sathanas habitaturus*

De nomine Antichristi.

Antithesis Christi & Antichristi.

Error Hippolyti, Antichristum non alium fore, quam diabolum sub specie humanæ naturæ refutatur.

Damasc. li. 4. de fide orth. c. 28. 2. Thess. 2.

turus sit corporaliter. Et Damascenus, *non, inquit, diabolus fiet homo instar humanationis, absit enim: sed nascetur homo ex fornicatione, & suscipiet omnem operationem sathanæ: vnde Paulus dixit, aduentum eius futurum secundum operationem sathanæ. Nam presciens Deus irrationabilitatem futuræ eius voluntatis, permittet, vt illum inhabitet diabolus.* Quod autem dixit Hieronymus totum sathanam in Antichristo habitaturum corporaliter, non significat, diabolum coniunctum iri Antichristo, secundum vnionem personalem: aut penitus animæ ipsius illapsurum, hæc enim præter Deum, nulli sunt possibilia: sed illis verbis significare voluit Hieronymus diabolum habiturum omninò, id est, tam secundùm animam, quàm secundum corpus, Antichristum in sua potestate, ita vt in ipso, & per ipsum omnem malitiæ suæ vim exerat, atque exerceat. A B

Quomodo sathan corporaliter habitabit in Antichristo, vt dixit D. Hieron.

Cur homo peccati & filius perditionis, à D. Paulo dictus sit Antichristus. 2. Thess. 2.

Sed Antichristum fore verum hominem, non autem ipsum Diabolum sub figura hominis, vt credidit Hippolytus, præter Ecclesiasticos auctores, confirmat etiam beatus Paulus, appellans eum hominem peccati, & filium perditionis: hoc est hominem, qui & futurus est ipse maximus omnium peccator, & in grauissimos errores atque peccata quàm plurimos inducturus: & vocat filium perditionis, quod futurus ipse sit perditissimus, miserriméque periturus, quique multos à se deceptos, æterna perditione secum trahet in tartarum. Subdit etiam Paulus, aduentum Antichristi, futurum secundum omnem operationem sathanæ quo non dubiè significatur eum fore diuersum sathanæ. Denique Paulus inquit, de Antichristo, *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui:* hoc autem minimè competit in diabolum, in quem videlicet mors & interitus non cadit. C

Antitheses Christi & Antichristi.

Verùm persequamur cœptam Christi & antichristi: in rebus omninò contrariis, comparationem. Christus plenus spiritu sancto, eius ductu ad omnia facta, dicta, & cogitata mouebatur ac dirigebatur, itaque nihil ab eo proficiscebatur, nisi sanctum, Deóque gratissimum, Antichristus, totus à dæmone obsessus, atque possessus quamquam non ob id vsu liberi arbitrij priuatus, eius incitatu ad omnia flagitia impelletur, adeo vt nihil, quod vel moraliter bonum sit, acturum esse eum, non temerè liceat existimare. Iam verò, vita, moribus, & conuersatione, Christo erit maximè contrarius, Christus, fuit humilis, vsque ad formam serui, seipsum abiiciens, Antichristus superbissimus erit, vsque ad vsurpationem diuini nominis & honoris, se ipsum extollens. Christus placidus & mitis, velut agnus & columba; Antichristus vt leo, & serpens, atque draco, ferox & truculentus: horum enim animalium sæ- D

uissimorum

A uissimorum nominibus, sceleſtus ille in diuinis litteris inſignitus eſt. Chriſtus irè pius & religioſus erga Deum, eiúſque volũtati per omnia obſequentiſſimus: Antichriſtus contumelioſus in Deum,& blaſphemus erit, quã ob cauſam, in Apocalypſi dicitur eſſe plenus nominibus blaſphemiæ. Chriſtus integerrimus ac ſimpliciſſimus, ſine fuco & dolo, veraciſſimus ac fideliſſimus: Antichriſtus; fraudulentiſſimus, callidiſſimúſque ſimulator & hypocrita, mendax pariter atque fallax. Chriſtus, gaudebat & ſociabatur humilibus,& ſimplicibus;& timentibus Deum Antichriſtus verſabitur cum iis, qui improbitate, & impietate præter B cæteros inſignes erunt, cum magis, incantatoribus, quique maleficis & abominatis artibus ſtudebunt. Sanè, quales futuri ſint Antichriſti ſectatores, amici,& miniſtri, mirabiliter expreſſit Ioãnes in Apocalypſi cap. 9. ad ſimilitudinem locuſtarum, propriis eos coloribus depingens ſi quis proprietates earum locuſtarum allegoricè intelligens, ad ſectatores Antichriſti ſcienter accommodet. Age verò, quàm diuerſum erit Chriſti & Antichriſti propoſitum, quàm diuerſus, immo aduerſus vtriuſque finis? Chriſti finis fuit, docere homines veritatem, in hoc, dixit ipſe apud Ioannem, ego natus ſum, & veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati; venit ille, vt omne genus hominum, C peccati & mortis neceſſitate conſtrictũ, exolueret atque liberaret, vt Deum verum pauciſſimis mortalium cognitum, per vniuerſum orbem manifeſtaret,& ad eum ritè colendum, omnes adduceret; denique venit, vt imperium diaboli, quo cunctos mortales tenebat oppreſſos, penitus euerteret. Finis Antichriſti erit, planè contraria docere & facere: ſed in primis, ſuadere hominibus, Dominum Ieſum non fuiſſe verum Meſſiam, nec Dei filium, nec legem eius eſſe bonam & vtilem hominibus: ſe autem eſſe Deum, promiſſúmque Iudæis Meſſiam. Chriſtus cõtempſit,& contemnere docuit, omnes mundi huius diuitias, delicias, honores, atque dignitates: quin, cùm regem ipſum facere vellẽt Iudæi, D fugit, teſtatúſque Pilato eſt, regnum ſuũ non eſſe de hoc mundo. Contra, ſuper omnes homines, Antichriſtus erit ambitioſiſſimus, cupidiſſimúſq; laudis, gloriæ,& imperij, quas res per ſummã vim acquirere conabitur, atrociſſima gerens bella, plurimum fundens humanum ſanguinem, maximáſque bonorum, qui ei parere recuſabunt faciens ſtrages. Chriſtus caput fuit omnium bonorum: at Antichriſtus caput erit malorum, Verùm, non omnino ſimili ratione: illud ſimile in vtroque quòd ſicut omnium bonorum & ſanctorum hominum, Chriſtus fuit optimus & ſanctiſſimus, ideóq; merito caput, & perfectum exemplar

Apoc. 13.

Sectatores Antichriſti quam bellè præſignẽtur in Apocal.

Ioan. 18.

Ioa. 6. & 18.

Quomodo Antichriſtus, caput ſit malorũ, ſicut Chriſtus bonorum.

XX 4 omnium

omnium virtutum omnisque sanctitatis cẽsetur:sic Antichristus, quia A
omnes improbos,qui post orbem conditum fuerunt,suntque,& vsque
ad extremum mundi erunt,nequitia,impietate,crudelitate, omnique
genere improbitatis longè superabit, propterea rectè ponitur malorũ
caput,& exemplum Verùm illud dissimile est,quod Christus verissimè
caput est bonorum:nam quemadmodũ ex capite, motus & sensus defluit,& per omne corpus dispensatur:sic ex Christo, quidquid boni est
in sanctis viris profluit,ipse enim omnis gratiæ,omniúmque bonorum
ad æternam vitam pertinentium,causa fuit,nõ tantùm exemplaris,sed
meritoria & efficiens.Hoc autem dici non potest de Antichristo:neque
enim ipse eorum hominum,qui ante ipsum fuerint,nequitiæ & impro B
bitatis causa esse poterit.

Sed concludamus tandẽ hanc cõparationem.Christus Dominus eo
tẽpore natus est,quo tempore maxima toto orbe pax erat.& Romanũ
Antichristus quãdo venturus. imperium ab vno principe Augusto, tranquillissimè ac florentissimè
regebatur.Hoc nempe fuerat à Dauide prædictum in Psalmo septuagesimo primo,*Orietur in diebus eius iustitia,& abundantia pacis.* At cùm
veniet Antichristus, exitialium bellorum incendiis, totus deflagrabit
orbis:& Romanum imperium à decem regibus discerptum ac dilaceratum,non tantùm robur & dignitatem, sed etiam nomen suum prorsus amittet. Tertullianus in libro ad Scapulam, & in libro de resurre- C
Sententia multorum fuit,Romanum impe-rium, vsq; ad tempora Antichristi permansurum. ctione carnis,& in Apologetico, Optatus etiam Mileuitanus in libro
secundo contra Donatistas,Lactantius quoquè libro septimo diuinarum institutionum, capite vigesimo quinto, docent fuisse antiquissimam & Apostolicam traditionem, Romanum imperium pariter cum
ipso mundo staturum & casurum, eundémque futurum vtriusque finem & interitum:mansurum namque Romanum imperium,vsque ad
aduentum Antichristi. Id quod visum est nonnullis, significasse Paulum illis verbis, quæ sunt in capite secundo posterioris epistolæ ad
Thessalonicenses: *nisi venerit primùm discessio, & reuelatus fuerit homo
peccati,&c.* discessionem namque interpretantur isti, defectionem hominum ab imperio Romano. Ponam hic verba Lactantij;quippe hoc D
Lactantius mundi finẽ futurum dixerit. breuiter disertéque ostendit; cùm enim dixisset, finem mundi non
longius à sua ætate ducentis annis abesse; subiicit hæc,*Etiam res ipsa declarat,lapsum ruinámque rerum breui fore, Nisi quod incolumi vrbe Roma,
nihil istiusmodi videtur esse metuendum.At verò, cùm caput illud orbis occiderit, & ῥύμη esse cœperit, quod Sybillæ fore aiunt: quis dubitet venisse iam finem rebus humanis,orbique terrarum?illa est enim ciuitas, quæ adhuc sustentat om*

A *tat omnia: precandusque nobis & adorandus Deus cœli, si tamē statuta eius & placita differri possunt, ne citiùs quàm putamus, tyrannus ille abominādus veniat, qui tantùm facinus moliatur, ac lumen illud effodiat, cuius interitu mundus ipse lapsurus est.* Hæc Lactantius. Tradunt illi ipsi auctores, quos supra nominaui, solitos olim Christianos assiduè religiosèque Deo supplicare, pro conseruatione ac felicitate Romani imperij: videlicet, per suasum illi habebant, quoad staret & floreret Romanum imperium, non esse venturum Antichristum; & differri atrocissimam illam Ecclesiæ persecutionem quam aduersus Christianos in fine seculi, Antichristus concitabit.

B Adnotauit diuus Hieronymus in suis commentarijs super hoc caput vndecimum Danielis, quosdam scriptorum Ecclesiasticorum opinatos esse, non alium fore Antichristum, quàm ipsum Neronem, qui in fine mundi venturus est; vt qui Ecclesiam Christi, in eius exordio, primus crudeliter persecutus est; idem sub finem eius, & prope mundi interitum, eandem crudelissimè persequatur. Scilicet, hoc illos putasse verisimile est, propter magnitudinem crudelitatis & turpitudinis, qua cunctos mortales Nero superauit. Certè, id memorat etiam Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, cùm de Nerone scribit. *Nero, inquit, creditur, etiamsi se ipse gladio transfixerit, curato vulnere eius, ser-* C *uatus: secundum illud quod de eo scriptum est in Apocalypsi, capite decimo-tertio: & plaga mortis eius curata est. Idémque putatur sub finem seculi mittendus, vt mysterium iniquitatis exerceat.* Verùm, idem Sulpitius, in dialogo secundo, hæc de Nerone & Antichristo, à beato Martino prodita, Gallum facit referentem: ante finem seculi, Neronem & Antichristum esse venturos; Neronem in occidentali plagā, regibus subactis decem, imperaturum: persecutionem autem ab eo eatenus exercendā, vt idola gentium coli cogat. Ab Antichristo autem, orientale imperium esse capiendum: qui quidem, sedem & caput regni, Hierosolymā sit habiturus: ab illo vrbem & templum esse reparandum: illius eam D persecutionem futuram esse, vt Christum Dominum cogat negare, se potiùs Christum esse confirmās: omnésque secundum legem Mosis circumcidi iubeat: & ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum; atque sub illius potestatem, vniuersum orbem, cunctásque gentes esse redigendas: donec aduentu Christi, impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, ætate legitima sumpturus imperium.

Antichristum fore Neronem, quidam putant.

Seuerus Sulpitius putauit Neronem futurum Antichristum

Religio

Religio mihi esset, hîc præterire silentio, quod fuerit beati Augustini de istiusmodi opinione iudicium: cùm enim in libro vigesimo de ciuitate Dei, & in capite decimonono tractaret locum illum Pauli, ex secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, sanè obscurissimum, & ex quo prædicta opinio quasi caput sustulit, *Et nunc, quid detineat scitis, vt reueletur in tempore suo: iam enim mysterium operatur iniquitatis. Tantùm qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat.* subdit Augustinus. *Ego prorsus quid his verbis dixerit Paulus, me fateor ignorare: suspiciones tamen hominum, quas vel audire, vel legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant, hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum non ita apertè scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret: quòd Romano imperio malè optauerit, cùm speraretur æternum: vt hoc, quod dixit, iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cuius iam facta, velut Antichristi, videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurũ Antichristum suspicantur. Alij verò, nec eum occisum putant: sed subtractum potius, vt putaretur occisus: & occultari in vigore eius ætatis, in qua fuit, cùm crederetur extinctus: donec suo tempore reueletur, & restituatur in regnum. Sed multùm mihi mira est, hæc opinantium tanta præsumptio.* Sic Augustinus. Est igitur ea opinio, Augustini iudicio, temeraria: sed est præterea omnino improbabilis. Nam siue Nero nõ sit mortuus, sed viuat, victurúsque sit vsque ad finem seculi: siue mortuus fuerit, & in finem mundi, ante generalem hominum resurrectionem, sit in vitam reuocandus: neutrum profectò sine maximo diuinæ omnipotentiæ miraculo fieri potest. Deum autem tanto miraculo, Neronem, aut viuum tot secula conseruare, aut mortuum ad vitam esse reducturum; scilicet, hominẽ flagitiosissimum, & pestilentissimum humano generi, futurúmque, vt illi dicunt, Antichristum, Christianus animus planè respuit credere. Cui etiam fidem illud addit, quod secundum antiquam traditionem, futurus Antichristus creditur Hebręus, & ex Hebręis generãdus; quod ad illam de Nerone opinionem, minimè quadrat.

D. Augustini sententia.

Locus Pauli ex 2. ca. epistol. ad Thessalon.

Neronem non fore Antichristum ostenditur.

Antichristus Hebræus futurus.

Ceterùm, hæc de Antichristo legenti; illud fortasse mirandum accidet, cur passurus sit Deus, horrendum illud omnis nequitiæ atque improbitatis monstrum, & illam Ecclesiæ suæ calamitatem ac pestem, in terris existere. Verùm exploratis cognitísque causis, diuini circa eam rem consilij ac prouidentiæ, protinus excidet admiratio. Nimirum, aduentus Antichristi, multùm proficiet in bonum, & in gloriam electorum, paritérque ad improborum confusionem, atque condemnationem. Principiò, ea re, pernotescet hominibus, quanta sit malitia diaboli,

Cur permittat Deus aduentum Antichristi.

A B C D

A diaboli, quantum odium generis humani, quàm insatiabilis cupiditas perdendi bonos: tunc enim omnem malitię suæ atque crudelitatis vim ostendet, effundet & per Antichristum exercebit. Deinde, ex eo clarissimè agnoscitur beneficium prouidentiæ Dei; qui diabolum tam potentem, & pernicialem hominum hostem, ab exordio mundi, vsque ad finē eius, tenet, quasi vinctum, repressa eius potestate, ne possit, quantùm vellet nocere homini. Si enim solutus esset, fecisset omni tempore, & faceret nunc, similiter vt extremo seculo facturus perhibetur. Postea, quantò maior cæteris futura est illa porsecutio, tantò illustrior erit bonorum fides, & admirabilior in tantis malis ferendis superan-

B disque patientia & constantia. Quapropter arbitratur Hippolytus, martyres illius temporis, omnibus superiorum temporum martyribus fore præstantiores. Sicut igitur vltima Ecclesiæ persecutio, erit omnium atrocissima; sic erit victoria illa ecclesiæ, omnium triumphorum eius clarissima. Ad hoc, tanta erit illius nouissimi temporis in omni flagitiorum & scelerum fœditate immanitas, vt Antichristi aduentum promeritura sit. Solet enim Deus pro variis hominum meritis, varios illis principes imponere; qui vel consolentur eos, vel affligant. Quanta sit futura illo tempore nequitia & improbitas hominum, satis ostendit Dominus noster, cùm dixit, vix repertum iri tunc in ter-

Martyres futuri tempore Antichristi cæteris illustriores.

Luc. 18.

Matth. 24.

C ris fidem; & fore, vt refrigescat tunc caritas, & abundet iniquitas multorum. Et quales scripsit Paulus in capite quarto prioris epistolæ, & in tertio posterioris ad Timotheum, futuros homines nouissimis temporibus, tales planè tunc erunt. Audi quid Hippolytus de moribus illius seculi scriptum reliquerit. *Omnes, inquit, tunc suo arbitratu viuent: filij manus injicient in parentes: vxor virum suum tradet in mortem, vir vxorem suam, vt ream trahet in iudicium: domini crudeles erunt in seruos: serui aduersus dominos contumaces erunt atque infideles. senem nemo reuerebitur, nemo pauperum miserebitur: vigebunt tunc incantationes & magiæ:*

Quāta sub finem mundi futura sit hominum improbitas ex Hippolyto demonstratur.

D *pastores euadent in lupos: monachi concupiscent & sectabuntur, quæ sunt mundi: nulla erit reuerentia rerum sacrarum: nulla religio, temerare ac violare diuina.* Hæc & plura alia Hippolytus. Sicut igitur, auctore Iob, Deus facit regnare hypocritam propter peccata populi: ita propter multitudinem & magnitudinem scelerum illius temporis, sinet regnare, & aliquandiu viribus præpollere Antichristum. Postremo, id permissurus est Dominus, ad redarguendam, & conuincendam perfidiam Iudæorum, qui verum Christum noluerunt recipere, vltrò recepturi Antichristum. Hoc prædixit Christus Iudæis apud Ioannem capite. 5.

Iob. 34.

Ego

Locus Ioannis in capite quinto. Iudæi recepturi sunt Antichristum. ego veni, inquit, *in nomine patris mei, & non recepistis me: veniet alius in nomine suo, & eum recipietis.* Illum alium, in nomine suo venturum, & à Iudæis recipiendum, ferè patres interpretatur Antichristum. Consona his sunt verba illa Pauli in cap. 2. posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: *quia*, inquit, *caritatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Quam enim excusationem tunc afferent Iudæi, cur Christum Dominum vt verum Messiam non receperint? Cauillabantur illi, Domini nostri miracula, blasphemo ore dicentes, in principe Beelzebub esse facta: at veniet Antichristus, reuera in principe dæmoniorum faciens, non vera sed falsa & fallacia miracula; & illum tamen recepturi sunt. Negabant illi, Dominum nostrum esse Messiam, quòd non esset ex stirpe Dauid, nec in Bethleem natus; quod tamen falsissimum erat: at recepturi sunt Antichristum, natum Babylone, vt mox dicam, & ex tribu Dan. Blasphemabant illi Christum quòd se Dei filium faceret, & æqualem Deo: Antichristus se solum Deum adorari faciet ab omnibus, sibique templa dicari, erigi altaria, & publicè sacrificia fieri coget; nec ob id tamen nó eum recipient Iudæi. Erunt igitur prorsus inexcusabiles. A

Matt. 9. & 12. Luc 11. Ioan. 8. Ioan. 10. B

Antichristus nasciturus Babylone, ex Hebræis, & tribu Dan probatur. Sed illud præterea videtur, iis quæ de Antichristo sunt dicenda, esse præuertendum: Antichristum esse nasciturum Babylone, è gente Hebræorum, & ex tribu Dan. Hoc enim ex antiquissima traditione accepimus: hoc ab Irenæo, Hippolyto, Cyrillo, Hieronymo super hoc caput vndecimum Augustino in libro quæstionum in Iosue, quæstione vigesima secunda, Prospero in libro de promissionibus & prædictionibus Dei, Gregorio in libro trigesimo primo moralium, capite decimo, Ambrosio & Ruffino in libris quos scripserunt de benedictionibus patriarcharum, & item à Beda super 49. cap. Geneseos, & Ruperto in libro nono cap. 2. de Trinitate, & eius operibus. Ab his enim, in explanando vaticinium illud Iacob de tribu Dan, *fiat Dan sicut coluber in via, &c.* pro certo traditur, ex tribu Dan futurum esse Antichristum. Sicut igitur post diluuium, gigantes ædificare voluerunt turrem Babel vsque ad cælum: sic extremo mundi tempore, Antichristus ædificare conabitur & stabilire imperium suum, etiam vsque ad Dei contemptum. Et quemadmodum rex Babylonis, maximis calamitatibus afflixit & contriuit populum Hebræum: ita populum Christianum vexabit & pessundabit Antichristus. Et quidem Antiochus Epiphanes, qui insigniter præfigurauit Antichristum, rex fuit Babylonis, vbi nascitu- C D

Iren. lib. 3. cap. 30. Amb. lib. de bened. patriar. c. 7. Gen. 11.

A nasciturum diximus Antichristum. Fore autem eum ex tribu Dan, prædicti auctores ostendunt, ex verbis illis Hieremiæ, quæ sunt in capite octauo; *A Dan auditus est fremitus equorũ eius, & à voce hinnituũ pugnatorũ eius, cõmouebitur omnis terra.* Et ex eo vaticinio, quod Iacob in capite quadragesimo nono libri Geneseos edidit de tribu Dan; quod sic habet; *fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi vt cadat ascensor eius retro.* Quæ verba luculentè tractans, supra dicto loco Gregorius, *hoc, inquit, vaticinium, præcipuè pertinet ad Antichristum: qui futurus creditur ex tribu Dan. In cuius rei figuram, in libro Numerorum capite se-*

Locus ex capite quadragesimo nono Geneseos, luculentè tractatus à Gregorio li.31. Mor. cap.10.

B *cundo scriptum est, tribum Dan posuisse castra ad Aquilonem: videlicet. Babilon Antichristi patria, comparatione Iudæ, Aquilonaris est. Appellatur autem Antichristus in hoc vaticinio Iacob, coluber in via, & cerastes in semita, quia dupliciter perdet homines: nam mundanæ felicitatis amatores, latamque huius mundi viam ingredientes, mordebit: id est, decipiet, atque corrumpet lenociniis, & blanditiis suæ prædicationis, & amplissimis promissis terrenorum bonorum. At verò, qui angustam terunt semitam virtutis & perfectionis: eos ille adorietur tanquam cerastes: qui serpens geminum capite prætendit cornu.* Solet autem Scriptura vocabulo, *cornu*, denotare fortitudinem

Num.2.

C & potentiam. Duplici vero potentia ad subiugandos sibi homines, vtetur Antichristus; nam vel fucatis blanditiis & speciosis promissis alliciet, vel terrificis minis ad se pertrahet. *Mordebit vngulas equi.* Equus animal ambitiosi fastus & superbiæ, designat hunc mundum: equi vngula, quæ extremum eius corporis est, significat Antichristum, nouissima mundi ætate venturum. *Ascensor eius*, indicat potestates & principes huius mundi, qui ei quodammodo insident & præsident; quique omnes suas cogitationes, cupiditates, curas, & spes in huius mundi bonis locatas & fixas habent. Hos igitur mundi præsides & amatores, maximè decipiet & deiiciet Antichristus. *Vt cadat retro.* Hoc indicat, qua-

Cur Antichristus dicatur coluber & cerastes.

Cornu in Scriptura fortitudinem significat.

D lis futurus sit exitus reproborum. Cadunt boni & cadunt mali: sed lõge dissimilis est vtrorúmque casus. Cadunt quidem boni, sed in faciem suam; nam etsi peccant nonnunquam boni, sua tamẽ peccata agnoscunt, & dignis pœnitentiæ lamentis eluunt. Audi Dauidem: *quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Lauabo per singulas noctes, lectum meum, & lachrimis meis stratum meum rigabo.* Cadunt etiam mali, sed retro; non enim vident quam tum peccent; nã vt ait Salomon, *impij ambulant in tenebris, & nesciunt vbi corruãt:* neque enim considerant, quantum malum sit in peccato; nec quantum supplicij cuilibet peccato mortali, sit in inferno cõparatũ. Illud porrò

Dissimilis casus bonorum, atque malorum.

psal.50.

psal.6.

prouer.4.

etiam

etiam à prædictis auctoribus traditum est, in odium & execrationem A
Antichristi; Ioannem in Apocalypsi capite septimo, recẽsitis omnibus aliis tribubus Israel, solam tribum Dan, quòd ex ea futurus esset Antichristus, omisisse. Nam etiamsi nec tribum Ephraim eo loci numerauerit, tamen pro ea posuit tribum Ioseph: siquidem postea in locum vnius tribus Ioseph, duæ tribus ex duobus filiis eius, Manasse, & Ephraim, suffectæ sunt. Atque hæc visum nobis est hoc loco, de Antichristo præfari. Nam cetera quæ ad eundem spectant, deinceps, in explanatione verborum Danielis, suo quæque loco, opportunius reddemus.

Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia, &c. B.

Quomodo hæc ad literam de Antiocho intelligenda sint.

NON est dubium, quin hæc verba Danielis, secundum historiam, & vt vocant, secundum litteralem sensum, pertineant ad regem Antiochum Epiphanem. Hic enim stetit in loco fratris Seleuci: quia ei proximè in regnum successit, clam & fraudulenter regnum præripiens Demetrio filio Seleuci; maximè ipsum Epiphanem adiuuantibus, sicut inquit Appianus in Syriaco, Eumene & Attalo, Asiæ regibus. Epiphanes igitur, vt ex Porphyrio & Suctorio refert hoc loco diuus Hieronymus, *à principio, non est acceptus vt rex: quippe ab iis qui in Syria Ptolemæo fauebant, non ei dabatur honor regius: sed postea simulatione clementiæ, obtinuit regnum Syriæ: & in tantùm prævaluit potentia, vt brachia Ptolemæi, id est, exercitus & vires omnes expugnarit atque contriuerit. Cùmque ipse, dux & auctor fœderis fuisset percussi cum Ptolemæo, & vltrò pacem ei obtulisset: postea tamen insidias ei molitus est. Ptolemæum autem hoc loco intelligimus, non Epiphanẽ, sed eius filium Philometorem, qui filius etiam fuit Cleopatræ, sororis huius Antiochi Epiphanis. Cùm autem post mortem Cleopatræ, Lenæus, & Eulalius eunuchus, nutritius Philometoris, Aegyptum regerent: & repeterent Syriam fraude occupatam ab Antiocho, ortum est inter ipsum & Ptolemæum, bellum.* Ceterùm vt prædicta Danielis verba, secundum historiam, verissimè conueniunt Antiocho Epiphani: ita, quia is fuit multis in rebus figura Antichristi, eadem verba per typum, rectissimè intelliguntur de Antichristo. Hic enim à principio, erit valdè obscurus, abiectus, & nullius potentiæ aut nominis: quamobrem Daniel C D

Eulaius ha bes Victor.

Antichristus, ab initio obscurus & inualidus erit.

A niel capite septimo appellauit eum, *cornu modicum*, velut in eius loci expositione, Theodoretus & Hieronymus tradiderunt. Ioannes quoque in Apocalypsi, de Antichristo loquens, ait se vidisse bestiam de terra ascendentem: id est, Antichristum, qui primùm humili & infimo loco futurus erat. Latinorum enim prouerbio, ignobiles & obscuri homines, appellantur filij terræ. Paulatim tamen Antichristus vires acquiret, & potentiam augebit. Principium autem crescendi faciet, conciliando sibi multos, qui eum sectentur & prædicent, & potentiam eius quoquomodo extendant.

Sed quibus modis tantam potentiam, quantam habiturus est, sibi B comparabit Antichristus? Enimuerò, cùm sit futurus omnium callidissimus & vaferrimus, prout varia erunt hominum ingenia & studia, variis ipse artificiis vtetur ad circumueniendos homines, sibíque subiiciendos. Equidem sex modos colligo, ex Patrum doctrina, quibus ille innumerabiles sui sectatores efficiet. Principiò, eos qui studebunt virtuti, ac religioni, capiet specie ac simulatione sanctitatis: præcipuè triũ virtutum, castitatis, abstinentię, & pietatis. Et verò, Antichristum egregium fore simulatorẽ, & hypocritam, testantur patres. Cyrillus, Ephrẽ, Damascenus; sed in primis Hippolytus, qui adhunc modum scribit. *In* C *primordijs suis Antichristus, clemens erit, quietus, religiosus, odio habens iniustitiam, detestans munera, idololatriam non admittens, amans Scripturas, obseruans sacerdotes, honorans senes, scortationes & adulteria repudians, non dans aures obtrectatoribus, hospitalis, studiosus pauperum, pupillos & viduas defendens, dissidentes inter se pacificans & concilians, nullum diuitiarum studium præ se ferens. Atque hæc omnia faciet consilio simulato, ac fraudulento, quò circumueniet omnes, vt se regem creent. Nam vbi populi tantas eius virtutes perspexerint, vno consensu conuenient omnes vnum in locum, ad creandum illum regem.* Sic Hippolytus.

Quibus modis potentiam sibi cõparaturus sit Antichristus.

Antichristus maximus simulator & hypocrita est futurus.

D Deinde, homines sciendi cupidos & curiosos, trahet ad se, mira ostentatione scientiæ. Dęmon enim docebit eum scientiam rerum multarum & admirabiliũ, quæ nimirũ vel nullis mortaliũ, vel paucissimis notæ sunt. Harum rerum, duo sunt genera. Sciet námque occultas vires rerũ naturaliũ, quibus inuicẽ ritè applicatis & cõpositis, mirifica perficiet opera. Alterũ est genus rerum futurarũ, quas noscendi, incredibili mortales ardent cupiditate. Huc spectat, quod sub figura Antiochi de eo suprà dixit Daniel capite octauo, *& erit intelligẽs propositiones:* vel vt alij verterunt, *ænigmata*; quo significatur, eum fore intelligentissimũ rerum obscurarum, ad quarum scilicet intelligentiam, ceteri homines adspirare minimè possint.

Antichristus professor curiosarum artiũ erit.

Iudæos in primis decipiet Antichristus. Postea maximè omnium sibi Iudæos adiunget Antichristus, mentiendo se esse Messiam, & promittendo facturum se omnia, quæ sancti vates prædixerunt, Messiam esse facturum. Sed eò præcipuè Iudæis placebit, quod profitebitur se acerrimum hostem Christi & Christianorum. Iudæos autem recepturos esse Antichristum pro Messia, tradunt Patres; & probant illis verbis Christi, quæ sunt apud Ioannem capite quinto, *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me, veniet alius in nomine suo, & illum recipietis.* Lege Irenæum ac Damascenum prædictis locis, & Chrysostomum homilia quadragesima in Ioannem; & item D. Hieronymum: qui verba illa Danielis in hoc capite vndecimo, *simulabit se ducem fœderis*, pertinere ait, ad Antichristum, qui faciet se principem fœderis & testamenti Iudæorum, id est, Messiam. Verùm præter ceteros, disertè hoc tradit Hippolytus. *Potissimum*, inquit, *gens Hebræorum præ omnibus, Antichristo cara erit: dicéntque alius alij: numquid in generatione nostra, talis, & tam bonus, iustúsque homo inueniri potest? Iudæi igitur, sperantes illum amplissimo potiturum imperio, his verbis eum alloquentur: omnes tibi obtemperare volumus: agnoscimus enim te iustum super omnem terram; omnes à te salutem consecuturos nos speramus, & ex ore tuo iustum & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem, mendax & iniquus ille, subdolè gloriam hanc repudiabit, at perseuerantes homines, & obsecrantes, illum declarabunt regem.* Hactenus ex Hippolyto.

Iren. lib. 5. cap. 25.

Hippolytus

Ad hæc, quos viderit Antichristus terrenorum bonorum cupiditatibus incensos, quæ maxima pars mortalium est, eos pelliciet magnorum largitione munerum, & ampliorum præmiorum promissione. Hoc indicauit Daniel in hoc ipso capite, cum paulò infra dixit, *multiplicabit*, scilicet Antichristus, *gloriam illis*, id est, sectatoribus suis, *dabit potestatẽ multis, & terram gratuito diuidet*. Quæ verba explanans beatus Hieronymus, *quos Antichristus*, inquit, *minis & terroribus non subiiciet, eos subiugabit auaritia. Largietur enim deceptis munera, & terram suo diuidet exercitui*. Habiturum verò esse Antichristum immensam vim auri & argenti, ac diuitiarum, præsignificauit Daniel extremo hoc vndecimo capite illis verbis. *Dominabitur thesaurorũ auri, & argenti, & in omnibus pretiosis.* Tantas has diuitias comparabit sibi Antichristus, ex plurimis gentibus & prouinciis, quas à se debellatas, & suo imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruẽs id enim faciendi, dabitur tunc ei à Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra.

Largitionibus Antichristi maxima pars hominum decipietur.

Opulentia Antichristi.

A illecebra,& maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset
Dæmon arbitratu suo quibuscunque vellet, diuitias elargiri.

Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere eos minis
terroribúsq; concussos, atque tremefactos, ad sui obedientiā compel-
let. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infrà docebimus, vt
pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant.
Atque hoc Daniel suprà prænunciauit capite septimo dicens, *& praua-
lebit aduersus sanctos.* Ioannes quoque in Apocalypsi cap. 13. *datum est,*
inquit, *ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.*

Minis & terroribus alios ad se pertrahet.

Vltimus modus, & quidem omnium efficacissimus ad seducendos
B homines, quo vtetur Antichristus erit, faciendo plurima & admiranda
prodigia. Nec solùm ipse faciet, sed etiam in eius nomine facient ea,
ipsius ministri atque sectatores. Nec de hoc vlla ratione dubitandum
est; nam Dominus noster apud Matthæum capite vigesimo quarto, lo-
quens de tempore Antichristi, dixit: *tunc surgent Pseudochristi & Pseu-
dopropheta, & facient signa & prodigia magna.* Sed quam magna? *ita*, in-
quit, *Dominus, vt si fieri potest, inducantur in errorem etiam electi.* Hoc lu
culenta oratione declarat beatus Gregorius, in libro trigesimo secun-
do moralium; capite duodecimo. Nam explanans illa verba Iob, quæ
sunt in capite quadragesimo de Behemot, *stringit caudam suam tanquam*
C *cedrum* ait, ait per caudam significari extremum mūdi tempus, quo ven
turus est Antichristus: & quia hoc tempus breuissimum erit, breuiabun
tur enim, vt ait Dominus, dies illi propter electos, propterea dæmon
stringet caudam, breuitatem temporis, magnitudine persecutionis
compensans. veniet enim tunc magnam iram habens, vt est in Apoca-
lypsi capite duodecimo, sciens quia modicum sibi tempus superest. Il-
lud autem *quasi cedrum* significat extremi illius temporis persecutio-
nem, omnibus aliis, quæ fuerant antea persecutionibus, fore maiorem.
Sed quid est, inquit Gregorius, *quod illa persecutio, maxima omnium futura
est, nisi quia tum diabolus, non solùm per ministros suos tormenta adhibebit:*
D *sed etiam miracula faciet? Nunc enim fideles mira faciunt cùm peruersa pa-
tiuntur: tunc autem diaboli satellites, etiam cùm peruersa inferent, mira factu-
ri sunt. Pensemus ergo, quæ erit humana mentis illa tentatio, quando pius mar
tyr, & corpus tormentis subiicit, & tamen ante eius oculos, tortor miracula fa-
cit. Cuius tunc virtus, non ab ipso cogitationum fundo quatiatur, quan-
do is qui flagris cruciat, signis coruscat? Dicatur igitur rectè, stringet
caudam quasi cedrum quia nimirum, & altus tunc erit veneratione pro-
digij & durus crudelitate tormenti. Non enim sola tunc potestate erigetur,*

Prodigia quæ faciet Antichristus.

Insignis D. Gregorij de prodigiis Antichristi sententia.

Matth. 24.

sed etiam signorum ostensione fulcietur. Vnde & per Dauid dicitur, insidiatur A
Psal. 6. *in occulto, quasi leo in cubili suo. Nam quia hic antiquus hostis, in cunctis suis viribus effrænatur, sæuire per vtraque permittitur, vt contra electos in certamine, & fraude, & virtute laxetur: virtute per potentiam: fraude per signa. Rectè ergo, & leo, & insidians dicitur: insidians per miraculorum speciem, leo, per fortitudinem secularem. Vt enim eos, qui apertè iniqui sunt pertrahat, secularem potentiam ostentat: vt verò iustos etiam fallat, signis sanctitatem simulat. Illis enim suadet elationem magnitudinis, istos decipit ostensione sanctitatis.* Hæc beatus Gregorius.

Qualia sint futura prodigia quæ faciet Antichristus. Sed quæ signa faciet Antichristus? Audi Hippolytum. *Leprosos mundabit, paralyticos sanabit, dæmones expellet, longinqua non aliter quàm præsentia denunciabit, mortuos suscitabit, transferet montes, ante oculos spectantium, suis pedibus ambulabit super mare, deducet ignem de cœlo, conuertet diem in tenebras, & noctem in diem: solem circumaget quocunque libuerit: denique omnia elementa sibi obtẽperare demonstrabit. Adstabunt illi innumerabiles dæmones, in specie splendida angelorum, parati ad eius iussa capessenda: ipsúmque variis canticis, & hymnis celebrabunt.* Sic Hippolytus. Verùm nos B
Is. 35. hæc ipsa paulò distinctiùs dicamus. Faciet per simulationem Antichristus, imprimis ea miracula, quæ facturum olim Messiam, sancti vates prædixerunt, Deinde, faciet ea, quæ maximi, facere solent Iudæi, velut sunt prodigia, quæ in cœlo fiunt. Iudæi namque non contenti tot & tantis miraculis à Christo factis, quærebant ex eo signum aliquod de cœlo videre. Addit prẹterea Lactantius lib. 7. c. 17. Antichristum etiam iussurum, solem à suo cursu stare, & imagines loqui. Talia igitur faciet Antichristus, iubebit enim ignem de cœlo descendere, tum ad vindictam sibi repugnantium, sicut Helias de cœlo deuocauit ignem aduersus illos quinquagenarios; tum ad declarandum grata sibi esse & accepta eorum sacrificia, qui sacrificabunt ipsi, quemadmodum legimus in veteri testamento, Deum sæpenumero sacrificia, quę ipsi erant gratissima, igne cœlitus misso consumpsisse. Testificatur hoc ipsum de Antichristo Ioannes in Apocalypsi, scribens de Antichristo in capite decimotertio: *& fecit*, inquit, *signa magna, vt etiã ignem faceret de cœlo descendere in terram, in conspectu hominum, & seducet habitantes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in cõspectu bestiæ.* Faciet præterea signa, quæ vulgo, & curiosis hominibus, ingentem facient admirabilitatem. huius generis sunt, facere animalia loqui humano modo; pueros & idiotas variis linguis vti, & de rebus abstrusiorum disciplinarum doctè disputare; eiicere dæmonia ex humanis corporibus, clamantia; ipsum esse Messiam, &

Mat. 9. & 12. C
4. Reg. 1.
Gen. 4.
Iud. 13.
3. Reg. 18.
D

A siam,& Deum. Iussu eiusdem, videbitur cœlum aperiri,& spiritus, forma, splendoréque angelorum, descendere ad ipsum adorandum, mortuos etiam verbo ad vitam reuocabit. *An omnia prodigia quæ faciet Antichristus, erunt ficta & simulata.*

Ceterùm, quia D. Paulus in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, eiusmodi signa Antichristi appellat mendacia, dicēs ipsum esse venturum secundum operationem satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. ideo beatus Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei capite decimonono ponit hanc quæstionem vtrum propterea intelligendum sit, signa quæ faciet Antichristus, fore B mendacia, quia non sint futura vera, sed tantùm simulata & ficta, sensúsque humanos fallentia: an potius, ideo dicta sint mendacia, quòd etsi vera sint futura, his tamen vsurus sit Antichristus ad fallendos homines, & in errorem inducendos. Augustinus quæstionem in medio relinquit, quasi iudicio lectoris, solutionem eius existimandam permittens. Verumtamen, non est arduum, propositam quæstionem discutere. Duo quippe genera sunt miraculorum, quæ facturus est Antichristus: quædam enim eiusmodi sunt, vt verè fieri nequeant nisi per Dei omnipotentiam. superant enim omnis creatæ naturæ potestatem: cuiusmodi est, resurrectio mortuorum. Huiusmodi miracula non poterit C reuera facere Antichristus: & si quæ faciet, erunt ficta & planè mendacia. Alia sunt prodigia, quæ possunt fieri potentia naturalium caussarum præsertim cooperante dæmone, & ad id omnem suam operam nauante. Hoc dixi, quia, vt doctè disputat beatus Thomas in libro tertio aduersus Gentes, multi effectus admirabiles, fieri possunt à caussis naturalibus, si illis cooperentur, vel angeli boni, vel dæmones, qui sine eorum cooperatione, nullo modo existerent: quemadmodum arte atque industria hominum, multa efficiuntur, velut à pharmacopolis, alchimistis, & stillatoribus, ex variarum rerum naturalium mixtione ac temperatione, quæ citra hominum operam, nul- D lo modo ad effectum peruenirent. Quoniam autem vires naturalium caussarum, quas ad agendum inuicem applicabunt, & temperabunt dæmones, ad voluntatem & imperium Antichristi, erunt ceteris hominibus occultæ & ignotæ, & modo quodam inuisibili adhibebuntur; propterea quæ ex ipsis efficientur, prodigiosa, & quasi miracula existimabuntur.

Locus Pauli ex 2. cap. 2. epist. ad Thessalon. explicatus

Potentia dæmonum ad producē dos effectus occultos & mirabiles qualis

D. Thom. lib. 3. cont. Gent. cap. 103.

Signa Antichristi quomodo vera erunt

Hæc igitur signa, per se vera erunt: sicut illa magorum Pharaonis, vera fuisse arbitratur Augustinus: nihilominus tamen, etiam hæc, intelligere possumus dicta esse à Paulo mendacia, quod ea falsò, atque mendaciter *August. li. 10. de ciuit. cap. 8.*

mendaciter profitebitur & iactabit Antichristus, se facere miraculosè ac supernaturaliter, & diuina potestate. Et vt verbo dicam, omnia signa Antichristi, cuiuscunque modi fuerint, appellari debent mendacia; ob finem videlicet, propter quem fient ab Antichristo, qui non erit alius, quam vt eiusmodi miraculis contestetur ipse ac probet, Dominum nostrum Iesum, non fuisse Messiam, nec Dei filium, nec bonā esse ipsius legem; se verò verum esse Messiam, verúmque Deum, quem adorare omnes debeant. Sed pergamus, verba Danielis quæ sequuntur, interpretari.

Et abundantes, & vberes vrbes ingredietur: & faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius vsque ad illud *& cor eius aduersus testamentum sanctum, &c.* B

Historicus sensus de Antiocho Epiphane ex Hieron. hæc referūtur qui ita hæc Porphyrium ait exponere.

DIXIMVS suprà, exortum fuisse bellum inter principes Ægypti, qui nutricij & tutores erant Ptolemæi Philometoris, atq; inter Antiochū Epiphanen, propter Syriā occupatam ab Antiocho, quam illi regno Ægypti restituere volebant. Cùm igitur inter Pelusium & montem Casiū. commissum fuisset prælium, victi sunt duces Ptolemæi. Porrò Antiochus, parcens puero, & amicitiam simulans, ascendit Memphim, & ibi ex more Ægypti, regnum accipiens, puerique rebus se prouidere dicens, cum modico populo omnem Ægyptum subiugauit sibi, & abundantes, atque vberrimas ingressus est ciuitates: fecitque, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum illius. Nullus enim regum Syriæ, ita vastauit Aegyptum, & omnes eorum diuitias dissipauit, & tam callidus fuit, vt prudentes cogitationes eorum, qui duces pueri erant, sua fraude subuerteret. Et hoc est, quod hic dixit Daniel, *& contra firmissimas cogitationes inibit.* Quod sequitur *& concitabitur fortitudo eius, &c.* significat; Antiochum profectum fuisse cum magno exercitu aduersus regem Aegypti, sororis suæ filium. Huius etiā regis Aegypti duces, magnas congregarunt copias, & amplissimum coegerunt exercitum, sed non potuerunt resistere fraudulentis Antiochi consiliis, qui simulans pacem cum rege Aegyti, comederit simul cum eo panem, id est, inierit cum eo conuiuia, & regnum eius capere tentauerit: verùm nihil profecerit, à militibus Ptolemæi eiectus. Quanquam quod subjungitur, *duorum illorum regum fuisse cor fraudulentum vt sibi*

(margin letters: C beside "Antiochus", D beside "significat")

A *vt sibi mutuò malè facerent*, id non videtur congruere regi Ægypti; qui cùm esset tunc puerili admodum ætate, non videtur malitiosè quidquam machinari potuisse aduersus Antiochum. Nisi fortè, quod nutricij & tutores eius, qui administrabant regnum nomine eius, fecerunt, id fecisse regem dicatur.

Ecclesiastici autem scriptores, & hoc, & superiora referunt ad Antichristum, qui ante omnes regem Ægypti superaturus est. Horum nos exemplo, supra dicta Danielis verba de Antichristo, cuius typum gessit Antiochus interpretabimur. Antichristus igitur, comparata, sex illis modis, quos suprà enarraui, ingenti auctoritate, potentia, & sectatorum turba, aggredietur ad inuadendum & occupandum Romanum *Mystica interpretatio de Antichristo.*
B imperium, quod extremo illo tempore, diuisum erit in decem reges: hoc enim suprà, capite septimo, designauit Daniel per decem cornua, quæ habebat quarta bestia, significans Romanum imperium. De quibus, primò quidem tria cornua euellet Antichristus: hoc est, de illis decem regibus, tres primùm vincet, regem dico Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ; quibus debellatis, reliqui septem, fasces ei & colla submittet. Atque hoc quod diximus, sensisse, & tradidisse scriptores Ecclesiasticos, super septimo capite Danielis, confirmat D. Hieronymus. Tantam porrò consequetur potentiam Antichristus, & tam longè latéque dominatum & imperium suum extendet, vt maximus omnium, qui *Superabit Antichristus priores omnes reges, imperij amplitudine.*
C fuerint ante ipsum, monarcha futurus sit: maximam namque orbis terrarum partem, sub ditionem suam & potestatem subiiciet. Hæc prænunciauit Daniel in capite hoc vndecimo, hoc ipso loco, quem nunc tractamus. Enarrans enim nobiles victorias, prosperósq; successus Antichristi, sub figura regis Antiochi, ita dixit: *faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius.* Quem locum explanans Diuus Hieronymus *nullus*, inquit, *Iudæorum, præter Antichristum, toto orbe regnauit*, & Chrysostomus super secundo capite, posterioris epistolæ D. Pauli ad Thessalonicenses, *quemadmodum*, ait, *monarchiam Assyriorum destruxerunt Me- D.Hieronymus. Chrysostomus.*
D *di, & Medorum Persæ, & Persarum Macedones, seu Græci: denique Græcorum Romani: ita Romanorum monarchiam euertet Antichristus: eius verò imperium delebit Christus Dominus, cuius regnum manebit in æternum.* Daniel præterea, capite septimo, inquit, regem illum, quem significabat cornu modicum, potentiorem ac maiorem fore prioribus regibus; quod nequaquam competit in Antiochum Epiphanem: quippe, multò potentior eo fuit pater eius Antiochus Magnus, priusquam belligerasset cum Romanis. Nec tædeat lectorem audire, quid super hac re Lactantius

libro septimo, capite decimosexto, ex vetustis, opinor, traditionibus A Lactantius mutuatus, prodiderit, *Multiplicabitur*, ait ille, *extremis mundi temporibus imperium, & summa rerum potestas, per plurimos dissipata & concisa, minuetur. Tunc discordia in perpetuum serentur, nec vlla requies bellis exitialibus erit, donec reges decem pariter ex stant, qui orbem terræ, non ad regendum, sed ad consumendum partiantur. Hi exercitibus in immensum auctis, & agrorum cultibus destitutis, quod est principium euersionis & cladis, disperdent omnia, & comminuent, & vorabunt. Tum repente aduersus eos, hostis potentissimus ab extremis finibus plagæ septemtrionalis orietur, qui tribus ex eo numero deletis, qui tunc Asiam obtinebunt, assumetur in societatem à ceteris, ac princeps omnium constituetur.* B *Hic insustentabili dominatione, vexabit orbem: diuina & humana miscebit: infanda dictu, & execrabilia molietur: noua consilia in pectore suo volutabit, vt proprium sibi constituat imperium: leges commutabit aliorum, suas sanciet, contaminabit, diripiet spoliabit, occidet. Denique immutato nomine, atque imperij sede translata, confusio, ac perturbatio humani generis consequetur*, Sic Lactantius.

Lactantius quid de fine regnorū mundi scripserit.

Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum: & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur. C

Antiochus in Aegyptū bis venit.

ET Daniel hoc loco significat, & in commentario huius loci cōfirmat D. Hieronymus, necnō & Latina Græcaque narrat historia, bis venisse Antiochum in Ægyptum, vt eius gentis regnum sibi assereret. Primùm enim prælio inter Pelusium, & montem Casium commisso, deuictis Ptolemæi ducibus, Antiochus vt suprà diximus, simulans amicitiam cū puero rege, eius rebus se prouidere dicēs, facilè omnem sibi Ægyptum D subiugauit. Non tamen quod intendebat, omninò consequi potuit: nā detecta eius fraude, consiliisque perspectis, nō potuit eius propositum ad effectum peruenire. Reuersus igitur est, sed tanta victoria gloriosus, &, vt dicit hoc loco Daniel, reuersus est in terram suam cum opibus multis. Iterum verò cum magno exercitu rediit in Ægyptum: nec iam dissimulans consilium suum, directo petiit caput Ægypti Alexandriam, quo rex se præsidij caussa incluserat, vel statim expugnaturus eam, vel arctissima durissimáque obsidione ad deditionem coacturus.

Sed

A Sed omnes eius conatus legatio Romanorum, qui iusserunt eum protinus obsidionem soluere & Ægypto discedere, planè fregit, & ad nihilum redegit. Et hoc est quod hic ait Daniel, hanc posteriorem eius aduersus regem Aegypti expeditionem, non fuisse similem priori, id est, non æquè, atque illam, bene ipsi cessisse. Et causam mox subdit, *venient*, inquit, *super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur*. Legatus enim Romanorum, nauibus, seu triremibus appulsus Alexandriam regem Antiochum conatibus incœptisque suis desistere coëgit. Sed præstat, quod nos strictim nunc diximus, explicatiùs id narrantem audire Iosephum: cuius in libro duodecimo antiquitatum, hæc sunt B verba *Antiochus domi vsus fortuna prospera, expeditionem Aegyptiam tentare statuit, captus eius regionis cupidine, contemptaq; Ptolemæi filiorum ætate rebus administrandis nondum idonea. Profectus igitur cum magno exercitu Pelusium, astu circumuento rege Philometore, Aegyptum occupat, & redacta prius in potestatem Memphi, locísque circumuicinis ad Alexandriam duxit exercitum, & vrbem, & regem subiugaturus. Sed omnes eius conatus, vna Romanorum denunciatione repressi sunt, ita vt iam occupata relinqueret*. Sic Iosephus. Quemadmodum verò id factum sit, narrat Iustinus libro trigesimo quarto. *Pulsus*, inquit, *regno Ptolemæus, ab Antiocho, ad fratrem minorem Ptolemæum, Alexandriam confugit: participatóque cum eo regno, Romam* C *legatos ad senatum mittunt, auxilia petunt, fidem societatis implorant. Mouere senatum preces fratrum: mittitur legatos Publius Popilius ad Antiochum, qui abstinere eum Aegypto, aut si iam incessisset, excedere iuberet. Cùm in Aegypto eum inuenisset, osculúmque ei rex obtulisset: nam coluerat inter ceteros Popilium Antiochus, cùm Romæ obses esset: tum Popilius facessere interim priuatam amicitiam iubet, cùm mandata patriæ intercedant: prolatóque senatus decreto, & tradito, cùm regem cunctari cerneret, & ad amicos referre vellet: ibi Popilius, virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, vt amicos etiam caperet, consulere iubet, nec prius inde exire, quam responsum senatui daret: aut pacem, aut bellum cũ Romanis habiturum. Adeoq; hæc asperitas, animum regis fregit, vt pariturum se senatui responderet*. Hæc Iustinus. Illud porro mandatum Senatus ad Antiochum, refert Appianus in D Syriaco, fuisse in tabella scriptũ in hæc verba: *Non pugnare in Ptolemæum Antiochum*.

De legatione Romanorum ad Antiochum Epiphanẽ, cum obsideret u Alexandriam Ioseph. lib. 12. cap. 6.

Publius Popilius legatus Romanorum ad regem Epiphanem.

Ceterùm verba illa Danielis, quæ suprà posuimus, *& venient super eum trieres & Romani, &c.* subobscuram habent senteutiam: & similis quidem locus legitur in extremo capite vigesimo quarto libri Numerorum, vbi sic est; *Venient in trieribus de Italia, & superabunt Assyrios*.

צִיִּים Vtroque autem in loco pro voce, *trieres, & Romani, seu Italia,* sunt duæ A
voces Hebrææ, quarum propria vis & notio, necdum vsquequaque ex-
Vox Heb. plorata, & perspecta est. Vna vox est, *Siim*, quam diuus Hieronymus La
vnde dicatur & quid significet. tinè vertit trieres alij naues. Tradunt Hebræi, radicem eius vocis esse.
à, *Saiah*, vnde descendit vox, *Sum*, cuius singulare est, *Si*, propriè signifi-
cans auem, præsertim eam, quæ deserta incolit loca, atque hinc per
translationem trahitur ad significandam nauem, vel triremem, quòd
propter vela & remos, & celeritatem qua fertur per aquas, referat a-
uem passis alis per aërem volantem. Hoc igitur loco Danielis, quidam
vertunt triremes alij naues, veluti Pagninus. Altera vox est, *Chittim*,
Vox Hebræa Chittim seu Cethei, quid significet. quam Hieronymus, & ipso referente, Hebræi, Romanos seu Italos in- B
terpretantur. Certè prædictum locum libri numerorum, paraphrastes
Chaldæus, vt eius verba Latinè exprimamus, sic reddidit, *& naues venient à Romanis.* Thargum vero Hierosolymitanum, eundem locum ita
conuertit, *& egredientur copiæ multæ ex prouincia Italia, vna cum multis legionibus Romanorum.* Alij, *Chittim*, significare aiunt insulam Cyprum:
& huius sententiæ est hoc in loco Theodoretus: ad quam confirmā-
dam eo vtitur argumento quod ad vsque suam ætatem, oppidū quod-
dam Cypri, Chittim appellaretur. Suffragatur Theodoreto Iosephus,
in primo libro antiquitatum scribens, Chittim filium Iauan, à quo di-
cta est Ionia, occupasse insulam primò nominatam ex ipso Chittim, C
Ioseph. lib. 1. cap. 7. postea Cyprum, atque ex eo factum esse, vt tum insulas omnes, tum
pleraque loca maritima, Hebræi, gentili voce Chittim appellent. Nec
dissimile est, quod scribit D. Hieronymus super vigesimo tertio ca-
pite Esaiæ: *Cethim*, inquit, *quidam Cyprum interpretantur: vsque hodie enim est apud eos vrbs Citium, de qua Zeno, Stoicæ sectæ heresiarches fuit, quanquam plerique nostrorum, Cethim, Italiæ, Macedoniæq; insulas arbitrentur.* Certè Hieremias capite secundo: *transite*, inquit, *ad insulas Cethim:* & in exordio prioris libri Machabæorum, dicitur rex Ale
D. Hieronymus lib. 5. comment. in Isai.
xander, egressus esse de terra Cethim, id est, Græciæ, vel Macedoniæ. Et
auctor prioris libri Machabæorum, capite octauo duos Macedoniæ vl- D
timos reges, Philippum & Persem, appellat Ceteorū reges. Collatis igi-
tur inter se variis Scripturæ locis, videtur hæc vox significare, tum in-
sulas maris mediterranei, præsertim Ægypto, & Syriæ adiacentes, quæ
Græco sermone, & institutis vtebantur, vt est Cyprus, Rhodus, &c. tum
etiam vlteriora maris mediterranei loca maritima, præcipuè verò Græ
ciā & Italiam. Et quanquā naues, seu triremes Cethim, existimat Theo
doretus, venisse in auxilium regi Antiocho, contra Ptolemæum regem
Aegypti,

A Ægypti,ficut etiam indicare videtur tranflatio Græca & ipfius Pagnini;fimilius tamen vero eft,eas veniffe aduerfus Antiochum,miffas à Romanis,ficut oftendit verfio & commentarius D.Hieronymi:& hæc eft Hebræorum fententia.

Et reuertetur, & indignabitur contra teftamentum fanctuarij, &c. vfque ad illud, *eleuabitur, & magnificabitur aduerfus omnem Deum.*

B

Alet ad illuftrandum hunc locum Danielis, quod fcribit Iofephus in libro duodecimo antiquitatum. *Reuerfus*, inquit, *ab Aegypto, quam metu Romanorum reliquerat rex Antiochus, ad vrbem Hierofolymitanam mouit exercitum. Ingreffus autem eam centefimo quadragefimo tertio anno, ex quo primùm ad Seleuci familiam, Syriæ regnum deuenerat; fine vllo negotio dominus eius factus eft: admiffus apertis portis, per fuæ factionis homines: quam dominationem crudeliter exercuit necatis permultis, qui diuerfarum erant partium, direptifq; pe-*
C *cuniis, & afportatis Antiochiam.* Sic Iofephus. Bis autem rex Antiochus ingenti clade Iudęos afflixit: primum veniens ipfe Hierofolymam anno regni Græcorum centefimo quadragefimo tertio. Quæ tunc mala Iudæi fint paffi, recenfet auctor prioris libri Machabæorum, in exordio primi capitis: eadémque narrantur in capite quinto pofterioris libri. Et inter alia traditur, id temporis, fuiffe folo triduo, interfectos Iudęos ad octoginta millia; vinctos autem, ad quadraginta millia: nec pauciores venundatos. Illud, *& cogitabit de his, qui dereliquerunt teftamentum fanctuarij*, eam reddit fententiam, vt cenfet diuus Hieronymus, Antiochum multa machinaturum, & moliturum aduerfum eos, quos vo-
D let legem Dei derelinquere. Et hoc fignificantiùs & apertiùs Aquila interpretatus eft hunc in modum. *Et cogitabit, vt deferatur pactum fanctuarij, & brachia ex eo ftabunt, & polluent fanctuarium fortitudinis:* pro brachiis, alij verterunt, femina, vt fignificarent ftirpem & progeniem Antiochi: fiquidem filius eius Antiochus cognominatus Eupator, duce exercitus Lyfia, ficut in priori libro Machabæorum fcriptum eft, bella geffit cum Iudæis. Sed probabilior eft verfio beati Hieronymi; & per brachia, fignificantur duces & principes miffi ab Antiocho contra Iudæos, Maximè verò, biennio pòft, quàm ipfe rex Hierofolymam vaftauerat, & omnibus bonis & rebus pretiofis Iudæos fpoliaue-

Antiochus vrbem Hierofolymam occupat.

Iof. lib. 12. cap 7.

Antiochus Iudæos bis afflixit primo per fe.

D. Hier in hunc locũ.

1. Machab. cap. 3. & 4.

Secundò Antiochus per suos duces Iudaos afflixit.

spoliauerat, misit principem tributorum in ciuitates Iudæ, & Hierusalem; cuius aduentus longè funestior, & exitialior fuit Iudæis, quam fuerat ipsius regis Antiochi: lege caput primum prioris libri Machabæorum. Et quia tunc in templo Hierosolymitano positum est Iouis Olympij simulachrum, & statuę regis Antiochi, sublato iugi sacrificio, videlicet, quod fiebat quotidie mane, & vespere, ideo hic dicitur, *Auferent iuge sacrificium, & dabunt abominationem in desolationem.* Idola enim Scriptura vocat abominationes. Addit, *in desolationem*, quia illa regis Antiochi simulachra, posita sunt in templo Dei expilato, profanato, & desolato. Atque hunc locum Danielis expressit auctor prioris libri Machabæorum, in capite primo; cùm dixit, anno centesimo quadragesimo quinto die decimaquinta mensis Casleu, regem Antiochum ædificasse abominandum idolum desolationis, super altare Dei. Non enim his verbis spectauit ad illa verba eiusdem Danielis, quæ sunt in capite nono, *& erit in templo abominatio desolationis*, quemadmodum malè Caietanus existimauit. Patet enim ex capite vigesimo quarto Matthæi ea verba ad aliud tempus longè posterius rege Antiocho pertinere. Iudæi autem huius loci verba Danielis, non de rege Antiocho, sed de Romanis intelligi volunt, de quibus supra dictum est, *& venient super eum trieres, & Romani, & humiliabitur.* Post multa, inquiunt Iudæi, tempora, de Romanis, qui Ptolemæo venere auxilio contra Antiochū, consurget rex Vespasianus, surgéntque brachia eius, vel semina, id est Titus filius eius cum exercitu, & polluent sanctuarium, auferéntque iuge sacrificium, & templum tradent æternæ solitudini. Sic illi. Verùm, consideranti antecedentia & consequentia huius loci Danielis verba, luce clarius fit, quæ hic dicuntur à Daniele, & ad regem Antiochum propriissimè, ad Vespasianum & Titum, nullo modo pertinere. *Et impij in testamentum simulabunt fraudulenter.* Hoc etiam in libris Machabæorum legitur, quosdā simulasse legis Dei se esse cultores, & post ea cum gentibus mixtos, abdicatisque patriis legibus & moribus, fuisse proditores patriæ, bonorúmque ciuium hostes, & insectatores, sicut de Alcimo traditur in capite septimo prioris libri Machabæorū: *Conuenerunt*, inquit, *ad Alcimum congregatio scribarum, requirentium ab eo pacem, & quæ iusta sunt. Dixerunt enim, homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus est cum eis verba pacifica, & iurauit illis dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris: & crediderunt ei, Et comprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die.* Similia narrantur

Idola à Scriptura vocantur abominationes.

Iudæorum expositio, quam refert D. Hieron. vbi supra.

A B C D

rantur

A rantur in posteriori libro de Simone, Iasone, & Menelao.

Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate. Palàm est hæc dici in probos, & pios Iudæos; qui tempore illius persecutionis Antiochi, quiduis pati maluerunt, quàm à lege Dei recedere. De his ita scribit Iosephus libro duodecimo antiquitatum. *Et maxima quidem Iudaorum pars, vel sponte, vel metu supplicij, parebat edictis regis Antiochi: qui verò probatiores erant, & generosa indolis, maiorem rationem habuerunt legis patria, quàm pœna proposita sibi ab aduersarijs. Quamobrem quotidie necabantur, crudelißimis torti cruciatibus. Nam flagris vehementer cæsi, & lacerati corpore, viui etiamnum, spirantésque* B *suffigebantur crucibus. Vxores item, & circumcisos liberos strangulabant, & suspendebant à crucifixorum parentum ceruicibus: sacros libros comburebant, & apud quos reperti erant eos, neci dabant.* Sic Iosephus. Similia horum prodita sunt in primo capite prioris libri Machabæorum. Pergunt autem Iudæi, vt superiora, sic etiam hæc, de calamitatibus, & malis, quibus oppressi sunt sub Tito & Vespasiano interpretari. *Cúmque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo.* Haud dubiè hæc spectant ad Mathathiam, & filios eius, Iudam, Ionatham, & Simonem, qui cum aliis Dei cultoribus, & patriæ legis amatoribus, se fortiter opposuere Antiocho, & eius ducibus: Deóque mirabiliter ipsos iuuanre, C parua licet manu, ingentes tamen robustóque exercitus profligarerũt: denique, multis gloriosè partis victoriis, iugum seruitutis Græcorum, à ceruicibus suorum ciuium depulerunt. *Vt conflentur, & eligantur, & dealbentur.* Significatur his verbis, tantam bonorum vexationem, eò permissurum Deum, quò huiusmodi malis, boni purgentur ab omnibus vitiis, eorúmque virtus præstantior & illustrior existat; quod enim est ignis auro & thuri, & lima ferro, hoc est tribulatio viris iustis. Videtur cauterium, esse vulnus, sed est remedium vulneris; ita vexatio, malum esse videtur, sed reuera malorum est remedium. Si- D mile huius loci Danielis est, quod scribit Malachias capite tertio. *Deus*, inquit, *quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia.* Refert hoc loco D. Hieronymus, quosdam Hebræorum, quod dixit Daniel, *cum corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter,* de Seuero & Antonino principib. intellexisse; qui Iudæos plurimũ dilexerũt: alios verò, de Iuliano imperatore, qui Iudæos amare

Piorum Iudaorum cõstantia.

Ioseph. lib. 12. cap. 7.

De Machabais quid sit prædictum.

Magnum bonum viris bonis, est tribulatio.

Interpretatio Iudaorum.

amare se simulans, in templo eorum immolaturum se esse promisit. In A
quo tamen Iudæi, paruam auxilij spem habituri essent, & applicatum
iri illis plurimos gentilium, non verè, sed mendaciter: pro idolorum e-
nim cultu, eorum simulabunt amicitias. Tempus tamen veræ salutis
eorum & auxilij, tunc demum fore cum veniet Christus, ipsis promis-
sus. Non me fugit, superiora verba Danielis, quæ nos interpretati su-
mus de persecutione regis Antiochi contra Iudæos, multos scripto-
rum Ecclesiasticorum interpretatos esse de vltima persecutione Eccle-
siæ, quam sub finem mundi, concitaturus est Antichristus. Verùm
nos de persecutione Antichristi latiùs infrà dicturi sumus, cùm expla-
nabimus illa verba duodecimi capitis; *Et veniet tempus, quale non fuit ab* B
eo, ex quo gentes esse cœperunt.

Et eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum, & aduersus Deum Deorum loquetur magnifica: & dirigetur, donec compleatur iracundia, perpetrata quippe est definitio.

Antiochi Epiphanis arrogantia.

ORPHYRIVS, vt refert hoc loco diuus Hierony- C
mus, diuus item Chrysostomus in secunda oratione ad-
uersus Iudæos, hæc verba Danielis, de rege Antiocho in-
terpretantur. Nec sanè ipsi aliena sunt: erectus quippe
ille est aduersus Deum, & in tantam superbiam elatus
est, vt in templo Hierosolymitano simulachrum suum poni iusserit, Il-
lud autem, *Et dirigetur donec compleatur ira*, significat, illi prosperè ces-
sura omnia, quoad eius immanissimis scelerib. iratus, & infensus Deus,
teterrima morte, eius finiat impietatem. Narrat Polybius, & Diodorus,
vt memorat hoc loco beatus Hieronymus, non modo contra Deum
Iudææ Antiochum peccasse, sed auaritiæ facibus incensum, etiam Dia-
næ templum, in Elymaide opulentissimum, spoliare conatum esse sed D
oppressum fuisse à custodibus templi, & vicinis circùm gentibus: post-
ea verò phantasiis, erroribúsque versum in amentiam, tandem misera-
bili morte interiisse. quem exitum vitæ, contigisse ipsi arbitrantur præ-
dicti auctores, propter sacrilegam templi Dianæ violationem. Sed ve-
rius dictu est, eam calamitatem ipsi accidisse, propter innumerabilia
mala, quibus Iudæos afflixerat, & quia sanctissimum veri Dei tem-
plum,

Polybius & Diodorus de infelici exitu regis Epiphanis.

A plum,quod erat Hierosolymis, sacrilegè expilare, atque impiè contaminare veritus non fuerat.

At enim verò,plerique scriptorum ecclesiasticorum, & ipse Hieronymus,& Prosper in libro de promissionibus Dei,parte quarta, cap 9. nec non & ipsi Hebræi,quemadmodum hic affirmat Hieronymus,verba hæc Danielis,ad ipsum Antichristum referunt:qui amplissimo terrarum imperio acquisito, & innumerabilibus ad eum hominibus sequendum & colendum confluentibus, in tantam extolletur superbiā; vt non modo se regem regum,sed etiam Deum deorum faciat,nullum superiorem se agnoscens Deum. Prædixerat hoc supra Daniel capite *Antichristus Deum se faciet.*
B septimo,cum appellauit eum,*os loquens ingentia*,& hoc loco ait *magnificabitur supra omnem Deum*,& paulò infra subdit, *& Deum patrum suorum non reputabit*. Qua etiam de causa dictus est à Daniele in capite octauo,*rex impudens facie:* videlicet,quia sine vllo pudore, summi Dei nomen atque honorem sibi arrogabit. Hoc ipsum significauit Dominus noster,apud Ioannem capite quinto dicens, se venisse in nomine patris sui,id est prædicando & honorando Deum patrem suum:alium verò,id est Antichristum,in nomine suo venturum;quia vnum se tantummodo iactabit Deum;& se solùm à suis, vt Deum coli, & adorari coget. His consona sunt,quæ scribit D. Paulus in secundo capite po-
C sterioris epistolæ ad Thessalonicenses:nam de Antichristo loquens,sic ait. *Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus,aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Hanc ob causam Ioannes in Apocalypsi,bestiam,id est,Antichristum, plenum fore scribit nominibus blasphemiæ: & in capite decimotertio eiusdem libri ita scribit. *Dabitur ei os loquens magna,& blasphemias, & aperiet os suum in blasphemias ad Deum.& blasphemabit nomen eius,& tabernaculum eius,& eos qui sunt in cælo.* Theodoretus super hoc vndecimo capite Danielis tradit,
D Antichristum,& facturum se Deum,& imperaturum gentibus, vt erigant sibi templa magnificentissima,& argento,auro,ac lapidibus pretiosis ornatissima.

Ceterùm,quia beatus Paulus eo loco, quem proximè posui, affirmat, sessurum in templo Dei Antichristum; ambigunt Doctores, de quo templo Dei,Pauli dictum sit intelligendum. Irenæus,Hippolytus & Cyrillus Hierosolymitanus, interpretantur dictum Pauli de templo Iudæorum,quod fuit olim Hierosolymis;& hoc putant in gratiam Iudæorum, renouatum iri ab Antichristo, in eóque sessurum ipsum *In quo tẽplo sessurus sit Antichristus.* *Irenæus, Hippolytus Cyrillus.*
quasi

quasi Deum. Neque hanc opinionem improbant Chrysostomus, super caput secundum posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, nec Hieronymus, in epistola ad Algasiam quæstione vndecima; nec Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei, capite decimonono. At vero Theodoretus, Damascenus, aliique, intelligendum esse opinantur, de templis Christianorum: hæc enim sola verè dici possunt templa Dei. Nam illud Iudaicum templum, post mortem Domini nostri, omni sanctitate religionéque priuatum, profanum, impurum, & impium euasit. Adiice quod & Dominus noster, & Daniel prædixerunt, desolationem illius templi, fore in omne reliquum tempus irreparabilem. A

Theodoretus Damascenus.

Hippolytus de legatis & nunciis Antichristi sententia.

Non grauabor hic ponere, quæ de legatis ad omnes gentes ab Antichristo mittendis luculentè scripsit Hippolytus: sic enim scribit. *Impurus ille tyrannus Antichristus, mandata mittet per vniuersam terram, ministerio vtens, partim improborum hominum, partim etiam ipsorum dæmonum: qui palam dicent omnibus, rex magnus natus est super terram, venite omnes ad eum adorandum: properate omnes ad spectandas vires potentiæ eius. En vobis ille præstabit frumentum, vinum vobis largietur, opes pretiosas, ac sublimes dignitates donabit. Eius námque imperio omnis terra, maréque obtemperat, ad illum omnes accedite. Cunctis autem populis ad eum congregatis, & fausta ei acclamantibus grandi & magnifica voce, ita vt moueatur locus in quo turbæ consistent, ita eos alloquetur. Perspicite populi ac gentes omnes, incomparabilem gloriam meam, atque imperij potentiam, & magnificentiam. Quis princeps tam potens, vt ego sum? Quis Deus magnus præter me? Potentiæ meæ quis resistet? Assistent præterea ipsi dæmones, splendentium angelorum speciem referentes, eúmque diuinis laudibus & honoribus celebrantes, aliquando in cœlum euehentes, deinde ingenti pompa, & spectantium stupore, de cœlo in terras deducentes.* Sic Hippolytus. C

Oratio Antichristi ad sui sectatores.

Et Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis feminarum. D

Antichristi superbia.

Ec priora verba hnius sententiæ, nec quod postea subiicitur, *Et Deum quem ignorauerunt patres eius, colet*, possunt verè competere in regem Antiochum: sed necessariò referenda sunt ad Antichristum. Nam, vt docent hoc loco Hieronymus & Theodoretus, & perspicuis

A ouis verbis tradit historia Machabæorum, rex Antiochus Deos Græcorum colebat;& ad eorum cultum etiam Iudæos compellebat. Quin templum Hierosolymitanum, Iouis Olympij,&templum quod erat in Garizim, Iouis hospitalis cognominari iussit. Quadrant igitur hæc in Antichristum, qui gente Iudæus cùm sit futurus, & à primo simulaturus magnam pietatem & religionem aduersus Deum Iudæorum; postea in tantam procedet impietatem & superbiam, vt se solum ab omnibus credi, adorari,& prædicari Deum velit, ac iubeat. Quod autem sequitur, *& erit in concupiscentijs feminarum*, videtur non ad Antichristum, sed ad regem Antiochum pertinere. Etenim Antichristus, vt fertur, quo plurimos decipiat, simulaturus est castitatem. At rex Antio- B chus,& priuata, & publica omnium libidinum obscœnitate infamis fuit:& in tantum dedecus, vt refert diuus Hieronymus, post stupra & corruptelas, venit regiæ dignitatis, vt mimis quoque & scortis publicè commisceretur, & libidinem suam etiam populo præsente compleret. Cuius rei etiam illud argumentum, ex quarto capite posterioris libri Machabæorum, affert Theodoretus, quod vni concubinæ suæ, dono dederit Tharsenses, & Mallotas populos, vnde turbulenta inter eos concitata fuit seditio.

1. Macch. cap. 1. 2. Mach. 6.

An sit Antichristus futurus libidinosus.

Verùm scire oportet, Theodoretum prædicta verba Danielis, legere per negationem hoc modo, *& super concupiscentias feminarum non intelliget*: quo significatur, eum venereis voluptatibus nequaquam fo- C re deditum. Atque huic lectioni fauet translatio septuaginta interpretum,& Theodotionis, nec non & nouæ versiones ex Hebræo, velut Pagnini, & Vatabli. Secundum hanc verò lectionem, liquidò apparet, verba Danielis in regem Antiochum, fœdissimarum libidinum turpitudine insignem atque famosum, quadrare non posse; sed referenda esse ad Antichristum. Hæc autem lectionum varietas, nata est ex ambiguitate scripturæ Hebraicæ; quæ, si verbum ex verbo exprimas, hunc reddit sensum: *super Deum patrum suorum non intelliget: & super cō-* D *cupiscentias feminarum, & super omnem Deum non intelliget*. in his verbis, negatio illa, *non intelliget*, potest referri ad primum tantùm membrum orationis; ita vt secundum membrum proximè consequens, *super concupiscentias feminarum*, relinquatur affirmatum. & subintelligatur verbum, *intelliget*. Potest etiam illa negatio, *non intelliget*, extendi ad proximè sequens membrum, *& super concupiscentias mulierum*, ipsúmque pariter atque primum membrum negare. Ex hac igitur lectionis ambiguitate, duplex, quam suprà posui, lectio & interpretatio extitit. Adnotarunt

Varia lectio huius loci apud Græcos.

Sic reddit Aquila, qui verbum è verbo expreßit.

A ſic interpretatur hunc locum. *Cùm maiores Antichriſti, agnita propriæ naturæ conditione, Deum, qui omnibus præeſt, ſeipſos nominare auſi non fuerint, ipſe Antichriſtus, Deum fortem & potentem, hoc enim ſignificat Maozim, ſeipſum appellabit. Nam illud in loco ſuo glorificabit, poſitum fuit, pro ſe ipſum glorificabit.* Gloſſa interlinearis, vtrumque ſenſum prædictum complexa, indicat verba hæc intelligi poſſe, vel de diabolo, quem Antichriſtus, vt fortem & potentem Deum colet, vel de ipſomet, qui ſe vt potentem & fortem Deum ab omnibus coli iubebit. Auctor hiſtoriæ ſcholaſticæ, ſuper Danielem, capite duodecimo, hunc locum paraphraſticè perſtringens, ita ſcribit. *Quod verò ſequitur, Deum Maozim in loco* B *ſuo venerabitur, tam Antiocho, quàm Antichriſto congruit, Maozim enim præſidium ſonat, & Antiochus in Hieruſalem præſidium poſuit, atque idolum Iouis: Antichriſtus vero, diabolum vt Deum, roboris & potentiæ ſuæ auctorem, venerabitur.*

Et in tempore præfinito præliabitur aduerſus eum rex Auſtri, & cetera vſque ad illud, *& fama turbabit eum ab Oriente & Aquilone, &c.*

C ETIAM hæc verba refert Porphyrius ad regem Antiochum Epiphanem; quem ait vndecimo regni ſui anno, rurſus contra Ptolemæum Philometorem regem Auſtri, id eſt, Ægypti, dimicauiſſe: qui audiens aduerſum ſe cum numeroſiſſimo exercitu venire Antiochum, contra ipſe, quantum maximum potuit, congregauit exercitum. Sed Antiochus quaſi vehemens quædam tempeſtas, ingenti curruum, equitum, & naualis claſſis apparatu, & præſidiis fretus, ingreſſus Ægyptum, plurima loca cepit, omnia vaſtauit, magnámque vim auri, argenti, & rerum pretioſarum deprædatus, venit in terram inclytam, ſeu glorioſam, id eſt, D Iudæam; quàm incredibiliter vexauit, gentémq; eius innumerabilibus malis contriuit. Verùm facile eſt Porphyriũ mendacij arguere. Etenim, Anthiochus vndecimo regni ſui anno mortuus eſt, longiſſimè ab Ægypto & Iudęa, id eſt, vel in Perſide, vel in Media, vel, vt aliis viſum eſt, Babylone. Quinimo, poſtquã Antiochus ex mandato Romanorum, Ægypto decedere iuſſus eſt, nunquã poſtea eam bello tentare aggreſſus eſt. Decedens autem Ægypto, primũ venit in Iudæam, quemadmodũ coniici poteſt, ex 5. cap. poſterioris libri Machabæorum, & apertiſſimè id

Refertur & refellitur interpretatio Porphyrij.

A nim est in cap. 16. *Absconde fugientes, & vagos ne prodas: habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris, finitus est puluis, consummatus est miser, defecit, qui conculcabat terram.*

Circa illud quod sequitur, *per Libyam quoque & Aethiopiam transibit* sic ait Hieronymus. *Hoc nostri magis afferunt Antichristo, quam Antiocho conuenire. Siquidem, Antiochus neque Libyam, quam plerique Africam intelligunt, neque Aethiopiam tenuit: nisi forte, quia in eodē climate sunt, prouinciæ Aegypti, & longè per deserta vicinæ, ideo captis Aegyptiis etiam istæ prouinciæ coturbatæ sint. Vnde non dicit, quod ceperit eas, sed quod per Libyas Aethiopiasq; transierit.* Antichristū verò, fertur, primò debellaturum Aegyptum, atque Libyam, Aethiopiámque vastaturum. Similia super hoc ipso Danielis loco scribit Theodoretus, *Hæc,* inquit, *minimè conueniunt Antiocho; quippe qui neque Libya, neque Aethiopia, quin etiam nec Aegypto potitus est. Iussu namque Romanorum ea prouincia decedere coactus est.* Hoc igitur declarat, quod supra cap. 7. in visione, demonstratum fuerat Danieli; ex decem cornibus cuiusdam bestiæ, tria ab vno cornu modico destrui & reuelli: hoc est, sicut hic apertiùs dicitur, tres reges, Libiæ, Aethiopiæ, & Aegypti, superatum iri ab Antichristo.

D. Hieron. in hunc locum.

Theodoret.

C *Et fama turbabit eum ab oriente, & ab Aquilone.*

ETIAM hoc loco, ait D. Hieronymus, nescio quid de Antiocho somniat Porphyrius. *Pugnans,* inquit, *aduersus Aegyptios, & Libyas, Aethiopiasq; pertransiens, audiit, contra se ab Aquilone & ab oriente bella concitari. Vnde regressus, cepit Aradios resistentes, & omnem in littore Phœnicis vastauit prouinciam, confestimq; perrexit ad Artaxiam regem Armeniæ, qui de Orientis partibus mouebatur: de cuius exercitu interfectis quamplurimis, victor euasit.* Sic Porphyrius. Cuius tamen interpretationem, Theodoretus eo redarguit argumento, quòd non Orientis, vel Aquilonis fama, coegerit Antiochum ab Aegypto recedere: sed Romanorum decretum, ab occidente, non ab Oriente missum. Ergo ad Antichristum hoc pertinet: qui audiens Orientis vel Aquilonis reges aduersum se comparare bellum, vel proceres Christianorum eius decreta iussáque aspernari, omníque cōtentione sese illi opponere, incredibili rabie ac furore ad illos profligandos, & delendos rapietur.

Somniat hoc loco Porphyrius

D Ad Antichristum hic locus referendus.

Et figet tabernaculum suum in Apadno, inter duo maria, super montem inclytum, & sanctum. A

Figmentũ Porphyrij quod D. Hieron. refert.

ET hoc Porphyrius refert ad Antiochum: qui profectus ad compescendas Orientis & Aquilonis seditiones, deinde tabernaculum suum posuit in quodam loco, cui nomen erat Apadno. qui inter duo flumina, Tigrim & Euphratem situs est. Verùm, figmenta sunt hæc Porphyrij: nam nec ostendere potuit, quis locus inter Euphraten & Tigrim, fuerit vnquam vocatus Apadno: & ridiculum est, quæ vocat scriptura hoc loco duo maria, ipsum duo B Mesopotamiæ flumina interpretari. Theodoretus existimat, Apadnum, vel vt ipse Græcam traslationem secutus vocat Apadanum fore certum quendam locum, non procul Hierosolymis: in quo ad extremum residebit Antichristus, atque inibi supremo perdetur exitio. Verùm, nemo diligentiùs hunc locum enucleauit, quàm D. Hieronymus. Primò, is memorat varias huius loci interpretum translationes. Symmachus ita vertit: *& extendet papiliones equitatus sui inter maria, super montem fortitudinis sanctum: & veniet vsque ad verticem montis.* Theodotio sic reddidit: *& figet tabernaculum suum in Aphadano inter maria, & in monte Sabin sancto, & veniet vsque ad partem eius.* Aquila verò hunc in C modum transtulit: *& plantauit tabernaculum pratorij sui Aphadano, inter maria, in Sabin glorioso & sancto, & veniet vsque ad finem eius.* Soli septuaginta interpretes, omni se nominis quæstione liberantes, hoc modo interpretati sunt; *& statuet tabernaculum suum tunc inter maria, & montem voluntatis sanctum*, quos Apollinarius secutus, de nomine Apadno planè conticuit. *Hæc ideo*, inquit Hieronymus, *posui, vt & Porphyrij ostenderem calumniam, qui hæc omnia aut ignorauit, aut nescire se finxit: & scripturæ sanctæ difficultatem indicarem, cuius intelligentiam, absque Dei gratia, & maiorum doctrina, sibi imperitissimi vel maxime vendicant.* Notabilis sanè studiosis diuinarum litterarum, & digna Hieronymo, necnon ad contundendam superbiam hæreticorum nostri temporis, validissima sentẽtia. D

Quid sit, Apadno, vbi Antichristus fixurus dicitur tabernaculũ suum.

D. Hieron. expositio.

Difficultas diuinæ scripturæ sine Dei gratia & maiorũ doctrina superari non potest.

אַפַּדְנוֹ

Apadno solium eius significat, nun enim redundat.

Vocabulum autem, Apadno, eodem auctore Hieronymo, compositum est ex voce *Apad* quæ significat solium, seu thronum, seu palatiũ, & particula *no* quæ sonat idem quod sui; & est sensus, figet tabernaculum suum, & thronum suum, inter duo maria, hoc est, mare mortuum ab Oriente, & mare magnum, seu mediterraneum ab occidente; in quorum medio, sita est Hierosolyma. Montem autem sanctum & inclitum,

A inclitum, appellat, vel montem Sion: vbi erit templum, in quo sessurus est Antichristus: vel montem oliueti, ex quo Dominus ascendit in cœlum: quo in loco fertur, periturum esse Antichristum. Porphyrius interpretatur montem, qui est in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad orientem regio. Sed ridiculum est, montem Elimaidis hoc est gentis superstitiosæ, & cultricis idolorum, hic ab angelo, sanctum, inclytum, vel gloriosum appellari. *Ridicula Porphyrij interpretatio.*

Et nemo auxiliabitur ei.

B
SEPTVAGINTA, teste D. Hieronymo, sic verterũt, *& veniet hora consummationis eius* Theodoretus ita legit, *& nemo erit, qui liberet eum* Porphyrius, vt fuit aduersus manifestam veritatem contumax, hoc etiam interpretatur de rege Antiocho: quem ait in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad Orientem regio, cùm templum Dianæ infinitis donariis opulentissimum, spoliare vellet, fugatum esse à barbaris, qui mira veneratione fanum illud suspiciebant, & paulo post, mœrore consumptum, in Tabes, oppido Persidis esse mortuum. Sic Porphyrius, vt hoc loco refert D. Hieronymus. Verùm de loco vbi mortuus C est rex Antiochus, suprà in libro nono, satis copiosè & accuratè dictũ est. In præsens autem, patet esse falsum quod ait Porphyrius. Nam cùm extrema verba huius capitis, cum proximè antecedentibus omninò cohæreant, & illa non dici de Antiocho, manifestis argumentis ostensum sit, necessariò sequitur, hæc quoque ad Antiochum referri non posse. *Contumacia Porphyrij.* *Refellitur Porphyrius*

Pertinent igitur, vt interpretantur omnes scriptores Ecclesiastici, ad Antichristum: cuius interitus, his verbis describitur. Sciendum autem est, Antichristum, ad extremam prouectum impietatem ac superbiam, in finem simulaturum se mori, & rursum ad vitam redire. Hoc tradunt Haymo & Beda, super decimumtertium caput Apocalypsis: idque colligi putant, ex illis verbis Ioannis, quæ sunt in eo capite, *& vidi vnum de capitibus bestiæ*, id est, vnum de principibus ministris diaboli, ipsum videlicet Antichristum, *quasi occisum in morte*, id est, videbatur esse mortuus, quia mortem simulabat: *& plaga mortis eius curata est*, id est, finxit se rursus quasi extincta morte reuiuiscere. Cuius rei spectaculo, ceu in gẽti miraculo obstupuere omnes: vnde sequitur, *& admirata est vniuersa terra post bestiam: & adorauerunt eam, quia similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?* Habeo eiusdem sententiæ grauissimum testem & auctorem *Locus ex 13. cap. Apocalypsis explicatus Antichristus simulabit se mori, & postea, ad vitã redire.*

Vtroque autem in loco pro voce, *trieres, & Romani, seu Italia*, sunt duæ voces Hebrææ, quarum propria vis & notio, necdum vsquequaque explorata, & perspecta est. Vna vox est, *Siim*, quam diuus Hieronymus Latinè vertit trieres alij naues. Tradunt Hebræi, radicem eius vocis esse à, *Saiah*, vnde descendit vox, *Sim*, cuius singulare est, *Si*, propriè significans auem, præsertim eam, quæ deserta incolit loca, atque hinc per translationem trahitur ad significandam nauem, vel triremem, quòd propter vela & remos, & celeritatem qua fertur per aquas, referat auem passis alis per aërem volantem. Hoc igitur loco Danielis, quidam vertunt triremes, alij naues, veluti Pagninus. Altera vox est, *Chittim*, quam Hieronymus, & ipso referente, Hebræi, Romanos seu Italos interpretantur. Certè prædictum locum libri numerorum, paraphrastes Chaldæus, vt eius verba Latinè exprimamus, sic reddidit, *& naues venient à Romanis.* Thargum vero Hierosolymitanum, eundem locum ita conuertit, *& egredientur copiæ multæ ex prouincia Italiæ, vna cum multis legionibus Romanorum.* Alij, *Chittim*, significare aiunt insulam Cyprum: & huius sententiæ est hoc in loco Theodoretus: ad quam confirmandam eo vtitur argumento quod ad vsque suam ætatem, oppidũ quoddam Cypri, Chittim appellaretur. Suffragatur Theodoreto Iosephus, in primo libro antiquitatum scribens, Chittim filium Iauan, à quo dicta est Ionia, occupasse insulam primò nominatam ex ipso Chittim, postea Cyprum, atque ex eo factum esse, vt tum insulas omnes, tum pleraque loca maritima, Hebræi, gentili voce Chittim appellent. Nec dissimile est, quod scribit D. Hieronymus super vigesimo tertio capite Esaiæ: *Cethim*, inquit, *quidam Cyprum interpretantur: vsque hodie enim est apud eos vrbs Citium, de qua Zeno, Stoicæ secta hæresiarches fuit, quanquam plerique nostrorum, Cethim, Italiæ, Macedoniæq́; insulas arbitrentur.* Certè Hieremias capite secundo: *transite*, inquit, *ad insulas Cethim:* & in exordio prioris libri Machabæorum, dicitur rex Alexander, egressus esse de terra Cethim, id est, Græciæ, vel Macedoniæ. Et auctor prioris libri Machabæorum, capite octauo duos Macedoniæ vltimos reges, Philippum & Persem, appellat Ceteorũ reges. Collatis igitur inter se variis Scripturæ locis, videtur hæc vox significare, tum insulas maris mediterranei, præsertim Ægypto, & Syriæ adiacentes, quæ Græco sermone, & institutis vtebantur, vt est Cyprus, Rhodus, &c. tum etiam vlteriora maris mediterranei loca maritima, præcipuè verò Græciã & Italiam. Et quanquã naues, seu triremes Cethim, existimat Theodoretus, venisse in auxilium regi Antiocho, contra Ptolemæum regem Aegypti,

צִיִּים *Vox Heb. vnde dicatur & quid significet.*

Vox Hebræa Chittim seu Cethei, quid significet.

Ioseph. lib. 1. cap. 7.

D. Hieronymus lib. 5. comment. in Isai.

A Ægypti, sicut etiam indicare videtur translatio Græca & ipsius Pagnini; similius tamen vero est, eas venisse aduersus Antiochum, missas à Romanis, sicut ostendit versio & commentarius D. Hieronymi: & hæc est Hebræorum sententia.

Et reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarij, &c. vsque ad illud, *eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum.*

B

Valet ad illustrandum hunc locum Danielis, quod scribit Iosephus in libro duodecimo antiquitatum. *Reuersus*, inquit, *ab Aegypto, quam metu Romanorum reliquerat rex Antiochus, ad vrbem Hierosolymitanam mouit exercitum. Ingressus autem eam centesimo quadragesimo tertio anno, ex quo primùm ad Seleuci familiam, Syriæ regnum deuenerat; sine vllo negotio dominus eius factus est: admissus apertis portis, per suæ factionis homines: quam dominationem crudeliter exercuit, necatis permultis, qui diuersarum erant partium, direptisq; pe-* C *cuniis, & asportatis Antiochiam.* Sic Iosephus. Bis autem rex Antiochus ingenti clade Iudæos afflixit: primum veniens ipse Hierosolymam anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio. Quæ tunc mala Iudæi sint passi, recenset auctor prioris libri Machabæorum, in exordio primi capitis: eadémque narrantur in capite quinto posterioris libri. Et inter alia traditur, id temporis, fuisse solo triduo, interfectos Iudæos ad octoginta millia; vinctos autem, ad quadraginta millia: nec pauciores venundatos. Illud, *& cogitabit de his, qui dereliquerunt testamentum sanctuarij*, eam reddit sententiam, vt censet diuus Hieronymus, Antiochum multa machinaturum, & moliturum aduersum eos, quos vo-
D let legem Dei derelinquere. Et hoc significantiùs & apertiùs Aquila interpretatus est hunc in modum. *Et cogitabit, vt deserantur pactum sanctuarij, & brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis*: pro brachiis, alij verterunt, semina, vt significarent stirpem & progeniem Antiochi: siquidem filius eius Antiochus cognominatus Eupator, duce exercitu Lysia, sicut in priori libro Machabæorum scriptum est, bella gessit cum Iudæis. Sed probabilior est versio beati Hieronymi; & per brachia, significantur duces & principes missi ab Antiocho contra Iudæos, Maximè verò, biennio pòst, quàm ipse rex Hierosolymam vastauerat, & omnibus bonis & rebus pretiosis Iudæos spoliaue-

Antiochus vrbem Hierosolymam occupat. *Ios. lib. 12. cap. 7.*

Antiochus Iudæos bis afflixit primo per se.

D. Hier in hunc locū.

1. Machab. cap. 3. & 4.

Secundò Antiochus per suos duces Iudaos afflixit.

spoliauerat, misit principem tributorum in ciuitates Iudæ, & Hierusalem; cuius aduentus longè funestior, & exitialior fuit Iudæis, quam fuerat ipsius regis Antiochi: lege caput primum prioris libri Machabæorum. Et quia tunc in templo Hierosolymitano positum est Iouis Olympij simulachrum, & statuę regis Antiochi, sublato iugi sacrificio, videlicet, quod fiebat quotidie mane, & vespere, ideo hic dicitur, *Auferent iuge sacrificium, & dabunt abominationem in desolationem.* Idola enim Scriptura vocat abominationes. Addit, *in desolationem*, quia illa regis Antiochi simulachra, posita sunt in templo Dei expilato, profanato, & desolato. Atque hunc locum Danielis expressit auctor prioris libri Machabæorum, in capite primo; cùm dixit, anno centesimo quadragesimo quinto, die decimaquinta mensis Casleu, regem Antiochum ædificasse abominandum idolum desolationis, super altare Dei. Non enim his verbis spectauit ad illa verba eiusdem Danielis, quæ sunt in capite nono, *& erit in templo abominatio desolationis*, quemadmodum malè Caietanus existimauit. Patet enim ex capite vigesimo quarto Matthæi ea verba ad aliud tempus longè posterius rege Antiocho pertinere. Iudæi autem, huius loci verba Danielis, non de rege Antiocho, sed de Romanis intelligi volunt, de quibus supra dictum est, *& venient super eum trieres, & Romani, & humiliabitur.* Post multa, inquiunt Iudæi, tempora, de Romanis, qui Ptolemæo venere auxilio contra Antiochū, consurget rex Vespasianus, surgéntque brachia eius, vel semina, id est Titus filius eius cum exercitu, & polluent sanctuarium, auferéntque iuge sacrificium, & templum tradent æternæ solitudini. Sic illi. Verùm, consideranti antecedentia & consequentia huius loci Danielis verba, luce clarius fit, quæ hic dicuntur à Daniele, & ad regem Antiochum propriissimè, ad Vespasianum & Titum, nullo modo pertinere. *Et impij in testamentum simulabunt fraudulenter.* Hoc etiam in libris Machabæorum legitur, quosdā simulasse legis Dei se esse cultores, & post ea cum gentibus mixtos, abdicatisque patriis legibus & moribus, fuisse proditores patriæ, bonorúmque ciuium hostes, & insectatores, sicut de Alcimo traditur in capite septimo prioris libri Machabæorū: *Conuenerunt, inquit, ad Alcimum congregatio scribarum, requirentium ab eo pacem, & quæ iusta sunt. Dixerunt enim, homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus est cum eis verba pacifica, & iurauit illis dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris: & crediderunt ei, Et comprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die.* Similia narrantur.

Idola à Scriptura vocantur abominationes.

Iudaorum expositio, quam refert D. Hieron. vbi supra.

A B C D

A rantur in posteriori libro de Simone, Iasone, & Menelao.

Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate. Palàm est hæc dici in probos, & pios Iudæos; qui tempore illius persecutionis Antiochi, quiduis pati maluerunt, quàm à lege Dei recedere. De his ita scribit Iosephus libro duodecimo antiquitatum. *Et maxima quidem Iudæorum pars, vel sponte, vel metu supplicij, parebat edictis regis Antiochi: qui verò probatiores erant, & generosæ indolis, maiorem rationem habuerunt legis patriæ, quàm pœnæ propositæ sibi ab aduersarijs. Quamobrem quotidie necabantur, crudelißimis torti cruciatibus. Nam flagris vehementer cæsi, & lacerati corpore, viui etiamnum, spirantésque* B *suffigebantur crucibus. Vxores item, & circumcisos liberos strangulabant, & suspendebant à crucifixorum parentum ceruicibus: sacros libros comburebant, & apud quos reperti erant eos, neci dabant.* Sic Iosephus. Similia horum prodita sunt in primo capite prioris libri Machabæorum. Pergunt autem Iudæi, vt superiora, sic etiam hæc, de calamitatibus, & malis, quibus oppressi sunt sub Tito & Vespasiano interpretari.

Pietrum Iudæorum cõstantia.

Ioseph. lib. 12. cap. 7.

Cúmque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo. Haud dubiè hæc spectant ad Mathathiam, & filios eius, Iudam, Ionatham, & Simonem, qui cum aliis Dei cultoribus, & patriæ legis amatoribus, se fortiter opposuere Antiocho, & eius ducibus: Deóque mirabiliter ipsos iuuante, C parua licet manu, ingentes tamen robustóque exercitus profligauerũt: denique, multis gloriosè partis victoriis, iugum seruitutis Græcorum, à ceruicibus suorum ciuium depulerunt. *Vt conflentur, & eligantur, & dealbentur.* Significatur his verbis, tantam bonorum vexationem, cò permissurum Deum, quò huiusmodi malis, boni purgentur ab omnibus vitiis, eorúmque virtus præstantior & illustrior existat; quod enim est ignis auro & thuri, & lima ferro, hoc est tribulatio viris iustis. Videtur cauterium, esse vulnus, sed est remedium vulneris; ita vexatio, malum esse videtur, sed reuera malorum est remedium. Si- D mile huius loci Danielis est, quod scribit Malachias capite tertio. *Deus*, inquit, *quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia.* Refert hoc loco D. Hieronymus, quosdam Hebræorum, quod dixit Daniel, *cum corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter*, de Seuero & Antonino principib. intellexisse; qui Iudæos plurimũ dilexerũt: alios verò, de Iuliano imperatore, qui Iudæos amare

De Machabæis quid sit prædictum.

Magnum bonum viris bonis, est tribulatio.

Interpretatio Iudæorum.

amare se simulans,in templo eorum immolaturum se esse promisit.In A
quo tamen Iudæi,paruam auxilij spem habituri essent ,& applicatum iri illis plurimos gentilium,non verè,sed mendaciter: pro idolorum enim cultu, eorum simulabunt amicitias. Tempus tamen veræ salutis eorum & auxilij,tunc demum fore cum veniet Christus, ipsis promissus.Non me fugit,superiora verba Danielis , quæ nos interpretati sumus de persecutione regis Antiochi contra Iudæos . multos scriptorumEcclesiasticorum interpretatos esse,de vltima persecutione Ecclesiæ,quam sub finem mundi , concitaturus est Antichristus. Verùm nos de persecutione Antichristi latiùs infrà dicturi sumus , cùm explanabimus illa verba duodecimi capitis;*Et veniet tempus,quale non fuit ab* B
eo,ex quo gentes esse cœperunt.

Et eleuabitur,& magnificabitur aduersus omnem Deum,& aduersus Deum Deorum loquetur magnifica: & dirigetur,donec compleatur iracundia,perpetrata quippe est definitio.

Antiochi Epiphanis arrogantia.

ORPHYRIVS, vt refert hoc loco diuus Hieronymus, diuus item Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos,hæc verba Danielis,de rege Antiocho interpretantur. Nec sanè ipsi aliena sunt: erectus quippe ille est aduersus Deum , & in tantam superbiam elatus C
est,vt in templo Hierosolymitano simulachrum suum poni iusserit, Illud autem,*Et dirigetur donec compleatur ira*,significat, illi prosperè cessura omnia,quoad eius immanissimis scelerib.iratus,& infensus Deus, teterrima morte,eius finiat impietatem.Narrât Polybius,& Diodorus, vt memorat hoc loco beatus Hieronymus, non modo contra Deum Iudææ Antiochum peccasse,sed auaritiæ facibus incensum, etiam Dianæ templum,in Elymaide opulentissimum, spoliare conatum esse sed D
oppressum fuisse à custodibus templi,& vicinis circùm gentibus: postea verò phantasiis,erroribúsque versum in amentiam, tandem miserabili morte interiisse.quem exitum vitæ,contigisse ipsi arbitrantur prędicti auctores,propter sacrilegam templi Dianæ violationem.Sed verius dictu est , eam calamitatem ipsi accidisse , propter innumerabilia mala , quibus Iudæos afflixerat , & quia sanctissimum veri Dei templum,

Polybius& Diodorus de infelici exitu regis Epiphanis.

A plum,quod erat Hierosolymis, sacrilegè expilare, atque impiè contaminare veritus non fuerat.

At enim verò,plerique scriptorum ecclesiasticorum, & ipse Hieronymus,& Prosper in libro de promissionibus Dei,parte quarta, cap.9. nec non & ipsi Hebræi,quemadmodum hic affirmat Hieronymus,verba hæc Danielis,ad ipsum Antichristum referunt:qui amplissimo terrarum imperio acquisito , & innumerabilibus ad eum hominibus sequendum & colendum confluentibus, in tantam extolletur superbiā; vt non modo se regem regum,sed etiam Deum deorum faciat,nullum superiorem se agnoscens Deum. Prædixerat hoc supra Daniel capite B septimo,cum appellauit eum,*os loquens ingentia*,& hoc loco ait *magnificabitur supra omnem Deum*,& paulò infra subdit , *& Deum patrum suorum non reputabit.* Qua etiam de causa dictus est à Daniele in capite octauo,*rex impudens facie:*videlicet,quia sine vllo pudore , summi Dei nomen atque honorem sibi arrogabit. Hoc ipsum significauit Dominus noster,apud Ioannem capite quinto dicens , se venisse in nomine patris sui,id est prædicando & honorando Deum patrem suum:alium verò,id est Antichristum,in nomine suo venturum;quia vnum se tantummodo iactabit Deum;& se solùm à suis, vt Deum coli , & adorari coget.His consona sunt,quæ scribit D. Paulus in secundo capite po- C sterioris epistolæ ad Thessalonicenses:nam de Antichristo loquens,sic ait. *Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur , & extollitur supra omne quod dicitur Deus,aut quod colitur , ita vt in templo Dei sedeat , ostendens se tanquam sit Deus.* Hanc ob causam Ioannes in Apocalypsi,bestiam,id est,Antichristum, plenum fore scribit nominibus blasphemiæ: & in capite decimotertio eiusdem libri ita scribit. *Dabitur ei os loquens magna,& blasphemias , & aperiet os suum in blasphemias ad Deum,& blasphemabit nomen eius,& tabernaculum eius,& eos qui sunt in cœlo.* Theodoretus super hoc vndecimo capite Danielis tradit, D Antichristum,& facturum se Deum,& imperaturum gentibus , vt erigant sibi templa magnificentissima,& argento,auro,ac lapidibus pretiosis ornatissima.

Antichristus Deum se faciet.

Ceterùm,quia beatus Paulus eo loco, quem proximè posui , affirmat, sessurum in templo Dei Antichristum ; ambigunt Doctores , de quo templo Dei,Pauli dictum sit intelligendum. Irenæus,Hippolytus & Cyrillus Hierosolymitanus , interpretantur dictum Pauli de templo Iudæorum,quod fuit olim Hierosolymis;& hoc putant in gratiam Iudæorum , renouatum iri ab Antichristo , in eoque sessurum ipsum quasi

In quo templo sessurus sit Antichristus.

Irenæus, Hippolytus Cyrillus.

quasi Deum. Neque hanc opinionem improbant Chrysostomus, super caput secundum posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, nec Hieronymus, in epistola ad Algasiam quæstione vndecima; nec Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei, capite decimonono. At vero Theodoretus, Damascenus, aliique, intelligendum esse opinantur, de templis Christianorum: hæc enim sola verè dici possunt templa Dei. Nam illud Iudaicum templum, post mortem Domini nostri, omni sanctitate religionéque priuatum, profanum, impurum, & impium euasit. Adiice quod & Dominus noster, & Daniel prædixerunt, desolationem illius templi, fore in omne reliquum tempus irreparabilem. A

Theodoretus Damascenus.

Hippolytus de legatis & nunciis Antichristi sententia.

Non grauabor hic ponere, quæ de legatis ad omnes gentes ab Antichristo mittendis luculentè scripsit Hippolytus: sic enim scribit. *Impurus ille tyrannus Antichristus, mandata mittet per vniuersam terram, ministerio vtens, partim improborum hominum, partim etiam ipsorum dæmonum: qui palam dicent omnibus, rex magnus natus est super terram, venite omnes ad eum adorandum: properate omnes ad spectandas vires potentiæ eius. En vobis ille præstabit frumentum, vinum vobis largietur, opes pretiosas, ac sublimes dignitates donabit. Eius námque imperio omnis terra, maréque obtemperat, ad illum omnes accedite. Cunctis autem populis ad eum congregatis, & fausta ei acclamantibus grandi & magnifica voce, ita vt moueatur locus, in quo turba consistent, ita eos alloquetur. Perspicite populi ac gentes omnes, incomparabilem gloriam meam, atque imperij potentiam, & magnificentiam. Quis princeps tam potens, vt ego sum? Quis Deus magnus præter me? Potentia mea quis resistet? Assistent præterea ipsi dæmones, splendentium angelorum speciem referentes, eúmque diuinis laudibus & honoribus celebrantes, aliquando in cælum euehentes, deinde ingenti pompa, & spectantium stupore, de cælo in terras deducentes.* Sic Hippolytus. C

Oratio Antichristi ad sui sectatores.

Et Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis feminarum. D

Antichristi superbia.

Nec priora verba huius sententiæ, nec quod postea subiicitur, *Et Deum quem ignorauerunt patres eius, colet*, possunt verè competere in regem Antiochum: sed necessariò referenda sunt ad Antichristum. Nam, vt docent hoc loco Hieronymus & Theodoretus, & perspicuis

A dùis verbis tradit historia Machabæorum, rex Antiochus Deos Græcorum colebat;& ad eorum cultum etiam Iudæos compellebat. Quin templum Hierosolymitanum, Iouis Olympij,&templum quod erat in Garizim, Iouis hospitalis cognominari iussit. Quadrant igitur hæc in Antichristum, qui gente Iudæus cùm sit futurus, & à primo simulaturus magnam pietatem & religionem aduersus Deum Iudæorum; postea in tantam procedet impietatem & superbiam, vt se solum ab omnibus credi, adorari,& prædicari Deum velit, ac iubeat. Quod autem sequitur, *& erit in concupiscentijs feminarum*, videtur non ad Antichristum, sed ad regem Antiochum pertinere. Etenim Antichristus, vt fertur, quo plurimos decipiat, simulaturus est castitatem. At rex Antiochus,& priuata, & publica omnium libidinum obscœnitate infamis fuit:& in tantum dedecus, vt refert diuus Hieronymus, post stupra & corruptelas, venit regiæ dignitatis, vt mimis quoque & scortis publicè commisceretur, & libidinem suam etiam populo præsente compleret. Cuius rei etiam illud argumentum, ex quarto capite posterioris libri Machabæorum, affert Theodoretus, quod vni concubinæ suæ, dono dederit Tharsenses, & Mallotas populos, vnde turbulenta inter eos concitata fuit seditio.

1. Macch. cap. 1.
2. Mach. 6.
An sit Antichristus futurus libidinosius.
B

Verùm scire oportet, Theodoretum prædicta verba Danielis, legere per negationem hoc modo, *& super concupiscentias feminarum non intelliget*: quo significatur, eum venereis voluptatibus nequaquam fore deditum. Atque huic lectioni fauet translatio septuaginta interpretum,& Theodotionis, nec non & nouæ versiones ex Hebræo, velut Pagnini, & Vatabli. Secundum hanc verò lectionem, liquidò apparet, verba Danielis in regem Antiochum, fœdissimarum libidinum turpitudine insignem atque famosum, quadrare non posse; sed referẽda esse ad Antichristum. Hæc autem lectionum varietas, nata est ex ambiguitate scripturæ Hebraicæ; quæ, si verbum ex verbo exprimas, hunc reddit sensum: *super Deum patrum suorum non intelliget: & super cõcupiscentias feminarum, & super omnem Deum non intelliget*, in his verbis, negatio illa, *non intelliget*, potest referri ad primum tantùm membrum orationis; ita vt secundum membrum proximè consequens, *super concupiscentias feminarum*, relinquatur affirmatum. & subintelligatur verbum, *intelliget*. Potest etiam illa negatio, *non intelliget*, extendi ad proximè sequens membrum, *& super concupiscentias mulierum*, ipsúmque pariter atque primum membrum negare. Ex hac igitur lectionis ambiguitate, duplex, quam suprà posui, lectio & interpretatio extitit. Adnotarunt

C *Varia lectio huius loci apud Græcos.*
D *Sic reddit Aquila, qui verbum è verbo expressit.*

A sic interpretatur hunc locum. *Cùm maiores Antichristi, agnita propria naturæ conditione, Deum, qui omnibus præest, seipsos nominare ausi non fuerint, ipse Antichristus, Deum fortem & potentem, hoc enim significat Maozim, seipsum appellabit. Nam illud in loco suo glorificabit, positum fuit, pro se ipsum glorificabit.* Glossa interlinearis, vtrumque sensum prædictum complexa, indicat verba hæc intelligi posse, vel de diabolo, quem Antichristus, vt fortem & potentem Deum colet, vel de ipsomet, qui se vt potentem & fortem Deum ab omnibus coli iubebit. Auctor historiæ scholasticæ, super Danielem, capite duodecimo, hunc locum paraphrasticè perstringens, ita scribit. *Quod verò sequitur, Deum Maozim in loco*
B *suo venerabitur, tam Antiocho, quàm Antichristo congruit, Maozim enim præsidium sonat, & Antiochus in Hierusalem præsidium posuit, atque idolum Iouis: Antichristus vero, diabolum vt Deum, roboris & potentiæ suæ auctorem, venerabitur.*

Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex Austri, & cetera vsque ad illud, *& fama turbabit eum ab Oriente & Aquilone, &c.*

C ETIAM hæc verba refert Porphyrius ad regem Antiochum Epiphanem; quem ait vndecimo regni sui anno, rursus contra Ptolemæum Philometorem regem Austri, id est, Ægypti, dimicauisse: qui audiens aduersum se cum numerosissimo exercitu venire Antiochum, contra ipse, quantum maximum potuit, congregauit exercitum. Sed Antiochus quasi vehemens quædam tempestas, ingenti curruum, equitum, & naualis classis apparatu, & præsidiis fretus, ingressus Ægyptum, plurima loca cepit, omnia vastauit, magnámque vim auri, argenti, & rerum pretiosarum deprædatus, venit in terram inclytam, seu gloriosam, id est,
D Iudæam; quàm incredibiliter vexauit, gentémq; eius innumerabilibus malis contriuit. Verùm facile est Porphyriū mendacij arguere. Etenim, Anthiochus vndecimo regni sui anno mortuus est, longissimè ab Ægypto & Iudæa, id est, vel in Perside, vel in Media, vel, vt aliis visum est, Babylone. Quinimo, postquā Antiochus ex mandato Romanorum, Ægypto decedere iussus est, nunquā postea eam bello tentare aggressus est. Decedens autem Ægypto, primū venit in Iudæam, quemadmodū coniici potest, ex 5. cap. posterioris libri Machabæorum, & apertissimè id

Refertur & refellitur interpretatio Porphyrij.

A nim est in cap. 16. *Absconde fugientes, & vagos ne prodas: habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris, finitus est puluis, consummatus est miser, defecit, qui conculcabat terram.*

Circa illud quod sequitur, *per Libyam quoque & Aethiopiam transibit* sic ait Hieronymus. *Hoc nostri magis asserunt Antichristo, quàm Antiocho conuenire. Siquidem, Antiochus neque Libyam, quam plerique Africam intelligunt, neque Aethiopiam tenuit: nisi forte, quia in eode climate sunt, prouincia Aegypti, & longè per deserta vicina, ideo captis Aegyptiis etiam istæ prouinciæ coturbatæ sint. Vnde non dicit, quod ceperit eas, sed quod per Libyas Aethiopiasq; transierit.* Antichristũ verò, fertur, primò debellaturum Aegy- D. Hieron. in hunc locum.

Y ptum, atque Libyam, Aethiopiámque vastaturum. Similia super hoc ipso Danielis loco scribit Theodoretus, *Hæc,* inquit, *minimè conueniunt Antiocho; quippe qui neque Libya, neque Aethiopia, quin etiam nec Aegypto potitus est. Iussu namque Romanorum ea prouincia decedere coactus est.* Hoc igitur declarat, quod supra cap. 7. in visione, demonstratum fuerat Danieli; ex decem cornibus cuiusdam bestiæ, tria ab vno cornu modico destrui & reuelli: hoc est, sicut hic apertiùs dicitur, tres reges, Libiæ, Aethiopiæ, & Aegypti, superatum iri ab Antichristo. Theodoret.

C *Et fama turbabit eum ab oriente, & ab Aquilone.*

ETIAM hoc loco, ait D. Hieronymus, nescio quid de Antiocho somniat Porphyrius. *Pugnans,* inquit, *aduersus Aegyptios, & Libyas, Aethiopiasq; pertransiens, audiit, contra se ab Aquilone & ab oriente bella concitari. Vnde regressus, cepit Aradios resistentes, & omnem in littore Phœnicis vastauit prouinciam, confestimq; perrexit ad Artaxiam regem Armeniæ, qui de Orientis partibus mouebatur: de cuius exercitu interfectis quamplurimis, victor euasit.* Sic Porphyrius. Cuius tamen interpretationem, Theodoretus eo redarguit argumento, quòd non Oriëntis, vel Aquilonis fama, coegerit Antiochum ab Aegypto recedere: sed Romanorum decretum, ab occidente, non ab Oriente D missum. Ergo ad Antichristum hoc pertinet: qui audiens Orientis vel Aquilonis reges aduersum se comparare bellum, vel proceres Christianorum eius decreta iussáque aspernari, omníque cõtentione sese illi opponere, incredibili rabie ac furore ad illos profligandos, & delendos rapietur.

Somniat hoc loco Porphyrius

Ad Antichristum hic locus referendus.

A inclitum, appellat, vel montem Sion: vbi erit templum, in quo sessurus est Antichristus: vel montem olïueti, ex quo Dominus ascendit in cœlum: quo in loco fertur, periturum esse Antichristum. Porphyrius interpretatur montem, qui est in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad orientem regio. Sed ridiculum est, montem Elimaidis hoc est gentis superstitiosæ, & cultricis idolorum, hic ab angelo, sanctum, inclytum, vel gloriosum appellari. *Ridicula Porphyrij interpretatio.*

Et nemo auxiliabitur ei.

B SEPTVAGINTA, teste D. Hieronymo, sic verterũt, *& veniet hora consummationis eius.* Theodoretus ita legit, *& nemo erit, qui liberet eum.* Porphyrius, vt fuit aduersus manifestam veritatem contumax, hoc etiam interpretatur de rege Antiocho: quem ait in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad Orientem regio, cùm templum Dianæ infinitis donariis opulentissimum, spoliare vellet, fugatum esse à barbaris, qui mira veneratione fanum illud suspiciebant, & paulo post, mœrore consumptum, in Tabes, oppido Persidis esse mortuum. Sic Porphyrius, vt hoc loco refert D. Hieronymus. Verùm de loco vbi mortuus C est rex Antiochus, suprà in libro nono, satis copiosè & accuratè dictũ est. In præsens autem, patet esse falsum quod ait Porphyrius. Nam cùm extrema verba huius capitis, cum proximè antecedentibus omninò cohæreant, & illa non dici de Antiocho, manifestis argumentis ostensum sit, necessariò sequitur, hæc quoque ad Antiochum referri non posse. *Contumacia Porphyrij.* *Refellitur Porphyrius*

Pertinent igitur, vt interpretantur omnes scriptores Ecclesiastici, ad Antichristum: cuius interitus, his verbis describitur. Sciendum autem est, Antichristum, ad extremam prouectum impietatem ac superbiam, in finem simulaturum se mori, & rursum ad vitam redire. Hoc tradunt Haymo & Beda, super decimumtertium caput Apocalypsis: idque colligi putant, ex illis verbis Ioannis, quæ sunt in eo capite, *& vidi vnum de capitibus bestiæ,* id est, vnum de principibus ministris diaboli, ipsum videlicet Antichristum, *quasi occisum in morte,* id est, videbatur esse mortuus, quia mortem simulabat: *& plaga mortis eius curata est,* id est, finxit se rursus quasi extincta morte reuiuiscere. Cuius rei spectaculo, ceu in gẽti miraculo obstupuere omnes: vnde sequitur, *& admirata est vniuersa terra post bestiam: & adorauerunt eam, quia similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?* Habeo eiusdem sententiæ grauissimum testem & aucto- *Locus ex 13. cap. Apocalypsis explicatus Antichristus simulabit se mori, & postea, ad vitã redire.*

rem, beatum Gregorium: qui libro vndecimo epistolarum, ex Registro indictionis sextæ, capite tertio: ad hunc modum scribit. *Veniens in mundum Antichristus, diem sabbatum & diem Dominicum ab omni iubebit opere custodiri. Nam, quia simulaturus est mori se, ac resurgere, ideò diem Dominicum in veneratione haberi præcipiet. Quia verò iudaizare populum compellet, vt ritus Mosaicæ legis reuocet, & Iudæorum sibi subdat perfidiam, diem sabbati obseruari coget.* Hæc Gregorius. A

Antichristus obseruaturus est diem Dominicum & diem sabbatũ ex D. Gregorio. lib. 11. ep. 3. ad Roman. Actor. 1.

Post simulatam igitur resurrectionem, spectante infinita hominum turba, ascendet in verticem montis Oliueti, vnde Dominus assumptus est in cœlum, sic enim hoc loco præsignificauit Daniel, & simulabit se in cœlum redire velle, vnde ad homines descenderat, atque ipsum extollentibus, specie angelorum, dæmonibus per aëra euehetur in cœlũ cunctis admirantibus: & diuinitati eius acclamantibus. Sed eo ipso temporis puncto, *Dominus Iesus*, vt Paulus docet in capite secundo posterioris epistolæ ad Thessalonicẽses, *interficiet eum spiritu oris sui*, idest: verbo, vel imperio suo. Ad quod confirmandum, affert Hieronymus verba Isaiæ ex capite vigesimo quinto, secundum translationem, non septuaginta interpretum, vt hic putauit Carthusianus, sed Symmachi, vt in commentario eius loci tradit D. Hieronymus. *Quod autem Antichristus, ait Hieronymus, venturus sit vsque ad summitatem montis sancti & inclyti, & ibi periturus, Isaias plenius loquitur, dicens: præcipitabit dominus in monte sancto, faciem dominatoris tenebrarum super omnes gentes, & eum qui dominatur cunctis populis, & vnctionem quæ vncta est, contra vniuersas nationes.* Tunc ergo nullus, vt ait Daniel, auxiliabitur Antichristo: tunc, quẽadmodum idem supra dixit capite octauo, impius ille, sine manu conteretur: id est, non bello, non ferro, non humanis viribus, sed inuisibili Christi potentia exanimatus interibit. B C

Interitus Antichristi.

Quo verbo Christi, occidendus sit Antichristus.

Quoniam autem Paulus dixit, eum Christi verbo occisum iri, quæri posset, quali Christi verbo sit occidendus. Solus omnium, quos adhuc legerim, auctor scholasticæ historiæ, id expressit, *Ascendente*, inquit, *per aëra Antichristo, audietur vox Christi de cœlo missa, morere: & confestim fulmine percussus interibit.* Hæc, non vt mihi explorata certáque, sed vt ab aliis prodita, nec iniucunda lectori futura, hic referre volui. Lactantius capi. 17. & 18. libri 7. diuinarũ institutionum, Antichristi exitũ & interitũ secus enarrat. Non pigebit ex eo loco verba eius hunc in locũ transcribere. *Cùm hæc ita*, inquit, *gerentur, iusti, & sectatores veritatis segregabunt se à malis, & fugient in solitudines. Hoc impius rex, inflammatus ira veniet cum exercitu magno, & admotis omnibus copiis, circumdabit montem, in* D

Comest. in hist. Dan. cap. 12.

Sententia Lactãtij de Antichristi exitu & interitu.

A *tem in quo iusti morabuntur, vt eos comprehendat, illi verò, vbi se clausos vndique, atque obsessos viderint, exclamabunt ad Deum voce magna, & auxilium cœleste implorabunt. Quorum ancipiti periculo & miseranda comploratione commotus Deus mittet protinus liberatorem.*

Tunc aperietur cœlum medium intempesta nocte, & tenebrosa; vt in orbe toto lumen descendentis Dei, tanquam fulgur appareat. Qui priusquam descendat, hoc signum dabit: cadet repente gladius de cœlo, vt sciant iusti, ducem sanctæ militiæ descensurum, & descendet ille comitantibus angelis in medium terræ. Virtus autem angelorum tradet in manus iustorum, multitudinẽ illam, quæ montem circumsederit, & concidetur ab hora tertia vsque ad vesperum, & fluet sanguis more torrentis: deletisque omnibus copiis, impius solus effugiet, & peribit ab eo virtus sua. Hac sunt cap. 19.

B *Hic est autem, qui appellatur Antichristus: sed se ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & victus effugiet, & bellũ sæpè renouabit & sæpè vincetur, donec quarto prælio, confectis omnibus impiis, debellatus & captus tandem scelerum suorum luet pœnas.* Hæc Lactantius

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XV.

A

B

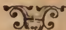

CAPVT DVODECIMVM.

IN tempore autem illo, consurget Michaël princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui: & veniet tempus, quale nō fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi, de his qui dormiunt in terra
* Matt.25. *puluere, euigilabunt:* * *alij in vitam æternam, & alij in op-* C
46. *probrium, vt videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt* * *quasi splē-*
Matth. 13. *dor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas*
f.4. *æternitates. Tu autem Daniel, claude sermones, & signa librum vsque ad tē-*
pus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. Et vidi ego
* Sap.3.7. *Daniel, & ecce quasi duo alij stabant: vnus hinc, super ripam fluminis, & alius*
Matth.13. *inde, ex altera ripa fluminis, Et* * *dixi viro, qui erat indutus lineis, qui stabat*
43. *super aquas fluminis, vsquequo finis mirabilium? Et audiui virum qui indutus*
Dixit habent 2. MS. Rom. & Hebr. exemplar. *erat lineis, qui stabat super aquas fluminis,* * *cum eleuasset dexteram & sinistram suam in cælum, & iurasset per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur vniuersa hæc. Et ego audiui, & non intellexi. Et dixi: Domine mi, quid erit post hæc? Et ait, vade Daniel: quia clausi sunt, signa-* D
* Apoc.10. 5. *tique sermones, vsque ad præfinitum tempus. Eligentur, & dealbabuntur, & quasi igniti probabuntur multi: & impiè agent impij, neque intelligent omnes impij: porrò docti intelligent. Et à tempore, cum ablatum fuerit iuge sacrificiū,*

& posita

A *& posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille, ducenti, nonaginta. Beatus qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum: & requiesces, & stabis in sorte tua, in finem dierum.*

Huc vsque Danielem in Hebræo volumine legimus. Quæ sequuntur, vsque ad finem libri, de Theodotionis editione translata sunt.

B

PERGIT angelus Gabriel prænunciare Danieli, ea, quæ tam ipso tempore persecutionis Antichristi, quàm transacto eo tempore, sub finem mundi ventura sunt. Porphyrius quidem, vt superiora, ita quæ traduntur hoc capite, de rege Antiocho Epiphane interpretari, quoquo modo contendit: verùm, tam inscienter, tam insulsè, denique tam absurdè, vt ridere magis libeat, & contemnere tantam hominis, vel inscitiam, vel impudentiam, quàm confutare sententiam. Sed nimirum, vsque adeo mentem eius occæcauerat odium Christiani nominis & doctrinæ, vt clarissimam veritatis lucem, aut non viderit, aut vidisse se dissimulans, eam, peruersarum interpretationum offusis tenebris, obscurare, atque aliis eripere conatus fuerit. Audi, quemadmodum hoc loco eum D. Hieronymus scitè derideat, *Hactenus*, inquit, Porphyrius *vtcumque se tenuit, & tam nostrorum imperitis, quàm suorum malè eruditis imposuit, De hoc capitulo quid dicturus est? in quo mortuorum describitur resurrectio, aliis suscitatis in vitam æternam, & aliis in opprobrium sempiternum? nec potest dicere, qui fuerint sub Antiocho fulgentes quasi splendor firmamenti: & alij quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sed quid non facit pertinacia? Quasi contritus coluber, eleuat caput, & moriturus, in eos qui moriturі sunt venena diffundit*, Sic Hieronymus. Nos fictitias eius interpretationes, suo quámque loco prodentes, refellemus.

Summa huius capitis.

C

Contumacia & cæcitas Porphyrij.

D. Hieronymi in Porphyrium sententia.

D

In tempore autem illo, consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui.

SIgnificatur his verbis illud tempus, quo vigebit persecutio Antichristi, appropinquante iam mundi huius fine. Tunc enim Michael,

chael,qui summus creditur ordinis archangelorum,& olim præses fuit Synagogæ custósque ac defensor populi Hebræi; postea vero propter necem Messiæ,reprobata reiectáque Synagoga,in tutelam &defensionem transiit Ecclesiæ hic inquam Michael, extremis illis mundi temporibus omnem suam vim atque potentiam intendet atque conferet (hanc enim vim & notionem habet verbum illud *consurget*) in auxilium bonorum qui in illa persecutionis acerbitate, in summis constituti angustiis,maioribus quam credi possit malis conflictabuntur. Nec solus Michael, inuisibilis erit defensor Ecclesiæ,sed etiam ipsorum hominum quidam , præter ceteros sanctitate præstantes , sese opponent Antichristo,& ceterorum erunt fortissimi duces , acerrimique propugnatores Ecclesiæ. Horum duo erunt principes & antesignani, Christianæ veritatis testes ac præcones:de quibus Ioannes in Apocalypsi capite vndecimo,prænunciata extremi illius temporis vexatione Ecclesiæ hæc subiúgit.*Dabo duobus testibus meis*,os nempe,&sapientiá,cui nó poterunt resistere aduersarij. *& prophetabunt*, vel breui futurum prædicentes finem illius persecutionis,extincto Antichristo , & mox venturo ad iudicandum mundum Christo domino : vel prædicantes fidem Christi,& diuinam scripturam interpretantes ,& Antichristi mendacia detegentes ac redarguentes.*diebus mille ducentis sexaginta*. Hoc tempus cóntinet tres annos circiter & dimidium annum: tanto enim tempore prædicaturos Eliam & Enoch,antiqua traditione proditum , & à patribus confirmatum est. *Amicti saccis*,vt non solùm verbo,sed etiam habitu ipso,pœnitentiam prædicent.Deinde Ioannes comparat eos duobus candelabris & duabus oliuis.Candelabra dicuntur,quia in densissima illa persecutionis caligine; lucem veritatis hominibus ostendent. Oliuæ appellantur,quasi oleo spiritus sancti , per gratiam , largissimè vncti:vel quia magnā exercebunt misericordiam,afflictos consolando, infirmos roborando , nutantes in fide fulciendo , denique sustentando omnes promissione diuini auxilij , mox ipsis , Antichristo perempto, affuturi.

Enoch & Elias,testes futuri veri tatis aduersus Antichristum. Locus Apocalypsis ex capite vndecimo explicatus.

Sed qui erunt illi duo testes?De Elia non video dubitari. Nam & hunc videtur Ioannes significasse eo ipso loco,cùm subiecit;*ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum* , & rursus , *hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum*. quibus verbis haud dubiè indicauit Eliam de quo legitur Ecclesiastici capite 48. *& surrexit Elias propheta quasi ignis,& verbum ipsius quasi facula ardebat : verbo domini continuit cælum,& deiecit à se ignem terræ*.Nota est lectori historia

Eliā ante iudicium venturum certissimū est.

A ria, ex libro tertio regum cap. 17. & ex libro quarto regum cap. 1. Ex his, quæ dicta sunt palam est, non rectè Lactantium libro 7. cap. 17. vnum dumtaxat prophetam venturum contra Antichristum, memorare. Theodoretus hoc loco scribit, sæuiente in bonos Antichristo, Michaelem omnia moliturum, vt Elias adueniens, domini nostri prænunciet aduentum, quò Iudæi, qui tunc extiterint, salutem consequentur. Beatus Augustinus libro 20. de ciuitate Dei. Cap. 29. *Per Eliam, inquit, magnum mirabilémque prophetam, exposita sibi lege, vltimo tempore ante iudicium, Iudæos in Christum dominum nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus, cordibúsque fidelium. Ipse quippe ante* B *aduentum iudicis saluatoris, non immerito venturus creditur. Cùm venerit ergo, exponendo legem spiritaliter, quam nunc Iudæi carnaliter sapiunt, ad Christum verum eos conuertet.* Nec modo, quod diximus de Elia, & proditum est à patribus, id sola ex traditione fidem capit; sed etiam ex ipsa scriptura. Nam Malachias extremis verbis suæ prophetiæ. hoc ipsum vaticinatus est de Elia; facit enim Deum hæc loquentem. *Ecce, ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniet dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam & percutiam terram anathemate.* Loqui Malachiam propriè, & secundùm litteralem sensum, de Elia propheta, & C non de Ioanne Baptista, vt putauit Iansenius, explanans quadragesimum octauum caput Ecclesiastici, indicant verba illa Malachiæ, *Antequam veniat dies domini magnus & horribilis*, quo, haud dubiè significatur secundus Domini aduentus, qui futurus est magnus & horribilis, cuiúsque testis & præco futurus est Elias. Confirmat hoc auctor libri Ecclesiastici in capite quadragesimo octauo: vbi laudans Eliam prophetam, & de ipso commemorans prædicta verba Malachiæ, sic ait: *Qui scriptus es in iudicijs temporũ, lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Nam quod ait Iansenius D super his verbis, auctorem libri Ecclesiastici, secutum esse receptã suo tempore Iudæorum opinionem, qui existimabant. vaticiniũ Malachiæ pertinere ad personam Eliæ prophetæ, qui antecessurus esset Messiam: cùm id tamen non esset implendũ in propria persona Eliæ, sed in Ioãne Baptista, qui præueniens primũ Christi aduentum, in spiritu & virtute Eliç venturus erat, sicut ab angelo Gabriele, & à Christo domino declaratũ est in Euangelio: hoc, inquã nec mihi placet, nec opinor, doctis & piis viris placebit. Quale enim est, sacrũ & canonicũ, scriptorẽ, in scri-

Elias Iudæos ad fidem conuertet.

Animaduersio in Iansenium.

Luc. 1. Matth. 11. & 17.

in Scriptura canonica secutum esse vel falsam, vel incertam hominũ opinionem: in quo ipse, vel falsus sit, vel alios sibi absque dubitatione, vt par erat, credentes, fefellerit atque in errorem induxerit. Verùm de Elia satis. A

Quis futurus sit Eliæ socius aduersus Antichristum.

Quis futurus sit alter ille testis, & Eliæ socius, deinceps excutiamus. Victorinus in commentariis suis in Apocalypsim enarrans caput vndecimum affirmat alterum illum testem domini aduersus Antichristum, fore Hieremiam; idque colligit ex illis verbis domini, quæ sunt in capite primo Hieremiæ, *Antequam exires de vulua sanctificaui te, & prophetam in gentibus dedi te.* Sed Hieremias, adhuc non prophetauit gentibus, nam olim cùm vixit, solis Iudæis prophetauit: ergo venturus etiamnum est, vt prophetet gentibus, scilicet tempore Antichristi. Verùm, leue est hoc argumentum. Nam propterea Hieremias dicitur prophetasse gentibus, quia non tantum prophetauit in Iudæa, sed etiã in Ægypto, & in Babylonia, videlicet per scribam suum Baruch, & per epistolam, quam scripsit ad Iudæos, qui in Babylonia morabantur. Vel quia non tantum prædixit exilium Iudæorum; sed etiam aliarum gentium, vt Ægyptiorum, Moabitarum, Ammonitarum, Philisthinorum, denique Chaldæorum. Ioachimus Abbas in commentariis suis in Apocalypsim, alterum testem & socium Eliæ futurum esse censet, Mosem. Nam sicut ambo in transfiguratione Domini apparuerunt, tanquam testes prioris Christi aduentus: sic iidem in consummatione seculi, testes ac præcones venturi sunt, posterioris Domini aduentus. Huic opinioni accessit Gagnæus in scholiis suis super vndecimum caput Apocalypsis: neque putat huic opinationi officere, quod Moses sit mortuus. Nam sicut tempore transfigurationis, reuocatus est ad vitam, vt priori aduentui Christi testimonium perhiberet: ita rursus in consummatione seculi, ad prænunciandum Christi posteriorem aduentum, ex mortuis excitabitur. Adiuuare videtur hanc sententiam, Ioannes in Apocalypsi, capite vndecimo scribens, duos illos testes potestatem habituros super aquas, conuertendi eas in sanguinem, & percutiendi terram omni plaga. Cùm enim hoc in Aegypto Moses fecerit videtur Ioannes his verbis eum ipsum significare voluisse. Sed verior est communis, & ab antiquis temporibus recepta in populo Christiano, sententia; duos illos testes, futuros Eliam & Enoch. Lege Chrysostomum, super secundum caput posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, & B. Gregorium libro decimoquarto moralium, capite vltimo, & in homilia duodecima super Ezechielem. Neque caret communis hic populi

Locus ex capite primo Hieremiæ: & an Hieremias venturus sit cum Helia. B

Ioachimus Abbas.

An Moses venturus sit cum Elia. C

Cum Elia venturum esse Enoch. D

A populi Christiani sensus, vel testimonio Scripturæ, vel ratione probabili. Siquidem in quadragesimo quarto capite Ecclesiastici, sic est, *Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus pœnitentiã:* id est, vt sub extrema mundi tempora veniens, sua prædicatione & bonos confirmet, & malos ab Antichristo seductos, corrigat, atque ad pœnitentiam adducat. Sanè, cùm adhuc viuere Enoch certum sit, vt docet Augustinus libro secundo de natura & gratia, contra Cœlestium & Pelagium, capite vigesimo tertio; nulla profectò alia idonea ratio esse potest, cur is, tot millia annorum, tanto diuinæ potentiæ miraculo seruetur in vita, nisi quia instante mundi huius dissolutione, testis B veritatis Christianæ venturus est aduersus Antichristum.

Hippolytus autem in oratione de consummatione seculi, & Ambrosius Catharinus, super secundum caput Geneseos, his duobus, tertium adiungunt, Ioannem Euangelistam; quem existimant non esse mortuum, sed translatum esse in paradisum terrestrem: ibique simul cum Enoch & Elia mansurum, vsque ad tempus Antichristi. Videtur enim valdè congruum esse, vt quemadmodum tres floruerunt in mũdo leges, prima fuit lex naturæ, sub qua vixit Enoch: altera lex Mosaica, cuius ardentissimus prædicator fuit Elias: tertia lex Euangelica & Christiana quam Ioannes verbis pariter, atque scriptis per totum or-C bem publicauit; ita ex vna quaque earum trium legum, vnus aliquis existeret grauissimus testis, aduersus Antichristum. Areta qui ex Græcorum patrum sententiis, commentarios composuit in Apocalypsim, explanans vltima illa verba capitis decimi, *oportet te iterum prophetare gentibus, populis, linguis, & regibus multis*, nonnullos refert, ex hoc loco Ioannis argumentari voluisse, Ioannem viuere adhuc, & venturum extremo seculo ad prophetandum contra Antichristum. Postquam enim rediit ex insula Pathmos, nusquam legitur Ioannes prophetasse multis regibus, & gentibus: nondum igitur illud vaticinium completum est, sed in posterum impleri debet. Verùm, infirma hæc est argumentatio. D Illis námque verbis significatur, Ioannem, præter visiones propheticas, quas habuerat vsque ad illud tempus, alias complures, pertinentes ad varias gentes, deinceps habiturum; quæ nimirum visiones, in sequentibus capitibus descriptæ sunt. Vel significatur, & hoc similius veri multis videtur Ioannem, postquam fuit ab exilio reuocatus, id est, post scriptionem Apocalypsis, prophetaturum, id est, scripturum Euangelium, per quod ipse, plurimis regibus, populis, & gentibus prophetauit, & vsque in finem mundi prophetabit. Neque verum est, quod

Secundum Hippolytũ & Catharinum, cum Enoch & Elia etiam Ioannem venturum esse.

Locus ex capite decimo Apocalypsis.

Ioannem esse mortuum probatur. quod isti sumunt quasi verum & certum, diuum Ioannem adhuc viuere: nam eum esse mortuum, vetus est, & multorum grauium ac nobiliũ auctorum sententia: ita enim tradunt Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, Augustinus in tractatu vltimo super Euangelium Ioannis, Eusebius item libro tertio historiæ Ecclesiasticæ, capite vigesimo quinto, citans ad hoc probandum verba Polycratis, qui fuit Apostolorum discipulus. Neque contemnendum videri debet huius rei argumentum; non esse morem Ecclesiæ, eorum qui nec dum vita decesserunt, sed mortuorum dumtaxat festos dies anniuersarios agere, eorúmque memoriam in templis publicè, sacris officiis atque sacrificiis recolere; quod tamen per singulos annos facit erga Ioannem. Illi ergo duo testes, Enoch & Elias, prædicabunt per tres annos & dimidiũ: quo expleto tempore, occisi ab Antichristo, martyrij gloriam consequentur. Hoc docet Hippolytus; & planè significat Ioannes cap. 11. *Testimonium*, inquit, *dicent, dies mille ducentos sexaginta.* Quod tempus continet tres annos & sex menses, minus quindecim dies. Post eorum necem, sæuissima existet persecutio Antichristi, quam significauit angelus iis verbis, quæ proximè sequuntur.

A

B

Ueniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. C

Inscitia Porphirij. INTERPRETATVR hæc Porphyrius de tribulatione Iudęorum, quam ipsi à rege Antiocho Epiphane passi sunt: quam ipse arbitratur fuisse maximam omnium, quæ vsque ad illud tempus Iudæis acciderant. Verùm, ignoratione temporum, & historiarum inscitia, falsus est Porphyrius. Siquidem, *Comparatio persecutionis Antiochi cum persecutione Nabuchodonosor.* persecutio & tribulatio, quam septuaginta & quadringentos annos ante regem Antiochum, passi sunt Iudæi à rege Chaldæorũ Nabuchodonosor illã regis Antiochi dupliciter superauit; & duratione, quia septuaginta annos perdurauit: Iudæis toto eo tempore extra patrias sedes, miserrima oppressis seruitute: & magnitudine, atque acerbitate; omnibus enim Iudæis, vel ferro cæsis, vel captiuis Babylonem abstractis, incenso templo, euersa ciuitate, vastatáque omnifariam regione, nullus fuit, qui tunc restiterit Chaldæis, aut eorum manus euaserit. In persecutione autem regis Antiochi, non tantum, nec tam diuturnum malũ fuit: intra sex enim annos constitit. Et quanuis magna fuit clades Iudæorum; non sunt tamen illi patriis sedibus exterminati: quin etiam D

fuere

A fuere multi,& horum principes atque duces Machabæi, qui non tantum audacter & fortiter ducibus Antiochi obstiterunt; sed etiam sæpe, parua manu, numerosissimos eorum exercitus profligarunt, gentique suæ ademptam libertatem, armis vindicarunt. Ergo supra dicta verba angeli, non de tribulatione regis Antiochi, sed de persecutione Antichristi aduersus Christianos, interpretanda atque intelligenda sunt. De qua nimirum tribulatione, similiter dixit dominus noster in euangelio Matthæi capite vigesimo quarto, *erit tribulatio, qualis non fuit ab initio, neque erit*, Tradunt Patres, tantam fore persecutionem Antichristi, vt eo tempore omnes Christiani, aut futuri sint martyres, aut B ei uratuti sint fidem Christi: aut, qui nec volent fidem deserere, nec tamen fortes erunt tantis perferendis cruciatibus, hi more ferarum, latitaturi sint in solitudinibus, & speluncis.

Quanta futura sit persequutio Antichristi.

Erit autem duplex persecutio Antichristi, vna quidem corporalis, altera vero spiritualis. Corporalis quidem erit omnium grauissima, tũ multitudine, tum magnitudine tormẽtorum. Nam quæ vel audiuimus, vel legimus fuisse vllo tempore Christianis admota tormenta ea fertur, velut ludum & iocum fuisse prout erunt tormenta, quibus Christianos torquebit Antichristus. Indicauit hoc Daniel capite septimo illis verbis, *ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & praualebat eis* C *& sanctos altissimi conteret.* & capite vndecimo, *ruent, inquit plurimi in gladio, in flamma, in captiuitate, & in rapina.* Ioannes quoque in Apocalypsi cap. 13. prædicit datũ iri Antichristo, vt bellum faciat cũ sanctis, & vincat eos. Vincet autẽ sanctos, vel corporaliter: quia multi manus ipsius non poterunt effugere, sed ab eo crudelissimè necati, gloriosæ mortis triumphum in cælis agent: vel etiam spiritualiter; multi enim Christianorum, qui generali vocabulo nominantur sancti, aut etiã qui habebuntur tunc sancti, & fortasse eo tempore sancti erunt, Antichristi, vel allecti muneribus, vel tormentis deterriti, à fide Christi deficient. Denique, persecutionum & tribulationum, quas diuersis temD poribus passa est Ecclesia, quinque insigniora & nobiliora genera numerare ac distinguere licet. Primò enim, passa est Ecclesia in ortu & infantia sua persecutionem à Iudæis, nascentis Christianæ religionis primordia, opprimere & extinguere conantibus. Deinde, à Gentilibus, Christianorum corpora exquisitissimis & acerbissimis cruciatibus variè torquentibus. Decem imperatorum Romanorum aduersus Christianos, videlicet à Nerone vsque ad Constãtinum Magnũ, persequutiones, vide apud D. Augustinũ in libro decimo octauo de ciuitate Dei

Duplex persequutio Antichristi, corporalis, & spiritualis.

Locus Apocalypsis ex cap. 13.

Quomodo Antichristus vincet sanctos.

Quinque genera persequutionum Ecclesiæ.

Dei cap.52. Tum,ab hæreticis,veritatem & sinceritatem fidei catholicæ impugnantibus.Postea,à schismaticis, vnitatem Ecclesiæ discerpentibus, & obedientiam vnius capitis atque pastoris abiicientibus. Postremò,à malis christianis,integritatem disciplinæ Christianę,probitatémque morum, quantum in ipsis est,dissoluere ac labefactare volentibus. Hæc autem omnia persecutionum ac tribulationum genera, vnius persecutionis Antichristi magnitudo & atrocitas continebit. A

Persecutio spiritualis. Verumtamen longè atrocior & exitialior erit persecutio spiritualis:in qua quæ mala futura sint, multis verbis enarrat Hippolytus in oratione de consummatione seculi. Tollet enim de medio Antichristus omnes sacras imagines:prohibebit omnes cantus, precationes, & officia Ecclesiastica: templa omnia aut funditus euertet, aut in vsum tabernarum & stabulorum conuertet. Comburet omnes libros sacros quoscunque inuenire poterit:& vt scribit Lactantius cap. 17.lib.7. viros iustos,libris prophetarum obuolutos cremabit. Vetabit administrationem vsúmque sacramentorum, præcipuè vero baptismi & Eucharistiæ:quemadmodum Antiochus vetuit Iudæos circumcidi,& iuge sacrificium eorum abstulit. Fore autem eo tempore maximam baptizandi infantes Christianorum difficultatem,iudicat B. Augustinus lib.20.de ciuitate Dei.cap.8.Per tres porrò annos & dimidium, Eucharistiæ sacramentum non erit in locis publicis, nec publicè debitus ei honor & cultus adhibebitur, sed priuatim & occultè seruabitur & honorabitur à Christianis.Ad hæc vetabit Antichristus, quemquam signare se signo crucis:&hoc signum ex omnibus locis vbicunque erit,auferri præcipiet.Pro signo autem crucis Christianorum,dabit ipse sui amatoribus & sectatoribus, suum characterem & signum; quod qui non gestauerit,aut in fronte,aut in dextera, vt Ioannes inquit in Apocalypsi cap.13. non poterit emere quicquam, vel vendere, vel alia quæ ad commoditatem humanæ vitæ pertinent commercia tractare. Quod autem Antichristi futurum sit insigne, variè traditur: sed inter plures tamen conuenit,fore vel hoc,*Nego Baptisma*,vel,*Nego Iesum.* C D

Antichristus præcipuè conabitur, de medio tollere Baptismũ Eucharistiam & signum crucis.

Symbolum & insigne Antichristi

In tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit in libro.

Iudæi in fine saluãdi. SAlui erunt ex Iudæis,inquit hoc loco angelus Danieli,extremo illo mundi tempore, sæuiente in bonos Antichristo, non quidem omnes

A Iudæi, sed, interprete Theodoreto, quicunque Eliæ prædicationi obtemperantes, salute digni erunt: scilicet, quos Deus iam inde à principio præcognouit. Dei quippe cognitionem, librum angelus nuncupauit. Ergo notitia Dei, qua prædestinauit eos, quibus præsciuit se daturum vitam æternam, per quandam similitudinem, & hîc, & compluribus aliis scripturæ locis, liber appellatur. Audi B. Augustinum in libro vigesimo de ciuitate Dei, capite decimoquinto de huiusmodi libro, in qua scripti dicuntur electi, ad hunc modum scribentem. *Non Deum liber iste commemorat, ne obliuione fallatur: sed prædestinationem significat eorum, quibus æterna dabitur vita. Neque enim nescit eos Deus, & in hoc libro legit, vt sciat, sed potius ipsa eius præscientia de illis, quæ falli nō potest, liber est* B *vitæ, in quo illi sunt scripti, id est, prædestinati.* Variè autem Scriptura describit hanc Dei præcognitionem electorum: namque hic eos appellat scriptores in libro præcisè, in epistola ad Philippenses cap. 4. dicuntur eorum nomina scripta in libro vitæ apud Lucam cap. 10. dicuntur eorum nomina scripta in cœlis: Ioannes verò in Apocalypsi, dixit eos scriptos esse in libro vitæ agni.

Liber Dei in quo scripti sunt electi quid sit.

Tanti porrò est hic liber, vt qui in eo spiritus non fuerit, vitam æternam consequi nequaquam possit. Etenim Ioannes in Apocalypsi capite vigesimo primo, cùm locutus esset de cœlesti ciuitate, subdit *nō intrabit in eam, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni:* & vltimis verbis c. 20. C *quicunque*, inquit, *non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*, & hoc loco angelus dixit, eos dūtaxat in persecutione Antichristi fore saluos, qui scripti fuerint in libro. Omnes autē qui in hoc lib. non sunt scripti, eos omninò perituros, æternisq; mactandos suppliciis declarat Ioannes in Apocalypsi c. 13. 17. & 20. Quin pro maximo præmio pollicetur Deus iustis, apud Ioannem in Apocalypsi capite tertio, non deleturum se nomina eorum de libro vitæ, & Dauid in psalmo sexagesimo octauo, vt maximam pœnam, imprecatus & minatus est impiis hominibus dicens, *deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.*

Quanti faciendus sit liber vitæ.

Locus psalmi 68. explicatur.

D Verùm, hi duo posteriores Scripturæ loci, fuerunt secum nonnihil quæstionis quomodo qui scripti sunt in hoc libro, deleri vnquam possint. Siquidem, qui semel prædestinatus est, non potest non semper esse prædestinatus: neque is gratia illa prædestinationis potest vnquam excidere. Hanc quæstionem posuit & explicuit Augustinus, tractans prædictam in psalmo sexagesimo octauo sententiam: sic enim scribit. *Fratres, non debemus intelligere, quod Deus quemquam scribat in libro vitæ,* &

Quomodo possit aliquis deleri de libro viuentium.

D. August. conc. 2. in psal. 68.

a *Ioan.19.* *& postea deleat ipsum: si homo* [a] *dixit, quod scripsi scripsi, de titulo in quo scri-* A
b *Rom.21.* *ptum erat, rex Iudaeorum Deus quemquam scribit & delet?* [b] *Praescius est, prae-*
c *Apoc.20.* *destinauit omnes ante constitutionem mundi, regnaturos cum filio suo in vita aeterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber vitae. Et in Apocalypsi scriptum est;* [c] *consentient illi id est Antichristo, omnes qui non sunt scripti in libro vitae. Ergo non ei consentient quicumque in libro vitae scripti fuerint. Quomodo igitur de libro vitae delentur, qui in eo nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundum spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Quid est deleantur de libro vitae? nisi, etiam ipsis constet, non se in libro esse. Sicut Iudaei qui sperabant se tamquam merito iustitiae suae, in libro Dei esse scriptos, quibus dixit Dominus* (*Ioa.5.*) *scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere cùm per* B *ducta fuerit damnatio eorum, ad ipsorum etiam cognitionem, delebuntur de libro viuentium: id est, non ibi se esse scriptos agnoscent. Nam versus sequens, exponit quod dictum est & cum iustis non scribatur. Dixi ergo, deleantur, secundum spem eorum: secundùm autem aequitatem tuam, quid dico? non scribantur.* Hactenus ex Augustino voluit igitur Dauid, vt Deus ita tractaret impios homines, vt & ipsimet, & alibi omnes liquidò intelligerent, ipsos numquam fuisse scriptos in libro vitae, id est, non fuisse ex eorum numero quos Deus ab aeterno elegerat, & ad vitam aeternam praedestinauerat.

D. Tho. in 1. par. q. 24. art. 3. B. Thomas in prima parte, quaest. 24. disputans de libro vitae, docet, C quosdam esse in hoc libro scriptos simpliciter, & hos esse, qui secundùm Dei propositum, ad consequendam aeternam vitam praedestinati sunt: atque hos nequaquam deleri posse. Alios esse, qui tantummodo secundùm quid, in libro vitae scripti sunt, hoc est, secundum solam gratiam praesentis iustitiae, in qua nonnunquam & aliquandiu permanent. Sed quia isti non sunt de praedestinatis; non enim permansuri sunt in gratia, & ad extremū, cùm peccato mortali decessuri sunt, propterea nō simpliciter, sed secundùm quid; dicuntur in libro vitae scripti. Ergo & praedestinati secundùm quid dici possunt deleri de libro vitae: videlicet ea ratione, vt versantur aliquando in peccatis: & habita ratione huius D temporis atque status, indigni sunt vita aeterna, reique aeternae damnationis. Similiter etiam reprobi, & vt vocantur in scholis, praesciti, dici possunt secundùm quid, scribi in libro vitae, quia nonnunquam, & quidam sanè ad longum tempus, sunt in gratia Dei & secundùm quem statum, sunt filij Dei, & digni vita aeterna, quam, si in eo statu perseuerarent, proculdubio consequerentur.

Alios esse scriptos in libro vitae simpliciter alios secundùm quid asserit.

Liber Ezechielis, scriptus foris & intus, cap. 2. Huius rei figuram putant fuisse nonnulli librum illum Ezechieli ostensum,

A ostensum, qui erat scriptus intus & foris, & interior quidem scriptura eius, continebat electos ac prædestinatos, qui verè & coram Deo scripti sunt in libro vitæ; exterior autem scriptura, continebat alios, qui ad aliquod tempus sunt in gratia Dei, & vel suo, vel aliorum iudicio scripti esse in libro vitæ existimantur.

Euthymius super psalmo 68. & 138. triplicem in Sacra scriptura reperiri librum affirmat. *Liber Dei, ait ipse, est summa eius scientia, Scriptura verò, perpetua memoria. Per libros enim, variam & multiplicem Dei cognitionem diuina littera figurant & intelligunt. Est autem triplex diuina scientia liber & vnus quidem magis est vniuersalis, in quo omnes tam iusti quàm peccatores in hanc mortalem vitam venturi, & postea morituri, scribuntur: quem Dauid insinuauit in Psal. 138. dicens, in libro tuo omnes scribentur, hoc est, tam perfecti quã imperfecti. Alter liber scientiæ Dei est magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur, quos etiam solos Deus nosse dicitur, scilicet cognitione approbationis, vnde cecinit Dauid Psalmo primo, nouit Dominus viam iustorum & Paulus secunda ad Timotheum secundo,* firmum, inquit, *fundamentum Dei stat: nouit dominus qui sunt eius, & hunc librum significauit Dauid Psalmo 68. cùm dixit de impiis: & cum iustis non scribētur. Tertius liber est, in quo peccatores scribūtur: de quo libro supra capite septimo, scripsit Daniel, iudicium sedit, & libri aperti sunt, & ex his iudicati sunt viuentes & mortui,* vt ait Ioannes in Apocalypsi capite vigesimo. Sic Euthymius. Verùm de libro vitæ, quatenus ad loci huius Danielis explicationem pertinebat, satis dictum sit.

Euthymius

Triplex Dei liber.

B

C

Quamquam illud quoque monere lectorem volumus, locum hunc Danielis, valere ad confutandam opinionem Ambrosij Catharini, qui in libro suo de prædestinatione, eos qui æternam vitam non secuturi sunt; in duas tribuit classes, in priorem reponit prædestinatos, id est insignes quosdam viros sanctos; in posteriori numero complures alios, qui etiamsi non fuerint prædestinati, id est, sola Dei gratia, non ob præuisa eorum merita, electi ad vitam æternam, nihilominus tamen, æternam fœlicitatem consequentur. Hanc inquam opinionem excludunt verba Danielis, qui hoc loco scripsit, eos tantùm qui scripti fuerint in libro, id est, velut interpretati sumus, qui prædestinati fuerint, esse saluandos. Danieli consona loquitur Ioannes in Apocalypsi, in ca. 20. & 21. affirmans, fore, vt quicunque inuenti non fuerint in libro vitæ scripti, hi omnes mittantur in stagnum ignis, negans item vllum cœlestem Hierusalem intraturum, qui in libro vitæ scriptus non fuerit.

Catharini opinio de prædestinatione reprobatur.

D

AAA 2 Habet

An in fine mundi, omnes Iudæi sint ad Christi fidem conuertendi. Theodoret. & D. Greg. sententia.

Habet præterea hic locus Danielis quæstionem, sanè dignam, quæ tacita minimè relinquatur: an in fine mundi, omnes Iudæi conuertendi sint ad fidem Christi. Videtur Daniel id negare, refert enim dixisse sibi angelum: eos dumtaxat saluandos esse ex populo Hebræo, qui scripti in libro vitæ inuenti fuerint; id est, tantùm prædestinatos. Præterea, Theodoretus in commentario huius loci, & D. Gregorius homilia duodecima in Ezechielem, tradunt, non quidem omnes, sed multos tamen Iudæorum Eliæ & Enoch prædicatione doctos atque permotos fidem Christi suscepturos. Ad hoc, Ioannes in Apocalypsi ait, eos qui consentient Antichristo, eúmque adorabunt, miserrimo exitu perituros: constat autem ex relatione Patrum, vt nos præcedenti libro commemorauimus, Iudæos fore primos, maximéque studiosos Antichristi sectatores. Diuus quidem Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei. cap. 29. indefinitè dixit, Iudæos in fine seculi credituros in Christum. *Per Eliam,* inquit, *exposita sibi lege, vltimo tempore, ante iudicium, Iudæos in Christum verum esse credituros, celeberrimum est in sermone, cordibúsque fidelium.* Ex aduerso autem, omnes Iudæos tunc amplexaturos fidem Christi, non dubiè videtur nos docere Diuus Paulus in vndecimo capite epistolæ, quàm scripsit ad Romanos, sic enim ait. *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* Vult igitur Paulus, omnem Israel, vltimo illo tempore, futurum esse saluum. Chrysostomus item homilia decimanona in hanc ipsam epistolam Pauli, explanans illa eius verba, quæ sunt in eodem capite, *Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium quanto magis plenitudo eorum,* non dixit Paulus, ait Chrysostomus, quàtò magis conuersio, vel correctio ipsorum, sed quantò magis plenitudo ipsorum, hoc est, quando vniuersi ad fidem accessuri sunt. Hoc verò dicens, ostendit tunc plus fore gratiæ donique Dei, ac prope totum. Ita Chrysostomus.

Apoc. 14. D. August. Locus Pauli ad Roma nos 11. cap. D. Chryso.

B

C

Auctoris sententia, non omnes Iudæos in fine saluandos.

Ego, vt meum quoque iudicium ac sensum lectori aperiam, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi æuo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi, aut ęternæ salutis fore participes. Hoc enim expressè declarauit angelus, cùm dixit Danieli, in illo tempore saluum esse futurum omnem populum Hebræum, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, *qui inuentus fuerit scriptus in libro*, restringit ac contrahit signum illud vniuersale, *omnes*. Si enim omnes Iudæi tunc futuri essent salui, angelus simpliciter ac præcisè dixisset, *in illo tempore saluabitur omnis populus tuus:* præsertim cùm id audire ac nosse lætissimum

D

A lætissimum ac iucundissimum futurum esset Danieli. Atque id ipsum etiam Theodoretum & B. Gregorium sensisse suprà ostendimus. Illud præterea censeo, licet non omnes Iudæos, pleró sque tamen eo tempore fidem Christi accepturos: ita vt tanta eius populi credentium futura sit multitudo, vt propter eorum, qui non sunt credituri paucitatem, omnis populus Hebræus, crediturus esse, verè dici possit. Nam quod plurimum est in aliquo genere, id humano quodam loquendi modo, simpliciter, *omne* appellamus. Quam loquédi rationem, ne ipsa quidem diuinæ Scripturæ grauitas & veritas respuit: solet enim generales quasdam sententias enunciare, quæ tamen non ex toto, sed plurimum maximáque in parte veræ sunt. Atque hanc ob causam Dominus noster dixit, vt Matthæus refert cap. 17. *Elias quidem veniet, & restituet omnia* & Paulus dixit, *cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit.* Quin eo ipso loco Paulus ad id cóprobandũ citat verba Dei, quæ sunt apud Isaiam capite quinquagesimo nono, secundum translationem septuaginta interpretum, *veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob.* Quorum verborum hæc est sententia. E gente Iudaica secundum carnem nascetur Messias, qui sit liberator eius gentis: hoc est, qui deleat peccata populi Hebræi, qui secundum carnem ex patriarcha Iacob descendit. Hæc autem abolitio peccatorum populi Hebræi, eiúsque ad fidem conuersio, cùm neque ad Christi & Apostolorum prædicationem, neque adhuc quidem peracta sit (non enim propter paucos Iudæos, qui conuersi sunt ad Christum, innumerabilibus, omni seculo in sua impietate cæcitatéq; permanentibus, verè diceretur, populum Hebræum fuisse ab impietate liberatum, & ad Christi fidẽ conuersum) cùm inquam, illud vaticinium Isaiæ adhuc completum non fuerit, necessariò sequitur, complendum esse in fine seculi, quo tempore videlicet tanta sit futura Hebrææ gentis, ad fidei Christianæ, æternæque salutis participationem conuersæ, frequentia, vt propter eius numerosissimam multitudinem, omnis populus Hebræus ab impietate liberatus & ad æternam salutem perductus, verè dici queat.

Scripturæ mos tribuere generi, quod maximæ parti conuenit.

Locus Isaiæ ex cap. 59. explicatus.

D

Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternã, & alij in opprobrium, vt videãt semper.

RECTE monuit Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei c. 25. huius sententiæ Danielis, perquam similem esse illam Domini nostri, *D. August.*

Collatio vnius loci Dan. cum alio D. Ioã nis ex D. August. ſtri, quam memorat Ioannes capite quinto, *venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij.* Nam pro eo quod Chriſtus dixit, *qui in monumentis ſunt* angelus dixit, *qui in puluere terræ dormiunt* ſi quidem illud *dormire* ſignificat, hominis mortui viuacem eſſe animum, licet eius vita, ſenſus hominum lateat; corpus autem humatum, vel ſepulchro conditum, paulatim in terrenum puluerem reſoluitur. Illud igitur, *dormiunt* dicitur de mortuis, propter animas ſuperſtites morti, ſed quarum vita mortales lateat, illud autem *in terræ puluere* propter corpora dictum eſt, quæ paulatim in puluerem diſſoluuntur. Hic præterea dicitur, *euigilabunt*, illic dictum eſt *audient vocem filij Dei, & procedẽt.* Denique hic dicitur, *alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant ſemper*, id eſt, non tantùm afficientur opprobrio, verùm etiam illud ipſi ante oculos ſemper habentes, ſemperque intuentes, incredibiliter cruciabuntur. Pro hoc dictum eſt à Domino noſtro, *qui bona fecerunt, procedent in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerũt, in reſurrectionem iudicij.* Communis enim omnium hominũ erit reſurrectio ad vitã incorruptibilem, differentia verò erit bonorum & improborum, quod illi procedent ad reſurrectionem vitę, vt ait Dominus: vel vt hic dixit angelus, reſurgent ad vitam æternam, vel vt dixit Paulus, non tantùm reſurgent, ſed etiam immutabuntur, hi autem procedent ad reſurrectionem iudicij, id eſt, reſurgent, vt iudicio Dei, æternis ſuppliciis condemnentur, vel vt inquit Daniel, reſurgent ad opprobrium ſempiternum: vel ſecundùm Paulum, reſurgent tantùm, & non immutabuntur.

Differentia reſurrectio nis bonorũ & malorũ. A B C

1. Corin. 15.

Dubitatio quo modo angelus dixit, multos ex mortuis reſurrecturos, cum omnes ſint reſurrecturi.

At enim, videtur illud in vtraque ſententia diſſonum ac diuerſum quod Dominus illic dixit, omnes reſurrecturos: hoc autem loco angelus inquit, multos euigilaturos. Certum autem eſt, omnes homines tam probos quàm improbos ad vitam reſurrecturos. Etenim præter illam Domini ſententiam, idem quoque teſtificatur Paulus in prioris epiſtolæ ad Corinthios cap. 15. dicẽs; *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur* & paulò infrà, *omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.* Soluit hunc nodum D. Auguſtinus eo loco quem proximè poſui. *Non putetur*, inquit, *diuerſum, quod cùm ibi poſitum ſit, omnes qui ſunt in monumentis hic non dicat propheta omnes, ſed multi dormientium in terræ aggere. Ponit enim aliquando Scriptura, pro omnibus vocabulum multos. Propterea & Abrahæ dictum eſt,*[a] *patrem multarum gentium poſui te, cui tamen & alio loco dicitur*; [b] *in ſemine tuo benedicentur omnes*

Multos, pro omnibus, & omnes pro multis, vſurpat ſcriptura. D

Auguſt. lib. 20. de Ciuit. c. 23.

a Gen. 17.

b Gen. 22.

A *omnes gentes.* Idem docet Theodoretus & alio exemplo confirmat, sumpto ex capite quinto epistolæ ad Romanos: vbi Paulus, cùm prius dixisset, propter peccatum Adæ factos esse omnes peccatores: posteriùs subdit, propter eius inobedientiam, multos esse constitutos peccatores: manifestè vsus vocabulo, multorum pro voce, omnium. Huius loci Danielis de resurrectione mortuorum, similia leguntur in libro quarto Esdræ, capite septimo. *Excitabitur*, inquit, *quod nondum vigilat seculum & morietur corruptum & terra reddet, quæ in ea dormiunt: & puluis qui in eo silentio habitant: & promptuaria reddent, quæ eis commendatæ sunt animæ. Et reuelabitur altissimus super sedem iudicij, & pertransibunt miseriæ, & longanimitas congregabitur. Iudicium autem solum remanebit, veritas* B *stabit, & fides conualescet, & opus subsequetur, & merces ostendetur, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ non dominabuntur.* Sic est illic. *Locus ex quarto libro Esdræ.*

Nec mirandum accidat lectori, me vsum esse sententiis libri quarti Esdræ, qui non modo non est canonicus, verùm etiam, vt Apocryphus à Patribus reiectus est. Equidem secutus in hoc sum Diuum Ambrosium, qui in libro de bono mortis, eum ipsum locum Esdræ, quem nunc memoraui, sub nomine Esdræ, & cum magna laude sententiæ, ad confirmandam fidei nostræ doctrinam, quæ est de resurrectione mortuorum; adhibuit. Quin idem in Epistola vigesima prima, quam scripsit ad Horontianum, suadet, librum quartum Esdræ legendum esse, C quod in ipso, anima, cœlestis esse naturæ demonstretur & Philosophorum nugæ de ipsius substantia confutentur. Sed quid ego eius libri, Ambrosium Cyprianum, aliósve patres probatores & laudatores memorem, cum eius libri sententias aliquot, etiam Catholica Ecclesia in sacrosanctæ Missæ mysterio, & in publicis suis precationibus vsurpet? siquidem per singulos annos in feria tertia Pentecostes, missam orditur ab ea sententia, quæ in secundo capite lib. 4. Esdræ legitur. *Accipite iucunditatem gloriæ vestræ, gratias agentes Deo, qui vos ad cœlestia regna vocauit.* Et ex eodem capite in solennitatibus martyrum decantat illud, *modò coronantur & accipiunt palmam.* Atque ob hanc causam D factum arbitror, vt hi duo posteriores libri Esdræ, cum aliis sacris & canonicis libris coniuncti, ederentur & circumferrentur. Verùm, quia hic ipse liber, sicut multas habet ad veritatem Christianæ fidei pietatémque commendandam, insignes & admodum probabiles sententias ita quoque non paucos permistè continet errores ac fabulas, quibus maximè libri fides & auctoritas eleuatur, propterea is liber & à Diuo Hieronymo, & à multis patribus, *Sententias aliquot libri quarti Esdræ, non solum Patres, sed ipsa Ecclesia vsurpat.* *D. Hier. in præfat. in Esdram ep. 109.*

non tantum vt apocryphus repudiatur, sed etiam vt fabulosus contemnitur, ac deridetur. A

Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Differentia inter beatos futura.

NGELVS proximè docuerat, de resurrectione iustorum id quod est omnium commune, eos scilicet ad vitam æternam resurrecturos. Nunc nonnullam eorum diuersitatem B secundum gloriam accidentalem, fore indicat; docens, qui aliorum fuerint magistri & doctores, eósque ad iustitiam, id est, ad omnem virtutem, prout ad Deum, refertur, colendam & capiendam erudierunt, atque induxerint, eos præcipuo quodam & singulari gloriæ splendore ceteris clariores fore: comparando eos cum splendore cœli, & stellarum fulgore. Cuius simile quid scripsit Paulus in posterioris epistolæ ad Corinthios capite decimoquinto. *Alia est*, inquit, *claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum: stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum*. Sed quia duas sententias, supradictis verbis complexus est angelus, priorem illis verbis, *qui docti fuerint, fulgebunt vt splendor firmamenti*, posteriorem illis, *& qui ad iustitiam erudiũt multos* differt inter ipsos interpretes. aliis censentibus, diuersos gradus C beatorum his duabus sententiis insinuari: aliis verò affirmantibus, vnũ eundémque gradum doctorum, vtraque sententia diuersis verbis indicari.

Docti qui fulgebunt quinã sint.

Carthusianus igitur Albertum secutus priori sententia ait significari omnes electos, qui non excellunt scientia, vt alios docere & possint, & pro officio debeant: & istos vocat hic angelus doctos, vnctione nimirum Spiritus sancti, qui nota fecit eis, quæcunque ad salutem consequendam, nosse illis opus erat: de quibus Dominus dixit Ioannis sexto D *& erunt omnes docibiles Deo*. Omnes enim iusti simul cum gratia habẽt septem dona spiritus sancti, in quibus numerantur, intellectus, scientia, & sapientia. Itaque docti appellantur hoc loco, quicunque simplici, & quæ priuatim ipsorum tantum vitæ regendæ ac moderandæ sufficiat doctrina sunt prediti. Horum gloria comparatur cum firmamenti splẽdore, qui non est lux condensata: quoniam horum gloria, præsertim accidentalis, minor est, quàm eorum, qui in docendis aliis, & ad vitam

æternam

A æternam perducendis verſantur.

Poſteriori verò ſententia, putat Carthuſianus declarari gloriam eorum, qui in Eccleſia munus & dignitatem doctorum atque magiſtroru̅ obtinent; de quibus lege Paulum ad Ephesios quarto. Hi plurimos, iuuant; ſeruituteq; dæmonis & peccati ereptos, veræ libertati, & glorioſæ ſeruituti iuſtitiæ ac Dei aſſerentes, idq́; præſtant verbis, exemplis, ſcriptis, denique quoquomodo poſſunt. Horum magnam eſſe in cœlis gloriam, oſtendit Dominus noſter apud Matthæum capite quinto, dicens, *qui fecerit hæc & docuerit homines magnus vocabitur in regno cælorum* Horum gloriam, fecit angelus ſimilem claritati ſtellarum, quarum videlicet lux, denſior eſt, & ad res alias colluſtrandas efficacior. Sanè, ſi ex aſtris cœleſtibus, multa & magna commoda in terram defluunt, non minora, ex doctis, ſanctiſq́; magiſtris, in eccleſiam populúmque Chriſtianum redundāt. Ac iſti quidem, in omnium, quos erudiunt ad iuſtitiam, meritis, quodammodo merentur, atque in eorum omnium coronis, & ipſi coronantur. In hos veriſſimè competit, quod prodidit beatus Dionyſius, diuinarum omnium perfectionum, diuiniſſimam eſſe perfectionem, Dei cooperatorem eſſe, in reductione animarum ad creatorem. Hactenus ex Carthuſiano. *Eorum, qui alios erudiunt gloria.*

B

C At verò gloſſa interlinearis, & Lyranus, contrà cenſent. Priori enim ſententia, magiſtrorum gloriam poſteriori autem, eorum qui non ſunt magiſtri, & ſanctitate magis vitæ, quàm præſtantia doctrinæ, prædicatores ſunt, ſignificari arbitrantur. Horum opinionem adiuuat verſio Theodotionis, & Græca editio vulgata, quam hic ſequitur Theodoretus, & refert diuus Hieronymus: ea verò ſic habet, *& intelligentes, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti: & à iuſtis multis, quaſi ſtellæ in ſecula, & vltrà.* Quam lectionem memorans hoc loco Hieronymus, *iuxta Theodotionem*, inquit *ſignificatur hoc loco, quòd docti, ſimilitudinem cæli habeant: & abſque doctrina, iuſti, ſtellarum fulgori comparentur: tantúmque ſit inter eruditam ſanctitatem, & ſanctam ruſticitatem, quantum cælum diſtat, & ſtellæ.* Theodoretus tamen hanc ipſam tranſlationem, aliter interpretatur. Nam priori ſententia, ſignificari putat, inſigniores omnes ſanctos & beatos: poſteriori verò, alios, qui ſunt inferioris meriti, & gloriæ: ſic enim ſcribit. *Probatiſſimi electorum, ſplendori firmamenti, & ſolis lumini ſimiles fiunt: inferiores illis, hos enim ſignificauit per multos, ſtellarum lumen imitabuntur. Similiter etiam Paulus, beatorum ordines diſtinxit, dicēs; quemadmodum alia eſt claritas ſolis, alia lunæ, alia ſtellarum: ita diuerſitatem fore in reſurrectione mortuorum.* *Alia eius loci expoſitio.* 1. Cor. 15.

D

Sed

Auctoris sententia.

Sed mihi videtur simplicior, atque planior, ob idque probabilior huius loci explanatio, quam habet commentarius diui Hieronymi vt per vtramque sententiam, idem (& hoc frequentissimè fit in sacris litteris) diuersis verbis significatum sit; id est, singularis quædam excellentia gloriæ eorum, qui multos docuerunt veritatem, & ad studium cultúmque virtutum instruxerunt. Itaque in supradictis sententiis, qui prius appellantur docti, post dicuntur erudire multos ad iustitiam; vt hac diuersitate verborum, idem munus & meritum significetur eorum, qui sunt aliorum magistri & doctores. Idémque significari putandum est, splendore firmamenti, atque stellarum fulgore, neque enim alius est splēdor cœli, & alius stellarum. Enim vero, omnis cœli lux; & claritas, ex astris est. Audi Hieronymum. *Magistri habebunt similitudinem cæli, & qui alios erudierunt, stellarum fulgori comparabuntur. Non enim sufficit scire sapientiam nisi & alios erudias: tacitúsque sermo doctrinæ, alium non ædificans mercedem operis recipere non potest, iuxta illud Sapientis in libro Ecclesiastici capite 41. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque?*

A

B

Sed hoc Hieronymi dictum, de iis accipiendum est, quorum interest alios docere: vt sunt pastores, & doctores Ecclesiæ. Nam monachum, & qui solitariam vitam agit, nihil prohibet esse doctum sacrarum litterarum, cuius tamen non est, auctore beato Dionysio, alios purgare, illuminare, & perficere; & cuius est, vt quodā loco dixit Hieronymus, lugere potius, quam docere.

C

Dion. li. de Eccl. hier. cap. 6.

Hier. in li. aduer. Vigilantium.

Docti plus prosunt Ecclesiæ Dei quàm indocti etiam sancti.

Hunc ipsum locum Danielis commemorans, & tractans D. Hieronymus in epistola centesima tertia, quæ scripta est ad Paulinum, *Daniel*, inquit, *in fine sacratissimæ visionis ait, iustos fulgere sicut stellas, & intelligentes id est doctores, quasi firmamentum. Vides, quantum inter se distent iusta rusticitas, & docta iustitia? Alij stellis, alij cælo comparantur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatē, vtrumque de eruditis possit intelligi. Ita enim apud eos legimus, qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

D

Ponit item Hieronymus hoc loco quæstionem. *Solent*, inquit, *nonnulli quærere, vtrum doctus sanctus, & simplex sanctus, eandem mercedem habeant, & vnam in cælestibus mansionem?* Quam ipse videtur soluere secundum translationem Theodotionis; dicens, quantùm differt inter cælum & stellas: tantùm distare inter eruditam sanctitatem & sanctam rusticitatem. Idem in epistola, quam scripsit ad Paulinum, *sancta*, inquit, *rusticitas sibi tantùm prodest, & quantùm ædificat ex vitæ merito Ecclesiam*

A *clesiam Christi,tantùm nocet, si eam destruentibus non resistat.* Verùm ea quæstio,facilè soluitur hac distinctione scholastica: si comparatio docti & indocti hominis,& vtriusque iusti ac sancti, fiat in gloria essentiali,mensura meriti & præmij sanctorum,non aliunde, quam ex magnitudine gratiæ,& caritatis eorum æstimari debet. Maior tamen occasio sese offert,vberiórque suppetit materia,augēdæ gratiæ, gloriæq; amplificandæ,doctoribus Ecclesiæ,quàm idiotis: eorum quippe munus,& officium est,in docendis iuuandisque hominibus, Deique nomine atque honore illustrando,perpetuò versari. Quod si non agatur
B de gloria essentiali,sed de accidentali,non dubium est, quin præcipua quædam,& singularis huiusmodi gloria, sanctos Ecclesiæ doctores in cœlis maneat;quàm Theologis appellare libuit, aureolam; eámque triplicem distinguere;vnam doctorum; alteram martyrum; tertiam virginum.

Ceterùm,vera superiorum verborum angeli interpretatione posita & constituta,iuuat etiam hoc loco,deridendam propinare lectori, insulsissimam Porphyrij interpretationem;qui superiora verba,quæ angelus de resurrectione omnium hominum apertè & expressè dixit, ea conatus est,ad regis Antiochi, & Machabæorum tempora & gesta de-
C torquere,*Parta,inquit,victoria à Machabæis,& cæsis Antiochi ducibus, ipsóque Antiocho in Perside mortuo:saluatus est populus Israel,qui scriptus erat in libro Dei:hoc est,qui legem Dei fortissimè defenderat. E contrario, deleti sunt de libro illi nimirum qui præuaricatores fuere legis,& partes Antiochi secuti sunt.Tunc,qui in puluere terræ dormiebant:id est, operti erant malorum pondere,& tanquam in sepulchris miseriarum reconditi iacebant:ad insperatam victoriam, de terræ puluere surrexerunt, & de humo eleuauerunt caput suum:custodes quidem legis,resurgentes in vitam æternam: præuaricatores autem,in opprobrium sempiternum.Magistri autem & doctores, qui legis no-
D titiam habueruut,fulgebunt quasi cœlum:& qui inferiores populos,exhortati sunt ad custodiendas ceremonias Dei,ad instar astrorum splendebunt.* Ponit quoque Porphyrius historiam de Machabæis,in qua dicitur,multos Iudæorum sub Mathathia,& Iuda Machabæo, ad eremum confugisse, & latuisse in speluncis atque cauernis petrarum:& post victoriam,processisse.Et hæc nunc metaphoricè,quasi de resurrectione mortuorum esse prædicta.Hæc Porphyrius.

Ridicula interpretatio Porphyrij ex D.Hier.

Cuius interpretationem,meras esse nugas,ineptias, atque figmenta,facile est,vel nullo docente aut dicente, cuiuis intelligere. Si enim quod proximè antecessit de tribulatione illius temporis, quæ tanta

Refellitur Porphyrius

dicitur

dicitur esse futura, quanta nunquam antea post orbem conditum fuerit. id nullo modo intelligi potest. vt suprà ostendimus. de tribulatione quæ ab Antiocho Iudæis accidit: quãtò minus eò referri hæc poterunt, quæ tam euidenter de resurrectione mortuorum prædicta sunt. Quod si per dormientes in puluere terræ, intelligere oportet, secundũ Porphyrium. Machabæos, & eorum socios; qui vt fugerent persecutionem Antiochi, in specus, & subterranea loca sese abdiderant, atque inibi tamquam mortui in sepulchris versabantur; cùm isti ea calamitate premerentur propter pietatem erga Deum. & obseruantiam diuinæ legis eos profectò, viros bonos & pios fuisse necesse est. Quomodo igitur de istis loquens angelus dixit, aliquos eorum resurrecturos ad vitam æternam, alios vero ad opprobrium sempiternum? Sed præstat hic adscribere, quemadmodum hanc Porphyrij, contumaciter veritati repugnantis explanationem, refellat Theodoretus. *Dicant*, inquit, *qui hæc Antiocho aptare conantur, quinam resurrexerint illo regnante, quorum alij vitam æternam, alij sempiternum dedecus perceperint? Quod si istis verbis significari dixerint Machabæos, qui è speluncis exierunt, maiori risu digni erunt, siquidem eosdem fuisse pios, & impios necesse erit: cùm propheta dicat, eorum qui dormiebant in puluere terræ, alios resurrexisse ad vitam æternam, alios ad opprobrium sempiternum: at hoc minimè quadrat in Machabæos: pius quippe fuit omnis eorum cætus. Neque in eos competit, quod dicitur de vita æterna: siquidem illi omnes, etiam post victoriam, vel per fraudem, vel in prælio interfecti, præsentem vitam perdiderunt. Igitur anilibus fabulis relictis, communem hinc mortuorum resurrectionem, & post resurrectionem, iudicium futurum discamus quo iudicio, alij æterna vita, alij sempiternis opprobriis digni declarabuntur.* Hactenus ex Theodoreto.

Theodoretus, Porphyrium egregie refellit.

A B C D

Tu autem Daniel, claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.

VDIS hæretice, quid hic dicat angelus? Iubet enim Danieli, vt prophetiam suam obscuret, atque occultet; ita vt fiat tanquam scriptura, quæ clausa est & signata, legere volenti. Ex quo apparet, & Danielẽ auctorem fuisse huius libri; & librũ ipsius esse perobscurũ, & perdifficilẽ ad intelligẽdum. Atque hoc ipsum de compluribus aliis diuinis scripturis, alibi traditũ est. Idẽmq; proditũ est à patribus, de lib. Gen. Iob, Canticorũ de pri-

Inuehitur in hæreticos nostri temporis.

A de primis & vltimis visionibus Ezechielis, de Apocalypsi Ioannis, cuius tot esse mysteria, quot sunt verba, dixit Hieronymus; denique de Pauli epistolis, in quibus quædam esse difficilia intellectu, diuus Petrus affirmauit. I nunc igitur heretice, perfrica frontem, & audacia vtens pro sapientia, in concionibus imperitorum, & perditorum, tuique similium hominum, tua ista circulatoria loquacitate & iactantia, licet reclamantibus sacris libris, cunctisque patribus repugnantibus, dic nihilominus tamen confidenter, omnem diuinam Scripturam, cuilibet, etiam de vulgo, facilem esse intellectu, ac peruiam. Sic profectò est ingenium hæreticorum: piget eos tectè ac modicè mentiri. Nam quia semel veritatis fines transierunt, insigniter atque impudenter iuuat esse mendaces. Nimirum, similes isti sunt Herostrato: quem ferunt, incendio Ephesini Dianæ templi, toto orbe celeberrimi, nomen suum nobilitare voluisse: sic isti, ruina Catholicæ religionis & doctrinæ, gradum sibi struunt ad gloriam. Sed nos verba Danielis, quæ proposita sunt, excutiamus. *Hier. ep. 103. ad Paulinum. 2. Pet. 3.*

B

Tu, inquit, Daniel, claude sermones, & signa librum, &c. Angelus, qui Danieli multiplicem reuelauerat veritatem, occulta esse significãs, quæ ipsi locutus est, præcepit, vt sermones suos inuolueret, librúmque ita signaret, vt quamuis plurimi eum legerent, attamen obscuritatis eius profunditatẽ minimè penetrantes, diuersa admodum de libri eius intelligentia opinarentur. Et hoc est quod ait, *pertransibunt plurimi*, id est, plurimi tuum librum perlegent: solemus enim dicere, percurri librũ, pertransiui historiam. Vel illud, *pertransibunt plurimi*, significat fore plurimos, diuersis temporibus & omni æuo, qui lecturi sint has prophetias. Quod autem sequitur, *& multiplex erit scientia*, significát, obscuritatem libri, causam fore, vt eum legentes, atque interpretantes plurimas, maximéq; diuersas interpretationes afferant: quæ res multiplicẽ diuinæ Scripturæ scientiã parit. Tanta enim est sacræ Scripturæ vbertas & fœcunditas, vt multorũ, & inter se discrepantium, verorũ tamen omnium, sensuum, non modo capax, sed ferax etiam sit. Nam, vt omittam, quod idem Scripturæ locus multos sensus etiam litterales habere potest, habet præterea sensus mysticos: quorũ natura & tractatio multiplex est, parem vtilitati iucunditatem habens. Quod autem subditur, *vsque ad tempus statutum*, triplicem habet intellectum: vel, quoad veniat tempus à Deo præfinitum, quo tempore euentura sunt, quæ in hac visione angelus prænunciauit Danieli: tũc enim, quæ nunc obscura sunt, ipso euẽtu patefacta & cõprobata, liquidò intelligentur. Nam, vt rectè Ireneus *Interpretatio verborum Danielis. Fœcunditas sacræ scripturæ. Prophetia ante adimpletionem ænigma. Iren. lib. 4. aduer. hær. cap. 43.*

C

D

A qui Scripturarum ſacramenta cognouit; & intelligit ænigmata,& verba tenebroſa, propter myſteriorum magnitudinem; & interpretatur parabolas:quiq; occidentem litteram träſferre poteſt in ſpiritü viuificätem. Et verò,quemadmodum diuina Scriptura nõ humano ingenio & arte adinuenta & elaborata,ſed diuino ſpiritu condita eſt: ſic ad eã intelligendã,& interpretandã eodem ſpiritu Dei,ſuper omnia, opus eſt; eo inquã ſpiritu Dei,cuius Eccleſia illuminatione illuſtratur,magiſterio docetur,ductu regitur,inſtinctu mouetur,deniq; gratia viuificatur.

Quis idoneus ſacræ ſcripturæ interpres.

D.Hier. in hunc locũ.

B *Et vidi ego Daniel,& ecce,quaſi duo alij ſtabant,vnus hinc ſuper ripam fluminis, & alius inde,ex altera ripa fluminis,&c.*

NARRAT Daniel, vidiſſe ſe in vtraque fluminis ripa, duos angelos ſtantes;& tertium angelum ſtantem ſuper aquas fluminis:atque eos tres, ſub virili forma & habitu. Se autem quæſiſſe de illo tertio angelo, qui ſtabat ſuper aquas fluminis,vſque quo finis eſſet futurus earũ C rerum mirabiliũ,quas ipſe in ea viſione audiſſet.Quibus verbis ſignificauit,ſe noſſe cupere, quamdiu duratura, & quando finem habitura eſſet perſequutio Antichriſti. Breuitas enim tribulationis, ſi nota ſit, magna eſt leuatio doloris,magnúmq; eam ſuſtinentibus,ſolatiũ. Quocirca,Paulus ſecundæ ad Corinthios quarto capite, quò præſentis vitæ tribulationes,magno animo ferrent Chriſtiani,docet,quantumcúnque ſit,quod in præſenti vita toleratur,momentaneum eſſe ac leue: id tamen immenſum gloriæ pondus in æternitatẽ operari.Duos illos angelos ſtãtes in duabus fluuij ripis,putat diuus Hieronymus fuiſſe principẽ regni Perſarum,& principẽ regni Græcorũ,aduerſantes Hebræis, D & liberationi eorũ renitentes:angelum verò ſtantẽ ſuper aquas fluminis,eſſe Gabrielẽ,peramantẽ ipſius Danielis,& populi Hebræi patronum ac defenſorem.Quapropter Daniel non illos ſed hunc interrogauit:Quamquam lectio quam hoc loco ſequitur Theodoretus,& commentarius eius habet,non ſignificat Danielem,ſed duos illos angelos, interrogaſſe tertiũ angelũ,qui ſtabat ſuper flumen. Quam lectionẽ ſi admittimus,conſequenter dicendũ erit duos illos angelos fuiſſe bonos angelos,nec aduerſarios Danieli,aut Iudæis.Atque huic lectioni magis quam noſtræ,congruit Pagnini & Vatabli tranſlatio.Flumẽ autẽ,cuius

Daniel cur de duratione perſecutionis Antichriſti interrogauerit angelũ.

nomen

nomen hic non est expressum, rectè existimat D. Hieronymus, intelligendum esse Tigrim; scilicet quem suprà, capite decimo, nominauerat. Quod sanè secundum nostram sententiam verissimum est: quippe qui, vnam eandémque visionem, his tribus capitibus continenter narrari, arbitramur. Per duos illos angelos stantes in ripis fluuij, significatur, stetisse tunc & floruisse imperium Persarum, & Græcorum, quarũ gentium illi angeli præsides ac tutores erant: Gabriel verò, qui patrocinium Iudæorum gerebat, stans super aquas fluminis, significauit, gẽtem Iudæorum, magnis calamitatum, & ærumnarum procellis, sæuisq; malorum fluctibus fuisse tunc agitatam, & diuexatam. Vel significauit, omnium gentium & populorum imperia, ad modum aquæ, fluxa & fugacia esse, & in finem, planè interitura. A B

Et cùm iurasset per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis.

Quidnam denotet angelum iurare, & manus in cælum tollere.

QVAESIVIT Daniel ex Gabriele, qui sub forma & habitu virili stabat super aquas Tigris, quousque duratura esset illa persecutio Antichristi: respondit angelus adhibito iureiurando duraturam in tempus, & tempora, & dimidium temporis. Iurat Deus per semetipsum, vt legitur in Deuteronomij capite 32. & in psalmo centesimo nono iurat etiam angelus, & hoc loco, & in Apocalypsi capite decimo: sed iusiurandum eorum, non aliud est, nisi magna eius quod dicitur confirmatio; videlicet, significando id esse immutabili Dei sententia, & decreto ratum, fixum, & prorsus irreuocabile. Eleuatio autem tam sinistræ, quàm dexteræ manus angeli in cœlum, significabat, immutabilia esse decreta Dei, siue quæ in bonum hominum, siue quæ in malum spectant; siue quæ ad res temporales, siue quæ ad æternas pertinent: vel omnium rerum, siue bonarum siue malarum, siue temporalium, siue æternarum dispositionem atque dispensationem, ex immutabili æternóque Dei consilio & prouidentia pendere. Illud autem, *in tempus, & tempora, & dimidium temporis*, phrasis est vsitata Danieli, & ad eius imitationem, etiam Ioanni in Apocalypsi, significans tres annos, supérque, dimidium annum. Nam tempus significat vnum annum, tempora duos annos, dimidium tempus, dimidium anni. Et de hac quidẽ phrasi diximus suprà in libro quinto, quod lectorẽ scire cõuenit, cùm explanaremus verba illa, quæ sunt in quarto capite huius libri, *septem tempora mutuabuntur super te.* C D

Ceterùm

A Cæterùm in quæstionem vocari posset, an his verbis significetur omne tempus, quo regnaturus est Antichristus: an tempus dumtaxat, quo sæuissima aduersus sanctos persecutio eius duratura est. Verú, in promptu est respódere huic quæstioni. Nã quamdiu simpliciter regnaturus sit Antichristus, à nullo, quod ego sciam, traditur: & nulli opinor mortalium fuisse compertum, quamdiu vero regnaturus sit, exquo tépore incipiet atrociter & crudeliter insectari sãctos, ipsisq; prꝗualebit, & ex hoc loco, & ex aliis, tam ipsius Danielis, quàm beati Ioannis in Apocalypsi, exploratum habetur Daniel supra in cap. 7. similiter vt hic loquens de persecutione Antichristi, dixit, sanctos traditum iri in manus eius, vsque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Et in hoc ipso cap. paulo infra, *à tempore*; inquit *quo ablatum fuerit iuge sacrificium*, id est, ex quo atrocissima Christianorum persecutio sub Antichristo cœpta fuerit? *transibunt dies mille ducenti nonaginta* qui efficiunt tres annos & dimidium additis insuper, duodecim diebus. Similia Danieli vaticinatus est Ioannes in Apocalypsi: siquidem in cap. 11. sic ait. *Calcabunt gentes ciuitatem sanctam, per menses quadraginta duos*, in cap. 12. *Mulier*, inquit, id est, Ecclesia Christi, *fugiet in solitudinem, & abscondet se à facie serpentis*, id est, à persecutione Antichristi: *per tempus & tempora: & dimidium temporis*. Denique in cap. 13. loquens de Antichristo, *data est, illi*, ait, *potestas facere, & bellum gerere cum sanctis, & vincere eos, per menses quadraginta duos*. Quamobrem tempus hoc Antichristi, nominatur in Scriptura modicum tempus. Ioannes enim in Apocalypsi cap. 12. ita scribit: *væ terræ & mari: quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet*. Et in cap. 20. ait, post aduentum domini nostri, vsque ad finem mundi, quod tempus denotat ipse mille annis, ligatum esse diabolum, id est, potentiam eius repressam atque frꝗnatam, expletis autem mille annis, id est, propè finem seculi, solutum iri diabolum, quia tunc amplissimam habebit facultatem impugnandi & infestandi homines: sed ad breue tamen tempus. *Post hæc*, inquit, *oportet illum solui modico tempore*, id est, vt dixit Angelus Danieli, per tres annos & dimidium, quo videlicet tempore, per Antichristum, quibuscunque modis poterit, crudelissimè insectabitur bonos, & eos perdere quoquo modo conabitur. Huc spectat etiam, quod dixit Dominus; referente Matthæo cap. 24. *nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur propter electos*. Dixit, *breuiabuntur* pro eo quod est, breues & pauci erunt: quippe non ampiùs tres annos, prætérque, sex menses.

Quamdiu durabit persequutio Antichristi.

Atque hic licet admirari, summísq; laudibus prædicare prouidẽtissimam Dei misericordiam: qui vim dæmonis, in oppugnandis & infestãdis hominibus, mirabiliter temperet, ad vtilitatem electorum suorum. Siquidem omni hoc tempore præsentis seculi, vsque ad finem mundi longissimum dæmoni concessit spatium oppugnandi hominem, sed exiguam, dedit ei potestatem eum lædendi; at verò propè finem mundi, amplissimam is accipiet à Deo potestatem vexandi & affligendi homines, & maximè per ipsum Antichristum: sed ad id tamen, angustissimum ei tempus præfinietur, nempe non plus tribus annis & dimidio. Itaque cùm diabolus longum habet tempus tentandi, parum potest nocere: cùm autem plurimum nocere poterit, tunc is breuissimo tempore, à Deo erit coarctatus. A B

Mira Dei clementia in moderãdu diaboli tentationibus.

Et cum fuerit completa dispersio manus populi sancti, complebuntur vniuersa hæc.

ILLVD *completa* vel significat idem, quod transacta & finita, vt sit sensus: postquã sancti, qui propter Antichristi persecutionem multifariam dispersi fuerant, destructa potẽtia Antichristi, & ipso interfecto, rursus ad suas sedes reuersi, publicè ac liberè fidem & religionem Christianam prædicabunt, tunc ventura esse, quæ hic prædicta sunt de resurrectione mortuorum, & bonorum præmiis, atque improborum suppliciis sempiternis. Vel potiùs, vt interpretatur D. Hieronymus, illud *completa dispersio* significat tempus, quo sancti declinantes Antichristi persecutionem, dispersi fuerint completè, id est generali quadam dispersione, vt intelligamus non paucos aliquos, sed ferè omnes, id temporis, per varias regiones dispersum iri, vt Antichristi, ad tempus, cedant furori. C

Quid significet hæc vox completa hoc loco.

Illud verò vocabulum *manus* vel significat multitudinem, vel robur & fortitudinem: vt sensus sit, eo tempore; nõ tantùm infirmiores Christianõs, sed etiam fortiores & sanctitate insignes, subducturos se furentis Antichristi persecutioni; non quidem metu tormentorum, aut mortis, sed quò se; ad tempus cedentes Antichristo maiori Ecclesiæ vtilitati & gloriæ Dei seruent. Est autem futura hæc generalis sanctorum dispersio, vt hic significat angelus, velut signum quoddam & indicium eius temporis, quo, ea quæ ab ipso hic Danieli prænunciata sunt, compleri debent. Sed est tamen signum, partim nonnulla eorum comitans D

Manus quid hic significet.

veluti est,

A veluti eſt, quod dixit de tribulatione illius temporis, & de remotione iugis ſacrificij: partim verò aliqua eorum antecedens, ſcilicet reſurrectionem mortuorum, & vltimum ac generale iudicium. Sciendum porrò eſt, Theodoretum aliam huius loci habuiſſe lectionem: ſic enim legit. *Cùm perfecta fuerit diſsipatio populi ſanctificati, cognoſcent ſanctum, & perficientur omnia hæc.* Explanans autem ipſe illud *cognoſcent ſanctum* ita ſcribit: Magnum Eliam hic innuit, nam circa finem imperij Antichriſti cùm apparuerit magnus Elias, ſecundum ſaluatoris noſtri, prædicans, prænunciabit aduentum. Græci codices qui nunc ſunt, pro illo, *complebuntur vniuerſa hæc* habent. γνώσονται τὰ πάντα, id eſt cognoſcent omnia, vt ſit ſenſus, homines illius temporis cognoſcent, vera fuiſſe omnia B quæ tibi, ô Daniel prænunciaui, ipſo nimirum euentu rerum, mirificè cum meis prædictis congruente.

Et ego audiui, & non intellexi: & dixi, Domine mi, quid erit poſt hæc.

MVLTA eorum, quæ in hac viſione Daniel ab angelo audierat, nequaquam ſatis intellexerat. Audierat enim, inquit Hieronymus, regum bella diuerſa, & inter ſe prælia, & multiplicem hiſtoriam; ſed nomina non audierat ſingulorum. Si autem tantus propheta audiuit & nõ intelle- *Daniel non intellexit omnia quæ viderat.*
C xit, quid facient hi qui ſignatum librum, & vſque ad tempus conſummationis, multis obſcuritatibus inuolutum, præſumptione mentis edifferunt. Itaque Daniel, multorum quæ in hac viſione audierat, ſingulares quaſdam circumſtantias, velut perſonarum, locorum, temporum nominum, & negotiorum, ignorabat. Quarum autem rerum, eiuſmodi circumſtantiæ ſunt ignotæ, fieri non poteſt, vt earum rerum explicata & perfecta cognitio habeatur.

Et dixi Domine mi, quid erit poſt hæc? Quia Daniel erat vir deſideriorum, propterea, quæcunque ad res in hac viſione ſibi patefactas pertiD nebant, ſcire cupiebat, in primis autem tempus conſummationis ſeculi reſurrectionis mortuorum, & generalis iudicij: nam hoc ſignificat, quod hic ſciſcitatur ab angelo, *quid erit poſt hæc.* Siquidem tempus perſecutionis Antichriſti, & Generalis Chriſtianorum diſperſionis, de quo tempore paulò antè locutus eſt angelus, ſubſequetur finis & renouatio mundi, reſurrectio omniũ, ac generale iudiciũ. Hinc diſce, quàm ſit naturale & cõmune omniũ hominũ, ſciendi deſideriũ. Enimuerò, quãtò quis plura nouit, tãtò is ardẽtiori alia ſciendi cupiditate inflammatur. *Vult omnia ſcire quæ ad ſuas viſiones pertinebũt.*

Naturale est sciendi desideriũ. *Et ait, vade Daniel, quia clausi sunt signatiq́, sermones, vsque ad præfinitũ, tempus.* Reprimit angelus intempestiuum Danielis sciendi desiderium & sensus horum verborum est: abi Daniel, & desine plura sciscitari super hac visione, neq; enim plura à me nunc docendus es, nec vult Deus te, quæ nunc audisti, ea dilucidiùs & explicatiùs scriptis prodere, & legenda posteris tradere; sed vult ea Deus esse obscura, & incomprehẽsibilia, quoad ipso rerum euentu patefacta & comprobata, sub finem mundi per se innotescant. Similiter Dominus noster, discipulis curiosè interrogantibus, tempus secundi aduentus sui, quo tẽpore restituendũ erat regnũ Israel, immoderatã eorũ sciendi cupiditatẽ cõpescens, dixit: *Non est vestrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* A

Deus finem mũdi vult ab hominibus ignorari.

Act. 1. B

Sequitur, *Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi:* Hoc dictum est de bonis, & piis viris quorum sub Antichristo incredibilis erit vexatio, & afflictio: sed ea multùm eis proderit, ad omnes animi sordes penitus abstergendas, ad roborandas augendásque virtutes, ad nomen nobilitandum & illustrandum, denique ad vberiorem cœlestis glorię, ac sempiternę fœlicitatis segetem & materiem. Explorat autem Deus, rebus aduersis piorum animos, nõ quò eos ipse agnoscat: quippe cui ex omni æternitate sunt ipsi quàm notissimi, sed potiùs, vt ea ratione & sibi ipsi, & aliis pernotescant; vt in malis quæ ipsos premunt, discant & assuescant, ad Deum, quasi tutissimum perfugium, firmissimũq; præsidium confugere, atque in eo omnes spes suas collocare: de se humiliter sentire: suisque diffisi viribus, solius Dei potentia & misericordia confidere. Huius loci alterum planè similem, superioris vndecimi capitis, suprà, in lib. 14. interpretati sumus. C

Piorum afflictio Antichristi tempore multũ eis proderit.

Cur Deus pios affligi permittat.

Et impiè agent impij, neque intelligent omnes impij: porrò docti intelligent. Quia paulò suprà dixerat angelus, hos sermones suos fore clausos, & signatos vsque ad tempus præstitutum, id est, vsque ad consummationẽ seculi, potuisset fortasse quispiã existimare, eos sermones, omnibus, qui eo tempore, id est, sub finem mundi futuri sunt, qualescunque illi fuerint; siue boni, siue scelerati, nunc fore perspicuos, atq; manifestos. Hãc igitur remouẽs opinionem, dixit angelus, etiam illo ipso tempore, quo hæc implenda sunt, non omnes, quæ hîc à se prænunciata sunt, esse intellecturos. Siquidem, impij, id est, hostes fidei & veritatis, Deique contemptores, in sua impietate obfirmati, & scelera sceleribus cumulantes, nihil planè intelligent, sed vt cæci, clarissimam veritatis lucem non videbunt. At, qui diuinitus eruditi, & vnctione sancti Spiritus edocti fuerint, his patescent omnia, & quæ nunc latent, futurarum rerum D

An omnes in fine mũdi huius prophetiæ veritatem intelligent.

rum

A rum mysteria, tunc ipsis patefacta enotescent. Similia horum, leguntur in aliis Scripturæ locis. Nam Paulus in 3. cap. posterioris epistolæ ad Timotheum, *homines* inquit, *mali proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes*: & in cap. 3. Ecclesiastici scriptum est, *peccator adiciet ad peccandum*. Simile est, quod legitur in Apocalypsi cap. 22. *qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc*. Atque hinc natum est, illud apud Iudæos olim tritum prouerbium, & ab ipso Dauide, vt in primo libro Regum, cap. 24. traditur, vsurpatum: *in prouerbio*, inquit, *dicitur, ab impio egredietur impietas*.

Quod autem dixit angelus, impios diuina mysteria non esse intellecturos, idem alibi testatur Scriptura. Nam Paulus in cap. 1. epistolæ ad *An improbi, rerũ diuinarum scientiam possint.*
B Romanos cùm de Philosophis, & sapientibus huius seculi loqueretur *obscuratum est*, inquit, *insipiens cor eorum dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt*. Idem in secundo capite prioris epistolæ ad Corinthios sic ait, *habere animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia est enim illi, & non potest intelligere*. Denique in exordio libri sapientiæ, celebris illa ponitur sententia. *in maleuolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*. Possunt quidem etiam improbi, multa de rebus diuinis intelligentia consequi: nam & in summis flagitiis, sæpè fidem diuinam retinent, quæ velut quædam lux est humanæ menti, ad intelligendas aliquatenus res sacras: & scientia sacrarum litterarum, *1. Cor. 12.*
inter gratias gratis datas numeratur, ideóque sceleratis etiam hominibus donari potest.

C Verùm isti diuinas quidem res intelligunt: sed non vt par est. Nuda enim est & ieiuna, ipsisque infructuosa ea cognitio: quippe, principali effectu & fructu caret; hic autem est, Dei amor & obedientia, vitiorum curatio, emendatio vitæ, recta morum institutio, studium iuuandi quã plurimos, & ad salutem æternam adducendi, vt vno verbo dicam, intenta & frequens in omnium virtutum cultu, honestarúmque rerum tractatione exercitatio. Quanquam quod angelus hoc loco dicit: propriè spectat ad intelligentiam eorum mysteriorum, quæ circa finem *Intelligẽtia diuinorum fructus, quo improbi carent.*
D mundi manifestanda & complenda sunt, & in hac visione prænunciata sunt ab angelo; horum enim cognitionem affirmat angelus, impiis fore occultam & abstrusam, diuino autem spiritu eruditis, apertam & promptam. Nec videtur angelus de quibuslibet improbis loqui, sed tantùm de impiis, hoc est, diuini luminis fidei non solùm expertibus, sed etiam hostibus: quibus, ob eam causam, præclusus est aditus, ad scientiam diuinorum mysteriorum capessendam.

Et à tempore, cùm ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. A

Quandiu duratura & incepta Antichristi persecutio.

B initio sæuissimæ persecutionis Antichristi, vsque ad eius finem, qui erit interitus Antichristi, transibunt tres anni, & insuper sex menses, additis præterea decem diebus: tantùm enim temporis denotant dies mille ducenti nonaginta. Sed vnde obseruandum erit principium illius atrocissimæ B
persecutionis? Ab eo videlicet tempore, quo Antichristus, ferè orbis tenens imperium, tollet è medio iugæ sacrificium, vel, vt est Græcè, τὸν ἐνδελεχισμὸν endelechismum, quod vocabulum sonat continuitatem, nimirum, diuini cultus, qui in ecclesia omni tempore Deo exhibetur: sic enim interpretantur Hieronymus, & Theodoretus: & hunc Dei continuum cultum appellauit angelus iuge sacrificium.

Missæ sacrificium præcipuè insectabitur Antichristus.

Quanquam id nominis præcipuè referri posset ad sanctissimũ Missæ sacrificium: hoc enim, super omnia, odio prosequetur, insectabitur & omnino tollere conabitur Antichristus. Et hoc ritè nominatur iuge sacrificiũ: nam non vno dumtaxat in loco, nec bis tantùm per singulos dies, mane & vesperi, vt illud Iudaicum, sed in omni loco, vt ait Malachias cap. 1. & omni tempore agitur; & offertur Deo. Cùm enim Ecclesia Christi per omnes orbis partes sparsa sit, nullum est tempus dici quod non alicubi terrarũ, sit antemeridianum tempus, idest, peragendo Missæ sacrificio idoneũ. Abominationem appellant Iudæi, idolum cui diuinus cultus impiè stultéque ab hominibus adhibetur. Quare rectè significatur eo vocabulo Antichristus, qui sedebit in templo Dei, & iubebit se ab omnibus quasi Deum adorari. C

Additur *in desolationem* quia impius ille, erit non tantùm diuini cultus, sed etiam bonorum omnium calamitas, pernicies, desolatio, & exitium. Tollet autem iugæ hoc sacrificium Antichristus, non quidem omnino, sed quatenus eius notitia, vel potentia pertinere poterit. Nam sancti, perpetuò ipsum custodient & colent, nec vnquam agere desinent, non tamen vbique, aut publicè: sed priuatim, & occultè, atque in locis secretis, & à cognitione Antichristi remotis. D

Antichristus tollet missam sed nõ penitus.

Beatus

A *Beatus qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum, & requiesces, & stabis in sorte tua, in finem dierum.*

EATVS erit, inquit angelus, *qui vixerit vsque ad finem mille ducentorum & nonaginta dierum*, id est, trium annorum & sex mensium, quibus duratura est atrox illa persecutio Antichristi. & in cuius temporis extremo occidendus est Antichristus: & præterea superuixerit per dies quadraginta quinque; per quos dies, inquit D. Hieronymus, Christus Dominus in sua maiestate venturus est. *Quot dies supererunt à morte Antichristi vsque ad Christi aduentum.*

B Sed cur post necem Antichristi, datum sit spatium horum quadraginta quinque dierum latet mortales, & solius Dei, scientiæ est, vt putat Hieronymus: nisi forte, inquit ille dilatio regni sanctorum, patientiæ eorum comprobatio futura sit. Theodoretus tradit, per eos dies, occiso iam Antichristo, magnum Eliam esse prædicaturum. Sed reclamat Ioannes qui in Apocalypsi, capite 11. significat Enoch & Eliam occisum iri ab Antichristo. Quin Hippolytus affirmat, Enoch & Eliam prædicaturos per tres annos & dimidium, & occisos iri ab Antichristo eúmque post illorum necem, tribus annis & dimidio regnaturum. Denique, communis est omnium sensus; Enoch & Eliam, martyres sub *Cur aliquot dies post mortẽ Antichristi Christus vẽturus sit. Refellitur Theodoret.*
C Antichristo futuros. Similior vero est Lyrani & Carthusiani, aliorúmq; coniectura, qui existimant, id temporis, summa Dei clementia concessum iri, ad agendam videlicet pœnitentiam, iis, qui vel per ignorantiam, vel per infirmitatem carnis, Antichristo consenserant. Nec tamẽ credendum est, omnes, qui eo tempore fuerint, acturos pœnitentiam. Siquidem multos in sua nequitia permanentes, repentinus Christi aduentus, & mundi interitus opprimet. Scilicet, non secus quàm diluuium eos qui fuerunt tempore Noë, sicut dominus noster testatur in Euangelio Matthæi, 24. & cap. Lucæ 17. Paulus item prioris epistolæ
1 ad Thessalonicenses cap. 5.

Refert hoc loco Lyranus, quosdam Iudæos prodidisse, per hosce mille trecentos triginta quinque dies, designatum esse tempus, quo Iudæi expectaturi sunt aduentum Messiæ; & positum esse diem pro anno, sicut ponitur etiam apud Ezechielem capite quarto: eorum verò annorum sumendum esse initium ab eo tempore, quo positum fuit idolum in templo Hierosolymitano: ita vt post id temporis, transactis mille 1335. annis; venturus sit Messias. Verùm hanc opinionem, & *Deliramentum Iudæorum.*

Eius confutatio. ipse rerum euentus, & ratio temporum manifestè redarguit. Ab eo nanque tempore, quo Antiochus idolum posuit in têplo, (id quod significat Eusebius in Chronicis, in olympiade centesima quinquagesima tertia) vsque ad præsentem annum, præterierunt anni plus mille septingenti. Ex quo autem tempore, postremùm sub Adriano Romanorum imperatore, in loco templi, posita fuit statua equestris ipsius Adriani, quod factum est, secundum Eusebium, circa annum Domini 140. transiere vsque ad hodiernam diem, ampliùs quàm mille quadringenti & quadraginta anni: vt, vel hinc palam sit, quàm facilè gens Iudæorum, figmentis & mendaciis capiatur, delectetur, pascatur. A

Verba, quæ sequuntur apud Danielem hanc habent sententiam. Tu Daniel vade, pro vades: id est, secundùm tempus tibi præfinitum, morieris. *Et requiesces* quasi dixerit angelus Danieli, morieris tu quidem *Apoc. 14.* Daniel, sed morte iustorum, quæ nimirum est requies ab omni labore, *Matth. 25.* de qua dixit Ioannes in Apocalypsi, beati qui in Domino moriuntur amodo enim dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis, opera enim illorum sequuntur ipsos. *Et stabis*, videlicet inter electos, qui in illo tremendo iudicio, stabunt à dextris Dei: nam improbi, primum sua ipsorum conscientia, deinde, iustissimo Dei iudicio condemnati, non stabunt neque côsistent, sed in profundissimas inferni tenebras præcipitabuntur. *In sorte tua*, id est, in parte, gradu, loco, & ordine beatitudinis quæ tibi dabitur pro mensura tuorum meritorum. Sortem appellat, gratiam æternæ prædestinationis, qua Deus sanctos eligit ad participationem æternæ gloriæ: Ea dicitur sors, quæ significat aliquid, non ex propria virtute & facultate proueniens, sed quod incerto & improuiso côtingit euentu: sic gratia prædestinationis, contingit electis, nullo ipsorum merito, sed gratuita solius Dei beneuolentia & caritate. Atque hac significatione, appellatur in Scriptura sors sanctorum, vt videre licet in libro sapientiæ capite quinto, in Actis apostolorum capite vigesimo sexto, & apud Paulû in capite primo epistolæ ad Collossenses. Deníque, illud, *In fine dierum*, idem significat, quod in fine mundi: quando erit resurrectio mortuorum, & generale iudicium. Simile est quod scripsit Paulus prioris epistolæ ad Corinthios, capite decimoquinto, *vnusquisque*, inquit, *resurget in ordine suo.* B D D

Quid sit sors in Scripturis.

BENE-

A

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM IN DANIELEM

B LIBER XVI.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

C ET erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim: & accepit vxorem nomine Susannam, filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentem Deum. Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysis. Erat autem Ioacim diues valde, & erat ei pomarium vicinum domui suæ: & ad ipsum confluebant Iudæi, eo quòd esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus locutus est Dominus, quia egressa est iniquitas de Babylone, à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Ioacim, & veniebant ad eos, omnes qui habebant iudicia. Cum autem populus reuertisset per meridiem,
D ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem & deambulantem: & exarserunt in concupiscentiam eius: & euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicauerunt sibi vicissim dolorem suum: erubescebant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea. Et obseruabant quotidie sollicitius videre eam. Dixitq́ alter ad alterum, eamus domum, quia hora prandij est. Et egressi recesserunt à se. Cúmque reuertissent,

tissent, venerunt in vnum: & sciscitantes ab inuicem causam, confessi sunt con- A
cupiscentiam suam: & tunc in communi statuerunt tempus, quando eam pos-
sent inuenire solam. Factum est autem, cùm obseruarent diem aptum, ingressa
est aliquando, sicut heri & nudius tertius, cùm duabus solis puellis: voluitque
lauari in pomario, æstus quippe erat: & non erat ibi quisquam, præter duos se-
nes absconditos, & contemplantes eam. Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum
& smigmata, & ostia pomarij claudite, vt lauer. Et fecerunt sicut præceperat:
clauseruntque ostia pomarij, & egressæ sunt per posticum, vt afferrent quæ iu-
serat: nesciebántque senes intus esse absconditos. Cum autē egressæ essent puel-
læ, surrexerunt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt, ecce ostia poma- B
rij clausa sunt, & nemo nos videt; & nos in concupiscentia tui sumus. quamobre-
rem assentire nobis, & commiscere nobiscum, quod si nolueris, dicemus contra
te testimonium, quod fuerit tecum iuuenis, & ob hanc causam emiseris puellas
à te. Ingemuit Susanna, & ait, Angustiæ sunt mihi vndique. Si enim hoc ege-
ro, mors mihi est, si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est
mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domi-
ni. Et exclamauit voce magna Susanna: exclamauerunt autem & senes aduer-
sus eam. Et cucurrit vnus ad ostia pomarij, & aperuit. Cum ergo audissent cla-
morem, famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, vt viderent quidnam
esset. Postquam autem senes locuti sunt, erubuerunt serui vehementer: quia C
nunquam dictus fuerat sermo huiuscemodi de Susanna. Et facta est dies cra-
stina. Cúmque venisset populus ad Ioacim virum eius, venerunt & duo presby-
teri, pleni iniqua cogitatione aduersus Susannam, vt interficerent eam. Et di-
xerunt coram populo, mittite ad Susannam filiam Helciæ, vxorem Ioacim. Et
statim miserūt. Et venit cū parentibus, & filiis, & vniuersis cognatis suis. Porrò
Susanna erat delicata nimis, & pulchra specie. At iniqui illi, iusserunt vt disco-
operiretur (erat enim cooperta) vt vel sic satiarentur decore eius. Flebant
igitur sui, & omnes qui nouerant eam. Consurgentes autem duo presbyteri in
medio populi, posuerunt manus suas super caput eius. Quæ flens suspexit ad cæ-
lum, erat enim cor eius fiduciam habens in Domino. Et dixerunt presbyteri, D
Cùm deambularemus in pomario soli, ingressa est hæc cum duabus puellis, &
clausit ostia pomarij, & dimisit à se puellas. Venitq́; ad eam adolescens, qui erat
absconditus, & concubuit cum ea. Porrò nos cùm essemus in angulo pomarij,
videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, & vidimus eos pariter commisceri. Et
illum quidem non quiuimus comprehendere, quia fortior nobis erat, & apertis
ostiis exiliuit: hanc autem cùm apprehendissemus, interrogauimus quisnam
esset adolescens, & noluit indicare nobis: huius rei testes sumus. Credidit eis
multitudo, quasi senibus, & iudicibus populi, & condemnauerunt eā ad mor-
tem

A *tem. Exclamauit autem voce magna Susanna,& dixit, Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis, quoniam falsum testimonium tulerunt contra me. & ecce morior, cùm nihil horum fecerim quæ isti malitiose composuerunt aduersum me. Exaudiuit autem Dominus vocem eius. Cúmque duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna, mundus ego sum à sanguine huius. Et conuersus omnis populus ad eum, dixit, quis est iste sermo, quem tu locutus es? Qui cùm staret in medio eorum ait: sic fatui filij Israel, non iudicantes, neque quod verum est cognoscentes, condemnastis filiam Israel? Reuertimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt aduersus eam.*

B *Reuersus est ergo populus cum festinatione, & dixerunt ei senes, veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis: quia tibi Deus dedit honorem senectutis. Et dixit ad eos Daniel, Separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cùm ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum, Inueterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius, iudicans iudicia iniusta, innocentes opprimens, & dimittens noxios, dicente Domino, innocentem & iustum non interficies. Nunc ergo, si vidisti eam, dic, sub qua arbore videris eos, colloquentes sibi. Qui ait, sub schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum: ecce enim angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo, iussit venire † alium, & dixit ei: semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum: sic faciebatis filiabus Israel, & illæ timentes, loquebantur vobis: sed non filia Iuda sustinuit iniquitatem vestram. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait, sub prino. Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum; manet enim angelus Domini, gladium habens, vt secet te medium, & interficiat vos. Exclamauit itaque omnis cœtus voce magna, & benedixerunt Deum, qui saluat sperantes in se. Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, conuicerat enim eos Daniel, ex ore suo, falsum dixisse testimonium, feceruntque eis, sicut malè egerant aduersus proximum, vt facerent secundum legem Moysis, & interfecerunt eos: & saluatus est sanguis innoxius in die illa. Helcias autem & vxor eius, laudauerunt Deum, pro filia sua Susanna, cum Ioacim marito eius, & cognatis omnibus: quia non esset inuenta in ea res turpis. Daniel autem factus est magnus in conspectu populi, à die illa deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.*

(C and D in the left margin.)

Exod. 23. a. 7.

† Alterum habent 2. MS. & Græcum exemplar.

Deut. 7. d. 19.

PRAEFA-

PRAEFATIO.

D. Athanasius cur ab hac historia librum hunc sit exorsus,

IVVS Athanasius in synopsi exorsus est librum Danielis ab historia Susannæ, quæ narratur hoc capite. Fortasse quòd cùm hæc historia contigerit, puero admodum Daniele, quo tempore is primùm habere se spiritū Dei propheticum declarauit: propterea visa est hæc historia, primum locum libri Danielis tenere debere. Sed profectò rem ipsam benè considerandi manifestum erit, quæ traduntur in primo capite huius libri, de Danielis captiuitate educatione, atque institutione, ea cæteris omnibus quæ in eodem libro scripta sunt, esse præponenda. Verùm, de historia Susannæ, & Belis, quæ sequenti capite traduntur, & à multis, & diuersis temporibus, dubitatum est, vtrùm eiusmodi historiæ fidem & auctoritatem sacræ & canonicæ scripturæ habeant. At enim, si fortè olim de his quibusdam licuit ambigere, nunc tamen, nulli planè licet. Siquidem in nouissimo concilio Tridentino sessione quarta, constitutum est librum Danielis, cum omnibus suis particulis, prout legitur publicè in Ecclesia, & continetur in latina translatione vulgata, pro sacro & canonico libro esse recipiendum. Nec leue ad id confirmandum pondus habet, Ecclesiæ auctoritas: quippe ab ortu suo, vt tradit Origenes in epistola quam scripsit ad Iulium Africanum, & in tractatu trigesimo primo in Matthæum, publicè in cōuentibus fidelium hanc Susannæ historiam, vt sacram & diuinam scripturam, recitare consueuit.

An historia Susannæ & Belis, auctoritatem canonicæ scripturæ habeant.

B

C

Non sum nescius multa recitari publicè in Ecclesiasticis precationibus, aliisq; ceremoniis, quin etiam in ipso Missæ sacrificio peragendo, quæ, vt vera esse existimare conuenit, ita liquet, ea ex sacris & canonicis scripturis non esse deprompta. Legitur in Missa, quæ in honorem diuæ Catharinæ celebratur, corpus eius super montem Syna ministerio angelorum esse collocatum: hoc ex veris historiis & traditionibus sumptum esse, extra controuersiam est: fidem tamen & auctoritatem, qualis nempe diuinis historiis, & scripturis canonicis debetur, nequaquam habet. Ante Pium quintum, publicè legebatur in Ecclesia, officium & Missa de immaculata conceptione beatæ Virginis Mariæ, cùm tamen eam fuisse absque originali peccato conceptam, nō sit adhuc in Ecclesia secundum Catholicam fidem definitum. Quinimmo superiore libro decimoquinto docuimus, quædam ex quarto libro Esdræ, vtique Apocrypho, vsurpari ab Ecclesia. Sed vt hæc non ignoro, ita scio & conten

Multa in Missa leguntur, quæ sacra Scripturæ auctoritatem non habent.

D

A contendo, quæ Ecclesia publicè, vt sacra & diuina proponit, in quo numero hæc historia reponenda est, ea sacræ & diuinæ auctoritatis, apud omnes esse debere. Accedit ad hoc ipsum persuadendum, auctoritas septuaginta interpretum: qui, vt refert Origenes in epistola ad Africanũ. & indicat beatus Hieronymus in commentario huius capitis, historiã Susannæ in sua translatione posuerunt: quo licet intelligere, fuisse eam illo tempore, id est, annos circiter trecentos, ante Saluatoris nostri ortum, maximæ in Synagoga auctoritatis; & fuisse scriptam, vel Hebraico vel Chaldaico sermone. Quid plura? patres tam Græci, quàm Latini, historiam hanc Susannæ, & frequenter, & vt sacram Scripturam v-
B surpant. Lege Athanasium in synopsi, Chrysostomum in homilia de Susanna, quæ est in fine primi tomi: duos item sermones diui Augustini, ambos de tempore: alterum quidem centesimum decimum octauũ; alterum verò, ducentesimum quadragesimum secundum.

Tres obiectiones, cõtra auctoritatem historiæ Susãnæ, diluuntur.

Verùm, qui auctoritatem huius historiæ oppugnant, tria nobis contra eam obiiciunt. Primùm, non esse aiunt eam in libris Hebræis, ob idque in sacrorum librorum numero non esse ponendam. Sed respondet Origenes, multa pro sacris & canonicis scriptis, venerari & vsurpare Catholicam Ecclesiam, quæ non sunt in canone Hebræorum. Nos, exempli causa, afferre possumus librum Iudith, Tobiæ, Sapien-
C tiæ, Ecclesiasticum, librosque Machabæorum. Ad hæc, respondet Origenes, accepisse se à doctissimis Hebræorum, hanc historiam contineri ab Hebræis in arcanis, nec velle eam publicari, & in vulgus efferri: videlicet, ne propter execrandam presbyterorum, qui memorantur in hac historia, nequitiam, dignitas & potestas atque auctoritas iudicũ, senum, & sacerdotum, populo in odium & contemptum veniret. Adde, quod, vt hæc historia non fuerit scripta Hebraic[illegible] nihil tamen id officit eius auctoritati; potuit enim scripta esse Chaldaicè, seu magna huius libri pars: potuit etiam fieri, vt Græcè scripta fuerit, non à Daniele, sed ab alio quopiam Iudæo sapienti, & Græcæ linguæ perito, &
D cui in scriptione huius historiæ, spiritus Dei affuerit: quemadmodum contingit Iesu Syrach, qui librum Ecclesiasticum Græcè conscripsit: neque enim ad auctoritatem diuinæ Scripturæ refert, vel qua lingua. vel à quo scripta sit.

Ecclesia libros multos iam antiquitus recepit quinĩ sunt in Hæbræorum canone.

Susannæ historiamcur Iudæi in vulgus non prodiderint.

2. obiectio cur Iosephus hanc historiam prætermiserit.

Deinde, opponitur nobis auctoritas Iosephi, qui in libro decimo antiquitatum Iudaicarum, reliquas omnes, quæ sunt in hoc libro, enarrãs historiãs, has duas, Susannæ & Belis, scilicet vt apocryphas, referre supersedit. At enim, Iosephus ipse profitetur, se in illis libris antiquitatum

multa prætermisisse, nec nisi quæ in sacris Hebræorum annalibus, A
Hebraicè scripta & prodita essent, commemorare voluisse. Ac ne hæc quidem omnia persequutus est: nam de historia Iob, tam illustri, & memorabili, nullum ipse verbum fecit.

3. obiectio, sumpta ex Eusebij & Apollinarij auctoritate. Verum, vrgent nos Eusebii & Apollinarij testimonio: qui, vt refert in præfatione commentariorũ suorum in librũ Danielis, diuus Hieronymus, Porphyrio has historias calumnianti, propterea non esse respõdendũ dixerunt, quia eiusmodi historiæ, nec sunt in libris Hebræis, nec diuinæ Scriptæ auctoritatẽ habent. Verùm nobis curæ non sit, quid isti senserint, quidve scriptis prodiderint. Mihi pluris est diuus Ignatius martyr, Athanasius, Chrysostomus, Augustinus, aliique inter scriptores B
Ecclesiasticos quamplurimi, primæ nobilitatis auctores, qui his duabus historiis, fidem & honorem diuinæ Scripturæ detulerunt. Miror equidem *Magister in histor. Dan. cap. 13. reprehenditur.* auctorem historiæ scholasticæ, super hoc loco Danielis, non esse veritum insimulare falsitatis hanc historiam; quod in ea scriptum sit, duos illos presbyteros fuisse lapidatos à populo; cùm constet ex capite vigesimo nono Hieremiæ, eos fuisse à rege Babylonis frixos, & igne combustos: quam eius futilissimam aduersus veritatem raciocinationem, infra dissoluemus. Miror magis Nicolaum de Lyra, & Dionysium Carthusianum, qui non negant has historias esse veras; sed negant eas C
tamen ad canonicam scripturam, sicut nec librum Tobiæ, Iudith, & Machabæorum pertinere. Verùm, hoc fortasse istis condonari possit, quorum tempore non adeò erat veritas hæc, vt nunc est, discussa omni dubitatione, sacri Tridentini concilij sententia & constitutione, declarata, sancita, & confirmata.

Erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim.

Qui fuerit Ioacim Susanna maritus.

ET Græci codices, & Latini emendatiores habẽt Ioacim: alij tamen habent Ioachim, & sic legunt Lyranus & Carthusianus. Ex hoc loco arripuit Iulius Africanus, ad refellendam hanc historiam, satis firmum, vt ipsi videbatur, argumentum. D
Eam námque fabulosam esse hoc modo argumentabatur. *Obiectio Iulij Africani contra historiam Susanna.* Vel ille Ioachim maritus Susannæ, fuit rex Iuda, alio nomine dictus Iechonias; sed huius regis vxorem non ausi fuissent senes illi, aut sollicitare ad tantum scelus; aut eam morte condemnare: vel fuit alius quidam homo priuatus; at quomodo credibile est, hominem priuatum & captiuum, in suo exilio & captiuitate, tantam habuisse palatij magnificentiam, tantámque apud omnes Iudæos auctorita-

A tem? Sed facilè repellitur hoc telum Africani. Non enim ille Ioachim, fuit rex Iechonias: siquidem ille, ex quo tempore ductus fuit Babylonem, semper in carcere fuit, vsque ad mortem regis Nabuchodonosor, vt scriptum est in fine libri quarti regum, & in fine libri Hieremiæ, id est, per septem & triginta annos: post cuius mortem, eductus est è carcere Ioachim: cùm iam eo tempore, maior quinquagesimo anno esset Daniel, qui tamen tempore huius historiæ, puer fuisse dicitur. Nec fuit maritus Susannæ, Ioacim, etiam rex Iudæ, pater Iechoniæ: is námque, vel non fuit Babylone, vel breuissimo tempore fuit; & dum fuit, semper in custodia & vinculis fuit; quibus solutus, confestim remissus est *Refutatio.*
B Hierusalem. Fuit igitur Ioacim maritus Susannæ, non rex, sed vir priuatus; inter omnes tamen Iudæos prædiues, & maximè honoratus, ac Iudæorum qui morabantur Babylone, facilè princeps. Nec mirum est, fuisse eum in captiuitate adeò magnificum & opulentum, cùm legamus multos alios in captiuitate, & abundasse diuitiis, & gratia floruisse apud Barbaros reges, & insuper publicis atque regalibus muneribus & honoribus fuisse ornatos: id quod de Tobia, Esdra, Nehemia, Mardochæo, ipsóque Daniele, atque eius sodalibus, in sacris litteris proditum est. *Multi in captiuitate fuere prædiuites.*

C *Et constituti sunt duo senes, iudices in illo anno: & veniebant ad eos, omnes qui habebant iudicia.*

EX hoc loco tria contra historiam Susannæ Africanus obiicit. Primo, quomodo, inquit, credibile est, Iudæos in captiuitate habuisse proprium tribunal, propriósque iudices, & auctoritatem ac potestatem cognoscendi & decidendi causas, etiam criminales, & pœnam capitis inferendi? Deinde, si tempore *Tres obiectiones Africani.*
D Christi Domini, quo tempore Iudæi non erant captiui, & in patriis sedibus morabantur, & secundū leges suas liberè viuebant: attamen, quia erant sub imperio Romanorum, & Iudæa per procuratores & præsides à Cæsare missos regebatur, non erat Iudæis licitum, quemquam interficere: sicut ipsi dixerunt Pilato, *nobis non licet interficere quenquam:* quantò minùs verisimile est, Iudæis, sub durissima Chaldæorum seruitute miserrimè viuentibus, factam esse potestatem suo arbitrio interficiendi, quos secundū leges suas, mortis supplicio dignos esse iudicassent? Ad hæc, videtur historia hæc Susannæ, iis, quæ narrat Hieremias *Ioan. 18.*

capite

capite vigesimo nono, planè aduersari. Cùm enim antiqua sit Hebræorum traditio, quam Origenes, Hieronymus, & ferè omnes interpretes, approbasse & sequi videntur, hos presbyteros accusatores Susannæ, fuisse eos ipsos, quos prædicto loco Hieremias nominat Achab filium Coliæ, & Sedeciam filium Maasiæ; genus tamen mortis, quo eos fuisse mulctatos refert Hieremias, longè diuersum est ab eo, quod in hac historia traditur. Illic enim dicitur, eos fuisse à rege Babylonis in igne frixos: hic autem scriptum est, eos fuisse à populo lapidatos. A

Susannæ accusatores qui fuerint.

Sed non erit magni negotij, has obiectiones discutere. Ad primam respondet Origenes, etiam suo tempore, Iudæis, qui variis in regionibus sub imperio Romanorum captiui erant, permissum fuisse vti propriis legibus. Et verò, solent nõnunquam principes, gentibus à se debellatis, etiam quas in ditione sua captiuas tenent, propriarum legum vsum, propriæque cultum religionis concedere: vel quò æquitatis & clementiæ laudem ac famam colligant: vel potius, quò eas gentes quietiores, sibique obsequentiores, atque fideliores habere possint. Ad secundam responderi potest, quod respondet hoc loco Hieronymus, explanans illa verba, *& consurrexerunt aduersus duos presbyteros, & interfecerunt, &c.* sic enim scibit. *Si interfecit eos omnes synagoga, videtur illa opinio refutari, de qua suprà diximus, quod secundùm Hieremiam, ipsi essent presbyteri, Achab & Sedecias, qui ab ipso, in vigesimo nono capite nominantur. Nisi fortè hoc quod scriptum est, interfecerunt eos, sic interpretamur, vt ita dictum sit, pro eo quod est, regi Babylonis occidendos tradiderunt. Sicut & nos dicimus, quòd Iudæi interfecerint saluatorem: non quòd ipsi eum percusserint; sed quòd eum tradiderint occidendum: & succlamantes dixerint, crucifige, crucifige eum.* Hactenus sunt Hieronymi verba. Ergo, quia Iudæi, secundũ leges suas iudicarunt eos presbyteros esse reos mortis, & lapidari debere & mini[illegible]s regis occidendos tradiderunt; proptereà dicuntur eos interfecisse, & lapidasse. Vel fortasse, in aliquo casu permissum ipsis fuerat à rege Babylonis, in suos populares sententiam mortis pronunciare, & exequi. Ad tertiam, ita respondent Lyranus & Carthusianus; vocabulum ignis nonnunquam in sacris litteris significare quamlibet grauem & acerbam afflictationem, pœnam & cruciatum: sic enim sumi hoc vocabulum in Psalmo sexagesimo quinto, in eo loco, *Quoniã probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Idem igitur genus supplicij significatur ab Hieremia per ignem, atq; in hac B C D

Responsio ad tres Africani obiectiones.

D. Hieronymus.

Ignis in Scriptura pœnam grauem significat.

A in hac historia per lapidationem. Verùm, nisi ego fallor, hoc respõsum nec difficultatem exhaurit, nec intelligentis lectoris animum explebit. Nam, vt concedatur, nonnunquam pœnam ignis poni pro quacunque pœna corporali; attamen, nimis durum & insolens est, qui igne combusti dicuntur, interpretari eos fuisse lapidibus interemptos. Præsertim verò, cùm Hieremias singularem designans eorum combustionis modum, dixerit, eos fuisse à Rege Babylonis in igne frixos. Quid enim minus probabile est, quàm dicere, idem significari per frixionem in igne, atque per lapidationem? Quo circa expeditius videtur responsum, negare veram esse illam Hebræorum traditionem: & profectò potest ea sine aliqua religione negari: quippe quæ nulla probabili ratione, aut B coniectura fulciatur.

Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.

ROMANI pudicitiam suæ Lucretiæ, tamquam incomparabilis exempli, non sine causa, sed sine modo laudarunt. Illa tamen apud intelligentes rerum æstimatores, veræ pudicitiæ & castitatis laude, cum beata Susanna, nullo modo C est comparanda. Etenim Lucretia, vel mortis metu, vel (quod malunt Romani) timore dedecoris, cessit alienæ libidini; minatus enim ipsi fuerat Sextus Tarquinius, nisi suæ voluntati obsequeretur, se non tantùm eam interfecturum, sed etiam positurum iuxta eam, iugulatum seruum, vt in sordidissimo adulterio necata existimaretur. Verùm, quocunq; illa sensu animi; aut perturbatione, Tarquinio cõsenserit, consensit tamen. At Susãna, nec mortis timore, nec horrore futuri dedecoris & infamię, de custodiendę castitatis firmissimo proposito dimoueri potuit: nec vllatenus flecti, vt illorum senum libidini, vel minimum præberet obse- D quium. Itaque pudicitiæ honestatem, & vitæ, & famæ antepofuit. Porrò, Lucretia in vno illo suo facto, tria peccauit. Nam se ipsam, contra legem naturalem occidit, neq; criminis excusatio est, sed exaggeratio potiùs, fuisse innocentem, Deinde, admisit in se libidinem Tarquinij; cuius consensui, vel ipsa mors præoptanda fuit. Denique, pluris fecit existimationem hominum & famam, quàm honestatem pudicitiæ, & suæ conscientiæ ac veritatis testimonium. Audiat lector, quid B. Augustinus de hoc Lucretiæ facto, in capit. 19. lib. primi de ciuitate Dei scriptum reliquerit

Cõparatio Lucretiæ Romanæ cum sancta Susanna.

Lucretia peccara tria.

queritur: *quod Lucretia*, inquit, *se ipsam, quoniam adulterium pertulit, etiam non adultera occidit, non est pudicitiæ charitas, sed pudoris infirmitas. Puduit enim eam turpitudinis alienæ in se commissæ, etiam si non secum: & Romana mulier, laudis auida, nimium verita est, ne putaretur, quod violenter est passa cùm viueret, libenter passa, si viueret. Vnde ad oculos hominum, quibus conscientiam demonstrare non poterat, illum pœnam, quasi mentis suæ testem adhibendam putauit: sociam quippe facti se credi erubuit: si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patienter. Non hoc fœminæ Christianæ fecerunt, quæ passæ similia, viuunt. Nec in se vlta sunt crimen alienum, ne aliorum sceleribus adderent sua: si quoniam hostes in eis concupiscendo stupra commiserant: illæ in seipsis homicidia erubescenda committerent. Habent quippe intus gloriam castitatis, testimonium conscientiæ: habent autem coram oculis Dei sui, nec requirunt amplius: ne deuient ab auctoritate legis diuinæ, cùm malè deuitant offensionem suspicionis humanæ.* Sic Augustinus. A B

D. Augustini iudiciū de facto Lucretiæ.

Christianæ fœminæ propter vim sibi illatam non se interficiunt.

Laus Christianæ pudicitiæ in quo cōsistit.

Est autem solida & perfecta laus Christianæ pudicitiæ, quæ verè virtutis nomen, & gloriam sola meretur, duabus in rebus posita. Primùm enim interiori sensu oblatæ voluptatis, nullo modo capi oportet, nec impuræ libidini vlla ratione consentire, etiam vitæ prælata pudicitia. Deinde, si fortè per vim corpus oppressum, & alienam libidinem passum sit, etiam fœdato corpore, nihilominus tamen pro certo habendum est, integram, atque illibatam manere castitatem. Nimirum ratio virtutis & vitij, non in corpore, sed in animi studio, & proposito versatur. Rectè igitur Augustinus in eius libri, quem proximè nominaui, cap. 18. admonet, cuius corpus violētia alienæ libidinis oppressum fuit, ei nequaquam periisse animi, aut etiam corporis sanctitatem: ita enim non amitti corporis sanctitatem, manente animi sanctitate, etiam corpore oppresso, sicut amittitur corporis sanctitas, violata animi sanctitate, etiam corpore intacto. C

Animi sanctitas non amittitur corpore violato.

Cumq; duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna. Mundus ego sum à sanguine huius. D

Spiritus sanctus quomodo in Daniele habitauerit.

IS *verbis ostenditur*, inquit Diuus Hieronymus hunc locum explanans, *non tunc primùm intrasse in Danielem spiritum sanctum, sed eum, qui iam erat in illo, & quiescebat propter ætatis infirmitatem, nec sua poterat opera demonstrare, data occasione,*

A *casione pro sancta fœmina à Domino esse suscitatum.* Sed quod ait D. Hieronymus, mansisse prius in Daniele spiritum sanctum, quàm ipse cœpit prophetare: si intelligatur de mansione spiritus sancti, secundùm gratiam gratum facientem, proculdubio verum est: sin autem intelligatur de mansione eius, secundùm donum prophetiæ non est simpliciter verum: siquidem supra in primo libro horum commẽtariorum docuimus donum prophetiæ, nec Danieli, nec aliis prophetis datum esse à Deo, ad modum cuiusdam qualitatis, firmiter in animis prophetarum inhærentis, nec quasi habitum permanentem, sed modo cuiusdam diuinæ motionis, afflatus, & illuminationis breui transeuntis. Quod sanè indi-
B cat non obscurè diuina scriptura, cùm ait, *factum est verbum Domini ad Oseam vel Isaiam: vel irruit spiritus Domini in Helisæum, vel, raptus in spiritu vel, suscitauit spiritum eius.* Quamquam Daniel, & iam priusquam prophetare orsus est, dici potest habuisse spiritum prophetiæ, ex electione & prædestinatione Dei, qui eum ad hoc munus elegerat & prædestinarat, & miris in puerili ætate virtutibus, ac donis cœlestibus præcultum & præparatum ad id muneris ritè obeundum habilem; atque idoneum fecerat. Atque hac ratione Deus dixit Hieremiæ: *priusquam te formaui in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in Gentibus dedi te.* *Hier. 1.*

C Sed quia dicitur hoc loco Daniel fuisse eo tempore puer, quo tempore hæc Susannæ historia contigit, quæritur, cuius ætatis tunc eum fuisse, intelligendum sit. Etenim, vocabulum pueri, non semel in sacris litteris ponitur in eo, qui iuuentutem iam exegit. Siquidem, in libro Exodi, cap. 33. Iosue administer Mosis, appellatur puer, quem tamen multi existimant, nec temerè, non fuisse id temporis minorem quadragesimo anno. Et Saluator noster, vt refert Ioannes cap. 21. discipulos suos post resurrectionem appellauit pueros. Verùm, sine dubitatione dicendum est, fuisse Danielem tempore huius historiæ, in ætate pueri-
D li, aut certè fuisse eum perquam adolescentem: id enim significari videtur supradictis verbis huius historiæ, & pro certo traditum est à grauissimis auctoribus. Augustinus quidem certè in sermone 242. de tempore, Danielem scribit nondum fuisse tunc pubescentis ætatis, Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, & qui hunc plus ducentis annis præcessit, & discipulus Apostolorũ fuit, beatus martyr Ignatius, in epistola, quam scripsit ad Magnesianos, tradunt, duodecim annorum fuisse Danielem eo tempore, quo hæc gesta narrantur: nec istis dissentit Theodoretus, qui super 1. cap. Ezechielis, in commẽtariis suis scriptũ

An re vera Daniel, tũc fuerit in ætate puerili.

 reliquit,

reliquit, duodecim annis cœpisse Danielem vaticinari ante Ezechielem; cuius principium prophetiæ, ab ipsomet, in anno quinto transmigrationis Iechoniæ signatum est, is autem duodecimus annus præcedēs quintum transmigrationis Iechoniæ, competit cum quarto, vel quinto anno Ioacim regis Iudæ, cuius regis anno tertio captus est & ductus Babylonem Daniel, annum agens circiter decimum, vt ostensum à nobis est in primo libro. Ex his concluditur, cùm Daniel cœpit prophetare, cœpit autem in hoc casu Susannę, fuisse eum annorum circiter duodecim. A

Obiectio Africani aduersus historiam Susannæ, ex clausula 13. cap.

At enim, opponit nobis Africanus clausulam huius historiæ, & extrema illa verba huius capitis decimitertij, *Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* Ex quibus verbis significatur quod in hac historia narratur, id contigisse circa exordium regni Cyri, quem suprà, libro vndecimo probauimus, iniisse imperium, eo ipso anno, quo Babylonica Iudæorum captiuitas soluta est. Quo licet argumentari, fuisse id temporis Danielem, iam senio confectum, id est, centesimo anno affinem. Ductus enim est Babylonem, decem natus annos & tertio anno regis Ioacim, à quo tempore vsque ad captiuitatem Sedechiæ, numerantur vnde viginti anni; hinc verò vsque ad solutionem Babylonicæ captiuitatis, & Cyri exordium imperij, anni septuaginta transierunt. Ad hanc obiectionem Africani, plerique respondent, clausulam illum huius decimi tertij capitis de rege Astyage & Cyro: non pertinere ad tēpus historiæ Susannæ, sed eam potiùs referendā esse ad historiam Belis, & draconis, quæ sequenti capite narratur. Verùm, id non esse probabile, nos, cùm ad proximè sequentis capitis explanationem ventum erit, ostendemus. In præsens, illud dicere satis sit, eam clausulam, ad tempus historiæ Susannæ nullo modo pertinere: sed præter ordinem temporum, & rectam seriem historiæ Danielis, vt quædam alia huius voluminis, fuisse hoc loco positam. Verùm hoc iterum paulò infrà excutiemus. B C

Alia Africani sed futilis obiectio. Danieli tribus modis datum vaticinari.

Porrò, illud etiam quod hic dicitur, Deum suscitasse spiritum Danielis, calumniari non prætermisit Africanus, ait enim, consuetudinem Danielis fuisse, vaticinari per somnia, vel per visiones angelorum, non autem per subitum Dei afflatum, atque instinctum. Sed hoc futile, ac friuolum est: respondemus enim, Danieli fuisse, à Deo datum tribus modis vaticinari, per somnia, per visiones angelorū, & per repentinā sancti spiritus incitationem, & inspirationem. Cur enim hoc negetur Danieli cōcessū, quod legimus in lib. Gen. Iacob patriarchæ cōtigisse? D

Is enim

A Is enim prophetauit per somnia, quando vidit in somno mysticam illam scalam: prophetauit per visiones angelorum, cùm fortiter luctatus est cum angelo: denique prophetauit sancti Spiritus afflatu, & incitatu, cùm morti proximus, filiis suis, quæ nouissimis diebus ventura erant, prænunciauit. *Gen. 28. Gen. 32. Gen. 49.*

Et dixit ad eos Daniel, separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cùm ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum: inueterate dierum
B *malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore videris eos colloquentes simul: qui ait, sub schino. Dixit autem Daniel: rectè mentitus es in caput tuum: Ecce enim angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo, iussit venire alium, & dixit ei, semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor*
C *tuum: nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait, sub prino. Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus Domini gladium habens, vt secet te medium & interficiat vos.*

D HOc iudicium & factum Danielis, separatim, & cum graui quadam increpatione senes illos interrogantis, atque ex discrepantibus eorum responsis, manifestè eos falsi testimonij conuincentis cùm id nô potuerit in ea ætate, ex humani animi solertia, & prudentia, sed ex sola Dei inspiratione proficisci, magno esse debet omnibus exemplo pariter atque documento. Nimirũ, eo planè intelligitur, in iudicandis causis maximè verò capitalibus, nulli testi, licet is propter ætatis reuerentiam, dignitatísq; ac potestatis excellentiam, dignissimus fide videatur, nisi legitimo prius examine adhibito, esse credendum. Tria verò in examinandis testibus seruanda *Ratio seruanda in examinãdi testibus.*

Tria in examinandis testibus necessaria.

uanda esse, facto suo docuit, & probauit Daniel. Primò enim conuenit A alterum ab altero separare, ne communicato inuicem consilio, ad vnũ idémque testificandum conueniant. Tum, expedit nonnunquam eos vehementer increpari ac terreri, quò scilicet incussus terror, omnem ex eorum animis simulationem excutiat. Denique, interrogandi sunt artificiosè & aptè ad eliciendum verum: videlicet, vt ex constantia, vel inconstantia, & ex concordia vel discordia responsionum, veritas aut falsitas eorum, quæ ab ipsis dicta testatáque sunt, liquidiùs exploretur.

De nominũ agnominatione & allusione, qua hic vsus est Daniel.

Circa illam verò agnominationem, & allusionem vocabulorum, quæ in Latina translatione latet; in Græca verò conspicua est, sciendũ B primò est, eiusmodi agnominationes, etiam alibi vsitatas esse in sacris literis. Nam i 1 libro Geneseos, capite 2. Eua appellata est Hebraicè, Issa, quod ex viro, qui Hebraicè dicitur Is, sumpta, & formata esset: & in Euangelio Saluator noster dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Huc etiam pertinet illud Pauli dictum aduersus quosdam, qui Galatas ad Christum conuersos, ritu Iudæorum circumcidi iubebant, sicut in quinto capite eius Epistolæ scriptum est: *Vtinam*, inquit, *abscindantur siue concidantur, qui vos conturbant*: allusio enim est in verbo concidendi, ad verbum circumcidendi. Porrò duarũ arborum vocabula Græca, quæ hic ponuntur, sunt hæc, πρίνος, prinos, C quæ Latinis vocatur ilex, arbor glandifera, magnitudine roboris, folio aculeato, læui cortice: cuius duo genera in lib. 16. cap. 6. enarrat Plinius ad hoc nomen, agnominationem habet verbum Græcum πρίω, prio, quod significat scindere, & diuidere. Alterum vocabulum est σχῖνος, schinos, significans arborem, quàm Latini nominant lentiscum, magnitudine roboris, sorbi folio, terebinthi odore, acinis, dum maturescunt, rufis, vbi maturuerint, nigris: sudeat resinam, quã in Chio insula mastichen vocant. Hanc Cicero in libris de diuinatione; adductis ex vetusto quodam poëta versibus, testatur perpetuo virere, térq; in anno fructus D proferre. Ad hoc nomen, habet agnominationem verbum Græcum σχίζω schizo, idem significans, quod Latinis disrumpo, & quasi serra

Matth. 16.

D. Hieron.

seco. De huiusmodi agnominationibus ita scribit D. Hieronymus in epistola 120. quæ est præfatio quædam in Danielem: *Audiui ego*, inquit, *quendam de præceptoribus Iudæorum, cùm Susannæ derideret historiam, & à Græco nescio quo, eam diceret esse confictam, illud apponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has, ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, de Græco sermone descendere, cuius rei nos intelligentiam hanc nostris*

A *nostris dare possumus, vt, verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixisse eum, illico pereas: & de arbore lentisci, dixisse, in lentem te comminuat angelus, vel non lente pereas, aut lentus, id est, flexibilis, ducaris ad mortem: siue aliud quid ad arboris, nomen conueniens.* Sic Hieronymus. D. Augustinus in sermone ducentesimo quadragesimo secundo de tempore per vocem, prinos, intellexit, sed non rectè, prunum. Posset autem similis agnominatio in pruno & malo exprimi, vt de pruno diceretur, rectè, dixisti sub pruno, quia mox ardentibus prunis ab angelo cremandus es. Et item de malo, rectè dixisti: venit enim iam tempus, vt digna sceleribus tuis mala & supplicia, à Deo recipias. *D. August.*

Responsio ad potissimũ Aphricani argumentum, quo de fide huius historia dubitat.

Ex hac vocabulorum agnominatione, firmissimum existimauit Africanus duci argumentum, ad hanc historiam refellendam. Hæc, inquit B ille, vocum allusio, planè Græca est, nec in Hebræo sermone inuenitur auctor igitur huius historiæ non fuit Daniel, quapropter eam, vel hoc solo conuincitur, esse fictitiam. Verùm hanc obiectionem non erit operosum, etiam multis modis dissoluere. Principiò an eiusmodi agnominatio fuerit quondam in libris Hebræis, incompertum est, nec sciri potest: tum quia hæc historia Susannæ, neque nunc est scripta Hebræo sermone, nec erat in ecclesia, tempore Origenis, tum etiam quod nomina earum arborum; non inueniuntur in Sacra scriptura, quo circa nec ea nunc habet lingua Hebræa, vtpotè, cuius non sunt alia vocabu- C la propriè Hebraica, nisi quæ in sacris voluminibus reperiuntur: ad ea namque explicanda quæ non sunt in diuinis libris, vtuntur Hebræi vocabulis, vel Caldaicis, vel Arabicis, vel aliarum gentium apud quas aut nati, aut diu multúmque versati sunt. Sed esto, non fuerit ea nominum agnominatio in sermone Hebræo, at potuit esse in Chaldaico, quo fortasse vsus est Daniel. Ac licet nec in Hebraico: nec in Chaldaico sermone fuerit, id tamen non eleuat fidem, & auctoritatem huius historiæ. Potuit enim fieri, vt in Hebræo, vel in Chaldaico sermone, fuerit agnominatio aliarum arborum, quæ in Græcum sermonem D translatæ: omnem illã agnominationis gratiã & vim perderent. Cõstat enim, & in Hebræa lingua, & in Græca, multas esse vocabulorum agnominationes, multásq; verborum figuras, quæ, si in Latinum sermonem transferantur, vim, proprietatẽ, & venustatẽ suam amittũt. Quamobrẽ, Græcus, huius historiæ vel interpres, vel scriptor, vt similem in Græco sermone agnominationem exprimeret, loco earũ arborũ, quæ erant in scriptura Hebraica, siue Chaldaica, posuit alias arbores, in quibus simili expressa agnominatione, eadem Danielis seruaretur sententia.

Consueuisse autem sacrorum voluminum, tam Græcos quàm Latinos A interpretes, vocabula Hebraica, vel arborum, vel lapidũ, vel locorum ignota gentibus, quarum lingua scribebant, in vocabula aliarum rerum quæ illis tamen similes essent, ac ratione quadam responderent, commutare: quod quia satis liquet peritis diuinarum litterarum, propterea hic exemplis declarari superuacuum est. Denique, non abhorret à fide, has extremas historias, non esse scriptas à Daniele, sed ab alio quopiam linguæ Græcæ perito, scilicet eo tempore, quo gens Iudaica sub Græcorum imperio fuit. Hæc autem scriptura, & afflatu spiritus sancti cõposita est, & Synagogæ auctoritate antiquitus fortasse probata: & quoniam ad res gestas Danielis pertinebat, tanquam appendix, libro eius B adiuncta est. Non rectè igitur argumentatur Africanus, hãc historiã esse fictitiã, ꝙ Græco sermone constet, vel ꝙ nõ fuerit à Daniele cõscripta.

Hæc à Daniele scripta non esse probabile est.

Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, vt facerent eis secundum legem Moysis, & interfecerunt eos, & saluatus est sanguis innoxius in die illa.

LEx Mosis, vt scriptum est Deuteron. 19. iubebat, vt qui conuictus esset, falsò accusasse proximum suum alicuius D criminis, is puniretur eadem pœna, quæ esset ei crimini à lege constituta. Eadem lex cap. 22. eiusdem libri, & ca. 20. Leuitici, præcipiebat, adulterium morte vtriusque adulteri vindicari. Verùm, quod esset illud genus mortis, non videtur expressum lege: nisi quod, prædicto loco Deuter. scribit Moses, si quis virginem, desponsam alij viro compressisset, & virginem, & corruptorem eius, extra ciuitatem lapidibus obrui debere. Similis pœna infertur puellæ, quæ in domo patris sui, voluntariè perdidit virginitatem, vt eodem loci traditur. Fuisse tamen pœnam adulterorum, secundùm legem Mosaicam, lapidationem, non sinit nos dubitare, quod Scribæ, & D Pharisæi, vt refert Ioannes cap. 8. dixerunt Saluatori nostro, adducentes ad eum mulierem in adulterio deprehensam, *Magister inquiunt, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis, huiusmodi lapidare.* Ezechiel quoque cap. 16. satis indicat, id genus supplicij in adulteros, fuisse apud Iudæos constitutum: sic enim inducit Deum loquentem. *Iudicabo te iudicijs adulterarum, adducens super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, &c.* Ceterùm ante legem Mosis; adulterium

Quæ pœna fuerit in adulteros, secundum legem Mosis, constituta.

A terium fuisse pœna ignis apud Hebræos vindicatum, patet ex trigesimo octauo capite libri Geneseos. Cùm enim apud Iudam, nurus eius Thamar, accusata esset adulterij, is eam iussit ad ignem duci, *Producite, inquit, eam, vt comburatur*, An hoc genus supplicij, tunc Hebræis in more & instituto fuerit, an id potiùs illi vsurpauerint, secundum leges & instituta earum gentium, quibus cum mixti viuebant, mihi quidem nequaquam exploratum est. Sacerdotis quidem filia, deprehensa in stupro flammis exurebatur, vt est in Leuitico, capite vigesimo primo. *Locus ex capite trigesimo octauo libri Geneseos.*

Illud equidem scio, apud varias gentes, varia fuisse adulterorum supplicia, quin etiam apud eandem gentem, non semper idem, sed aliàs mitiùs, aliàs verò grauius, & seuerius. Dicam primum de Romanis. D. Augustinus libro tertio de ciuitate Dei, capite quinto. *Romani*, inquit, *antiqui in stupro detectas Vestales, viuas etiam defodiebant: adulteras autem fœminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant*. Fuit igitur apud ipsos varia, diuersis temporibus, adulterorum pœna: vel nota publicæ ignominiæ, vel pœna pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel contusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors. Valerius Maximus libro sexto capite primo, commemorans eos, qui in vindicando adulterio, publica pœna vsi sunt, *Sempronius*, inquit, *Musca, C. Gallium deprehensum in adulterio, flagellis cecidit. C. Memius. L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit. Carbo Actienus à Bibieno, item Pontinus à P. Cernio deprehẽsi, castrati sunt*. Iulius Cæsar, libertum sibi gratissimum ob adulteratã equitis Romani vxorem, quamuis nullo accusante, capitali pœna affecit. Augustus, Proculum carissimum libertum, ob idem facinus, pœna eadem puniuit. Lege Suetonium in vtriusque vita. Iulius Capitolinus scriptum reliquit, Macrinum imperatorem, adulterij reos, viuos simul incendisse, iunctis corporibus. Aurelianus quoque imperator, referente Vopisco, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas, subito dimitti iussit, vt discissus ille vtrinque penderet. Constantinus Magnus legem sanciuit, qua violatores coniugij gladio plectebantur. Tempore D. Hieronymi, qui Constantio imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, patet ex ipsius epistola ad Innocentium, de muliere septies icta. Transeo ad alias gentes. Parthos, nulla delicta quàm adulterium grauiùs vindicasse, auctor est Iustinus libro 41. Apud Ægyptios, in adulterio deprehensus, virgis cædebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. Si quis præterea mulierem liberam violasset, virilia ei amputabantur, quoniam vno crimine,

Apud varias gẽtes, varia fuisse adulteriorum supplicia. (B)

Valerius Maximus. (C) *Iulius Cæsar.* *Augustus.* *Macrinus.* *Aurelianus*

(D) *Constantinus Magnus est epi. 49.* *Parthi.* *Ægyptij.*

Memorabile fastum Zaleuci. mine, tria non parua damna intulisset, iniuriam, corruptelã, & liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum libro secundo Bibliothecæ cap. 2. Zaleucus Locrensium legislator, in primis nobilis, legem tulit, vt adulteris vterque oculus erueretur; cùm autem filius eius in adulterio esset deprehensus, & tota ciuitas in honorem patris, pœnam ei remitteret, aliquãdiu repugnauit: ad vltimũ victus populi precibus, suo priùs vno deinde filij altero oculo eruto, debitum supplicij modum legi reddidit: mirabili æquitatis temperamento, sese inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus, velut scitè scribit Valerius Maximus libro sexto cap. quinto. & Ælianus in libro decimotertio variæ historiæ. Ac licet apud Athenienses, ex lege Solonis, vt in eius vita tradit Plutarchus, is qui liberę mulieri vim attulisset, decem tantùm drachmarum pœna multaretur: attamen Hippomenes Athenarum princeps. *Insignis seueritas Hippomenis in filiã, adulterio, compertam.* cum filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo iunxit: qui clausus, cùm alimentis careret, dentes in puellam ingessit, adulterum verò testatur Suidas, per regionem Atticam fuisse ab equis tractũ, atque discerptum. Salæthus Crotoniensium princeps, legem tulit, vt mœchi cremarentur viui. *Saletus.* At cum ipse fratris vxorem polluisset, & ciues oratione eius permoti, pœnã illam in exilium cõmutare vellent: ille magnitudnem culpę cum animo suo reputans, in ignem sponte insiliit, sicut refert Lucianus in apologia, pro iis, qui mercede conducti seruiunt. *Turca.* Apud Turcas, ex lege impurissimi Mahumetis, adulterij conuictus, centum ictibus flagellatur.

Et rex Astyages appositus est ad patres suos: & suscepit Cyrus Perses regnum eius.

Quando Susannæ historia contigerit. HÆC clausula, terminans decimumtertium caput huius libri, licet cum historia Susannæ coniuncta sit, ad eius tamen historiæ tempus minime pertinet. Etenim, historia Susannæ, contigit puero admodum Daniele, primisq; annis regni Nabuchodonosor: Cyrus autem regnare cępit eo ipso anno, quo finita est septuagenaria Iudæorum captiuitas, vt postremis verbis libri secundi Paralipomenon, primisq; libri Esdræ testatum est. Ab initio autem regni Nabuchodonosor, vsque ad principium regni Cyri, numerantur anni octoginta nouem. Nam decimonono anno regni Nabuchodonosor, cœpta est, captiuitas, quæ per septuaginta annos durauit, vsque ad exordium imperij Cyri: atque eo quidem tempore, Daniel erat propè centenarius. Hæc igitur clausula, præter rectã historiæ seriẽ, atque

A atque ordinem temporũ, hoc loco posita est: quemadmodum alia nonnulla in hoc libro præposterè, confusóque temporum ordine collocata sunt. Idonea verò huius clausulæ sedes, atque opportunus locus fuisse videtur, aut in fine cap. 9. aut in exordio 10. Quod autem hoc loco tradunt, Lyranus & Carthusianus scholasticam historiã secuti, hanc clausulã, denotare tempus histororiæ Belis & draconis, quæ sequẽti capite narratur, quamobrem ea rectiùs poneretur in principio cap. 14. quàm in fine 13. hoc inquã quod ab illis traditur, mihi quidẽ neutiquam probatur. Historia námq; Belis & draconis accidit, cũ staret regnum Babylonis, & suæ gentis proprios haberet reges: at Cyrus iniuit principatũ B eo anno, quo, soluta captiuitate, Iudæi libertate ab ipso donati sunt, videlicet post necem Baltasaris, ac Babylonici regni euersionem. Nihilo magis probabile est, quod Hector Pintus hoc loco scriptum reliquit; ait per verba huius clausulæ, non aliud significari, quàm quo tempore contigit historia Susannæ, eo ipso tempore regnasse in Media Astyagẽ, auum Cyri; eóque vita defuncto, regnũ peruenisse ad Cyrũ: propterea vero mẽtionem Cyri esse factam, quòd eius nomen Iudęis notissimũ, & celebratissimum esset. Verùm hæc interpretatio, nimis dura & violenta est. Nõ enim hic dicitur, tunc regnasse, aut regnare cœpisse Astyagem, sed tunc fuisse mortuum, & regnum ipsius suscepisse Cyrum. Sed C vt hoc donemus Pinto, nihilominus tamen, interpretatio eius nõ procedet: falsum enim in chronologia sumit, casum illum Susannæ, fuisse eo tempore, quo regnum Medorum tenebat Astyages. Historia enim Susannæ, vt non semel diximus, euenit in principio regni Nabuchodonosor, qui regnauit 3. & 40. annos: 10. autem annos post eius mortem, regnare cœpit Astyages. Quod ita colligo: Cyrus proximè regnauit post Astyagem, & regnauit in fine septuagenariæ Hebræorum captiuitatis. Porrò Astyages, vt in libro primo confirmat Herodotus, 5. & 30. annos regnauit: cœpit igitur regnare, 35. anno captiuitatis Babylonicæ, qui D fuit annus decimus post mortem Nabuchodonosor: illa enim captiuitas cœpta est, anno decimonono regni eius: & cum constet, eũ regnasse integros quadraginta tres annos, necesse est, mortem eius, in 25. annum eius captiuitatis incidisse. Mirabitur fortasse lector, multa nos hic sine probatione posuisse, & quasi certa sumpsisse; cùm ea tamen sint inter viros doctos controuersa. Sed cùm ea fuerint à nobis supra, in libro 10. & in quæstione secunda, copiose tractata, & confirmata; noluimus, quod veteri prouerbio vetatur, actum agere, & superuacua earundem rerum repetitione, tædium hæc lecturis afferre.

Quo in loco huius libri clausula sit apponenda.

Historia Belis & draconis quando accidit.

Astyages quando regnauit.

CAPVT

A

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

RAT autem Daniel conuiua regis, & honoratus super omnes amicos eius: erat quoque idolum apud Babylonios nomine Bel: & impendebantur in eo per dies singulos, simila artabæ duodecim, & oues quadraginta, vinique amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eum: porrò Daniel adorabat Deum suum. Dixitq; ei rex, quare non adoras Bel? Qui respondens ait ei: quia non colo idola manu facta, sed viuentem Deum, qui creauit cœlum & terram, & habet potestatem omnis carnis. Et dixit rex ad eum: non videtur tibi esse Bel viuens Deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? Et ait Daniel arridens, ne erres rex, iste, est enim intrinsecus luteus, & forinsecus areus, neque comedit aliquando. Et iratus rex vocauit sacerdotes eius, & ait eis: nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, moriemini: si autem ostenderitis quoniam Bel comedat hac, morietur Daniel, quia blasphemauit in Bel. Et dixit Daniel regi, fiat iuxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus, & paruulis, & filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Belis. Et dixerunt sacerdotes Belis, ecce nos egredimur foras: & tu rex pone escas, & vinum misce, & claude ostium, & signa annulo tuo: & cum ingressus fueris mane, nisi inueneris omnia comesta à Bel, morte moriemur, vel Daniel, qui mentitus est aduersum nos. § Contemnebant autē quia fecerant sub mensa absconditum introitum, & per illum ingrediebantur semper, & deuorabant ea. Factum est igitur, postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem, & cribrauit per totum templum coram rege: & egressi clauserunt ostium: & signātes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte, iuxta consuetudinem suam, & vxores, & filij eorum: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex, saluáne sunt signacula Daniel? Qui respondit: salua rex. Statímque cum aperuisset ostium, intuitus rex mensam, exclamauit voce magna: magnus es Bel, & non est apud te dolus quisquam. Et risit Daniel; & tenuit regem ne ingrederetur intro: & dixit, ecce pauimentum, animaduerte cuius vestigia sint hæc. Et dixit rex, video vestigia virorum & mulierum, & infantium. Et iratus est rex. Tunc apprehendit sacerdotes, & vxores, & filios eorum: & ostenderunt ei abscondita ostiola,

B C D

§ Confidebant MS. legunt & exemplar Romanum. Quare notationes Louaniensiū.

A *ostiola, per quæ ingrediebantur, & consumebant, quæ erant super mensam.*
Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subuertit eũ,
& templum eius. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylo-
nÿ. Et dixit rex Danieli: ecce nunc non potes dicere, quia iste non sit Deus vi-
uens: adora ergo eum. Dixítque Daniel, Dominum Deum meum adoro; quia
ipse est Deus viuens. Tu autem rex da mihi potestatem, & interficiam dra-*
conem, absque gladio & fuste. Et ait rex, do tibi. Tulit ergo Daniel picem &
adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque massas, & dedit in os draconis, & di-
*ruptus est draco. Et dixit, *ecce, quem colebatis. Quod cum audissent Babylo-*
nÿ, indignati sunt vehementer: & congregati aduersum regem, dixerunt, Iu-
B *dæus factus est rex: Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. Et*
dixerunt cùm venissent ad regem, trade nobis Danielem, alioquin interficie-
mus te, & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer; &
necessitate compulsus tradidit eis Danielem. Qui miserunt eum in lacum leo-
num, & erat ibi diebus sex. Porrò in lacu erant leones septem, & dabantur eis
duo corpora quotidie, & duæ oues: & tunc non data sunt eis, vt deuorarent
Danielem. Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmen-
tum, & intriuerat panes in alueolo: & ibat in campum, vt ferret messoribus.
Dixítque angelus Domini ad Habacuc, fer prandium quod habes, in Babylo-
nẽ Danieli, qui est in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine, Babylonem non
C *vidi, & lacum nescio. † Et apprehendit eum angelus Domini in vertice eius, &*
portauit eum capillo capitis sui, posuítque eum in Babylonem, super lacum, in
impetu spiritus sui. Et clamauit Habacuc, dicens: Daniel tolle prandium quod*
misit tibi Deus. Et ait Daniel, Recordatus es enim mei Deus, & non dereliqui-
sti diligentes te. Surgénsque Daniel comedit. Porrò angelus Domini restituit*
Habacuc confestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo, vt lugeret Danielẽ:
& venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens. Et exclamauit voce*
*magna rex, dicens: Magnus es Domine Deus Danielis. Et extraxit eum. *Por-*
rò illos qui perditionis eius causa fuerãt, intromisit in lacum, & deuorati sunt
in momento coram eo.
D

*Iste autẽ non est Deus viuẽs. MS. quadã addunt & Ro. exẽplar & D. Hier.

*Daniel addũt MS. Rom. exẽplar. & D. Hier. verũ in Græco nõ additur

†Ez. 8. a. 3.

*Serue Dei addũt MS. Rõ. exẽ. & D. Hier. in Græco Daniel additur.

*Quærẽtes legũt MS. & Græcus codices.

*In medio leonum addunt MS. quadã Rõ. exẽplar. & D. Hier.

*De lacu leonum addũt D. Hi. & Ro. ex.

Erat

capite vigesimo nono, planè aduersari. Cùm enim antiqua sit Hebræorum traditio, quam Origenes, Hieronymus, & ferè omnes interpretes, approbasse & sequi videntur, hos presbyteros accusatores Susannæ, fuisse eos ipsos, quos prædicto loco Hieremias nominat Achab filium Coliæ, & Sedeciam filium Maasiæ; genus tamen mortis, quo eos fuisse mulctatos refert Hieremias, longè diuersum est ab eo, quod in hac historia traditur. Illic enim dicitur, eos fuisse à rege Babylonis in igne frixos: hic autem scriptum est, eos fuisse à populo lapidatos. A

Susannæ accusatores qui fuerint.

Responsio ad tres A fric mi obiectiones.

Sed non erit magni negotij, has obiectiones discutere. Ad primam respondet Origenes, etiam suo tempore, Iudæis, qui variis in regionibus sub imperio Romanorum captiui erant, permissum fuisse vti propriis legibus. Et verò, solent nõnunquam principes, gentibus à se debellatis, etiam quas in ditione sua captiuas tenent, propriarum legum vsum, propriæque cultum religionis concedere: vel quò æquitatis & clementiæ laudem ac famam colligant: vel potius, quò eas gentes quietiores, sibique obsequentiores, atque fideliores habere possint. Ad secundam responderi potest, quod respondet hoc loco Hieronymus, explanans illa verba, *& consurrexerunt aduersus duos presbyteros, & interfecerunt, &c.* sic enim scribit. *Si interfecit eos omnes synagoga, videtur illa opinio refutari, de qua suprà diximus, quod secundùm Hieremiam, ipsi essent presbyteri, Achab & Sedecias, qui ab ipso, in vigesimo nono capite nominantur. Nisi fortè hoc quod scriptum est, interfecerunt eos, sic interpretamur, vt ita dictum sit, pro eo quod est, regi Babylonis occidendos tradiderunt. Sicut & nos dicimus, quòd Iudæi interfecerint saluatorem: non quòd ipsi eum percusserint; sed quòd eum tradiderint occidendum: & succlamantes dixerint, crucifige, crucifige eum.* Hactenus sunt Hieronymi verba. Ergo, quia Iudæi, secundũ leges suas iudicarunt eos presbyteros esse reos mortis, & lapidari debere & ministris regis occidendos tradiderunt; propterea dicuntur eos interfecisse, & lapidasse. Vel fortasse, in aliquo casu permissum ipsis fuerat à rege Babylonis, in suos populares sententiam mortis pronunciare, & exequi. Ad tertiam, ita respondent Lyranus & Carthusianus; vocabulum ignis nonnunquam in sacris litteris significare quamlibet grauem & acerbam afflictationem, pœnam & cruciatum: sic enim sumi hoc vocabulum in Psalmo sexagesimo quinto, in eo loco, *Quoniã probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Idem igitur genus supplicij significatur ab Hieremia per ignem, atq; in hac B C D

D. Hieronymus.

Ignis in Scriptura pœnam grauem significat.

A in hac historia per lapidationem. Verùm, nisi ego fallor, hoc respõsum nec difficultatem exhaurit, nec intelligentis lectoris animum explebit. Nam, vt concedatur, nonnunquam pœnam ignis poni pro quacunque pœna corporali; attamen, nimis durum & insolens est, qui igne combusti dicuntur, interpretari eos fuisse lapidibus interemptos. Præsertim verò, cùm Hieremias singularem designans eorum combustionis modum, dixerit, eos fuisse à Rege Babylonis in igne frixos. Quid enim minus probabile est, quàm dicere, idem significari per frixionem in igne, atque per lapidationem? Quo circa expeditius videtur responsum, negare veram esse illam Hebræorum traditionem: & profectò potest ea sine aliqua religione negari: quippe quæ nulla probabili ratione, aut B coniectura fulciatur.

Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.

ROMANI pudicitiam suæ Lucretiæ, tamquam incomparabilis exempli, non sine causa, sed sine modo laudarunt. Illa tamen apud intelligentes rerum æstimatores, veræ pudicitiæ & castitatis laude, cum beata Susanna, nullo modo C est comparanda. Etenim Lucretia, vel mortis metu, vel (quod malunt Romani) timore dedecoris, cessit alienæ libidini; minatus enim ipsi fuerat Sextus Tarquinius, nisi suæ voluntati obsequeretur, se non tantùm eam interfecturum, sed etiam positurum iuxta eam, iugulatum seruum, vt in sordidissimo adulterio necata existimaretur. Verùm, quocunq; illa sensu animi; aut perturbatione, Tarquinio cõsenserit, consensit tamen. At Susãna, nec mortis timore, nec horrore futuri dedecoris & infamię, de custodiendę castitatis firmissimo proposito dimoueri potuit: nec vllatenus flecti, vt illorum senum libidini, vel minimum præberet obse-D quium. Itaque pudicitiæ honestatem, & vitæ, & famæ antepofuit. Porrò, Lucretia in vno illo suo facto, tria peccauit. Nam se ipsam, contra legem naturalem occidit, neq; criminis excusatio est, sed exaggeratio potiùs, fuisse innocentem. Deinde, admisit in se libidinem Tarquinij; cuius consensui, vel ipsa mors præoptanda fuit. Denique, pluris fecit existimationem hominum & famam, quàm honestatem pudicitiæ, & suæ conscientiæ ac veritatis testimonium. Audiat lector, quid B. Augustinus de hoc Lucretiæ facto, in capit. 19. lib. primi de ciuitate Dei scriptum reli-

Cõparatio Lucretiæ Romanæ cum sancta Susanna.

Lucretia peccata tria.

querit: *quod Lucretia*, inquit, *se ipsam, quoniam adulterium pertulit, etiam non adultera occidit, non est pudicitiæ charitas, sed pudoris infirmitas. Puduit enim eam turpitudinis alienæ in se commissæ, etiam si non secum: & Romana mulier, laudis auida, nimium verita est, ne putaretur, quod violenter est passa cùm viueret, libenter passa, si viueret. Vnde ad oculos hominum, quibus conscientiam demonstrare non poterat, illum pœnam, quasi mentis suæ testem adhibendam putauit: sociam quippe facti, se credi erubuit: si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patienter. Non hoc fœminæ Christianæ fecerunt, quæ passæ similia, viuunt. Nec in se vltæ sunt crimen alienum, ne aliorum sceleribus adderent sua: si quoniam hostes in eis concupiscendo stupra commiserant: illæ in seipsis homicidia erubescenda committerent. Habent quippe intus gloriam castitatis, testimonium conscientiæ: habent autem coram oculis Dei sui, nec requirunt amplius: ne deuient ab auctoritate legis diuinæ, cùm malè deuitant offensionem suspicionis humanæ.* Sic Augustinus. A B

D. Augustini iudiciũ de facto Lucretiæ.

Christianæ fœminæ propter vim sibi illatam non se interficiunt.

Laus Christianæ pudicitiæ in quo cõsistit.

Est autem solida & perfecta laus Christianæ pudicitiæ, quæ verè virtutis nomen, & gloriam sola meretur, duabus in rebus posita. Primùm enim interiori sensu oblatæ voluptatis, nullo modo capi oportet, nec impuræ libidini vlla ratione consentire, etiam vitæ prælata pudicitia. Deinde, si fortè per vim corpus oppressum, & alienam libidinem passum sit, etiam fœdato corpore, nihilominus tamen pro certo habendum est, integram, atque illibatam manere castitatem. Nimirum C ratio virtutis & vitij non in corpore, sed in animi studio, & proposito versatur. Rectè igitur Augustinus in eius libri, quem proximè nominaui, cap. 18. admonet, cuius corpus violẽtia alienæ libidinis oppressum fuit, ei nequaquam periisse animi, aut etiam corporis sanctitatem: ita enim non amitti corporis sanctitatem, manente animi sanctitate, etiam corpore oppresso, sicut amittitur corporis sanctitas, violata animi sanctitate, etiam corpore intacto.

Animi sanctitas non amittitur corpore violato.

Cumq; duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna. Mundus ego sum à sanguine huius. D

Spiritus sanctus quomodo in Daniele habitauerit.

IS verbis ostenditur, inquit Diuus Hieronymus hunc locum explanans, *non tunc primùm intrasse in Danielem spiritum sanctum, sed eum, qui iam erat in illo, & quiescebat propter ætatis infirmitatem, nec sua poterat opera demonstrare, data occasione,*

A *casione pro sancta femina à Domino esse suscitatum.* Sed quod ait D. Hieronymus, mansisse prius in Daniele spiritum sanctum, quàm ipse cœpit prophetare: si intelligatur de mansione spiritus sancti, secundùm gratiam gratum facientem, proculdubio verum est: sin autem intelligatur de mansione eius, secundùm donum prophetiæ non est simpliciter verum: siquidem supra in primo libro horum commẽtariorum docuimus donum prophetiæ, nec Danieli, nec aliis prophetis datum esse à Deo, ad modum cuiusdam qualitatis, firmiter in animis prophetarum inhærentis, nec quasi habitum permanentem, sed modo cuiusdam diuinæ motionis, afflatus, & illuminationis breui transeuntis. Quod sanè indi-

B cat non obscurè diuina scriptura, cùm ait, *factum est verbum Domini ad Oseam vel Isaiam: vel irruit spiritus Domini in Helisaum, vel, raptus in spiritu vel, suscitauit spiritum eius.* Quamquam Daniel, & iam priusquam prophetare orsus est, dici potest habuisse spiritum prophetiæ, ex electione & prædestinatione Dei, qui eum ad hoc munus elegerat & prædestinarat, & miris in puerili ætate virtutibus, ac donis cœlestibus prædicultum & præparatum ad id muneris ritè obeundum habilem; atque idoneum fecerat. Atque hac ratione Deus dixit Hieremiæ: *priusquam te formaui in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in Gentibus dedi te.* *Heb. 1.*

C Sed quia dicitur hoc loco Daniel fuisse eo tempore puer, quo tempore hæc Susannæ historia contigit, quæritur, cuius ætatis tunc eum fuisse, intelligendum sit. Etenim, vocabulum pueri, non semel in sacris litteris ponitur in eo, qui iuuentutem iam exegit. Siquidem, in libro Exodi, cap. 33. Iosue administer Mosis, appellatur puer, quem tamen multi existimant, nec temerè, non fuisse id temporis minorem quadragesimo anno. Et Saluator noster, vt refert Ioannes cap. 21. discipulos suos post resurrectionem appellauit pueros. Verùm, sine dubitatione dicendum est, fuisse Danielem tempore huius historiæ, in ætate pueri- *An re vera Daniel, tũc fuerit in ætate puerili.*

D li, aut certè fuisse eum perquam adolescentem: id enim significari videtur supradictis verbis huius historiæ, & pro certo traditum est à grauissimis auctoribus. Augustinus quidem certè in sermone 242. de tempore, Danielem scribit nondum fuisse tunc pubescentis ætatis, Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, & qui hunc plus ducentis annis præcessit, & discipulus Apostolorũ fuit, beatus martyr Ignatius, in epistola, quam scripsit ad Magnesianos, tradunt, duodecim annorum fuisse Danielem eo tempore, quo hæc gesta narrantur: nec istis dissentit Theodoretus, qui super 1. cap. Ezechielis, in commẽtariis suis scriptũ

A Is enim prophetauit per somnia, quando vidit in somno mysticam illam scalam: prophetauit per visiones angelorum, cùm fortiter luctatus est cum angelo: denique prophetauit sancti Spiritus afflatu, & incitatu, cùm morti proximus, filiis suis, quæ nouissimis diebus ventura erant, prænunciauit. *Gen. 28.* *Gen. 32.* *Gen. 49.*

Et dixit ad eos Daniel, separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cùm ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum: inueterate dierum B *malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore videris eos colloquentes simul: qui ait, sub schino. Dixit autem Daniel: rectè mentitus es in caput tuum: Ecce enim angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo, iussit venire alium, & dixit ei, semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor* C *tuum: nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait, sub prino. Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus Domini gladium habens, vt secet te medium & interficiat vos.*

D HOc iudicium & factum Danielis, separatim, & cum graui quadam increpatione senes illos interrogantis, atque ex discrepantibus eorum responsis, manifestè eos falsi testimonij conuincentis cùm id nō potuerit in ea ætate, ex humani animi solertia, & prudentia, sed ex sola Dei inspiratione proficisci, magno esse debet omnibus exemplo pariter atque documento. Nimirū, eo planè intelligitur, in iudicandis causis maximè verò capitalibus, nulli testi, licet is propter ætatis reuerentiam, dignitatísq; ac potestatis excellentiam, dignissimus fide videatur, nisi legitimo prius examine adhibito, esse credendum. Tria verò in examinandis testibus seruanda *Ratio seruanda in examinādi testibus.*

uanda esse, facto suo docuit, & probauit Daniel. Primò enim conuenit A alterum ab altero separare, ne communicato inuicem consilio, ad vnũ idémque testificandum conueniant. Tum, expedit nonnunquam eos vehementer increpari ac terreri, quò scilicet incussus terror, omnem ex eorum animis simulationem excutiat. Denique, interrogandi sunt artificiosè & aptè ad eliciendum verum: videlicet, vt ex constantia, vel inconstantia, & ex concordia vel discordia responsionum, veritas aut falsitas eorum, quæ ab ipsis dicta testatáque sunt, liquidiùs exploretur.

Tria in examinandis testibus necessaria.

De nominũ agnominatione & allusione, qua hic vsus est Daniel.

Circa illam verò agnominationem, & allusionem vocabulorum, quæ in Latina translatione latet; in Græca verò conspicua est, sciendũ B primò est, eiusmodi agnominationes, etiam alibi vsitatas esse in sacris literis. Nam in libro Geneseos, capite 2. Eua appellata est Hebraicè, Issa, quod ex viro, qui Hebraicè dicitur Is, sumpta, & formata esset: & in Euangelio Saluator noster dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Huc etiam pertinet illud Pauli dictum aduersus quosdam, qui Galatas ad Christum conuersos, ritu Iudæorum circumcidi iubebant, sicut in quinto capite eius Epistolæ scriptum est: *Vtinam*, inquit, *abscindantur siue concidantur, qui vos conturbant*: allusio enim est in verbo concidendi, ad verbum circumcidendi. Porrò duarũ arborum vocabula Græca, quæ hic ponuntur, sunt hæc, *πρῖνος*, prinos, C quæ Latinis vocatur ilex, arbor glandifera, magnitudine roboris, folio aculeato, læui cortice: cuius duo genera in lib. 16. cap. 6. enarrat Plinius ad hoc nomen, agnominationem habet verbum Græcum *πρίω*, prio, quod significat scindere, & diuidere. Alterum vocabulum est *σχῖνος*, schinos, significans arborem, quàm Latini nominant lentiscum, magnitudine roboris, sorbi folio, terebinthi odore, acinis, dum maturescunt, rufis, vbi maturuerint, nigris: sudeat resinam, quã in Chio insula mastichen vocant. Hanc Cicero in libris de diuinatione; adductis ex vetusto quodam poëta versibus, testatur perpetuo virere, térq; in anno fructus D proferre. Ad hoc nomen, habet agnominationem verbum Græcum *σχίζω* schizo, idem significans, quod Latinis disrumpo, & quasi serra seco. De huiusmodi agnominationibus ita scribit D. Hieronymus in epistola 120. quæ est præfatio quædam in Danielem: *Audiui ego*, inquit, *quendam de præceptoribus Iudæorum, cùm Susannæ derideret historiam, & à Græco nescio quo, eam diceret esse confictam, illud apponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has, ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, de Græco sermone descendere, cuius rei nos intelligentiam hanc* nostris

Matth. 16.

D. Hieron.

A *nostris dare possumus, vt, verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixisse eum, illico pereas: & de arbore lentisci, dixisse, in lentem te comminuat angelus, vel non lente pereas, aut lentus, id est, flexibilis, ducaris ad mortem: siue aliud quid ad arboris, nomen conueniens.* Sic Hieronymus. D. Augustinus in sermone ducentesimo quadragesimo secundo de tempore per vocem, prinos, intellexit, sed non rectè, prunum. Posset autem similis agnominatio in pruno & malo exprimi, vt de pruno diceretur, rectè, dixisti sub pruno, quia mox ardentibus prunis ab angelo cremandus es. Et item de malo, rectè dixisti: venit enim iam tempus, vt digna sceleribus tuis mala & supplicia, à Deo recipias. *D. August.*

Responsio ad potissimū Aphricani argumentum, quo de fide huius historiæ dubitat.

Ex hac vocabulorum agnominatione, firmissimum existimauit Africanus duci argumentum, ad hanc historiam refellendam. Hæc, inquit B ille, vocum allusio, planè Græca est, nec in Hebræo sermone inuenitur auctor igitur huius historiæ non fuit Daniel, quapropter eam, vel hoc solo conuincitur, esse fictitiam. Verùm hanc obiectionem non erit operosum, etiam multis modis dissoluere. Principiò an eiusmodi agnominatio fuerit quondam in libris Hebræis, incompertum est. nec sciri potest: tum quia hæc historia Susannæ, neque nunc est scripta Hebræo sermone, nec erat in ecclesia, tempore Origenis, tum etiam quod nomina earum arborum; non inueniuntur in Sacra scriptura, quo circa nec ea nunc habet lingua Hebræa, vtpotè, cuius non sunt alia vocabu-C la propriè Hebraica, nisi quæ in sacris voluminibus reperiuntur: ad ea namque explicanda quæ non sunt in diuinis libris, vtuntur Hebræi vocabulis, vel Caldaicis, vel Arabicis, vel aliarum gentium apud quas aut nati, aut diu multúmque versati sunt. Sed esto, non fuerit ea nominum agnominatio in sermone Hebræo, at potuit esse in Chaldaico, quo fortasse vsus est Daniel. Ac licet nec in Hebraico: nec in Chaldaico sermone fuerit, id tamen non eleuat fidem, & auctoritatem huius historiæ. Potuit enim fieri, vt in Hebræo, vel in Chaldaico sermone, fuerit agnominatio aliarum arborum, quæ in Græcum sermonem translatæ: omnem illā agnominationis gratiā & vim perderent. Cōstat D enim, & in Hebræa lingua, & in Græca, multas esse vocabulorum agnominationes, multásq; verborum figuras, quæ, si in Latinum sermonem transferantur, vim, proprietatē, & venustatē suam amittūt. Quamobrē, Græcus, huius historiæ vel interpres, vel scriptor, vt similem in Græco sermone agnominationem exprimeret, loco earū arborū, quæ erant in scriptura Hebraica, siue Chaldaica, posuit alias arbores, in quibus simili expressa agnominatione, eadem Danielis seruaretur sententia.

Consueuisse autem sacrorum voluminum, tam Græcos quàm Latinos A
interpretes, vocabula Hebraica, vel arborum, vel lapidū, vel locorum
ignota gentibus, quarum lingua scribebant, in vocabula aliarum rerum
quæ illis tamen similes essent, ac ratione quadam responderent, commutare: quod quia satis liquet peritis diuinarum litterarum, propterea
hic exemplis declarari superuacuum est. Denique, non abhorret à fide,
has extremas historias, non esse scriptas à Daniele, sed ab alio quopiam
linguæ Græcæ perito, scilicet eo tempore, quo gens Iudaica sub Græcorum imperio fuit. Hæc autem scriptura, & afflatu spiritus sancti cōposita est, & Synagogæ auctoritate antiquitus fortasse probata: & quoniam ad res gestas Danielis pertinebat, tanquam appendix, libro eius B
adiuncta est. Non rectè igitur argumentatur Africanus, hāc historiā esse
fictitiā, quòd Græco sermone constet, vel quòd nō fuerit à Daniele cōscripta.

Hæc à Daniele scripta non esse probabile est.

Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, vt facerent eis secundum legem Moysis, & interfecerunt eos, & saluatus est sanguis innoxius in die illa.

LEx Mosis, vt scriptum est Deuteron. 19. iubebat, vt qui
conuictus esset, falsò accusasse proximum suum alicuius D
criminis, is puniretur eadem pœna, quæ esset ei crimini
à lege constituta. Eadem lex cap. 22. eiusdem libri, & ca.
20. Leuitici, præcipiebat, adulterium morte vtriusque
adulteri vindicari. Verùm, quod esset illud genus mortis, non videtur
expressum lege: nisi quod, prædicto loco Deuter. scribit Moses, si quis
virginem, desponsam alij viro compressisset, & virginem, & corruptorem eius, extra ciuitatem lapidibus obrui debere. Similis pœna infertur puellæ, quæ in domo patris sui, voluntariè perdidit virginitatem, vt
eodem loci traditur. Fuisse tamen pœnam adulterorum, secundùm legem Mosaicam, lapidationem, non sinit nos dubitare, quod Scribæ, & D
Pharisæi, vt refert Ioannes cap. 8. dixerunt Saluatori nostro, adducentes ad eum mulierem in adulterio deprehensam, *Magister inquiunt, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis, huiusmodi lapidare.* Ezechiel quoque cap. 16. satis indicat, id genus
supplicij in adulteros, fuisse apud Iudæos constitutum: sic enim inducit
Deum loquentem. *Iudicabo te iudicijs adulterarum, adducens super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, &c.* Ceterùm ante legem Mosis; adulterium

Quæ pœna fuerit in adulteros, secundum legem Mosis, constituta.

A tertium fuisse pœna ignis apud Hebręos vindicatum, patet ex trigesimo octauo capite libri Geneseos. Cùm enim apud Iudam, nurus eius Thamar, accusata esset adulterij, is eam iussit ad ignem duci, *Producite, inquit, eam, vt comburatur*, An hoc genus supplicij, tunc Hebræis in more & instituto fuerit, an id potiùs illi vsurpauerint, secundum leges & instituta earum gentium, quibus cum mixti viuebant, mihi quidem nequaquam exploratum est. Sacerdotis quidem filia, deprehensa in stupro flammis exurebatur, vt est in Leuitico, capite vigesimo primo. *Locus ex capite trigesimo octauo libri Geneseos.*

Illud equidem scio, apud varias gentes, varia fuisse adulterorum supplicia, quin etiam apud eandem gentem, non semper idem, sed aliàs mitiùs, aliàs verò grauius, & seuerius. Dicam primum de Romanis. D. Augustinus libro tertio de ciuitate Dei, capite quinto. *Romani*, inquit, *antiqui in stupro detectas Vestales, viuas etiam defodiebant: adulteras autem fœminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant*. Fuit igitur apud ipsos varia, diuersis temporibus, adulterorum pœna: vel nota publicæ ignominiæ, vel pœna pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel contusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors. Valerius Maximus libro sexto capite primo, commemorans eos, qui in vindicando adulterio, publica pœna vsi sunt, *Sempronius*, inquit, *Musca, C. Gallium deprehensum in adulterio, flagellis cecidit. C. Memus. L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit. Carbo Actienus à Bibieno, item Pontinus à P. Cernio deprehēsi, castrati sunt*. Iulius Cæsar, libertum sibi gratissimum ob adulteratā equitis Romani vxorem, quamuis nullo accusante, capitali pœna affecit. Augustus, Proculum carissimum libertum, ob idem facinus, pœna eadem puniuit. Lege Suetonium in vtriusque vita. Iulius Capitolinus scriptum reliquit, Macrinum imperatorem, adulterij reos, viuos simul incendisse, iunctis corporibus. Aurelianus quoque imperator, referente Vopisco, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas, subito dimitti iussit, vt discissus ille vtrinque penderet. Constantinus Magnus legem sanciuit, qua violatores coniugij gladio plectebantur. Tempore D. Hieronymi, qui Constantio imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, patet ex ipsius epistola ad Innocentium, de muliere septies icta. Transeo ad alias gentes. Parthos, nulla delicta quàm adulterium grauiùs vindicasse, auctor est Iustinus libro 41. Apud Ægyptios, in adulterio deprehensus, virgis cædebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. Si quis præterea mulierem liberam violasset, virilia ei amputabantur, quoniam vno crimine,

Apud varias gētes, varia fuisse adulteriorum supplicia.

B C D

Valerius Maximus. *Iulius Cæsar.* *Augustus.* *Macrinus.* *Aurelianus* *Constantinus Magnus est epi. 49.* *Parthi.* *Ægyptij.*

Memorabile factum Zaleuci. mine, tria non parua damna intulisset, iniuriam, corruptelã, & liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum libro secundo Bibliothecæ cap. 2. Zaleucus Locrensium legislator, in primis nobilis, legem tulit, vt adulteris vterque oculus erueretur; cùm autem filius eius in adulterio esset deprehensus, & tota ciuitas in honorem patris, pœnam ei remitteret, aliquãdiu repugnauit: ad vltimũ victus populi precibus, suo priùs vno deinde filij altero oculo eruto, debitum supplicij modum legi reddidit: mirabili æquitatis temperamento, sese inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus, velut scitè scribit Valerius Maximus libro sexto. cap. quinto. & Ælianus in libro decimotertio variæ historiæ. Ac licet apud Athenienses, ex lege Solonis, vt in eius vita tradit Plutarchus, is qui liberę mulieri vim attulisset, decem tantùm drachmatum pœna multaretur: attamen Hippomenes Athenarum princeps. cum filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo iunxit: qui clausus, cùm alimentis careret, dentes in puellam ingessit, adulterum verò testatur Suidas, per regionem Atticam fuisse ab equis tractũ, atque discerptum. Salæthus Crotoniensium princeps, legem tulit, vt mœchi cremarentur viui. At cum ipse fratris vxorem polluisset, & ciues oratione eius permoti, pœnã illam in exilium cõmutare vellent: ille magnitudnem culpę cum animo suo reputans, in ignem sponte insiliit, sicut refert Lucianus in apologia, pro iis, qui mercede conducti seruiunt. Apud Turcas, ex lege impurissimi Mahumetis, adulterij conuictus, centum ictibus flagellatur. B C

Insignis seueritas Hippomenis in filiã, adulterio compertam.

Salæthus.

Turca.

Et rex Astyages appositus est ad patres suos: & suscepit Cyrus Perses regnum eius.

Quando Susannæ historia contigerit.

HÆC clausula, terminans decimumtertium caput huius libri, licet cum historia Susannæ coniuncta sit, ad eius tamen historiæ tempus minime pertinet. Etenim, historia Susannæ, contigit puero admodum Daniele, primisq; annis regni Nabuchodonosor: Cyrus autem regnare cępit eo ipso anno, quo finita est septuagenaria Iudæorum captiuitas, vt postremis verbis libri secundi Paralipomenon, primisq; libri Esdræ testatum est. Ab initio autem regni Nabuchodonosor, vsque ad principium regni Cyri, numerantur anni octoginta nouem. Nam decimonono anno regni Nabuchodonosor, cœpta est, captiuitas, quæ per septuaginta annos durauit, vsque ad exordium imperij Cyri: atque eo quidem tempore, Daniel erat propè centenarius. Hæc igitur clausula, præter rectã historiæ seriẽ, D

atque

A atque ordinem temporũ, hoc loco posita est: quemadmodum alia nonnulla in hoc libro præposterè, confusóque temporum ordine collocata sunt. Idonea verò huius clausulæ sedes, atque opportunus locus fuisse videtur, aut in fine cap. 9. aut in exordio 10. Quod autem hoc loco tradunt, Lyranus & Carthusianus, scholasticam historiã secuti. hanc clausulã, denotare tempus histororiæ Belis & draconis, quæ sequẽti capite narratur, quamobrem ea rectiùs poneretur in principio cap. 14. quàm in fine 13. hoc inquã quod ab illis traditur, mihi quidẽ neutiquam probatur. Historia námq; Belis & draconis accidit, cũ staret regnum Babylonis, & suæ gentis proprios haberet reges: at Cyrus iniuit principatũ B eo anno, quo, soluta captiuitate, Iudæi libertate ab ipso donati sunt, videlicet post necem Baltasaris, ac Babylonici regni euersionem. Nihilo magis probabile est, quod Hector Pintus hoc loco scriptum reliquit; ait per verba huius clausulæ, non aliud significari, quàm quo tempore contigit historia Susannæ, eo ipso tempore regnasse in Media Astyagẽ, auum Cyri; eóque vita defuncto, regnũ peruenisse ad Cyrũ: propterea vero mẽtionem Cyri esse factam, quòd eius nomen Iudęis notissimũ, & celebratissimum esset. Verùm hæc interpretatio, nimis dura & violenta est. Nõ enim hic dicitur, tunc regnasse, aut regnare cœpisse Astyagem, sed tunc fuisse mortuum, & regnum ipsius suscepisse Cyrum. Sed C vt hoc donemus Pinto, nihilominus tamen, interpretatio eius nõ procedet: falsum enim in chronologia sumit, casum illum Susannæ, fuisse eo tempore, quo regnum Medorum tenebat Astyages. Historia enim Susannæ, vt non semel diximus, euenit in principio regni Nabuchodonosor, qui regnauit 3. & 40. annos: 10. autem annos post eius mortem, regnare cœpit Astyages. Quod ita colligo: Cyrus proximè regnauit post Astyagem, & regnauit in fine septuagenariæ Hebræorum captiuitatis. Porrò Astyages, vt in libro primo confirmat Herodotus, 5. & 30. annos regnauit: cœpit igitur regnare, 35. anno captiuitatis Babylonicæ, qui D fuit annus decimus post mortem Nabuchodonosor: illa enim captiuitas cœpta est, anno decimonono regni eius: & cum constet, eũ regnasse integros quadraginta tres annos, necesse est, mortem eius, in 25. annum eius captiuitatis incidisse. Mirabitur fortasse lector, multa nos hic sine probatione posuisse, & quasi certa sumpsisse; cùm ea tamen sint inter viros doctos controuersa. Sed cùm ea fuerint à nobis supra, in libro 10. & in quæstione secunda, copiose tractata, & confirmata; noluimus, quod veteri prouerbio vetatur, actum agere, & superuacua earundem rerum repetitione, tædium hæc lecturis afferre.

Quo in loco huius libri clausula sit apponenda.

Historia Belis & draconis quando acidit.

Astyages quando regnauit.

CAPVT

A *ostiola, per quæ ingrediebantur, & consumebant, quæ erant super mensam.*
Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subuertit eũ,
& templum eius. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylo-
nij. Et dixit rex Danieli: ecce nunc non potes dicere, quia iste non sit Deus vi-
uens: adora ergo eum. Dixítque Daniel, Dominum Deum meum adoro; quia
ipse est Deus viuens. Tu autem rex da mihi potestatem, & interficiam dra-*
conem, absque gladio & fuste. Et ait rex, do tibi. Tulit ergo Daniel picem &
adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque massas, & dedit in os draconis, & di-
*ruptus est draco. Et dixit, * ecce, quem colebatis. Quod cum audissent Babylo-*
nij, indignati sunt vehementer: & congregati aduersum regem, dixerunt, Iu-
B *dæus factus est rex: Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. Et*
dixerunt cùm venissent ad regem, trade nobis Danielem, alioquin interficie-
mus te, & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer; &
necessitate compulsus tradidit eis Danielem. Qui miserunt eum in lacum leo-
num, & erat ibi diebus sex. Porrò in lacu erant leones septem, & dabantur eis
duo corpora quotidie, & duæ oues: & tunc non data sunt eis, vt deuorarent
Danielem. Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmen-
tum, & intriuerat panes in alueolo: & ibat in campum, vt ferret messoribus.
Dixítque angelus Domini ad Habacuc, fer prandium quod habes, in Babylo-
nẽ Danieli, qui est in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine, Babylonem non
C *vidi, & lacum nescio. † Et apprehendit eum angelus Domini in vertice eius, &*
portauit eum capillo capitis sui, posuítque eum in Babylonem, super lacum, in
impetu spiritus sui. Et clamauit Habacuc, dicens: Daniel tolle prandium quod*
misit tibi Deus. Et ait Daniel, Recordatus es enim mei Deus, & non dereliqui-
sti diligentes te. Surgénsque Daniel comedit. Porrò angelus Domini restituit*
Habacuc confestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo, vt lugeret Danielẽ:
& venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens. Et exclamauit voce*
*magna rex, dicens: Magnus es Domine Deus Danielis. Et extraxit eum. *Por-*
rò illos qui perditionis eius causa fuerãt, intromisit in lacum, & deuorati sunt
in momento coram eo.
D

** Iste autẽ nõ est Deus viuẽs. MS. quadã addunt & Ro. exẽplar & D. Hier.*
** Daniel addũt MS. Rom. exẽplar. & D. Hier. verũ in Græco nõ additur*
† Ez. 8. a. 3.
** Serue Dei addũt MS. Rõ. exẽ. & D. Hier. in Græco Daniel additur.*
** Quærẽtes legũt MS. & Græci codices.*
** In medio leonum addunt MS. quadã Rõ. exẽplar. & D. Hier.*
** De lacu leonum addũt D. Hi. & Ro. ex.*

Erat

Erat Daniel conuiua regis, & honoratus super omnes amicos eius. A

Sub quo rege, historia huius capitis acciderit.

QVIS fuerit rex, cuius Daniel conuiua fuisse dicitur, non tam facile est liquidò docere, quàm promptum est, quorúdam ea de re sententias refellere. Si vera esset sententia D. Chrysostomi, qui in prima homilia super psalmum quinquagesimum affirmat, Danielem fuisse puerum duodecim annorum, cum is in lacum leonum coniectus est, in promptu esset scire, sub quo rege id euenisset: non enim alius esse potuisset, quàm Nabuchodonosor huius enim in exordio regni, captus est Daniel, & decem circiter annos natus, Babylonem ductus est. Verùm, opinionem Chrysostomi, principium huius capitis manifestè refellit. Scriptum enim est, Danielem fuisse eius regis conuiuam, & honoratum super omnes amicos regis: quod vtique in puerum duodecim annorum minime competit. At dicet aliquis, Chrysostomum de altero coniectu Danielis in lacum leonum, qui supra, capite sexto, descriptus est, esse locutum. Verùm, multò minus in illo procedit Chrysostomi sententia: ille namque, longo tempore, eum qui memoratur hoc capite, consequutus est. Siquidem ille fuit sub Dario Medo, post euersionem scilicet regni Babylonici, quo tempore Daniel, ab anno centesimo proximè aberat: hic autem, stante regno Babylonis, contigit. Irenæus libro quarto aduersus hæreses, capite vndecimo, & Theodoretus in suis commentariis in Danielem, & hos auctores sequuti complures alij, existimant, regem illum fuisse Cyrum, propterea quod proximè antè, in fine decimitertij capitis, eius regis mentio facta fuerit. Verùm, hoc illos mouere non debuit. Supra enim ostendimus, clausulam decimitertij capitis, neque ad tempus historiæ Susannæ, neque ad tempus historiæ, quæ hoc capite narratur, pertinere, sed præter ordinem temporum, & rectam historiæ seriem, inibi esse positam. Non fuisse autem, quæ traduntur hoc capite, sub rege Cyro acta, eò maximè probatur argumento: quòd hic rex colebat idolum Beli, vt hic dicitur: Persæ verò, non solum non colebant Belum, sed nulla etiam habebant templa, nulla Deorum idola. Quin magnus ille Xerxes (teste, in libro decimo sexto, Strabone) sepulchrum huius Beli demolitus, funditus destruxit. Adiice, quod in principio regni Cyri, Daniel non erat minor centesimo anno, qua ætate, nequaquam regis conuiua frequentasset: non enim ea ætas conuiuiis idonea est. Siquidem plus

Animaduersio in Chrysostomi sententiam. B

An hæc historia contigerit sub rege Cyro. C D

A plus quingentos annos ante Berzellai, vir tantum octogenarius, dixit Dauidi, ſicut in decimonono capite libri ſecundi regum proditum eſt: *Octogenarius ſum hodie, numquid vigêt ſenſus mei, ad diſcernendum ſuaue & amarum? aut delectare poteſt ſeruum tuum cibus aut potus? vel audire poſſum vltra, vocem cantatorum atque cantatricum*, Probabilius igitur eſt, regem illum, quia colebat Belum, quod erat proprium, ſummúmq; Chaldæorum numen, & quia regnabat Babylone, fuiſſe Chaldæum. Sed quiſnã fuit ex regibus Chaldæorum? Neceſſe eſt fuiſſe, aut Nabuchodonoſor, aut aliquem ſucceſſorum eius. Et ſub ipſo quidem Nabuchodonoſor, poſtquã Daniel eſt interpretatus ei ſomnium illius mirabilis ac terribilis ſtatuæ, maxima fuit in gratia & honore apud eum regem: ad altiſ-
B ſimum dignitatis & poteſtatis gradum ab eo prouectus, conſtitutúſq; princeps, ſuper omnes principes Babylonis, & præfectus magiſtratuũ, ſuper cunctos ſapientes Babylonis. Quod ſi non fuit Nabuchodonoſor, propenſior equidem ſum, vt credam fuiſſe filium eius, appellatum Euilmerodachum: hunc enim, ex hiſtoria ſacra palam eſt, fuiſſe aduerſus Iudæos beneuolum, ac benignum. Nimirum, is regem Iudæorum Iechoniam, qui ſub Nabuchodonoſor per triginta ſeptem annos fuerat in cuſtodia, & contra fidem ipſi datam, regalémq; dignitatem, abiectè & aſperè tractatus; ſtatim vt in regnum de mortui patris ſucceſſit,
C eduxit è carcere, & regali cultu honoréq; affecit, ſicut extremis verbis libri quarti regum, & libri Hieremiæ ſcriptum eſt. Danielem prætereà ob ſingularem eius ſapientiam, & propter maxima ipſius erga parentẽ ſuum officia & merita, ſummè dilexit & honorauit.

Contigiſſe quæ narrãtur hoc capite, aut ſub rege Nabuchodonoſor, aut ſub filio eius Euilmerodach oſtẽditur.

Erat quoque idolum apud Babylonios, nomine Bel.

D HVnc Belem, ſeu Belum, fuiſſe illum ipſum quem hiſtoria Geneſeos cap. 10. appellat Nembroth, fundatorem regni Babylonici, patrémque Nini, Aſſyriorum monarchiæ conditoris, ab Euſebio, Hieronymo, Auguſtino, Cyrillo, aliiſque traditum eſt, & à nobis ſupra, libro quinto confirmatum. Lactantius quidem, extremo primo libro diuinarum inſtitutionum, Theophilum ſequutus auctorem, affirmat, Belum, & Saturnum eius æqualem, non plus viginti duos & trecentos annos, fuiſſe ante bellum Troianum. Sed vterque lapſus eſt in chronologia. Etenim, Belo proximè ſucceſſit Ninus, cuius quadrageſimo tertio regni anno, vt ſcripſit in chronicis

Bel ſeu Belus quis fuerit.

Lapſus Theophili & Lactãtij in chronologia Beli.

chronicis Eusebius, multis idem censentibus, natus est Abraham. Ab A huius ortu, vsque ad tempora Heli pontificis, simul & iudicis Hebræorum, in cuius principatum incidisse casum Troianum, suprà ostendimus, libro vndecimo, quæstione secunda, anni circiter nongenti numerantur. Verum de idolo Belis hic nominato, non nihil dicendum est, ex antiquitatis monumentis exprompum. Simillimum vero est, illud Belis simulachrum, fuisse in templo Iouis Beli, quod extructum magnificentissimè fuerat à Semiramide: cuius templi amplitudinem & magnificentiam, exposuit Diodorus Siculus, libro tertio, capite quarto, præcipuè autem Herodotus libro primo, quem, hic ipse Diodorus, capite B nono, eiusdem libri, claruisse scribit eo tempore, quo Xerxes transiuit in Græciam, id est, circa septuagesimam quintam olympiadem. Quo licet intelligere, fuisse Herodotum, ipso Daniele, minus centum annis posteriorem. Scribit igitur Herodotus, fuisse in medio Babylonis, Iouis Beli templum æreis portis, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figuráque quadrata. Fuisse præterea in sacri medio, turrem solidam, crassitudine simul & altitudine stadij, cui alia rursus erat superimposita turris, & huic subinde alia, ad octauam vsque. Hic ego fuisse crediderim sepulchrum Beli, operis magnitudine structuraque mirãdum. Erat pyramis (Strabo inquit, libro decimosexto) quadrata, ex latere co- C ctili constructa, stadij altitudine, quolibet eius latere, pariter vnius stadij spatium complexo. Hanc demolitus est atq; subuertit Xerxes: eáq; reparare voluit Alexander Magnus: sed morte occupatus, id perficere non potuit: res enim magnæ molis erat: nimirum ad expurgandam tãtummodo terram, decem millibus hominum, duorumq; spatio mensium opus erat. In hoc templo, cùm alia idola, tum præcipuè Iouis Beli statua erat aurea, longitudine pedum quadraginta, mille Babyloniorum talentorum pondere: cui dicatus ex auro erat crater, mille & ducentorum talentorum; sicut refert Diodorus. Atque hoc ipsum fuisse idolum Belis, quod hic memoratur, satis probabili coniectura credi D potest. Herodotus, inquit, ad suam vsque ætatem, stetisse templum illud Beli. Plinius verò, quinquaginta & quingentos annos recentior Herodoto, etiam suo tempore templum Beli extare, in libro sexto, capite 26. scriptum reliquit. Porrò Ninum regem, scribit diuus Hieronymus super caput secundum Oseæ, ad tantam peruenisse potentiam & gloriam, vt patrem suum Belum, in Deos retulerit. Quin Plinius libro trigesimo septimo, capite decimo indicat, Belum fuisse apud Assyrios, deorum omnium sacratissimum.

De idolo Beli.

Descriptio tẽpli Beli, ex Herodoto.

Sepulchrũ Beli, ex Strabone.

f. 546.

Atque

A Atque hinc primam originem duxit idololatria, videlicet post diluuium, annos minus trecentos. Nam licet Tertullianus in libro de idololatria significat, etiam ante diluuium cœpisse coli ab omnibus idola: mihi tamen, ac plerisque viris doctis, propior verò sententia diui Cyrilli Alexandrini videtur: qui in libris quos scripsit aduersus Iulianum, primo & tertio, sine dubitatione tradit, idololatriam non fuisse ante diluuium, sed post diluuium, amplius ducentos annos, initium sumpsisse à patre regis Nini, quem ipse nominat Arbelum, sed is à plerisque appellatur Belus. Atque huius rei illud nec obscurum signum, nec leue argumentum existimari debet, quod pleraque idola variarum gentium, B & præcipuè orientalium, ex hoc Belo, qui in scriptura dicitur Bel, vel Beel, appellationem traxerint, velut Beelzebub Deus Accaron, cuius mentio fit in primo capite libri quarti regum; Beelphegor, Deus Moabitarum, quem nominauit Moses in capite vigesimo quinto numerorum; Baal, Deus Sidoniorum: Belial, cuius frequēs in sacris libris mentio est, denique Baalsames, quem diuus Augustinus in quæstionibus super libros Iudicum, quæstione decimasexta, Deum Punicorum fuisse docet. Est item hæc Cyrilli opinio, cui nos accessimus, satis consentanea diuinis litteris, siquidem in decimoquarto capite libri sapientiæ legimus, idola nec fuisse ab initio, neque in perpetuum, nec in finem C mansura.

Origo idololatriæ ex Belo, multis annis post diluuium cœpit.

Et impendebantur in eo per dies singulos, similæ artabæ duodecim, oues quadraginta, vinique amphoræ sex:

ARTABA, inquit Herodotus libro primo, mēsura est Persica, capiens vnum medimnum Atticum, & præterea tres chœnices. Chœnix verò, secundùm Budeum libro quinto D de asse, est octaua pars modij, & quadragesima octaua medimni, continens duos sextarios: & putatur fuisse mensura frumenti, in vnius diei victum, homini sufficiens. Continebat igitur artaba, vnum & quinquaginta chœnices, vel centum, supérque duos sextarios. Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris ait, chœnicem paulò plùs quàm duos sextarios capere: vult autem artabam, mensuram esse Ægyptiacam, duorum & septuaginta sextariorum. Isidorus libro decimosexto etymologiarum, capite vigesimo quinto, arbitratur chœnicem

Quæ mensura fuerit artaba.

DDD capere

capere quatuor ſextarios: de artaba verò idem ſentit quod Epiphanius. A
Sed artaba Epiphanio continebat triginta ſex chœnices: Iſidoro autem non plures decem & octo. Verùm, vt difficultas quæ lectori poſſet accidere ex varietate artabæ, quam diſparis menſuræ, atque capacitatis faciunt auctores, ſcire oportet, triplicem fuiſſe quondam in vſu artabam; & vnam quidem fuiſſe Perſicam, capacem, vt diximus, vnius medimni, & præterea trium chœnicum, alteram Medicam, cuius meminit in quinto libro Polybius, non plus vno medimno Attico continentem, vt Suidas, & Heſychius, memoriæ ac litteris prodiderunt: tertiam Ægyptiam, quæ capiebat modios quinque: quapropter vno modio minor erat, medimno Attico, qui ſex modios continet. Sanè diuus Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Iſaiam, pro eo quod ſeptuaginta intrepretes verterant, ſex artabas, ipſe reddidit, triginta modios. haud dubiè ratus. vnam artabam, quinque modios capere. Ex his apparet, magnam fuiſſe vim & copiam ſimilæ, quæ illi ſimulacro Beli impendebatur: duodecim quippe ad illum per ſingulos dies, artabæ ſimilæ deſerebantur. B

Triplex artaba.

Menſuræ liquorum apud Romanos. Circa id quod ſequitur (viníque amphoræ ſex) ſcire oportet, menſuras liquorum apud Romanos fuiſſe has culeum, amphoram, vrnam, congium, ſextarium, heminam, quartarium, acetabulum, cyathum, ligulam, ſeu cochlear. Apud Hebræos verò liquorum menſuræ, quantum ex ſacris litteris intelligi poteſt, tres fuere: bath, hin, & log. *Culeus quid ſit.* Culeus, erat omnium maxima menſura liquorum, capiens viginti amphoras, Siquidem Plinius li. 14. ca. 4. ſcribit, ſeptenos culeos, capere centenas quadragenas amphoras. C *Amphora.* Amphora, Græca vox eſt, ſignificans vas vtrinque habens anſas, quibus capi, & portari poſſit, ſignificabat etiam menſuram liquorũ, quæ capiebat duas vrnas, vt indicat Columella ca. 20. li. 12. & Fannius in verſibus, quos de menſuris & ponderibus ſcriptos reliquit. Pro voce Græca, amphora, antiqui Romani, auctorib. feſto Pompeio, & Volutio Metiano, vſurparunt latinam vocem, *Quadrantal.* quadrantal, ſic dictam à figura quadrata: erat enim menſura vnius pedis, vſquequaque quadrati, continens ſextarios quadraginta octo. *Vrna.* Vrna capit quatuor cōgios: nam Metianus ait, amphoram capere duas vrnas. & octo congios. D *Congius.* Congius capit ſextarios ſex. Etenim Metianus ſcribit, quadrantal. quod idem eſt atque amphora, congios capere octo, & ſextarios quadraginta octo. *Epiphanius. Sextarius.* Et à congio quidem nomen ſextarij ductum eſt, quod videlicet is pars ſexta ſit congij, vt in verſibus ſuis ſcripſit Fannius. Epiphanius in libro de ponderibus, & menſuris ait, congium ſimpliciter dictum, capere

A pere octo sextarios: congium verò sanctum, sex duntaxat. Sextarius quem diximus sextam esse partem congij, continet duas heminas, seu cotylas, vnde Fannius. *Sextarius*

At cotylas, quas, si placeat, dixisse licebit:
Heminas, recipit geminas, sextarius vnus.

D. Hieronymus super quartum caput Ezechielis, facit duplicem sextarium, vnum castrensem, æqualem sextario Iudaico, qui Hebraicè vocatur hin, continentémque duos choas seu congios Atticos: alterum Italicum æqualem ipsi congio Attico: quæ si vera sunt, necesse est triplicem fuisse sextarium, vnum communem, sextam nempe congij partem *D. Hieron.*
B alterum Italicum, congio Attico parem, tertium castrensem, duorum congiorum capacé. Epiphanius tradit, sextarium continere sex tantùm cyathos; sed verè, vt mox dicturi sumus, duodecim cõtinet. Hemina duos quartarios capit. Nam Metianus, qui apud duos Antoninos, Pium, & Philosophum, vt refert Iulius Capitolinus gratia & auctoritate plurimùm valuit, scribit quadrantal, siue amphoram, continere duas vrnas, congios octo & quadraginta heminas sex & nonaginta, quartarios centum nonaginta duos, cyathos quingentos septuaginta sex. Quartarius, sic appellatus, quod sextarij quarta sit pars, continet duo acetabula: id planè intelligitur ex iis quæ scribit Plinius ca. vltimo libri vigesimi primi, dicens, mensuram acetabuli esse quartam heminæ partem. Sed quar- *Hemina.* *Quartari⁹.*
C tarius, vt diximus, est dimidia pars heminæ, is igitur duo acetabula continebat. Acetabulum continebat sesquicyathum. Fannius enim dicit, cyathum capere decem drachmas. acetabulum vero, quem ipse appellat vocabulo græco oxybaphum, capere drachmas quindecim. Dictum est acetabulum, quod primo fuerit vas in quod acetum infundebatur, vt in id panis intingeretur, cùm ad carnes acorem addere placebat. Post ea id nominis ad mensuram translatum est. Cyathos, vt ex supradictis patet, duodecima pars erat sextarij, continens quatuor ligulas seu cochlearia. Ligula, seu cochlear, vt colligi potest ex Columellæ 21. c. lib. 10. quarta pars erat cyathi. Quod si placet prædictarum mensurarum *Acetabulũ.* *Cyathus.* *Ligula, seu coclear.*
D capacitatem, ad rationem ponderum redactam considerare, scire licet, ligulam capere tres drachmas & vnum scrupulum. cyathum, sescunciam addita drachma & scrupulo: acetabulum, duas drachmas cum dimidia: quartarium quinque: heminam, decem: sextarium viginti: congium, libras decem: vrnam, quadraginta libras, amphoram octoginta: culeum mille & sexcentas.

Mensura liquorum apud Hebraeos, Bath seu Bathus. Hin. Log.

Transeo ad mensuras liquorum Hebraicas, Bath, seu Latina inflexione, Bathus, secundùm Iosephum libro octauo antiquitatum Iudaicarum, continet sextarios septuaginta duos, seu congios duodecim. Itaque æqualis mensura est metretæ, ceramio, & cado, de quibus infra dicemus, Hin, secundùm Iosephum in libro tertio antiquitatum, & D. Hieronymum super quartum caput Ezechielis, capiebat duos choas, seu congios Atticos, id est, duodecim sextarios: quapropter erat sexta pars Bathi. log, duodecima pars erat Hin: & quia illud, vt diximus, continebat duos congios, cógij verò sexta pars erat sextarius, ex eo licet intelligere, eandem mensuram fuisse Log, atque sextarium. Quo circa D. Hieronymus, leuitici capitulo decimoquarto, vbi Hebraicé legitur, log, rectè vertit latinè sextarium. Sed redeo ad amphoram. Cuius, vt explicatam aliquam lectori cognitionem traderem, ob idque, nonnihil de mensuris loquorum strictim attingerem, hic me Danielis locus inuitauit, Præsertim autem, cùm animaduerterem, procul verò esse, quæ super hunc locum Danielis, de artaba, & amphora, tum auctor historiæ scholasticæ, tum Lyranus & Carthusianus in suis commentariis prodiderunt. A B

Duplex amphora Romana vna, Attica altera.

Amphora igitur duplex erat: altera dicebatur amphora simpliciter & præcisè, vel amphora Romana, octo scilicet congiorum, vt supra docuimus, capax: altera verò appellabatur Amphora Attica, quatuor nimirum congiis priore maior, Ea namque capiebat duodecim congios vel, quod idem valet, duos & septuaginta sextarios. Atque id sanè liquet ex illis Fannij versibus. C

Attica præterea dicenda est amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies, nostræ si adieceris vrnam.

Metreta.

Si enim Attica amphora, capit amphoram Romanam, & præterea vnam vrnam, cum Romana amphora capiat octo congios, & vrna quatuor, nonne sequitur: amphoram atticam duodecim congios capere? Porrò, nomen amphoræ in hoc loco Danielis positum esse, non pro amphora Romana, sed pro Attica, patet ex lectione Græca, quæ, pro eo quod nos legimus. *Vinique amphoræ sex*, sic habet hoc loco, *Vinique metretæ sex*, Nomen verò metretæ, significare mensuram liquorum, duodecim congiorum, siue quod est idem, septuaginta duorum sextatorium capacem, præter confessionem omnium, qui de mensuris, & ponderib. veriùs atque diligētiùs scripserūt, etiā probari potest auctoritate D

septuagin

A septuaginta interpretum, qui in libro Esdræ capite septimo, cum Hebraicè bis ponatur vocabulum Bath, ipsum Græco vocabulo metretæ reddiderunt. Et Diuus Hieronymus libro secundo Paralypomenon capite quarto, vbi est Hebraicè, tria millia Bath, vertit Latinè, tria millia metretas. At Hebraicum Bath, capacem fuisse septuaginta duorum sextariorum, vel duodecim congiorum, suprà auctore Iosepho confirmauimus. Si igitur in hoc loco Danielis, amphora idem est quod metreta, & metreta fuit capax duodecim congiorum, id est, æqualis amphoræ Atticæ, reliquitur, nomen amphoræ hoc loco, non pro Romana, sed pro Attica amphora esse positum.

B

Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij.

IRVM atque incredibile videri posset, Babylonios, ceteróqui omnium gentium, id temporis, sapientissimos iudicatos, serpentem siue draconem, horrendum scilicet animal, & homini, naturali quodam odio inimicissimum, atque infestissimum, pro Deo coluisse; nisi certis C ex historiis constaret, Romanos, gentem omnium, vt fortitudine, sic prudentia præstantissimam, ad triennalem pestilentiam, quæ vrbem vehementer afflixerat, depellendam, misisse legatos Epidaurum, & inde serpentem Æsculapij, magna religione deuectum Romam, diuinis honoribus affecisse. Sed iuuat historiam eius rei, illis ipsis verbis referre, quibus eam Valerius Maximus, vir Romanæ nobilitatis, & scriptorum laude clarus, in primo libro, capite octauo scriptam reliquit. Is enim cum narrasset legatos Romanorum benignè admodum fuisse ab Epidauriis acceptos, deductísque illis in templum Æsculapij, quinque millia passuum ab eorum vrbe distans, amplissimam esse factam copiam D inde, pro suo iure, arbitratúque sumendi, quicquid salubre Romanis futurum existimarent: cùm hæc dico narrasset, subiungit. *Anguis, quem Epidaurij rarò, sed nunquam sine magno ipsorum bono, visum, in modum Aesculapij venerari solebant: eo tempore, per vrbis celeberrimas partes, mitibus oculis: & leni tractu labi cœpit, triduóq; inter religiosam omnium admirationem conspectus, non dubiam præ se appetitæ clarioris sedis alacritatem ferens, ad triremem Romanam perrexit, pauentibusq; inusitato spectaculo nautis, eò conscendit, vbi Quinti Ogulini legati tabernaculum erat: inque multiplicem*

Draconem Babylonij quomodo coluerint.

Valerius Maximus, de serpente Epidauro Romã aduecto, & diuinis honoribus affecto, quid scripserit.

A *Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo, & ibat in campum, vt ferret messoribus.*

SI quo tempore contigerunt ea, quæ hoc capite narrantur, eo tempore iam pridem destructis Hierosolymis, Iudæisq; Babylonem in seruitutem abstractis, omnis ea regio vastata, & ad solitudinem redacta fuerat, quomodo, id temporis Habacuc in Iudæa commorari, & culturæ agrorum vacare potuit? B Verùm, hanc dubitationem planè tollit, quod scriptum est in extremo libro quarto regum, regem Chaldæorum, ita pleró sque Iudæos, aut interfecisse, aut captiuos duxisse Babylonem, vt non paucos tamen de pauperibus terræ, agricolas dico, & vinitores, inibi reliquerit. Ex horum numero fuisse Habacuc existimandum est: multos namque post generalem illam captiuitatem ibi remansisse, manifesto est argumento, quod tradit Hieremias cap. 52. Nabuzardan magistrum militiæ regis Nabuchodonosor, in anno vigesimo tertio regni eius, id est, quarto vel quinto anno post excidium Hierusalem, & captiuitatem Iudæorum, transtulisse ex Iudæa Babylonem, septingentos quadraginta quinque C Iudæos. Siquis porrò insistat vrgere nos, eo quod scriptum est in vigesimo quinto capite libri quarti regum, post necem Godoliæ, quæ septimo mense post captiuitatem facta est, omnes Iudæos, à paruo vsque ad magnum, relicta Iudæa, fugisse in Ægyptum, respondebimus, post eam fugam, non paucos de illis qui fugerant, reuertisse in Iudæam: alioqui, quatuor annis post, non tam multos in Iudæa, vt diximus, Nabuzardan inuenisset. Sed quia hoc à nobis suprà in libro tertio, super illis verbis, ***non est in tempore hoc princeps & propheta, neque holocaustum*** pluribus verbis declaratum est, superuacaneum fuerit, hoc loco fusiùs explicare.

Dubitatio Quomodo Habacuc propheta in Iudæa post desolationem esse potuerit.

D Quod autem hic dicitur, Habacuc fuisse translatum ab angelo in impetu spiritus sui, hanc habet sententiam, angelum efficacia potentiæ suæ, vt appellant Theologi, motiuæ secundum locum, vehementi & concitato motu atque impetu, eum tulisse. Nam magnitudinem potentiæ angeli ad mouendum quodlibet corpus secundum locum, motus primi mobilis, cuius comparatione, omnis terræ simul & aquæ globus instar puncti censetur, quatuor & viginti horis ab angelo cõfectus, manifestè

Quid sit in impetu spiritus sui ab Angelo transferri.

manifestè declarat. Non erit alienum, pro huius capitis, & libri quasi A clausula, ponere hic; quæ de hoc propheta Habacuc Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum, tradiderunt. *Cùm Nabuchodonor, inquiunt, postremum venit, Hierusalem cum exercitu oppugnaturus, Habacuc fugit in terram Ismaelitarum, postea verò reuersus est in terram suam. Et cùm aliquando messoribus suis pulmentum praparasset, apud suos prophetauit, dicens: proficiscor in terram longinquam ac cito reuertar: si autem tardauero, ferte messoribus escam. Cùm autem Babylone fuisset, & prandiũ dedisset Danieli, astitit messoribus, vescentibus nec quicquam dixit eorum, quæ ipsi contigerant. Sciebat autem, populum breui reuersurum Babylone, & biennio priusquam populus reuerteretur, mortuus est, ac sepultus* B *in agro suo.* Hæc ab illis de Habacuc, litteris mandata sunt. Fuisse autem hunc Habacuc, eum ipsum qui inter duodecim prophetas ponitur, præter Dorotheum & Epiphanium etiam in præfatione suorum commentariorum in prophetiam Habachuc, affirmat Diuus Hieronymus.

Historia Dorothei & Epiphanij de Habacuc.

F I N I S.

Laus Deo Optimo Maximo, ac Beatissimæ Virgini Mariæ.

INDEX RERVM, ET VERBORVM,

QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR PRIOR ET COPIOSIOR ET ORDINATIOR.

Aliquando

Antichristus.

Arbore

Arbores.

B

Babylon.

Breuia

C

Chaldaei.

Christus.

Cyrus.

D

Daniel.

Tempore

Darius.

Deus.

E

Ebrietas.

Eleemosyna.

Elephantus.

Encæniorum

Fulmen, & fulgur.

G

Gabriel.

Gentiles.

Græci.

Gratia

H

Habacuc.

Hæretici.

Hebdomadæ.

D. Hieronymus.

Hierosolyma.

Homo.

I.

Ignis.

Iosephus Iudæus.

Iudæi.

Qui

Leones.

Libri.

M

Martyr.

Miracula.

Misericordia

Monarchia.

Monarchia.

N.

Nabuchodonosor.

O

Olympiadis

P

Peccatum.

Persæ.

Porphyrius.

Principes.

Prophetæ.

Prophetiæ.

Ptolemæi.

Q

R

Reges.

Regnum.

Romani.

Scriptura.

Seleucus.

Sol.

Somnia.

Statua Nabuchodonosor.

Susanna.

T

Terra.

V

Venti.

FINIS.

Deo Iesu Christo, & beatissimæ ipsius matri Mariæ honor & gloria.

Errata quæ inter imprimendum contigerunt sic, in aliquibus exemplaribus erunt emendanda.

Pagina 7. litera a. linea 5. lege dixisset pagin. 19. c. 1. Dioclem. 26. c. 10. principio 64. d 7. ex ære 80. d ad marg. figuram 84. b. synecdochen. 94. b. 3. Ptolemæus. 96. d. 5. consummationem. 109. a 1. eius hominis. d. 3. Ægyptum. 112. ad marg. erexi quinque manuscripta habent. 114. c 5. tores. 116. c. in marg. MS. quædam vocem regnum semel tantum habent. 125. c 1. crudelitatem. 131. c. 4. non potuerint. 147. b. 1. flamma. c. 6. contigisse. 157. a. 3. incedere. 163. a. 9. Deum esse. 170. a. 1. Scriptura. 179. c. 1. à Polo. 203 a. 3. ad nos. 206. b. 5. Adamum. 209. c. 5. hederæ. 215. a. 4. hunc lacum. 216. d. 2. vt si eorum 222. b. 3 formatis. 225. b. 1. Euthymius. 238 c. 6. omnino. 244. d. 1. & iudicum. 219. c. 2. somnium 251. a 9. Origenis, refert. 255 c 6. etiam filius eius. 263. c 8. eius nudum. 267 c. 9. restitutus. 269. a. 2. Circe maga. 275. c. 10. duorum generum. 279. c. 7. abeam 285. b. 8. singulos pedes. 295. d. 6. Græco. 299 a. 11. illusisse imbecillitati, qui suos. 300. c 10. exanimatis. 303. d. 3. syngraphis. 310. c 4. pueri huius. 311. b. 11. ante eum. 312. a. 1. vt superbiam. 314. c. 1. qui sic interpretatus est vt erat euenturum tametsi parum lætus euentus. 315. d. 1. nutriret. 316. c. 9. suspiciunt. 320. b. 5. vni duntaxat. 322. a. 8. potitos. 339. a. 14. Nitocridis. 353. c. 13. interpretantur. 357. c. 1. vix dimidiatam. 359. c. 1. Sardinia. 5. potentiæ. 361. a. 2. Philometora. 363. b. 1. non videtur. 366. d. 3. sicut nunc. 375. a. 2. sibique 396. a. 6. Vlai esse 397. c. 5. magnitudinem 399. c. 4 partim vero. 406. c. 9. quemquam. 407. c. 5. totius 414. a. 1. operatione. 417. b. 2. ad hunc. 428. c. 3. necaturi 432. b. 2. Darium. 433. a. 4. transactóque 441. d. 9 factum est 442. c. 4. quippe quæ. 443. a. 9. captiuitate regis. 444. d 7 solitudinis. 445. d. 9. euersione. 448. c. 6. afferunt. d. 1. triginta annos. 452. a. 4. pro liberatione 461. b. 9. eiusdem verbi. 464. b. 4. est implere Dei. 478. d. 6. extat. quem errorem. 480 c. 3. signa incerta 490 a. 10. murus inquit. 492 c. 3. patefactum. 493. a. 4. extructis. 495. a. 4. ex te inquit 497. c. 6. Chrysostomo. 498. a. 8. Romanis. 510. b. 10. reprobatum. 511 a. 6 qua reges 512. b. 5. grauissimis. 518. d. 5. veritas doctrinæ 521. b. 9. constat 523. d. 5. putauit 10. quantam. 531. c. 3. quam scripsit. 533. d. 9. consignatum Ecclesiæ. 536. d. 3. sed eam quæ Israeli. 537 b. 4. chronologiam. 542. b. 4. multas. c. 3. occasionem. 550 b. 5. quæ planè. 554. a. 8. quo fit, vt si ille c. 1. texitur. 559. a. 8 vrbis conditæ. 562 c. 3. octogesima. 574 a. 6. anniuersaria. 578. c. cap. 22. 587. d. 8. posteriores. 606. b. 5. Baltasar. 616 c. 1. erudiendum. 619. d. 4. violaceo. 621. c. 2. induit 634. a. 6 hæc verba è margine in textum irrepserunt. Iacob cur claudicauerit ex tactu angeli. 645. a. 4. quàm prius 669. a. 2 potitus est. 671. b. 2. tandem. 673. b. 3. & initio. 674. c. 4 Græciæ 678. a. 10. Paulinus. 691. c. 9. sic interpretationem. 695. a. 2. Christus mirè. 696. c. 6 & casurum. 698. c. 5. aut viuum. 699. c. 4. audi quid. 700. a. 3. ferè patres. 711. d. 2. in Ptolemæum 712. b. 7. in loco. 715 c. 1. robustósque. 746. d. 3. morere. 747. a. 8. ille. 756 b. 1. indicat. 764. d. 6. splendore. 771. b. 5. duos angelos. d. 11. flumen. 779. d. 8. mille trecentis triginta quinque. 785 c. 7. Hebraicè. 786. a. 9. Scripturæ. 788. b. 9. omnis synagogæ. 790. a. 6. illam pœnam. 794. d. 7. opponere. 800. d 3. aperuisset. 802. d 7. conuiuia. 810. b. 4. liquorum. d. 6. sextariorum.

Errata numerorum per te facilè ex antecedentibus consequentibúsque corriges. Cæterum nos in indicibus verum numerum retulimus, non eum quem typographi falso apposuerunt.